نِعْمَتِ اِسْلَامْ

NİMET-İ İSLÂM
MUFASSAL İLMİHÂL

ELHAC MEHMED ZİHNİ

İçindekiler

* Akaid-i İslâmiyye
* Kitab-ut-Tahare
* Kitab-us-Salât
* Kitab-us- Savm
* Kitab-uz-Zekât
* Kitab-ul-Hac
* Kitab-un-Nikah

SALÂH BİLİCİ KİTABEVİ
Ordu cad. Hasan Paşa Han No: 19 Bayazıt-İstanbul

SALÂH BİLİCİ KİTABEVİ YAYINLARI: 37

İTHAF

Bu kitabı, büyük İslâm ve Türk âlimi Hacı Zihni Efendi merhumun değerli mahdumları olan ve bundan bir müddet evvel hakkın rahmetine kavuşan, kıymetli devlet adamlarımızdan Ali Rânâ Tarhan'ın ruhuna ithaf ediyoruz.

Kendileri, ölümünden bir müddet evvel pederi âlilerinin kıymetli eseri NİMET-İ İSLÂM'ın yeni harflerle neşrine müsaade etmişler ve merhum hacı Mehmet Zihni efendi hazretlerinin hâl tercümesini bizzat kaleme almak suretiyle bizleri minnettar kılmışlardı.

Elhac Muzaffer OZAK

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ 1
MERHUM HACI ZİHNİ EFENDİNİN, HAL TERCÜMESİ 3
AKAİD-İ İSLÂMİYYE 5
İMÂN ve İSLÂM yahut MÜSLÜMANLIK 5
ERKÂN-I ÎMAN 5
ALLAHA İMÂN 5
MELEKLERE ÎMAN 5
KİTAPLARA ÎMAN 5
PEYGAMBERLERE ÎMÂN 6
ÂHİRETE İMÂN 6
KADERE ÎMÂN 7
BİNÂİ İSLÂM 7
NAMAZ KILMAK 7
TAHARET 8
ABDEST 8
ABDESTSİZLİK 8
GUSÜL 8
TEYEMMÜM 8
ORUÇ TUTMAK 9
ZEKÂT VERMEK 9
HACCETMEK 10
FÂİDEİ İSLÂM 10
AHKÂM-I TEKLİFİYYE (MÜKELLEFİYET HÜKÜMLERİ) 12
KİTAB- UT-TAHARE 15
SULAR 15
MAÎ MUTLAK 16
MÂİ MUKAYYED 18
ESAR (ARTIK SULAR) 19
TAHARRİ 20
ÂBÂR (KUYULAR) 21
İSTİNCÂ, ÎSTİBRA, İSTİNKA 25
AHKÂM-I VUZÛ' (A B D E S T) 25
ABDEST HÜKÜMLERİNİN TAMAMLANMASI 28
ABDESTİN SÜNNETLERİ 29
ABDESTİN ÂDÂBI 33
ABDESTİN MEKRUHLARI 35
ABDESTİN VASIFLARI 36
ABDESTİ BOZANLAR 37
ABDESTİ BOZMAYAN ŞEYLER 39
GUSÜL GUSLÜN AHKÂMI 40
FARZ OLAN GUSÜL 40
GUSLÜN SÜNNETLERİ 42
GUSLÜN ÂDÂBI 42
GUSLÜN MEKRUHLARI 43
FARZ OLMAYAN GUSÜL 43
KİTAB-UT-TEYEMMÜM (TEYEMMÜM) 44
TEYEMMÜMÜ BOZANLAR 51
MESTLERE MESH 52
SARGI VE BENZERÎ ÜZERİNE MESH 56
AHVAL-İ NİSÂ (KADINLARA MAHSUS HALLER) 57
ÖZÜRLER YE HÜKÜMLERİ 62
ENCAS VE ONDAN TAHARET (PİS OLAN ŞEYLER ve ONLARDAN TEMİZLENME) 64
ENCAS 64
MUTAHHİRAT (TEMİZLEYİCİLER) 68
GASL ÎLE TATHİR 69

MESH (SİLMEK) İLE TEMİZLEME 72
KURUMAK İLE TEMİZLENME 72
NAHT İLE TEMİZLEME 73
KALB VE İSTİHALE İLE TEMİZLENME 73
KAZIMA İLE TEMİZLEME 73
DEBAGAT İLE TEMİZLEME 73
TAHLİL ÎLE TEMİZLEME 74
ZEKÂT İLE TEMİZLİK 74
TEHALLÜL İLE TEMİZLENME 74
FERK İLE TEMİZLEME 75
DELK İLE TEMİZLEME 75
GİRMEK İLE TEMİZLİK 75
TAGAVVUR İLE TEMİZLİK 76
KISMEN TASARRUF ÎLE TEMİZLENME 76
NEDEF İLE TEMİZLEME 76
NEZH İLE TEMİZLEME 76
ATEŞ ÎLE TEMİZLEME 76
GALY İLE TEMİZLİK 77
GASLİ- BAAZ İLE TEMİZLEME 77
TAKAVVUR İLE TEMİZLEME 77
BAZI MÜHİM MESELELER 78
KİTAB-US-SALAT 81
SALÂVATI MEKTUBE (FARZ NAMAZLAR) 81
NAMAZ VAKİTLERİ 83
EVKATI MÜSTAHABBE (MÜSTAHAB VAKİTLER) 86
EVKATI MEKRUHE (KERAHET VAKİTLERİ) 89
EZAN VE İKAMET 92
NAMAZIN ERKAN VE ŞARTLARI 100
NAMAZIN ŞARTLARI İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER 116
VACİBAT-I SALÂT (NAMAZIN VACİPLERİ) 121
NAMAZIN SÜNNETLERİ 129
ÂDÂBI SALÂT: (NAMAZIN ÂDÂBI) 136
TERKÎBİ EF'ÂLİ SALÂT (NAMAZ FİİLLERİNİN TERKİBİ) 137
İMAMET ve CEMAATLE NAMAZ 141
CEMAATTAN ALIKOYAN ÖZÜRLER 150
İMAMETE EHAK OLAN 152
SAFLARIN TERTİBİ 155
İMAMA UYULUP UYULMAYACAK YERLER 157
FARZLARDAN SONRAKİ DUA ve TESBİHLER 158
NAMAZDA HADES 160
İSTİHLÂF 163
İSNA AŞERİYE MESAİLİ: 166
MÜFSİDAT 167
ZELLETÜL-KARİ 180
NAMAZI İFSAD ETMEYEN ŞEYLER 181
NAMAZIN MEKRUHLARI 182
MUSALLİ İÇİN, MEKRUH OLMAYAN ŞEYLER 193
SÜTRE İTTİHAZI VE MUSÂLLİNİN ÖNÜNDEN GEÇENİ DEFETMESİ 194
NAMAZIN BOZULMASINI VEYA TEHİRİNİ GEREKTİREN ŞEYLER 195
NAMAZI TERKEDENİN HÜKMÜ 196
VİTİR NAMAZI 197
NEVAFİLİN BEYANINA DAİR 201
MÜEKKED SÜNNETLER 201
GAYRİ MÜEKKED SÜNNETLER 201
TAHİYYET-İ MESCİT, SALÂTI - DUHA İHYÂ-İ LEYÂLİYE vs. DAİR 204
HACET NAMAZI 205
OTURARAK KILINAN NAFİLE NAMAZI 208

BİNEK ÜZERİNDE NAMAZ 209
YÜRÜYEREK NAMAZ 210
FARZ VE VACİPLERİN BİNEK ÜZERİNDE KILINMASI 210
SEFİNE (GEMİ) İÇİNDE NAMAZ KILMAYA DAİR: 211
TERAVİH NAMAZI: 213
TERAVİHİN KEMİYYET VE KEYFİYYETİ 214
KABE İÇİNDE VE KÂBE ÜSTÜNDE NAMAZ 216
SALÂTI MİSAFİR (YOLCULUKTA NAMAZ) 217
SEFERİN HÜKÜMLERİ 218
MARİZ (HASTA) NAMAZI 222
ISKATI SALÂTA DAİR 226
GEÇMİŞ FARZLARIN KAZASI 227
İDRAK-İ FARİZA: (CEMAATA YETİŞMEK) 232
SECDE-İ SEHİV: (YANILMA SECDESİ) 239
REKÂT SAYISINDA TEREDDÜDE DAİR 246
TİLAVET SECDESİ 247
ŞÜKÜR SECDESİ 251
CUMA NAMAZI 251
HUTBE 254
HUTBENİN ŞARTLARI 254
HUTBENİN SÜNNETLERİ 255
AHKÂMI IYDEYN: (İKİ BAYRAMA AİT HÜKÜMLER) 258
BAYRAM NAMAZI 259
SALÂTI KÜSUF 261
İSTİSKA (YAĞMUR DUÂSI) 262
SALÂT-ÜL-HAVF (KORKU NAMAZI) 262
EDÂ KEYFİYYETİ 263
AHKAMI CENAİZ (CENAZENİN HÜKÜMLERİ) 264
MEYYİTİN GASLİ 265
MEYYİTİN TEKFİNİ 266
CENAZE NAMAZI 268
MEYYİTİN DEFNİ 273
KABİR 275
TELKİN 277
TELKİN KEYFİYYETİ 277
TÂZİYET 278
KABİR ZİYARETİ 279
AHKÂMI ŞEHİT 279
KİTAB-US-SAVM 281
ORUCA NİYYET 285
RAMAZAN VE ŞEVVAL AYLARININ SÜBÛTU 286
YEVMİ ŞEK 289
YEVMİ ŞEKTE ORUÇ 290
MUFTIRAT (ORUCU BOZAN ŞEYLER) 291
ORUCU BOZMAYAN ŞEYLER 291
ORUCU BOZUP KAZAYI GEREKTİREN ŞEYLER 293
ORUCU BOZUP HEM KAZAYI VE HEM KEFARETİ GEREKTİREN ŞEYLER 297
KEFARETE VE ONU ZİMMETTEN İSKAT EDİCİ ŞEYE DAİR 299
ORUÇLUYA MEKRUH OLAN VE OLMAYAN ŞEYLER 302
ORUÇ TUTMAMAYI MÜBAH KILAN ÖZÜRLER 303
BAZI TEMRİNLER 307
ORUÇ MEVZUUNDA BİLİNMESİ GEREKLİ BAZI FIKIH MESELELERİ 307
İSKATI SAVM 308
NEZİR (ADAK) ORUÇLARI 308
NEZRİN HÜKÜMLERİ 310
FIKIH BİLMECELERİMİZDEN 311
İTİKÂF BABI 311

SADAKA-İ FITIR 316
KİTAB-UZ-ZEKÂT 318
ZEKATI NUKUT (NAKİT PARANIN ZEKÂTI) 323
URUZUN ZEKÂTI 324
SEVAİM (SÜRÜLER)'İN ZEKÂTI 325
DEVELERİN ZEKATI 326
SIĞIR VE MANDA ZEKATI 326
GANEMİN (DAVARIN) ZEKÂTI 327
FIKIH BİLMECELERİMİZDEN 331
FETVA KİTAPLARINDAN 332
— HAYRİYEİ NÂBÎ'DEN — 333
KİTAB-UL-HAC 334
HAC VE OMRE 335
EŞHÛRİ HAC: (HAC AYLARI) 335
MEKRİ VE ÂFÂKİ 335
HACCI KIRAN, HACCI TEMETTU, HACCI İFRAD 335
İHRAM, TIRAŞ, TAKSİR 336
TELBİYE 336
MEVAKİT (MİKATLER) 336
KÂBEİ MÜKERREME 337
TAVÂF VE METAF 337
İZTİBÂ, İSTİLÂM VE REMEL 338
SAİY VE MES'Â 339
HERVELE 339
VUKUF 339
REYMİ CİMAR 340
EYYAM 340
HEDY 341
HİL VE HAREM 341
MEŞAR-İ HARAM 341
FEVAT, FESAD, İHSAR 341
CİNAYET 342
MESAİLİ HAC (HAC MESELELERİ) 342
HACCIN VÂCİPLER 345
HACCIN SÜNNETLERİ 346
FEZAİLİ HAC 349
HAC EFÂLİNİN TERKİBİ KEYFİYYETİ 350
FASIL 354
OMRE 355
FEVAT, FESAD VE İHSAR AHKÂMI 356
HAC CİNAYETLERİ 357
HAC KURBANLARI 360
BEDEL (İHCAC) VE BAŞKASININ HACCI 361
MEDİNEİ MÜNEVVERENİN ZİYARETİ 365
KİTABÜ-S-SAYD (AV ve AV HAYVANLARI) 369
MÜLKİYETİN SÜBUTU 369
YEMENİN HELAL OLMASI 370
ZEBAYİH (BOĞAZLANMASI GEREKENLER) 374
ETİ YENMEYEN HAYVANLAR 375
UDHİYE 375
KİTAB-UN-NİKÂH VET-TALAK 379
TEADDÜDÜ ZEVCAT VE TALÂK 380
KİTAB-UN-NİKÂH 381
NİKÂHTA VEKÂLET VE FUZULÎ MÜDAHİLİN AKDİ 385
MUHARREMAT (NİKÂH DÜŞMEYENLER) 387
VİLÂYET 393
BÜLÛĞ HİYÂRI VE AZATLIK HİYÂRI 395

KEFAET 397
MEHİR 399
MEHR-İ MİSİL VE MÜSEMMA 399
MEHRİ MUACCEL VE MEHRİ MÜECCEL 400
DÜHUL VE HALVET 402
MEHİRDE MUVAZAA, TASARRUF VE TEKRAR 403
FÂSİD NİKÂH YAHUT FÂSİD AKİD VE AHKÂMI 405
NİKÂHI RAKÎK 407
NİKÂHI KÜFFAR (KAFİRLERİN NİKÂHI) 409
KASM 414
ZEVCENİN HUKUKU 415
TESETTÜR VE KADIN 416
NAFAKA 416
KİTAB-UT-TALÂK (BOŞANMA) 420
TALAKI SÜNNİY VE BID'Î 422
TALÂKI REC'Î VE BÂİN YAHUT SARİH VE KİNAYE 425
ELFÂZI SAHİHA VE ONLARIN HÜKMÜ 425
ELFÂZI KİNAİYYE VE ONLARIN HÜKMÜ 425
TALÂKI REC'İ VE ONUN HÜKMÜ 427
KAVLÎ VE FİİLÎ RİCÂT 427
TALÂKI BÂİN VE ONUN HÜKMÜ 428
BÜYÜK VE KÜÇÜK BEYNUNET (AYRILIK) 429
BOŞAMA 430
TALAKIN TEFVİZİ 431
TALÂKIN TÂLİKİ (ŞARTA BAĞLI BOŞAMA) 433
TALÎKLE ALÂKALI BAZI MESELELER 435
MUHALÂA 436
TALÂKI FUZÛLÎ 439
TALÂKI MARİZ 439
İSTİSNA 440
İYLÂ 440
KİTAB-ÜL-EYMAN 443
YEMİNİN KISIMLARI 443
ZIHAR 447
LİÂN 450
LİÂNIN SIFATI 452
İNANET, CİBAB VEYA HISA SEBEBİYLE MÜFARAKAT 452
İDDET 454
İDDETİN NEVİLERİ 455
İDDETEYNİN TEDAHÜLÜ 458
İDDET NAFAKASI 459
HİDAD VEYA İHDAD 460
BAZI MESELELER VE HAL TARZLARI 461
RİCALİN (ERKEKLERİN) İDDETİ 461
HADÂNE 462
NESEBİN SÜBUTU VE İSTİLÂD 464
DÂÎ 468
LAKİT 468
KİTABÜR-RIDÂ (EMİŞME) 469
FETVA KİTAPLARINDAN ALINAN BAZI MÜHİM MESELELER 473

İKİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Nimet-i İslâm, yeni harflerle ilk defa 1957 de basılmıştı. O zaman gerek âcil bir ihtiyacı hemen karşılamak, gerek eski Türk harflerini bilmeyen yeni nesle daha faydalı olmak isteğiyle kitap içinde geçen âyet, hadîs ve duâ gibi metinler de yeni harflerle yazılmıştı. Ayrıca kitabın ilk tertip şekline sadık kalmak istediğimizden her bölüme ayrı sayfa numarası verilmişti. Kısmen de sadeleştirilerek irfan hayatımıza sunulan eser, okuyucudan ümidimizin üstünde büyük bir alâka görmüş ve kısa zamanda mevcudu tükenmiştir. Hem muhteva genişliği, hem de ilmî tetkik ve tahkik değeri itibariyle Türkçede yazılmış en büyük fıkıh kitabı olan bu kıymetli eseri neşretmemiz, dindar ve kadirşinas münevverlerimiz tarafından takdirle karşılandı. Fakat onlar kitabı daha da mükemmel görmek istediklerinden irşad, ikaz ve tenkitlerini esirgemeyerek, bizi teşvik ettiler ve eserin ikinci baskısının hazırlanmasına mânen yardımcı oldular.

İkinci baskıyı aceleye getirmek istemedik. Kitabın ehemmiyetini göz önünde bulundurarak, salâhiyetli kimselerce dikkat ve itina ile hazırlanmasına ve hataların asgariye indirilmesine çalıştık. İşte elinizdeki bu ikinci baskı böyle bir çalışmanın sonunda meydana geldi. Şu hususlarda değişiklik yapmayı ve bunları sizlere açıklamayı uygun bulduk.

1) Nimet-i İslâm'ın eski Türk harfleri ile ve merhum Hacı Zihni efendi tarafından neşredilen ilk baskısı ayrı zamanlarda ve ayrı ayrı kitaplar olarak meydana getirilmiş olduğundan, o zamanlar her kitaba müstakil bir sayfa numarası verilmişti. Fakat kitabın bütün bölümleri tek cilt halinde bir araya getirilince, gerek kitaba kazandıracağı bütünlük, gerek okuyucuya sağlayacağı kolaylık bakımından, sayfa numarasının da devamlı olması zarureti vardır.

2) Âyet ve hadîs metinlerinin yeni harflerle yazılması umulan kolaylığı sağlamamış, aksine birçok imlâ ve mâna yanlışlarının meydana gelmesine sebep olmuştu. Kitabın ilmî ve dinî hüviyetini nazarı dikkate alarak, bu baskıda gerekli bütün metinlerin islâmî harflerle yazılmasını, bazı yerlerde tercümesi ile birlikte verilmesini, bazı yerlerde de mehaz gösterilmek şartiyle yalnız tercümesi ile yetinilmesini daha faydalı bulduk. Böylece daha sıhhatli bir yol tuttuğumuza ve maksada hizmet ettiğimize inanıyoruz.

3) Bu baskı, merhum Hacı Zihni efendinin hayatında neşrettiği ilk ana baskı esas tutularak hazırlandı. Istılâh (terim) olan kelimelere dokunulmadan, geri kalan tarafı günümüzün lisanına uygun düşecek şekilde kısmen sadeleştirilmiştir. Kitapdan azamî istifadeyi mümkün kılacak her şeyi yapmaya çalıştık. Cenab-ı Hak muvaffakiyet ihsan eylesin.

— NÂŞİR —

MERHUM HACI ZİHNİ EFENDİNİN, HAL TERCÜMESİ

Müellifin ismi (Mehmet) olup (Zihni) mahlası, hocası tarafından konmuştur. (Hacı Zihni Efendi) diye anılır ve tanınırdı.

1262 hicrî senesinde (1845) İstanbul'da doğmuştur.

Babası, Mülkiye kaymakamlarından Mehmet Reşit efendi, anası Güzide Gülsüm hanımdır.

Cami derslerine devam ile, ulûmu âliye şahadetnamesi demek olan (icazetnamei - esâtize) yi ihraz etmiştir. Arapça ve Türkçe, telif ve. tercüme suretiyle bir hayli eserleri vardır.

Hayatını tetebbü, telif ve tedrise hasretmiştir. Evinde veya vazifesi başında olmadığı zaman, umumî kütüphanelerde bulunurdu. Evinde, ailesine ayırdığı mahdut fakat şefkat dolu zaman haricinde vakti, ibadetle, tetebbû ile ve yazmakla geçerdi. Az uyurdu. (Şâbânî) tarikatına mensup idi. İlmi ile âmildi. Ciddîlik, samimîlik, edep ve terbiye, çalışkanlık, şefkat, hamiyyet, kendisinde kemâliyle bulunan vasıflardandı.

Resmî Hayatı:

1280 hicrî senesinde (1864) Bâbıâlide Meclisi Vâlânın mazbata odasına devama başlamış, 1868 de Matbaai - Âmire Takvimi Vakayi kitabet ve musahhihliğine geçmiştir. 1878 senesinde Mektebi Sultanî (Galatasaray) ulûmu - arabiye ve diniye muallimliğine tâyin olunarak 1879 da Matbaai Âmiredeki vazifesinden istifa etmiştir. 1883 de, Mektebi Sultanîdeki muallimliği uhdesinde kalmak üzere, mülkîye mektebinin usulü-fıkıh muallimliğine tayin olunmuştur. 1891 de Maarif Nezareti Reisliğinde beş âzadan mürekkep olarak teşekkül eden «Tetkiki-Müellefat» komisyonu âzalığına tâyin olunmuş ve Mülkiye Mektebindeki vazifesine arabî muallimliği ilâve edilmiştir. 1895 senesinde Mülkiyedeki dersine «fıkıhı-şerîf» ilâve olunmuş, bunun üzerine arabî muallimliğini terketmiştir. Aynı sene, uhdesindeki vazifelere halel gelmemek üzere, «Meclisi - kebiri maârif» âzalığına tâyin edilmiştir. 1903 te Maârif Nezareti Encümeni-Teftiş ve Muayene Reisliğine tâyin edilmiştir. 1908 de Mülkiyedeki muallimliğini terketmiştir. Aynı sene «Meclisi - Kebiri - Maârif» âzalığına avdet etmiştir. Bu sırada sinni kanunen muayyen olan haddi geçmiş olmasına rağmen, «erbabı - fazlü - kemâl'den bulunmasına mebni, mezkûr mecliste ilmî hususlarda rey ve malûmatından istifade edilmekte olmasından dolayı, tahdidi sinden istisnası» Meclisi Vükelâca tezekkür edilmiştir.

1884 Eylülünde Stockholm'de toplanmış olan Müsteşrikin Cemiyeti ilmiyesine gönderdiği eserlerinden dolayı kendisine altın madalya verilmiştir.

Vefatı:

Son eseri olan Muhtasarat'ın tab'ına başlanıldığının on yedinci günü, 1332 hicrî senesinde (1914) irtihali vukubulmuştur. Beylerbeyinde, Küplüce camii - şerifi yanındaki kabristanda medfundur.

Matbaai - Âmire'de tab edilen (Sahihi - Buhârî) nin tashihi ile iki sene kadar meşgul olmuş, sekiz ciltten müteşekkil bu kitabın tab'ını 1315 hicrî senesinde (1898) sona erdirmeğe muvaffak olmuştur. Son zamanlarını, yine tab'ına nezarete memur edildiği Hadîs kitaplarından (Müslim) in tashihine hasretmiştir; bu kitabın hâşiyeleri kendi tetebbuları mahsulüdür. Mutadı üzere geceleri pek az uyur ve sabaha kadar evinin bir köşesinde bu kitaba hâşiye tedariki ile meşgul olurdu. Sekiz cilt üzerinden mürettep olan bu kitabın beşinci cildinin hitamına iki forma kadar kaldığı bir sırada, Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Cenâbı «Tahirül - mevlevî» nin, merhumun vefatı hakkında söylediği tarih:

Yine hayfâ ki sîne-i vatanı bir ziya-i müessir incitti
Yine bir fâzılı yegânesini ilm-ü irfân cihanı kaybetti
Son zamanlarında âlem-i islâm, ne mühim zâyiat ile bitti
Düşdü bir nev hasâr marifete Hacı Zihni Efendi de gitti (1332)
Adne pervâz eden o ruh-i güzîn, bulsun â'lel-meratibi âmîn.

Eserleri:

İlk eseri, on sekiz yaşında iken arapça olarak kaleme aldığı (Sarfı Arabî) dir. Basılmamıştır.

Birer sene fasıla ile, gene Arapça olarak kaleme aldığı (Teshilittahsil şerhi) ve (Şerhi ebyatı İsfehendi) de basılmış değillerdir.

(Elmunkız mineddalâl) tercümesi, basılmıştır.

(Etvakuzzehep) tercümesi, basılmıştır.

(Tuhfetülerip) tercümesi, basılmıştır.

(Feyzi yezdan): (İbnverdi) nin (Nasihatül-İhvan) kasidesinin tercümesi olup basılmıştır.

(Meşâhirinnisa) meşhur kadınlar hakkındadır; iki cilt olarak basılmıştır.

(Düstûrülmuvahhidin) itikada ve ahlâka dair olup basılmamıştır.

(Usulünnuka) usulü fıkıhtan; basılmamıştır.

(Tercümei - Tuhfetülmülûk) fıkıhtan; basılmamıştır.

(Sihamül isabe fi kenzi daavatül müstecabe) basılmıştır.

(El müntahap fi Ta'limi lûgatilarap) arapça için sarf kitabıdır. Basılmıştır.

(Kitabütteracüm) Arap âlim ve ediplerinin hâl tercümelerine dairdir; basılmıştır.

(Elmüktadap) Arapça için sarf ve nahiv olmak üzere iki cilt; basılıdır.

(Elgazı fıkhiye) fıkıh kitabıdır; basılmıştır.

(Elkavlülceyyid) meşhur Arap beyitlerinin şerhi ve izahı. Basılmıştır.

(Elhakâyik) ilmi hadisdendir. İki cildi hayatında basılmıştır. Kalanı, el yazısı ile, vefatından sonra Diyanet İşleri Reisliğine tevdi edilmiştir.

(Elmüşezzep) yahut Elmürteep Arapça için sarf ve nahiv kitabıdır; basılmıştır.

Nimet-i islâm adı altında telif edilmiş ve basılmış eserleri:

Akaid-i İslâmiyye

Kitab-ut-tahare,

Kitab-us-salât

Kitab-us-savm

Kitab-uz-zekât

Kitab-ul-hac

Kitab-un-nikah

(Elkavlüssedid fi ilmi-tecvid) yahut (Tecvidi cedid). Tecvid kitabıdır; basılmıştır.

(Elmuhtasarat): Kitab-ut-tahare, Kitab-us-salât, Kitab-us-savm, Kitab-uz-zekât, ve Kitab-ul-hac adındaki beş eserinden ihtisar yolu ile telif edilmiştir. Basılmıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى نِعْمَةِ الْاِسْلامِ وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ عَلٰى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْاَنَامِ وَعَلٰى اٰلِهِ الْكِرَامِ وَاَصْحَابِهِ الْعِظَامِ.

«İslâm nimetinden dolayı Allaha hamd olsun. İnsanlığın göz bebeği ve efendisi olan Resûlüne, Resûlünün değerli âline ve büyük ashabına salât ve selâm olsun.»

AKAİD-İ İSLÂMİYYE

Ehl-i İslâmın, kabul ve doğruluğuna kat'î olarak inandıkları umûrdan ibarettir ki, aşağıda beyan olunan tarif ve izahlarda görülecektir.

İMÂN ve İSLÂM yahut MÜSLÜMANLIK

Peygamberlerin sonuncusu olan Hazreti Muhammed Mustafa (Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimize ve beyan buyurdukları şeylere inanmaktır. İnanana (Mümin), (Müslim) ve (Ehl-i İslâm) denir.

ERKÂN-I ÎMAN

Peygamber efendimiz beyan buyurmuşlardır ki: (İmân; Allaha, Meleklere, kitaplara, peygamberlere, âhirete ve kadere inanmaktır.) Peygamberimiz böyle tarîf buyurmuş olduğundan bunlar (Erkân-ı îmân) dır. İmân ve İslâm bunlarsız olmaz.

ALLAHA İMÂN

Cenabı Halik-ı kâinat (kâinatın yaratıcısı) nın varlığına, birliğine ve kemâl sıfatları ile mevsuf olduğuna, âcizlikten ve eksiklikten münezzeh bulunduğuna inanmaktır.

Hak teâlâ hakkında itikat edeceğimiz kemâl sıfatları şunlardır: Mevcûttur (vardır), Vâhittir (birdir), kadîm ve ezelîdir (geçmişte başlangıcı yoktur.), Bâkî ve ebedîdir (gelecekte sonu yoktur), varlıkta başkasına muhtaç değildir ve hiç bir şeye müşabih (benzer) değildir.

Hayy ve dâimdir. Âlemler onun emriyle kâimdir. Alimdir. İlim sıfatı olmuş ve olacak her şeyi muhittir. Semidir (işitir), Basîrdir (görür, yani Allah semi ve basar sıfatları ile dahi muttasıftır, işitme konusuna giren her şeyi işitir ve görme konusu olan her şeyi görür. Mürîddir (irade sahibidir, diler ve ne dilerse onu dilediği gibi işler.) Kâdirdir, Mükellimdir (Peygamberler ve semavî kitaplar kelâm sıfatının muktezasıdır), Mükevvindir. (Yâni tekvin sahibi olup bütün âlemlerin yaratıcısıdır.) Bunlara sıfat-ı zatiyye ve sübûtiyye denir.

İhyâ (hayat vermek), imate (öldürmek) gibi, kendi mülkü ve mahlûku bulunan âlemlerde görülen fiillerine (sıfat-ı fiiliyye) denir.

MELEKLERE ÎMAN

Hak Teâlânın, ulvî ve nûrânî (Ecsâmı lâtife) üzere mahlûk ve bunun için (göze görünmez) ve fakat istedikleri şekil ve hey'ette görünmeğe kaabiliyetli bir takım (Mahlûk-u Mükerremi) olduğuna inanmaktır ki, onlar, erkek ve dişi olmak, yorulmak ve usanmak gibi hâllerden âri ve kendilerinin vazifeleri daimâ tâat-ı Bârî ile iştigal olup, beşer tâkatinin üstünde işler görürler.

Beşeriyet mertebelerinde olduğu gibi, onların dahi efdâlleri vardır. Efdâllerinden biri Hazreti Cibrîldir ki, peygamber efendimize vahiy aracılığı yapmıştır.

KİTAPLARA ÎMAN

Kulların saadet ve selâmetleri için, Hak Celle ve âlânın bâzı Enbiyâsına, Kitaplar göndermiş, yâni kullara (tâlîmat-ı ilâhiye) olmak üzere Enbiyâ-i Kirâma emirler, nehiyler,

ibret âmiz kıssalar ve müessir duâlar ve mev'izalar vahy ve irsâl eylemiş olduğuna inanmaktır.

Bu ilâhî Kitapların en mükemmeli ve en efdali, Kur'anı Azîmüşşândır ki, (nev'i beşerin) kıyâmete kadar, gerek Hâlika ve gerek Mahlûka karşı olacak, (Ubûdiyet) ve (İnsâniyet) vazifelerine dair olan evâmir ve ahkâmı, mekârimi ahlâkı ve esbâbı saâdet ve felahı, tamâmiyle câmi ve herkes için, her vakit faydalı ve nâfi'dir.

O ulu kitap, Hazreti İbrahim'in (suhufu) olduğunu ve Hazreti Mûsâ'ya (Tevrât) ve Hazreti Dâvud'a (Zebûr) ve Hazreti İsâ'ya (İncil) verildiğini haber vermektedir. Binaenaleyh, bu kitapların dahi o büyük Resûllere vahy ve nüzulünü tasdik ederiz. Ancak, Kur'ânı Kerîm, bizi o kitaplardan müstağni kıldığı cihetle onlarda bulunanı arayıp sormağa lüzum görmeyiz. Kur'ânı Azîmüşşânın hükümleri bize kâfi olduğu cihetle, onunla amel ederiz.

PEYGAMBERLERE ÎMÂN

Cenâb-ı Hakkın sırf kendi fazl-ü kereminden bâzı kullarını Nübüvvet ve Risâlet yâni vahy ve bais ile mümtaz kılıp, kullarına olan emir ve nehylerini onlar vâsıtasiyle icrâ ettiğine ve bâzılarına kitap ve müstakil şeriat ve mucize dahi verdiğine inanmaktır.

Onların evveli, beşeriyetin babası olan Hazreti Âdem ve sonuncusu Peygamberimiz efendimiz Hazreti Muhammed Mustafâ (sallallahu teâlâ aleyhi ve alâ sâirü-l-Enbiyâi ve sellem) dir. Arada bir çok Enbiyâ gelip geçmiştir. Onların bir kısmının Kur'ânı Kerîmde zikredilmiş olup hepsinin zikredilmediği de bildirilmiştir.

Hazreti İsâ aleyhisselâm dahi Kur'ânı Kerimde zikredilen Enbiyâ-i izâm cümlesinden ve (Âyât-ı İlâhiyeden) dir. Cenab-ı Hak Hazreti Âdem'i, anasız ve babasız olarak yaratmış olduğu gibi, Hazreti İsâ'yı dahi, babasız olarak yaratmıştır.

Cümle Peygamberanın efdali ve sonuncusu Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafâ (sallâllâhü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimizdir ki, Sultânül-nenbiyâ olduğu için, Mevkibi Mürselînin sonunda gelmiş ve, meselâ Hazreti İsâ, ancak, Benî İsraile meb'us ve şeriatı, Hazreti Mûsâ'nın şeriatında haram olan bâzı şeyleri helâl kılmaktan ibaret olduğu halde, Peygamberimiz efendimizin bîseti ise, bütün İnsü Cinne şâmil ve umumî, şeriatı da hepsinden tam ve kâmil bulunmuştur. Ve başka Peygambere hâcet de kalmamıştır.

Mûcize sahibi her Peygamberin mûcizesi, kendi zamaniyle geçmiş olduğu halde, bizim Peygamberimiz efendimizin, Siyer ve Hadis kitaplarında zikredilmiş bulunan birçok mûcizat-ı seniyyelerinden mâdâ, bir de her asırda devam eden mucizeleri vardır ki; o da kelâm-ı ilâhî olan Kur'ânı Azîmüşşândır. Tilâvet ve istimâiyle dâimâ telezzüz ve teşerrüf olunmakta ve her asırda, binlerce hafız o kitâb-ı azizi hıfz ve ezber etmektedir. Kendileri, Hâtemün-nebiyyîn ve rahmetel-lil'âlemîndir.

Mahşer gününde şefaati uzmâlariyle, bilcümle enbiyânın ümmetine ve ehl-i imânına in'am ve ihsanda bulunacak ve onları minnettar kılarak (Makam-ı mahmûd) u kazanacaktır.

(Allahümmen-fâ'nâ bişefâatihi ve ekrimnâ bikerâmetihi)

ÂHİRETE İMÂN

Hak Teâlânın, bu âlemi yoktan var ettiği gibi, dilediği kadar yaşattıktan sonra, buna son verip, başka bir oluş daha peyda edeceğine, ve (mahv'u imâte) buyurduğu bilcümle rûh sahiplerini, yeniden ihyâ ederek, bir yere getirdikten sonra, iyiler, iyiliğini ve kötüler kemliğini görerek muhasebe ve muhakeme ile beraber, (adlü fazlîle) muamele buyurup, (ehil ve müstahakkını), (Dârül-azâb vel-ukûbe) olan Cehennemine ve (Ehli îmânı) kendi fazlü keremiyle (Dârül-fevz ves-sürûr) olan Cennetine göndereceğine inanmaktır.

(Cehennem) ehli küfür hakkında ebedî bir azap yeridir. Âsî olan müminler hakkında, amelinin cezasını görecekler için, muvakkat bir azap yeri olacaktır.

(Cennet) ise, sâkinleri için, ebedî ve sermedi bir surür ve safâ yurdudur.

Suâl meleklerinin soruları, kıyâmet sıkıntısı, haşir, hisab, mîzan ve sırat gibi, (âlemi berzaha) ve (yevmi âhirete) müteâllik, her ne haber verilmiş ise, hepsi (hak) tır.

KADERE ÎMÂN

Hayır ve şer, her ne vâki olursa, hep Hak Teâlâdan olduğuna ve Allahtan mâdâ Hâlik olmayıp, hayir ve şerrin hâliki ve herkesin (keyfe mâ yeşâ) Râziki O olduğuna inanmaktır.

İnsanın erkek veya kız doğması ve dünyaya gelmesi ve Ahirete gitmesi, kendi elinde olmadığı gibi, hâdisatı âlem, ef'âl ve evzâı benî âdem dahi Cenab-ı Hakkın hükmü takdiri, hâlk ve icadı altındadır.

Ancak, acımak, doymak, uyumak, uyanmak ve nefes almak gibi, insanda bir takım ızdırarî haller olduğu gibi, oturup kalkmak, bir yere gitmek, kırmak ve kesmek gibi ihtiyârî fiiller dahi vardır. Cenab-ı Hak insana, irâde sıfatı vermiştir. Ve (âdetullah) böyle câri olmuştur ki, insan irâdesini, makdûru-beşer olan, herhangi fiile, sarfederse, Hak Teâlâ o fiili-Hâlk ve icad eder. İnsan iradesini sarfetmez ise, Haliki celle ve Alâ dahi Hâlk eylemez, fiili-âbid, kisib ve ihtiyâr cihetiyle kendinin, ve hâlkûicâd cihetiyle hâlikindir. Bundan dolayı, herkes kendi fiili üzerine, sevap alır veyahut cezâ görür.

BİNÂİ İSLÂM

Bir kimse, erkânı imânı böylece tasdik ve itikat etmiş olduğu halde, Hazreti Hâtemül-enbiyâyı dahi tasdik ederse Allah katında müslim olmuş olur. Zâhiren dahi müslim tanınmak ve nûr-i imânı ekmel ve etem olmak için, (İslâmın binâsı) tâbir olunan şeyler ile, amel etmek dahi lâzımdır. Peygamber efendimiz buyurmuşlardır ki; İslâm beş şey üzerine bina olunmuştur. 1) Hak Teâlânın birliğine ve Hazreti Muhammed Sallallahü Teâlâ aleyhi ve sellem efendimizin Resulûllah olduğuna şehadet getirmek, 2) Namaz kılmak, 3) Oruç tutmak, 4) Zekât vermek, 5) Hac etmektir.

NAMAZ KILMAK

Kıyâm, kıraet, rükû, sücûd ve kuûd fiilleriyle Cenâb-ı Hakka ibâdet etmektir.

(Kıyâm) kıbleye karşı yâni, Mekke-i Mükerremedeki Beyt-i muazzamaya doğru el bağlayıp ayakta durmaktır.

(Kırâet) kıyamda Kur'andan bir şey okumaktır. Hassaten Fâtiha sûresi ve fazla olarak başka bir sûre veya birkaç âyet okunur.

(Rükû') ayakta iken eğilip üç kere «Sübhâne Rabbiye-l-azîm» demektir.

(Sücûd) oturup yere kapanmak ve üç kere «Sübhâne Rabbiye-l-âlâ» demektir. Namaz içinde secdeler ikişer olarak yapılır.

Bu dört hareketin toplamına Rek'at tâbir olunur. Bir rek'atta bir rükû' ve iki sücud vardır. Namazlar rek'atlardan teşekkül eder.

(Kuûd) oturup Etteyhiyat okumaktır. Bu, namazın sonunda ve bir de her iki rek'at akabinde olur.

Bunlar, yâni kıyâm, kıraet, rükû', sücûd, kuûdü-âhir namazın erkânıdır. Bunlarsız namaz olmaz. (Rükû'suz ve Sücûdsuz namaz, sadece cenâze namazındadır) ve namaz kılan kimse Hakkın huzurunda demek olduğu cihetle, edîbâne ve hâşiâne durur. Namaz kılan iki tarafına bakamaz ve kimseye söz söyleyemez ve cevap veremez. Kimse dahi ona bir şey soramaz ve önünden geçemez.

Namaza başlarken «Allahü ekber» diyerek durur, rükû'a ve sücuda vardıkça, kıyâm ve kuûda gittikçe «Allahü ekber» der. Nihayetinde «esselâmü aleyküm ve rahmetullâh» diyerek iki tarafına selâm ile namaza son verir.

Güneşin tulûu, gurup ve istivâ zamanları hâriç olmak üzere her vakit, Cenâb-ı Hakka ihlâsla bir çok rekât namaz kılınabilir. Nâfile namazlar için, daha müstesna vakitler vardır. Ve her iki veya her dört rek'atta bir selâm verilir.

İslâmın binası ve dînin direği olmak üzere, beş vakit namaz vardır ki, onlar hiç terk olunmaz: Sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı vakitleridir.

Sabah namazı (2+2=4) dört rek'attır. Öğle namazı (4+4+2=10) on rek'attır. İkindi namazı (4+4=8) sekiz rek'attır. Akşam namazı (3+2=5) beş rek'attır. Yatsı namazı (4+4+2+3=13) on üç rek'attır. En son kılınan üç rek'at, vitir namazıdır.

Bir de, Cumâ ve Bayram namazları vardır ki, onlar ancak şehirlerde ve minberli camii olan büyücek köylerde kılınır. Bu namazları kılmak ancak, erkeklere ve erkeklerin de hasta ve yolcu olmayanlarına lâzım gelir.

(Cuma namazı) Cuma günü öğle vakti, cemâat ile kılınan iki rekâttan ibarettir. Önce hutbe okunmak lâzımdır. Cumâ namazının dört rekât ilk sünneti ve dört rekât, son sünneti vardır ki, bunlar (cemaatle değil) ayrı ayrı kılınır.

(Bayram namazı) Ramazan ve Kurban bayramlarında ilk günü güneşin doğuşundan kırk dakika kadar sonra, cemaat ile kılınan ikişer rekâtdan ibarettir ki, bunlarda altı tekbir-i zevâid (fazla tekbir) vardır. Namazdan sonra hutbe de okunur.

TAHARET

Dinimiz bize her vakit, bedenimizi, elbisemizi, mekânımızı ve kullanacağımız suyu temiz tutmamızı emretmekte olduğu gibi, namaz için dahi, başkaca bir hazırlık emrediyor ki, o da abdest alıp namaza giyimli ve temiz olarak durmaktır.

ABDEST

Dört fiilden ibârettir: 1) yüzünü yıkamak, 2) Kollarını elleriyle beraber dirseklerine kadar yıkamak, (dirsekler, yıkanacak uzuvlara dahil dir.) 3) Başına su sürmek, 4) ayaklarım topuklariyle beraber yıkamaktır.

Başına su sürmeğe (mesih) denir. Mesih, bir kere olur ve başın dört bölüğünden bir bölüğüne ve mümkün olursa, her tarafa yapılır. Yüz yıkama, el ve kol ve ayak yıkamak, üçer kere olur.

Yüzünü yıkamadan önce ağız ve burnunu üçer kere yıkar. Başına mesih edildiği sırada da elinin yaşiyle kulağının içini ve arkasını temizler ve şah damarları üzerine de elinin arkası ile mesh eyler.

ABDESTSİZLİK

Bozulmadıkça, bir abdestle birkaç namaz kılınır. Abdest küçük ve büyük kazâ-i-hacet ile, uyumak ile, insandan yel gelmek ve bir yeri kanamak ve çıbanı deşilmek ve yarası işlemek ile bozulur. Abdesti bozulan kimse, namaz kılmak, Mushaf okumak veyahut camiye girmek için abdest alır. Abdestsiz, namaz kılamaz.

GUSÜL

İnsanda daha bâzı hâller vardır ki, o hâllerde, namaz kılmak ve Kur'ân okumak ve camiye girebilmek için, yalnız abdest almak kâfi gelmeyip, gusül etmek lâzım gelir: insan ihtilâm olursa, zevc ile zevce birleşirlerse, kadın kısmı aybaşı âdetinden ve lohusalıktan kurtulursa, gusül lâzımdır.

Gusül etmek, ağzının ve burnunun içine ve tepeden tırnağa kadar bütün bedenini, hiç bir kıl dibi kuru kalmamak üzere güzelce yıkamaktır.

TEYEMMÜM

Gerek abdest olsun, gerek boy abdesti demek olan, gusül abdesti olsun, su ile olacak şeylerdir. Suyun bulunmadığı yerde, veyahut su var ise de, (4000) adım uzakta olmak veya düşman elinde bulunmak, yahut da, pahalı olarak para ile satılmak gibi, elde edilmesine kudret olmadığında veya suyu kullanmakla vücuda zarar geleceğinde abdest ve gusül yerine teyemmüm yapılır. Teyemmüm hem abdestin, hem de guslün yerine geçer.

Teyemmüm, temizlik niyetiyle temiz toprağa veyahut toprak cinsinden bir temiz yere, ellerini iki defa vurup, bir defasında yüzüne ve ikincisinde iki kollarına sıvamaktan ibârettir. Ellerini yere, ikinci vuruşunda önce sol eliyle sağ kolunu ve sonra sağ eliyle sol kolunu sıvar.

Bozulmadıkça bir teyemmüm ile birkaç namaz kılınır.

Abdesti bozan şeyler, teyemmümü bozduğu gibi, ayrıca suyu bulmak ve kullanmağa kadir olmak da teyemmümü bozar.

Abdesti bozan şeyler, gusülü bozmaz, gusülü ancak, guslü icap eden şeyler bozar.

Kadınlar, âdet ve lohusalık zamanlarında, namaz kılmaktan ve mushaf okumaktan ve camiye girmekten dinen menedilmişlerdir.

ORUÇ TUTMAK

İbâdet niyetiyle aç durmaktan ibârettir ki, Cenâb-ı Hakka ihlâs üzere, gündüzün fecrin başlangıcından güneş batıncaya kadar yemek, içmek, ve cinsî münasebette bulunmaktan kendini menetmektir.

Yılda beş gün, yâni Ramazan bayramının ilk günü ile Kurban Bayramının dört günü, müstesnâ olmak üzere, her gün oruç tutulabilir.

Farz olarak Ramazan orucu vardır ki, terk olunamaz. Ramazan ayı senenin hangi mevsimine rastlarsa rastlasın, o günler, arka arkaya oruç ile geçirilir. Hastalık, yolculuk ve emziklilik gibi bir mâzeretle, oruç tutmağa tahammül edemeyenler, âdet ve lohusalık özürleri olan kadınlar, Ramazan orucunu mâzeretleri geçince öderler.

Ramazan-ı şerif gecelerine mahsus bir de namaz vardır ki, yatsı ile vitir namazı arasında kılınır ve adı teravihtir.

Her iki rekâtta selâm ve her dört rekâtta biraz ara ile yirmi rekâttır.

ZEKÂT VERMEK

Malının kırkta birini, Allah yoluna ayırıp tahsildarına teslim etmek ve tahsil olunmakta değilse, kendi din kardeşlerinden muhtaç bildiği kimselere vermektir. Şu şart ile ki, verdiği kimse, kendi usûl ve furûundan ve âli-hâşimden olmayacaktır.

Zekât, bir malî ibâdettir ki, onunla ehli-islâmın, hür ve zengin olan âkîl ve bâliğleri mükelleftir.

Altın ve gümüşün, gerek meskûküne, gerek hullîy ve evânîsine[1] ve hayvanlardan deve, davar[2] ve sığır cinslerine terettüp eder.

Sair emvâle, ticaret niyeti olmadıkça, zekât terettüp etmez. Meğer ki, icârât ve ticaretten birikmiş nukûd ola.

Nakdin nisâbı, yâni zekât terettüp edecek mikdârı, gümüşte iki yüz dirhem[3], altında yirmi miskaldır[4].

Zekâtın şartı: Sahibinin o meblâğa mukabil, borcu olmamak, meblâğ ihtiyâcı asliyesinden fazla olmaktır ve üzerinden bir sene-i kâmile geçmektir.

Develeri olan kimse, her beş devede bir koyun ve davarı olan kimse, her kırk davarda bir davar, sığırı olan kimse, her otuz sığırda bir dana verir.

Bunlarda (Sevâim) olmak yâni yılın çok zamanında, ahırda beslenmekte olmayıp, kırlarda yayılır olmak dahi şarttır.

Meyve, sebze ve diğer mezrûâtta, elde edilenin onda birini vermek bilâistisnâ, yâni (aklü-bülûğ) şartı olmayarak herkes için vazifei şer'iyyedendir. Bunda nisâb dahi şart değildir.

---

[1] Kemer ve tarak gibi şeyler hulliydir ki, ziynet demektir. Tas ve tepsi, tütün ve enfiye kutusu, zarf ve bardak gibi şeyler evânîdir ki, kab demektir. Gümüşve altından kablar kullanmak erkeğe de, kadına da haramdır. Ancak zînet kısmı kadına helâldir.

[2] Türkçe davar, Arabîdeki ganem gibi koyunu ve keçiyi içine alan bir tabirdir.

[3] Altı yüz kuruş demektir. Zekât olarak (rubû' öşür) verilir ki, onda birin dörtte biri yâni kırkta bir demektir. Altı yüz kuruş da on beş kuruş eder.

[4] On dört lira demektir, (Rubû' öşür) miskal hesâbiyle yirmide yarım miskal demektir.

Eğer kova ve dolap gibi vasıtalarla, sulanmakta, ve bu sebeple güçlük çekilmekte ise, öşrün yarısı verilir.

HACCETMEK

Mekkei Mükerremedeki Kâbei muazzamayı - ki, bütün ehli İslâmın kıblesidir - ziyâret etmekten ibarettir.

Kâbeyi ziyaret iki türlüdür: Biri (omre), diğeri (Hac) dır.

Omre, sâyü tavaftan ibarettir ki, (Haccı asgar) sayılır. Bunun için muayyen zaman yoktur.

Hac, Zilhiccenin dokuzuncu günü ki, (Arefe) tâbir olunur. (Arafat) denilen yerde bulunmak şartiyle Kâbei Muazzamayı tavâf etmek ve Safâ ile Merve arasında sâyetmekten ibârettir. Bu ziyaret, Omreye nisbetle (Haccı ekber) olur. Her ikisinde ihram şarttır ki, Mikaatı-muayyeninde dikişli libaslardan soyunup, bir veya iki parça beze sarınmak ve sanki dünyevî meyillerden sıyrılıp, kefenli ölü gibi zengin ve züğürt hep bir yerde, baş açık, yalın ayak Dîvânı Bâride bulunmaktır.

Haccetmek, hem servete, hem sıhhat ve kuvvete, ayrıca yol emniyyetine mütevakkıf, bir (ibâdet-i mâliye ve bedeniye) dir. Binaenaleyh bu ibâdet ile Müslümanların ancak, hür ve zengin ve vasıtaya inip binmeğe kaadir olanları mükelleftir.

Kâbeyi, Hac ve Omreyi bize bildiren ve her hayır ve fazileti öğreten, Peygamber efendimiz olduğu için, haccdan sonra teşekkür, olarak Medînei Münevverenin toprağına yüz sürmek yâni Hazreti seyyidül-enâmın Ravza-i mutahharasını ziyâret eylemek dahi zenginlere bir vazifedir.

Bunlardan mâdâ, Ramazan bayramında Sadakai-fıtır vermek ve Kurban bayramında kurban kesmek ve icâbında secdei-sehiv yapmak ve Kur'ân tilâvet etmek ve evlenmek ve zevceyi ve usûl ve furûunu infâk ve ebeveynine ve zevcenin zevcine hizmet eylemek ve beş vakitte ezan okumak ve câmilerde cemâat olup namaz kılmak ve kurban bayramında arefe sabahından bayramın dördüncü günü ikindisine kadar olan vakitlerde, tekbir almak ve erkek çocukları hitan (sünnet) etmek dahi dinî vecibelerimizdendir.

FÂİDEİ İSLÂM

Müslümanlığın faydaları pek çoktur. İslâm akidelerini kat'i olarak kabûl eden kimse:

Evvelâ, Cenâbı Hakkı şânı rubûbiyyet ve kuddûsiyyetini şâyân olduğu veçhile tanımış ve takdîs etmiş ve kendinin aciz ve ubûdiyyetini bilmiş ve ona göre, her hâlü-kârde Cenâb-ı Rabbül âlemine tevekkül ve itimâd üzere olup, korku ve ümidde ol Zâtı zül-celâli vel-ikrâma bağlanmış, evhâm ve hayâlâte sapmamış olur.

İkincisi, Kur'ânı Kerîmin ilk sûresi olup, beş vakit namazın her rekâtında okuduğu fâtihai şerîfenin başındaki (el-hamdu lillâhi rabbil-âlemin) âyeti celîlesini görüp, herkesi kendi gibi, Allahın mahlûku ve zâtı kibriyânın kulu bilerek, kimseye yan bakmaz ve can yakmaz olduktan başka, zaten Hak celle ve âlânın sıfâtı sübûtiyyesini yakînen bilmiş olmakla kendinin ahvâl ve ef'âlini, Cenâbı Hakkın Semî ve Basr sıfatlarına karşı dâirei-edebte, ve tasavvurât ve muzmerâtını Cenâbı âlimül-gaybi veş-şehâdenin sıfatı ilmiyyesine karşı mihveri istikamette tutup, emri-hâlika tâzim ve îtinâ ve halk ile olan muamelâtını şefkat ve hakkâniyete binâ eyler.

Üçüncüsü her namazda (iyyâke nâbudu ve iyyâke nesteîn) diye ibâdet ve ubûdiyeti münhasıran Cenâbı Hakka eyler. Ve inâyet ve muaveneti ve hidâyet ve mağfireti ondan bekler.

Dördüncüsü, Hazreti Hâtemül-enbiyâya imân etmiş olması hasebiyle bütün enbiyâ ve mürselîni tasdik etmiş ve dinin esasının tevhîdibârî ve takdisi zâtı İlâhi olduğunu anlayıp, bütün dinleri o noktada birleştirmiş ve her Nebiyyi zî-şanı Cenâbı Hakkın mümtaz kulu ve Resûlü olmak üzere tanıyıp, Rububiyette Zâtı Bârîye kimseyi şerik etmemiş ve Peygamberleri tasdik ve tebcilde birbirinden tefrik eylememiş olur.

Beşincisi, kadere imânı- cihetiyle hasbel-kader bir keder ve musibete uğradıkta Cenab-ı Hakkın takdiridir diyerek teselli bulmaya çalışacağından teessürü, azîm ve devamlı olmaz. Ve eltâfı İlâhiyyeden ümidini kesmez.

Altıncısı, Âhirete imânı cihetiyle mesâibi dünyeviyyesi ne kadar ço-ğalsa, yeis ve nevmidi hâline gelmeyip, ve binâenaleyh, intihar etmek teşebbüslerinde olmayıp, Allahın âhiretteki mükâfatını bekleyerek sabırlı olur.

Yedincisi, Hazreti Fahri Rüsüle icâbet ve mutâbeatı sebebiyle ol fahri dü-cihânın siyeri seniyyesini ve terâcümü sahâbesini tetebbû ile mâili mekârimi ahlâk olup, hikmet, iffet, şecâat, sehâvet gibi ahlâkı fâdıla ile mütehallik olmağa ve âlî-himmet ve âlî-cenâb olup, bu bekasız âlemin geçici lezzetlerine göz dikmeyerek dünyayı, âhiretin tarlası olmak üzere tanımağa ve hilkatinin müsâid olabildiği iyi hizmetlerle güzel nam bırakmağa çalışır. Ve Cenâbı Hakkı çok andığı cihetle kalbi zikrullah ile münevver olup, san'at ve ticâreti ve hizmet ve kitabeti, kendisini Cenâb-ı Hakkı anmaktan alıkoymaz. Ve cidden muhibbi dünya olmadığı için, nefsini âhiret yolcusu bilerek, eceli hulûlünde, dünyadan müfârekatı müşkil görmez olur. Havf ve hüzün üzere olmayıp âsûde-hâl ve münşerihül-bâl olarak yaşar. Sâhibi-hevâ değil, ehli-sıdk ve ehli-vefâ olur!

Kur'ânı Kerîmde sahâbei güzinin evsâfı celîlelerine bak ki, onlar, hep bu dinî mübînin tâlîmatiyle yetişmiş ve Hazreti fahrül-mürselinin izinden gitmiş bahtiyarlardır[1].

«Sâbirler, sebâtkârlar, sâdıklar, vefâkârlar, tâatteler, infaktalar, seherleri istiğfardalar.»

«Tevbe ediciler, ibâdet ediciler, oruç tutucular, rükû' ve sücûd ile namaz kılıcılar, iyiliği emir ve kötülüğü nehy ediciler, Hududullâhı muhâfaza edip, şeriatin tâyin ettiği daireden çıkmayıcılar, tasadduk ve Hakka inkiyâz ediciler ve Allahü taâlâyı çok anıcılar.»

«Mallarında muhtâçlar için, hak bilip gerek kendilerinden bir şey isteyenlere ve gerek kimseye hâllerini bildirmeyenlere îtâ ve in'am ediciler.»

«Küffâr ve dinsizlere şiddet üzere olup, kendi aralarında müşfikane muâmele ediciler, ibâdet âsârı ile yüzleri nurlular.»

«Ticaret ve alış verişleri kendilerini Allahu anmaktan ve ikamei salât ve îtâi zekâttan ve sadakattan meşgul ve men-etmeyip, âhiret gününden hazer ediciler.»

(Sahâbei Kirâm) Muhâcirin ve Ansâr isimleriyle başlıca iki kısım olup, (Muhacirin) Mekkenin fethinden evvel Mekkeden Medineye hicret eden Mekkelilerdir. (Ansâr) Muhâcirîne yardım ve dine nusret eden Medine'lilerdir.

Cümlesinin efdâli Şeyneyn muazzameyn, yâni Hazreti (Ebû Bekiris-sıddık) ve Hazreti (Ömerül-fâruk) ve bâdehû Hateneyni Mükerremeyn yâni Hazreti (Osmânı Zin-nüreyn) ve Hazreti (Aliyyül-Murtazâ) dır.

Bu zevâtı Fehâme, Hulefâyı Râşidin ve Ciharı Yârı Güzîn tâbir olunur. Aşağıda sayılan altı zât ile beraber cümlesine (Aşerei Mübeşşere) denilir ki, hepsi de dünyada iken Cennet ile müjdelenmişler demektir. Hazreti (Talha) ve Hazreti (Zubeyr) ve Hazreti (Abdurrahmân bin Avf) ve Hazreti (Ebû Ubeyde) ve Hazreti (Saad bin Ebi Vekkas) ve Hazreti (Said bin Zeyd) Rıdvânullâhi Taâlâ aleyhim ecmain!..

İranî ve Turanî ve ekseri mamûrei cihanı bunlar feth etmişlerdir. Ve dîni İslâmı dünyaya yayarak mürebbi-i âlem olmuşlardır.

Ey esirgeyen ve bağışlayan! Bizi doğru yola, kendilerine nimet verip, gazaba uğratmadıklarının yoluna ilet, sapıkların yoluna değil, Müslüman olarak canımızı al, ve bizi Salihlerin aralarına kat.

[1] Sahâbei kirâmın, üstün ve ilâhî insanlar olduklarına dair, nice âyâtı kerîme vardır. Hülâsaları, buraya alınanlar; Ali - imrân, Tevbe, Ahzâb, Nûr, Fetih ve Meâric sûrelerinden alınmıştır.

AHKÂM-I TEKLİFİYYE (MÜKELLEFİYET HÜKÜMLERİ)[1]

Farz, vâcib, mendub gibi tâbirlerden, ibâdet fasıllarının hiç biri, hattâ teharet kısmı bile hâli değildir. Bu sebeple en evvel, bu hükümlerin bilinmesine ihtiyaç vardır.

Ahkâm hükmün cem'idir. Bir şeyin hükmü, o şeyin gerektirdiği eseridir.

Ahkâmı şer'iye dahi, mükelleflerin fiillerine iktizaen veya muhayyer olarak, taallûk eden şâriin hitapları eserinden ibarettir.

İcmalen; vücûb, nedib, ibâhat, hürmet, kerahet diye **beş ve tafsilen; sekiz** kısım sayılarak şöyle tâbir ve tâdad olunur: Farz, vâcib, sünnet, müstahab, mübah, haram, mekruh, müfsid.

Kazâi Rabbâni kulun, ya muti' ve müsab olmak veyahut muhalif ve muâkab bulunmak üzere (müptelâ) olmasını icab etmiştir.

İbtilâ, işlemeye veya terk olunmaya taallûk etmekle, kulların ef'âl ve terklerinde, meşru' ve gayri meşru' neviler hâsıl olmuştur.

Farzdan mübaha kadar olan ilk beşi meşruat ve sonraki üçü gayri meşruattır.

İşlenmesi istenilen fillere taallûk eden hitaplar, emirler, terk edilmesi istenilenlere taallûk eden hitaplar da nehiylerdir.

Emirler, kat'i ve gayri kat'i olduğu gibi, nehiyler dahi kat'i ve gayri kat'î olur.

Kat'îlik delâleten olduğu gibi, sübûten de olur[2].

Sübûten ve delâleten kat'î olan emirlerden, farziyet, biri kat'î ve diğeri zannı olanlardan da vücûb tahakkuk eder.

Farziyetin taallûk ettiği şey, farzdır. Farzın hükmü, fiiline sevap ve özürsüz olarak terkine ikap terettüp etmektir. İnkâr ve istihfaf edenin kâfir olmasıdır.

Farz, iki kısım olur: Biri farzı ayn, diğeri farzı kifâyedir.

Farzı ayn, herkese lâzım olup, bir takımının işlemeleri ile diğerlerinden sakıt olmaz, taharet, beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi..

Farzı kifâye, farz olan kimselerin hepsine ayrı ayrı değil, cümlesine birden lâzım ve zarurî olup, bir takımının işlemeleriyle hepsinden sakıt olanıdır, okunmakta olan Kur'ânı dinlemek, hâfızı Kur'ân olmak, selâm almak gibi.

Farzı kifâyenin sevâbı, yalnız işleyene ve terkinin günahı cümlenin üzerinedir.

Bir ibâdetin erkânı ve şartları demek olan, farzlarından birinin terk edilmesinin muktazası, mutlaka ademi sıhhattir. Yâni içindeki farzlardan biri gerek isteyerek terk edilmiş olsun ve gerek unutarak terk edilmiş olsun, o ibadet sahih değildir. İsteyerek terk edene günah dahi terettüp eder.

Vücûbun taallûk ettiği fiil, vâcibtir. Vâcibin hükmü dahi amelen farz gibidir. Yâni, işlenmesine sevap ve özürsüz olarak terk edilmesine ikab terettüp eder. İtikaden farzın hükmü gibi değildir ki, vacibi inkâr eden ikfar olunmaz, kurban kesmek, vitir ve bayram namazları kılmak ve karib olan muhtacına bakmak gibi.

---

[1] Kitabımızın bundan önceki kısmında, akaidi İslâmiye, İslâmın binâsı, fevaidi İslâmiyeden bahsetmiştik. O kısım, birinci kısmı teşkil etmektedir. Şimdi, ikinci kısmına geçiyoruz ki, burada geçecek bahisler, Fıkıh ilminin ibâdat kısmına dâirdir. Bu kısmın hazırlanmasında, başlıca Ebü-l-İhlâs Hasan bin Ammâr merhumun Nûrü-l-îzah şerhi ile buna ait Şeyh Ahmet Tahtâvînin Hâşiyesi, Dürru Muhtâr hâşiyeleri, Hidâye, keza şerhleri ve Dürer, Nutfe ve Cevhere ve Kuhustanı tetkik ve tetebbu' edilerek hükümlerinden istifade olunmuştur.

[2] Şer'i hükümlerin delili dört türlüdür. Birincisi sübûtu ve delili, kat'î olandır. Bununla, farz ve haram tahakkuk eder. İkincisi, sübûtu kat'î ve delîli zannî olandır. Üçüncüsü, sübûtu zannî ve delîli kat'î olandır. İşbu ikisi ile, vâcib ve mekruh sabit olur. Dördüncüsü, sübûtu ve delîli zannî olanıdır. Bununla, sünnet, müstahab ve tenzîhen mekrûh sâbit olur.

Vâcibin dahi (alel-kifâye) olan kısmı vardır: Şaban ve Ramazan aylarının sonlarında (rüyeti hilâl) gibi.

Bir ibadetin vâciblerinden birinin terki, isteyerek olursa keraheti tahrîmiye ile mekruh olmak, sehven olursa, namaz hakkında (sehvi secde) lâzım gelmektir.

Sünnet, Hazreti Fahri Rüsulün (S.A.) farz ve vâcib olmayarak, muvazabet buyurdukları yâni nadiren terk ile beraber, devam üzere işledikleridir ki, sünneti müekkede dediğimizdir. Gayri müekkedeye müstahab ve mendub isimleri verilir. Ehli usûl indinde, sünnet, iki kısım olup, bir kısmı (sünnetül-huda) dır ki, (mükemmili din) dir. Onun tariki, levme müstahak olur: Ezan, ikamet, cemaat gibi. Diğer kısmı, (sünnetüz-zevâid) tir. Bunu terkeden, levme müstahak olmaz: Erkânı salâtın tatvili ve Peygamber aleyhis-selâmın yemek, içmek, elbise, oturmak, kalkmaktaki siyreti seniyeleri gibi. «Allahın resûlunde sizin için güzel örnekler vardır elbet.» (Ehzab: 21)

Sünnetin mutlakı, bizce de mutlaktır ki, hulefâya dahi şâmildir.

Sünnetin dahi kifâye olanı vardır. Ramazanın son on günlerinde İtikâf etmek, teravihte cemaat olmak gibi. (Farzlarda cemaat sünneti ayndır.)

Sünnetin hükmü, işlenmesinde farz ve vâcibten az sevab terettüp etmek, isteyerek terkine, (ikab değil) itab müterettep olmaktır. (Zira, efdali kurubat farzlardır. Farzların sevabına, başka sevaplar muadil olamaz.)

Müstahap ki, mendub dahi denir. Hazreti Sultânı rüsülün (aleyhi ve aleyhimüs-salâtü ves-selâm) bâzı işleyip, bâzı terk buyurdukları ve selefi salihînin severek işledikleri ve diğerlerini dahi terğîp eyledikleridir: Bâzı nafile namaz ve oruç gibi.

Müstahabın hükmü, işlenmesinde sevap terettüp etmek ve terkinde itâb terettüp eylememektir. (Müstahabe, sünneti, gayri müekkede diyenler de vardır.)

Mübah mükellefin işlemek ve işlememek arasında muhayyer bulunduğu şeydir. Bunun işlenmesinde sevap ve terk edilmesinde itâp yoktur. Eşyada (sıfatı asliye) budur. Sûrei bakara evailindeki «Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan da O'dur.» (Bakara: 29) âyeti kerîmesinin tefsirinde bu hususa dair izahat vardır.)

Hallerdeki değişiklik, hükümlerde de değişikliği mucib olur. Meselâ, haram olmayan şeylerden, yiyip içmek mubahtır. Helâkin def'u ref'i için - haram olan şeylerden de olsa - ihtiyaç mikdarında yemek, içmek farzdır. (Yeyip içilen şey başkasının ise tazmin olunur.) Mümin için, bu suretle farzın edasında sevap dahi vardır. Yemek ve içmenin, tehlikenin izalesi mertebesinden ziyadesi, namazı ayakta kılabilmek ve oruç tutmağa kaadir olmak mertebesine kadar mendup ve müstahaptır. Semirmek için eklü şürb mekruhtur. Doyduktan sonra yemek, haramdır, meğer ki, misafirin ikramı için ola.

Mübah, meşruatın tâlisidir. Gayri meşruata gelince, bunlar, nevahinin mutaallıkatıdır ki, terki matlub olan şeylerdir. Hem sübûten, hem delâleten kat'î olan nehiylerden hürmet, yalnız bir cihetle kat'î olan nehiylerden kerahet hâsıl olmuştur.

Haram: Hürmetin taallûk ettiği şey haramdır. Ona (muharrem) ve (mahzur) dahi denir.

Haramın hükmü, terkinde sevap ve fiilinde ikab terettüp etmek ve onu helâl veya mübah sayanlar (Allah korusun) küfre varmaktır. İçki içmek, kumar oynamak, ebeveynine âsî olmak gibi.

Kerahatin taallûk ettiği şey (mekruh) tur.

Mekruhun hükmü, amelen haramın hükmü gibidir ki, terkinde sevap terettüp etmek ve işlemesinde ikab korkusu vardır. İtikaden, haram gibi değildir ki, istihlâline küfür terettüp etmez: Midye, istiridye, İstakoz gibi balık cinsinden olmayan deniz mahlûkunu yemek, cuma namazı saatinde alış veriş etmek, abdestte ve gusülde suyu israf etmek gibi.

Mekruhun mastarı olan (kerahet), (kerahiyet), (kerh), (kürh) kelimeleri, çirkinlik, sevimsizlik mânâsında lâzım ve bir şeyi sevmemek ve hoşlanmamak mânâsında müteaddidir. İlk mânânın muteâllıkına (kerih) ve ikinci mânânın muteâllıkına (mekruh) denir.

Şer'î İstilâhta, meşrûatın kat'i olarak matlub olanına farz ve onun aşağısına vacib denildiği gibi, gayri meşrûatın dahi kat'î olarak menhi bulunanına haram ve onun aşağısına mekruh denilir. Bu mânâya göre, mekruh, harama yakın olduğu için (tahrimî) nâmım alır.

Onun bir de (tenzihi) kısmı vardır ki, evvelkinin hilâfı demektir. Bunun helâla çok yakın olduğunda eimmemizce ittifak vardır. İhtilâf, vâcib mukabili olarak zikrolunan kısmı tahrîmîdedir ki, onun, İmâmı Âzam ve İmamı Ebû Yûsuf indinde mânâsı haram değil ise de, ona yakın demektir. İmâm Muhammed indinde ise, o kısmı gayri meşrû haram demektir. Şu kadar ki, hakkında kat'î bir hüküm bulamadığı cihetle, İmâmı müşarün ileyh kendi kitaplarında ona haram itlâk edemeyip, mekruh namım vermiştir.

Sünnetten indel-ıtlâk, müekkede kısmı maksûd olduğu gibi, kerahetin dahi alel-ıtlâk zikrinde yâni, tenzih kaydı olmadıkça tahrîmi kısmı maksuttur. Meselâ, başka su var iken, kendi artığı olan suyu içmek ve kullanmak, tenzîhen mekruhtur. Abdestte suyu israf etmek mekrûh olduğu gibi, kısmen yâni, pek az sarf ile, gasli mesih derecesine götürmek te mekruhtur.

Müfsid, başlanan ameli bozan ve iptâl edendir ki, haram ile mekruhun tâlîsidir ve gayri meşrû nevilerdendir.

Müfsid, abdest vesailindendir. Abdesti bozan şeylere (nevakız) namı verilmiştir.

Müfsidin hükmü, vesâilin gayride, isteyerek ve özürsüz sadır oldukta ikab ve sehven sudûrunda ademi ikab olmaktır. Namaz ve orucu bozanlar gibi.

Aklu bulûğ cihetiyle, üzerlerine şer'î şerifin emir ve nehyi câri olan kimselerin yâni mükellef olanların, fiilleri, gerek amel ve ibadet nevinden olsun, gerek olmasın, yukarıda beyan olunan sekiz kısımdan birine mutlaka girer.

Meşrû kisib helâl, rüşvet almak haramdır. İhtiyaç halinde ödünç almak câiz yâni (mübah) ve muhtaç olana ödünç vermek menduptur. Borcunu ödemek farz olup, güç halde bulunan borçluya kolaylık göstermek vâciptir. (Ve in kâne su usretin fenaziretün ilâ meysere) Çünkü Cenâbı Hak «Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar beklemelidir.» buyurmuştur. (Bakara: 280)

Kendisinin muhtaç olduğu dinî bilgilerini tashih edecek ilmi istemek her müsliman için farzı ayn olup, başkalarına fayda verecek mertebede öğrenmek farzı kifâye ve şer'î ilimlerde derinlere dalma mendup, tefahur ise mekruhtur. Akdi beyi' muktazası olmayarak, taraflardan birine menfaat temin eden şartlar müfsid ve yapılan beyi' fasidtir.

Medâr ecir ve mesübat, iman ve ihlâs üzerinedir. Herkes iman ile mükelleftir. Küfür kimseye mübah değildir.

Din, vaz'ı ilâhîdir. Şari' vaad ve vaîdinde sadıktır.

«Kim iyilik işlerse faydası kendine, kim kötülük yaparsa zararı yine kendinedir.» (Fussilet:46)

KİTAB- UT-TAHARE

(TEMİZLİK)

Ahkâmı teklifiyeye dâir verilen izahattan sonra, ikinci kısmın birinci kitabı olan taharet (yâni temizlik) bahsine geçiyoruz.

İnsana, akaidi hakka ve tahareti kâmile üzerine, ibadetlerini; adalet ve hakkaniyet dairesinde muamelâtını ve ahlâkı fâzıla veçhile muâşeratını talim etmekte olduğundan, (İslâm dininden) büyük (nimet) olmaz. (Elhamdülillâhi alâ nîmetil-islâm) Emri dinin medarı, şu beş şey üzerindedir: İtikadat, âdap, ibadat, muamelât, ukûbat.

İtikadat ve âdaptan birinci kısımda bir nebze bahsetmiştik. Muamelât ve ukubat kısımları, bizim mevzuumuzdan hâriç olup, bunlardan bizim mevzuumuza teallûk eden: İbadat ve onun beyanı vesâilidir.

İbadat, malûm olduğu üzere beştir: Namaz, oruç, zekât, hac, cihad.

Cihad, farzı kifâye olmakla, biz farzı ayn olan ibadattan bahsedeceğiz. Onların birincisi namazdır. Onun da vesaili (bütün nevileriyle) taharettir.

Fıkıh kitaplarında, ibadat, -şânına ihtimamen- diğer bahislere takdim olunmuştur. İbadatın dahi akdemi, farizai yevmiye olan namazdır. Namazın şartı ve miftahı dahi taharet olmakla, biz de ilk önce taharetten bahsedeceğiz.

Lûgatte kitap ve kitabet, cemi mânâsına olup, fıkıh kitaplarının müstakil mevzuları (kitap) ve gayri müstakillesi (bab) ve babın küçüğü (fasıl) isimleriyle adlandırılmış olmakla, ehli fıkıh ıstılahınca kitap: Müstakil itibar olunmuş bir takım meselelerdir. Abdest, gusül, teyemmüm v.b. gibi.

Taharet, lûgaten nezafet demektir. Tiharet tanın kesriyle, su toprak gibi temizlik âleti olan şeylerdir. Tuharet tanın zammiyle, temizlikte kullanılan vasıtanın, temizlendikten sonra artan kısmıdır.

Şer'an taharet; salâtın taallûk ettiği yerde, mutahhirin istimaline binaen, hükmen zahir olan bir eserdir.

Mahâl: Bedene, libasa ve mekâna şâmil olduğu gibi, (mutahhir) dahi suya ve toprağa şâmildir.

Taharet: Hadesin ve habesin zevalinden ibaret olmak üzere dahi târif olunur.

Hades: İzalesi temin edilinceye değin, âzâ ile kaim olan manii şer'idir. Bunun da küçüğü ve büyüğü vardır.

Habes: Şer'an pis olan şeydir.

Temizlik, abdeste, gusüle ve teyemmüme şâmil olduğu gibi, tathiri encasa ve debagate dahi şâmildir. Malûm olduğu üzere bunlardan biri, necasetten taharet ve diğeri hadesten taharettir. Taharet ya su veya toprak iledir. Su ile olan taharetin biri vuzû, diğeri de gusüldür.

(Kitabu-t-tahare) terkibi, temizlik hükümlerinin beyanı için muayyen bir bab olup, bu bapta: Su hükümlerinden, su artıklarından, su kuyularından, abdest ve gusül ve teyemmümden abdesti bozan şeylerden, mest üzerine mesihten, sargı üzerine mesihten, özürlerden, pisliklerden ve bunların tahfif ve tathirinden bahseder.

Hades ve habesi mutlaka izale eden şey sudur.

SULAR

(Miyah) ki, sular demektir. Su mânâsına olan mâ kelimesinin cemi kesretidir.

Su, mutlak ve mukayyed olmak üzere iki türlüdür. Mutlak su, akıcı bir cisimdir ki, her bitkinin hayatı onun tatlı olan (yâni çok acı olmayan) cinsiyledir.

Kendisiyle temizlik sahih olan suların aksamı vardır: Yağmur, kar ve dolu suyu, deniz suyu, dere suyu, göl suyu, kuyu suyu, pınar suyu.

Bunlara (mai mutlak) tâbir olunur ki, mutlaka su ismi verilen ve vasfı olduğu gibi kalan su demektir.

Bir de: Gülsuyu, çiçeksuyu, asmasuyu, üzümsuyu, etsuyu gibi isimlerle anılan sular vardır. Bunlara (mai mukayyed) tâbir olunur ki, cins ve mahiyetini bildiren bir başka isim ile beyan olunan sular demektir.

Evvelkilerdeki izafet, târif ve ikincilerdeki izafet de takyid içindir. Şu iki izafet arasındaki fark, evvelkine kayıtsız olarak su itlaki sahih olup, ikinciye izafî kayıt olmadıkça sahih olmamaktadır. (Meselâ: Bir kap içinde bulunan saf suya gerek çeşme, gerek yağmur suyu olsun, bu sudur denilebilir de mai mukayyede, gerek gül ve gerek çiçek suyu olsun, bunlara, sudur denilemez.)

Hadesten taharet ki, abdest almak ve gusül etmek demektir. Ancak, mai mutlak ile olur. Mai mukayyed, necislerin izalesinde kullanılabilir. Onun da temiz ve temizleyici olması şarttır. Çünkü, necis necisi izale etmediği gibi, yağlı olup da, tathir ve izaleye bedel, telvis edici olan sıvılar necisi izale edici değildir. (İzale edici mayilerin, mai mutlaka katıştırılması, ancak, hakikî necaseti tathir ve izalede sahih olur. Çünkü, katıştırma sebebi mevcuttur ki, o da, eczai necasetin yıkana yıkana çıkıp zail olmasıdır. Bu şart, hükmî necasette yoktu. Zira, âzâi muhdiste, necaseti mahsuse yoktur ki, tenahisine hüküm olunsun. Hades, bir emri şer'îdir ki, onun için, namaza mânidir, diye necaset hükmü vardır.)

Şâri, onun izalesi için, muayyen âlet tâyin etmiştir ki, o da mai mutlak veya onun yerine olan teyemmümdür. Artık, bunun gayrisini ilhâk etmek veya kullanmak caiz olmaz. Sirke, çiçeksuyu gibi yağsız mayiler, pisliğin izalesinde kullanılabilir.

MAÎ MUTLAK

Mai mutlak, beş kısımdır: Tahiri mutahhir gayri mekruh, tahiri mutahhir mekrûh, tahiri gayri mutahhir, gayri tahir ve meşkûk (Bu taksim, suyun râkid ve az olanında aşikâr olur.)

(Tahiri mutahhir gayri mekrûh): Şol mai mutlaktır ki, evsafı asliyesi üzerine kalıp, âtide gösterilen ârıza kısımlarından hiç biri, ona âriz olmamış ola. İşte o gibi sular, hem pâk, hem pâkleyici, hem de istimali gayri mekrûhtur: Taharet ve nezafette ve yemek pişirmekte kullandığımız sular bu kısımdır.

Mai zemzem, bu kısmın efdalidir. Onunla abdest almak, gusül etmek, kerahetsiz caiz, hem de sevabı çoktur.

(Tahiri mutahhir mekrûh): Şol mai mutlak ve pâktır ki, ondan ev kedisi gibi bir hayvan içmiş ola.

Kedi gerçi, canavardır. Canavarın artığı ise, necistir. Lâkin onun ehli kısmı ile iptilâ umumî olduğundan onun artığını, şer'î münir, mekrûh mertebesinde tutup, ona necis dememiştir. Vahşisinde yâni dağ kedisinde o sebep cari olmadığından onun artığı, sair eti yenmeyen vahşilerin artıkları gibi necistir.

Sokaklara salıverilmiş olan tavuğun, çaylak ve doğan gibi yırtıcı kuşların, fare ve yılan gibi evlerden eksik olmayan haşeratın artığı dahi, ev kedisine emsal olarak, bu kısımdandır. Başka su olduğu halde bu suyun kullanılması tenzîhen mekrûh olup, olmadığı takdirde istimali kerahetsiz caizdir. İçmekte ve yemek pişirmekte dahi kullanılmasında beis yoktur.

(Tahiri gayri mutahhir), nefsinde tahir ise de, abdeste ve gusüle salih olmayan su demektir. Buna (mai müstamel) dahi denir. Bu, o sudur ki, ref'i hades için, yahut iskatı farz için, yahut da, hayırlı bir iş için uzuv veya cesedi insanide kullanılmış olsun.

Ref'i hadese misâl: Abdesti olmayan kimse abdest almaktır. Bunda niyet dahi şart değildir. Hattâ, abdestsiz olan kimsenin, serinlemek ve birine öğretmek kasdiyle, aldığı

abdest dahi kendisinden hadesi kaldırır. Bu hususta, çocuğun abdesti dahi bâliğin abdesti gibidir.

Hades, asgar ve ekbere şâmildir.

Gusülde kullanılan su dahi (tahiri gayri mutahhir) dir.

Iskatı farza misâl: Abdest âzâsından birini veya ikisini yıkamaktır ki, abdest sübûten ve zevalen, tecezzi etmediğinden, onunla hadesi uzuv zail olmaz ise de, farz sâkıt olur.

(İstihsali mesubete misal): Abdesti var iken, «nurün alâ nur» olmak üzere, sevap kasdiyle bir abdest daha almaktır. Niyetsiz sevap olmadığı cihetle, bunda, taat kasdi şarttır. Abdestli bir kimse, serinlemek için, bir abdest daha alır ise, su müstamel olmaz.

Sevaba münafi olan israfa vardırmamak için, ikinci abdestin, (meşruu bittahara) olan bir ibadeti ifadan sonra, ve hiç olmazsa meclisi diğerde, sevap kasdiyle, alınmış olması şarttır. İkinci abdestte taat kasdi olmaz ise, meclisi aharda dahi olsa, israf olacağı cihetle, mai müstamel olmadığı gibi, meclisi vahitte olduğu ve evvelki abdest ile (meşruu bittahare) olan bir ibadet ifa edilmeden, ikinci abdest alındığı surette dahi, taat kasd olunsa bile, yine israf demek olmakla, tahrîmen mekrûh olup, mai müstamel olmaz.

Yemeğe oturmak için,. yemekten kalktıktan sonra, el yıkamak dahi sünneti seniyye kasdi ile olur ise, sevabı mucib olduğundan, onda kullanılan su dahi tahiri gayri mutahhirdir. Eğer abdesli olduğu halde, elini kir gidermek için yıkar ve taat kasd etmez ise, istimal olunan su, bu kısımdan olmaz. Zira, onda (hadesin ref'i) olmadığı gibi, ne iskatı farz, ne de ikamei taat vardır.

Abdesti var iken birisine, öğretmek kasdiyle, abdest almak dahi böyledir. Gerçi hayırlı bir şey öğretmek dahi taattır, lâkin fiilen olması mahsus olmayıp, kavlen olmak dahi sahihtir.

Tahir olan, çamaşır, kap kacak gibi şeyleri dahi yıkamak böyledir, yâni bu suretle kullanılan su dahi müstamel sayılmaz.

Su, abdest uzvunda durdukça, - tathir zaruretine binaen - müstamel olmayıp, uzuvdan ayrılması akabinde, müstamel olur. Mai müstamelin hükmü tahir olup, mutahhir olmamaktır ki, haddi zatında, tahir ve hattâ pislikleri bile, izale edici ve temizleyici ise de, hadesi giderici değildir. Haddi zatında temiz olduğundan, sıçrayan veya havluya alınan abdest suyu, isabet ettiği yeri pislemez. Ancak, abdest alınan suyu bir kapta biriktirerek, onunla abdest almak sahih olmaz. Netekim, Nebiyyi ekrem (Sallallahü teâlâ aleyhi vesellem) efendimiz ve» ashabı, birçok seferde suya muhtaç oldular, fakat müstamel suyu, bir daha kullanmak için top-lamadılar. Birinin almakta olduğu abdest sularının akıntısından, diğeri abdest almak dahi sahih olmaz. Sakalda kalan su ile başı mesh etmek caiz değildir.

Mai müstamel, kendisi tahir ve hattâ, necisleri ve pislikleri izale edici ve temizleyici ise de, aslında murdar sayıldığı için, içmek ve o su ile hamur yuğurmak, tenzihen mekrûhtur. Abdest alınırken akan suların üstüne sıçramasından sakınmak lâzımdır.

(Gayri tahir) ki, necis ve pis demektir: Durgun ve az olduğu halde içinde necaset bulunması (mutlak) veya (galebei zann) ile bilinen, akıcı veya çok olduğu halde, pisliğe değmiş olmakla pislik eseri kendisinde aşikâr görülen (su) dur. Pisliğin suya veya suyun pisliğe yaklaşması demektir. (Eser) dahi, renk, tad kokudur. (Rakid), akmayan, durgun su demektir. Rakid olan suyun üzeri ölçülerek (mesaha arşını ile) yüz arşın murabbaından eksik olur ise, ona (kalil) denir. Suyun sathı, yüz arşın kare veya daha ziyade ise, ona (kesir) denir.

Mai cari, kesir hükmündedir. Suyu çok olan mahalle (büyük havuz), suyu az olursa (küçük havuz) tâbir olunur.

Dört köşeli olan havuzun sathı, yüz arşın murabbaı olmak için her hattının onar arşın olması lâzımdır. Havuz, yuvarlak ise, sathının yüz arşın murabbaında olması için, çevresinin otuz altı arşın olması gerekir. Kullanış, satıhdan olması hasebiyle, derinlik nazara alınmaz.

Su avuçlandığı vakit, derinliği açılmamak, büyük havuz için yeter sayılır. Akıntı dahi suyun yüzü itibariyle olduğundan, altındaki delikten veya musluktan akması ile, su akıcı sayılmaz. Su hazinesi, küçük havuz olursa, fare ölüsü dahi onu pisletir.

Durgun su, pisliğin telâkisi ile; - onda pisliğin eseri görülmese dahi pislenmiş olur: Köpeğin yalaması, içine bir damla kan veya sidik veyahut şarap düşmesi, içinde leş bulunması gibi, (Necasetin nevileri hakkında, kuyu faslında malûmat vardır):

Bir şeyin oluşu veya telâkkisi, yakînen bilinmek veya (zannı galip) ile zannedilmek gerekir, şüphe ve tevehhüme itibar olunmaz. Şek suretinde suyun kokmuş bulunması bile engel sayılmaz. Çünkü, (koku) temiz bir şeyin katılmış olması veya suyun çok durmuş bulunması sebebiyle de olur. Asıl olan taharet, yâni temizliktir. Bunun için, soruşturmak dahi gerekmez. (Hazreti Ömerin huzuru ile, bir havuza tesadüf edildikte, orada hazır bulunan, Amr-İbnül-Âs hazretleri, havuzun sahibine, senin havuzuna canavarlar gelir mi, diye sorduğunda, Ömerül-Faruk hazretleri, havuz sahibinin cevap vermesine meydan vermiyerek sen bize haber verme, buyurmuştur. Bu, habere göre, misafire takdim edilen taamın, nereden hasıl olduğunu, ev sahibine sorması, caiz olmaz.)

Mai cari: Halkın akar saydıkları sudur. Akar suyu, «bir saman çöpünü götüren sudur» diye târif etmişlerdir. Akışta, kuvvet olmak, - kavli esahta - şart olmamakla, yukarısı kapatılan nehrin, kuvvetsiz akan suyu dahi akıcı su sayılır.

Gerek mai kesir, gerek o hükümde olan mai cari, ikinci kısımda mezkûr, kerahet sebepleri ile mekruh olmadığı gibi, yalnız, pisliğe mülâki olmasiyle (meselâ köpek yalaması içine bir miktar kan veya pislik yahut şarap karışması, veya leş, gait düşmesi ile) dahi' pislenmiş olmaz. Meğer ki, üç vasfından birinde yâni, ya renginde yahut tadında yahut da kokusunda necaset eseri görülmüş ola. O halde, onun pislik karışmış olan kısmı, pis olmuş olur.

Eğer necaset eseri, onun her cihetinde zahir ise, o halde, necis galip olmakla, - o su, velev ki akıcı olsun - pistir, kullanmaya müsait değildir. Onunla ancak, arz ve nebat sulanabilir. Sığır, deve, davar gibi hayvanlara dahi içirilmesinde beis görülmemektedir.

(Mai meşkûk), ehlî eşeğin ve ondan doğan katırın artığı olan durgun az suyun, temizliğinde şüphe yok ise, hadesin izalesine müsait olup olmadığı fukahaca meşküktür. (şüphelidir.)

MÂİ MUKAYYED

Mai müstamel ile, hadesin izalesi (abdest, gusül) caiz ve sahih olmadığı gibi, asma ve hindiba yaprağı misilli nebattan ve esmer (meyve, tohum), çiçeklerden istihsal olunan sular ile dahi, hadesin izalesi sahih olmaz, zira ki, bu sular, mai mukayyeddir.

Mai mukayyed olmak için, nebat ve meyvelerden (sıkılma veya inbikten çekme) yolu ile, elde etmek ve budanmış asmada olduğu gibi, kendinden hâsıl olmak, arasında fark yoktur. (Kendinden hâsıl olanla, sıkılarak elde edilen bu gibi sular arasında fark yoktur.)

Mai mukayyed, aslî ve gayri aslî olur ve bunların hiç biri hadesin izalesine elverişli değildir. Kavun, karpuz ve asma, gül suları aslen, mai mukayyeddir.

Gayri aslî olan (mai mukayyed) esasta, mai mutlak iken, bir ârıza sebebiyle, sonradan mukayyed olandır. O da iki türlüdür. Biri, kemali imtizaç sebebiyle, diğeri galebei mümteziç iledir. Kemali imtizaç dahi ya (teşerrüb) veya (tabıh) ile olur. (Tabıh teşerrüpten hâli değil ise de, kemali imtizaç için, müstakil sebep sayılmıştır.)

Şöyle ki, temiz olan mai mutlaka, temiz bir şey karışarak ve meselâ, temiz bir yaprak düşerek, (kemali imtizaç hâsıl olduğu) yâni, düşen ve temiz olan şey, suyun içinde çürüyerek, tabiatı olan rikkat ve seylâna halel geldiği surette, o su mutlak iken mukayyed olup onunla abdest almak ve gusül etmek sahih olmadığı gibi, içinde nohut ve mercimek misilli, temiz şeyler pişirilmek suretinde dahi, (kemali imtizaç) husule gelmiş olmak cihetiyle, rikkat ve seylânına halel gelmemiş bile olsa, onunla abdest ve gusül sahih olmaz. Meğer ki, kaynatılan şey, sedir yaprağı ola. (Sedir yaprağı ve emsali gibi şeyler ki,

kendisinden temizlik kasd olunan şeylerdir. Bunların suda kaynatılması, temizlikte mubalâğa demek olduğundan, bunlar ile su kaynatmak sünneti cariye olmuştur).

(Galebei mümteziç) ile olan mai mukayyede gelince: Mai mutlaka karışmış olan şey, fazla olur ise, o su (mai mukayyed) olmuş olur. Câmid olan şeylerin temiz olana karışması suretinde, (tab'an galebeye), sulu şeylerin temiz olana karışmasında da, (vasfan galebeye) bakılır. (Suyun tabiatı, rikkat ve seyelândan ve evsafı ise, renk, tad ve kokudan ibarettir.)

İmdi, yaprak gibi câmid şeyler ile ihtilât ve imtizaç ederek pıhtılanmak (peltelenmek) haline gelen su, bez makulesine isabet etmesinde, tamamiyle sıkılıp çıkmayacağı ve âzâya yayılarak akmayacağı cihetle, (tab'an mağlûp) demek olduğu gibi, süt misilli, renk ve taddan ibaret iki vasfı olan, temiz bir mayiin ihtilâtında, o vasıflardan yalnız birinin, kavun, karpuz suları misilli, yalnız taddan ibaret bulunan tek vasfının, sirke gibi, renk, tad, kokudan ibaret olmak üzere, üç vasfı bulunan mayilerinde katışmasından, onlardan ikisinin, zahir olması dahi, suyu (vasfen mağlûp) etmiş olur.

Bunlar, mai mukayyed aksamından olarak hadesin izalesine elverişli olmadığı gibi suya her vasfıyla benzeyen, temiz mayiin, meselâ, mai müstamelin ve kokusu zail olmuş gülsuyunun, karışımında (galebe) veznen muteber olmakla, bunların ağırlığı, sudan iki kat fazla ise, o dahi, hadesin izalesine elverişli olmaz, bir kilo mai mutlaka, iki kilo mai müstamel karışmış olmak gibi. (Bu itibar ile, mai mutlaka mai müstamel karıştırmak, o suya, insanın dalması gibidir. Hadesi ekber üzere olan bir kimse, elini veya ayağını suya sokar ise, su fasid olur. Şu halde, evlerde, medreselerdeki küçük havuzlardan alınan abdestlerin ve edilen gusüllerin sıhhatine hüküm etmek lâzımdır. Elhasıl, o havuzlardan abbdest ve gusül, mai müstamelinin ekser veya müsavi olduğuna veya pislik bulunduğuna zannı galib olmadıkça caizdir.)

Bunun aksi halinde, yâni bir kilo mai müstamele, iki kilo mai tahir karışmış oldukta, o su ile, hadesin izalesi sahih olur. Müsavat halinde, mai mutahhir, (ihtiyaten) mağlûp sayılır.

Suda yosun olmak veyahut uzun müddet durmasından, renk ve kokusunda bozukluk bulunmak, abdest ve gusüle mâni olmadığı gibi, suya, sabun ve safran, yemiş ve yaprak misilli temiz câmidat karıştırmak ve içinde mısır ve nohut ıslatılmak dahi mâni değildir. Suyun tabiatine halel gelmedikçe, evsafı, onlar ile büsbütün değişmiş olsa bile, beis yoktur. Ancak, bu cevaz, isim değişmemek ve boyanır hale gelmemekle mukayyettir. Suyun safran gibi boyanır hâle gelmesi, hurma suyu gibi nebiz ismini alması, üzüm suyunun şıra adını alması gibi.

ESAR (ARTIK SULAR)

(Esâr) lâfzı artıklar demektir ki kasdolunan su artığıdır.

Durgun az olan sudan, insan veya hayvan içmiş olmak suretinde o su (artık) ismini alarak: Kerahetsiz taharet, kerahatle taharet, ademi taharet, meşkükiyyet hükümleri itibarile, aşağıda gösterildiği üzere, dört kısma taksim olunur, (çok olan durgun sudan ve akar sudan, artık olmaz)

(Salya hükmünde olan (ter) meseleleri, kuyular faslında beyan edilmiştir.)

Birincisi: Tahiri mutahhir gayri mekruhtur ki, hem nefsinde temiz, hem de, ittifakla temizliğe elverişli olup kullanılmasında kerahet dahi olmayan (artık) tır.

(Atın artığı kerahetsiz temizdir. Teri dahi, salyası gibi tahir ve sütü de helâldir).

İnsanın, atın, deve, sığır, koyun ve keçi gibi, ehlî ve yabanî eti yenilen hayvanat ve kuşların artığı olan sular işte bu kısımdandır.

İnsanın, küçüğü, büyüğü ve erkeği, dişisi ve hadesi ekber üzere olanı, olmayanı ve müslimi, gayri müslimi, bu hususta müsavidir. Şu kadar ki, ağzı pislenmiş olan kimsenin, meselâ şarap içenin ve ağız dolusu kusanın, şarap içme akabinde ve kustuğu sırada, artığı olan su, temiz değildir. (Salya ve yaşlığı, biraz sonra temiz olur.)

İkincisi: Pis olan artıktır ki, ne temizlemeğe yeterlidir, ne de içilebilir. Onun içilmesi, ölü etinin yenilmesi gibi, muztar kalandan gayriye caiz olmaz: Kelbin, domuz, pars, kurt, sırtlan, kaplan, arslan ve maymun gibilerin artığı olan sular, bu kısımdandır.

Necasetin hafif ve galizi, su işlerinde müsavidir.

Subbai behaim denilen hayvanlar, yırtıcı dört ayaklılar demektir. Dağ kedisi de bunlara dahildir. Bunların eti gibi, sütü ve salyası necistir. Kelb dahi aynı hükme dahildir. Yırtıcı kuşlar, üçüncü kısımda bildirilmiştir.

Üçüncüsü: Kullanılması mekruh olan artıklardır ki, temiz ise de, başka su var iken, bu artıkları, temizlik işlerinde, içmede, yemek pişirmede istimal etmek, tenzîhen mekruhtur. Başka su yok ise, kullanılması caizdir. Kerahetiyle beraber, tahir ve mutahhir olduğundan, o su var iken, teyemmüm edilmez, ehlî kedinin, sokaklarda gezen tavuğun, atmaca, şahin, doğan, çaylak, gibi yırtıcı kuşların, kartalın, karganın, fare, yılan, kertenkele gibi ev sakini olan hayvanların pis olan şeyleri yemeği âdet edinmiş bulunan tavuğun ve davarın artığı olan sular bu kısımdandır. (Vahşî kedinin artığı, diğer vahşî hayvanların artığı gibi necistir.)

Tavuklarda olduğu gibi, pis olan şeyleri yemeği itiyat eden deve, sığır, koyun ve keçi de vardır. Bu gibilerin eti ve sütü dahi mekruhtur. Bu halde olan hayvanların, kerahetinin zail olması için, tavuk üç gün, koyun ve keçi dört gün, deve sığır onar gün, haspolunup, kapalı yerde, yemlenmeleri lâzımdır.

Dördüncüsü: Meşkûk (şüpheli) olan artıktır. (Bu, bundan evvel bildirilen mai meşkûkten ibaret olup, meşkükiyyet dahi, temizleyiciliğinde yâni abdest ve gusüle elverişli olmasındadır. Delillerin karşılaştırılmasında, temizliği kestirilemiyerek şek ve tevakkuf edilince, taharetinde şek yok demektir). Ehlî eşeğin ve onun dişisinden doğan katırın artığı olan su işte bu kısımdandır.

Bu kısım artığın hükmü, abdesti olmayan kimse, ondan başka su bulunmadığı takdirde, onunla abdest almak ve teyemmüm dahi etmek lâzımdır. (Ehlî eşeğin yenmesi haramdır, yaban eşeği, öküzü ve atı böyle değildir).

TAHARRİ

(Şüpheli sular, arasında temizi araştırma)

Taharri, araştırma demektir. İki veya daha ziyade sıvının, bir kapta karışmasına, (ihtilâtı mümâzece) ve müteaddid su kaplarının karışmasına (ihtilâtı mücâvere) denir.

İhtilâtı mümâzeceden ve hükmünden mai mukayyed bahsinde malûmat vardır. Şimdi, ihtilâtı mücavereden bahsedeceğiz ve mücavereten muhtelit olan suların, araştırmasının, lüzum ve ademi lüzumunu bildireceğiz.

Bu bapta taharri; temizi temiz olmayandan ayırmak için iktidar ve cehid sarfında bulunmaktır ki, (reyi galip ile) daha münasibini istemek demektir.

İmdi, azı gayri tahir ve çoğu tahir sularla dolu birkaç kabın karışık konulmuş bulunması halinde, gerek içmek gerekse, abdest almak veya gusül etmek için, onları taharri (araştırma) lâzım olur. Çünkü, bir şeyin azı mağlûptur. Mağlûp ise, yok hükmünde olmakla, (onların temizi şudur) diye reyi galibe bina ve ona göre intihap olunabilir.

Bilâkis, azı tahir ve çoğu gayri tahir olmak veya birbirine müsavi miktarda bulunmak suretinde, gayri tahiri galip olduğundan veya mağlûp olmadığından, taharriye ancak içmek ve yemek pişirmek için kullanmak üzere başvurup, abdest ve gusül için taharride bulunmaz. Bu sebeple, onların hepsini necis sayarak döktükten, yahut hayvan sulamak için, birbirine karıştırdıktan sonra, teyemmüm eyler.

(Mesele): Biri temiz, diğeri temiz olmayan suyla dolu, iki kabın birbirinden ayırt edilememesi halinde, hadesin izalesinde kullanılması için, taharri şartı, kayb olmasından ötürü (çünkü araştırmanın şartı, temizin galip olmasıdır) araştırmada bulunmayarak, ikisinden de, abdest almış olan kimsenin, o abdestler ile kıldığı namaz, abdest alırken, başının başka başka, iki rubu yerine mesh etmiş olmak şartiyle sahih olur, aksi halde

teyemmüm dahi lâzım gelir. Zira, o iki su ile, başının yalnız bir kısmını mesh etmiş olmak suretinde, temiz takdim olunduğuna göre (mesih sahih) ve tehir olunduğuna göre de temiz olan yaşlık necis olan yaşlığa, ilk mülakat ile, pislenmiş olmaktan ötürü, (gayri sahih) olmakla hâdise, cevaz ile ademi cevaz arasında deveran ederek şekke mebni (ihtiyaten) caiz olamayıp, mutahhar dahi kayb olduğundan, teyemmüme gidilir.

Sair abdest azasına gelince: Onların yıkanması gerektiğinden temiz olmayan takdim olunduğuna göre, tahir ile ikinci defa yıkanmakla âzâ, tahir olarak hades onunla giderilmiş olduğu gibi temiz takdim olunduğuna göre de, hades, evvel emirde giderilmiş olarak, âzânın ikinci defa, temiz olmayan ile pislenmiş olması, zarar vermez. Çünkü, nazarımızda o kimse, pisliği izale edecek şeyi bulmamaktadır. Onu bulamayan kimse ise, namazı o hal ile kılar ve iade etmez.

(Diğer mesele): Birkaç kimse, kendi adetlerince, kaplar ile su bulup, o kapların yalnız biri gayri tahir, fakat belli olmadığı cihetle onlardan her biri araştırmakla bir kabı seçerek, onunla abdest alsa, o abdestler ile münferiden namaz kılabilirler. Cemaatle kılmak için, içlerinden birine iktida edemezler. Zira, her biri diğerinin araştırmasiyle abdest almak hususunda, - kendi reyince - onunki gayri tahir olduğundan caiz olamamakla, muktediye göre, imam abdestsiz sayılır.

Babı diyanette, fasıkın ve hali bilinmeyen kimsenin haberi ayrıca araştırılmak şartiyle, makbuldür. Muhbirin âdil olması lâzım değildir.

Âdilin haberi hüccettir. İki âdil, ihbarda, tearuz ederler ise, hüccetleri itibardan sakıt olup, hüküm, asla bina olunur. Bundan dolayı, iki âdil, bir suyun ihbarında, birbirinin haberini yalanlayacak durumda olsalar, su aslolan temizlik hükmü üzerine kalarak kullanılması caiz olur.

ÂBÂR (KUYULAR)

Abâr yahut âbâr, kuyular demektir ki, kuyu mânâsına olan bi'r sözünün cem'idir.

Kuyu, ne kadar çok sulu olursa olsun, suyun yüz sahası itibariyle, küçük havuz demek olduğundan, necaset ile pislenmiş olup, bir bakışta, necasetin, çamur ve taşlara bulaşacağı cihetiyle, bulaşan pisliğin temizlenmesi imkânsız olması cihetiyle, akar su hükmünde olarak, pislik eseri, suyun evsafından birinde, aşikâr olmadıkça, kuyu, pislenmiş biie sayılmamak, rey ve kıyas iktizasından iken, kıyas hilâfına olarak, kuyuların, pisliklerin bulaşması ile, hem pislenmiş olmasına ve hem de, ona mahsus usul ile temizlenmesine hüküm olunmuştur. Kuyuların temizlenmesi, içindeki necisin, nev'ine göre, aşağıda gösterildiği üzere, üç mertebede olur: Külliyen boşaltmak, kırk kova su boşaltmak, yirmi kova su boşaltmak.

Kuyudan su çekmeğe (istika) ve kuyunun suyunu boşaltmağa (nezh) denir. Biz burada nezhi, zikrolunduğu üzere üç mertebe itibar edeceğiz. Ve nezhi külliye de nezh diyeceğiz.

(Nezhi küllî) kuyunun tamamen boşaltılması demektir.

Kuyu pislenirse, tamamen boşaltılır. Kuyunun pislenmesi: İçine gübre[1] nevi müstesna olmak üzere bir katre kan veya sidik[2] yahut şarap misilli - az dahi olsa - akıcı necaset karışmak[3] ve insan, yahut koyun ve keçi gibi büyük cüsseli[4] hayvan ve köpek düşüp ölmek ve - ölsün ölmesin - hınzır düşmek ve düşen hayvan - serçe, fare gibi cüssesi küçük bile olsa - öldükten sonra şişmek[5] yahut dağılmak veyahut tüyü dökülmek iledir.

---

[1] Gübrelere dair hükümler ileride zikredilecektir.

[2] Yarasa hariç olmak üzere, ne sidiği olursa olsun. Necisler babına bakınız.Necasetin hafifi, sakîli sulara göre birdir.

[3] Kaz, ördek, tavuk tersi, insan tersi, kedi, köpek gibi etleri yenilmeyen hayvan tersleri ve kusuntuları ve salyaları, hep bu kısımdandır.

[4] Düşen hayvan pek küçük yavru ise, kedi hükmündedir.

[5] Bunlann, kuyuda ölmesi ile, dışarıda ölüp te, kuyuya atılmış olması müsavidir. Bu meseleye dair, ileride fazla malûmat vardır.

İşte, bu hallerde, kuyunun suyu tamamen boşaltılır. Yâni, kuyunun pislenmesine sebep olan şey, çıkarıldıktan sonra, kuyuda bir kovayı dolduracak kadar su kalmayıncaya değin, kuyu boşaltılır.

Son kova kuyunun ağzından ayrılmakla, hem kuyu hem de çekenin elleri, su kovası, ipi ve makarası temiz olup, taşların yıkanmasına ve çamurların nakline hacet kalmaz. Bulanık su ile beraber kuyudan çıkan çamurları - ihtiyaten - duvar sıvasında kullanmamalıdır.

Kuyu kaynağının çok zengin olmasından dolayı, tamamiyle boşaltılması mümkün olmadığı takdirde, kuyudan, orta büyüklükte bir kova ile, iki yüzden üç yüz kovaya kadar su çekilir. Bunun iki yüz kovası vacip yüz kovası da nezahetin tezyidi için müstehaptır.

Daha iyisi ve ihtiyatlısı, kuyuda bulunan su, su ilmine vâkıf olan iki şahidi âdilin şehadetleriyle takdir edilip, o mikdar su boşaltılır. Eğer şahitler, bu kuyuda, meselâ, (bin kova su vardır) derlerse, o kadar su çıkarılmak lâzım olur.

Takdir edilen suyun çıkarılmasından sonra, fazla suyun çıkarılması ve boşaltma sırasında kovanın ağız ağıza dolmuş bulunması lâzım gelmez. Ekser kısmının dolmuş olması yeter.

Vacip olan mikdarın, bir günde çekilmesi mümkün olmadığı takdirde, ertesi günlerde, çekilmeğe devam edilerek, geri kalanı çekilerek tamamlanır.

(Kırk kova kadar su boşaltılması), şu suretle olur: Kuyuya tavuk yahut kedi veyahut bu büyüklükte bir hayvan ölü olarak düşse veya düştükten sonra ölse, fakat şişmese. (Şişerse tamamiyle boşalması gerekir.)

Düşen çıkarıldıktan sonra, (orta büyüklükte) bir kova ile, kırk kova su çekmek vaciptir. Altmış kovaya kadar fazlası, müstahaptır.

(Yirmi kova kadar su boşaltılması), şu suretle olur: Kuyuya fare, serçe, yahut, bu cüssede bir hayvan, düşüp ölmek ve şişmemek. (Dışarıda öldükten sonra düşmek de bu hükümdendir. Kurumuş fare ölüsü de böyledir).

Düşen çıkarıldıktan sonra, orta büyüklükte bir kova ile, yirmi kova su çekmek vaciptir. Otuz kovaya kadar fazlası müstahaptır.

(Büyüklükte, fare ile kedi arası olan hayvan, fare hükmünde ve kedi ile köpek arası olan hayvan da, kedi hükmündedir.

Murabba yüz arşın veya daha ziyade genişlikte su dolu olan, su hazneleri ve su sarnıçları, büyük havuz hükmünde olmakla, bunların içlerine, beygir dahi düşüp ölse, külliyen boşaltılması lâzım olmayıp, bunların pislenmeleri suyun üç vasfının birinde pislik eseri aşikâr görülmekledir.

Eğer bunların yüzölçümleri, yüz arşından az ise, küçük havuz olmakla, onlara da, meselâ, fare düşmek halinde, yirmi kova su çekmekle mi temiz olacağı, yoksa bu hükmün, (alâ hılâfilkıyas) kuyulara münhasır olmak ve (kıyas hilafı) olan şey, ahara (kıyaslanamamak) cihetiyle, onların tamamen boşaltılmak mı lâzım geleceği hakkında, (ihtilâf vâki) olup, (Dürrü Muhtar sahibi), ekser kısmı yere gömülü olan, büyük küpler gibi, onların da, kuyu hükmünde olacağını yâni güvercin gibilerin ölüsünde kırk, ve fare gibilerin ölüsünde de yirmi kova su çekilmekle temizleneceğini beyan etmiştir.

Sahibi Reddi Muhtar ise, bu söz, sarnıç hakkında müsellem ise de, gömülü büyük küp hakkında müsellem olamaz, çünkü, ona kuyu ismi verilemez, ekser kısmının yerde gömülü olması dahi, ne örfen, ne de lûgaten, onu, kuyu hükmüne sokamaz, demiştir.

Kuyu, (baar) yâni deve, koyun, keçi tersi, (revs) yâni at, katır, eşek tersi, (hisy) yâni sığır ve manda tersi ile pislenmiş sayılmaz.

Kırlarda olan kuyular ile şehir ve köylerde bulunan kuyular arasında bu hususta fark olmadığı gibi, düşen tersin, yaş veya kuru, sağlam veya kırık olması arasında dahi fark yoktur. Meğer ki, sayılan pislikler, çok ola.

Çok demek, görenin gözüne çok gelmesi demektir. Nitekim az dahi, görenin (az) dır demesidir. Yahut, çok denilince, çekilen her kovanın o pisliklerden hâlî olmaması demektir.

(Sayılan (tersler) çok olursa, kuyunun külliyen boşaltılması gerekir)

Güvercin ve serçe gibi eti yenilen kuşların tersi - gerek su kabında, gerek kuyuda bulunsun - suyu pis etmez.

Tavuk, kaz, ördek müstesnadır ki, bunların tersi, suyu müfsid ve kuyudan suyun tamamiyle boşaltılmasını muciptir.

Eti yenilmeyen kuşların tersi dahi özürlenmekten ihtizaren, suyu ifsad etmez. Yırtıcı kuşların tersi ifrat derecede olursa, elbise ve çamaşırı ve kaplardaki suları ifsat ederse de, kuyu müfsit olmaz. (Elbise ve çamaşırın ifsadı, namazın sıhhatına mânidir).

(Kaz ve ördek hariç), berrî olsun, bahrî olsun veyahut, hem berrî hem de bahrî bulunsun, akıcı kanı olmayan hayvanın suda ve sair mayilerde ölmüş olması, onu pislemez: Çekirge, arı sinek, böcek, yılan, akrep, kurbağa, balık, pire, tahtakurusu, su köpeği ve su domuzu.

İnsanın, yahut sığır, koyun gibi eti yenen hayvanlardan birinin, kuvuya düşüp, diri çıkması halinde, üzerinde pislik olduğu yakînen bilinmedikçe, su pis olmaz.

Ester ve hımârın, atmaca, şahin ve çaylak gibi yırtıcı kuşların, kurt, köpek, kaplan, maymun ve çakal gibi canavarların dahi kuyuya sadece düşmesiyle yâni, kuyu içinde ölmemek ve salyası suya bulaşmamak şartiyle su meşkûk ve pis olmaz. Zira, domuzdan mâda, her hayvanın zahîri dirilik halinde temizdir. (Meşkûkiyet, v.b. salyanın bulaşması neticesidir. Meselemizde ise, onun yokluğu mefruzdur).

Eğer, kuyuya düşen hayvanın salyası, suya ulaşırsa, taharet ve necaset hükümlerince, o su salyaya tabî olmakla, salya necis ise, vücuben kuyunun külliyen boşaltılması lâzım olur[1]. Mekruh ise, birkaç kova ve bir kavle göre yirmi kova su boşaltılır[2].

(Her hayvanın teri salyası hükmünde olmakla o hususta dahi, su, salya hükmüne tâbidir. Artıklar bahsine bakınız.)

Şimdiye kadar bildirilen, kuyu meseleleri, şu veçhile hülâsa edilebilir:

Külliyen veya kısmen, suyun boşaltılmasını mucib olmak üzere, kuyuya düşen şey, pislik yahut hayvan olmaktan hâlî değildir. Pisliğin hükmü malûm olmuştur ki, kuyu onunla pislenip boşaltılır. Hayvanın insana dahi şümulü vardır. İnsanın gayri olan hayvan, hınzır gibi (aynen necis) olup olmamaktan ve (aynen necis) olmayanlar, (eti) yenilip yenilmemekten hâlî değildir. Bunlar dahi, kuyudan diri veya ölü çıkarılmış olmaktan ve ölü olanı, şişmiş olup olmamaktan hâlî olmaz.

İmdi; kuyuya düşen insan, diri çıkarıldığı ve bedeninde (hades) yâni hakikî veya hükmî necaset olmadığı ve kendisi su ile istinca[3] etmekte bulunduğu takdirde su fasid olmaz. Eğer, üzerinde hakikî necaset var ise su pislenmiş olup, kuyunun külliyen boşaltılması lâzım gelir. Ve eğer necasetten ârî, fakat (sahibi hades) ise, bedenine vâsıl olan su, ondan ayrılmakla müstamel olup, ekseri gayri müstamel olmakla, kuyudan su boşaltılması lâzım gelmez.

[1] Müellif, burada meşkûkü dahi, necise ilhak etmiş ise de isabet eylememiştir. Artık faslında, mai meşkûk, mai kalîle karışır ise, ona müsavi olmadıkça, onunla abdest almanın bilâ-şek caiz olacağı bildirilmiştir.

[2] Kuyudan su boşaltmanın en azı, yirmi kovadır. Bu boşaltma, tathir içindeğil, teskini kalb içindir. Hattâ, o kuyudan, su boşaltmadan, abdest almak caizdir.

[3] Su ile istinca etmeyen kimse, büsbütün temizlenmiş sayılamayacağından, böyle olan kimseler, girdiği az suyu ifsad ederler.

Düşen insan, kuyudan ölü olarak çıkarıldığında - Müslüman bebek dahi olsa - kuyunun külliyen boşaltılması gerekir[1].

Kuyuya cenaze düşmesi halinde, müslim olduğuna göre, gasilden sonra ise, suya halel gelmez. Gasilden önce ise, su müstamel olmuş olur. (galibi yine, gayri müstameldir).

Düşen gayri müslim ise, bedenen necaset bulunmak agleb olmakla, su fasid olmak ve kuyu, tamamen boşalmak lâzım gelir.

Kuyuya düşen, hayvan olduğuna göre, eğer (aynen necis) ise, diri dahi çıksa ve ağzının suya değmediği farzolunsa bile, kuyu tamamen boşaltılır.

(Aynı necis): Hınzır'dır. Köpek, aynı necis değildir. Kuyuya düşen, aynı necis değil ise, diri çıkarıldığına göre, eti yenilip yenilmediğine bakılır, eti yenilen cinsten olup ta, bedeninde pislik olmadığı dahi belli olursa, hiç bir şey lâzım gelmez. Eti yenilmez ise, cesedi temiz olmak şartı ile, ağzının, suya değip değmediğine bakılır, ağzı suya değmiş ise, salyası suya karışmış olacağından, onda (artık) hükümleri cari olur. (Artığı mekruh olanın suya isabetinde (ihtiyaten) on kova yahut daha ziyade boşaltılır. Eşek ve katırın düşmesiyle kuyunun suyu meşkûk olmamak sahihtir).

Farzı muhal olarak, ağzı suya değmemiş ve cesedi dahi tahir bulunmuş ise, bir şey lâzım gelmez.

Ölü çıkarıldığına göre, gerek yenilir, gerek yenilmez olsun, şişmemiş ise, cüssesine göre, küllî boşaltma veya cüz'î boşaltma lâzım gelip, şişmiş ise[2] küçük cüsseli dahi olsa, küllî boşaltma lâzım olur. (Cüz'î boşaltma, yirmi kovadır).

(Fare- yavrusu gibi, pek küçük olan kanlıların düşmesinde, İmamı Azama göre, on kova, imameyne göre ise, yirmi kovadır. Dört fare, bir fare hükmünde, beşten dokuza kadar kedi hükmünde, on fare de köpek hükmündedir).

Tavuktan çıkan taze yumurta ve anasından henüz doğmuş olan kuzu, üzerinde pislik olduğu malûm olmadıkça, - yaş dahi olsa - içine düştüğü, su ve mayii ifsad etmez, çünkü, mahrecinin yaşlığı necis değildir.

Et kokmak ve yemek ekşimek ile pis sayılmaz.

Kuyuda leşten başka bir pislik görülmek meselesinde, görüldüğü vakitten itibaren, kuyu pislenmiş olup, işbu ölü hayvanın kuyuda görüldüğü vakit, düşme zamanı malûm ise, bilâ-hilâf bilinen düşme zamanından muteberdir. Hâdisenin vukuu zamanı malûm değil ise, (indel-imam) onun hükmünde tafsilat vardır. Şöyle ki:

Şişmiş v.s. olmadıkça, ihtiyaten bir gün ve bir geceden, şişmiş, tüyü dökülmüş ve dağılmış ise, üç gün ve üç geceden itibaren kuyu pislenmiş sayılır. Çünkü şişmek eskimek alâmetidir[3].

O müddet içinde, abdestsizler oradan abdest almış ve büyük hadesi olanlar, iğtisal etmişler ise, onları ve onlar ile kılınan namazları, iade etmek lâzım gelir. Çünkü, mâni olan hades yakînen sabit ve zail olan abdest ve gusülde şek vaki' olup, yakîn ise, şek ile zail olur.

Eğer abdestliler ondan abdest almış, yahut necis olmayan çamaşır onunla yıkanmış ise, icmaan iade lâzım gelmez. Zira, sıhhatin muktezası olan taharet mevcuddur. Manî'de şek vaki' olmuştur ki, o da, o suyun mevzii taharete isabetidir. Namaz ise, şek ile bâtıl olmaz.

Eğer, çamaşırı o su ile yıkamışlar ve ondan abdest almışlar ise, onlara ancak, o çamaşırı yeniden yıkamaktan başka bir şey lâzım olmaz. Çünkü, bu suret, çamaşırda isabet

---

[1] Halife Hazreti Osman zamanında, Zemzem kuyusuna bir zenci düşüp ölmekle, sahabelerin huzurunda İbni Abbas ve İbni Zübeyrin fetvalariyle, Zemzem kuyusu külliyen boşaltılmıştır.

[2] Tüyleri dökülmüş ve kendisi dağılmış ise, külli boşaltma evleviyyettedir.

[3] Şişme, emsalinde, geçen haddin en azı üç gündür. Bilâ salât defn edilen, yıkanmış cenazenin, kabri üzerinde, namaz kılınmak dahi üç güne kadardır. Şişmemek dahi, hâdisenin yeni vukuuna delildir. O da bir gün ve bir gece ile takdir olunmuştur.

zamanı malûm olmayan necaset (mania) bulunmak kabîlindendir ki, bunda sahih olan namaz iade olunmamaktır. (Lâkin necaset kuru ise, isabet vaktini aramak gerektir. Zira kurumuş olduktan sonra, «şimdi isabet etmiştir» denemez, meğer ki, zaman, onun isabetinden sonra kurumasına muhtemel ola). - İndel-İmameyn, sonradan olan bir işin, yakın bir zamana izafeti asıl olmak kaidesine binaen, kuyunun pislenmesine, pisliğin onda görülmesi zamanından itibaren, hükmolunup, ondan evvel kılınan namazları iade, ve o su ile yıkanmış çamaşırı, tekrar yıkamak lâzım gelmez[1]. Meğer ki, vukuu zamanı kendilerince muhakkak ola.

Pisliği bilinen su ile, hamur yoğurulmuş olursa, o hamur, köpeklere atılır. Yahut davara yedirilir.

Pislenmiş olan kuyunun suyu çekilip yok olduktan sonra, yeniden gelen su temizdir. Çünkü giden pislik geri gelmez.

İSTİNCÂ, ÎSTİBRA, İSTİNKA

İstincâ, necaseti ref' ve izale etmektir ki, def'i tabiiden sonra erkeğe ve kadına ait bulunur. (Buna dilimizde, taharetlenmek denilir. Taharetlenmekten âciz olana, ancak nikâhlısının yardımı caizdir.)

İstibrâ, ihlilden yâni sidik mecrasından sidik damlalarını gidermektir ki, küçük su döküldükten sonra olur ve erkeklere mahsustur.

İstinka, istincâda mübalâğa etmek ve temizliğe son derece ihtimam eylemektir.

İstinca, su ile olduğu gibi, ufak taşlar ile, ve evvelâ taş ve sonra su kullanarak, ikisini birleştirerek dahi olur.

Helâya girişte sol ayak, çıkışta sağ ayak atılır. İstincada sol el kullanılır, meğer ki, onda özür ola.

Helada kıbleye karşı, yahut kıbleye arka vererek bulunmak ve hariçte güneşe ve aya ve rüzgârlı tarafa durmak mekruhtur. Akıyor dahi olsa, suyun içine ve kuyu ve dere, ırmak ve havuz yakınına ve oturacak gölgelik yerlere, kovuklara ve yol üzerine ve ağaç altına küçük ve büyük su dökmek mekruhtur. Özürü olmadıkça ayakta idrar dahi mekruhtur.

İstibrâ, halkın gözleri önünde olmamak üzere, yürümek, öksürmek yahut sol tarafına eğilmek, v.s. suretlerle sidik eserini iyice izale etmek demektir.

Erkek kısmı, idrarını yaptıktan sonra, mutmain olmadıkça, abdeste başlamak caiz olmaz. Zira idrar sızıntısının zuhuru, yahut damlaması abdestin sıhhatine engeldir.

AHKÂM-I VUZÛ' (A B D E S T)

Vuzû', ki abdesttir, vezâettendir. Vezâet: hüsün ve nezafettir. Şer'an vuzû': mâruf üç âzâyı yıkamak ve başa mesh eylemekten ibaret, özel bir temizilktir. (Mesih, başın rub'unda nezafet mânâsı aşikâr değil ise de, itibar galibedir).

Onda lûgat mânası dahi vardır. Çünkü, abdest dünyada, âzâyı tanzif ile temiz ve müstahsen kıldığı gibi onunla ibadeti hakka kıyam olunduğu için, âhirette dahi sahibine ravnak olur.

(Abdest) yüze nur ve kalbe sürürdür.

Abdestin sebebi, şartı, hükmü, rüknü, sıfatı vardır. (Bir varlığın kendisini meydana getiren parçalarına: Rükün, onun dışındakilere: Şart. Ve tesirsiz Musil'ine: Sebep, Ve eseri müterettibine: Hüküm. Ve fıkhan olan hal ve şanına: Sıfat tâbir olunur).

[1] Çünkü, fil-hal düşüp ölmek, yahut kuyuya onu rüzgâr, yahut bâzı hafîful-akıl kimseler veya çocuklar, yahut kuşlar atmış olmak caiz ve muhtemeldir. Yazılıdır ki, İmam ebu Yusuf; ben zaten İmamın kavli üzereydim, vaktâ ki, bir bostanda oturmakta iken, bir çaylağın ağzındaki leşi, kuyuya düşürdüğünü gördüm, İmamı Muhammed'in kavline rücû ettim, demiştir.

Abdestin sebebi, yâni insanı abdest almağa sevk ve iysâl eden şey, abdestsiz helâl olmayan fiili, istibaha yâni helâl ve mubah etmek, (namaz, mushafa dokunmak, tavafı Kabe) gibi muharrematı diniyyeden birine teşebbüs kasd eylemektir.

Bu onun hükmü dünyevîsidir. Hükmü uhrevîsi ise; niyeti ile âhirette sevap husulüdür.

Abdestin vücûb şartı, yâni mükellef üzerine, şer'an lüzumunun şartı: Akıl, bülûğ, İslâm, suyu kullanmaya gücü yetmek, vücudü hades, münafi halin yokluğundan ibaret olmak üzere altıdır[1] ki bunların hülâsası, taharetle mükellef olan kimsenin, hadesten tahareti su ile ifaya kaadir olmasından ibarettir. Çünkü, taharetle mükellef kaydı, akıl ve bülûğ ve İslâm ve vücudü hades ve (ademi hali münafi) kayıtlarını mütezammindir. Zira, müslim olmayan, yahut müslim olup da, âkıl veya bâliğ bulunmayan, veyahut muhdis (abdestsiz) olmayan kimse, hadesten taharet ile, mükellef olmadığı gibi, henüz hayiz ve nifas üzere olan kadın dahi, onunla mükellef değildir. Tahareti, su ile icraya kudret kaydı, suyun temizliği (temizleyiciliği) ve taharete kifayeti ve bir özür veya hacete binaen, hükmen ademi mefkudiyyeti şartlarım içine alır. Çünkü, tahir olmayan, veya mutahhir bulunmayan, yahut kâfi olmayan, veyahut hem tahir ve hem mutahhir ve hem de istimale kâfi ise de, özüre veya hacete mebni, istimaline kudret taallûk etmediğinden, yok hükmünde bulunan, su ile taharet vacip olmaz.

Abdestin sıhhatinin şartları üçtür: Birincisi, temiz suyun cilt üzerine nafiz olmasıdır. Bir suretle ki, gasli farz olan uzuv üzerinde iğne batıracak kadar yere su isabet etmemiş bulunur ise, abdest sahih olmaz. İkincisi, münâfî halin inkıtaı yani, hayiz veya nifas ve (nakızı vuzu) gibi[2] abdeste münafî olan ahvalin kesilmiş olmasıdır[3]. Bunlar bâki iken alınan abdest sahih olmaz. Meğer ki, özür sabit ola. Üçüncüsü, Şemi' ve şahim[4] gibi, suyun cesede vüsulüne mâni ve hail olan şeyin zail olmuş bulunmasıdır. Bunların da hülâsası: Şer'an mutahhir olanın cide yaygın ve nafiz olmasından ibaret olmak üzere, bire raci olur. Mutahhir olan şey sudur. Onun şer'an mutahhir olması, mâni halin kesilmesine mutavakkıf olmakla, ikinci şart dahi mezkûr demektir.

Abdestin hükmü, sebebinde zikredilmiştir.

Abdestin rüknü dörttür. Onlar, hem de abdestin farzlarıdır[5]. Birincisi, yüzü yıkamaktır. Çünkü abdest âyetinde «yüzünüzü yıkayınız» (Mâide: 6) buyurulmuştur[6].

Gusül, yıkanmak. Gasl, yıkamak manasınadır. Bir şeyi yıkamak, suyu onun üzerine akıtmaktır. Bir haysiyette ki, ondan en az, iki damla hâsıl ola. Suyu, yağ sürünür gibi, sürünmek kâfi olmadığı gibi, damlasız akıtmak dahi kâfi olmaz. (Yaş sünger ile, mesih her ne kadar pisliğin temizlenmesi için, gasil sayılırsa da, gusül sayılmaz).

Vecih: İnsanın onunla müvacih bulunduğu, yerdir ki, dilimizde yüz tâbir olunur.

Vechin uzunlama haddi, alın üstünden çene sonuna kadardır. Başlangıçta, saç olup olmamak birdir.

Saç bitimi, aşağıda olana: dar alınlı, (egam). Saç bitimi yüksekçe olana; açık alınlı (aslâ'). Yüzünün iki yanında saçı az olana: az saçlı, (anza') denir. Bunlardan son ikisi, zihin keskinliği ve cömertlik sayıldığından, sevilmekte, birincisine ise, bunların aksi mânâ verilmekle, hoş karşılanmamaktadır.

Bunların cümlesine göre, yüz yıkanmasının farzı, mebdei tul itibariyle birdir.

---

[1] Asılda, hali münafî: hayiz ve nifas, diye başka başka sayılarak ve buna dıykı vakit dahi ilâve edilerek, şartların mecmuu sekize iblâğ edilmiştir.

[2] Özür sahibinin gayride, bevil ve seylânı dem gibi şeylerdir.

[3] Bu hususta, vücup şartı ile sıhhatin şartı içtima etmiştir.

[4] Şemi': mum. Şahim: iç yağı. Hamur ve çamur dahi böyledir. Balık derisi, kurumuş çiğnemik, burunun dışında ve gözün kenarında kuruyup kalan, kir ve çapak dahi, vuzuun sıhatine mânidir.

[5] Erkân ile tâbir, füruz ile tâbirden faidelidir. Farz ile rükün beyninde umum ve husus mutlak vardır.

[6] Abdest âyeti: Bu konunun başında metni verilen âyettir ki; o aynı zamanda gusül ve teyemmüm âyetidir.

Son haddin, çene nihayetine kadar olması, sakalsızlara veyahut sakalı, pek seyrek olanlara göredir. Seyrek sakallı olmayanlara göre, son had beşerenin mülâki olduğu kıllardır. Bu anlam, yüzün eninde dahi muteberdir.

Yüzün eninin haddi, iki kulak yumuşaklarının arasıdır. Sakal başı ile kulak arası olan, kılsız yer dahi, yüzün haddinde dahildir.

Malûmdur ki, yıkama, beşereye taallûk eder. Beşere, cildin dış tarafıdır. Vechin beşeresi, kadınlarda ve sakalsızlarda tamamen meydandadır. Sakallılarda ise, örtülüdür. Sakal bırakılınca, beşere yerine sakal geçmekle, yüzün, sakal ile örtülen yerlerinin yıkanmasının farziyyeti, alttan üste intikal eder. Gözlerin, ağızın ve burunun içlerini, ve yüzde ve sair abdest azalarında, sinek ve pire kirlerinin altını yıkamakta zaruret olmadığı gibi kaşların, bıyıkların ve sakal kıllarının altını dahi yıkamak lâzım değildir. (Gusülde bunların yıkanması lâzımdır). Bu sayılanların, üstlerinin yıkanması ile iktifa olunur.

(Mesele: Hangi uzuvdur ki, abdestte onu yıkamak bir zaman farz iken, sonra farz olmasın? Cevap: Çenedir ki, sakalsız iken yıkanması farz olduğu halde, sakallandıktan sonra, yıkama farziyyeti, çeneden sâkıt olup, sakala intikal eder).

İkincisi, iki elleri, dirsekleri ile beraber yıkamaktır. Abdest âyetindeki (Elmerâfik) lâfzı, buna delâlet eder. İnsan, istirahat zamanında, ona dayandığı için, dirsek denilmiştir. (Elden), zikri cüz ve iradei kül tarikiyle kol kastedilmiştir.

Abdestte tamamiyle el ve dirseğe kadar kol, gasl olunup, dirsek, kolun yıkanma yerinin müntehası olacaktır ki, ondan yukarısı, farz olarak yıkanacak yer değildir. Ancak, dirseklerin yıkanması farzdır.

Cem'in cem'a mukabelesi, ferdin ferde mukabelesini muktazi olmak kaidesine binaen, her kolun, dirseğiyle beraber yıkanmasının farz olması, (ibarei nas) ile sabit, ve fiili Resûle müstenit icmâ dahi bunun üzerinedir. (Diğer el için, aradaki müsavata binaen, ayrıca delâleti nas iddiasına hacet yoktur).

Üçüncüsü, ayakları, iki topuklar ile beraber, yıkamaktır. Abdest âyetinde (ve ercülekûm ile-l-kâbeyn) buyrulmuştur ki, iki topuklara kadar yıkayınız, demektir.

Kâab ki, topuktur, ayağın baldır tarafından, iki yanında bulunan iki tümsek kemiktir. Ayakta dahi, yıkanacak yere son, bunlar olmakla, gaye mugayyada dahil, ve üst tarafı yıkama farziyyetinden sâkıttir.

Ayaklar zikrolunan sonlarıyla beraber, ehli sünnet mezhebinde (nassı âyet) veçhile, yıkanılır, mesh edilmez. Sünneti şayia dahi yıkamadır.

Peygamberimiz (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri, abdestte ayaklarını dahi yıkadıktan sonra, (Bu o abdesttir ki, namazı, Cenab-ı Hak ancak, onunla kabul eder) buyurmuşlardır.

(Ve ercüleküm) lâfzındaki cerr kıraeti, mücâverete yâni, manen değil de, yalnız lâfzen olan mütabeate mebnidir. Ayaklar, iki kıraete göre, yıkanmalı olup, üzerlerine meshetmek, mestli olmak hâlinin gayride caiz değildir[1].

Dördüncüsü, başın dörtte birini mesh etmektir. Abdest âyetinde: (Vemsehû biruûsiküm) buyurmuştur ki, başlarınıza su değdirin, demektir. Peygamberimiz (Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri, nâsiyei şeriflerini yâni, alınlarının üst cihetini mesh etmişlerdir. (Dörtte bir kısmı olmak şartiyle, başın herhangi bir kısmının meshi caiz olup, ön kısmının meshedilmesi sünnettir.)

[1] Keşşafta zikredilmiştir ki, ayakların başa atfedilmesi meshedilir olduğu için değil, üzerine su dökmekte, iktisadın vücudüne tenbih içindir. Çünkü, ayaklar, sâir abdest âzası gibi olmayıp, üzerlerine su dökülerek yıkanmakta olduğundan, (mezannei israf) olmakla güya ki, «ayaklarınızı, suyu israftan çekinerek yıkayın» diye emredilmiştir. Kâabeyne kadar buyurulması, ayakların meshedilmesi lâzım geldiği zannını izâle içindir. Çünkü, mesh için, şerîatte bir son tâyin olunmamıştır. Hem de, sahibi şer'i efendimizin, abdestte ayaklarını meshettiği, hiç bir vakit görülmemiştir.

Mesh, lûgatte bir şey üzerine el gezdirmektir. Silmek mânâsına da gelir.

Şeriatte mesh, başka yerde kullanılmadık yaşlığı, bir yere değdirmektir. Değdirilen yer, gerek baş ve gerek mest veya yara sargısı olsun. Değdirmek dahi, gerek el ile olsun ve gerek başka bir şey ile vukubulsun. (Kollardan artan yaşlığın, başa sürülmesi olmaz. Ancak, başın meshinden kalan yaşlık ile, kulakların meshi istisnâen caizdir.)

Mefruz miktarda yaşlığın isabeti, ıslak bir bez ile, yahut yağmur veya kar isabetiyle dahi olur. O takdirde, el ile mesh etmeğe hacet dahi kalmaz. Zira âlet, istenilen mahalle iysal vasıtasından başka bir şey değildir.

Başta, mesih yeri iki kulağın üst tarafıdır. Onun rub'unu mesh, sahih olup, onlardan aşağısını ve meselâ, sarkan keysuyu ve hattâ keysunun tepeye dolaştırılarak top edilmişini meshetmek, sahih olmaz[1].

Başta farz olan mesih mikdarı, rubu' iken: asıl el, parmaklar olmak ve hattâ, parmakların kesilmesine (kat'i yed) terettüp etmek mülâhazasına ve onların üçü, ekseri olup, (ekser için dahi hükmü kül) bulunmak kaidesine binaen, başın meshinde, farzın miktarını, üç parmak ile takdir etmek merduttur[2].

İşte abdestin rükünleri, zikrolunan üç uzvu yıkamak ve başa, su değdirmekten ibaret olmak üzere, dörttür. Emirler, tekrar iktiza etmediğine mebni, onları birer kereden fazla yapmak farz dahi değildir.

Bu rükünlerden biri veya birkaçı, uzvun yokluğuna ve hattâ malûliyyetine mebni, sâkıt olduğu gibi[3], zâid olan uzvun, farz olan mahallin hizasında olmayanından dahi, yıkanmak farizası sâkıttır. Meselâ: dirseklerinden itibaren kolsuz ve topuklarından itibaren ayaksız olandan, kol ve ayak yıkamak sâkıttır. (Dirsekten ve topuktan bakiye var ise, onlar yıkanır).

Omuz başında iki kolu ve topuğu ile beraber iki ayağı olan kimsenin, tam olan kol ve ayağı (asli) olup, diğerleri zâittir[4]. Zâidin, farz olan mahâl hizasında olanını, (tâbiri diğerle) ur ve elde zâit parmak gibi (farz yerinde) çıkmış olanını yıkamak lâzımdır. (Farz yerine) muvazi değilse, onun yıkanması, abdestte farz olmayıp, menduptur.

Hadeste şüphe edip, taharette yakini olan, yâni abdest aldığını bilip abdestinin bozulduğuna şüpheli olan kimse abdestlidir. Aksi halde, abdestsizdir.

Abdest esnasında, bâzı âzâsını yıkamış olmakla şek eden kimse, (sahibi vesvese) değilse, o uzvunu yıkar. Eğer (sahibi vesvese ise) yâni ekseri, böyle şek etmekte ise şekkine iltifat etmez. Abdesti aldıktan sonra, zâhir olan şekke ise, itibar yoktur. Meğer ki, noksanına kendince yakin hâsıl ola.

Abdestin sıfatı şer'iyyesi üç olup, farz, vacip, menduptur. Beyanı ilerideki fasılda gelecektir.

ABDEST HÜKÜMLERİNİN TAMAMLANMASI

Sık olan sakalın zahirini yıkamak, abdestte vacip yâni lâzım olur. (Hafif) yâni seyrek olan sakalın diplerine suyu isal etmek lâzım yâni vaciptir. (Sık sakal, cilt makamına kaimdir. Bu sebeple yıkama farizası, ciltten sakala intikal etmiştir. Seyrek sakal böyle olmayıp suyun deriye isalinde, zorluk olamaz.)

---

[1] Saçına mesheden kimse, altında baş olan saça, meshetmiş ise, caiz olur. Eğer, altında alın veya boyun bulunan saça meshetmiş ise, caiz olmaz. Top halinde olan keysu meselesi de şöyle halledilmek gerekir: Meshedilen saçlar, çözüldüğü vakit, başın aşağısına sarkar ise, caiz olmaz, başta kalırsa caizdir.

[2] Rivayet, mesh edilecek miktar, rubu' olmaktır. Bunun dirayeten takdirine şer'i imkan olamaz.

[3] Başı nezleli olup da, mesihten mutazarrır olan kimseden, başa meshetmeksakıt olur.

[4] Dürrü Muhtâra göre, Zevâid, ihtiyaç halinde istimal edebilirse, asli ile birlikte yıkanması lâzımdır. Bununla beraber asli ile bir hizada bulunmak hasebiyle (birinin yıkanmasında) diğerinin de yıkanması zaruri ise, her ikisinin yıkanması gerekir. Zâid olan parmakların, bulunduğu yerlere göre, yıkanması elbet lâzım gelir.

Yüz çevresinden fazla olarak sarkmış kıllara suyu isal etmek vacip olmayıp, sünnettir, çünkü onlar, asaleten veya bedelen, vecihten değildir.

Dudaklar âdet üzere, yumulduğu zaman, görülmez, kalan yerlerine suyu isal etmek, lâzım gelmez. Çünkü, dudağın yumulan yeri, ağıza ve açık kalan yeri de yüze tâbidir.

Gözlerin içini yıkamak zararlı olduğu için, (gusülde) dahi caiz değildir. (Suyun kirpiklere ve göz pınarlarına vardırılması kâfidir).

İyi olup ta, kabuğundan henüz ayrılmamış olan çıbanın içini, yıkamak lâzım gelmez.

Parmaklar (arızî bir sebep ile) aralarına su girmeyecek derecede birbirine yapışmak ve tırnak uzayıp dönmekle parmak ucunu örtmek ve yıkanması gereken yerde, altına suyun girmesine engel olan, (hamur, mum,çapak) gibi bir şey bulunmak takdirinde, onları giderip arasını ve altını yıkamak lâzım olur.

Tırnak kiri, bedenden hâsıl olan kirler, gerek köylü ve gerek şehirli için, mâni olmadığı gibi, pire ve sinek pisliği dahi azlığına ve yapışkanlığı olmamasına mebni, su ile temizlenmesine mâni sayılmaz.

Boyacının tırnaklarında kalan boya dahi, zarurete mebni, mâni değildir.

Parmakta olan dar yüzüğü, oynatmak lâzımdır. (Dar olmayan yüzüğü de oynatmak âdaptandır.)

Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri abdest aldıkları vakit, yüzüğü şeriflerini hareket ettirirlerdi.

Tabanında bulunan yarıkları yıkamak zarar verir ise, yarıklara konulan ilâcın üzerinden geçirmek câiz ve sahih olup, devânın üzerinden geçirilmesi dahi, zarar verir ise, üzerini mesheyler. Mesih dahi zarar verirse, onu da terkeder. Eğer bunlardan hiç biri zarar vermez ise, zararı olmayacak kadarını yapmak lüzumu anlaşılır. Hattâ soğuk su zarar verip te, sıcak su zarar vermiyor, ve kendi dahi onu kullanmağa kaadir bulunuyor ise, sıcak su kullanması lâzım olur.

Yarık üzerindeki ilâca su geçirmenin cevazı ilâç, yarığın üstünü aşmış olmamak kaydiyle mukayyet olup, eğer aşmış bulunur ise, zâit kısmının altının yıkanması taayyün eder. Bu dahi zararlı olmamak kaydiyle mukayyettir.

Göz ağrıyıp ta, nâzik ve müslim hekimin tenbihi veya kendisinin mücerrep bilgisi üzerine, onu yıkayamayan kimse, özür müddetince gözüne su değdirmez.

Gerek abdest aldıktan, gerek gusül ettikten sonra, kıl yerlerini tıraş etmekle, o yerleri tekrar yıkamak, yahut meshetmek lâzım gelmez. Zira, onunla hades vukua gelmez. Hem de farz sâkıt olmuştur, sâkıt ise, geri gelmez.

Abdest veya gusülden sonra, tırnak kesmek, bıyık kırpmak ve deri kaldırmak ile dahi, hades vâki olmayacağından, onların iadesi lâzım gelmez.

ABDESTİN SÜNNETLERİ

(Sünen) sünnetin cem'idir. (Sünnet) lûgatte yol demektir ki, mutlak meslekten ibarettir. Hasene, yahut seyyie diye tavsif olunabilir. Netekim, Hadis-i Taberanîde vâki olmuştur. (Kim iyi bir yol (sünnet) a sülûk ederse o yolda gittiği müddetçe hayatında sevap kazanır, öldükten sonra da o iyilik yaşadıkça yine sevap kazanır. Kötü bir yol icat ederse sağlığında onun günahını yüklendiği gibi, öldükten sonra da o kötülük yaşadığı müddetçe ondan günah kazanmaya devam eder.)

İstılahta sünnet: Dinde (farz ve vacip olmayarak) muvazabet üzere, meslûkü tarikattir.

Muvazabet, müdavemettir. Arasıra terk, ona münafi değildir. Nadiren terk ile beraber, muvazabet buyrulan şey, sünnettir ki, ind-el-itlâk, bilindiği gibi, sünneti müekkede

demektir[1]. Muvazabet buyurulmayan şey, menduptur ki, sünneti gayri müekkede demektir[2].

On sekiz şey, abdestli halde, sünnet olur. (Adedin zikri, sınırlamak için değil, öğrenene kolaylık içindir).

1 — İptida ellerini bileklerine kadar yıkamak.

Bu bir sünnettir ki, farz makamına kaim olur, çünkü, kolları dirseklerine kadar yıkamak, farîzanın bir kısmı, bu sünnet ile ifa edilmiş olur. Yahut el yıkamak farzdır. Onun bu veçhile takdimi, ve atîdeki keyfiyet üzere yıkaması sünnettir. İster ellerin ikisini birden ve isterse, birer birer ve sağdan başlayarak, yıkamış olsun.

Eller, temizleme âleti olduğu için, sünnetin yerine getirilmesinde, bunun takdimi şarttır. Ve sünnetliği, ellerin zaten zâhir olmasiyle meşrut olup, pislenmiş bulunması takdirinde, necaseti az dahi olsa, onları, evvelâ, suyu pislenmeyecek veçhile yıkamak farzdır. Eğer, onları yıkamak, abdest suyunu telvis edecek ise, yâni suyu ya ağziyle veya mendil gibi bir vasıta ile, almak mümkün olmamakla, suyun içine pis olan elin sokulması zarurî ise, onu yapmayıp, namazı teyemmüm ile kılar ve iade edemez.

Kaldırılması ve eğdirilmesi mümkün olmayan, büyük su kabının içine temiz olan ellerinin solunu, ve hattâ onun da tamamını değil, parmaklarını, bitişikçe sokup, suyu sağ eline nakleder, ve onu bu suretle yıkadıktan sonra, suya sokar, sol elini dahi onunla yıkar.

Hades üzere olan kimse, velev ki, Hadesi ekber üzere olsun su yahut tas almak için, pak olan elini ve hattâ kolunu, suyun içine sokmak ile, o su müstamel olmaz.

(Elini yıkamak, yâni, izalei hades etmek veya ikamei sünnet eylemek kasdiyle sokarsa, suyun avuca alınan kısmı, sudan ayrılmakla müstamel olur).

2 — Besmele ile başlamak:

Yâni ellerini yıkar iken, besmele çekmektir. Hattâ abdestin iptidasında, besmeleyi unutsa da, hatırladığında söylese, sünnet hâsıl olmaz. Yemek yemek gibi değildir ki, abdest tek iştir.

Yemekte ise, her lokma, bir fiildir. Yemek esnasında dahi besmele okunsa, hem evvel, hem de sonra için, sünnet hâsıl olmuş olur.

Hadîs-i şerifte: Abdesti olmayanın namazı olmadığı gibi abdestine (ismullah) zikretmeyenin dahi abdesti olmaz. Mealindeki hadîs-i şerif, kemâlin nefyine hamledilmiştir.

Kavli resul, besmelenin abdestte, müekkeden sünniyyetini nâtık olduğu gibi, (fiili Resûl) dahi, besmelenin, abdestin başlangıcına mesnuniyyetini bildirir ki, kendileri her abdeste başladıklarında ilk önce Besmele çekerlerdi.

Bir diğer hadîste: «Abdestini ismullah ile alanın, her tarafı pâk olur, ismullahı zikretmeyerek alanın, yalnız abdest yerleri, pâk olur» buyurmuşlardır.

Bu hadîs-i şerifler, yalnız besmeleyi tâyin etmekte olmayıp, bu hususta seleften ve alâ kavlin, Hazreti Nebiyyi ekremden naklen bildirilen, Eûzü.. okuduktan sonra «Bismillâhil-azîm vel-hamdü-lillâhi âlâ dîn-il-islâm» demektir.

Bir kavle göre de, «Bismillâhir-rahmânir-rahîm» demek efdâldir. Eserlerde geldiğine binaen, hepsini birleştirerek «Eûzü billahi mineşşeytânir-racîm Bismil-lâhir-rahmânir-rahîm Bismillâhil-azîm vel-hamdulillâhi alel-islâm» denir ise, ahsen olur.

---

[1] Ezan, ikamet, cemaat, süneni revatıp, mazmaza, istinşak gibi ki sünneti-hüdâ dahi denir. Ahzi hidayet, terki dalâlet demektir. Yani, işlemesi dinin tekmilinden olup, terkine kerahet ve isaet taallûk eder. Kuhustânî der ki, sünneti müekkedenin hükmü, dünyada olan mutalebesince, vâcip gibidir. Şu kadar ki, vâcibin tariki: Muakab ve sünnetin tariki: Muateb olur. Telvihte yazılıdır ki, sünneti müekkedenin terki, harama yakındır. Haramı terkeden, şefaate müstahak olur.

[2] Münferidin ikameti salatta tatvili kıraet, abdestte boynuna mesh, teyamün, isteyerek oruç, salât, sadaka gibi ki, sünneti Zevâid dahi denir. Bizce sünnet, hem fiili-resül, hem de fiili-sahabedir.

3 — Niyyet eylemek:

Niyyet, kalben kasteylemekten ibaret olup, abdestin sünnetlerinden olan niyyet dahi, abdesti, ya hadesi gidermek veya salâtı ikame etmek, yahut da, emre imtisal azmiyle abdest almaktır. Bu azmini dil ile ifade ederse, lisanını kalb ile birleştirdiği için, (Meşâyihi fukahâ) indinde müstahsen görülmüştür (nitekim ileride abdestin âdabı faslında gelecektir).

Guslün sünnetlerinde, müellifin tasrihi üzere, abdeste, besmele ve niyyet, eller yıkanırken olup, besmele dil ile söylenirken kalb dahi, niyyete ortak olur.

4 — Abdestin başlangıcında, yâni ağız yıkanırken veya abdestten önce, misvak kullanmak (dişleri fırçalamak).

Bildiğimiz misvak: Erâk ağacının dalıdır. Misvakın efdali odur. Onun gibi lifli olan, diğer ağaç dallarından dahi yapılabilir. Kuru ise ıslatılır. Parmak kalınlığında ve kullananın karışı ile bir karış boyunda olur. Sağ ele alınarak, serçe parmağının üstünden geçirilir ve baş parmak ile altından tutulur ve ağzın sağ tarafından başlanarak dişlere sürülür.

Dişleri olmayan veya dişleri olup da, misvak istimalinden müteezzi olan veyahut o sırada misvakı olmayan kimse, dişlerini ve diş etlerini,misvake bedel, baş ve şehadet parmakları ile iyice ovuşturarak yıkar. Bu işin, misvak kullandıktan sonra da yapılması faydalı olur.

Hadîs-i şerifin hükmüne göre, misvak ağız ile nezafeti temin eder ve Allah rızasını kazanmaya bir vesiledir. Abdestinde misvak kullanılarak kılınan namaz, misvaksız abdest ile kılınan namazdan, yetmiş derece efdaldir. Ramazanda dahi misvak istimali, ecrin istihsalini muciptir. Misvak, bulunmadığında parmak ile misvaklanmak, aynı misvak yerini tutar.

Misvak, bizce abdestin sünnetlerindendir. Namazın sünnetlerinden değildir. Binaenaleyh, misvak tutunarak alınan abdest ile kılınan her namazda, kıyam ve başlama zamanında misvaklanmasa dahi, misvaklanma fazileti hâsıl olur. (Şafiî mezhebinde misvak, namazın sünnetlerindendir)

Hazreti İmamdan menkul olduğuna göre, misvak kullanmak süneni dinden olmasından, dişler sararmak ve ağız kokmak gibi, ahvalde ve uykudan kalkıldığı zamanda, ve dişlerinin kanamayacağına emin ise, namaza kalkılacağı vakit ve haneye girildikte ve nas ile toplulukta ve Kur'an ve Hadîs kıraatinde, misvak kullanılması müstehaptır.

(Dişlerin sararmasında, ağız kokmasında, uykudan kalkıldıkta, namaza kıyamda, abdest alınmasında misvak istimali lâzımdır). Kadınlar hakkında, sakız çiğnemek, misvak yerine geçer!.

(Zâhir olan budur ki, abdest iptidasında, kadınlara sakız çiğnemek, erkeklere göre, misvak istimali gibi, mesnun olmak değildir. Belki, onların sakız çiğnemesi, erkeklerin misvak tutunması gibi, dişleri tathir ve ağzı tatyip eder demektir. Savmın mekruhlarında zikredilmiştir ki, kadınlar: Ciltlerinin zayıflığına binaen, misvak istimalinde, diş etlerinin tahammül edememek ihtimalidir. Onlar, oruç halinin haricinde sakız çiğnemek müstehap erkeklere ise, mekruhtur.) Tahsili sevap ise, tashihi niyyete bağlıdır.

5 — Üç kere mazmaza ve üç kere istinşak etmek:

(Mazmaza) lûgatte harekettir ki, suyu ağızda çale kalamaktır. İstilâhta, ağzın içini su ile doldurmak ve bu suyu ağızda dolaştırıp atmaktır. Bu suretle ağız dolusu suyu içmek kâfi ise de emmek suretiyle içmek kâfi değildir.

(İstinşak), lûgatte kuvvetle koklamak mânasına olan neşekadan mehuzdur ki, suyu buruna çekmek demektir. Istilâhta, suyu burunun yumuşak yerine ulaştırmaktır ki, suyu nefesiyle çekmek şart değildir.

Mazmaza ve istinşak, iki sünnet-i müekkededir ki, ondan, tertip, teslis ve tecdit dahi sünnettir. Tertipten maksat, evvelâ mazmaza ve istinşak eylemektir. Teslis: Bunları üçer defa yapmaktır. Tecdit: Her defasında, yeni su almaktır. Bunlardan birini terkeden kimse, mazmaza ve istinşakta sünneti tamamlamış olmaz. Hattâ eldeki su, mazmaza ve

istinşaka birer diğer âzayı üçer kere yıkamağı ancak kifayet ettiği takdirde mazmaza ve istintakı üçer defa yaparak, diğer azayı birer kere yıkamak suretiyle abdest alması muvafık olur.

Abdestte bunların abdestin farzları üzerine sebebi takdimi, suyun evsafının denenmesidir ki, rengi görüldükten sonra lezzetinin ağız ile tadılması ve kokusunun da burun ile anlaşılmasıdır. Bundaki faydaların çokluğu aşikârdır.

6 — Mazmaza ve istinşakta (oruçlu olmayanın) mübalâğa etmesi:Mazmazada mübalâğa, suyu boğaza değin vardırmak (suyun boğazda tahrikine «gargara» denir ki, o gusülde bile lâzım gelmez) ve istinşakta mübalâğa, suyu burunun katı yerine kadar çekmektir. Oruçlu olan kimse,orucunun bozulması korkusu ile bunlarda mübalâğa etmez. Hadîs-i şerifte: (Oruçlu olmanızın dışında mazmaza ve istinşakı mübalâğa ile yapınız.)buyurulmuştur.

7 — Abdesti tertip üzere almak. Yâni, yüz yıkamayı kollardan evvelyapıp, başa mesh etmeği kolları yıkadıktan sonra ve ayak yıkamayı, ensonra yapmak suretiyle abdestteki (zikrolunan) tertibe riayette bulunmak. (Tertipsiz alınan abdest dahi sahih, ancak sünnete muhaliftir.)

8 — Sağdan başlayıp, kollarını ve ayaklarını sağlarından sonra sollarını yıkamak. (Abdeste başlarken dahi, evvelâ, sağ, sonra sol elleriniyıkamaktır. İşbu sünniyet, çift olan azalara aittir. Bu tertip, yıkamaktaolduğu gibi meshetmekte dahi lâzımdır).

Hadîs-i şerifte: (Abdest aldığınızda size kolay gelenden başlayınız.) buyurulmuştur. Sağın şerefine binaen, öylece başlamak icmaan müstehap sayılarak, hadîsteki emir, vücuptan kabul olunmuştur.

9 — Gasli üçlemek, yâni yıkanan azayı üçer kere yıkamak. Maksut,su ile üç defa kaplayarak yıkamaktır. Yoksa, kollarını yıkarken, bir defaaldığı su ile, kollarını tahrik ederek üç kere temas etmek, sünnetin husulünü temin etmez.

Bunların birincisi farz ve diğer ikisi sünnettir. Üçten ziyade yıkayan, haddi aşmış ve üçten eksik yıkayan zulüm etmiş olur. Meğer ki, ziyadeyi, şekkin husulüne mebni, kalbin itminanı için ve noksanı suyun azlığı için etmiş olmak gibi, bir zarurete mebni ola.

10 — Ellerini ve ayaklarını yıkamağa, parmak uçlarından başlamak.Çünkü, âyet-i kerimede, merafik ve kâbeyn, yıkanmaya son kılınmış olmakla, onlar yıkamanın son noktası demektir. Müntehaya ise, başlangıçlâzım olup, tamam uzvun yıkanması farz olduğundan, mebde onun yâni,müntehanın evveli olmuş olur. Nebiyyi ekrem aleyhi-s-salâtü ve-s-selâmın fiili dahi, bu veçhile vukubulmuştur.

11 — Gerek ellerini ve gerek ayaklarını yıkarken parmaklarını tahlil etmek.

Tahlil, parmak aralarını ovmaktır. Onunla emrolunmuş ve bu emrin tekidi hakkında: (Kim parmak aralarını su ile ovmazsa, Allah kıyamette oraları ateş ile ovar.) buyurulmuştur.

El parmaklarının hilâllanması, keyfiyeti, parmakları birbirine ithal etmek ve ayak parmaklarının tahlili keyfiyeti, el parmaklarından birini, ayak parmaklarının aralarına sokmaktır. (Bu işi, en elverişli olarak yapabilecek, sol elinin bir parmağı ile sağ ayağının serçe parmağından başlayarak, sol ayağının serçe parmağında tamamlamaktır.) Ayaklarını akar suya soksa dahi, hilâllamakta fayda olduğu aşikârdır.

12 — Yüzü üç kere yıkadıktan sonra, (sık olan) sakalı, alttan biravuç su ile hilâllamaktır.

Sakalın hilâllanması: Sakalın arasına, alttan parmaklarını sokarak, kıllarını aşağıdan yukarıya doğru ayırmaktır.

Bunun mesnuniyyeti: Hazreti Enes'in, bu bapta fiilî resulü rivayet etmesindedir.

Müvazabeti seniyye vaki olmadığına ve bir de, sünnet, mahalli farzda, farzın ikmali için olup, sakalın iç kısmı ise, ikameti farz yeri olmadığına binaen, İmam Ebû Hanife ve İmamı Muhammed Hazretleri, bunun tahlilini Esadî gibi, sünnet değil, efdal görmüşlerdir.

13 — Başın her tarafını meshetmek.

Başın dörtte birinin, bir kere meshi farz ve tamamının bir kere meshi sünnettir.

Meshin konusu, hafifletmek için olduğundan, onda tekrar, mesnûn değildir. Mest üzerine mesh, sargı üzerine mesh ve teyemmüm dahi böyledir.

14 — Başın kaplanarak meshine, ön taraftan başlamak.

Bu meshin keyfiyeti: İki ellerini parmaklariyle beraber, başın ön tarafına koyup arkaya doğru sıvayarak götürmek ve badehu kulaklarını dahi mesh etmektir. (Bu hususta diğer rivayetler dahi var ise de, en kolay yol budur.)

İkameti sünnet zaruretine mebni, bunda mai müstamel olmaz.

15 — Kulakları, başa mesh edilen su ile dahi olsa, meshetmek. Zira,Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, suyu bir alışta re'sişeriflerini ve kulaklarını onunla mesh eylemişlerdir.

Elin yaşlığı baki iken kulağı mesh etmek için yeniden su alırsa daha güzel olur. (Başlık veya sarığını kaldırmak sebebiyle, elin yaşlığı kalmamış ise, ikamei sünnet, yeniden su almağı gerektirir.)

Abdestin âdabında bildirildiği üzere, kulakların dışı, baş parmaklar ile ve içi şehadet parmakları ile mesh olunup, serçe parmaklar, oyuk kısmına sokularak tahrik olunur.

16 — Boyunu - baş ve kulaklardan sonra, iki elinin arkasiyle - meshetmek.

Boğazın meshi, bid'attir. (Boynun meshi, yeniden su almayarak, elin arkasındaki yaşlık ile yapılır).

17 — Abdest âzasını, üzerine su döküldükçe, ovalamak.

Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, yıkanmakta olan âzayı şerifleri üzerinde el gezdirmişlerdir.

18 — Abdest âzasının yıkanmasına aralıksız devam etmek.

Abdest uzuvları yıkanırken, biri kurumadan diğerinin yıkanmasına başlamak, bu suretle, devam edilerek abdesti tamamlamak sünnettir.

Eğer, bedenin suyu çekivermesi, veya havanın şiddetinden, yahut bulunulan yerin sıcaklığından, suyun süratle kuruması gibi itidalsizlik halinde, yıkanmanın tevalisi ile beraber, derhal kurumakta ise, bundan dolayı sünnet terkedilmiş olmaz. Abdest alma sırasında suyun tükenmesiyle, su almağa teşebbüs dahi özür sayılır.

Bâzıları, sekizinci, onuncu, on dördüncü ve on altıncıya müstehap demişlerse de, halbuki, bunlara muvazabeti nebeviyye sabit olmakla bu hüküm gayri varit ve mesnûniyet muhakkaktır.

ABDESTİN ÂDÂBI

(Âdâb), edebin cem'idir. Edep, «bir şeyi mevzii hakikisine vazetmek» diye tarif edilmiştir. (Edeb), hasleti hamidiye ve vere'u takva, diye de bilinmiştir. Fiili terkinden hayırlı olan şey, yahut mükellef onunla memduh olup terkiyle mezmum olmayan veyahut terkine zem taallûk etmeyerek, işlenilmesi şer'an matlup olan şey dahi denilmiştir ki, bunların hepsi, birbirine yakın sözlerdir.

Hidâye şerhinde, edeb: Nebiy aleyhis-selâmın bir yahut iki kere işledikleri ve muvazabet buyurmadıkları şeydir, diye tarif olunmuştur. (Farz üzerine zâit olduğu için (nafile) Şâr'i indinde sevimli olduğu için (müstehâb) Şâri', beyan sevap ile ona avdet ettiği için (mendub) denildiği gibi(Dürrü Muhtara) göre (fazilet) de denilir).

Edebin hükmü: İşlenmesine sevap terettüp etmek ve terkine levm terettüp etmemektedir.

Amma sünnet: Nebiy aleyhis-selâmın özürsüz bir veya iki kere terk ile beraber, muvazabet buyurduklarıdır.

Onun hükmü: İşlenmesine sevap ve terkine (ikap değil) itap müterettip olmaktır. Lâkin terkinin itiyadı halinde, vacip günahından daha küçük bir günah işlenmiş olur.

On dört şey, abdestin âdâbındandır.

1 — Abdest alırken, suyun sıçramasından korunmak için yüksecikbir yerde bulunmak.

2 — Kıbleye karşı olmak.

Çünkü, abdest duaları müştemildir. Duanın kabulüne en ziyade ümit ise, kıbleye müteveccih olmaktır. Ve hadîs-i nebi nâtık olduğu üzere, (ekremi mecalis) karşı olan oturuştur.

Su kabı küçük ise, soluna ve büyük olup da suyu içinden almak suretiyle istimal edecek ise, sağına alır.

3 — Kimseden yardım istememek.

Bu suretle, ibadeti - özürsüz - başkasının yardımı olmayarak binefsihi ikame eylemiş olur.

4 — Zarureti olmadıkça, söz söylememek.

Çünkü, etrafın konuşması onu abdest dualarından meşgul eder.

5 — Kalbin fiili olan niyyete, dilin fiilini de eklemek.

6 — Selefi sâlihinden menkul olan duaları okumak.

(Abdestte ed'iyyei mesûre denilen duaları, aleyhis-selâtü ves-selâm efendimize nisbetten ziyade, selefi salihine nisbet etmek evlâdır. Çünkü, Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden abdestte, bâde-l-firâg şehadeteynden başka bir şey okudukları sabit olmamıştır).

7 — Her uzvun gasil ve meshi duasında, istishabı niyet ile beraber,Bismillah demek.

(İstishap tâbirinde, maksadın tek olduğunda işaret vardır ki, o da, emre imtisal gibi bir şeydir).

Meselâ mazmaza ederken, niyyetle beraber,

«Allah adıyla başlıyorum. Allahım! Kur'an okumak, seni anmak, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet etmek istiyorum bana yardım eyle.»

İstinşakta;

«Allahım! Bana cennet kokularını koklat, cehennem kokusunu koklatma.»

«Allahım! Bazı yüzlerin kara, bazı yüzlerin de ak çıktığı günde sen bana yüz aklığı ihsan eyle!»

Yüz yıkarken;

«Allahım! Bazı yüzlerin kara, bazı yüzlerin de ak çıktığı günde sen bana yüz aklığı ihsan eyle!»

Sağ kolunu yıkarken;

«Allahım! Kitabımı sağ tarafımdan ihsan eyle ve hesabımı kolay getir.»

Sol kolunu yıkarken;

«Allahım! Kitabımı sollundan ve arkamdan verme!»

Başına meshederken;

«Allahım! Senin arşının gölgesinden başka bir gölge olmadığı günde beni arşının gölgesinde barındır.»

Kulaklarını meshederken;

«Allahım! Sen beni sözü dinleyip, en güzeline uyanlardan eyle!»

Boynunu meshederken;

«Allahım! Sen beni cehennem âteşinden âzât eyle!»

Sağ ayağını yıkarken;

«Allahım! Ayakların kaydığı günde sen benim ayağımı kaydırma ve doğru yoldan ayırma!»

Sol ayağını yıkarken;

«Allahım! Sen benim günahımı mağfur, amelimi makbul ve ticaretimi en kârlı bir ticaret eyle!» diye dua etmek ve her duadan sonra salâvat getirmek.

8 — Kulağın meshinde, serçe parmaklarının ucunu, mesihte mübalâğa olmak üzere kulağın oyuğuna sokmak.

9 — Dar olmayan yüzüğü, ellerinin yıkanmasında, mübalâğa olmaküzere oynatmak. Dar ise zaten oynatmak gereklidir.

10 — Mazmazayı ve istinşakı sağ eli ile yapmak,

11 — Sümkürmeyi, sol eli ile yapmak.

12 — Özür sahibi olmayana göre, taate hazırlık olmak üzere, vakitgirmeden abdest almak,

Çünkü, özür sahibinin abdesti, vaktin çıkmasiyle bozulur. (Binaenaleyh, onun beş vakitte abdest alması lâzım ve abdest almak için, vaktin girmesine intizar etmesi ihtiyattır).

13 — Abdestin hitamında kıbleye karşı kaim olarak şehadeteyni okumak (edep muktezasıdır).

14 — Oruçlu olmayana, kalan sudan içmek ve «Allahım beni tevbekâr ve içi dışı temiz kullarından eyle!» demek.

Güneşte ısıtılmış su ile abdest almamak, (Hazreti Peygamber efendimiz, Hazreti Aişe'yi, güneşte su ısıtmaktan nehiy buyurmuşlardır). Ve başkasına kullandırmamak üzere, nefsi için ibrik tahsis etmemek, ve toprak ibrik kullanmak ve onu, evvelâ sol tarafında bulundurup istimal halinde, (ağzından değil), kulpundan tutmak, ve suyu (çarparak değil) mülâyemetle kullanmak ve ellerini silkelememek ve yüzünü yıkarken, göz pınarlarını yoklamak ve kol yıkamakta dirseklerini ve ayak yıkamakta topuklarını aşırmak ve abdest aldıktan sonra, çok silinmemek ve ibriği boş bırakmayıp, diğer abdeste hazır olmak üzere, dolu bulundurmak ve abdestin sonunda şehadeteynden sonra sûre-i kadiri üç kerre okumak ve vakit kerahet değil ise, iki rekât namaz kılmak âdâbı vuzu' cümlesindendir. (Silinmek, ihtiyaca göredir, bunda ihtiyacın dışına çıkılacak bir kayıt yoktur. Sûre-i kadirin okunmasında dahi, vaktin müsaadesine göre, birden üçe kadar okumakta cevaz vardır).

ABDESTİN MEKRUHLARI

Abdestin sünen ve âdâbına muhalif düşen şeyler, alel-ıtlak yâni tahrîmî ve tenzîhîden cem olmak üzere, mekruhattan olup, burada onların başlıcaları sayılmıştır:

1 — Suyu israf etmek, yâni ihtiyaçtan ve lüzumundan fazla sarfeylemek.

(Gerek abdest ve gerek gusül için, şer'an tâyin olunmuş bir miktar su yok ise de, herkesin kendi bünyesine göre, lâzım olan sudan fazla su sarf etmek ve her uzvunu üç defadan ziyade yıkamak mekruhtur).

2 — Suyun mikdarını kısmak, yâni yıkanacak âzâyı, mesh edercesine az su kullanmak.

3 — Suyu âzâya çarparak istimal etmek.

4 — Lüzumsuz yere söz söylemek. (Abdest alma esnasında.)

5 — Zaruret olmadığı halde başkasından yardım istemek.

Hazreti Ömer'in kavline göre, «Resulûllah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem» hazretlerini, abdest için su çekerken gördüğümde, su çekmek üzere seğirttiğimde, «dur ya Ömer! Ben namaza kimsenin yardımını istemem.» buyurdular.

Kerahet zaruretsiz olmak kaydiyle mukayyettir. Çünkü, zaruretler haram olmayan şeyler şöyle dursun, haram olan şeyleri bile, mübah kılar. Nebiy aleyhis-selâma hizmetçinin abdest suyu döktüğü dahi sabittir, (Şu halde, istianede zaruretsiz dahi beis yoktur).

ABDESTİN VASIFLARI

Sıfatı şer'iyye itibariyle, abdestte üç kısım vardır: Farz, vacip, mendup. (Gösterilen adet, hasri ifade etmez. Çünkü, abdestte mekruh ve haram olanı dahi vardır. Meselâ: Meclis değişmeden veya alınan abdest ile, abdestsiz edası sahih olmayan bir taat eda edilmeyen abdestin üzerine, abdest almak mekruhtur. Bunu vakıf ve medrese sularından yapmak haramdır).

Abdesti olmayan, namaz kılmak için abdest almak farzdır. Kılacağı, velevki, nafile veya cenaze namazı olsun, çünkü, cenaze namazı dahi, her ne kadar salâtı kâmile değil ise de, yine namazdır. Abdestsiz namaz ise, makbul olmamak, hadis-i şerif gereğincedir. Çünkü Peygamber efendimiz, «Muhakkak ki Allahu teâlâ temizliksiz kılınan namazı kabul etmez» buyurmuştur.

Yahut, secde-i tilâvet bulunsun, «çünkü, namaz için şart olan şeyler onun için dahi şart kılınmıştır.»

Messi Kur'ân için abdest almak dahi farzdır. Çünkü, «ona temiz olanlardan başkası dokunamaz.» buyurulmuştur. Velevki Kur'ân, pâre veyaduvar üzerinde yazılı bir âyetten ibaret bulunsun ve hattâ tercemesi dahi olsun, «Mushaf hakkında beyaz ve kitabet hükmen müsavi olmakla, Mushafın yazılı kısmına abdestsiz el sürmek caiz olmadığı gibi, yazıdan hâli bulunan kenarına da abdestsiz dokunulmaz.»

(Tefsir kitaplarına dahi, abdestsiz el sürülmez.)

Kâbei mükerremeyi tavaf için, (abdestsiz ise) abdest almak vaciptir.

Hadîs-i şerifte, «tavaf namaz gibidir. Şu kadar ki, siz onda söz söylersiniz, tavafta kelâm eden kimse, hayrin gayri söz söylemesin, buyurulmuştur.» Mefhumu hadîs hükmünce, tavaf hakikaten namaz olmadığından, ondan hadesten taharet vacip olup, tavafın sıhhati o taharete mutevakkıf olmamıştır. Muhdisin tavafı (edai kasır olarak) sahih ve lâkin taharetin terkine kurban gerekir[1].

Sair bir çok ahvalde, abdest almak menduptur. Tefsir kitaplarından gayri[2] kütübü şer'iyyenin messi için[3] taharet üzere uyumak için. uykudan kalkıldığı vakit, ve daima abdestli bulunmak için, tebeddülü meclis veya maksut olan ibadetin edasından sonra olmak şartiyle, nurun âlâ nur olmak üzere abdestli iken, ve (kazara yapılan) gıybetten

---

[1] Tavafın, farz, vacip ve nafile olanı vardır. Farz olan tavaf ki, (tavafı ziyare) ve (tavafı ifaza) denilir. Abdestsiz icra edene, bir şat yâni koyun veya keçi kurban etmek, ve hadesi ekber halinde icra edene bir deve veya sığır kurban etmek lâzım gelir. Meğer ki, eyyamı nahırda alettahare iade-i tavaf etmiş ola. O halde bir şey lâzım gelmeyip, eğer iadeyi, eyyamı nahırdan sonra ederse, tehirinden dolayı, yine kurban lâzım olur.

Vacip olan tavaf ki, (tavafı veda) ve (tavafı sadr) tâbir olunur. Abdestsiz icra edene, sadaka vermek, ve hadesi ekber halinde icra edene bir şat kurban etmek lâzım gelir.

Nafile olan tavaf ki, farz ve vâcip olanlardan mâdâsıdır. Abdestsiz veya hadesi ekber halinde olarak icra edene, vâcip olan tavafın hükmü lâzım gelir. (Tafsilâtı Kitab-ul-Hactadır.)

[2] Hades halinde olanın, kütübü tefasire, el sürmesine izin yoktur. Bunların abdest almaları vacip olur. Âyâttan hâli olmadıkları için, müstahap olan, kütübü-şer'iyyeye de abdestsiz el sürmemek lâzımdır. İçinde ismullah ve ismi nebi bulunan kâğıda, bir şey sarmak caiz olmaz. Mushaf eskiyip te, okunmaz bir hale gelince, temiz bir beze sarılarak çiğnenmez bir yere defnetmelidir.

[3] Fıkıh, Hadîs ve Akaid gibi kitaplar için, tâzimen tetahhur icap eder. Hâlvâni: Biz bu ilme, tazim ile nail olduk. Çünkü, ben, abdestsiz olarak elime kâğıt dahi almadım, demiştir. Serahsiye dahi, bir gece ishâl ârız olmakla, müşârün-ileyh o gece on yedi defa abdest almıştır.

kizibten, nemîmeden, şetim ve temellük gibi günahlardan ve şiiri kabîh[1] inşadından sonra, namaz dışındaki kahkahadan sonra[2], ve cenazeye gitmek için, ve her namaz vakti için, ve gusülden evvel ve öfkeyi gidermek için, ve ezbere Kur'ân okumak için[3], ve kıraeti hadis ve rivayeti hadîs için, şer'i ilim okumak ve okutmak için, ezan okumak ve kaamet almak ve nikâhta bulunmak ve hutbe dinlemek için, ziyareti Nebiy aleyhis-selâtü ves-selâm için, mescidi nebeviye girmek için, Arifede vukuf ve Safa ve Merve arasında saay eylemek için, kadına dokunmak gibi[4] ihtilaflı olan meseleden kurtulmak için, abdest almak gibi.

ABDESTİ BOZANLAR

(Nevakız), nakzın cem'idir. Nakz, bozmak mânâsınadır ki, cisimlere nisbet olundukta, terkibini iptâl etmek demek olup, abdest gibi, ecsamdan olmayan bir şeye izafe edildikte, onu, kendisinden istenileni ikameden çıkarmak mânâsı kastedilmiş olur. (Abdestten matlup olan, namaz emsalinin istibâhası olmakla, bozulmuş abdestin, ona müsait olamayacağı demektir).

On iki şey, abdesti bozar:

1 — Sebileynden (yâni, iki alt mahreçten) çıkan şey. Gerek «az çok»çıkması mutat olanlardan olsun, gerek olmasın: Solucan, taş, mezi vesâir akıntı gibi.

(İhtilâç nev'inden olan (rîhi kıbelî) ve ondan da ihtiyatan (saçıntıdan önceki rîh) bundan istisna edilmiştir. Çıkış, (re'si mahreçte) yaşlığın zahir olmasiyle tahakkuk eder. Yaşlık, yalnız gulfeye çıkmış olsa dahi abdesti bozar).

2 — Doğurma hali.

Vazi hamil esnasında, dem gelmese de, gelen akıntı, hem abdestin bozulmasını, hem de hades vukuunu muciptir. Buna binaen, gusül dahi lâzım gelir.

3 — Sebileynden gayri yerden akan dem ve irin gibi necis şeyler.Bir yer kanamak ve hastalığa mebni, burundan veya kulaktan ve memeden, göbekten seyelân olmak gibi.

Sebileyn hakkında (seyelân), çıkış yerinin başında zahir olmaktan ibaret olup, sebileynin gayride (seyelân), çıktığı yerde durmayıp yayılmasıdır.

Dürrü Muhtarda tasrih olunduğu üzere, sıkıp çıkarılan ile, kendi kendine çıkan, abdest bozmakta müsavidir.

Kan, her vakit necistir. Sebileynden çıkan veya çıkarılan her ne olursa olsun, abdesti bozduğu gibi, sebileynin gayriden çıkan veya çıkarılan kan ve irin dahi, tarif olunan akma ve yayılma şartiyle abdesti bozar.

Kanın ve irinin gayri olan akıntılar dahi, bir dert ve illetten neş'et şartiyle abdesti bozar.

Meselâ: Kanamak, kanatmak, yara ve çıban akmak, yahut sıkıp veya deşip onu akıtmak ve kan aldırmak ve hacamat olmak ve sülük tutunmak abdesti bozduğu gibi, gözü ağrıyarak, yahut görme zayıflığından veyahut göz pınarlarında kabartı olmaktan dolayı, gözleri sulanan kimsenin, göz yaşları dahi, abdesti bozar. Bu hâl, devamlı olursa o kimse özür sahibidir.

Bir illeten nâşi olmayarak, meselâ, ağlamak veya çok gülmek suretiyle gelen göz yaşı, soğuğa ve nezleye mebni, burundan gelen akıntı gibiler, tâhir olup, mütegayyir dahi olmadığı için abdesti bozmaz.

Kulak, göbek ve meme gibi menfezlerden, ağrı ve acı ile gelen akıntılar, bir illete mebni olmakla, abdesti bozar.

---

[1] Kabih olan şiir; hicvi-mümini, fıskı fahişeyi mütezammin olan şiirdir.

[2] Namaz içinde olan kahkaha, abdestin bozulmasını mucip olmakla, bu dahi hades sayılır.

[3] Kur'ânı Kerime temas için, abdest almak farzdır.

[4] Erkek kısmı, kendi mahremi olmayan müştehiyyata dokunmak mezhebi şafiide abdesti bozar. Mahremi olan veya müştehiyattan olmayan kadına dokunmak ittifakan bozmaz.

Mayasıl yaşlığı ve parmak arası pişintisi ve kabarcık suyu, akıntıdan-sayılmaz. Bunda, uyuz olanlar ve çiçek çıkaranlar için tevsia yâni genişlik vardır.

Yakıdan, ter gibi zuhur eden su, kendi halinde akmaz oldukça sâfi olmasa bile, abdesti bozmaz.

Pehlivan, yahut nohut yakısının kabartısından çıkan su, temiz yere bulaşsa yâni, akıp yayılsa dahi, sâfi oldukça, abdesti bozmaz. sâfi olmayıp da, dem yahut irin gibi şeylerle karışık olduğu takdirde, akma bulunur, yâni sargıyı tecavüz eylerse, abdesti bozar, tecavüz eylemezse bozmaz. Yaprak, yakı mevziinde sargı ile bağlı oldukça, kan veya irin ile dolu olsa dahi sargıdan taşmadıkça, yahut akan kan veya irin sargıdan geçip dışarı çıkmadıkça, abdesti bozmaz.

Sargıyı çözüp, yaprağı çıkardıktan sonra, bağ olmamış olsa dahi (zannı galibince) akacak derecede, kan yahut irin görür ise, abdesti o zaman bozulmuş olur. (Pislik, henüz yerinden ayrılmış olduğu cihetle, abdest bozulmasının daha önceye şümulü olmaz.)

4 — Ağız dolusu kusmak.

Gelen şey, gerek taam, yahut sâfi su «veyahut kan pıhtısı» veya safra olsun, mideden «veya ciğer hastalığından» geldiği için pis olup abdesti bozar.

Ağız dolusu olmak, ağız külfetsiz yumulmaz olmaktan ibarettir. Kusuntunun, kusma sebebi olan bulantı ile müttehit oldukça, müteferrik suretle azar azar geleni dahi, bir araya toplanınca, ağız dolusu miktarına varırsa, ayni hükümdedir.

5 — Ağızdan, tükrüğe müsavi veya galip miktarda kan gelmek. Galibiyet ve müsavat, renkten anlaşılır: Renk, sarı ise mağlûptur. Kırmızılık müsavattır. Çok kızıllık galiptir.

Tükrük fazla ise, abdest bozulmadığı gibi, ayva, elma ve emsali sertçe şeyler ısırmakla, onlarda kan eseri görülmek dahi, abdesti bozmaz.

6 — Temekkün üzere olmayarak, (yâni yatarak, teverrük veya terebbu' üzere oturarak) uyumak.

Temekkün üzere uyumak: Diz üstü oturarak, yahut kaynaklarını yere yerleştirerek uyumak demektir.

Teverrük, kadınların namazda oturuşları gibi oturmak demektir.

Terebbu': Bağdaş kurarak oturmak demektir.

Malûm olduğu üzere (nevm) - ki uykudur. Akıl mevcut olduğu halde, ona ve havassı selîmei zâhirenin ameline mâni, bir futûru tabiîyyi gayri ihtiyarîden - ibaret olmakla, onun kendisi, hades yani doğrudan doğruya abdesti bozucu olmayıp, belki, hadesi mucip olan, uyuyanın maruz kalmaktan hâli olmadığı ahvaldir. O hale uyku sebep olduğundan, gizli bulunan halde, sebebi zahir, müsebbip makamına konularak, uyku, abdesti bozanlardan sayılmıştır.

Beyan edilen suret ve şekiller ile, temekkün üzere hâsıl olan uyku bir yere dayanılarak dahi olsa, abdestin bozulmasını mucip hale sebep olamayacağından nevakızdan olmaz ise de, gerek yan, arka ve yüz üstü yatmak, gerek kadınların namazda oturuşları gibi veya bağdaş kurarak oturmak veyahut yaşlanmak suretiyle uyunan uyku, temekkünsüz olmakla, abdesti bozacak hale sebep olabileceğinden, abdesti bozanlardan olmuştur.

(Nuâs) ki, uyuklamak ve ımızganmaktır, yan yatmış dahi olsa, hafif olur, yani, yanında edilen lâkırdının çoğunu işitecek derecede bulunur ise, abdesti bozulmayıp, ağır olur yâni, yanında edilen sözlerin ekserisini işitmez raddeye varır ise, abdesti bozar.

7 — Temekkün üzere olarak oturduğu yerde uyuyan, düşmese bile,uyanmadan kaynağı yerden kalkmak. (Dürrü Muhtâra göre, oturduğuyerde mâilen uyuyan kimse düşse, eğer, düşerken yâni, yanı yere gelmeden, yahut yanı yere gelir gelmez, aralıksız uyanırsa, abdesti bozulmaz) -

8 — Bayılmak.

9 — Çıldırmak.

Sahibi dürrün beyanına göre, bunamak, abdesti bozmaz. Bunağın, edâdaki ehliyetinin noksanı cihetiyle, ibâdeti, edâsının lüzumluluğuna mebni sahihtir.

10 — Sarhoş olmak.

Sekir, akla galip bir sürur gafletidir ki, insanın aklı, icabı üzere, ameline mâni olur. Sahibinin sözü karışık ve yürüyüşü dolaşıktır. (Sekir, zulmeti sadır sebebiyle, kuvvei mâsikenin zevaline ve kalbin, akl ile ademi intifaına mebni, bir hiffettir ki, onun eseri, yürüyüşte temayül ve kelâmda, durgunluk ile zahir olur).

İçki, ikrah ve zaruret gibi, bir sebebe mebni olsa da, yine abdesti bozar. (Esrar içenin dahi, yürüyüşünde halel hâsıl olursa, abdesti bozulmak gerektir).

11 — Namazda gülmek.

Gülenin sabî ve uykulu olmaması ve namazın salâtı kâmile yâni rükûlu, sücutlu olması şarttır. Sabînin ve uyuyanın esnayı salâtta gülmeleri, abdesti bozmayıp, yalnız namazlarını ifsat eder. Cenaze namazı ve tilâvet secdesi içinde baliğ ve bîdarın dahi gülmesi abdesti bozmayıp, yalnız ameli iptal eder.

Malûmdur ki, gülmek başka ve tebessüm etmek başkadır. Tebessüm, sessiz olduğu için, namazı bozmaz. Gülmek ki, maksut işitilendir; namazı bozduğu gibi, namaz içinde olursa abdesti dahi bozar ve sehv ile kasden olması birdir. Namazda gülmek ile, gusül zımnında olan abdest dahi bozulur Teyemmüm dahi böyledir.

(Alâ kavlin, gusül zımnında sabit olduğu için o abdest bozulmaz. Mutezammin bâtıl olmayınca, mutezammen dahi bâtıl olmaz).

Şu kadar ki, gülmek hakikî hades olmayıp, çünkü salât dışında gülmekle, abdest bozulmayıp, namaz içinde, onunla abdestin bozulması, (hilâfı kıyas) şer'i bir zecir olduğundan o abdest ile messi mushaf edilebilir. Ve sabî ile nâim, zecre ehil olmadıklarından, onların namazda gülmeleri ile yalnız namazları bozulur. Ve (mevridi nas) salâtı kâmile olduğundan, gülmek, cenaze namazında ve tilâvet secdesinde olursa, onlar bâtıl olup, abdeste halel gelmez.

Kade-i ahîrede, (huruç bisun'ihi) kasdiyle selâm mevziinde gülmek dahi, secde-i sehiv halinde olduğu gibi, salâta hürmetin, henüz bekası cihetiyle abdest bozulur. Ancak, namazın farzları tamam ve hitam bulmuş olmakla, onun sıhhatine dokunmaz, vâcip olan selâmın terki, namazın sıhhatine mâni olmaz.

12 — Bilâ hâil mübâşereti fâhişede bulunmak.

Mübâşereti fâhişe, terkibi vasfî olarak, mübâşereti müfrıta demektir ki, (temaşa ferceyn) ile tefsir olunmuştur. İbni Âbidin, onun muânaka ile dahi olacağını söylemiştir. Dürrü Muhtarda, mübâşereti mezkûre, rutubeti intaç etmese bile, abdesti bozar demiştir.

Muhaşşi der ki, (muktezayı kıyas) İmam Muhammed'in kavlidir ki, bu hususta, abdestin bozulması, ancak, mezinin çıkması ile olmaktadır. Vechi istihsan: Bu mübaşeretin, ekseriya, mezinin hurucundan hali olmadığı, ve galibin ise, mutahakkak hükmünde bulunduğudur. Bilâ hâil olmak, hiç hailsiz olmağa ve mâni olmayacak hâil, ince bulunmağa şâmildir.

ABDESTİ BOZMAYAN ŞEYLER

On şey, abdesti bozmaz.

1 — Sebileynin gayri bir yerden kan zuhur edip, çıktığı yerde kalmak.

2 — Yaradan akıntısız kan, et düşmek.

(İrk-i madenî) denilen, iplik gibi ki, onun sağılması abdesti bozmaz.

3 — Yaradan, burundan, kulaktan kurt düşmek.

4 — Uzv-u esfele el sürmek. Süren, gerek kendi, gerek diğeri olsun.

5 — Kadına dokunmak. Evsafı vuzû faslının sonuna bakınız. (Kadına dokunma, gerek hissi diğer ile olsun, gerek olmasın abdesti bozmaz, meğer ki mezi zuhur ede).

6 — Ağız dolusu olmayan kusma.

7 — Çok dahi olsa, balgam çıkarmak.

8 — Temekkün üzere oturduğu yerde, uyuyan kimse, kaynağı yerden ayrılmak ihtimaline değin, temayül etmek.

9 — Temekkün üzere oturup uyuyan kimse, bir şeye yaslanmak vehattâ yaslandığı şey giderilse, düşmek ihtimalinde olmak.

10 — Namazda uyumak. Velev ki, rükû - ve sünnet veçhi üzere olan-sücud halinde bulunsun.

(Sücud-u mesnunun) sıfatı, namazın sünnetlerinde zikredilmiştir.

Ağlamak abdesti bozmadığı gibi, salât haricinde gülmek dahi abdesti bozmaz. Kahkahadan sonra abdest almak, evsafı vuzû faslında bildirildiği üzere menduptur.

GUSÜL GUSLÜN AHKÂMI

Gasl, yıkamak ve gusül yıkanmak demektir.

İğtisal, bütün vücudu yıkamaktan ibaret olup, sıcak su ile olanına istihmam, soğuk su ile olanına ibtirat denir ki, serinlemek demektir. Müslim olan insanın bu iki suretin biriyle iğtisali, bazen farz ve bazen de sünnet veya müstahap olur.

Kütübü fıkhiyenin, taharet babında bizzat maksut olarak, farz olan gusülden ve onun mûcibatından ve ferâiz ve sünen ve âdâbından bahsolunur. Biz de, ondan başlayarak, sünnet ve müstahap olan kısımlarını dahi zikredeceğiz.

FARZ OLAN GUSÜL

Abdestte olduğu gibi, guslün dahi sebebi, şartı, hükmü, rüknü, sıfatı ve bir de mûcibi vardır.

Guslün sebebi, abdeste sebep olan istibâhadır ki, (hadesi ekber) sebebiyle (câiz ve helâl olmayan şeye teşebbüs) kasdeylemektir. (Bu hususta, kıraeti Kur'ân dahi messi mushaf gibidir. Âtide zikrolunur).

Bu, onun sadece hükmü dünyevîsidir. Hükmü uhrevîsi niyyeti ile sevap husulüdür.

Guslün vücubünün şart ve sıhhati, abdestin ayni, şart-ı vücup ve sıhhatidir[1].

Guslün hükmü zikrolundu.

Guslün rüknü, meşhur olduğu veçhile: Mazmaza, istinşak[2] ve bütün bedeni yuğmaktan ibaret olmak üzere üç, yahut: İmkân kaderince bedenin dışını[3] tamamiyle yıkamaktan ibaret olmak üzere bir ve talim için ayrı ayrı sayıldığına göre, on birdir. Bunlar, hem de guslün farzlarıdır:

1 — Ağzı yıkamak.

---

[1] Sıhhatin şartları; kadınlar, hayiz ve nifastan temizlenme ve pâklanma husulüne muntazır oldukları gibi, erkekler de kendilerinden gelen meninin arkasının kesilmesine muntazır olurlar. O da birleşmeden sonra, uyumak veya yürümek gibi biraz tevakkuf veyahut birkaç katre olsun tebevvül etmekle olur. Gusül için istibra yolu budur. Bu istibrâ hâsıl olduktan sonra abdest istibrâsı tam olmadan veya burnunun kanı dinmeden edilen gusül dahi sahihtir. Fakat abdest sahih olmadığından bir abdest almak lâzımdır. Gusle mânafi olan şey, abdeste dahi münafi ise de, abdeste münafi olan ve kesilmesi, abdestin sıhhati için meşrut bulunan şey, guslün sıhhati için münafi değildir.

[2] Bunlar, farz olan gusülde erkândandır. Sünnet ve müstahap olan gusülde, mazmaza ve istinşak şart değildir. Mesnun olan gusül, onlarsız dahi sahih olur. Evvelce alınan abdestte onların bulunması da kifâyet eder.

[3] Ağız ve burun da, bu mânâca bedenin zâhiridir. Beden tâbiri, her halde başa ve etrafa şâmildir. Uzvu esfel ve sebileyn dahi bunda dahildir.

2 — Burnu yıkamak.

Gusülde mazmaza ve istinşak, «iyice temizlenin» kavli kerîmine binaen farz-ı ictihadîdir. (Mazmaza, suyu ağızda çalkalamaktır, bunda mübalâğa, abdestte olduğu gibi sünnettir. Gargara lâzım değildir. İstinşak, burun dahiline (yumuşağına kadar) su almaktır. (Bunda dahi mübalâğa sünnettir).

Abdestte farz olan yüzü yıkamanın, ağıza ve buruna şümulü olmadığından ve çünkü, burun ve ağız içi ile müvacehe vaki olmadığından, onlar abdestte sünnettir. Gusül hakkında olan Fettahherû sıgasındaki mübalâğa, onlara şâmil olup, zahmet ve külfet dahi olmadığı için, bu bapta onlar farz olmuştur.

3 — Tepeden tırnağa kadar, bütün bedeni üzerinde, mum, hamur,göz çapağı gibi altına, suyun geçmesine mâni bir şey bırakmamak üzere,bir kere yıkamak.

Boyacının tırnağı üzerinde kalan boya lekesi ve rençperlerin ve hattâ (kavli sahihte) şehirlilerin tırnak kirleri, pire ve sinek pislikleri, mâni değildir.

4 — Keşfinde (yâni açılmasında) zorluk olmayan gulfenin dahilini(zekerin kabuğunun içini) yıkamak.

(Bu farz, ihtiyarlıkta ve zaaf halinde, ihtida ile, sünnet olmaya takati olamamak gibi bir özre mebni, sünnet olmayarak kalan kimseye göredir. Keşfinde zorluk olan gulfenin dahilini yıkamak lâzım gelmez. Gulfe, hitanda kesilen deri parçasıdır).

5 — Mücevvef (yâni kovuk) olan göbeğin dahilini yıkamak. Çünkü,bedenin dışıdır ve yıkamakta güçlük yoktur.

6 — Kapanmamış olan küpe deliğinin dahilini yıkamak.

Mûteber olan, suyun oraya ulaştığına kanaat getirmektir. Tekellüf ederek, oraya çöp sokmağa lüzum yoktur.

(Gusülde, küpe deliğine, su ulaşabilmek için, küpelerin oynatılması gerekir).

7 — Örgülü saçı bulunan erkek için, onu çözüp yıkamak.

Saç erkeğe ziynet olamaz. Çözmekte de, müşkilât ve külfet yoktur. Mutlaka çözüp yıkamak lâzımdır. (Müellif böyle demektedir. Muhaşşi ise, saçların diplerine, suyun sirayeti ile, matlup hâsıl demek olmakla, çözmek lâzım olmaz demiştir. Dürrü Muhtâra göre, erkek için saçların kesilmesi veya tıraş edilmesi mümkündür).

Kadın kısmının, örgülü saçı pek çok, yahut pek kirlenip keçelenmiş olmadıkça, çözülmek lâzım olmaz. Saçın diplerine suyun sirayeti kâfidir. Suyu, zülüfleri arasına îsâl etmek dahi, kadına lâzım olmayıp, erkeğe lâzımdır.

8 — Sakal, sık dahi olsa, cildi yıkamak.

(Erkânı vuzû' ve ahkâmı vuzû, faslına bak).

9 — Bıyığın beşeresini yıkamak.

10 — Kaşın beşeresini yıkamak.

11 — Kadın kısmı, alttaki uzvunu ayrıca yıkamak. Kadının, gerek içmek, gerek abdest almak ve gusül etmek için su hakkı, erkeğe aittir. Hamama gitmek gerekirse, hamam parası dahi erkeğindir.

Yıkamak ki, Arapçası gasl'dir. Yaş bez veya sünger ile silinmek, gasl demek değildir.

Teyemmüm babının sonlarında, müellif beyan etmiştir ki, özürde müsâvata mebni, abdestte câiz olan şey, gusülde dahi câizdir. Uzvun, ma'zuriyyetine binâen, gaslden vazgeçilip meshedilir. Mesihten dahi zarar görenler, onu da terkedebilir. (Ahkâmı vuzû' faslına bak.)

Muhaşşi der ki, başını yıkamak kendisine zarar veren kadın, onu terk eder, fakat; bunu ileri sürerek kendisini zevcinden menetmez. Guslün sıfatı Farz, sünnet ve müstehap

olmasıdır. (Bunların ilk kısmı ve onun farzları zikredildi. Sünen ve âdabın ve mekruhların beyanından sonra, diğerleri bildirilecektir).

Guslün icapları: Cünüplükten ve hayiz ve nifas kanlarının kesilmesinden ibaret olan, hadesi ekberdir.

Cünüplük, erkeğe ve kadına şâmil bir haldir. Husulünün yolu, ikidir: Biri: Nüzûlü meni ve diğeri: Mukarenettir.

Uyku halinde dahi, nüzûlü meni, guslü icap eder.

Mukarenette: (ıltıkaai hitaneyn) yâni, tenasül uzuvlarının birleşmesi, kâfidir. Bunda meninin nüzûlü şart değildir. (Bunları bu kadar söylemek yeter sanırım).

Hayiz ve nifas, kadınlara mahsustur. (Ahvali nisâ) bahsinde daha fazla malûmat vardır.

Hadesi ekberde gusül farzdır. Farz olmayan gusüller, bundan sonra beyan olunacaktır.

GUSLÜN SÜNNETLERİ

Gusülde, on iki sünnet vardır:

1 — Besmele ile başlamak, (abdestin sünnetlerine bak).

2 — Niyyet eylemek. Tâ ki işlemesi (sevap olan) taat olsun.

3 — Bunlar (yâni besmele ve niyyet), guslün evvelinde, abdest almakta (elleri bileklere kadar yıkarken) olmalıdır.

4 — Bedende, temizliğe aykırı, bir şey varsa - su ile yayılıp artmamakiçin - onu ayrıca önceden gidermek.

5 — Avret yerlerini, meni ve diğer pislik olmasa dahi yıkamak.

6 — Gusülden önce, sünnet üzere, (yâni evvelâ bileklerine kadar ellerini yıkayarak ve sonra üçer kere, mazmaza ve istinşak eyleyerek, yıkamayı üçledikten sonra, tertip ile ve aralıksız,) abdest almak.

7 — O abdestte, ayak yıkamak işini, en sonraya bırakmak.

(Eğer ayaklarının altında, su birikmekte ise, buna önceden mâni olmak ve abdest nihayetinde de ayaklarını yıkamak sünnettir).

8 — Badehû bedenine üç kere su dökmek ve her defasında suyu bolbol dökerek, su temas etmemiş yer, kalmamak.

Aksi takdirde, üçleme sünneti hâsıl olmuş olmaz. Bunların birincisi farz ve diğerleri sünnettir. Eğer üçü ile de, bedenin her yanı bolca yıkanmamış olursa, tekrar tekrar su dökünmek lâzımdır. Ancak, vesveseye meydan verilmemelidir.

Akar suya veyahut, o hükümde olan (yâni sathı yüz arşından fazla bulunan) bol suya dalıp veya yağmur altında durup ta, abdest almak ve gusül etmek ve hattâ, yalnız abdest alacak kadar bekleyen kimse, bu sünneti ikmal etmiş olur.

9 — Su dökünmeğe, başından başlamak.

10 — Badehû sağ omuzuna dökmek.

11 — Sonra da sol omuzuna dökmek.

12 — Suyu, her uzva ilk döküşte, bedeni ovalamak. Tâ ki, ikinci ve üçüncü döküşlerde, su bedenin her yanına yayılmış olsun.

GUSLÜN ÂDÂBI

Guslün âdâbı, ayniyle abdestin âdâbıdır. Şu kadar ki, gusülde kıbleye karşı durulmaz. Çünkü, ekseriya avret yerinin açılması ihtimali vardır. Söz dahi söylenilmeyeceği gibi dualar da okunmaz.

Yıkanırken, avret yerleri örtülmekle beraber, avret yerine bakmak kendisine helâl olmayan bir kimsenin görmeyeceği bir mekânda bulunmak dahi, müstehaptır ki, ya yıkanırken veya giyinirken, avret yerinin zahir olması ihtimali olur.

Erkek kısmı, erkekler yanında, örtünecek bir şey bulamaz ise, öylece yıkanır ve kendince, en ziyade örtünmeyi mûcip hal ne ise, o hali ihtiyar eder.

Kadın dahi, kadınlar yanında öyledir. Günah, bakanadır.

Kadın, yalnız olarak erkekler arasında ve keza, erkek de kadınlar arasında bulunur ise, guslü tehir eder. Ve münasip olan, sudan - şer'an -âciz olduğu için teyemmüm edip, namazını kılmaktır[1]. Mekrûh olan vakitlerin gayride, abdesti müteakip, nafile olarak iki rekât namaz kılmak müstehap olduğu gibi, gusülden sonra da kılmak müstehaptır. (Abdestin mekrûhlarına bak).

GUSLÜN MEKRUHLARI

Abdestte mekruh olan şeyler, gusülde dahi mekruhtur. Fazla olarak bunda dua okumak dahi mekruhtur.

Kimsenin göremeyeceği bir yerde bile olsa, çıplak olarak gusül etmek mekruhtur. (Bâzı kavle göre, igtisal veya ustura istimal etmek için, az bir zaman, halvette tecerrüt câizdir).

Abdestte ve gusülde sarfolunacak su için, insanların hallerinin değişik olmasına mebni, miktar tâyin olunmamıştır.

Yalnız israf edilmemek ve kısılmamak üzere, ortalama olmalıdır. (Abdestin mekruhlarının birinci ve ikincisine bak).

FARZ OLMAYAN GUSÜL

Bilâ mûcip, şu dört şey için gusül etmek sünnettir:

(Guslü icap eden hallerde, gusül etmek farzdır).

1 — Cuma namazı için[2].

2 — Bayram namazları için.

3 — Hac ve umre için (ihrama girerken).

(Bu igtisal, tathir değil tanzif için olmakla, kadınlar hayız ve nifâs hallerinin devamında dahi bu guslü yapabilirler. Su bulunmaz ise, bu sebeple teyemmümün yeri yoktur).

4 — Hacıya göre, arefe günü zevâl vaktinden sonra, Arafatta.

Şunlar için, gusül etmek mendup ve müstahaptır.

1 — Tâhir olduğu halde ihtidâ eden (Müslüman olan).

Cünüplüğün akabinde, demi hayizin ve demi nifâsın kesilmesini müteakip, müslim olana, gusül etmek farzdır. Zira, mûcibi var demektir. İstihap, bunlardan âzâdelik halindeki, ihtidâya aittir.

2 — Sinni bülûğa eren.

---

[1] Bu gibi hallerde, erkek olsun, kadın olsun, guslünü tehir eder. Aralarında fark yoktur. Vaktin çıkmasından korkarsa, teyemmüm ile kılar. Aşikâr olan, namazın vücûben iâdesidir. Teyemmümde özür (min cihetil-ibâd) olursa, o özür, teyemmümü mübah kılsa da namazın iadesini iskat etmez.

[2] Cuma günü, hadîs-i şerif hükmüne göre, seyyidül-eyyamdır. Müellifin ifadesine göre, namaz, vakitten efdal olmakla, guslün cuma namazı için olması müreccahtır. Perşembe günü veya Cuma gecesi yıkanmak ile de, sünnet hâsıl olur. Cuma günü, iğtisalin vücubu hakkındaki ehâdise tevfikan, (Ulemâ) sünneti müekkedeye haml etmişlerdir. Babı cumada, zikrolunan ehâdisi istihbâbiyyeden, tıraş, olmak, tırnak kesmek gibi güzelleşmenin dahi Cuma gününde olmasının sevimliliği anlaşılmaktadır.

Sinnen bülûğ, kız ve oğlan, inzal, hayiz, gebelik gibi, bülûğ eseri vukua gelmeden, on beşer yaşlarına ulaşmış olmaktır ki, mukabiline (fiilen bülûğ) demek lâzım. Fiilen bülûğa erene, gusül farz olarak terettüp eder.

3 — Cünûndan, baygınlıktan, sarhoşluktan ayılan.

Bu ahval, nevâkızdan olmakla, abdesti mucip ise de, guslü mûcip değildir

Bu hallerde gusül, ifâkat nimetine şükren demektir. Eğer ifâkat bulduktan sonra, kendilerinde (meni) sandıkları bir yaşlık bulurlarsa, gusül etmek, onlara farz olur.

4 — Hacamat olan.

5 — Ölü yıkayan.

6 — Şaban ayının on beşi olan Berat gecesine eren geceyi ihya için.

7 — Kadir gecesine eren (geceyi ihya için).

8 — Medinei münevereye giren (tazimen).

9 — Kurban bayramı sabahı, Müzdelife vakfesinde bulunan.

10 — Ziyaret tavafı için, Minâdan Mekkei mükerremeye gelen.

11 — Husûf ve Küsûf namazı kılan.

12 — Yağmur duâsına çıkan.

13 — Zülmet, fırtına, zelzele gibi, havf ve dehşete binaen namaz ve niyazda bulunacak olan.

14 — Yoldan gelen.

15 — Günahtan tövbe eden.

16 — Müstahâza iken kanı dinen.

(Müstehâza, gelen kanı hayiz kanı olmadığı halde kendisini hayizli sanandır). (Ahvali nisâya bakınız).

17 — Cemreleri atmış olan.

(Kitabı hacca bak).

Merhum müellif bu makamda sözünü (Tenbihi azîm) unvaniyle tasdir ederek diyor ki, zâhirî temizliğin tam faydası, ancak, iç temizliği iledir ki, o da ihlâs üzere olmak ve gıllu-gışten, kinden, kıskanmadan uzaklaşmak ve içini temizlemek ve iki cihana dair mâ siva-llahtan kalbini tathir eylemek ile olur. Bu halde, insan Hak celle ve âlâya, bir şey zımnında değil, (zâtına ve imtisali emrine) mebni, kendisine arzı-iftikar ile ibâdet edip, Mennanı müteal dahi, ona (meyl ve rahmet) ederek, muztar olduğu hâcâtını kaza ile, in'am ve ifdal üzere olmakla, artık sen, ancak Elmâlik, Elehad, Elferd olan ulu Allaha bende olursun ki, seni, ondan başka, hiç bir şey, esaret ve memlûkiyyet altına alamaz. Ve hevâ vü heves, hidmeti Mevlâdan seni alıkoyamaz. Cenab-ı Hakka ihlâs üzere olup, onun emri ve rızası veçhile hareket eyleyen, her nerede olursa olsun, Allahın yardımına mazhar olur.

Ve bilmediğini öğrenir.

«Allahtan korkunuz. Allah size öğretir, Allah her şeyi bilir.»

(Bakara: 282)

KİTAB-UT-TEYEMMÜM (TEYEMMÜM)

Teyemmüm, bu ümmetin hasâısından olan, bir tahârettir ki, su yokluğunda veya suyun kullanılmasında kudretin yokluğunda, (tâhir olan toprak ile, hadesi izale etmektir). Ruhsat olarak meşrû kılınmıştır.

Ruhsat, hem âlet haysiyyetiyledir ki, arzın, pâk cinsinin sathı zâhiriyle iktifa olunmuştur. Hem de, mahal haysiyyetiyledir ki, onda abdest âzasının yarısına iktisar edilmiştir.

Teyemmüm, lûgatte teymim gibi, mutlak kasttır. (Teymim, birine teyemmüm ettirmek mânâsındadır).

Şer'an teyemmüm, temiz yer ile, yüzü ve elleri (dirseklerine kadar kollar ile beraber) mesihten ibarettir.

(Saîd), yeryüzüdür. (Mutahhar) kaydı, âyet-i kerimedeki (tayyip) ten alınmış olarak, pislenmiş olup ta, kuruyan yerden, sakınılmalıdır ki, o gibi yerden teyemmüm olunmaz.

Teyemmümde, kast şarttır. Çünkü niyyettir[1].

Teyemmüm, kitap ve sünnet ile sabittir. Kitabı kerîmde: «Su bulamayınca o zaman temiz bir yere teyemmüm ediniz.» (Maide: 6) âyet-i celîlesi olduğu gibi hadîs-i şerifte dahi: «Teyemmüm suyu bulamadığı zaman müslümanın temizliğidir» buyurulmuştur[2].

Kitap ve sünnet natık olduğu ve ata sözlerinde dahi bulunduğu üzere: «Su bulunmadığı yerde teyemmüm edilir.» Teyemmüm, abdeste bedel olduğu gibi, gusle dahi bedel olur. Çünkü, siyâkı âyette hadesi asgar ile hadesi ekber birleşmiştir. Yalnız, teyemmüm, ihramın sünneti olan gusle bedel olmaz, zira, ondan maksat, bedenin tanzifidir[3].

Binaenaleyh, abdest alacak veya gusül edecek kimse, yeter su bulamadığı, veyahut suyu kullanmağa kaadir olamadığı halde teyemmüm eder. Hattâ, hadesi ekber üzere olan kimse, kendinin yalnız bâzı âzâsına yahut yalnız abdestine yetecek kadar suyu olsa dahi, teyemmüm eder (abdest alıp da, pek az yeri kuru kalan ve su bulamayan veya mesih müddeti geçip de ayaklarım yıkamağa kâfi suyu olmayan kimse dahi, teyemmüm eder).

Hadesi ekber için teyemmüm edip de abdest almayı mucip hades-i asgar vuku bulsa ve eldeki su buna kifayet edecek miktarda olsa, o su ile abdest alabilir. Çünkü, abdeste yeter suyu bulmuş ve istimaline kudreti kâfi bulunmuştur. (Bu gibilere teyemmüm lâzım olmaz. Zira, evvelce ettiği teyemmümle, gusle yetecek suyu buluncaya kadar, hades-i ekberden çıkmış bulunuyor).

Teyemmümün sebebi, hükmü, rüknü, vücûb ve sıhhatinin şartı, sıfatı ve keyfiyeti vardır.

Teyemmümün sebebi: Abdeste ve gusle sebep olan istibâhadır.

Bu, onun hem de dünyevî hükmüdür. Uhrevî hükmü ise, sevaptır.

Teyemmümün rüknü: Yüzü ve kolları, (saîdi tayyib) ile mesh etmekten ibaret olmak üzere, ikidir. Bunlar, teyemmümün hem de farzlarıdır.

Teyemmümün şart ve vücûbu: Abdestte olduğu gibi, İslâm, akıl, bülûğ, hadesin varlığı, teyemmüme münâfi halin yokluğu, teyemmümü câiz olan kudretten ibaret olmak üzere, altıdır.

(Müellif âtide bunu dahi, abdestte olduğu gibi sekiz olarak tesbit etmiştir) .

---

[1] Teyemmüm, niyetsiz olmaz. Üç meselede teyemmüm, abdestten ayrılır. Biri; bir müslim abdest aldıktan sonra, mürtet olsa ve badehû tövbe etse, evvelce almış olduğu abdest ile, namaz kılabilir. Bu hal, teyemmümde olamaz. İkincisi; birkimse, birine talim için abdest alsa, o abdest ile namaz kılabilir. Talimen edilen teyemmüm ile namaz kılınmaz. Üçüncüsü; bir gayri müslim, evvel abdest alıp sonra ihtida etse, onunla namaz kılabilir. Bu hal, teyemmümde câiz değildir.

[2] Teyemmüm âyetinin sebebi nüzulü: Sahihhaynde zikredildiğine göre, Gazve-i benî Mustalik dahi denilen, Gazvetül-Merîside Hazreti Aişe validemizin, kılâdeleri düşmüş olmakla, onların taharrisiyle susuz bir yerde gecikilmiş olmasıdır. Esîd-İbnil-hadîr hazretleri, bunun üzerine, «Yâ âli Ebî Bekir, sizin bereketiniz ne çoktur» söyler olmuştur.

[3] Ammâr İbni Yâsir hazretlerinden rivayet edildiğine göre, Hazreti müşarünileyh: «Nebiyyi ekrem efendimiz, beni bir iş için göndermişlerdi. Yolda hades-i ekbere müptelâ oldum. Su bulamadım, yere yatıp toprağa bulandım. Nebiy aleyhis-salâtü ves-selâma mülâki olduğumda bunu arzettim. Sana şöyle yapmak kâfi idi, diye mübarek ellerini, iki defa yere vurup, ilkinde vechi şeriflerini, ikincisinde, sağ ve sol kollarını mesh ettiler» demiştir.

Abdestte, şartlardan biri olan yeter miktarda suyu istimale kudret, bunda şart değildir.

Bunların hülâsası: Taharet ile mükellef olan kimsenin, hadesten tahareti, su ile icraya kadir olamamasıdır.

Teyemmümün sıhhatinin şartları sekizdir.

İlk şart, niyyettir. Niyyetin hakikati, fiil üzerine raptı-kalb etmekten ibaret olup, teyemmümde niyyetin vakti, elini teyemmüm edeceği şeye vurmak yahut eline isabet eden toprak ile, teyemmüm uzvunu mesh etmek zamanıdır.

Niyyetin haddizatında, üç sıhhat şartı vardır. Birincisi İslâm, ikincisi temyiz[1] üçüncüsü de niyyete ilimdir[2].

Hassaten teyemmüme niyyet için, bir şart vardır ki, o da namazın miftahı olabilmek için, teyemmüme, ancak şu üç vechin biriyle: Ya kendisine olan hadesten taharete[3], yahut istibâhai salâta, veyahut (taharetsiz sahih ve helâl olmayan, kasdolunan ibâdete) niyyet olunmaktadır[4].

Beyan olunan vecihlerden birini düşünerek, mücerret teyemmümü niyyet eyleyen kimse, o teyemmüm ile namaz kılamadığı gibi, kıraeti Kur'ân, messi Mushaf, duhulü mescid, başkasını talim, ziyareti kabir ezan, ikamet, selâm veya reddi selâm, duhulü İslâm için niyyet ederek yapılan teyemmüm ile dahi namaz kılınmaz. Çünkü, bunların bir kısmı taharete mütevakkıf olmayan tâatten ibarettir. Diğer bir takımı da tahareti mütevakkıf ise de, ibâdeti maksude değildir. Ezcümle, kıraeti Kur'ân gerçi ibâdeti maksûdedir, lâkin mütevakkıfı taharet değildir[5].

Messi Mushaf, gerçi taharete mütevakkıftır. Velâkin ibâdeti maksude değildir. Maksut tilâvettir. Mess onun vesilesidir. Mescide girmek dahi, hades-i ekber eshabına göre böyledir. Yâni taharete mütevakkıftır. Velâkin ibâdeti maksude değildir. Başkasına öğretmek maksadıyla edilen teyemmüm gerçi ibadeti maksûdedir, velâkin taharete mütevakkıf değildir (Maahâzâ talim kavlen dahi mümkündür). Ziyareti kabir, ezan, ikamet, selâm ve reddi selâm dahi taharete mütevakkıf olmayan taattandır.

Duhûlü İslâm hususuna gelince: İmam ebu Yûsuf hazretleri, bu husus, her ibadetin başı olmak itibariyle, hini İslâm ve ihtidâda o niyyet ile edilen teyemmümle namaz dahi kılınacağına, hüküm etmiş ise de, İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed hazretleri «Toprak Müslümanın temizliğidir.» hadisinde toprak yâni (vechi arz) ancak müslim hakkında mutahhar kılınmış olduğu beyaniyle, niyyeti mezkûreyle edilen teyemmüm, namaz için kâfi olamaz, demişlerdir. Esah olan da budur.

(İkinci şart) özrü mübîhtir ki, teyemmümü mübah kılan özür demektir.

Özrün nevileri vardır: Mükellef, abdeste veya gusle yetecek sudan - şehir içinde bile olsa - tahminen bir mil yâni, dört bin adım, uzak bulunmak[6], gusül ettiği takdirde hasta

---

[1] Neyi niyyet etmiş ise, onu diğerinden ayırmak.

[2] Niyyet, ilimden başka bir mânadır. Yâni hakikat, ilmin gayri bir hakikattir. Niyyet ve kasd, (irâdei hâdiseden) ibaret olduğu için, Cenab-ı Hakka, Nâvi (niyyet edici) ve Kasid (kasdedici) itlâk olunmaz.

[3] Hadesin ekberini tâyin etmek şart değildir. Niyyet, hadesten taharetin ikikısmı için kâfidir. Çünkü, taharet namaz için meşru ve onun sıhhati ve ibahai fiili için meşrut olmakla, alel-ıtlâk, hadesten taharete niyyet, ibahai salâta niyyet demektir. Cünübün abdest niyyetiyle ettiği teyemmüm sahihtir.

[4] Bu vechile niyyet olunan şey, ya namaz olur, yahut namazdan cüz bulunur. Salâtı cenaze ve secdei tilâvet ve alel-hilâf secdei şükür gibi. Hadesi ekbere göre, kıraeti Kur'ân dahi olabilir.

[5] Abdestsiz olan da ezbere Kur'ân okuyabilir. Tilâvet, hadesi ekberden teharete mütevakkıf olmakla, gusül edecek kimse, bir özürden dolayı gusle bedel, teyemmüm ederken, kıraeti Kur'ân niyyetiyle, teyemmüm eylerse, o teyemmüm ile namaz kılınabilir. Zira, ona göre tilâvet, taharetsiz helâl olmayan, bir ibâdeti maksudedir.

[6] Tahmin, zanni galip demektir. Zanni galip, hükmü yakîn halindedir. Bir mil, dört bin adım olup, o miktar mesafedeki yere gitmekte - her nerede olsa - güçlük olup, teyemmüm ise, güçlüğü

olmaktan veya hasta ise hastalığının şiddetlenme ve uzamasından korkmak[1], soğuktan barınacak yer veya suyu ısıtacak şey olmamak ve şehirde ise, hamam parası bulunmadığından gusül ettiği takdirde[2] bâzı âzâsı üzerine zarar ve nefsine maraz husulünden korkmak, suya gittiği takdirde düşman veya hayvandan ya canı yahut malı veya ırzı ve emâneti hakkında endişe etmek, iflâs etmiş borçlu ise[3] haps ve tevkiften korkmak[4], nefsi yahut kafile refiki, veyahut köpek dahi olsa hayvanı hakkında ya derhal veya biraz sonra susuzluk çekmek (çünkü hacet için temin olunan şey, yok hükmünde olmakla, başka işte kullanılamaz), hiç bir zaruret yokken çorba pişirmek kabilinden fazladan bir ihtiyaç için değil de, ekmek yapmak için hamur yoğurmak ihtiyacında olmak, su almak için ip ve kova gibi temiz âlet bulunmamak, cenaze ve bayram namazlarını geçirmek korkusu olmak[5] bunlar mübîh özürler cümlesindendir.

Cuma ve vakit namazlarını geçirmek korkusu, özür değildir. Çünkü bunların halefi vardır. Cumaya yetişilmez ise öğle kılınır. Vakit namazı geçer ise kaza edilir.

İçilmek için kırlara ve sarnıç gibi yerlere konulmuş[6] sular, teyemmümü menetmez. Meğer ki, her şey için kullanılmağa yetecek kadar çok ola.

Hacıların, hediye için yanlarındaki zemzem teyemmüme mânidir.

(Üçüncü Şart): Teyemmüm, toprak, taş, kum gibi[7] yer yüzü cinsinden[8] olan şeylerin tayyip ve tahiriyle[9] olmaktır.

Zirnik, mürdesenk, ot taşı, aşı boyası, kireç sürme ve kükürtten ve firûze ve akik ve bilcümle maâdin taşlarından[10], kaya tuzundan, yanık topraktan, külü galip olmayan

---

kaldırmak için meşru kılınmış olmakla, suyun o kadar uzak yerde olması, bir özürdür ki, teyemmümü mübah kılar.

[1] Bunlar, ya tecrübe ile yakînen, yahut âdil ve müslim olan hâzik hekimin ihbârına mebni, zanni galip ile olur. Alâ kavlin, müslimi mestur olan hâzik hekimin dahi ihbârı kifâyet eder. Mücerret vehme itibâr yoktur.

[2] Müellif, bu özrü abdeste dahi şâmil kılmış ise de, Muhaşşi, onu tevehhüme hamletmiştir.

[3] Borçlu, zengin ise, ödemeği geciktirmekle zulmetmiş olduğu için, ona teyemmüm câiz olmaz.

[4] Bunlara iâde dahi yoktur. Terki vuzû' üzere mükreh olan gibi değildir ki o, teyemmümle kıldığı namazı, sonra iâde eder.

[5] Cenaze namazı için, cünüp dahi olsa teyemmüm edebilir. Çünkü, o namaz, hakikatte duâdır. Teyemmümün lüzumu, salât adına mebnidir. Teyemmümün cevâzı, onun büsbütün fevti korkusuna muhtastır. Bir tekbirine dahi yetişebilecek kimse, abdest alır. Cenazede, meyyitin velisi beklenildiği için, onun teyemmüm etmesine ruhsat dahi yoktur. Çünkü abdest alabilir.

Bayram namazları dahi yetişilmez ise, cenaze namazı gibi telâfi imkânı bulunmadığından fevt edilmiş olacağı için, abdest ile iştigal takdirinde (imam ise) namazın vakti geçmek, (muktedi ise) bayram namazını tamamiyle fevt edip, imama yetişmemek korkusu var ise, teyemmüm eyler.

Cenaze ve bayram namazlarına, abdestli olarak başlayıp da, hades vukuuna mebni, bina tarikiyle, namazın tamamlanmasında dahi, (cenaze namazına göre) cenaze kaldırılmak ve (bayram namazına göre) nasın izdihamından dolayı, bir fesat zuhur etmek, mahzurlarına mebni, abdest almaktan âciz olduğu için teyemmüm eder.

[6] Dürrü Muhtara göre, yolcuların içmesi için, (Fisebilillah) yollara vakfedilmiş olan su maksuttur.

[7] Çünkü, saîden tayyiben buyurulmuştur. Saîd ise, gerek toprak olsun, gerek toprağın gayri olsun, yeryüzüdür. (Saîden zelekan) dahi buyurulmuştur ki, kayaya dahi şâmildir.

[8] Vakti teyemmümde, yer cinsinden olması muteberdir. Camın aslı kum ise de, hali hazırı itibariyle cam, yer cinsinden sayılmadığından onun üzerinde teyemmüm olunmaz. Meğer ki üzeri tozlu ola!

[9] O kadar temiz olmalı ki, ona hiç pislik dokunmamış ola. Kendisine necâset isabet eden arz, güneş görerek kuruyup necâsetin eseri zâil olmakla, namaz kılmak için pâk olur ise de, teyemmüm için tâhir sayılmaz. Zira (Saîden tayyiben) buyrulmuştur.

[10] Ekseri kütübü fıkhiyyeden, mercanın dahi madenî taşlardan sayıldığı için üzerinde teyemmümün cevazı anlaşılır. Fethu-l-kâdîrde ise; ona teyemmüm câiz olmaz denilmiştir. Şu halde, deniz altında bitip, dal budak salıvermesi haysiyyetiyle nebâta benzeyen (Mercan), donup havada taşlaşmış ise de, onun vechi arzdan olmadığı aşikârdır. İnci, toz haline getirilmiş dahi olsa, ona teyemmüm olunmaz. Çünkü denizde bir hayvandan doğmuştur.

yangın yerinden ve (arz cinsinden olmayan katışığı galip bulunan)[1] topraktan teyemmüm olunur.

Undan, odundan, altından, gümüşten, bakırdan, demirden teyemmüm olunmaz ki, hülâsası: Arz cinsinin (ihtirâkı kabul eden) yâni yanıp kül olan (nebat kısmiyle intibaa gelen) maden kısmına teyemmüm câiz olmamaktır. Meğer ki, bunlar tozlanmış ola! Toz üzerine ve hattâ zahirenin, elbisenin ve hayvanın üzerindeki toza dahi teyemmüm olunur. Arz cinsinden olmak üzere, tadat olunan şeylerde toz olup, ele bulaşmak şart değildir. Üzerinde toz eseri olmayan mermerden ve nemli topraktan dahi teyemmüm olunur. Toz, arz cinsinden olmayan şeylerde aranır[2].

Vaktin çıkmasından korkulmadıkça, çamur kurutulur. Yaş çamur teyemmüme müsait olmaz.

(Dördüncü Şart) mesh ile bir yerin avuçlanmasıdır ki, yüzü (ve hattâ sakal başı ile kulak arasındaki açığı ve kaş ile göz arasını ve burun delikleri etrafını) ve dirseklere kadar el ve kolları, tamamiyle avuçlayarak mesheylemektir[3].

Yüzüğü ve bileziği yerinden oynatır ve parmaklarını hilâllar. (Bunu ikinci darbede, ellerini silkmezden ve kollarının meshinden önce yapar. Sakalını hilâllamaz. İtibar, tozun değmesine değil, meshe olduğundan, iki darbeden ibaret olan teyemmüme, bunun için, bir üçüncü darbe ziyade etmek lâzım gelmez. Zira, meshin ona tevakkufu yoktur).

(Beşinci Şart) meshi, elin yahut el yerine kullanılan şeyin tamamı[4] ile veya kısmı âzamiyle etmektir. Eğer iki parmağı ile, mesheder ise (tekrariyle) istîâb hâsıl olsa bile, câiz olmaz[5]. (İki eliyle meshetmek şart değildir. Bir eliyle yüzünü ve diğer eliyle bir kolunu meshehtse de olur. Diğer kolu için, darbeyi tekrar eder).

(Altıncı Şart) teyemmüm, elin iç kısmiyle, iki darbede olmaktır. Darpten maksat, el koymaktır. Darbı, gerek müstelzem olsun, gerek olmasın.

Niyyet edip, başkasına emrederek, kendisine teyemmüm ettirse, sahih olur.

Kitab-ı Kerimde, teyemmüm, mesh ile beyan edilmiş olup, teyemmümde mesihten başka bir emir olmadığı cihetle, darbeler, ne şart ne ne rükün olmadığından, türabın cesede isabeti, teyemmüm niyyetiyle mesih vaki olmak halinde, darbe makamına kaim olur[6]. Kollarını sıvayarak, tozun bulunduğu yere, meselâ, yıkılan duvarın tozuna durup, yüzüne ve kollarına isabet eden tozu, niyyet ile mesheyler ise, teyemmüm etmiş olur. «Teyemmüm iki darpten ibarettir. Bir darp yüz için, bir darp da kol içindir.» hadis-i şerifi teyemmüm edenin ekseri halini beyan içindir. Yahut, darbeteynden meshe dahi şâmil, bir umumî mânâ maksuttur.

---

[1] Müsavi veya mağlûp olan katışık toprağa teyemmüm, câiz olmaz.

[2] Meselâ elbise, mefruşat, nebat ve hayvan üzerine teyemmüm olunmayıp, bunlardaki toza teyemmüm olunacağından, bunları mesh ile toz eseri elde peyda olursa teyemmüm sahih, aksi halde gayri sahihtir.

[3] Vecih ve yedeyninin ekserini, mesh etmek kâfi olur, dahi denilmiş ve tashih olunmuştur.

[4] Başkasının teyemmüm ettirmesi, suretinde, gayrin eli, yüzünü ve kollarını toza bulamak suretiyle, edilen teyemmümde, onların tahriki gibi.

[5] Abdestte başa mesh etmek, bunun gibi değildir ki, onda iki parmağı gezdirmek suretiyle, başın dörtte birini, istîâb kâfidir.

[6] Hattâ, darpten yahut isabeti türaptan sonra, hadeslenip mesh eylese, (İsbîcâbînin beyanına göre) abdest almak üzere elinde su bulunan kimse, hadesten sonra,o su ile abdeste mübâşeret etmek gibi câiz olur. Şemsül-Eimmenin ihtiyarına göre, bu teyemmüm câiz olmaz. Çünkü, müşarünileyh, darbı rükün kılmış olduğundan, abdestte bir uzvu yıkadıktan sonra, hadeslemek gibi olur.

Teyemmümde, ilk darbenin (yani el koymanın) vaki olduğu yere, aynen, ikinci darbe dahi vaki olmak ve bir kimsenin teyemmüm ettiği yerden bir diğeri dahi teyemmüm etmek câiz olur[1]. Zira, o yer müstamel olacak değildir. Çünkü, teyemmüm, elde olan şey iledir[2].

(Yedinci Şart) abdestte olduğu gibi (hali münâfi) kesilmiş bulunmaktır. Meselâ: Burnu kanar iken, yahut istibrası tamam olmamışken ve kadın kısmına göre, hayiz ve nifâs demleri kesilmemiş iken, alınan abdest[3] sahih olmadığı gibi edilen teyemmüm de sahih olmaz.

(Sekizinci Şart) Balmumu ve kurumuş hamur gibi, ten üzerine edilecek meshe mâni olan şeyler, cesetten izale edilmiş olmaktır. Çünkü, bunlar mevcut iken edilen mesh, tene değil, bunların üzerine edilmiş olur.

Teyemmümün vasfı: Abdestin farz olduğu yerde farz ve vâcip olduğu yerde vâcip olmaktır. Hadesli olarak mescide girmek için, teyemmüm etmek, menduptur.

Hades-i ekber halinde, mescide girmeğe muztar olana, teyemmüm vâcip olup, mescitte muhtelim olana, çabucak çıktığı takdirde, teyemmüm mendup ve bir korkuya mebni durmağa mecbur ise vâciptir.

Teyemmümün keyfiyeti: Sünende beyan olunan veçhile, iki elini arz cinsinden tâhir bir şeye koyup, evvelâ yüzünü tamamiyle avuçlayarak mesheylemek ve ikincisinde, ellerini o şeye yine koyup, parmaklarını hilâlladıktan sonra, iptidâ, sol eliyle sağ kolunu, badehû sağ eliyle sol kolunu dirsekleriyle beraber, içini ve dışını aynı şekilde avuçlayarak mesheylemektir[4].

Muhaşşi der ki: Avuç içinin meshinde ihtilâf etmişlerdir. Esah olan budur ki, elleri yere vurmak, ona kâfi olduğu cihetle, avuçların içini meshetmek lâzım gelmez.

Teyemmümün sünnetleri yedidir.

1 — İptidasında, abdestte olduğu gibi besmele çekmek.

2 — Tertibe riâyet edip, evvelâ yüzünü, sonra kollarını mesheylemek.

3 — Bunları, birbirini takip ederek yapmak.

4 — Ellerini yere koyduğunda, evvelâ ileriye sürmek.

5 — Badehû geriye çekmek.

6 — Ellerini kaldırdıkta, yüzünü kirletmekten sakınmak ve sünnetiseniyyeye uymak için silkelemek.

7 — Ellerini koyma halinde - tathirde mübalâğa için - parmakları açıkbulundurmak.

Suyu olmayan kimse vakti müstahap[5] çıkmadan bulacağını zannı galip ile ümit ederse, teyemmümü geri bırakmak menduptur ki, namazı ekmeli taharet ile edâ etmiş olur.

İmam Ebû Hanife hazretlerinden ve İmam Ebû Yûsuftan, reyin galibi muhakkak gibi olduğuna mebni, bunun yani tehirin, mütehattim olduğu dahi mervidir[1]. Amma, vakit

---

[1] Dürrü Muhtârda: Bir cemaatin, ayni yerden teyemmüm etmeleri câizdir, dediği yerde, (Tahtâvî merhum) demiştir ki: Zira toprak, müstamel diye vasıflanmaz, hattâ müteyemmimînin ellerine ilişen toprak, toplansa, ona dahi teyemmüm câizolur.

[2] Fethül-Kadîrde: Teyemmümde (müstâmel), yalnız bir suretle tasavvur olunur ki, o da, yüze sürdüğü darbe ile, kollarını dahi mesh eylemektir. Câiz olmayanişte budur.

[3] Hayiz ve nifasa göre edilen gusül.

[4] Teyemmümün keyfiyeti, altıncı şartta beyan ve tarif olunmuştur.

[5] Müstahap evkât, kitâb-us-salâtta yazılıdır. Muhaşşi der ki, tehiri mendup olan salâta göre, vakti müstahap: Vaktin ikinci yarısının evvelidir. Edâ, vakti müstahapta vâkî olacak derecede teyemmüm tehir olunur. Bâzıları: Vakti cevâzın sonuna kadar tehir olunur, dediler. Sahih olan evvelkidir. Buna göre, ikindi namazı, güneşin sararmasına değin tehir olunamaz, Akşam namazı dahi, ilk vaktinden sonraya bırakılmaz. Gaybubeti şafak çağından evvelceye kadar tehir edilmekte beis yoktur. Kuhustânî, bunu kavli ekser olmak üzere kabul etmiştir.

dahilinde su bulmağı ümit etmeyen kimseye, namazın tehiri mendup olmayıp, o kimse namazı, vakti müstahap içinde teyemmüm ile kılar.

Su vaad olunmak suretinde, namaz kazaya kalmak korkusu olsa bile, tehir etmek lâzımdır[2].

Vaad edenin nezdinde su mevcut, yahut bir mil mesafeden az olmak üzere ona yakın ise, demek ki, bunda ittifak vardır. Amma, onun yanında mevcut değil, yahut bir mil veya daha ziyade uzak ise, tehir lâzım olmaz. Zira, şâri ona teyemmümü mübah kılmıştır.

Suyun temini vaad olunmak suretinde, (indel-imam) kazâ korkusu olmaz ise, tehiri lâzım olup, eğer kaza korkusu olur ise, sudan aczine ve minnet belâsına mebni, teyemmüm eder. (İndel-imâmeyn) su vaad olunmak suretinde olduğu gibi, zâhiren vaade vefa ile kudretin zuhûruna mebni. namazın kazaya kalması korkusu, olsa bile, tehir lâzımdır. (Metin meselesi, kavli imamdır).

Kır yerde, suyun bir mil mesafeden daha yakın bulunmasını, kuş veya yeşillik görerek veyahut haber alarak zan eyleyen kimseye, zannı cihetine - yolun emin olması şartiyle - üç dört yüz adıma kadar, ya bizzat giderek veya birisini göndererek suyu aramak lâzımdır.

Su bulacağım zan eylemeyen, yahut düşman korkusu olan kimseye, su aramak lâzım değildir. Yerlilerden yahut su ilmine ittilâı olan birini bulan kimse için, onlara sormak lâzımdır.

Eğer o kimse, başkasına sormadan, teyemmüm eyleyip namaz kılar ve sonra su olduğu kendisine haber verilirse, namazı iâde eder. Aksi halde, (yâni haber verilmez ise) iâde etmez. Su, esirgenecek bir şey olmadığına göre, suyu yanında bulunan kimseden istemek - su âdeten mebzul olmakla, istemekte küçüklük olmadığından - lâzımdır. (Esirgenecek olsa dahi, istemek efdâldir).

(Hasan bin Zeyyad hazretleri: Sualde zillet olmakla, onda harec vardır. Teyemmüm ise, harecin def'i için meşru kılındığından talep lâzım gelmez buyurmuştur).

Su bulunduğu, ancak değer kıymetinden başka suretle elde edilmek mümkün olmadığı ve ihtiyacına kifayet edecek miktardan fazla parası bulunduğu takdirde, bedeliyle satın alınmak lâzımdır. Değer kıymetinden biraz ziyadeye de olsa, satın alınmak lâzım gelip, eğer gabnı fâhiş olursa (yâni kıymetinin iki katı mukabilinde) satılmak istenirse, yahut değer kıymetini ödeyemeyecek halde bulunursa satın almak lâzım gelmez. Bu sebeple ödünç alarak borçlanmak gerekmez.

Bir teyemmüm ile, abdest gibi, kılınabildiği kadar namaz kılınabilir. İmam Şâfiînin muhalefetinden kurtulmak için, evlâ olan, her farz için teyemmümü tekrar etmektir.

Bir teyemmüm ile, dilediği kadar nafile namaz kılmakta ittifak vardır.

Vaktin girmesinden evvel dahi teyemmüm edebilir. Çünkü şarttır. Meşrûtu sebkat temiş olur. Sebep, istibâhadan ibaret olan irâdedir ki, o da hâsıl olmuştur.

Abdest âzâsının çoğunda veya yarısında, az dahi olsa, yara (özür) olan kimse teyemmüm eder.

Ekser âzâsı sağlam olup da azı yaralı (mâzur) ise, sağlamını yıkayıp yaralıları mesh eyler (teyemmüm etmez).

Abdest hakkında meselenin hükmü budur, yâni kesret, âzânın adedi itibariyle olmaktır. (Mecruhiyyeti, her uzvun kendinde itibar edenler de vardır. Bu itibara göre, abdest

---

[1] Zâhiri rivâyet olan istihbabın veçhi budur ki, acz hakikaten sabit olmakla, onun hükmü ancak, kendi misli yakin ile zâil olmaktır. İmam Ebû Hanîfe hazretlerinin, üstadı Hammad'e ilk muhalefeti, bu hâdise olmuştur ki, İmam A'meş'in teşyi'inde Hammad akşam namazını teyemmüm ile kılmış ve Hazreti Ebû Hanîfe, tehir edip suyu bulmuştur. Hammad bunda, Hazreti İmamı tasvip etmiştir.

[2] Ahkâmı vuzu'un tamamı faslından beri, müellif, (vücubü), (lüzum) ile tefsir etmekte ve ondan farz gibi bir mâna, kasd ve irade eylemektedir.

âzâlarından her birinin ekseri kısmı yaralı ise, teyemmüm eder ve illâ etmez). Gusül hakkında, bütün beden, bir uzuv hükmünde olmakla, kesret, tamam bedendeki yaralılığa göre hisap edilir.

Bedenin kısmı âzâmı veya yansı yaralı ise, teyemmüm eder, bilakis kısmı azı yaralı ve çoğu sağlam ise, sağlamları yıkayıp diğerlerini (yâni ma'lûl olanlarını) mesh eyler.

(Abdest âzâsında olsun, bütün bedende olsun, yarı bütün hükmündedir. Dürrü Muhtâra göre, yan yarıya olduğu zaman dahi sağlamını gasl ve ma'zûrlarını mesh eyler).

Meshi, mümkün ise cesede, değil ise sargıya eder. (Bağlı değil ise mesh edeceği vakit bağlar). Mesihten zarar görecekse terk eyler.

Gasl ile teyemmümü cemetmek, yâni ma'lûl olmayan yeri yıkayıp, malûl bulunan yer için teyemmüm eylemek sahih olmaz. Çünkü bunun şeriâtte benzeri yoktur. Bedel ile mübeddelün minh ictimâ etmez[1].

Mühim bir ihtar: Derdi sebebiyle başına su dökmekten zarar gören kimseden, abdestte başına mesh etmek sâkıt olur.

Özürde olan müsâvata mebni, bu meselede, abdest ile gusül birdir.

Eli çolak olup suyu kullanmaya kadir olmayan kimse, teyemmümde yüzünü ve kolarını yere sürer. Namazı terk etmez.

Kolu dirsekten aşağıca kesik olan kimse, kalan yerini, abdestte yıkar ve teyemmümde mesh eder. Eğer kesiklik ve eksiklik farz yerini tecâvüz etmiş yâni dirsekler dahi gitmiş ise ondan gasl ve mesh sâkıt olur. Nitekim, erkânı vuzu bahsinin sonunda zikredilmiştir.

Böyle olan kimse yalnız yüzünü yere sürerek teyemmüm eder.

Elleri ve ayakları kesik olanın, yüzünde yara var ise, namazı abdestsiz ve teyemmümsüz kılar. İâde etmez.

Bâzıları: Bu gibilerden, artık namaz dahi sâkıt olur demişlerdir.

Kendisine abdest aldıracak kimse bulamayan âciz, ittifakan teyemmüm eder. Gayrın kudreti ile kaadir olan âciz, imameyn indinde kaadirdir. Yâni, abdest aldırmaya yardımcı bulan kimse teyemmüm edemez. Yardımcı, kendi çocuğu veya hizmetçisi ise, teyemmüm etmek câiz olmaz. Bunlardan başkası . yardım isteği üzerine yardım ederse, yine zahiri mezhebe göre, teyemmüm etmemektir.

Zevceynden birinin diğerine abdest aldırması ve namaza ait işlerde onu yoklaması, vâcib olmadığından, onların biri diğerinin kudretiyle kaadir sayılamaz.

Müteneccis, bir yerde mahsur veya marîz olup ta temiz su ile temiz toprak dahi bulamayan kimse, (indel-imam) namazı tehir eder. (İmameyn indinde) musalliye teşebbüs eyler. Yâni musalliye takliden ve îmâen namazı kılar. İmam hazretlerinin dahi buna rücûları sahihtir.

Teşebbühün mânası, namaz kılar gibi evzâ'da bulunmaktır. Hatta kuru ve pâk bir yer bulur ise, hadesi gerek asgar, gerek ekber olsun kıraet etmeyerek, rükû ve sücud dahi eder. Aksi halde, kıyam ile îmâ ve iktifa eyler. Kıyamı ile salâtı kasd etmediği gibi eğilmesiyle ve yere kapanması ile de rükû ve sücudü kasd eylemez ve kıraet ve teşbih dahi etmez.

Bu taktirde, geçen namazları, kurtuldukta iâde eder.

TEYEMMÜMÜ BOZANLAR

Aslı bozan ve iptâl eden şey, onun feri' ve halefini dahi bozup iptâl edeceğinden, abdesti bozan veyahut guslü icap eden şeyler, teyemmümü dahi bozar.

[1] Sirkatte, kat'i yed ile tazmini mâl ve zinâda had ile mihr ve terekâtta vasiyyet ile mirâs hissesi, bir araya gelmez. Himar arttığı olan su ile teyemmümün cem'i, farzı onların ikisi ile değil, yalnız birisiyle edâ edebilmek içindir.

Bunlardan başka, teyemmümü, onu mübah kılan özrün zevâli, yâni kâfi suyu bulmak ve onu kullanmaya kaadir olmak dahi bozar[1].

Bir hastalığa ve düşman korkusuna binaen, edilen teyemmüm, onların zevâliyle bâtıl olduğu gibi, bir özüre mebni, teyemmüm edip de o özrün zâil olmasından sonra, teyemmümü mübah kılan bir hastalığa dûçâr olan kimsenin, ilk teyemmümü dahi bozulmuş olmakla, ikinci özründen dolayı - sebebin değişmesine mebni - tekrar teyemmüm etmesi lâzım gelir. Hadesi ekber için teyemmüm edip te, kendisinden küçük hades sadır olan kişi, cünüp değil muhdis (abdestsiz) olur. Binâenaleyh, abdeste yeter su bulduğu ve istimaline kaadir olduğu takdirde, abdest alır ve ayaklarında mest olsa dahi onları çıkarıp ayaklarını yıkar. Ondan sonraki abdestte mestlerine mesh edebilir. Yıkanmaya yeter suyu bulup kullanmağa kaadir oluncaya kadar, büyük hades için ettiği teyemmüm, kendisine kâfi olur.

(Dürrü Muhtârda olduğu gibi).

MESTLERE MESH

Abdestte, ayak yıkamağa bedel, ayaklarda olan meste mesh etmeğe: Meshu alel-huffeyn tâbir olunur ki, iki mest üzerine mesh etmek demektir Meshin mânası bu suretle bilinmiş ve keyfiyeti aşağıda bildirilmiştir.

Mest, topuklar ile beraber ayakları örten, ayakkabıdır.

Serhadliğe, potine, çizmeye, kalçına, aba terliğe, katı çoraba, huf, yâni mest denir.

Mesihte mahal, mestin altı veya içi olmayıp, üstüdür.

Bu kısmın mesaili: Meshin hakikatine, keyfiyyetine, müddetine, üzerine mesh edilmesi câiz olan meste, bozulmasına, bozulduktan sonraki hükmüne müteallik olmak üzere altı nevidir.

Meshin hakikati, abdestin erkânı bahsinde beyan olunmuştur.

Mest üzerine meshin keyfiyeti, sünnetinde mübeyyen olduğu üzere; mestlerin üzerini, ayakların parmakları ucundan başlayarak, aşık kemiklerini aşmak üzere, inciğe doğru, uzunlamasına, ıslak olan el parmaklariyle doğruca sığamaktır. Sığarken, parmakların açık bulundurulması sünnettir.

(Mesh, mestin altında ayak olan kısmına isabet etmek şarttır. Mest, büyük olup da, ayaktan hâli yer kalarak, mesh o hâli kısma yapılırsa câiz olmaz).

Meshin müddeti: Mukim hakkında yirmi dört, misafir hakkında yetmiş iki saattir.

Üzerine mesh edilmesi câiz olan mest, ayakları topuklara kadar örtülü olmakla beraber, koncu düşmeyen ve içine su almayan, her kalın şeydir.

(Mutlaka deriden olmak veyahut altı meşinli bulunmak şart değildir. Abadan ve kalın çuhadan dahi olur).

Meshin bozulması: Müddetinin sona ermesi, ve müddeti bitmeden mestin ayaktan çıkması, ve hattâ, ayağın ekseri kısmının konca kadar gelmesi dahi, meshin bozulmasını muciptir.

Bozulduktan sonraki hükmü: Abdest bâki ise, yalnız ayakların yıkanması, bâki değil ise, yeniden abdest alıp, ayakların dahi yıkanmasıdır.

(Bu meseleler, bundan sonra tafsilen bildirilecektir).

Mest üzerine meshin: Sebebi, şartı, hükmü, rüknü, sıfatı vardır.

Sebebi: Ayakta, abdest üzere giyilmiş, mest bulunmaktır.

[1] Abdest âzâsını, birer kere yıkamağa yeten suyu bulmak dahi, teyemmümün bozulması için kâfidir, İmdi gasli üçleyerek abdest tamam olmadan su tükense, teyemmüm bozulur. Zirâ, toprağın temizliği suyu bulamadığı zaman, kavli şerifinin delâletiyle, nihayet bulmuştur. Yakinince su olduğu halde, ondan haberi olmayarak, teyemüm eden kimsenin teyemmümü bozulmuş olmaz.

Şartı: Mestin farz mahallini örtmüş olması ve mesih müddetinin bitmemiş olması ile beraber, meshe salih bulunmasıdır.

(Meshe salih olmak, mestte, meshe mâni olacak bozukluk bulunma mak ve o mestlerle fasılasız bir fersah yer yürümesi, mümkün olmaktır).

Hükmü: Müddeti dahilinde, onunla namaz kılınması, sahih olmaktır. (Bu, onun dünyevî hükmüdür. Uhrevî hükmü, sünnete uymağı kast edene, sevap husulüdür).

Rüknü: Farz olan kadar ki, - her ayağın ön tarafı üzerinden, üç parmak genişliğinde olan yerdir - mest üzerine mesh eylemekten ibarettir. Bu, onun hem de farzıdır..

Sıfatı: Ruhsat olarak meşru bulunmuş olmasıdır. Cevazım itikat ile beraber, ayağını çıkarıp yıkamak külfetini ihtiyar eden, azimetle sevaba nail olur. Yâni azimetle amel etmiş olmak efdaliyyetinde bulunmuş olur. Çünkü, ayak yıkamak, meste mesh etmek gibi kolay değil, meşakkatlidir. Ecr ise, meşakkat nisbetindedir.

Mestlerin üzerine mesh, kavlen ve fiilen, sünneti seniyye ile sabit ve nususun ıtlakına binaen, rical ve nisâ için, seferde ve hazarda, gerek ihtiyaç ve meşakkate binaen ve gerek ihtiyaçsız, câizdir. (Mest üzerine mesh sünneti meşhûredir).

(Tafdiluş-şeyhayn, (Hazreti Ebubekir ve Ömeri tafdîl) ve hubbül-hateneyn, (Hazreti Osman ve Ali) ikisini de sevmek ve mest üzerine mesh ehli sünnet alâmetlerindendir).

Bahri Râikte beyan olunmuştur ki, bâzı hallerde, mesh, vâcip olmak gerektir ki, bunlar o cümledendir: Ayaklan mesihli iken çıkarıp yıkamak takdirinde, su kifayet etmemek ve namaz vakti geçmek ve arefe vakfesi fevt edilmek.

Mest üzerine mesh hakkında olan (ahbarı müstefizeye)[1] mebni, küçük hadesten temizlenmekte, yâni abdest almakta sahih olup, (teyemmümde[2] ve gusülde, yâni hadesi ekberden temizlenmekte, sahih olamaz. Zira nas, küçük hades hakkında vârit olmuştur. Bir de ruhsat, külfete mebni olup, o da, tekerrür iledir. Hadesi ekber, o kadar mütekerrir olmadığı için, onda külfet yoktur. Binaenaleyh, hadesi ekberden dolayı teyemmüm eden, mestli yolcu[3] teyemmümden sonra, hadesi asgara düçar olarak, abdest âzâsına kâfi suyu bulduğu ve istimaline kaadir olduğu takdirde, mestlerini çıkarıp, ayaklarını yıkaması lâzım gelir. Hadesi ekbere mebni, ayaklarındaki mestlere, mesh eylemek sahih olamaz[4].

Mest üzerine mesih cevâzı için, yedi şart vardır:

(Birinci şart) abdestte ayaklar yıkandıktan sonra, mestler giyilmiş olmaktır. Velev, hükmen yıkanmış, yâni ayaklarının birinde veya ikisinde olan mazuriyete binaen, sargı üzerine mesheyleyerek, mestini giymiş bulunsun, (çünkü sargı üzerine mesih dahi, yıkama hükmündedir) veyahut, abdesti tertibi mesnunüne riayet etmeyerek almış olmak hasebiyle, evvelâ ayaklarını yıkayarak ve ikmali vuzu'dan evvel, abdeste münâfi bir hal, kendisinden sâdır olmaksızın, mestlerini giymiş olsun.

(İkinci şart) mestler, ayaklan topuklarla beraber, her taraftan örtücü olmaktır. Kısa konçlu olan mestlerin, koncu yukarısından topukların görünür olması, ve ayağa giyilen şey, iskarpin gibi topuktan aşağı olup da, üstüne aba ve çuha gibi kalınca bir şey dikilerek topukların o suretle, örtülmüş bulunması, meshin sıhhatine zarar vermez.

---

[1] Ehadis-i meşhure demektir. Muhaşşi der ki, hadîs hafızlarından bir takım zevat, mesh hadîsi, mütevatirdir, dediler. Hasan Basri Hazretleri, Ashab-ı Resûlü-llahtan «salla-llahü teâlâ aleyhi ve sellem» yetmiş kimse, resûlüllahı, huffeyne mesheder, gördüklerini, bana haber verdiler, demiştir. İbni Hacer, birinden naklen, seksenden ziyade, sahabeyi huffe mesh eder, gördüğünü zikretmiştir. Aşere-i mübeşsere, o cümledendir.

[2] Bahsedilmekte olan taharet, su ile yapılan taharettir.

[3] Yolcunun tahsisan zikredilmesi, yolculukta, ekseren su bulmakta müşkülâtla, karşılaşıldığındandır. Yani, maksat su bulamamak meselesidir.

[4] Hades-i ekber halinde, mesih meselesini, sahibi kâfi, şöyle tasvir etmiştir: Abdestli ve ayakları mesihli iken, hades-i ekbere düçar olan kimse, yan yatarak, yahut ayaklarını yüksek bir şey üzerine uzatarak, yıkanıp ta mestleri üzerine meshetmesi, sahih olamaz.

(Üçüncü şart) ayak onların içinde olduğu halde, âdet olan yürüyüşle bir fersah (üç mil) ve daha ziyade yürümek, ve alâ kavlin, mesafe-i seferi katetmek mümkün olmaktır. Bundan ötürü, cam veya basma, demir veya tahta gibi «ayağın veya o şeyin hareket ve yürüyüşe tahammül edemeyeceği» şeylerden yapılan, mest üzerine mesh etmek sahih olmaz.

(Dördüncü şart) Mestlerin her biri, topuktan aşağıda, her neresi olursa olsun, velev ayak altında veya ökçede bulunsun büyük yırtıktan, yâni (ayak parmaklarının küçüğü ile üç parmak miktarı) halelden «delik, yırtık, sökükten» hâli olmaktır. (Yürüme yeri olduğu için, bunda ayak parmakları itibar olunmuştur). Parmakların bitişik veya açık olarak hesap olunmasında, ihtilâf yoktur.

Halel üç tarafta olup ta, parmaklar göründüğü surette, itibar, parmağın miktarına değil, kendisinedir. Hattâ, ayağın baş parmağiyle onun yanındaki parmak görünse - ki, mikdaren üç küçük parmak olduğu halde zarar vermez.

Bir de, meshe mâni olan (halel), açık olup ta, ayak görünen veya açık değil ise de, yürürken açılandır. Uzunlamasına olup ta üç parmak sığacak olan (büyük yırtık) mestin salâbeti cihetiyle, (yürürken açılır ve ayak görünür, olmadıkça) zarar etmez.

Bir ayağın mestinde üç parmak miktarından az olan halel, diğer ayağın mestindeki o miktardaki halele, zam olunmaz.

Bir ayağın mestinden ayrı ayrı bulunan, birkaç halel, eğer çuvaldız girecek kadar ise, yekdiğerine zam edilerek hesap olunur. Onun aşağısı, dikiş deliğinden sayılarak, hesaba alınmaz.

(Beşinci şart) Mestler, bağsız olarak ayakta durabilir derecede kalın olmaktır. İncesi uzun yürüyüşe müsait olamaz.

(Altıncı şart) Mestler, suyun ayak tenine ulaşmasına mâni olabilip, aldığı suyu, hemen çekerek, ayağa iletir olmamaktır.

(Yedinci şart) Her ayakta, ön taraftan, elin en küçük parmağı ile - en az - üç parmak miktarı yer yaradılıştan mevcut olmaktır. Tâ ki, mesih yerinden farz olan miktar, tahakkuk edebilsin. İmdi, ayağının ön tarafı bulunmayan kimse, her ne kadar, ökçe tarafı bulunsa da, meste mesh edemeyip, ayağım yıkaması lâzım gelir.

Gasl ile mesh, içtima edemeyeceğinden, ayağının biri bu halde olan kimse diğer ayağı, tam ve sağlam dahi olsa, onun üzerindeki meste mesh edemeyip, onu da yıkar.

Ayağının biri topuk üstünden kesik ise, ondan yıkama sâkıt olmakla sağlam olan veya mesih yeri bulunan, diğer ayağındaki meste meshedebilir.

Mukîm olan yâni, yolcu olmayan kimse, bir gün bir gece (yirmi dört saat) ve misafir olan yâni, yolcu bulunan kimse üç gün üç gece (yetmiş iki saat) mesheder. (Misafir bahsi, kitâb-us-salâttadır).

Müddetin başlangıcı abdestin bozulma vaktidir ki, mestleri, tam abdest üzere[1] giydikten sonra, hâsıl olan ilk hades zamanıdır[2]. Ondan sonra gerek mesh etsin, gerek etmesin müddet, bu hesap ile geçtikten sonra, unutarak dahi mesh edemez. Çünkü, hadesin ayağa sirayetini mestin men'inin iptidası, oradandır. Ondan evveli, yıkama taharetidir. Mukîm olan kimse, mesih müddeti esnasında, sefere çıksa mestin müddetini, misafir müddetine göre doldurur. Çünkü itibar, namazda olduğu gibi vaktin sonunadır.

Misafir olan kimse, bir gün ve bir gece meshettikten sonra, mukîm olur ise, ayaklarını yıkar. Çünkü, misafirliğe mahsus olan ruhsat, artık kalmaz.

---

[1] Maksut, su ile taharettir. (Abdest olsun, gusül olsun) teyemmüm hariçtir.

[2] Meselâ: Bir mukîm, bir gün fecrin tulûu zamanında, abdest alıp, güneşin doğmasına yakın, mestlerini giydikten ve o abdest ile öğle namazını da kıldıktan sonra, kendisinden hades vâki olsa, (gece yatar iken çıkarmadığı takdirde) ertesi gündahi, öğle namazı abdestinde mestlerine mesheder. İkindi abdestinde ayaklarını yıkar.

Bir gün ve bir geceden eksik, mesh etmiş ise, onu tamamlar. Çünkü mukîmin müddeti o kadardır.

Meshin farzı[1] her ayağın ön tarafı üzerinden, el parmaklarının en küçüğü ile üç parmak[2] miktarındaki yeri, mest üstüne bir kere mesh eylemektir[3].

Ayağının - yani mestin - ne altına ve ne ökçesine, ne de yanlarına ve koncuna mesh etmek sahih olmaz[4]. Mesihte tekrar, sünnete uygun değildir.

Bu miktar, her ayak için farz olmakla, bir ayağın üzerinden iki, ve diğer ayak üzerinden dört parmak miktar yeri, meshetmek câiz olmaz.

Her ayağın mesih mahallinden, o miktar yer, bir bez veya sünger parçasiyle, yahut üzerine su dökmekle dahi, ıslansa, câiz olur. Ve lâkin, onunla sünnet hâsıl olmaz. Nitekim, mestin her tarafını mesh eylemekle dahi, matlup hâsıl olsa da, sünnet yerine gelmiş olmaz.

Zikrolunan üç parmak yeri, bir parmak ile üç kere de mesh eylemek her defasında yeniden su almak, ve ikinci defasında, ilk defa mesh ettiği yerin gayriyi mesh etmiş olmak, şartiyle, câiz ise de, sünnete muhâliftir.

Mestlerin üzerine meshin sünneti, keyfiyetinde, beyan olunduğu üzere parmaklar açık (yâni aralık) olduğu halde, elini ayağının ucundan mestin üzerine koyup, koncuna doğru, topukları aşırarak bir kere çekmektir. Eğer meshe, konçtan başlar veyahut, mestin üstüne enlemesine mesh eyler ise, sahih, fakat sünnete muhalif olur.

Mest üzerine meshi, şu dört şeyin biri bozar[5]:

1 — Abdesti bozan her şey[6].

2 — Mesti ayaktan çıkarmak[7].

Kendiliğinden çıkmak da, çıkarmak gibi meshi bozmakta müsavidir. İki ayak, taharet hükmünce bir tek uzuv olduğundan, birinin yıkanması lüzumunda, diğerinin dahi yıkanması lâzım olmakla meshin bozulmasında, mestin birinin çıkması dahi kâfidir. Ekser için hükmü kül olmakla, ayağın ekser kısmının mestin koncuna kadar çıkması dahi ayağın kâmilen çıkması hükmündedir ve mahalli mesih, mekânından ayrılmış demektir. Ayak, mevziinde kaldıkça, topuğun oynar olması meshi bozmaz.

Tahareti kâmile üzere, giydiği mestlerin üzerine, meselâ çizme giyerek, hadesten sonra aldığı abdestte, çizmelere mesheylemiş olduktan sonra, çizmeleri ayağından çıkarmakla

---

[1] Bu, hem farz, hem de rükündür. Muhaşşi der ki; farz, asıl mesh itibariyle itikadî, ve mikdar itibariyle amelîdir.

[2] Esah olan budur. (Yâni, el parmaklarının ekserisi muteber olduğudur). Çünkü, mesih âleti, elin parmaklarıdır. Üç de onun ekseridir. Sünnet dahi, bu veçhile vârit olmuştur.

[3] Müellifin, metne göre, ifadesi bu, şerhe göre de, şudur: Meshin farzı, elparmaklarının en küçüğü ile, üç parmak mikdarıdır. Ve mesih yeri, her ayağın öntarafının üstüdür, ve bir kere mesh olunmaktır.

[4] Hazreti Ali kerreme-llahu teâlâ veçhehû, eğer din, rey ile olaydı, mestin altını mesih eylemek, üstünü mesh etmekten evlâ olurdu, buyurmuştur. Filvaki mestin altı yere geldiği için, kirin isabet yeri olduğundan, mesh olunmağa daha lâyıktır. Fakat âkil olana, lâzım olan şer'a uymaktır. İmam Ebû Hanîfe hazretleri dahi: Ben eğer reye kail olaydım, sidik üzerine gasli lâzım kılıp, meniye abdesti, kâfi görürdüm. Çünkü, sidik, ittifakla necistir. Meninin necaseti ise muhteliftin fihtir ve kadın kısmı zayıf olduğu için, mirasta erkeğe, kadının aldığının yarısını verirdim, buyurmuştur.

[5] Bunların üçü müttefekun aleyh, biri mühtelefün fihtir.

[6] Bunlar nevakizi vuzu'da tâdât olunmuştur. Mesih, halef olmakla, asıl bozulursa halef dahi hükümsüz kalacağından, abdestin yenilenmesinde, mesih dahi tekraredilir. Müellif, meshe, bedel demiş ise de bedel: asle kudret var iken câiz olmayandır. Bu ise, asle kudretle beraber câiz olduğundan haleftir. Teyemmüm bedeldir.

[7] Mâniin zevaline mebni, hades-i sabık, ikademe sirayet etmiş olur ki, hakikatte bozan odur. Bozulma, mecazen sebebi olan soymaya nisbet olunmuştur. Mesihten sonra, mestte büyük yırtık hâsıl olması dahi bu hükümdedir.

mestlerinin meshi bozulmuş olmayıp, abdest alacak oldukta ayaklarını çıkarıp yıkamak lâzım gelmeyerek, mestleri üzerine mesh eylemek kâfi olur. Nitekim, Behçet-ül fetvâda mezkûrdur[1].

3 — Mukîme ve misafire göre, mesih müddeti sona ermek[2].

4 — Mestin içinde, iki ayaktan birine, ya tamamına, veya ekserinesu isabet etmek[3].

Bunlardan, birinciden mâdâsında (abdest var ise bozulmayacağından) yalnız ayaklar yıkanır. Abdestin iadesi lâzım gelmez.

(Birincide, abdest tazelenip (mesih müddeti bâki) ve (mestler istimâle salâhiyetli ise, onlara mesh edilir).

Mesih müddetinin dolması halinde, mestler çıkarılıp ayakların yıkanması lüzumu, (soğuğun şiddeti sebebiyle, ayağın ya tamamen veya kısmen telefinden korkulmadığı) takdirde. O korku üzere olan kimse, mesih müddetinin sona ermesiyle, mestlerini ayaklarından çıkarmayıp, - o korkudan emin oluncaya kadar - meshe devam eder.

Metinlerin zahirî, mesih sıfatının dahi bekasıdır ki, mestlerin yalnız üzeri mesh olunur. Mirâcud-dirâye de: Sargı tarzında kaplayu mesh eder demiştir. (Mûtemedün aleyh olan da budur).

Dördüncü surette, gasl ile meshi cemmetmiş olmamak için, ayağın ikisini dahi mestlerden çıkarıp yıkamak lâzım gelir.

(Mesih müddeti, artık bu yıkamadan sonraki hadesten itibaren başlar).

Mest üzerine mesih (hilâfı kıyas) olarak sabit olmakla, başkasına mekisun aleyh olamayacağından, baş kisvesine, meselâ serpuşa ve sarığa ve el kisvesi demek olan eldiven üzerine ve yüzdeki nikaba mesih câiz olamaz.

SARGI VE BENZERÎ ÜZERİNE MESH

Kırık üzerine bağlanan tahta sargıya cebire, yaraya bağlanana isâbe denir. Gerek bunlara, gerek özürlü yere konulan pamuk ve sakız gibi şeylere ve ilâçlara (zaruret halinde) mesh olunur.

İmdi, kan aldırarak veya sülük tutunarak, yahut sair suretle yaralanarak veya çıban çıkararak veyahut kemiği kırılarak veya incinerek sargı saran veya sardıran kimse, özrü abdest âzâsında ise abdest alırken veyahut her nerede olursa olsun, gusül ederken orasını ne sıcak ve ne soğuk su ile, yıkamağa veya mesh etmeğe kaadir olamaz ise[4], onun üzerindeki şeye bir kere mesh eder.

Hazreti Nebiyyi Ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz, Uhut vak'asında almış oldukları yaranın sargısına meshetmişler ve Hazreti Ali'ye Hayber'de, bilek kemiği kırıldığında sargı üzerine meshi emir etmişlerdi.

Meshin medarı, tahfif üzerine olduğundan, onda bir defa kâfi olup tekrar lâzım olmadığı gibi[5], kaplayu mesih, yaranın fesadım müeddi olmamak için, sargının bütününü mesih dahi lâzım olmayıp ekser kısmını mesheylemek kâfidir.

---

[1] Hülâsası: Taharet ile birbiri üzerine giyilmiş olan mestin hadesten sonra, üzerindeki çıkarıldıkta, alttakine mesh olunsa câiz olur.

[2] Meshin müddeti, namaz içinde sona ererse, o namaz fasit olur. Su var ise, yalnız ayak yıkanmak ve su yok ise, teyemmüm olunmak lâzım gelir.

[3] Muhaşşi der ki: Bu, meshin, ruhsatı terfih olduğuna mebnidir ki, azimet dahi meşru demektir.

[4] Gasl ve meshe, suyun soğuğu zarar verir ise, teshini lâzımdır. Alâ kavlin, sıcak su istimali, meşakkati mucip olursa, vâcip değildir.

[5] Nitekim, süneni vuzu'da zikrolundu. Alâ kavlin, baştan mâdâda mesh tekrar olunur. Başın meshinde ittifakan tekrar yoktur. Başın bir rub'u meydanda kalmış ise, onu mesh eder. Ve illâ isâbeye mesh eder.

Sargıyı çözmek zarar verirse, özür yerinin etrafından sargı altında kalan yerleri yıkamak lâzım olmayıp, sargının dolamından, tenin açık kalan yerlerini meshetmek de kâfidir.

Eğer sargıyı çözmek zarar vermez ise, çözüp oralarını yıkar ve özür mahallini mesheder. Meshin zararı olursa, etmez.

Cebîre ve isâbe gibi şeylere mesh, mestler üzerine olan mesih gibi muayyen bir müddetle muvakkat olmayıp, şifa buluncaya değin devam eder.

Meshin sıhhati için, onlar taharet üzere (yâni abdestli olarak) sarılmak meşrut olmaz.

Bir ayağını yıkadığı halde, diğer ayağının sargısına mesh câiz olur. Şifadân evvel sargı düştüğü takdirde, mesh, bâtıl olmaz[1]. Kıyamı üzere mebni, hadesi asgar ve hadesi ekber, bu hususta müsavidir.

Bir sargıya meshettikten sonra, onun üzerine bir sargı daha bağlarsa, ona mesheder.

Onu çıkardıktan sonra, altının meshini iâde etmez. Altındakinin ıslanmasiyle, sargının meshi bâtıl olmaz. Mesihten sonra, sargıyı değişmek câiz olur. Değişmekle meshi iâde vâcip olmaz. Ancak iâde efdaldir.

Bu meselelerde mest üzerine mesh, farklıdır.

Gerek Cebirde ve isâbe üzerine, gerek başa edilen mesh, abdest gibi su ile taharet ve abdestin cüz'ü demek olmakla niyyete muhtaç değildir. Mestler üzerine edilen mesh dahi, en zahir kavle göre böyledir. Bir kavle göre, onda teyemmüm gibi niyyet, şarttır.

Tırnağı kopup veya bir başka dert hâsıl olup, üzerine ilâç koymak, yahut sakız veya öd derisi gibi bir şey yapıştırmak suretinde, abdestte onların nez' ve ihracı muzır ise, üzerlerine su uğratır. Su geçirilmesi dahi zararlı olur ise, onlara mesheder. Mesh de zarar verirse terkeder. Zira, zarûretler kendi miktarları ile takdir olunur. Nitekim, ahkâmı vuzû'un tamamı faslında benzeri geçmiştir.

AHVAL-İ NİSÂ (KADINLARA MAHSUS HALLER)

Hayiz, nifas ve istihaza isimleriyle kadınlara mahsus üç nevi hal vardır. Bunlara, sırasiyle âdet, lohusalık ve mâzûrelik de denir.

Hayiz, gebeliği veya kan çıkmasını mûcip başka bir hastalığı olmayan ve nevmidi sinnine ermemiş bulunan baliganın rahmından yani döl yatağından zuhur eden kana denir.

Muhaşşi der ki, bu tarif hayizin necisten addedilmesine göredir[2]. Hadeslerden biri olduğuna göre, şöyle tarif edilir: Hayiz, malûm müddetle devam eden şer'i maniadır.

Kadınlarda, bir sinni bülûğ ve bir de sinni iyas vardır. Bülûğ yaşının başlangıcı, dokuzdur[3]. İyas yaşının sonu elli beştir. Bülûğa erene baliga denildiği gibi, iyas yaşına ulaşana da âyise tâbir olunur.

Bir kız, dokuz yaşından itibaren hayiz görerek baliga olabilir ki, kadın yaşına varmış, ve erkeğe mukarenetinde, gebe kalmak istidadında bulunmuş olur. Elli beşi geçmemek

---

[1] Amma, şifa bulduktan sonra düşerse, özür zâil olmakla, mesh bâtıl olur. Yara iyileşmiş olduğu halde, sargı düşmemiş olursa, mesh bâtıl olur. Şu kadar ki, bu mesele, sargının çözülmesi, henüz iyileşmiş bulunan yaraya zarar vermemek kaydiyle mukayyet olmak gerektir.

[2] Demin necis olduğunda, şüphe olmamakla beraber, nisvanın hayizi de ahdastan olmak, muhakkaktır. Hayizin necislerden olmadığı, şununla istidlâl olunurki, necasetin izalesi, salâta duhulü ibaha ettiği halde, hayizin izalesi ve hayizin yıkanması, salâtı mübah kılmaz. Ve buna taallûk eden ahkâmın çoğu, hadeslere muhtas olan hükümlerdir.

[3] Erkekte bülûğ yaşının başlangıcı, on iki, kızlarda ve oğlanlarda, bülûğ yaşının sonu, on beştir. Erkekte bülûğ eseri, gebeliğe sebep ve ihtilâm olmaktır. Kadında bülûğ eseri, hayiz görmek ve gebe kalmaktır. Bülûğ yaşının mebdeine ulaşıpta, bülûğ eseri, zuhur etmeyen oğlana (mürahik), kıza (mürahika) denir. Bülûğ yaşının sonu olan on beşine varmış olanlar, kız olsun, oğlan olsun, baliğ sayılır.

üzere[1], yaşlandıkta hayiz kesilerek âyise olur ki, artık kendisinde gebe kalmak ümidi ve istidadı kalmamış olur. (Bu sebeple, âyise denir ki, nevmidi yaşı demek olur).

Hayiz görene: (Zâtül-hayz) ve bilfiil hayiz üzere olana: (Hayiz), denir. Tâmis, Hâyiz mânâsındadır.

Hayiz müddetinin en azı (geceleriyle beraber) üç ortalaması, beş ve en çok on gündür.

Üç günden eksik on günden ziyade olmamak üzere, hayiz demi, kadınların bülûğundan itibaren, başlayıp, sinni iyâsa kadar - gebelik gibi bir ârıza olmadıkça - her ay âdet ettiği günlerde gelir. Günleri, bazen değişebilir.

Hayiz müddeti içinde, demin devamlı olarak gelmesi şart olmayıp, inkıtaı dahi, nüzulü gibidir ki, seyelân hükmündedir. Ve hâlis beyazdan mâda dahi gelen, hep hayiz demidir.

Kadınlar gebe kaldıklarından itibaren âdeti ilâhiyye: rahim kapısı, kapanmak üzere, carî olmakla, gebeler, hayizden hâli olurlar. Doğumdan sonra, nifasa müptelâ olurlar.

Nifâs: Kadından, doğumu müteakip, zuhur eden kandır.

Hades olmak itibariyle nifâs: Doğumun akabinde, demin çıkması sebebiyle olan, şer'i mâniadan ibaret olmak üzere tarif olunur.

Doğmakta olan çocuğun, ekser kısmının çıkması dahi, (doğum) hükmündedir.

Doğru gelmesinde itibar, göğüse; ters gelmesinde ise, itibar göbeğedir.

Nifas üzere olan kadına, lohusa denilir.

Nifas müddetinin ekseri, kırk gündür ki, ondan ziyade sürmez. En azı için, muayyen müddet yoktur. Çünkü, nifasın rahminden inmesine delâlet etmek üzere, doğumdan başka emâreye ihtiyaç yoktur. (Hayiz ise, onun üç gün devamından başka, rahimden inmesine delil bulunmadığından, hayizin en azı, üç gün itibar olunmuştur. Lâkin, kadın, sadece kan görmekle başlamış olsa dahi, namazını terk ve orucunu tehir eder, zevci dahi ona yakin olmaz).

Âzâsı belirmiş olan düşük dahi olsa, (vaz'ı hâmil) demek olmakla, kadın nifas görür ve iddet beklemekte ise iddeti sona ermiş olur. Ve cariye ise, (efendisinin iddiasiyle) ümmü veled olur. Ve doğuma müteallik yemini olan, hânis olur. (Lâkin miras ve vasiyyete müstahak olmaz. İsim verilmez. Gasl edilmez. Namazı kılınmaz).

Vaz'ı hâmilden sonra (şâz olarak) kan görmeyen kadın, (kavli imameyn üzere) lohusa olmamakla[2], ona ancak, abdest almak ve (indelimam) ihtiyaten gusül etmek lâzım gelir. (Nevâkizi vuz'un ikincisine bak).

İstihaza: Kadından, hayize göre, üç günden eksik veyahut on günden ziyade gelen, ve nifasa göre, kırk günü geçen kandır.

Hades olmak itibariyle istihaza: Hayiz ve nifas haricindeki kan sebebiyle olan şer'i mâniadır.

Gebeden ve âyiseden ve küçük kızdan (yâni dokuz yaşına girmemiş olan kız çocuğundan) gelen kan, dahi istihazadır.

İstihaza üzere olan kadına: Müstehaza, denir.

İki hayiz arasında olan temizliğin en azı on beş gündür, en çoğu için müddet yoktur. Bazen, bir kadın, bir seneden ziyade (tuhur) halinde bulunabilir. (Tuhur, hayiz ve nifastan ârî, temizlik demektir).

Meğer ki, müstehaza olan, baliga olmuş ola, ona âdet denilerek, hayizi on gün, ve tuhuru on beş gün, nifası da kırk gün takdir olunur.

---

[1] Bâzı kadınlar daha önce âyise olurlar, elli beş son haddir.

[2] Ona gusül lâzım gelmez ve onun orucu varsa, bâtıl olmaz. Çünkü, bunlar nifasın hakikatine taallûk eder. Kıyas olan da budur.

Âdet günleri olup da kan, mûtadı tecavüz ederek, hayiz ve nifasın (ekser hadlerinden) ziyade olursa, âdeti üzere ipka olunup, fazla olan günleri, istihaza sayılır.

Âdetini unutur ise, (muhayyire) tâbir olunur.

(Muhayyire, şaşırmış yâni gününü şaşırmış demektir).

Müellif der ki; hayiz, fıkhın anlaşılması güç, baplarından ve talâk, itak, istibra, iddet, nesep, hilli-cima, salât, siyam, tilâvet, iytikâf, duhulü-mescit, tavafı hac, bülûğ gibi birçok ahkâmına mebni, çok mühim bir husustur.

Hayizin talâka taallûka; (zevcei medhul binayı, hayiz halinde boşamak, bid'attır). Hayizden sonra cima vukubulmayan tuhur da boşamak: sünnet olmasındandır.

İtak'a taallûku: Ümme-veled olan cariye, azat olursa, üç hayiz ile iddet bekler, olmasındadır.

İstibraya taallûka: Zâtül-hayiz cariyenin bir hayiz ile istibra edilir, olmasındadır. Bu istibra, istinca bahsinde geçen istibranın gayridir ki, rahmin çocuktan müberra olmasına dâirdir.

İddete taallûku: Zatül-hayiz olan hürrenin iddeti üç, ve cariyenin, iki hayz, olmasındadır.

Nesabe taallûka: Hurre-i mutallaka, üç hayiz ile, iddet gördükten sonra, doğurduğu çocuk, iddeti munkazî olduktan altı ay sonra dahi doğmuş olsa, zevcinin nesebine ilhâk olunmaz olup, kan görmeyerek dünyaya getirdiği çocuk ise, iki sene sonra dahi doğmuş olsa, onun nesebine ilhâk olunur, olmasındadır.

Cimaın helâllığına taallûku: hayizden pâk olan zevceye yaklaşmak, helâl olup, zevç için, onu hayiz ve tuhur hakkındaki ihbarında tasdik etmek câiz olmakla, hayzini ihbar edince, yaklaşmaktan vaz geçip ve tuhrunu haber verince de, tekarrup edebilmek, hususlarındadır.

Salât ve siyama taallûku: Kadın kısmı bunları hayizli olduğunda yapmayıp, hayizden pâk olduktan sonra, kılmak ve tutmak hususundadır. Hayiz meselelerini bilmeyen kadın, salât ve sıyamını, onların vücubü vaktinde terk ve vücubü terki vaktinde ikame eder ki, bunların ikisi de haram ve zararlıdır.

Tilâvete taallûku: Aşikârdır ki, hayize Kur'ân okumak haramdır. Mescide girme dahi öyledir. İtikâf dahi, hayiz ile fasittir. (Nifas hakkındaki hüküm de böyledir.)

Messi Kur'ân hususunda hayize, küçük hades dahi iştirak eder.

Cinayet hükmünce, fark olmakla beraber, Kâbenin tavafı dahi böyledir.

Bulûğ ile ilgisi, medârı teklif olmasıdır. Hayiz, eser-i bülûğdur.

Hayiz ve nifas ile, sekiz şey haram olur:

1 — Namaz.

2 — Oruç.

Sıhhatin şartı, mevcut olmadığı için, bunlar hayiz ve nifas halinde, sahih olmaz.

Malûm olsun ki, hayiz ve nifas, namazın hem vücubünü ve hem cevaz ve sıhhatini meneder. Orucun, yalnız sıhhat ve cevazını meneder. Vücubünü menetmez. Hürmetten adem-i sıhhat lâzım gelmemekle, müellif; sahih olmazlar kaydını dahi ziyade etmiştir. Ve şüphe yoktur ki, bir şeyi menetmek, onun kısımlarını dahi menetmek demek olmakla, hayiz ve nifas halinde olan kadınlar, tilâvet secdesi ve şükür secdesinden dahi memnûdurlar.

3 — Âyet okumak.

Meğer ki, zikri veya senâyı veyahut duâyı müştemil bulunan âyetleri, zikir ve senâ ve duâ kasdiyle okumuş ola. Bu halde, beis yoktur. Hattâ, Fatiha sûresini ve içinde duâ mânâsı olan, sair Kur'ân âyetlerinden birini Kur'ân kasdetmeyerek, duâ tarikiyle okursa, bir beis yoktur.

Hükmü ve haberi müştemil bulunan âyet, zikir kasdiyle dahi okunamaz.

Bir âyetin alt kısmı hakkında tashih muhteliftir. Muhtar olan; men'in mutlak olmasıdır. Zira hadîs-i şerifte,«Hayizli ve cünüp Kur'andan bir şey okuyamaz.» buyurulmuştur. Lohusa dahi hayiz gibidir.

4 — Messi âyet.

Yâni âyete el sürmek, dokunmak. Gerek kâğıtta, gerek pareda, gerek duvarda yazılı olsun. Zira, âyette «Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz.» buyurulmuştur. Meğer, bir kılıf ile messedilmiş ola ki, o kılıf, Kur'ân ve onu havi olan cild gibi hailden ayrı ola. Kavli sahih böyledir[1].

Elbisenin yenleri, giyene tâbi olduğu için, onunla âyet tutmak tahrimen mekruhtur[2].

5 — Mescide girmek.

Çünkü, hadîs-i şerifte: «Mescit cünüp ile hayızlıya helâl olmaz.» buyurulmuştur. Lohusanın hükmü dahi hayiz gibidir.

Muhaşşi der ki, mescidin Kâbeye şümulü olur. Bayram ve cenaze namazgâhlarına şümulü olmaz. Dürerde memnuiyyet, girmek, zaruret yokluğu ile takyit olunmuştur: Evin kapısı, mescide yakın olmak gibi bir zaruret olur ise, mescide girmek memnû olmaz.

6 — Kâbenin tavafı:

Mescide girme haram olduğu gibi tavaf dahi haramdır.

Tavafın sıhhati, hadesten taharete mütevakkıf olmadığından ve diğer tâbir ile tavafta taharet, kemâlin şartı olduğundan, gerek küçük, gerek büyük olsun, alelitlâk hadesten taharet etmeden, tavaf sahih ise de, beyti muazzamanın şerefi ve «tavaf salât gibidir.» hadisine binaen, tavafın, taharetsiz olanı haram, ve tavaf evsafın tefayütü ve ahdasın ihtilâfı tavaf eden için, mucib-i zebh veya mucib-i nahr veyahut mucib-i sadakadır. Meğer ki, tavaf-ı rükün, eyyam-ı nahirde taharetle iade oluna. Nitekim, Kitâbul-hacte müstakillen zikredilecektir.

7 — Cimâ:

Hayiz ve nifas halinde olan zevcesine muamele-i zevciyede bulunan kimseye, müstahap olan: Bir yahut yarım dinar sadaka vererek tövbe etmek ve bir daha bu işi işlememektir. Dinar altın sikkedir ve yarım altın lira değerindedir.

Zevc için - bu halde - mübaşeret haram olduğu gibi, zevce için de, fiile temkini nefs etmek, haramdır. Firaşını ayırmak hiç te lâyık olamaz.

8 — Göbek altından, diz altına kadar olan mahal ile istinfa. Âyet-i Kerimede: «Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayınız»

(Bakara: 222) buyurulmuştur.

Hadîs-i şerifte de: «Leke mâ fevkal-izâr,» varit olduğu için göbeğin üst yanı, intifâ'da helâldir.

---

[1] Yanmak veya suya batmaktan koruma gibi zaruretler, hürmet hükmünden müstesnadır. Kur'ânın tercemesi dahi aslı hükmündedir. Âyet ile Mushafın farkı şuradadır ki, Mushafın yazıdan hâli olan yerlerine dahi hadesli el süremez. Mushafın mâdâsında, memnu olan (nefsi âyetin) messdir. Âyet ile takyit, bir âyetin madununu messetmek memnu olmadığındandır. Kadıhanın fetvalarında, Harbî ve Zimmînin kıraeti bahsinde, zikredilmiştir ki, Harbî veya Zimmî, Kur'ân, fıkıh ve ahkâm talibi olur ise, ihtida etmek ümidine mebni talim olunur ve lâkin Mushafa dokunmaktan menedilir, meğer ki, gusül etmiş ola. O takdirde menolunmaz. İçinde Mushaf bulunan hurca veya heybeye yaslanmak, yahut yolda onun üstüne binmek, koruma için oldukça mekruh olur.

[2] Asılda böyle yazılı olup, Muhaşşi merhum, bunun hidayede musahhah olduğunu söyledikten sonra; «Muhitte ve Camii Temurtâşi'de Mushafı yen ile tutmak, indel-âmme mekruh olmaz, çünkü, memnû olan messetmektir. O da bilâ hail, el ile bilmubaşere olur, diye mezkûrdur. Bunlar, imam Muhammed'den iki rivayettir.»demiştir.

Hayizin, pişirdiğini yemek ve dokunduğunu istimal etmek ve artığını içmek mekruh olmaz.

Hayiz ve nifas demi, bunların (haddi ekserinden sonra) kesildikte[1] zevce ve cariyeye, bilâ gusül dahi mükarenet, helâl olur. «Temizleninceye kadar» kavli kerîmine binaen ki, tuhur hürmete gaye kılınmış demektir[2].

Teşdidi ta ve ha ile: «Yettahherne,» şeklinde dahi kıraet bulunmakla» - ihtilâftan kurtulmak için - gusül etmedikçe, cimâda bulunmamak müstahap olur[3].

Çokluk miktarın dûnunda, âdetin tamam olmasına mebni, kanın kesilmesinde zevce veya cariyei müslimenin vikaı şu üç emrin biri olmadıkça helâl olmaz: Ya gusül etmiş olmalıdır. Çünkü, haddi-ekalde, gusül zamanı dahi hayizden mahsuptur[4]. Gusül etmekle ondan halâs olmuş olur[5]. Yahut bir özre mebni, teyemmüm edip onunla nafile olsun, alelesah namaz kılmış olmalıdır[6]. Ta ki, teyemmüm, namaz için, teahhüt etmiş ola. (gusülün, müekkide ihtiyacı yoktur). Veyahut kesildikten sonra gusül ve tahrîmeye ve bunların mafevkini icraya vakit bulmuşken gusül veya teyemmüm etmeyerek bir namaz vakti çıkmakla, namaz onun zimmetinde borç olmuş olmalıdır.

Bu halde vaktin - yalnız - çıkmasiyle onun cimaı helâl olur. Zira o vaktin namazı, onun zimmetine müterettib olmuştur ki, bu da, taharet ahkâmından bir hükümdür[7].

Eğer vakit, gusüle ve tahrimeye kâfi gelmeyecek kadar az ise, onun mücerret huruciyle yâni, su veya teyemmüm ile temizlenmedikçe kadının taharetine hükmolunamaz: Hattâ (O vaktin namazı ona lâzım olmayıp, vakti o sûretle geçmiş olan salât) yatsı namazı olduğuna göre, zimmetine müterettib olmadığı gibi, kendisi hâizen sabahlanmış demek olacağından, o günün (ramazan günlerinde olduğu taktirde) orucu dahi sahih olmaz.

Eğer kan, kadının âdeti tam olmadan, münkati olmuş ise, üç günü geçmiş ve kadın gusül eylemiş dahi olsa, âdeti güzeran olmadıkça, zevc onunla mukarenette bulunamaz. Zirâ, âdet içinde, hayizin tekrar gelmesi gâliptir. Binaenaleyh, âdetin tamam olmasından evvel, ettiği gusülün hükmü tesiri olamaz[8].

Meseleyi (müslime) kaydiyle takyid, kitabiyenin yâni Yahudî veya Nasârâdan olan (gayri müslime) zevce veya cariyenin on günden evvel, âdeti son bularak, hayiz demi münkati olmakla, cimâi helâl olduğu içindir. Çünkü, onlar gusül ile mükellef değillerdir[9].

Kanın kesilmesi için, haddi-ekserde müekked, şart olmayıp, onun haddi-ekalde şart olması zikredilen iki kıraet arasım birleştirmek içindir[1].

---

[1] İnkıtaın zikri, şart değil, âdet, mecrasında caridir. Yahut bundan sonraki,meseleye mukabele içindir. Dem münkati olmasa da, hüküm böyledir.

[2] Hemde hayiz on günden ziyade sürmez. Dem gerek münkati, gerek gayri-münkati olsun, on günden ziyadesi istihaza kanıdır ve münasebet için bir mâni teşkil etmez. Demek ki, o müddetten sonra tuhur mütehakkaktır.

[3] Âyet, hayiz hakkında ise de, nifas dahi o hükümdedir.

[4] Malûm olsun ki, igtisal zamanı, hadd-i ekal için inkıtada hayizden, ve ekser için inkıtada tuhurdan muteberdir. Tâ ki, müddet ondan ziyade olmasın. Bu da salât ve orucun vücubü ve ric'atin inkıtaı ve tezevvücün helâl olması hakkındadır. Hayiz demi, ekser müddette kesilmiş olmakla ric'at münkati olur ve gusül etmedendahi, âhara tezevvüç ona helâl olur. Ekal müddette inkıta'ı dem, böyle değildir ki, onda gusül veyahut onun makamına kaim olacak şey meşruttur.

[5] Medarı illet budur. Artık kadın, salâtın vücubuna değil, kıraete müteallik ahkâmca, tahirai hükmündedir.

[6] Mücerret teyemmüm, bu bapta, bil-icma, gusül makamına kaim olmaz.

[7] Yâni, sair ahkâm dahi, ona tâbi olur. Hükümlerin cümlesinden biri de, cimaın helâlliğidir.

[8] Lâkin o kadın, badel-gusül ihtiyaten namazını kılar, ve orucunu tutar. Namaz için, vakti müstehabın, sonuna doğru guslü tehir etmek ona vâcip, ve demin kesilmesi âdetin bitmesinden sonra olmuş ise, guslün, o kadarca tehiri ona müstehap olur.

[9] Akvali musahhahanın biri, yukarıdakidir. Diğerinin hükmüne göre, kitabiyenin dahi hükmü, müslime gibidir.

Hayizli ve lohusa olanlar, oruçlarını kazâ ederler. Namazlarını kazâ etmezler. Hazreti Aişe hadîsine binâen ki, «biz bu hallerin kendimize isabetinde, orucun kazâsıyle emrolunur idik, namazın kazâsıyle emrolunmaz idik» buyurmuştur. İcma dahi, bunun üzerinedir[2].

Cünüplük ile, beş şey haram olur:

1 — Namaz. (Çünkü, âyette taharet ile emir olunmuştur).

2 — Kıraeti âyet (Hayiz ve nifas ile haram olan sekiz şeyin üçüncüsüne bak)[3].

3 — Messi âyet. (Sekiz şeyin dördüncüsüne bak).

4 — Mescide girmek. (Sekiz şeyin beş ve altıncısına bak).

5 — Kâbeyi tavaf. (Yukarıdaki, beş ve altıncıya bak).

Abdestsiz üç şey haram olur:

1 — Namaz. (Âyette, taharet ile emrolunmuştur).

2 — Tavaf. (Yukarıda geçene ve evsafı vuzu faslına bak).

3 — Messi Mushaf, yâni Kur'âna el sürmek, velev ki, bir âyet olsun[4].

İstihaza kanı ki, rahimden değil, bir damardan akıp gelmektedir. Ve alâmeti de kokusu olmamaktır. Burundan devamlı olarak gelen, kan gibi, özürlerden olmakla, namaza mâni değildir. Yâni, salât teklifi, istihaza sahibinden sâkıt olmadığı gibi, gelecekte, mezkûr olduğu üzere, vakti kâmilde akışı devamlı olmak şartiyle, o halde kılınan namazın sıhhatine dahi (istihaza kanı) mâni olmaz.

Farz ve nafile olarak, oruç tutmağa da mâni olmaz. Ve zevcinin onunla o halde mukarenette bulunması da haram olmaz[5].

ÖZÜRLER YE HÜKÜMLERİ

Âzâr, özrün cem'idir. Abdesti bozan şey[6] sürekli ve devamlı oldukça, özür ismini alır[7] ve sahibine (özürlü) veya (özür sahibi) denir.

İmdi, müstehaze olan, yâni kendisinden gelen kan, hayiz müddetinin en azından eksik veyahut en çoğundan ziyade bulunan, veyahut, lohusalığı kırk günü geçen, veya ikisinin de (en az), muayyen olan günlerini tecavüz ederek, hayiz ve nifası (haddi ekserini) aşan, veya gebe iken, veyahut henüz dokuz yaşına girmeden veya âyiselik zamanına girdikten sonra, kendisinden kan gelen kadın özürlü olduğu gibi, idrarını tutamama, istitlâkı batın (iç gitmesi, ishâl, sürgün), infilâtı rih (yel kaçması), ruafı dâim (sık sık burun kanaması), ve akıcı yarası olan kimse özürlüdür[8].

---

[1] Teşdidi kıraetin zahiri dahi, muhtemeli-ıtlak olmakla, biz guslün istihbabına kail olmuşuzdur. Biz, onların ikisiyle de âmil olduk. Delâilde asıl olan, ihmal değil iymaldir.

[2] Hem de namazı kaza etmekte güçlük vardır. Zîra, hayiz, her ayda galiben tekerrür eder. Oruç öyle değildir.

[3] Zeyd, cünüp iken, gusül murat ettikçe, senâ kasdiyle: Bismillahir-rahmânir-rahîm el-hamdu-lillahi rabbil-âlemîn demekte beis var mıdır? Elcevap: yoktur. Feyziyye.

[4] Hayiz ve nifas ile haram olan sekiz şeyin, dördüncüsüne bak. Bu hususdaki memnuiyyet esahtır.

[5] Çünkü, eza değildir. Sahabiyattan Hamne binti Cahş (Radiyallahü teâlâ anhâ) müstehaza imiş. Zevci olan Hazreti Talha (Radiyallahu teâlâ anhü) o halde onunla mukarenette bulunurmuş. Bunu, Ebû Dâvud ve başkası, isnadı sahih ile rivayet ettiler.

[6] Hakikaten, abdesti bozan şey kastedilmiştir ki, necis olan şeyler demektir. Uyku ve kahkaha gibi, maani kabilinden olup ta, taharet ve necaset ile tavsif olunmayan abdest bozucular, hariçtir.

[7] Devam ve istimrarın derecesinden, biraz ileride bahis vardır.

[8] Muhaşşi der ki, göz ağrısı, görme zaafı, veya göz pınarında şişi olup ta, gözü daima sulanan, ve kulağından veya memesinden, yahut göbeğinden ağrı ile bir şeygelen, kimse dahi özür sahibidir. Çünkü, bunlar yaradan geldiği için, hep abdesti bozucudur.

Özürlülerin hükmü: Özürünü, zorluk çekmeyerek tıkamak veyahut namazı oturarak veya îma ederek kılmak ile habis ve redde kaadir olamaz ise[1], farz olan her namaz vaktinde, abdest alıp namazı öylece kılmaktır. (Onların taharetleri, hadese mukareneti, yahut hadesin ona ansızın ârız olabilmesi cihetiyle, hakikî olmayıp, tahareti zaruriyyedir)[2].

Beş vakitte aldığı abdest ile, dilediği kadar, farz ve nafile namaz kılabilir. Farz namazlara göre, o abdestte vakit namazları edâ edebildiği gibi, geçmiş namazları dahi - velev ki, zimmetine sıhhati zamanında taallûk etmiş olsun - kazâ edebilir.

Onunla nevâfil kılabildiği gibi, vitir ve bayram namazı gibi vâcibatı ve cenâze namazını dahi kılabilir. Ve Kâbeyi tavaf etmek ve Mushafa dokunmak câizdir.

Özürlülerin abdestleri, kendi özürlerinden başka bir abdest bozma hâdisesi olmadıkça[3], ancak vaktin çıkmasiyle bozulur. Sabah namazından sonra güneş doğmak gibi ki, o namazın abdesti artık kalmamış olmakla, bayram namazı ve işrak ve (duhâ) kuşluk namazları için abdest almak lâzım gelir. (Vaktin girmesinin) bu abdeste tesiri olmadığından, bayram ve kuşluk namazları için almış olduğu abdestle öğle namazını kılabilir. (Sahih olan da budur).

Bu illetlerden birine müptelâ olan kimse; özrü, abdest alıp namaz kılacak kadar müddet hiç kesilmeden devam ederek bir namaz vaktini kaplamadıkça özürlü olamaz (sahibi özür sayılmaz).

Özrün, tarif edildiği veçhile, vaktin tamamını, istiap eder olması, (istiabı hakikî) ve abdest alınıp namaz kılınamayacak derecede az bir müddet kısa fasılalarla kesilir olması (istiabı hükmî) dir.

Gerek hakikî, gerek hükmî istiap, mezkûr özrün sübutunun şartıdır.

Özrün devam ve bekasının şartı, o istiaptan sonra, her namaz vaktinde, bir kere olsun, bulunmasıdır.

Özrün inkıtaının şartı, yâni özür kesilmiş olmak ve sahibi özürlü olmaktan kurtulmak için şart: Hakikaten inkıtaiyle, bir namaz vaktinin kâmilen, ondan hâli olmasıdır.

Allah sıhhat ve âfiyetten düşürmesin.

Özürlünün, kan, irin ye sidik gibi özrünün pisliklerinden çamaşırına geçmiş olanı yıkamak, özür kaim ve dâim oldukça vâcip olmayıp[4] dirhem miktarından fazla olanını yıkamak dahi - faydalı olmadıkça - vâcip olmaz.

Faydalı olmak: Temizlendikten sonra tekrar isabet eder olmamak ve alâ kavlin, namaz kılıncaya kadar, bir daha kirlenmemektir.

---

[1] Eğer meşakkatsiz reddine kaadir olur ise, red tahakkuk eder ve özürlü olmaktan çıkar. Farz olan namazda kıyamı terketmek ve hattâ, imâ ile kılmak suretiyle rükû ve sücudü terkeylemek, namazı (meal-hedes) kılmaktan ehvendir.

[2] Binaenaleyh, beş vakitte abdest almaları ve abdest almak için vaktin girmesini beklemeleri lâzım gelir. Abdestin âdâbının on ikincisinde «ihtiyattır» denilmesi, sevki kelâm İktizasınca iki vakit arasında «vakti mühmel» olduğuna göredirki, o vakit aldığı abdesti, namaz vaktinin girmesinde, hilaftan çıkarak, iâde etmek, ona menduptur. (Vakti mühmel) olmadığına göre, bir namaz vaktinin âhirinde, diğer vaktin namazı için, abdest almış bulunur ise, icmaan câiz olmadığından, gelecek vaktin girmesinde, ona abdesti iade vâcip olur.

[3] Özrün dışında, hâdis olan nâkiz, kendi özrünün benzeri dahi olsa, abdest bozulur. Meselâ: Birkaç çıbanı veya çiçeği olup ta, bir takımı akar olduğu halde, abdest almış olsa, akmamakta olanı, aktıkta abdesti bozulur. Netekim burun deliklerinin birinden kan gelmekte olduğu halde abdest alıp namaz kılarken, vakit dahilinde diğer delikten dahi kan gelse, abdesti bozulmuş olur. Çünkü bu, yeni ve başkabir hadestir.

[4] Çünkü, hadesin hükmü ve abdest tazelemenin lüzumu, nassı Nebi ile malûm olmuştur. Necaset ise, o mânâda değildir ki, onu da, ona kıyas edelim. Zira, necasetin azı affedilmiştir. Çoğu da zaruret halinde azı gibidir. Hem de abdesti bozan o olduğu için, hükmen necis dahi değildir. Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri, müstehazaya, abdesti tazelemeği emir etmişler de, elbisenin yıkanmasını emretmemişlerdir. Emrin ihtiyaç vaktinden tehiri ise, câiz değildir.

ENCAS VE ONDAN TAHARET (PİS OLAN ŞEYLER ve ONLARDAN TEMİZLENME)

(Müellifin bu ünvanı ile akdettiği babı, biz ikiye ayırarak, birine encas ve diğerine mutahhirat diyeceğiz).

ENCAS

Temiz olmayan şeye necis tâbir olunur ki, encas onun cem'idir. Bunun lûgatte meşhûru, neces ve necistir.

İki okunuş arasındaki fark şudur ki; neces, pisliği ârıza olmayana mahsus olup, necis, alelitlâk temiz olmayan demek olup, zâtî ve ârızîye şâmildir. Meselâ: İnsan tersi, hem neces, hem necistir. Pislenmiş elbise, yalnız necistir.

Necise, necaset dahi denir. Necis ve necaset, hakikî olduğu gibi hükmî dahi olur ki, necaseti hükmiyye, hadesten ibarettir. Necaseti hakikiyyeye, habes dahi denilip, cem'i ahbas gelir.

Ahbasın ve onun ahkâmı olan taharetin beyanı geçmiş olmakla beyan sırası, ahbasa ve onların temizlenmesine gelmiştir. Hadesten taharet, cinsi salâtta farz olduğu gibi, habesten taharet dahi, muaf olmayan miktarda farzdır.

Varit olmuştur ki, kulun, kabirde ilk mesul olacağı şey, temizliktir. Ve kabir azabının hepsi, temizliğe itina etmemekten ve pislikten ve alelhusus sidikten sakınmamaktandır.

Necaset, kazûrat ve mustakrazata münhasır değildir. Fukahâ, necaset nevilerini, galîza ve hafîfe isimleriyle ileride geleceği şekilde iki kısımda sayarlar.

(Necaseti galîza): İnsanın, - süt emen çocuk dahi olsa - sidiği ve tersi, eti yenmeyen hayvanların hem tersi ve sidiği, hem de salyası, eti yenen hayvanlardan tavuk, kaz ve ördek tersi, insan bedeninden çıkan ve abdesti bozan şeylerden «kan, irin, meni, mezi, vedi[1], hayiz, nifas ve istihaza kanları, ağız dolusu gelen kusuntu[2],» şarap, kan, boğazlanmadan ölmüş hayvanın eti ve ham derisi.

(Necaseti hafife): Atın ve eti yenen ehlî ve vahşî hayvanların sidiği, ve eti yenmeyen kuşların tersi, (her iki kısım için, ileride tafsilât vardır).

Atların, katırların, himarların, develerin, sığırların, mandaların, koyunların, keçilerin tersleri, indel-imam galîza ve indel-imameny hafifedir. Gılzatı hazreti imam ittifakı edilleye, ve imameyn hazretleri ittifakı ulemaya binâ eylemişlerdir[3]. Müellif, kavli imameyni racih göstermiştir.

Gılzat ve hiffet, tathir keyfiyyeti itibariyle değildir. Yâni, bir kısım necasetin tathir ve izalesi zor olduğu için onlara galiza ve bir kısmının da tathir ve izâlesi kolay olduğu için onlara hafife ismi verilmiş değildir. Belki, gılzat ve hiffet ve tâbiri diğerle tağliz ve tahfif, salâtın sıhhatine mâni olup olmayan, miktar itibariyledir[4].

Şöyle ki, (az miktarı) bağışlanmış olanına: Necaseti galîza ve (çok miktarı) bağışlanmış olanına: Necaseti hafife denilmiştir.

---

[1] Meni, tevlid maddesi olan (hayat suyu), mezi, indel-mülâabe, zuhur eden yaşlık. Vedi, su döktükten sonra gelen yapışkan ve beyaz akıntıdır.

[2] Uyuyanın ağzından gelen suyun tahareti hakkında, abdesti bozanlar kısmında malûmat vardır. İçki kusuntusu, az dahi olsa necistir.

[3] Necisliği hakkında, edilenin ittifak ettiği şey, indel-iman galîzadır. Gerek ulemânın ihtilâfı ve umumun belvası (iptilâ, alışkanlık) olsun, gerek olmasın, edille ittifak etmez ise muhaffeftir. İndel-imameyn, edilleye nazar olunmayıp, necisliğine ulemânın ittifak ettikleri şey umumun mücerrebi de değil ise, galîzadır. Böyle olmayan hafifedir.

[4] İçinde bulunduğu suyu, ifsatta hafîfenin galîzaya müsavatı, artık sular ile kuyu sularında ihtar olundu.

Necaseti galîzanın ancak, dirhem miktarı bağışlanmış olup[1] ondan ziyadesi, izalesine kudret varsa, bağışlanmış değildir!.

Mafuviyyet (bağışlanma) yokluğu ve taharetin vücubü, imkân ile mukayyet olduğu gibi, daha fenasını irtikâbı istilzam etmemekle de mukayyettir; insanlara avret yerini açmaksızın temizlenmeye kaadir olamayan kimse, namazı öylece kılar. Çünkü keşfi avret eşeddir. İzale-i necaset için, onu açarsa fâsık olur. Zira iki mahzurun arasında kalan kimseye, onların ehvenini tercih etmek lâzımdır. Amma, hem izalesi gereken necaseti olan, hem de, abdestsiz bulunan kimse bunlardan, yalnız birine yeten suyu buldukta, onu necasetin izalesine sarfeylemesi vâcip olur. Çünkü, abdeste bedel, teyemmüm edebilir ve o halde hem necasetten tahareti, hem de hadesten tahareti elde etmiş olur.

Mâfuviyyetin mânâsı: Zikrolunan miktarları, şâri (dinin sahibi), onunla namaz fasit olmaktan affetmiş demektir. Yoksa, külliyen mâfuv demek değildir[2] ki, mezkûr miktarlarda keraheti tahrîmiyye ve onun aşağısında keraheti tenzîhiyye olduğunda ise ittifak vardır[3].

Hattâ, buna şu iki meseleyi eklemişlerdir ki, namaz kılarken üzerinde dirhem miktarı necaseti galîza bulunduğunu bilen kimse, namazı bozup onu yıkamak vâciptir. Vâcip ise mukaddemdir. Üzerindeki necaseti galîza, dirhem miktarından az ise, onu yıkamak için salâtı kesmek, bir cemaat daha bulmak ihtimaline mebni, cemaati fevt korkusu olmamak suretinde, efdâldir[4]. Ve illâ namazına devam eder. Yâni onu bozmayıp tamamlar. Zira, cemaat daha mühimdir. Netekim, vaktin darlığı sebebiyle namazı geçirmek korkusunda da namaza devam eder. Çünkü namazın geçmesi haramdır. Kerahetten dolayı harama kaçmak yoktur.

Necaseti galîzanın dirhem miktarı, camit olanında veznen ve mayî olanında ölçmekle muteberdir ki, dirhemin miktarı yirmi kırat (harup çekirdeğidir[5]. Mesahası, parmak diplerinden itibaren avuç içi kadardır[6].

Necaseti hafîfenin miktar mâfuvviyeti olan rubûdan azı: «Kendisiyle ancak namaz câiz olacak olan elbisenin bütünü, bir kavle göre de yen ve etek gibi kısmın rub'u maksuttur» diyenler dahi olmuş ise de, sahih olan: bütün libasın ve (bedene isabet etmiş olduğuna göre) bütün bedenin dörtte biri kastedilmiş olduğudur[7].

Rub'u miktarı, mâfuv olamaz. Zira, bir takım mesailde, küll makamına kaimdir: Başın dörtte birinin meshi, ve yine hacda dörtte bir miktarının tıraşı[8], setri avret için kullanılan elbisenin rub'unun tahareti gibi[9].

Müellifin Siracı Vehhactan naklen beyanına göre, inbisat suretiyle olan fazlalık dahi muteber olmakla, elbiseye pis olan yağın dokunmasında mâfuv olan miktarda ise,

---

[1] İmam Zufer ve imam Şafii; necasetin azı ve çoğu ademi afıvda müsavidir. Çünkü, tahareti mucip olan nas, bunların arasını tefrik etmedi, demişlerdir. Bizim için delil, budur ki: kalîl, korunması mümkün olduğu için mâfuv kılınır. Onu da biz, istinca yerinden alarak, miktar dirhem ile takdir etmişizdir. Hidâye.

[2] Keçinin memesine yapışmış olan tersi, sağılan sütü pisletir. Lâkin, sütü sağılırken, hayvan terslemek, âdet olmakla, süt kabına düşen bir iki ters tanesi, dağılmadan ve sütte eser bırakmadan, hemen alınırsa, mâfuv olur. Tezek mayi olduğundan mâfuv olmaz.

[3] Bunu, Muhaşşi merhum galîzada zikretmiştir. Hafifede: Rubudan ekal olduğu vakit kerahetin, tahrîmiyye veya tenzihiyye mi olacağını beyan edeni görmedim, demiştir.

[4] Vaktin müsait olması meselesi ileride gelecektir, bundan hükmü münferit dahi malûm olur.

[5] Her zaman için bilinen dirhem demektir.

[6] Dirhemden mutlaka vezni itibar edenlerin kavliyle mesahayi itibar edenlerin kavlini. Hindivânî böyle telif etmiştir ki, bunların ikisi de rivayettir ve sahih olan da budur.

[7] Şu kadar ki, elbise bütün bedeni örtüyor ise onun dörtte biri ve eğer yalnız avret yerini örtüyor ise yine onun dörtte biri muteber olur.

[8] Yâni ihramda başının rub'unu tıraş eden kimseye, tekmil tıraş olmuş gibi (kurban) vâcip olur ve o tıraş ile ihramlı ihramdan çıkabilir.

[9] Yâni, sadece avret yerini örten elbisenin rub'unun dahi tahareti, indel-hâce kâfidir.

yayılmadan kılınan namaz sahih ve yayılıp belli miktarı aştıktan sonra kılınan namaz, sahih değildir.

Muhaşşinin ifadesine göre, yalın kat olan elbisenin bir yüzüne isabet eden necis, diğer yüzünden zahir olmakla, iki misli sayılmaz. Elbise iki kat olup da, pislik onun hem yüzünde, hem de ikinci katında (meselâ astarında) zahir olursa, satıh iki sayılır.

Kaldı ki, necaseti galîza nevilerinden olan şarap: Mâruf müskirin ismidir ki, çiğ şıradan olur, ekşiyip fışkırır. Onun necaseti galîza olduğunda ittifak vardır. Diğer alkollü içkiler dahi, kavli racihte, necaseti galîzadır[1].

(Kan) dan maksat, akmış olan kandır. Gerek insan kanı, gerek hayvan kanı olsun, gerekse, aktıktan sonra donmuş veya donmamış olsun, hepsi aynidir.

Akmadığı cihetle, insanın abdestini bozmayan kan ve boğazlanan hayvanın damarlarında ve etlerinde kalan kan, ve ciğer ve dalak ve yürek kanı ve çekirge ve balık kanı ve çok dahi olsa pire ve tahta kurusu ve bit kanı müstesnadır ki, bunlar necis sayılmaz. (Yâni namazın sıhhatine mâni olmaz ve içine düştüğü suyu pislemez).

Şehit kanı dahi, kendi hakkında, - üzerinde oldukça - necis değildir. Şehidin gaslinin terki hakkındaki emri âlî zaruretine binaen, demi şehit hükmen tahir olmakla[2] şehidi sırtına yüklenmiş olarak namaz kılmış olduğu, farz olunan kimsenin namazı sahihtir. Kendinden atıldıktan sonra sair kanlar gibi, kıyasın aslı üzere necistir.

(Meni) dahi kan gibi necaseti galîzadır. (Çünkü kanın hülâsasıdır). Gerek insanın menisi, gerek hayvan menisi olsun.

(Meyyite) lâşe demektir ki, boğazlanmayarak ölen veyahut şerîate uygun olarak boğazlanmamış olan hayvandır[3], Maksat akıcı kanı olan hayvandır.

(Balık)[4] ve su içinde yaşayan sair hayvanat[5] ve çekirge ölüsü ve her ne kadar yenir olmasa bile akıcı kanı bulunmayan haşerat ölüsü meyyite değildir. Binaenaleyh, bunlar suya düşüp ölmek, veya ölüp suda bulunmak ile su pislenmez. Suda görülen kurbağa ölüsü dahi suyu pis eylemez.

Su kuşundan olan kaz, ördek, akıcı kanı olduğu için, onların ölüsü meyyitedir.

Büyük yılan dahi öyledir. Yılanın gömleği temizdir. (Ham deri) den maksut, ihaptır ki, debagat olunmadık deridir. Derinin debagate salih olanı, debagat ile tahir olur. Netekim, mutahharatta beyan olunur.

Eti yenmeyen hayvanların, sidik ve dışkısında, eşeğin sidiği ile yılanın sidiği ve tersi dahi necaseti galîzadandır.

(Yarasa) nın sidiği[6] ve tersi korunulmaktaki mazerete mebni, suyu ve elbiseyi pisletmez.

Farenin sidiği suyu pisler. Zira, üzeri örtülerek ondan sakınmak mümkündür. Yiyecek ve içecekte, zarurete mebni, sidiğin ve tersin azı bağışlanmıştır.

---

[1] Diğer müskiratın, şaraptan farkı, haddin lüzumu hususundadır ki, haddi-şer'i şarabın içilmesine ve diğerlerinin sekrine terettüp eder. Netekim kabili mutahharatta dahi gelir. Şarap içenin, içmesinin akabinde artığının necis olduğu artıklar faslında ve alkolik olanın terinin necis olduğu kütübü fıkhiyyede zikredilmiştir.

[2] Tahareti şehidin cesedine göredir. Gayrinin hakkında necistir.

[3] Kitabı zebâyiha bakmalı ve mutahherat envaından zekâta müracaat eylemeli.

[4] Balığın suda ölmüşünün yenmemesi ayrı bir meseledir.

[5] Bunda deniz kelbi ve hınzırı dahi dahildir ki, onlar demevi olsalar suda sâkin olamazlar. Binaenaleyh, bunların ölüsü lâşe sayılamaz. Kaz, ördek ve hattâkarabatak, bundan hariçtir ki, onların ölüsü laşedir.

[6] Yarasa ki, hilkaten garabeti haiz olarak, dişleri, kulağı, memesi, sidiği vetersi vardır. Uçar ve hayiz görür ve doğurur. Gündüzün ışığında ve gecenin karanlığında görmez. Şemsin gurubundan ve fecrin tulûundan biraz sonraya kadar görür. Şer'an dahi hususî hükümleri vardır.

Kedinin sidiği dahi, su,kaplarının gayride bağışlanmış olmak fetvaya müstenittir.

Eti yenmeyen hayvanların salyasından, atın, eşeğin, katırın salyası müstesnadır ki, onlar zâhirî rivayette tahirdir. Sahih olan da budur[1].

Eti yenen kuşlardan tavuğun, kazın, ördeğin tersleri, necaseti galîza olup[2] onlardan güvercin ve serçe gibi havada tersleyenlerin tersi temizdir.

Atmaca, çaylak kartal gibi havada tersleyen ve fakat eti yenmeyen kuşların tersi necaseti hafifedir[3].

Necaseti hafîfe envaında mezkûr olan at sidiği, koyun ve geyik misilli eti yenen bilcümle ehli ve vahşî hayvanların sidiği gibi necaseti hafifedir[4].

Sidik kaydı, bunların tersleri hakkında, İmam Ebû Hanîfe hazretleri Nasseynin adem-i taarruzuna mebni taglize, ve imameyn hazeratı ihtilâfı ulemaya mebni tahfife, kail olduklarındandır. Umumî tecrübeye binaen azhar olan, kavli imameyndir. (Dürrü Muhtârda mezkûrdur ki, her hayvanın ödü, sidiği gibidir. Geviş getirenlerin gevişi, gübresi gibidir).

Sidiğin iğne ucu gibi[5] olan serpintileri, velev ki necaseti galîza kısmından olsun, elbisede, bedende, mekânda bağışlanmıştır. İğnenin iplik geçirecek mevziî kadar dahi olsa, yine zarûrete mebni bağışlanmıştır[6].

Suda, bunlar böyle değildir. Hattâ az miktardaki suyun içine, iğne ucu gibi sidik serpintileri isabet etmiş bir elbise düşse, o su fâsit olur. Zira, onun düşmesi, harec ve külfete ve zarûrete mebni idi, suda yâni suyu muhafazada müşkilât yoktur.

Gerek akar, gerek durgun olsun, bir suyun içine, necaset atılmasından dolayı sıçrayan saçıntının, isabet ettiği şey, kendisinde pislik eseri, zâhir olmadıkça, pislenmiş olmaz. Zira, suya olan çarpmadan sıçrayan serpinti, çarpan şeyden değil, suyun eczasından-olmak, daha galiptir. Hilâfı meydana çıkmadıkça, galip ile hükmedilir.

Cenaze yıkantısı, ölü cesette, necaset olmadıkça tahirdir. Bu su, sular faslında mezkûr olduğu üzere mâi müstameldir.

Meyyit necasetlenmiş ise, yıkantı dahi necistir. Ancak, yıkama esnasında, korunması mümkün olmayan miktarı bağışlanmıştır. Akıp bir yere biriktikten sonra, isabet etiği şeyi, pisler.

Necaset yıkantısı necistir. Temizlenmesi üç defa ile takdir olunan[7] bir pislenmişin, her defaki yıkantısı[8], necaseti galîzadır.

Suda, sıçradığı yerler belli olmayan, yıkantı sıçrantısı bağışlanmıştır.

Sokak çamuru, gerek sert ve sıvık, gerek gevşek ve cıvık olsun, az çok, necasetten hâli olmasa da, zarûrete mebni temiz hükmündedir[1]. Eğer, ayni necaset olduğu bilinirse, temiz değildir.

---

[1] Meşkükiyyet, mutahharriyettedir. Netekim, artıklar faslında zikrolundu.

[2] Kazın, ördeğin ehlîsi, tavuk gibi ve vahşîsi, güvercin gibidir, diyenler olmuştur.

[3] Bunların necasetlerinin tahareti hakkında, kavli musahhih olduğu müellifçe bildirilmiştir.

[4] Çünkü, at dahi eti mekruh ise de yenebilir. Kerahet, ibahayı menetmez. Yaşlı sığır etini yemekte olduğu gibi ki, o da kerahetle mübahtır. At etinin keraheti İndel-imamdır. Atın artığı ittifakla tahir olduğuna nazaran, kerahet, eti necis olduğundan değil, at cihat âleti olduğundandır. Madde-i cihadı kesmekten korunmak için, hazreti İmam, onun kerahetine kail olmuştur.

[5] İğne ile takyit edilmesinde, çuvaldız ucu kadar olanının - bilâ hilaf - mâniolacağına işaret vardır.

[6] Çünkü, bundan sakınmak, mümkün olamaz. Hususiyle, rüzgâr estiğinde. Hazreti İbni Abbas; bundan sual olundukta: Cenab-ı Haktan biz, bundan fazlasını umarız, diye cevap vermişlerdir.

[7] Mutahheratın birincisi olan gusülde, gayri mer'î olan necasetin, keyfiyeti-tathirine bakınız.

[8] Yâni, birinci, ikinci, üçüncü defası, çünkü, dördüncü defası temizdir.

Sokak çamuru gibi, gübreli çamur dahi temiz sayılır.

Keniften (ayak yolundan), ahırdan, hamamdan çıkan buhar, tavanda su damlası olarak insanın üstüne damlarsa istihsanen necis sayılmaz.

(Dürrü Muhtârda: Necisin buharı, gübrenin tozu bağışlanmıştır, diye yazılıdır).

Necisten istiktar (inbikten çekme) olunan şey, necistir: Cibreden istihsal olunan rakı gibi.

(Muhaşşi der ki, rakı necaseti galîzadır. İçen, sarhoş oldukta had olunur. Haddi şer'i, bunun sekrine ve şarabın şürbüne gerekmektedir. Şarap, necaseti mer'iyye ve rakı, gayri mer'iyyedir).

«Eti yenmeyen kuşun yumurtası, eti gibi necistir» denildi. Tahirdir, diyen de vardır. (Buna benzer meseleler, kitabın sonunda zikredilir).

Et kokmak, yemek ekşimek ile, necis olmayacağı ve tavuktan çıkan yumurta ve anasından doğan kuzu, üzerlerinde necaset olmadıkça, suyu ifsat etmeyeceği, kuyu sularının beyanında, zikredilmiştir.

MUTAHHİRAT (TEMİZLEYİCİLER)

Mutahhirat, mutahhirin cem'idir. Mutahhir, temizleyici şey demektir. Tathir ki, temizlemektir. Necisi, isabet ettiği şeyden izale eylemektir.

Necislerin izalesi için, birçok sebepler ve yollar vardır. Onların birincisi sudur.

Müellifin bu hususdaki beyanı dağınık olmakla, biz ona uymayacak ve sözü sıraya koyacağız, ve Âlâiddînî Hıskıfînin[2], şu nazmı, mutahhirat nevilerini câmî olmakla, onu mehaz tutacağız:

Bu üç beyitte özetlenen temizleme vasıtaları:

a — Su ile yıkamak,

b — Silmek,

c — Kurumak,

d — Yontmak,

e — Kazımak,

f — Debagat (deriyi tabaklamak)

g — Sirkeleşmek,

h — Boğazlamak,

i — Ovalamak,

j — Sürtmek,

k — Girmek,

l — Tagavvur (suyun çekilmesi)

m — Kısmî tasarruf,

n — Atmak (pamuk ve yün gibi şeyleri)

o — Çekmek (kuyudan su)

p — Yakmak (ateşle yakmak)

r — Kaynatmak

---

[1] Onunla namaz câiz olur. Fâhiş miktarı, salata mâni olmak eşbehtir. Meğerki, daima oradan gelip geçmeğe mecbur olan kimse için ola.

[2] Hıskıfî, Dürrü Muhtâr sahibidir.

s — Kısmî yıkama

t — Oyup çıkarma gibi hususlardır ki; her birinin âit olduğu yerler başka başkadır. Sırasıyla anlatılacaktır.

GASL ÎLE TATHİR

Gasl ki, yıkamaktır[1]. Tathir olmak (ve tabiatında kalmak) şartiyle (Alel-itlak) su ile olur. Gerek mutlak, gerek mukayyed veya müstamel olsun. Çünkü, su nev'inin -mütenahî olan- necaset cüzülerini izalede kuvveti vardır. Ve mevcudün ehveni olmakla, elde edilmesinde güçlük yoktur. Gül ve sair çiçek suları ve sirke gibi, ezhar, esmar ve bakliyye nevilerinden, çıkarılan sular, ve içinde nohut ve bakla gibi temiz şeyler ıslatılarak -rengi dönmüş ise de- safiyyetine halel gelmemiş olan sular, dahi necaset giderme işlerinde su hükmündedir.

Necaset ile taharet, birbirine zıt olup, şey ise zıddıyle sabit olamayacağından, şarap gibi temiz olmayan şeylerle taharet hasıl olmaz.

Temizlikte kullanılacak temizleyici sıvının[2] çıkarıcı ve izale edici olması da, lâzım olduğundan, süt[3] ve emsali gibi yağlı, bal ve pekmez gibi yapışkan, temiz sıvılar (ve keza, camidatı tahire ile ihtilât ve imtizaç ederek peltelenmiş ve tabiatı asliyyesi olan safiyyeti kalmamış olan sular) dahi temizilğe alet olamaz.

Temizleme işinde, necaseti galîza ile necaseti hafîfenin farkı olmamakla, bu babta -alel-itlak necaset- mer'î ve gayri mer'î olmak üzere ikiye ayrılır.

Kuruduktan sonra iz bırakana: Mer'î, yahut cirimli[4] ve iz bırakmayana, gayri mer'î, yahut cirimsiz tâbir olunur.

Necaseti mer'iyye ile pislenmiş olan şey, necasetin aynı ve eseri[5] ondan zail olunca, tahir olur. İzale yolu, her ne olursa olsun, yâni gerek gasl veya mesih, yahut delk ve ferk bulunsun. Gasl suretinde dahi, gerek akar suya, gerek durgun ve çok suya konarak, yahut da üzerine su dökülerek veyahut, leğen gibi bir kap içinde bir defa veya birçok defa yıkanarak olsun.

Renk ve kokudan ibaret, eserin kalması, izalesi meşekkatli olduğuna göre, zarar vermez.

Sudan ve su yerine kaim olan sıvılardan başkasına: Meselâ, sabun ve sodaya muhtaç olmak ve hattâ, suyu ısıtmağa kalkışmak, meşakkattir.

Meselâ kana bulanmış olan veya üzerine şarap dökülen veyahut müteneccis boya ile boyanan bez, necaseti gayri mer'iyye yeri gibi, üç defa veya suyu sâfi oluncaya kadar, yıkanarak tahir olur. Boyanın rengi ve kanın veya şarabın lekesi onda kalabilir[6].

---

[1] Yaş bez veya sünger ile silmek dahi, bu hususta yıkamak demektir. Abdest ve gusülde böyle değildir.

[2] Mayi kaydı, câmitten korunmaktır. Kar ve buz erimeden, temizleyici değildir.

[3] Velev ki, çalkalanıp yağı alınmış olsun.

[4] Kan, insan menisi hayvan tersi gibileri, necaseti mer'iyyedir. Şarap, mer'i ve rakı gayri mer'îdir.

[5] İzalesinde güçlük olmayan, eser maksud olduğu gelecekte anlaşılır.

[6] Müellifin ve sahibi dürrün ifadelerinden anlaşılan, müteneccls dühen (pisyağ) ile pislenmiş olan şeyi, yıkadıktan sonra, onun eseri olan yağın bekası dahi, zarar vermez. Çünkü, sirayet ondan mâfuvdur. Hem de dühen, nefsinde tahirdir. Necise mülâki olmakla pislenmez. Muhaşşi der ki, bundan müteneccis sabunun hükmü dahi bilinmiştir ki, gasl ile mücavir necaset ondan zail ve kendisi tahir olur.

Hanefî mezhebi üzere olmayan bâzı ulemâ: O, ebeden tahir olmaz, demişlerdir. Nitekim, kalb, istihale, kaynama tariklerinde zikrolunur. Aynı necis olan (şahmi hınzır) veya (Vedki meyyite bulaşığı) olursa, o başkadır ki, onun tathir!, (kalbi ayne) mütevakkıftır. Nitekim gelecektir.

(Düsumet) desim demektir ki, yağın bulaşığı ve yağlı şeyin halidir. (Teşerrüb) içmek, yâni suyu ve rutubeti çekmek ve emmek demektir. (Dühen) yaprak ve hububattan çıkarılan yağdır. Yenecek yağa (semn) ve gül yağı gibi sürünecek yağlara da (dühen) denir. (Şahm) içyağı ve (Vedk) çerviştir.

Pis kına[1] ile elini kınalamış olan kadın, elini üç kere yıkamakla, elleri temizlenmiş olup, kına eserinin elde kalmış olması zarar vermez.

Ele, yahut yüze, veşm yapmak (nişan döğmek), dahi böyledir ki nehyedilmiş olan -âdeti cahiliyye üzere- bir yerini iğneleyip kanattıktan sonra, sürme veya çivit sürüp morartmak halinde, kan ile necislenmiş olan sürme veya çivit sürülen yer, şifâ bulduktan sonra, üç kere yıkanmakla temiz olur. Eseri izale için deriyi kesmek, yahut yerini yara etmek, lâzım gelmez.

Müteneccis olan, (sade ve zeytin yağı gibi) yenecek yağlar olursa, üzerine üç defa su[2] döküp almakla tahir olur. Su dökülünce, her defasında, biraz karıştırılır. Yağ suyun üzerine gelince alınır, yahut altından delikli bir kap içinde bulundurup, üzerine su dökerek, yağ suyun yüzüme geldikte çalkalamak ve altındaki deliği açıp suyu akıtmak ile, yağ alınmış ve temizlenmiş olur.

Bunlar sıvı hakkındadır. Katılarda, takvir tariki icra olunur ki, necis olan yerin oyulup atılmasıdır[3].

Bal, pekmez, süt gibi pislenmiş mayiler, tahir su ile kaynatılarak temizlenir. (Galy) kaynama demektir.

Fehhârı cedid ki, topraktan yapılmış ve ateşte pişirilmiş olan testi ve çömlek gibi kapların yenisidir, bunlar pislenirse, her defasında, damlalar kesilmek üzere üç kere yıkanır. Bir kavle göre yenisi yakılır. (Yakmak alazlamaktır) ve eskisi yıkanır[4].

Tahtanın dahi, eskisi yıkanır, yenisi yontulur.

Alel-itlak meni, yıkamakla tahir olur. Hasseten, insan menisinin kurumuşu, ovalamakla da zâil ve orası tahir olmuş olur. (Nitekim - ferk tarikinde beyan olunur). Pis su ile su verilen bıçak, zahiren, bâtınen necis demek olmakla, zâhiri yıkamakla tahir olup onunla kesilen (meselâ) kavun yenir ise de, onu üzerinde taşıyanın namazı sahih olmaz. İçi ancak yeniden su vermek ile temizlenir. Nitekim, ateşle temizleme bahsinde bildirildi[5].

İz bırakmayan necasetle pislenmiş olan şey, onu yıkayan veya kullanan tarafından (temizlenmesine galebei zan hâsıl oluncaya kadar) yıkamakla temizlenmiş olur[6].

Galebe-i zan: Üç kere yıkamak ve sıkılan neviden ise[7], her defasında sıkılmak ile takdir olunmuştur[8].

---

[1] Pis olmuş, meselâ murdar su ile yoğrulmuş kına demektir.

[2] Suyu mutlak zikretmekle, mikdarı yağa müsavi olup olmamağa şâmil olmuştur. Bâzıları, o mikdarda olmasını şart kılmıştır.

[3] İleride geleceği gibi. Mayiin pislenmesi dahi, sathı, yüz arşından eksik olmak veya necaset eseri onda aşikâr bulunmak iledir.

[4] Yâni üç kere yıkamakla tahir olur. Tecfif (ki, burada damlaların kesilmesidir) gerek bulunsun, gerek bulunmasın. Çünkü, necaset onun yalnız zahirinde olmakla, beden gibi olmuş olur. İbni Hümam, der ki, eskiyi pislendiği vakitte, yaşbulunmak kaydiyle takyid etmelidir. Çünkü, istimalden sonra metrûk olup, kuruyankap, yeni gibidir ki, onun dahi yaşlığı cezb eder olduğu görülmüştür. Bahri Râikte mezkûrdur ki, evâni üç nevidir: Topraktan, ağaçtan, demir gibi bir şeyden. Bunların temizlenmesi, dört türlüdür: Yakmak, yontmak, silmek, sığamak, yıkamak. İmdi, topraktan olup ta, yeni olduğu için necasetin ona tedahülü tabii olan kab, yakılır (yâni alazlanır). Eski ise, yıkanır. Ağaçtan olup ta, yeni olan kap, yontulur. Eski ise, yıkanır. Demir, tunç, kurşun ve billûrdan olup ta cilâlı olan kap silinir.Cilâlı değil ise, yıkanır.

[5] Bıçak gibi cilalı şeyler zahiren teneccüs ettikte, mesh ile dahi tahirolunur.

[6] Yıkamağa başlayan o olduğuna göre, yıkayanın zannı ve yıkayan temyizsahibi değilse, kullanmağa muhtaç olduğuna göre, kullananın zannı muteber olur.

[7] Çünkü, beden ve kap gibi şeyler sıkılmaz.

[8] Muhaşînin beyanına göre, bu takdir, bizce lâbüd değildir. İtibâr, ancak galebe-i zannadır. Galebe-i zan, onun madunu ile de, hâsıl olabilir. Hattâ, pis bir libasüzerine su cereyan ederek, taharete zan, gâlip olsa, her ne kadar yıkamak ve sıkmak bulunmazsa bile onun istimali câiz olur. Vesveseli olmayan hakkında, zahirolan budur. Vesveseli olan için, takdiri mezkûr zahirdir.

Sıkılmakta ve huhusiyle üçüncü defasında, damlamak kesilinceye kadar mübalâğa olunur.

Bu hususta itibar, her sıkanın kendi kuvvetine göredir. Birinin sıkıp damlatamadığı şeyi, diğeri sıkıp damlatabilir. O şey, ikinciye göre tahir olmasa da, evvelkine göre tahir olmuştur.

Kuvvetli sıkmak matlup olduğundan, (elbisenin rikkatine mebni, onu sıkmakta ileri gidilmez ise, o libas, temiz olmaz) denilmiş ise de, sahih olan, zarurete mebni, onun da temiz olduğudur. (Dürrü muhtarda olduğu gibi).

Sıkılamayacak şey, üç kere kurutulmuş olur ki, her yıkanışta, suyu süzülüp damlalar kesilinceye kadar bırakılır (Tecfif), kurutmak demek ise de kurumak şart değildir[1]. Su damlamaz olması kâfidir.

Bunların hepsi, yâni üç kere yıkanıp sıkılması veya tecfif olunması, tekne (gibi bir şey) içinde yıkanmak suretindedir. Amma, büyük bir su içinde yıkanmak veya üzerine birçok su dökülerek - ona isabet eden sular çıkıp, başka sular onu takip etmek suretinde, sıkmak ve tecfif etmek ve tekrar batırmak şartları olmayarak - tahir olur.

(Hıskıfî der ki, muhtar olan budur. Nitekim, müellif, onu, akar suya koymak, üç kere yıkayıp sıkmaya hacet bırakmaz demiştir[2]. Muhaşşinin beyanına göre, bu hususta bisâtın (bisâttan burada kaliçe maksuttur) ve gayrisinin farkı yoktur. «Müteneccis bisât akar su içinde bir gece bırakılır» demeleri, ancak vesveseden kurtulmak içindir. Akar suya mülhak olan, çok durgun su dahi onun gibidir.

(Tekne ve leğen gibi bir) kap içinde yıkanmak suretinde, bir kapta yıkanmış ise, her yıkayışta, suyu atılarak, sonunda o kap dahi yıkanmakla tahir olur. Başka başka kaplarda yıkanmak, yâni üç defanın her birinde, bir başka kaba konduğu takdirde, o kaplar ile içindeki suların hükümleri ayrı olup, birinci kap, ve suyunun isabet ettiği şey, üç kere ve ikinci kap ve suyunun isabet ettiği şey iki kere ve üçüncü, kap ve suyunun dahi isabet ettiği şey, bir kere yıkamakla temiz olur[3].

Durgun az su, necise mücerret telâki ile, necis olmak, su kısmında zikredilen meselelerden olup, bundan, pislenmiş olan şeyin, bir kap içinde yıkanarak temizlenmesi müstesnadır ki, müteneccis olan (meselâ) bez, gerek bir leğen içine konarak üzerine su dökülmüş olsun[4] gerek leğenin içinde su var iken ona konulmuş bulunsun, o suyun necisliğine, ancak bezden ayrıldıktan sonra hükm olunabilir. Kıyasın muktazası, onun suya konulması veyahut suyun ona dökülmesi ile, su pis olmak idi ise de, mai müstamel meselesinde olduğu gibi temizlik zaruretine mebni, böyle hükm olunmuştur.

Suya değmiş olan şey, pislenmiş olmayıp ta (aynı necis) olduğuna göre. istisnaya hacet olmayarak, o su, sadece necasete bulaşmış olmakla, necis olur. Gerek su necasete gerek necaset suya vaki olmuş bulunsun birdir.

Şu kadar ki, akış suretinde, suyun pislenmesi, hepsinin veya ekserinin içinde su var iken ona konulmuş bulunsun, o suyun necisliğine, ancak üzerine akmak ve damın oluğunda veya yanında necaset bulunmak gibi.

Meğer ki, su akıcı olmakla necaset dağılarak eseri zahir olmamış ola. Bu takdirde, su necis olmadığı gibi, nehir içinde bir lâşe ve dam üzerinde bir necaset bulunmak gibi,

---

[1] Bunu, Tahtâvî merhum, haşiyesinde söylemiş ve izalesi, meşakkatli dahi olsa, eserin kalması, bu hususta mâfuv olmaz, demiştir. Lâkin, tathir her nasıl ve her ne tarik ile olursa olsun, eserin izalesi, her mevzide, meşakkat olmamak kaydiyle şart kılınmıştır.

[2] Akar suya atılan veya konulan (pislenmiş) kap gibi ki, dolup boşalmak iletahir olur, eğer onda necaset eseri kalmamış ise. Çanak, çömlek gibi âvâniyi dahi cereyan ile temizlenmede (İbni Âbidin) havzı sagire ilhak eylemiştir.

[3] Bunu müellif merhum, bu yerde zikrettiği gibi, Muhaşşi merhum, necaseti hafife evvelinde zikrederek: Çünkü, suyun zarfı dahi, suyun hükmünü alır, demiştir.

[4] Ki, evlâm budur.

suyun ancak, az kısmı necise geçmiş olmak takdirinde dahi, su necis olmaz[1]. - Durgun su az olduğu sûrette içine necaset vâki olursa, o su necis olur.

Akar suda ve o hükümde olan, durgun çok suda vaki olan necasetin eserinin zuhuruna bakılır.

(Akma suretinde dahi, itibar eseredir.)

MESH (SİLMEK) İLE TEMİZLEME

Mesh ki, silmektir. Temiz bez, toprak, tüy, yaprak gibi şeylerle olur.

(Yaş bez ve yaş sünger, istimal etmek, yıkamak demektir. Nitekim müellif: «Hacamat yerini, yaş ve tahir üç bez parçasiyle, başka başka silmek, yıkamağa bedel kâfidir. Çünkü, o da, o işi görür» diyor. Muhaşşi der ki, rutubeti, yaştan ziyade, kuru daha fazla cezb ve neşf eder. Yaş, kanın donuklarını telyin eder.

Kılıç, bıçak, cam, ayna, abanos ve cilâlı tahta, düz mermer, tepsi, kemik, tırnak gibi mesamatsız ve pürtüksüz şeyler, pislenmiş olsa silmekle pislik eseri zail olarak tâhir olur. Meselâ, boğazlanan hayvanın kanı ile pislenmiş olan bıçak, o hayvanın tüyüne silmekle temizlenir.

(Onunla kesilen karpuz yenir ve o bıçağı taşıyanın dahi namazı sahih olur), (Necaseti gayri mer'iyye evveline ve su vermek meselesine bak).

Yukarıda sayılan şeyler gibi, düz veya cilâlı eşyaya pislik nüfuz etmediği için, onları silmek, hakikaten tathir mi eder? Yoksa pisliğini azaltmış mı olur? Rivayet muhtelif ise de, muhtar olan: Silmenin temizleyici olduğudur[2]. İsabet eden pisliğin, bevil veya gait, yaş veya kuru olmasında fark dahi yoktur.

KURUMAK İLE TEMİZLENME

Cefaf ki, kurumaktır. Kurumaktan kasıt, hiç yaşlık kalmamak üzere kurumaktır. Bu mutahhariyyet, yeryüzüne ve yeryüzünde sabit bulunan şeylere mahsustur. (yaygı, kilim, hasır gibi şeylerde ve libas ve bedende câri değildir).

Pislenmiş olan yeryüzü, güneş veya ateş veyahut rüzgâr görerek kuruyup üzerinde olan necasetin eseri zâil oldukta tahir olur[3]. Güneşe ve hayava mâruz, duvar ve oturulan dam üstü gibi sabit yerler de bu hükme dahildir.

Ot, ağaç, döşeli taş gibi, yerde biten ve sabit olan şey dahi pislendikte, kuruyup necaset eseri ondan zâil olmakla, yeryüzü gibi o dahi, (kavli muhtarda) temiz olur.

Bir kavle göre, onun yıkanması gerekir.

Yerde sabit olmayıp ta, sökülmüş olan nebat ve balat[4] ancak yıkamakla temizlenir.

Meğer ki, değirmen taşı gibi sert ola.

Haşin olan taş, necaseti, yeryüzü gibi içer olmakla yer hükmündedir. Yerden ayrılmış olsa dahi, kurumakla temiz olur.

Parlak ve kaygan olan taş, yerde sabit olmadıkça, yıkanır[1].

---

[1] Bir damın su oluğundan uzak yerde, kiri pisliği olup, o dama yafan yağmurun ekseri necasete değmemiş ve azı değmiş olsa da sonra cümlesi, su oluğunda birleşse, o oluktan cereyan eden su, tahir midir? El-cevab: tahirdir. (Feyziyye.)

[2] Sahabe-i kiram hazeratı, harbde kullandıkları kılıçlarını silerek üzerlerinde bulunduğu halde, namaza dururlardı.

[3] Orada namaz kılınır. Kavli asahta, oradan teyemmüm olunmaz. Zira, teyemmümde nassan tayyib olması şart koşulmuştur. Oradan teyemmümün cevâzı dahi rivayet olunmuştur. Kuruduktan sonra ıslanmakla, zâil olmuş olan necaset avdetetmez.

[4] Balat, döşeme taşıdır. Tuğla, malta taşı, kerpiç, çimento dahi bu hükümdedir. Düz mermer, malta gibi değil, silmekle temiz olur.

NAHT İLE TEMİZLEME

Naht ki, yontmaktır, tahtada olur. Tahtanın yenisi pislenirse, naht ile temizlenmiş olunur. Eskisi yıkanır.

KALB VE İSTİHALE İLE TEMİZLENME

Kalbi ayn ki, istihale dahi denir. Bir mahiyyetin başka bir mahiyyete münkalib olmasıdır[2]. Lâşe ve hattâ hınzır, tuzlada kalıp[3] tuz olmak ve gübre, toprak kesilmek ve tezek yanıp kül olmak ve şarap sirkeye dönmek ve misk âhûsunun kam, misk olmak gibi.

(Zatın tahavvülü, ona müretteb olan vasfın dahi zevâlini istilzam eder: Nutfe necistir, alâka olur yine necis kalır. Mudga oldukta tahir olur. Kuyuya düşen ters, kuyu çamuru olup kalmak ve yere gömülen ters, toprak olmak dahi böyledir)[4].

Üzüm usaresi, şıra halinde iken temiz ve şarap olmakla necis olup, sirkeye dönmekle tekrar temiz olur.

Pis olan zeytin yağı dahi, sabun olmakla, temiz olur. Nitekim (galy) kaynamada bahsedilecektir.

KAZIMA İLE TEMİZLEME

Hafr ki kazmaktır, maksut pislenmiş olan yeri (alt üst) etmektir. Arz, kuruma ile tathir olur ise de, onun acele tathiri arzu edildikte, ya böyle edilir - ki bu, hakikatte temizleme değil, necaseti setr ve ihfadır - yahut necaset eseri zahir olmayıncaya kadar, üzerine çokça su dökülür[5].

DEBAGAT İLE TEMİZLEME

Debg ki, sepileme suretiyle deri temizlemektir. Hakiki ve hükmî olur. Meyyitenin derisi, encasta zikrolunduğu üzere, necistir[6]. Sepileme ile temizlenir.

Hakikî debagat (sepileme): Şap, mazı, palamut, nar kabuğu istimali gibi sanat icrasiyle olur. Hükmî debagat: Topraklamak, güneşletmek, hava aldırmak suretleri ile olur.

Debagatı hakikiyye ile Debagatı hükmiyye, sair hükümlerde farksızdır. Yalnız bir hükümde farklıdır ki, hakikaten debagatten sonra, su isabet eden derinin necaseti, - rivayetlerin ittifakı ile - avdet etmez. Hükmen debagatte iki rivayet vardır, onların da esahhı, necasetin avdet etmemesidir. Nitekim, müteneccis kuyunun, çekildikten sonra, gelen suyu tahirdir.

Hınzırdan mâdâ, her hayvanın derisi[1], hakikî veya hükmî debagat ile tahir olur. Seccade ittihaz olunursa, üzerinde namaz kılınır. Kova yapılırsa, içindeki su ile abdest alınır. (Debbag, gerek müslim, gerek gayri müslim, sabi veya mecnun, yahut kadın olsun.)[2].

---

[1] Çünkü, yer gibi içer değildir. Bu talil, arz hakkında varid olan nassın hükmüne mebnidir ki, kıyas olmuştur. Tuğla ve kerpiç dahi çekme ve içmede, yere şebih ise de, yapma ve pişme sebebiyle, onlar asıl mahiyyetlerinden çıkmış olmakla, taş gibi değildir ki, taş asıl yaradılışı üzeredir ve yerde sabit oldukça, yere ve yerden ayrılmış oldukça, yerin gayriye benzemektedir. Onun için biz dahi, haşin ve pürtüklü olursa - pisliği çekmesi sebebiyle, yer hükmündedir, emles, yâni parlak ve kaypak olursa pisliği çekmeyeceğinden, yerin gayri hükmündedir, demişiz. Buraya mütaâllik mesailin biri de, kazıma bahsinde beyan olunmuştur.

[2] Muhaşşi der ki, istihalenin (mahiyyet değişmesinin) meydanda olan pisliğitemizleyici olması, İmam Muhammed kavlidir ve İmam Ebu Hanîfe hazretlerinden rivayettir. Ekseri mezayih dahi, bunun üzerinedir. Fetva için, muhtar olan da budur. İmam Ebu Yûsuf hazretleri, istihale mutahhir olamaz, zira, necasetin eczası bâkidir,dedi.

[3] Tuzlaya, gerek diri olarak düşmüş olsun, gereh ölü halde atılmış bulunsun.

[4] Tahtâvî der ki, bundan, «asli özre olan karabalçığın pis kokusu, onun necisliğini iktiza etmez» olduğu müstefad olmuştur.

[5] Bunu, Muhaşşi merhum, Cefafta ilâveten zikretmiş ve arzın ve gevşek olması ve düz veya bayır bulunması suretlerince dahi, temizleme yolunu beyan eylemiştir.

[6] Boğazlanan hayvanın derisi üzerinde kan bulaşığı gibi necaset olmadıkça, tahirdir.

Gelecekteki fasılda beyan olunduğu üzere, hınzır (ayni necis) olduğundan, onun derisi taharet kabul etmediği gibi[3] insan dahi[4] mükerrem olarak halk edilmiş olduğundan - kâfir dahi olsa - keramet ve hürmetini sıyaneten, ne derisi debagat kabul eder, ne de insan azalarının hiç biriyle, böyle bir faydalanma mübah olur.

TAHLİL ÎLE TEMİZLEME

(Hı) harfi ile, tahlil ki, sirke etmektir. Maksut şaraba bir şey katarak, onu sirkeye tahvil eylemektir. Şarap, necis ve haram iken, sirkeye dönerek, tahir ve helâl olur.

(Bu ve bundan sonraki, tahallül ki, şarabın binefsihî sirkeye inkilâbıdır, kalbi ayn ve istihale yoluna dahildir.)

ZEKÂT İLE TEMİZLİK

(Zâl) harfi ile zekât ki zebh mânâsınadır, maksut zebhi şer'îdir. Her deri ki, debg ile tahir olur, zebh ile dahi tahir olur[5].

Şart, zebhi şer'i olmaktır.

(Zebhi şer'i): Ehli zebhin, muztar olmayarak (hali teslimiyette) hayvanı besmeleyle boğazından kesmesidir. Buna zebhi ihtiyarî denir. Bir de iztirarî zebih vardır ki, av hayvanı ve azgın olan ehli hayvan, hakkında olur. Bu takdirde, hayvanı her neresinden rast gelirse yaralayarak öldürmektir (Kitabı zebayihte tafsil olunur). O dahi, bir kısım şer'i zebihtir. Ehli zebhin, (bil-ihtiyâr veya bil-iztirâr olan) zebihleri - hınzırdan mâdâ - eti yenmeyen hayvanların yalnız derilerini ve eti yenenlerin et ve derilerini tathir eder. Ehli zebih: Müslim veya ehli kitab olandır.

Şer'a uygun olarak boğazlanan[6] - hınzırdan başka hayvan eti yenmese bile derisi tahirdir. Etinin taharet ve ademi tahareti hakkında olan, iki kavlin muftabihi, ademi taharetidir.

Yenen hayvanatın eti, zebhi şer'i ile hem tahir ve hem tayyib olur. Öldüğü takdirde, lâşe olup yenmesi haramdır.

TEHALLÜL İLE TEMİZLENME

Tehallül ki, sirke olmaktır, bundan mukaddem zikrolunan tahlilin lâzım ve mutavaatıdır. Şarap sirke olmakla hem kendi, hem de içinde bulunduğu kab, tahir olmuş olur[7].

---

[1] Kabili debagat olan deri maksuttur. Yılan ve fare derileri muhtemili debagat değildir. Hadisi şerifte vaki (ihâb) ın, zaten onlara şümulü yoktur. Tahtâvî kuşların derilerini dahi onlara ilhak eylemiştir.

[2] Lâkin, Dürrü Muhtârın kuyu faslının evvelinde, (sincap gibi) dârül-harpten çıkan şeyler, temiz şeylere sepilenmiş ise, tahirdir. Pis şeylerle sepilenmişse, necistir. Meşkük ise, yıkanmak efdâldir, diye mezkûrdur.

[3] İmam Muhammed Hazretleri, hınzır kılı ile intifaa ruhsat vermiştir.

[4] Hınzırın, insandan mukaddem zikredilmesi, mevzii ihanet olduğundandır.

[5] Bunun mefhumu: Debg ile tahir olmayan, zebh ile de tahir olmaz'dır. Filvâki derisi kabili debagat olmayan fareyi, zebh etmenin de faydası olmaz.

[6] Mecûsinin zebhinden, ihramlının zebhinden, kasden besmeleyi terk edenin zebhinden sakınmak gerektir ki, bunlar zebhi şer'î değildir.

Bunların kestiği yenmese de, tahir olduğu hakkında bir kavli musahhah vardır. Velâkin (zekâtı şer'iyenin, taharet hakkında dahi iştiratı azhar olduğunu, sahibi tenvir ifade etmiştir.)

Bunlar, zabih hakkında şartlardır. Zebih yeri hakkındaki şartlar dahi muteberdir. Burada maksut, zebhi iztirarî olduğundan, onunla tekayyud olunmamıştır.

Mecûsinin avladığı veya boğazladığı hayvanın derisi, taharette, debagate muhtaçtır. Mecûsi ateşperesttir. Maksut ehli kitab olmayandır. Ehli kitab ise Yahudi ve nesaradır.

[7] Elgazı fıkhiyyemlzin kitab-ut-taharesinin yirmi ikinci meselesi şudur: Hangi murdar kabtır, o ki, temiz su ile yıkansa tahir olmaz da, yıkanmaksızın temiz olur? Cevap: Topraktan mâmul, şol yeni kaptır ki, içine şarap konulmuş ola. Kab şarabı çekmiş olduğu cihetle, yıkanmakla temiz olmaz, velâkin içindeki şarap, sirke oluverirse tahir olur.

Sirkeler ve turşular, tehammürden sonra, tehallül ederler.

İbni Âbidin merhum, Fethül-kadirden naklen, zikretmiştir ki, şaraba su bilâkis suya şarap katılsa ve badehû şarap sirke olsa, kavli sahihte tahir olur. Şaraba fare düşüp ölse ve sirke olduktan sonra çıkarılsa, o sirke tahir değildir.

Ve kezâ şıranın içine fare düşse veyahut onu köpek yalasa ve sonra o şarap ve bundan sonra da sirke olsa, tahir olmaz.

Necis olan sirke, şaraba katılsa da, o şarap sirke olsa yine necistir. Çünkü, içindeki pislik değişikliğe uğramamıştır.

FERK İLE TEMİZLEME

Ferk ki, ovalamaktır, insan menisi hakkında temizleyicidir ki, kurumuş olan meni velev kadın menisi olsun, ovalamakla, olduğu yerden zâil ve orası tahir olur.

İsabet ettiği yer, libas veya beden olmakta - zahirî rivayetçe - fark yoktur. Libasın yeni veya yıkanmış olmasında ve astarlı olup olmamasında fark yoktur.

Meninin yaşı, ancak yıkamakla zâil olur[1].

Kuru olan meninin ovalanmasından sonra, mahalline su isabet etmek, kurumakla tahir olan arzın ıslanması, debagatı hükmiyye ile sepilenmiş olan meyyite derisine su dökülmesi, pislenmiş olan kuyunun soyu çekildikten sonra gelmesi gibidir ki, bunların kâffesinde evlâ olan: Taharettir. Metinlerin ifadesi budur ve tahirin, kendi gibi tahire mülâki olması, pisletmeyi mucip değildir.

DELK İLE TEMİZLEME

Delk ki, sürtmektir, bilhassa ayakkabı hakkında temizlik vasıtasıdır. (Delk, ovmak mânâsına da gelir).

Mest ve pabuç emsâli, ayakkabıları cirimli (görünen) necaset ile[2] müteneccis oldukta, onu su ve sair izale edici mayi ile, temizlemek mümkün olduğu gibi, yaş bile olsa, yere sürtmekle dahi tathiri mümkün olur[3].

Delk ile tathir, ayakkabına ve onda olan mer'î necasete muhtas olduğundan, libasa ve bedene isabet edeni yıkamak lâzım olduğu gibi[4] cirmi olmayan, yâni görünmeyen necaseti, ayakkabında dahi olsa, yıkamak lâzımdır[5].

GİRMEK İLE TEMİZLİK

Duhul ki, girmektir, maksut, pis olan küçük havuza temiz suyun - diğer canipten az dahi olsa - huruciyle beraber, bir canipten duhulüdür. Meselâ, bir küçük havuz, müteneccis iken, bir canipten ona su gelip, diğer canipten çıkmakta olsa, pislik eseri, onda zahir olmadıkça, o su tahir olduğu gibi, hamam kurnasına, musluktan tahir su akmakta ve pis su eller veya taslar, suyun yüzünde - durmamak üzere - kurnaya sokulup çıkarılmakta olsa, üzerinde, az veya çok akıntı mevcut demek olduğundan, akar su mesabesinde olmakla, necaset eseri onda aşikâr olmadıkça o su dahi tahirdir. (Miyahta zikrolunduğu üzere, cereyan, suyun yüzünde olduğundan, kurnaya ve küçük havuza gelen su, altındaki delikten çıkar olmakla, akar (cari) sayılmaz. İbni Âbidin).

---

[1] Yıkama, malûm olduğu üzere, meninin yaşını ve kurusunu izale ve yerinitemizler.

[2] Onun cirimli olması, gerek asli ve zati olsun, gerek yaş iken toz veya kül yapışmak suretiyle, ârizî ve iktisabi olsun.

[3] İmam Muhammed Hazretleri, Câmi'de tasrih etti ki, onu oysa yahut kurusunu kazısa, yerini temizlemiş olur. Meşayih dediler ki, Câmi'de mezkûr olmasa, biz toprakla silmeyi, şart kılardık. Zira, toprağın taharette eseri vardır.

[4] Bundan kuru meni müstesnadır, onun libas ve bedenden ovalamakla da tathir ve izalesi mümkündür.

[5] Çünkü, ıslaklık, onun eczasına geçmiştir. Zahirinde dahi, onu çekici bir şey yoktur. Binaenaleyh, yıkamadan başka bir yol ile o necaset zail olmaz.

TAGAVVUR İLE TEMİZLİK

Tagavvur ki, suyun çekilip kaybolmasıdır. Kuyu hakkında (nezh) gibi mutahhirdir. Pislenmiş olan kuyudan (nezhi) lâzım olan (su miktarı) tagavvur etmekle - çekilip kaybolmakla - kuyu tahir olup, sonradan gelen suyun istimali câiz olur.

KISMEN TASARRUF ÎLE TEMİZLENME

Kısmen tasarruf ki, çok olan şeyin bir kısmındaki tasarruf demektir. Bâzı şeyler hakkında, - aşağıda beyan edildiği gibi – Nedef = pamuk atma, gasli baaz - kısmen yıkama gibi, mutahhirdir. Meselâ, buğday, arpa gibiler, harmanda düğenlenirken, hayvanın kaşanmasiyle, onun lâalettayin bir miktarı, pislenmiş oldukta, o buğday veya arpanın o miktarı, yahut daha çoğu, satma, hibe etme, sadaka eyleme gibi bir tasarruf görmek, yâni elden çıkarılmış olmak ile geri kalan kısım tahir olur.

Elden çıkarılmış olan da tahirdir[1].

O buğday veya arpa, bölüşülmek, yahut (aşağıda bildirildiği üzere) kısmen yıkama yolu da, kısmen tasarruf gibidir.

NEDEF İLE TEMİZLEME

Nedef ki, pamuk atmaktır. Yarıdan az olmak üzere, miktarı belli olmayanı, teneccüs eden pamuk hakkındadır.

O pamuğun tamamı atılmakla pisliği zail ve kendisi temiz olur.

NEZH İLE TEMİZLEME

Nezh ki, - temizlik için - kuyunun suyunu çekmektir. Kuyu hakkında necasetin nevi itibariyle olan meratibi veçhile teharettir. Netekim, kuyular faslında geçmiştir.

ATEŞ ÎLE TEMİZLEME

Nâr ki, ateştir. Bâzı eşya hakkında[2] pisliği izale, ve temizleme, yoludur. Meselâ, boğazlanan hayvanın kellesindeki kanlar yanmakla zail ve kelle tahir olur.

Tezek, yanıp kül olmakla tahir olur. Bu küllerin ekmeğe bulaşması zarar vermez. Tezekli fırınlara ve tandırlara göre, onlardaki necis yaşlığı[3], ekmeği fırına salmadan ve tandıra yapıştırmadan, onun yakılmasiyle tahir olur.

Müteneccis çamurdan yapılan, tabak, testi, bardak, ateşte pişirilmekle ve piştikten sonra, necaset eseri, onda zahir olmamakla tahir olur.

Yıkama ile temizlik bahsinde geçen temvih meselesi dahi, ateşle temizleme meselelerindendir.

Temvih ki, demire su vermektir. Demire su vermek, onu ateşe sokup kızardıktan sonra, suya sokup söndürmektir. Necis su verilmiş olan demir (meselâ bıçak) üç defa tahir su ile yeniden su verilirse, zâhiren ve bâtınen, tahir olup, o bıçak ile kesilen karpuz yenir ve onu üzerinde taşıyanın namazı sahih olur.

---

[1] Necaset, elden çıkan veya elde kalan kısımda bulunmak ihtimaline binaen,- ki tahareti asliye, bununla zail olmaz, bunu ve bundan sonraki (gasli baaz meselesini), yakin şek ile zail olmaz, kaidesiyle istişkâl etmek istemişler ise de, o işkâldahi, şu veçhile def edilmiştir: Bilinen mahal için ki, meselemizde, zahirenin bütünüdür taharet yakinen sabit idi, sonra bilinmeyen bir mahal için, taharetin zıddı olan necaset dahi, yakinen sabit oldu. Bir miktarı tasarruf olunmakla, o meçhulün, beka ve adem-i bekasında, şüphe hâsıl oldu. Zira, beka ve adem-i beka ihtimalleri müsâvat üzeredir. Binaenaleyh, mahalli malûm için yakinen sabit olan şeyleamel olunmak lâzım geldi. Zira, mahalli malûmdaki yakin, şek ile zail olmaz. Mahalli meçhul için olan yakin ise, öyle değildir. Reddül-Muhtar.

[2] Kendisine ateş isabet eden her şey, temiz olur, sanma! Maksut ateş ile istihale hâsıl olmak, yahut pisliğin eserini ateş ile izale etmektir. Meselâ, şarap kaynamakla tahir olmaz. Onunla pişen et, yenmez. Pislenmiş olan şıra kaynatılıp pekmez olmakla, temiz olmaz.

[3] Bu yaşlık: Dürrü Muhtârda ve Reddi Muhtarda, tandıra pis su sıçramak, yahut çocuk işemek, veyahut pislenmiş bez ile onu silmek, diye tarif edilmiştir.

Müellif der ki, temiz su ile bir kere bile su verilmek kâfidir[1].

GALY İLE TEMİZLİK

Galy ki, kaynamaktır. İstihale nev'inden, bir temizleme yoludur. Meselâ: sathı yüz arşından eksik olmakla, necisin dokunması sebebiyle, pislenen pekmez, bal ve süt[2] temiz su ile üç defa - miktarı aslisinde kalıncaya kadar - kaynatılırsa, tahir olur[3].

Müteneccis olan zeytinyağı, sabun olmakla tahir olur[4].

(Dürrü Muhtarda, gerek işbu galy, gerek bundan evvelki ateşle tathir mesaili, kaynatıldıktan sonra necaset eseri zahir olmamak kaydiyle mukayyet gösterilmiştir ki, zahir olan da budur).

Galyin (kaynamanın) temizleyici olması, inkılâbı mahiyete mebni olduğundan, pislenmiş olan şıra, kaynatıp pekmez olmak ve pislenen süt, peynir yapılmak ile, tahir olmaz. Çünkü, bunlardan tezek, yanıp kül olmak ve tuzlaya düşen himar, tuz kesilmek ve şarap, sirkeye dönmek, kabilinden bir hakikat, başka bir hakikate münkalip olmuş değil, belki, yalnız vasıf değişmiştir[5].

Buğday, yahut arpa müteneccis iken öğütülmek ve pis un ekmek olmak ve pis susamın yağı çıkarılmakla dahi temizlenmiş olmaz.

GASLİ- BAAZ İLE TEMİZLEME

Gasli baaz ki, kısmen yıkama demektir. Tasarrufu fil-baaz gibi temizleme yoludur: Gayri mer'î necaset ile - lâalettâyin - bir tarafı pislenen şeyin[6], lâalettâyin - bir tarafını yıkamak - araştırmaksızın bile olsa pisliği izale ve temizleme yoludur. Çünkü, necaset, yıkanan kısımda olmak ihtimaline mebni, mevzii muayyende, necasetin bekasına hükmolunmaz.

(Bu mesele, müellifin tasviri veçhile, nisyan ve iştibah suretinde zahirdir ki, gayri mer'î necasetin isabet ettiği yer unutulup ta, musap olan şeyin bilâ taharri, bir tarafı yıkanırsa, kavli muhtarda, onun taharetine hükmolunur[7]. Ve lâkin, necaset başka yerde görülürse, onunla kılınan namaz, iâde olunur).

TAKAVVUR İLE TEMİZLEME

Takavvur, oyulmaktır. Maksut takvirdir ki, oymak demektir. Semen makulesinde olur: Donmuş olan yağa necaset isabet ettikte, yalnız orası pislendiğinden çevresiyle oyularak atılır. Gerisi temiz kalır.

Yağın mayii, çok olmadıkça, necasetin isabetinde, külliyen pislenmiş olmakla yıkanılarak, ve pekmez gibi şeyler de kaynatılarak, tathir olunur. Netekim beyan olundu.

(Bu hususta, yağı balla bir tutanlar, isabet etmemişlerdir)[8].

---

[1] Çünkü, ateş külliyen, pislik eczasını izale etmekte olup, su vermenin tekrarı,şüphenin izalesi içindir.

[2] Müellif suyu mutlak zikrettiği için, suyun müteneccis miktarında olup olmamağa şâmil değildir. Bazıları, suyun dahi o miktarda olmasını kaydetmişlerdir.

[3] Müteneccis olan semen veya düheni mayi için, temizleme yolu, yıkanmadır.Câmit olanın, tathir usulü takavvurdur.

[4] Misaller delâlet ettiği üzere, galy dahi, ateşte yakmak gibi, istihaleye racidir. İbni Âbidin der ki, bu meselede, temizleme sebebi, hakikatin tegayyürüdür.Zeytinyağından mâdâ yağlar ile sabun yapılması, farz olunduğu takdirde, (ölü yağı) dahi, inkılâbı mahiyete mebni, umumu belvâ cihetiyle tahir sayılıp, sabunun temizliğine fetva verilir.

[5] Bir şeyin vasfı tegayyür edip, ismi değişmek, tathir bâbında, kâfi değilsede yemin ve gasp mesailinde müessirdir.

[6] Meselenin hükmü, libasta zahir ise de, bedene de tamim edilmiştir.

[7] Muhakkik İbni Hümam, onun hepsini yıkamanın ihtiyat olunduğunu söylemiştir. Müellif de Dürer haşiyesinde bunu belirtmiştir.

[8] Burası, Dürere ve sahibi Dürre tarizdir ki, yağın dahi bal gibi kaynatılması lüzumunu söylemişlerdir.

BAZI MÜHİM MESELELER

Çocuğun kusmasiyle teneccüs eden, meme üç kere emmesiyle tahir olur.

Şarap içenin ağzı, tükürüğünün yaşlığı ile tahir olur. Tükrüğün yutulması veya tükürülmesi, birdir.

Uzun olması sebebiyle içtiği şarabın içine giren bıyıklar, dil ile yalanmazsa, yıkanmak lâzım gelir.

Şarap ile pişirilmiş olan et, ebediyyen tahir olmaz[1].

Ehli zebih tarafından, şeriate uygun olarak boğazlanmış ve fakat, bağırsakları çıkarılmamış olan tavuğu yolmak için kaynar suya atmak dahi böyledir ki, o tavuk aslâ tahir olmaz[2].

Hararet, derinin yüzüne vararak, mesamatı inhilâl edecek ve tüyü kolayca çıkacak kadar, sıcak suya konulmuş ise, üç kere yıkamak ile tahir olur.

İşkembeyi yıkamadan, sıcak suya atmak dahi böyledir. Yâni, su kaynama derecesine varmış ve işkembe dahi, suyu çekecek müddet onun içinde bırakılmış ise, aslâ tahir olmaz.

Böyle olmadığına, yâni, su kaynama derecesine gelmediğine, yahut işkembe çekecek müddet suda bırakılmadığına göre, yıkamakla tahir olur.

Eşhabın fenni hikâyatında mezkûrdur ki, içinde et ve et suyu olup, açıkta kaynamakta olan kabın içine bir kuş düşüp ölse eğer et evvelce pişmiş idi ise üç kere yıkandıktan sonra yenir, et suyu pislendiği için atılır. Ve eğer et pişmeden, kuş düşmüş ise, hepsi atılır.

Dürrü Muhtarda, sahibi hidayenin tecnisinden naklen mezkûrdur ki, şarap içre pişirilen buğday, ebediyyen tahir olmaz. Sidikten şişip kabaran buğday, üç kare suda ıslatılıp yeniden kurutulur, yâni suyu çekilip, şişkinliği zail oluncaya kadar bırakılırsa tahir olur[3].

Pişme ile şişme arasındaki, fark pişirmekteki çekmenin ziyadeliğindendir[4].

Şarap ile yoğrulan ekmek, yıkamakla tahir olmayıp, belli, şarap eseri gitmek ve eczası içine sirke girmek üzere, sirkeye ufalanmak suretiyle tahir olur. Henüz hamur halinde ise, şarap eseri, ondan gidinceye kadar, üzerine, sirke dökülür.

Necis olan yatak, yahut toprak, bunların üzerinde yatanın terinden ve yürüyenin ayağı ıslaklığından nemlenmekle, necaset eseri[5] bedende ve ayakta zahir olsa, beden ve o ayak, pislenmiş olur. Necaset eseri zâhir olmamışsa, pislenmiş olmaz.

Nitekim, kuru ve tahir olan libas, yaş ve necis olan ve fakat sıkılmakla damlar derecede olmayan bir beze (boğça veya sargıya) sarılmış olmak dahi böyledir ki, tahir olan kuru libasta, necaset eseri zâhir olmuş ise o dahi necis ve zâhir olmamışsa yine tahirdir.

---

[1] İmam Ebû Yusuf'un müftâbih olmayan kavline göre, o et üç defa temiz su ile kaynatılıp soğutulur ise, tahir olur. Ve onun suyu dahi, bu kavle göre, atılır. Kadihanın nakline göre, şarap ile pişen ete veya buğdaya, sirke konup, hepsi sirke oluncaya kadar bırakılırsa, bence beis yoktur, demiş.

[2] Binaenaleyh, tavuğu sıcak suya atmadan, içini temizlemek ve boğazlanan yerinde donmuş kan var ise, onu yıkamak lâzımdır. Çiroz ve sardalya balıkları, içi çıkarılmadan kurutulduğu ve salamura edildiği için, böyle midir? Buna dair bizim kitaplarda, bir şeye tesadüf olunmadı. Balığın tersi dahi, kanı gibi necis olmasa gerektir. Şafii âlimlerinden Kemâleddin, Hayatü-l-hayvan'ında: Küçük balığın dışkısı tahirdir, dedi. Bizce, küçük kaydına sebep yoktur. Çünkü, kanının tahareti bahsinde, balığın büyüğü dahi küçüğüne müsavi gösterilmiştir.

[3] İbni Âbidin der ki, bu meselede (mesele-i âtiyede olduğu gibi) buğdayı sirkeye koymak yoluyla tathir, mümkün olamaz. Çünkü, sidik, şarap gibi sirke olmaz.

[4] İbni Âbidin der ki, demek ki, şarap içre kalıp şişmiş olan buğday dahi, suda üç defa kurutulmakla tahir olur.

[5] Eser ise, tad, renk ve kokudur.

Yaş ve tahir bir bezi, sidik veya gübre ile necis olan kuru bir yere sermekle, oranın mücerret yaş ve nemli olması, o bezde necaset eseri zâhir olmadıkça, onu pisletmez[1].

Necaset üzerinde esip gelen rüzgâr, yerde serili olan beze isabet etmekle, o bez necis olmaz. Meğer ki necaset eseri onda zâhir ola.

FASIL

Hınzırdan mâdâ, her hayvanın dış yüzü canlı iken tahirdir, ölmekle necis olur[2].

Aynı necis olmak üzere, hınzırdan başka bir hayvan yoktur ki, hınzırın dirisi dahi, ölüsü gibi necistir. Her cüz'ü dahi necistir. Ayakkabı dikicilerinin, domuz kılı kullanmalarına, zarûrete mebni ruhsat verilmiştir[3].

Sair hayvanların dirisi, pislenmiş olmadıkça tahir, ölüsü (leşi) ise necistir.

Fil ve köpek dahi böyledir.

Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, fil dişi tarak kullanmışlardır.

Köpek dahi aslında temiz olduğundan, satılır, kiralanır, hibe olunur. Başkasının malı olan köpeği öldürene tazmin lâzım gelir. Ve derisi dibağetlendikten sonra, seccade ve kova olarak kullanılabilir.

Üzerinde necaset olmayan bir köpek, kuyuya yahut havuza düşüp diri çıktığı takdirde - ağzının dahi suya değmemiş bulunduğu farz olunduğuna göre - o su fasit olmadığı gibi ağzı bağlı olduğu halde köpeği kucağına yahut sırtına ve küçük ise, koynuna alarak namaz kılmış - farz olunan - kimsenin kıldığı namaz dahi fasit olmaz.

Etinin ve salyasının pisliğinde, ve kılının taharetinde sahibi dürrün tasrihine göre, şek ve ihtilâf yoktur.

Islak köpeğin üzerinde necaset olmadığı halde, silkintisinin isabet ettiği şey tahirdir. Islaklık, onun gerek derisine varmış olsun, gerek kıllarında kalmış bulunsun.

Lâşe ki, meyyitedir. Encasta tarif olunmuştur.

Balık, ve suda yaşayan sair hayvanat, hattâ deniz köpeği ve hınzırı ve akar kanı olmayan haşerat, bunların ölüsü lâşe olmadığı gibi, yensin yenmesin boğazlanan veya (şer'a uygun olarak) zarûret halinde vurulan hayvan dahi lâşe değildir[4].

Lâşe olanın bile, derisi debağatle tahir olmak meselesi, mutahhirâtın debagat kısmında zikrolunmuştur.

Lâşenin bulaşıksız olan, dişleri, tüyü[5], tırnağı, boynuzu, kemiği, gagası gibi kan olmayan, ve tâbiri diğerle, dokunma duygusundan âri bulunan uzuvları tahirdir. Sinir, sahih olan rivayette necistir.

---

[1] Bu mesele cefaf ve ferk bahsinde, mesailden değildir. Çünkü, arzın cefaf ve tahareti, necaset eseri, ondan büsbütün zail olmak kaydiyledir.

[2] Karnın içindeki necasetin hükmü zâhir olmaz. İnsan bile, karnının içinde necaset olarak namaz kılar.

[3] Çünkü, ondan başkası, onun yerine kaim olmaz. İmam Ebû Yûsuf, onu da kerih görmüştür.

Bu halde, domuzun gerek ölüsünün, gerek dirisinin, bir dişini veya bir kulağını, yahut kuyruğunu veyahut bir dirhemden fazla ağırlıkta, kılını üzerinde bulundurarak namaz kılan kimsenin, namazı sahih olmaz.

[4] Mutahhiratın (zekât) nev'inde beyan olunduğu üzere, gerek hali ihtiyarda, gerek hali ıstırarda, vaki olan «zebbi şer'î» ile yenen hayvanların, hem eti, hem derisi, ve yenmeyen hayvanların, yalnız derisi hakkında taharet olmakla (avda ve azgınlıkta vurulana dahi şâmil olmak üzere) boğazlanan hayvan, yenen kısmından olduğunda hem eti, hem derisi, eti yenmeyen kısmından bulunduğuna göre, yalnız derisi tahirdir.

[5] Tüyünün bulaşıksız bulunması yolunmamış olmasına, yâni ya kırpılmış, yahut tıraş edilmiş bulunmasına bağlıdır.

Hadîs-i şerifi Nebevi, natık olduğu üzere, mü'min olan insan, diri ve ölü olarak tahirdir. İnsan alelitlâk demevi hayvan olduğundan, sair hayvanat gibi, diri halinde tahir olmakla beraber, ölmekle gayri Tahir sayılmaktadır ki, kuyuya düşüp ölmek, yahut ölüp kuyuya atılmak ile kuyunun (nezhi) lâzım gelmektedir. (Bundan, şehidi nazîf ve yıkanmış müslüman ölüsü müstesnadır).

İnsan cesedi eczasından, kıl, diş, tırnak gibi, dokunma duygusundan (hissi lemisten) âri olanlar, sair hayvan hakkında olduğu gibi, müstesnadır ki, insan ölmekle bu gibi uzuvları necis olmaz. Dürrü Muhtarda mezkûrdur ki, az miktardaki su içine, tırnak düşmekle fasit olmaz da, insanın tırnak kadar derisi, düşünce, fasit olur.

«Diriden ayrılan şey ölüdür» fehvasınca, eti yenen hayvandan diri iken kopan parça, yemesi helâl olmadığı gibi, bulaşan kanın cüz'ü dahi tahir değildir.

Hınzırdan mâdâ, yenen yenmeyen bütün hayvanların ve hattâ insanın, ölüsünden ve dirisinden ayrılan (hissi lemsi) bulunmayan eczâsı tahirdir[1]. Şu kadar ki, hayvanların uzuvlarından intifa mübah olup, eczâyı âdemi, mübah olmamakla, alınıp satılmaz.

Tavuk öldükten sonra, ondan çıkan yumurta tahirdir ve yenmesi helâldir. Kabuğu, gerek pekişmiş olsun, gerek olmasın.

Koyun veya keçi, ölüp de memesinden süt gelmek dahi böyledir. O süt tahir ve indel-iman içmesi helâldir[2].

Otlamamış kuzunun, kursağından çıkan peynir mayası ve kursak mayası denilen sarı şey, meyyiteden dahi olsa tahirdir.

İmdi, ölmüş bir kuzudan, yahut oğlaktan çıkan kursağın içindeki şey, gerek câmit ve gerek mayi olsun indel-imam yenilir. Ve İndel-imameyn mayi ise, yenmesi câiz olmayıp, câmit olup da, yıkanabilirse, yenilebilir.

Kuyu bahsinin sonunda dahi zikrolunduğu üzere, bir şeyin sıhhati fesada dönmek, mûcib-i necaset değildir. Yâni et kokmak, yemek ekşimekle necis olmaz. Lâkin, o halde onu yemek de helâl olmaz[3].

Yenmenin helâl olmaması, necasete mebni olmayıp, ezâ ve zarara mebnidir.

Et ve peynir kokuşup kurtlanmakla necis olmaz[4].

Misk göbeği, misk gibi tahirdir. Ve miskin yenmesi helâldir[5].

Zebat denilen[6] koku dahi tahirdir[7]. Onu sürünüp namaz kılanın namazi sahihtir.

Kitab-ut-tahare burada tamam oldu

---

[1] Dürrü Muhtarda: İnsanın yolunmamış kılı tahirdir, denildiği yerde, Tâhtâvî; taharetine delil, aleyhis-selâtü ves-selâm efendimiz hazretleri sakalı şeriflerini, hazreti Talha'ya verip, onlar dahi, 6 mübarek kılları nâsa dağıtmış olmasıdır. Eğer tahir olmasaydı, bunu yapmazlardı, demiştir.

[2] Memenin necaseti ile müteneccis değildir. İmameyn indinde: O süt, nefsinde tahirdir, çünkü ölüm, ona hulûl etmez. Şu kadar ki, memenin necasetiyle müteneccis olduğundan, içmesi helâl değildir. Şafii indinde, o süt necistir.

[3] Yağ acımakla haram olmaz.

[4] Bir pâk ciğer, su kuyusuna düşüp, bir müddet kaldıktan sonra, o ciğer kokuşup kurtlansa, müteneccis olur mu? El-cevap: olmaz.

[5] Helâl olduğunun tasrihi, bir şeyin tahir oluşunun o şeyin mutlaka yenmesinin helâl olduğuna delil olamayacağının tasrihi içindir. Meselâ, toprak gibi.

Miskin yenmesi, boğazlanması câiz olmayan hayvandan dahi olsa helâldir. Ve yenmesinde bir takım faydalar vardır.

[6] Zebat, misk kedisinden istihsal olunur.

[7] Bunların tahareti tayyibete münkalip olmalarındandır.

KİTAB-US-SALAT

(NAMAZ)

Kitab-ut-tahare terkibinin hallinde geçen ifadeye göre, Kitab-us-salât: Namaz hükümlerinin beyanı için aktedilmiş bir bap demektir ki, münderecatı, müstakillen namaz meseleleridir.

Salât namaz demektir. Namazın mekrûh vakitler kısmında zikrolunacağı üzere, farz, vâcip, sünnet, müstahap[1] mekruh, menhî olanı vardır.

Farz olan namazdan başlayarak, ona «Salâvatı mektube» diyeceğiz, ve onun farz edildiği vakti, evkat ve rekât adedini, farzolunması hikmetini ve sebebini, şartlarını, hükmünü, rüknünü, sıfatını beyan edeceğiz.

Salât, lûgatte dua ve Şeriatte, Erkânı mâlûme ve Ef'âli mahsusadır. Cem'i salâvattır, namaz kılana Musâlli denir.

SALÂVATI MEKTUBE (FARZ NAMAZLAR)

Salât: İmâdı din, İsâmı yakîn, re'si kurubât, gurrei tâattır[2]. Salât, kitap ve sünnette, imanın tâlisi, yâni ikincisidir[3].

«.... ki onlar gaybe iman eder, namazı da dosdoğru kılarlar.» (Bakara: 3)

buyurulduğu gibi, hadis-i şerifte de:

«İslâm beş -temel- üzerine kurulmuştur. Allahtan başka tanrı olmadığına ve Muhammed onun kulu ve Resûlü olduğuna şehadet, namazı kılmak, zekâtı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Kâbeyi haccetmektir.»

buyurulmuştur[4].

Nassan böyle olduğu gibi, fiilen ve vücuben de böyledir. Çünkü, çok kere, imandan sonra, vâcip yâni, mütehattimi zimmet olan Salâtın ifâsıdır. Zira, salâtın esbabı olan vakitler, hemen geçicidir. Zekât, oruç, hac öyle değildir. En önce vâcip olan, kelimeteyni şehâdeteyn, sonra salât, ondan sonra da zekâttır[5].

Fazileten dahi, namazın sair ibadetlere tekaddümü vardır. Namazın, ibadetin efdali olduğunda icmâ mün'akittir. Şu delil ile ki, îmandan sonra hangi amel efdaldir, sualine cevapta: «Vaktinde kılınan namazdır» buyrulmuştur.

Hidaye şarihi Ekmelid-dinin tâbirince: Salât, farizai kaime ve şeriati sabitedir. Onun farziyyeti, kitap ve sünnet ve icmâı ümmet ile mâruftur. Kitabı Kerîmde Namazı dosdoğru kılın! (Bakara: 43) buyurulduğu gibi, Namazları ve vustâ namazını muhafaza edin (Bakara: 238) dahi buyurulmuştur. İkinci âyet-i kerime, namazın hem farz olduğuna ve hem de beş olmasına delildir. Çünkü, o âyet-i Celîlede, cemîi salâvatın muhafaza ve ikamesi emr olunmakla beraber, onlara bir de, salâtı vustâ atfedilmiştir. Beraberinde, bir vustâ tasavvur olunabilecek, «Cem'in» en azı ise dörttür. (Ekalli mütesâviyeyne münkasem) iki çift adede, tek adet, tavassut ederse, bütünü beş olur[6].

---

[1] Netifte, buna fazilet denilmiştir.

[2] İhyâi ulûmda böyle yazılıdır. Hikemi Atâiyyede, Salât: kalbi, günahların pisliklerinden temizler ve gayip kapısını açar, denmiştir.

[3] Salât, dinin direği ve imanın ikincisidir. Zâhir ve batın nimetlerine şükrane olarak, meşru olmuştur. Zira ki, onda hem âmâl-i cevarih, hem de ef'al-i kalp vardır. Namaz, bütün ta'zim nevilerini cemetmiştir.

[4] İkame-i salât, namazın erkânını tadil edip, onu meyl (iğrilmek) ten korumaktır ki, doğrultmak mânâsınadır. Yahut kaim bi-l-emir mânâsından alınmıştır. Veyahut ikame-i salât, namazı edadan ibarettir. Kur'ânı Kerîmde, musalliler medih makamında ikamet vasfı ile yad duyurulmaktadır.

[5] Bu tertip, ilmi usulde, hukukullahın sekizinci envaınca olan tertibe muvafıktır.

[6] Tefasirde, iki vecih mübeyyen olup, biri onun mutavassıt mânasına olması ve diğeri efdâl manâsına gelmesidir. Salâtı vustânın tayininde akvâl var ise de, ekseri ulemâ kavlince, Salâtı

Sünnette, yani hadis-i şerifte dahi:

«Muhakkak ki Allah kadın ve erkek her müslümana beş vakit namazı farz kılmıştır.» buyurulmuştur. Ve bu, ehadisi meşhuredendir.

İcma dahi delildir ki, zamanı hazreti Resûlullahtan bugüne kadar, kimse, red ve inkâr etmemek üzere, beş vakit namazın farziyyetine ümmet, icmâ ve ittifak edegelmiştir. Meş'rûiyyetini inkâr eden, ihtilâfsız kâfirdir.

Salâtın farz edildiği vakit, leylei mi'raçtır ki, beş vakit namaz, o leylei mübarekede farz olmuştur. Hicreti seniyyeden bir buçuk sene (on sekiz ay) öncedir[1].

Farz olan namazların vakitlerinin adedi, ileride bildirileceği üzere beştir. Onların rekâtlarının adedi de on yedidir. Dördü öğle, dördü ikindi, üçü akşam, dördü yatsı, ikisi sabahtır[2].

Salâtı magripten mâdâsı, aslen ikişer rekât olarak farz olmuş iken, onlar hali sefere has kalıp, hazarda, salâtı fecirden mâdâya, hicretten sonra ikişer rekât ziyade edilmiştir.

Salâtın farz kılınmasının hikmeti, nimetlere şükür ve günahı örtmektir. Her vaktin namazı, o vakitte bulunmanın ve ona müterettip, daha nice (Cenab-ı Hakkın mütevâli) nimetlerinin şükrü olduğu gibi, hem de günahların kefaretinin sebebidir. Peygamberimiz (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri «Bana haber veriniz, sizden birinizin kapısı önünde bir nehir olsa da, her gün, günde beş defa o, nehirde yıkansa, hiç kiri kalır mı? (kalmaz.) dediklerinde: İşte beş vakit namazın hal ve şanı, odur ki, Hak celle ve âlâ hazretleri onlar ile hataları mahveder.» buyurmuşlardır.

Salâtın asıl sebebi, icâbı hak, ve hitâbı cenâbı kaadiri mutlaktır.

Zâhiri sebepleri: Kullara kolaylık olmak üzere meşru olduğu vakitlerdir[3]. Mâverdi demiştir ki, salâvâtın vakitlere bağlanması vakitlerin tevâlisinin kulluk duygusunu yaşatmaya ve huzuu devam ettirmeye sebep olduğu içindir ki, Zülcelâl ve'l-ikrâm teâlâ hazretlerinden rehbet ve rağbet (Havf ve recâ) münkati olmamakla, güzel ahlâk ber-devam ve dünya işleri dahi intizam ve tertibine ulaşmış olur.

Salâtın şartları aşağıda zikredilmiştir.

Salâtın hükmü, dünyada borcun ödenmesi (vâcibin zimmetten sâkıt olması) ve ukbada sevap hâsıl olmasıdır. (Eğer musâlli muhlis ise, çünkü mürâinin sevabı yoktur)[4].

Salâtın erkânı, şartlariyle beraber zikrolunur.

---

vustâ, ikindi namazıdır. Gündüz namazları olan sabah ve öğle ve gece namazları olan akşam ve yatsı namazları aralarında vâki olduğu için, vustâ tesmiye olunmuştur.

[1] Hicreti mukaddesei nebeviyyenin, Rebiûl-evvelde vukuu hasebiyle, şehri Miracın, Recep olması belli olur. Tahtâvînin ve İbni Âbidinin dahi ifadeleri veçhile, bütün ülkelerde, Recebin yirmi yedinci günü, leyle-i miraç olarak kabul ve ihya edilmektedir.

[2] Vâcip, sünnet, müstahap olan namazlar, bu hesaptan hariçtir ki, vâcip olan salâtı vitir, hesaba dahil edilirse, günlük vazife rekâtları yirmiye bâliğ olur. Bir o kadar da rekât, sünnet vardır; sünneti fecir iki, sünneti zuhur dört ve iki, sünneti asır dört, sünneti magrip iki, sünneti işa dört ve ikidir.

[3] Malûm olsun ki, bir nefsi vücûp ve bir vücûbi edâ ve bir de vücûdi edâ vardır. Ve bunlardan her birinin; birer sebebi hakikisi ve birer de sebebi mecazisi vardır. Nefsi vücûbun, sebebi hakikisi, Cenâb-ı Perverdigârın icâbı ezelisidir. Çünkü, Ahkamın mucibi, ancak zatı ecel ve âlâdır. Lâkin icâbı hak, bizim muttali olamadığımız bir gayb olmakla, Hak celle ve âlâ, bize yüsür ve sühûlet olmak üzere, bir takım «zahiri mecazi» sebepler ihsan kılmıştır. Bahsimize nazaran, o sebepler, vakitlerdir. Şu delil ile ki, Güneşin batıya yönelmesinden gece karanlığı bastırıncaya kadar namaz kıl! Sabah namazını da kıl! (Isrâ: 78) buyurmuştur. Vakitlerin teceddüdü ile vücûp dahi teceddüt edegelmiştir. Vücûbi edanın, sebebi hakikisi, Hitabullahtır, ki Cenâb-ı Hakkın, onu bizden istemesidir. Sebebi zahirisi, «Akimüs-salât» gibi, istemeğe delil olan, sigai emriyyedir. Nefsi vücûp ile vücûbi edânın farkı: Vücûp, şügli zimmetten ve vücûbi edâ talebi tefriği zimmetten ibaret olmasındadır. Vücûdi edanın sebebi hakikisi, onu Cenâb-ı Hakkın halk ve icat buyurmasıdır. Sebebi zâhirisi, kulun, ona istitâatıdır ki, o da fiil iledir.

[4] Zahireden menkul olan buna muhalif rivayette: riyâ ancak, sevabın tezaufunu selbeder denmektedir. Bazılar, feraiza riyâ girmez, derler.

Salâtın sıfatı: Ya farz, ya vâcip, yahut sünnet olmaktır. Nitekim, İnşallahü teâlâ, zikr ve tafsil olunacaktır.

Salâtın edâsı keyfiyeti mânâsına olan, salâtın sıfatı mesâili, (keyfiyeti terkibi ef'âli salât) başlığıyla, ayrıca anlatılacaktır.

Namazın farziyyeti yani, şahsın onunla cezmen mükellefiyeti için, üç şey şarttır: İslâm, akıl, bülûğ. Ve lâkin, (kız, erkek) çocuklar, yedi yaşlarında namaz ile emrolunur[1].

On yaşlarında, çocuklar namaz için takatleri hasebiyle zecr olunmak üzere el ile darbolunur[2]. Kendilerine merhameten, değnek ile darbedilmez![3]. Eliyle üçten ziyade dahi vurulmaz[4].

Âkil bâliğ olan her müslümana, beş vakit namaz farzı ayindir. Onda aslâ. vekâlet cari olmaz. Yâni, hiç kimse, hiç kimsenin namazını kılmış olamaz[5]. Farz olduğunu itikat ile beraber, tekâsülen namazı terk eden fasıktır. Kılıncaya kadar, habsolunur[6].

NAMAZ VAKİTLERİ

Her vaktin namazı, o vaktin girmesinden evvel, câiz olmayıp, vakit ile vâcip olduğuna göre, vakitler, namaz için esbaptır. Vaktin geçmesinden sonra, edâ sahih olmayıp, kılınan namazın, kazâ oluşuna nazaran vakitler, birer şart olur. Bir vakit içerisinde, hem o vaktin farzı, hem de daha başka namaz kılınabileceğine göre, vakitler, salâta zuruftur[7].

Salâta nazaran vakit, zarf olmakla beraber, sebep dahi olabilmek, zarfiyet maiyyeti ve sebebiyyet tekaddümü, iktiza ettirdiği halde, şöyle mülâhaza olunur ki, vaktin salâta sebebiyyeti, edânın alel-itlâk ittisâl ettiği cüz ile kaim olup[8] ân beân, son cüz'e kadar intikal eder. Edâ, vaktin cüz'ü evveline ittisal etmiş ise, sebep cüz'ü evveldir. Ve illâ, cüz'ü sâni ve cüz'ü sâlisdir. Bunların birinde edâ edememek takdirinde, vaktin son cüz'ü, nâkıs dahi olsa, sebebiyyet için, teayyün etmiş olur. O anda ayılan mecnuna ve baygına, hayiz ve nifastan pâkliğe eren kadına ve baliğa veya irtidattan sonra müslim olana, o vaktin namazı borç olur. Yalınız vaktin en son cüzü, namazı edâya kâfi gelemeyeceğinden o namaz kaza olunur[9]. Ve bilâkis bir vaktin cüz'ü âhirinde, - Allah korusun bir kimse mürted veya mecnun olan o kimseye ve hayiz ve nifas haline uğrayan kadına, o namaz lâzım olmamakla, maniin zevalinden sonra, onlar o namazı kazâ etmezler.

---

[1] Oruç dahi namaz gibidir. Sabi o yaşta, oruç ve namaz ile emrolunur. Şarap içmekten nehy olunur. Hayır işlemeğe alıştırılır. Kötülüklerden sakındırılır. Zâhir olan, bunlar veliye vâcip olmaktadır.

[2] Bu iş, veliye vâciptir.

[3] Darbın, değneksiz olması, bir karineye mebnidir ki, o da değnek ile olan darbın ancak, bir mükelleften sâdır olan bir cinayet hakkında meşru olmasıdır. Sabinin ise, cinayeti yoktur. Diğer bazı eserlerde, buna dair delâlet vardır.

[4] On yaşında, çocukların yatakları dahi ayrılır. Hadis-i şerifte böyle buyurulmuştur.

[5] Dürrü Muhtârın sıfatı salât kubeylinde, ve reddi Muhtârda mezkûr olduğu üzere, âmil için, amelinin ecrini diğerine vermek vardır. İnsan kıldığı nevâfilin sevabını dahi, başkasına bağışlayabilir. Düşmanların gönlünü yapmak için, namaz kılmak, yâni Allah için kıldığı namazın sevabını, kendi hasmını hoşnut etmek için, onlara bağışlamak fayda vermez. Çünkü, hasım affetmeyebilir. Bu halde sevap, salât ona kılınmış olmakla zayi edilmiş olur. Hasım sahibi olan kimse, nevafilden dilediğini, sevabını hibe etmeyerek, Allah için kılar. Eğer hasmı ya tekerrümen veyahut Cenâbı Hakkın rızasıyle affederse salâtın sevabı kendine olur. Ve illâ yâni hasmı affetmezse, onun hasenatından alınıp hasmına verilir. Hasenatı, biterse, mazlûmun seyyiatından alınıp ona verilir. Sadaka dahi, salât gibidir. Bir dank (dirhemin altıda biri) hak için cemaatle kılınan salâtı makbul eden, yedi yüz namaz sevabı alınacağı, eserde varit olmuştur.

[6] Müellif târiki salâtın hükmünü, salâtı vitirin önünde zikretmiştir!

[7] Vakit, müeddaya edâ şartı ve sebebi vücud olmakta, oruç da namaza benzer ve ancak, oruca zarf değil, miyar olmakta, ondan temayüz etmektedir. Niyyet için, salâtta tayinin lüzumu ve oruçta ademi lüzumu, işte bundan neşet etmektedir.

[8] Maksut: Şürû kendisini vely-eden cüz-ü mütekaddemdir.

[9] Vaktin çıkmasından sonra, zarfiyetin sıkışması kalmamak cihetiyle sebebiyet, cümle-i vakte izafe edileceğinden, kazânın bir vakti kâmilde olması dahi lâbüd olur.

Her vaktin namazı, vaktinin evvelinde kılınmak, vücubü müvessa ile vâcip yâni, kulun zimmetine, fevri olmayarak, terettüp eder. Vücupta tavsi olmakla, meselâ birinci, ikinci, üçüncü cüzülerden, salâtın tehiri ile vakti daraltarak (kendine gel) hitâbı müteveccih oluncaya kadar, namazı geciktirmek, büsbütün namazı, kazâya bırakmak kadar, günah değil ise de, ondan sonraya bırakmak, bir günahtır ki, kazâ dahi o günahı gideremez. Onunla zâil olan suç, terktir.

Farz olan namazlar için, muayyen olan vakitler beştir[1]. Bu, hâdîsi şerifle sabittir. Hadis-i şerif:

«Sabah namazının vakti, güneşin doğmasından az öncesine kadardır. Öğle namazının vakti, güneş göğün karnının ortasından kaymaya başladığı andan ikindi vaktinin az öncesine kadar. İkindi namazının vakti, güneşin sararıp batmaya başladığı âna kadardır. Akşam namazının vakti, güneşin batmasından kırmızılığın son bulmasına kadardır. Yatsı namazının vakti de gece yansına kadardır.»

Bu hadis-i şerîf, sabah namazının başlangıcından bahsetmemektedir. Onu Hazreti Cibrilin imâmeti hadisi anlatmaktadır. İşte her iki hadîsin ışığı altında sabah namazının vakti; fecrin tulûundan başlayıp güneşin doğmasından az evveline kadar olan zamandır.

Sabah Namazının vakti:

Fecrin tulûu ki, maksut fecri sâdıkın[2] tulûudur, sabaha karşı aydınlığın, ufku şarkîden yayılmağa başlamasıdır[3].

Öğle namazının vakti, güneşin zevâlinden itibaren, her dikili şeyin gölgesi, kendinin iki misli ve bir kavle nazaran, bir misli olmak, zamanına kadar olan müddettir.

Öğle namazı vaktinin başlangıcı, müttefekun aleyhtir ki, icma ile, zeval zamanıdır. Son vaktinde, hazreti imamdan iki rivayet vardır. Birincisi gölgenin iki misline baliğ olması, ikincisi ise gölgenin bir misline baliğ olmasıdır. İkincisi kavli imameyn olmuştur. (İmam Zufer ve eimmei selâsenin dahi kavilleridir).

Her iki rivayette de, zeval vakti tâbir olunan (zilli istivâ) müstesnadır[4].

İkinci kavl; Tahtâvînin ihtiyar ettiği ise de, evvelkisi daha yaygın ve ekseri meşayihi fukâhâca gölgenin iki misline baliğ olması müşterektir.

İkinci kavli, öğle vakti için müntehâ, ve evvelki kavli, ikindi vakti için mebde kılarak, ikisi arasındakini, vakti mühmel itibar edenler dahi olmuştur.

Bu halde, ihtiyat, öğleyi o müntehadan sonraya bırakmamak ve ikindiyi o mebde'den önce kılmamaktır. Tâ ki, namazını ittifakı fukâhâ üzere kılmış olsun.

İkindi namazının vakti, kavleynin ihtilâfına göre - öğle vaktinin son. nundan güneşin gurubuna kadardır. - Her iki kavil nazara alınarak, her şeyin gölgesinin bir misli olduğu

---

[1] Bu beş vakit, hazreti Cibrilin imameti hakkındaki, hadîsi şerîf ile teayyün etmiştir. Kürre-i arzın her tarafında tahakkuk etmediği için, beş vakit, Kur'ânı Kerîmde sarîh değildir. Sûre-i Rumun 17 ve 18 inci âyetleri olan: Fe subhanellâhi hine tümsûne kavli Kerîminde evkatı hamseye işaret olduğu hakkında, hazreti İbni Abbastan tefsirlerde bir rivayet vardır.

[2] Sadık denilmesi, enine yayılmakta olup, sabahın gerçeklenmiş olmasındandır. Mukabili kâziptir ki, tulen zahir olup, sonra gaip olduğu için, yalancı aydınlık mânâsına olarak (fecri kâzip) ismi verilmiştir.

[3] Fecrin tulûu şer'î gündüzün başlangıcı olmakla, oruç için dahi imsak vaktidir.

[4] Zıl, gölge demek olduğu gibi, fey dahi gölgedir. Aralarında umum ve husus vardır. Şemsin bozduğu her gölgeye zıl, şemsi nesh eyleyen gölgeye fey denir, (şey veznindedir). Şu izaha göre, kablez-zevâl olan gölgeye zıl, badez-zevâl olanına da fey itlak olunur. Şemsin istiva zamanında gölgelerin ziyade ve noksanı kalmayacağından, zeval vakti olmuş ve güneşin garbe ağmasiyle, gölgeler şarka doğru uzamağa başlayınca da, öğle namazı vakti girmiş ve bundan sonra - rivayetlerinin ihtilâfına göre - gölgeler bir veya iki misline bâliğ oldukta, öğle vakti sona ermiş ve ikindi vakti de girmiş olur.

zamandan itibaren (asri evvel), iki misli olduğundan itibaren (asri sani) girmiş ve bu zamanlar, bu sûretle mütearef bulunmuştur[1].

Akşam namazının vakti, güneşin gurubundan itibaren, garp taraftaki şafağın gaybubeti evvelindeki ânâ kadar olan müddettir.

Şafak: Gurubu takip eden kızıllık, yahut ondan sonraki aklıktır[2].

Yatsının vakti, ihtilâfı kavleyn üzere olan, şafak aydınlığının gaybubetinden başlayıp, müntehayı leyl demek olan, fecrin tulûundan evvelceye kadar uzayan zamandır. Geçen hadîsi şerifte, vakti istihbabın müntehası beyan buyurulmuştur ki, o, gece yarısıdır. Diğer hâdis ve âtîdeki hadîs-i şerife mebni, yatsı ve vitrin en son vaktinin fecrin tulûu olduğu icmâ ile sabittir.

Salâtı vitrin vakti: Cenâb-ı Hak size bir namaz ziyade etmiştir ki, o da vitirdir. Onu yatsı sonundan, tulûu fecre kadar kılınız hadîsi şerîfince yatsı vaktidir.

Bu hadîsi şerîf, salâtı vitirin vaktini tâyin etmekte, sarih olmakla, onun yatsı vaktinden evvel kılınması sahih olmadığı gibi, yatsının girmesinden sonra, yatsının kılınmasından evvel kılınması dahi sahih değildir. Çünkü, bâbında mübeyyen olduğu üzere, salâtı vitir, indel-imam vâcip ve İndel-imameyn sünnettir. Yatsının vakti olmakla, indel-imam vitirin dahi vakti olmuş olup ancak, vakti vahidde ictimâ eden, farzı kat'i ile farzı gayri kat'i arasındaki tertibe riayet lâzım geldiğinden, ve sünnetliğine kail olan imameynce dahi, vitir yatsının sünnetinden olmakla ona tâbi bulunup, yatsı namazı kılınmadıkça, vitrin vakti olmamış olacağından, salâtı vitir, yatsı vaktinde, yatsının farzından önce kılınamaz.

Yılın en kısa gecelerinde şafak zâil olmadan, fecrin tulû ettiği beldelerde bulunanlar[3] gibi, yatsının ve vitirin vaktini bulamayanlara o namazlar lâzım olmaz[4].

Her namazın vakti muayyen, ve her vaktin namazı, vaktinde kılınmak «Muhakkak ki namaz müminlere vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.» Kavli Kerîmi[5], mantukunca farzı ayn olmakla, sefer ve yağmur gibi, bir özür sebebiyle, iki farzın bir vakitte cemi, caiz olamaz. Çünkü Cem'in tariki, ya takdimdir ki, bir namazı vakti girmeden, diğer namazın vaktinde kılmaktır. Veyahut tehirdir ki, vaktinden sonraya bırakmaktır. Bunların ikisi de caiz olmayan şeylerdir. Zira, takdim tarikiyle cemide, bir farzı vaktinden evvel kılmak olur

---

[1] Meşhur olan budur: Hadîsi şerifte, «güneşin gurubundan evvel, ikindinin bir rekâtına yetişen, ikindiye yetişmiş olur» buyurulmuştur. Hasan bin Zeyyad hazretlerinin: Güneş sarardığı zaman, ikindi vakti çıkmış olur, demeleri, ikindinin vakti muhtârına hamlolunmuştur.

[2] Güneşin doğmasından evvel şark tarafta zuhur eden aydınlığa fecir ve gurubundan sonra garp tarafta görülen aydınlığa da şafak denilmektedir. Fecrin, oruca göre imsak vaktini, ve namaza göre de, sabah vaktini tâyine yardım ettiği gibi, şafak da akşam ve yatsı namazları vakitlerinin tâyinine medar olur. Fecrin tulûu, oruçta imsakin mebdei olduğu gibi sabah namazının da başlangıcıdır. Şafakın gaybubeti ile de akşam vakti sona ermiş ve yatsı namazının vakti başlamıştır.

[3] Bunlar, arzın en şimâl yerlerinde bulunanlardır. Oralarda, yazın evvelinden kırk gün, gündüz yirmi üç, gece bir saat devam eder. Bunun aksi olan yerler dahi vardır. Namaz vakitleri için esbap olmakla, Fukaha; evkatın tahakkuk etmediği yerlerde, namaz dahi yoktur, dediler. Onların namazları gibi, oruçları ve zekâtları dahi, mevzuu bahs olmak lâzım gelir. Maahaza, oruca göre sebep olan aylar, tahakkuk eylemekte olduğundan, ademî vücube kail olmak, mümkün olmaz. Şüphesiz meskûn olan, o gibi yerlerde, takdiri evkat gerekli ve mümkün olduğuna, ve müstehaza olarak baliğa olan kadın için, fıkıhta, hayiz, tuhur, nifas müddetleri tâyin edilmiş bulunduğuna göre, ibadet nimetlerinden onların da, kendilerini behreyab etmeleri mümkün olur.

[4] Bu hususlar, ehli ilim tarafından şüphesiz, nazarı dikkatten uzak tutulmamaktadır. Edâsı için vakit mevcut olmayan, namazların kazasına lüzum gösterenler olduğu gibi, vaktinin ademi mevcudiyyeti hasebiyle, o namazların sâkıt olması gerektiğine kail olanlar da vardır. Nitekim, beş vakit namazdan birini iskat eden kimse, ikfar olunmaz mı? suâlini, şeyhi kebir Seyfiddin, kolları dirseklerinden, yahut ayaklan topuklarından kesilmiş bulunan kimse hakkında, abdestin farzları dördüncüye mahal olmadığı için, üç olduğu gibi, beşinci namaz dahi, onun vaktini bulamayan belde ehlinden sâkıttır, cevabını vermiştir. Hulvâni dahi, bunu işitince, istihsan ve bu hususta şeyhi kebire muvafakat etmiştir. Hakikat, kendi peşinde koşanları, elbet sevindirir.

[5] Kitab mevkutu, Kâdî: Bir farzı mahdudil-evkattır ki, onu vaktinden ihrac etmek, hiç bir halde câiz olamaz, diye tefsir etmiştir.

ki, sahih değildir. Tehir tarikiyle cemide, bir farzı, vaktinden sonraya bırakmak demektir ki helâl değildir.

Cem'in cevâzına delîl olmak üzere, rivayet olunan şey, birinci namaz, vaktinin sonlarına yakın anlara kadar, tehir edilmiş olmağa mahsustur ki, bir namazdan ferağı müteakip, diğer namazın dahi vakti girmiş olmakla, o dahi kılınmış demektir.

Huccâca has olmak üzere, yalnız iki yerde, namazlar cem olunur ki, onların biri Arafattaki cem'i takdim, ve diğeri Müzdelifedeki cem'i tehirdir. Arafattaki cem'i takdimden maksat, arefe günü ikindi namazının vakti girmeden, ikindiyi, öğlenin farzını, müteakiben, iptidaî vakti zuhurda tercihan, Nemre mescidinde kılmaktır. Orada cemaati kübrâ ile kılınan, öğle ve ikindi namazları, işte bu vech üzere, ceman kılınır. Bir ezan okunup, iki ikamet alınır. İkinci ikamet, ikindinin zamanı, henüz girmemiş olduğu cihetle, cem'a, tenbih içindir. Bu iki farzın arası, nafile namaz ile ve hattâ müekkede olan öğlenin ikinci sünneti ile dahi, ayrılmaz[1].

Yâni, o gün orada öğlenin son sünneti ile, ikindinin sünneti kılınmaz.

Müzdelifedeki cem'i tehirden maksat, o günün akşam namazını, Müzdelifeye gelip, orada yatsı vaktinde, yatsı namazı ile birlikte, bir ezan ve bir ikamet ile kılmaktır. Evvelâ, akşam namazının farzı ve onu müteakip, yatsının farza kılınır. (Yatsıyı takdim etse, onları tertip üzere iâde lâzım gelir). Vakitler, gelmiş olmakla - cem'a tenbih için - bunda ikinci ikamete hacet yoktur. İki farzın arası, salâtı nafile ile ve hattâ, akşamın sünneti ile. fasl olunmaz. Şâyet, iki farz arasında, bir şey ile iştigal eder veya salâtı tetavvû' kılarsa o zaman yatsı için ayrıca kamet getirir.

Arafattaki cem'i takdim, imamı Âzama göre, dört şart ile meşruttur: Birincisi arefe olmaktır. İkincisi kılınan öğle, sahih olmaktır. Şayet, fesadı anlaşılırsa, onu ve vaktinin girmesinde ikindiyi iade etmek lâzım gelir. Üçüncüsü en büyük imam veya naibi bulunmak ve her iki namazda cemaat onunla akd olunmaktır. Muktedi, onların her ikisinde mesbukan olsun, cemaati müdrik olmak lâbüd olmakla, farzın yalnız birinde cemaate yetişmekle, cem'i' caiz olmaz. Dördüncüsü hacı ihramlı bulunmak ve ihramı hac için olmaktır. Omre için olan ihram, bu babta kâfi değildir.

İndel-imameyn, hacı münferid dahi olsa, cem'i mezkûru yapar. Burhanda, evlâ olan da budur, denmiştir.

Cem'i tehirde, mekânın müzdelife olmasından ve musâllinin ihramda bulunmasından, başka şart yoktur. Münferid dahi, bu cem'i yapar.

Huccaca göre, o gün akşam namazı yatsı ile birlikte, Müzdelifede kılınacağından, onu Arafatta, yahut, Müzdelife yolunda kılmak, câiz olmaz. Nitekim, inşâallâhü teâlâ, kitâb-ul-hacte tafsilâtlı olarak beyan edilecektir.

EVKATI MÜSTAHABBE (MÜSTAHAB VAKİTLER)

Beş vakit namaz için, birer mebde ile birer münteha beyan olunmuştur ki, onlar vakti cevâzdır. Sıhhat ve cevaz itibariyle, bir namaz vaktinin müntehası, diğer namaz vaktinin mebdeine ulaşa-gelmekte ve yalnız, sabah namazı ile öğle namazı arasını, kerahet vaktinden sonra, epeyce bir vakti mühmel ayırmaktadır.

Asrı evveli, öğle vaktinde münteha sayanlarca, öğle ile ikindi arasında dahi, vakti muhmel bulunmaktadır.

«Dünyâ dediğin bir ândır onu da ibadette sarfeyle» fehvasınca, evkatı mühmele dahi, insana, zamanı ferağ oldukça, ihmal olunmayıp taate sarf, ve nâfile namazlara zarf kılınmak gerektir. (Müttefekun aleyh olan, vakti mühmelde, işraak ve duha namazları vardır).

---

[1] Meselâ, Miskinül-allâme, Zahireye, Muhite ve kâfî'ye tebean, sünneti zuhru istisna etmiştir. Eseri hilaf, sünneti zuhrun kılınması suretinde zahir olur ki, evvelki kavle göre, o halde ikindi için ezan okumak gerekir. İkinci kavle göre okunmaz. Zahirî rivayet kavli evveldir.

Farz olan her namazı, vaktin girmesinde kılmak efdaldir. Meğer ki geciktirme bir sevabı gerektire.

İşte, evkatı müstahabbe, fazileti mütezammin olan vakitlerdir ki, ileri de gelecektir.

Cemaat olmak ve evkatı müstahabeye riayet etmek, erkeklere âit fazilettir. Kadınlara müstahab olan: Namazlarını, erkekler cemaat ile edâdan fariğ olduktan sonra evlerde kılmaktır. Yalnız sabah namazını, erkeklerin cemaatten ferağına intizar etmeyerek, erkence kılarlar.

Erkekler için, sabah namazının isfarı müstehaptır. (İsfar, sabah vaktinin aydınlanması demektir).

İsfar, tağlisin zıddıdır. Tağlis, sabah namazını, daha karanlık iken kılmaktır. İsfar, onu aydınlıkta kılmak yâni, ortalığın açılmasına tehir eylemektir. Bir mertebede ki, kılınan farzın fesadı anlaşılacak olursa, onu güneş doğmadan evvel kıraeti mesnune ile[1] iade mümkün olacak kadar bir zaman bulunmak şartiyle.

Hadîsi şerifte: «Fecri aydınlatın çünkü ecri büyüktür.»[2] ve «Sabah namazını aydınlıkta kılın ki uğurlu olsun.» buyrulmuştur.

Hem de ortalık açılmadan başlamakta, cemaat azlığı olup, isfar etmekte ise, cemaat çokluğunun fazileti vardır ki, sabah namazı camilerde, geççe kılınır ise, uyuyanlar ve ihtiyar olanlar dahi, haklarında genişlik hâsıl olarak cemaate yetişirler. Cemaati azaltmayı gerektiren hâl, cemaati çoğaltmaya sebep olacak halden, elbette efdâl olamaz.

Hem de İsfar, Hazreti Enesten (Radiye-llâhü teâlâ anhü) mervi olan faziletin, suhulet husulüne sebeptir. Müşârünileyh hazretlerinin rivayetlerine göre, Peygamberimiz sâllâ-llâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki: «Her kim sabah namazını cemaat ile (Velev ki, kendi ev halkiyle) edâ ettikten sonra, tulûu şemse kadar, Cenâb-ı Hakkı zikrederek vaktini geçirir ve sonra (yâni güneşin doğmasından ve kerahet vaktinin çıkmasından sonra) iki rekât namaz[3] kılarsa, ona tanı bir hac ve tam bir omre[4] sevabı verilir.» Ve yine Sâllâ-llâhü teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri, buyurmuşlardır ki, sabah namazını kılıp (Müellif bunu, akşam namazı hakkında da zikretmiştir) ayakları bükük olduğu yâni, bağdaş kurmadığı hâlde, dünya kelâmı etmeyerek, on kere «Lâ ilâhe illâ-llâhü vahdehu lâ şerike lehû lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve alâ külli şey'in kâdir» diyen kimse için, on hasenât yazılır ve ondan, on seyyiât mahvedilir[5] ve Cennetteki makamı, on derece terfi olunur. Ve o gün, o kimse, her türlü mekrûhatten masun ve mekri şeytandan mahrus ve mahfuz olur. Ve şirkten başka bir günahın vizri kendisine erişmek üzere o gün, o kimse, tâkip olunmaz[6]. Ve yine Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki: «Sabah namazını kıldıktan sonra, güneş doğuncaya kadar, namazgâhında bekleyen kimse, evlâdı İsmâilden dört esiri, esaretten kurtarmış kimse gibi olur.»[7]

---

[1] Namazın sünnetleri bahsine bakınız.

[2] Bunu ashabı sünen, rivayet ettiler. Ashabı Rasûlû-llah sallâllaâhu teâlâaleyhi vesellem, salâtı fecri tenvir ve isfar eylemeleri üzerine ettikleri içtima gibi, hiç bir şey üzerine içtima ve ittifak etmediler. Müstehab olan: İsfar ile iptida etmektir. Zahirî rivayet dahi budur. Bir kavle göre galeste namaza başlayıp, isfar iletamamlamaktır.

[3] Buna, işraak namazı denir ki, sünnet olan duha namazından başkadır.

[4] Yâni, gerek haccın, gerek omrenin, sevapları eksiksiz verilir. Hactan maksut, nâfile hacdır. Bu ecrin, hakikaten husûlü murat olup, tergib kabilinden değildir.

[5] Bunda ve Nezâirde, meşhur olan, küçük günahların kasd olunmasıdır. Bazı ehli ilim, itlâki üzere bırakırlar. O takdirde, kebâire de şâmil olur. Fâili muhtâr hazretlerine göre, güçlük yoktur.

[6] Bu da, ya fiili, mağfur olmak veyahut kendisi tövbeye muvaffak bulunmak ile olur. Şirkin istisnası: Eğer şirk vâki olursa, onun vizri erişir olduğundandır. Lâkin o gün, her mekruhtan masun olacağı hakkındaki, vaadi sabık muktezasınca, o kimseden şirk dahi vaki olmaz. Meğer, mekruhtan bilhassa, mekruhu dünya maksut ola.

[7] İkindi namazı hakkında: «Her kim ikindiden sonra, güneşin gurubuna kadar namazgâhında otururşa, evlâdı İsmailden sekiz esir, azad eden kimse gibi olur.» buyrulmuştur. Fecirden sonra,

Sabah namazını isfar etmek, seferde ve hazarda yazın ve kışın münferiden ve muktediyyen müstehaptır. Ancak, Müzdelifede bulunan Huccac, Adha günü (Kurban Bayramının ilk günüdür.) Tulûu fecirden sonra, vâcip olan Müzdelife vakfesinden dolayı onlara, o gün sabah namazını tağlis etmek (erken kılmak) efdâldir.

Öğle namazını her yerde, yâni sıcak mıntakalara mahsus olmayarak, yazın serin vakte tehir etmek müstehaptır.

İbrad, soğutmak demektir. Bu baptaki, «Öğleyi biraz soğutun, çünkü öğle sıcağı cehennem yalımıdır.» hadîsi şerifinden alınmıştır. Öğle namazını, hemen hini zevâlde kılmayıp, cemaate gelenler, duvar gölgelerinde yürüyebilmek üzere, gölgelerin biraz daha uzadığı zamana tehir etmek demektir[1].

(Zahir olan budur ki, mahallî istihbab, vaktin evvelinde, cemaat kendisini fevt etmemesi iledir. Eğer cemaat, vaktin evvelinde akd olunmakta ise, onu fevt etmemek, için Öğleyi takdim veya tehir eder. Zira, cemaat ya sünneti müekkededir, yahut vâciptir. Müstahap için terk olunmaz. Ancak, imam müstehabı fevt etmiş olur.)

Kışın, baharın, güzün öğleyi tâcil etmek müstehapptır. Zira, Sâllâ-llâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, serin zamanlarda, öğleyi tâcil-buyururlar, yâni vaktin girmesini müteakip hemen kılarlardı.

Bundan bulutlu günler, müstesnadır ki, o günlerde vaktinden evvel kılmak korkusundan, dolayı öğlenin tehiri müstehap olur.

Cuma namazı dahi, her iki zamana göre, aslen ve istihbâben, öğle namazı gibidir.

İkindi namazını, kışın ve yazın, güneşin rengi değişmiş olmayacak kadar, tehir etmek müstehaptır. Tâ ki, musalli farzdan evvel, ikindinin sünnetini dahi kılabilsin. Aleyhi-s-salâtü ve-s-selâm efendimiz hazretleri güneş; ak ve berrak oldukça, ikindi namazını tehir buyururlardı.

Güneşin tagayyürü, göz kamaşmayacak hale gelmesidir. İkindi namazını o vakte kadar tehir etmek, tahrîmen mekruhtur[2].

Hastalığa ve yolculuğa mebni tehir mübah olamaz.

Vakti herahetten sakınmak için, bulutlu günlerde, ikindi namazını, vaktinin girmesi' iyice belli olduktan sonraya bırakmak müstehaptır.

Akşam namazını, yazın ve kışın, tâcil etmek müstehaptır.

Akşam ezanı ile ikameti arası ancak, üç âyet miktariyle veyahut bir celse-i hafîfe ile ayrılabilir.

(İki rekât namaz miktariyle faslolunursa, akşamın farzından evvel, iki rekât namaz kılmak gibi, mekruh olur.)

Bundan bulutlu gün müstesnadır ki, havanın kapanık olmasından dolayı vaktin tâyinindeki güçlüğe binaen, akşam namazının, guruptan önce kılınmak korkusu olur ise, onun tâcil edilmemesi yâni, güneşin battığına iyice kanaat getirinceye kadar tehiri müstehaptır.

Hastalık ve yolculuk mazeretine ve yemeğin hazır olmasına mebni olan tehir dahi müstesnadır ki, zikrolunan mazeret ve sebebe mebni, az tehirde keraheti tahrîmiyye yoktur. (Tenzîhi kerahet, mazereti selb etmez). Çok tehir ise tahrîmen mekruhtur. Hadîsi şerifte, akşam namazının, yıldızların kesretle görünmesi zamanına kadar tehirinden sakınılması emir buyrulmuştur.

---

nefele ve ikindiden sonra akşamın farzına, intizar olunacağı cihetle ikindinin sevabı daha fazla olarak bildirilmiştir.

[1] Umumî hüküm olmakla, bunda bilâdın sıcak olup olmaması ve hararetin şiddetli bulunup bulunmaması ve cemaate, nasın uzaktan veya yakından gelmesi müsavidir.

[2] Kerahet tehirdedir. Bir şey, memurun-bih olmakla beraber, ona kerahet isbatı, doğru olmaz. Kezâ, teğayyürden önce başladığı ikindiyi uzatarak güneş mütegayyir olsa, mekruh olmaz. Çünkü, namaza ilk başladığı andaki durum esastır.

Akşam namazı vaktinde, cenaze dahi hazır olmak takdirinde, evvelâ akşam namazının farzı edâ olunur. Ondan sonra cenaze namazı kılınır. Daha sonra da akşamın sünneti kılınır. (Efdâli beyan budur. Çünkü, bu suretle, farzı ayn, farzı kifayeye ve farzı kifaye de, sünnete takdim edilmiş olur.)

Yatsı namazını, gecenin ilk sülüsüne kadar, ve bir kavle göre, sülüsü evvele kadar tehir etmek[1] müstehaptır[2].

(Muhaşşinin beyanına göre, tehirin istihbâbı, bir takım mûteber kitaplarda, şitâ ile mukayyed olup, yazın geceler kısa olduğundan, cemaat azalmamak için tâcil, yâni (ademi tehir) müstehaptır. Cevherede dahi böyle musarrahtır.)

Yatsının, bulutlu zamanda, tâcili müstahaptır. Zira, zulmete ve yağmur yağmak ihtimaline mebni cemaatin dağılma mahzuru vardır.

Salâtı vitiri, uyanmağa güvenenler için, uykudan önce kılmayıp, gecenin sonundan evvelceye tehir etmek müstahap olur. Şu mealdeki, hadîsi şerife binaen ki, «gecenin sonunda kalkmaktan korkanlar, vitri, gecenin evvelinde, yâni, uyumadan kılsınlar ve gecenin sonunda kalkmağa umutlu olanlar, onu gecenin sonlarında kılsınlar, zira (salâtı leyl, meşhudedir) yâni, geceleyin kalkılıp kılınan namaza, melekler hâzır olur. Efdâl olan da budur.» buyurulmuştur.

(Tahtâvî der ki, vitiri kılıp da, uyuyan kimse, gece kalkıp teneffül ederse, kerahet yoktur. Ancak, efdali terk etmiş olur. Çünkü, uyanmağa güvendiği için vitiri, hadîsi mezkûr mucibince, efdâl olan, sonraya bırakmaktı. Eğer uyanmağa güvenmemekte idiyse efdâliyyetin fevti dahi yoktur)[3].

EVKATI MEKRUHE (KERAHET VAKİTLERİ)

Farz olan vakit namazlarının, evkatı cevaz ve istihbabı olduğu gibi, mektup ve gayri mektup, cinsi-salât için, evkatı mekruhe dahi vardır. Ve onlar iki nevidir. Birinci nevi: Tulû, istivâ, gurup zamanlarıdır. İkinci nevi: Fecrin tulûu ile, güneşin tulûu arası ve ikindi namazından sonra güneşin sararması esnasıdır. Bunlardan evvelki nevide güneşe tapanlara teşebbühten ihtirazen, şer'i enver bizi, cinsî salâttan nehy etmiş olduğu gibi, ikinci nevide, ve aşağıda sayılacak, daha bir takım vakitlerde dahi, bilhassa nâfile namazlardan ve onların beyan olunacak lâhikalarından bize şer'an nehy varit olmuştur.

---

[1] Tahtâvî der ki, yatsının tehirinde, çok haberler vardır. Sahâbe ve tâbiînden ehli ilim olanlarının çoğunun mezhepleri dahi tehirdir. Ve onu tehirde, nehy olunan (semeri, gece sohbetini) kesmek vardır. Ebi Bürdenin rivayetine göre, Aleyhi-s-salâtü ve-s-selâm efendimiz hazretleri, yatsı namazını tehir etmeği sever ve ondan evvel yatıp uyumağı ve ondan sonra oturup konuşmağı kerih görürlerdi. Çünkü, yatsıdan evvel yatıp uyumakta, uyandırılmasını, kimseye tenbih etmeyenler için, yatsı namazını geçirmek veya cemaatı fevt etmek korkusu olduğu gibi, yatsıdan sonra oturup konuşmakta dahi, uykusuz kalıp, sabah namazına hazır olamamak, yahut boş sözlere dalıp, uyanıklığa lagviyyât ile son vermek, ve salâtı teheccüdü itiyât edenlere göre, onu fevt eylemek korkusu olur. Gece sohbetine, semer ve mufaale babından müsaitlere denir. «Lâ semere bâde-l-işâ» hadîsiyle nehy edilmiştir. Müellifin ifadesine göre, semer boş ve bi-fâide olan, yahut salâtı teheccüdü veya salâtı subhu tefvite sebep olandır. Yoksa, onun mesalihi müslimini tedbir gibi, bir mühimmeye mebni olanı, yahut zikri hakka ve müzakere-i ilme ve misafir ile günahsız sohbete mütaâllik olanı müsabun-aleyhtir. Yatsı namazının edâsından sonra menhiyyeti, sahîfei âmâl, ibadetle hatm olunmak içindir. Sabahleyin salâtı fecirle başlayan, ameller defteri, uyku vaktinde, yatsı namazı ile sona erdirilirse arada olan zellât, «İnnel-hasenâtı yüzhibnes-seyyiat» vaadi Kerîmiyle mahvedilmiş olur. Yatsıyı sülüsü leyle tehirde, işte bu fayda vardır ki, o vakte kadar sohbet edilecek ise edilip, uyanıklığa yatsı namazı ile son verilmiş olur.

[2] Hadîsi şerifte «ümmetime meşakkat olmasa, yatsıyı sülüsü leyle, yahut nısfül-leyle tehir ederdim» buyurulmuştur. Yatsıyı gece yarısına kadar tehir mübahve ondan sonraya tehir mekruhtur. Bunlar hep kış hakkındadır. Yaza gelince, geceler kısa olduğundan tâcili müstehaptır.

[3] Salihlerin âdeti: Yatsıyı ve son sünneti kılıp yatmak ve salâtı vitiri gece kalkıp, teheccütten sonra kılmaktır. Kıyamı leyle, tamaı olmayanlar, vitiri, kazâya uğratmamak için kılıp yatarlar. Teheccüde kalkabilirlerse, onu da kılarlar.

(Evkatı mekruhe) unvanı, bu iki nevi evkatı cami ve kerahet, - Tahtâvînin tasrihi veçhile - lûgat mânâsına mahmul olmakla, mekruhtan müfside dahi şâmil, bir mânâ, maksûttur[1]. Çünkü, birinci nevi hakkındaki nehyi-şer'î, cenaze namazının dahi, şâmil olmak üzere, farz ve vâcip namazlar, sehiv ve tilâvet secdeleri hakkında bir mâni teşkil etmekle, onların sebebi vücubü, evkatı mezkûre içinde hâdis oldukça, ne edâ, ve ne de kazâsı sahih olmamakta ve mâdâsının sıhhati, ikinci nevide olduğu gibi, kerahetle olmaktadır.

Malûmdur ki, geniş mânâsıyla namaz adı verilen şey: Farz, veya vâcip, yahut nâfiledir.

Farz: Ya ayn, veya kifâyedir.

Farzı ayn: Edâsı gibi kazası da farz olan, beş vakit namaz ile salâti cum'a ve secde-i sulbiyedir.

Farzı kifâye: Salâtı cenazedir.

Vâcip dahi, ya li-aynihî veya li-gayrihî'dir.

Vâcip li-aynihî ki, icabı hak ile vâcip olan, ve tabiri diğerle, vücûbü, kulun fiiline mütevakkıf olmayandır: Vitir, her iki bayram namazı, secde-i tilâvettir.

Vâcip li-gayrihî ki, icabı abid ile vâcip olan ve tâbiri diğerle vücubü, kulun fiiline mütevakkıf bulunandır: Sehiv secdesi, tavaf namazı, ifsad edilen nâfilenin kazâsı ve nezir (adak) namazıdır.

(Nâfile; revatip ve regaip diye, nevafil babında sayacağımız nevilere şâmildir).

İmdi, birinci nevi olan vakti kerahette ifa ve şürû olunduğuna göre zikrolunan, salât, envaının hiç biri mün'akit olamadığı gibi[2], evvelce başlanılmış olduğuna göre dahi, o vakitler çıkmakla, onları iptal eyler. Yalnız o vakitte hazırlanan cenazenin, namazı ve o vakitte okunan âyetin secdesi ve o günün ikindisi ve nâfile namaz ve o vakit ile mukayyed olan nezir namazı ve o vakitte başladıktan sonra ifsad olunan nâfilenin kazâsı, müstesnadır ki, bu altı namazın birincisi, - İbni Âbidînin tâyini veçhile - bilâ-kerâhe, ve ikincisi, tenzihi kerahetle ve üçüncüsü, ve ondan sonrası tahrîmi kerahetle mün'akid olur. Ve tenzîhen mekruh olan tehir olunup, tahrîmen mekruh olanların, günün asrinden mâdâsı, vücuben yarıda bırakılıp vakti gayri-mekrûhta kazâ edilir.

(Günün ikindisinin, yarıda kesilmesi câiz olamaz. Çünkü, kerahet onun fiilinde değil, o zamana kadar, tehirindedir.)

İkinci nevi olan vakti kerahette, zikrolunan namazların cümlesi, bilâkerâhe mûn'akid olur. Yalnız nâfile namaz ile vâcip li-gayrihî kısmı müstesnadır ki, bunlar, kerahetle mün'akid olmakla, bunun dahi, sehiv secdesinden mâdâsı[3], kat' olunarak, mekruh olmayan bir vakitte kazâ edilmek lâzım gelir.

Bu icmâlin tafsili, müellifin ilerideki beyanlarıdır: Üç vakit vardır ki onların girmesinden evvel, zimmete terettüp etmiş olan ferâiz ve vâcibatı[4] hiç biri ,onlarda ne edâ ile ve ne de kazâ ile sahih olmaz: Birincisi, güneşin doğmasından irtifaına kadar olan zaman, ikincisi, güneşin istivâ ettiği yâni, orta yere gelip, henüz zevâl bulmadığı zaman, üçüncüsü, güneşin sararıp gurup etmek üzere bulunduğu zamandır.

Zikrolunan zamanlarda, farzlar yâni, geçmiş namazlar kılınmadığı gibi, salâtı vitir, ve nezri-mutlak misilli vâcipler dahi kılınmaz[5]. Vakti gayri-mekrûhta hazırlanan cenazenin

[1] Her caiz olmayan şey dahi mekruhtur.

[2] Bunun gelecekte mübeyyen, altı müstesnası vardır. Dürrü Muhtârda, demiştir ki, vakti mezkûrde, farz ve vâcip, başlama ile mün'akid olmaz ise de, nâfile, şürû ile mün'akid olur. Farzdaki kerahet, sıhhate mânidir. Zira, sebep, kâmilise, zimmete terettüp eden, noksan ödenmez. Vacipler de böyledir. Tetavvûdaki kerahet, mânîi sıhhat olmaz. Ve lâkin, kerahet, tahrîmidir.

[3] Üzerinde sehiv olan musalli, selâmdan sonra kerahet vakti girse, sehv içinsecde etmeyip, o secde kendisinden sâkıt olur.

[4] Vitir, nezri mutlak, tavaf namazları, ve gayri mekruh vakitte şürû edip te, ifsad eylemiş olduğu nâfile ve âyeti, gayri mekruh vakitte okunan, tilâvet secdesi gibi.

[5] Kılınsa da, sahih olmadığı için iâde olunur.

namazı ve tilâvet olunan âyetin secdesi dahi edâ ve ifa olunmaz. Namazın eczasından olduğu için, sehiv secdesi dahi edilmez. Ukbe bin Âmir (Radiyellâhü teâlâ anhü) hazretlerinin hadîsine mebni ki, hazreti müşârün-ileyh: «Rasûlullâh sallâllâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bizi üç vakitte, namaz kılmaktan ve ölülerimizi gömmekten nehy buyurdu» diye zikrolunan üç vakti tâdâd etmiştir. Hadîsi mezkûru, imam Müslim rivayet etmiştir. Mevta gömmek, cenâze namazı kılmak demektir. Çünkü, o vakitlerde, ölüyü gömmek mekrûh değildir. Aralarındaki mülazemete mebni, defin, salâtten kinâye olmuştur. Tefsiri mezkûr, nefsi sünnette dahi varit olmuştur ki, râvii müşarünileyh: «Ve innâ nakberü mevtânâ» bedelinde «Ve innâ nüsâlli alâ mevtânâ» dahi demiştir. Sabah namazını kılarken, güneş doğmakla, namaz bâtıl (fâsid) olacağından, musallînin ondan sonraki kahkahası, abdestini bozmaz. O namazın, nâfileye inkılâb edeceğine dair dahi, bir haber rivayet edilmekle, o takdirde abdesti, kahkahasiyle bozulur. Avamı nasın, tenbellerini sabah namazını, tulûu vaktinde dahi, kılmaktan nehy etmeyiz. Çünkü, onlar, büsbütün onu terk edebilirler. Bir müctehidin kavline göre, sıhhat temamen terkten evlâdır[1].

İşte bu üç vakitte, vâcip yâni, zimmetine terettüp edeni, edâ, kerahetle sahih olur: Onların birinde hazırlanan cenazenin namazı, ve okunan âyetin secdesi, ve başlamış bulunan nâfile, ve onlarda kılınması nezr olunan namaz, gibi ki, bunlar o günün güneş batarken, kılınan ikindisi gibi, kerahetle sahihtir. Kerahet, tahrîmiyye olduğundan şürû' edilmiş bulunan nâfile ve nezir namazları, vücuben kesilip vakti-kâmilde kazâ olunur. Okunan âyetin secdesi, gayrimekruh vakte tehir olunur. Secde, tehir olunmayıp, edilse zimmete terettüp ettiği veçhile, ödenmiş olacağından, iâde olunmaz. (Bunun keraheti, İbni Âbidinin tâyini veçhile, tahrîme değildir.)

Hazırlanan cenazenin namazı, tehir olunmayıp kılınır. Ve onda tâcil gerektiği için, tehir olunmamak efdâl olur[2].

günün ikindisi, müstesnadır ki, o kesilerek kazâya bırakılmaz, edâve itmam olunur. Onun keraheti, fiilinde değil, o vakte tehirindedir. Sıhhat, sebebin bekasına mebnidir ki, o da, vakitten edânın ittisal ettiği cüzü'dür. Müsebbib ise, sebebin sübûtüne göre, sabit olup, kâmil ise kâmil,nâkıs ise nâkıs olur. Geçmiş bir ikindi namazını, o vakit kılmak, (yânikazâ etmek) gibi değildir ki, işte bu, sahih olamaz. Zira vaktinin çıkması sebebiyle, zimmete kâmil olarak geçmiştir. Şu halde, nâkıs olaraködenemez.

Bu üç vakitte, nevafil kılmak dahi, keraheti tahrîmiyye ile, mekrûhtür. Binaenaleyh, şürû olunduysa kesilip, vakti kâmilde (gayri mekrûh vakitte) edâ olunmak vâcip olur[3]: Abdestin şükrü, tahiyyei mescid, ve sair sünnetler gibi[4]. İmam Ebu Yûsufun müftâ-bih olan kavline göre, cuma günü istivâ zamanında, nâfile kılmak mekrûh değildir[5]. Zira, zikrolunan, hadîsi Ukbe'nin bazı rivayet tariklerinde Cuma günü istisna edilmiştir.

Zikrolunan üç vakitte, Salâvatı şerife okumak, duâ ve tesbih etmek, kıraeti Kur'ândan efdâldir.

Mezkûr üç vakitten mâdâ, aşağıda sayılacak vakitlerde bilhassa. nâfile kılmak[6] mekrûhtur. Farz yâni, kazâ kılmakta kerahet yoktur:

---

[1] Burası, mezhebi imam Şâfiiye işarettir. İmam müşârün-ileyh, bir hadise istinaden, o namaz sahihtir dedi.

[2] Hadîsi şerîfte; üç şey tehir olunmaz, gelen cenaze, kazâ edilecek borç, küfüv ve münasibi bulunan kız buyruldugu için, onun tehiri mekruh olur.

[3] Bir kavle göre, evkatı mezkûredeki, nevafil dahi farzlar gibi gayri sahihtir. Çünkü delîl, hususan bir sınıf namazın, ademi sıhhatını değil, mutlak menini ifade etmektedir.

[4] Tulû zamanında, sünneti fecir, mutasavver ise de, istivâ ve gurup zamanlarında, süneni revatip olmadığı için, müellifin o tabiri, Muhaşşinin ihtarı üzerine, alınmayarak kelâm, duha ve küsûfe dahi şâmil kılınmıştır.

[5] Maksût, tahiyyei mescid namazıdır ki, nâs ondan gafillerdir.

[6] Nâfile, farz ve vâcip olmayan, demek ise de, nezir ve tavaf namazı, ve ifsad ettiği nâfilenin kazâsı gibi ligayrihî vâcip olanlar dahi, bu hükümde nâfile gibidir. Amma, vâcip liaynihî-ki, iycabı hak ile vâcip olup, onun vâcip kılınmasında kulun medhali olmayandır - mekruh değildir. Gerek, maksut

1 — Fecrin tulûundan sonra, sabah namazının sünnetinden başka,

2 — Sabahın farzını kıldıktan sonra,

3 — İkindinin farzından sonra, güneşin rengi sararmamış olsa dahi,

4 — Akşam namazının farzından evvel,

5 — Bayram namazından evvel (Ne evde, ne câmide),

6 — Bayram namazlarından sonra, câmide ve namazgâhta, (Bayram namazını edâdan sonra, eve gelip nâfile kılabilir. Aleyhi-s-sâlâtu ves-selâm efendimiz hazretleri, nevafile haris oldukları halde, bayram namazından evvel, nâfile kıldıkları, hiç olmamış ve bayram namazından sonra hane-i saadet âşiyanelerinde, iki rekât namaz kıldıkları olmuştur.)

7 — Arafatta ve Müzdelifedeki, cem'iler arasında[1],

8 — Vakit farzının, pek dar zamana kalmış olması sûretinde, Çünkü bunda, farz olmayan şey için, farzı vaktinden fevt etmek vardır,

9 — Farza ikamet olunurken,

(Bundan sabah namazının sünneti müstesnadır. Nitekim, babı nevafilde zikri gelecektir.)

10— Cuma günü, Hatibin çıkmasından itibaren namazdan fâriğoluncaya kadar (Bu hükmü, müellif bütün hutbelere şâmil kılmıştır),

Hatibin çıkması minbere çıkış demek olmayıp, minbere çıkmak üzere bulunduğu yerden ayağa kalkmasıdır. O andan itibaren, ne hutbeden evvel, ne hutbe esnasında, ne de hutbenin sonunda, nâfile kılmak ve hattâ cumanın sünneti müekkidesine durmak yoktur, (mekrûhtur). Eğer hatibin kalkmasından evvel, cumanın sünnetine başlamışsa, kesmeyip, hafifçe yâni kıraeti uzatmayarak itmam eder.

Sahibi tertibe göre, o esnada, fevt olmuş namazı kazâ etmekte, kerahet yoktur. Belki, cumasının sahih olması için, o anda hatırladığı geçmiş namazını kazâ eylemesi vâciptir. Nitekim, babında beyan olunmuştur.

(Müdafaai ahbeseyn) yâni sidik ve gait sıkıntısı halinde, her çeşit namaz kılmak mekrûh olduğu gibi, arzusu var iken yemeğin hazır olması halinde, namazda hatırı işgal ve huşûu ihlâl edecek şeyden, zevk ve hazzını almadan, namaza durmak dahi mekrûhtur.

(Lâkin bunun keraheti, vaktin daralmamasındandır. Ve illâ, namaz takdim olunur ve kerahet dahi olmaz.)

Tahtâvî der ki, fecrin tulûundan sonra, sabah namazını kılıp bitirinceye kadar, - hayır olan söz, müstesna olmak üzere - kelâm etmenin keraheti dahi, mekrûhata eklenecek şeylerdendir[2]. Sabah namazının sünneti ile farzı arasını, kelâm ile ayırmanın mubtili sünnet olup olmaması, söz yeridir. Namazdan sonra işine gitmekte beis yoktur[3].

EZAN VE İKAMET

Namaz vakitleri, Cenâb-ı Hakkın nimeti ilâhiyyesi olan namaz için, zahiren sebep, ve iycabı gaybîsi için de alâmet olduğu gibi, ezân dahi vakitlere alâmet olmuştur. Ezân, ilâmdır. Vakitler havasa, ezân umuma ilamdır. (Müslime lâyık olan, vakit ile mütenebbih olmaktır. Vakit kendisini agâh etmeyen kimseyi ezân agâh eder).

Bu babta îrad edilecek kelâm: Ezânın sübûtüne ve veçhi tesmiyesine, ve lûgatten ve şer'ân olan tefsirine ve faziletine ve sebebine ve şartına ve hükmüne ve rüknüne ve sıfatına ve keyfiyetine ve vaktine, sebeb ve mahallî meşrûiyetine dâirdir.

---

linefsihi olsun; secde-i tilâvet gibi ki, onda muhâlefeti küffar ve muvafakati ebrar vardır. Gerek, maksut ligayrihi olsun; cenaze namazı gibi ki, onda meyyit hakkının ifası vardır.

[1] Evkatı müstehabe evveline müracaat oluna.

[2] Çünkü o öyle bir vakittir ki, o anda, hem gece, hem gündüz Melâikeleri hazır olur.

[3] Bir kavle göre güneş doğmadan işe gitmek mekrûhtur. Lâkin bu kerahet, işin iktizasiyle mukayyettir.

«Siz namaza nidâ ettiğiniz zaman...»('Maide: 58)

Ezânın sübûtü, kitap ve sünnet ile sâbittir ki, Kitab-ı Kerimde:

«Namaza nidâ olununca.» (Cumâ: 9)

buyurulmuş olduğu gibi, Hazreti Abdullah bin Zeyd'in rüyâsı üzerine müşarün ileyhe varid olan hadîsi şerîf ile sabittir. Ezân lûgatte ilâmdır: Cenâbı Hak:

«Ve Allah tarafından bir ilandır.» (Tevbe: 3)

buyurdu ki, bu lûgat mânâsında kullanılmıştır. Şeriat ıstılahında ise ezân, veçhi mahsûs üzere olan ilâmdır. Ezân kelimesi, selâm ve kelâm gibi isimlerdendir ki, tasrifi te'fil babındandır. Teklimden kelâm, teçhizden cihaz denildiği gibi, tezinden dahi ezân denilmiştir ki, tezin ezân okumak ve vakti bildirmektir. Okuyana müezzin denir.

Ezân okumanın fazileti, müteaddit ehadisi şerife ile sabittir[1].

İmamet - kendi babında açıklanacağı üzere - müezzinlikten efdâldir[2]. Ve kezâ, ikamet dahi ezan okumaktan efdâldir. Hazreti Ömer radiyallahü teâlâ anhın «Halife olmasaydım müezzinlik ederdim» buyurmuş olmaları, müezzinliğin imamete tafdîlini, gerektirmez. Çünkü, bu sözden, imameti terketmek maksut olmayıp, imamet işine, müezzinliği de ilâve maksuttur ki, mânâ: Hilâfet meşgalesinin çokluğu olmasa, ezam dahi okurdum, demektir. İmamın, müezzinlik de yapması, efdâl olacağı ifade buyurulmuştur[3].

Ezanın sebebi, vaktin girmesidir ki, namaz vakitleri, ezan için sebeptir[4].

Vaktin girmesi, ezan için hem de şarttır[5].

Ezanın lâfzı Arabî ile olması ve âkilden sudûr etmesi dahi, sıhhatinin şartıdır.

Şartı kemâli; müezzinin, sâlih, namaz vakitlerini bilir ve abdestli ve namaz hususunda halkın ahvaline vâkıf ve cemaatten geri kalanlara sözünü geçirmeğe kaadir ve güzel ve yüksek sesli olması ve yüksekçe bir yerde kıbleye karşı durup okumasıdır. Nitekim, müstehabatından olmak üzere ileride de zikrolunacaktır.

Ezanın hükmü Ona icabetin lüzumudur. İcabet: Fiilen olduğu gibi, kavlen dahi olur. Nitekim, babın sonunda beyanı gelecektir.

Ezanın rüknü, elfazı mahsusadır ki, dört tekbir, ikişer şehadet, ikişer (hayyi ale), iki tekbir ve bir tehlildir. Nitekim beyan olunacaktır.

Ezanın şer'î sıfatı: Sünneti müekkede olduğudur. Ezan, esah olan kavle göre vâcip değil ise de, vâcip derecesinde bir sünneti müekkededir.

Ezanın keyfiyeti, yâni edâ ve ifası sureti, teennidir ki, ikamet gibi acele edilmeyip, âheste âheste okumaktır.

Ezanın vakti, aslen ve istihbaben, namaz vakitleridir[1].

---

[1] Rûzi kıyamette, müezzinler, fazla şeref sahibi oldukları cihetle, onlar parmakla gösterilseler gerektir. Bunda, davet ehlinin, derecelerinin âlî bulunduğuna işaret vardır. Sahibi Dürrün ve Tahtâvînin beyanlarına göre, Peygamberimiz sallâ-llâhü teâlâ aleyhi vesellem efendimiz hazretleri dahi, bir seferde ezan okuyup ikamet alarak, öğle namazı kıldıkları rivayet olunmuştur. Lâkin bu rivayet, imam Tirmizînin ihtisarından ileri gelmiştir. İmam Ahmedin müsnedinde rivayeti asliyye: Hazreti Peygamberin, o seferde, Hazreti Bilâle ezanı emir buyurmuş olduklarıdır.

[2] Fahri Râzî, sûre-i müminin tefsirinde, zikretmiştir ki, ulemâdan biri, kendine imameti ihtiyâr etmesi sebebi, soruldukta: İktida halinde, Fatihayı terk etsem, imam Şâfiinin, kıraet etsem, imam Ebû Hanifenin, itaplarından korktuğumdan, bu ihtilâftan kurtulmak için imamlığı ihtiyâr eyledim, cevabını vermiştir.

[3] Nitekim, imam Ebû Hanîfe hazretleri, hem ezan okur ve hem imamet ederlerdi.

[4] Vakit, ezan için, daimî sebeptir. Sebebi iptidâî: Sebebi meşruiyyet olmak üzere, gelecekte bildirilecektir.

[5] Vakit girmeden okunan ezan, vakit girince iâde olunur.

Ezanın meşruiyyeti sebebi: Namazı, resulü ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri ile cemaatle kılmanın vaktini bilmek için, bir alâmet ittihazında, sahabenin müşavereleridir[2].

Ezanın mahalli meşruiyeti, Medinei Münevveredir. Hicreti mukaddesenin ilk ve bir rivayete göre, ikinci yılında ezan meşrû olmuştur. Ondan önce, yollarda: Namaza yahut cemâaten namaza, meâlinde olmak üzere müminler birbirlerine seslenirlerdi. Sonra ezan emrolundu.

Şöyle ki, aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz hazretleri, Medinei tahirelerine şerefle ayak bastıklarından sonra, namazı gâh erken ve gâh geç kılmakta oldukları cihetle, yakın ve uzak yerlerden gelen ashabın bir takımı kendileriyle birlikte cemaat olarak, namaz kılmak meziyyetine (hırsan) evvelce gelip beklemek ve bundan dolayı, işlerinden kalmak mahzuruna uğrar ve bir takımı, namaz geç kılınır zanniyle, geççe gelip, namazı kılınmış bularak, esef ateşi onların sinelerini dağlar idi. Buna binaen, akdi cemaat vaktine bir alâmet ittihazı için müşaverede bulundular. Bâzıları (darbı nâkus) olunması[3] (yâni çan çalınması) reyinde bulundular. Hazreti resûlü ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz «o hıristiyanlarındır» buyurdular. Bâzılar, Şebbur, yâni boru çalınması, reyinde bulundular. Nebiy aleyhis-salâtü ves selâm: «O yahudilerindir» buyurdular. Bâzıları, ateş yakarız, dediler. Ona da Aleyhis-selâm efendimiz «Mecûsiler şiarıdır» diye razı olmadılar. Müşavere arasında bayrak dikeriz, görenler, birbirlerine iylâm ederler, diyen olduysa da, efendimiz hazretleri, onu da beğenmediler. Reyler henüz bir şey üzerine ittifak edemeden kalkılmış ve kararsızlığa mebni, Hazreti Seyyidül-kâinatın veçhi saâdetlerinde görülen neşesizlik üzerine, ehli müşavereyi, gam almıştı. Hâdiseyi rivayet eden, Hazreti Abdullah bin Zeydül ansârî[4], buyurur ki; ben dahi gamlı olarak yatmıştım. Uyku ile uyanıklık arası, bana biri geldi ki, üzerinde iki (yeşil elbise) var idi[5]. bir duvar parçası üzerinde kaim oldu. Elinde de bir nâkus vardı. Bunu bana satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Namazımız vaktinde çalarız, dedim. Ben seni, daha hayırlısına delâlet etsem olmaz mı? dedi. Olur, dedim. Kıbleye karşı durdu. Ve: Allahu ekber, diye başlayarak, ezanı tamamiyle okudu. Sonra, biraz durarak ezan kelimelerini, bir daha okuyup, sonuna doğru iki kere «kad kametüs-salât» dedi, (Bu, ikamete işarettir).

Müşarünileyh Hazreti Abdullah der ki, ben kalkıp Resulullaha giderek, vakayı arz ve ihbar eyledim. «Hak rüyadır Bilâle telkin eyle, onun sesi senden çoktur» buyurdular. Ben de onu Bilâle telkin ettim. Hazreti Bilâl Medine içinde en yüksek bir sathın üzerine çıkıp ezanı okudu[6]. Hazreti Ömer radiyallahu anhü ve anhümâ, kendi evinden işitmekle, izâr şerifleri içinde (yâni bilâ rıdâ) sür'atle, huzuru saadete geldiler. Ve: Ya Resûlallah, seni Peygamber olarak hakkiyle gönderen, Hudâ hakkı için, bunun gördüğünün mislini, ben de

---

[1] Vakti cevaz ve istihbap malûm olmuştur. Müellifin, (velev kazâen) kavli, kazâ için, muayyen vakit olmadığına binaen, vakit, fille mahmuldur ki, kazâ edilecek olan farzın ezânı dahi, kazâ olunacağı zaman okunur, demektir.

[2] Bu, bundan evvel mev'ut olan, sebebi iptidaidir. Muhaşşi der ki, sebebi aslî, Nebiy aleyhis-selâm efendimiz hazretlerinin, namaz vakitlerini zapt edemediklerinden dolayı, sahabeye hâsıl olan meşakkattir.

[3] Geçmişte, nasârâ taifesinin, mâbetlerinin çağrı âleti, biri büyük ve biri küçük, iki musanna tahtadan ibaret olup, büyüğüne nâkus, küçüğüne vebîl tâbir olunurdu.

[4] Künyeleri Ebul-muhammed'tlr. Kendileri Hazrecîlerden ve ashabı Bedirdendir. Bütün Meşahitte, Hazreti Sûltânül-enbiyâ aleyhi ve aleyhimüs-selâm ile bulunmuş ve fethi Mekkede Beni Hars bin El-hazrecin bayraklarını hâmil olmuştur. Otuz iki tarihinde, altmış dört yaşlarında dârı bekaya irtihal buyurmuş ve namazını Hazreti Osman kılmıştır.

[5] Yâni, hem rıdâsı, hem izârı yeşildi.

[6] Minare olmadığından, Hazreti Bilâl, mescidi şerifi nebevî civarında bulunan evlerin, en yükseği olmak üzere, Benî Neccardan, bir kadının evi üzerine çıkıp, ezân okurdu. Badehû, mescidi şerifin dışında kendisi için bir yer bina edildi. Mescitlerde, en evvel minare ihdas eden: Ashaptan Süleme bin Halef hazretleridir. Bu minare, Muaviye zamanında, Mısır'da bina olunmuştur. Çift ezan ihdas eden, Beni Ümmiyedir. Ezandan sonra, minarede Nebiy aleyhis-selâm efendimiz, salâvat okunması, yedi yüz doksan bir tarihinde, Mısır'da tezyit edilmiştir. Bid'atı hasenedir.

gördüm, şu kadar ki, bu, benden evvel gelmiş, dediler[1]. Peygamberimiz sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, «Allaha çok şükür ki bu böylece sâbit oldu.» buyurdular.

O gece, ashaptan yedi zatın o rüyayı aynen görmüş oldukları dahi mervidir. Rüyâ, sebep oldu. Ezan, yine emri Nebevî ile sübût buldu. Ve ihtimal ki, o sebep vahye mükarin dahi oldu[2].

İkamet dahi ezân gibi, bu ümmetin hususiyetlerindendir[3].

Ezanın evveli, tekbir olduğu gibi, tâzim için avdetle âhiri dahi tekbirdir. Evvelinde dört kere Allahü ekber denir. Âhirindeki tekbir, sair elfazı şerifesi gibi iki keredir. Tekririn hikmeti, işitenlere namazın yüceliğini ve büyüklüğünü telkin içindir.

İkamet dahi, lâfzan ve mânen, sıfaten ve sebeben, ezan gibidir. Şu kadar ki, ikametin «Hayyi alel-felâh» tan sonra, iki defa «Kad kaameti-s salât» denir[4]. Keyfiyeti edaca dahi, aralarında bir fark vardır ki, ezanda, müezzin teenni eder yâni her iki cümle arasım, bir sekte ile[5] faslederek, alâ kavlin, kelimeleri bilâ teganni uzatarak, okur. İkameti ise, su akar gibi aralıksız, kelimeleri tane tane okumaktır.

Bunun aksi, yâni ezanda sür'at, ve ikamette teenni, mekruhtur.

(??? S: 145)

hadîs-i şerifi hükmünce, ezân ve ikametin kelimeleri meczumdur ki, gerek tekbirler, gerek sâir cümleler birbirine vasıl olunmamak üzere, sonları sâkin bırakılır.

(Tekbirlerin bitiştirilmesinde, (Ra) harfleri, harekenin nakli ile, meftuh olur: Allahü ekbere Allahü ekber. Nâs bunlardan gafillerdir). Ezânda hakikaten vakf ve ikamette niyeten vakf vardır.

Ezanın kelimeleri şunlardır:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ. اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ.

اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ. اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ.

اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ. اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ.

حَيَّ عَلَ الصَّلوةِ. حَيَّ عَلَ الصَّلوةِ.

حَيَّ عَلَ الْفَلَاحِ. حَيَّ عَلَ الْفَلَاحِ.

اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ.

---

[1] Diğer rivayette varit olduğu üzere, Hazreti Ömer, evvelâ: Ben bu elfâzın rüyasını gördüm, diye vakıayı nakletmiş olup da, huzurda bulunan, Abdullah bin Zeyd hazretlerinin rüyasını, efendimiz hazretlerinden işitmiş olmaları iktiza eder.

[2] Bunu, şu rivayet teyit eder ki, Hazreti Ömer ezan rüyasını görüp söylemek üzere geldiğinde, vahy, bu bapta kendisini sebketmiş buldu. Bahri Râikte, denmiştirki, ezanın ilk sebebi, Leylei isrâda, Hazreti imamül-mürselînin «aleyhi ve aleyhimüs-salâtü ves-selâm» Melâikeye ve ervahı enbiyaya, imameten namaz kıldırdıklarında, Hazreti Cibrîl aleyhis-selâmın, ezân okuması ve ikamet etmesidir. Abdullah bin Zeyd hazretlerinin rüyası, bundan sonradır.

[3] Hazreti Âdem aleyhis-selâmın, hubutu zamanında, arzda gördüğü vahşetüzerine, Hazreti Cibril aleyhis-selâmın, ezân okuduğu hakkındaki rivayet bu hususiyette münafi olmaz. Çünkü, maksut namazın hususiyyetidir.

[4] «Namaz başlamıştır, namaz başlamıştır» demek olmakla, imam bu esnada namaza başlar, cemaat dahi ona İktida eder.

[5] Bundan ilk tekbirler müstesnadır ki, onun sektesi, iki tekbirden sonra olur.Yâni dört, ikiye ayrılır.

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ.

Allahu ekber Allahu ekber, Allahu ekber Allahu ekber. Eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü en lâ ilâhe illallah. Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah. Hayye ales-salâh Hayye ales salâh[1]. Hayye alelfelâh, Hayye alelfelâh[2] Allahü ekber Allahü ekber, lâ ilâhe illallah.

Hasseten, sabah namazının (Hayye alel-felâh) ından sonra, iki kere

اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ.

Es-salâtü hayrün minen-nevm

denir ki, bu ziyadeyi, Hazreti Resûlü ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz, Hazreti Bilâle, emretmişler ve sabah namazının zamanı, uyku ve gaflet vakti olduğu için (namaz uykudan daha hayırlıdır) nidasını sabah ezanına hâs kılmışlardır[3].

İkamet kelimeleri şunlardır:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ. اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ.
اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ. اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ.
اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ. اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ.
حَيَّ عَلَ الصَّلوةِ. حَيَّ عَلَ الصَّلوةِ.
قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ. قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ.
اَللّٰهُ اَكْبَرُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ.
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ.

Ezan ve ikamet kelimelerinin tercümesi, aslının yerini tutmaz, yâni lûgati Arabiyyenin gayri lisan üzere, okunan ezan, her ne kadar ezan olduğu bilinse dahi, kâfi olmaz. İkamet dahi böyledir.

Ezan yüksek bir yerde okunmak, sünnet olup, yüksek sesle okunur[4]. Hattâ, sesi yükseltmeye medar olmak üzere, müezzin şehadet parmaklarının uçlarını, kulaklarına ithal etmek, müstahap olur. Ellerini kulakları üzerine kor ise, o da güzeldir. (Bu, ezanın sünnetlerindendir).

Câmi içinde, Cuma gününden gayri ezan okunmaz.

---

[1] Haydi namaza, haydi namaza demektir. Muhaşşi der ki, namaza çağrı olduğuiçin, asıl ezan budur. Cüzün ismiyle kulle tesmiye kabilinden, bütününe ezan denilmiştir. Çünkü, maksut olan vaktin girdiğini ilâm, bununla hâsıldır.

[2] Haydi felâha, haydi felâha demektir. Muhaşşi merhum, Müslim şarihi Nevevîden naklen diyor ki, kelâmı Arapta hayrı, felâh lâfzından daha Câmi bir kelime yoktur. Nasihat lâfzı dahi, ona yaklaşır.

[3] Uyku dahi, tâatın tahsiline ve masiyetin terkine vesile oldukta ibadet olacağından, hayırlı olmakta, namaza arkadaş olmuştur. Uyku dünya rahatını ve namaz, ukba rahatını, bâdî olup, ukba rahatı, dünya rahatından efdâl bulunduğu için, hayriyyet ve efdaliyyet, namazda kalmıştır. Sabah namazının kazası için okunacak ezanda, bu ziyadeyi etmeli midir? Burası tereddütlüdür.

[4] Okuyan, sesini yükseltmek için, kendisini zorlamaz. Zira, bu sebeple zarargörebilir.

İkamet, akdi cemaat olunduğu ve namaza durulduğu yerde olur[1]. Her ikisinde de, ayak üzeri ve kıbleye karşı durulur[2]. Yerlerin çamurlu olması veya sefer zaruretine mebni[3] binekli bulunmadıkça, kıyam ve kıbleye dönme terkolunmaz[4].

Ezanda, açıklama ve duyurma maksut olmakla, aslı dâvet kısmı olan, Hayye alel-salât nidasında yüzünü sağa ve Hayye alel-felâh nidasında yüzünü sola çevirmek müstehap olur[5].

Minarede bulunup da, sağa ve sola, başım çevirmekle maksadın husulü mümkün olamayacağından, dolaşır. Eski tarz üzere olan minarelerde, kıbleye arka vermeyerek başım sağa ve sola çıkarıp okur (Ezan okurken kıbleye arka dönmek mekruhtur).

Müezzin, yüksek mevzide olacağı ve kadınların makarrı olan yerleri görebileceği cihetle, kendisinin mütteki ve emin kimse olmak ve ezanda, sünnete muvafık usulleri ve namaz vakitlerini bilir olup, ezanı abdestli okumak müstahaptır.

Ezanda, güzel ses matlup olmakla beraber, lahn ve teganni mekruhtur.

Ezan esnasında müezzinin söz söylemesi[6] ve hattâ selâm alması dahi mekrûhtur[7].

Müezzinin, bâliğ olmasa da, âkil olması ve müslim bulunması lâzımdır[8]. Sabiyyi mürahikin ve hattâ sabiyyi mümeyyizin ezanı, kerahetsiz câizdir.

Delinin, bunağın, gayri mümeyyiz sabinin, gayri müslimin okudukları ezan sahih değildir, iâde olunur. (Mekrûh diyenler dahi, kerahet lâfzıyla sahih olmadığını kasdetmişlerdir).

Sarhoşun[9], fâsıkın[10], kadının[11], ayakta olmayanın[12] ezanı mekrûhtur.

Ezanda, âkil ve İslâm, sıhhatin şartı ve adâlet, erkeklik, kıyam kemâlin şartıdır. Binaenaleyh, onların ezanı, istihbaben iâde olunur[1].

---

[1] İkameti alan, imam değilse, başladığı yerde tamamlar. Eğer imam ise, yâni,ikamet aldıktan sonra imamlık edecekse, muhayyerdir. Diler başladığı yerde, dilerimamet mevziinde hitama erdirir.

[2] İstikbali terkederse, maksadın husulüne mebni, caiz, fakat tenzîhen mekruhtur.

[3] Sefer yolculuktur. Şehir ve köy dışında, râkiben nafile caiz olunca, ezanevleviyyetle câiz olur.

[4] Muhaşşi terki istikbalin tenzîhen mekrûh olduğunu söyledi. Müellif der ki,ezânı hâli hazarda binekli okumak da mekrûhtur.

[5] Bunu, kendi kendine bulunarak ezan okuyan kimse dahi yapar ki, ezanınsünneti budur. Velev ki, doğan çocuğa isim koymak için, yahut korku üzerine, ezanokumuş bulunsun.

[6] Çünkü, ezan, hutbe gibi zikri muazzamdır. Kelâm ise, tâzimi ihlâl ve nazmı mesnûnu tağyir eder. Çok söz ise, ezanın iadesini mucip olur. Bir, iki söz azdır.

[7] Ezan okumakta olan kimse, kendine verilen selâmı ne derhal, ne de sonradan ve ne de kalben, almaz. Kur'an okuyan, namazda bulunan, hutbe kıraet edendahi böyledir. Ders vermekte olan kimseye dahi, selâm almak lâzım değildir.

[8] Kitabı mevakipte mezkûrdur ki, ezan ve ikamette yedi şey şarttır:

1 — İslâm olmak.

2 — Mümeyyiz bulunmak.

3 — Ezan ve ikamet kelimelerinin tertibidir.

4 — Kelimeleri, ard arda sıralamaktır. Aralarındaki sükûtu uzatmamak lâzımdır.

5 — Vaktin girmiş olmasıdır. Bundan sabah namazının ezanı müstesnadır.

6 — Cemaat için olunca, ezan ve ikameti aşikâr kılmaktadır.

7 — Onlardan hiç birinin kelimelerini, onlardan birazını ityan edenin kelimatına bina etmemektir.

[9] Sarhoş, sözünde ve yürüyüşünde istikamet olmayandır.

[10] Fâsık, irtikâbı kebîre ile, emri şeriatten hariç olandır.

[11] Kadının sesi fitnedir. Cehri kıraet etmesiyle namazı fâsit olmaz. Hünsayrmüşkil dahi kadın gibidir.

[12] Oturana, binene, yan yatana da şâmildir. Sefer zaruretinde, birincimüstesnadır. Oturanın, kendi için olan ezanında, kerahet yoktur. Kıyamsız ikamet,mutlaka mekruhtur.

İkamet dahi, ezan gibidir. Şu kadar ki, onda tekrar, yani iâde meşrû olmamıştır.

Cünübün ezânı ikameti gibi mekrûhtur. Abdestsizin ikameci mekrûh ve ezanı gayri mekrûhtur. Bununla beraber, ne ezanı, ne de ikameti, iâde olunmaz.

Ezana, ikameti yaklaştırmak, her namazda icmâen mekrûh olmakla, ezan ile ikamet arası, vakti müstahabe muraat ile beraber, cemaate mülâzemet edenler hazır oluncaya kadar ara verilir[2]. Akşam ezanında, ezan ile ikamet arası, üç kısa âyet veya uzun âyet okunacak veya üç dört adım atılacak kadar, sekteyle ara verilir[3].

Dinî umurda tekâsül zuhuruna binaen, beş vakitte, ezandan sonra, «vakti salâ» demek gibi, bir nida ile ikinci bir çağrı yapılır ki, tekrar bir hatırlatma demektir[4]. Her beldenin, ikinci daveti, ehli tarafından bilindiği veçhile olur[5].

Ezan ve ikamet, sefer ve hazarda, farz olan namazların edâ ve kazâsı için, erkeklere sünneti müekkededir. Kadınlara mekrûhtur.

Cuma dahi farzlardandır. Bayram, Yağmur, Cenaze, Vitir ve Teravih namazları için, ezan ve ikamet yoktur.

Farz olmayan namazlarda, ezan ve ikamet olmadığı gibi[6] farz olan namazlarda dahi, ezan ve ikametin birlikte mesnuniyyeti, ehli mescit hakkında, ve bir de kırda namaz kılana göredir. Ehli mescit için, yâni camilerin vs mescitlerin, cemaati müstehabesi için[7], hem ezan okunur, hem de ikamet alınır olduğu gibi, kırda farz kılan kimse dahi, münferit bile olsa, ezan okur ve ikamet alır[8]. Şu kadar ki, ehli mescit hakkında, onlar müekkeden sünnet ve her birinin terki, keraheti muciptir. Kırda namaz kılanlar hakkında, onlar - ekiden sünnet değil - mucibi fazilet olduğundan, cemaat dahi olsalar, mekrûh olan: Ezan ve ikametin ikisini birden terketmektir. Onlar, ehli mescidin gayri olan cemaatler gibi. yalnız ikametle edâ edebilirler.

Evde ve kırda sadece, ikametle iktifa câizdir. Ezan ile iktifa mekrûhtur[9]. Mahallenin ve köyün müezzini, mahalle ve köy ehli için Nâib yâni, onun ezân ve ikameti onlara da şâmil olmakla, namazı evinde veya dükkânında kılan kimse, gerek münferit ve gerek cemaat olarak kılsın, ezanı terkettiği gibi, ikameti dahi terkedebilir. İkisinin dahi terkinde, kerahet

---

[1] Kuhistânide, esah olmak üzere mezkûr olan kavide, Cünübün, kadının, mecnunun, sarhoşun, sabinin, fâcirin, rakibin, oturanın, yürümekte olanın, kıbleden dönük bulunanın, ezanlarının iadesi müstehap ve diğer bir kavide vâciptir.

[2] Emir böyledir. Hem de ezan ile maksut, nâsa vaktin girdiğini bildirmektir. Tâ ki, nâs taharetle namaza hazırlanarak camiye gelsinler. Vasletmekte bu maksat imkânsız olur. Sünnetler camilerde kılındığı için, şimdi bu aralama, ziyadesiyle, yerine gelmektedir.

[3] Bunlar birbirine yakın hallerdir. Ve imam Ebû Hanîfe hazretlerinden rivayettir. İndel-imameyn, iki hutbe arasında olduğu gibi, yere yerleşmek ve uzuv mafsalında müstakar olmak miktarı, bir celse-i hafîfe ile ara verilir' İhtilâf, cevazda değil, efdâliyettedir.

[4] Onu da müezzin yapar. Çünkü, ilimde ve mertebede kendinin fevkinde bulunana: namaz vakti geldi, demek müezzinden başka kimseye lâyık olmaz, ziranefsini tafdil çıkar.

[5] Müteehhirin, bunu müstahsen görmüşlerdir. Vakti saadette ve sahabe zamanında, sabah ezanındaki ziyadeden başka, tesvîp, yâni ikinci davet yok idi.

[6] Yeni doğan yavrunun, kaygulunun, saralının, öfkelinin ve titiz huylu insan vehayvanın kulağına, ve yangına karşı ve yolcu arkasından ve arzı hâlide yolunu şaşıran kimse, ezan okumak menduptur.

[7] Kadınlar ve çıplakların cemaatinden, ve kezâ şehirde gerek özürlü ve gereközürsüz cuma namazını fevt edenlerin cuma gününde öğle namazı için bir arayagelenlerin cemaatinden ihtirazdır. Bu kayıt, son cemaatlerden dahi ihtiraz olabilir.

[8] Hadîs-i Hazreti Selmâna mebnidir ki, bir kimse bir arzda bulunup ta, namaz vakti olursa, abdest alsın ve su bulamazsa teyemmüm etsin, eğer yalnız ikametalırsa, kendisiyle beraber, iki melek namaz kılar ve eğer, hem ezan okur ve hemikamet alırsa, kendisiyle beraber cünüdü ilâhiyyeden, iki ucu görünmez, cemaat namaz kılar, buyurulmuş olduğunu, müşârün-ileyh rivayet eylemiştir. Onun hakkındabu efdaliyyet cihetiyle böyledir.

[9] Mevzii sükûtta olan, ezandır, ikamet değildir.

yoktur[1]. Mahallede ve köyde ezan okunmamışsa o halde, ikisinin birden terki, mekrûh olur. İkametle iktifa olunabilir.

Cumanın gayride, bir vakit için iki ezan, meşrû olmadığı gibi, hiç bir farz için, birden ziyade ikamet dahi meşrû olmadığından, camilerde o vaktin farzı, ilk cemaattan sonra, kılınacak olursa, cemaat bile aktedilse, ezan okunmadığı gibi, ikamet dahi alınmaz.

Ezan ve ikamet, cemaati müstahabe sünneti olduğundan cemaati mekrûhe için[2], ezan ve ikamet dahi mekrûhtur.

Ezan ve ikamet, edada meşrû olduğu gibi, kazâda dahi meşru ve mesnundur[3]. Müteaddit geçmiş namazların kazâsında, meclis müttehit olduğuna göre, ilkinde ezan ve ikamet okuyup, ondan sonrakilerde, yalnız birer ikamet almak kâfi olur. Bu bapta, ikametin terki mekrûhtur. Her biri için, hem ezan, hem ikamet okumak efdâldir[4]. Meclisi kazâ, muhtelif olduğuna göre, meclisi sanide dahi, ilk geçmiş için, yine ezan okur.

Ezanı mesnûnu, yâni vaktinde okunan ve tağyiri hurûfa sebep olan lâhn ve teganniden hâlî olan ezanı işiten kimse[5], Kur'an tilâvet etmekte olsa dahi, durup ezânı dinler ve kelimatına icabet eder[6].

Namazda olan - velev cenaze namazı olsun, - hutbe okuyan veya dinleyen - velev nikâh hutbesi olsun, - derste ve yemekte veya kazâi hacette bulunan icabet eylemez. Cünüp icabet eder[7]. Hâyiz ve lohusa icabet eylemez[8].

Ezanın kelimelerine icabet, müezzinin dediğini diyerek ona uymaktır[9]. Yalnız hayyealellerde yâni Hayye ales-salâh, Hayye alel-felâh cümlelerinde, işiten «Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh» der ki, masiyetten dönmek ve taate kuvvetlenmek, ancak fazlı ilâhî iledir, demektir. (İcabetten sonra duâ, müstecaptır). Sabah ezanının ilâvesi (essalâtü hay-rün minen-nevm) cümlesinin icabeti: «Sadakte ve berirte,» yahut: «Mâşaallah kâne

---

[1] Bundan, kazâ müstesnadır ki, onda terki ikamet mekruhtur.

[2] Bundan evvelki müstehabe kaydinin hâmişine bakınız. Cuma günü, şehiriçinde, özürlü özürsüz, cumayı fevteden münferidin dahi, o gün öğle namazı için,ikamet etmesi, Muhaşşinin ifadesine göre mekrûhtur. Gerek cumadan önce ve gereksonra, kılınmış olsun. Köy ahalisine cuma namazı lâzım olmadığından, onlara, öğlede cemaat olmak dahi mekrûh olmaz. Onun için, mesele şehir ile takyit olunmuştur.

[3] Çünkü, ezan ve ikamet namazın sünnetlerindendir. Sünneni vakitten değildir. Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, Mekke yolunda bir gece, leylinahirinde, nevm ve istirahat için olan nüzullerinde, geçirmiş oldukları sabah namazını, irtifaı şemsten sonra, cemaati ashap ile birlikte kazâ ederlerken, Hazreti Bilâleezan ve ikameti, emir buyurmuşlardır. O gece Hazreti Bilâli ikaza memur etmişlerdi. Bu baptaki hadîsin, sebebi vürudü olmak hikmetine mebni, Hazreti Bilâl dahiteheccütten sonra diğer sahabeler gibi güneş doğuncaya değin uyuya kaldı. Rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn, Muhaşşi der ki, ifadenin itlâki, kazânın mescidde ve evdeolmasına şâmildir. Lâkin izharı tekâsülü bâdî olmamak için, kazâ mescitte olmamalıdır. Meğer ki, ahzap vak'ası gibi, umumî bir işe mebni ola. O halde, mescitte dahiolur. Mescitte olmaz ise, ezanın dahi ihfası, evlâ olur.

[4] Yevmi ahzapta ki, Hendek vak'asıdır, öğle ve ikindi ve akşam ve yatsı namazlarından meşgul kalmalariyla, o namazları, alet-tertip cemaatle kazâ ettiler. Veher birinde Hazreti Bilâle, hem ezan, hem ikamet okuttular.

[5] Uzaklığa ve yahut sağırlığa mebni, işitmeyene, ezan olduğunu bilse dahi,icabet meşru olmaz. Mesnun kaydından anlaşılan, sünnet vech üzerine okunmayanezana icabet dahi, mendup olmaz, olduğudur.

[6] Mescitte dahi bulunsa efdâl olan budur. Fevaitte: (mescitte olan . icabetifiiliyyede bulunmuş demek olmakla - tilâvetine devam eder. Evinde olduğu zamandahi, eğer mahallesi mescidinin değil ise, yine öyledir) diye mezkûrdur. Ezanlarteaddüt ettikte, yalnız ilkine icabet eder.

[7] Çünkü, onun söyleyeceği senadır, hakikaten ezan değildir.

[8] Bunlardan, icabeti fiiliye sâkıt olmakla, ona tebean icabeti kavliye dahisâkıt olur.

[9] Söylemekte müezzini geçmeyip, her cümlede onu takip eder. Bizim halkımızbu hususta, iki veçhile galat ederler ki, icabeti kavliyeyi, cuma ezanında, ezanınson cümlesine kasr-ederler, hem de onu müezzinden evvel söylerler, sükût yerindede cehr ederler.

ve mâ lem yeşe' lem yekun» der ki, evvelkinin mânâsı: Doğru söyledin, demek olup[1], ikincinin mânâsı: Cenab-ı Hakkın dilediği olur, dilemediği olmaz, demektir.

Ezanın sonunda hem müezzin, hem de dinleyenler içlerinden salâvatı şerife okuyup, vesile duasını[2] ederler. Vesile duâsı:

İbni Abidinin kaydına göre vesile duasında «vel-fazîlete» den sonra «ved-deraceter-rafia» ilâvesi olmadığı gibi, sonunda da «Ya erhamer-rahimîn» diye bir ilâve mevcut değildir.

İcabetin hükmünde, eimmemiz ihtilâf edip bazılar, onun vücubünü ve bâzılar, istihbabını tasrih ettiler. Vâcip olmaması gerekir.

«Eşhedü enne Muhammeden rasûlullah» cümlei celilesinin ilkine icabette «Sallallahü aleyke yâ rasûlallah» ve ikincisine icabette: Gözüm seninle aydın olsun, meâlinde olmak üzere: Kurret aynîbike yâ rasûlallah,

demek ve bunları derken baş parmaklarının tırnaklarım, yahut şahadet parmaklarının uçlarının içini öperek gözlerine sürmek dahi müstahap olur[3].

İkamet alan kimse, ikametten sonra, sünnet kılsa, yahut imam, ikametten sonra hazır olsa, ikameti iade etmez[4].

Müezzin ikamet alırken camiye giren kimse, imam mihraba gitmek üzere ayağa kalkmamışsa, oturur. İmam oturuyorken ayakta beklemek ona mekrûh olur.

NAMAZIN ERKAN VE ŞARTLARI

Şûrut, şartın ve erkân, rüknün cem'idir.

Şart, fil-asıl bir hususta, bir şeyi âhara ilzam veya nefsinde iltizam mânâsına olup, bir şeyin bünyesinin dışında olan mütaâllikine isim olmuştur.

Rükün, fil-asıl canibi akva mânâsına olup, şeyin bünyesini teşkil eden dahilî mütallikine denir[5].

Namaz, kendisiyle sahih olabilecek şeylere, dikkat hâsıl olmak için, şûrut ile erkân cem edilmiştir. Onlar, hep namazın farzlarıdır[6] ve on ikiye münhasır değildir.

Altısı, haricî şartlar ve altısı dahilî erkân olmak üzere, namazın farzlarının mecmuunu, on ikiye kasr edenler, öğrenciye bellemeyi kolaylaştırmak istemişlerdir. Ve illâ, müsâllî, bizim anlatıp sayacağımız şeylere ziyadesiyle muhtaçtır.

Salâtın sıhhati için, yirmi yedi şey gereklidir.

1 — Hadesten taharettir[1].

---

[1] Berirte, sadakteye, atfı tefsirdir, ve sadakte mânâsındadır.

[2] Zikri cüz, iradei küldür. Matlûba isâl eden her şey, vesiledir. Allaha vesileolanın, hakikati: İlim, ibadet, mekârimi şeriatin taharrisi ile; tariki hakka riâyettir.Hâsılı: Memûrâtı işlemek ve menhiyyâttan çekinmektir. Bu duadaki vesile: cennettebir âlî makamdır.

[3] İkinciye «AlIahümme mettî'ni bis-sem'i vel-basari» duası dahi ilâve olunur. Yahut, «Raditü billahi rabben ve bil-islâmî dinen ve bî Muhammedîn sallallahuteâlâ aleyhi ve selleme nebiyyen» denilebilir.

[4] İkametin arası, gusül etmek gibi bir şeyle uzar, yahut araya yeme içmegibi, şey girerse ikamet iade olunmak gerektir. Tilâvet secdesinde kelâmı kesir, yahut amel-i kesir dahi öyledir.

[5] Meşruta müteallik olan şey, onun mahiyyetinde dahil ise, Rükün tesmiye olunur: Namaza nazaran, rükû gibi. Hariç olduğuna göre, onda müessir ise, illet tesmiyeolunur: Helâliyyete nazaran nikâh akdi gibi. Müyessir olmayıp da ona ulaştırıcı ise sebep tesmiye olunur, namaza nazaran, vakit gibi. îsâl edici olmayıpta, şey ona mütevakkıf ise şart denir: Namaza göre, abdest gibi. Mütevakkıf değilise, alâmet denir: Ezan gibi.

[6] Farz: Lüzumu maktuun-bih olan şey mânâsına olarak, şart ise rükündeneamdır. Şart ve rükûn olmayan şeye dahi farz itlâk olunur.

2 — Necasetten taharettir:[2] Musallînin, cesedi, libası, namaz kıldığı yeri, mâfuv olmayan necaset miktarından tahir olmaktır.

Namazda olan kimse, Rabbül-âlemîne münacaatta olmakla ahseni ahval üzere olmak lâzımdır ki, bu da, kendinin ve libas ve mekânının taharetiyledir.

«Elbiselerini de temizle.» (El-Müddessir: 4) kavli kerîmi ile nassan şart koşulmuş olan elbisenin taharetinden ziyade, beden ve mekânın tahareti lâzımdır ki, bu lüzum, nassı mezkûrun delâletiyledir[3]. Çünkü, mekânsız namaz, mevcut olamaz, libassız ise, mevcut olabilir[4].

Bazı meseleler: Bir kimsenin necis olduğu itikadında bulunduğu libasın içinde kıldığı namaz, libas, kendinin hilâfı itikadı üzere, tahir dahi zuhur etse, sahih olmaz.

Necaseti yabise üzerine serilen şey, altındaki görülür derecede ince olur, yahut rayihası olan pisliğe göre, koku duyulur ise, onun üzerinde namaz kılmak caiz olmayıp, serilen şey, setri avret etmeğe salih olur yâni altındaki görülmez derecede bulunur ve ondan pislik kokusu alınmaz olursa, üzerinde kılınan namaz caiz olur.

Nemli pislik üzerine keçe yayıp[5] ve kalın olmayan şeyi iki kat edip veyahut pisliği toprakla örtüp, kokusunu alamaz ise, namaz caiz olur.

Ucunda, gübre kıyığı gibi[6], necaset merbut olan ip, musâllîde olmak ve ucu, necis olan sarığın tahir tarafı, musâllînin başında bulunmak, suretlerinde: Eğer o ip, yahut sarık, bir ucunun tahrik olunmasiyle, diğer ucu hareket etmez derecede, uzun ise, namaz sahih ve illâ gayri sahihtir.

Necis olan çadıra[7], başı değmekte olan musâllînin namazı gibi ki, o dahi gayri sahihtir.

Musâllînin kucağında kendini tutabilen[8], müteneccis sabinin bulunması, ve müteneccis kuşun, musâllînin başına konması, onlardan, mâfuv olmayan necaset, ayrılıp musalliye geçmiş olmadıkça, salât iptal etmez. Çünkü, musâllî onu hâmil olmadığı için, şart olan taharet, mevcut bulunmaktadır.

Kuhistânîde mezkûrdur ki, ayakkaplarını, necaset üzerine koyarak, onların üzerinde durup, namaz kılmak caizdir. Onları ayaklarına giyerek, namaza durmak câiz değildir[9].

3 — Musâllînin[10] iki ayaklarının yeri, tahir bulunmaktır: Münferiden, bir ayağının, ve alet-tahmin cem'an, iki ayağının altında (necaseti mânia) bulunan musâllînin, namazı bâtıl olur. Namazda, bir ayaküzere durmak, kerahetle sahih olup, temiz yerden pis yere intikal ile, birrükün edâ edecek kadar, onda durmamış olmak dahi, namazı iptal etmez.Eğer, o

---

[1] Gerek hadesi asgar ve hadesi ekber, gerek onu izale edici olan, abdest vegusül veya teyemmüm, kitab-ut-taharede beyan olunmakla, tekrara hacet yoktur.Taharet ehem olduğu için, sair şartlara mukaddemdir. Çünkü, namazın anahtarıdır.

[2] Necaset ve nevileri ve muaf olan ve olmayan miktarı, kitâb-ut-taharedegeçmiştir.

[3] Delâleti nas, her mânânın evvelidir ki, illette iştirakine ve hükme evleviyyetine mebni, âlimi bil-vazı' bulunan kimse, onu mezkûr nastan anlar.

[4] Bunu, müellif setri avret evvelinde zikretmiştir. Bu bapta, Dürrü Muhtârınifadesi en açığıdır ki, (Cenabı Hak, Elbiselerini de temizle dediği için bedenin vemekânın temizliği evleviyetle lüzumludur.) denilmiştir. Âyet-i Kerîme ile, vechi istidlâl budur ki, siyaptan, namazda giyilen elbise kasd edilmiş olmaktır. Onuntathîri dahi, necasetten pâk edilmesidir. Ve bu fakihlerin kanaatidir ve tefsirlerintercihe şayan olanıdır. Musâllinin, beden ve mekânı tathîre evlâ olmak, onlarınkendisine ziyade benzeyişinden ötürüdür ki, libasın ondan infisali mütesavver ve beden ile mekânın, ondan ayrılması mütesavver değildir.

[5] Keçeden maksat, kalınlığı cihetiyle, ikiye yarmağa, müsait olan şeydir:Taş, kerpiç, tahta gibi.

[6] Veyahut, ayni necis olduğuna kail olana göre, köpek de böyledir.

[7] Sakaf (tavan) dahi, öyledir. Çünkü, ona temas ile, necasetli sayılır.

[8] Çünkü, çocuk kendini tutarsa, musâllî onu hâmil sayılmaz. Kendini tutamaz ise, ondaki necaseti, o hâmil olur. Ve o halde, namaz sahih olmaz.

[9] Bizce, bu meselenin tatbiki, cami dışında kılınan cenaze namazındadır.

[10] Taharet, mekânın şartlarının fer'idir.

kadar durmuş olursa (Fiilen, edai rükün etmemiş olsa da), namazı, muhtâr olan kavle göre, bâtıl olur[1].

4 — Musâllînin, iki el ve dizlerinin yeri dahi sahih olan kavle göre,tahir bulunmaktadır. Çünkü, secde yedi kemik üzerine, edile gelmiştir ki,onlar iki el, iki diz, iki ayak ve bir de cephedir. Bunları ve hâttâ kollarını,secdede kerahet üzere, yere yaymak takdirinde, onları necaset üzerine koymak, necaseti hâmil olmak demektir. Namaza mâni miktarda necaseti hâmil olanın ise, namazı sahih olmaz[2].

5 — Cephe yeri dahi tahir olmaktır. Tâ ki, yedi uzuv üzerine sücûttahakkuk etmiş olsun.

İmam Ebû Hanîfe hazretlerinden, bu bapta olan iki rivayetin, esahhi budur. Ve bu, kavli imameyndir. Cephe mevziinin taharetinin şart kılınması, her iki kavle göre, yâni gerek secdede vaz'ı cephe farz olmak kavli mercûha göre, lâzımdır. Çünkü, fârizai sücûd burun yumuşağının konmasıyla da hâsıl olmuş olur. Ve lâkin, bu vazi', yüz ile beraber vâkî olmak suretinde (kıraeti uzatma meselesinde olduğu gibi) cümleten farzı-vâki olacağından, necis üzerine gelmekle, hükmen mâdum olup, mekânı tahirde dahi iâde olunsa, namaz, zahirî rivayette muteber olmaz.

Sair mahallerinin taharetiyle beraber, burun yerinin necaseti, bil-ittifak mâni değildir. Çünkü, dirhem miktarından azdır. Burunu, secdede necis bulunan yere koymak, hiç koymamış gibi olmakla, o kimse, secdede, vaz'ı cephe üzerine hasretmiş gibi olur ki, bu da, maal-kerahe câizdir[3].

6 — Setri avrettir: (Setr örtmektir. Avret gelecek fasılda beyan olunmuştur). Namazda setri avretin[4], farziyyeti, mecmeun aleyhtir.

«Her secde zamanında zinetlerinizi giyinin» (Ârâf: 31) kavli kerîminde zînet: Libas ile, ve mescid: Namaz ile mufesserdir.

---

[1] Bu kavl, İmam Ebû Yûsufundur. İmam Muhammed: Rüknü, fiilen eda etmedikçe, namaz fâsit olmaz, demiştir.

[2] Müellif, meseleyi böyle talil edeceğine, tâlil makamında, secdenin yedi kemik üzerine olması, farz olduğunu söylemiştir. Onların cümleten vaz'ı farz olunca, birinin terki, namazı fâsit kılmak lâzım gelip, halbuki, namazda bir ayak üzerine bulunmanın, kerahetle cevazını burada, ve yalnız, bir el ve bir dizin secdede vaz'ı farziyyetini âtide, kendisi tasrih etmiştir. Ve lâkin, vaz'ı, farzolmayan uzvun dahi, vaz'ı takdirinde, mevziinin tahir olması lâzımdır. Ve illâ, necaseti hâmil sayılır.

Ehlinin malûmu olduğu üzere, bu, ilmi usulde emr ile nehyin azdadında olan hükmü hakkındaki ebhastandır: Secdelerin tahir üzerine olması, memurun-bih olmakla, necis üzerine edilen secde, gerçi fâsittir, ve lâkin, memurun-bihi ifate etmemekle, ve çünkü secdenin tahir üzerine iadesi mümkün olmakla, namaz dahi o halde imam müşarün-ileyhçe caiz olup, fâsit olmaz. Tarafeyn indinde ise, namaz mütecezzi değildir. Onun bütün erkânında, devamı taharet memurun-bih iken, farz olan bir amelindeki, sücud rüknüdür, bir müddet pis olması, emr ile maksut olanı iptal etmekle, namaz fâsit olur. Netekim, Dürerde ve tavzih ve telvihte mübeyyendir. Lâkin Telvihi teemmül gerektir ki, zikrolunan ihtilâf, onda necis yerine cephe konulmak suretinde gösterilip, ellerinin konması, yahut dizlerinin vaz'ı suretinde, salâtın fâsit olmaması için, imam Zuferden başka muhalif yok, denilmiştir. Halbuki, el, ayak, diz yerleri ile alın mevziinin, necaseti mâniadan taharetinin lüzumunca, yekdiğerinden farkı olmayıp Dürerin, namazı ifsat edenlerinde, bunlarla mevzii sücut arasında fark olduğuna dair olan ifadesi, mercuhtur. Şu kadar bir fark vardır ki, sücut tahakkuk edebilmek için, yüzün konması lâbüt, ellerle dizlerin konması, gayri lâbüttür. Secdede, bir el ve bir diz ile bulunmak dahi mümkün, ve sücut sahihtir. Farz, kendisiyle mümkün olabilen şey dahi, farz olacağından, âtiyen mezkûr olduğu üzere, sücutta, bir elin ve bir dizin konması dahi farzdır. Bir canibin konduğu yerler, tahir oldukça, diğer eli ve dizi mevziinde, necaset bulunsa da, üzerine, âzâsı konulmadıkça, musâlli hâmili necaset sayılmaz. Binaenaleyh, namazı da fâsit olmaz. Farziyyet dışında, her iki cihet aynı halde bulunmak takdirinde, necaset, üzerine uzvunu koymuş olan, hâmili necaset demek olacağından, hepsinin vazı' mekânı tahir olmak lâbüt olur.

[3] Kerahet, tahrîmiyyedir. Onun da yüzü secdede, burnun yüze, vücudü zammıdır. Onu necis üzerine koyan gibidir.

[4] Namazın gayride dahi setri avret, vacibatı diniyyedendir. Hem Hâlikinhakkı ve hem mahlûkun hakkı olduğu için, halvette dahi, tegavvüt ve istinca gibiciddî bir sebep olmadıkça setir, alel-esah vâcip olduğunu, Muhaşşi merhum, ileridekifasılda zikretmiştir.

(Zînet lâfzına riâyeten, namazı mübah olan en güzel elbise içinde kılmak ve musâllînin elbisesi, yırtıklardan sâlim olmak müstahaptır).

Setirde şart olan, avret yerinin etrafınca örtülü olmasıdır. Yakadan veya etekten bakmakla görünür olması zarar etmez[1]. Çünkü, bunun men'i için, tekellüf etmekte harec (müşkilât) vardır. O da şer'an medfûdur.

Giyilen şeyin darlığından nâşi, uzvu avretin belli olması dahi mâni değildir. (Pek ince olması, altındakini görmeğe müsait ise, mânidir).

İpek veya gaspedilmiş elbise ile setri avret edip namaz kılmak sahih ve ancak zarûretin gayride, tahrimen mekrûh olur[2].

Bulanık su veya çamur[3], yahut yaprak ile dahi örtünmek mümkündür.

Zulmetin setrine itibar yoktur. Cam gibi, altı görülen şeyle dahi avretin setri olamaz.

7 — İstikbali kıbledir:[4]. Namazda, kıbleye yönelmek, kitap ve sünnet ile şarttır. İcma dahi onun üzerindedir. Kitabı kerimde

«Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına dön! Siz de nerede bulunursanız bulunun yüzünüzü hep o tarafa döndürün» (Bakara: 144). buyrulduğu gibi, bu hususta müteaddit, ehadisi şerife rivayet olunmuştur.

Mekkii müşahit, yâni Mekkede bulunup da, Kâbe-i Mükerremeyi görmekte olan kimse için farz olan: Kâbenin zatına isabet etmek yâni, doğrudan doğruya, beyti muazzama yönelmektir[5]. Müşahit olmayana yâni, Kâbe gözünün önünde bulunmayana göre, farz olan, Mekkenin içinde dahi bulunsa ve arada bina ve dağ[6] gibi bir hâil olsa, Kâbe cihetine durmaktır.

(Cihet dahi, tevsiaten alen-nâs, ayni Kâbe gibi kıbledir. Hattâ, «afakiye göre» aradaki mâni izâle olunsa, istikbalin aynı Kâbeye vaki olması şart değildir)[7].

Kıble: Kâbenin binası değil, buk'ası (arsası) dır. O bina başka yere naklolunsa, kıblegâh olmaz.

---

[1] Donsuz, yalnız gömlek içinde namaz kılanın, yakası açık olup ta, oradan avret yerini, kendinin görür olması, ales-sahih, zarar etmez, zira kendisine mesve nazar caizdir. Şu kadar ki, edebe muhalif olmakla, o namaz fâsit değil ise de,mekruhtur. Ales-sahih kaydının mukabili: Avret yerinin, kendisinden dahi setrişart olduğuna dair, bâzı fukahadan sâdır olan sözdür. O kavle göre, sakalı yakasınıörtmekte ise, namazı sahih, ve illâ gayri sahihtir.

[2] Gasp, hiç kimseye helâl değildir. İpek libas erkeğe haramdır. Lâkin iki şerrin ehveni ihtiyar olunur.

[3] Bunların içinde namaz, îma ile olur.

[4] İstikbal, bir şeye yönelmektir ki, istidbarın zıddıdır. Kıble, yönelmek halidirki, bir şeye karşı duruştur: Cihet mânâsına da gelir ki, burada maksut olan odur.Ve bilhassa, namazda istikbal olunan cihettir ki, Mekkei Mükerremedeki KâbeiMuazzamadır. İslâmın iptidâsında, Kâbe puthane halinde olmakla, namaz beytimukaddese müteveccihen kılınırdı. Muhaşşi der ki, lâkin aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz hazretleri, Mekkede iken, Kâbeye arka vermeyip onu namazda, beyti makdisile kendi arasında bulundururdu. Netekim, Hâkim ve sâiri, tahsis etmişlerdir. VeHak celle ve âlâdan kendilerinin Kâbe cihetine teveccühlerini talep ve tevekku buyururlardı, çünkü, Kâbe pederleri Hazreti İbrahim'in kıblesi olduğu gibi, Arap kavminin de mefharı ve ziyaret yeri olmak hasebiyle, iman etmelerini daha kolaylaştırıcıidi. Hicretten on altı ay ve birkaç gün sonra ki, ikinci hicret senesi Recebin yarısıolan Pazartesi günüdür. Cenab-ı Hak kendilerini, Kâbeye tahvil buyurdu. MescidiNebide öğle namazında ashabiyle iki rekâtı kıldıklarından sonra tahvil ettiler. Erkekler kadınların ve kadınlar erkeklerin yerlerine geldiler ve o mescit: Mescid-ikıbleteyn tesmiye olundu.

[5] İttifakla böyledir. Çünkü yakinen ona kaadirdir. Bir cüzüne olsun isabeteder de, kendinin bâki âzâsı mesâmeti cihet bulur.

[6] Bâzılar, cebel haili aslî olmakla, onun üzerine çıkıp, aynı Kâbeyi istikbaletmek gerektir, dediler.

[7] Cihet, delil ile bilinir. Şehir ve köylerde delil, eski mihraplardır ki, ashap vetâbiînin eserleri olmakla, emri istikbalde, onlara mütabeat etmiş oluruz. Denizlerdeve berriyede delîl, demir kazık denilen, kutbu şimalî yıldızıdır.

Kâbe binası yıkılmış dahi olsa, namaz yine, onun mevziine ve cihetine müteveccihen kılınır[1].

Kıbleye niyyet, namazda şart değildir. Ona yönelmek, niyyet eylemekten kurtarmış olur[2]. Mesailin bakiyyesi âtîdeki fasıldadır.

8 — Vakit; beş vakit namaz için, vaktin girmesidir. Salâvatı mektuba, ibadatı mevkute olmakla, vakit müeddaya, hem sebep ve hem vücubün sebebi hem de, edâsının şartıdır[3].

9— Vaktin girdiğini, yakinen bilmiş olmaktır. Tâ ki,, ibadeti niyyeticazime ile, olmuş olsun. Çünkü, şek üzere olan, cezm etmiş olamaz. F atta kendince vakit girmemiş olduğu halde, namazı kılıp da, vaktin girmiş bulunduğu, sonradan, kendisine bildirilmiş olan kimsenin kıldığınamaz kâfi olmaz[4].

10— Niyyet etmektir: Tâ ki, ibadet âdetten temeyyüz edip, namazdaHak sübhanehû ve teâlâ için olan ihlâs yerine gelmiş ola[5].

Niyyet, lûgatte azm mânâsınadır ki, iradei cazimden ibarettir. Şeriatte, taate kasdetmek yâni, Cenab-ı Hakka hulûs üzere namaz kılmayı irade etmektir.

İhlâs: Seninle Rabbin arasında bir sırdır. Melek muttali olamaz ki, onu defteri âmâline kaydetsin. Şeytan muttalî olamaz ki, onu ifsat edebilsin. Hava, bilemez ki, imale eylesin. Bu da, taat hakkında, ancak hakkı isteyip, Haktan başka bir şeyi kasd ve irade etmemekle olur[6].

Ameli kalbi, tahkik ve vesveseyi kaldırmak için, lâfzan dahi niyyet müstahap yâni, nazarı meşayihte sevimli olup, niyyette kalbi hazırlamaktan âciz kalan veya şek üzere olan kimse için, lisan dahi kâfi olur.

Niyyeti tâyin ve niyyete mutabaat, şürutü tahrime meyanında ayrıca gelecektir.

11 — Tahrimedir ki, iftitah tekbirini almaktır[7].

---

[1] Yüksek dağlarda, yahut alçak derin kuyularda dahi namaz kılınsa olur.Netekim, sathı Kâbede ve cevfi Kâbede dahi namaz kılınır.

[2] Çünkü, kıble vesaildendir. Vesail ise, abdest gibi muhtacı niyyet olmayıp, şart, onun husulüdür.

[3] Usulde mukarrer olan budur. Müellif merhum, vakte, sebebi eda ve şartıvücup demiştir ki, sebebi eda olması, vücubün ona taallûk etmesi haysiyyetinden veşartı vücup olması; Vücup, fiili salâtın vücudü vakte mütevakkıf bulunması haysiyyetindendir. Müellif der ki, vaktin şart kılınması, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kitabı Kerimde, (kitâben mevkûta) buyrulmuştur. Sünnet dahi, imameti hazretiCibril hadîsi ile, fiili Resûl ve evkatı salâtta, zikrolunan kavli Resuldür. İcmâ dahi salâvatı mektubenin, asri saadetten beri evkatı malûmesi içre, eda olunmakta olmasından ibarettir.

[4] Çünkü, o kimse kendi namazının fesadına, delili şer'i olan taharriye, binaen,hükmetmiş olduktan sonra, onun hilâfı zâhir olmakla o fesat, cevaza münkalip olmaz. Ve onun küfürde vukuundan korkulur. Halâliyyeti, itikat suretinde emri zahirdir. Hürmetini itikat etmek suretinde dahi, bu hal onu, bir şeyi mevziinin gayriye;vaz'a, meselâ: namazı necasetle ve kıblenin gayriye kılmağa da sevkeder. Bunlarıyapan kimsenin ise, küfründe ihtilâf vâki olmuştur. Lâkin, müellifin tâlîli, hükmübilene göre, zahirdir. Kendince, o namaz, sahih olduğuna göre zahir olamaz. Meğer ki, o itikat fâsit olmak hasebiyle, adem menzilesinde olduğundan, o kimse şer'anhükmün ârifi sayılarak, namazı ondan dolayı, kendi kusuru sebebiyle, zecren fâsitolur, denilmiştir.

[5] İbadetin, âdetten temyizine misal: Muftiraftan imsâk etmek ona hacet olmadığına veya perhiz edildiğine mebni dahi olur. Binaenaleyh, orucun ondan imtiyazı; ancak niyyetle olabilir. Bir takım ibadat dahi yekdiğerinden temeyyüz etmekte, niyyete muhtaç bulunur. Onun da misali: Namazın farz, ya vâcip, yahut nafileolanı olmakla, bunların yekdiğerinden imtiyazı dahi, ancak niyyetle olabildiğidir.

[6] Bunu Muhaşşi merhum, Hamevîden naklen zikretmiştir. Merhum müşarünileyh, buraya hükmü salâtta geçen, riyâ bahsini de katar, ol-bapta olan akvali fetâvâyi zikrettikten sonra; riyânın hakikati nâstan hâlî oldukta kılar olmaktır. Bundan dolayı, sevabı yoktur. Çünkü, tanrısına ibadette şirk eylemiştir. Namazı eğernâs için, güzelce kılarsa, ona asıl namazın sevabı vardır, güzel kılmanın sevabı yoktur.

[7] Tahrîm, ta'zim mânâsınadır. Mastar iken, iftitâh tekbiri, yahut onun makamına kaim olan lâfız mânâsına isim olup, tahkiki ismiyyet için, ahirine (ta) ilhak olunmuştur. Müellifin bu babtaki istidlâlini izahta, (Ve rabbeke fekebbir!) kavli kerîminde memûrün-bih olan tekbirden, iftitah tekbiri

(Namazda[1] tahrîme rükün olmayıp[2] şart olmak sahihtir ve kavli şeyhayndir. İmam-ı Muhammed Hazretleri onun rükniyyetine kaildir.)

Tahrîmenin sıhhati için, ilerde geleceği üzere, bir takım şartlar zikrolunur:

Birincisi, Tahrime niyyete, ya hakikaten, yahut hükmen mukarin olup[3] aralarını, yemek, içmek, konuşmak gibi, namaza yabancı olan şey, fasl etmemektir ki, bunlar manii ittisaldir. Amma namaza durmak için yürümek ve abdestin bozulması halinde, abdest almak, yahut abdest almağa gitmek, ittisale mâni değildir.

(Çünkü, bunlar, sebki hades suretinde, dahilî salâtta bağışlanmış olmasına göre, salât dışında evleviyetle bağışlanmış demektir.)

İkincisi, tahrîmeyi kaimen yâni, ayakta ve eğilmeden evvel etmektir

(Kıyam, hakikî ve hükmîye şâmildir. Kıyamı hakikînin, haddi ednâsı, eller dizlere ermez derecede olmaktır. Binaenaleyh imama rükû'da yetişmek kaydında olan müstacil, arkasını eğerek tekbir alsa, eğer kıyama daha yakın, yâni elleri dizlerine ermiyor ise şüruu sahih olur. Velev ki, aldığı tekbiri, rükû niyyetiyle almış olsun[4], ve eğer rükûa yakın yâni elleri dizlerine eriyor ise, şüruu sahih olmaz).

Üçüncüsü, niyyeti tahrîmeden sonraya bırakmamaktır.

Çünkü, namaz bütün bir ibadettir ki, tecezzi etmez. Niyyetsiz ibadet olmadığı cihetle, eğer niyyet, tahrîmeden sonraya kalmış ise, ondan hâlî olan cüzü, ibadet olmayıp, kendisine niyyet vâkî olan cüzü, ibadet olmak lâzım gelerek, ikiye bölünmüş olur.

Ademi tehir, mükarenette olduğu gibi, takaddüm ile de olur ki, o da; hükmen mukarenettir[5], efdâl olan hakikatten mükarenet olmaktır. Zîra ihtilâftan çıkılarak ihtiyat edilmiş olur[6], çünki, tahrimeden sonra olan niyyete, icmaan itibar yoktur.

Dördüncüsü, tahrîmeyi kendisi işitecek derecede telâffuz etmektir.

Dilsize, dilini tahrik etmek lâzım değildir. (Ümmî dahi öyledir. Bunlar yalnız niyyet ile iktifa ederler. Sahih olan da budur.)

Dilsiz olmayana, kendi söyleyişini bilâ mâni, işitmek şarttır. Bilâ mâni kaydı, sağırlık veya gürültü gibi, bir mâni bulunmak suretinden ihtirazdîr ki, o halde telâffuzun bil-fiil işitilmesi şart olmayıp, mâniin izalesi takdirinde işitilebilir derecede olması lâzımdır.

Beşincisi, muktedi bulunan kimse[1], namaza niyyetle beraber, imama uymayı, niyyet eylemektir.

---

maksut olduğuna, müfessirin ittifak etmiş ve icmâ dahi, onun üzerine vâkî olmuştur. Çünkü, emrivücup için olupiftitahtan mâadâ da, olan tekbir ise, vâcip olmamakla, tatili nastan sakınılmak içinüzerinde dikkatle durulmuştur. Hadîs-i şerifte dahi: «Namazın anahtarı temizlik, tahrimesi tekbir ve ondan çıkmayı helâl kılan şey de selâmdır.» buyurulmuştur.

[1] Cenaze namazının gayri olan namazda demektir. Cenaze namazına gelince,onda tahrîme, kendisiyle şüru olunmak itibariyle şarttır. Sair tekbirleri gibi, makamırekâte kaim olmak itibariyle rükündür.

[2] İftitah tekbirinin, erkân sırasında zikrolunması, rükün olan kıyama ittisali itibariyledir. (Kenzin sıfat-ı salât bahsi).

[3] Hini şürû'da olan niyyet, tahrîmeye hakikaten mukaarindir ki, efdâl olanodur. Şürûdan mukaddem olan, tahrîmeye hükmen mukarindir. Muhaşşinin beyanınagöre, abdest alırken, mesela: öğle namazı kılınacağını niyyet eylese, ve niyyettensonra yemek, içmek, söz söylemek gibi iyraza delâlet eden amalde bulunsa ve namaz yerine gelip namaza dursa, ve niyyet hatırına gelmese, namazı niyyeti sabıkaile câiz olur. Niyyetin, sâir şürûtû-salât gibi vakte takdimi dahi, fasıla cinsinden birşey mevcut olmadıkça, câiz olur.

[4] Çünki, imama rükûda yetişen muktedi, iki defa tekbir almağa muhtaç olmadığından, onun o niyyeti itibarsız olur.

[5] Birinci şartın hamişine bak.

[6] Çünki eimmei selâse (Mâlik, Şâfii, Ahmed), tahrîmeyi ne niyyeti mütekaddime ve ne niyyeti müteehhire ile tecviz etmezler.

İbadeti âdetten, farzı vâcipten temyiz ve ihlâs mânâsını tahkik için, asıl namaza niyyet lâzım olduğu gibi ki, imam muktedi ve münferid bunda müşterek bulunmak hasebiyle, buna niyyeti müştereke tâbir olur. Mütabaat, onu niyyetsiz tahakkuk edemeyeceğinden, ona dahi, niyyet lâzımdır ki, imamın namazı sahih ise tabiin namazı dahi sahih ve fasid ise fâsid olmak mütabaatın eseri müterettibidir. Buna niyyeti hassa, tâbir olunur ki, muktedîye mahsus olan niyyet demektir.

Bundan dolayı, muktedi, vaktin farzını ve onda imama uymayı, yahut imamın kıldığı namaza katılmağı niyyet eder[2]

İmamın namazı muayyen olduğu cihetle, imamın namazına niyyet, hem asıl salâta ye hem mütâbaat ve tâyine niyyeti mütezammindir. Cuma namazlarında, yalnız Cuma namazına niyyet edip de iktidaya niyyet eylemese olur. Çünkü, cuma namazı imamsız olmaz.

Altıncısı, kılacağı farzı, ilk başlamada tâyin etmektir. (Hattâ bir farzı niyyet edip, ona şürû eyledikten sonra unutup da, onu tetavvu sanarak, o zan üzere itmam eylese, o namaz yine farz olarak uhdesinden sakıt olmuş olur. Bunun aksi dahi böyledir ki, tetavvu niyyetiyle şürû edip de, sonra unutarak, farz sandığı ve o zan üzere kılıp bitirdiği namaz dahi nâfile olur. Çünkü, muteber olan niyyet, cüz'ü evvele mukarin olandır)[3].

Farzların dahi çeşitliliğine mebni (Gerek imam, gerek muktedi ve gerek münferid) kılacağı farzın meselâ: Öğle farzı olduğunu tâyin etmek dahi şarttır.

Vaktin farzını niyyet etmek, cuma namazının gayride sahihtir. Cumada vakit, öğle olduğu için, onu vaktin farzı niyyetiyle kılmak sahih olmaz. (Kazâ niyyeti için, geçmiş namazların kazâsı bahsine bakınız.)

Rekâtların adedini, niyyet şart değildir. Çünki, farzlar ve vâciplerin rekâtleri mahdud olmakla, niyyette rekâtları tâyine ihtiyaç yoktur[4].

(Salâtın aslını niyyet, aralarında telâzüm olmadığına mebni, sünnet, vâcip ve farz için, tâyin lâbüddür)[5].

Vaktin farzı ve cenaze gibi, iki farzı niyyet, vaktin farzına[6] ve birinin vakti girmiş ve diğerinin vakti henüz dahil olmamış bulunan iki farza niyyet, vaktiyyeye ve iki geçmiş

---

[1] Beşinci şartı muktediye tahsisimiz mütabaata niyyet ancak; muktediye lâzım olup, sırf erkek cemaate imam olan için, imamete niyyet gart olmadığındandır,.Çünki, imam kendi hakkında münferiddir. Görülmez mi ki, kimseye imamet etmemeğeyemin eden kimse, namaza durduğu vakit, arkasında cemaat dahi bulunsa, hânis olmaz, zirâ hanis olmanın şartı, imamet onun maksudu olmaktır. O ise mevcut olmamıştır.

[2] (Yalnız imama uymağı niyyet, kifayet etmez) denilmiş ise de esah olan,onun dâhi câiz ve kâfi olmasıdır. Çünki, o niyyeti eden, uymasını asıl salât ile takyid etmeyerek, kendisini imama mutlaka tabi kılmıştır. Tâbiiyyet dahi, imamın mutlaka yâni, aslen ve vasfen kıldığı namazı kılmak ile tahakkuk eder. (İmamın tekbirine intizar ile dahi, İktida hâsıl olur) denilmiş ise de, sahih olan: yalnız intizar ile,İktida olmadığıdır.

[3] (Zâti ef'âl) olan yâni, namaz gibi müteaddid fulleri ihtiva eyleyen ibadetlerde, mutemed olan onun ilk cüzünde edilen niyyetle iktifa olunmak ve her cüz'ü için,niyyete ihtiyaç olmamaktır. O cüzüler, hep o niyyet üzerine bina edilmiş olur.

[4] Hattâ, sabah namazını dört rekat olmak üzere niyyet eylese niyyeti lağvolup, onu yine iki rekaât kılar. Tâyin şart olmayan şeydeki hatâ zarar vermez.

[5] İmdi beş vakit namazın farziyyetini bilmiyerek onları vakitlerinde kılanın, namazı, farzı niyyet etmemiş olduğu cihetle câiz olmayıp, onları kazâ etmek lâzımdır. Meğer ki, imam ile kılmış olup, imamın namazına diye, niyyet eylemiş ola.Onların farzı olduğunu bilip te, farzı diğerinden yâni, vâcipten ve sünnetten temyiz edemeyen kimse, eğer hepsinde farzı niyyet eylerse, câiz olur. Dürrü Muhtârınsıfatı - salât evvelinde mezkûrdur ki, cemaate namazda yetişip te farzda veya teravihte olduklarını bilemeyen kimse, farzı niyyet ederek, imama uyar ve namaza durur.Eğer onlar farzda iseler, onun dahi farzı sahih olur. Ve eğer, teravihte iseler, onunkıldığı nafile olur. Teravihten sayılmaz.

[6] Çünki mektube, farzı âyindir. Hem de salâtı kâmiledir.

farza niyyet onların birincilerine ve bir geçmiş ile vaktiyyeyi niyyet, vakti geniş olduğuna göre geçmişe ve bir farz ile bir nâfileyi niyyet farza, ve sünneti fecir ile tahiyyeti mescid gibi iki nâfileyi niyyet her ikisine[1], ve nâfile ile cenaze namazını niyyet nâfileye mahsus olur[2].

Yedincisi vâcip olan namazı dahi niyyette tâyin eylemektir.

(Nâfilelerde, tâyin şart olmadığı Tahrîme şartlarının sonunda mezkûrdur): Gerek vitir ve bayram ve tavaf namazları olsun, gerek mutlak ve mukayyed nezir namazları ve gerek başlandıktan sonra ifsad olunmakla, kazası vacip bulunan nâfile olsun. Çünki sebepler muhteliftir. Bir sebebin müsebbibini musâllî ancak, onun sebebinin tâyiniyle edâ etmiş olabilir.

Bayram ve vitir namazlarında, onlara salâtı iyd, salâtı vitir diye tâyin kâfidir. Vâcip ile ayrıca kayıtlamak lâzım değildir.

Sehiv secdelerinin salâta itisâline, yahut hürmeti salâtta vukuuna mebni, onu tayin etmek lâzım olmayıp, secde-i tilâveti, secde-i - şükür ve secde-i sehivden temyiz için tâyin eyler. Efrâdı âyât için efrâdı secedatı, tâyin eylemek lâzım değildir.

(Bu yedi şartın cümlesi, bir namazda içtimâ etmez. Meselâ: Vakit ve onun duhulünü itikad, farz olan namazların maadasında şart olmaz. Bir namaz, hem farz ve hem vâcip olarak niyyet olunmaz. Niyyet, kendisinde söylemek şart olmayan kalbin mütaâllâkatındandır)[3].

---

[1] İkiden ziyade salâti nafileyi, meselâ: hem tahiyyeti-mescidi, hem sünnetivüzuu - ki şükrü vüzû' tabir olunur -, hem de salâtı duhâ ve küsufu, niyyette, cemeylemek dahi böyledir. Vasailin dahi, niyyette cem'i caizdir. Meselâ: hadesi ekberile, bayram ve cuma, birleşmek suretinde, bunların hepsine birden niyyetle ettiğigusülün cümlesinin sevabına nail olur.

[2] Çünki, nafile rükû'lu ve sücudlu, salâtı kâmile olduğundan, cenaze namazından akvadır. Musâlli imam olduğuna göre, salâtı - cenaze iade olunur. Ve onanafile olarak, iki rekât namaz kazâ etmek lâzım gelir. Zîra cenaze namazından selâm vermekle onu kat' ve iptâl etmiş oldu. Eğer imam değilse, ve niyyet kat' ile selâm vermemiş ise, nafilesine devam ve onu itmam eyler. Çünki, bir rekâttan daha azbir kısmın ziyadesi ile o rekât iptal olmaz.

[3] Namazın şartlarının onuncusuna müracaat oluna: Muhaşşi merhum tahrîmenin dördüncü şartında, müellifin şerhi kebirinden naklen: tahrîmeyi telâffuzun şart kılınmasında, niyyeti söylemek şart olmadığına işaret vardır, demiş olduğu gibi, müellif merhum dahi, ehli - hadîsten naklen: Resûlüllâh sâllâ-llâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden namaza dururlar iken «Filân namazı kılıyorum,» der oldukları, kendilerinden (ne tarîki sahih) ve (ne tarîki zaif) ile sabit olmamıştır. Sahabe ve tâbîinin birinden (ve dört imamdan) dahi rivayet olunmamıştır. Menkûl olan budur ki, Hazreti İmamül-mürselîn aleyhi ve aleyhimüs-salâtü ves-selâm namaza kıyam buyurduklarında, hemen tekbir alırlardı. Niyyeti söylemek bid'attir, deyip sonra Mecmaur-rivayetten naklen: Niyyeti söylemeyi bazılar, Hazreti Ömer radiyallahü teâlâ anhu, onu yapanı tedib etti, diye kerih gördüler ve bâzılar, niyyetin telâffuzunda kalbin amelini tahkik ve vesveseyi kesme olduğu için, onun ibaha edip: Hazreti Ömer onu cehr-edeni zecr etmiştir. Gizlice söylemekte beis yoktur, dediler. Bu halde, bizim meşayihimizden niyyeti telâffuz sünnettir (müstahabtır) diyenler, sünneti-nebi, (venezdi şâri'de müstahab) mânâsını irade etmeyip, belki ihtilâfı zamana ve tabîin devrinden sonra kulûb ve ezhan üzerindeki, kesreti meşagile mebni, bâzı meşayihin, sünneti (vâcip gördüğü) demek istediler, demiştir. Niyyetin hem kalben, hem lisanen, edilmesinin, bid'at olması hakkında, İbni Nuceym merhum, (Cem'i mezkûr azîmet kasdiyle olursa bid'ati hasene olmak, ve kasdi azîmetin gayride güzel olmamak anlaşılır) demiştir.

Lâfzan niyyetin keyfiyeti, bâzı kütüpte (Allahım ben falan namazı kılmak istiyorum onu bana müyesser eyle) denilmek gerek diye gösterilmiş ise de, talebi teysîr ve kabulü talâffuzu niyyetten başka olarak, kesreti meşakkı ve tûlü zamanı cihetiyle Hac (Omre) için, ihrama girildiği vakit olacak şeydir. Salât ise, öyle değildir. Orucun, tûlü zamanı ve fevka-s-salât meşakkati cihetiyle, talebi teysîr ve kabul hususunda, onun hacca ilhakı münasip olabilir. Bunu müellifi merhum, Dürer hâşiyesinde zikretmiştir. Namaza lâfzen niyyette sadece (Niyyetim namaza) denir. Dürrü Muhtârda, niyyet lûgati Arabiyyenin gayri ile dahi olsa, mâzi lâfzı ile olur. Çünkü, istimalde galip olan odur: Fakat hal siygası ile de sahih olur, demiştir.

Sekizincisi, tahrîme, sahih olan kavide «kaadir olana göre» lûgati arabiyye üzere olmaktır[1].

Dokuzuncusu, tahrîmede lâfzai celâlin hemzesini ve ekber lâfzının (ba) sını, med etmemektir[2]. Ha'nın harekesini işba etmek lûgaten hatâdır. Onunla namaz fâsid olmaz. Ha'yı sâkin kılmak dahi böyledir.

Onuncusu, Tahrîme, tam cümle ile olmaktır[3].

Onbirincisi, Tahrîme Cenâb-ı Hakkı mahzâ, zikir ve senaya delâlet eden tâbir ile olmaktır[4].

«Allahım beni affet.» gibi tâbir ile başlamak sahih olmaz. Çünki, zikri hâlis değil, ona hacet karışmıştır.

Onikincisi, Tahrîme, besmeleden ibaret olmamaktır. Çünki, besmele-i şerife teberrük için olmakla (Bismillâhi) diyen kimse sanki (Bârek-ellâh lî) demiş olarak, zikri hâliste bulunmamış olur.

On üçüncüsü, Tahrîmede (Allahü ekber) denildiği vakit, lâfzai celâlin ha'sını musallî hazf etmiş olmamaktır[5].

On dördüncüsü (Hâvi) yi ityan eylemektir ki, hazf ederse sahih olmaz. Hâvi, ikinci lâmdaki harf-i med olan eliftir.

(Maksud, lâfzai celâlin ha'sından evvel olan elifi yâni, meddi tabiiyi terk etmemektir)[6].

On beşincisi, Tahrîmeye, namazı ifsad edecek şeyi, mükaarin kılmamaktır. Meselâ: «Allahu ekber el-âlimü bil-mâdum vel-mevcûd», yahut «el-âlimü-bi-ahvâlil halkı» derse, şürûu sahih olmaz. Zira, bu sözler insan lâfzının benzeridir[7].

Salâtı nefilde (niyyeten) tâyin şart değildir[8]. Velev ki, sünneti fecir olsun[1].

---

[1] Ondan âciz olanın, lûgat ve elsineden, kaadir olduğu ile şürû etmesininsıhhatinde hilâf yoktur. Müellifin, kavli sahih dediği, imameynin kavli evvelleridir. İmam hazretleri, Arabîye iktidar ile beraber dahi başka dil ile şürû, sahiholur, buyurmuştur. Dürrü Muhtâr da, Tatarhâniyyeden naklen: Telbiyede olduğugibi, namaza farisî lûgatla dahi şürû, mutlaka yâni, gerek kudret, ve gerek aciz halinde, ittifakla câiz olur, diye zikredildiğine nazaran, İmameyn hazerâtı, şürû meselesinde, kavli imama rücû etmişlerdir. Nitekim kıraet meselesinde, hazreti imam, dahi kavli imameyne rücû buyurmuştur ki âcizden başkası için namazda Arabîden başka bir kıraeti câiz görmemiştir. Farisî lûgat kaydi ittifakîdir. Bu cevâzınona mahsus olmadığını, müellif farizai sücûdda söylemiştir.

[2] Hemzenin meddi ile (Allahu ekber) diye namaza duranın şürûu sahih olmadığı gibi, esnâi şürû'da tekbiri dürüst olarak, şüruu sahih olduktan sonra,namazesnasındaki tekbiratta, hemzeyi med etmekle de namazı bâtıl olur.

[3] Müellif «mübtedâ ile haberden mürekkeb cümle-i tamme» demiş ise de,Muhaşşi «Lâ ilahe illâllah» ve «sübhânallah» gibi tâbiratı tâzimiyye ile dahi, şüruun maal-kerâhe sahih olduğu beyaniyle «müptedâ ile haberden mürekkeb» kaydının, hazfini evlâ görmüş ve mezkûr cümlede bidayet, lâfza-i celâl ile olmak,İmam-ı Âzam katında vâcip olmakla «Ekberullâh» diye edilen şürûun, hazreti imamnezdinde ademi sıhhati, Bezzâziyyeden naklen zikretmiştir.

[4] Keyfiyeti terkibi efâ'li salât faslına müracaat oluna.

[5] Onun ademi hazfi, ihtiyat olduğunu, Muhaşşiden naklen, 14 üncü şartın hâmişinde bildiririz.

[6] Gerek yeminde, gerek zebihte, gerekse namaz için olan tekbirde, lâfza-i celâlin ikinci la'mını, med etmekten hâsıl olacak elifi, - ki ona (Hâvi) tâbir olunur yahut lâfza-i celâlin ha'sını hazf eden kimsenin, in'ikadı yemininde, ve halli zebîhînde, ve sıhhati tahrîminde, ihtilâf olunmuştur. Onu ihtiyatan terk etmemelidir.Müfsidatı salâtta, lâfza-i celâlin hemzesini med etmek, salâtı müfsid olduğunu,zikir esnasında, Muhaşşi merhum: Ha'nın meddi hatâdır, ve lâ'mın haddini tecavüzetmedikçe hüsündür. Medde mübalâğa olunursa mekrûh olur, demiştir.

[7] Müellif aleyhir-rahme, bu son şartı, Sâhibi Bezzâziye fetvâsında zikreyledi, deyip tahrîme şartlarının, bu veçhile ceminde, kendisini geçen olmadığına binaen, Cenâb-ı Hakka şükürler etmiştir. Bezzâziyede: El'âlimül-gaybi veş-şehâde,ilâve olunursa zarar etmez, demiştir.

[8] Müellifin bu meselesi, tahrîmenin, altıncı ve yedinci şartları tetimmesinden olmakla, mahalli zikri, orası idi. Muhaşşi der ki, Nefilden kasdı, sünnetleredahi şâmil olan namazdır ki, onların evkatı muayyenesinde vukuu, tâyinden mugnîdir. Onlar tâyin ile değil vakitlerinde vâki olmakla sünnet

Terâvih dahi, fıkıh imamları indinde böyledir. Sahih olan da budur.

İhtiyat olan: Onları terâvih, yahut sünneti vakit[2], diye sıfatlarına riâyet ederek tâyin eylemektir[3].

12 — Salâtı neflin gayride kaim olmaktır.

(Neflin mebnâsı, tevessü' üzerine olduğundan, onda kıyam, rükün değildir. Farz ve vâcip olan[4] namazlarda kıyam, ittifakla rüküdür.)[5].

«Ve Allah için ayakta durun.» (Bakara: 2S8), buyrulmuştur. Emir vücûb içindir. Namaz dışında kıyam, vâcip olmamakla, biz-zarûre, namazdaki kıyam, vâcip olmuştur. Kaanitîn: Mutiîn, yahut hâşi'în veyahut sâkitîn demektir.

Kıyam: Ayakta dikilmektir. Aşağı haddi, eller dizlere ermemek derecede dik durmaktır[6].

(Kıyamın farziyyeti, Muhaşşînin ifadesine göre, ona ve hem de rükû ve sücude kaadir olmak ve kıyam sebebiyle, şartı taharet, yahut setri avret veya kıraete kudret, kendisine ağır gelmemek kaydiyle mukayyettir. Binaenaleyh, kendisine kıyam zahmet veren veyahut kıyama kaadir olsa da, sücudden âciz bulunan kimseye, kıyam lâzım olmadığı gibi[7], ayakta olduğu zaman sidiğini tutamamak, yahut avret yerinden namaza mâni olacak miktarı görünmek veyahut okuyamamak gibi bir özür hâsıl olup, oturarak kıldığı takdirde, bunların biri, kendisine ârız olmayan kimseye dahi (kıyam lâzım olmaz) kuud vâciptir. Oturarak kıldığı zaman, itmama kaadir olup, ayakta kıldıkta, itmama kaadir olmayan dahi böyledir)[8].

13 — Farz olan namazların ikişer rek'âtinde, kıraet etmek yâni, Kur'ândan bir âyet olsun okumaktır[9].

Kıraetin namazda farz oluşu,

kavli Kerîmiyledir ki, «Kur'ândan, müteyesser olanı okuyunuz.»

(El-müzzemmil: 20) demektir[1]. Emir, vücûb için olup, namaz dışında ise, kıraet bil-icma vâcip olmamakla, namazdaki kıraet, memûrün-bih olmak teayyün etmiştir. Sallallahü

---

olmuşlardır. Alelıtlâknamaz ile, Allah için namaz arasında dahi fark yoktur. Çünki namaz kılan kimse, Cenâb-ı Haktan gayriye namaz kılmaz.

[1] İbni Abidin der ki, Hattâ iki rekât teheccüd kılıp ta, onun fecrin tulûundan yâni, teheccüd vakti geçtikten sonra kılındığı tebeyyün etse, o iki rekât, sünneti fecir olmuş olur. Teheccüdü dört rekât kılıp ta, son iki rekâtın, fecirden sonraolduğu anlaşılmak sûreti dahi, böyledir.

[2] Vaktin sünneti demektir. Bu halde lâyık olan: İlk sünnet, yahut son sünnetolduğunu dahi temyiz etmektir.

[3] Bunu Sâhibi Münye söylemiştir. Bu da, fiili sünnette niyyeti sünneti, şartkılanların hilâfından huruc içindir: Sahibi Mugnî, teravih hakkında demiştir ki, bâzımuteehhirin indinde, ne mutlak niyyet, ne de niyyeti tetavvu kâfi gelmeyip, teraviheniyyet şarttır. Ve bunu Kadıhan, tashih eylemiştir.

[4] Vâcip tâbirinin, zâhirî ifsâd ettiği neflin kazâsına ve nezir namazına dahişâmil olmaktır.

[5] Hem de rüknü aslîdir. Kıraet ise rüknü zâidtir. Çünki, kıraet, kıyâmın zînetidir. Bundan dolayıdır ki, imam kıraeti mütehammil olur da kıyamı mütehammilolmaz. Bu mesele ileride gelecektir.

[6] Namazda bu veçhile, öne meyilli bulunmak huşû' iras edici şeylerdendir.

[7] Lâkin, ikinci sûrette, o kimse ayakta îmâ ile oturarak îmâ arasında muhayyer olur. Nitekim, yarası olup ta, secdeye vardıkça akar olsa o dahi, onun gibimuhayyer bulunur.

[8] Kıyamın, Farz, Vâcip, Sünnet, müstahabının miktarları, ondaki kıraet miktarıncadır. Ümmi gibiler hakkında, takdiri olur ki, ümmi bulunan kimse, farîza-ikıyamı tahsil için, imameyn kavlince üç uzun âyet okuyacak kadar durmak lâzımgelir. Kıraetin sukûtunda, tahdid dahi sakıt olur: Farzın ikinci yarısındaki kıyamgibi ki, onda kıraet olmamakla rükün, asıl kıyamdır. İmtidadı kıyam değildir. Birözür olmadıkça, kıyamda tek ayak üzere bulunmak mekrûh olur.

[9] Malûmdur ki, namazda Kur'ânı azimüş-şandan, alel-ıtlâk kıraet, farz vealet-tâyin, sûrei fatihayı kıraet etmek, ve mevziinde ona, sûre veya âyet zameylemek vâciptir. Kıraet farizası, işte bunların mecmuu ile husule gelir. Ve veçhimesnun üzere uzun sûre ve müteaddid âyet dahi okunsa, hep farz olarak vâkîolur. Farz olan, kıraeti salâtiyye, vâcibatta gösterilen nevi ve miktardan dûn olmamak vâciptir. Ondan az olursa mekrûh olur. Ve farz olan mikdardan fazlası sünnet sayılır.

teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri dahi «Namaz ancak fâtiha ile olur» buyurmuşlardır. Bunu İmanı Müslim, hadîsi hazreti Ebi Hüreyre olarak zikr ve rivayet eylemiştir. İcmâ dahi bunun üzerine mün'akid olmuştur[2].

Kıraet ki, okumaktır. Onun hakikati, ağızdan çıkanı, sağırlık ve gürültü gibi, bir mânî olmadıkça, kulak işitecek derecede olmaktır.

(Nitekim, tahrîme şartlarının dördüncüsünde zikr olunmuştur)[3].

Âyet, lûgatte alâmet mânâsınadır. Şeriat ıstılahında: Ahkâmüllâhtan bir hükme delâlet eden, Kur'ân cümlesidir. Yahut: Lâfzî olan fasılalarla[4] Mâ kabl ve mâ bâdinden ayrılan tâifei Kur'âniyyedir.

(Sümme nazara) gibi iki kelimeden mürekkep olan kısa âyet dahi Hazreti imamdan, zahirî rivayette, kıraeti salâtiyye için kâfidir[5]. Amma, «Müdhâtammetân» gibi tek kelimeden, ve (Sad) ve (Kaf) ve (Nûn) gibi tek harften, yahut (Ha, Mim) ve (Ta, sin) misilli iki harften veyahut, (elif, lâm, mim, sâd) ve (kâf, hâ, yâ, ayn, sâd) gibi birkaç harften ibaret bulunan âyetlerde[6], Meşayihi fukahâ (kavli imam üzere) ihtilâf etmişlerdir. Esah budur ki, namaz onunla caiz olmaz[7].

İmam Ebû Yûsuf ve imam Muhammed hazretleri: Namazda farz olan bir uzun âyet, yahut üç kısa âyet okumaktır, dediler[8].

Kur'ândan namaz câiz olacak kadarını ezberlemek, her müslime farzı ayn olup, fâtiha ve bir sûre hıfzı vâcip ve cemii Kur'ânın hıfzı, farzı kifâyedir.

Namazda kıraet, ekser fukahâ reyince rüknü zâid olup, muktediden bilâ zarûretin[9], ve imama rükûde yetişenden bil-icmâ sâkıttır.

---

[1] Cemi müteyesserin ademi lüzumu, emri teyessüre bina edilmiş olmasındandır. Muhaşşinin ifadesine göre, bâzı müfessirin: Delîli siyak ile, bu âyetteki kıraet,salât mânâsınadır. Nazmi Kerimin mefhumu, teheccüdden, müteyesser olanı kılın,demektir, demiştir ise de, kelâmı hakikate haml, evlâ olduğundan, maksud alel'ıtlakkıraettir.

[2] Ebû Bekirul-esam gibi, (namazda kıraet, aslâ farz değil, sünnettir) demekle icmâ'ı bozana itibar yoktur.

[3] Kıraet, tashihi huruftan ibaret olmamak sahihtir. İmam Kerhî bu babtatashihi hurufla iktifa edip: Kendi işitmese de caiz olur. Çünki, kıraet fiili lisanidir, sim'a ise, fiili sımahtır, lisanın fiili değildir, binaenaleyh, mevridi kıraettenolamaz, demiştir. Bedayi'de kavli Kerhi, esah ve akyestir, dedi ve bâzılar onu,imam Ebû Yûsufa nisbet eyledi. Mûtemed olan, kavli evveldir. Yalnız, bâzı hurufta kendi dahi, işitmez derecede sesini kısmakla, namazı bozulmaz.

[4] Sûre-i hicrin, 14 ve 15 inci âyetleri olan «Yâ'rucûn» ve «meşhûrun» fasılalarıgibi ki, infisal ancak lâfzândır.

[5] Kendilerinden diğer rivayette fariza-i kıraet, bir şey ile mukadder olmayıp,belki Kur'ân isminin mütenavel olduğu şeyin, ekali dahi kâfi olur. Kûdüri, bunucezm etmiştir. Üçüncü bir rivayet: Üç kısa âyet, yahut onlara muadil, bir uzunâyet olmaktır. Ve bu, kavli imameyndir. Hulâsada ve onun gayride Hazreti imamın, kavli evveli olmak üzere gösterilmiştir.

[6] Bunlara âyet itlâkı, indel-kufiyyîndir ki, onlar: (elif, lâm, mîm) leri ve(elif, lâm, mîm, sâd) ve (kâf, hâ, yâ, ayn, sâd) ve (tâ, hâ) ve (tâ, sin) ve (yâsin)ve (hâ, mîm) i, bir âyet ve (hâ, mîm, ayn, sin, kaf) ı iki âyet sayarlar. Zemahşerî gibi Beyzâvî dahi demiştir ki, bu müteşabihattır. Rey için bunda mecâl yoktur.Kûfiyyûnun gayrileri indinde, onlardan hiç biri âyet değildir.

[7] Kudûrî: Sahih olan cevâzdır, dedi.

[8] İhtiyat da budur. Matlûp olan da - bahusus ibâdâtta - ihtiyattır. Mir'attamezkûrdur ki, Kur'ândan her kelime, hükmen ve örfen değil, hakikaten Kur'ândır.Her tasa âyet, örfen değil, hakikaten ve hükmen Kur'ândır. Her üç kısa âyet, yahutonun miktarı, hem hakikaten ve hükmen ve örfen Kur'ândır. Usûliyyûn evvelkisinive Hazreti imam, (kavli meşhûrda) ikincisini ve imameyn üçüncüsünü itibar etmişlerdir. Âyeti Kürsî ve müdayene gibi, uzunca âyetin, bölünmesinin cevâzı, İbniÂbidinden naklen, vâcibatın hâmişinde gelecektir.

[9] Şâfiilerce, muktedîden kıraet, sâkıt değildir. Onlar iktida halinde dahi,imam gerek cehr, gerek ihfa etsin, fatihayı kıraet ederler, meğer ki, fevti rekât korkusu ola. Mâlikilerle Hanbelîler, hâli iktidada, onu yalnız hafî namazlarda okurlar.

Kıraetin namazda yeri, kıyamdır. Bir özürden dolayı kuûd ve salâtı nâfilede olan kuûd dahi kıyam hükmündedir. Rükûda ve sücûtta veyahut kıyamdan bedel olmayan kuûdda[1] vâki olan kıraet ile vâcip (farz) sâkıt olmaz ve o kıraet tahrîmen mekrûh olur. Çünki, tagyir meşrûdur. Eğer unutarak olursa, sehvi secde lâzım gelir.

Namazda farizai kıraet, farz olan namazların, ikişer rek'âtine münhasırdır. Yalnız bir rek'âtinde kıraet etmekle namaz sahih olmaz[2].

14 — Nâfile namazların cemii rek'âtlerinde kıraet eylemektir: Çünki, salâtı neflin her parçası, müstakil bir namazdır[3].

15 — Vitirin cemii rek'âtlerinde, kıraet etmektir.

Vitirin, sünnet olması takdirinde[4], emri zahirdir ki, o da nefel demektir. Vâcip (yahut farz) olması takdirinde[5], bütün rek'âtlerde lüzumu kıraet, ihtiyattan dolayıdır[6].

Salâtın sıhhati için, Kur'ânı Kerimden bir şey teayyün etmemiştir. Çünkü kıraet, âyette mutlaktır ki, memurun-bih: Kur'ândan müteyesser olanı, okumaktır. Tâyin ise, teyessürü kaldırır. Alet-tâyin, sûre-i Fatihayı okumak vâciptir. Nitekim 13 numarada zikri geçti.

Mûtem (muktedi) bulunan kimse, namazda kıraet etmeyip «Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun.» (El-Ârâf: 204) kavli kerimine binaen imamın cehri halinde dinler ve sırren okuması halinde sükût eyler[7].

Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri dahi: imamın kıraeti gerek cehrî, gerek gayri cehrî olsun, sana kifayet eder, buyurmuşlardır.

İmam-ı âzâm ve ashabı ve İmam-ı Malik ve İmam-ı Ahmet hazeratı muktedînin bir şey kıraet etmeyerek, kıldığı namazın sıhhatine ittifak etmişlerdir[8]. Bizim onlar ile, bu bapta farkımız budur ki, biz: Eğer muktedi Fatiha, yahut başka bir şey okursa, nehy olunduğu için, tahrîmen mekruh olur, deriz[9].

---

[1] Kıyam hükmü olmak üzere mübeyyen olan kuudun gayri maksuddur: Kadei salât.

[2] İmam Zufer ile Hasan Basri Hazretleri, emrin tekrar iktiza etmeyeceği beyaniyle, rekâti vahidedeki kıraetin dahi yeteceğine kail olmuşlardır. Lâkin farzın,iki rekâtı yekdiğerine min kullil-vücûh müteşâkil olduğundan bizce kıraet, ikincirekâtte de lâzımdır -Çünki, rekâtı saniye, gerek vücûb ve sukûtça, gerek cehr ve ihfaca rekâtı ulâ gibidir. Son iki rekâtler, gerek sefer ile sakıt olmakla, gerek sıfatıkıraet ve miktarı kıratçe, mufarık olmakla onlara ilhak olunamaz.- İster iki rek'âtlı,ister üç rek'âtli, ister dört rek'âtli farzlar olsun. Kıraeti ûlâ ibare-i nas ile ve kıraetisaniye delâleti nas iledir. Müellifin zâhirî sevki kelâmı, farzın kıraetince, mahallîedâ iki rekâtı evveli olmak iken, kendisi: Hangi iki rek'ât olursa olsun, demiştir ki,Muhaşşinin, Kuhistânîden naklen beyanına göre, bu kavl, baaz olup, sahih olan: İkievvelki rekâtlar, mahallî kıraet olmakla ala sebîlil-farz, müteayyen olmaktır. Lâkin,müellif ilk iki rek'âtın mahallî kıraet olmak üzere tâyinini, vacibatı salâttan kılmışolmakla, Muhaşşi merhum, buradaki sözü, vâcibat faslında, açıkça zikretmiş vesahihtir demiştir, oraya bakılsın.

[3] Çünki, nâfile kılan, her iki rek'âtte (selâm verip) namazdan çıkmağa mütemekkindir. Çünki, salâtın meşruiyyetinde, ikişer rek'ât asıldır. Ziyadenin lüzumuancak, farzlar hakkında zahir olmakla, nefel asıl meşruiyyet üzere kalmış olur.

[4] İmam Hazretlerinden ikinci rivayet olarak, Vitirin sünnet olduğu, kavli imameyndir.

[5] Bu da imam Hazretlerinden, rivayeti ûlâdır. Bu iki rivayet arasını, müellif Vitir babında, cem ve tevfik eylemiştir.

[6] Çünki onun, kavli hazreti imam üzere, amelen farz olması, yalnız iki evvelki rekâ'âtlerde kıraeti icab edip, imameyn kavlince, sünnet olması ise, kıraeti cemii rekâ'âtlerde icab eylemekle, ihtiyaten amel edilmiştir. Zira, sünnetin bir rekâtinde kıraeti terk etmek, namazı ifsad eyler. Hem de mükellef, kendisine lâzım olmayanı ifa etmek, lâzım olanı terk etmekten evlâdır. İhtiyat olan da budur.

[7] Müellif, âyeti kerimede, tevzi olduğuna işaret etmiştir. İstimâ: dinlemek,İnsat: dinlemek üzere sükût eylemek, demek olduğu için, biri cehir haline ve diğeri ihfa haline, masruf olmuştur.

[8] Bu bapta, imam Şâfii mezhebi için, on üçüncü farzın onuncu hamişinebakınız.

[9] Kur'ân dinlemek, reddi selâm gibi farzı kifâye olduğundan muktedilerden birtakımına kıraet ve terki istimâ, helâl ve câiz olmak gerek idiyse de, haleti salât,zikrolunan asâr ve ehâdise mebni, o hükümden müstesna bulunduğundan, istimâve insât her muktedîye vâcip olur.

16 — Rükû etmektir. Âyet-i kerimede (irkeû) buyurulmuştur. Sünneti seniyyede dahi, namaz rükû ile varit olmuştur. İcmâ da, bunun üzerinedir.

Rükû, lûgatte mutlak eğilme mânâsınadır ki, eğilmek demektir. Hurma ağacı eğildi mealinde (rekâtin-nahle) denir. Şeriatte rükû, namazda sırt ve baş ile beraber olan inhinadır ki, hem baş ve hem arka, öne eğilmektir. En aşağı haddi, eller dizlere erer derecede olmaktır. Haddi âlâsı, arkayı yayıp, baş ile sağrıyı, aynı istikamette bulundurmaktır[1].

Ahdeb (kanbur) olup da, hilkaten rükû halinde bulunanlar, yalnız baş eğerler[2]. Çünkü, daha ziyadesinden âcizdirler.

17 — Sücût etmektir. Âyet-i kerimede (ves-sücüdû = secde ediniz)

buyurulmuştur. Sünneti seniyyede dahi salât, sücûd ile varit olmuştur. İcmâ, dahi bunun üzerinedir.

Sücud, lûgatte baş eğmeğe ve eğilmeğe ve hudua ve tevazua ve (sücudü nahil) gibi meyle ve selâm ve tâzîme itlâk olunur.

Şeriatte sücûd: vechin bir miktarını, (yüzünü ekşitmeyerek, gönül arzusuyla) yere koymaktır. Çünkü, her tarafını koymak müteazir olmakla, memûrun-bih, yüzün bir kısmı olmak taayyün eder ki, burun dahi dahil olmak üzere, yüzün en yükseği olan alındır. Yanak, şakak ve nasiye[3] ve zakan[4] hariçtir ki, onlar bil-icmâ maksût değildir. Çünkü, onların konmasiyle tâzim, meşrû olmamıştır. Binaenaleyh, onunla sücut farizası, hâsıl olamaz[5]. Vaz'ın dahi, âlâ vechit-tâzîm olması lâbüd olduğundan, ayaklarını kaldırarak, yüzünü koymak dahi tâzim olmayıp, oyun olduğu için hariçtir.

Secde yalnız, burunu koymakla değil[6], ancak alnı koymakla[7] ve bir de el ve dizlerinden birerinin ve iki ayağını parmak uçlarından, bir miktarının (ki, velev bir tanesinin demektir) vaz'i ile[8] ve bu vazıların, temiz yer üzerine olması ile tahakkuk edebilir. Ve illâ, secde vücut bulmamış olur. Bu miktarca olan secde, kavli muhtar üzere[9] kerahatle, sahih olup, secdenin tamamı, onda vâcip olanı ifâ iledir ki, o da, tamamiyle iki ellerini ve iki dizlerini ve iki ayağının parmak uçlarını yere götürmek[10] ve alnı ve burunu vazetmektir[11].

---

[1] Muhaşşinin ifadesine göre, tamam rükû budur. İnhina tam olmadığı vakit,itibar ekseredir. Haddi ednâ, buna daha yakın olmakla kâfi. Oturanın rükûu, alnı dizleri hizasına gelecek derecede belini eğmektir.

[2] Müellif: Kanbur, rükû için başiyle işaret eder, demiştir. Muhaşşi der ki,ahdebin kanburluğu, rükû yerine geçmez, zira o hal, onun kıyamıdır. İntikalin hakikat olması için, başını biraz olsun eğmek gerektir. Onun hakkında mümkün olanodur. Daha ziyadesi lâzım değildir.

[3] Başın, abdestte mesh edilen yeri ki, me'hazde mukaddimür-rees tabir olunur.

[4] Çenedir. Fakat, İsrâ sûresinin 109 uncu âyetinde zikrolunan zaknden maksat çene değil, yüzdür.

[5] Mutlaka yâni, velev bir özre mebni olsun Özür var ise, îmâ edilmek lâzımgelir. Çünkü, mevzii secde olmayan yeri, şer'in izni olmayarak, mahalli secde kılmak, caiz olamaz.

[6] Vaz'ı enf, burnu yere götürmektir. Bunun yalnızca ademi kifayeti, alındabir özür olmamak sûretindedir.

[7] İleride de tarif edileceği gibi alnın her tarafını yere götürmek, icmaan şartolmamakla, onun yalnız bir tarafının bile yere gelmesi kâfidir. Alnın ekserinin konulması, burunda olduğu gibi vâciptir.

[8] Bunlar, haddi ednâyı beyandır.

[9] Müellif âtîde, bir ayağın konulması ile olan secdenin cevazı, muhtelifün-fih olduğunu dahi söylemiştir.

[10] Ayakların konması, Muhaşşi bu veçhile tefsir etmiştir. Ve hülâsadan veFethul-kadîr'den naklen demiştir ki, secdede vaz'ı kadem farzdır. Farza vüsule sebep olan şey dahi, farz olup ayaklarının veya parmaklarının üstünü yere koyarsa,ayaklarından hiç bir şey üzerine dayanmamış olmak hasebiyle, sahih olamaz. Vebu, tenbih olunması, vâcip olan umurdandır. Ekseri nâs, bundan gafillerdir. Müellif âtîde, ayak parmağının içi yere gelerek, kıbleye doğrulması lüzumunu dahizikretmiştir.

[11] Ondan, mümkün olan yeri demektir.

18 — Secde eden kimse, vazide mübalâğa ettikçe, başı aşağılamamak üzere, secdede, yerin katılığını bulmak ve cephe, müstekar olacak şey üzerine gelmektedir. (Gerek yerde, gerek yer hükmünde olan kerevet veya araba üzerinde olsun) Binâenaleyh, pamuk, kar, saman, pirinç, darı, keten tohumu[1] üzerine edilen secde sahih olmaz[2].

Buğday ve arpa tanelerinde sertlik ve sicimlerinde gevşeklik olduğu için birbirleri üzere müstakar olabilmeleriyle, onların üzerinde, secde sahih olur.

Cephe: İki kaşın üstünden saç bitimine değin, secde halinde, yere isabet eden uzuvdur[3] ki; alın demektir.

Konulduğu mevzi, temiz olmak şartiyle, avucu içine, yahut yen veya eteği ucuna secde etmek, yerin sıcaklığı gibi, bir özüre mebni kerahetle sahih olup[4], özürsüz olursa, sarığın alın üzerindeki dolamına edilen secde gibi, mekruh olur[5]. Secdede vâcip olan, cephe ile beraber (burunun katı) mevziini[6] dahi yere vazeylemektir. Yalnız, cephenin vaz'ı her halde ittifakan sahih, ve yalnız burunun vaz'ı - alında özür olmadıkçakavli esahta, gayri sahihtir. Çünkü, esah olan, İmam Ebû Hanife hazretlerinin bu bapta dahi. kavli imameyne rücûlarıdır[7].

19— Secde edilen yer, ayakların bulunduğu yerden, yarım ziradanziyade yüksek olmamaktır. Tâ ki, sacidin sıfatı tahakkuk etmiş olsun.

Az irtifa, zarar etmez. (O da yarım zira' ve daha az olandır).

Secde edilen yer, basılan yerden, yarım ziradan ziyade yüksek ise, edilen secde muteber olmamakla, muteber olarak iade olunursa namaz sahih ve eğer, muteberen iade olunmayarak, namazdan o secde ile çıkılmış olursa, namaz gayri sahih olur.

Meğer ki. o yükseklik, cemaatin izdihamından nâşi, biri diğerinin sırtına secde etmek gibi, bir zarûrete mebni ola. O halde secde edenle üzerinde secde edilen her ikisi de bir namazda olmak şartiyle[8], o secde sahih ve mûteberdir[9].

Eğer üzerine secde edilen namazda değil, veya başka namaz kılmakta ise secde sahih olmaz.

---

[1] Çünkü, bunlar düz ve sert oldukları için, birbirleri üzere mustakar olmazlar. Binaenaleyh, bunlarda dağılışın sonu yoktur ve cephenin istikrarı mümkünolamaz. Meğer ki, (çuval gibi) bir kap içinde ola.

[2] Meğer ki, sertlik bulunmuş ola. Yatak ve yastık gibi her dolma şey dahiböyledir.

[3] Bazılar, cepheyi iki şakağın kuşattığı yer, diye tarif ettiler.

[4] Kütübü sittede, Hazreti Enes radiyallahu teâlâ anhudan rivayetten mezkûr olan şeya binaen ki, Hazreti müşârünileyh: Biz Resulullah sallallahü teâlâ aleyhive sellem ile beraber bulunup, namazda bazımız, hararetin şiddetinden, sevbi ucunusecde yerine koyardı, demiştir.

[5] Bunun da, kerahetle sıhhati, dolamın mezkûr olduğu üzere, cephe üzerinde olması suretindedir. Dolam, yalnız başta olup ta, secde ona gelerek, alnınınhiç bir cüzü yere isabet etmezse, sücut mahalli üzere vâki olmadığı için, sahih olmaz.

[6] Çünkü, burunun ucu, mahalli sücut değildir. Binaenaleyh, yalnız onu yeredeğdirmekle, sücut icmaan sahih olmaz. Hadîste de «kemik» buyurulmuştur.

[7] Müellifin ifadesine göre, üç mesele vardır ki, onlar da, imam ve imameyn hazeratı arasında, bidayeten olan muhalefet, ahiren muvafakata müeddel olmuştur.Biri tahrîme meselesidir ki, Hazreti imam, onun Telbiye gibi her lisan ile mutlakacevazına kail olmakta münferit iken, sonradan imameyn hazretleri de kendilerinemuvafakat ettiler. Ve biri kıraet meselesidir ki, hazreti imam, onun dahi hangilisan ile olursa olsun, alel-ıtlak, cevabına zehapta münferit olup, muahharen arabiden âciz olmayan için, ademi cevazına kail olmakta, imameynin muvafakatına rücûettiler. Ve diğeri, secdede buruna iktisar meselesidir ki, hazreti imam (secdede cebheye iktisar gibi, buruna iktisar dahi, alel-itlâk, câizdir) kavline kail iken, bu kavlinden rücû ile imameyn hazretleri gibi: Buruna iktisar, ancak cephede özür olmak şartiyle câiz olur, buyurdu.

[8] Sâcid iki dizi yerde olmak ve mescudün-aleyh yere secde eder bulunmakdahi gart olmakla, mezkûr cevaz, üçüncü musâlliye şâmil olamaz.

[9] Müstahap olan, izdihamın zail olmasına değin, tehir ve tevekkuf edip, badehû, lâhik sıfatiyle namazı itmam eylemektir.

20— Sücûd halinde iki el ve iki dizden, - evvelce dahi, ifade olunduğuüzere - her birerini ve iki ayağın parmaklarından bir miktarını, kıbleyetevcihen, yere koymaktır. Sahih olan da budur.

Ayağın dışının konulması, sücudun sıhhati için kâfi olmaz. Çünkü, ayağın üstü, mahalli sücut değildir[1].

21 — Rükû ve sücud, sahih olabilmek için, rükûu sücude takdim etmektir: Kıraeti dahi, rükûa takdim eylemektir ki, rükûdan sonra, kıraet farizası sahih olacak bir kıyam kalmamış ola: Sabah namazınınikinci rekâtı gibi ki, onun rükûundan sonra, mahalli kıraet, bir kıyamkalmamış olmakla, onda kıraetten evvel rükû eden kimse, rükûdan başkaldırdıktan sonra, kıraet etmezse o namaz fasit olur. Amma, dört rekâtlı farzların ilk iki rekâtında kıraeti terkedip, ikinci iki rekâtında kıraeti ifâ eyleyen kimsenin namazı sahihtir. Çünkü, o kıyamdan sonra kendisinde kıraet farizası sahih olan kıyam mevcuttur[2].

22 — Sücuttan, kurbu kuude kalkmaktır[3]. Çünkü, (bir şeye yakın olana, onun hükmü verilir olduğundan, musâllî dahi iki secde arasında) kuude karip olursa, kait sayılarak, badehû secdeye avdet olunmakla onun da, ikinci bir secde olduğu tahakkuk etmiş olur. Böyle yapılmaz ise, olmaz.[4]

23 — İkinci secdeye varmaktır. Çünkü, ikinci secde dahi birincisi gibi, icmâen farzdır.

Terk olunursa namaz sahih olmaz. Unutulmuş olmak sûretinde selâmdan sonra dahi, hatırlansa - münâfî vuku bulmadıkça - icra olunur. Ve kadei âhire iade edilerek, sehvi secde olunur. Nitekim, 25 inci farzda ve 6 ncı vacipte zikri gelecektir.

Secdelerin tekrarı, namazların rekâtlarının adedi gibi, bir emri-teabbüdîdir ki, Hak celle ve âlâ, bizi öylece mükellef kılmıştır. Onları, emrolunduğumuz veçhile işleriz ve mânâ talep eylemeyiz.

24 — Namazın sonunda oturmaktır. Bu son kuud[5], ulemanın icmaiyle farz olup, ihtilâf onun miktarındadır. Bizce farz olan teşehhüt miktarı oturmaktır ki, tehiyyatı okuyacak kadar kuuddur. İbni Mes'ûd Radiyallahü teâlâ anhü hazretlerinin hadîsine binaen ki, Peygamberimiz sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Müşârünileyhe tehiyyatı talim buyurduklarında: «Bunu oturup okuduğun, yahut okuyacak kadar

---

[1] Muhtâr olan, onun maâl-kerahe sahih olduğudur. Bu, secdenin haddi ednasıiçindir. Haddi âlâsı vâcibiyle beraber zikrolunmuştur.

[2] Sabah namazı meselesinde dahi, rükûdan baş kaldırdıktan sonra, kıraetetmek takdirinde o namaz iadei rükû ile sıhhat bulur. Bu şart muktezası, erkânısalâtta tertibe riâyet farz olmakla, musâllî eğer, kıraetten evvel, sücût eyler ise,namaz fasit olmaktır. Sücûdi sehiv babındaki, ifadeden anlaşılan ise, rükûlerdetakdim ve tehir vukuu sehiv secdesini gerektirmekle, tertibi erkâna riâyetfarz değil, vâcip olmaktır. Bu ise, tenakuz olduğundan Câmiül-fusûleyn sahibi, şerhilteshilde, buna cevap verip demiştir ki, farziyetl tertibin mânası: ikincisininslhhati, birincisinin vücuduna mütevakkıf olmak ve hattâ secdeden sonra rükû eyleyen musâllînin sücûdü muteber olmamakla, kendisinin onu iâde etmesi lâzımgelmektedir. Vücubü tertibin mânâsı ise: Onu ihlâl etmek, iade suretinde namazıifsat eylememektir. İbni Âbidin merhum, erkânı vuzû . bahsinde farzın, rükün ileşarttan eam olduğunu, sahibi dürrün zikrettiği yerde Halebîden naklen: Farz,bazan ne gart ve ne rükûn olmayana itlâk olunur, deyip şu misali iradetmiştir: Birrekâtte gayri mükerrer olarak, meşrû olanın tertibi gibi ki, kıraet kıyama, rükûkıraete, sücüd rükûa, kaade sücude, müretteptir. Bu tertip ise, erkân ve şürût olmadığı halde, hep farzdır, demiştir.

[3] İki secde arasındaki fasılanın, mebdeidir ki, farz olan budur. İtmînan üzerecelse vâciptir. Nitekim zikrolunur.

[4] Bazı meşayih: Alını yerden ayırmak ve badehû yere iâde etmek câiz (kâfi) olduğunu zikretmiş ise de, bunun için, sahihlik malûm olmamıştır. Kudûri onu(kendisine refi ismi itlâk olunan şey) diye zikretmiştir.

[5] Namazın sonunda vâki olan kuud ki, ondan evvel kuud olmasa dahi demektir. Bu cihetle sabah, Cuma ve sefer namazlarına dahi sâmildir.

oturduğun vakit, namazını kılmış olursun,» diye buyurup namazın tamamlanmasını buna bağlamışlardır[1].

Bir şey ki, farz ancak, onunla tamam olmuş ola, o şey dahi farzdır.

25 — Kade-i ahîreyi, erkânın en sonunda yapmaktır. Zirâ ki, erkânın hatmi için meşrudur. Bundan dolayı, unutulup ta, sonradan tezekkür ve îfa edilen secdelerden[2] sonra dahi kuudu ahîre iade olunur[3].

26 — Namazın erkânını ve gayrisini[4] uyanık olarak edâ eylemektir. Uyuyarak rükû, yahut kıyam (ve keza kıraet alel-esah) ve yahut sücud eyler ise, muteber olmayıp (onları uyanık olarak iâde lâzım gelir) eğer uyku, rüknün edasında ârız olursa, uykudan evvel sahih olan miktarı sebebiyle, o rükün sahih olur.

Kade-i âhirede, ihtilâf vardır[5].

27 — Beş vakitte kıldığı namazların, farz olanını bilip, sairlerini nafile diye, fark ve temyiz etmek: Ve yahut cümlesini farz itikat eylemektir. Meselâ: Sabah namazını ikişer ikişer dört rekât kılıp onların dördünü dahi, farz bellemek ve akşam namazında evvelâ üç ve sonra iki rekât kılarak, onları cümleten farz itikad etmektir[6]. Tâ ki, farz olan namazlar, nafile olmak üzere kılınmış olmasın. Çünkü, nafile namaz, farz niyyetiyle edâ olunabilir ise de, farz namaz, nafile niyyetiyle edâ olunamaz.

Zikrolunan farzlar içinde, rükünler, muttefekun-aleyhâ dörttür ki, onlar: kıyam, kıraet, rükû, sücud'tur.

Teşehhüd miktarı, son kade dahi rükündür. Ona şart ve tahrîmeye, rükün diyen dahi olmuştur.

Bâkisi şuruttur. Onların bazısı, salâta başlamanın sıhhati için şarttır ki, onlar namazın dışında olanlardır: Hades ve hadesten taharet, setri avret, istikbali kıble, vakit, niyyet, tahrîme.

Diğerleri[7] salâtın sıhhatinin devamı için şarttır. Onlar da malûm olmuştur[8].

---

[1] Çünkü, kuudta tahyîr yoktur. Tahyîr ancak, teşehhüt kıraetindedir. Ondakitahyîrin de mânası vâcip ise de mahiyyet, ona tevakkuf etmez, demektir.

[2] Namazdaki secdeler, her rekâtte ikişerdir. Muhaşşî merhum secdei tilâvetnamaz secdesi gibidir. Secdei sehviye öyle değildir. Çünkü, secdei sehiv, teşehhüdüref'eder, kuudu ref'etmez, demiştir.

[3] Nitekim, namazın vâciplerinin altıncısında mezkûrdur.

[4] Muhaşşi der ki, ve gayri, tâbirinin zâhiri, vâcibata ve sünen ve âdâba şâmilolmakla, onlar dahi, uyanık olmadıkça, muteber olamaz.

[5] Onun da menşei, kadei mezkûrenin, rükûn yahut şartı huruç olması hakkındaki ihtilâftır. Semerei hilâf dahi rükün olduğuna göre, onda yakazanın şart kılınması, ve şart olduğuna göre, şart kılınmamasıdır. Münyetül-musâllîde, nâimen olan kadeyi uyanık halde, iade etmez ise, namaz bâtıl olur. Çünkü, rükün değildir. Ve binası, istirahat üzerine olmakla, nevm ona, (münafi değil) mülâyim olur,denilmiştir.

[6] Salâtin müştemil olduğu farzları, diğerinden fark ve temyiz eylemek vemeselâ, kıyamın farziyyetini, ve senâ ve tesbihin sünniyyetini bilmek ve itikateylemek şart değildir. Ve lâkin, bunları bilmemekle, fâsik ve gayri makbûliş-şehadeolur.

[7] Kıraeti, kıyamda yapmak ve rükû kıyamdan sonra olmak ve sücut rükûdan muahhar bulunmak ve bunlar uyanık halde eda olunmak gibi.

[8] Muhaşşi merhum, babın evvelinde zikretmiştir ki, şurut dört kısımdır:

a — Yalnız şartı inikattır: Niyyet, tahrime, vakit, ve cumaya göre hutbe gibi.

b — Şartı inikat ve devamdır: Taharet, setri avret, istikbali kıble gibi.

c — Yalnız şartı bekadır ki, salâtin dahilinde vücudu meşruttur. Bu da iki nevidir:

— Biri, kendisinde tâyini meşrut olandır: Mükerren meşru olmayanın tertibigibi. «Kıraet kıyama, rükû kıraete, sücud rükûa, kaade sücude müretteptir.»

— Diğeri, kendisinde tâyini meşrut olmayandır. Bu da iki nevi olup, biri vücudî, diğeri ademi vücudîdir. Vücudîsi: Kıraettir. Çünkü, kıraet rükün ise de, nefsinderükün ve sairi için şarttır ki, erkânın hepsinde takdiren mevcuttur. Buna mebni,farzı kıraetin edasından sonra da istihlâf caiz

NAMAZIN ŞARTLARI İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER

Üst yüzü temiz ve alt yüzü necaseti mânia ile necis olan keçe[1] üzerinde namaz kılmak câiz yâni, sahih olur. Çünkü, keçe kalınlığı cihetiyle iki elbise gibidir. Kalın tahta dahi böyledir ki, onu da yarıp iki yapmak mümkün olmakla, alt yüzü necis olduğu halde, temiz olan yüzünde namaz kılmak - indet-tarafeyn - câiz olur. Çünkü, o, biri diğeri üzerine konulmuş iki şey hükmündedir[2].

Kendisi temiz ve astarı necis olan elbise üzerinde, namaz kılmak, astar yüze eklenmiş (yâni her taraftan dikişli ve yapışık) olmamak şartiyle iki elbise gibidir. Kalın tahta dahi böyledir[3].

Yaygının yahut hasırın temiz olan tarafında namaz kılmak o tarafının tahrik olunmasiyle necis olan tarafı hareket eder derecede küçük dahi olsa kavli sahihte, sahih olur. Çünkü, musâllî onu giyinmiş değildir.

(Hem de yaygı gibi yerde olan şey, yer hükmünde olmakla, onda şart olan ancak, musâllînin bulunduğu mekânın temiz olmasıdır).

(Başına sardığı) sarığın yahut (bürünüp namaz kıldığı) örtü veya bürgünün bir ucu tecennüs etmekle, onu başından ve (bedeninden) ilka ve teb'id ederek, temiz olan tarafını kendisinde ibka eylese, eğer o, sarık veya örtü, bir tarafı tahrik olunmasiyle, diğer tarafı hareket etmez derecede ise, namaz câiz olur. Çünkü, bu halde necis olan tarafı, musâllî giymemiş demektir. Eğer bir tarafını tahrik ile, diğer tarafı dahi hareket ederse namaz câiz olmaz. Çünkü, o halde musâllî hükmen, hamili necaset demektir.

Bundan zaruret hali müstesnadır ki, zarurette, sevbi müteneccis ile, setri avret edilerek namaz kılınır.

Sıhhati salâta mâni bir necaseti izale edecek şeyi bulamayan kimse, namazı öylece kılar. Ve bulduğu vakit iade etmez. Çünkü, mükellefiyet imkâna göredir[4].

İzalei necaset, kendisine nazarı helâl olmayan kimsenin yanında, keşfi avretsiz, mümkün olamamak sureti dahi böyledir. Zira izharı avret nehyedilmiştir. İzalei necaset ise emredilmiştir. Emr ile nehy içtima ettikte, nehy evlâdır.

Setri avret etmek için, velev ipekten, yahut ottan olsun, bir şey bulamayan kimse, o halde kıldığı namazı iâde etmez.

Gerçi ipek giymek (yahut kullanmak) erkeğe helâl değildir. Ve lâkin, farîzai setir, ipek giymekten evlâ olmakla, ipekten başka setri avret edecek şey bulamayan kimse, onunla tesettür ederek namazı kılmak lâzımdır[5]. O var iken, avret yeri açık olarak namaz kılmak câiz olmadığı gibi, haşiş ile (ki ottur) örtünme mümkün iken, onu veyahut yaprak ile tesettürü, terk ederek namaz kılmak dahi câiz olmaz.

Çamur ve bulanık su[6] dahi, bilcümle, örter olmakla, onların içinde namazı îmâ ile kılmak mümkün iken[1], açıkta kılmak câiz olmaz.

---

değildir. Ademisi: Muktedinin imama ademi tekaddümü ve müşterek kıldıkları zaman kadınla erkeğin aynı hizaya gelmemesi ve sahibi tertibe göre, faiteyi hatırlayamamak gibi.

d — Şartı huruçtur. O da kaadei ahiredir.

[1] Keçe demekten maksat, iki kısma yarılmağa müsait olan, her kalın şeydir;tahta, taş, kerpiç, gibi.

[2] Muhaşşî der ki, içinin dolgusu necis olup ta, iki yüzü temiz olan şey dahi, zikrolunan gibidir. Yününde necaseti fâhişe bulunan koyun veya keçi derisi dahi öyledir.

[3] Kuhistânîde demiştir ki, içi yâni astan müteneccis olan kaftan gibi şeyin, dış yüzünde yakası üzerinde durup eteğine secde etmek üzere, namaz kılmak gerektir.

[4] Gerek vakit bâki olsun, gerek olmasın. Ve necaset gerek libasta, gerek mekânda bulunsun. İzale edici şeyi bulamamak dahi gerek hakikî olsun, gerek hükmî olsun: bulup ta, aduv ve haps gibi bir mânia mebni, istimale kaadir olamamak,nükmen bulamamaktır.

[5] İpek libas ile kılınan namaz sahihtir. Ve zaruret halinde ise, günah dahiyoktur. Başka şeye kudreti var iken, onunla kılarsa günahkâr olur.

[6] Bulanık kaydı, duru su setre salih olmadığındandır.

Altı görünen, cam ve ince elbise ile, tesettüre itibar olmadığı setri zulmete dahi, itibar yoktur. Nitekim, bâbı şurutta zikrolunmuştur.

(Setri avret, hem halikın hakkı ve hem mahlûkun hakkıdır. Binaenaleyh, halvette yâni, kendinden başka kimse bulunmadığı yerde dahi, örtünmeme, ciddî bir sebep[2] olmadıkça, - sahih olan - örtünme vâciptir[3].

Setri avret edecek şeyi, velev birinin ibahası ve âriyeti ile olsun[4], bulan kimse için - onun sadece dörtte biri temiz olduğu halde - namazı çıplak kılmak, sahih olmaz. Müteyemmime hibe olunan su gibi ki, onun istimali müteayyen olur.

Şeyin dörtte biri, bir takım yerlerde, bütünü makamına kaim olur. Cümleden biri, bu mevzidir[5]. Necis olan üç kısmının, kül makamına kaim olmaması, setrin lüzumuna ve rub'un tahareti sebebiyle necaset hükmünün sükûtuna mebnidir.

Rub'undan az kısmı temiz olan elbiseyi bulan kimse, onunla tesettür ederek kılmakla, çıplak kılmak arasında, muhayyer olup, o sevb ile ve hattâ tamamı necis olan elbise ile kılmak, uryan kılmaktan evlâdır. İki beliyyeye müptelâ olan kimse onların eşitliği halinde, tahyir olunur. Ehveni var ise, onu ihtiyar eder[6].

Çıplak olan kimse, namazı ayakta dahi kılabilirse de, hakkında efdâl olan, ileride anlatılacağı şekilde otururak kılmak ve rükû ile sücudu îmâ ile yapmaktır.

Gayri tahir ile, örtünerek namazı edada, taharet şartı, gerçi bizzarûre, ihlâl edilmiş olur, ve lâkin hem setri avret şartı yerine gelmiş ve hem de namazın kıyamı, rükû ve sücudü hakkiyle ifâ edilmiş olmakla, elbette çıplak olarak kılmaktan efdâl ve ona müraccahtır.

Bazı avret yerini yâni, avret mevziinin birazını, örtecek şeyi, elde eden kimse için, onu alıp kullanmak lâzımdır[7]. Hiç olmazsa, avreti galizasını örter[8].

Tamamen çıplak olan kimse namazı, ayaklarını kıbleye uzatarak, oturduğu[9] halde, îma ile kılmak mendup olur. Çünkü, bu halde oldukça örtülü bulunur.

Kaimen dahi, îma edebilir[10].

Kaimen rükû ve sücud ederek kılarsa, salâtın erkânını îfa ettiği için, o da sahih olur[1].

---

[1] Bu bapta, cenaze namazı ile, diğer namazların farkı da yoktur.

[2] Reddi Muhtârda, büyük, küçük su dökmekle, temsil olunduktan sonra:Halvette münferiden yıkanmak için, soyunmak hakkında, mekruh olur, inşaallahmâzur olur, onda beis yoktur, az vakit için caiz olur, küçük bir hamamda (gusülhanede) caiz olur, denilmiştir.

[3] Kendinden, setir vâcip olmaz, denilmiş ve bu kavl de tashih olunmuştur.

[4] Verenin minneti altında kalmak ta olmaz ki, ibaha temlik gibi, minnetimucip değildir. Muhaşşî der ki, ibaha etmezse onun üzerine kudreti sabit olmamışdemek olmakla, o halde namazı çıplak kılar. Zira gayrin mâli ile intifaa, mesağışer'î olmadıkça câiz olmaz. Gayeden naklen Halebîde mezkûrdur ki, örten libasvaad olunmakla, ona kudret sabit olmuş olmaz, ve lâkin, namaz kazâya kalmaktankorkulmadıkça tehir olunmak, Şeyhayn indinde vacip olur. İmam Muhammed indinde, mutlaka intizar vacip olur.

[5] İhramdan çıkmak ve ihrama niyyet edilmiş olmak, meselelerince, başınrub'unun tıraş ve taksiri dahi o cümledendir.

[6] Nitekim, bir kadın namazı kıyamen kılmak takdirinde, ondan bir uzvunrub'u münkeşif ve kuuden kılmak takdirinde örtülü olur ise, kuuden kılar. Çünkü,kıyamın terki ehvendir. Necis libasla kılmak dahi böyledir.

[7] Müellif, evvela vücup ile kayd edip, badehû onu, lüzum ile tefsir eylemiştir. Terceme kuvveti cihetiyle, lüzuma kasr edilmiştir.

[8] Yalnız o kadarı örterse, onunla önünü ve arkasını örter. Eğer onlardanancak, birini örtebilecekse: Haleti rükû ve sücudda fazla açılacağı için, arkayı örter,denilmiş olduğu gibi: Kıbleye karşı bulunduğu için ön tarafı örter, dahi denilmiştir.

[9] Zahirede mezkûr olan budur; Mûnyetül-musâllîde: Namazın teşehhüdühâlinde oturduğu gibi oturur, demiştir ki, buna göre, kadının ve erkeğin hali, muhtelifolmuş olur. Hilâf, evleviyyettedir.

[10] Sahibi Hidayenin, zâhiri ifadesi, bu sûretin men'idir.

Bu iki sûretten hangisini dilerse, ona meyleder. Evvelkisi efdâldir.

Setri avret edecek şeyi - var iken - unutarak, namazı çıplak kılanın, namazının sıhhatine ihtilâf olunmuştur.

Gerek hür olsun, gerek kendisinde esaret ve memlûkiyyet bulunsun erkek kısmının[2] avret yeri[3], göbek ile diz kapağı müntehası arasındakidir. (Bunlara her taraftan, bir hizada bulunan mahaller, avrettir)[4].

Cariyede zikrolunan mahalli avrete, zahr ile batin dahi ziyade edilir[5]. Gerek memluke-i mahza olsun, gerek ümmü-veled veya müdebbire veyahut mükatebe bulunsun ve (hattâ) indel-imam müstesiat dahi olsun[6].

Bunlar başlarını örtmeyerek ve hattâ göğüslerini dahi açık olarak namaz kılabilirler.

Hurre olan kadının bütün vücudü avrettir. Yüzü, elleri vs ayakları müstesnadır ki, bunlar avret olmamakla namazda yüzü açık bulunduğu gibi. eli ve ayağı dahi umumî zarurete mebni altı ve üstü, müsavi olmak üzere açık bulunabilir. Ve lâkin, el başka, kol başkadır. Hurrenin kolu zâhiri rivâyette avrettir[7].

(Ayak dahi başka, bacak ta başkadır. Bacak avrettir ki, namazda bir rubunun bile, bir rükün edâ edecek müddet, münkeşif olması namazı ifsat eder.)

Hurrenin saçı ve kavli esahta[8] saçlarının sarkıkları bile avrettir. Fetva dahi bu kavl üzerinedir[9].

---

[1] Dördüncü bir sûret kalmıştır ki, onu da, sahibi bahr ve nehr, Mültekalebhurdan naklen zikreylemişlerdir: Oturarak rükû ve sücut ile kılmaktır. Zeyleî merhum, çıplağın rükû ve sücut ile, yahut bunları îma ederek namazı kaimen veya kaiden kılması caiz olduğunu, ayni eserden naklen bildirmiştir ki, dört sûreteşâmildir.

[2] Erkek tabirinde, Sabînin böyle olmadığına işaret vardır. Siracde demiştirki, pek küçük çocuk için (ki dört yaşına kadar demektir) avret yoktur. Ve onanazar ve messeylemekte dahi beis yoktur.

[3] Avret lûgatte ayb ve naks mânâsına olan avr'den mehuz olarak, zuhurukabîh olan her şeydir. Kubh zuhuruna ve kendisinden (gaddi-basar) olunduğuna mebni, (sev'ete) avret denilmiştir. (Sev'et) od yeri demektir. İnsanın, istinkâfyahut istihya cihetiyle, her setr ettiği şey dahi, avrettir. Nisâ dahi avrettir. Nitekim,lügat kitaplarında mezkûrdur.

[4] Sürre veya menbitten başlar. Zahiri rivayet, rükbenin tamamen avret olduğudur. Şeriatte avret, setri farz olan yerdir ki, Şari aleyhis-selâm onu «Erkeğinavret mahalli göbeği ile dizi arasıdır. Diz de avrettendir.» kavli şerifleriyle beyanbuyurmuştur. Avretin galîza ve hafîfeye taksimi, Muhaşşînin âtiyen olan tasrîhiveçhile, namaz hakkında değil, nazar hakkındadır. Bahirde mezkûrdur ki dizhakkındaki avret hükmü, kalça hakkındaki, hükmü avretten ehaftır. Semeresi debudur ki, dizi açılmış gördüğü kimseye insan rıfk ile nazar edip, eğer o kimse,ısrar ederse onunla niza' etmez. Fakat kalçası açılmış gördüğü kimseyi nefretleayıplar, ve o kimseye setri emreder ve ısrar eylerse onu tedip eder. Göbeğindenkasığına kadar açık gördüğü kimseye rıfk ile inkâr üzere olur, ısrar ederse, niza'eyler ve onu tedip etmez. Zira müçtehidün-fihtir. Kavli Fazlîye binaen ki, - her nekadar zaif ise de: «Orası amelede açık olmak üzere, teamül olduğuna mebni avretdeğildir» demiştir.

[5] Yanlarından, batna yakın yerler batna, ve zahra yakın yerler zahra tâbidir.

[6] Kısmen âzâdlı olandır ki, indel-imam onda rikk mevcuttur. İndel-imameyn o borçlu hurredir. Merhune olan cariyeyi (rahini muassır) azat etmiş olursao ittifaka hurre olur.

[7] İmam Ebû Hanîfe Hazretlerinden kolun avret olmadığı dahi rivayettir.Hidmet için, kolun keşfine hacet olmadığına mebni, Kitâbül-ihtiyarda, bu rivayetihtiyar olunmuştur. Kemal demiştir ki: Bazılar, kolun namazda avret olup, namazdışında avret olmadığını tashih etmişlerdir. Avret olmamakla ona nazar caiz olmaklâzım gelmez. Çünkü, nazarın hal ve cevâzı avret olmamakla beraber hissi diğerkorkusu olmamak şartına bağlıdır. Bunun için veçhi-emirde nazar dahi, mezkûrkorku halinde haramdır. Halbuki o avret değildir.

[8] Müellif böyle demekle onun avret olmadığına dair olan rivayetten ihtiraz etmiştir. Abdullahi-belhî dahi ona kaildir. Nihr de demiştir ki, elhâsıl onun hakkında iki itibar vardır: Biri avret hususunda onun bedenden olmak itibarı, diğeri örtülü olduğuna göre, gasl hakkında, onun bedenden olmamak itibarıdır.

[9] Bundan dolayı, hurrenin sarkan saçının bir rub'u dahi namazda açık bulunmak namazın sıhhatine mânidir.

Gerek erkek, gerek kadının galîz ve hafif[1] avret âzasından bir uzvun örtüsü var iken[2] ruhunun[3] açılması namazın sıhhatini manîdir[4]. Rub'un madunu, menetmez.

Rükbe fuhz ile (yâni uyluk ile beraber diz), aslında bir uzuvdur[5].

Açılan yerler müteferrik olup ta, mecmuu, âzâyi avretten en küçüğünün rub'una müsavi olur ve açık kaldığı müddet, bir rüknü eda edecek miktar sürmüş bulunursa, namazın sıhhatına mâni olur. Ve illâ,[6] mâni olmaz. Ve bunda fakîr ve zengin müsavidir.

Hastalığa, yahut bir tahta üzerinde kalıp, gark ve telef korkusuna, (veyahut yönelmede, zararı şedid husulünde), yahut - farzlara göre -[7] hayvan üzerinde bulunup da ya ihtiyarlığından yahut hayvanın serkeşliğinden nâşi kendi kendine inip binmeğe kaadir olmamağa (ve inmekte yalnız kalmak tehlikesi yahut yerin çamurlu olmak mahzuru bulunmağa) yahut insandan veya hayvandan kendi nefsini veya bineğini yahut mal ve emaneti hakkında düşman korkusu veyahut kital için şiddetli bir korkuya veya düşmandan râkiben firara[8] mebni, istikbali kıbleden bi-nefsihî âciz olanın kıblesi, zarûrete binaen kendisinin kaadir olduğu ve emin bulunduğu cihettir[9]. Namazı kaiden kılmak sûretinde, düşmanın onu görmesinden korkarsa, emin olduğu cihete yan üstü yatarak îma ile kılar.

Gayrin kudretiyle kaadir olan kimse indel-imam kaadir sayılmaz[10]. İmameyn buna muhaliftirler ki, onlarca o kimse kaadir sayılır[11].

Yardımcısı olmayan âcizin, kaadir olduğu cihete yönelerek kıldığı namazın sihhatinde ihtilâf yoktur.

Kıble tarafı kendisince şüpheli olup ta[12] yanında[1] o mahal halkından veya ilmi olandan[2] haber veren olmadığı ve yahut sorup ta cevap alamadığı[3] ve mihrap bulunmadığı sûrette

---

[1] Avretin, galîza ve hafîfeye taksimi, nazar hakkında olup, namaz hakkındahepsi birdir.

[2] Çünkü, eğer örtüsü yok ise, namazı çıplak dahi kılar.

[3] Rubu kaydı salâta göredir, Keşf ve nazarın hürmeti, rub'u uzuv ile mukayyet değildir. Onun azı, çoğu birdir.

[4] İmam Ebû Yusufça, bir rükün eda edecek müddet olur ise, ve imam Muhammetçe, bil-fiil edai rükün edersedir. Muhtâr olan Ebû Yusuf'un kavlidir. Münyede, rükün sünnetle edasi itibar olunmuştur ki, üç tesbih miktarı demektir.Rub'un itibarı indet-tarafeyndir. İmam Ebû Yusuf ekserin inkişafına itibar etmiştir. Nısıfta ondan iki rivayet vardır. Rubudan ziyadesi evleviyyetle rubu hükmünde olup kısa müddetli çok açılma, uzun müddetli az açılma (rub'un azı) gibisıhhate mani değildir. Fakat uzun süreli çok açılma ittifakla manidir.

[5] Hakikatte diz müstakil bir uzuv olmayıp, uyluk kemiğiyle bacak kemiğinin iltikagâhıdır. Dirsek dahi bazuya ve bilek kola tâbi olmak gerektir. Kadınıntopuğu dahi bacağıyle beraber bir uzuvdur. Kulağı başından ayrı bir uzuvdur. Sarkık olan memesi dahi bir uzuvdur. Eğer meme sarkık değilse körpe ise, sadreynetâbîdir. Tenasül uzvu, husyeteynden ayrı bir uzuvdur. Göbekten kasığa kadar, cevanibi bedenle beraber, bir uzvu Kâmildir. Her kaynak, başka uzuvdur. Mak'ad onların üçüncüleridir ki, o dahi müstakil bir avret uzvudur.

[6] Yâni, on küçük avret âzâsının rub'una bâliğ olmaz, yahut olsa da inkişafmüddeti o miktar uzamazsa.

[7] Çünkü, nevafilin, şehir dışında binek üzerinde edası, acz ile meşrut değildir.

[8] Râkiben kaydi, maşiyen firarda, salât caiz olmadığındandır.

[9] Kaadir olursa (hayvan durur olduğu) ve kaadir değilse (hayvan yürür bulunduğu) halde, ima eder ve kaadir ise kıbleye müteveccih olur. Değilse olmaz. Vebunlar farz olan namazlar hakkındadır.

[10] Meselâ âmânın yedeni olsa da, cumaya çıkmak ona vâcip olmaz. Yardımcının müteberri yahut ücretli veya köle olması arasında indel-imam fark dahi yoktur.Burası Muhaşşinin ifadesine göre, geçen meselede istikbal ve nüzülden aczin, binefsihi olmak kaydiyle mukayyet olmasının illeti menzilesindendir.

[11] Bu meselece, musahhah, kavli imameyn olduğunu, Muhaşşî merhum Bâbülcumada zikretmiştir.

[12] Kıbleye şüphe, işaretlerin yokluğuna binaen olur. Amma hava açık olupta, Edille meydanda iken, kendisi onu bilmezse taharri caiz olur mu? Ve cehl ilemâzur tutulur mu ? Bâzıları: Ne taharri caiz olur, ne de bilmemekle mâzur tutulur, dediler. Zahîrid-din Marginânî: caiz olur, dedi. Sahib Cevhere: Kudûrînin haberindetaharri edip reyi gaalibiyle amel eyler.

maksudu, tilâvet secdesi dahi olsa, taharri eder, yâni kıbleye isabet için gayret sarfederek en sonunda reyi galibiyle amel eyler[4].

(Yanında yerli halktan ve kıbleyi bilenden, soracak kimse varken ona sormayıp ta, kendisi araştırmak; ayrıca sormak hem soranı, hem de diğerini mülzim olup, taharri ise ancak, müteharriyi mülzim olduğundan dolayı, taharrinin fevkinde bulunduğu için, câiz olmadığı gibi, Zeyleî) mihraplar mevcut iken (dahi) taharri câiz olmaz, çünkü onların fil-asıl vaz'i, bihakkındır[5]. Yerli halktan ve ilim ehlinden olmayanın kavline iltifat etmez. Her ne kadar muhbir iki dahi olsa ki, onlar dahi kendisi gibi vukufsuz yolculardır, içtihaden ihbar ederler. Diğerinin içtihadı için, kendi içtihadını terk eylemez.

Kapıları çalıp kıbleyi sormak ve mihraptan başka bir tâk bulunmak ihtimaline mebni, duvarları yoklayarak kıble araştırmak lâzım değildir.

Meselâ: Âmâ kimse, kıbleden gayriye durarak bir rekât kıldıktan sonra, biri gelip onu kıbleye doğrultsa, eğer namaza durduğu vakit, kıbleyi soracak kimse bulamadı ise, namazı sahih, ve eğer soracak kimse bulup ta, sormayarak durmuş ise, namazı gayri sahihtir. Her iki sûrette, kendisini kıbleye doğrultmuş olan kimsenin ona iktidası sahih olmaz[6].

Kıble kendisine şüpheli olan kimse, taharri üzerine kıldığı namazın kıbleye isabet etmediği, tebeyyün ettiği takdirde, namazı iade etmez[7].

Kıble aramak, abdest almak için temiz su ve namazda setri avret için temiz elbise, aramak gibi değildir ki, suyun ve libasın temiz olmadığı tebeyyün-ederse, namaz iade olunur. Çünkü, namazda taharet, intikal ve tebeddüle ihtimal olmayan bir şeydir. Kıble ise öyle değil, intikal ve tahavvülü muhtemeldir. Nitekim, beyti makdisten Kâbe-i Mükerremeye tahavvül eylemiştir.

Eğer araştıran namaz içinde hatasını anlar veya içtihadı tebeddül eylerse istidare ve bina eder. Yâni sevap gördüğü cihete dönerek namazına devam eder[8].

İçtihadın tebeddülü, nesh gibidir (ki, önceki ameli iptâl etmez. Belki ondan sonra eski ictihatla amel etmek menedilmiş olur). Ehli Kubâ, kıblenin neshi haberi, kendilerine ulaştıkta, namaz içinde Kâbe cihetine döndüler. Nebi aleyhis-selâm dahi onların bu fiilerini hüsün gördüler.

---

[1] Yanında olmak, bağırırsa işitilir yerde bulunmaktır. Âdilin kıble hakkındaki kavlini kabul eder (gerek kul, gerek cariye olsun). Fâsıkın, ahvali bilinmeyeninhaberinde taharri edip reyi gaalibiyle amel eyler.

[2] Namazın şartlarının yedincisine bakınız.

[3] Ora halkından veya ehli ilimden olduğu halde demektir.

[4] Muhbiri adlin kavli, kendi rey ve içtihadına muhalif dahi olsa, onu tutmak vâcip olur. Çünkü, ihbar, taharriden âlâdır. İhbar da müstahaptır. Feyümî derki, taharri kasd mânâsındadır. Ve bir işte taharri etmek, iki emrin, daha iyisinitalep eylemektir.

[5] Eski mihraplar kıble için delildirler. Hususiyle Medinei Münevvernin mihrabı! Çünkü o, vahyen mevzudur. Bu takdirde mihraba ittiba vacip olur, o varken,taharrî caiz olmaz. Kadıhan fetvalarında, mihrapların vücudiyle beraber, taharrinin dahi cevazı mezkûrdur.

[6] Çünkü, ilk sûrette de imamının hatâsı olduğunu bilmiştir. Şu dahi, bu meseleye benzer ki, bir kimse karanlıkta bir mescide girip akşam namazını kıldıktansonra, ışık gelince namazı kıblenin gayriye kıldığı tebeyyün etse, eğer taharri ilekılmışsa, namazı caiz olup, iade lâzım gelmez.

[7] Sahabe hazeratı, bir karanlık gece, seferde teheccüd namazını her biribit-taharrî bir tarafa yönelerek kıldıkları sabah olunca tebeyyün ederek, Zâti hazretiRisalete arz olundukta (Fe-eynemâ Tüvellû fesemme vechullah) kavli kerîminin nâzilolduğunu, Amir bin Ukbe yahut Âmir bin Rabîa «Radiyallahü teâlâ anhu» rivayeteylemiştir.

[8] Müellif: «Sağdan sola doğru döner» demiş ise de, Muhaşşî merhum: Buâlâ veçhil-istishâb, olmak gerektir, vücubî değildir, demekle beraber: bunun damahalli, sağdan dönmek, amel-i kesir olmamak sûretindedir. Ve illâ, müstahap olanamel-i kalîl bulunan cihetten dönmektir, demiştir. Müellifin, burada bir meselesi daha var ki, döndükten sonra, secdeyi terk ettiğini hatırlarsa, namazı bâtıl olur, demektir. Onun da vechi, bir rekât için, iki kıble olmamasıdır.

Kıble kendisine şüpheli olan kimse, bilâ taharri namaza başlarsa onun fiili mevkuf olur. Şöyle ki, kıblede isabet etmiş olduğunu, eğer namazdan ferağından sonra anlarsa, o namaz sahih olur. Zira kendi zanniyle olan hüküm[1], sevabın tebeyyünüyle bâtıl, ve namazın evvelinden beri cevazı sabit, olmuş olur. Ve eğer isabetini, namazın içinde anlarsa, velevki, zannı galip ile olsun, o namaz fâsit olur. Zira onun hali, o bilgi ile kuvvet bulmuş olmakla, kaviyi zaîfe, bina eylemiş olur.

Nitekim, isabetini hiç bilmemek suretinde dahi, namaz fâsittir, zira, fesat, istishabı hal ile sabittir (ki, o da, şüpheli olduğu halde, taharriyi terke mebni olan, fesattır).[2].

Taharrisi, bir cihete vâki olup ta, kendisi diğer cihete durarak kılsa, isabet etse dahi, kâfi olmaz, zira hakkında hükmen Kâbe olan ciheti ki, taharrisinin vâki olduğu cihettir, terk eylemiştir.

Nitekim, necis bildiği elbise içinde olduğu, yahut kendini abdestsiz sandığı veyahut vaktin girmemiş olduğunu mutekit bulunduğu halde, namaz kılıp ta, bildiğinin aksi, meydana çıkmak sûretinde, kıldığı namaz her ne kadar, gereken şartları haiz ise de, kifayet etmez. Zira diğer şart mevcut değildir ki, o da, kendisinin iptidaen olan fiilinin fesadına hükmetmiş olmasıdır.

Bir cemaatin karanlıkta, her biri bir cihete —bit-taharrî— durup, imamlarının halini —kıble cihetlerini— bilmeyerek[3], kıldıkları namaz, kendilerine kâfidir. Yalnız içlerinde imama tekaddüm etmiş var ise, onun namazı Kâbe dahilinde olduğu gibi— gayri sahihtir.

VACİBAT-I SALÂT (NAMAZIN VACİPLERİ)

Vâcip, lûgatte lâzım, sâkıt, müztarip — yâni mütereddit — mânalarınadır. Şer'î ıstılahta, kendisinde şüphe olan delîl ile, bize lâzım olan şeyin ismidir[4]. Ya ilmen bizden sâkıt olduğu yâni, «itikadi vücûbi» bize lâzım olmadığı için, yahut bize amelen lâzım olduğu için yahut farz ile sünnet arasında veya amelen lüzum ile ilmen ademi lüzum arasında müteredditbulunduğu için, vâcip ismi verilmiştir.

Vâcibat, farzların ikmali için[5]; sünen vâcibatın ikmali için[6], âdâp, sünenin ikmali için[7] meşrû olmuştur.

Tâ ki, bunların her biri, ikmali için meşrû olduğu şey hakkında birer mahfaza olsun[8].

---

[1] Halden kıble kendisince şüpheli olanın hali, maksuttur ki, onun ademitaharrî indinde hali, fesattır. Çünkü, şüpheli bulundukta, taharrîsiz durulan namaz,fâsittir.

[2] Ve (sureti sabıkada olduğu gibi) bir delîl ile mürtefî de olmamıştır. Binaenaleyh, fesat rnütekarrerdir, zira, meşrut olan şey, ne hakikaten ve ne hükmen,hâsıl olmamıştır. Hakikaten hüsul: Yakînen istikbal ile olur. Hükmen hüsul: Taharrî ile olur.

[3] Eğer imamın haline agâh idiyse, onun namazı gayri sahihtir. Çünkü, onunitikadınca imamı hatâ üzeredir. Kâbenin içindeki namazda bu, şart değildir. Ziraher taraf kıbledir.

[4] Kitab-ut-tahareden önceki, ahkâmı teklifiyye kısmındaki dip notuna bakiniz. İbni Âbidin der ki, Vâcip iki kısımdır: Biri, farzı amelî tesmiye olunan kısmı âlâdır ki, kendinin fevatiyle, cevaz fert olandır: Salâtı vitir gibi. Diğeri, onun fevatiylecevaz fevt olmayandır: Burada, maksut olan budur.

[5] Çünkü, kıraet farzdır. Onun Fatiha ve - meselâ bir sûre ile - olması, o farzımütemmimdir. Musâllî onu terkederse, tahrîmen mekruh olur. Tumânînet (istikrarlı ve kalben müsterih olmak), rükû ve sücudü mütemmimdir. Ve kezâ, kadei ahîredeteşehhüd, kadeyi mütemmimdir. Secdede burnun ilâvesi, alnın vaz'ını mütemmimdir.Vâcibatın böyle mütemmimi rükün olmayanı da vardır: Kadei ûlâ ve ondaki teşehhüd ve selâm gibi.

[6] Üç kere tesbih etmek, tumânîneti mütemmimdir. Salât alen-nebi teşehhüdümütemmimdir. Taavvüz ve tesmiye, Fatihanın kıraetini tamamlar. Bu tamamlama,bütün sünnetlerde zahir olamaz.

[7] Yâni, sünnet, edep ile kâmil olur. Rükûda, ayaklara secdede burnununucuna bakması tesbihleri tamamlar. Çünkü, bu halde musâllî, nazarının mukayyetolmamasiyle, kalben meşgul olduğu için, tesbihat ihlâl edilmiş olur. Oturanın, kendikucağına bakması dahi, heyeti kuudu mütemmimdir. Bu tetmim dahi, âdâbı salâtıntamamında zahir değildir.

[8] Vâcibat, farzların ve sünen, vâcibatın ve âdap, sünenin sûru gibidir.Sûrı ahîri muhafaza eden dahili sûrları daha ziyade koruyucudur. Onu zayi eden,sair sûrları dahi zamanla zayi etmeye yönelmiş olur.

Vâcibin hükmü: amden târiki, ikaba müstahak olmak[1], ve münkiri tekfir olunmamak ve fâili müsap olmak[2], ve sehven terkinde namazın noksanına mebni, sehiv secdesi lâzım gelmek ve amden terkinde iadesi lâzım olmak[3] ve sehven terk suretinde sehiv secdesi yapılmazsa ve amden terki takdirine iâde[4] olunmazsa, farz nâkıs olarak, zimmetinden sâkıt olmuş olur.

Namazın vâcipleri, on sekizdir[5]:

1 — Fatiha sûresini okumaktır[6].

«Fatihayı okumayanın namazı olmaz» hadis-i şerifine binaen ki, mezkûr hadîs, neyfi-kemâle mahmûldur, (Fâtihai kitabı okumayanın salâtının kemali yoktur) demektir. Bunun ise, ifadesinin gayesi, vücuptür, farziyyet değildir[7].

2— Zammı sûre eylemek:

İki rekâtli farzın[8], her iki rekâtinde ve rekâtı ikiden fazla olan farz namazlarının yalnız iki rekâtinde[9] ve salâtı vitirin ve salâtı neflin her rekâtlerinde, sûre-i fatihaya bir küçük sûre yahut en küçük sûreye muadil, üç kısa âyet[10] ve yahut üç kısa âyete muadil, bir uzun

---

[1] Bu ikab, farzın terki hakkındaki, ikabın madunudur.

[2] Bu hüküm, uhrevîdir. Dünyevî hüküm, mutalebenin sükûtudur.

[3] Vakit bâkî oldukça demektir. Sehiv suretinde dahi, secde etmemişse, böyledir ki, vakit bâki oldukça, salâtı iade eder. İade etmeyerek, vakit çıkarsa, salât- noksan olarak - ve kerahati tahrimiyye ile zimmetten sakıt olur. Ve kendisi fâsıkıâsîm olur. Keraheti tahrîmiyye ile eda olunan her namazda hüküm budur. (Velev ki)(müdafaai ahbeseyn) def'i ihtiyaç sıkıntısı halindeki namaz gibi, sehiv secdesinimûcip olmasın. Vâcibin terkine mebni, iade olunan namaz: Nefli cabir olmak muhtardır. Farz, ilk namaz ile sâkıt olur. Çünkü, farz tekerrür etmez. Namazın, sünnetinintelkine mebni, iadesi menduptur. Vâcibin terki, namazı müfsit değildir. İbni Âbidin der ki, Vücûbi iadeyi - terkin bir özre mebni olmaması - kaydiyle takyit etmek"lâyıktır: Ümmi yahut son zamanda müslim olup, daha fatihayı öğrenmeden namazkılmış olmak gibi. Bir de tahrîmen mekruh olan şey, sagairdendir; Sagire ile adâletin iskatı ise, ona ısrar ile meşruttur.

[4] İbni Âbidinin ifadesine göre, bunlar, bizzat namazın vâciplerinin hükümleridir. Vücubüne kail olanlarca, cemaat gibi mahiyyeti salâttan hariç olup da,binefsihî müstakil bulunan veya tertibi süver gibi, kıraetin vâciplerinden olan şeylerin ahkâmı değildir ki, münferiden kılana iade ve sehven kıraeti (menkûsen-mâkûsen) yapana, sehiv secdesi lâzım olmaz.

[5] Burada mezkûr olan, o kadardır. Yoksa salâtın vâcipleri ziyadedir.

[6] Dediler ki, Fâtiha sûresinin ekserisinin terki halinde, sehiv için, secdeeder. Ekallini terk ederse değil. Yarısının terkine dair olan hükmü, ben görmedim, Nihr. Lâkin Müctebada: Ondan bir âyeti terk ile, secdei sehv eder, demiştirki, evlâ olan budur. Dürrü Muhtârda, buna göre, onun her âyeti vâciptir, dedi. Fatihayı dua kasdi üzere dahi okusa, kıraeti vâcibe yerine kaim olur.

[7] Fatihanın kıraeti, diğer üç mezhebin imamlarınca farz ve bizce vâciptir. Farz olan, Kur'ândan mutlak bir şey okumaktır. Âyet-i Kerîmede; Fakreû mâ teyessere minel-Kur'ân buyurulmuş olduğu gibi, Sahîhaynde mezkûr hadisi şerifte dahi «İzâkumte iles-salâti fesbegul-vuzûe sümmes-takbelel-kıblete sümme ikre' mâ teyessere maake minel-kurrâni» buyurulmuştur. Cenâb-ı Hak ve Resûlu, namazda alel-itlâk, kıraeti Kur'ânı emretmiş ve nassı kitaba, nassı sünnet muvafık gelmiştir. Mezkûr âyeti kerîme hükmünce cevaz; salâtta Fatiha okumağa tevakkuf etmemekle, namazda Fatiha kıraeti farz olamaz. Zikrlounan (Lâ salâte limen lem yakre' bifâtiha-til-kitab) hadîsi haberi vahit olup, sübutü kat'î olmadığından, âyeti kerîmenin itlâkını takyit edemez ki, mutlaki takyit nesihtir. O da haberi vahit ile olamaz. Mezkûr haber, meşhur ve kat'iyyüs-sübût olsa bile, zanniyüd-delâledir. Çünkü, o gibi selbler cevabı nefy için olduğu gibi, fazileti nefy için de olmakla, kat'î değil, ihtimalli demektir. (Lâ salâte bihadareti Taâmi) ve (Lâ salâte licârel-mescidi illâ Fil-mescidi) hadîsleri ile dahi vücube istidlâl olunmamıştır.

[8] İki rekâtlı farz: Sabah ve cuma namazlarıdır. Vâcip olan bayram namazları dahi - Bahri Raikte - bu meyanda mezkûrdur.

[9] Diğer iki rekâtte dahi sûre zammı mekruh olur mu? Muhtâr olan, olmamaktır.

[10] En küçük sûre Kevser sûresidir. En kısa âyet, Müdessir sûresindeki (sümme nazar) âyetidir.

âyet[1], zammeylemektir. Çünkü, hadîs-i şerifte (Lâ salâte limne lem yakre bilhamdü-lillâhi ve sûretin fî farîzatin ev gayrihâ) buyurulmuştur[2].

3— Kıraeti vâcibeyi (ki[3], fatihanın ve ona zam olunacak şeyin)kıraetidir. Rekâtı ikiden fazla olan farz namazların alet-tayin, iki evvelki rekâtlerinde îfa eylemektir[4]. Muvazabeti seniyye böyle vâkî olmuştur ki, Aleyhis-selâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, kıraeti dâima o, rekâtlerde etmişlerdir[5].

Kıraeti vâcibenin mahalli ilk yarı[6] olmakla, onda fatihayı ve zammı okumayan musâllî, ikinci yarıda onları tertip üzere okur ve cehr vâcip ise[7], cehr eder ve sehvi için sücud eyler[8]. Kıraeti vâcibeyi mahallinde kısmen terk etmişse, metrûk olan yalnız sûre olduğuna göre, onu ikinci yarıdaki fatihadan sonra okur[9]. Metrûk olan yalnız fatiha olduğuna göre de, ikinci yarıda onu tekrar etmeyip, ondaki fatiha ile iktifa eyler. Namaz, akşam namazı olduğuna göre, ilk yandan kalan yalnız bir rekâtinin sûresini kaza edebilir. Çünkü, ikinciyi kazaya mahal yoktur.

4 — Fatihayı, sûreden evvel okumaktır. Muvazabeti seniyyeye mebni ki, Hazreti Resûl-i ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, daima fatiha sûresini evvel okumuşlardır. Hattâ, sûreden ibtida edip te[10], badehû hatırlasa, fatihayı okur ve sonra sûreyi zammeder, ve sehv için secde eyler. Fatihayı tekrar edip te, sonra sûreyi okumak dahi böyledir. Fatihayı terk etmiş olduğunu, sûreyi okuduktan sonra ve rükûa varmazdan evvel hatırlarsa, onu okur ve sûreyi iade eyler[11]. Rükûa vardıktansonra, fatihayı yahut sûreyi terk etmiş olduğunu hatırlamak suretindedahi, kıyama avdet ve kıraet edip, rükûu iade eyler.

5 — Secdede alınla beraber burnu da yere götürmektir[12].

---

[1] Âyet-i kürsî ve âyet-i müdayene gibi, uzun bir âyetin bir parçasını bir rekâtte ve bir parçasını da diğer rekâtte okusa, her ne kadar, her bir rekâtte, birâyeti tamme okumamış olduysa da, bu âyetlerin bir parçası üç kısa âyetten ziyade,yahut ona muadil olmakla kıraeti, üç âyetten ekâl düşmeyerek caiz olmuş olur.

[2] Delîl, müddeadan ehastır. Âyâtın sûreye ilhakı, delâleti nas iledir, denebilir. Mezkûr hadîs-i şerif, Fatihanın farziyyetine kail olanları reddeder. Zira, zammı sûrenin de farziyyetine kail olmak lâzım gelir. Halbuki, zammı sûre, onlarcavâcip bile değil, sünnettir. Muhaşşinin ifadesine göre, gerek Fatihanın, gerek onazam edilecek sûre veya âyetin, namazda kıraetinin vücubü vaktin müsaadesi ile mukayyed olup, eğer musâllî kıraeti Fatiha ve sûre, yahut kıraeti Fatiha veya birâyetten ziyade kıraet, takdirinde, vaktin çıkmasından korkarsa, kâffei salât hakkında her rekâte bir âyetle iktifa eyler. Fatihanın vücubü, sûrenin vücubünden müekkettir. Çünkü, Fatihanın rükünlüğünde ihtilâf olunmuştur. Lâkin, âkidiyyet ancakisimde zahir olur, vücubü iadede değil. Çünkü, vücubü iade, vâcibi müekkedin değil,mutlak vâcibi terkin, hükmüdür. Buna muhalif olarak bâzı kütüpte, bulunan söz, Bahri Raikte reddolunmuştur.

[3] Mezkûr vücûpten, bâzı teravih kıldıranlar gafildir. Muhaşşî der ki, kıraetinfarza, vâcibe, sünnete taksimi îka'ından evvele nisbetledir. Kıraetin îkaından (icrasından) sonra musâllî bir rekâtte Kur'ânın kâffesini dahi okusa, kıraet farzdan başka bir şey olmaz.

[4] Muhaşşî burada: Mezkûr tâyin, farzdır, ilk rekâtların gayride vâki olan kıraete, kazâ olur, dahi denildi ve tashih olundu, demiştir.

[5] Neflde olduğu gibi, farzın bütün rekâtlarında, kıraet lâzım olmamak,Hazreti Ali radiyallahü teâlâ anhın, kavli şeriflerine mebni olup, İbni Mes'ud ve Aişe radiyallahü teâlâ anhümâ hazretlerinden dahi, farzın diğer rekâtlarında (tehyîr)rivayet olunmuştu ki, musâllî dilerse, onlarda kıraet, dilerse tesbih eder.

[6] Şef, çift demektir. Şef'i evvel, iki evvelki rekâtlar demektir.

[7] Cehrin vücubü, salâtı cehriyyede imam olana göredir.

[8] Sücudü sehiv, malûm olduğu üzere, sehve müretteptir. Amden olursa kerâhetitahrîmiyye vardır.

[9] Cehr, vâcip ise , hem onu, hem Fatihayı cehreder. Zira bir rekâtte, cehrile ihfanın cem'i, çirkin görülmüştür.

[10] Yâni, onun bir miktarını ve hattâ bir harfini okuduktan sonra demektir.Sûreyi tamamiyle okumak dahi, bâzını okumak gibidir. Sûreden âyâta dahi, şâmil olan mânâ maksuttur.

[11] Aralarında tertip vâcip olmakla, iadei sûre, vücubîdir. Bu mesaili müellif, vâcibatta zikretmiştir.

[12] Muvazabeti seniyye bu veçhiledir. Namazın şartlarının 17 ve 18 incisinebak.

6 — İki secde arasındaki tertibe riayet etmek: yâni, farz ve sair namazlarda her rekâtin ikinci secdesini, salâtın sair ef'aline intikalden evvel yapmaktır. Muvazabeti seniyye bu vechiledir.

Bu tertip, kendisini fevt ile, ikinci secdeyi geçerek başka bir fiile intikal eden kimse, onu kuudü ahireden ve hattâ bilâ kelâm, selâmdan sonra dahi, hatırlasa îfa eder ve kadei âhireyi iâde eyler[1].

7— Erkânda İtmînan üzere olmaktır ki, rükûda ve sücudda, mafsallar, mutmain yâni, subhânallah demek miktarı, her uzuv kendi mahallinde müstakar oluncaya kadar, sükûn ve ârâm üzere bulunmaktır[2].

Muktezayı delîl ki, edayı salâtta sehv eden kimseye hitaben sâdır olan: «Namazı tekrar kıl, çünkü sen kılmadın» hadîsidir. Ve muktezayı muvazabet, rükûdan sonraki kavmede ve iki secde arasındaki celsede dahi, itmînanın ve rükûdan kalkmanın vücubüdür[3]. Çünkü, bunlar hep emr olunmuş şeyler demektir[4].

8— Birinci kadedir. (En sür'atle tehiyyat okuyacak miktar, kadeiûlâda bulunmaktır).

Maksut: Son olmayan kuudtur. (Mesbukun) sonradan ettiği kuud dahi hükmen kuudu evveldir[5]. Muvazabeti seniyyeye ve unutup kalktıklarında, sehv için sücud eylediklerine mebni, kuudü evvel, kavli sahihte vâciptir[6]. Ve bu bapta feraiz, Vâcibat ve nevafilce fark yoktur.

9— Kuudu evvelde teşehhüd (tehiyyat) okumaktır[7]. Bu dahi muvazabeti seniyyeye mebni, kavli sahihte[8] vâciptir.

---

[1] Nitekim, namazın şartlarının 23 ve 25 incisinde zikrolundu. Muhaşşî derki, ikinci secdenin yapılması yolu budur ki, onu selâmdan sonra, yahut kuuddan sonrave selâmdan evvel tezekkür ettikte, o secdei metrukeyi etmek ve badehû kuud veteşehhüdü iade eyleyip selâm vermek ve sücudü sehive varıp kuud ve teşehhüteylemektir. Çünkü, namaz secdelerine avdet etmek, kuud ve teşehhüdü ref' ve iptâleder. Tilâvet secdesi dahi böyledir. Kuudü iade etmeyerek, secdeden kalkar kalkmaz selâm verirse, namazı bâtıl olur. Zira, farz olan son kadeyi terk eylemiştir.İbni Âbidinin ifadesine göre, kade-i âhireyi iadede, yalnız tahiyyatı sonuna kadarokuyup, salâvat ve duaları, sücudü sehvin teşehhüdünde okur.

[2] Buna tadili erkân tâbir olunur ki, erkânın tetmim ve tekmili demektir.Tekmili rükün olduğu için, vâciptir.

[3] Rükû ve sücudun özellikle zikrolunması, onlar mahalli-tahfîf zan olunduğundandır. Kıyam, kıraetin uzunluğu ile imtidad eder olmakla, onu zikre hacet yoktur. Rükûda, sücudda, kevmede, celsede, tatmin vâcip olduğu gibi, rükûdan kalkmakve iki secde arasında oturmak dahi vâciptir. Rükûdan olan baş kaldırma ile sücuddan olan baş kaldırma arasında, şu fark vardır ki, rükûdan olan baş kaldırma vâcipve iki secde arasındaki baş kaldırmanın, kuuda yaklaşması farzdır. Çünkü, bir secde-iden diğer secdeye intikal ve diğer tâbir ile, iki secdenin birbirinden ayrılması, birincisecdeden baş kaldırma ile olacağından, sücuddan, kuuda yaklaşacak kadar kalkmak,namazın farzlarından olup, rükûdan sücuda intikal ise, başın eğilmesiyle mutahakkakolacağından, rükûdan sonra başı kaldırmak farz değil, tadil! erkânın delili vücubü olan(hadîsi mezkûrun ve muvazabeti seniyyenin) muktezası olarak namazın vâcibatındandır. Müellif burada, böyle demiş olduğu halde süneni salâtta: Rükûdan refi, alessahih sünnettir. İmam Ebû Hanîfeden, onun farz olduğu dahi rivayet oldu, demiştir.

[4] Emri zımnîdir ki, salâtta isaet edene, iadeyi emir, onun tumanîneti (tadili)terk etmesine mebnidir. Bu da, İtmînan ile emri muktezidir. Emir ise, vücup içindir.

[5] Dört rekâtli farzın üçü ile mesbuk bulunan, yâni üçüne yetişemeyen, muktedi imama uyarak oturduğu ile beraber, üç kaade yapmış olur ki, onlardan en sonrakinden mâdası, vâciptir. Seyyid Ebûs-Suûd böyle diyor ise de, onun ilk kuudu, muktezayı mütabaatça, farzdır.

[6] İmam Kerhî ve Tahâvî, onun sünnet olduğunu ihtiyar ettiler. Ekseri meşayih dahi, ya sübutu vücubü sünnetle olduğuna ve yahut sünneti müekkede, vâcipkuvvesinde bulunduğuna mebni, ona sünnet namını verdiler.

[7] Okumakta olduğumuz tahiyyat: Teşehhüdü İbni Mes'uddur. Nitekim (Terkibi ef'ali salât) faslının sonunda zikrolunur.

[8] Sahih kaydı, kuud ile teşehhütten, her birine mütalliktir. Ve o, onların herikisinin, yahut yalnız teşehhüdün, sünnet olması hakkındaki kaviden ihtirazdır.

(Bir miktarının sehven terkinde dahi, hepsinin terkinde olduğu gibi sücudü sehiv lâzım gelir).

10 — Kadei ahirede teşehhüd okumaktır. Bu dahi muvazabeti seniyyeye mebni vâciptir.

11 — Kade-i ûlâda, teşehhüd kıraetinden sonra, bilâ teehhür üçüncürekâte kıyam etmektir. Hattâ teşehhüt üzerine sehven[1] bir rükûn edaedecek kadar, bir şey ziyade etse, kıyamı vacibi tehir etmiş olduğundan,sehv için sücud eyler[2].

(Bu, farzlar ve bir de vitir hakkındadır. Dört rekâtli sünneti-müekkedelerin kade-i ûlâsının teşehhüdüne, sehven o miktarın ziyadesine, sücudü sehvin lüzumu, muhtelifün-fihtir)[3].

12 — Namazın hitamında[4] iki kere yâni, sağına ve soluna[5] «Esselâm»[6] demektir. Lâfzı selâm, muvazabete mebni, vâcip olup[7] onunla maksut hâsıl olmakla «aleyküm» lâfzı vâcip değildir[8].

(Musâllî, selâma bedel, o mânâda başka bir lâfız, irad etse, selâm makamına kaim olmaz).

13 — Salâtı vitirde kunüt okumaktır[9].

(Kunut, mutlak duadır. Vitirde vâcip olan da mutlak duâdır. Bilhassa «AlIahümme innâ nesteînüke » duâsı sünnettir. Başka bir duâ dahi, okusa olur).

14 — Bayram namazlarına mahsus olan tekbirlerdir ki, onların herbiri vâciptir. Sehven terkine sücudü sehiv gerekir.

(Her rekâtte üçer tekbîrdir).

15 — Her namazın iftitahı için, lâfzı tekbiri, tâyin etmektir, ki bilhassa, Allahü ekber, demektir. (Namazın şartlarının on birincisine bakınız)[10].

16 — Bayram namazlarının ikinci rekâtinin, rükû tekbiridir. Mezkûrtekbir, vâcip olan tekbîrâtı zaideye ittisalinden dolayı, onlara tebean vâciptir[11]. İlk rekâtın rükû tekbiri sünnettir.

17 — Sabah namazının her iki rekâtında, ve akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rekâtlerinde, kazâ dahi olsa, imam kıraeti cehr etmektir:

---

[1] Bu kayd, amd'tan (kasd'tan) ihtiraz içindir ki, o halde, namaz kerahetitahrîmiyye ile mekruh olur.

[2] Sücudü sehvin lüzumunda, bir rükün eda edecek kadar şey, ziyade edilmek sahihtir. Onu da «Allahümmesâlli alâ Muhammed» denilmek miktariyle beyanetmişlerdir. Müellif bunu, Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretlerine salâvatokumaktan menetmek gibi olur diye çekindiğinden zikretmemiştir.

[3] Bunu, Muhaşşi merhum babi nevâfilde zikretmiştir. Onun kelâmında Vitirmezkûr değilse de, müellifin Vitir bâtındaki kelâmının zahiri budur.

[4] Hattâ cenaze namazında ve secde-i sehivde. Nitekim, bablarında musarrahtır. Selâm, rükûlü, sücutlu namaz için vâciptir, sözü sehve mebnidir.

[5] Bu söz, iki tarafa dönmenin dahi muvazabete mebni, vücubunu iş'ar eder.Halbuki, nas bunun hilâfındadır.

[6] Selâmın ikisi de vâcip olmak esahtır. Bir kavle göre ikincisi sünnettir. Namazdan çıkış, indel-âmme bir selâm iledir. Bir kavle göre iki selâm iledir. Binaenaley ilk selâmı telâffuzdan sonra ve (aleyküm) den evvel, bir kimse, ona İktida eylese, indel-âmme sahih olmaz. Alâ kavlin, birinci selâmdan sonra ve ikinci selâmdanevvel, ona yetişen kimse onunla beraber, namaza yetişmiş olur. Selâmın vücubününhükmü için ileride istihlâf mesailinin zeylindeki isna aşeriyye meselelerinin mukaddemesine müracaat oluna.

[7] Hadîs-i İbni Mes'ûda mebni farz olunmuştur.

[8] Muvazabete mebni, ona da vâcip demeğe, vech olabilir ise, de bu nassınhilâfına olur.

[9] Kunut ve kunutun tekbiri, indel-imam vâciptir. İmameynce onlar, vitirgibi sünnettir.

[10] Muvazabeti seniyye böyledir. Zahirede, onun gayrisiyle şuru, fil-esah mekruh olur, demiştir.

[11] Bu ancak, ikinci rekât tekbirlerini - amelen bil-mendup - tehir etmek suretinde zahirdir.

Zira, Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bunların kazasında dahi, cehren kıraet etmişlerdir.

Cuma ve bayram namazlarında[1] ve teravihte ve ramazana mahsus olarak, cemaatle kılınmakta olan Vitir namazında[2] dahi, imam cehren kıraet etmek, muvazabete mebni vâciptir.

18 — Öğle ve ikindi namazlarının, bütün rekâtlerinde, velev arafatta, bunlar ceman, kılınmış olsun[3] ve akşam ve yatsı namazlarının iki evvelki rekâtlerinden sonraki rekâtlerinde —ki, akşam namazının üçüncü ve yatsının üçüncü ve dördüncü rekâtleridir— kıraeti israr etmektir. Gündüz nevafilinde dahi, israr vâciptir.

Cehr: başkasına işittirmektir[4]. İsrar: Kendisine işittirmektir[5].

Cehrî kıraet olunan namazlara: salâvatı cehriyye, ve İsrarı kıraet olunan namazlara: salâvatı sirriyye, tâbir olunur.

Gerek salâvatı cehriyyedeki cehrin ve gerek salâvatı sirriyyedeki İsrarın vücubü, muvazabete mebni olup[6], salâvatı cehriyyede, cehrin vücubü, hasren imama ve salâvatı sirriyyede İsrarın vücubü, hem imama ve hem münferide aittir[7].

Salâvatı cehriyyede imama, kıraetin cehri vâcip olmamakla, fatihayı, yahut onun bir mikdarını ve hattâ, sûrenin bile bir mikdarını sırren okuduktan sonra, kendisine İktida olunsa, onları, cehren iade lâzım olur.

Farzı münferiden kılan kimse, cehr ile kılınması vâcip olan namazlarda cehr ile ihfa arasında muhayyerdir[1].

---

[1] Lâkin, sehven cehr edilmemiş olursa - karışıklığa sebep olmamak için bunlarda sücudü sehiv sâkıttır.

[2] Gerek teravihten evvel, gerek sonra kılınsın, gerekse teravih terkedilmiş olsun. Vitirin ramazanda olması kaydı, ramazanın gayride, onun cemaatle kılınması,bid'ati mekruhe olmasındandır. Bidatte ise, cehr matlup olmaz.

[3] Müellif böyle demekle, imam Mâlik hazretlerinin muhalefetine işaret etmiştir ki, imam müşârün-ileyh, onların cem'an edasında, kıraetin cehrine kaildir.

[4] İşte vâcip olan budur. Bir kişi dahi işitse olur ki, cehrin edna mertebesidir.Kendinden başka kimse işitmezse, ısrardır. Israr, izhar vezninde ve onun zıddıdır ki,kıraeti cehr etmeyip, ihfa eylemektir. Ahyanen, bâzı kelimatın ismaı, zarar vermez.Zira ki, Nebi aleyhis-selâmda dahi, vâki olmuştur. Hem de cehir ve ihfanın kalilinden ihtiraz da olunamaz. Kıraette ağızdan çıkanı kulak işitmek lâzım olduğu, tahrîme şartlarının dördüncüsünde ve namazın farzlarının on üçüncüsünde zikrolundu.

[5] Bu tarifler, onların ednası içindir. Kıraeti, yakîninde bulunan, bir veyaiki kişiye işittirmek dahi, cehir değil, ihfadır. Cehir, herkese yâni, ilk safta bulunanların cümlesine işittirmektir. İbni Abîdin, böyle tefsir etmiştir. Onun ifadesince,cehrin tarifinde olan: Gayre ismâ ki, gayriden yakîninde olamayanlar, mânâsı maksuddur. Müstahap olan: Cemaate göre cehr etmektir. Hacetin üstünde cehrederse,isaet etmiş olur. Mezkûr cehrin, kendi nefsine meşakkat ve âhâre eza ve mazarratolmadıkça, efdâl olduğu hakkında dahi, Dürrün haşiyelerinde bir kavl vardır. Muhaşşinin beyanına göre, cehr ve İsrarla asıl olan budur ki, Resûlü Ekrem sallallahüteâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bidayette her namazda Kur'ânı cehr ederlerdi. Müşrikin, eş'ar ve eraciz ile, refi savt ve kelâmı lagv ile, mukabelede bulunarak eza ve inzali Kur'ân edene ve edilene şebb ve hakaret eder olmalariyle «Namazında ne hepsinde cehret, ne de ihfâ eyle ve ikisi arası bir yol tut!» (El-isrâ: 110)kavli kerîmi nâzil oldu. Yâni, gece namazlarında cehr ve gündüz namazlarında ihfaetmek tarikiyle cehr ve ihfa arasında bir yol ara, buyruldu. Onun üzerine Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, öğle ve ikindi namazlarında - bu vakitler,müşrikin ezaya müsteit bulundukları için - kıraeti ihfa ve akşam namazı vakti onlar yemekle meşgul oldukları - ve yatsı ve sabah vakitlerinde - uykuda bulundukları için - bu namazlarda kıraeti cehr buyurur oldular. Cuma ve bayram namazlarını Medinei Münevverede ikame buyurdukları ve küffârın ise, orada kuvvetleri olmadığı için, onlarda da cehren kıraet buyurdular.

[6] Maksut kıraettir. Cehr İsrar maksut olmamakla onlar sünnettir dahi denilmiştir. Bu kavle göre, onların terkine, sücudü sehiv terettüp etmez.

[7] Tahtavî merhum vâcibatı dürrün hitamında demiştir ki, imam, salâvatıcehriyyenin eda ve kazâsında cehretmek, vâcip olduğu gibi, salâvatı sırriyenin dahi,eda ve kazâsında - leylen dahi olsa - israr vâciptir.

(Dilerse cehr eder ki, nefsinin imamıdır. Şu kadar ki, cemaat imamı gibi, cehirde mübalâğa etmez. Cehretmek, cemaat heyetinde olduğu için efdaldir).

Cuma ve bayram namazlarında mesbuk bulunan muktedi dahi, geçmişleri kaza ederken, cehr ile ihfa arasında muhayyerdir. Geceleyin nafile kılan gibi ki, geceleyin, nevafil kılan kimse dahi, — kıldığı teravih dahi olsa — kıraeti cehr veya ihfa etmek arasında muhayyer bulunur[2]. Cehrin hafîfiyle iktifa edip uyuyanı rahatsız etmez[3].

Vâcibatın, on sekize münhasır olmadığını, şu hülâsa dahi, göstermekte olduğuna ve ezcümle, kunütün tekbiri dahi kunüt gibi, İmamı Azama göre vâcip iken hisaba konulmadığına binaen, bu bapta Tahtâvî merhumun Dürrü Muhtâr haşiyesindeki ifadatı, aşağıdaki şekliyle alınarak tahrir olundu[4].

Malûm olsun ki, iki rekât; iftitah, kuud, teşehhüd ve teslimi müştemil olduğu gibi, her bir rekâtı dahi, kıyamı ve kıraeti fatiha ve zammı âyâtı ve bir rükû ile iki sücudü müştemildir. Bunlardan, her biri dahi, bir takımı vâcibül-fiil ve bir takımı vâcibüt-terk, şeyleri müştemildir. İftitahte, yalnız bir vâcip vardır ki, o da, onun lâfzı tekbir ile olmasıdır. Fatihaya gelince; onda üç vâcip vardır. Birincisi, onu tamamiyle okumaktır[5]. İkincisi, onu

---

[1] Kelâmın zahiri - geceleyin kazâ dahi olsa - tahyir üzere olmaktır. Alâ kavlin. Münferit gündüz ettiği kazâda, kıraeti vücuben ihfa eder. Amma,imam edâen ve kazâen cehreder. Münferiden cehrin vücubünün sükûtu, bâzı usulkitaplarında, edai kasırın kasrine delîl gösterilmiştir. Çünkü, edai kâmil, cemaatleolan edadır ki, namaz ancak, cemaatten meşrû olmuştur. Salâvatı cehriyyenin, kemâl sıfatı dahi cehirdir. Hattâ, terkine, sücudu sehiv müterettiptir. Münferidin edasıkaasır olmakla kemal sıfatı olan cehir dahi onda vücûben cari olmamıştır.

[2] Tahyir, hâli infiraddadır. İmam olursa cehreder. Şu kadar ki, teravihingayri nevâfilde cemaat farzı hatırlatacağı için, mekruhtur.

[3] Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretleri, gece teheccüde cehr ederler, uyumayanı enîs olurlar, uyuyanı uyandırmazlardı.

[4] Kunut ve bayram namazları tekbirleri gibi, vücubü bâzı salâvata muhtas olanlar, ayrıldığı halde, bilûmum namazlar için, mezkûr olan vâcibât, şu veçhile hülâsa olunabilir:

1 — Fatiha okumak.

2 — Zammı sûre veya zammı âyât.

3 — Zikrolunan kıraeti vâcibeyi, iki rekâtlı farzların gayride alet-tâyin, şefievvelde yapmak.

4 — Fatihayı sûreye takdim etmek.

5 — Secdede burunu alına zammetmek, yâni, ikisini dahi, yere götürmek.

6 — İkinci secdeyi, diğer ef'ale intikalden evvel yapmak.

7 — Erkânda itminan üzere olmak.

8 — Kadei ûlâ.

9 — Kadei ûlâda tehiyyat okumak.

10 — Kadei ahîrede tehiyyat okumak.

11 — Kadei ûlâda tehiyyatı müteakip, üçüncü rekâta kıyam etmek.

12 — Hitamı salâtta es-selâm demek.

13 — İftitahı Allahu ekber lafziyle söylemek.

14 — Fatihayı tam okumak.

15 — Tahiyyatı tam okumak.

16 — Selâvat-ı cehriyede imam cehr etmek.

17 — Salâvatı sırriyyede, musâlli kıraeti İsrar etmek.

18 — Muktedi, her iki nevi de sâkit (susuyor) olmak.

19 — Namazda secde âyeti okunursa, secdeye varmak.

20 — İcap ettikçe, sücudü sehiv etmek.

[5] Fatihanın her âyeti, namazda kıraeti vâcip olduğuna nazaran, onda yedivâcip görünür. İki rekâtte on dört eder. Bunu Tahtâvî safha verasında tasrih ettiğihalde, bu makamda: Temamını veya ekserisini okumak, demiştir ki, bu söz, kendininhaşiyei merakiyül-felâhta zikrettiği, kavli mercuha mebnidir.

mahallinde yâni, iftitah tekbîrinin alındığı, kıyamda, ve ikinci rekâte göre, birinci rekâtin, ikinci secdesinden sonra, hâsıl olan kıyamda, almaktır. Binaen âlâ hâzâ, iftitah tekbirini alıp ta, rükûa varsa ve rükûdan kalktıktan sonra fatihayı okursa, onu mahallinin gayride, ifâ etmiş olmak sebebiyle, sehv için sücûd etmek lâzım gelir. Kezalik, ikinci rekâtte kıyamda, evvelâ; rükû edip, sonra kıyam eyleyerek fatihayı okusa, yine sücudü sehiv lâzım olur. Ve iki rükûu dahi bâtıl olmakla, onları da iâde eyler. Üçüncüsü, zammi sûre veya zammi âyâttan evvel, fatihayı tekrar etmemektir. Eğer tekrar ederse, sûre veya âyâtı mahallinden tehir etmiş olacağı cihetle, sücudü sehiv lâzım gelir. Demek ki, iki rekât içinde, fatihanın altı vacibi bulunmuş olur. Ayâtın kıraetine gelince[1]; onda her rekât için dört vâcip vardır. Birincisi, âyâtın kıraet edilmesidir[2]. Bir kısa âyet okumakla, vâcibi îfa etmiş olmaz. İkincisi âyâtı fatihadan sonra okumaktır. Eğer fatihadan evvel okursa, fatihayı okuduktan sonra, onları iade etmek ve sehv için sücud eylemek lâzım gelir. Çünkü, fatihanın takdimi vâciptir. Üçüncüsü, âyâtı mahallinde yâni, mahalli fatiha dahi olan, kıyamda okumaktır. Rükûdan doğrulduktan sonra — ki, kavmedir — o zaman okursa, tekmîlen lil-vâcip, kıraet, biri birine mültehak olmakla, ettiği rükû bâtıl olarak, onu iade ve sücudü sehiv lâzım olur. (Tekmîlen lil-vâcip, tâbiri; fatihayı ve âyâtı mahallinde okuyup; rükûa vardıktan ve doğrulduktan sonra, başkaca üç âyât okursa, rükûu bâtıl olmayacağına işarettir ki, sücudü sehvin, bu sûrette lüzumu, sücudü mahallinden tehir etmiş olmasına mebnidir). Dördüncüsü, âyâtın tekririni terk etmektir. Çünkü, onları tekrir etmekte, rükûu mahallinden tehir eylemek vardır[3]. İşte, iki rekâtte âyâta ait, sekiz vâcip bulunmuş oldu. Bunlara, iki vâcip daha ilâve edilir ki, o da, eğer musalli imam ise, cehri namazlarda, edaen ve kazaen velev gündüzleyin Cehretmek ve hafî namazlarda, edaen ve kazaen velev geceleyin, israr eylemektir. Rükûa gelince, onda her rekât için, dört vâcip vardır. Birincisi, rükûu kıraetten sonra yapmaktır. Eğer kıraetten evvel ve yahut kıraet esnasında rükû ederse, mahallinden evvel yapmış olacağından, sücudü sehiv lâzım gelir. İkincisi, rükûu tadil etmek yâni, cevarihi (uzuvları) onda teskin eylemektir. Üçüncüsü, rükûdan kalkışta, tadil etmektir, kavmede, tamamen kıyam haline gelmektir. Dördüncüsü, rükûu tekrar etmemektir. Zira, rükûun tekriri, gayri meşrûdur. Ve bir de rükûun tekrarında, sücud tehir edilmiş olur. Sücûda gelince; onda her rekât için, altı vâcip vardır. Birincisi, onu rükûdan sonra yapmaktır. Çünkü, eğer rükûdan evvel secdeye varırsa muteber olmayıp, ondan rükûu dahi mahallinden tehir ve o sücudü, ziyade eylemiş olmak lâzım gelerek, rükû ettikten sonra, iki secde eylemek ve sehiv için sücud etmek iktiza eder. İkincisi, hem alın, hem burun üzerine etmektir. Üçüncüsü, sücudü tadil yani azayı onda teskin eylemektir. Dördüncüsü, sücudden kalkışta, tadile riayet etmektir ki, celsede tam oturur halde bulunmaktır. Beşincisi, sücudü üç etmemektir, zira gayri meşrûdur. Bir de ondan diğer rekâta kıyamı, veya kaadeyi, mahallinden tehir etmek lâzım gelir. Altıncısı, her iki secdeyi, gelecek rekâte yahut kadeye takdim eylemektir. Çünkü, eğer müteakip rekâti, iki secdeden evvel îfa edecek olur, yâni kılmakta olduğu rekâtten doğrularak, kıraet, rükû, sucüd etmiş bulunur ise, ancak bir rekât kılmış olup, onda bir rekâtın madununu, ziyade etmiş olur ki, o da kabili terktir. İkinci rekâtı ifâ etmek ve sehiv için secde eylemek lâzım gelir. Eğer ikinci rekâtı, ikinci secdeden evvel îfa ederse, birinci rekâtı sahih ve şu kadar ki, onun bir secdesi nâkıs olmakla secdei metrûkeyi dahi îfa etmek ve sehv için sücud eylemek lâzım gelir. Kuûdu, iki secdeden evvel veya iki secde arasında îfa etmiş olursa, metrûk sücudü kaza ettikte kuûdu bâtıl olup, vacibatiyle beraber diğer bir kuud daha yapmak ve sehv için sücûd eylemek lâzım gelir. Ve illâ secdeyi terki dolayısiyle, namazı bâtıl olur[4].

---

[1] Âyât tabirinin, sûreye şümulünde şek yoktur.

[2] Üç âyetin üçü de vâciptir.

[3] Bunda nazar vardır. Çünkü, Kur'ânı tamamen okusa, hepsi farz vâki olur.Meğer ki: İtalei kıraetle, tekriri kıraet arasında fark vardır.

[4] Bu vücûhi sitte, on altı vâcibi tazammun etmişti. Çünkü, iki rekâtte dörtsecde olmakla, onların, iki rükûdan sonra olmak üzere, dört îkaı vardır. Alın veburun üzere, olmak veçhile dört dahi evzaı vardır. Dört de tâdili vardır. İki decelse tâdili olmakla beraber, onların terki teslisleri ve her secdenin mâbâdına takdimivardır.

Vâcibatın biri de teşehhüd (tahiyyat) okumaktır. Onu okuyacak kadar oturduktan sonra selâm verse de, okumamış bulunsa, onu okumak ve ondan sonra, selâm vermek lâzım gelir. Sonra sehv için sücûd edip, tahiyyat okuyarak yine selâm verir. Vâcibatın biri de, teşehhüdü kuudda îfa eylemektir. Şayet onu, son secdede okusa, mahallinin gayride îfa etmiş olacağından, kuudun icrasından sonra, sehiv sücudü etmek lâzım gelir[1]. Vâcibatın biri de, tahiyyatı, kuudun iptidasında îfa eylemektir. Şayet, onu bir âyât veya dua kıraetinden sonra okusa, vâcibi mahallinden tehir etmiş olur ve sehiv sücudü lâzım gelir. Vâcibatın biri de teşehhüdde terki kıyam etmektir. Kuud edip de, kaim olmakta şu tafsîl vardır: Eğer teşehhüt miktarı kuuddan sonra, kalkmış ise, kuuda teşehhüt ve selâm için, avdet etmek ve sehiv için sücûd eylemek lâzım gelir.

Ve eğer miktarı teşehhüt, kuud etmemiş ise, farziyyetine mebni kuuda, kade için avdet etmek ve tahiyyat okuyup selâm vermek ve sonra sücudi sehiv eylemek lâzım gelir. Vâcibatın biri de, iki kere selâm vermektir. Birincisi, bil-ittifak ve ikincisi, ekseriyetle vâciptir. İmdi, teşehhüdü okuyup, selâmı unutsa ve selâm vermeden kalsa ve sonra, hatır-lasa, onu verir ve mahallinden tehir ettiği için sücudi sehiv eder. Ve keza, sehven mahallinin gayride (meselâ kaadei ûlâda) selâm verse yahut lisanı üzere, kelimei şehadet veya tesbih, sehven câri olsa, zimmetinde olanı ityan eder ve selâmı verir ve salâta münafî hal kendisinden vâkî olmadıkça, sehv için sücûd eyler.

Vâcibatın biri de, birinci rekâtin iki secdesini müteakip, ikinci rekâte kıyam etmektir. Ondan bir rükûn edâ edecek kadar gecikse, mevzii kıyamda, kuud etmiş olduğundan sehv için sücud etmek lâzım gelir. Vacibatın biri de, ikinci rekâtin iki secdesinden sonra, kıyamı terk etmektir. (Bu sehiv, kaadei ûlâ veya kaadei uhradan olmasına göre, başka başka olan hükümleri, sücudi sehiv faslındadır). Vâcibatı salâtın biri de, bazı âyâtı, rükûda okumayı terk etmek yâni, kıraeti kıyamda bitirip, rükûa götürmemektir. Zira mahallinden tehir etmiş olur[2]. Vâcibatın biri de, kaadelerde miktarı teşehhüd kuud ettiği halde, tahiyyatın birazını terk etmeyip, onu tam okumaktır[3]. Vâcibatın biri de, namazda secde âyeti okunursa secdeye varmaktır. Tilâvet secdesi, vâcip olmakla beraber, secde âyeti namazda okunursa, secdeye varmak dahi mahallinden sehven tehirine, sücudi sehiv terettüp eden, vâcibatı salâttan olduğu Ha-lebîde musarrahtır.

Namazda bir rükûn edâ edecek miktar, sehven sükût veya tefekkür sûretiyle meşgul kalmamak ve muktedîye göre imama mutabeat üzere olmak[4] ve imamın gerek cehrî ve gerek israrî kıraet etmesi sûretinde muktedi, okunanı dinlemek üzere susmak dahi, namazın vâcipleri cümlesinden olmak üzere, Dürrü Muhtârda mezkûrdur.

Vücubüne kaail olanlarca cemaat dahi vâcip ise de[5], müstakil bir vâcip olup, mahiyyeti salâttan hariç bulunduğu ve terkine, iade terettüp etmediği için, onu salâtın vaciplerinden saymamış oldukları gibi, Kur'ân sûrelerinde tertip dahi vâcip ve menkûsen kıraete günah gerekirse de sehvi secde lâzım olmadığına mebni[6], onu dahi Vâcibat meyanına ithal etmemişlerdir.

Sücudi sehiv, salâtta sehven vâki olan hileli câbir olmakla, namazın vâciplerindendir.

NAMAZIN SÜNNETLERİ

Sünen, sünnetin cem'idir. Sünnetin tarif ve taksimi mükellefiyet hükümlerinde geçmiştir.

---

[1] Teşehhüdü kıyamda, kıraete başladıktan sonra okumak dahi, böyledir.Amma kıraetten evvel okursa bir şey lâzım gelmez. Zira kıraetin öncesi senâ mahallidir.

[2] Bunu müellif, mekruhatta zikretmiştir.

[3] Tehiyatta, noksansızlık kaadei ûlâ ve saniyede vâcip olduğu gibi ademiziyade dahi, hassaten kaadei ûlâda vâciptir.

[4] Vücubi mutabeat, muhalifi mezhep olana göre, müttefekun-aleyh veyamücteheddün-fih olan hususatta olmak kaydiyle mukayyettir ki, kunuti-fecir gibi,mesnuniyyeti yahut ademi mesnuniyyeti, maktuun bih bulunan, hususta ihtirazdır.Zira onda mutabeat mekruhtur.

[5] Onun, sünneti müekkede olduğu esahtır.

[6] Bu talil, hükmün tehallüfü ile beraber, vücubi insatın, (okunanı dinlemekiçin susmak) muktedi meselesinde dahi câridir.

Sünnetin hükmü: Namazda sünnet olan şeyin terki, ne farzın terki gibi fesadı, ne vâcibin terki gibi sücûdi sehvi, veya keraheti tahrîmiyyeyi. mucip olmayıp, terk amden olduğu ve istihfaf edildiği takdirde isaeti mûcip olmaktır[1]. Amden olmadığı halde, günah dahi yoktur[2]. Günah, (Tahrimen mekrûh olanın mâdûnu ve tenzîhen mekrûh olanın mâfevkidir).

Sünnet istihfaf olunur yâni, şâri nazarında onun, ehemmiyeti verilmez bir şey olduğu itikad edilirse, günah olur.

Namazın sünnetleri elli birdir[3]:

1— İftitah tekbirinde ve kezâ, bayram namazı tekbirlerinde ve vitirkunutünde, erkek kısmı iki ellerini iki kulaklarına ve hür olan kadınlar[4]. omuzları hizasına kaldırmaktır. (Elleri baştan yukarı kaldırmak,mekruh olur. Sünnet olan derecede kaldırmağa kudreti yetmeyen,yahut bir elini kaldırıp, diğer elini kaldıramayan, kaadir olduğu kadarkaldırır[5].

Ellerini kaldırarak tekbir almakta hizmet: Sağır ve âmâ gibi mazurlara ilâmdır ki, cehri tahrîme[6], âmâları ve ellerin kaldırılması, sağırları, namaza başlamağa agâh eder[7].

2— Ellerini kaldırırken el parmaklarını açmaktır. Onun da keyfiyeti, parmaklarını ne büsbütün birbirine bitiştirmiş ve ne de büsbütün açmış, olmayıp belki, tabiî haliyle yaygın bulundurmaktır.

3 — Gerek ellerin, gerek parmakların iç yüzü, kıbleye karşı gelmektir.

4 — Muktedînin iftitah tekbiri, imamın iftitah tekbirine, yakın olmaktır[8]. İndel-imameyn, muktedînin iftitahı imamın iftitahından sonra (yâni fâsılasız ve onu müteakip) olmaktır[9].

(Cevazda ales-sahih[10] hilâf yoktur. İhtilâf, imamın hali teyekkun olunmakla beraber[11] evleviyyettedir).

5 — Erkek kısmı, ellerini sağı sol üzerinde olarak, göbeği altına koymaktır. Koyuş şekli, sağ elin serçe ve baş parmaklarını, sol bileğin ikitarafından halkalamak üzere (ki, tahlik tâbir olunur) sağ elin içini, solbileğin üzerinde bulundurmaktır[1].

---

[1] Tahtâvî der ki, günah ancak vâcibin terkine taallûk eder. İbni Nuceymmerhum, sünnetin terkine dahi günah terettüp eder. Çünkü «özürsüz cemaati terkeden âsîm olur» dediler, demiştir. Cemaat ise, sünneti müekkededir. Velâkin günahderece derecedir. Sünnetin terkiyle olan günah daha hafiftir.

[2] Belki, iadei salât mendup olur.

[3] Maksut tahdit değildir, tâlim için sıralamaktır.

[4] Ellerin kaldırılması hususunda, cariye erkek gibidir, rükû ve sücudde,hurre gibidir.

[5] Maksut, ellerin kulak yumuşağı hizasına kadar kaldırılmasıdır. Baş parmakların onlara değdirilmesi, hizanın tahakkukunu tesbit içindir.

[6] İmamın tekbiri cehr etmesi dahi namazın sünnetlerindendir.

[7] Bunu, Muhaşşî merhum Vitir bâbında zikretmiştir. Terkibi ef'ali salât faslında, Buhârî şerhi Aynîden naklen demiştir ki, ellerin kaldırılmasında ihtilâf olundu, kimi: Tevhide işarettir dedi ve kimi: Dünya işlerini arkaya atıp, Milliyetle namaza ikbal etmekle işarettir, dedi. Ve kimi: Cemîi varlığiyle kıbleye yönelmek içindir, dedi. İbni Ömer radiyallahü teâlâ anhüma hazretlerinden mervidir ki, müşârünileyh: Ref'i yed salâtın zinetidir, her kaldırışta on hasenat vardır, her parmağa birhasene buyurmuştur.

[8] Çünkü, hadîsi şerifte «İmam tekbir alınca siz de alın» buyurulmuştur ki,İmamın tekbiri zamanında, tekbir edin, demektir. Muktedinin ismi celâl ve ekberlâfzını bitirmesi, imamdan evvel olmamak şartiyle...

[9] Şöyle ki muktedinin Allah lâfzına başlaması imamın ekber kelimesinin birhecesine ulaşmış olmalıdır.

[10] Bir söze göre ihtilâf cevazdadır. Semere dahi muktedînin iftitahı, imamıniftitahına mukaarrin olmak suretinde zâhirdir ki, indel-imam caiz olur ve İndel-imameyn olmaz. Amma muktedînin iftitahı, imamın iftitahından sonra olmak suretindeki cevaz mütefekkun-aleyhtir.

[11] Burası: «Mukarenette muktedînin tekbirinin, imamın tekbirini, geçmiş olması ihtimali olur» diyenleri, reddir ki, kelâmı, ademi sebekın teyekkun olunmasısuretindedir.

(Namazda el bağlamak, iftitah tekbirini müteakiben ellerini yanlarına indirmeyerektir. Musâlli namazın her kıyamında el bağlar velev hükmen kıyam olsun)[2].

6 — Kadın kısmı, ellerini sağını solu üzerine götürerek —tahliksiz—göğsü üstüne koymaktır[3].

7 — Senâ etmek, yâni «Subhaneke » okumaktır.

(Terkibi ef'ali salât faslına bakınız).

8 — Kıraet için taavvüz etmek yâni (Eûzü billâhi mineş-şeytânîr-râcîm) demektir[4].

9 — Her rekâtin evvelinde Fatihadan evvel tesmiye etmek yâni (bismillâhir-rahmanir-râhim) demektir.

10 — Fatihanın sonunda «temin etmek yâni» âmin demektir[5].

11 — Muktedi ve münferit ittifâkla ve (indes-sâhibeyn) imam dahitahmid etmektir. (Sahibeyn, imameyn demektir)[6].

12 — Bunları, yâni senâ ve ondan sonrakileri israr etmektir.

13 — Tahrîmenin iptida ve intihasında baş eğmeyerek itidal üzerebulunmaktır.

14 — Tekbîr ve teşmîi[7], imam cehr etmektir. (Tekbîr tabiri, bayram ve cenaze namazlarının tekbirlerine şâmildir)[8].

İmamın namaza şüruu sahih olmak için, iftitah tekbîri ile kasdi tahrime etmesi lâzımdır. Yalnız cemaatin bilmesini kasd ederse sahih olmaz[9].

---

[1] Çünki hadis rivayetinde eli el üzerine koymak varit olduğu gibi, bileği tutmak dahi varit olmuştur. Bu türlü el bağlamaya itimat tâbir olunur ve bunu bir çokbüyük fakihler amelen tatbik etmişlerdir.

[2] Oturarak namaz kılan dahi bunda dahildir ki, hükmen kaaim demektir. Veo kıyamda zikri-mesnun olmak lâbüddür. Zikri mesnun olmayan kıyamda, el bağlamak dahi mesnun değildir. İmam Muhammed: Musâllî kıraete başlamadıkça, el bağlamaz, demiştir. Şeyhayne göre, el bağlamak, kendisinde zikri meşru' olan kıyamınsünnetidir. Nitekim, terkibi ef ali salât faslında zikrolunur. İmam Muhammede göre,kıraetin sünneti olmakla, musâllî haleti senada ve kunutte ve cenaze namazında, ellerini yanlarına salıverir. Ve şeyhayn katında bunların hepsinde, musâllî el bağlar.Kavmede ve bayram namazlarının tekbirleri arasında zikir ve kıraet olmadığından,bunlarda ellerini yanlarına bil-icma salıverir. Gerçi kavmede tesmi' ve tahmid vardır. Velâkin, karar olmadığından kavme, kendisinde zikri-meşru olan kıyamdansayılamaz. Tesbih namazının kavmesi, kararlı kıyam olduğu ve onda zikri-mesnundahi bulunduğu için, musallî el bağlar mı? Oraya müracaat olunsun.

[3] Vazîül-mir'e tâbirinin zahiri, cariyeye dahi şâmil olmaktır. Kadın kısmıbir takım mesailde erkeğe muhalif bulunur. Muhaşşi dahi, bu makamda onlardanbâzılarını zikretmiştir.

[4] Zâhiri mezhep budur. Yahut âyete muvafık olmak üzere (Esteîzü billâhimineş-şeytanîr-racîm) dir. Taavvüz, sünneti kıraet olduğundan, onu imam ve münferit okur. Bayram namazlarında imam onu, ziyade tekbirlerden sonra okur. Muktediokumaz. Mesbuk, kazâî mâ sabaka, kıyamında okur. İmam Ebû Yusuf: Taavvüzsenaya tâbidir, şeytanın vesvesesini def'i için, salâtın sünnetidir.

[5] Temin: Hem imam, hem muktedi, hem de münferit için sünnettir. Namazdışında, Fatiha okuyan için dahi sünnettir. Âmin: Duâmızı müstecap kıl, mânasınadır. Cemaatın temini, imamın cehri kıraet etmesi halindedir.

[6] Rükûdan doğrulurken «Semiallahü limen hamide» demeğe: Tesmi' ve«Rabbenâ lekel-hamd» demeğe: tahmid denilir. Bunların, her ikisi münferit için veyalnız tahmîd, muktedi için ve yalnız tesmi' imam için, ittifakla sünnettir. İmamiçin, tahmit dahi İndel-imameyn sünnettir.

[7] Tekbir (Allahü ekber)demek olduğu gibi, tesmi' dahi (Semiallahü limenhamide) demektir.

[8] Şürû' ve intikaali, cemaate ilân için, mezkûr cehre hacet vardır. Münferitve muktedi için buna ihtiyaç yoktur. Meğer ki, muktedi mübelliğ ola. Tebliğ zarûretine mebni, ona da hacet olursa, imamın sesi, cemaate bâliğ olduğu halde tebliğ,bâhusus ki, sesini âleme beğendirmek kasdiyle, lüzumundan ziyade bağırırsa Bil-it-tifak bid'atı mekrûhe ve kendi hakkında müfsidi salâttır.

[9] Eğer imam, hem tahrîmeyi ve hem iylâmı kasderse, ondan şer'an matlupolan, l§te budur. Ve iki ecre nâil olur. Mübelliğ dahi böyledir ki, indeş-şürû mücerrettebliğ kasdiyle Allahü ekber der ise onun namazı olmadığı gibi, o halde ondan ahzile namaza duranın dahi namazı olmaz. Zira,

15 — Kıyamda iki ayağın arasını, dört parmak kadar[1] açık bulundurmaktır[2]. (Açıklıkta ayaklar, yine kıble istikametinde bulunur.Mekruhatın 34 üncüsüne bakınız).

16 — Fatihaya zam olunacak sûre, sabah ve öğle namazlarında uzunmufassal, ikindi ve yatsı namazlarında orta mufassal, ve akşam namazında kısa mufassal, olmaktır.

Tıval, tavîlin ve kısar, kasîrin ve evsat, vasatın cem'idir. Mufassal, kesîrül-füsûl veya kesîrul-fevasıl mânâsına olarak, Mushafı şerifin, en son yedide biridir ki, başlangıcı çoğunluk indinde, Hucurat sûresidir.

İmdi, mebdei mufassaldan sûrei Burûca kadar: tıvalı mufassal, sûrei huruçtan «Lem yekün» sûrei şerîfesine kadar: evsatı-mufassal, «Lem yekün» den nihayete kadar: kısarı-mufassaldır[3].

Münferit ve imam, bunda müsavidir. İmamda, cemaate sıklet vermemek kaydi muteberdir. (Tâ ki, halkı tenfîr ile, cemaatin azalmasına sebep olmaya)[4].

Genişlik ve ikamet halinde, sünnet olan budur[5]. Sefer ve zarûret halinde, musâlli hangi sûreyi dilerse okur ve mesnun olur. Hazreti Rasûlü ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bir sabah namazını muavvezeteyn ile kıldırmışlar ve: Namazı kısalttınız sualine cevaben: «Bir çocuk ağladığını işittim, vâlidesinin telâşlanmasından korktum» buyurmuşlardır. (Zaîf, marîz ve hacet sahibi dahi, ileli mezkûreye mebni, ona ilhak olunur). Seferde dahi, sabah namazını muavvezeteyn ile kılmışlardır.

(Seferde sabah namazını sûre-i kâfirun ve sûre-i ihlâs ile kıldıkları dahi mervidir).

Sefer hali, dört rekâtlı farzların yarısının düşmesine tesir ederse, kıraetin tahfifine tesir edeceği, evleviyyette kalır.

(Bu bapta, hali karar ile halli istical, müsavi olup, seferber bulunan kimse, emnu-karar üzere dahi olsa, yine dilediği sûreyi okumak, ona mesnûn olur)[6].

17 — Ancak sabah namazının birinci rekâtini, ikinci rekâtinden — is-

tihbaban — iki misli olarak uzatmaktır[1]. Peygamberimizden bugüne kadar, böyle devam edegelmiştir[2]. Ve bunda ittifak vardır[3].

---

namazda olmayan kimseye İktida vemutabeat etmiş olur. Amma, imamın tesmiî ve mübelliğin tahmîdi ve her ikisinintekbirleri, bunlarda kasdi zikir, sıhhati salât için şart olmayıp, belki sevap içinaranır. Ve zira, namazda olana, İktida edicidir. Sureti ûlâ gibi, değildir.

[1] Muhaşşî der ki, bu tahdit özrü olmayan içindir. Eğer şişmanlıktan veya fıtıkilletinden ötürü, ayaklarını daha ziyade açık bulundurmağa muhtaç ise, iş ona kolay gelendir.

[2] Çünkü, huşûa yakındır. Kıyamda iki ayağını dikmektense, teravüh etmekefdaldir. Teravühün tefsir ve izahı: Bir kere bir ayağının ve bir kere öbür ayağının üzerine durmaktır. Çünkü, bu daha kolaylıklı ve kıyamın devamı için daha elverişlidir. İmam Ebû Hanîfe hazretlerinin, Kâbe içinde kıldıkları iki rekâtte Kur'ânıhatmetmiş olmaları bu suretledir. İlleti mezkûre kıyam, kısa olmak suretinde zahirolmaz.

[3] Bir kavle göre Tıvâlı-mufassal: Hucurattan Abese'ye kadar, Evsatı-mufassal: Kuvviret'ten, Duhâ sûresine kadar, Kısârı-mufassal: Ondan sonrasıdır.

[4] Hazreti Muâzin, nâsa sûrei Bakara veyahut sûrei Nisâ ile namaz kıldırdığıhaberini alan âlî nebevî üç kere: Ya Muaz, sen fettan mısın? Namazı «Sebbih ismerabibkel-âlâ, Veş-şemsi ve duhâha,» sûreleriyle kıldırmalı değil inisin, zira senin arkanda ihtiyar ve zayıf ve sahibi hacet olanlar da kılar, buyurmuş oldukları Sahihi Buhârîde mezkûrdur.

[5] Kıraetin, vâcip ve sünnete taksim olunmasından evvele nazarandır. Taksimden sonra kıraet, ne kadar olursa olsun, hep farz vâki olur. Nitekim vâcibatta dahibeyan olundu.

[6] Zaruret halindeki tahfif, sûreye muhtas olmayıp, zaruretin derecesinegöre, Fatiha ve sûreye bedel, yalnız bir âyet bile okunabilir. İmam Ebû Yusuf,imam Ebû Hanîfe hazretlerine bir sabah namazında imamlık edip, vakit dar olduğundan, her rekâtte sûrei Fatihadan yalnız bir âyet okumuş, namaz tamam olduktaimam Ebû Hanife hazretleri; Yakubumuz fakih olmuş, demişler. Yakup, imam EbuYûsufun adıdır. İbni Âbidin der ki, her namazda böyle midir? Yoksa tahfifin cevazı, fecir namazına mı mahsustur? Bunda ihtilâf vardır. Azhar olan salâtı fecringayride vücup miktarına riâyet olunmaktadır. Zira, vâcibin ihlâli, huruci vakit gibideğil. Bâzı eimme indinde salâtı ifsat eder. Vaktin çıkması ise, fecir namazının gayride ittifaka müfsit değildir.

18 — Rükûa varırken «Allahu ekber» demektir.

19 — Rükûda üç kere «Subhane rabbiyel-azim» demektir[4].

20 — Rükûda iken, dizlerini elleriyle tutmaktır[5].

21 — Erkekler, rükûda dizleri üzerinde ellerini parmaklarını aralık bulundurmaktır.

(Kadınlar parmaklarını biribirinden ayırmayarak, ellerini dizleri üzerine, yalnız koymakla iktifa ederek dizlerini tutmazlar).

22 — Erkek kısmı, rükûda inciklerini dik tutmaktır. (Kadınlar dizlerini bükük bulundururlar).

23 — Erkek kısmı, arkasını düz bulundurmaktır.

(Dizlerini ve dirseklerini dik tutmakla, arka dümdüz hale gelir.) (Kadınlar bunda dahi, erkeğe muhalif olarak sırtları eğik bulunurlar.)

24 — Rükûda başını sağrısı ile bir doğrulukta bulundurup, ne yukarıya dikmek, ne de aşağıya eğmektir.

25 — Rükûdan kalkmaktır.

26 — Rükûdan sonra mutmain olarak kaim olmaktır.

27 — Secdeye varır iken yere iptida dizlerini ve sonra ellerini ve sonra yüzünü koymaktır.

28 — Secdeden kıyama kalkarken, bunun aksine olarak iptida, yüzünü, sonra ellerini kaldırıp (Dizlerine koyarak ve iki ayağına birdendayanarak) dizlerini yerden kaldırmaktır[6].

29 — Secdelere varırken (Allahü ekber) demektir.

30 — Secdelerden kalkarken «Allahü ekber» demektir.

31 — Sücudu iki elleri arasına etmektir[7].

32 — Secdelerde üçer kere «Sübhane rabbiyel-âlâ» demektir[1].

---

[1] Kurb ve farka göre nisbet, kâh adedi âyât itibariyle ve kâh kelimat vehuruf itibariyle olur.

[2] Hikmeti budur ki, sabah namazının zamanı, uyku ve gaflet vaktidir. İlkrekâti uzatmalıdır ki, nâs cemaate yetişebilsin.

[3] «Ancak sabah namazı» tâbiri, imam Muhammed'in muhalefetlerine işarettirki, müşârün-ileyh: Bence bütün salâvatı mektubenin ilk rekâtlerini, ikincilerinden uzun etmek daha iyidir, demişler. Dirayede mezkûrdur ki, evlâ olan: Fetva imam Muhammed kavline değil, Şeyheyn kavli üzere olmaktır. Muhîti Rıdavî de: İmam birinci rekâtta yetişebilmek için kıraeti uzatırsa - cemaate sıklet vermez derecede olmak şartiyle - beis yoktur, dedi. Cuma ve bayramlar bunun hilâfınadır.

[4] Rükû ve sücûd tesbihlerinin meratibi vardır: Azı üç, ortası beş, âlâsı yediolmaktır. Tesbihi büsbütün terk veya üçten eksik etmek, tenzîhen mekrûhtur. Zira sünnete muhaliftir. Müellif der ki, münferit tek adetle hatmetmek üzere tesbihine kadar ziyade ederse efdâldir. İmam cemaate usanç vermemek düşüncesiyle, tesbihi üçten ziyade etmez. Eğer gelen yetişsin diye, tesbihini ziyade ederse mekrûholur, denilmiştir ise de mezkûr ziyade kasdi kurbet ile olursa (Teavenû alel-birrivet-takvâ = hayır ve hasenâtta birbirinizle yardımlaşın.) kavli kerîmine binaen,mekrûh olmak şöyle dursun, müstahsen bile olur. Ebû Mutîi Belhî kavlince, rükûve sücûd tesbihlerinin terki veya üçten azı, namazın kifayetine mânidir.

[5] Dizlerini tutmak erkeğe sünnettir. Bayram namazının birinci rek'âtindeimama ancak, rükûda yetişen kimse, bu sünneti terketmemek için tekbiratı zaideyirükûda - el kaldırmayarak - yapar ki, buna edâya şebih, kazâ tabir olunur.

[6] Bunlar, imkân ve kudretle mukayyettir ki, kendinde özür yok ise demektir. İmam kendisi zaîf veyahut ayağında mâni bulunursa, gerek iniş, gerek kalkışta, kaadir olduğunu işler, secdeye inerken müstahap olan, evvelce sağ: dizini koymakve secdeden kalkarken müstahap olan evvelce sol dizini kaldırmaktır.

[7] Yâni, secdede eller geride ve uzakta bulunmayıp, yüze yakın ve aynı hizada olmaktır. Gerek bu ve gerek bundan evvelki sünnetler erkeğe muhtas olmamakla, bunlarda müellifin müzekker zamiri iradı, mutlak musâllî itibariyledir.

Musâllî sücudda başka bir şey okumaz. İmam Şâfîi hazretleri demişler ki, musâllî rükûda:

«Allahım! Sana rükû ettim, sana boyun eğdim, sana teslim oldum ve sana güvendim.»

Secdede ise:

«Yüzüm, kendisini yaratana ve göz, kulak verip şekillendirene secde etmektedir. Yaratanların en güzeli olan Allah ne Uludur!»

Cümlelerini ilâve eder[2].

Bir kavle göre, rükû ve sücud tesbihleri ve tekbirleri vâciptir[3].

33 — Erkek kısmı sücudda karnını uyluklarından ve dirsekleriniyanlarından ve kollarını yerden uzak tutmaktır[4].

Kolları yanlardan ayırmak, izdihamın gayride mesnundur. Cemaatın izdihamında, — başkalarına ezâdan sakınmak için— terk olunur[5].

34 — Kadın kısmı sücudda alçalıp, kollarını yanlarına bitiştirmekve karnını uyluklarına yapıştırmaktır.

35 — Secdeden doğrulup oturmaktır ki, maksûd iki secde arasındaki celsedir[6].

36 — Celsede, tahiyyat hali gibi, iki ellerini uylukları üzerine koymaktır[7].

37 — Gerek celsede ve gerek kadede erkek kısmı, sol ayağını yereyayıp, sağ ayağını, parmaklar kıbleye müteveccih olmak üzere, dikmektir[8].

38 — Kadın kısmı, kalçası üzerine oturup, ayaklarım sağ tarafa yatık olarak çıkarmaktır.

39 — Tahiyyatın teşehhüdünde, yalnız sağ elinin[9] şehadet parmağiyle[1] işaret eylemektir.

---

[1] Bu, ekalli meratiptir. Bundan ekalli, büsbütün terki gibi mekrûhtur. Ondokuzuncu sünnetin hâmişine bakınız. Muhaşşi der ki, rükû ve sücuddan her birinin tesbîha dair, kendine tahsis olunan şeye münasebeti hafî değildir. Çünkü, rükû tezellül ve huzû'dur. Binaenaleyh, mukabilinde, Cenâb-ı Hakkın azameti zikrolunmak münasip olmuştur.

Sücûd dahi küçülmenin nihayetidir. Binaenaleyh, ona mukabil Cenâb-ı Hakkı yücelik ile yâdetmek münasip olmuştur. Yücelikten maksat, şan ve iktidardır. Yoksa mekânca yükseklik değildir ki, Allah bundan münezzehtir. Tuhfe şerhi Aynîde mezkûrdur ki (Fesebbih biismi rabbikel-azim) kavli kerîminin nüzûlünde, Aleyhis-sâlâtü ves-selâm efendimiz hazretleri: «rükûlarınızda» bunu söyleyin ve «Sebbi hisme rabbikel-âlâ» kavli kerîminin nüzûlünde: «Secdelerinizde bunu söyleyin.» buyurmuştur, (aliyyül-âlâ) demek yoktur.

[2] Nitekim Hazreti Aliden mervidir. Biz onu hali teheccüde «teneffüle» hamleylemişizdir.

[3] Buna göre, onların sehven terkolunmasına, sehiv secdesi terettüp eder.

[4] Hadîsi şerifte: Yere yayılma, iki ellerin üzerine itimat eyle, bazlılarını çıkar. Eğer böyle edersen, her uzvun secde etmiş olur, buyurulmuştur. Çünkü, bu halde her uzuv binefsini zahir olup, ibadetin edâsında kendinin gayriye itimat etmezolur. Hem de bu hal tevazua eşbeh ve alnın yere temkinine eblâğ ve tenbeller heyetinden uzaktır.

[5] Kolları yere yatırmanın, kaydi ihtiraziye ihtiyacı yoktur. Çünkü, onun izdihamında dahi, kimseye zararı olmaz. Ezâ onları yere yatırmamaktadır.

[6] Müellif bunu dahi vâcibattan saymıştı. Buradaki (çünkü, sücûddan kurbikuuda kalkmak farz ve onun itmamı sünnettir) diye vâki olan talili dahi, vücubümuktazidir. Zira ki, farzın mütemmimi, vâciptir. Bu da kavli diğer demektir. Gariptirki, müellif buna kavme ismi verip, celseyi başkaca zikretmiştir.

[7] Elleriyle dizlerini tutmaz. Esah olan budur. Ve ellerini dizlerinden uzaktutmayıp, parmaklarının ucu, dizlerinin ucu üzerine gelir.

[8] Kudreti yettiği kadar demektir. Çünkü, en küçük parmağın kıbleye teveccühü, güçlükten hâli olmaz.

[9] Çünkü, iki elinin şahadet parmaklarını kaldırana, Hazreti Resûlullahsallallahü teâlâ aleyhi ve sellem «ehad» diye tevhidi emretmişlerdir.

İşaret: Esnâyı şehadette «Lâ ilâhe» der iken sağ elinin şehadet parmağını kaldırmak ve «İllâl-lâh» der iken indirmektir[2].

40 — Teşehhüd kıraetini ısrar eylemektir.

41 — Üç ve dört rekâtlı farzlara göre, ilk iki rekâtın mâdâsındayalnız fâtiha okumaktır.

42 — Kadei ahîrede tahiyyattan sonra, Aleyhis-sâlâtü ves-selâm

efendimiz hazretlerine salâvat okumaktır. Şu veçhile okunur:

43 — Salâvattan sonra duâ okunur.

Namazda Arapçadan başka dilde duâ okumak haram olup, Arapça olan duâ dahi halk kelâmına benzememek için âyetlerden ve hadîslerden alınmış olmalıdır.

Âyeti kerîme olan duâlar şunlardır:

(??? S: 209)

Gibi âyetlerdir ki; bunlar namazın kâde-i âhirinde duâ kasdiyle okunur. Kur'ân (yâni kıraet) kasdi ile okunursa tahrîmen mekrûhtur. Hadîs-i şerîf olan duâlar da şunlardır:

44 — Birer selâm ile, evvelâ sağa ve sonra sola başını çevirmektir[3].

45 — Her iki tarafa «Esselâmü aleyküm ve rahmetullâh» diye selâm vermektir[4].

46 — İmam her iki tarafa selâm verirken «aleyküm» hitabı ile kendisine muktedi bulunan, bil-cümle cemaatı ve hafaza meleklerini niyyeteylemektir.

47 — Muktedi selâmında cemaat ile beraber imamı niyyete almaktır.

48 — Münferid, selâmında melekleri niyyet eylemektir[5].

49 — İmam ikinci selâmda sesini, birinci selâmdan daha yavaşlatmalıdır.

50 — Muktedînin selâmı, imamın selâmına mukarin olmaktır.

51 — Mesbuk olan muktedi, imamın namazdan ferağına yâni, ikinci selâmına muntazır olmaktır.

(İntizar edilmeyen yerler, sücudi sehiv babında zikr olunur. Mesbuk o intizarında, tahiyyattan; sonraki salâvatı okur mu?

Bazıları: Evet, hattâ duâyı dahi okur. Ve bazıları: Onları okumayıp şehadet getirir. Ve bazıları da: Tahiyyattan sonra hiç bir şey okumayıp sükût eder, dediler. Tahiyyatı teenni üzere okur, deyen de oldu. Lâyık olan, bununla fetvâ olunmaktır).

---

[1] Şahadet parmağının gayrisiyle işaret etmek yoktur. O da, sağ elinin şahadet parmağına mahsustur. Hattâ, sağ elinin şahadet parmağı kesik ve mariz olsa,ne o elin diğer parmağiyle ve ne sol elinin şahadet veya sair parmağı ile işaret etmez

[2] Diğer parmaklar olduğu gibi durur. Alâ kavlin onlar bükülüp, baş parmak ile orta parmak halka edilir, fetva da bunun üzerinedir.

[3] Eğer evvelâ sehven veya amden, sola selâm vermiş olursa, sağa dahi selâm verir. Sola verdiği selâmı iâde etmez. Amd halinde, kendisine isaetten gayribir şey terettüp eylemez. Ve eğer önüne doğru selâm vermiş ise sol tarafına dahiselâm verir. Sol tarafına vereceği selâmı unutup da, kalkar ise, kıbleye arka çevirmedikçe veya söz söylemedikçe, oturup sola dahi selâm verir.

[4] Eğer musâlli ondan eksik olarak yalnız: Es-selâmü aleyküm, yahut aleyküm selâm veyahut selâmün aleyküm der ise, sünneti terketmek sebebiyle isaetetmiş olur. Farzı sahihtir. Müellif (Berekâtuhu) nun ilâvesinin bid'at olduğunusöylemiş ise de, Muhaşşi, onun dahi sünnette sübutunu zikretmiştir.

[5] Müellif der ki, bu sünnetlere dikkat olunmak gerekir. Çünkü, bunlaradikkat eden ehli ilim bile azdır.

ÂDÂBI SALÂT: (NAMAZIN ÂDÂBI)

Âdâb edebin cem'idir. Edeb[1], Rasûl aleyhis-sâlâtu ves-selâmın bir veya iki kere işleyip[2], muvazabet buyurmadıklarıdır: Rükû ve sücud tesbihlerinin ziyadesi, ve kıraeti mesnûnenin fazlası gibi ki, sünnetin ikmali için meşrû' olmuştur[3].

Şunlar, namazın âdâbı cümlesindendir:

1 — Erkek kısmı iftitah tekbiri sırasında, ellerini yenlerinden çıkarmak[4], meğer ki, soğuk gibi zaruret, mâni ola.

2 — Musâllî erkek veya kadın olsun kıyamda[5] secde yerine, verükûda ayaklarının üzerine, ve sücudda burnunun ucuna, ve kuudda kucağına bakıp «Allâhı görüyormuş gibi ibadet et, çünkü sen onu görmezsen de o seni görür.» hadîsi şerîfi müeddasını mülâhaza ederek ma sivallâh ile meşgul olmamak ve selâmda omuz başlarına bakmak.

Ezer musâllî görmekten mahrum, yahut karanlıkta ise, azametullâhı mülâhaza, ona kâfi olur.

3 — Öksürmeği, itiyâd etmeyerek, elden geldiği kadar onu defetmek[6]. Geğirmek dahi öksürmek gibidir.

4 — Esnemekten ağzını tutmak[7].

5 — Kamette «Hayyalel-felâh» denildiği vakit[8] cemaat ve mihrap yakininde bulunduğuna göre, imam namaza kıyam etmek.

Eğer imam mihrap yakınında değil ise, her saf, imam kendilerine yaklaştıkça kıyam eder.

Ve eğer imam cemaatın önlerinden geçerse, cemaat onu gördüklerinde kıyam ederler[9].

6 — Kad kametis-salât, denilirken, imam namaza başlar.

(Ebû Yûsuf hazretleri: Kametten fârig olunmağı müteakip, imam namaza başlar, demiştir ki, diğer üç imamın dahi reyleri budur[10].

---

[1] Edeb lûgatte bir melekedir ki, o melekeye sahip olan kimse, hoş karşılanmayan şeylerden masûn olur. Yahut edep: Hüsnü ahlâk ve fiili mekarimdir. UlûmuArablyyeye, edep itlâki müvellettir. İslâmda hadîs olmuştur.

[2] Mendub dahi böyledir. Müstahabe gelince, müstahab: Resûl aleyhis-salâtü ves-selâmın bir kere işleyip bir kere terkettikleridir. Ehli fürû'ca böyledir. Evlâsı ehli usulün reyleridir ki, mendub ile müstehabın farkı olmamaktır. Terki, neisaet ve ne itabı mucib olmayıp ancak, işlenmesi efdâldir.

[3] Sünnet dahi vâcibin ikmali, vâcip dahi farzın ikmali içindir.

[4] Yenden el çıkarmak Buharalılar ve Mısır halkının avamı ve merasim kıyafetinde bulunan ilmiyye gibi, uzun kollu libas giyenler içindir. Kadının koluavret olduğundan, açılmamak için onlar ellerini ihraç etmezler. Bu da hurre hakkında olup cariye hakkında değildir.

[5] Velev ki hükmen kıyam olsun: Oturarak namaz kılmakta olduğu gibi.

[6] Müfsidde vâki olmamak için, muktezayı edeb budur. Çünkü, öksürük,özürsüz olur ve hurufun husulünü müeddi bulunursa namazı ifsad eder.

[7] Ağız tutmak, dudaklarını dişleri arasında sıkmakla olur. Bu mümküniken ağzına el veya yen tutmak mekrûh olur. Hazreti imamdan böyle mervidir.Esnemek insana gevşeme ve uyuklama zamanında ârız olur şeydir.

[8] İmam Hasan bin Zeyyad ile imam Zufer: Hayyales-salâh denildiği vakit,demişlerdir.

[9] Bunu, Muhaşşi merhum zikretmiştir. İkamet alınırken camiye giren kimse, ayakta beklemek ona mekrûh olmakla, oturmak lâzım geleceğine dair, bizimşurut ve erkân evvelinde Dürrü Muhtârdan naklen zikrettiğimiz meseleyi dahi, Kuhistânîden naklen zikredip: Bundan ikametin iptidasında kıyam etmenin kerahetimefhum olur, nâs bunlardan gaflettedir, demiştir.

[10] Demek ki, imam namaza başlamayı, kamet bitinceye kadar tehir etse,ittifakla bir beis yoktur. İhtilâf istihbaptadır.

TERKÎBİ EF'ÂLİ SALÂT (NAMAZ FİİLLERİNİN TERKİBİ)

Bu fasılda namazın iptidasından intihasına kadar olan af'al ve ait olduğu yerleri zikrolunup, onların farz veya vâcip, yahut sünnet olmasından ibaret olan evsafı evvelce bildirildiği için, beyan olunmayacaktır.

Erkek kısmı namazda —hangi namaz olursa olsun— durmak kasd ettikte ellerini yenlerinden çıkarır[1], sonra kulakları hizasına kaldırır, tâ ki, baş parmakları kulaklarının yumuşağının hizasına varmış olur[2].

Hurre olan kadınlar, ellerini omuzları hizasına kaldırırlar[3].

Kalkık halde gerek erkek, gerek kadın ellerinin içini kıbleye karşı bulundurur, parmaklarını dahi ne açar, ne sıkar.

Her musâllî sonra niyyet (yâni akdi kalb) ederek medsiz[4] (Allahu ekber) der[5].

Namazı niyyet edici olmak, tekbirin slhhati için dahi şarttır. Malûmdur ki, musâllî, ne yalnız tekbir ile, ne de yalnız niyyet ile, namaza başlamış olamaz. Belki, hem tekbir almak, hem de niyyet eylemek ile namaza şürû etmiş olur. Araları, namaza yabancı olan, kavl veya fiil ile fasl edilmiş olmadıkça niyyeti, tekbirden evvel etmek dahi, sahihtir. Zira ki, hükmen mukarin demektir. Niyyeti, tekbirden sonra etmek sahih değildir. Nitekim, tahrîmenin şartlarının birincisinde ve üçüncüsünde zikr olunmuştur.

«Allahü ekber» yerine «sübhanallâh» yahut «lâ ilâhe illâllâh» ve yahut «el-hamdü-lillâh» gibi, her zikri halis ile namaza başlamak, sahih olup[6], vâcip olan tekbir, terk olunduğu için tahrîmen mekrûh olur.

Zikri halis: Hacet talebi ile karışık olmayan zikir, ki sırf Allahı zikretmektir. «Allâhümmagfirlî» gibi mağfiret talebi için ve «lâ havle velâ kuvvete illâ billâh» gibi talebi havl ve kuvvet için ve «mâ şâallâhu kân» gibi fenalığın def'i talebi için ve besmelei şerîfe gibi talebi bereket için olan cümleler ile, namaza şürû etmek sahih değildir.

---

[1] Âdâbı salâtın birincisinin hâmişine bakınız.

[2] Sünneni salâtın birincisine ve onun hâmişine bakınız.

[3] Cariye erkek gibi, ellerini kaldırır.

[4] Eğer hemze med edilirse, namaza başlanmış olmaz. Ve hemzeyi, namazesnasındaki tekbirde med ederse namazı fâsid olur. Muhaşşi der ki, tekbiri med,ya lâfzatul-lahta veya ekber lâfzında olur. Lâfzatul-lahta olduğuna göre, ya evvelinde, ya ortasında, yahut âhirinde olup, evvelinde olursa müfsid olur. Çünkü, sureti istifhamdır. Hattâ, müteammidi, kibriyada şek ettiği için küfre varır. Vasattaolursa sevaptır. Şu kadar ki, mübalâğa ile med etmemelidir. Eğer mübalâğa edip,maddî tabii üzerine ziyade ederse, mekrûh olur. Müfsid olmaz. Siracta, hilâfı ûlâdemiştir ki, keraheti tenzihiyye demektir. Âhirinde olur, yâni, hanın harekesi işbaedilirse (yâni hûû diye uzatırsa) bir hatâ edilmiş olup, onunla namaz fâsid olmaz.Hanın teskini dahi böyledir. Med, ekber lâfzında olduğuna göre, evvelinde ise, müfsidisalât bir hatâdır. Onunla namaza başlamış olmaz. Ortasında ise, yâni ekberdenilmiş ise, dünbelek demek olan keberin cem'i olduğu için yahut şeytanın evlâdı isimlerinden biri bulunduğu için, namazı fâsid olur denildi.

[5] Esah budur ki, evvelâ el kaldırır, badehû tekbir alır. Tekbirden fariğ oluncaya kadar, ellerini kaldırmaz ise, mahallini fevt etmiş olduğundan artık el kaldırmaz. Eğer tekbir esnasında hatırlarsa, ellerini kaldırır. Eller, tekbirle beraber ve hattâ tekbirden sonra dahi kaldırılmak hakkında, diğer iki kavl olduğunu, Muhaşşi merhum zikredip: Âmmei meşayinin rey ve ameli, kavli evvel üzerindedir. Esah olan da odur. Çünkü, ellerin kalkmasında, Hazreti Hüdavendin gayrisinden (nefyi kibriyâ) etmek ve (Allahu ekber) demekte (kibriyâyı), (azameti) hak celle ve âlâya isbat eylemek vardır. Nefy ise, isbata mukaddemdir.

[6] Şüruun sıhhatinde, esmai hassai ilâhiyye ile, kerim ve celil gibi, esmai müştereke arasında, kavli azhar ve esah üzere, fark dahi yoktur. Hulûs ile hakkı zikretmenin, Arabî lügate inhisarı dahi olmamakla, bu bapta alel-itlâk, yâni - gerekâciz olsun, gerek olmasın - sair lügatlerin dahi, maa'l-kerahe kifayeti vardır. Sair lügat üzere kıraetin cevazı lügati Arabiyyeden acz ile meşruttur. Bu meselelerde, Hazreti imam ile imameyn arasında, bu veçhile muvafakat hasıl olmuştur. Namazın farzlarının on dokuzuncu hamişine bakınız. Müellifin ifadesi isabetsizdir.

Musâllî iftitah tekbîrini müteakip, ellerini yanlarına salıvermeyerek —keyfiyeti, süneni salâtta mezkûr olduğu üzere— el bağlar ki, buna itimad tâbir olunur. İtimad, zâhiri mezhepte süneni kıyamdır. Velev, hükmen olsun[1].

Her kıyam ki, onda karar ve zikri mesnûn vardır, musâllî onda itimad eder: Halî senâ, kunut, cenaze namazı gibi.

Kavmede karar, ve bayram tekbirleri arasında zikri mesnûn, olmadığından musâllî, onlarda itimad etmeyip, ellerini yanlarına salıverir.

İtimadı müteakip, musâllî istiftah eder[2], yani sübhaneke okur:

Bunda «ve celle senâüke» cümlesi yoktur. Onu derse men olunmaz, demezse emrolunmaz. Cenaze namazının gayride, onun terki evlâdır, İhtimal ki, farkın vechi cenaze namazında duâ matlûp olup, o cümle cenazenin haline daha muvafık olmasıdır. (Nitekim cenaze bahsinde gelecektir.)

Subhanekeyi her musâllî okur. Muktedi dahi imam kıraete başlamış olmadıkça, okur. Kıraeti gerek cehr ve gerek ihfa etsin[3].

Duâ-i teveccühü ki;

âyeti kerîmesidir[4]. Ne namaza başlamadan önce ne başladıktan sonra okumaz[5].

Sübhaneke'nin mânâsı: «Allahım seni noksan, sıfatlardan tenzih ederim. Sana hamd ederim[6]. Senin ismin mübarek, saltanat ve azametin yücedir. Senden başka tanrı yoktur.»

Tenzih ile —ki, onun da meali tevhiddir— başlanıp tevhid ile hatm olunmuştur. Senâi alellâh, hususunda nüutu selbiyye ve sıfatı sübutiyyenin zikrinden, celâl ve cemalde ve bütün ef'alde, gayeti kemale terekki hasıl olmuştur ki, o da ülûhiyyet ile[7] ve infirad, ehadiyet ve samediyet ile ihtisas ve imtiyazdır.

Musâllî, istiftahtan sonra teavvüz eder, yâni «Eûzü billâhi mineşşeytânir-racîm» diye şeytanı matruddan, Cenâb-ı Hakka iltica eyler[8].

Teavvüz kıraet içindir. Bundan dolayı, onu imam veya münferid olan okur. Muktedi bulunan okumaz. Çünkü, onun kıraeti yoktur. Mesbuk, onu hali infiradda yâni —mâ sabakı kazâya— kıyamında senâdan sonra okur[9].

Bayram namazlarında imam eüzuyu, tekbirlerden sonraya bırakır. Zira kıraet tekbirlerden sonradır.

Musâllî sonra besmele çeker. Yâni «Bismillâhir-rahmânir-rahîm» der. Besmele dahi eüzu gibi kıraet içindir. Bunun ondan farkı şudur ki, eûzu kıraetten evvel yalnız ilk rekâtte

---

[1] Kuuden namaz kılmakta olduğu gibi ki, onda da sünnet, el bağlamaktır.İmam Muhammed indinde, itimat sünneti kıraet olduğundan musâlli, hâli senadaellerini salıverir.

[2] (Subhâneke) okumağa, sena denildiği gibi, istiftah dahi denir. Teveccüh duasına dahi istiftah itlâk edildiği olmuştur.

[3] Demek ki mesbuk onu, sonraya bırakır, yâni - kazai mâ sabaka - kıyamedince, okur. İmama rükûda yetişen, onunla meşgul olarak, rükûu kaçırmaz.

[4] Sûrei En'âmın yetmiş dokuzuncu âyetidir. Hazreti İbrahim aleyhis-selâmın duâlarındandır. Şafiîlerce okunur.

[5] Onu teheccüd namazından, senaya zam edebilir. Bunun dışında senânın onatakdimidir.

[6] Tebâreke, gayri mütesarref bir fiildir. Cenâb-ı Hakkın gayri için zikr olunmaz. Dâim ve kesir olan hayır ve berekettir ki, «senin esmâî hüsnanın hayırlarıbol ve bereketli oldu.» demektir.

[7] Bu kelimeyi müellif dahi, rububiyyet mânâsında istimal etmiştir.

[8] Çünkü, Huzûru-llahtan şeytan matruttur. İkaabta, seni kendisine şerikkılmak ister. Sen onu görmezsin. Teavvüz etmekle, onu gören Allâha, seni korumak için îtisam etmiş olursun.

[9] İmam Ebû Yûsuf: Teavvüz, senaya tâbidir. Onu muktedi dahi okur, dedi.

olur[1]. Besmele ise, her rekâtta ve ancak, Fâtihadan önce olur. Fâtiha ile süre arasında besmele mesnûn olmaz[2].

Besmeleden sonra musâllî fâtiha kıraet eder. Ve bitiminde âmin der. Ondan sonra, zammi sûre veya âyetler gelir.

Eûzu ve besmele gibi, kıraet dahi muktedi olmayan musâlliye aittir. Muktedînin temini, imamın cehri halindedir.

Sonra, her musâllî «Allahu ekber» diyerek rükûa varır.

Bu tekbire eğilmeğe başlamakla iptida edip, eğilmenin bitmesiyle tekbir dahi nihayet bulmuş olur ki, inhinanın tamamlanmasında rükû tesbihlerine şürû etmekle, namaz hallerinin hiç biri, zikirden boş olmamış olur.

Erkek kısmı rükûda dizlerini elleriyle kavrayarak ve parmaklarını aralık bulundurarak, arkasını düz ve başiyle sağrısını, bir istikamette ve dizlerini ve dirseklerini dik tutar. Beli veya dizleri yay gibi bükmek tenzîhen mekrûhtur.

Kadın kısmı ellerini dizleri üzerine kor. Parmaklarını aralık bulundurmaz, ve dizlerini dik, ve arkasını —istikamet üzere— düz tutmaz.

Rükûda her musâllî —en az— üç kere «sübhane rabbiyel-azîm» der. Sonra «semiallâhü limen hamide» diyerek, rükûdan başım kaldırıp —itmînan üzere— doğrulur[3]. «Rabbenâ Lekel-hamd» dahi der.

Tahmidde efdâl olan: «AlIâhümme rabbenâ ve lekel-hamd» demektir[4]. (AlIahümme rabbenâ lekel-hamd) yahut (Rabbenâ ve lekel-hamd) veyahut (Rabbenâ lekel-hamd) dahi denir.

Sevabın çokluğu, harflerin çokluğu nisbetindedir.

Sonra musâllî «Allâhu ekber» diyerek secdeye varır. Alnını yere koymakla beraber tekbîri de sona erdirir. Secdeye varırken —bir özür mânii olmadıkça— yere evvelâ dizlerini ve sonra ellerini koyup, yüzünü iki elinin arasına koyarak, alnını ve burnunu yere götürür, ve —itmînân üzere olarak— tesbih eder ki, en az üç defa «subhâne rabbiyel-âlâ» der.

Erkek kısmı secdede, karnını uyluklarından ve kollarını koltuklarından uzak tutar[5].

Kadın kısmı secdede alçalıp kollarını yanlarına zam, ve karnını uyluklarına bitişik tutar.

Gerek erkek ve gerek kadın olsun, secdede ellerinin parmaklarını kıbleye doğru tutup, onları biribirine bitiştirir[6], ayaklarının parmaklarını dahi, yere dikerek, parmak uçlarını kıbleye doğrultur. Sonra, «Allahu ekber» diyerek secdeden başını kaldırıp —itmînân üzere— celse yapar[7]. Ve ellerini uylukları üzerine kor, sonra yine «Allahu ekber» diyerek ikinci secdeyi, birinci secde gibi ifâ eder.

---

[1] Salâvatı mendûbenin üçüncü rek'âtleri dahi, şefin iptidası olmak itibariyle, ilk rek'ât sayılır.

[2] Sûre için dahi tesmiye ederse, mekrûh dahi olmaz. Sûre kaydi, âyât için,tesmiye olunmanın kerahetini ifade eder.

[3] Cenâb-ı Hak hamd edenin, hamdını kabul eder, demektir ki, sima kabulmânâsınadır. Nitekim, hadîsi şerifte: «Eûzü bike min duâin lâ yusmeu» buyurulmuştur ki, lâyukbelü, demektir. Hamide lâfzındaki hâ, zamir olmasına göre, Cenâb-ı Hak, kendisine hamd edenin hamdını kabul eder, demektir.

[4] Ve lekel-hamd'daki vav hakkında ihtilâf etmişlerdir. Zâidedir, âtıfedir diyenler olmuştur. Takdiri: «Rabbenâ hamednâ ve lekel-hamd» tır. Zaide olması dahauygundur.

[5] Ve ileri uzanarak kollarını yere yatırmamakla, üzerlerine itimat edici olurki, izdiham halinin gayride, bütün âzâsı ile secde etmekte, bu sûret eblâğdır. İzdiham halinde, yanındakini incitmemek için toplu bulunur.

[6] Parmakların yekdiğere tamamen bitişik hali, yalnız burada menduptur.

[7] Bu celsede erkeğin ve kadının oturuşları başka başkadır. Kaideler dahiona göredir. Nitekim, salâtın sünnetinde vardır.

Sonra, ikinci rekâte kıyam için «Allahu ekber» diyerek başını kaldırır ve evvelâ, başını, sonra dizlerini kaldırıp, özrü olmadıkça elleriyle yere dayanmayarak kalkar. İkinci rekât birinci rekât gibidir. Şu kadar ki, onda el kaldırma, Sübhaneke ve eûzu yoktur.

İkinci rekâtın ikinci secdesinden sonra, kuud edip erkek ve kadın kendilerine mahsus şekli ile celse, bulunur, ve tahiyyat okur. Ve şehadete gelinildikte —lâ derken— şehadet parmağını kaldırmak ve —illâ derken— yerine koymak sûretiyle, işaret eder. İfâ keyfiyeti, süneni salâtta zikr olunmuştur.

Kaadei ûlâda, tahiyyat üzerine bir şey ziyade etmez. Zira onu müteakip, üçüncü rekâte kıyam vâciptir.

Rükûda, sücûdda, teşehhüdde Kur'ân kıraeti, eimmenin icmaı ile mekrûhtur[1].

Tahiyyat: Tahiyyenin cem'idir ki, —karşılaşma sırasında— selâmlaşmak kabilinden olan ve fil-asıl, «Hayyâkellâh» diye, hayatın bekası temennisini mütezammin bulunan duâyı etmek, demek olup, burada maksud mülk ve azamete delâlet eden, en aziz elfaz ve ibadatı kavliyedir. Onda müstahap olan dahi, İbni Mes'ûd hazretlerinin tahiyyatını okumaktır ki, Müşarün-ileyh hazretleri: Rasûlü ekrem sallâ-llahü teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri, elimi, mübarek elleri arasına alarak, Kur'ândan sûre talim eder gibi, bana tahiyyatı talim buyurdular ve dediler ki, sizin biriniz namazda oturduğu vakit:

desin, buyurmuştur. Buna, İbni Mes'ûd'un teşehhüdü dahi denir.

Bunların mânâlarına gelince: «(Et-tahiyyâtü lillâhi): bütün ibadatı kavliyye, (ves-salâvatü) ve bütün ibadatı bedeniyye, (vet-tayyibâtü) ve

bütün ibadatı mâliye, Hak celle ve alâya lâyıktır, demek olup, bu kelimatı şerife, mîraç gecesinde Hazreti hâtemül-enbiyâ (aleyhi ve aleyhimüs-salâtü ves-selâm) efendimizden sâdır olmuştur. Kendileri, ilhamı rabbani ile, bu tahiyyat ve tâzîmatı ettiklerinde, Cenab-ı Zül-celâl vel-ikrâm: Ey nebiyyi âlî câh, sana «selâm ve rahmetullâh ve berekâtullâh» olsun, meâlinde olan: (Es-selâmü aleyke eyyühen-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtühü) kavli kudsîsiyle reddi tahiyyat, buyurmuştur[2]. Tahiyyata,ehli islâmın tahiyyeti olan selâmı, ve salâvâta, o mânâda olan rahmeti, ve tayyibata, münasibi olan berekâtı, mukabil kılmıştır. Hazreti nebiyyi ekremin, tahiyyat ve salâvât ve tayyibattan ibaret, üç kelimesine mukabil, Hazreti Hâllâkı kerîm, selâm ve rahmet ve berakâttan ibaret, üç kelime ile, ifazai in'am ve tekrîm buyurmuş olup, Nebiy aleyhisselâm dahi, Ekrem ve ecvedi hâlkullâh olmakla, o feyzi rabbaniden olan ihsanını, bil-cümle Enbiyâ ihvanına ve meleklere, insü cinden olan, müminlerin sulâhâsına atf ederek[3]: (Es-selâmü aleynâ ve âlâ ibâdıllâhis-sâlihîne) buyurmuşlardır. Bunun üzerine bütün melekler ve bilhassa Hazreti Cibril, vahy ve ilhamı Hazreti rabbü celil ile: «Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve rasûlüh» diye kelimeteyni şehadeteyni tertîl eylemişlerdir.

İşte teşehhüdü İbni Mes'ûd, tâbir olunan «Et-tahiyyât » böyle dört takım kudsî kelimattır[4]. Şehadet ederim ki, demek: Bilir ve beyan ederim ki demektir. Şehadeti

---

[1] Namazdan sonra - elfazı Kur'âniye ile - edilen dualarda kıraet değil, dua,kasd olunmaktadır ve illâ, tahrîmen mekrûh olur.

[2] Sizden biriniz kendisi için sevdiğini din kardeşi için de istemedikçe imanetmiş olmaz.» Hadîsi şerifinin şerhinde Şeyh İsmail Hakkı kaddese sırrehu'nun:«Enbiyanın selâmı meşrû oldu. Zira Enbiya, evhai nâsa muhalif vech ile, emr etmeleriyle makamı nübüvvet, mezannei itiraz oldu.» demeleri, bu ifadeye mülâyimdüşmez.

[3] Mahlûkatın sıfatları için, ubudiyetten eşref bir şey yoktur ki, o da rabbın fiiline rızadır. İbadet rabbı râzı eden şeydir. Ubudiyet, ibadetten akvadır. Çünkü, Ukbada bâki kalan odur. İbadet öyle değildir. (Yâni ibadet teklif yoluyla ahirette kalmaz. Amma, onun teneffüs gibi bilâ meşakkat sudürü vâkidir, inkâr olunmaz. Zira, insan Hazreti Hakka karib oldukça, taatça müzdad olur. Sâlih: hukûkullâhı ve hukûku ibâdı gözedendir.

[4] Elgaz-ı fıkhiyyemizin evahirinde mezkûr olduğu üzere teşehhüdü İbni Mes'ûd, iki vav iledir ki, «eşhedü en lâilâhe illâllaâh ve eşhedü enne Muhammedenabduhû ve Rasûluhû» dur.

Bir de teşehhüdü ebi Mûsa vardır ki, âlâ kavlin, teşehhüdü İbni Abbastır. O bir vav iledir ve şöyledir: «Et-tahiyyâtül-mübârekâtus-salavatüt-tayyübatu lillâhi. Selâmün aleyke eyyuhen-nebiyyü

saniyede onlar dahi, zâtı hazreti risalet hakkında üç şey cem etmişlerdir ki, biri eşrefi esmai nebî olan, Muhammed namı âlîsi, ve biri eşrefi evsafı insan olan, Abdiyyet, ve diğerbiri insan için en şerefli vasıf olup, müstelzemi nübüvvet bulunan, Risalettir.

Musâllî Et-tahiyyât okur iken, Cenâb-ı Hakka tahiyyat, ve Nebiy alehis-selâma ve nefsine ve evliyaullâha selâm eder gibi, o elfazı mübarekeyi — mevzu olduğu maânîyi kasd ederek — alâ vechil-inşa okur[1].

Farzların iki evvelki rekâtlerinden sonrasında — ki, akşam namazının üçüncü rekâatine dahi şâmildir — Fâtiha okunur. Ve anlatıldığı şekil üzere oturup, zikr olunan teşehhüdü okur[2]. Ve sonra, Nebî aleyhis-selâma salâvât getirir ve sonra Kur'ânın elfazına ve sünnete müşabih şey ile duâ eder ki, Nebî aleyhis-salâtü ves-selâma salâvattan sonra olan duâ, makbul olur. Sonra da, evvelâ sağına ve sonra soluna: «Es-selâmü aleyküm ve rahmetüllâh» diyerek kendisiyle beraber olan cemaatı ve hafazayı, niyyet eyleyerek selâm verir.

İMAMET ve CEMAATLE NAMAZ

İmamet: Namazının bir cüzünde imama ittiba'dır[3]. O ittibaı edene muktedi tâbir olunur ki, onun Müdrik, Mesbûk, Lâhik, envai âtide anlatılacaktır[4].

İmamlık, bizce müezzinlikten efdâldir. Nebî aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretlerinin ve hulefai râşidînin, rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmaîn hazeratının muvazabetleri imametedir.

Efdâl olan: İmam, hem de müezzin olmaktır. İmam Ebû Hanîfe hazretleri, imamlık meziyyeti ile ezan okumanın faziletini cem etmişlerdi.

Namazı cemaatle kılmak — özürsüz olan[5] — hür erkekler için[6] — kavli esah üzere —[7] kuvvette, vâcip derecesinde sünneti müekkededir[8]. Çünkü, cemaat üzerine, müvazabeti seniyye vâki olmuştur. Ve hâdîsi şerîfte: Cemaatin namazı, sizin birinizin yalnızca kıldığı namazdan, yirmi beş cüz ve diğer rivayette yirmi beş derece efdâldir, buyrulmuştur[9].

---

ve rahmetullâhi ve berekâtuhû, Selâmün aleynâ ve alâ ibâdihil-Iâhis sâlihine. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden rasûlullah.» Mezhebi Şafiide olanların okudukları tahiyyat budur.

[1] Bâzıları, onun hikâyei selâmullâh olup, musâllînin selâmı ibtidâisi olmadığına kail olmak istemişlerdir. İbni Hacer demiştir ki, teşehhüdce mütevatir olan elfaz: Peygamber aleyhis-selâmın dahi «ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasûluhû» buyurur olduklarıdır, «ve enni Rasûlullâh» buyurur olduklarına dair olan Sözün aslı yoktur. Teşehhüdün gayride ve enni rasûlullâh, buyurdukları olmuştur.

[2] Zeyleînin ifadesine göre, onun tâyini müstahabdır.

[3] Bu tarife göre, imam kelimesi, kitap ve bisat gibi fial bimânâ mef'ul ise defıkıhta muktedi mânâsınadır. Bu mevziin gayride imamet: İmamlık mânâsınadırki, namazda imam olmak ve imamlık etmek demektir.

[4] İstihlâf bahsindeki istitradı okuyunuz.

[5] Çünkü, cemaat özür ile sâkıt olmaz. Özürler faslına bak.

[6] Çünkü, köle mevlâsının hizmetiyle meşguldür. Efendisi izin verse de, onavâcip olmaz. Rical kaydi, nisadan ihtirazdır. Çünkü, onlar âtiyen musarrah olduğuüzere, huzuru cemaatten memnudurlar. Maksût, çıkmağa kaadir olan ahrarı baligindir.

[7] Muhaşşinin ifadesine göre bu baptaki akvalin âdeli ve akvası cemaatin,vâcip olduğudur. Onu farzı kifaye ve farzı ayn diyenler de olmuştur. Farzziyyetinekail olanlar, sıhhati salât için onu gart kılmamışlardır. Cemaat, sünneti müekkededir diyenlerce, sünneti fecirden, daha müekked, bir sünnettir. Ve teravihin gayride, sünneti ayn'dir. Teravihte sünneti kifâyedir. Vitir ramazanda cemaatle, müstahap olup, ramazanın gayride olan vitirde ve teravihin gayri tatavvûda, cemaatfarzı hatırlatıyorsa mekruhtur.

[8] Cuma ve bayram namazlarından gayride demektir. Çünkü, bunlarda cemaat, cevazın şartıdır.

[9] Zeyleide mezkûr olan, hâdisi şerifin meâli şudur: Erkeğin cemaatle kıldığınamaz, evinde pazargahta kıldığı namaz üzerine yirmi derece ziyade olur. Buharidedahi mezkûr olan haber aynidir.

Bunlar mesacidi selâsenin gayri hakkındadır. Mesacidi selâse ki, Mescidi haram. Mescidi şerifi nebevî, Mescidi aksâ'dır. Onlardaki fazileti cemaat, binlerce derece daha fazladır.

Mükellefe, onu özürsüz terketmek olamaz. Bir şehir ahalisi, onu bilâ özür terk ederlerse, emrolunurlar. Kabul ve imtisal ederlerse ne âlâ. Etmedikleri takdirde kıtâl olunurlar. Zîra, cemaat şeâiri İslâmiyyedendir ve bu dîni mübînin hasaısındandır.

Cemaatin fazileti, bir kişi ile de hasıl olur. Velev ki, sabi mümeyyiz[1] veya kadın[2] ve hattâ, ev içinde dahi olsun[3].

Amma, cuma namazı için, cemaatin imamdan başka, üç yahut iki[4] kişi olması şarttır. Nitekim, bâbında mezkûrdur.

(Cemaatin hikmeti meşrûiyyeti, ehli salât arasında, ülfet nizamının ayakta durması[5] ve bir de, bilmeyenin bilenden, ef'ali salâtı teallüme alıştırılmasıdır.)

Ricâli esıhha[6] için, imamlık etmekte şurutu sıhhat altıdır: İslâm, bülûğ, akl, zükûret, kıraet, özürden selâmet.

İslâm, şartı umûmidir. Münkiri baas olmak, yahut Hazreti Sıddîkin hilâfetini veya sohbetini münkir bulunmak veyahut Hazreti şeyhayne — iyâzen billâhi teâlâ— sebbeylemek, yahut şefaati inkâr etmek gibi[7], kendini ikfar edici sıfatı zahir olmuşken, izharı islâm edenlerin imamlığı sahih olmaz.

Bulûğ, çünkü, sabinin salâtı nefldir. Onun nefli ise, kendine lâzım değildir.

(Yâni, bâliğin sabiye uyması, ne farzda ve ne neflde sahih değildir. Çünkü, sabînin farzı nefl olmasına ve nefli dahi kendine ademi lüzûmuna mebni, bâliğin sabiye uyması, her iki hale göre, kavinin zaîfe bina edilmesi demek olacağından sahih olmaz.)

Akl, çünkü, aklı olmayanın namazı sahih değildir. Sekran gibi[8]. Zükûret, (erkekliktir) Bu şartla kadınlar hariç kalmıştır.

(Kadının kendi hakkında namazı sahih olduğu halde, erkeğin ona iktidası sahih olamaz.)

Çünkü, kadınların arkada durmaları emrolunmuştur.

(Böyle bir emr ise, onların arkalarında ve yanlarında namaz kılmaktan nehy demektir.)

Hunsâ dahi, hükümde kadındır[9]. Kadından gayrisi ona İktida edemez[1].

---

[1] Sinni temyiz, yedi yaştır. Ona sabii akıl dahi denir. O yaşta olana namazaaklı eren çocuk dahi denebilir. Muhaşşî der ki, bundan müteneffili muktedi ile dahi,cemaat fazileti hâsıl olacağı münfehim olur.

[2] Evinde zevcesi, yahut cariyesi veyahut çocuğu ile, namaz kılan kimse, cemaat faziletini ityan etmiş olur. Şerhte böyle mezkûrdur. Lâkin fazileti mescitdaha fazladır.

[3] Lâkin, evde cemaat olmak, cemaatı kaçırmak, yahut camiye çıkılamamaksûretinde olur. Yoksa, bunu âdet etmek şöyle dursun, arada sırada yapmak bile- özürsüz olursa - bid'at ve mekruh olur.

[4] Yahut tabiri, hikâyei hilâf içindir. Mutemet olan, kavli evveldir.

[5] Bundan dolayıdır ki, mahallelerde, mescitler meşru olmuştur. Tâ ki, Evkâtısalâtta komşular arasında husuliyle herkes birbirini tanımış ve yoklamış olsun.

[6] Esıhha, atıbba vezninde sahihin cem'idir ki ,özürlü olmayan erkekler demektir. Çünkü, özür sahibinin kendi emsaline imameti sahih olduğu gibi, kadınınademi tekaddümü şartiyle, kadınlara imameti dahi maal-kerahe sahih olmakla, buşartların cümlesi onlarda muteber değildir.

[7] İsrâ'yı, yahut rüiyyeti veyahut kiramı kâtibinin vücudünü inkâr gibi. Lâkin münkiri rüiyyet olan, Celâl ve azamete mebni rüiyyet olunmaz, derse, onunimameti, Ebus-suûd şerhinde mezkûrdur. Bir zaman imamet edip te badehû kâfir, veya pis yahut amden taharetsiz olduğunu, cemaate söyleyen kimsenin, cemaatine, iadei salât etmek yoktur. Çünkü, onun diyanette olan haberi, kendi itirafiyle olan fıskı sebebiyle makbul değildir. Kıldırdığı namazın, necaset, yahut taharetsizlik sebebiyle, fesadı tebeyyün etmek gibi değil ki, onu ihbarda iade lâzımgelir.

[8] Ve dâima mecnun gibi. Amma, gâh mecnun olup gâh ifakat bulanın, ifakat halinde imameti sahih olur. Bunağın imamlığı sahih olmaz.

[9] Hükmen kadın olan hunsâ, Muhaşşinin babı ezanda geçen ifadesine göre,hunsâyı müşkil iken, bu baptaki ifadei âtiyyesi umumidir.

Kıraet, okumaktır. İhtilâfı imam ve imameyn üzere namaz sahih olacak âyetin ezber okunabilmesidir[2].

(Bu şarta binaen, okuyanın ümmiye, yahut dilsize iktidası sahih olamaz. Ümminin, dilsize iktidası dahi sahih olamaz. Çünkü, ümmi iftitah tekbirini alabildiği cihetle dilsizden akvâdır.)

Amma ümminin ümmiye ve dilsizin dilsize iktidası sahihtir.

Özürlerden sâlim olmak, çünkü, özürlünün salâtı zarûrîdir. (yâni, ancak zarureti özrüne mebni, sahih olmuştur.) Artık, ona mâzürden başkasının iktidası sahih olamaz.

Âzar, Ruafi daim, ihtilâtı rîh, fe'fee, temteme, lusga gibi şeylerdir. «Ruâf, infilât için, kitab-ut-taharenin özürlüler faslında malûmat vardır. Fe'fee, ve temteme: Fa ve ta harfını tekrarlamak sûretiyle muntazam konuşmayanlardır ki, bunlara, kekeme ve pepe derler.

Lusga ise, bâzı harfleri değiştirerek konuşanlardır ki, bunlara da peltek denir.

İnfilâtı riha müptelâ olanın, silsi bevle müptelâ olana iktidası sahih olamaz. Çünkü, o iki özürlüdür (ki, onun hem hadesi ve hem habesi vardır)[3].

Peltek, pelteğin gayriye imam olamaz. Kur'ânda lusgadan hâli bir şey bulamayıp ta, gece ve gündüz saatlerinde lisanını ıslahtan âciz kalan kimsenin namazı, kendi nefsi için câizdir. Cehd ve tashihi terk ederse, namazı fâsiddir.

(Muhaşşinin ifadesine göre, aciz halinde, salâtının kendi nefsi için câiz olabilmesi dahi başkasına İktida etmesi mümkün olamamak ile mukayyed olup, eğer iktidası mümkün olur ise, namazı nefsi için dahi sahih olamaz.)[4].

(Şartı salâtın fıkdanından safim olmak), taharet ve setri avret gibi, salâtın şartlarından birinin mefkud olmaması demektir.

Şu şarta binaen hadesten veya necaseti mâniadan, tahir olmayanın[5] ve mestûrül-avre olamayanın, tâhir ve mestur olana imamlığı sahih olamaz[6].

İktidanın sıhhatinin şartlan, takriben on dörttür:

(İktida, lûgatte mutlak mülâzemettir. Istilâhte bir kimse namazını, imamın namazına rabtetmektir. O kimseye muktedi denildiği gibi memûn dahi denir.)

1 — Muktedi, kendi tahrîmine mükareneten imama mütabeatı niyyet etmektir.

Mukarenet, ya hakikî, yahut hükmî olur. Nitekim beyanı tahrîme şartlarında geçmiştir.

Muktedi, hem salâtı ve hem mütabeatı niyyet eyler demektir. (Tahrîme şartlarının beşincisine bakınız.)

---

[1] Yâni, ne erkek ona İktida edebilir, (Çünkü, onun kadınlığı muhtemeldir)ne de kendi gibi hunsâ İktida edebilir. Çünkü, geriye kalanın erkekliği ve ileri geçenin kadınlığı muhtemeldir. Amma, kadının hunsâya iktidası sahih olur.

[2] Ezberinde olmayanı, mushaftan okumak mufsidatı salâttandır. Ve bundaimam ve münferit müsavidir.

[3] Muhaşşî der ki, bunun aksi yâni, silsi bevil olanın infilâtı rîna müptelâ olana, iktidası sahih olur. Kan aldırana gelince, yarasından kan çıkmıyorsa, onun.esıhhaya imameti sahih olur.

[4] Lâkin, ceht ve tashihi terk etmemek meselesi dahi ömür müddetince okimse, lisanının tashihine cehd üzere olmak demek olup, bu da hareci azîm olduğundan, fetvada, mezkûr gart muktezasına gidilemez. Fetâvâyı Ebil-leysten menkuldür ki, El-hamdülillah yerinde El-hemdülillah ve kul huvellahu yerine kül-huvellahu demek, bunun gayrisine kaadir olmayan veyahut lisanında özür olmadığı halde, ağzından böyle çıkmak suretinde de namaz fasit olmaz. Demek ki, mezkûrşartta hilâf vardır. Çokları da onu zikr etmemişlerdir. Zira onda hareci azîm vardır.

[5] Zâhiri budur ki, temiz olamamak, gerek necaseti izale edecek şeyi bulamamak, gerek bulsa da inkişafı avret gibi, bir mâni hâsıl olmak suretiyle olsun.

[6] Takyidin zahiri, necaseti mâniayı hâmil olanın ona ve çıplak olanın çıplağaiktidası sahih olmaktır.

İmamın[1], imameti niyyet eylemesi, kadınların ona iktidaları sahih olabilmek için şarttır. Muhazat ile lâzım gelecek, fesadı salâta binâen ki, onun meselesi meşhurdur. Mufsidatta zikr olunur[2].

Kavli eksere göre, cuma ve bayram namazları dahi olsa, böyledir.

(Yâni, cemii salâvatta bilâ fark, kadının iktidasının sıhhati için, imamın, imamete niyyet eylemesi şarttır. Nitekim Muhaşşi, müfsidat faslında kâfîden ve Tebyinden naklen tasrih etmiştir.)[3].

2 — İmamın ökçesi, muktedînin ökçesinden ileri bulunmaktır.

(Bu mutedî bir olmak sûretinde zahirdir ki, imam ile yanyana ve onun sağına durur. Şu kadar ki, ökçesi imamın ökçesinden geri bulunur. Soluna, yahut arkasına durur ise, sünnete muhalif olduğu için mekrûh olur.)

İtibar ökçeyedir[4]. Hattâ muktedînin uzun ayaklı olmasından dolayı, — ökçesi geri olmakla beraber — parmakları, imamın ayağı parmaklarını, geçerse dahi zarar etmez[5].

3 — Kılınan namazda, imam muktedîden halen, yüksek olmaktır.

Meselâ, imam nâfilede iken, muktedi farz kılmamak gibi[6].

4 — İmamın kıldığı farz, muktedînin kıldığı farzdan başka olmamaktır: Biri öğlenin farzını kazâ, ve diğeri ikindinin farzını edâ veyahut,biri bir günün öğlesini, ve diğeri başka bir günün öğlesini kazâ, etmek gibi[7].

Çünkü, müşareket vardır, onda da ittihad gereklidir.

(Yâni, muktedi imama müşarik olmakla, namazları müttehid bulunmak lâzımdır ta ki, imamın namazı muktedînin namazını mütezammin olabilsin.)

Buna binâen, bir namazı nezr edenin, başka bir namazı nezr etmiş bulunana, iktidası sahih olmaz. Zîra, nezirlerde birlik yoktur[8]. Nezirlerde ihtilâf, farzlarda ihtilâf gibidir[9].

Nâzirin hâlife, iktidası dahi sahih olamaz. Çünkü nezr olunan namaz akvâdır[1].

---

[1] Lâfzı imamın, tezkîr ve tenisi müsavi ise de, imam kelâmı, müzekker hakkındadır. İmamı ünsaya, sözün şümulü yoktur.

[2] Muhaşşi der ki, imam onları, iltizam etmedikçe, fesat olmaz. İltizam dahi,onun niyyet etmesiyledir. İmam ona imameti niyyet eylemedikçe, kadın imamın namazına dahil olmuş olmaz. Hunsâ dahi, ünsa gibidir. Bir ile müteaddidin farkıyoktur.

[3] Burada ise demiştir ki, Nihirde, Hulâsadan naklen, cuma ve bayramlarda,niyyetin şart olmadığına ittifak etmişlerdir.

[4] İmâ ile namaz kılanlarda itibar başadır. Hattâ muktedînin başı, imamdan geride olup ta, ayakları onun ayaklarından ileride bulunsa, İktida sahih ve aksi takdirinde gayri sahihtir.

[5] Malûm olsun ki, müellifin, imamın tekaddümünün şart kılınmasına dair olan ifadesi, mezhebe hilâftır Müktedî, imamla aynı hizada olsa dahi, İktida sahihtir.

[6] Muhaşşî der ki, Vitrin vâcip olduğu kanaatinde olanın sünnet olduğunakani olana iktidası, bu kabilden değildir. Çünkü, bu iktida, salâtın aynı olmasına mebni, sahihtir. Salâtın birliği kanaattaki ihtilâfiyle muhtelif olmaz. Ve kezâ, bir sünnet kılanın başka bir sünnet kılana, meselâ: Yatsının sünnetini kılanın teravih kılana, veöğlenin son sünnetini kılanın ilk sünnetini kılana, iktidası sahihtir. Nitekim, bahriRaikta ve gayride mezkûrdur. Zahîriyyede demiştir ki, ikindinin iki rekâtını kılmışve güneş gurup etmiş bulunan kimseye, namazının son iki rekâtında İktida edilse.- her ne kadar muktedi için bu namaz kazâ ise de - olur. Çünkü, kılınan namazbirdir.

[7] Bunlar farz olarak sahih olmaz, demektir. Yoksa muktedinin namazı - nâfile olarak - sahih olur. Muhaşşî merhum, nüfsidatın muhazat meselesinde tasrih etmiştir ki, ikindi kılan bir kimsenin arkasında öğleyi niyyet edenin namazı – nafile olarak - sahihtir.

[8] (İmamın nezrettiği namazı kılmak nezrim olsun) demiş bulunursa - namazın birliğine mebni - iktida sahih olur.

[9] Bu tâlil Muhaşşînindir. Ve beyanı veçhile müellifin tâlîlinden azhardır. Müellif, «zîra nâzirin iltizam ettiği olan hususta, gayr üzerine velâyeti yoktur» demiştirki, vücup ancak, nâzir hakkında zahir olup, diğeri hakkında zahir olmamakla, kendi nezrinin gayride, başkasına iktida ederse, farz kılanın nafile kılana, iktidası gibiolur, demek istemiştir. Bu halde meselenin, üçüncü şartı tefrîi zahir olur.

Hâlifin nazire, hâlifin hâlife, — nezirlerin birliğinde — nâzirin nâzire, iktidası sahihtir.

5 — Dört rekâtlı bir farzın, vakti çıktıktan sonra — kazâsı için akdolunan cemaatte[2] — imam mukîm olup ta, muktedi misafir olmamaktır. İmam — kılınacak namazın mertebesine göre — muktedîden ednâ olmamak şartına binaen ki, bu halde — ya kaade, yahut kıraet hakkında —farz kılan nâfile kılana, İktida etmiş olur.

(Malûm olsun ki, vakit dahilinde mukîmin müsafire, ve bilâkis müsafirin mukîme, iktidaları bütün namazlarda sahihtir. İki ve üç rekâtlı farzlar, seferde ve hazarda mütegayyer olmamakla, onlar müstesna olmak üzere, dört rekâtlı farzlara göre, mukîm bulunan muktedi, müsafir bulunan imamın selâmından sonra, namazını — kıraetsiz — itmam eder. Müsafir bulunan muktedi, mukîm bulunan imam ile beraber, namazını tam olarak kılar. Çünkü, vakit bâkî olmakla, muktedînin namazı, imamın namazına merbutan tamama tegayyür eder. Tegayyürün yokluğu, kazânın hususiyyetindendir. Vakit dışında ise dört rekâtlı farzlara göre, mukîmin müsafire iktidası sahih ve müsafirin mukîme iktidası gayri sahihtir. Çünkü, onda, kariyi zaîfe binâ etmek mahzuru vardır. Zîra İktida, birinci şefi veya ikinci şefi'de olmaktan hâlî olmayıp, birinci şefi'de yâni, ilk iki rekâtte olduğuna göre, müsafirin kaadesi, namazın ahiri olduğu için farz, ve mükîmin kaadesi kaadei ûlâ olduğu için vâciptir. Farz ise, vâcipten akvâdır. İktida ikinci şefi'de vukubulduğuna göre, mukîm bulunan imam, kıraet farizasını ilk şefi'de ifa etmiş olmakla ona göre, ikinci şefiin kıraeti nâfile iken, müsafir bulunan muktedi hakkında, kıraet henüz farzdır.)

6 — İmam mesbuk olmamaktır. Zîra onun iktidada şüphesi vardır[3].

(İmamın lâhik olmaması dahi meşruttur. Çünkü, lâhik, hükmen imam arkasında demektir. Hattâ kıraet etmez.)

Bunların kendi gibilerine dahi iktidaları sahih olmaz. Nitekim, Dürrü Muhtârda sarahat vardır[4].

7 — İmam ile muktedinin arasını «Kadın saffı» ayırmamaktır[5].

Şu mealdeki kavli şerifi nebeviye mebni ki: İmam ile kendi arasında nehir, yol, kadınlardan bir saff, bulunan kimsenin namazı yoktur buyurulmuştur.

Eğer arada olan kadınlar üç olursa, son safa değin, her saftan üç kişinin namazları fâsid olur. (O kadınların sağından ve solundan birer kişinin namazları fâsid olur). Sairlerin iktidaları câiz(sahih) tir. Fetva dahi bunun üzerinedir[6].

---

[1] Çünkü, kasten vâciptir. Yemine mukaarin bulunan namaz ise, fiil ve terkicâiz bir nafile iken, iki cihetin biri, yemin ile kuvvet bulmuştur. Onun vücubü, birrintahakkuku içindir. Bu tâlil, meselenin üçüncü şarta tefrîini iktiza eder.

Nâzir, nezr edenler. Menzûre, nezr olunan namazdır. Hâlif, «şu namazı kılacağım » diye yemin edendir. Mahlûfün - aleyhâ, işte o namazdır. Bir, yemini yerine getirmektir.

[2] Çünkü, kazâ için dahi, cemaat akdi meşrûdur.

[3] Yâni kendi tahrîmesini, imamın tahrîmesine bina ettiği için mesbuk, - gecenin kazâsı için, kıyamından sonra - dahi min cihetin muktedi demektir. Muhaşşîder ki, ona kıraetin lüzumu, infirat şüphesine mebnidir. Demek ki, onda infirat tarafıdahi vardır. Ve molla Hüsrevin tâbirince, onun infirat ciheti hakikî ve İktida cihetisûrîdir. Ve her iki cihetin tefriatı vardır. Nitekim zikr olunur.

[4] Bahri Raikte demiştir ki, mütesavi olan iki mesbukun, biri kendi üzerindeolanın kemiyyetini unutmuş olursa, diğerine iktida ederek değil de, ona göz ucuylabakarak, kılsa namazı sahih olur.

[5] Muhaşşinin beyanına göre muktedîden, erkek muktedi maksuttur. İki muktedînin arası, imam ile muktedi arası gibidir ki, onların aralarında dahi, kadın bulunursa, iktidarı sahih olmaz.

[6] Alâ kavlin, üç kadın, arkalarında bulunan bütün erkek safları için, iktidaya mânî bir kadın safı demektir. Saff tam olduğu gibi ki, o sûrette arkada bulunansaflardaki erkeklerin kâffesinin namazları - bu hadis-i şerife göre - fâsittir. Müellifkelâmı itlâk etmekle, kadın ile muktedi arasında hail bulunup bulunmamağa sözşâmil olmuştur. «Lâkin arada hail, yahut açıklık bulunmak fesada mânidir». Nitekim inşallahü teâlâ muhazat meselesinde zikrolunur. Kıyas icabı, kadınların arkalarında bulunan erkeklerden yalnız ilk saftan o kadar kimselerin namazları fâsitolup, onlar diğerlerine hail olmakla, onlardan sonrakilerin namazları fâsit olmamaktadır. Ve lâkin bu kıyas,

Ve eğer arada olan kadınlar iki olursa, yalnız onların arkalarındaki iki kişinin namazları fâsid olur. (Yâni, namazın fesadı daha arkadakilere geçmez. Kadınların sağ ve sol yanlarından iki kişinin dahi — namazlarının fesadına — bu söz münafî düşmez.)

Ve eğer safta yalnız bir kadın var ve erkeğin hizasında ise, sağ ve solundan onun hizasında olan birer erkek ile arkadan bir erkeğin namazları fâsid olur[1].

8 — İmam ile muktedi arasında, ne kayık geçecek nehir[2], ne de üzerinde aralıksız saflar olmadığı halde[3], araba geçecek yol bulunmamaktır.

Mânî olan aralık, müftâ-bih kavle göre, iki saf sığacak kadar olan açıklıktır[4].

(İki saf arasındaki açıklık ise, bir veya iki arşın miktarıdır. Bu da, her safın secde yerleri ile diğerlerinin kıyam yeri olarak mûteber olur[5]. Cami içindeki geniş meydan, birçok saflar sığacak kadar dahi olsa, iktidaya mânî değildir. Zîra mescid için müstakil parça hükmü vardır. Bayram namazgâhları dahi mescid hükmündedir[6].

9 — İmamın intikaalâtını anlamağı işkâl eder derecede, arada hâil(duvar) olmamaktır.

Eğer işitmek veya görmek sebebiyle, imamın intikaalâtına iştibah kalmıyorsa İktida, sahih olan kavle göre, sahihtir. Şu rivayete binâen ki, Nebiyyi Ekrem sallâllâhü aleyhi ve sellem

---

müellifin âtideki sözünden zahir olacağı üzere, tamolmayan kadın safı hakkında olup, tam saf, hadise ittibaen kıyastan hariç olmakla,kadın safının arkasında kalan cemaat, yirmi saf dahi olsalar, onların namazları istihsanen fasittir.

[1] Onlardan ziyadesinin namazları fâsit olmaz. Çünkü, her (üç) cihetten salâtıfâsit olan kimseler, o kadın ile diğer erkekler arasında hail olmuş olurlar. Bu bahsin özeti olmak üzere, Tahtâvi merhum, Dürrü Muhtârın muhazat meselesinde. Mısırlı Ebus-suûttan naklen demiştir ki, bir kadın, sağ ve solundan birer kişiylearkadan bir kişinin ki, namazlarını ifsat edip, bunlardan ziyadesinin namazlarınıifsat eylemez. Çünkü, üç cihetten namazları fâsit olan, birer kişi o kadın ile diğercemaat arasında hail olmuş olur. İki kadın, kendi sağ ve sol taraflarından birerkişi ile arkalarından kendilerine muhazi iki kişinin ki, ceman dört kişinin namazlarını ifsat eylerler. Çünkü, iki, tam cemi olmadığından, iki kadın dahi bir kadıngibidir. Fesat, başka saflara kadar, teaddi etmez. Eğer kadınlar üç olursa, kendisağ ve sol cihetlerinden birer kişiyle arkalarından kendilerine muhazi üçer kişinin,son safa kadar namazları fasit olur. Ve bu cevap, rivayetin zâhiridir. Kadınlardanimam arkasına, bir saf olup, onların arkalarında dahi müteaddit erkek safları bulunsa, bütün o safların namazları fâsit olur. Eğer kadın safının arkasında duvar olupo duvarın arkasında erkek safları bulunursa, onların namazları fâsit olmaz. Kadınsafının arkasında erkek safı olup, duvar onlardan sonra olsa ve duvarın arkasındadahi, saflar bulunsa, cümlesinin namazları fâsit olur.

[2] Tarikten, umumî yol maksut olduğu gibi, nehirden dahi maksut, büyüknehirdir. Büyük nehir ile küçük nehirin farkı için sözün sahibi budur: Yani, içindekayığın işleyebilip isteyememesine göredir. Küçük nehir, kuvvetli bir kimsenin üzerinden atlayabileceği nehirdir. Nehirde su bulunmak şart değildir. Tarikte dahi, yolun araba geçmesine müsait olması maksuttur. Arabanın fiilen geçmesi değil, Arabaya bedel, yüklü hayvanların geçebilmesi dahi muteberdir.

İbni Âbidinin ifadesine göre, büyük havuz dahi nehir gibidir ki, etrafında saflar ulaşamadıkça, iktidaya mânidir. Etraftan bitişik saflar olanların, arkalarındakilerin, iktidaları sahihtir. Ve küçük havuz kadar olan aralık, mâni değildir. Nehir üzerinde safların ittisali: Köprü bulunmak, yahut yekdiğerine bağlı kayıklar olup, üzerlerinde saf bağlamak ile olur.

[3] Çünkü, safların ittisali halinde, yol saflar ile dolmuş ve arada araba geçecek tarik kalmamış olur. Muhaşşî der ki, musâllîler ulaşıp yola durduklarında, birkimse gelip yolun enine durarak imama uysa caiz, fakat mekrûh olur. İktidasınıncevazı, kendisiyle imam arasında, araba geçecek yol kalmadığıdır. Kerahetin veçhi,nâsın geçidinde namaza durulmasıdır. İmdi, bu muktedînin arkasında, yolun arkatarafından biri imama uysa sahih olamaz. Zira üzerinde duranın namazı mekrûholmakla beraber, o kimse bir saf dahi teşkil etmediğinden, kendi arkasındaki hakkında mâdûn hükmündedir. Ve bu, ittisal sayılmaz. İki kişi dahi olsa, yine öyledir.Eğer, yolun eninde üç kişi durmuş bulunursa, onların arkalarından iktida edenlerin,bu iktidaları sahih olur. Çünkü, üç kişi bâzı rivayatta, bir saftır. Safların itisalihalinde ise, yol iktidaya mâni değildir.

[4] Alâ kavlin, bir saf sığacak kadar olan açıklıktır.

[5] Böyle olmak zahirdir. Zira bir safın kıyam yerinden diğer safın kıyam mahalline kadar, tahditte kâfi değildir.

[6] Câmii şerifin etrafı dahi, câmi hükmündedir. Muttasıl saflar olmasa bileoradan iktida sahihtir.

efendimiz hazretleri, Hazreti Âişenin hanesi içinde namaz kılarlar ve nâs (ashâp) mescidi şerifi nebeviden, kendilerine iktida ederlerdi.

Buna göre, mescidi harâma bitişik olup da, kapıları dış taraftan olan evler ve menzillerden, haremi şerifte toplanan cemaatın imamına iktida, sima' ve rüiyyete binâen, imamın hali şüpheli olmadığı ve arada duvardan mâdâ hâil bulunmadığı cihetle sahihtir[1].

10 — İmam râkip (binmiş) ve muktedi râcil (yaya) olmamaktır[2].

11 — İmam Râcil ve muktedi râkip olmamaktır.

12 — İmam bir binek ve muktedi başka bir binek üzerinde olmamaktır. Zîra mekânın ihtilâfı vardır. İmamın bineğinde bulunursa, mekânın birliğine binâen, iktida sahih olur[3].

13 — İmam bir sefinede ve muktedi, ona yakın olmayan başka birsefinede olmamaktır. Çünkü, onlar da iki binek gibidir. Eğer yakınlaşırlarsa birlik hükmüne mebni, iktida sahih olur.

(Cemaat sahilde ve imam duran geminin içinde bulunmak sûretinde, arada yol veya — büyük nehir derecesinde— fasıla olursa, iktida sahih olmayacağını, İbni Nüceym merhum bahirde zikretmiştir.)

14 — Muktedi mezhebinin muhalifi bulunan imamın halinden, akıcı kanın çıkması, ve ağız dolusu kusmanın vukuu gibi, kendi mezhebince, bir müfsit[4] vâki olduğunu bilip, ondan sonra da abdest almadığım teyekkun etmiş olmamaktır.

(Hattâ muktedi, kendi mezhebince, abdesti bozan bir şeyin, ondan sâdır olduğunu gördükten sonra, imam —abdest alacak kadar bir zaman— gaib olsa, ve o müddetçe, onun hali muktedînin malûmu olmasa, sahih olan: Onun hali büsbütün meçhul bulunmak sûretinde olduğu gibi iktidarım maal-kerahe[5] olmasıdır. Zîra abdest almış olmak muhtemeldir. Ve ona hüsnü-zan etmek evlâdır). Ama, —mezheb muhalefeti olan hususlarda— onun ihtiyat etmez olduğunu bilirse, iktida sahih olmaz, o iktidasındaki, hususî halini, gerek bilsin gerek bilmesin. Eğer —hilaflarda— ihtiyatlı bulunduğunu bilirse, iktida etmek —kavli esah üzere— sahih ve mekrûh olur. (Deyrî; eğer hanefî mezhebinde, onun ihtiyatım bilirse, iktida mekrûh olmaz, demiştir.)

Muktedi, imamdan, onun mezhebince namazı ifsad eden bir şeyin meselâ: Kadına dokunmanın, yahut dirhem miktarında olan necisi hâmil olmanın[6], vukuunu —imamın haberi olmadığı halde— bilse, ona iktida etmek, ekserin kavli üzere câizdir[7].

---

[1] Nitekim bunu Şemsül-eimme şöyle zikretmiştir ki, mescide bitişik evininsathında durup ta, yanı başındaki mescidin imamına ve evinin içinde durup ta evebitişik ve fakat arada duvar bulunan mescitteki imama iktida ederek namaz kılankimsenin, namazı eğer imamın tekbirini - ya kendinden veya mübelligden - işitmekteise câiz olur. Dam üzerinde duranın dahi, ev içinde olan imama iktidası, - imamınhali ona hafî olmadığı takdirde - sahih olur. Demek ki, itibar mekânın ihtilâfınadeğil, istibâhadır. Hanesi mescitten ayrılmış bile olsa, arada araba yolu gibi, iktidayamâni bir şey bulunmadığı ve imamın hali şüpheli olmadığı halde, ev içinden mescitteki imama iktida sahih olur. Mekânın ihtilâfına itibar binekte veya sefinedekılınacak namaz hakkındadır.

[2] Râcil, râkip olmayandır. Tenvirde ona bedel, nâzil vâki olmuştur. Nâzilin,râkibe iktidasında bir mâni daha vardır ki, rükû ve sücud ile namaz kılan, onları imâederek kılana, iktida etmiş olur. Meğer ki, nâzil dahi imâ edici ola.

[3] Görülüyor ki, bu meselede illet, mekânın ihtilâfıdır. İştibah ancak, hailmeselesinde illettir. Muhaşşi der ki, muktedinin bineği, imamın bineğine kârip olursa,salâtın cevazını, imam Muhammed Hazretleri müstahsen görmüştür.

Dâbbe üzerinde salât mesaili, âtidedir.

[4] Malûmdur ki, bunlar bizce, abdesti bozan şeylerdir.

[5] Kerahetin, burada ve âtîdeki itlâkından zahir olan, tahrimiyye olmasıdır.

[6] Malûmdur ki, bunlardan biri, Şâfii mezhebinde abdesti bozar, diğeri denamazın sıhhatine mânidir.

[7] Bâzılar, caiz olmaz, dediler. Çünkü, imam - agâh olsa - o namazın butlanıreyinde bulunur. Muktedînin, namazı da ona tebean bâtıl olur. Esah olan da budur.Vechi budur ki, muktedi - kendi mezhebince - imanın o namazı, caiz olmak reyindedir. Onun hakkında muteber olan dahi, kendi reyidir. Binaenaleyh, mezkûr namazıncevazına kail olmak lâzım gelir.

Mesele, imam kendinin, o halini bilmemiş olmakla takyid olunmuştur. Tâ ki, niyyette kasdi olup, namazın sıhhatini dahi, kendi itikadına hamletmek, mümkün olabilsin.

Ama, mezhebin mutekid ve mukallidi iken[1], imamdan kendinin malûmu olarak, mezhebinin hilâfı sudur etmiş olursa, oyun gibi olup, oynayanın ise, niyyeti olmayacağından, namazını sıhhate hamlin, bir vechi olamaz[2].

(Görülüyor ki, şartı-âhir, mezheb-daşının gayriye iktidaya âit olup, mezhebi muhalif bulunan, ehli sünnete iktida, yakinen mânî olmadıkça, câiz[3] ve imamlık edenlere, — hilâfatta— ihtiyat ve mezhep sahiplerine müracaat etmek lâzımdır. Meselâ, çıkış yerinden taşan kan, Hanefî mezhebinde abdesti bozar olduğundan, Hanefîye imamet edecek olan Şâfii, kan aldırdıkta, yahut hacamat oldukta veya burnu kanadıkta, ve keza kustukta, abdest almak lâzım gelir[4].

Sabah namazında, Şafiî mezhebinde olan imama iktida etmiş bulunan Hanefîler, sabah namazının ikinci rekâtı rükûundan sonra, kunut etmekte olmalarıyle, o halde sâkıt olarak durur ve ellerini yanı başlarına salıvermiş bulunur. Bunu, fukaha Vitir babında zikretmişlerdir.

Abdestlinin[5] teyemmümliye iktidası, Şeyhayn indinde sahihtir. İmam Muhammed, sahih olmaya, dedi. Bu hilâf, şu hilâfa mebnidir ki,[6] Halefiyyet, toprakla sudan ibaret olan iki âlet arasında mıdır?

Yoksa, abdestle teyemmümden ibaret bulunan iki taharet arasında mıdır? Şeyhayn indinde, ihtilâf iki âlet beynindedir. Nassı-Kerîmin, zâhiri dahi, buna delâlet etmektedir[7]. Buna binaen iki taharet müsavidir. İmam Muhammed indinde, ihtilâf iki taharet

---

[1] Amma muktedînin mezhebini taklit etmiş ise, ikisinin itikadı birleşmiş olmakla, onda kelâm yoktur.

[2] Muhaşşî der ki, evlâ olan haml lâfzını kaldırmak (yâni namazın slhhatiiçin, bir vecih olamaz demek) tir.

[3] İbni Âbidinin nakline göre, sahabe ve tâbiinden birçokları, hep müctehidin eimmesi oldukları halde, mezheplerinin mubâyenetiyle beraber, bir imamınarkasında namaz kılarlardı. Fetâvâyi - hayriyyede, Şâfiîden naklen: Muvafık mümkün iken, muhalife iktida, mekruh olmakla beraber, infiratdan efdâldir. Bu suretlede cemaatin fazileti, elde edilmiş olur, demiştir. Vitirde muhalife iktida etmek vakınhusulüne mâni olmakla muvafık olamaz.

[4] Riâyet için, mühim olan yerler, İbni Âbidinin tadadına göre, intikalâtta elkaldırmak ve besmelei cehr etmek gibi, onlarca sünnet ve bizce keraheti mucipolan şeyler değildir. Namazda sûreyi terk etmek veya birinci kadede tahiyyata bir şeyzammeylemek dahi mâni değil, keraheti muciptir. Istirahar celsesi, tenzîhen mekruhtur. İbni Âbidinin nakline göre, Şâfiînin Hanefîye iktidası ne ise Hanefînin dahi Şâfiiye iktidası odur. Onların bize iktidasında sıhhat, fesat ve efdâliyyetçe, nevarsa, bizim için dahi onlara iktida takdirinde, onun misli vardır, demiş ve şu lâtif beyti söylemiştir:

Ve ene remliyyün fıkhal-hanefî Li-emrin bâde ittifâkil-alîmin

Yâni; Ben de Hanefî fıkhının remlîsiyim, iki mezhebin âlimleri ittifak ettikten sonra şüphe kalmaz. Şâfiiye imamlık edecek hanefî dahi, kadına temas hususunda abdestini yenilemelidir.

[5] Bu mesele, Dürrü Muhtârda: Yanında su olmayan abdestli, diye mukayyeden mezkûrdur. Çünkü, yanında su bulunan abdestlinin, teyemmümlü olan imamı,suya kaadir demek olmakla iktida sahih olmaz. İmamın onu bildiğini, gerek zan etmesin gerek etsin.

[6] Malûm olsun ki, teyemmümün taharetinde, bir itlâk ciheti ve bir de zaruret ciheti vardır. İtlâk ciheti: Teyemmüm, meselâ: Mustahazanın tahareti gibi olmayarak, namaz vakti ile muvakkat olmamak itibariyledir. Zaruret ciheti: Teyemmüme ancak, su bulamama zaruretine mebni, başvurulmuş olmak itibariyledir.Bunda hilâf yoktur. Hilâf ancak talîldedir. İmam Muhammed hazretleri, abdestlinin müteyemmime iktidasının caiz olamayacağını - ihtiyaten - zaruret cihetiyle tâlil etmiştir. Şeyhayn hazretleri ise, bu iktidanın sıhhatini itlâk cihetiyle tâlil eylemişlerdir. Çünkü, teyemmümün tahareti dahi, bir bakıma, su ile taharet gibidir. Buihtilâf dahi müellifin zikrettiği ihtilâfa mebnidir.

[7] Zirâ, hak celle ve âlâ «Su bulamazsanız temiz toprağa teyemmüm ediniz» buyurmakla, iki âlet zikretmiş ve halefiyyeti onların arasında kılmıştır.

arasındadır[1]. Binaâenaleyh, (abdestlinin müteyemmime iktidası halinde) kavi zaîfe binâ edilmiş olur. Bu ise, câiz olamaz.

Cenaze namazında teyemmümlüye iktidanın sıhhatinde, hilâf yoktur. Gaasilin, masiha yâni, vuzu âzâsını yıkayarak abdest almış olanın, mesh ile abdest almış bulunana iktidası sahihtir. Gerek mestlere, gerek cubeyreye (kırık sargısına), yahut akarı olmayan yara[2] sargısına mesh etmiş olsun[3].

Kaimin kaaide, (yâni ayakta durarak namaz kılanın oturduğu yerde rükû ve secde ederek[4] kılana) iktidası sahihtir. Zîra sallallâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, marazı-mevtlerinde, kendileri oturduğu halde ve arkalarında cemaat kaaimen kılmışlardır[5].

Kanburluğu, rükû derecesinde olmayan kanbura iktida sahihtir. Kanburluğu rükû derecesinde olan dahi, rükû için biraz eğilebilir olduğu takdirde, ona İktida Şeyhayn indinde câiz olur. Umum ulemâ, bunu ahzetmişlerdir. Esah olan da budur. Kaimin kaide iktidası menzilesindendir ki. (oturanda üst kısım)[6] ve bunda alt kısım müstevîdir[7].

Mûmî'nin (îma ile namaz kılanın) kendi gibilere iktidası sahihtir. İmâ ederek namaz kılan iki kişinin (birbirine benzer olmaları) her ikisi oturdukları veya yan yattıkları halde, imâ eder olmakla olur. İmam oturur ve muktedi yan yatar olarak, imâ etmekte dahi, imamın hali muktedîden akva olmak hasebiyle, iktida yine sahih olur[8].

---

[1] Ve halbuki, taharetin birisi zarûriyye ve diğeri asliyyedir. Ve şüphe yoktur ki, asıl tahareti müştemil bulunan kimse, zarurî tahareti müştemil bulunandandaha kavidir. Bu halde abdestli - yanında su olmakla beraber - müteyemmime iktida etmiş gibi olur ki, işte bu, câiz değildir. Şeyhayn için, demek vardır ki, teyemmüm mutlak taharettir, yâni - namaz vakti ile mukayyet ve - muvakkat değildir.Bundan dolayı, hacet kaderince de mukadder olamaz.

[2] Hava aldırılmamak için bağlanmış demektir. Muhaşşî der ki, eğer akarıvarsa, özür sahibi olmakla, ona ancak, kendi gibiler veya onun eşeddi iktida edebilir.

[3] Muhaşşî der ki, yıkananla mesh edenin halleri, yekdiğere müsavidir. Cübeyreye mesh eden, meste mesh edenden evlâdır. Zira, Cübeyrenin meshi, altını yıkamagibidir. Mest öyle değildir.

[4] Bu kaydi, Muhaşşî ilâve etmekle beraber demiştir ki, kaimin kaide iktidasının slhhati, Şeyhaynin indinde olup, îmam Muhammed onlara muhaliftir ve onunkavli ihtiyata muvafıktır.

[5] Müellif, o namazın, öğle namazı olduğunu tâyinle beraber, günün, cumartesi veya pazar olduğunda, tereddütle ifadede bulunmuştur. Ve: aleyhis-salâtü vesselâm efendimizin, imam olarak kıldıkları namazın, en sonrası budur deyip, badehû Muhaşşinin tâbirince zait faide olarak: Pazartesi gün (ki, vefatları günüdür) sabah namazının ikinci rekâtını Ebû Bekr'in arkasında kıldılar ve mesbuk olarak namazı itmam buyurdular, demiştir.

Hazreti fahri risaletin oturarak imameti, sahihaynde mezkûr olan hadîsi şerifin şerhinde, beyan olunan halettir ki, Hazreti Sıddık, Hazreti fahri kâinatın emriyle, namaza geçtiklerinde, aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretleri, kendilerinde yeğnilik (hafiflik) bulmalariyle Hazreti Abbas ile Hazreti Aliye dayanarak, Hazreti Âişenin hanesinden, mescidi şerifi nebevilerine çıkıp, Hazreti Ebû Bekirin sol tarafına oturmuşlar ve namazı oturarak kıldırmışlardır. Hazreti Sıddık, kaimen, salâtı Resûlullaha ve sair zevat, salâtı Ebû Bekire iktida ve mütabeat etmişlerdir. Zeyleî der ki, İmamül-mürselîn efendimizin, Hazreti Sıddıkın sol canibine oturmaları, kendilerinin imamet ettiklerinde sarihtir ki, Hazreti Sıddıkı sağlarına almışlardır. Cemaatin namazda Ebû Bekire iktida eder olmaları, bir namazda iki imam olmak câiz olmayacağı cihetle, Hazreti Ebû Bekirin, o namazda mübellig bulunduklarını beyandır.

[6] Bu zeyleîden ilâvedir. Demek ister ki, iki nısfın istivasından ibaret olankıyanı, bunların her birinde, nısıf olarak bulunmuştur.

[7] İmam Muhammed indinde câiz olmaz. Ulemânın çoğu Şeyhayn kavlini ahzetmişlerdir. Dürrü Muhtârda: Kanbura iktida, kanburu rükû derecesinde bile olsa- alel-mutemed - sahihtir. Topala iktida dahi böyledir, demiştir.

[8] Tâlile nazaran, bunun aksi sahih olmaz, demek olacak ise de Muhaşşi derki, imâlinin îmâlıya iktidası sahihtir. Gerek her ikisi kaim, gerek kaid veya arka üstüyatar, ya da yan yatar olsunlar veyahut muhtelif durumda bulunsunlar. Aslındabunların hepsi câizdir. Temürtâşi, bunun üzerine icma olduğunu bile tashih etmiştir.Gerçi, İmam kaid, muktedi yan yatar olarak, îmâ edici olmak meselesinde şerhi-kebîrde müellif: Bunun aksi suretinde iktida sahih olamaz, deyip Zeyleî dahi muhtarolan da budur, demiştir. Lâkin, Nihirde Temürtâşîden naklen mezkûrdur ki, azharolan, onun

Nâfile kılanın farz kılana iktidası sahihtir. Zîra zaîfi, kaviye binâ etmektir. Kıraette imamına tâbi olmuş olur[1].

(Bundan teravih namazı müstesnadır ki, ercah olan, teravih kılanın, farz kılana iktidaen kılınmasının, câiz olmamasıdır. Çünkü, mezkûr salât, kendine has hüviyyette meşrû kılınmış olduğundan, sünnetin ikamesi uhdesinden çıkılmak için, onun hususî vasfına —ki, imamın teravih namazına niyyet etmesidir — riayet olunmak lâzım gelir[2].

Bir şart veya rüknün fevatına (elden çıkmasına) mebni, imamın namazında sıhhate mânî olan şey[3] zâhir oldukta[4], namaz lüzumen iâde olunur[5].Hadîsi şerifte; imamın namazı fâsid oldukta, arkasındakilerin namazları dahi fâsid olur, buyrulmuştur.

İadeden burada maksad, fukahâ arasında mustalah olduğu veçhile mueddada olan bir noksanı cebr ve ikmal edici iâde demek olmayıp[6] belki, o farzı yerine getirmek, ona farz olur, demektir.

Eğer imamın namazını mubtil olan şey, târî olmuş yâni, sonradan vukua gelmiş ise, cemaate iâde yoktur: İmam namazı müteakip mürted olsa. öğlenin edasından sonra, yalnızca cumaya saay eylese, cemaat dağıldıktan sonra imam — tilâvet secdesine avdet edip — kadei ahîreyi iâde etmemesi, gibi[7].

Namazın fesadı tebeyyün eden imama imkân dâiresinde —velev tezkire yazmak, yahut haber göndermek yoluyla olsun— cemaate namazlarım iâde etmelerini bildirmek, lâzım gelir. Muhtâr olan da budur.

Bunun, ihbarın vücubündeki, nâzîri, bir kimse diğerini pis su ile abdest alırken görmek, yahut üzerinde necaset bulunduğunu görüp haber vermektir.

Dirâyede, cemaatın kimler olduğu bilinmediğine göre,[8] onlara bildirmek imama lâzım olmadığı mezkûrdur.

CEMAATTAN ALIKOYAN ÖZÜRLER

On sekiz şeyin[9] biriyle cemaatın huzuru[1] sâkıt olur:

---

dahi Şeyhaynin kavli üzere, caiz olmasıdır. Esahta, imam Muhammedkavli üzere dahi, caiz olmaktır. Müellifin mutlak olan sözüne münasip olan dabudur. «Bimislihî» kavlinin, ona münafatı dahi yoktur. Zira, maksut mutlak îmayanazaran olan misliyyettir.

[1] Müellif böyle demekle, şu eşkali defetmiş oldu ki, ikinci şefi'de kıraet, müteneffile farz ve muftarıza nefel iken, müteneffilin muftarıza iktidası, nasıl sahiholur? Cevap şu olmuş ki: Muktedînin namazı, iktida sebebiyle, imamın namazı hükmünü almış olur. Ve hattâ ikinci şefi'de dahi yetişse, dört rekâtı itmam lâzım gelir.Buna binaen, ikinci şefî'deki kıraet, onun hakkında dahi, nefel olur, demiştir.

[2] Maksut, nâfile kılanın iktidası bâtıl olur, demek değil, onun o namazı, teravihe mahsup olmaz, demektir.

[3] Tahrîmeden evvel geçen hades sûretine dahi şâmildir. Müellif ise: İmamınnamazının butlanı zahir oldukta, demiştir ki, butlan, in'ikadın sebkını, muktazi olmakla mezkûr sûrette şâmil olmaz.

[4] «Abdest bozdu da, abdest almadan namaza durdu» diye, şahitler şehadetetmek, yahut bir âdil kimse, onun nefsinden ihbarda bulunmak tarikiyle.

[5] Yâni imama, iade lâzım olduğu gibi, muktediye dahi iâde lâzım olur. Nitekim, âtîden anlaşılır: İmam, başka mezhepten olup da muktedi indinde, onun namazının fesadı zahir olmuş ise, muktedîye dahi, iâde lâzım olur.

[6] Çünkü, bu mânâca iâde, birincinin sıhhatini iktiza eder. Farzımız ise, onunbutlanıdır.

[7] İşte bu meselelerde, imamın namazı fâsit ve muktedinin namazı gayri fâsittir. Elgaz olunarak: Hangi namazdır o ki, imamın namazı fâsit olduğu halde,cemaatin namazı fâsit olmamış ola.

[8] Tahtavî merhum, Dürrü Muhtâr Hâşiyesinde der ki, cemaat belli olmamanın tahtında, iki sûret vardır: Biri aslâ belli olmamaktır ki, burada maksut olanodur. Diğeri kısmen belli olmamaktır. Bu takdirde, belli olanlara haber vermek lâzımdır. İhbar edildikte, cemaate, iâde etmek lâzım mıdır? Muhbir âdil ise, evet.Değilse, iâde menduptur.

[9] Ahbeseyn müdafaası ile rih müdafaası dahi, bunlara zam edilerek, yirmiyeiblâğ olunduğunu, İbni Âbidin, Bahri-râik haşiyesinde söylemiştir.

1 — Yağmur[2].

2 — Şiddetli soğuk[3].

3 — Muteaddi havf, (tecavüz korkusu)[4].

4 — Şedit zulmet.

5 — Mu'sir olarak habs[5].

6 — Körlük[6].

7 — Mefluçluk[7].

8 — Bir elin ve bir ayağın kesikliği[8].

9 — Hastalık.

10 — Aksaklık[9].

11 — Yağmurun dinmesinden sonraki çamur[10].

12 — Kötürümlük[11].

13 — İhtiyarlık[12].

14 — Nahv ve lügatle değil de, fıkıh ilmiyle iştigal eden bir takımkimseler ki, sonra o kimseleri kaçırabilir[13].

15 — Nefsinin arzu ettiği taamın hazır olması[14].

---

[1] Cemaata çıkmak demektir. Muhaşşî der ki, ifadeden anlaşıldığına göre, cumave bayram namazları cemaatine dahi şâmildir. Artık cumayı, öğle olarak kılar.Bayram namazı sâkıt olur.

[2] Mişkât şerhinde mezkûrdur ki: «Hudeybiyye vak'asında, Resulullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem ile beraber idik. Bize yağmur isabet etti, ayakkaplarımızınaltı ıslanmadı. Peygamberimiz efendimiz münadisi; herkes namazı bulunduğu yerdekılsın, diye nida eyledi» denildiği sahihtir.

[3] Aliyyül-kariî, imam Muhammedin, Muvatta' şerhinde, şiddetli harareti dahi, şiddetli soğuğa ilhâk etmiştir.

[4] Yâni birinin, haksız yere kendi canına veya maline teaddisinden korkmakyahut malının ziyamdan ve yahut namaz için cemaate katıldığı takdirde, kafileningöçüp gitmesinden korkmak (malından maksut elindeki maldır, velev emanet olsun).

[5] Yâni dar gelirli ve müşkül durumda olan borçlunun, borcunu ödemek içinmahpusiyyeti. Çünkü, zengin olan borçlu, cemaati terkte mâzûr olamaz. Darda olanborçlunun ise, mâzûriyyetinde, Muhaşşinin ifadesine göre, kendinin haps edilmesişart olmayıp, bundan korkması dahi, cemaate çıkmaması için özürdür.

[6] Yedeni, yok ise, âmâdan cemaatin sukûtu ittifâkîdir. Yedeni var ise, imameyne göre çıkması lâzım, imam indinde cemaati terkte mazurdur.

[7] Felç: inme, meflûç: inmeli demektir. Muhaşşinin ifadesine göre, felcin cemaati terkte mâzur olması, yürümeğe muktedir olmamasiyle mukayyettir.

[8] Çapraz olarak kesik demektir. İkisinin kesikliği bir taraftan ise, evleviyyetle özürdür. Yalnız bir ayağının kesikliği ile dahi cemaat sâkıt olur.

[9] Yâni, müellifin ifadesine göre, kötürümlük demektir. On ikincisinin haşiyesine de bakınız.

[10] İnkitaı-matardan sonra demesi, yağmur hakkında söz geçmekle bu özürmüstakil olarak zikrolunmuş olmasındandır.

[11] Müellifin ifadesine göre, uğradığı âfet sebebiyle kötürüm hale gelmektir.Bu gibiler cemaatten sâkıttır.

[12] Yürümeğe kaadir olamayan ihtiyardan cemaat sâkıt olur.

[13] Fıkıh kitaplarını mütalâa ve tetebbu eden kimseler cemaate çıkarsa o kimseleri bulamaz. İşte bu hal aled-devam olmamak üzere özürdür. Eğer terke muâzabet ederse, mâzur olmaz, tazir olunur. Dürrü Muhtâra göre, tâlim ve teallüme vetelîfe şâmil olmak üzere, mutlak fıkıh ile iştigal edenler maksuttur.

[14] Gerek akşam taamı olsun, gerek akşamın gayri olsun, ifadeye nazaran,velev ki ondan sonra cemaat bulunmasın. Müellif: Çünkü gönlüyle meşgul olur, ahbeseynin ve rîhin müdafaaları dahi böyledir. Bu faslın ilk hamişine de bakınız.

16 — Teheyyu ettiği yolculuğu kasdetmek[1].

17 — Bir hastaya bakmak ki, kendinin gaybubetinde o, hasta mütezarrır olur[2].

18 — Gündüz değil de, geceleyin rüzgârın şiddeti[3].

Mübah kılan özürlerden bir özre mebni cemaatten munkati' olan kimse, eğer özrü olmasa, cemaatte bulunmağı niyyet etmiş ise, ona cemaat sevabı hâsıl olur. Kişinin hayırlı niyyeti fiile gelmese bile kendisine nâfi olur.

İMAMETE EHAK OLAN

Bir kavm yâni, rical topluluğu[4], ictima edip de, içlerinde hane sahibi[5], yahut vazife sahibi[6], veyahut memleket emîri ve kadı gibi, velâyeti-âmme sahibi bulunmadıkta[7], imamlığa, ulûmun hayırlısında mütebahhir olmasa bile, zâhiri fevahişten (ahlâk ve edebe mugayir hallerden), çekinir olmak şartiyle, namaz hükümlerini —hakkiyle— bilir[8] ve mesnûn olan kıraeti hâfız olan[9], ehaktır.

Memleket emîri, kadı, hane sahibi, bir yerde bulunduklarında, memleket emîri mukaddem olup, ondan sonra kadı ve ondan sonra da hane sahibi, imamete ehak olur[10]. Kadı dahi, mahalle imamına takdim olunur[11].

Bunlar bulunmadığına göre, imamete, mezkûr minval üzere, namaz hükümlerini —en iyi— bilen ehak olup, ondan —yâni ilimde müsavattan— sonra, akre' olan —yâni tilâvette ve tecvitte ahsen bulunan— ehaktır[12].

Sonra evra' (en ziyade veri' ehli) olan ehaktır[13].

---

[1] Teheyyü, hazırlanmaktır. Muhaşşî der ki: Hemen yola çıkmak için olan hazırlık maksat olmak gerektir.

[2] Böyle değil ise, özür olmaz.

[3] Yâni aşırı karanlık gece demektir.

[4] Kavm lâfzının, ricale tahsisi, Hucurat sûresindeki (lâ yeshar kavmün, minkavmin) kavli keriminden nümayandır.

[5] Muhaşşinin ifadesine göre, hane sahibinden maksut, hanede sakin olandır.İster kiracı, ister muvakkaten oturan olsun. Hanede bulunulduğuna göre, ev sahibi, camide bulunduğuna göre, vazife sahibi, mutlaka takdim olunur. Zikr oluna-cak fezail, onlarda gerek bulunsun, gerek bulunmasın. Hane sahibi, meclis sahibi,mescidin imamı başkası ondan, efkah, akre, evra, efdâl olsa da, imamete sairindenehaktır. Ya kendi geçer, yahut birini geçirir. Geçirdiği kimse sairlerine nisbetle, fazilette dahi olsa, böyledir. Ona müstahap olan, efdâli mezun kılmaktır.

[6] O mahallin imamı demektir. Zira vazife sahibi, vâkıf sahibinin tâyin ettiğidir. Diğeri takdim olunmakla, vâkıfın maksadı fevt olur. Onun şartı ise, şariinnassı gibidir.

[7] Bunların biri bulunursa, o ehaktır. Nitekim, âtiyen tasrih olunur. Muhaşşinin beyanına göre, âmme sahibi olan, hepsinden ehaktır. Ev sahibine, vazife sahibinebile, mukaddemdir.

[8] Maksut, sıhhat, fesat ve sair hususça, salât ahkâmına - hakkiyle – âlim olmaktır. «Fıkha ve şeriat hükümlerine â'lem olan, elhaktır» diyenin de maksudubudur.

[9] Mesnun olan kıraeti hâfız olmak, namazda kıraeti, mesnun olan miktaronun hıfzında bulunmaktır. Farz olan miktarın hıfzı, malûm olduğu üzere, sıhhatinşartlarındandır. Bunlar ise, kemalin şartlanndandır. İmam Ebû Yusuf, akre hakkındaki, hadîs-i şerife mebni, onu takdim etmiştir. Bu hususta mutemet olan, tarafeynin sözüdür. Çünkü, kıraete ihtiyaç ancak, bir rüknü ikame içindir. Fıkıha ise,bütün erkân, vacibat, sünen, müstahabat için, ihtiyaç vardır.

Hem de, akre o zamanın ıstılahınca, â'lem demektir. Çünkü, onlar Kur'ânı hükümleriyle beraber, telâkki ederlerdi. Ashabın uleması dahi (akre) tâbir olunurdu.

[10] Hanede kiracı olarak oturan, misafir bulunan ev sahibine takdim olunur.

[11] Hadîs-i şerîfte: «Kişi kendi velâyetinde olan mahalde memun olamaz, meğer ki kendi izniyle olan. Ve hanesi dahilinde, kendine mahsus mevkide, onun izniolmadıkça oturulamaz» buyurulmuştur.

[12] Akre: Ahkâmına ilimsiz olarak, mücerred ezberde, ekser olan, demek değil, belki vakf, ibtida, vasl, harfleri eda keyfiyetleri gibi, kıraet hükümlerine - hakkiyle - vâkıf olan kimse demektir. Bunları bilmediği halde, edayı ihkâm edenbilen... hükmündedir.

[13] Vera': Şüpheli şeylerden sakınmak demek olmakla, takvadan âlâdır. Çünkü,takva haramlardan sakınmaktır.

Ondan sonra esen (daha yaşlı) olan ehaktır[1].

Ondan sonra hulkan, yâni insanlar arasında ülfeten ahsen olan ehaktır[2].

Ondan sonra veçhen ahsen olan, yâni, en güzel yüzlüleri ehaktır. Zîra, güzel yüz — zahiren— iyi huya delildir[3]. Hem de nâsın cemaate rağbetlerini, tezyid eden şeylerdendir.

Ondan sonra, neseben eşref olan ehaktır[4]. Çünkü, ihtiram ve tâzim olunur.

Ondan sonra, sesi ahsen olan ehaktır. Çünkü, güzel sesi dinlemeğe — huzûa mebni — rağbet vardır[5].

Ondan sonra, elbisesi çok temiz olan ehaktır. Elbisesi nazîf olan kimse, murdarlık ve çirkeften uzak olmak cihetiyle rağbeti — cemaatin çoğalmasını — mucip olur.

Ondan sonra başı büyük olan ehaktır. (Büyük baş, büyük akla delildir).

Ondan sonra, malen ekber[6] ve ondan sonra cahen ekber[7] bulunan ehaktır.

Eğer zikrolunan sıfatlarca, hep müsavi bulunurlarsa, aralarında kur'a atılır. Kimin kur'ası çıkarsa o geçirilir. Yahut ihtiyar ve intihap, cemaate bırakılır. Eğer onlar, ihtilâf ederlerse, itibar, ekserin ihtiyarınadır[8]. Ehak olmayanı ihtiyar ederse isaet etmiş olurlar, âsim olmazlar. Tecniste böyle mezkûrdur.

Mukîm ile misafirin içtimaında, ihtilâf olunmuştur: Onlar müsavidir, denildi. Mukîm evlâdır da, denildi[9].

Hidaye sahibi, tecniste demiştir ki, cemaatin istemedikleri kimsenin, onlara imameti üç vech üzeredir. Şöyle ki, eğer onların istememeleri, o kimsede olan bir fenalığa mebni ise, yahut kendilerinin imamete, ondan ziyade ehliyetlerine binaen ise, mekrûh olur[10]. Ve eğer, o, onlardan ehak olup, kendinde bir fenalık dahi olmadığı halde, onlar kendisini,

---

[1] Hadis-i şerifte, iki zata hitaben: (Ve liyüemmükümâ ekberükümâ) buyurulmuştur ki, size büyüğünüz imamet etsin demektir. Diğer hadîste: (fein kânû filhicreti sivaen feakdemehüm islâmen) buyurulmuş olduğuna mebni, Nihirde, Esenden, islâmen akdem olmak mânâsı kasd olunarak: sonradan müslim olan ihtiyar,islâm üzere neşet eden gence takdim olunamaz, denilmiştir. Bunda şu var ki, esenin mertebesi zikrolunmamış olur olur. Bunun için, bâzılar islâmen akdem olmak rütbesini esenin rütbesine takdim ederek, onları, başka başka iki mertebe itibar etmiştirki, bu güzeldir.

[2] Muhaşşî der ki, güzel hûlku, güzel ülfet ile tefsir, tefsiri-billâzımdır. Çünkü,hûlku güzel olana, insanlar ülfet-gir olur da, cemaat çoğalır. Müellif, güzel huyu, güzel yüze takdim etmektedir. Hülâsa sahibi ve molla Hüsrev ise bunu tercih etmişlerdir. Zira, kemal sıfatından ilk idrak olunan: zahir olandır. Yahut güzel yüz, güzel huya delil gibi olduğundandır. Çünkü, zahir bâtının unvanıdır.

[3] Kâfide, vechen ahseni, gece namazını - ki, teheccüt namazıdır . çok kılıcıolmakla tefsir etmiştir.

[4] Bâzılar, buna haseben ekser olanı, takdim etmişlerdir. Hasep: Sülâle büyüklerinin şerefi, mal şerefi, din şerefidir. Hasep ile kerem, şerefli babalan olmayanlarda dahi olabilir ki, akl ve zekâya ve salih işlere haml olunur. Amma, şerefile mecd, onlarsız olamaz. Dürrü Muhtâr Hâşiyyesinde, Muhaşşî merhum, Abbâsi, Hasenî, Hüseynî ve Zubeyrî gibi, neseb sahipleri, bir araya geldiklerinde, kim takdimolunur? bak demiştir.

[5] Zira huzû', güzel sesi işitmek indinde olur. Demek ki güzel ses Kur'ânın:güzelliğini arttıran şeylerdendir.

[6] Zira nefsi afîf olup, gayrin maline bakmaz ve namaz içinde iştigali az olur.Bunun itibarı, veri gibi, tekaddüm eden evsafın itibarından sonra, olmasından anlaşılır ki, maksut, helâl maldır. Ve illâ, onunla fâsik olmuş olur.

[7] Onu hoşnut olunacak hususa, sarf ederse demektir. Ve illâ, onunla fasikolmuş olur.

[8] Mişkât şerhinde denmiştir ki, bu ihtimal ki, bulunduklarına göre ulemâdan olan, eksere mahmuldür. Ve illâ cahiliyetin kesretine itibar yoktur. Kaale teâlâ«ve lâkin ekserühüm lâ yâlemûn.»

[9] Dürrü Muhtâra, ikinci kavl, ihtiyar olunarak «Badehû mukîm misâfireve badehû aslî hür azatlıya, ve badehû hadesten müteyemmim olan Cünüplükten müteyemmim olana takdim olunur,denilmiştir.

[10] Halebî dedi ki, Ebû Dâvûdun haberine mebni kerahet, tahrimiyye olmakgerektir ki, (üç sınıf vardır, onların namazlarını Cenab-ı Hak, kabul etmez,) buyurulup, kendini kerih görenlere geçip imamet eden, onlardan sayılmıştır.

kerih görmekteler ise, geçip onlara namaz kıldırmak mekrûh olmaz. Çünkü, cahil ve fâsik olanlar, âlim ve salih bulunanları kerih görebilirler.

Kölenin ve azatlının ve âmânın imameti, kendilerinden efdali mevcut olduğuna göre, tenzîhen mekrûhtur. Onların efdâli yok ise, kerahet dahi yoktur[1].

Göçebe ve yerleşik, cahilin[2] ve ilim ve takvası olmayan, babası meçhulün[3] dahi, imametleri mekrûhtur.

Bunların imamlıklarının mekrûhiyyeti, hep cehalet kaydiyle mukayyettir ki, kerahet nekaise binaendir. Hattâ bedevi (göçebe) nazarîden (yerleşikten), ve köle hür olandan, ve veledi-zinâ (babası meçhul) veledi-rüşdden (doğru yoldan doğandan), ve âmâ basîrden, efdâl olursa, hüküm berakis (olarak kerahet, cahil olan hazariyi ve hür olanı ve veledi-rüşdü ve basîri, takdim etmekte) olur.

Fâsıkın ilmi dahi olsa, imameti mekrûhtur. Çünkü, dine ihtimamı olmadığı için, şer'an ihaneti, vâciptir. İmamete takdim sûretiyle tazim olunamaz[4].

Men'i müteazzir olduğu takdirde, cuma ve sâir namaz için, başka camiye gidilir. Eğer ondan başka cuma kıldıran yok ise, onunla kılınır.

Mübtedî' — ki, Hazreti Resûlullahtan (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) telâkki olunan hakkın hilâfına, bir nevi şüphe veya istihsana mebni[5], ilim[6] veya amele[7] ve yahut hale[8] müteallik şey ihdasını irtikâp etmek[9] sebebiyle, bid'at ehli olandır. Onun dahi imameti mekrûhtur[10].

(İmam Muhammed hazretleri, Şeyhaynden bid'at ehlinin arkasında, namaz kılmak câiz olmadığını rivayet etmiştir. Müşârün-ileyhimâdan menkul olanın sahibi budur ki, bid'at!, kendisini ikfare sebep olmayanın[11] arkasında namaz kılmak maal-kerahe sahih olur. Şu

---

[1] Köle ve kezâ, azatlı olanlarda, kerahetin vechi onların efendileri hizmetiyle iştigallerinden, ilim tahsili için boş vakitleri kalmayarak, kendilerinde cehlingalip olmasıdır. Âmânın imametinin dahi kerâheti veçhi, kıbleye doğrulamamak veelbisesini siyanet edememektir. Bu sebebe göre, tahsil görmüş kölenin imametindekerahet olmadığı gibi, fetanet ve nezafet sahibi olan âmânın imametinde de kerahet olamaz. (İnne ekremeküm indellâhı etkaaküm) olduğu gibi Hazreti Resûlü ekremsallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz dahi Hazreti İbni Mektûmu, defalarca veHazreti İtban bin Müâliki, Tebük gazvesine çıkışlarında, Medine'de kendi makamlarınabırakmışlardır. Halbuki, müşarünileyhima âmâ idiler. Radiyallahü teâlâ anhümâ.

[2] Müellifin kelâmındaki, ârâb: Badiyede oturan, demektir ki, Muhaşşinin tasrihi veçhile, göçebe halindeki Türkmenlere ve aynı durumda bulunan Kürdlere deşâmildir. İlim meclislerinden uzak bulundukları için bunlarda cehil galiptir. Müellifnazari olarak cahili de onlarla bir tutmuştur.

[3] Muhaşşi, onun imametinin kerahetini tâlilde: Çünkü, babasızlığı cihetiyleonda cehil galip olur. İlim ise, kerahette olmaz, dedikten sonra, onun kerahetininveçhini, kendisi müttehem olduğu için, nâsın ondan nefret eder olmalariyle beyanetmiş ve Nihir sahibi dahi, onu mukarrer kılmıştır. Buna göre, kerahet mutlaka- yâni câhil olmasa da - sabit olmak gerektir, dedi. Dür haşiyesinde, Bahirden naklen,köle hakkında dahi, böyle bir sebep söyledi.

[4] Bu sözün açık mânası, kerahetin tahrimiyye olmasıdır. Fâsık müptedî, hâmişinde târif olunur.

[5] Yâni inaden değil ve illâ küfür.

[6] Rüyetullahı inkâr etmek gibi.

[7] «Hayyi âlâ hayril-amel» diye ezan vermek gibi.

[8] Mutlak sükût, taattır, diye itikat ile sükût eylemek gibi.

[9] Ve onu, din gibi sırat-ı müstekim kılmak.

[10] Müptediin başkaca zikrolunması karînesiyle ondan önce mezkûr fasiktan,efaliyle fisk işleyen maksut olup akiydesiyle fasik olan maksut değildir.

Fısk, lûgatte doğru yoldan çıkmaktır. Şeriatte, kebîreyi irtikâp veya sagîrede israr ederek, hakka taatten huruçtur. Nemime, riyâ, şarap içme gibi.

[11] Bu kayda binaen Nebiy aleyhis-selâmın şefaatini, yahut kirâmen-kâtibiyni,veya ruyetullahı, inkâr edenin arkasında namaz kılmak caiz olmaz. Çünkü, o küfürüzeredir. Eğer: Cenab-ı Hak, celâl ve azameti eclinden, ruyet olunmaz, derse omüptedîdir. Müşebbih ki, —Cenâb-ı Hakkın eli ve yahut ayağı vardır, diye hâlikımahlûka teşbih edendir— kâfirdir. Eğer: Cenâb-ı Hak, ecsamı gibi olmayan, bircisimdir, derse o müptedîdir. Hazreti Sıddîkın sahabeliğini inkâr eden, israyı inkâr eyleyen gibi,

kavli şerifi nebeviye mebni ki, «Her facirin ve her iyinin arkasında namaz lalın. Her facirin ve her iyinin namazını lalın. Her facir ve her iyi ile beraber savaşın.» buyurulmuştur. Ve mecmeür-rivâyâtta demiştir ki, fasıkın yahut, «bid'atı, küfrü mucip olmayan» mübtediin arkasında namaz kılan, cemaat sevabını ihraz etmiş olur[1]. Ve lâkin, mütteki imamın, arkasında namaz kılanın sevabına nâil olamaz).

Emredin[2], sefihin[3], meflûcun (inmelinin), barası yâyı olan abraşın «abraş, teni lekeli», mürâinin, mütesanî'in[4], meczumun «mis-» kinin», arkasında namaz kılmak mekrûh olur[5]. Ücret ile imamet edenin arkasında namaz kılmak, müteehhirînin üftaları üzere, mekrûh olmaz.

İmamın namazı uzatması (yâni, kıraet ve tesbih ile veya bunların gayri ile uzatmak) mekrûhtur[6].

SAFLARIN TERTİBİ

Çıplak olanların, cemaat olarak namaz kılmaları mekrûhtur[7]. Kadınların, kendilerinden biri imam olmak üzere, cemaat olmaları mekrûhtur[8].

(Kadınlar, cemaate hazır olmazlar. Onların cemaate çıkmaları, velevki, cuma ve bayram namazlarını kılmak veya vaaz dinlemek için olsun, mutlaka yâni, kadın gerek genç, gerek ihtiyar, gece veya gündüz olsun mekrûhtur. Kadının muhtaç olduğu dînî meselesini, zevci bilmiyorsa, ehlinden öğrenip, zevcesine söyler).

Kadınlar, maal-kerahe cemaat olurlarsa, imamları kendi aralarında, yâni saf sırasında durmak, vâcip olup[9], imam olan kadın, onlara ökçesiyle, tekaddüm eder. Eğer erkek gibi ileride durursa âsim olur, namaz sahihtir.

---

kâfir olur. Fethul-kadîrde Hazreti Ömer'i dahi, bu hükümde HazretiSıddıka ilhak etmiştir. Burhanda, Hazreti Osman dahi, onlara ilhak olunmuştur.Mest üzerine meshi inkâr edenin, yahut Hazreti Ebû Bekirle Hazreti Ömere, sebbeyleyenin ve yahut Hazreti Sıddîkayı kazf edenin, arkasında namaz kılmak caiz olmaz.Binden olduğu, zaruretten malûm bulunan bâzı şeyleri inkâr eyleyen kimsenin dahi,küfrüne mebni arkasında namaz kılmak caiz olmaz. Ve kendinin tevîl ve içtihadınanamaz iltifat olunmaz. Hazreti Aliyi, sairine tafdil edenin arkasında namaz kılmakcaiz olur. Bundan Şiilere iktidanın cevazı anlaşılmasın ki, onlar müfaddıla değil, mükeffiri sahabedirler.

[1] Başkaları ile beraber ise maal-kerahe, ve illâ bilâ kerahe.

[2] Zâhiri bu ki, velev gayri sabîh olsun. Bitme çağına varıp ta, sakalı henüzçıkmayan, emred değildir. Onun imametinde kerahet yoktur.

[3] Sefih, reşidin zıddıdır. Her sefîh, fıska müstelzim değildir.

[4] Mütesanni Müraiden ehastır ki, taatı, tahsin tekellüfünde olandır.

[5] Bunların mekruh olmasının illeti, kiminde mefsedet, noksanlık, kimindefısk, kiminde de nefret olmasıdır.

[6] Cemaat, gerek razı olsun, gerek olmasın. Çünkü, salâtın tahfifi hakkındakiemir mutlaktır. Namazı uzatmakta, cemaatin tenfiri vardır. Hadîs-i şerifte ise, imamet eden, tahfîf etsin, mealde olmak üzere: İmam olan hafifletsin. buyurulmuştur.Namazın sünnetlerinin, 16 ncısında bu hususa dâir malûmat vardır.

[7] Çünkü, bunda yekdiğerinin avretine muttalî olmak vardır. Ezan ve ikamet,müstahap olan cemaatin, sünnetinden olmak mülâbesesiyle, bu mesele ezan babındadahi zikrolunmuştur. Avret yeri mestur olanın, çıplak olana iktidası, asla sahiholamaz. Nitekim, sıhhatin şartı, imameten zahirdir. Ve Cevherede musarrahtır. Muhaşşi der ki, uryanların cemaat olmaları tahrimen mekruhtur. Zîra, iki mahzurunbirini müstelzimdir: Ya imamın ileri durması vâcip iken onu terk edip, saftan ayrılması veyahut uryanlığın ziyadeleşmesi lâzım gelir. Efdâl olan, onlar namazı münferit ve birbirinden uzak olarak oturarak îmâ ile kılmaktır. Nitekim, kuud sıfatıile beraber zikrolunur.

[8] Kadınların cemaati dahi, iki mahzurdan birine mebni, tahrîmen mekruhtur:Ya imam ilk saf arasında bulunur, yahut ileride durur. Evvelkisi mekruh olduğugibi, ikincisi dahi, onlar hakkında mekruhtur. Eğer onlara, bir erkek imam olursakerahet olmaz. Meğer ki, ev içinde bulunup ta, başka bir erkek daha veyahut imamın halîlesi veya mahremi beraber bulunmaya. Bunların biri bulunursa kerahet olmaz. Nitekim, mescit içinde (onların cemaate çıkmış olmalarından başka) mutlakakerahet yoktur.

[9] Hünsâ imamet ederse, onun ileride durması vâciptir. Hamevî merhum Hazaneden, kadınlar imamının dahi onlara tekaddümünün cevazını nakletmiştir.

Uryan kimse, uryanlara imamet etmek sûretinde olduğu gibi ki, o dahi, ileride durmayıp, onların aralarında, yâni saf arasında bulunur. Bunlar namazı oturarak îmâ ile kılarlar[1].

Müktedî, bir erkekten ziyade olursa, velev mümeyyiz sabi, olsun imamın sağına, ona müsavi durur[2], soluna ve arkasına durmak, sünnete muhalif olduğu için, mekrûhtur. Kadın bir olsa dahi, arkada durur. (Meğer ki, kendi gibi kadına iktida etmiş ola).

Bir erkek ile bir kadın bulunursa, imam olan erkek, cemaat olan erkeği sağına ve kadını arkasına durdurur. Birden ziyade muktedi, iki dahi olsa, imamın arkasında durur. Bir veya daha ziyade kadın dahi, bulunsa onların arkalarında durur[3].

Cemaat çoğalıp saflar hâsıl oldukta, safların tertibi şöyle olur: Evvelâ erkekler[4], sonra erkek çocuklar[5], daha sonra kadınlar saf olur[6].

İmam onlara, bunu emir ve işaret eder. Sık durup, açık yer bırakmamalarını ve doğru ve dürüst durmalarını söyler ki, bunlar safların sünnetlerindendir.

Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri bir hadisinde, doğrulunuz ki, kalbleriniz dahi doğrulsun, ve sıklaşınız ki, yekdiğerine rahm ve şefkat hâsıl olsun, diğer bir hadislerinde, safları ikame edin ve omuzlan muhâzî tutun ve açığı kapayın ve ihvanınızı elleriniz ile telyin edin, yâni, ihvanınızın omuzlarım okşayarak safa sokulun[7], şeytana boşluklar bırakmayın, saffı vasl edeni, Cenab-ı Hak vasl eder[8], saffı kat edeni[9] Allahü teâlâ dahi kateder, demektir[10].

İkinci safta açık bulmayıp da, birinci safta bulan kimseye, o açığı tutmak için, ikinci saffı yarıp geçmek vardır. Zira onlar birinci saffı kapamağı, terk etmişlerdir.

(Kendi taksirleri sebebiyle, hürmetleri yoktur.)

Erkek muktedîye göre, geride yalnız durmak, mekrûh olduğundan, saffı dolgun bulan kimse, bir diğerin gelmesine muntazır olup[11] rekâtın fevtinden korktuğu takdirde, saftan

---

[1] Kuud sıfatını müellif — mümkün olduğu kadar tesettür hâsıl olabilmekiçin — ayaklar kıbleye doğ ru uzatılmak üzere beyan etmiştir. Muhaşşî ise, Zahiredeböyle mezkûr ise de, evlâsı Münyede mezkûr olanıdır ki, namazda oturur gibi, erkek kollarını döşeyerek kadın kaynakları üzerine yayılarak oturmaktır. Bunda tesettür daha ziyade olmakla beraber, bilâ-zarure, kıbleye ayak uzatılmamış olur.

[2] Müellifin «ve ancak ökçesiyle geride bulunur» dediğini, Muhaşşî merhum,sair müelliflerin ifadelerine muhalif bulmuştur.

[3] İki erkeğin biri veya her ikisi, baliğ olmayan sabi ve kadın, ihtiyar dahiolsa, böyledir.

[4] Velev ki, onlar köle olsalar.

[5] Eğer saf olacak kadar değil ise, sabî, erkeklerin arasında durur. Kız çocuklar, kadınlar arasında durmak gerektir.

[6] Eğer cemaate çıkmışlarsa demektir ki, onlar cemiyetlere çıkmaktan — ihtiyar dahi olsalar — memnudurlar.

[7] Bu manâ, müellifin şerhi-kebîrinde vâkî olduğu veçhile (leyyinû) kelimesinin müşedded okunmasına göredir. İmam Ahmedin ve Ebû Dâvûdun, İbni ömerden «Radiyallahü teâlâ anhuma» olan rivayetlerinde ise, «leynû bieydi ihvâneküm»vâki olmuştur ki, safta bulunanlara emr olmak üzere, muhakkaktır. Ve: İhvanınızınelleri sebebiyle yumuşayın. Yâni, saffa sokulmak için, omuzuna el koyanı, aranızakabulde, sertlik göstermeyin, demektir.

[8] Vassalehüllah, cümlesi, ya böyle haberdir, veyahut: Cenab-ı Hak dahi, onuhayr ile vasl etsin, meâlinde duâdır. Bu iki vech, (kattaahüllah) cümlesinde dahicaridir.

[9] Safın kat'ından maksat, safta bulunmuş iken, lûzumsuz olarak, çıkmaktır.Yahut saffa durduğu vakit, kendi ile safta bulunan arasında boşluk bırakmaktır. Saffı kesmekten, ilk safta açık var iken, ikinci safta kılmağa şâmil, bir mânâ, iradeolunmak dahi uzak olmaz.

[10] Bununla yâni, (veleyyinû bieydîküm ihvâneküm) kavli şerifi ile malûmolur ki, saffa. dahil olmak isteyene, dühule mânî olmak üzere, yan tutanlar ve yeraçmağı, riya, yahut salâtı müfsid, sananlar, cehalet etmektedirler. Girene yer açmak, emrinebiyi icraya iane ve ona imtisâldir.

[11] Esah olan rükûa kadar beklemektir.

—meselenin hükmüne âlim olup müteezzi olmayacak— birini yanına çeker[1] ve illâ yalnız durur.

(Yalnız durmak —zamanımızda —evlâdır. Çünkü, meseleleri bilmeyen çok olmakla, saftan çekilenin namazı fâsit olmak ihtimali vardır.)

Safların efdâli, ilk saftır[2]. Ondan sonra, ikinci saf, ondan sonra üçüncü saf ve sırasiyle diğerleri. Efdâliyyet, imama yakin olmak meratibindedir[3].

İMAMA UYULUP UYULMAYACAK YERLER

Fiilî erkânda mutabeatın lüzumunda ihtilâf yoktur. Kavlî rükün olan kıraete gelince; bizce, muktedi onda imama mutabî olmaz. Belki onu istima ve insat eder. İmam, kıraeti, gerek cehr etsin, gerek cehr etmesin[4].

Kıraetten mâdâ ezkârda, muktedi imama mutabî olup, imam onları ityan ettiği gibi, muktedi dahi ityan eder.

Erkânda mutabeatın lüzumuna, şu mesele bina olunur ki, muktedi, imamdan evvel, rükûdan veya sücuddan, baş kaldırırsa, avdet etmek gerektir. Onun rükûu, bu suretle iki ve sücudü üç olabilir.

Muktedî, rükûda üç kere «Subhane rabbiyel-azîm» ve sücudda üç kere «Subhane rabbiyel-âlâ» demeden, imam baş kaldırırsa, sahih olan budur ki, muktedi bunlarda, imama mutabî olup kalkar[5].

Kaadei ûlâda, muktedi tahiyyatı bitirmeden, imam üçüncü rekâte kıyam etse, muktedi tahiyyatı tamamlama vücubü ile mutabeat vücubü arasında muhayyerdir: dilerse tahiyyatı tamamlar, dilerse imama uyarak kalkar[6].

Kadei ahîrede muktedi tahiyyatı bitirmeden, imam selâm verirse[7], muktedi tahiyyatı itinam eder, sonra selâm verir. Zira, salâtın hürmeti, kendi hakkında bâkîdir. Ve her iki vâcibin, yâni tahiyyat ile selâmın bu suretle cem'i mümkündür.

Eğer salâvat ile duâlar, kalmışsa, muktedi onları terk edip, imam ile beraber selâm verir. Zira, sünnetin terki, vâcibin terkinden ehvendir.

---

[1] Ta ki, onunla beraber o dahi, bir saf olsun. Çekilen kimseye lâyıkolan icabet etmektir. Çeken, elinden geleni işlemiş ve bu suretle kerahet, ondan uzaklaşmış olur.

[2] Cenaze namazının gayride. Hem de ricâl hakkında.

[3] Rivayet olunan şeye binaen ki, rahmet, evvelâ imama ve badehû ondangeçerek, ilk safta ona muhazî — yani arkasında — durana ve badehû, sağ cihetlereve sonra sol cihetlere ve ondan sonra ikinci safa nazil olur, buyurulmuştur. Sallallahüteâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden şu meal dahi rivayet olunmuştur ki: İmamın arkasında, ona muhazî bulanana yüz, ve sağ canibindekine yetmiş beş, vesol canibindekine elli, ve sair saflarda olanlara yirmi beş namaz ecri yazılır. Burası,ziyadenin en azı beyan olmak zahirdir. Zira, cemaatten her birinin, namaz sevabı,bu muzaafeden ziyadedir.

[4] Şâfiî indinde, Fatihada mutlaka lâzım olur. Meğer ki, rekâtın fevti korkusu ola. Mâlikî ve Hanbelîler indinde, imam — cehr ederse değil de — ihfa etmeksûretinde, muktedi ona uyar. İmam arkasında kıraetin cevazına gelince: İmam Muhammed, cehrî olmayan namazlarda cevaza kail olmuş, ve her iki taraf indinde dahi,imamın arkasında kıraet, tahrîmen mekruh bulunmuştur.

[5] Üçer tesbihi itmam eder, diyenler dahi vardır. Çünkü, tesbih üçten eksikolursa, namaz caiz olmaz, diyen dahi ulemâdandır. Onu diyen, Hazreti imâmın telmizi olan, Ebû Mutîi Belhîdir. Hücceti hadîste öyle emrolunmuş olmasıdır.

[6] İki vâcibin taarruzuna mebni, mezhepte meşhur olan, muhayyerliktir. Fazlînin fetvalarında ve kitâbı-tecniste ise, şöyle mezkûrdur: Muktedî, rekâtın fevtinden korksa bile, tahiyyatı vâcip olarak itmam eder, imama uymaz. Çünkü, onunyalnız birazını okumak, taat olarak, maruf olmamıştır. Rükûu ise, o hakikatte fevtetmeyip onda ancak, imama mukareneti, fevt etmiş olur. Zîra onu elbette icra edeceğinden, yine imam arkasında, rükû etmiş demektir. İki vâcibin, ikisini dahi ityanetmek veçhile, birini tehir etmek ki, o da mutabeatte, mukarenettir. Birini büsbütün terk eylemekten evlâdır.

[7] Yahut söz söylese. Onun namazın sonunda, kelâmı selâm gibidir. Amden hades, öyle değildir ki, o müfsittir.

Namazın aslından olmayan, şeyde muktedi imama mutabeat etmeyip durur: imam namazda hangi rekâtta olursa olsun, bir secde ziyade etse, yahut son kaadeden sonra sehven[1], kalksa muktedi ona mutabeat etmez[2], ve imamı — tenbih için — subhanallah diyerek uyarır. Eğer imam kalktığı zait rekâtı, secde ile takyid etmeden, kuûda avdet ederse, muktedi beraberce selâm verir. Ve (secdei sehiv ederler). Ve eğer imam zaid rekâtini, secde ile takyid ederse, muktedi artık, ona intizar etmeyip, yalnızca selâm verir.

Eğer imam, son kaadeden evvel, yâni onu unutarak, zaid rekâte kıyam eylerse, muktedi muntazır olup, imamı — mütenebbih olmak için — tesbih eder (İmam agâh olarak, kadeye gelirse ne âlâ, beraberce selâm verip secdei sehiv ederler). Şayet muktedi, kendi kendine selâm verirse, farzı fâsit olur. Muktedînin selâmı, gerek imam, zaid rekâtini secde ile takyid etmeden olsun, gerek takyidden sonra olsun[3].

İmamın teşehhüdünden sonra ve selâmından evvel, muktedînin selâm vermesi mekrûhtur. Çünkü, vâcip olan mutabeat, terk edilmiş olur. Farz olan son kade, mevcut olduğu için, namaz sahihtir[4].

FARZLARDAN SONRAKİ DUA ve TESBİHLER

Farz namazdan sonra, vârid ezkârın, sıfatına ve faziletine ve sâireye dair[5]

Son sünneti olan namazlara göre, farzı müteakip, onu takip eden sünnete kıyam etmek sünnettir. Farz ile sünnetin arasını, yalnız

«AlIahümme entes-selâm ve minkes-selâm tebârekte yâ zel-celâli vel-ikrâm[6] senasiyle fasl etmek müstahab olur.

Bundan,[7] ve Sahihayndeki rivayete[8] göre;

«Lâ ilâhe illalldhü vahdehu lâ şerike lehû, lehül-mülkü ve lehül-hamdü ve hüve âlâ külli şey'in kadir.

AlIahümme lâ mânia limâ âtayte velâ mûtiye limâ menâte velâ yenfeu zel-cedde minkel-cedd.»

Ve Sahihi Müslimde, mezkûr rivayet, Hazreti İbni Zubeyre göre, ses yükseltilerek:

«Lâ ilâhe illallahü vahdehu lâ şerike lehû lehül-mülkü ve lehül-hamdü ve hüve âlâ külli şey'in kadir. Ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahil-aliyyilazîm ve lâ nâbüdü illâ iyyâhü ve lehûl-fadlü ve lehüs-senâül-hüsnâ lâ ilâhe illallahü muhlisine lehüd-dîne velev kerihel-kâfirûn, demekten ziyade başka bir fasıla ile, son sünneti farzdan ayırmak mekrûhtur[9].

Akşam namazını müteakip, — sabah namazı akabinde olduğu gibi —[10] on kere;

---

[1] Amden dahi olsa, secde ile takyit etmiş olmadıkça, kuûda avdet edebilir. Kerahetle, namaz fâsit olmaz. Çünkü, bir rekâtin mâdunu, namazı ifsat etmez.

[2] Bayram tekbirleriyle, cenaze namazı tekbirlerinde edilen ziyadeye dahiuyulmaz.

[3] Çünkü, birinci surette, kendisi henüz muktedi bulunduğu halde, kaaderüknü ile infirat etmiş oldu. Ve ikinci surette, imam son kaadeyi, mahallinde terketmiş olmakla, kendi farzı fâsit olduğu gibi, muktedînin dahi farzı fâsit olmuş olur.Müellifin ibaresi burada pek kaasırdır, îzah olundu.

[4] Hattâ, fecir salâtında, güneş doğmak ve müteyemmim, suyu bulmak ilede, namaz bâtıl olmaz.

[5] İmamın mihrapta tehavvülünün ve dua esnasında, el kaldırmasının ve yüzemesh edilmesinin, beyanı gibi.

[6] Allahım, sen bütün noksanlardan sâlimsin, selâmet sendendir. Ey azamet ve

ikrâm sahibi, senin inâyet ve bereketin sonsuzdur.

[7] Bu hususa ait rivayet, Hazreti Âişedendir.

[8] Bunun râvisi, Hazreti Mugayredir.

[9] Muhaşşinin beyanına göre, kerâhet tenzîhiyyedir ve söz yeri, sünnetin camide kılındığına göredir. Amma sünnet kılmak için evine gitmek isteyen hakkındafâsıla, mesnün olandan zaidi dahi olsa, mekruh olmaz.

[10] Müstahab vakitler faslına bakınız.

«Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerike lehû, lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhyî ve yümitü ve hüve âlâ külli şey'in kadir» demek ve cuma namazını müteakip yedişer Fâtiha ve ihlâs muavvezeteyn okumak[1] hakkındaki tergibî rivayet, sünnetten sonraya hamlolunmuştur[2].

Farz ile sünnet arasında, çok söylemek, yahut yeme ve içme[3] ile vakit geçirmek, — esah olan budur ki onu iptal etmez. Belki, sevabını azaltır. —

Sünnetlerde efdâl olan: onları[4] gerek evde, gerek evden gayride, riyâdan uzak ve hulûsu toplayan, yâni ihlâsı çok olan mahalde kılmaktır.

Farzın edasından sonra, farz kıldığı mahalden tahavvül etmek, müstahap olmakla, son sünnet olduğuna göre, imam onu, mihrabın sağ tarafına —ki, kendinin soluna mukabil olan cihettir— çekilerek kılar[5]. Son sünnet olmadığına (ve olup da kılındığına) göre, imama müstahap olan, eğer —ona karşı namaz kılan yok ise— yüzünü cemaate çevirmektir[6]. İmam dilerse, sağ veya sol tarafına döner, yahut kendi işine gider «Namaz kılındıktan sonra, yeryüzüne dağılın ve Allahın fazlü kereminden istifade edin.» (Cuma: 10) buyurulmuştur. Emir ibaha içindir[7].

Mecmeur-rivâyâtta: namazdan fariğ olduktan sonra, virdini dilerse oturarak, dilerse ayakta okuyabilir, diye mezkûrdur.

Namazdan sonra, imam ve cemaat üç kere:

«Estağfurullah lâilâhe illâ hüvel-hayyül-kayyûmü ve etübü ileyhi» deyip[8], âyeti-kürsiyi okurlar[9]. Muavvezatı dahi okurlar[10], Ve Cenab-ı Hakkı 33 kere tesbih, 33 kere tahmid ve 33 kere tekbîr ederler ki, bunlar 99 eder. Tamam yüz olmak üzere;

«Lâilâhe illallahü vahdehû lâ şerike lehû lehül-mülkü ve lehülhamdü ve hüve âlâ külli şey'in kadir, derler[11].. Ondan sonra ellerini göğüsleri hizasına kaldırıp ve avuçlarını

---

[1] Gelecek cumaya ve üç günden fazlaya kadar, fitne ve belâlardan emîn bulunmak ve bütün günahlara kefaret olmak, onun semeratı cümlesindendir.

[2] Muhacirinin fukarasına hitaben varid olan «Her namazın sonunda tesbih,tekbîr ve tahmid ediniz.» hadisi gibi ki, bu da, onların farza vaslını muktazî olmayıp,belki sünnetten sonra, namazla ilgisi olmayan şeyle iştigal etmeyerek okumağamahmûldür.

[3] Müellifin sözünün zahîri, ilk ve son sünnetlerde şamildir. İkisinde de efdâl olan vasıldır.

[4] İfade, revatib hakkında olmak azhar iken, Muhaşşi merhum, lâfzın umumuna bakarak, teravih ile mescid tahiyyesini, istisnaya lüzum görmüştür ki, teravihte mescid efdâldir. Tahiyyeti-mescid dahi mescide mahsustur.

[5] Sağın Fazileti vardır. Hem de imamın tahavvül etmesinde, onun farzdaolması zanniyle, kendisine iktida olunmak iştibahı dahi mündefi olmak vardır. Bir demusâllinin mekânı, kıyamet gününde kendisi için şehadet eder rivayetinde mebni, ondaşahidin vardır.

[6] Eğer karşısında namaz kılan varsa, cemaate istikbal, mekrûh olur. Meğerki, arada arkası musâllîye karşı olan kimse buluna.

[7] Mezkûr, nassı kerîmin, cuma namazı hakkında olması sair namazlar hakkında olmasına münâfî olmayıp, onu da delâlet-i nass ile ispat eder.

[8] AlIahümme entes-selâm, senası, son sünnet olmadığına göre, istiğfardan sonra olur. Nitekim, hadisi-sevebanda öyle varid olmuştur. Müellifin zikr ettiği hadîste: Her kim salâtın (beş vakit namazın) sonunda, bu istiğfarı ederse, günahları mağfur olur, harb safından firar etmiş olsa bile, buyrulmuş olduğundan, Muhaşşi merhum, hadîsi mezkûrda, bu istiğfarın, günahın kebairini dahi örteceğini ifade eder, şey vardır. Zira düşmana hücumdan firar kebairdendir.

[9] Şu meâldeki hadîsi şerife binaen ki, «her kim beş vakit namazın sonunda, âyeti-kürsiyi okursa, cennete girmekten onu ancak, ölüm meneder, ve herkim, yatarken okursa, Allahü teâlâ, o kimseyi, kendi hânesi ve komşusunun hanesive etraftaki haneciklerin ehli hakkında, emin kılar,» buyurulmuştur. Yani Hak teâlâ,onları hıfz eder.

[10] Muavvezat tabirinde, tağlib vardır ki, maksud: İhlâs süresi ve iki muavvezelerdir. Ukbe bin Amir radiyallahü teâlâ anhü: Her namazın akibinde muavvezat okumaklığımı, Resûlüllah sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem, bana emretti, demiştir.

[11] İmam Müslimin rivayet ettiği hadiste, bunları beş vakit namaz sonlarında okuyanların hataları, deniz köpüğü kadar dahi olsa, mağfur olur, buyurulmuştur. Muhaşşi der ki ehadisin çoğunda, tertip böyledir ki, evvelâ (tahliye — hâlî kılma)kabiilinden olan tahmîd ve daha sonra tazimden ibaret olan

yüzlerine doğru meyilli olarak, açık tutup[1], huşû ve sükûn ile hem kendileri ve hem cemii müslimin için, mesûr duâlar okuyarak, duâ ederler ve bu duaları

«Sübhane rdbbike rabbil-izzeti ammâ yesifüne ve selâmün alel-mür^elîne vel-hamdü lillahi rabbil-âlemîne» diye hatm ve yüzlerini, elleriyle mesh eylerler[2].

NAMAZDA HADES

Namazda hades, namaz içinde hades vâki olmak[3] demektir. Bu, sebk ve amd suretlerine şâmildir. Namazda abdestin — ihtiyarsız — bozulmasına (sebki hades) ve — kendi ihtiyariyle — bozulmasına da (hadesi amd) tâbir olunduğu gibi, namazı bıraktığı yerden başlayıp kılmağa da (bina) ve yeni baştan kılmağa (istinaf) tâbir olunur[4].

(Sebki hades) suretinde (bina) câizdir ki, namazda iken ihtiyarsız abdesti bozulan kimse, hemen — konuşmadan — gidip en yakın sudan abdest alarak, yahut — şartı mütehakkak ise — teyemmüm ederek, gelip bıraktığı yerden başlayıp hades vâkî olduğu rüknü — meselâ rükû veya sücudü — iade eyleyerek, salâtı itmam edebilir.

(Hadesi amd), ittifaka (bina) etmeğe mânidir. Sebki hades sûretinde, binanın cevazı dahi, alelitlâk değil, âtîde sayılan şartlarla mukayyeddir. Şâfii mezhebinde: hades, salâtı münâfî olduğu ve kıbleden ayrılmak ve yürümek, namazı müfsit bulunduğu için (bina) câiz değildir. İstinaf lâzımdır.

Kıyasın muktazası dahi budur. Ancak, biz (Hanefîler), bu kıyası, âtideki rivayete mebni terk etmişizdir. «Namazda kendinden kayy veya mezi gelen, yahut burnu kanayan kimse, gitsin abdest alsın ve tekellüm etmedikçe namazı bina etsin» meâlindeki hadisi şerif, buna mesnet ittihaz edilmiştir[5].

---

tekbirdir. Bâzı rivayetlerde, hasseten, tekbîr tahmide mukaddemdir. Bir rivayette tahmid, tesbihten evveldir. Bunlar, onlarda tertip olmadığına delâlet etmiştir. «Sözlerin en güzelleri olandört kelâmın hangisiyle başlarsan başla zararı yoktur.

Bunlar: Sübhanallâh, velhamdülillah, velâ ilâhe illallahu, vellahu ekber

hadîsi dahi, bunu teyid eder. Her birerinden, on birer ve onar ve altışar ve birer ve yetmişer ve yüzer dahi rivayet olunmuştur, ve sahihtir ki, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, sağ elleriyle tesbih bağlamışlardır. Ve varit olmuştur ki, tesbihi parmaklarınızla bağlayınız. Çünkü, onlar mes'ûlât ve müstantakattır. Buyurmuşlardır. Zaif senet ile, Hazreti Aliden «tesbih aleti güzel müzekkir oldu.» diye varit olmuştur.

İbni Hacer demiştir ki, çekirdek ve ufak taşlarla tesbih edilmek, rivayatı sahabeden ve bâzı ümmehatı müminininden olmak üzere kesirdir. Efendimiz, onu görüp takrir buyurmuşlardır. Mişkât şârihi Aliyyül-kariî zikreder ki, Ebû Hüreyre hazretlerinin, bir nice düğümlü ipliği vardı ki, onunla tesbih ederlerdi. Onu bid'at sananlar yanılırlar. Parmaklarla tesbih çekmek, tesbih tutmaktan efdaldir. Alâ kavlin, yanılmayacağına emin olanlar, parmaklarla tesbih çekmek evlâdır. Ve illâ, tesbih tutmak evlâdır. Dürerde mekruhatta, riyasız sebha ittihazında beis olmadığıdır.

[1] Duâ nevilerini müellif, vitir bâbında beyan etmiştir.

[2] Yüzü mesh, duada el kaldırmanın sünnetidir. El kaldırılmayarak, edilmişolan duâda, yüzün meshi dahi lâzım değildir. Yüzün meshindeki hikmet bereketin kendisine avdeti ve içine sirâyetidir. Ve belânın defini, atânın husulünütefeeüldür. Bir elle mesh edilmez. Çünkü, o hal mütekebbirlerin fiilidir.

[3] Müellif merhum burada, namazın müfsidatı bahsine geçerek, müfsidlerin,binaya mâni ve istinâfı mucib olanını olmayanından tefrik etmemiş ve bir çokmesaili dahi fevt etmiş olduğundan, biz, o karışıklığa ve mealin fevtine, meydanvermemek için, bu babta kendilerine peyrev olmayıp, salâtta hades, istihlâf, isnaaşeriye, meselelerinden başlayarak, müfsidatı onlardan ayırmış ve en sonraya bırakmıştır.

[4] İstinafe, istikbal dahi denir.

[5] İbni Nuceym der ki, hadîsi-mezkûrun, mürsel olarak sıhhatinde nizâ yoktur. O da bizce ve ehli-ilmin ekserince, hüccettir.

(Emri bina) Hazreti Aişe, İbni Abbas, Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbni Ömer, İbni Mes'ûd, Selmân Fârisî radiyallahü teâlâ anhüm hazeratından mervidir ki, bunlar ecillei ashaptandır. Ve Alkame, tâvûs, Sâlim bin Abdullah, Saîd bin Cübeyr, Şuâbi, îbrâhîmi Nahaî, atâ', Mekhûl, Saîd bin Müseyyib rahimehümüllah teâlâ hazaratmdan dahi mervidir ki, bunlar ecillei tâbiînendir.

Meâli, malûm olan hadisteki, «men» umumî elfazdan olmakla, münferide ve imama ve muktedîye şâmildir.

Kendisine sebkı hades vâki olan musâllî, münferit ise, bina ve imam ise, İstihlâf ve bina eder. Muktedî ise[1], lâhik olarak bina eyler.

Şu kadar ki, mezkûr olduğu üzere, hilâfiyye olduğundan, hilâf şüphesinden — sakınılarak — her halde salâtı istinaf etmek efdâldir.

Alâ kavlin, muktedi hakkında bina, cemaat faziletini siyanet için istinaftan evlâdır. Bu da, başka cemaat bulamamak kaydiyle mukayyettir.

Binanın cevazının şartları on üçtür:

1 — Hades, semavî olmak.

2 — Musâllînin bedeninden zuhur etmek.

3 — Güslü, mucip olmamak.

4 — Vukuu nadir olmamak.

5 — Musâllî, hades haliyle, bir rükün edâ etmiş olmamak.

6 — Yürüme Halinde, rüknü eda etmiş olmamak.

7 — Salâta münâfî iş yapmamak.

8 — Lâbüd olmayan işi yapmış olmamak,

9 — Hades vukuundan sonra, özürsüz gecikmemek.

10 — Sebkı hadesten sonra, musâllînin, geçmiş hadesi zahir olmamak.

11 — Musalli, - sahibi tertip - olduğu halde, üzerinden geçmiş namazolduğunu hatırlamamak.

12 — Muktedî namazını, mekânın gayride itmam etmemek.

13 — İmam, imamete salih olmayanı istihlâf etmemek.

Bu icmalin tafsili şöyledir ki, (hades, semavi olmak) demek kulun onda ve onun sebebinde ihtiyarı olmamak demektir: sun'u olmayarak, kendinden yel çıkmak, burnundan kan gelmek gibi.

Adde ve darbe[2] sebebiyle kan çıkmak, amden olan hades misilli işin zatinde, kulun ihtiyarı olmak hasebiyle, semavî hadesten hariç olduğu gibi, damda birinin gezmesiyle taş düşüp, musâllînin başı yarılmak dahi, sebebinde kulun ihtiyarı bulunmak hasebiyle, hariçtir. Çünkü, taşın düşmesi ihtiyarî değil ise, onun sebebi olan, yürüme ihtiyarîdir.

(Musâllinin bedeninden çıkmak) kaydi, hariçten necaseti mânia isabetinden ihtirazdır ki, kendisine hariçten, necaseti mânia isabetiyle, namazı fâsit olan musâlli, salâtına (bina) edemez[3].

---

[1] Muktedi tabirinin, hades sahibi imama dahi şümulü olacaktır. Nitekim,binanın cevazı şartlarının on ikincisinin şerhinde beyan edilmiştir.

[2] Darbe, vurmak ve Adde, ısırmaktır. Gerek kendi kendini ısırmak, gerek başkası onu ısırmak veya vurup kan çıkarmak. Çünkü, kuldan, iki taraf indinde musâlliye ve diğerine şamil olan mânâ maksuddur. İmam Ebû Yûsufça,maksud musâllîdir.

Dürrü Muhtârda, ağaçtan ayva düşüp zedelemek ve aksırıp hadeslenmek dahi — alet-tashih — Mânîi-bina olmak üzere mezkûrdur. Lâkin, Dürrü Muhtârda Remeliden naklen: Tenahnuh ile hâsil olan hades mânîi-bina ise de, attas (aksırık) ile hâsîl olan hades mânîi-bina olmamak azhardır, demektir. Hazreti Faruk efendimiz mihrapta bıçaklanmaları üzerine, Abdurrahman bin Avf hazretleri istinafen imamet etmişlerdir. Radiyallahü teâlâ anhümâ.

[3] Lâkin, necaseti hariciyyeye, hades itlâk edilmiş oldu ki, tesamühtür. Bununla beraber ki, sebkı hadesin gayri bir sebep ile necaseti-mânîanın musâlliyeisabeti, gerek onun bedeninden, gerek hariçten olsun, mânîi-binadır. Musâllî onuizale ve salâtı istinaf eyler.

(Güslü mucip olmamak) kaydı, namazda uyuklayıp da ihtilâm olmak ve yahut nazar ve tefekkür gibi bir hal ile, inzal vuku bulmak misillî, büyük hadesten ihtirazdır ki, bunlar (binayı) mânidir.

(Vukuu nadir olmamak) kaydi, kahkaha ve bayılma[1] gibi namazda vukuu nadir olan şeylerden ihtirazdır ki, bu yolda sebkı hades mânii binadır. Delilik dahi böyledir.

«Musâllî, hades halinde, edai-rükün etmiş olmamak) kaydi, sebki hades kıyamda vâkî olduğuna göre, musâllî kıraeti kesmeyip, abdesti yenilemeğe giderken dahi, kıraet etmekten, ve sebkı hades rükû veya sücut halinde vuku bulduğuna göre, kasdi-edâ ile[2] baş kaldırmaktan ihtirazdır ki, bunları yapan musâllî, hades haliyle (namazın rüknünü edâ ederek) namazını ifsad eylemiş olmakla, bina etmeyip, — abdestten sonra — istinaf eylemek lâzım gelir. Bina edebilmek için, kıyamda, sebkı hadesi müteakip, kıraeti kesmek[3] ve rükû veya sücudda, sebkı hadesi müteakip, namazdan çıkmak lâzımdır. Ve rükû veya sücud, sonra idâe olunur[4].

(Yürüme halinde rükün edâ etmiş olmamak) kaydi, abdest alıp gelirken kıraet etmekten ihtirazdır ki, salâtın rüknü olan kıraeti, hades halinde etmek, binayı mâni olduğu gibi, abdestten sonra, yürüme halinde okumak dahi, binayı mânidir.

(Salâta münafi iş yapmamak) kaydi, hadesi-semâvîden sonra, hadesamidde bulunmak, yahut yeme, içme veya kelâm söyleme gibi, salâta münafi olan, bir şeyi yapmaktan ihtirazdır. Avret yerini açma dahi, salâta münafi olmakla, istinca lâzım gelmişse, onu elbise altından yapar. Eğer, elbisesini açarak istincâ ederse, namazı fâsid olup, aldığı abdestle, onu bina ve itmam edemez[5]. Hades zanniyle, camiden çıkmak ve harice göre, saflar mevziini tecavüz etmek dahi, salâta mânafi olan müfsidattan olmakla, binayı mânidir.

(Lâbüd olmayan işi yapmış olmamak) kaydı, abdesti yenilemek için, kendine yakın olan suyu bırakıp ta, iki saflık mesafeden ziyade, ondan uzağa gitmek gibi, lüzumsuz iş yapmaktan, ihtirazdır ki, bu da binayı mânidir. Meğer ki, yakın olan suyu unutup, geçmiş ve yahut yakın olan su, kuyuda olmak gibi, alıp istimali külfetli bulunmuş ola[6].

(Hades vukuundan sonra, —özürsüz— gecikmemek) kaydi, sebki hadesten sonra, bir rükün edâ edecek kadar, özürsüz terahî etmekten, ihtirazdır ki, salâtın bir cüzünü, hades halinde eda demek olduğu için binayı mânidir. Özürsüz kaydi, izdiham sebebine veya hadesin kesilmemesine mebni, gecikmek ve sebkı hadesin, uyku sebebiyle, vukuu takdirinde, bir müddet sonra uyanmak, binayı mâni olmadığı içindir. Çünkü, uyuyan, uyku halinde, bir şey eda edici değildir.

(Sebkı hadesten sonra, musâllînin geçmiş hadesi zâhir olmakla) kaydı, mesih müddeti geçmiş bulunmak gibi şeylerden ihtirazdır ki, meselâ: Musâllî, özür sahibi olmakla, namaz

---

[1] Bunlardan kahkaha, namaz içinde olmak ve salât, kâmile, musâllî baliğve uyanık, bulunmak, şartiyle, ve iğma ki, bayılmaktır, her halde, abdesti bozar.Kitâb-ut-tahâreye bakınız.

[2] Kasdi-eda kaydi, Bahirden alınaraktır. Haşiyelerde yazılıdır. Lâkin, bahirde Müctebanın, ifadesinin zahiri, kasdi-edânın şart kılınmadığı dahi mezkûrdur.

[3] Tesbih etmek mânî değildir. Tesbihten maksat, Kur'ânın gayri olan zikirdir ki, tehlîl ve istiğfara dahi şâmildir. Nitekim, Muhaşşi salâtın müfsidatının45 incisinde beyan etmiştir. Çünkü, bunlar salâtın erkânından değildir.

İbni Nüceym der ki, erkândan olan kıraet dahi kıyam halinin gayride rükün olmadığından rükû veya sücudunda sebkı hades vâkî olan musâllî gidip gelme esnasında, Kur'ân kıraet etmekle, namazını ifsad etmiş ve mânîi-bina bir halde bulunmuş olmaz.

[4] Sebkı hades, son kaadede vuku bulduğuna göre, onun iadesi için, bir rivayet yoktur

[5] Kadın kısmı abdest almak için, kolunu açmağa muztar olmak dahi keşfiavret olmakla, onlar için, bina mümkün olmayacak demektir. Meğer ki, âzâsınıaçmayarak abdest almak, kendisine mümkün ola.

[6] Çünkü, müfsidat 48 de mübeyyen olduğu üzere, başka su mevcud iken,kuyudan su çekmek, binaya mânidir.

vakti çıkmak, ve musâllî, müteyemmim olduğuna göre, suyu ele geçirmek, ve mesh edici bulunduğuna göre, meshi müddeti geçmiş olmak, binayı mânidir.

(Sahibi-tertip olan musâllî, sebkı hades esnasında, fevt olan namazını hatırlamamak) kaydı, ya kendinin veya kendi gibi, sahibi-tertip bulunan, imamın geçmiş namazı olduğunu hatırlamaktan, ihtirazdır ki, geçmişi hatırlamak mebhasinde mübeyyen olduğu üzere, fesadı mucip ve buna binaen, mânii-binadır[1].

(Müktedî namazını mekânın gayride, itmam etmemek) kaydi, şunun içindir ki, namazda kendisine, sebkı hades vâki olan kimse, münferit ise, namazını abdestten sonra, hemen bulunduğu mevzide itmam edivermek ile, namazın mevziine gelip itmam eylemek beyninde muhayyer'dir[2]. Efdâlinde, ihtilâf olunmuştur. Muktedî ise — ki, bu tâbir hadesli imama dahi şâmildir —[3] imamı ve kendi imam olduğuna göre, namaz mevziine avdet etmeyerek, hemen abdest mevziinden iktida edebilir. Arada hail, yâni iktidaya mâni bulunduğuna göre, namaz mahalline avdet ederek, iktida etmek lâzım gelir. Eğer avdet etmeyerek, iktidası sahih olmayacak mevziden (meselâ kadın safının arkasından), iktida ederse, namazı fâsit olur. Zira iktida, kendisine vâcip iken, onu sahih olmayan mevziden yapmıştır. İnfiradı da câiz olamaz. Çünkü, iktida mevziinde infirad, salâtı müfsiddir. Kendisi abdesti yenileyinceye kadar imamı namazdan fâriğ olmuş bulunursa, namaz mahalline avdet etmez[4].

(İmam, imamete sâlih olmayanı istihlâf etmemek) kaydı, kadını yahut sabîyi ve yahut ûmmîyi İstihlâf etmekten ihtirazdır ki, bunlar gibi, imamete salih olmayanı İstihlâf eden imamın, hem kendi namazı ve hem cemaatin namazı fâsid olmakla, istinaf lâzım gelir. Zira bu İstihlâf, salâtın amellerinde olmayan, çok işlerdendir.

İstihlâf meselesi dahi, binanın cevazı meselesine müteferrî olmakla zikrolunan, binanın cevazı şartları, onda dahi aynen, riâyeti gerektirmekle, istihlâfın sıhhati için, imamın camiden, yahut namazgâhtan dışarıya çıkmış olmaması ve sahrada bulunduğuna göre, safların mevziini ve ileri doğru yürümek takdirinde, sütre mevziini, tecavüz etmemesi dahi meşruttur. Nitekim, salâtın müfsidatında zikr olunmuştur.

İSTİHLÂF

Namaz esnasında, kendinden sebkı hades vâki olan kimse, imam ise, namazı binâ ve itmam etmek üzere yerine başkasını geçirir ki, buna: (İstihlâf) tâbir olunur ve yerine geçen kimseye (müstahlef) denir.

Kendisinde, sebkı hades vâkî olan imam, hemen, gecikmeksizin[5] burnu kanıyormuş gibi, eğilerek ve elini burnuna tutarak, mevkiinden ayrılır ve kendine karib olan cemaatten, imamete salih olan bir kimseyi[6], ya işaretle, yahut tutup mihraba çekmekle, yerine geçirir[7]. Söz ile, İstihlâf etmez. Eğer, söz söylerse, hepsinin namazı fâsid olur.

---

[1] Çünkü, hatırlamayı müteakip, onu kazâ ederse-ki, meşru olan da budur vaktiyle fâsid olur. Tehir edip te, namazın vakti çıkarsa, sahib-i tertip olmaz. Ohalde, bina sahih olur.

[2] Çünkü, birinci surette, az yürümek, ve ikinci surette namazı ayni mekânda kılmak vardır.

[3] Çünkü, kendisinde hades vâkî olup ta, İstihlâf etmiş, bulunan imam dahi,abdestten sonra kendi müstahlifine, muktedi olur.

[4] Mecmeul-enhurden ve Dürrü Muhtârdan anlaşılan, avdet etme veya etmeme arasında, münferid gibi muhayyer olmaktır. Tahtâvî ise, Bahirden naklen: Eğer avdet ederse, onun namazının fesadında ihtilâf ettiler, demiştir. Müfsidâtın 50 ncisindeki hamişi okuyunuz.

[5] Çünkü, imam yerinin, imamdan hâlî bulunması, velev ki, hükmen olsun, muktedînin namazını ifsad eder. Hükmen halî bulunmak: Hadesten sonra — birrükün edâ edecek kadar — imamın durmasıdır.

[6] Kadın ve sabî imamete salih olmadığı gibi, ümmi kimse dahi — kıraet sahibi olan cemaat için — imamate salih değildir. Ehil olmayanı İstihlâf ise, mânîibinadır.

[7] Kendisi dahi, bina şartları veçhile, gidip abdest alarak namazını, lâhikanbina ve itmam eder. Nitekim, on ikinci kaydin şerhinde zikr olundu.

Müstahlef olan kimse, imameti kalben niyyet ederek, namazı tamamlar[1].

İstihlâf, imamın hakkıdır.

İmam istihlâf etmez ise, cemaat içlerinden birini geçirmek ve yahut cemaatten biri geçivermek, evvelki imam, camiden çıkmadan, halefi onun makamına kaim olmak şartiyle, câiz olur. Eğer o, onun yerine geçmeden, evvelki imam, camiden çıkıverirse, evvelki imamdan gayrisinin, namazları fâsid olur[2].

İmam İstihlâf ettikten sonra cemaat dahi, başka birini istihlâf ederlerse, müstahlif imam, kimi istihlâf etmiş ise, imam odur. Cemaatin, seçtiği imama iktida edenlerin namazları fâsiddir.

İstihlâf olunacak kimsenin, müdrik olması evlâdır[3].

Mesbuk ve lâhıkm dahi, istihlâf olunması, müşareketin varlığına mebni sahihtir. İmam, ona kaç rekât kaldığım parmaklariyle, ve rükûu olduğunu elini dizine ve sücudü olduğunu elini alnına koymakla, işaret edip, kıraeti için ağzına ve sücud sehvi için göğsüne el koyarak, ve tilâvet secdesi var ise, hem alnına ve hem diline elini temas ettirerek, işaret kılar[4].

İstidrat, malûm olduğu üzere, musâllî, ya münferid veya imam, yahut muktedîdir. Muktedî dahi, ya müdrik veya lâhik, yahut mesbuktur.

(Mesbuk dahi, lâhik olabileceğinden, hem mesbuk ve hem lâhik olmak üzere, bir kısım daha olabilir)[5].

Müdrik: Rekâtlerin hepsini, imam ile beraber kılmış olan muktedîdir.

Lâhik: Namaza imam ile beraber dahil olup, kendisine uyku, yahut gaflet veya zahmet[6] ve yahut sebkı-hades, âriz olarak, yahut kendisi misafire iktida etmiş bir mukîm bulunarak; cemaat — ya külliyyen veyahut kısmen — kendisini fevt eyleyen muktedîdir.

Onun hükmü budur ki, fiilen lâhik, muktedi gibidir. Kazâ ettiği şeylerde, ne kıraet eder ve ne sehiv secdesi eyler. Ve misafir bulunduğuna göre, ikameti niyyetle farzı, ikiden dörde tegayyür etmez. Ve mümkün olursa[7], fevt ettiğini kazâdan başlayıp[8], ondan sonra, imama mütabeatle beraber selâm verir.İmama yetişmek, ona mümkün olmayacak ise,

---

[1] Asılda imameti iktidanın sıhhatinde niyyet, nisvandan mâdâda lâbüd olmayıp, halefte ise, niyyetsiz imamet olmaz. Meğer ki, cemaat, muktedi ile imamdan ibaret ola. O halde imama, sebkı hades vâki olursa, muktedi istihlâfa salihbulunduğuna göre, imam istihlâf etmesi bile, imamete müteayyen olmakla, onaniyyet lâzım olmaz!. Mecmaul-enhurda der ki, zira bunda salâtın siyaneti vardır.Çünkü, imam mekânının, imamsız kalması, muktedînin namazını ifsad eder. Hattâ, imam kendisine, sebkı hades vukuunda, yerine kimseyi geçirmeyerek, mescidden çıksa, cemaatin namazları fâsid olur. İmamın istihlâf için, bir kimseye tâyinetmesi, cemaatin kesreti halinde, müzahameyi kesmek içindir. Muktedî, bir şahsolduğuna göre, istihlâf hususunda, müzahameye mahal yok demektir.

[2] Evvelki imamın namazı, bina mânialarından birine müsadif olmadıkça fasid olmaz.

[3] Çünkü, müdrik olmayanı, istihlâfta bazı müşkilât olur. Meselâ, mesbukistihlâf olunursa, namaza imamın müntehîî olduğu yerden başlayarak, salâtı itmam ettikten sonra kendi noksanını ikmal etmek mecburiyetiyle selâm vermeyip,selâmı vermek için, bir müdriki yerine geçirir.

Lâkin evvelâ, telâffîi mâfât eylemek dahi kendisine vâcip olmakla, hemen mütabeat etmemeleri için, cemaate işaret eder. Şayet vâcibi terk ederek, telâfii-mâfât hususunu sonraya bırakırsa, selâm ânında, mesbuk gibi yerine başkasını geçirir. İşte bu müşkülâta mebni, mesbuka ve lâhika lâyık olan imamete geçmemektir. İmama da lâyık olan, onları istihlâf etmemektir.

[4] (Bunlar, müstahlifin malûmu olmadığı suretindedir. Biliyorsa, bunlara hacet yoktur.)

[5] Hatta" lâhıkın tarifine, İbni Hüman merhum mühazat meselesinde: «Butârifi-lâhık, mesbuka şâmil olmaz» diye itiraz etmiştir.

[6] Zahmet: Sıkışmaktır. Meselâ, pek izdiham olmakla, secdeye varamayıpkalmak.

[7] İmama yetişmek mümkün olursa, demektir. Velev, namazın sonunda yetişebilmiş olsun.

[8] Mesbukun, aks ve hilâfına olarak ki, mesbuk evvelâ, imama mütabeatedip, onun ferağından sonra, geçmişi kazâya, kıyam eyler. Bunun aksini yaparsa,namaz fâsid olur.

hemen mütabeat edip, imam namazından fâriğ oluncaya kadar, fevt olanı kazâ ile iştigal etmez. Ve imamın sehvine mebni, onunla beraber, sücud etmeyip, kazâya kıyam eyler. Sücudü sehvi salâtın hitamından sonra eder.

Mesbûk: İmam kendisini, bütün rekâtler veya bâzı rekâtler ile, geçmiş olan, muktedîdir.

Hükmü budur ki, mesbûk, kıraete göre namazının evvelini ve kaadeye göre namazının âhirini kazâ eder, kazâ ettiği rekâtlerde, kendisi münferiddir. Binaenaleyh, ibtida Sübhaneke okur ve eûzu çeker ve her rekâtte, tesmiye ve kıraet eyler. Secdei sehvi mûcip bir hal vâkî olursa, sehv için, sücûd dahi eder.

Mesbûk, yalnız dört hususta münferid sayılmaz:

1 — Mesbûk, geçmişi kazâda, ne kimseye iktida edebilir, ne de ona.iktida olunur[1].

2 — Teşrik tekbirlerini — icmaan — ityan eder[2].

3 — Salâtı istinaf niyyetiyle tekbîr alsa, müstenif olmuş olur[3].

4 — Geçmişi kazâya kıyam ettikten sonra, imamı sücudü sehve varsa, rekâtini secde ile kayıtlamamış oldukça, ona mütabeat eyler. Eğer mütabeat etmezse, namazının sonunda secdei sehv eder[4].

Bina ve istihlâf, teşehhüdden sonra dahi olur ki, musâllî son kaadede tahiyyatı okuduktan sonra, kendisine sebkı hades vâkî olsa, vâcip olan selâmı, abdest üzere îfa için, hemen gidip abdest alarak gelir ve selâm verir[5]. İmam ise, selâm için cemaatten birini istihlâf eder.

Namazda, sebkı hadese mebni, istihlâf câiz olduğu gibi — korku ve utanma gibi sebeplerle — hasar vukuunda dahi, — indel-imam — istihlâf câizdir. Yâni kıraetten farz olan miktarı, imamın okuyamaması halinde[6], İstihlâf edebilir[7]. İmam farz olan miktarda, kıraetten sonra — mahsur olmuşsa — istihlâf câiz olmaz. Zira ona hacet kalmamıştır.

Son kaade, namazın erkânından hitamı olmakla[8], musâllî onda teşehhüd miktarı, oturduktan sonra, selâma bedel, namaza münâfî (yâni binaya mânî), fiil ve amelde bulunsa[9], namazının farzları, tamam olduğu için, namazı sahihtir. Şu kadar ki, vâcip olan selâmı, terk etmiş bulunduğundan, onun iâdesi lâzımdır[10].

---

[1] İktidanın sıhhatinin şartlarından biri de, imamın mesbuk olmamasıydı.Amma eşit iki mesbukun biri, üzerinde kaç rekât olduğunu unutmuş olmakla,geçmiş olan kazâda — iktida etmeksizin — arkadaşını, kollarsa, sahih olur.

[2] Münferid ise, — indel-imam — onu ityan etmez.

[3] Ki, evvelki salâtı keserek, namaza yeniden başlamış olur. Münferid ise,diğer namaza intikali kasd etmedikçe, mücerred istinafı kasd etmekle, salâtı istinaf etmiş olmaz. Çünkü, ikinci namaz, birinci namazın — her veçhile — aynıdır.Mesbuka gelince: O bir vecihten münferid bulunduğu namazdan — her vecihten —münferid olacağı namaza intikal etmiş olmakla, ikinci salât, birinci salâta mugayir-bulunur.

[4] İşte bu meselelerde mesbuk, muktedi gibidir.

[5] Son kadenin iadesi için, bir rivayet yoktur. Ebû Cafer iâde olunur, demiştir. Meselenin hükmü, indel-imam budur ki, kendi isteği ile çıkmış bulunmamıştır. İmameyn dediler ki, o musâlli abdest almaz. Çünkü, teşehhüdden sonra olan hades sebebiyle namazdan çıkmıştır. Bundan sonraki, isna aşerriye mesâilinin.mukaddimesine bakınız.

[6] Eğer böyle bir sebeple mahsur olmayıp ta, kıraeti büsbütün unutarak,tutulursa, ümmi olmuş olacağından, ittifakla istihlâf edemez.

[7] Bu babta, indel-imam kaimin kaide, iktidasının sıhhati meselesinde, Hazreti Sıddıktan mervi hadise temessük edildiği zikr olunmuştur. İmameyn dediler ki, bu türlü tutulma, namazda vukuu nadir olduğundan, bina cevazının şartlarıtahakkuk edemeyerek, namaz fâsid olur.

[8] Şartların muteallakatı faslının, evveline bakınız.

[9] Velev ki, kendisine sebkı hades vukuundan sonra olsun.

[10] Yâni selâmın terki sebebiyle, onda tekarrür eden noksanı, cebr için, o namaz vücuben iade olunur. Tahrîmi kerahetle edâ olunan, her namazın hükmü budur.

Namaza münâfî ve binaya mânî[1] olan fiil ve amel, musâllîden — kendisinin sun'u olmayarak — vâkî olsa, son kadeden evvel ise, ittifakla namazı fâsid olup, kadei âhireden sonra ise, namaz — indel-imam —-yine fâsid ve —İndel-imameyn— sahihtir.

İmam Ebû Hanîfe hazretleri, — aşağıda sayılacak — on iki meselede, namazın fesadını hükm etmiş olduklarından, Hazreti müşârün-ileyhin, o hükümlerinden, namazın sonunda sun'u ile çıkmanın dahi farz olduğu, istinbat olunarak, musâllîden kendi sun'u olmayarak, sadır olan münâfî, — teşehhüdden sonra dahi sadır olsa — indel-imam, salâtı müfsid olur, denilmiştir.

İSNA AŞERİYE MESAİLİ:[2]

1 — Teyemmüm ile namaz kılmakta olan kimse, namaz sonunda tahiyyatı, okuyacak kadar oturduktan sonra, su istimaline kaadir olmak.

2 — Müteyemmime, iktida eden kimse, kuuddan sonra, suyu görüpimamı suyun istimaline, kendince kaadir bilmek[3].

3 — Meste mesh edici olan musâllînin, mesih müddeti, mezkûr kadeden sonra münkazî olmak.

4 — Ayağındaki mesti, ondan uğraşarak çıkarmak[4].

5 — Ümmî olan musâllî, mezkûr kuuddan sonra, hatırlamak veyagörüp anlamak sûretiyle sûre öğrenmek[5].

6 — Musâllî uryan iken, mezkûr kuuddan sonra, setri avret edici şeybulmak.

7 — Musâllî namazı îmâ ile kılmakta iken, rükû ve sücuda — sonradan — kaadir olmak.

8 — Sahibi-tertip olan kimse, namazın son kadesinde — mezkûr kuudun husulünden sonra — kendinin (veya sahibi tertip olan imamın) geçmiş namazı olduğunu (vaktin ittisaliyle beraber) hatırlamak[6].

9 — Kıraet edici olan imam, ümmî olan şahsı, mezkûr kuuddan sonraistihlâf etmek.

10 — Sabah namazında, ondan sonra güneş doğmak.

11 — Bayram namazında, güneş zevale ermek[7].

12 — Özür sahibinin özrü, kesilmek[8].

Zikr olunan meselelerde, hüküm[9], imam indinde fesad, ve imameyn indinde sıhhattir.

[Dürrü Muhtârda sıhhat, müraccahtır, denilmiş ise de, Reddül-muhtârda ibadetin sıhhatinde matlup olan ihtiyat, ancak imamın kavlinde olduğu ve metinler dahi, imamın kavli üzere bulunduğu, beyan olunmuştur[1].]

---

[1] Sebkı hadesten ihtirazdır ki, onun mesaili geçmiştir.

[2] Mürekkep olan, aded isminin bu suretle istimali, câiz değilken, âtîde zikrolunan mesail, — fukara indinde — bu nisbetle iştihar etmiştir.

[3] Bilir ki, kendi ihbariyle imam, onu istimâle kaadirdir. İmamın haberi olmadığı için, namazı tamdır.

[4] Mestler geniş olmakla, çıkarılması fazla mesaîye muhtaç değil, demektir.İşîn ziyadeliğinde, sun'u ile çıkış, tahakkuk ettiği için, hilâf yoktur. Yâni namaz,icmaan tamdır.

[5] Eğer başkasından öğrenilirse, — huruç bi-sunihî — mutahakkak olmakla,ihtilâf kalmaz.

[6] Vakitte darlık varsa, namaz ittifakla, tamdır.

[7] Bunu, Dürrü Muhtâr sahibi zikretmiştir. Halebîde (buna bedel) Vâsîlinmüfsidatında (bununla beraber): Cuma namazında, ikindi vakti dahil olmak, mezkûrdur. İkindinin duhulünde, imameynin kavli, kavli-imama muhalif iken, bu meseleyi bu babın füruundan kılmak, teemmül yeridir.

[8] Ve kezâ, namaz vakti çıkmak ve kırık sargısı, şifa bularak, düşmek.

[9] Bu meselelere, şunlar dahi, ilhak olunur: İzale edicinin yokluğuna mebni,necaseti-mânîa ile namaz kılmakta olan kimse, mezkûr kuuddan sonra, onu izaleye kaadir olmak. Fâitenin kazâsında, mekrûh bulunan üç vakitten biri dahil olmak. Cariye, başı açık, namaz kılmakta iken, ondan sonra âzâd olup, kolaylıklahemen örtünebilecekken örtünmemek.

MÜFSİDAT

Fesad: Selâhın zıddıdır. Fesad ile butlan, ibadette müsavidir ki, sahih olmayan ibadetlere, fâsid denildiği gibi, bâtıl dahi denir. Münakehat dahi, bir vecihten, ibadet olmakla, fâsid ile bâtıl onda da müsavidir. Beyi misilli, muamelâtta onlar müteferriklerdir ki, akdin iktiza ettiği şart ile, beyi etmek gibi aslen meşrû olup ta, vasfan meşrû olmayan: fâsid, ve — ölmüşü satma misilli — ne aslan ve ne vasfan meşrû olmayan: bâtıldır.

Salâtta sıhhat ki, şer'an muteber ve kazayı muakıt olmaktır; şurût ve erkânına riayet ile olup, zaten sahih olmayan ve abdestsiz, yahut kıbleye istikbalsiz kılınan namaza, fâsid ve bâtıl denildiği gibi şartlarına riayetle başlandıktan sonra, müfsidattan biri sebebi ile sahih olmayan namaza dahi, fâsid ve bâtıl ve »sıhhati mâni olan şeye müfsid, yahut mubtil denir.

Biz şimdi onlardan bahs edeceğiz. Müellif onları (namazda hades) unvaniyle, ziyade ettiğimiz fasılda mezkûr olanlara dahi, şâmil olmak veçhile, takriben altmış sekize iblâğ ediyor ki, âtîde, tâdâd olunur:

1 — Namazda amden tekellüm.

2 — Sehven tekellüm[2].

3 — Hataen tekellüm[3].

4 — Bilgisizlikten tekellüm[4].

5 — Uykudan tekellüm[5],

Kelâm, namazı ifsad ettiği gibi secde-i sehiv ve tilâveti ve — secde-i şükre kail olana göre de — onu dahi ifsad eder.

Kelâmın azı dahi, çoğu gibi, müfsiddir. Kelâm, ameli-kalîl gibi değildir ki, ameli-kalîlden ihtiraz olunamayacağı cihetle, o mafuvvdur[6].

6 — Nasın kelâmına benzeyen duâ: Ya Allah beni şöyle giydir. Yahut beni şöyle doyur. Ve yahut: filânca kadını bana nasip eyle, gibi ki,bunların, kullar cihetinden talep ve tahsili

---

[1] Şu kadar ki, namazın fesadı, kendi sun'u ile çıkışın, kendilerince farziyyetine mebni olmak zû'mu, Berdeinin yanlış bir istinbatı olup olmaması hususunda hilâf yoktur. Mezkûr mesailde hükmün, imam indinde, butlan olması, başka bir mânâya mebnidir ki; mezkûr avarıza, ikamet niyyeti gibi, fana mugayyirolan şeyler olmakla hudusunde, salâtın önü ile sonu müsavi olmaktır. Meselâ:Müteyemmimin, suyu görüp, istimaline kaadir olmasiyle namazın butlanı, onunfarzı, teyemmüm iken, abdest olmuş olmasındandır. Mesailin bakiyyesi dahi buna göredir. Kelâm, katı, olup, mugayyir olmadığı cihetle, bunlara kıyas edilemez.Hadesi-amid ve kahkaha dahi mugayyir değil, ibtal edicidir.

[2] Sehivden maksud, nisyandır ki, namazda bulunduğunu unutmaktır. Eğerdenirse ki, namazı kesmede selâm dahi kelâm gibi iken, onda amdle nisyanı niçin fark ettiniz? Cevap verilir ki, selâmda, ezkâra müşabehet vardır. Çünkü, selâm Allahın isimlerindendir ve teşehhüdde mezkûrdur. Demek ki, salâtın cinsindendir. Kelâma, kendisiyle hitâp kasd olunduğunda mülhak olur. Amelen — iki benzeyişle — nisyan hâlinde, ezkârdan ve kasd halinde, kelâmdan itibar olunmuştur.

[3] Hataen yanılmaktır. Ey nas diyecek yerde, ey kimse demek gibi.

[4] Kelâmın, namazı müfsid olduğunu bilmeyerek söylemektir.

[5] Uyuklayarak demektir ki, namazda uyuyanın kıraeti muteber olmadığıhalde, kelâmı vs kahkahası salâtı müfsid olmak, muhtârdır. Halebî der ki, tekellümden maksat, nâsın kelâmından iki veya daha ziyade harfi tekellüm eylemektir. Muhaşşinin beyanına göre, kelime, salâtı müfsid olmak için, onda harfların tashih olunması ve işitilmiş olması şart kılınır ki, bunların biri mefkud olursa, kelâm sayılmadığı için, fesad da olmaz. Namaz harfsız işitilen üfleme ile defâsid olur.

[6] Çünkü, zi-hayatın bedeni, hareketten tab'an hâlî değildir. Kelâm ise, hareket gibi tabii olmadığından, onun kalîli dahi ihtirazı mümkündür. Unutarakyemek, oruçta, mâfuv iken, salâtta mâfuv değildir. Zira salât hali, salâtı hatırlatır. Siyam hali ise orucu hatıra getirmez.

mümkün olmakla bu gibi duâlar, salâtı müfsiddir[1]. Yâ Allah bana âfiyet ver ve beni affeyle vemerzûk eyle, demek gibi değildir[2].

7 — Tahiyyet niyyetiyle selâm[3].

Her ne kadar, aleyküm lâfzım söylememiş ve selâm lâfzı kendisinden sehven sâdır olmuş olsa da.

8 — Lisanen selâm almak[4], velev ki, sehven olsun. Zîra insanlaramahsus kelâmdır.

9 — Musafaha ile selâm almak. Çünkü, çok iştir. (Amel-i kesirdir).

10 — Çok meşgul olmak. (Amel-i kesir)[5].

Az amel, salâtı müfsid olmaz. Çok işi azdan ayıran şey şudur ki, zaid amel: onu işleyeni gören, namazda olmadığına şek etmek[6]. Eğer şüphe ederse, o amel azdır[7].

Rükûa varırken ve rükûdan kalktıkta, el kaldırmak, bizce mekruhtur, müfsid değildir.

Bir çocuk, namazda bulunan emzikli kadının memesini, üç kere emer ve süt gelirse, o kadının namazı fasid olur.

(Namazda olan kadını, erkek öpmekle dahi, kadının namazı bozulur. Nitekim, gelecek fasılda zikr olunur).

11 — Kıbleden göğüs çevirmek[8].

Meğer ki, sebkı hadese, yahut havf namazında saf değiştirmeğe mebni ola.

12 — Ağız dışından bir şey yemek, velev susam danesi kadar olsun.

13 — Dişleri arasındaki, çokça şeyi yemek.

---

[1] Tekellümde nâsın kelâmına benzer, duâ dahil iken, müellifin onu zikrederek tahsis etmesi, onda hilâf vukuuna mebnidir ki, imam Şâfîi hazretleri onunlafesadın yokluğuna kaildir. Eğer denirse ki, dua ademî hitabı olmadığı için, nâskelâmından, nasıl olabilir ? Cevap verilir ki, onda muhataba, şart değildir. Görmezmisin ki, namazda meselâ: fatihanın kıraeti diyen kimsenin huzûrunda muhatapkimse bulunmasa bile, namazı bâtıl olur.

[2] Müellif böyle demekle, mukayyed rızkı taleble, mutlak rızkı taleb arasındaki, farka işaret etmiştir ki, evvelkisi müfsid ve ikincisi gayri müfsiddir. Kuldan talebi müstehîl olup olmamak arasındaki tafsil, Kur'ânda ve sünnette vâridolmayan, duâlar hakkındadır. Namazda duâ mahalli, son kadenin müntehası ise de,müfsidat ondan evvel olmak kaydiyle mukayyed bulunduğuna nazaran, bunlarınifsadı dahi, namaz esnasında vukuu sûretindedir. Şu kadar ki, o gibi duâları salâtın sonunda, selâmdan evvel etmek câiz değildir. Çünkü, namazdan olur. Bir denamazda Arabî lügatinin gayri ile, duâ etmek haram olduğundan, tercümelermaksûdu ifade etmiş olmaz.

[3] Tahiyyet niyyeti tâzim ve âşinalık kasdi demektir ki, mezkûr kayd, tahlîl selâmından ihtiraz içindir. Zîra, tahlîl selâmı ki, namazdan çıkmak, selâmıdır, sehven olursa, namazı ifsad etmez. İlk kadeyi son kade sanarak, selâm vermek gibi. Eğer salâtı kesmek kasdiyle verilirse namazı keserek ifsad eder: Yatsıyı, teravih, yahut sabah namazı, zanniyle iki rekâtte, selâm vermek gibi. Cenazenamazının gayride, kaimen verilen selâm dahi, müfsiddir.

[4] El ve işaretle selâmın reddi, mekrûh ise de, müfsid değildir.

[5] Maksud namaz amellerinden olmayan ve namazı ıslâh için yapılmayan, herzaid ameldir. Sebkı hadese mebni şartınca, abdesti yenileme ve imamda İstihlâfve korku salâtında, safın tebdili amelleri müstesnadır. Namazda düşen serpuşu, alıpbaşına koymak, zaid amel değildir, ve baş açık kalmaktansa, onu başa almak efdâldir. Nitekim, dürrün mekrûhatında mezkûrdur.

[6] Failinin namazda olmadığına şek etmek, namazda durduğunu bilmeyenegöredir. Yoksa, bir kimse birinin namazda durduğunu müşâhade edip te, sonra ondan namaza münafî bir hâl görse meselâ; eline tarak alıp, başını, yahut sakalınıtarasa, namazı fâsid olur. Şununla beraber ki, onun namazda olmadığını teyekkunşarttır.

[7] Diğer türlü dahi tarif olunarak: Üç mütevali hareket, kesir ve onun aşağısı kalildir. Yahut: İki el ile yapılması âdet olan şey, bir el ile dahi yapılsa, kesir, bunun aksi, kalîldir. Yahut: Faile maksud olan kesîr, ve maksud olmayankalîldir, veyahut tecrübeye göre olup, ehlinin kesîr dediği kesîr, ve kalîl dediğikalîldir, denildi.

[8] Göğüs tabiri, yüzden ihtirazdır ki, yalnız baş çevirmek namazın mekrûhlarındandır.

Nohut tanesi kadar olan şey, kesirdir. Onu az hareketle, dahi yese namaz fâsid olur. Susam tanesi kadar olan şey, kalîldir. Onu ağız içinden yutmak, tükrük kabilinden olarak, zarar vermez. Eğer çiğneye çiğneye, yerse, namazını, zaid amel ile, iptal etmiş olur.

Ağızda bir şey, çiğnemek ve gevelemek, namazı müfsid olduğu gibi ağzına şeker alıp, namaza durmak ve eridikçe yutmak dahi namazı müfsiddir.

Namazda sakız çiğnemek dahi, müfsiddir.

14 — Bir şey içmek[1].

15 — Bilâ özür, tenahnuh[2].

Eğer kıraeti mânî olan, balgamı izale gibi, bir özre mebni olursa, namazı ifsad etmez[3].

16 — Üf yahut püf diye toz üflemek ve yahut bezginlik göstermek.

17 — Ah ve enin ederek inlemek.

18 — Teevvüh etmek, yâni ah ve vah demek[4].

19 — Ağlaması yükselip[5] işidilecek hurûf[6] hâsıl olmak.

Bunlar, yâni gerek enîn, gerek teevvüh ve gerek yüksek sesle ağlama, musâllînin, kendinde olan, ağrı ve sızıya, yahut sevdiğini gaib etmek veya mal ziyanına uğramak sebebiyle olan, bir musibete mebni ise, söz mânâsında olduğu için[7], namazı ifsad eder. Cennet ve cehennemi tezekküre mebni ise, huşûa delâlet ettiği için, ifsad etmez. Hadîste, «Cenab-ı Hakka, ağlayarak itaat eden, gülerek cennete dahil olur ve gülerek günah işleyen, ağlayarak nârâ dahil olur.» buyurulmuştur.

Fürû: imamın kıraeti hoşuna gidip te ağlayan ve: naam, yahut: belî, diyen kimsenin namazı fâsid olmaz. Şeytan vesvese verip te, (Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh) demek, eğer âhiret umuru için ise, namazı ifsad etmeyip, dünya umuru için ise, namaz fâsid olur. Kendisini akrep sokmakla, bismillah, diyen kimsenin, namazı fâsid olmaz.

20 — Aksırana, «yerhamülkellâh», diye hayırlı dua ile hitap etmek[8].

---

[1] Çünkü, içme dahi, yeme gibi namazı münâfidir. Başını semaya kaldırıp, ağzını açmakla, boğazına dolu, yahut yağmur tanesi düşerek, onu da yutsa, namazı bâtıl olur.

[2] Tenahnuh: Sebepsiz, boğazını karıştırıp öksürme ve ses çıkarmaktır ki,yapma öksürükte olur. Özür, mükellefe târî olan bir vasıftır ki, kendi hakkında,tahfif sebebidir. Sesin ıslah ve güzelleşmesi için, yahut kendi imamı hatasını anlayıp, doğrultmak için veyahut kendinin namazda bulunduğunu bildirmek için, edilentenahnuh dahi, sahih olan kavle göre özre mebni olan tenahnuh cümlesindendir.

[3] Dürrü Muhtârda, özürsüz olan, yahut sahih bir sebebe mebni olmayan, tenahnuh salâtı müfsiddir, denilerek tekellüfle olmayıp ta tab'ından neşet eden, tenahnuh «özre ve savtın talisini gibi bir sebebe dayanan, tenahnuh» sahih garaza, misâl getirilmiştir.

[4] Bahirde mezkûrdur ki, ah ve oh gibi sesler olmaksızın namaz kılmak mümkün olmayan hastaya da namazı kılmak vâcip olur, ve bir gün gece dili tutularak,namazı dilsiz namazı, gibi kılan ve sonra dili açılan kimseye, iâde lâzım olmaz.

[5] Ağlaması yükselmek, işitilmek demektir. Eğer harfleri kendi işitmediyse,namaz bozulmaz. Nitekim, müellif, mesmua, kaydiyle buna işaret etmiştir.

[6] Camiden, haddin fevki maksuddur. Bu kayidde, yalnız savtın, müfsid olmadığına işaret vardır. Hurufun husulü, sûretinde fesad halinden kaçınmak mümkün olmak halidir. Eğer imtina mümkün olmazsa, fesad dahi olmaz. Enin ve teevvühten kendisi men'i mümkün olmayan hasta gibi ki, onun o enini, tek harf hasîl olan, aksırık kabilinden olur.

[7] Gûyaki, (hastayım beni mâzûr görün), yahut (müsabım beni taziye edin)demiş olur. Delâlet, kendine muhalif, sarih olmadıkça, sarîh gibi amel eder. Bunları, açık söylemekle, namaz fâsid olduğu gibi, delâleten söylemiş olmakla dahi,fâsid olur. Yahut bunlarda teessüfün izharı vardır ki, o da nâsın kelâmı cinsindendir.

[8] Bu tarafeyn indinde müfsiddir. İmam Ebû Yûsufça değildir. Hitâb kaydi, şunun içindir ki, aksıran müsâllî, onu kendi için, söylerse, (yerhamuniyellâh) demiş gibi olarak, namazı fâsid olmaz. Zira lillâh, demekle dahi namaz bozulmaz.

21 — Şeriki bâriden sual edene, «Lâilâhe illallah» diye cevap vermek.

22 — Fena habere cevaben (innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn) demek.

23 — İyi habere (el-hâmdü-lillah) diye mukabele etmek.

24 — Teaccüp olunacak habere (Lâilâhe illallah), yahut (sübhânallah) demek.

25 — Kur'ândan, her şey ki, onunla cevap kasd olunmuştur[1]: meselâ, kitap gibi bir şey arayana (yâ yahyâ huzil-kitâb)[2], ve bir şeyityanını, istizan edene (âtinâ gadâenâ) ve bir şey almak için, istizanda bulunanı, nehyen (tilke hudûdullah felâ takrebûhâ) demek gibi ki, bunlar,tarafeyn indinde salâtı müfsiddir.

Eğer cevap kasd etmeyip, kendisinin, namazda olduğunu bildirmek isterse namaz ittifakla, fâsid olmaz.

26 — Teyemmüm ile namaz kılmakta olan kimse, suyu görüp istimaline kadir olmak, yahut müteyemmim olarak imamet eden kimse suyugörmediği halde, ona muktedî bulunan kimse görüp, imamda onu istimale kudret bulmak[3], ve yine teyemmümü mübah kılan, her özür zail olmak.

27 — Mesih müddeti, namaz içinde hitam bulmak.

28 — Ayağından az işle dahi mestini çıkarmak[4].

29 — Bir karie, muktedi olmayan ümmi[5], namaz içinde bir âyetteallüm etmek, gerek telâkki tarikiyle teallüm etmiş olsun, gerek tezekkürsuretiyle teallüm eylemiş bulunsun.

30 — Uryan kimse namazda şol örtüyü bulmaktır ki, namazı onunlakılmak, kendisine lâzım ve mütehattim ola[6].

31 —İma ile, rükû ve sücud etmekte olan kimse, namaz içinde rükûve sücuda kaadir olmak[7].

32 — Sahibi tertip, geçmiş bir namazı hatırlamak.

Gerek kendi geçmişi, gerek imamının geçmişi olsun ve hattâ, vitir namazından ibaret bulunsun.

---

[1] Müellifin bu ifadesi, tahsisten sonra tamimdir. Çünkü, (İnnâ lillâh velâilâhe illâllâh) dahi Kur'ândır. Muhaşşi der ki, Kur'ân kaydı, gayrisinin hükmü, evleviyyetle malûm olmak içindir:

Müezzine mukabeleten, musâllî kelimeteyni şehadeteyni, telâffuz etse ve ismullâhı işiterek (celle celâlehü) ve ismi nebiyi işiterek (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem), ve imamın Kur'ânı hatminde (sadakallâhül-azîm), ve hadîsi işitmekle (sadaka rasûlûllah) dese, ve şeytanın ismi geçmekle, ona lanet etse ve- tekbiri cehr etmesi için vâki olan talebe icabeten, tekbiri cehr eylese, namaz fâsid olur.

[2] Dürrü muhtarda bu, ve şu (ve mâ tilke biyemînike yâ mûsâ) âyetle, Yahyâ ve Mûsâ isimlerindeki şahıslara hitap kasdiyle okunmağa misal gösterilmiştir.Şiirlere geçen, bâzı âyetleri inşad kasdiyle okumak ve şiir inşad etmek, namazı müfsiddir.

[3] Bu sûrette fasid olan, muktedînin namazıdır. Velev ki, kendisi abdestli bulunsun. İmam, habersiz olmak cihetiyle namazı tamamdır.

[4] Ayağın, mestin koncuna kadar çıkması dahi, bütünüyle çıkmış gibidir. Nitekim, kitâb-ut-tahârenin meshi bozanlarına bakınız.

[5] Bu meselede, ümminin karie muktedi bulunmuş olması sûretinde ihtilâfolunup, âmme onun dahi salâtının butlanı üzeredir. Lâkin, Zuheyriyye, butlan olmayacağını, tashih etmiştir. Ümmi, okuma bilmeyendir. Mushaf olmadıkça, kıraetekaadir olmayanı dahi, Muhaşşi, ümmi saymıştır. Elli beşinciye bakınız.

[6] Örtü, sâtir: Setri avret edici şeydir. Bu kayd ile, her tarafı necis olan,yahut maliki, onu musallîye, ibaha etmiş olmayan, sâtir hariç kalmıştır. Eğerkendi malı olduğu veya kendisine ibaha olunduğu halde, bir rub'u tahir ise, yahut her tarafı necis ise, musâllîde onu tathir edecek şey mevcut ise namazı onunlakılmak lâzım olur.

[7] Çünkü, namazın bâkîsi kuvvet bulmuş olmakla, zaîfe bina edilemez. Râkiben başlanılan nâfile, nazilen bina ve itmam olunup, nazilen başlanılan, rakibenitmam olunmamak meselesi, buna muhalif görünür. Nevafile bakınız.

(Onu vakit, geniş olduğu halde hatırlamak, kılınan vakit namazını mevkuf fesad ile ifsad eder. Nitekim, fevaitin kazâsı babında beyan olunur).

33 — Ümmi ve mâzur misilli, imamete salih olmayanı, imam İstihlâf etmek.

34 — Sabah namazını kılarken, güneş doğmak[1].

35 — Bayram namazı kılınırken, güneş zevale ermek.

36 — Cuma namazı kılınırken, ikindi vakti olmak[2].

37 — Şifa bulmasına mebni, Cübeyre (sargı) yerinden düşmek[3].

38 — Mazurun, özrü zail olmak.

Onun zevali, kâmil bir vaktin, ondan hâli olmasiyle, malûm olur[4].

39 — Amden veya başkasının sun'u ile namazda hades vâkî olmak.

Amden kaydı, sebkı hades suretinde, musâllî salâtına, bina edebileceğindendir.

40 — Bayılmak

41 — Çıldırmak

Bu ikisi (40 ve 41. maddeler), abdesti bozanlardandır. Az ve süreksiz dahi olsa, müfsiddir.

42 — Nazar ile ve yahut mütemekkin olan nâim, cünüp olmak[5].

43 — Musâllîye müştehiyyat, muhazî olmak.

Bu «müştehiyyat muhazatı» meselesi, eski ve yeni metinlerde, safların tertibi faslında münderiç iken, müellif onu, salâtın müfsidatı faslına geçirmiştir. Ancak, muteber şartlarını eksik saymış olduğundan, meseleyi ileride genişçe izah etmek lâzım gelmiştir[6].

Muhazat: Malûm olduğu üzere bir hizada olmak.

Müştehiyyat: İştiha olunan kadın, demek ise de, bunlar bu bapta tamim olunarak, müştehiyyat mutlaka, kız ve kadın mânâsı, kasd ve irade olunduğu gibi, muhazattan dahi, kadın kısmı namazda, erkeğin yanına, yahut ilerisine durmak, mânâsı kasd ve irade olunmuştur.

Muhazatı-müştehatın bilhassa, erkeklerin namazını müfsid olması, kıyasta ihtilâflı olup[7], bir takım şurut ve kuyud ile mukayyeddir. Şöyle ki, iki kişi arasında müşareketi müfid

---

[1] Güneş doğmak, şems yuvarlağının tamamiyle görünmek demek değildir.Belki, şems şuaını görmek demektir ki, arada dağ gibi bir hail bulunmasa, şemsin kursu dahi görünecek derecede bulunmaktır. Kazâ kılmakta iken, mekrûh olanüç vakitten birinin girmesi dahi böyledir.

[2] Meseleyi, cuma ile takyid, ikindi vaktinin girmesiyle, öğle namazı bâtılolmadığı içindir. İsna aşeriyeden on birincinin hâmişine bakınız.

[3] Şifa ve iltiyam bulmayan yara sargısının düşmesinden ihtiraz etmek gerektir.

[4] Meselâ, müstahaza kanın seyelâniyle beraber, abdest alıp ikindi namazınadurmuş ve son teşehhüdden evvel kendisinden kan kesilmiş olup, güneşin gurubunadeğin, inkita mümted olsa, namazı fâsid olmuş olur.

[5] Nazardan namazı iptâl etmeyen nazar, maksud olduğu gibi, uykudan dahi, onu iptâl etmeyen uyku maksuddur. Nitekim temkin kaydi, onu nâtıktır.

[6] iktidanın sıhhati şartlarının, birincisinde bu meseleye, işaret olunmuş idi.

[7] Kıyas, muktazası, kadının namazına ve emredin muhazatına itibaren, Şâfiimezhebinde olduğu gibi, erkeğin dahi namazı fâsid olmamaktır.

İstihsanın veçhi: İmam Müslimin hadîsidir ki, Resûlullah sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin, Hazreti Enesin evinde, bir yetim çocuk ile, hazreti Enesi arkalarında, ve ihtiyar bir kadını dahi onların arkalarında bulundurarak, namaz kılmış olduklarını, müşârünileyh imam, tahrîc ve rivayet eylemiştir. Eğer kadının erkeğe, muhazatı, namazı müfsid olmayaydı, o ihtiyar kadını, en arkada yalnızca, durdurmazlardı. Çünkü, saf arkasında yalnız durmak, bizce mekrûhattan ve imam Ahmed mezhebinde, müfsidattandır. Bir de, Hazreti İbni Mes'ûddan rivayet olunan hadîsi şerîfde

olan, muhazat erkek ile kadın arasında olmak ve bilhassa, cemaat ile kılınan namaza ait bulunmak üzere, hasren erkeğin namazını[1], ifsat edici olup, zikr olunan muhazatın, fesadı mucip olabilmek için:

Birincisi, musâllînin mükellef olması şarttır. Sabînin namazı, müştehatın muhazatı ile fâsid olmaz. Müştehatta yaş, muteber değildir. Dokuz yaşındaki, kız çocuğu müştehattır. Yedi sekiz yaşındakiler, irice olmak şartiyle müştehattır. Ondan küçüğü, müştehat değildir. Pek çirkin, ihtiyar kadın dahi mazideki hali itibariyle, müştehattır ve müştehat, mutlaktır: hurreye ve cariyeye ve mahreme ve ecnebiyyeye ve halîleye, şâmildir. Yâni musâllîye cemaat olarak, muhazî duran kız veya kadın, ona gerek ecnebî ve namahrem olsun, gerek valide veya hemşire gibi, mahrem bulunsun, gerekse, kendi zevcesi veya cariyesi olsun, salâtı ifsad etmekte, bunlar yekdiğerine müsavidir. Müştehat kaydı, müennes, mef'ûl ismi olmak itibariyle, emreden ihtirazdır[2].

İkincisi, aralarında muhazat vuku bulan, müzekker ve müennes iki şahsın ikisi de, namazda bulunmak şarttır[3]. Namazda bulunan bir erkeğin yanına, bir müştehat gelip, mücerret durmakla, musâllînin salâtı fâsid olmadığı gibi, gelen müştehat, deli olup, musâllîye — bir hizada — namaza dahi dursa, delinin namazı, mün'akid olmadığı için, musâllînin namazı yine fâsid olmaz.

Üçüncüsü, bulundukları namaz, (salâtı - mutlaka) olmak şarttır. Cenaze namazı, rükûsuz ve sücudsuz olduğu ve meyyite duâdan ibaret bulunduğu için, (salâtı mutlaka) yâni (salâtı kâmile) ve hakikiyye olmadığından, namaz muhazatla fâsid olmaz.

Dördüncüsü, bulundukları namaz, aralarında tahrîmeten ve edaen. müşterek olmak şarttır. Namazda iştirâk, ikisi bir imama uymak, yahut müştehat gelip de, muhazî durduğu erkeğe, iktidada bulunmakla olur ki, buna — tehrîme haysiyyetiyle — iştirak tâbir olunur. İlk surette, onların, her ikisi kendi tahrîmelerini,

Bir imamın tahrîmine ve ikinci sûrette, biri imam ve diğeri, ona muktedi bulunmakla, muktedîye olan müştehat, kendi tahrîmesini, iktida ettiği, musâllînin tahrîmesine, bina etmiştir. Bu iştirakte, müştehatın — namazın evvelinde — imama yetişmesi şart olmayıp, hattâ imam bir veya daha ziyade, rekât kıldıktan sonra, müştehatın, mesbuk olarak, gelip iktida etmesinde dahi, muhazat müfsidesi muteberdir. Ve mezkûr iştirak, farz kılanın, farz kıldıran imama ve nâfile kılanın nâfile kıldıran imama iktidası misilli, hakikî ittihat ile olduğu gibi, nâfile kılanın farz kıldırana iktidası misilli, zımnî ittihat ile dahi olur. Edaen iştirak, tâbirinin mânâsı, onların kıldıkları namaza hakikatten veya hükmen imam bulunmak, demektir. Meselâ, müdrik olan muktedînin imamı hakîkaten mevcut olduğu gibi, lâhik olan muktedînin imamı dahi hükmen mevcuttur[4]. Binaenaleyh, onlar hem tahrîmelerini imamın tahrîmesine ve edalarını imamın edasına, bina etmiş bulunduklarından, kıldıkları namaz, aralarında tahrîmeten ve edaen, müşterek olmuş olur. Münferiden kılınan namazda, tahrîmeten iştirak olmadığı gibi, mesbukun, imamın

---

nisâ taifesinin geri durdurulmaları emrolunmuştur. İmdi, tehîri terkeden erkek, kendi mevkiini terk etmiş olup, imamına tekaddüm eden muktedi ve kelâm ve hadesi amd, misilli, salâta münâfî olanı, mürtekip gibi olarak, salâtı ifsad edici bulunur. Kadının namazı ise, böyle değildir. Çünkü, tehîr emri, onlara değil, erkekleredir. Eğer muhazat anında, erkek ona teehhürü işaret eder de, o teehhür etmezse o halde mevkiini, o terk etmiş olmak cihetiyle, yalnız kadının namazı fasid olur. Bir de, muhazat ettiği erkek, kendi imamı ise, onun namazı fâsid olmakla, muktedîsi bulunan, kadının dahi namazı — tabiatiyle — fâsid olur.

[1] Meğer ki erkek, kadının dahi imamı ola. O halde her ikisinin namazlarını.

[2] Gerçi, tabiati gayri-selîm ve sapık olanlarca, o dahi müşteha olabilir. Velâkin, salâtın fesadı, iştihaya maruz kalmakla muallel değildir. Belki, bu babtafarz olan, makamı terktir.

[3] Namazda bulunmak, müellifin ifadesine göre, namazı imâ ile kılmağa dahişâmildir. Muhaşşinin beyanına göre, şu sûrete dahi şâmildir ki, meselâ, ikindi namazıkılmakta olan, bir erkeğin yanına, bir müştehat gelip öğleyi ve ona iktidayı, niyyet ederek - muhazat üzere - namaza dursa, müştehatın kıldığı namaz, nâfile olarak sahih olmakla, namazda muhazaten iştirâk hasıl, ve namazlar fâsid olmuş olur.Asaleten erkeğin, ve tâbi olarak ta, kadının namazı fâsid olmuştur. Bu mesele için,iktidanın sıhhati şartlarının dördüncüsüne ve hâmişine bakıla.

[4] Onun için o okumaz ve kendi sehvi sebebiyle, sehiv secdesi etmez.

feragatinden sonra, geçmişi kazâ, halindeki infiradında[1] dahi, — eda itibariyle — müşareket olmadığından, ondan sonraki, müştehat muhazatı, namazı ifsad etmez. Lâhıkın lâhika, abdestin tecdîdi tarikinde muhazatları dahi, onlar o vakit, salâtın hakîkatiyle değil salâtın ıslâhı ile müşteğil bulunduklarından[2], aralarında — tahrîme itibariyle — müşareket mevcut ise de, — edâ itibariyle — müşareket mefkuud olduğundan, fesadı mucip olmaz.

Beşincisi, ikisi — hailsiz — bir mekânda bulunmak şarttır. Eğer, mekân muhtelif olup meselâ, biri bir adam boyu yüksekte ve diğeri alçakta bulunarak, müştehatın hiç bir uzvu, musâllînin, hiç bir uzvuna muhâzî gelmezse, salâtın fesadı dahi olmaz. Kezalik, mekân birliği olup ta, arada hail bulunmak dahi, muhazatın ref'i, fesadın defini muciptir. Hailin ednası, musâllîye sütre olabilen miktardır ki, en az, bir züra yüksekliğinde olur[3]. Arada fâsıla bulunmak dahi, hail makamına kaimdir. Onun da edna mertebesi, bir adam sığacak kadar olan açıklıktır. Mekânın hükmen ittihadı, muhazatın namazı ifsadı için kâfidir. Meselâ, müştehat bir boydan az, musâllîden aşağı veya yukarı bulunsa, muhazat kısmen mevcut olmakla, mekânlar hükmen müttehit sayılır. Ve musâllînin namazı fâsid olur.

Altıncısı, imam başlama vaktinde, o müştehatın, yahut - alelitlâk nisâ taifesinin imametini niyyet eylemiş olmak, şarttır. Eğer imamda nisa için niyyet yok ise, müştehat, namaza dahil olmakla dahi şart tahakkuk etmemiş, yâni muhazî müştehat ile muhazî musâllî arasında salâtta iştirak bulunmamış olur.

Yedincisi, onların, cihetleri dahi müttehid olmak şarttır[4]. Cihetler, muhtelif olursa namaz fâsid olmaz.

Sekizincisi, musâllî, muhazat eden müştehata geri durması için işaret etmiş olmamak şarttır.

Eğer musâllî[5], o işareti etmiş olup ta, müştehat geri durmamış bulunursa, müştehatın namazı fâsid olur[6]. Musâllînin namazı fâsid olmaz[7]. Onun ilerlemesi dahi lâzım gelmez[8]. Çünkü, ilerlemekte kerahet vardır.

Dokuzuncusu, Muhazat, bir rükünde olmak şarttır[9].

44 — Namazda, kendisine sebkı hades vâki olan kimsenin — gerekerkek gerek kadın olsun — abdestini tecdit etme kaydinde olduğu sırada,avret yeri zahir olmak[10].

45 —Namazda kendisini hades sebk eden kimse, abdest almağa giderken kıraet etmek.

---

[1] Onun için o okur ve kendi sehvi sebebiyle, sehiv secdesi eder.

[2] Onlar gerçi, namazın hürmetindedirler, lâkin namazın hakikatinde değildirler.

[3] Eserdeki muhire-i rahl ibaresi bir argın olarak tefsir ve tarif olunmuştur.

[4] Cihetin ihtilâfı, ancak Kâbenin içinde olur. Ve bir de çok karanlık gecede,her biri - aranarak - bir cihete müteveccihen namaza durmak takdirinde, düşünülebilir. Bunun için olmalıdır ki, müellif bu şartı, zikr etmemiştir. Muhazat şartları, ona göre baldır ve topuk olmak üzere dokuzdur. Halebîde, tahrîme ve edâ itibariyle olan iştirâk, ayn sayılarak ona iblâğ olunmuştur.

[5] Müsâllî tabiri, imama dahi şâmil ise de, söz muktedi hakkında olmakaşikârdır. Çünkü, imam namazda ilerdedir. Onda tekaddüm matluptur.

[6] Çünkü, farz makamı o terk etmiştir.

[7] Meğer ki, musâlli, onun imamı ola.

[8] Bu muktedi hakkındadır. Çünkü imamın müştehata tekaddümü matluptur.

[9] Müellifin beyanına göre, İmam Muhammed - fiilen - rüknün edâsını şartkılmıştır.

İmam Ebû Yûsuf, rüknü edâ edecek kadar, durmağı kâfi görmüştür. Zeyleî der ki, müştehat gelip, bir safta iftitah tekbirini alsa ve diğer safta rükû ve başka bir saf ta sücud eylese, her saftan, onun sağ ve soluna ve arkasına muvazi bulunan, birer musâllînin namazları fâsid olur.

[10] Müellif der ki, rivayetten anlaşılan, bu hal velev ki, iztirarî olsun: Kadınabdest için kolunu açmağa muztar olmak gibi. Tebyînde misal olarak, erkeğin,hades sebkından sonra, istinca için inkişafı dahi zikr edilmiştir. Muhaşşi der ki: Haniyede, iztirar hali istisna olunup «o kimse, avret yerinin keşfine muztar olursa,bina edebilir ve illâ edemez» denilmiştir. Tenvirde, ve şerhinde dahi böyle kasdolunmuştur. Bina cevazının şartlarından yedincisinin şerhine bakınız.

46— Yahut, abdestten sonra namazı itmama gelirken, kıraet etmek.

Çünkü, birinci surette, bir rükün — hem hadesle ve hem yürüyerek — ve ikinci surette — yürüyerek — eda etmiş olur[1]. Tesbih ve tehlîl ve istiğfar, mânî değildir.

47— Hades sebkından sonra, bir rükün edâ edecek kadar — özürsüz— uyanık olarak durmak.

Amma, cemaatin sıkışıklığına binaen, yahut burnundan gelen kanın kesilmesine intizaren beklerse ve yahut yerleşerek uyumak esnasında burnu kanamış olup ta, o hal üzere, bir müddet uyuya kalmış bulunursa, namaz fâsid olmayıp, bina câiz olur. Nitekim, binanın cevazı şartlarının dokuzuncusunda zikr olundu.

Rükû veya sücud halinde, kendisine hades sebk etmiş olan kimse, namazın ifsadından ihtirazen, rüknün itmamı niyyetiyle değil, abdest niyyetiyle başını kaldırır[2].

48 — Namazda, kendisine sebkı hades vâkî olan kimse, abdest almakiçin, yakin olan suyu, amden geçip, iki saftan ziyade, uzaktaki suya gitmek[3].

Namazda, kendisine hades sebk eden kimse için —indel-hâce— kapı açmak ve hadesinden hâsıl olan necasetten[4] elbisesini temizlemek ve kendisinden necisi atmak[5] ve abdestte, farzlar ile iktifa etmeyip, abdestin sünnetini de işlemek vardır[6].

49 — Musâlli, hades zanniyle — Meselâ, burnundan akan suyu kan sanarak — mescidden çıkmak.

Çünkü, özürsüz namaza münâfî olan hal, vâkî olmuştur ki, o da yürümektir.

(Mescid tâbiri, bu durumda namaz kılınan mahaldir ki, camiye, haneye ve arsaya, şâmildir).

Eğer, mescidden veya arsa ve haneden ve namazgâhtan dışarı çıkmamışsa, ıslâh kastine mebni, istihsanen namaz fâsid olmaz[7]. Mescid, namaz mahalli olmak itibariyle, onun hepsi bir mekân hükmündedir[1].

---

[1] Bu da, hades sebkı, kıyam halinde vaki olmak sûretinde zahirdir. Amma, rükûdan sonra yahut sücuddan sonra vaki olursa, mezkûr vech zahir olamaz. Meğer ki, (O halde de rüknü edâya şebih olur) diyelim. İbareler mutlaktır. Binanın cevazı şartlarının beş ve altıncısının şerhlerine bakınız.

[2] Şerhi-kebîrde (bina niyyetiyle başını kaldırır ve örtünme kasdi ile kanburlaşarak ve elini yüzüne tutarak, gerileyip, badehû abdest tecdidine gider) diye mezkûrdur. Hiç bir şeyi niyet etmemiş olmak sûretinde namaz, iki rivayetin birine göre fasid olur. Rükûdan tesmî ile başını kaldıran, rüknün edâsı kasdiyle amel etmiş olmakla, bina edemez.

[3] Mezkûr kayidlere nazaran, musâllî kendine yakın olan suyu alacak âlet bulunmadığı ve uzaktakinde bulunduğu için, geçerse, namaz fâsid olmaz. Müellif «âmiden» demekle, özürsüz mânâsını kasd etmiştir. Meselâ, su mevkiinin darlığına, yahut oraya vusûlün güçlüğüne veyahut karib olan su unutulduğuna veyahut kuyudan çekmek gerektiğine mebni, onu bırakıp uzağa giderse, namaz fâsid olmaz. İki saftan ziyade uzak kaydine nazaran, iki saflık yer kadar uzağa giderse, namaz yine fâsid olmaz. Su bulunmayan yerde, teyemmüm etmek dahi abdest almak gibidir. Binanın cevazı şartlarından sekizincisinin şerhine bakınız.

[4] Eğer o necaset, kendi libâsından hâsıl değilse, tarafeyn indinde, namazına bina edemez. Fark budur ki, birinci sûretteki tathir, abdeste tebeandır. Bu sûretteki tathir ise, libâs veya bedenini ilk önce yıkamaktır. Eğer, hem hariçteki vehem hadesin sebkinden, kendisine necaset isabet etmiş ise, ikisi aynı mevzide dahi olsa, bina edemez. Binanın cevazı şartlarının ikincisinin şerhine bakınız.

[5] Hadesin gayrisinden, müteneccis olan elbisesini, avreti setr eden, başka birtemiz elbisesi var ise, üzerinden atmak kâfi olur.

[6] Müellif, bu meyanda kovanın deliğini, dikmek olduğunu dahi zikr ve ziyade etmiş ise de, Muhaşşi merhum: «Bahirde mezkûr olan budur ki, o kimse delik kovayı dikerse, namazına bina edemez. Suyu işaretle istemek, yahut mübayaa tarikiyle, iştira eylemek dahi, ona câiz olamaz» demiştir.

[7] İmam Muhammed kavlince, o kimse mescidden çıkmasa dahi, namazı istinaf eyler. Zira, zaten, sabit bir özre mebni olmayarak, namazdan ayrılmıştır. Kıyasın iktizası dahi, budur. Nitekim, elli birinci müfsidde mezkûr olduğu üzere, mesh eden mesih müddetinin sona erdiğini, ve müteyemmim gördüğü serabı su, zannederek veyahut, musâllî üzerinde, necaseti-mania veya

Kadın kısmı, hades zannına mebni, namazı bırakıp namazgahından iner, yâni evi içinde, namazgâh ittihaz ettiği yerden çıkar ise, namazı fâsid olur. Çünkü, ona göre, orası, erkeğe göre mescid menzilesindendir. Hattâ kadın orada, İtikâf dahi eder.

Namaz kırda kılındığına göre, safların mahallî, yahut sütre yeri mescid hükmündendir. Ellinci sayıdaki izahat, bu hususa dairdir.

50 — Mescidin ve ev hükmünde olan, mezkûr mevzilerin gayride yâni, sahrada namaz kılan kimse, hades zanniyle safları, yahut önündeki sütreyi tecavüz etmek.

Kırda namaz kılmakta olan kimse, cemaatte olduğuna göre, her taraf tan safların mekânı, ve münferid bulunduğuna göre, her taraftan secde mevzii için yeter miktar, onun hakkında mescid hükmündedir.

Önünde sütre var ise, gerek cemaat ve gerek münferid hakkında, ön cihetten, son sınır sütredir. Sütre yok ise, münferid için önden münte hâ haddi: Secde mevzii, ve cemaat için arkadaki, saflar miktarı, mahaldir. İmdi, hades vukuu zanniyle, mescidden çıkmamak üzere, namaz mahallinden ayrılmak, camideki musâllîye göre, mâfuv olduğu gibi, kırdaki musâllîye göre, mescid hükmünde olan, mezkûr hududu tecavüz etmemek üzere, namaz mevziinden ayrılmak dahi, mâfuv olup, onları geçmek, mescidden çıkmak gibi, namazı müfsid ve binaya mânîdir.

51 — Kendisini abdestsiz, yahut meshi müddetinin bittiğini sanarakve yahut üzerinde faite veya necaseti mânia bulduğunu tevehhüm eyleyerek[2], namaz mevziinden ayrılmak.üzere, mevziinden ayrılmamıştır. Tevehhüm ettiği şey, tahakkuk etmek takdirinde, abdesti yenilemek için, mescidden dahi harice çıkarak abdestini alıp, namazına bina eder olduğu gibi, zikr olunan tevehhüm sûretinde dahi, - mescidden huruç ile - mekân muhtelif olmadıkça, kasdi-ıslâh, hakikati-islâha ilhak olunur. Nitekim asîlerin hakkında, tevîli-fâsid, tevîli-sahîha ilhak olunarak, onlar telef ettikleri - can ve mal - tevbeden sonra, kendilerine tazmin ettirilmez. Ve islâm esirlerini, siper olarak kullanan, küffara silâh atılır. Müslimlere isabet eden, zanni-gaip olsa da, küffarı vurmak kasdi, hakikaten onlara atmak hükmünde tutularak, bu atış mübah olur. Nihayede demiştir ki, imam Muhammedin muhalefeti, mescidin kapusu, kıble duvarında olmadığına göredir, tâ ki, çekilip gitme mutahakkak olsun. Amma, mescidin kapusu, kıble duvarında olup ta hades sanarak, yürüyen musâllî mescid dahilinde yüzü kıbleye olarak yürümüş bulunursa, namaz ittifakan fâsid olmaz.

Bunda, mescidden ve emsalinden çıkmasa bile, namazı fâsid olur. Zira, namazdan, islâh azmiyle değil, terk kasdiyle ayrılmıştır[3].

52 — Musâllî, imamın gayriye fethi-kıraet etmek[4].

---

salâti-faite bulunduğunu tevehhüm eyleyerek, namazdan ayrılmak namazı müfsid ve binayı mânidir. İstihsan veçhi, zikr olunduğu üzere, ıslah kasdidir ki, o kimse, namazını terk etmek

[1] Namazı ifsâd etmeyen şeylere dair olan, gelecek fasıldaki, mescidi-kebîr hakkındaki hamişe bakınız.

[2] Fâite, geçmiş namazdır. Sahibi-tertib olan kimse, öğleyi kılarken sabahı kılmadığını tevehhüm etmek ona, ve üzerinde gördüğü kızıllığı kan sanmak necaseti-mâniaya, misal olur. Müteyemmim gördüğü serabı, su sanmak dahi, bu türlü misallerdendir. Kırk dokuzuncunun evvelindeki, hamişe bakınız.

[3] Hades vukuu zannına mebni, namazdan ayrılmakla, bu zanlara mebni, ayrılmanın arasındaki fark, işte budur. Müellif burada «bizim bu zikr ettiğimiz şeyler ile, hadesi-semavi sebkine mebni, namazın binası şartları malûm olup, onları ayrı babta, zikr etmeğe hacet kalmadı» demiş ise de, Muhaşşi merhum: Müellif bu hususta, kavme muhalefet etti ve zikr ettiği şeyle, beyanına ihtiyaç olan, namazda hades ahkâmını tayîn ve temin etmiş olmadı, demiştir. Hamdolsun, bu abdi-âciz eskilerin âdetine uyarak, bâbı-mahsus akd ile, namazda hades ahkâmını ve cevâzı-bina şartlarını ve ihtilâf mesailini tayin eyledi.

[4] O gayr, gerek namazda olsun, gerek olmasın. Bu da, ona talim kasd ettiğindedir. Çünkü, zaruretsiz cevap vâki olunca, nâsın kelâmından olmuş olur. Eğer talim kasd etmeyip te, kıraet kasd etmiş olursa, namaz fâsid olur. Kendisiyle beraber, namazda olmayandan, imamın alıp kıraet etmesiyle dahi, namaz fâsid olur.

Zîra, zaruret olmadan, ona talim demektir. Fethin tekrar edilmesi dahi, namazın fesadı için, — ales-sahih — şart değildir.

İmamına feth etmek, câizdir[1]. Her ne kadar, imam mefruz miktarında okumuş ve yahut başka âyete geçmiş bulunsun. Çünkü, bunda hem imamın ve hem kendinin namazını ıslâh vardır[2].

Sahih olan budur ki, imamına feth eden muktedi kıraeti değil, fethi niyyet eyler. Zîra fetih, ruhsata dayanır. Kıraet ise, mahzurdur[3].

53 — Bir namazı kılmakta iken, onun gayri bir namaza[4] intikal kasdiyle[5], tekbir almak[6].

Amma kıldığı namazı ifsad eylemez[7]. Meğer ki, mesbuk ola. Çünkü, mesbuk ile münferid, hükmen mütehalliftir.

(İstihlâf bahsindeki istidradı okuyunuz).

Bu meselenin izahı şöyledir ki, bir kimse bir namazı, meselâ, bir rekât, kıldıktan sonra, «Allahü ekber» diye ikinci bir iftitah tekbiri almak ve diğer tabir ile, namaza bir ikinci başlayış yapmak[8], ikiden hâlî olmayıp, ikinci başladığı namaz, evvelkinin ya aynidir ve yahut gayridir.

Ayni olduğuna göre, lâfzan niyyet etmiş olmadıkça[9], evvelce kıldığı rekât, fâsid olmayıp, namazının rekâtlarına mahsup ve kalben ettiği niyyet, hâsılı tahsil niyyeti, demek olduğu

---

İmamın gayriye, tabiri muktedînin muktedîye ve namazda olmayana ve münferiden namazda bulunana ve imamın ve münferidin, hangi şahıs olursa olsun, ona kıraet feth etmesine, şâmildir ki, bunların cümlesi - zaruretsiz - talim ve taallüm demektir.

[1] Muktedî kendisiyle beraber, namazda olmayandan işitip de, imamına fethederse, hepsinin namazı bâtıl olmak lâzım gelir. Çünkü, hariçten telkindir.

Fethi-kıraet, kıraeti açmak demektir ki, okuyan yanıldıkta, yahut tutuldukta, olur. Namazda mahsur kalan imama, kıraeti feth, ona talim demek olduğundan, salâtı müfsid olmak, kıyas muktazası ise de, muktedi kendi imamına, feth ederse, namaz istihsanen fasid olmaz. Hazreti hâcei-âlem, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem namazda, müminin sûresini, okurlar iken, bir kelime geçmişler imiş. Namazdan sonra: İçinizde Ubey, yok muydu? diye ashabın akrei olan, Hazreti Ubey bin kâabı sormuşlar. Hazreti müşârünileyh: Beli yâ Resûlullah diye orada olduğunu arz ettikte: Bana feth etmeli, değil miydin? buyurmuşlar. Hazreti Uzey, ben o kelimeyi mensuh olmuş sandım, demekle, Efendimiz hazretleri: Eğer mensuh olsa, size bildirirdim, buyurmuşlardır. Hazreti Ali kerremellâhü teâlâ vechehu dahi: «İmam senin fethine muhtaç ise, feth et» buyurmuştur. Müellifin tâlili-âtisi aklîdir.

[2] Çünkü, feth etmemiş olsa, ihtimal ki, imamın lisanından salâtı müfsid olacak bir şey cari olur. Kıraetin fethinde, imamın salâtını islâh olmakla, onun salâtiyle, muktedînin salâtı dahi, sâlih olmuş olur.

[3] Muktedînin, kendi imamına fethi tacil etmesi, ihtimal ki, imam hatırlayabileceğinden, - bu takdirde hacetsiz - bir telkin demek olarak, mekrûh olduğu gibi, imam bâdel-hasr, sükût edip durmak veyahut âyeti tekrarlamak tarikiyle, muktedîyi fetha, mecbur etmek dahi mekruhtur. Ya başka bir âyete geçerse, ona atlamakta namazı ifsâd eder bir şey lâzım gelmez ola. Yahut, başka sûreye intikaleder, veyahut, müstahap miktarında, ve bir kavle göre, farz miktarında, kıraet etmişise, rükûa gider. Aşikâr olan birinci kavidir.

[4] Velev min cihetin, gayri olsun. Meselâ, cemaat namazı, münferiden namazının - bilcümle - gayridir. İmameti nisâyı, yahut vâcip namazı niyyet ederek, tekbir almak dahi böyledir.

[5] Onu tahsil etmek, ve bulunduğu namazdan çıkmak için: Münferid iktidayı ve bilâkis muktedi, infiradı niyyet etmekte olduğu gibi. Ve tekbir ile, bir farzdan diğer farza, yahut nefele veya aksine - niyyet ederek - intikal etmek gibi.

[6] Tekbir ile takyid, şunun içindir ki, zira yalnız kalbiyle niyyet ederse, namazını kesmiş olmaz.

[7] Geçmiş fâsid olmayınca, onunla namazının âhir olduğu şey üzerine - ki, son rekâttır - kuud etmek lâzım olur. Kendi zannına itimaden, onu - yâni kuudu terk ederse, namazı bâtıl olur.

[8] Malûmdur ki, el kaldırmak sünnettir. İftitahın şartı değildir.

[9] Çünkü, lâfzan niyyet, nâsın kelâmı olduğu için, salâtı müfsiddir. Bunu, diğer namaza, intikal sûretinde, zikre hâcet yoktur. Zira, gayri salâta, intikalin hükmü, talâffuz ve ademi-talâffuz ile ihtilâf etmemek üzere, fesaddır.

için, lağv olmuş olur[1]. Ve artık, son kaade, o nisaba göre, icra edilmek lâzım gelip, şayet evvelce kıldığı rekâtı, kendi zannınca fâsid bilerek, ondan sonra, meselâ: Öğle namazına göre, üç yerine dört kılar ve üçüncü rekâtta oturmazsa, son kadeyi terk etmiş olduğundan, farzı bâtıl olur.

Gayri olduğuna göre, evvelce kıldığı rekâtı, ifsad etmiş olur[2].

Bunun muamelâttan nazîri, - Emvali mütekavvimeden - olan bir şeyi iki akit, muayyen bir bedel mukabilinde, alım satım edip, badehû, bedelin, tezyid veya tenkisi üzerine akdi tecdid eylemek, veyahut yine o semen üzerine, eski akdi, tekrar etmektir ki, evvelki surette ikinci akid, ve ikinci surette birinci akid muteberdir[3].

Gayriyette — min vechin — mugayeret kâfî[4], ve ayniyette — her vecihten — ayniyyet lâbuddur ki, o da, bir namazı aynen istinaf ile olur.

54 — Tekbirde, yâni «Allahü ekber» demekte, hemzeyi medd etmek[5].

55 — Hıfzında olmayanı, mushaftan okumak[6].

Her ne kadar, mushafı hâmil değilse de. Çünkü, diğerinden telâkki edebilir.

Amma, okuduğu ezberinde ise, ve mushaf nezdinde değilse, telâkki ve amel olmadığı için, namaz fâsid olmaz. Çünkü, o kıraet, onun mushaftan telâkkisine değil, kendi hıfzına muzaftır. Hamlolmadığı için, amel dahi yoktur.

(Mushaftan okumadıkça, kıraete kaadir olmayan kimse, ümmi demek olduğu için[7], namazı kıraetsiz kılar. Mushaftan okuyarak kılmak, ona câiz olmaz).

---

[1] Müellifin anlatmak istediği mesele, işte budur. Bundan, mesbuk, müstesnadır. Nitekim, sabık istidratdaki, mesbuk ahkâmından malûm olmuştur.

[2] Çünkü, ikinciye başlama sahih olmakla, evvelkinden - zaruri olarak - çıkarılmış olmak lâzım gelir. Birinciden çıkışın mütevekkıfı, ona mugayir olan, ikinciye başlamanın sıhhatidir.

[3] Tebyînde, böyle mezkûr ve bir köle alış verişiyle mümessel olup, HalebîAkdin tegayürü semeresi, mülk akar hakkındaki, şef âda zahir olur ki, bey'i evvelde şefi', onu teslim etmişse, ikinci beyide isteyebilir, demiştir.

[4] Meselâ, nâfile kılarken farza, ve bilâkis farz kılarken nâfileye, ve kezâbir farzdan diğer farza (meselâ, cuma kılarken öğleye, ve öğle kılarken cumaya),yahut vâcibe niyyetlenerek, tekbir almakta mugayereti muhakkakaya mebni, evvelkini iptâl etmek olduğu gibi, bir namaz için, münferid iktidayı, veya bilâkis muktedi infiradı, niyyet ederek tekbir almakta dahi, namazlar müttehid iken aralarındaki zahiri mugayerete mebni, evvelkini iptâl ve ifsad vardır. İmameti nisâyıniyyetle, iftitahı tecdid eyleyen dahi, ikinci menvisine şüru etmiş olarak, evvelkisini iptal eylemiş olur. Şu dahi onun gibidir ki, bir kimse cenaze namazı kılmakta iken, başka bir cenaze daha gelmekle, her ikisi, niyyetiyle veyahut ikinci cenazenin niyyetiyle tekbir alsa, ikinci için, istinaf etmiş olur. Mesbuk dahi, geçmişi kazâ esnasında, aynen istinaf ettiği salâtta müsteniftir ki, evvelce başladığını kesmekle, diğer bir namaza şürû etmiş demektir. Zira, mesbuk, evvele «min cihetin» münferid iken, namaza istînaf azmiyle, tekrar tekbir aldıkta her vecihten münferid olmakla, iki namazı arasında, zahiri mugayeret hâsıl olmuştur. Nitekim, mesbukun münferid sayılmadığı, dört hususta biri bu olmak üzere, İstihlâf babındaki, istitrad da zikrolunmuştur.

[5] Nitekim, tehrîme şartlarının dokuzuncusunda zikrolundu.

[6] Muhaşşinin ifadesine göre, kıraet mutlaktır. Gerek az, gerek çok okusun.Rivayetin zahiri budur. Bir kavle göre. Fatiha sûresi kadar, diğer bir kavle görebir âyet kadar okumadıkça fâsid olmaz. Azhar olan budur. Ve meselede, imam ilemünferidin farkı yoktur. (Hidaye sahibinin, meseleyi imam ile takyid etmesi ittifakidir). Mushaftan maksûd, içinde Kur'ândan bir şey yazılı olandır ki, mihraptan okumağa dahi şâmildir. Müellifin «her ne kadar mushafı hâmil olsa da» kavli, buna, ve bir de bu bapta fesadı mucib, çok iş değil, gayriden telâkki olunduğuna işarettir. Ve bu veçhile fesad, Hazreti imamın mezhebidir. İmameyn ve imam Şâfii hazerâtınca, o kıraet, müfsid değil, mekrûhtur. Namazda iken, koynundaki- mushafı açıp bakmak veyahut elde mushaf bulundurup, rükû ve sücuda vardıkça, onu elden bırakmak ve kıyamda almak ve evrakını çevirip bakmak, çok iş olduğundan, salâtı müfsid olmak, hilâfsızdır.

[7] Ona ümmi itlâki, kıraetsiz salâtının cevazına nazarandır ki, namazda mushaftan kıraet caiz olaydı, onun kıraetsiz salâtı ibaha olunmazdı. Yirmi dokuzuncumüfsidde geçen, hamişe bakınız.

56 —Avretin inkişafı veya necaseti mânianın vücudu ile beraber—velev sehven— bir rüknü eda etmek.

57 — Yahut eda edecek kadar zaman geçmek.

(Onu sünnetiyle edaya kâfi olan müddet maksuddur ki, o da, üç tesbih edecek kadar olan zamandır. Ve bu, imam Ebû Yûsufun mezhebidir. Muhtâr olan da budur. Bilfiil, rüknün edasının, ifsadında ittifak vardır.

Eğer, necasetin, vukuunu müteakip defeder, ve meselâ yelin esmesiyle açılan avret yerini, hemen örterse, zarar vermez[1].

58 — Muktedî, bir rükünde imama müşarik olmayarak, onu sabık bulunmak: İmamdan evvel rükû edip kalkmak ve onu, imam ile beraber,yahut ondan sonra devamla, imamla beraber selâm vermek[2] gibi ki, namazı itmam etmiş olmak zannıyla, amden selâm vermiş olduğu için, fâsiddir[3].

Amma o rükûu, o veçhile iade etmediği gibi, imam ile beraber selâm dahi vermeyip, her rekâtın, rükû ve sücudunda imamı sebk etmiş bulunursa, imamın namazı sonunda, kıraetsiz bir rekât kaza eder ki, imamın önceki namazını, müdrik olduğu için, lâhik demektir. Lâhik ise imam ile fevt ettiğini, imamın ferağından evvel, kazâ etmek, gerçi kendisine mütehattemdir ve lâkin, ilk rekât, onun rükû ve sucudunda, imama gerekirse de mütabeatı terk etmiş olmak sebebiyle, kendisini fevt eylemiş olduğundan, ikinci rekâttaki rükû ve sücudu ilk rekâttan, ve üçüncü rekâttaki rükû ve sücudu, ikinci rekâttan, ve dördüncü rekâttaki rükû ve sücudu üçüncü rekâtten, kazâ olmakla, imamın selâmından sonra dahi, kıraetsiz bir rekât kazâ ederek, namazı tamamlamış olur.

59 — Mesbuk olan muktedi, imamın selâmından[4] veya teşehhüd miktarı kuuddan[5] sonra, geçmişini kazâya kalkıp, rekâtım secde ile takyid ederek[6], imamdan ayrılmış ve ayrıldığı teekküd etmiş iken, imamın — hatırlıyarak — vardığı sehiv secdesinde[7], imama mütabeat etmek.

---

[1] Avretin inkişafından, avret uzvunun dörtte birinin, açılmasına dahi şâmilolan mâna, maksuddur. Ve onda, dört sûret vardır: Çok vakitte çok açılma, muzırdır. Az vakitte az açılma, zararsızdır. Az vakitte çok açılma ile çok vakitte azaçılma dahi gayri muzırdır. Bu sûret, necaset isabetinde dahi cari olup, çok vakitte çok necaset, zararlıdır. Az vakitte az necaset, gayri muzırdır. Az vakitte çoknecaset ile çok vakitte az necaset dahi zararsızdır.

[2] İmamla beraber selâm vermek tâbirini, Tahtâvi merhum, Dürrü Muhtarhaşiyesinde «1â haceten ileyh» diyerek, zaid görmüş ise de İbni Âbidin merhum,mezkûr kayd ile takyid, şunun içindir ki, zira islâmdan ve onun gibi, her münafiisalâttan evvel, fesad zahir olmaz. Çünkü, o halde rüknün terki, tahakkuk etmemişolur, fefhem, demiştir. Selâma münafî, tabiri tesahüldür ki, selâm namaza münafîdeğil, onu menhîdir.

[3] Dürrü Muhtârda ve reddi Muhtârda mezkûrdur ki, namazda bir rüknümeselâ, bir rekâtın bir secdesini, terk edip te, onu kazâ etmeden, selâm vermek,bir şartı - özürsüz - terketmiş olmak kabilinden, salâtı müfsid olduğu gibi, bir rüknü imama müşarik olmayarak, ondan evvel yapmak ve meselâ, imamdan evvel,kendi kendine rükûa varıp kalkmak dahi, ya imam ile beraber veya ondan sonra,o rükû iade olunmazsa, namaz müfsiddir. Gerçi, bundan bir rükün terkolunmamış-tır. Ve lâkin, sûreten ifa olunan rükün, müsabakatin vukuna mebni, muteber olmamıştır. Eğer imam ile beraber, veya imamdan sonra, yine rükû ederse, veyahut evvelce vardığı rükûda, imam gelip kendisine yetişirse, namazı sahih, fakatmekrûh olur.

[4] İmamın selâmına intizar etmek, mesbuk için namazın sünnetlerindendir.

[5] Bu kayd, imamda o miktar kuud hâsıl olmazdan evvel, mesbukun kıyamıcâiz olmadığı içindir. Çünkü, o halde imamın üzerinde, henüz, bir farz bâkidir ki,mesbuk onda münferid olamaz. Eğer, infirad ederse, namaz fesada gider.

[6] Bu kayd şunun içindir ki, şayet secdeye varmadan, imam hatırladığı, sehiv secdesine giderse, mesbuk dahi, ona uymak lâzım gelip, oraya kadar olanmüddeası kalkar. Mütabeat etmeyip te, kendi namazına devam ederse, o da sahihtir. Çünkü, mütabeati mezkûre, bir vâcipte mütabeat demek olduğu için, vâciptir. Vâcibi terk ise, namazı ifsad etmez. Geçmişi kazâdan fariğ olduktan sonra,sehiv için, istihsanen secde eyler.

[7] Selâmdan sonra, kıbleden dönmek veya söz söylemek gibi, salâta münafibir hal olmadıkça, sehiv secdesini, sonradan icraya bir mâni yoktur.

Çünkü, infirad, mevcut ve vâcib olduktan sonra, imama iktida etmiş olmakla, namaz fâsid olmuştur.

60 — Musâllî son kadeden yâni namazın sonunda, teşehhüd miktarı oturduktan sonra, hatırladığı, namaz secdesini[1], veya tilâvet secdesini[2] edâ ve ifadan sonra, kadei ahîreyi iade etmemek.

Çünkü, son kade, ancak erkânın itmamından sonra muteber olur ki, erkânın hatmi içindir[3].

61 — Musâllî uykuda eda etmiş olduğu rüknü, —uyandıktan sonra —iade etmemek.

Çünkü, namazın farzlarında mezkûr olduğu üzere, namazın sıhhatinin şartı, uyanık olarak eda etmektir.

62 — Mesbuk olan muktedînin imamı, son kadeden sonra, amden olmasa da, — kahkaha ile — gülmek.

63 — Mesbukun imamı, kuudu ahîreden sonra, kahkahanın gayri birtarîk ile «hadesi amidde» bulunmak.

Hazreti imam nezdinde, imamın namazından müfsid hâsıl olduğu, cüz, fâsid olarak, mesbukun namazından dahi, onun misilli, fâsid olmakla, geçmişi ona bina etmek, mümkün olamaz[4].

64 — İki rekâtlı olan farzın gayride yâni, akşam namazında ve dörtrekâtlı farzlarda, mukîm iken, kendini müsafir, yahut:

65 — Kıldığı öğleyi cuma veyahut;

66 — Kıldığı yatsıyı teravih, yahut;

67 — Yakın vakitte, müslim olduğa için, bilmeyerek dördü iki, yahut;

68 — Müslim cahil olarak neşet ettiği için, yine dördü iki sanarak,birinci kadede selâm vermek.

Çünkü, mezkûr selâm, zamanından evvel, namazı kesmek için amden olmakla, namazı müfsiddir. İki kadeyi son kade zanniyle selâm vermek gibi değildir ki, bu müfsit değil, secdei sehvi muciptir[5].

---

[1] Secdei sulbiye: Namazın aslına ait secdedir ki, namazın secdesi demektir.

[2] Secdei tilâvet: Tilâvetten münbais olan secdedir ki, namazda secde âyetiokunup ta, secdesi iskat olunmadığı ve unutulduğu sûrette, erkânın sonunda dahi,hatırlansa ifâ ve bâdehû, son kadede iâde olunur.

[3] Yirmi beşinci farza bakınız. Tilâvet secdesi dahi, kıraet eseri olduğu için,ona da kıraet hükmü verilir. Esah olan budur. Alâ kavlin, tilâvet secdesi, son kadeyi ilga edemez. Çünkü, vâciptir. Son kade ise, farzdır.

[4] İmam ve onu müdrik olanlar, binayı muhtaç olmadıklarından, fesadın semeresi ancak, mesbukta zahirdir. Muhaşşi der ki, imameyn indinde, imamın son kadeden sonraki kahkahası ile salâtı fâsid olmadığı için, mesbukun salâtı dahi fâsidolmaz. Müellifin meseleyi, son kade ile takyidi, kadei ahîreden evvel olan, hadesiamdin-bilittifak namazı müfsid olmasındandır. Mesbukun namazı, indel-imam,fesadı dahi, kendinin infiradı teekküd etmemiş olmakla mukayyeddir. Eğer, mesbuk vâcibi terkederek, imamın selâmından evvel, geçmişi kazâya kıyam edip, birrekât kazâ ve onu secde ile takyid ettikten sonra, imamın onu (yâni kahkaha vehadesi-amdi) illerse, mesbukun namazı fâsid olmaz. Zira imamdan ayrılmış veinfiradı müstahkem olmuştur. Mesbukun, imamın selâmına intizarı, sünnet iken,Muhaşşinin vâcibi terk demesi, mesbuka vâcip olan, kuudu itmama aittir. Vâcibinterki ise, namazı müfsid değildir.

[5] Onuncu ve on üçüncü müfsidin zımnında, bir kaç müfsid daha mezkûr olduğu gibi, Dürrü Muhtârda, nisâ safında, yahut imamın önünde bulunmak ve (umumdan sonra hususun zikri) kabilinden olarak, necis üzerine secde etmek hususları dahi, zikr ve tadâd olunmuştur. Necaseti-mânia ile rükün edâsı, elli altıncıda mezkûrdur. Bunun için, farzların beşincisine bakınız. Muhaşşi merhum, müfsidattan, şunlar kaldı: (Kalben irtidad, abdest ve guslü mucip olan her şey, rüknü

Kariin zellesi (hatası) ahkâmı, müfsidata zeyl olacak ehemmiyyetli mesâilden iken, müellif onu geçmiş ve Muhaşşî merhum, mülâhhası aşağıda görüldüğü üzere, zikr etmiştir:

ZELLETÜL-KARİ

Kariin sürçmesi yâni, okuyanın hatası demektir ki, maksud namaz erkânından olan, kıraeti edâ ve ifada edilen yanlışlıktır.

Mezkûr zelle, teammüdî olur ve mânânın tegayyürünü dahi müeddi bulunursa, — bilittifak — namazı müfsid olup, mânânın kıymetine göre, onun tegayyürü takdirinde, ahvalin ekalli, namazın fesadıdır.

İhtilâf: Hatâ ve nisyan suretindedir. Şöyle ki:

Hatâen olan zellenin, müfsid olup olmamasında, imam Ebû Hanîfe ve imam Muhammed hazretleri, benzeri Kur'ânda bulunsun, bulunmasın, mânânın tegayyür edip etmemesine bakmışlardır. İmam Ebû Yûsuf hazretleri, tegayyür eden lâfzın, Kur'ânın elfazından olup olmamasına bakmış, ve îraba ve kelimelerin zaptına ve mânâya, itibar etmemiştir. Fetvâ, imam Ebû Yûsuf kavli üzerinedir.

Bu babın mesaili, üç vecih üzeredir.

Birincisi: İrapta hatadır. Bunda tahfifi müşedded, teşdidi, muhaffef, kasri memdud, meddi maksur, fekki mudgam veya idgamı fekk ile okumak dahi dahildir. Bunlarla mânâ mütegayyer olmadığı takdirde namaz bil-icma fâsid değildir.

(??? S: 281)

(Bakara: 124) (Fatır: 28)

kavli Kerimlerinde, mansubu merfû ve bilâkis merfuu mansub kılmak gibi, mânâ değişmek suretinde indet-tarafeyn, sahih olan namazın fesadı ise de, İmam Ebû Yûsuf hazretlerinin kavli kaidesince, namaz fâsid olmaz. Çünkü, imam müşârünileyh iraba itibar etmemiştir. Fetva dahi bu veçhiledir[1].

İkincisi: Vakf ve iptidada olan hatadır ki, bunları mevzilerinin gayride yapıp geçilecek yerde durmak ve durulacak yerde geçmektir. Bununla mânâ değişmezse, mütekaddimîn ve müteehhirînden, bil-icma namaz fâsid olmaz. Mânâ değişmek sûretinde, ihtilâf var ise de, fetva her iki halde de fesadın yokluğu üzerinedir. Zîra, vakf ve vasle müraatı lâzım kılmakta, halkı ve hususiyle kitleyi, sıkıntıya düşürmek vardır[2]. Kelimeyi bölmek meselâ, velâ-diyati, diyecek iken, velâ deyip, alt tarafını unutmak, yahut nefesi kesilmek ve ondan sonra tamamlamak veya başka âyete geçmek dahi umum meşayih kavlince, mutlaka yâni, gerek mânâ değişmiş olsun, gerek olmasın, zarurete ve umumî külfete mebni, namazı müfsid değildir.

Üçüncüsü: Bir harfe bedel başka bir harf telâffuz etmektir ki, hatadır. Eğer kelime, Kur'ânı lâfızdan, hariç olmaz ve mânâ dahi değişmez ise, namaz — ittifaka — fâsid olmaz: (Inne-zâlimîne) yi (innez-lâlimine).

(Ve mâ tahahâ) yı (ve mâ dehaha) okumak gibi. Ve eğer, mânânın değişmemesiyle beraber, kelime Kur'ânı lâfızdan hariç olursa, — indet-tarafeyn — namaz yine fâsid olmaz: (Kavvâmîne bil-kıst) kavli kerîmini (kayyâmîne bil-kıst). Ve (deyyârâ) lâfzını (devvârâ) okumak gibi. Bun lar, Kur'ânı elfazdan, hariç olduğu için, imam Ebû Yûsuf kavlince namazı müfsiddir: (Hazel-gurâp) bedelinde (hazel-gubâr) okumak bu kabildendir. Ve eğer, kelime Kur'ânı lâfızdan hariç olmamakla beraber, mânâ mütegayyer olursa, hilâf, bunun aksinedir ki, imam Ebû Yûsuf kavlince, namaz gayri fâsid ve tarafeyn

---

kazâsız ve şartı özürsüz terketmek) demiş ise de, bunlardan bazıları, 40, 41, 42, 58 de zikrolunmuştur.

[1] Müteehhirin: îraptaki hatâ, itikadı küfür olan şeylerden dahi olsa, namazıifsad etmez, diye icma eylemişlerdir. Çünkü, nâsın ekseri, îrap vecihleri arasınıtemyiz edemezler. İrapta sevabı ihtiyar etmekte ise, nâsı hareç ve külfete sokmakvardır. O da şeran yasaklanmıştır.

[2] O da şeran yasaktır. Cemii Kur'ânda vakfı terketse bile, namazı fâsid olmaz, demişlerdir.

nezdinde ise fâsiddir: (Ve entüm sâmidûne) bedelinde (ve entüm hamidune) okumak gibi.

NAMAZI İFSAD ETMEYEN ŞEYLER[1]

Namazda olan kimse, Kur'ândan ve gayriden bir yazıya bakıp, onu anlamakla — anlamak kendisinin maksudu olsun, olmasın — edebe isaet etmiş olur[2].

Telâffuz etmiş olmadığı için, onunla namaz fâsid olmaz[3].

Musâllî, dişleri arasında, nohut tanesinden küçük olarak kalmış olan şeyi, — biraz uğraşarak — yutmak mekruhtur[4]. Müfsid değildir.

(Müfsidatın, on ikinci ve on üçüncüsüne müracaat).

Ağzında olan şekerin eriyenini yutarsa, namaz fâsid olur. Namazdan evvel yuttuğu şekerin, tatlılığım namazda bulursa, namaz fâsid olmaz.

Musâllînin secdesi mevziinden, birinin geçmesiyle, namazı fâsid olmaz. Geçen, gerek kadın, gerek erkek, yahut köpek veya sığır olsun.

Geçen kimse, mükellef ve müteammid[5] ise, günahkârdır. Hadîsi şerifte: «Musâllînin önünden geçen, kendisine ne kadar günah olduğuna bilse, oradan geçmektense, kırk yıl durmak, ona hayırlı idi,»

buyurulmuştur.

Mescidi-kebîrde[6] ve sahrada, musâllînin önünden, mekruh olan geçmek, secde mevziinden ve bir boy aşağı olan mahalden, geçmektir. Küçük mescidde, arada direk gibi, bir hail bulunmadığına göre, mutlaka, önünden geçmektir.

Onların ötesinden geçmek, geçiciler tazyik edilmemek için, mekruh değildir.

Ön tarafa nazar, namaza mânî olmadığından, namazda bulunan kimse baktığı kadının (nikâhlısının), alt tarafını da görse, — ve kavli muhtâra göre — nazarda iştiha dahi olsa, namaz bâtıl olmaz[7].

---

[1] Müellif bunu, mekrûhata idhal etmiş olsaydı, evlâ olurdu.

[2] İsaet olması, namazdan iştigali mütezammin olmasındandır. Tenzîhi kerahet demektir. Bu da, ancak kasd ile olur. Kasdsız, gözü ona, ilişir ve fehim husulegelir olsa dahi, mekrûh bile olmaz.

[3] Fâsit olmamasının sebebi, budur ki, fesâd ancak, kıraetle tahakkuk edebilir. Nazar ve fehm ile ise, kıraet hâsîl olmuş olmaz. Müellif, (liademin-nutkubil-kelâm) demekle, işte buna işaret etmiştir. Anlamak maksadı olsun, olmasınkavliyle, malûm olur ki, huşuu terk, namazın sıhhatini değil, belki kemalini ihlâl eder. Bunun için, fetavayi-kadıhanda, ve hulâsada; namazda, düşünüp bir şiir veya hutbe, hatırlayarak onu içinden okuyan kimsenin — lisanen talâffuz etmese — namazı fâsid olmaz, diye mezkûrdur.

[4] Dişler arasında olan, az bir şeyi, namazda —az emekle— yutsa, mekrûh olduğu gibi, ağzından çıkarıp, oracığa bıraksa dahi, mekrûhtur. Doğrusu: Namazdan fâriğ oluncaya kadar, ona ilişmeyerek, namazdan sonra mübah olan bir yere,bırakmaktır. Namaz dışında dahi, onu yemek, mekrûhtur. Hususiyle, diş arasındauzun müddet, durmuş olmakla tegayyür etmiş ola. Temek yerken, ağızdan temizbir yere düşeni yemekte, bir mahzur yoksa da, diş arasından çıkanı yememek gerektir.

[5] Mükellef ve müteammid kaydi, zıddından ihtirazdır ki, —geçen— mükellef ve müteammid olmadıkça, günahkâr olmaz, demektir. Mesele dört vech, üzeredir: 1 — Geçene, uzaktan dolaşmak, mümkün ve musâllî, mürura mütaarriz bulunmadığı halde, musâllînin önünden geçmektir ki, bunda ancak, geçen günahkârdır. 2 — Bunun muhalifidir ki, musâllî, geçit yerine durmuş ve uzaktan geçmek,mümkün olmamaktır. Bu takdirde, vebal musâlînindir, geçenin değildir. 3 — Hemmusâllî, mürura mütaarriz, hem de geçecek olan için yer geniş iken, musâllîninönünden geçmektir. Bunda her ikisi günahkârdır. 4 — Ne musâllî mürura mütearriz, ne de geçmek isteyenin genişçe yeri mevcud olmadığıdır ki, bu sûrette, hiçbiri günahkâr değildir.

[6] Kırk zirâ ve daha ziyade uzunlukta olandır. Alâ kavlin altmış zirâ ve ziyade olanıdır. Küçük mescid, bunun aksidir. Muhtâr olan birinci kavlindir.

[7] Dahîle bakmakla, ecnebiyye hakkında, hürmeti müsahere ve mutallâkairic'iyye hakkında, ricat sabit olur.

Lems ve takbîl, — büyük iş olduğundan — namaza mânîdir.

Namazda olan kadını, erkek takbîl[1], veya şehvetle okşasa, kadının namazı fâsid olur.

Namazda olan erkeği, kadın takbîl edip te, — erkekte diğer duygu hâsıl olmazsa — erkeğin namazı fâsid olmaz[2].

NAMAZIN MEKRUHLARI

Kerahetin, tarîf ve taksimi, mükellefiyet hükümlerinde geçmiştir. Musâllînin fiili, vâcibin terkini mütezammin ise, tahrîmen mekruh olup, sünnetin terkim, tazammün etmiş ise, tenzîhen mekruhtur. Lâkin onun da keraheti, sünnetin teekküdü nisbetinde şiddet ve tahrîme kurbiyyetçe, mütafavittir.

Sünnet, eğer kaviyyen müekked ise, onun terki, vâcibin terki gibi. tahrîmen mekruh olmak, ihtimalden uzak olmaz. Ve eğer, gayri müekked ise, onun terki, tenzîhen mekruh olur: Secdeye varırken, ellerini dizlerinden evvel indirmek ve kalkarken dizlerini ellerinden evvel refetmek ve besmele ve âmini, cehr eylemek ve özürsüz, ellerini mesnun olan mevzie koymamak gibi. Eğer, onlardan hiç birini mütezammin olmayıp, bununla beraber, namaza ecnebi ise, ve onda namazı tamamlayıcı ve zararı defedici bir şey dahi yok ise, o da mekruhtur: Elbise ve beden ile oynamak ve kalbi her meşgul eden şey gibi.

Tekebbür sahibinin âdetinden ve ehl-i kitabın sanîalarından olan şeyler dahi, böyledir. Ve onun kerahete, delilin iktizasına göredir. Eğer delîl — sübutu zanni olan — nehyi müfîd ise, kerahet, tahrîmiyyedir. Meğer ki, tahrîmden döndüren, bir şey mevcut ola. Ve eğer, nehyi müfîd olmayıp, belki, azimsiz terki müfîd ise, kerahet tenzihiyyedir.

Kendisinde, namazı tamamlayıcı olan, az yabancı işe gelince: Hulâsada, mezkûrdur ki, sarığı — temekkün üzere — secdesine[3] mânî olan kimse, bir eli ile, onu kaldırıp düzgünce, giyse mekruh olmaz. Çünkü, sarığı düzeltmek mütemmimat-ı salâttandır. Zararı savma, yılan ve akrebi öldürme gibidir ki, o da, namazda mekruh değildir.

Sarifin vücuduna (yâni, keraheti, tahrîmden sarf ve tahvîl edici şeyin mevcudiyyetine) misal: Sizin biriniz, namazda bulunduğu zaman, gözlerini yummasın, mealinde olan hadîsi şeriftir. İşte bu nehyi nebevî, zahirinden, masruftur. Çünkü, namazda göz yummanın keraheti secde yerine bakmak, fiili mendûbunu, fevt ettirdiği için olduğundan tenzîhiyyedir. (Otuz yedinci mekruhu okuyunuz).

Delilin nehy olmayıp, — terki gayri câzimi — müfid olduğunun misali, Hazreti Ömerin (R.A.) âtideki sözleridir ki, Hazreti müşârünileyh, siyabı bezelei mümtehine «kirden sakınılmayan, hizmet elbisesi» ile namaz kılmakta olan bir kimseyi görüp, ona hitaben: Bana haber ver ki, seni bâzı kimselere göndersem, bu elbisenle gider misin? Buyurmaları üzerine, o kimse: Lâ diye cevap verdikte, Hazreti Ömer: «Cenabı Hak, kendisi için tezeyyün olunmağa, en lâyık olandır.» buyurdular.

Müellif der ki, namazın mekruhatı — tahrîmi ve tenzihi kısımlarına ârn ve şâmil olmak üzere — vâcibi terk ve sünneti terk, gibi[4], şeylerdir ki, bütünüyle değil de takriben yetmiş yedidir:

---

[1] Takbîlde, diğer duygu kaydi, muteber değil, lemiste muteberdir!

[2] Muhaşşinin ifadesine göre, aradaki fark, kadına olan arzunun eblegiyyetidirki, erkeğin takbîli, kadının ihsasını müstelzimdir. Hem de, mukarenette failiyyet,zevcin işi olup, onun mukaddematı dahi, vika gibi, muteber olmakla, zevceden vâkîolan harekât dahi, zevci ikaz etmedikçe, o kuvvette sayılmaz.

[3] Temekkün üzere sücud kaydi ki, Dürrü Muhtârda, tam secde ile, tabir olunmuştur. Sücudün aslına mânî olan şeyi izale, vâcip olduğundandır. (Kalbi- hasâ) meselesinde, Muhaşşi bunu tasrîh etmiştir. Sarığın dolamı üzerine secde, bu bâbın mesailinden olmak üzere, ileride gelecektir. (Kalbi-hasâ için, mekrûhatın üçüncüsüne bakınız.)

[4] (Vâcibin terki ve sünnetin terki) tâbiri, mabadî için, çok cüzülere mutabıkemrt-küllî menzilesindedir. Meselâ, erkânda İtmînan üzere, olmak vâcip iken, onuterk etmek mekrûh olduğu gibi, iktida halinde, imama öncülük etmek dahi,«Başını imamdan önce kaldıran kimse Allahın onun başını eşek başı gibi yapmasından korkmuyor mu?» vaîdîne mebni, vâcip olan, mütebeati terk

1 — Musâllî namazda elbisesi ile oynamak[1].

2 — Bedeni ile oynamak[2].

Bunlar, namazın ruhu ile huşua[3] münafî olduğu için, tahrîmen mekruhtur. Hak celle ve âlâ «Namazlarını huşû içinde kılan müminler gerçekten kurtulmuşlardır.» (Müminûn: 1) buyurmuştur. Hadîsi şerifte dahi: «Cenabı Hak, namazda, abesi[4] ve oruçta, refesi[5]ve makberede, dıhki,[6] sizin için, kerih gördü,» diye buyurulmuştur.

3 — Kalbi - hasâ etmek. Yâni kır yerde namaz kılındığına göre, musâllî, ufacık taşları eliyle evirip çevirerek secde yerini düzlemek[7].

Meğer ki, temekkûn üzere[8], secde edebilmek için, bir defada ola[9].

4 — Parmak çıtlatmak. (Velev bir defa dahi olsun),[10].

5 — Parmakları, teşbik etmek. (Yâni, iki elin parmaklarını, birbirine çatmak)[11].

(Gerek bu, gerek bundan sonraki, tahassur, namazda el bağlamak mevkiinde olur).

6 — Tahassur etmek. Yâni, elini böğrüne koymak[12].

Namazda bundan nehy olunmuştur. Hem de bunda sünnet olan şekle muhalefet ve cebabireye benzemek vardır.

7 — Gözüyle değil de[13], boynu ile dönüp bakmak[1].

---

demek olduğu için,mekrûhtur. Ellerini —özürsüz— kulaklarından yukarı kaldırmak, yahut omuzlarından aşağı tutmak dahi, —erkek için— sünnete muhalif olmakla mekrûhtur.

[1] Kösteği ve yüzüğü ile oynamağa şâmildir.

[2] Bıyığı ve sakalı ile uğraşmağa şâmildir. 73 e müracaat.

[3] Huşû, kalbin huzuru, cevarihin sükûnu, erkânın muhafazasıdır. Sallallahüteâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bir kimseyi, namazda sakaliyle oynar görüp: «Eğer kalbi hâşi' olaydı, âzâsı dahi, huşû ve sükûn üzere, olurdu» buyurmuşlardır.

[4] Abes, kendisinde faide ve onu iktiza eder, bir hikmet ve meziyyet olmayan iştir. Burada ondan maksûd, namaz ef'alinden olmayanı işlemektir ki, namazamuvafık düşmez. Sefeh, kendisinde aslâ garaz olmayandır. Cevherede; abes, kendisinde lezzet olmayandır. Lezzet olan şey, oyundur diye mezkûrdur.

[5] Refes, açık saçık söylemedir.

[6] Çünkü orası ölümü düşünecek yerdir.

[7] Hadîste, kalbi-hâsa bedelinde, meshi-hâsa dahi varit olmuştur.

[8] Sahibi Dürrün tâbirince, kâmil secdeyle, secde edebilmek için, demektir..Mezkûr kaydi, Muhaşşi ziyade etmiş ve demiştir ki, eğer aslı-sücud ona mümkünolmazsa, kalbi-hâsa vâcip olur. Nitekim, sangın düzeltilmesi meselesinde de zikrolundu.

[9] Bunun hakkındaki hadîs, Hazreti Câbir ve Hazreti Ebâ Zerden dahi, merviolmakla, Bezzaziye sahibi, onu müsacca' olarak, şöyle ifade etmiştir:

Ebûzer peygamberden taşları düzeltmeyi sordu. Peygamber efendimiz de: «Ya Ebûzer bir kerre yap başka yapma» dedi.

Tesviyei hasâ, şürû'dan evvel dahi, mümkün olmakla, hadisi şerîfte onun terki» taksîr olduğuna işaret vardır ki, Hazreti Câbire huşûu bozacak şeylerden sakınması emrolunmuştur.

[10] Parmak çıtlatmak ki İbni Âbidinin beyanına göre, namazın haricînde dahimekrûhtur. Muhaşşi der ki, onun namazda menhiyyeti tahrîmen keraheti ifade eder.Müctebada: Namazı bekleyeni, namaza gideni ve harekete hazırlananı dahi, namazdaolana mülhak tutmuştur.

[11] Namaz dışında teşvik, mafsalların rahatlanması gibi, sahih bir sebebe mebni ise, mekrûh olmaz. Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz bir temsilde esabii şeriflerini, teşbik etmişlerdir.

[12] Tahassurun en meşhur mânâsı ve sahihi budur. Namazda bastona dayanmak, nafilede câiz ise de, farz da —zarûretsiz ise— onun kerahetinde şüphe yoktur.

[13] Göz ucuyla bakmak —indel-hâce-— mübah olduğundan, müellif, onu burada istisna ve âtideki fasılda ityan etmiştir.

8 — Tükrük bırakmak[2].

9 — İk'â etmek. Yâni, kuudda kalçasını yere koyup, dizlerini dikerek oturmak[3].

10 — Erkek kısım, secdede kollarını yere yaymak.

11 — Erkek kısmı, namazda kollarını açık bulundurmak[4].

12 — Gömlek giymeğe dahi kaadir iken, (sıcak ülkelerde) namazıyalnız şalvar, yahut izar içinde kalmak[5].

(Bunun keraheti, erkeğe göredir. Kadın hakkında bu, namazı müfsiddir).

13 — İşaretle selâm almak, (Müfsidatın sekizincisine bakınız).

14 — Özürsüz terebbû etmek (bağdaş kurmak)[6].

15 — Erkek kısmı, aksı-şaar etmek, yâni, saçlarını bir bağ veya tutkal ile toplayıp, tepeye, yahut enseye almak[7].

16 — İticar etmek[8].

17 — Keffi sevb etmek, yâni, secdeye varır iken, esvabını (az amelle) önünden ve ardından kaldırmak. Bir kavle göre, yenini ve eteğini çemrenmiş olduğu halde, namaza durmak[9].

18 — Elbiseyi sarkıtmak. Yâni, (musâllî, avreti örtülü olduğu halde)elbisesini başının ve omuzlarının, yahut yalnız omuzlarının üzerine alarak, yanlarını sarkıtmak. Pardesünün kollarım giymeden üzerine almak.

---

[1] Muhaşşi, âtîdeki fasılda kadıhanın, bununla namazın fesadına hükmettiğini,söylemiştir. Müellif der ki, Hâdîsi şerifte, «namazda olan kimse, bakınmadıkca, Cenab-ı Hak ona ikbal üzeredir. Bakındıkta insiraf eder» buyurmuştur

[2] Tâbire dikkat olunsun ki, tükürmek değildir. Müellif iztirar halini, istisnaederek: «Meğer ki, tükürük bırakmağa muztar ola. O halde, onu sevbine alır. Beyabanda kıldığına göre, sol ayağının altına bırakır,» demiştir.

[3] Nafile namazlarda kuudun cevazı, nevafilde mezkûr olduğuna göre, ik'anın keraheti, on dördüncüdeki terebbû' gibi, teşehhüd haline veya —ihtibasız— ik'ayahas olsa gerektir. Zira, ik'asız ihtiba olmaz.

[4] Gerek namazda kolu açık olsun, gerek durduktan sonra, kolunu — kolaylıkla — açsın. İbni Abidinin ifadesine göre, etek dahi yeni gibidir. Elini eteğiniçemreyip abdest almağı müteakip imama rekâtte yetişmek üzere, istical ederek,öylece namaza durmuş olan kimse hakkında, efdâl olan onları —az işle— indirivermektir. Kollarını açmak, kadın hakkında namazı müfsiddir.

[5] İzâr: Rida mukabilidir ki, rida: Omuza alınarak belden yukarısını örtenİzar: Belden aşağısını setr eden şeydir.

[6] Terebbû bağdaş kurmaktır. Namaz dışında mekrûh değildir. Sünnettir. Özre mebni olursa, namazda dahi, mekrûh olmaz. Çünkü, özür vâcibin terkini ibahaeder. Sünnet terki evleviyyette kalır. Bu talîle, ve kuuden nafile kılmakta, Hazreti imamdan terebbuun cevazı dahi, Tahtâvîden, nevafilde mervi olduğuna nazaran,terebbuun keraheti, dokuzuncu olan ik'a gibi, teşehhüd haline âit olur.

[7] Bunda, eş'ar vardır ki, saçları irsal etmekle beraber, örmekte bir mâniyoktur. Mezkûr kerahet dahi, onu namazdan önce yayıp, namaza o halde durmaktadır. Onu gerek amden namaz için yapmış olsun, gerek olmasın. Amma eğer, onunamaz içinde yaparsa, —bil-icmâ— çok amelle olmakla, namaz fâsid olur. Aleyhis-selâm efendimiz hazretleri, bir kimseyi saçları makus (örülü) olarak namazkılar görüp (Bırak saçlarını) buyurmuş oldukları gibi, ben namazda saç çözmemekve elbise soymamakla emr olundum, dahi buyurmuşlardır. Erkeğe saç salıvermeninve başı açık namaz kılmanın cevazına —bil-işare— delâlet etmekte olan bu gibimesail, ashaptan berâ bin malik radiyellâhü teâlâ anhu hazretleri hakkındaki medihai seniyeye nazarandır. Bizce, baş açık namaz kılmak mekrûhtur.

[8] İticar: Başına mendil sarıp, yahut sangı dolayıp, tepeyi açık bırakmaktır.Alâ kavlin, sangı ile yüzünü gözünü ve ağzını burnunu sarmaktır.

[9] Münye şerhinden alınan bu ifade, aslın ibaresinden evzahtır. Buna bedel müellif, —alâ kavlin— esvabını toplayıp beline bağlamak, demiştir. Bahri —raikten anlaşılan, keffi— sevb: Gömleğinin üzerine izarını çekmektir ki, donu öntarinin üstünden çekip bağlamaktır.

Bu hareket, tekebbüren veya tehevvünen[1] olursa, mekruh olup bir özre mebni ise, mekruh olmaz.

Namaz dışında, elbiseyi sarkıtmak, — ales-sahih — mekruh değildir[2].

19 — Sevb içinde münderiç bulunmak. Yâni, ellerini çıkaracak birfürce bırakmamak üzere, ihram gibi bir şeyin içine bürünmüş olmak,(ki, iştimale-sammâ tabir olunur[3], hülâsası, ellerini çıkaracak yerbırakmayarak, sevbi cesedine toplayıp kaya gibi kalmaktır.)

20 — Büründü içinde bulunanlar, onu sağ koltuğunun altından alarak, iki ucunu sol omuzu üzerine ve yahut sol koltuğundan dolaştırarakiki ucunu sağ omuzu üzerine atmış olmak, ki omuzlarının biri, namazda"açık kalmış olur.

21 — Kıyam halinin gayride kıraet etmek: Kıraeti rükû halinde tamamlamak.

22 — İntikalâtta meşru olan ezkârı, intikalin tamamlanmasındansonra yapmak. Meselâ, rükû haddine müntehi olduktan sonra, rükû için «Allahü ekber» demek ve «semiallâhü limen hamide» yi rükûdan tamamiyle kaim olduktan sonra söylemek[4].

23 — Nafile namazının her şefinde (her çift rekâtında) birinciyiikinciden uzun tutmak[5].

24 — Bütün namazlarda, ikinci rekâtı, birinci rekâttan üç ve daha ziyade âyetle[6] uzatmak.

(Nafilenin üçüncü rekâtı, namazın iptidası demek olduğundan[7], onu, evvelkilerden uzun tutmak, mekruh olmaz).

Mezkûr kerahet, sünnette varit olanın gayride olmak üzere, tenzihiyyedir. Nas varid olan yerde, kerahet yoktur. Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, cuma ve bayram namazlarının ilk rekâtlarında, sûre-i âlâyı ve ikinci rekâtlarında sûre-i gaşiyeyi okurlardı. Maahâzâ ki, gaşiye sûresi âlâ sûresinden, yedi âyet uzundur[8].

---

[1] İbadeti mühimsemeyerek.

[2] Muhaşşî der ki, sedil lûgatte irha irsaldir. Şerîde, libası mütâd üzere, giymeyerek, bedene irsal eylemektir. Bunun namazda keraheti -—özürsüz— olduğunagöredir. Amma hararet veya burudetin şiddetli oluşu gibi, bir özre mebni ise,mekrûh olmaz. İbni emîri —hacc, özüre kibirsizliği dahi ilâve ederek: Kerahet olmaması, kibirsizlik ve özür halindedir. Eğer bir özre mebni olur ve kibirden âribulunursa mutlaka (yâni namazda ve haricinde) kerahet olamaz. Ve eğer, özürleberaber mütekebbir dahi olursa veyahut mahzı — kibir için ise, mutlaka mekrûholur, demiştir. Muhaşşî merhum, sedili omuz ve boyun atkılarına dahi şâmil kılarak: Bunların şimdi giyilmesi mutaddîr ve bunlarda kibir dahi olmaz, denilebilir.Omuzuna mendil atmağı itiyat eden kimseye, lâyık olan namaza dururken, mendili omuzundan indirmektir, demiştir.

[3] İştimalei sammâ: Arapların sevb ile büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı, sağ tarafından sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürüp, arkadan,sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden atmakla tamamen, bürünmekten ibarettir. Elleri ve ayakları ve cümle âzâsı, mesdud kalır.

[4] Çünkü, bunda iki hılel vardır, biri şeyi mevziinde terk etmek, diğeri mevzinin gayride ityan eylemektir. Sünnet olan zikrin iptidası, intikalin başında ve intihası, intikalin sonunda olmaktır. Buna muhalefet ederse, sünneti terk etmiş olur.Eşbahta demiştir ki, mahallinde fevt edilen her zikir, mahallinin gayride ityanolunmaz.

[5] Meğer ki, Nebiyyi ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden mervi veya bir sahabiden menkul olmuş ola: Vitirin ilk rekâtinde, sûrei âlâyı ve ikinci rekâtinde kâfinin sûresini ve üçüncü rekâtinde ihlâs sûresini,okumak gibi. Vitir dahi kıraet bakımından nâfile gibidir. Mezkûr kerahet, Şeyhaynindindedir. İmam Muhammed italeyi ihtiyar etmiştir. Farza gelince: Mezkûr italesabah namazında —bil-icmâ— mesnundur. İmam Muhammed indinde sabah namazının gayride dahi mesnundur. Namazın sünnetlerinin on yedincisine bakınız.

[6] Bununla takyid, onun arzında, kerahet olmadığındandır. Vârid olan eserebinaen ki, Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin, sabah namazınımuavvezeteyn ile; kıldıkları olmuştur. Ki, ikinci sûre birinci sûreden bir âyet uzundur.

[7] Çünkü, nafilenin her şefi (her iki rekâti,) müstakil bir namazdır.

[8] Zahidi, buna cevap verip: Ziyade, sûrelerin ihtilâfı ile muhtelif olur. Eğersûreler kısa ise, üç âyet çok ziyade olmakla mekrûhtur, sûreler uzun ise yedi âyet,az ziyade olmakla gayri mekrûhtur, demiş ve Halebî onu hasen görmüştür.

25 — Farzın bir rekâtında, aynı sûreyi tekrar etmek[1].

26 — Hıfzında, başka sûre var iken, bir sûreyi iki rekâtta da anidenokumak.

Eğer hıfzında başka sûre yok ise, onu kıraet, vâcip olur. Zira, fatihaya zam vâciptir. Hıfzında başka sûre var iken bile, amden olmayarak, başlar ise, tamamlar[2].

27 — Okuduğu sûrenin veya âyetin üstündeki sûre veya âyeti okumak.

Buna, (kıraeti-menkûse = ters okuma) tâbir olunur. Gerek, bir rekâtta, gerek iki rekâtta olsun, mekruhtur[3].

Birinci rekâtta — kasdi olmayarak —[4] «kul eûzü birabbin-nâsi» sûresini okuyan, ikinci rekâtta onu tekrar eder. Ve bunda kıraeti-menkûse kerahetinden hazeren, kerahet dahi yoktur.

Birinci rekâtta, Kur'ânı hatm eden, ikinci rekâtta bakara sûresinden başlar. Bir hadîsi şerifte, nâsın hayırlısı, hatimi-müfettihtir, buyurulmuştur[5].

28 — İki rekâtta okuduğu, iki sûre arasını, yalnız bir sûre ile fasletmek[6].

Aradaki sûre uzun ise, onu geçmek, iki kısa sûreyi geçmek gibi mekruh olmaz.

29 — Bir sûrenin âyetinden, bir veya birkaç âyet, geçerek, başkaâyete atlamak[7].

30 — Bir rekâtta, iki sûrenin arasını bir veya müteaddit sûre atlayarak cem eylemek[8].

31 — Güzel kokulu şeyi, kasden koklamak[9].

32 — Elbisesiyle bir veya iki kere rüzgârlanmak.

33 — Yelpazeyle, bir veya iki kere rüzgârlanmak.Çünkü, bu amel az dahi olsa, huşûa münafidir[1].

---

[1] Namazı farz ile takyid, nevafilin şanı, çok geniş olmakla, nefilede, sûre tekrarı, mekrûh olmadığındandır. Zîra' Sâllâllâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin, teheccüd namazında bir âyeti tekrarlayarak, sabahladıkları olmuştur. Selefin salihlerinden bir takım zevat dahi, âyeti azabı veya âyeti rahmeti, yahut Ayeti recâ veya âyeti havfi tekrar ile, geceyi ihya ederlerdi.

[2] Bir hadisi şerifte, «bir sûreye başlarsan, onu oku ve artık değiştirme» buyrulmuştur. Sûreye dair olan söz, Muhaşşinin tasrihi veçhile, âyette dahi caridir.Bu kerahetin, nafileye şümulü olmadığını, müellif âtideki fasılda anlatmıştı. Farz hakkında bile sûre ve âyet tekrar etmek, menkus kıraette bulunmaktan evlâdır. Ve bunda kerahet dahi, yoktur. Nitekim, bundan sonraki mekrûhta açıklanmıştır.

[3] İbni Mes'ûd radiyallahü teâlâ anhu: Kur'anı menkûs okuyan menkûstur, dedi. Bu söz namaz dışına dahi şâmildir. Onun çocukları talimde meşruiyyeti, sûrelerin kısalığı sebebiyle hıfız kolaylanmak içindir.

[4] Amma kasdî okursa, mekrûh olur. Ve lâkin, ikinci rekâtte yine onu okur.Üst- taraftan okumaz. Bezzâzî der ki, zîra tekrar etmek, menkûs okumaktan ehvendir. Müellif, kıraeti menkûsenin nafilede kerahetsiz cevazını, hulasaten naklenâtîde «30»da zikr etmiştir.

[5] Hâtimi — müfettih: Hatm edip yine başlayandır. Nâs sûresinden sonra,Fatiha sûresine ve bakara sûresinin başına avdet olunması, işte bu hadîsi şerifemebnidir.

[6] Çünkü, bunda sureyi — kerîmenin, birini terk ve mehcur edip, diğeriniona tafdil ve tercih etmek şüphesi vardır. Mezkûr faslın dahi cemi âtî gibi, nafiledekeraheti olmayacağını, müellif, hulâsa sahibinden naklen, zikr edecektir.

[7] Kerahet, bunu teammuddedir, nisvanda değildir.

[8] Fasılasız' cem; mekrûh değildir. Müellif der ki, Hulâsada, bunlar (yâni,gerek kıraeti — menkûsede, gerek zikr olunan, ayırma ve toplama): Nafiledemekrûh olmaz, diye mezkûrdur. Hulâsada, şu dahi mezkûrdur ki, rukû için, tekbiralıp ta, sonra kıraette ziyade etmek, kendisine lâyık olursa, rükû etmedikçe, kıraeti ziyâde edebilir. Beis yoktur.

[9] Kasden kaydıne, bakılırsa, koku musâllînin maksudu olmayarak burnuna gelirse, kerahet yoktur. Kerahet, onu secde mevziinde bulundurup, secdeye vardıkça, koklamak sûretindendir. Yoksa, kokulu şeyi, namazda eline alıp koklamak,çok iş olmakla, onda zahir olan, namazın fesadidir. Çünkü, onu gören namazdaolmadığına hükmeder. Münyenin bazı şarihleri ise, çok amelle olmadıkça, namazın onunla fâsid olmayacağını, ifade etmiştir.

34 — Secdede ve secdenin gayride, elinin, yahut ayağının parmaklarını, kıbleden tahvil etmek.

(Namazın sünnetlerinin on beşincisine bakınız).

35 — Ellerini rükûda dizlerine, celsede ve kadede uylukları üzerineve kıyam halinde[2] sağ eli sol el üzerine, koymayı terk etmek.

36 — Esnemek.

Çünkü, esnemek rehavettendir. Eğer galip gelirse, yâni esnemek kuvvetlice olursa musâllî, dudağını dişiyle tutmak, ve o suretle mâni olmak mümkün olamazsa[3], kıyamda sağ elinin tersini, yahut yenini[4] ve kıyamın gayride sol elini[5] ağzına koymak tarikiyle olsun, onu men ve imsak eder. Şu mealdeki, Peygamberimizin kavli şerifine binaen ki, «Cenab-ı Hak, aksırığı sever[6]. Esnemeği kerih görür[7], esneyen kimse, kaadir olduğu kadar onu reddetsin hah hah, demesin» diğer rivayette: «Elini ağzına kosun» buyurulmuştur.

37 — Gözlerini yummak. Meğer ki, bir maslahata mebni ola[8].

Çünkü, göz yummak, mendup olan yere bakmayı kaybettirir[9]. Her uzvun, hattâ gözün dahi, ibadetten hazzı vardır. Huşuu giderici ve dikkati dağıtıcı[10] olan şeyi, görmek sebebiyle bazan gözü yummak, bakmaktan evlâ olur.

38 — Gözlerini göğe «yahut tavana» kaldırmak.

39 — Gerinmek.

40 — Namaza münafî, ameli-kalilde bulunmak[11].

---

[1] Müellifin bu ifadesi, ameli kesir üç harekettir, onun mâdûnu, ameli kalîldir, diye edilen tarife mebni olup, Muhtârın tarifi ise, müfsidatın onuncusunda, zikrolunmuştur. Ona ve Zâhirede zikr olunduğuna göre, namazda yelpaze ile,serinlemek yen ve etek ile serinlenmek gibi olmayıp, tekerrür etmese bile, namazımüfsiddir. Çünkü, onu. gören namazda değil, diye teyakkun eder.

[2] Gerek hakikî kıyam olsun, gerek hükmî olsun: Namazı oturarak kılmakta olduğu gibi.

[3] Bu kaydi Muhaşşî ziyade etmiş ve demiştir ki, dişi ile dudağını tutmakmümkün iken, ağzını eliyle örtmek dahi, mekrûhtur.

[4] El komak, Müslim hadîsinde sabittir. «Vazaaküm» ona kıyasendir.

[5] Bâzı tecrübeliler, dediler ki, bu kayıd mutemed olmak gerektir. Çünkü,Cenabı şârî, sağı şerîfe ve solu habîse, tâyin etmiştir. Esnemek habeseti de, solel ile defolunun Lâkin, kıyam halinde, ağzı sol elle örtmekte, hareketi çoğaltmakvardır. Ondan içtinab gerektir. Buna göre, kıyam halinin gayride böyle sebep olmadığından, sol elle ağız örtülür. Esnemek, namaz dışında da, mekrûhtur. Enbiyaaleyhimüs-selâm hazeratı, esnemekten mahfuzdurlar. Salâtın âdâbında, geçti ki, bunu hatırlamak, esnemenin definde, mücerreptir.

[6] Yâni sahibini, müsab eder. Çünkü, onu hamd ve dua takibeder.

[7] Yâni, ona sevap vermez. Sebebi itibariyle, «sahibini muahaze eyler» mânâsı dahi muhtemeldir. Çünkü, ona sebeb olan, rehavetin esbabı, ihtiyari hareketlerdendir.

[8] Maslahat: Salâha sebeb, neft ve felâha muvafık olan şeydir. Muhaşşininbeyanına göre, bu babta maslahat: Musâllinin huşûa mâni, yahut huşûun kemalinemânî olacak, şeyi görmemek ve yahut, ağyardan nazarı keserek, Meliki gaffâr,canibine, teveccühu kasdeylemek, misilli şeylerdir ki, bu gibi mesaliha mebni, gözyumulmuş olursa, mekrûh olmaz.

[9] Bu tâlil, kerahetin tenzîhiyye olduğunu mü'şirdir. Nitekim, sarife, misâlolarak geçmiştir.

[10] Kalbi müşettit demektir ki, hâli mahalle itlak kabilindendir. Yahut, hakkamütaâllik, hutûr eden şeyin, zâti müteferrik olur, demektir ki, bu halde hatır, kendihakikatı üzere, bulunur.

[11] Namaza münâfî kaydi, onda matlup olan, mekrûh amel olmadığı içindir:Tesbih namazında, tesbihleri saymak için, parmaklarını tahrîk etmek gibi. Altmışikinci mekrûha bakınız.

Bastan düşen serpuşu, bir elle alıp giymek dahi, namaza münâfî olmayan, az ameldir. Nitekim, Dürrü Muhtârın, baş açma meselesindeki ifadesinden müstefaddır. Elli yedinci mekrûhun zeyline bakınız.

41 — Özürsüz bit tutmak.

42 — Biti öldürmek.

Eğer karınca ve pire gibi, ısırmakla musâllîyi rahatsız ve meşgul etmekte ise, tutulması mekruh[1] olmayıp, kanından ihtiraz olunur[2].

43 — Ağzını, burnunu örtülü bulundurmak[3].

44 — Ağzında erimez bir şey bulundurmak ki, mesnun olan kıraetemâni, yahut hatırı işgal edici olur: para gibi[4].

45 — Sıcak, yahut soğuk veya arzın huşunet zarureti, olmadığı halde secdeyi sarığın veya sargının dolamı üzerine etmek.

Bu da, dolamın alın üzerinde bulunduğuna göredir ki, secdeye mâni olmayan bir hail demektir. Amma, dolam başta olup ta, musâllî onun üzerine secde ederek, cephesi yere değmez ise, namazı sahih olmaz.

(Salâtın mütemmimatından olan, ameli-kalilde, kerahet olmamakla secdenin temkini için, bir elle, sarığın tesviye ve ref'inin cevazı, ve secdenin aslına mâni olan şeyin izalesinin vücubü, zikr olunmuştur. Faslın mukaddemesine ve üçüncü mekruha müracaat ediniz).

46 — Burunda bir özür yok iken, secdeyi yalnız alın üzerine etmek.

Çünkü, secdede burunun alına ilâvesi namazın vâciplerindendir. Beşinci vâcibe bakınız. Bunun aksi, yâni secdeyi yalnız buruna etmek, - Alında özür olmadıkça - sahih değildir. (Farzlara bakınız: 17, 18).

47 — Yol üzerinde namaz kılmak[5].

48 — Hamamda namaz kılmak[6].

Müellif, mezkûr ameli kalilin bir çok türlüsü vardır, deyip, bir kıl çekmeği, misal getirdikten sonra, korku namazında, yürümeği ve bir ok atmağı dahi, misal getirmiştir. Halbuki, bunlar, mezkûr namazda mübahattandır.

[1] Çünkü, almayıp terk etmek, huşuu giderir ve kalbi elem ile meşgul eder.Hazreti imamdan ve imanı Ebû Yûsuftan, almanın isaet ve kerahetine dair olanrivayet, onu —özürsüz olarak— kasden tutmağa hamlolunur.

[2] Çünkü, imam Şâfii hazretleri, bitin kan, ve kabuğunun necis olduğunakaildir. Bitin kabuğunu mescidde bırakmak caiz olamaz. Çünkü, mescidi tahir şeyile de gayri nazîf hale koymak, menhidir. Bit, öldürülüp, namazgah dışında biryere atılır. Müellif meseleyi, bit, hakkında sevk edip, pireyi ve karıncayı, zımnenzikr etmiştir. Âtîdeki fasılda, bunların katlinde, beis olmadığını söyleyerek, buradaki ifadesinden bahs eylemiştir.

[3] On altıncı mekrûh olan, iticarin ikinci tefsiriyle on sekizinci olan elbisesarkıtmaktaki, müellifin istidlaline bakılsın ki, müellifi merhum, orada, Hazreti EbâHüreyre rivayetiyle, sarkıtmanın ve ağız örtmenin, menhiyyetini söyleyerek: Şufiil, erkek kısmı, namazda nikablı ve yaşmaklı bulunmak ve ağzım ve burnunu örtmek dahi mekrûhtur, zîra ateşperestlerin, ateşe tapınmak zamanında olan, fiillerine benzer, demiş ve buradaki, kavliyle, ona telmih eylemiştir.

[4] Erimez kaydi, müfsidden itirazdır. Müfsidatın on üçüncüsüne bakınız. Venamazı ifsad etmeyen şeylere dair, olan fasla da müracaat ediniz.

Muhaşşî der ki, kıraeti mesnune kaydi, ağızda olan şey, kıraetin aslına mânî olmakta ve yahut o sebeple, namazın fesadını mucib, tegayyür husule gelmekte ise, namaz fâsid olup, vâcibi menetmekte ise, tahrîmen mekrûh olacağına mebnidir.

[5] Çünkü, umumun hakkını işgal ve onları geçmekten menetmiş olur. Hemde hâtırı huşûdan çevirerek, hakkı bırakıp, halk ile, iştigal eylemiş olur.

[6] Muhaşşî der ki, Hamam, sıcak su mânâsına olan; hamimden müştaktır. Gusülhane dahi, bu hükümdedir. Camekân ve hamamcının oturduğu yer, hamam değildir. Kerahet sebebinde, ihtilâf olunmuştur: Bâzılar: Çünkü, necislerin izalesiyeri ve yıkanma için su dökülen mahaldir, dedi. Buna göre, hamamın bir mevziini gasl ve tathir etse, orada namaz kılmak, mekrûh olmaz. Bir kavle göre, kerahetilleti, hamamın şeytanların evi olmasıdır. Buna göre de, hamam içinde, namaz kılmak, o yeri, gasl ve tathir etse de etmese de, mekrûh olur. Bu sebepten küffannmâbetlerinde namaz

49 — Ayak yolunda namaz kılmak.

50 — Mezarlıkta ve emsali yerlerde namaz kılmak. (Emsali, hadîstezikredilmiş olanlardır).

Çünkü, şârii muhterem, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, yedi yerde namaz kılmaktan nehy etmişlerdir: Mezbelede, Meczerede, Makberede, Kariatüt-tarikte, Hamamda, Maâtını-ibilde, Kâbenin üzerinde.

(Mezbele: gübrelik, Meczare: mezbaha[1], Makbereden, mekaabiri enbiyâ aleyhimüsselâm, müstesnadır ki, onlarda namaz kılmak, kerahetsiz câizdir[2], Kaariatüt-tarik: işlek yoldur, Maâtını-ibil: Gerçi, develerin pek sıcak zamanlarda, bir kere su içirilip, ikinci defa, bir daha sulanmak üzere havuz kurbünde çöktükleri yerlerdir, ve lâkin, burada mutlaka, develerin çöktüğü yer maksuttur ki, develerin - alelıtlak - çöküp oturdukları yerlerdir[3].

51 — Sahibinin rızası olmayarak, başkasının yerinde namaz kılmak[4].

Başkasının - ekili olmayan - yerinde, yahut yol üzerinde, namaz kılmak ihtilâcında bulunan kimse, eğer yerin sahibi müslim ise, orada[5] ve müslim değil ise, yol üzerinde[6] kılar.

52 — Necasetin yalanında, namaz kılmak[7].

53 — Müdafaai ahbeseyn = küçük ve büyük su dökme sıkıntısı halinde, namaz kılmak[8]. «Bu tâbir için, elli sekizincinin sonuna bakınız.»

54 — Rih «gaz» sıkıntısı var iken namaz kılmak.(Bunlar velev ki, namaz içinde hâdis olmuş olsun[9].

55 — Necaseti gayri-mânia ile namaz kılmak[10].

Musâllînin; gerek elbisesinde ve gerek beden veya mekânında olsun[11].

Lâkin bu üç halde, - maal-kerahe edâ - kazâdan evlâdır[12].

---

kılmanın keraheti dahi anlaşılır. Çünkü, oraları da şeytanlarınevidir. Altmış dokuzuncunun hamişine bakınız.

[1] Cezzar; deve kasabı demek olduğuna göre, meczere, deve boğazlanan mevzi, mânâsına ise de, necaset mahalli olmakla, bütün mezbehalardır.

[2] Malûm değil midir ki, Hazreti İsmail aleyhis-selâmın mübarek medfeni,haremi — şerîfde, hatîm dahilinde, mîzabın altındadır. Haceri — esved ile bi'ri —zemzem arasında yetmiş Nebi kabri vardır. Bunlar ise, namaz kılmak için, en güzel mevkilerdir. İbni Hümam merhum, Zâdül-fakîrde namaz kılmak için hazırlanan, temiz yeri makbereden istisna etmiştir.

[3] Koyun ağılları ile, sığır mandıralarında, gerçi namaz ibaha edilmiştir. Velâkin, temiz yerde veya seccade üstünde olmak şartiyle, ve yine kerahetledir.

[4] Yerin sahibi zimmi ise mutlaka (yâni, yer gerek ekili veya nadas olsun,gerek olmasın) orada namaz kılmak mekrûhtur. Zîra zimmînin ona rızası yoktur.Yerin sahibi müslim olduğuna göre, yer ekili veya nadas ise, yahut aralarında dostluk yok ise veya yerin sahibi titiz huylu ise, orada namaz kılmak mekrûhtur. Ev içinde bile olsa, güzeli izin almaktır. Ev sahibinden izin almadan kılmada beisyoktur.

[5] Zîra, zahir olan: Yer sahibinin ona razı olmasıdır. Çünkü, onda hem müslimin, hem gayri müslimin, hakkı vardır.

[6] Çünkü, gayri müslim, kendi yerinde namaz kılınmasına razı olmaz. Yol ise (hususan) onun değildir.

[7] Çünkü, bir şeye yakın olan, o şey hükmündedir. Biz ise, necasetten ve necaset yerinden sakınmakla emrolunmuşuzdur.

[8] Bunda ve bundan sonrakinde kerahetin illeti, gönülün teşvişi ve hatırın işgalidir ki, huşua zararlıdır. Bu babta nehy-i nebevî dahi vardır.

[9] O halde, namazı keserek, rahatlandıktan sonra, istînaf eder.

[10] Necaseti gayri manîa: Muhaffefe sevbin rubunun madûnu ve galîzada, dirhem mikdarıdır. Kitâb-ut-tahâreye bak.

[11] İhtilaftan çıkarak, o namaz, kesilir ve yeniden kılınır.

[12] Zîra, namazı vaktinden çıkarmak haramdır. Zararın azı irtikâb olunur.

56 — Namazı, kirli iş elbisesi içinde kılmak[1].

57 — Tezellül ve tadara kasdiyle değil de, tekasülen[2]), başı açıkolarak namaz kılmak. (On beşinci mekruhun hamişine bak.)

(Kerahet varlığı veya yokluğu, erkeğe göredir. Hurrenin namazda başı açık bulunması, namazı müfsiddir).

Başında kalensivesi[3] düşen kimseye, efdâl olan onu başına almaktır. Meğer ki tekvîre (dolamaya) ve amel-i kesîre muhtaç ola.

58 — Kendinin müştehî olduğu taam hazır iken, namaza durmak.

Musâllîye mübah olup, yemesini arzu ettiği taam demektir[4]. Amma, gayrin malı olup ta, sahibi dahi, onu yemeğe mezun kılmamışsa, namaz mekruh olmayıp, zahir olan: O kimseye ondan uzak durmak lüzumudur. Kendisine mübah olup ta, sevmediği yemeğin hazır olması dahi keraheti mucip değildir.

Ebî Dâvud süneninde, namazın ne yemek için ve ne de başka bir şey için, tehir olunamıyacağına dair mezkûr olan hadîs, sahîhayn sahiplerinin, rivayet-kerdeleri olan, «Yemek hazır olur, namaz vakti de girerse yemekten başlar ve yemeğini yiyip bitirmeden namaz için acele etmez.»

hadîsi şerifinin sarahatine mebni, namazı vaktinden tehir etmeğe mahmuldür.

Hadîsi-sahîhaynde, yemeğin namaza takdimi, musâllînin fikri, onunla meşgul olarak, huşuu zail olmamak için, emrolunmuştur. Nitekim, (Yemek hazır olunca ve abdest sıkıştırınca namaz yoktur) dahi buyurulmuştur[5].

59 — Ziynet gibi hatırını meşgul eden, şeylerin karşısında namazkılmak.

60 — Lehv ve luub gibi, huşuu ihlâl eyleyen şeyler huzurunda namazkılmak[6].

Buna mebnidir ki, aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretleri, namaza koşarak gelmeği dahi nehy buyurmuşlardır[7].

61 — Okuduğu âyetleri el ile saymak.

62 — Rükû ve sücud tesbihlerini, el ile saymak[8].

63 — İmam tamamiyle mihrabın içinde kaim olmak.

Tenzihi olan, kerahet, imamın hali, cemaate şüpheli olabileceği içindir[1]. İmamın kıyamı, mihrabın dışında olup ta, sücudü mihrap içinde vâki olursa[2], kerahet kalmaz. Nitekim,

---

[1] Bizle, kirden sakınılmayan — iş elbisesi — gibi, libas demektir. Bir kavlegöre, büyüklerin huzuruna çıkılamayacak kıyafettir. Muhaşşinin ifadesine göre, kerahet, tenzîhiyye olmak zahirdir. Nitekim, babın evvelinde zikr olunmuştur. Namazda müstahab olan: Mûtad elbisedir. Çünkü, görülerek giyilen odur. Gecelikler, mûtad elbise olmakla, o kılıkta namaz kılmakta kerahet yoktur.

[2] Yahut sıcaktan veya başını tahfif için. Tekâsülen olmayıp, istihfafen olursa, —neuzü billâhi teâlâ— küfür olur.

[3] Kalensive, Hicaza mahsus baş kisvesidir. Meselenin hükmü bizim serpuşlara da şâmildir. Halebî merhum, başa giyilen şey demiştir.

[4] Ki, şürû olunan namazın dahi, onun huzurunda kesilmesi hakkındaki hüküm, az necaseti hamil kimsenin, namazı kesmesi hakkındaki, hüküm gibidir. Elli beşinci mekrûhun ikinci hamişine bakınız.

[5] Elli üçüncüsünün hamişinde, zikri mev'ud olan hadîsi şeriftir.

[6] Camilerde, ayakkabılarını arkaya bırakarak, namaza durmak dahi, bu kabilden mekrûh olduğunu, İbni Âbidin merhum zikr etmiştir.

[7] Cuma namazına sâ'yi emreden, âyeti-kerîmede, saay: Seğirtmek ve koşmak değil, cuma namazına, vekar ve sekînet ile gitmektir.

[8] El ile saymak iki türlüdür. Biri parmak yumarak saymaktır ki, bu indel-imam mekrûhtur. Biri de — parmaklarını tahrik ederek— kalben ihsa etmektirki, bu —ittifakla— mekrûh değildir. Nitekim, tesbih namazının, tesbihleri dahi, bu suretle sayılır. Lisanen saymak ittifaka müfsiddir. Kırkıncı mekrûha da bakınız.

imamın mihrab derununa sokulması, cemaat sıkışıklığından ileri gelmişse, yine kerahet yoktur.

64 — İmam bir arşın miktarı yüksek, bir mahalde yalnızca bulunmak.

65 — İmam bir arşın miktarı alçak, bir mahalde yalnızca bulunmak.

Eğer bir kimse, imam ile beraber bulunursa kerahet olmaz.

66 — Açığı bulunan safın arkasından namaza durmak[3].

67 — Zî-ruh sureti üzerine secde etmek[4].

68 — Zî-ruh suretli elbise içinde namaz kılmak[5].

69 — Musâllînin, başının üstünde, yahut arka cihetinde ve , yahutön veya yan taraflarına (sağında veya solunda) zî-ruh sureti bulunmak,

Kerahet cihetiyle eşeddi, musâllînin önünde, sonra üstünde sonra sağında, sonra solunda ve sonra arkasında bulunmaktır[6].

Meğer ki, âzasının tafsilâtlı sureti mütebeyyen olmayıp, yerde iken, ayakta duran dikkat etmedikçe, göremeyecek derecede küçük olan; para üzerindeki sûret gibi[7].

Yahut büyük ise de, başı kesik buluna[8]. Yahut zî-ruhun gayri suret ola[9].

---

[1] Mihrab zemini, mescid zemininden yüksek olan camilere göre, iştibahyoktur. Muhaşşi der ki, iştibah mürtefi olursa, kerahet dahi mürtefi olur.

[2] Ki, bütün camilerde hal böyledir. Ve namaz yerinde itibar ayaklarınınmevziinedir.

[3] Çünkü, saflardaki boşlukların doldurulması emrolunmuştur. Hem de hadisi şerifte: Safın açığını kapayana on hasene verilir, ve kendisinden on seyyie mahvolonur. Ve o kimse, on derece terfi edilir, buyrulmuştur. Muhaşşî der ki, fürce,aralık demek ise de, ondan adam sığacak kadar olan açıklık, mânası maksuddur.Ve illâ açık yer yok demektir. Mezkûr kerahet dahi, iktida kasdolunduktadır. infirad kasd olunduğuna, hüküm aksinedir.

[4] Yaygılara ve secdelerde yazı bulunmak dahi, mekrûh olduğunu Muhaşşiâtîdeki fasılda zikretmiştir.

[5] Zî-ruh sureti, elbisede, gerek menkuş gerek mensuc olsun. Müellifin: Çünkü,sanem taşıyana benzer, diye zikrettiği illet, o nevi elbisenin, namaz dışında dahi kerahetini intac eder.

[6] Sûret musâllînin, yalnız ayakları altında veya oturduğu yer üzerindeise, kerahet yoktur. Çünkü, muhakkardır. Kiliseler, hem de, temasil mevzii olduğuiçin, onlarda namaz kılmanın keraheti teekküd etmiş olur. Kırk sekizincinin hamişine bakınız.

[7] Ki, ona perestiş olunmaz. Söz, açıktaki sûretler hakkındadır. Kese ve çıkıngibi, şeylerde saklı olanlarda, kerahet olmadığı, Dürrü Muhtârda musarrahtır. Müellif der ki, namaz kılanın üstünde, kral suretli paralar bulunsa, beis yoktur. Çünkü, o makule suretler gözden küçük kalır. Muhaşşi der ki, yüzükte menkuş, belirsizsûret dahi, böyledir. Belirsiz kaydiyle takyid, yüzükte belli olan suretin, namazda keraheti ifade eder. O derece küçük suretler, yaygılarda veya ayak altlarında olupta, horlanmakta bulunan, büyücek suretler gibi, melâikenin dühulüne mânî dahideğildir. Hadîsler muhassıstır. Hazreti Ebû Hüreyre radiyallahu Teâlâ anhın yüzüğünde iki sinek sûreti varmış. Dânyâl aleyhis-selâmın yüzüğünde dahi, bir erkek ve bir dişi arslan, aralarındaki, bir çocuğu yalar oldukları musavver imiş. Sebebi de Buhtunnasır kendinin helâki, onun elinde olacak, bir çocuk doğacağını, işiterek, doğan çocukları öldürmekte olduğu sırada, hazreti Dânyalin annesi, Dânyali doğurmuş ve: Belki selâmet bulur, diye onu bir ormana bırakmış imiş. Hak celle ve âlâ ona muhafız olmak üzere, bir erkek arslan ve emzirici olmak üzere bir de dişi arslan tâyin ederek o veçhile neşvü-nemâ vermiş olduğundan, Hakkın işbu nimet ve kudretini gözü önünden ayırmamak için, hazreti Dânyal, sûreti-hâli hatemine nakş ettirmiştir. Mezkûr hatem, Hazreti Faruk zamanında ele geçmiş ve Hazreti Ömer, onu görüp, gözleri yaşla dolarak Ebû Mûsel-eş'ari «radiyallahü anhümâ» hazretlerine itâ buyurmuştur.

[8] Baş kesikliğinden maksat, onu yaşayamayacak halde bulundurmaktır. Onu oymak, yahut silip mahv etmeli dahi, baş kesme hükmündedir. Üzerini boyayıp, başını belirsiz etmek dahi, o demektir.

[9] Rivayet olunan şeye binaen ki, Hazreti İbni Abbâsa «rıdvanullâhi teâlâ aleyhimâ» biri gelip: Ben sûret yaparım, bana bunun fetvasını ver, dedikte: Hazreti İbni Abbâs «Bütün tasvirciler ateştedir.» hâdîsini okuyarak, eğer sen sûret yapacaksan, ağaç ve sâir cansız şeyleri tasvir et, buyurdular. Ağacın, ayvalı olanı ile olmayanı arasında —kâffei ulemâ indinde— fark olmayıp, yalnız imam Mücâhid, meyvalı olan ağaç sûretini mekrûh görmüştür.

(Zî-ruh suretinin, gerek tasvirin hürmet ve ittihazınca, ve gerek namazdaki kerahetince, menkûş veya mensuc olan ile mahkûk, yahut menhut bulunanı arasında, fark yoktur).

Başkasının evinde, zî-ruh sureti gören kimseye, onu mahv ve tağyir etmek câiz olu[1].

70 — Musâllinin önünde, içinde kor olan[2] tandır bulunmak.

71 — Musâllînin önünde, içinde kor bulunan ocak olmak[3]. Mum, kandil[4] ve fanus bulunmak, kavli sahihte mekrûh değildir[5]. Çünkü, tapmaya benzemez[6].

72 — Musâllînin önünde, uyur kimseler[7] bulunmak[8].

73 — Alnından, kendine zarar vermeyen toz toprağı silmek.

74 — Terini silmek.

Çünkü, bu işler bir nevi abestir[9]. Eğer, kendine zarar veriyor ise, silebilir. (Müellif, bunları âtîdeki fasılda tekrar eder).

75 — Namazda, Fâtiha vücuben müteayyen olmakla o, ve muayyenolan sünnet[10], müstesna olup, ondan başka bir sûre tâyin ederek diğerini okumamak[11].

Çünkü, bunda bakiyi mehcur etmek vardır. Meğer ki, kendine kolaylık olmak, yahut Nebiy aleyhis-selâmın kıraeti ile, teberrük etmek için, sûre tâyin eylemiş olsun. O halde kerahet olmaz ve Nebiy Aleyhis-salâtü vesselâmın kıraetlerine mutabeat, müstahap olur.

76 — İmam muktediyi (fethe) mecbur etmek.

(Nitekim, muktedi fethi tacil etmek dahi mekruhtur. Müfsidattan elli ikincinin son hâmişine bakınız).

77 — Önünden geçilmesi muhtemel olan yerde, musâllî sütre kullanmayı terk etmek.

(Müellif, burada sütre ittihazı faslını akd etmiş ise de, biz şimdilik onu tehir ederek, Hâşiyede ve dürrü Muhtarda ve haşiyelerinde görülen mekruhları ziyade edeceğiz):

78 — Secdeye varır iken, ellerini - özürsüz olarak - dizlerinden evvel yere indirmek ve kalkar iken, dizlerini ellerinden evvel kaldırmak.

79 — Rükûda başını yukarı dikmek, yahut aşağı eğmek.

80 — Besmeleyi ve âmini «ve kezâ senâyı ve teavvüzü» cehr etmek.

---

[1] Lâyık olan vâcip olmaktır. Bir kimse, bir musavir isticar etse, ona ücretyoktur. Çünkü, ameli masiyettir. İçinde tasvirler olan evi yıksa, sûretlerden hâli olarak, evin kıymetini tazmin eder.

[2] Cemrenin türkçesine, biz kor deriz. Bâzı yerlerde köz derler. Mecûsilerinibadeti, yanmakta olan ateşe değil, koradır. Nitekim, Muhaşşî bundan sonraki fasılda zikretmiştir.

[3] Çünkü, bu halde musâllî, Mecûsilerin ateşe taptıkları halinde, onlara benzemiş olur.

[4] Musâllînin üstünde asılı olan kandillere, söz yoktur,

[5] Fetâvâyi hüccette, evlâ olan onun da, terkidir, demiştir. Ramazan geceleri, mescidlerde yapıldığı gibi, mum musallînin yanına doğru olursa —ittifakan—"kerahet olmaz.

[6] Müellif bu kelâmını, bundan sonraki fasılda tekrar eder.

[7] Muhaşşi der ki, Zâhir olan bir şahsın dahi bulunması mahzurlu olduğunagöre hüküm böyle olmaktır.

[8] Bunun keraheti, gülünecek veya utanılacak veyahut ezâyı mucib olacak, bir halin zuhurundan korkulmak, yahut uyuyanla yüz yüze gelmek takdirindedir. Ve illâ kerahet yoktur. Zira, hazreti Aişe radiyallahu teâlâ anha «Rasûlullah sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem bütün gece namazlarını (yâni teheccüdlerini) kendisiile kıble arasında ben —yatmakta— bulunduğum halde kılarlar ve vitiri edâ edecekleri vakit, beni uyandırırlar, ben dahi vitiri kılardım» buyurmuştur.

[9] Namazda ezâdan dolayı, yüzden teri veya toz toprağı silmek, ihtiyaçtan doğduğu için, abes sayılmamak lâzım gelir. Nitekim, âtideki fasılda zikrolunur. Müellif burada da, onun istisnasına işaret etmiştir. Abesin tarifi için, birinci, ikincimekrûhun şerh ve hamişine bakınız.

[10] Vitirde mesnun olan sûreleri kıraet gibi. (Yirmi üçüncü mekrûha bakınız.)

[11] İmam Tahtavî, sûre tâyini kerahetini «başka sûre ile, namaz kılınırsa caizolmaz,» itikadiyle takyid edip: Böyle itikad etmedikçe, kerahet olmaz, demiştir.

81 — Rukû, yahut sücud tesbihlerini terk, yahut üçten eksik etmek.

82 — Rükûa varır iken, yahut rükûdan kalkarken, el kaldırmak[1]

83 — İstirahat celsesi yapmak[2].

84 — Farz olan namazda, - özürsüz olarak - duvara, yahut bastonadayanıp durmak[3].

85 — Hail (perde) olmaksızın, insanın yüzüne doğru, namaz kılmak[4].

86 — Kucağına - ihtiyaç olmaksızın - çocuk alıp, namaza durmak[5].

87 — Gasb edilmiş elbise ile, namaz kılmak[6].

88 — Zaruret olmaksızın, ipek elbise ile namaz kılmak.

(Erkeğe, ipeğin hürmeti ve namazda keraheti, giyilmesindedir. İstimalinde değildir. İpek seccadede, kerahet yoktur).

89 — İmam, son cemaatin gayride, mihraptan başka yere durmak.

90 — Musâllî, camide kendisi için, bir yer tâyin ederek, namazı daima, orada kılmak.

MUSALLİ İÇİN, MEKRUH OLMAYAN ŞEYLER

Musâllîye belini bağlamak[7] mekruh olmaz. Çünkü, bunda avret mahallini, setr ve siyanet etmek ve ibadet için kendisine çeki düzen vermek vardır. Hattâ, bir kabâ içinde[8] beli bağlı olmayarak, namaz kılmak günahtır[9].

Musâllînin boynunda kılıç ve benzeri takılı bulunmak[10], hareketi kendisini meşgul etmiyorsa, mekruh olmaz. Eğer, hareketi, onu meşgul kılıyorsa, harp halinin gayride, mekruh olur.

Cepken giyenler, kollarını geçirmeyerek, namaza durmak, mekruh olmaz.

Mushafa, yahut kılıca karşı, namaz kılmak mekruh olmaz.

Musâllînin önünde - ona yüzü dönük olmamak üzere - adam bulunmak mekrûh olmaz[11].

Muma, kandile veya fanusa karşı, namaz kılmak mekrûh olmaz[12].

Üzerine secde edilmedikçe, Zî-ruh sureti bulunan, yaygı üzerinde namaz kılmak, mekrûh olmaz[1].

---

[1] Bunu, müellif müfsidatın onuncusunda zikretmiştir. Bunun namazın ifsadına sebep olması hakkındaki rivayet, şâzdir.

[2] İstirahat celsesi, Şâfii mezhebinden olanların, ikinci rekâte kıyam sırasında, ettikleri kuuddur.

[3] Nafilede —esah olan— mekrûh değildir.

[4] İstikbal kimin tarafından vâkî olmuş ise, kerahet onadır, ve tahrimiyyedir. Hailsiz kaydi, arada bir şahıs bulunup, onun arkası, musâllinin yüzüne gelmiş olmaktan ihtirazdır ki, o halde, kerahet olmaz.

[5] «Halebî, kucağa alınan şeyi, çocuğa hasretmeyerek veya kendisini meşgul eden başka bir şeyi» kavlini ziyade etmiştir. Hacetsiz kaydi hacet ve zarurete mebni olanı istisna içindir ki, onda kerahet olmaz. Aleyhis-selâm efendimiz hazretleri, kerîmeleri Zeyneb efendimizin kızı Ümameyi bakacak kimse bulunmadığı için, namazda kucaklarına alıp, secdeye indiklerinde, yere korlar ve kıyam ederlerken, yine alırlardı. Fiiller, mütevali olmadıkça, namaza zarar etmez.

[6] Başkasını bulmasa bile, mekrûhtur. Zira, başkasının —izni olmadan onun—malından menfaatlenmeğe cevaz yoktur.

[7] Namazda çözülen ve altının açık kalması ihtimali olan kuşağını demekister.

[8] Kabâ: Önünden açık olan, her elbisedir. Entari gibi. Maksud, belini bağlamayarak önlerini kavuşturmaktır.

[9] Çünkü, altına başka bir şey giymemiş, demek olduğu için, avret mahalli açılabilir.

[10] Kılıcı boyundan asmağa takallud ve belinden asmağa teveşşüh denir.

[11] Seksen beşinci mekrûha bakınız.

[12] Yetmiş birinci mekrûha bakınız.

Namazda yılan öldürmek, mekrûh olmaz[2].

Namaza nazaran, yılanın (cemii envâı) birdir. Akrep öldürmek dahi, yılan öldürmek gibidir.

Elbisesi, rükûda cesedine yapışıp, âzası belli olmamak için, musâllî az amelle, onu silkelemekte ve elbisesini, topraktan sakınmakta beis yoktur[3].

Musâllî, alnına yapışan toprağı, yahut nebatı namazdan fâriğ olduktan sonra, silebildiği gibi[4], kendisine zarar vermekte ve namazın huşuundan onu meşgul kılmakta ise, namazdan fariğ olmadan dahi onu silmekte — ter silmek gibi — beis yoktur.

Musâllî, yüzünü çevirmeyerek, gözünün ucu ile, bakmakta beis yoktur.

Hâcet olmadıkça, evlâ olan onu dahi terk etmektir. Çünkü, namazın âdâbına muhaliftir.

Yer, secde edilemeyecek kadar pek ve sert olursa, namazı yatak ve yaygı üzerinde kılmakta beis yoktur.

Efdâl olan - bilâ hail - yer üzerinde, yahut hasır ve ot gibi, yerden biten şey üzerinde kılmaktır.

Sıcaktan ve soğuktan ve zararlı sertlikten sakınmak için, bez parçası koyup[5], meselâ mendil yayıp, onun üzerine, secde etmekte beis yoktur.

Nâfilenin iki rekâtında, sûreyi tekrar etmekte, yâni ilk rekâtta okuduğunu, ikinci rekâtta dahi, okumakta beis yoktur[6].

SÜTRE İTTİHAZI VE MUSÂLLİNİN ÖNÜNDEN GEÇENİ DEFETMESİ

Sütre ki, örtünme ve sakınma mânasına olarak, musâllî önünden gelip geçene, - siper olmak üzere - ittihaz ettiği şeydir. Bir arşın ve daha ziyade yükseklikte olur[7].

Namaz kılacak kimse, önünden geçilmesi muhtemel olan mevzide, sütre ittihaz etmek müstahaptır[1] ki, kendisine ya bir sütunu veya bir ağacı ve yahut diktiği değneği ve

---

[1] Müellif namaz bedelinde: Sücud etmek, demiştir ki, tilâvet secdesine dahi şâmildir. Muhaşşi der ki, yaygılara ve seccadelere hurufu-mukattaa bile olsave bir harften ibaret dahi bulunsa yazı yazmak, mekrûh olur. Altmış dokuzuncu mekrûhun hamişine bakınız.

[2] Muhaşşinin ifadesine göre, kerahetsizlik, ezâ korkusuyla üzerine ayakkabısını basmak gibi —ameli kalil ile— mukayyed olup, emniyet halinde, ameli kalil dahi namazın mekrûhatındandır. Gerek korku, gerek emniyet halinde onlar ameli kesir ile, öldürülür, yahut kıbleden inhiraf vuku bulursa, namaz fâsid olur. Öldürme işi, namazın sıhhatini istilzam etmeyip, musâllî ona mübaşeretle âsim olmaz demektir.

[3] Bu ve mâbâdi, lâ-beis, kabilinden olduğu için, evvelinden ayrılmıştır. Lâbeisin terki evlâ olduğu malûmdur.

[4] Hazreti Enesin rivayetine göre, Peygamber efendimiz hazretleri, namazdan fâriğ olduklarında mübarek cephelerini, sağ elleriyle mesh edip, «Eşhedü enlâilahe illâllahü er-rahmanür-râhim, Allahım benden elem ve kederi defeyle!» buyururlarmış. Onlar, musâllînin alnında kaldıkça, melekler, kendisi için istiğfar ederoldukları da, mervidir. Lâkin geçen rivayete ve müellifin kavline nazaran, onunizalesi evlâdır. Bâzı ziyaretçilerin, Kâbede, sıcak kumda abdestin yaşlığı ile namazkılıp, alınlarında secde eseri bırakmaları, mübah olmayan tasannü ve gösteriştir.

[5] İfadenin zahiri bu ki, onun sebepsiz konulması mekrûhtur.

[6] 25 ve 26 ncı mekrûhlara müracaat.

[7] Aleyhis-selâm efendimiz hazretleri, musâllînin sütresini deve semerinin arkasındaki ağaçla tarif etmiştir ki; o da bir arşın ve daha uzun olarak kabul olunmuştur. Müellif onu bir parmak kalınlığı olmak üzere, göstermiş ise de, Muhaşşi, onu mezheb hilâfı bularak, kalınlık için, bir ölçü yoktur. Kıl inceliğinde dahi olsa, kifayet eder, demiştir. Sütrenin uzunluğu hakkında, daha kısasına itibar olunup, olunmayacağı ihtilâflıdır. Daha uzunun cevazında ihtilâf yoktur. Sütre ayakta duran veya oturan insan veya binek gibi, her dikili şeye şâmildir. Erkeğin arkasını tecviz ve yüzünü menedip yan cihetinde tereddüd eylemiştir. Mahrem olmayan kadını dahi menedip, mahrem olanda ihtilâf göstermiştir. Uyuyan, deli ve gayri müslim sütre ittihaz olunmaz. Kuhistânide mezkûrdur ki, küçük kuyu, küçük nehir ve küçük havuz —kavli esahta— sütre değildir. Bunların büyüğü yol gibidir. Yol, geçit yeri olduğundan, sütre olmadığı gibi, bunlar da sütre olamaz, demektir.

koyduğu sandalyeyi, siper edinir. «Bir okla da olsa sütre kullanın» buyurulmuştur. Önünden geçen olmasa bile, musâllî, onun gerisinden nazarını çekmekle dikkatini dağıtmamış ve gözünü ona dikmekle düşüncesini toplamış olur.

Yer sert olduğuna göre, yanında olan şeyi (meselâ baston veya şemsiyeyi) - dikmiş te düşmüş gibi - uzunluğuna yere bırakır[2].

Sütre olmak üzere, dikecek veya koyacak, bir şey bulmayan, musâllî önüne bir hat çeker - ki, maksut, kuvvei-mütehayyile, yayılmamak için rapt ve musâllîde hatıra cem olmuş olmaktır[3]. Onu - önüne dikilmiş bir değnek gibi, uzunlamasına çizer ki, o halde çizgi, sütreye benzetmiş olur. Ve yahut genişliğine, hilâl gibi, kavisli bir hat çeker[4].

Cemaatle kılınan namazda, imamın süt resi, arkasında bulunanlar için dahi sütredir[5].

Sünnet olan: Sütreye yakın durmaktır. Ve pek doğrusuna durmayıp, onu iki kaşlarından birinin (efdâl olan sağ kaşının) hizasına almaktır.

Musâllî sütre ittihaz etsin, etmesin, ona müstahab olan, önünden geçeni defi, teşebbüsünde olmamaktır. Baş, yahut göz veya el ile işaret ederek, yahut (Sübhanallah) diyerek, def'e ruhsat verilmiştir. İşaretle tesbihi cemetmek mekruhtur[6].

Erkek kısmı, geçeni def ve ikaz için, cehren kıraet edebilir. Kadın, cehre bedel, tasfîk eder[7].

Musâllînin, önünden geçilmekle namazı fâsid olmayıp, kasden geçen mükellefin âsim olacağı, namazı ifsad etmeyen şeyler, faslında zikr olunmuştur. İbni Âbidin merhumun beyanına göre, Kâbeyi tavaf edenler musâllî sayılmakla, mutaf kenarında, namaz kılanların önünde sütreye hacet olmadığı gibi, Kâbe içinde ve makam-ı İbrahimde dahi musâllînin önünden, mürur eden menolunmaz.

NAMAZIN BOZULMASINI VEYA TEHİRİNİ GEREKTİREN ŞEYLER

Başlanmış bir namazı bozmak, haram ise de, şer'i ârizaya mebni. bazan câiz ve bazan vâcib olur[8].

Melhufun istigaasesi üzerine, igaaseye kadir olan musâllî, namazı — farz dahi olsa — katetmek vâcib olur[9]. Sonra yeni baştan başlar.

(Melhuf: bir müteaddî tasallut etmek, yahut suya düşmek ve yahut hayvan saldırmak gibi, kendisine yeter ve kaygu olan bir şey, isabeti ile, başı sıkılan kimsedir. İstigaase: Feryat edip, yardıma çağırmaktır.İgase: yardıma koşup kurtarmaktır.)

---

[1] İmam Ahmed, onun vücûbüne kaildir.

[2] İmam Ebû Yûsuf hazretlerinin, hac yolunda namaza durdukça önüne kamçısını atar oldukları, mervidir.

[3] Sütre hattının olmaması böyle değildir ki, o halde hayal basara tâbi olarak, fikir çoğalır.

[4] Bir rivayette, mihrab gibi tedvirli çeker. Aliyyül-kaarinin Mişkât şerhinde mezkûrdur ki, Eimme hazeratı, serilmiş, seccade nevinden olan namazlığı, hattâ kıyas etmişlerdir. Bu da, bir celî kıyastır. Çünkü, namazlık hattan ziyade, geçmeğe mâni olur. İbni Abidinin beyanına göre, musâllî, önünde libasını, yahut kitabını koymak dahi kâfidir. Ancak, dikmek, yatık koymaya, yatık koyma da çizgiye müraccahtır.

[5] Çünkü, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri Ebtahta dikmiş oldukları anzeye —ki ucu demirli bir asadır— doğru namaz kıldılar, halbuki, cemaatin sütreleri yok idi.

[6] Bu bapta, mukaatele cevazı hakkında varid olan eser, ibtidai islâmda, namaz içinde ona münâfî amelin mübah olduğu zamanda idi. Bilahare hadîs ile nesholundu.

[7] Tasfik, el çırpmak, demek ise de, burada maksud, işin kolayı olmak üzere, sağ eliyle sol elinin üzerine vurmaktır. Kadınların, tesbih veya cehren kıraetle önünden geçeni ikazı uygun olmaz.

[8] Bu faslın akdi, işte bu nevi mesail içindir. Muhaşşi demiştir ki, müellif, müfsidatı muharrimeden fâriğ: olmakla, müfsidatı caizeye başladı. Araya mekrûhatı ithal etti ki, onlar, fesad ile sıhhatı-kâmile arasında, mutavassıt mertebededir.

[9] Bundan zahir olan, farz olmaktır.

Davara kurt ve sair canavar gelmek halinde ve âmâ olan, yahut tehlikeye agâh olmayan kimsenin kuyu v.s. bir tehlikeye düşmek korkusunda dahi, namazı kesmek, vâcib olur. Nitekim, ebe alacağı çocuğun veya anasının helâkinden veya bir uzvunun telefinden — zannigalip ile — havf üzere olduğu vakit, namazda ise namazı kesmek, değil ise namazı vaktinden tehir eylemek (yâni kazâya bırakmak) vâcib olur.

Mezkûr korku üzere — zannı galip olmadığı takdirde dahi — ebe namazı sonraya bırakarak, çocukla meşgul olmakta, mazerete mebni beis yoktur[1].

Kırda bulunan kimse dahi, hırsızlardan veya yol kesenlerden, yahut canavar ve sel tehlikesinden[2] havf üzere oldukta, namazını vaktinden sonraya tehir edebilir[3].

Musâllî, nâfile namazda olup ta, ebeveyninden biri[4], onun namazda olduğunu, bilerek nida ederse, icabet etmemekte beis olmaz[5]. Eğer namazda olduğunu, bilmeyerek çağırırsa, vücuben icabet eder[6].

Musâllî, farz namazında olup ta, ebeveyninden birinin, — bilâ istigaase — yalnız nidası sebebiyle, salâtı katetmek câiz olmaz. Çünkü onun cevazı, zarûretendir.

Bir dirhem gümüş değerinde olan şey, — başkasının dahi olsa — çalınmak korkusu üzerine, namazı — farz bile olsa — bozmak câiz olur. Çünkü, o miktar şey, maldır[7]. Çalınacak şey, başkasının olmak takdirinde dahi, namazı kesmekte tecavüzü önlemek ve münkeri nehyeylemek meziyyeti vardır.

Kadın namazda iken, ateş üzerindeki çömleğinin kaynayıp taşmasından ve çocuğunun ağlayıp haykırmak gibi şeyler ile ızdırap çekmesinden korkarak, namazı katetmek, câiz olur.

Bir kâfir, kendisine arzı islâm (din telkin) etmeği, musâllîden istemekle, namazı kateylemek musâllîye câiz olur[8].

Geçmiş namazların kazâsı — alel-Fevr — vâcib ise de, — iyal için çalışmak gibi — özre mebni, onu tehir etmek dahi, câiz olur[9].

NAMAZI TERKEDENİN HÜKMÜ

Namazın farziyyetini ikrar ile beraber, onu tembelliğinden dolayı terk eden, fasıktır[1]. Diğer mezheplerde olduğu gibi, hadden yahut küfren. katl olunmayıp, sadece darp ve

---

[1] Çocuğun anası dahi, ebe gibidir. Belki ondan da evlâdır.

[2] Bu tehlike, köy ve şehir içinde dahi olabilir. Yangın tehlikesi dahi bunailhâk olunur.

[3] Düşman karşısında bulunan muharipler gibi ki, süvari oldukları halde, imaya kadir değillerse, özre mebni, namazlarını sonraya bırakırlar. Çünkü, namaz ile iştigal suretinde, harbte kayb edeceklerini, sonradan elde etmek mümkün olamaz. Namazın ise, edâen fevti takdirinde kazaen tedariki mümkün olur.

[4] Ebeveynden maksud, usuldûr ki ecdad ve ceddata şâmildir.

[5] Beis olmaz, demekle —indel-ilim— icabetin evlâ olduğunu ifade etmiştir.

[6] Feri: Namazda Nebiy alehis-selâma icabet etmek, musalliye farz olur. O halde ki, namazın butlanında ihtilâf olunmuştur. Bunu aynı, Buhâri şerhinde ve Ebussuûd efendi Enfal sûresinin tefsirinde, zikr eylemiştir. Ashaptan Ebû Saîdbin muâlli (R.A.) Hazreti Nebiy alehis-selâmın çağırmasına —namazda olduğu için—icabet etmemesinden dolayı, muateb olmuştur. Nitekim, Sahihi-buharide, «Ey imanedenler! Size hayat verecek şeye çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne icabetediniz.» (Enfal: 24). âyeti kerimesinin tefsirinde ve usul kitaplarında emir sigasının mucibi, vücub olduğu, bahsinde mezkûrdur. Lâkin, Ebus-suûd merhum, Zimahşerî ve Beydâvîye tebean, kıssayı, Ubeyyibni Kâab radiyallahü teâlâ anhü hazretleri hakkında zikr eylemiştir. İçinde, icâbeti nebi vâkî olan namazın ademi butlanı tercihtir. Çünkü, salât icabettir.

[7] Mâlin müdafaası için, mukaatele bile meşrudur. Kavli esahta, dirhemin aşağısı dahi böyledir.

[8] Namazda kalmak dahi, ona mübah demektir. İbâhanın vechi; ibadeteynin tearuzudur. Bununla o musallî onun küfür üzere bekasına razı sayılmaz. Namazdadeğil iken, onu islâmdan tehir etmek gibi olamaz.

[9] Orucun kazası, ikinci ramazan tekarrub etmedikçe, terahî üzeredir. Tilâvet secdesinde ve mutlak nezirde ihtilâf olunmuştur.

haps olunur. Ve mühmel bırakılmıyarak, icabına göre nush, yahut unf edilir. Ya musâllî olur ve yahut hapiste ölür.

Suyütî'nin Câmi-i Sağirinde kütübü-sitte ashabından, imam Buhâri ile imam Neseîden mâdâsının remziyle mezkûr, hazreti Câbirden mervi hadiste: «Küfür ve şirk ile insan arasında sadece namaz vardır.» buyurulmuştur. Yani insan onu terkederse aradaki fark ortadan kalkmış olur.

İyazen billâhi teâlâ, namazı inkâren veya istihfafen, terk eden mürted muamelesi görür.

VİTİR NAMAZI

Bu babın mesaili, vitrin mânasına, şerî sıfatına, hükmüne, kemiyyet ve keyfiyyetine müteallikti r.

Vitir, «ve» nin, feth ve kesriyle okunmak câiz olup, çift mânâsına olan (şefin) zıddıdır ki, tek demektir. Beş vakit namazın zikri sırasında, geçtiği üzere, altıncı bir namazımız vardır ki, yatsı namazından sonra kılınır. Tek rekâtlı olduğu için, vitir tesmiye olunur.

Vitir, kavli esah üzere, vâciptir. Ve bu son kavl, hazreti imamındır. Kendilerinden, onun sünnet olduğu dahi, rivayet olunmuştur ki, o imameynin kavlidir. Farz olduğu dahi, rivayet olunmuştur[2].

Meşayih, bu rivayatın arasını cem ve tevkif ederek: «amelen farzdır ki, terk olunmaz. İtikaaden vâciptir[3] ki, münkiri ikfar olunmaz. Delîlen sünnettir ki, vitrin sübutu, sünneti seniyye iledir» dediler[4].

Vitirin, hükmü, bu namaz özürsüz, kaiden ve râkiben kılınmamak, ve yatsının iadesine mebni, iade olunmamak[5], ve kemiyyeten akşam namazı gibi, olduğu için, birinci kadeyi unutup doğrulan, yahut doğrulmağa yaklaşan kimse, kuuda avdet etmemek[6] ve onun bütün rekâtlarında, kıraet farz olmaktır.

Vitirin, kemiyyeti, akşam namazı gibi, bir selâm ile üç rekâttan ibaret olmasıdır.

Vitirin keyfiyeti, her rekâtında fâtiha ve sûre, yahut âyât okunmak ve üçüncü rekâtında fazla olarak, rükûdan evvel, kunut edilmektir.

İkinci rekâtında vücuben oturulup, yalnız tahiyyat okunur.

Üçüncü rekâtta, subhaneke okunmaz. Zîra başka bir namazın iptidası değildir. Fatiha kıraetinden ve ona zammi-sûre veya âyât ettikten sonra. Allahu ekber[7] diye el kaldırılır[8] ve yana salıverilmeyerek bağlanıp, kunut edilir, sonra rükûa varılır.

Üçüncü rekâtta kunutu unutup ta, rükûda yahut, rükûdan başını kaldırdıkta, hatırlayan kimse, «ikinci surette ittifaken ve birinci surette alessahih» ne rükûda, ne de rükûdan sonra, kunut etmeyip, vitirin hitamında, sehv için secde eder.

---

[1] Nitekim, namaz vakitlerinin evvelinde zikrolundu. Terk tabirinin —amden— demek olduğu malûmdur. Füsuk, istikametten huruçtur. Cenâb-ı bâriye taatten huruceden müslime fâsık denir.

[2] Muhaşşinin beyanına göre, hazreti imamdan birinci rivayet budur. Sünnetrivayeti ikincidir.

[3] Bahri Râikte, vücub itikadı, Hanefîye vâcib olmaz, denilmiştir ki, bu ona münafîdir? Cevap verilir ki, burada maksut, itikadça, ona vâcibin hükmü, cereyan eder ki, iftirazını münkir olan, ikfar olunmaz demektir.

[4] Vücubun veçhi. «Allah size bir namaz ziyade etmiştir ki o, vitirdir. Ona yatsı ile sabah namazı arasında kılınız.» ve «Vitir haktır. Onu kılmayan bizden değildir.» hadisleridir.

[5] Eğer sünnet olsaydı, farza tebean iâde olunurdu.

[6] Çünkü, kıyam farizası ile müştegil demektir. Kuud ise, vâciptir. Eğervitir, nafile olaydı, kıyamını secde ile tekyid etmedikçe, kuuda avdet eylemek lâzım gelirdi. Zira nafilenin her şef'i başlıca bir namazdır.

[7] Bu tekbir gerçi intikal tekbîridir. Çünkü duâ haline geçilmiştir ve lâkin, vecibatta mezkur olduğu üzere, vâciptir.

[8] Meğer ki, nâs indinde, vitir kazasında bulunmuş ola ki o halde, kendinin taksiri zahir olmamak için, el kaldırmayabilir. El kaldırmak, bilindiği üzere sünnetti

Kunutu sehven, rükûdan sonra eden kimse, rükûu iade etmeyip,[1] kunut asıl mahallinden zâil olarak, vâcip gecikmiş olduğu için, sehiv secdesi eder.[2]

Kunut, ibadet, taat, ubudiyyeti ikrar, sükûn, salât, kıyam ve kıyamın uzaması mânâlarına olup, mânâlarının cümlesinden biri de, vitirde olan duâdır. Ve o, İbni Mes'ûd radiyallahü teâlâ anhü hazretlerinden mervî olan elfâz ile[3], âtîdeki veçhiledir.

Kanit: onu okuyandır. Duâ, terceme ile beraberdir:

(AlIahümme) ya Allah (innâ nesteînüke) muhakkak ki, biz, taatin üzerine senden iane isteriz (ve nestehdîke) ve senden seni razı edecek şeye hidayet isteriz[4], (ve nestagfirüke) ve senden mağfiret isteriz ki, ayb ve zenbimizi setredip, bizi uyûb ve zünubümüzle rüsvay etmeyesin (ve netübu ileyke) ve sana tevbe ederiz. Tevbe: günahtan dönmektir. Şer'an tevbe: Geçen günaha nedamet edip[5], ondan derhal kesilmek[6] ve bir daha işlememeğe — tâzimen li-emrillâh — azm eylemektir.

Eğer kul hakkı teâllûk etmiş ise, onun müsamaha ve razı olması lâzımdır[7]. (Ve nü'minü bike) ve sana iman ederiz, yâni kalblerimizle itikat ederek tasdik eder ve lisanımızla dahi söyleyerek, sana ve senin canibinden gelen şeye —ki, Peygamberlere ve kitaplara ve meleklere ve âhiret gününe ve hayır ve şerrin mukadderiyyetine demektir - inandık deriz[8] (ve netevekkelü aleyke) menfaatimizi celb ve mazarratımızı defi edebilmekten aczimiz cihetiyle, umurumuzu tefviz ederek, sana itimat eyleriz, (ve nüsnî aleykel-hayre küllehû) ve mahzı fazl ve kereminden in'am ve ihsan eyle diğin camîi nimetlerini itiraf ederek seni sena ve bütün hayr ile yad ederiz, (neşkürüke) in'am ettiğin, cevarih ve âzânın hepsini. — mâ hulika lehine — sarf ederek sana şükr ederiz. Sen münezzeh ve müteâlisin, ve hamdü-senâ sana mahsustur. Biz sana ihsai-senâ edemeyiz, sen, kendini ettiğin sena vechilesin, (ve lâ nekfuruke) bizim üzerimize olan, hiç bir nimetini inkâr etmeyiz ve onu senin gayriye izafe eylemeyiz. (ve nahlau) ve küfrü ve seni razi etmeyecek olan her şeyin râbıtasını, boyunlarımızdan çıkarıp atarız ve izale ederiz. (ve netrükü men yefcürüke) ve senin nimetini inkâr ve gayre perestişler ile sana fücur edeni terk ve ondan müfarakat eyleriz.

(AlIahümme iyyâke nâbudu) Yâ Allah biz ancak sana ibadet ederiz, (ve leke nüsâlli[9] ve nescüdü)[1]ve namazı ancak sana kılarız ve secdeyi sana ederiz, (ve ileyke nes'â ve

---

[1] Bunun zahiri, rükûu iadenin, haram olmasıdır. Zîra, namazda olmayanı yapmaktır. Seyyid şerhinde ise, «rükûu iade edilmemesinden maksat, o kimsenin namazının sıhhati, rükûun iadesine tevakkuf etmez demektir. Yoksa, o kimse rükûu iade etmekten, menedilmiş demek değildir» denilmiştir. Zâhir olan, bizim dediğimizdir.

[2] Vâcibat faslının evahirinde: «Musâllî, bir rekâtte terk ettiği sureyi, o rekâtin rükûunda hatırlarsa, doğrulup onu okur, ve sonra yine rükû eder, diye mezkûrdur. Kıraet ile kunûtün, farkı budur ki, kıraet her ne vâkî olursa, farzdır. Rükûdan sonra olan kıraet dahi, farz vâkî olmakla, rükû onunla — farzlaşarak— iadesi lâzım olur. Çünkü, kıraetle rükû arasında, tertip farzdır. Rükû iade olunmazsa, namaz fasid olur. Kunüt ise, vâcip olduğundan, böyle değildir. Bunu, İbni Abidîn merhum Dürrü Muhtârın, imamın cehri faslında, zikretmiştir.

[3] Müellif, böyle demekle, kunûtün elfazından diğer rivayetler dahi olduğuna işaret etmiştir, ve öyledir. Celâled-dîni Suyûtî, onu Dürrü mensûrda, muhtelifelfaz ile zikr etmiştir.

[4] Bu cümle, bizim hıfzımızdaki, kunûtte bundan sonraki cümleden sonradır. O bundan evveldir. Me'hazde ve mütedâvel olan Fıkıh kitaplarının ekserinde, bu veçhile olup, bizim mahfuzumuz olan tertip ise, ancak Halebîde ve Mecmeul-enherdedir. Muhaşşî der ki, hidayetten yalnız delâlet değil, hem de isâl maksuddur.

[5] Nedamet, tevbenin en büyük erkânındandır

[6] İşleme âleti, hazır ise, demektir ki, meselâ içki aleti, önündeyken tevbe edip, onu dökmek ve kendisinden uzaklaştırmaktır.

[7] Onu irzâ etmek, zalâmesini yâni, haksız olarak aldığını, mümkün ise gerivermek iledir. Mümkün değilse, emvâlden olduğuna göre, o mikdar şeyi tasadduk eder.

[8] Bu cümle dahi, mahfuzumuz olan künutte, bundan evvelki cümleden mukaddemdir.

[9] İbadetten sonra salâtın zikirde tahsis olunması, salât türlü ibadetleri (kıyamı, rükûu, sücudu, kuudu, tekbîri, senâyı, duâyı, kıraeti, tesbihi, tehlîli, salâtı-alen-nebîyi, müminine duâyı, huşuu) mütazammin olmaktan nâşi, onun şerefine bınaendir.

nahfidü) ve bizi sana takrîb edecek vesaile şitaban[2] ve ibadeti tahsil emrine kemali-neşat ile koşarız[3], (nercû rahmeteke) hizmetine kıyam ve taatinde amel ve ıhtimam ile beraber[4], rahmet ve ihsanının devam ve izdiyâdını ve ataiâzîmini emel ederiz, sen ise, kerîmsin, kendinden umanı, haib etmezsin, (ve nahşa azabeke) nehy ettiğin şeylerden içtinab ile beraber, azâbından havf ederiz, mekrinden[5] emin olmayız. Biz beynel-havf ver-recâyız[6]. İmdi nîmeti-îmânı bize inâm ile beraber, erkân ile amelde bulunmağa dahi bizi muvaffak buyurman sebebiyle, biz dahi — kâzibînin tamaı veçhile — bilâamel, mücerred kalb ve lisan ile, ümidde kalmayıp, emri şerifine imtisal edici olarak, itikad eder ve deriz ki: (İnne azabekel-cidde) senin hak azabın[7], (bil-küffâri mülhik) küffara lâhiktir[8].

Bundan sonra evlâ olan;

???

Yahut;

???

deyip, Hz. Hasan b. Ali (R.A.) efendimizin kunutunu dahi okumaktır. Hz. Hasan (R.A.) efendimiz, «bana Resulullah birkaç kelime talim buyurdu, ben onları vitir kunutunda okurum,» demiştir.

Kunutta bulunan musâllî, bundan sonra dahi salâvat okur.

Kunutû okuyamayan kimse (Rabbenâ âtinâ ilh..) okur, yahut üç kere: Allahüme igfirli ve yahut üç kere: yâ rabbi, der.

Cemaatle vitir, yalnız ramazan ayında kılınır[9]. Ve onda, o vakit cemaat evlâdır. Müsliminin icmaı, bunun üzerinedir. Cemaatle kılmayan kimse için, ehab ve evlâ olan, onu gecenin sonunda (sahur vaktinde) kılmaktır. Çünkü, o vakitte cemaat bulunmaz. Vitri, ramazanı şerifte, cemaatle kılmak, gecenin ahirinde münferiden kılmaktan efdâldir[10].

---

[1] Sücudun dahi ayrıca zikri, kulun Allaha en yakın olduğu halin secde haliolmasındandır.

[2] Salâta koşmak menhi olduğundan, maksud bezli cehd eylemektir.

[3] Ve ileyke nes'â, hadîsi kudsîdeki «men etânî sâ'yen eteytuhû herveleten»kavli şerifine işarettir ve: Biz amelde kendimizi sana takrib edecek şeyi, tahsiliçin cehd ederiz, demektir. Hafd dahi, sür'attir. Hizmetkârlar efendilerinin hizmetlerine müsareat ettikleri için, onlara: Hafede, itlâk olunur Evlâd evlâdı dahi, hafededir. Çünkü, küçüklükte onlar da, hademe gibidir.

[4] Bunu, müellif şunun için ziyade etmiştir ki, reca: Esbaba teşebbüs ile beraber, mergub olan şeye, kalbin teallûkudur. Eğer, esbaba teşebbüs olmazsa, o tamâdır

[5] Mekr, hîle ise de, Cenab-ı Hakkın, mekr edenlerin fiilleri üzerine, cezasına dahi, mekr tesmiye olunur. Nitekim, seyyienin cezası dahi, seyyiedir.

[6] Hak olan mezhebe, işarettir. Zîra rahmetten nevmid olmak, küfür olduğugibi, mekirden emin bulunmak dahi küfürdür. Recâ ile havfi cemetmiştir. Çünkü,Hadiste varid olmuştur ki: havf ile reca, bir mümin kulun kalbinde,birleşince Cenâb-ı Hak, umduğunu ona îtâ eder ve korktuğundan onu, emin kılar.

[7] El-cidd, hak mânâsınadır. Mahfuzumuz olan kunütte bu lâfız dahi yoktur.

[8] Mülhik lâfzı, hanın kesriyle efsahtır. Hânın fethiyle, mülhak dahi denilmiştir ki, hak teâlâ azabı, onlara eriştirici olduğundan, azap dahi, onlara mülhak,demektir.

[9] Ramazanın gayride, vitir için cemaat, mekrûhtur. Şemsül-eimmeden menkûl olduğuna göre, onun keraheti dahi, teravihten mâdâ olan nefeldeki cemaat gibi, —alâ sebîlit-tedâî— olması sûretindedir. Amma, bir kişi bir kişiye veya ikikişi bir kişiye iktida etmiş olursa mekrûh olmaz. Çünkü, Aleyhis-selâm efendimiz, teheccüd namazında, hazreti İbni Abbasa ve salâtı vitirde hazreti Âişeye, imamet ettikleri olmuştur. Hazreti Enese, bir yetime ve bir acûze, imameten iki rekât nafilekıldıkları dahi, zikrolunmuştur. Üç kişi bir kişiye iktida ederse, onda ihtilâf olunmuştur. Esah olan, kerahet olmamaktır. Eğer, dört kişi bir, kişiye iktida ederse, iktifakla mekrûh olur. İbni Âbidin merhumun ifadesine göre, Hazreti Ömer, Hazreti Ebû Bekiri (radiyallahü - teâlâ anhümâ) defn ettikleri gece, vitiri cemaatle kılmışlardır ki, tevarüse muhalif olduğu için, bid'atı - mekrûhedir.

[10] Vitirde, mezheb muhalifine iktida muvafık olamaz. Çünkü, oldukça farklar olmakla, yakîne mânîdir, demektir. İktida şartlarının sonuna bakınız.

Cemaat halinde, kunûtü hem imam ve hem cemaat gizli okur[1]. Muktedî, kunûtü kıraetten fariğ olmadan yahut, kunûte henüz başlamadan, imam kunût edip, rükûa varmış olmak suretinde — imam ile beraber — rükûun edâsını fevt etmek korkusu var ise, kunût ile iştigal etmeyip, imama mütabeat eyler[2]. Eğer imama rükûda yetişememekten korkmuyorsa, kunût eyler[3].

İmam kunûtü terk ederse, muktedi, imama müşarik olabilmek kendisine mümkün ise — imkân hasebiyle — iki vâcib arasım cemetmiş olmak için kunût eyler. Eğer yetişmek kendisine mümkün olmayacak ise, imamına mutabeat eder ki, o evlâdır.

Vitirin üçüncü rekâtı rükûunda, imama yetişen kimse ki, mesbuktur. Kunûte, hükmen yetişmiş olmakla, geçmişi kazâ ederken, kunût eylemez.

Nitekim, vitirde bir veya iki rekât ile mesbuk olan kimse, üçüncü rekâtta imam ile beraber kunût etmiş bulunmak cihetiyle, geçmişi kazâda — bil-icma — bir kere daha kunut etmez[4]. Çünkü, iki defa kunût meşrû olmamıştır.

İmam kunûtu okuduktan sonra, zikr olunan duâya şürû eder ve onu cehr eylerse, imam Ebû Yûsuf: cemaat dahi, mütabeat edip, onu okurlar, demiştir[5].

Mezkûr duada rivayet, mezkûr minval üzere, ifrad iken, İbnül-humâmın beyanı veçhile fuhakaca imam hakkında varid olup, kunuta has olmayarak «bifazlike» kelimesi dahi ziya edilmiştir[6]. O zaman duâ şöyle başlamış olur:

Duanın mânâsı budur: «Yâ Allah hidayet etmiş olduğun kimseler içinde yâni, onlarla beraber beni dahi, hidayetle ve afva mazhar kıldığın kimselerle beraber, beni de afiyetle ve velâyetinde yâni, nazarı inayetine aldığın zevat ile beraber, bana da medetkâr ol, îta ve ihsan buyurduğun şeyleri, hakkımda mübarek ve müteyemmen kıl, hükm ve takdir buyurduğun şeyin, şerrini defi ile beni vikaye et, sen dilediğin veçhile hükmedersin, sana kimse, hükmedemez. (Çünkü sen mâliki vahidsin, mülkte sana şerik yoktur, biz de senin, müvalâtını isteriz), şüphe yok ki, senin müvalât ve izazına mazhar olan kişi zelil olmaz ve müadat ve izlâl ettiklerin ise, aziz olamaz, mütebârik ve müteâlîsin rabbımız!»

Uyumadan vitri kılıp ta, sonra teheccüd eden kimse, vitri iade etmez. Hadîsi şerifte: «Bir gecede iki vitir olmaz,» buyurulmuştur.

Vitrin takdîm ve tehiri mesaili için, müstahap vakitler faslının sonuna bakılsın.

---

[1] Lâkin, ehli — bilâdın acemisi içinde, imama müstahab olan, cemaat teallüm edebilmek için, onu cehr eylemektir. Nitekim, Hazreti Ömer, kendilerine Irak cemâatinin gelmesinde, subhanekeyi cehr etmiştir.

[2] Kunüt, zahiri rivayette, muayyen olmadığı için, birinci sûrette, onun okuduğu kendisine kâfi olur. Sûreti saniyede denebilir ki, kunut dahi vâcib olmakla,meselenin muktazası: O kimse imama mütabeatle kunütü okumakla okumamak arasında, muhayyer olmaktır. Belki de, kunüt okumak evlâdır.

[3] Vâcip olan kunüt, duâdan ibaret olup, bilhassa (allahümme innâ nesteinuke-) duasının sünnet olduğu, vâcibatta zikrolunmuştur. Duâda, tâyin olmaz demişler ise de, Muhaşşinin ifadesine göre, evlâ ve efdâl olan, duanın muayyen olmasıdır. Zîra, olur ki, daî (duâda bulunan) cahil olur da, bilmeyerek, namazını ifsad edecek bir duâda bulunur.

[4] Dürrü Muhtârda şu dahi, mezkûrdur ki, vitrin ilk veya ikinci rekâtinde,sehven kunüt eden, üçüncü rekâtında kunüt etmez. Amma vitrin ikinci veya üçüncü rekâtinde bulunduğunda, şek eden —maal-kuûd— kunütü tekrar eder. Bunlarınfarkı Şudur ki, sehveden —mevzii kunüt olmak üzere— kunüt etmiş olmakla, onutekrar eylemez. Şek edense, kunüt için, mahal tâyin etmemiş olmakla, öyle değildir.Halebî, bunların, ikisinde de, tekrar kunüt olunmağı daha uygun bulmuştur.

[5] İmam Muhammed, cemaatin mütabeat etmeyip, âmin demelerine kaildir. Mutlak olarak, imam Ebû Yûsufun kavlini, imam Muhammedin kavli üzerine, takdim etmek, umûmi bir fıkıh kaidesidir.

[6] «Bi fazlike» nin mânâsı, vâcip olarak değil, mahza senin fazl ve ihsanınsebebiyle, demektir.

NEVAFİLİN BEYANINA DAİR

Nevafil: nafilenin cem'idir. Nafile ve nefl: farz ve vâcib olmayan ibadettir[1] ki, ziyade mânâsından alınmıştır[2]. Farzdan ve vâcipten fazla olan namazlar demektir. Ona tetavvu' da denir ki, kişinin vâcib olmayarak, tav'an kıldığı namazdır.

Sünnetler bu cümleden olduğu halde, faslı-sünen, denilmeyip, faslı-nevafil denilmesi, nefel tabirinin daha şümullü olmasındandır. Çünkü, her sünnet nefeldir. Her nefel sünnet değildir.

Nevafilin, revatip ve regaip nevi vardır. Revatip: müekked ve gayri müekked olarak, farzlardan evvel yahut sonra kılınmakta olan sünnetlerdir.[3]. Regaip: duhâ ve teheccüd gibi, sair nevafildir.

MÜEKKED SÜNNETLER

Bunların bir kısmı ikişer ve bir kısmı dörder rekâttır, İki rekâtlılar şunlardır: Sabah namazından evvel, Öğle namazından sonra, Akşam namazından sonra Yatsı namazından sonra, Dört rekâttılar şunlardır:

Öğle namazının farzından evvel Cumadan evvel Cumadan sonra,

GAYRİ MÜEKKED SÜNNETLER

Ki, ona süneni mendube yahut müstahabbe dahi denir[4], şunlardır: İkindi namazından evvel, Yatsı namazından evvel,

Bunlar dörder rekâttır[5]. Öğlenin ve yatsının ikişer rekâttan iba ret olan, son sünnetlerini, onlara ikişer rekât daha zam ederek, dörder kılmak dahi süneni mendubedendir[6]. Akşam namazının sünneti müekkedesi olan iki rekâttan sonra, altı rekât namaz kılmak dahi, sünneti mendube, yâni gayri müekkededir.

Süneni müekkedenin en kuvvetlisi, ittifakla sabah namazının sünnetidir. Zira, onun hakkında çok muraggabat varid olmuştur[7]. Vücubü bile mervidir. Ve demişlerdir ki, Fetvâ mercii olan âlime, nasın hacetine mebni, sair sünnetleri terk etmek câiz olur, sabah namazının sünnetini terk etmek, câiz olmaz.

Fecrin sünnetinde efdâl olan, onu vaktin evvelinde kıraeti uzatmadan kılmaktır. Efendimiz hazretleri, gâh sûre-i kâfirûn ve ihlâs ile, gâh sûre-i bakaranın sonu ile kılarlardı. Elem neşrah ve elem tere sûreleriyle kılınması dahi müstahsendir.

Sabah namazının sünnetinden sonra en efdal olan sünnet muhtelifünfih olmak üzere, akşam namazının sünneti olup, bunda kıraeti uzatmak müstahaptır. Zîra, Sallallahü teâlâ

---

[1] Gerek namaz, gerek oruç, gerek zekât, yahut hac olsun hepsi birdir. Yalmız burada maksud, namazdır.

[2] Ganimete, nefl itlâki bundandır ki, cihad mevzuu olan îlâyi — kelimetûllâh, üzerine ziyadedir. Kale teâlâ (yes'elûneke anil-enfal). Çocuğunun çocuğuna dahi nafile itlâk olunur. Enbiyâ sûresinin 72. âyetindeki kavli kerîmi bu mânâdandır ki, biz azîmüş-şân İbrâhime matluba olan tabaktan başka, fazladan olarak Yakubu dahi, bahş ve ihsan eyledik, demektir.

[3] Nitekim, İhyai ulûmun, nevafil faslında, —salâvâtın revatibi: Beştir. Râtibei subh, râtibei zuhur ilh...—, diye zikr olunmuştur.

[4] Mendub ve müstahab, hep bir mânâyadır ki, şer'in fiilini, terkine tercihettiği şeydir.

[5] Revatibin, bunlarla beraber mutad rekâtleri, adi günlerde yirmiye baliğolmakta ve cuma günleri 20 yi geçmekte ve ramazanı şerif geceleri, bir yirmi daha zamolunmaktadır. Vitir ile beraber, farzın rekâtleri dahi, yirmi olmakla, beş vaktine, beşdaha katmak tabiri, işte bundan doğmuştur.

[6] Muhaşşî merhum: Onu kılan, bir veya iki selâm ile kılmak arasında muhayyerdir, demiş ise de, muhtar olan bir selâm ile kılınmasıdır.

[7] Hadîsi şerifte: Sizi düşman atlıları kovalasa bile, o iki rekâtı bırakmayınbuyurmuştur ki, maksûd, onu kılmağa tergiptir. Ve illâ öyle muhataralı vakitte,temekkün olmadığı için, farzın terki bile mübah olur. «Fecrin iki rekâtı — yânisünneti — bana dünya ve mâ fîhâ'dan sevgili — yâni hayırlı — dır,» buyurulmuştur.

aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin, onun ilk rekâtında (elif lâm mîm tenzîlün) sûresini ve ikinci rekâtında sûre-i Mülkü okudukları olmuştur.

Akşamın sünnetinden sonra, efdâl sünnet öğlenin son sünnetidir. Ondan sonra, yatsının son sünneti ve daha sonra, öğlenin ilk sünnetidir[1].

Mendup sünnetler içinde, ikindinin sünneti, yatsının ilk sünnetinden efdâldir[2].

Akşamın sünneti müekkedesinden sonra, sünneti mendube olarak zikr olunan, altı rekât (salâtı evvabîn) diye mârûf olan namazdır[3]. Tesmiyesinin veçhi, şu mealdeki, hadîsi şeriftir; «Her kim akşamdan sonra, altı rekât kılarsa, evvâbin'den yazılır» buyurulmuştur. Evvâb: bir günahta bulunduğu vakit, derhal tevbeye mübaderet eyleyendir. İbni Ömer radiyallahü teâlâ anhüma hazretlerinden, mervi olduğu üzere, Rasulullah (S.A.) efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki: «Akşamdan sonra, konuşmadan, altı rekât namaz kılanın, elli senelik günahı mağfur olur»[4]. Ammâr bin Yâser hazretlerinden mervidir ki, Efendimiz hazretleri: «Akşamdan sonra altı rekât namaz kılanın günahı, deniz köpüğü gibi, (çok) dahi olsa, mağfur olur.» buyurmuşlar ve konuşmadan evvel, kaydiyle takyit dahi etmemişlerdir[5].

Revatipte, efdâl olan, onları regaip gibi, evde kılmaktır. Süneni ebî Dâvûdda mezkûr, hadîsi şerifte: «kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimdeki namazından efdâldir, feraîz müstesnadır» buyurulmuştur. Münyetül-musâllîde: «Mescidde tetavvû hasen, evde ahsendir,» diye mezkûr olup, fâkih ebû Cafer, dahi bu veçhile ifta etmiş, ve meğer ki, evine avdetinde, sünnet kılmağı unutup, başka şeyle meşgul olmaktan korkmuş ola, demiştir[6].

Dört rekâtlı sünneti müekkedelerin yâni, öğlenin ilk sünneti ile cumanın ilk ve son sünnetlerinin, kadei ulâsında, musallî teşehhüdde iktisar eder yâni, yalnız tahiyyat okur[7], ve üçüncü rekât kıyamında sübhaneke okumaz[8].

Bunlar, bir selâm iledir ki, dördüncü rekâtın sonunda, kadei ahîrenin icrasiyle, tahiyyat ve salâvat okunarak, selâm verilir.

---

[1] Mecmaul-enhurda, fecrin sünneti gibi, feraiza mülhak gösterilmiştir.

[2] Bu iki sünneti mendûbeden, ikindi sünnetinin iki rekât dahi kılındığı beyaniyle, Kudurî: Onun iki yahut dört kılınmasını, tahyir etmiş ise de, Cevherede, dörtrekât, kılınmasının efdaliyyetine, işaret olunmuş ve Bahri-râikte, efdâliyyet, musarrah bulunmuştur.

Dürrü Muhtârda, yatsı mendûbesinin dahi, iki kılınması arasında musâllî muhayyer gösterilmiştir. Ve lâkin, asılda mezkûr olduğu üzere, Hazreti Aişe (R.A.) Rasûlullah (S.A.) yatsıdan önce dört rekât kılar, ve sonra dahi, dört rekât kılıp, yatarlardı, buyurmuşlardır.

[3] . Duha (Kuşluk) namazına dahi, evvabîn tesmiyesi, mezkûr namaz hakkındaki hadîsi şeriften istinbat olunmuştur.

[4] Günahı, ekser ülema sağire hamleylemişlerdir. Bazılar ıtlak etmekle, Kebaire dahi şâmil olmuştur.

[5] Ya, Hâdisenin ittihadına mebni, mutlak mukayyede haml olunur, yahutmezkûr kayid, asıl mev'ud olanı tahsil için değil, kemale erişmek içindir, denilir. Altı rekâtı mağrip sünneti ile beraber sayanlar olmuş ise de müellif, mugayyerete kaildir ki, onunla sekiz eder. Her iki rekâtte selâm verilir. Bazıları sekizi ikiye bölerek, dörtte bir selâm verilir demişler. Buna göre, akşamın sünneti, dört kılınarak, bâdehû dört rekât daha kılınacak demektir. Dürerde onun bir selâm ile olduğu mezkûrdur.

[6] Korku olmasa, evde kılmak efdâldir. Bundaki hikmet dahi, evlerin namazdan hâlî kalmamasıdır. Nitekim, Efendimiz hazretleri: «Evinizi, salât ile tenvir edin.» mealindeki hadisi şerifleriyle, bu mânâya agâh etmişlerdir. Siyeri-kebir tercümesinin salâti — havf faslında «Rasulü ekrem efendimiz hazretleri, saâdet-hanelerinde namazda kılarlar, ev halkının hizmetine dahi saay ederlerdi. Ümmetlerine dahi, bunu emredip, evlerinizi kabir haline getirmeyin» buyurmuşlardır. Bâzı ulemâ, bundan maksat, namazı camiye hasr edip, evlerde namaz kılmamaktır, dediler. Ve bâzıları —hacet dışında— evlerde nâim olup, ev halkının ihtiyacına yardımcı olmamaktır dediler, diye mezkûrdur.

[7] Onun üzerine bir şey ziyade edene, secdei sehvin vücubunda ihtilâf olunmuştur.

[8] Mezkûr sünnetler teekküdü cihetiyle farza benzemiştir. Onlar, dörtlü farzlar gibi, tek namaz olduğundan ikinci yarıya, intikal etmekle birinci yarı bâtıl olmaz.

Mendûb dört rekâtlılar, böyle olmayıp, onların kadei ulâsında, musâllî tahiyyattan sonra salâvat ve üçüncü rekâta kıyamında, sübhaneke okur.

Sünnetlerin, müekked olanları, vakit dahilinde ve sabah namazınınki o günün zevalinden evvel, farziyle beraber, kazâ olunmak ve gayri müekked olanlarına, şürû vukubulmadıkça, kazâ terettüp etmemek meseleleri, idrakül-farîza babındadır.

Farz ile sünnet arasında, konuşmak (gerek ilk sünnet, gerek son sünnet olsun) sünneti iskât etmez. Ve lâkin, sünnetin sevabını azaltır. Alâ kavlin, sünnet sakıt olmakla, iâde olunur. Tahrîmeye münafî olan her amel dahi, böyledir, yâni konuşmak gibidir[1].

İki rekâttan ziyade, meselâ dört rekât nafile kılan kimse, yalnız son. rekâtta otursa, kıyas muktezası, namazını ifsat eder[2]. Ve lâkin, o namaz istihsanen sahihtir[3].

İki rekât üzerine, edilecek kuud, sehven kalmış ise, o noksan, sehiv secdesi ile tamamlanır. Üçüncü rekâta kıyamdan sonra, tezekkûr olunur . sa, secdeye varılmış olmadıkça, kuuda avdet vâcib olur.

Eğer musâllî, iki rekâttan ziyade kılmak istediği nafilenin, yalnız üçüncü rekâtında oturup selâm verirse, o namazın sıhhatinde ihtilâf olunmuştur. Hülâsada, musahhah olan fesaddır[4].

Mekrûh vakitler müstesna olmak üzere, gece ve gündüz istenildiği kadar nevafil kılınabilir, ikide bir ve yahut dörtte bir, selâm verilir.

Gündüz nevafilinde dört[5] ve gece nevafilinde sekiz rekâttan ziyadesini, bir selâm ile kılmak, mekrûhtur[6].

Gece ve gündüz nevafilinde — indel-imam — efdâl olan, dörtte bir selâm vermektir. İndel-imameyn, gündüz nevafilinde efdâl olan, imam Ebû Hanîfe hazretlerinin dedikleri gibi olup, gece nevafilinde ise, efdâl olan, ikişer ikişer kılmaktır. Ve, «Gece namazı ikişer ikişerdir» hadîsi şerifine binaen, bu bapta fetva dahi, imameyn kavli iledir.

Gecenin ve husûsiyle, son sülüsünün nevafili, gündüz nevafilinden efdâldir. Çünkü, nefse daha meşakkatlidir. Hadîsi şerifte ise, «İbadetin efdâli zahmetli olanıdır.» buyurulmuştur.

Gece namazı, nefse çok meşakkatli olmakla beraber, riyadan dahi çok uzaktır. Hem de gece ortası, tecellî ve arzı-ihsan zamanıdır. Cenab-ı Hak gece kaim olan ibadının salihlerini

???

---

[1] Birini, ameli—kesîre ve diğerini, ameli—kalîle haml etmek sûretiyle, ikikavlin arasını cem ve tevfik etmek dahi mümkündür.

[2] İmam Zufer dahi, buna kaildir. Bu da imam Muhammedden bir rivayettir. Çünkü, her çiftin sonu, bir hatime olmakla, kadei ahîre, terk olunmuş demektir.

[3] Çünkü o tek namaz olmuştur. Nâfile iki rekâtlı olarak da, dört rekâtlı olarak da meşrû olmuştur. Namazda farz olan son kadedir. Her iki halde de rekâtler temamdır. Bundan teravih namazı müstesnâdır. Çünkü o, o şekilde meşrû olmuştur, teravih namazında dört rekât, bir kâde ile kılınsa iki rekât yerine geçer. Nitekim babında açıklanacaktır. İbni Âbidînin beyanına göre; eğer altı veya sekiz rekât nâfileyi bir kâde ile kılarsa farzlar içinde bir kade ile kılınması câiz olan altırek'âtlı bir namaz bulunmadığından, o namaz caiz olmaz demişlerdir. Müellifin reyide bu kavle mütamayildir.

[4] Çünkü, o kimse, meşru olan kâdeyi terk etmiştir. Onun icra ettiği kade,ise. mahallinde değildir. Badehû, ona vacib olan iki rekâti, kazâ etmektir. Üçüncü rekât, fâside bina olmuş olduğu için, kazâsı dahi gerekmez.

[5] Bunun keraheti, rivayetin ittifakiyledir. Efendimiz hazretlerinden, ziyadesi rivayet olunmamıştır. Bu da, kerahetin tahrimiyye olduğunu ifade eder.

[6] Ekser meşayihin muhtarı budur. Mirâcüs-dirayede ise, mezkûr ziyade, ibadetin vaslini mütezammin olduğu için, mekrûh olmamak esahtır, diye mezkûr olup, Serâhsî, dahi kerahetsizligini tashih etmiştir. Evvelkinin keraheti, rivayetin ittifakıile olduğuna göre, bu ihtilaf ikinciye, yani gece nevafiline ait olmak gerektir. İhyaiulûmda, on iki rekât olarak zikr olunan, leylei-mirac nefeli, her iki rekâtte, tahiyyataoturulmak Ye fakat, en nihayetinde selâm verilmek üzere açıklanmıştır ki, o ancak butashîha tevafuk edebilir. Sekizde bir selâmın cevazından, teravih müstesnadır.

diye sitayişle buyurmuştur[1].

Gece ve gündüz namazda kıyamın uzunluğu, secdenin çokluğundan ehaptır[2]. Hadîsi şerifte (efdâlüs-salâti tûlül-kunût) buyurulmuştur.

Uzun kunt uzun kıyam demektir. Hem de kıyamın uzunluğu ile, kıraeti Kur'ân artmış olur. Rükû ve sücudun çoğalmasıyla tesbihat çoğalır, kıraet ise, tesbihten efdâldir[3].

TAHİYYET-İ MESCİT, SALÂTI – DUHA, İHYÂ-İ LEYÂLİYE vs. DAİR[4]

İki rekât namaz ile[5], mescide tahiyyet etmek[6], mesnûndur ki kerahet evkatının gayride[7], mescide dahil olan kimse oturmadan[8] onu kılar, oturulmuş olmakla, o namaz geçmiş olmayıp, yine kılınırsa da, oturmadan kılınmak, efdâl olur. Farzın edâsı, onun yerine kaim olur. Ve keza, her namaz ki, mescide giren, onu camiye girişinde, tahiyyeti-mescid niyyeti etmeyerek kılmış ola, o dahi, onun yerine kaim olur[9].

Bir günde bir mescide giriş, tekerrür ederse, bir tahiyyet namazı kifayet eder.

(O kimse muhayyerdir. Dilerse onu, ilk girişinde ve dilerse son girişinde kılar).

Mescide girme sırasında, salâvatı şerîfe kıraetinden sonra:

(Allahümmeftah ebvabe rahmetike) «Allahım rahmetinin kapılarını aç!» demek ve çıkış esnasında(AlIahümme innî es'elüke min fadlike) «Allahım ben senin keremim dilerim» demek emri Nebiye mebni, menduptur.

Dürrü Muhtârın mekrûhatında mezkûrdur ki, camiin, sirkat korkusu olmadıkça, kapısını kilitlemek, mekrûh olduğu gibi, kapısı birden ziyade olan camii şerifi, yol ittihaz etmek dahi mekrûhtur. Ve bunu — bilâ özür — itiyad eden, fasiktir. Eğer, özür ve iztirara mebni ise, câiz olup, o kimse günde bir defa, tahiyyeti mescid kılar.

Abdesti veya guslü müteakip, yaşlığı kurumadan[10], iki rekât namaz kılmak menduptur[11].

Mescide girdiği esnada kılınan farz (veya sünnet) ile, tahiyyeti-mescid sevabı dahi, hasıl olduğu gibi, abdesti müteakip kılınan farz (veya sünnet) ile de, bu fazilet hasıl olur.

---

[1] «Korku ve ümitle rablerine yalvarmaktan, yanları yataklardan uzak kalır»demektir. (Secde: 16).

[2] Yâni hem gece, hem gündüz nafilelerinde, rek'âtlerin sayısını çoğaltmaktansa, kıraeti çoğaltarak kıyamı uzatmak daha efdâldir.

[3] Kıraet ile kıyam rükûnlerinin içtimai dahi efdâldir. Çünkü bunlar namazın eczasından birer cüzdür. Her ikisi de farzdır. Halbuki secde ile tesbih, biri farzdiğeri sünnettir. İki farzın birleşmesi, bir farz ile bir sünnetin birleşmesinden efdaldir. Müctebada, İmam Muhammed'den bunun hilâfı, yâni rükû ve sucüdün çoğalmasının efdal olduğu naklolundu. Maânii âsâr şerhinde Şeyhaynin dahi buna muvafakatlerini nakletmiş. Bedayi de bunu tashih etmiş. Burhan ibaresinin de zahiri budur. İmam Ahmed delillerin teâruzundan dolayı tevakkuf etmiş. İmam Mâlik delillerin müsavi olduğu kanaatiyle her iki şekildeki çoğaltmayı müsavi tutmuştur.

[4] Gece ve istihare namazları, gibi. Bunlar hep regaip envaındandır.

[5] Buna, tehiyyeti mescid, tabir olunur. Dört rekât dahi kılınabilirse de, ikirekât efdâldir.

[6] Rabbül-mescidde tahiyyet, demektir. Çünkü, tahiyyet —ki, tâzimdir— mekâna değil, ancak mekânın sahibine olur. Zîra ondan maksud, Allaha takarruptur, mescide takarrup değildir. Ve bundan, mescidi haram müstesnadır ki, onun tahiyyeti tavaftır. Bu da üzerinde tavaf olana, yahut tavaf kasdedene göredir. Tavafı irade etmeyen, yahut girip oturmak isteyen, böyle değildir ki, o kimse, salâtı — tahiyyeti kılmadıkça, oturmaz.

[7] Mekrûh vakitler bahsine bakınız. Sabah namazından sonra veya ikindiden sonra mescide giren, tahiyyeti mescit namazını kılmaz, belki, tesbih ve tehlîl ederve salâvatı şerife okur. Ve bu halde, mescid hakkını edâ etmiş olur.

[8] Evlâyı beyandır. Hadisi şerifte, sizden biriniz mescide girdiği vakit, iki rekât namaz kılmadıkça, oturmasın, buyurmuştur. Oturur da, sonra kılar, diyen deolmuştur. Hadîsteki nehy, tenzihe mahmûldür.

[9] Çünkü tahiyyet namazı mescidin tâzim ve hürmeti içindir, o ise kıldığı şey ile hâsîl olur.

[10] Yâni, kurulanmadığına göre, kuruyacak kadar zaman geçmeden.

[11] Buna (şükrü—vuzu) tabir olunur. Kerahet vaktinin gayride kılınır.

Duhâ yâni kuşluk vakti, dört ve daha ziyade rekât namaz kılmak, menduptur.

(Buna, duha namazı tâbir olunur. Seçilen vakti, gündüzün dörtte birinin geçtiği, zamandır).

Dürrü Muhtârda, ekalli iki ve ekseri on iki ve evsatı sekiz olmak üzere, mezkûr olup, efdâl olanı, evsatıdır, denilmiştir.

Gece namazı[1] dahi menduptur ki, geceleyin ve husûsiyle, gecenin sonunda kılınır[2]. Ekalli iki ve ekseri on iki ve evsatı sekiz rekâttır[3] Faziletine haddu-hasr olamaz.

Hak celle ve âlâ, müteheccidîn haklarında «Onlar için saklanan müjdeyi kimse bilmez.» (Secde: 17) buyurmuştur. Sahihi müslimde dahi mezkûrdur ki, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri «salâtı leyle, mülâzemet ediniz, zira sizden evvelki Salihlerin âdet ve mûtâdlarıdır, ve rabbinize size yaklaştırıcıdır ve seyyiatin kefaretine ve nefsi günahtan alıkoymaya sebep olur.» buyurmuşlardır.

Salât-ı-istihâre dahi menduptur[4]. Bunun beyanını, sünneti-seniyye, açıklamıştır. Hazreti Câbir (R.A.) demiştir ki, Hazreti Rasûl (S.A.) bize Kur'ândan sûre talim eder oldukları gibi, bütün umurumuzda, istihare talim eyleyip, derlerdi ki: «Sizin biriniz, bir iş yapmak istediği vakit, iki rekât namaz kılsın[5], sonra şöyle desin:»

???

Ve ondan sonra hacetini söylesin.

Bunu, imam müslimden mâdâ, muhaddisîn rivayet eylediler. Bu duâya hamd ve salâvatla başlamak müstahaptır. İstihare zamanında kalbinin münşerih olduğu şeyle âmil olur[6].

Hacta ve cihadda ve bütün hayır envaında istihare, fiilin kendine degil, vaktin tâyini için yapılır[7].

HACET NAMAZI

Salâtı-hacet dahi menduptur. O da, iki rekâttır[1]. Abdullah İbni ubey (R.A.) hazretlerinden mervîdir ki, Hazreti Rasûlü ekrem efendimiz: Bir kimsenin, Hak celle ve âlâya, yahut

---

[1] Buna teheccüd namazı tâbir olunur ki, uykuda bulunmamak yâni, geceyi uyku ile geçirmemek namazı demektir.

[2] Gece altı kısım itibar olunursa, gecenin âhiri, beşinci südüs olur ki, ehadiste varid olan vakti — nüzûlü — ilâhîdir. Maksûd emri hakkın nüzulüdür. (Şâbânın nısfı gecenin ihyası hakkındaki hadise bakınız.)

[3] Aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretlerinin, vitir namazı ile beraber, gece namazını, beş ve yedi ve dokuz ve on bir ve on üç rekât kıldıkları, hâşiyede mezkûr olduğu gibi, teheccüdü on iki rekât kıldıkları dahi, seyyidina İbni Abbas rivayetiyle, sahihi buhârîde, mezkûrdur. Bu takdirde, vitirle on beş eder. Müellif, gece teneffül olunması, lâyık olan namazın, ekalli sekiz rekâttır, demiştir.

[4] İstihare, kendisinde hayır olan şeyi, istemektir. Müstakbelde, olacak birşey için, olur ki, Cenab-ı Hak, iki işin hayırlısını izhar eyleye. Bir matlubun tahsiliveya bir mekruhun defi için olan Hacet namazıdır.

[5] İlk rekâtında, Kâfirûn sûresini ve ikinci rekâtında ihlâs sûresini okur. Namaz kılmak müteazzir olursa, duâ ile istihare eder. Resûlü ekrem efendimiz hazretlerinin istihare buyurduklarını, Ebû Bekirin (R.A.) rivayetiyle. İmam Tirmizi zikretmiştir.

[6] Bu istihareden sonra, iki şıktan birinin behemehal, hüsulünü müfid olup, maksut, onun kalbi, havayı—nefsten hâlî olan, inşirah ile münşerih olmaktır. Müellif, Hazreti Enesten mervî olan, şeye binâen, istihareyi, yedi kereye kadar, tekrar etmek lâyık olur demiştir ki, Hazreti müşârünileyhe hitaben, efendimiz hazretleri: Yâ Enes, «bir şeyi kasd ve irade ettiğin vakit, rabbinden yedi defa istihare eyle,sonra kalbine gelen şeye bak ki, hayır ondadır,» buyurmuşlar.

[7] Malûm olsun ki, istiharenin mendûbiyyeti, kul için sevâb tarafı malûmolmayan umurdadır. İbadet ve hasenat gibi, hayrı maruf olan ve maâsî ve münkerat misilli marûf bulunan, işlerde, istihare etmeğe, hacet olmaz ve edilmez. Vakti mahsusu beyan için, hayırlı işlerde dahi istihare olunabilir: Bu sene hacca gitmek için, düşman ve fitne ihtimaline mebni, istihare etmek gibi.

beni, âdemden birine[2], bir haceti olduğunda, güzelce abdest alsın[3], sonra iki rekât namaz kılsın, sonra Hak teâlâya senâ ve Rasûlüne salât getirerek şöyle desin buyurmuşlardır:

???

Bunu okur, sonra dünya ve âhiret işlerinden dilediğini ister[4]. Şu dahi namazdan sonra olan hacet talebi duâlarındandır:[5].

(Müellifi merhum, namazın mekruhlarında, tesbih namazı malûmdur, deyip geçmiş ve bu bapta, onu zikretmemiş olduğundan, biz onu burada zikredeceğiz):

Ashabı sünen, hazreti İkrimeden[6] ve o dahi, Hazreti İbni-Abbastan rivayet etmişlerdir ki, Hazreti Rasûlü ekrem (S.A.) muhterem amcaları, Abbas bin Abdulmuttalip hazretlerine buyurmuşlar: Yâ amcam, sana on hasleti haber vermekle ikram etmiş olayım ki, onu işlediğin vakit günahının evveli ve âhiri, yenisi ve eskisi, hatası ve teammüdîsi, küçüğü ve büyüğü, gizlisi ve alenîsi, mağfur olsun, dört rekât namaz kılarsın, her rekâtında sûre-i fatihayı ve diğer bir sûreyi okursun, ve kıraetten evvel 15 kere (Sübhanallahi vel-hamdülillahi ve lâilâhe illallahü vallahü ekber) dersin, kıraetten sonra dahi, on kere ayni tesbihi edip rükûa varırsın, rükûda olduğun halde dahi, onları on kere ve rükûdan doğrulduğunda dahi on kere ve secdeye vardığında on kere, ve iki secde arasında on kere, ve ikinci secdede dahi, onları onar kere okursun ki, mecmuu, her rekât için yetmiş beştir. Bunu rekâtların dördünde dahi yaparsın dört rekâtın mecmuu tesbihleri üç yüz eder[7]. Rükû ve sücudun, asıl tesbihleri, başkaca ve evvelce okunur. Muktedir olursan, bu namazı her gün kıl, her gün kılamazsan ayda bir kerre kıl, onu da yapamazsan yılda bir kerre kıl. Onu da yapamazsan ömründe bir kerre kıl[8].

Tesbih namazı, kendisine rağbet olunur. Onu her zaman itiyat etmek ve ondan tegafül ve tekâsül etmemek müstahaptır. Onu kılan, rükûda üç kere (sübhane rabbiyel-azîm) ve sücudda üç kere (sübhane rabbiyelâlâ) demekten başlar ve ondan sonra mezkûr tesbihleri okur.

Ramazanı şerifin son onundaki geceleri ihya etmek[9] menduptur.

Hazreti Âyişe (radiyallahü teâlâ anhâ) dan mervî olduğu üzere, Hazreti Rasûlü ekrem efendimiz, ramazanın son on günü dahil oldukta, leyli ihya ve ehlini ikaz ve ibadette cehd ederlerdi. Maksat, leylei kadri ihyadır. (Kadir gecesini ramazanın son onanda arayınız) hadîsi müttefekü-aleyhtir! O mübarek gecedeki amel, ondan hâlî olan, bin aydaki amelden hayırlıdır. Hadîsi şerifte: Leylei kadirde, îmanen ve ihtisaben kaim olanın günahlarının geçeni ve geleceği mağfur olur, buyurulmuştur. (İhtisaben demek, sevabını, indallah gözetmek kasdiyle demektir)[10].

---

[1] Yahut dört rekâttır. Hadis-i Kudsîde (bir selâm ile, on iki rekâttır) dedi. Bu da, geçmişte, ihyadan menkul olan, mîrâç gecesi nafilesi kabîlindendir. Hâcetile istiharenin farkı için, istihare namazı hamişine bakınız.

[2] Hâcâtın hepsi, Hak celle ve alâdandır. Evvelkisi, vasıtasız, bu da, bilvasıta,demektir.

[3] Güzelce abdest, abdestin, sünen ve âdâbına, riâyet ile olur.

[4] Ve kendisine mukadder olur. İbni emîri hacta, böyle mezkûrdur.

[5] Yahut, bu sol duâdır ki, onu Peygamberimiz efendimiz hazretleri, kendilerine duâi-muâfet isteğiyle gelen, bir âmâya talim buyurmuşlardır.

[6] Abdullah bin Abbas (R.A.) hazretlerinin köleleri ve terbiyegerdeleridir.

[7] Abdullah İbnil-mübarek hazretlerinden: Bu namazda sehv eden, secdei sehivde dahi, onar tesbih okur mu, diye sual olundukta hazreti müşârünileyh: Lâ, o namaz ancak üç yüz tesbihtir, buyurmuş.

[8] Mişkât şarihinin, beyanına göre, İbni Cevzî, bu hadisi mevzuatta zikreylediğinden dolayı, isaet etmiştir.

[9] Geceyi ihya: Onda ibâdet için, kaim olmaktır. Müellif, gece ihyasını, salâtışabanda tarif etmiştir.

[10] Leylei kadirin, ömür boyunca işlenmiş günahları, mükeffir (örtücü) olduğunu, müellif şabanın nısfı gecesinin ihyası bahsinde zikreder. Malûmdur ki, «leylei-kadir» şeref gecesi demektir. Hadisi şerifler, nâtık olduğu üzere, «kadir gecesi» ramazan ayının aşri ahirinde gizlidir. Geceleri ihyasına cehdetmek için ihfâ buyurulmuştur. Mûtekif olarak, ramazanın aşri ahirinin ihyası ile araştırmak gerektir. Nevevînin beyanına göre, en ümitlisi, o aşri âhirin tek gecelerinden biri olmaktır.

İki bayram gecelerini, yâni ramazan ve kurban bayramlarının ilk gecelerini, ihya etmek menduptur. Hadîsi şerifte «Bayram gecesini ihya edenin kalbini, Allah, kalblerin öldüğü gün ihyâ eder.» buyurulmuştur[1].

Seyyidül-istiğfâr dahi şudur:

???

Seherlerde istiğfarı çoğaltmak müstahaptır: Cenab-ı Hak, seherlerde istiğfar edenleri zâriyat sûresinin on sekizinci âyeti kerimesinde şöyle methedilmiştir:

Bayram gecelerinde duâ müstecaptır.

(Şabanın nısfı, gecesinin ihyasına âit ehadisi okuyunuz).

Zilhiccenin ilk on gününü ve gecelerini[2] ihyâ etmek menduptur. Hadisi şerifte «Cenab-ı Hakka ibadet etmek için, Allah katında zilhiccenin on gününden daha sevimli günler yoktur,» buyurulmuştur. Onlardan her bir günün orucu, sene orucuna ve her bir gecenin kıyamı leyle-i kadrin kıyamına muâdil tutulur demektir. Ve diğer hadîste: «Arefe orucu[3] biri geçmiş ve biri gelecek iki seneye kefarettir. Aşure (muharremin onu) günü orucu[4] geçmiş bir seneye kefarettir.» buyurulmuştur[5].

Şaban ayının nısfı gecesini, ihya etmek menduptur[6]. O mübarek gece, senenin zenblerini ve cuma gecesi, haftanın zenblerini ve kadir gecesi, ömrün zenblerini mükeffir (örtücü) dür. Hem de, o mübarek gecede: rızıklar, eceller, zenginlik, fakirlik, ölümler, doğacaklar ve huccacın adedi takdir olunur. Hak celle ve âlâ, onun hakkında «Bütün hikmetli işler o gecede tefrik olunur. » (Dühan: 4 buyurmuştur. O mübarek gecede, Cenab-ı Hak, hayrı yağmur gibi yağdırır.

Beş gece vardır ki, onlarda duâ merdud olmaz: Cuma gecesi, Recebin ilk gecesi, Şabanın nısfı gecesi, ramazan bayramı gecesi ve kurban bayramı gecesi.

Bir hadîsi şerifte: «Beş geceyi ihya edene, cennet vâcib olur»: Terviye gecesi,[7]arefe gecesi, îdi-fıtır gecesi, îdi-adhâ gecesi, şabamn nısfı gecesi buyurulmuştur. Efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki; «Şabanın nısfı gecesi kaim, gündüzünü saim olun. Zira, o gece güneş battıktan sonra, emri hak nâzil olup fecre kadar, mağfiret dileyen yok mu ki affedeyim. Rızık isteyen yok mu ki rızık vereyim.» diye nida edilir. Ve yine efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki, Şabanın nısfı gecesi ve iki bayram gecesi kaim olanın kalbi ölmez[8].

Seyyidina İbni Abbâsın ve sahabeden daha bir takım zevatın kavillerine göre, ramazanın yirmi yedinci gecesi, olmak lâzımdır.

[1] Kalblerin ölümü, dünya mahabbeti iledir ki, sahibini ahirettenmeneder. Nitekim, «mevtâ ile oturmayın.» varit olmuştur ki, ehli dünya ile demektir.

[2] O geceler «ve leyâli Aşr» kavli keriminde şanına yemîn edilerek tebcil olunmuştur. Günleri dahi, mübarek günlerdendir. Eyyami madûdat: Taşrîk günleridir.

[3] Arefe, zilhiccenin dokuzuncu günüdür, bunun kurban bayramının evvelinehükmü şâmil değildir.

[4] Muharremin onuncu günüdür. Dokuzuncu gününe tasua denir.

[5] Denildi ki, bu tefavütün hikmeti, evvelkisi şer'i-hatemül-enbiyâ ve ikincisişer'i hazreti Mûsâ olmasıdır. Elbette evvelkisi evlâdır. Lâkin, zilhiccenin onuncugünü, zebh günü olmakla onda saim olmak, câiz olmadığı gibi, arefe günü dahi,arafatta bulunan huccaca göre, saim olmak, mendub olamaz. Zira hacı oruçlu olmaksebebiyle, o gün kendisinden istenilen hususlarda, zâîf kalabilir.

[6] İhyâ-i ulûmda, o gecenin namazı (salâtül-hayr) ismiyle yüz rekât olarak gösterilmiştir ki, her rekâtı fatihadan sonra onar ihlâs okumakla kılınır. İhlâs adedinin mecmûu bindir. Seyyid Murtaza merhum ihyada, geçmiş salihlerin, salâtül-hayrda cemaat olduklarını dahi zikretmiştir.

[7] Terviye, zilhiccenin sekizinci gününe denir. Huccac o gün minâya azîmet ederler.

[8] Kalblerin mevti, mânîi ahîret olan, dünya muhabbeti iledir. Bâzılar: Kalbi ölmez, demek o kimse, ne hâleti nezide ve ne kabirde, ne de kıyamet gününde mütehayyir olmaz demektir, dediler.

Kıyamın mânâsı, gecenin ekser kısmında, âlâ kavlin, bir saatinde taatte müştegil olmaktır. Kur'ân yahut, hadis okur ve yahut bunları dinler, yahut tesbih eder veya Nebiy aleyhis-salâtü ves selâma, salât ve selâm getirir[1].

İbni Abbas radiyallahü teâlâ anhümâ hazretlerinden mervidir ki, kıyamı-leyl, iki bayram gecesini ihya etmekte olduğu gibi, yatsı namazını cemaatle kılmak ve sabah namazında dahi, cemaat azminde olmaktır, buyurdular. Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, buyurmuşlardır ki, «yatsıyı cemaatle kılan, bütün geceyi kaim olmuş gibidir.»[2]. Bunu, imam müslim rivayet etmiştir.

Müellif aleyhirrahme, leyle-i recebi yalnız duânın red olunmayacağı beş gece arasında zik^reyledi. İhyâi ulûmun, senelerin tekerrürü ile mütekerrir olan nevafil kısmında, salâtı-receb ve salâtı-şaban zikr edilmiş olduğu gibi, fazileti olan gece ve gündüzlerin beyanım hâvi olan fasılda, recebin ilk ve nısıf ve yirmi yedinci geceleri ve mîraç gecesi namazı dahi mezkûrdur. Bunlardan, nevafil faslındaki namaz, Recep ayının ilk cuma gecesine âittir ki, bizim (leylei-regaip) dediğimiz gecedir[3]. Mezkûr namaz, miraç gecesi namazı gibi, kemiyyetçe on iki rekâttır. Onun keyfiyeti, ihyada genişçe açıklanmıştır.

Yolculuğa çıkarken ve yolculuktan dönüşte ve bir menzile konuşta, hemen iki rekât namaz kılmak dahi, — vakit, kerahet olmamak şartiyle — menduptur.

İstiğfar namazı dahi menduptur ki, vakî olan masiyetine mebni, güzelce abdest alınıp, iki rekât namaz kılınarak, istiğfar edilir.

Müellif der ki, zikrolunan gecelerden birinin ihyası için, mesacidde ve mesacidin gayride, içtima etmek mekruh olup,[4]çünkü, o içtimai, Nebiy aleyhis-salâtü ves selâm ve sahabei kiram, yapmadılar.

İçtimadan mütebadir olan mânâ — alâ sebîlit-tedâi — olmaktır. Nevafilde — tedâîsiz olan — iktidanın, kerahetsizliğini müellif, Vitir babının sonunda zikretmiştir[5].

OTURARAK KILINAN NAFİLE NAMAZI

Nafile namazı, kıyama kaadir iken, oturarak kılmak, kerahetsiz câiz olur[6]. Ve lâkin, özürsüz olarak kılana, yarı ecir vardır. Çünkü hadisi şerifte öyle buyurulmuştur.

---

[1] Yahut dua eder. En güzel duâ da budur. «Allahım, sen kerimsin, affedersinaffı seversin, bizi affeyle.»

[2] İhtimal ki mânâ, sabah namazı ile gecenin son yarısı sevâbı, hâsıl olmakla, bütün gecenin sevâbı, yatsı ve sabah namazlarının mecmuundan husule gelir demektir ki, Seyyidînâ İbni Abbasın, evvelki sözlerinin dahi, müeddası budur. Zîra, hazreti müşârünileyh yatsıyı cemaatle kılmak azminde olmadığı, gece ihyası makamına kaim kılmıştır. Ve ihtimal ki, mezkûr hadis, sabah namazının, yatsı namazından efdâl olduğuna işarettir ki, yatsıyı cemaatle kılan gece yarısını ve sabahı cemaatle kılangecenin tamamını, gûya kaim ve muhyî olmuş olur.

[3] Regaip, revatibin kasimi, olmak üzere babı nevafilin hamişinde beyan olunmuştur. O geceye, - seyyidül-kâinat efendimizin sülbü pederden, rahmi-pâkimâdere nüzul buyurmuş olmalarından dolayı - leylei-regaip denilmiş olmasıdır ki, bu, aklen asılsızdır. Erbaini Nevevînin beşinci hadîsin şerhinde şeyh İsmail Hakkı kaddese sırrehû, demiştir ki, o gecede hususî üzere, tecelli efâl vâki olup Cenabı-nübüvvet sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, nûru-ef'ale-müstağrak olmakla, — şükrenlillâhi teâlâ — on iki rekât regaip namazı kılmışlardır. Nitekim, imam Nesefinin yâkûte namındaki kitabında musarrahtır.

[4] Gerek o gecelerin namazlarında, gerek regaipten olan sâir namazlarda, cemaat nezr edilmiş olmakla dahi, kerahetten çıkılmaz.

[5] Nafile namazlar aslında tek başına kılınmak sıfatı ile meşrû olup, onda iktida dahi - alâ vechit-tedâî ise - maal-kerâhe sahih olur, demiştir ki, - lâ âlâ vechit-tedâî ise - kerahetsiz sahih demektir. Tedâî, malûm olduğu üzere, dâvetleşmektir ki, cemaat çoğalmak için, birbirine haber vermek, yahut ezan okunmaktır. Vitir namazının cemaati hakkındaki, hamişe müracaat oluna.

[6] Bu, neflin, feraiz ve vâcibata muhalif olduğu şeylerdendir.. Çünkü, feraiz ve vâcibatta - özürsüz - kıyam terk olunamaz. Nefl mutlaktır. Süneni - müekkedeye şâmildir. Müellifin tasrihi üzere, sabah namazının sünneti dahi müstesna değildir.

Âcizin ve özürlünün oturması, kendi aczi ve özrü ile mukayyed olup, kadirin ise salâtı-nâfileye göre, kıyam mevziinde kuûdü, teşehhüddeki gibidir.

Bâzıları, Peygamberimiz efendimizin, âhiri ömürlerinde kıldıkları nevafilde — muhtebî — bulunur oldukları ve bir de muhtebî olarak oturanın âzâsı, kıbleye teveccühü cihetiyle, ekser olacağı beyaniyle, muhtebî olarak, oturmak efdal olduğunu söylemişlerdir.

(Muhtebî, ihtibadan ismi faildir. İhtiba: Kaynakları üzerine oturup, dizlerini dikerek kollariyle kuşaklamaktır).

Kıyama kaadir olan kimse, kaimen başladığı nafile namazı[1], gerek birinci ve gerek ikinci rekâtlarda, oturarak itmam etmek — alel-esah kerahetsiz olmak üzere — câiz olur[2].

(Oturarak başladığı nevafili, kaimen itmam eylemek, dahi böyledir).

Aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz hazretleri, salâtı-tetavvua başlarlar, sonra kıyamdan kuuda ve kuuddan kıyama intikal buyururlardı[3]. Mîrâcüd-dirâyede: Oturarak kılınan her tetavvuda, «sünneti seniyyeye muvafakat için, böyle yapmak müstehap olur» demiştir.

Kalkıp doğrulsa ve kıraet etmeyerek, rükûa varsa olur. Doğrulmayarak kalkıp[4]. Rükû ederse, olmaz. Çünkü, o rükû, ne kaimen rükûdur, ne de kaiden rükûdur.

BİNEK ÜZERİNDE NAMAZ

Şehir dışında[5], hayvan üzerinde nafile kılmak, câizdir[6]. Hayvan hangi cihete gidecek ise, o cihete müteveccihen râkib, iftitah edip. namazını îmâ ile kılar[7]. Zâhiri-rivâyette, iftitah tekbîri için, hayvanı durdurmaktan âciz olmak ve kıbleyi istikbal etmek, şart değildir. (Şartların mütaâllikatı faslına bakınız). Hayvan yürütmek, az emekle olursa, zarar etmez[8].

Süneni müekkede ve hattâ, fecir sünneti için dahi, binek üzerinde îmâ câiz olur.

Râkiben başladığı nafileyi, eğer ayağını büküp, kolayca inivermekte — ameli kesîr hâsıl olmamışsa — ininçe bina ve itmam eder.

Nazilen yâni, yerde olduğu halde başladığı nafileyi, zahiri rivayette râkiben bina ve itmam eyleyemez[9].

---

[1] Bu kayıt, Hidaye sahibinin, yorgunluk gibi bir özür olmadıkça onda kerahet olduğunu, ihtiyar etmiş olmasındandır.

[2] Kıyam ve kuud şefadan şef'a olursa, mezkûr cevaz ittifakidir. Çünkü, herşefa müstakil bir namazdır. Bir şefa içinde olursa, ihtilâflıdır ki, cevaz indel-imamdır. İmameyn ona muhaliftir.

[3] Yâni, bir rekâtta da. Çünkü, Hazreti Âyişenin rivayetinde Aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretlerinin, tetavvua oturarak başlayıp, mutadlarını okurlar, beşon âyet kaldığında, kıyam buyururlar ve ikinci rekâtta dahi, böyle yapar oldukları, varid olduğu gibi, kaimen başlayıp sonra oturur ve kıraetlerinden yirmi, yahut otuz âyet kaldığında kalkıp, onu okur ve badehû, rükû ve sücuda varır oldukları dahi,rivayet mecmualarında mezkûrdur.

[4] Elleri dizlerine değer derecede, kaim olmak, doğrulmayarak kalkmaktır.

[5] Maksud ol mahaldir ki, yolcu olan kimse, ikametgâhından çıkıp, oraya vâsıl oldukta, dört rekâtlı farzları, kasreder. Gerek fiilen misafir olsun, gerek bir iş zımnında, biraz harice çıkmış bulunsun. Alâ kavlin, bir mil kadar, ve alâ kavlin, iki fersah mesafe, harice çıkarsa câiz, ve illâ gayri câizdir. İmam Ebû Yusuftan şehir içinde dahi, binek üzerinde, nefelin cevazı rivayet edilmiştir.

[6] Zira, namaz hayr için mevzudur. İnmek gibi güçlükler, şart kılınsa, hayırdan kesilmek gerekir. Dâbbe üzerinde, teneffül etmekte, lisanı fuzûli sözlerden hıfzetmek menfaatinden başka bir şey olmasa bile, onun cevazına, o dahi kifayet eder.Dabbe üzerinde teneffül, Nebiy aleyhisselâm efendimizde, çok vâki olduğu için, hemde menduptur.

[7] Şayet eğer üzerine, yahut yanına aldığı bir şey üzerine secde ederde, abes olup, faidesi olmaz ve mekruh olup, müfsid olmaz.

[8] Müellifin tabiri şöyledir. Ayağını tahrik eder veyahut hayvana vururşa, çok bir şey yapmadığına göre, beis yoktur.

[9] Çünkü, bir namazın - indel-ihtilâf - bir parçasını, diğer parçasına bina edebilmek, her iki parçayı, bir tahrîme içtimai etmiş olmak sûretinde caiz olup ikisi bir tahrîme dahilinde olmazsa, câiz olmaz, çünkü yerde namaza başlayan insan rukülü ve sücûtlu kılmaya niyyet etmiş demektir.

Dâbbe üzerinde, fazla pislik bulunmak[1], namazın sıhhatine mâni olmaz, velev ki, eğerde ve üzengilerde olsun[2].

Nafile kılana, yorgunluk gelmesi halinde, baston, duvar ve yardımcı misilli, bir şeye dayanıp durmak, kerahetsiz câiz olur. Çünkü, yorgunluk bir özürdür.

Eğer müteneffil, özürsüz dayanırsa, isaeti edeb ettiği için, tenzîhen mekruh olur.

YÜRÜYEREK NAMAZ

Yürümekte olanın, kezâ sabinin yâni, yüzmekte olanın namazı, ittifakan sahih olmaz. Çünkü, gerek yürümek, gerek yüzmek, namaza münafîdir. Namaz erkânının ise, münafatla edası sahih olmaz. Müellif, talîl meselesinde «mekân değişikliği» demekle iktifa etmiştir.

FARZ VE VACİPLERİN BİNEK ÜZERİNDE KILINMASI

Binek üzerinde, şehir harici olmak şartiyle, ancak nafile kılınır. Farz olan namazları ve salâtı vitir ve nezr ve iki bayram ve nafile olarak baş lanıp ta[3] ifsad edildiğinden dolayı, kazâ olunan namaz gibi, vâcib bulunan namazları ve cenaze namazını, binek üzerinde kılmak ve yerde okuduğu âyetin secdesini binek üzerinde edâ etmek câiz olmaz[4].

Meğer ki, bir zarurete mebni ola[5].

Zarûret sebebiyle, farzın dabbe üzerinde kılınması

???

kavli kerîmiyle mansus olup[6], vâcib dahi, farza mülhaktır.

Zaruret; inmek takdirinde, refikleri durmazsa[7], nefsi veya dabbsi, yahut elbisesi hakkında, hırsız korkusu ve yahut nefsi veya dabbesi hakkında canavar korkusu ve yağmur sebebiyle yerin yüzü gaip ve mülevves olacak derecede, çamur olması ve üzerine serilecek şeyi, itlâf eylemesi gibi şeylerdir.

Yerin yalnız yaşlığı, binek üzerinde namaz kılmağı mübah eylemez. (Dabbesi olmayan dahi, çamurda namaz kaimen ima ile kılar).

Hayvan serkeş olmak ve serkeş olmasa bile binen, âciz bulunmak cihetiyle indikten sonra, onu bindirecek kimse bulunmamak dahi özürdür.

Özür zevaliyle, kılınan namaz iade olunmaz.

Nüzül ve rukûb sebebiyle hastalığı, ziyadeleşecek veya iyiliği gecikecek olan hasta dahi, farzı binek üzerinde, kılmak câiz olur.

Mümkün olursa hayvanı, kıbleye müteveccih olarak durdurur. Mümkün olmazsa durdurmayıp, müteveccih olduğu cihete doğru ima eder.

---

[1] Kitab-ut-tahâreye müracaat.

[2] Çünkü, zaruret vardır. Hem de nevafilde, erkânı-asliyenin itibarı sakıt olunca, mekân tahareti şartının, sukutu evlâ kalır.

[3] Velev ki, kaiden şürû edilmiş olsun.

[4] Âyetini dabbe üzerinde okumuşsa, secdesini dahi, dabbe üzerinde etmek,sahih olur. Yâni îma ederek.

[5] Hülâsada demiştir ki, dabbe üzerinde farz kılmak, özürle câiz olur. Hayvanı durdurmak mümkün olursa, müstakbel kıble olarak, durup îma eder. Mümkün olmazsa, hayvanın müteveccih olduğu cihete - velevki kıble arkada kalsın kılar.

[6] Mezkûr kavlî kerîm, bakara sûresi âyetlerindendir. «Eğer korkarsanız namazları ayakta, veya binek üzerinde kılabilirsiniz» demektir. (Bakara: 239).

[7] Bu kayıt galibidir. Refiklerinin durmalarının dahi, hırsızın menine, faidesi olmadığı olur. O halde, namazı hayvan üzerinde kılmak, yine caiz bulunur.

(Bu, hastaya mahsus değildir. Belki, farz ve ona mülhak olan vacip namazı, hayvan üzerinde kılmanın — alelitlâk hükmü — balçık mekân için dahi budur. Âcizin kıblesi, kaadir bulunduğu cihettir).

İnince, binmeğe kaadir olmayan kimse, yardımcı bulmak meselesi, gayrin kudretiyle kaadir olmak meselesidir ki, o imam indinde âciz ve imameyn indinde kaadir sayılır. Mahremsiz ve kocasız, inmeğe kaadir olmayan kadın gibi ki, o dahi gayrin kudretiyle, kaadir demektir.

(Bu bapta, kavli imameyn, muraccah olduğu, bâbül-cumada mezkûrdur) .

Mahfe içinde bulunan iki arkadaşın biri indiği vakit, diğeri yahut arada olan çocuk, kendi makamına kaim olmamak dahi,'namazı dabbe üzerinde kılmağı, câiz kılan hallerdendir.

Dabbeye yüklenmiş olan mahmel içinde, namaz kılmak dahi, hükümce dabbe üzerinde, namaz kılmak gibidir. Dabbe gerek gidici, gerek durucu olsun.

Eğer hayvan durdurularak, mahmel, altından bir destekle, yere yerleştirilirse, arz hükmünde olur ve artık ondan kılınan farz namaz, rükû ve sücud ile ancak, kaimen sahih olur. Kaiden olmaz. Eğer kıyam yahut nüzul, mümkün olmazsa, kaiden kılar.

SEFİNE (GEMİ) İÇİNDE NAMAZ KILMAYA DAİR:[1]

Bu faslın mâkabline münasebeti: Sefinenin dabbeye müşabehetidir[2]. Zira, gemi deniz bineği, hayvan ise kara bineğidir. Buna binaen, dabbe üzerinde namazda olduğu gibi, sefine içinde namazda da kıyam sakıt olur. Sefinenin, içinde — istikrar üzere oturulduğu için — arza dahi müşabeheti vardır. Binaenaleyh, bunda rükû ve sücud ve kıbleye yönelme vardır.

Hayvan üzerindeki namaz ile sefine içindeki namazın, birkaç farkı vardır ki, hayvan üzerinde — özür olmadıkça — ancak nafile kılınabilir Gemide ise, farz dahi kılınır. Hayvan üzerinde bulunanlar, cemaat olamazlar. (İktidanın sıhhatinin şartlarına bakınız). Gemidekiler, cemaat olurlar: Hayvan üzerinde, rükû ve sücud sakıt olur. Gemide ise, îmâ câiz olmayıp, kaiden olsun, rükû ve sücud olunur. Hayvan üzerinde — zaruri olarak — kıbleye yönelme dahi sâkıt ve gemide, bâkî olur. Hayvan üzeri, temiz olmayabilir, gemide ise, mekânın temizliği aranır

Geminin içinde namaz kılmak meselesi, gemi gitmekte veya demir atmış olup, ortada durmakta veya sahile bağlı bulunmakta, yahut sahil boyu gitmekte iken, olmak itibariyle muhtelif hükümler, şöyledir:

Farz ve vâcib olan namazı[3] gemi giderken, baş dönmek ve ayakta duramamak gibi, bir özür olmadığı[4] halde, îmâ ile değil de rükû ve sücud ederek, kaiden kılmak imam Ebû Hanîfe hazretleri indinde, kerahetsiz sahihtir[5]. Çünkü, kıyamda galip olan, baş dönmektir.

---

[1] Bu bapta asıl, Hazreti Cafer bin ebî Tâlibin (radiyallahü teâlâ anhü) Habeşistana muhaceretinde, sefinede namaz kılması hakkındaki emri nebevidir.

[2] Kütübü fikhiyyenin ekserinde, bu babın mesaili, salâtül-mariz babında münderiçtir. Dürerde müstakildir.

[3] Bundan nâfile olan namazın hükmü, evleviyyetle bilinir.

[4] Müellif burada, «ve çıkıp, sahilde kılmağa kudret mevcut olduğu» kavlinidahi ziyade etmiş ise de, reddi muhtârda, yürüyen sefinede, karaya çıkmak mümkün iken namaz câiz olmamak gerek olduğu zikr olunarak (bu meseleden nâs gafillerdir) denilmiş ve bunu, Muhaşşi merhum dahi, âtîde, sahile bağlı gemide namaz kılmak meselesinde zikretmiş olduğundan, kavli mezkûr ahz olunmamıştır.

[5] İndel-imam sıhhatin kerahatsiz olduğunu, müellif Dürer haşiyesinde söylemiştir. Müzmeratta ve Bahri Raikte ise, Bedâyîden naklen, onda isabet olduğu zikrolunmuştur. Müellif bundan sonraki kelâmının müfadı dahi budur.

Galip ise mutahakkak gibidir[1]. İmam Ebû Yûsuf ve imam Muhammed hazretleri: Gemi giderken, namazı kaiden kılmak — özür sabit olmadıkça — sahih olamaz, demişlerdir[2].

Kaimen kılmak — şüphei hilaftan uzak olduğu için — bilâ özür kaiden kılmaktan efdâldir.

Sefinede îmâ ile namaz kılmak, rükû ve sücuda kaadir olan kimse için, ittifaka, câiz olamaz. Çünkü, ne mariz olduğu gibi hakikaten, ve ne de dabbe üzerinde olduğu gibi hükmen îmâyı mübah kılan bir özür yoktur.

Deniz ortasında veya nehirde, ipler ve demirlerle bağlı olan sefine eğer yel ve dalga, onu şediden tahrik etmekte ise, yürüyen gemi gibidir. Ve eğer dalgalar onu şiddetli sarsmıyorsa[3] sahilde duran gemi gibidir.

Sahilde bağlı duran sefinede, kıyama kudret var iken, kaiden farz» kılmak, ittifaka, caiz olmaz. Çünkü, cevazı iktiza eden şey, yoktur. Kaimen kılmanın cevazı bile, — alelitlâk olmayıp — belki, sefine, kısmen karada olmak, yahut sahile çıkmak mümkün olmamak kaydiyle mukayyeddir ki. sefine o halde, serîr menzilesinde olmakla, onun içinde kaimen kılınan namaz sahih olur. Ve illâ, yâni sefinenin, hiç bir kısmı karada değil ise, onun içinde kılınan namaz, kaimen dahi olsa, sahile çıkıp kılmak mümkün oldukça, kavli muhtar üzere, sahih olmaz[4]. Çünkü, bu halde sefine, dabbe menzilesindedir. Eğer, nefsi veya mâli için — bilâ zarar — sefineden sahile huruç, mümkün olmaz ise, o halde, — harece mebni — sefine dahilinde namaz, kaimen kılınır.

Bundan, sahilde geçip giden gemideki namazın hükmü dahi, anlaşılır ki, karaya çıkıp kılmak mümkün olmadığı halde, sefine dahilinde kılınmasıdır.

Gemi yürürken namaz kılan kimse, namazın iftitahında, istikbal farizasına kadir olduğu için, kıbleye karşı durur. Gemi döndükçe, o dahi namaz arasında, kıbleye müteveccihen döner, tâ ki, namazını kıbleye yönelmiş olarak tamamlar. Eğer istikbali kıbleyi, terk ederse, cümlenin kavlince, namazı kâfi olmaz.

Ancak kıbleye yönelme lüzumu (mütaâllikatı şurut) faslında mübeyyen olduğu üzere, kudret kaydi ile mukayyed olup, — indel-imkân bile — istikbalin özre mebni sâkıt olduğu vardır: Düşmandan havf üzere olanın namazında olduğu gibi. İmkânsızlık halinde, onun sukutu evleviyyettedir[5].

---

[1] Şuveyd bin gufleden mervîdir ki, (sefinede namaz kılmak hususunu, Ebu Bekr ve Ömerden (radiyallahu teâlâ anhüm) sual ettim müşârünleyhima hazreteyni: gemi yürümekte ise, kaiden kıl, durmakta ise, kaimen kıl, buyurdular) demiştir.

[2] İmam hazretlerinin delîli, imam Mücahidin kavlidir ki, müşârünileyh ashaptan hazreti Cenade ile, sefinede kuuden namaz kıldık, isteseydik kaim olurduk, demiştir. İmameyn hazretlerinin, delîlleri, Hudeys bin Ömerdir ki: Resûlullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, sefinede salâttan sual olunduklarında: gemide namazı kaimen kıl, meğer ki, boğulmaktan havf edesin, buyurmuşlar ve bunun mislini, Habeşe giderken, hazreti Câferi Tayyâra dahi söylemişlerdir. Hem de onlar kıyam bir rükündür, mevhum özür ile değil, ancak hakikî özür ile terk olunabilir, derler. Müellif Hudeys bin Ömerdeki «sâlli fihâ kaimen» emrinin, nedibe haml olunduğu ve kavli hazreti imam, sahâbî ile beraberbir tâbiîye muvafık bulunduğu, beyaniyle daha kavi olduğundan ittiba olunur,demiştir.

[3] Gerek hafif olarak sarssın, gerek hiç sarsmasın.

[4] Nitekim, Muhitte ve Bedâyîde mezkûrdur. Hidaye ve nihayenin zahiri,sahile bağlı olan sefinede namazı kaimen kılmanın - alelitlâk - cevazıdır. Yâni, gerek sefine yerleşmiş olsun, gerek olmasın. Musâllîye dahi, karaya çıkmak gerekmümkün olsun, gerek olmasın. İzahta ise, mezkûr cevaz, iki emrin biriyle mukayyeddir: ya gemi müstakar olmak veyahut sahile huruç, mümkün olmamak.

[5] Binaen âlâ hâzâ, müellifin (kıbleye yönelmekten âciz olan, namazdan imsak eder) kavlinin «ki mehuz değildir» mahmeli, reca haleti olsa gerektir ki, vaktin hurucundan evvel, özrün zevali memul bulunmak suretidir. Ve illâ, fırtına zamanlarındaki deniz seferlerinde, tehir etmek lâzım gelir.

TERAVİH NAMAZI:[1]

Teravih kılmak, rical ve nisaya sünneti ayni müekkededir[2]. Onda, cemaat olmak sünneti kifayedir.

Teravih vaktin sünnetidir[3]. Savmın sünneti değildir. Binaen âlâ hâzâ oruç tutmayan hasta ve yolcuya, teravih kılmak sünnet olduğu gibi, gündüzün sonunda, ehli salât olana[4] dahi, o akşam teravih kılmak, mesnun olur.

Teravihte cemaat, sünneti kifaye olduğundan, bir takım kimseler onu, mescidde cemaat olarak kılıp, sair kimseler[5], evlerinde münferid olarak kılsalar, sünneti terk etmiş olmazlar[6].

Teravihi cemaat olarak, evinde kılan kimse, sahih olan budur ki, iki faziletin birine nail olmuştur: Cemaat bir fazilettir.

Mescitte cemaat ise, diğer bir fazilettir. Teravih, evde cemaatle kılan, faziletin birini işlemiş, ve ötekini terk etmiştir. Cemaat meşru olan, her namazda elbette, mescit efdâldir. Çünkü, onda cemaatin teksiri, ve şiarı İslâmın, izharı vardır[7].

Teravihin vakti, yatsı namazından sonra, fecrin tulûuna kadar olan zamandır.

Teravih, yatsıya tâbî olduğundan[8] vitri, teravihten evvel veya sonra kılmak, sahih olup sonra kılmak, efdâldir. Evvel kılmak dahi. sahih olmakla, teravihin bir miktarı, cemaatle kendisini fevt eden kimse, imam vitire kaim oluverirse, vitri beraberce kılıp[9], ondan sonra, teravihten kalanı kılar. Onun bir miktarını unutup, vitirden sonra hatırlayan, münferit dahi böyle yapar.

Alâ kavlin, teravih vakti yatsıdan sonra ve vitirden evveldir. Ve bu kavl, müraccahtır[10].

---

[1] Teravih namazı, bâzı kitaplarda böyle müstakil fasılda ve bir çok mütedavilâtta, nafile bâbı mesaili sırasında, ve Kudurîde ve Hidayede (Ramazan ayı kıyamı) unvanı altında mezkûrdur. Tesabih tesbihin cemi olduğu gibi, teravih dahi tervîhin cemidir. Tervih, kendini rahatlandırmaktır. Teravih kıldırmak mânâsına da gelir. Tervîha, Ramazan gecelerine mahsus olan namazın, her dört rekâtına itlâk olunmuştur ki, onu bir tervîh takip etmekte, yâni her dört rekâtta bir, oturulup, istirahat olunmaktadır. Mücaveret veya istilzam münasebetine mebni, o namazın, her dört rekâtına tervîha denilmiştir. Teravih, yirmi rekât olduğu için, beş tervîhadır. Bunda ve sair namazlarda, her iki rekâta bir şefa' dediğimiz gibi, bilhassa, bu namazın her dört rekâtına, bir tervîha diyeceğiz.

[2] Aynı sünnet, sünneti kifaye mukabilidir. Farzı aynı ve farzı kifaye gibi bu kitabın ahkâmı teklifiyye bahsine bakınız.

[3] Hadîsi şerifte, Cenab-ı Hak size ramazanın orucunu farz kıldı, ben de kıyamını size, sünnet kıldım, buyurulmuştur.

[4] Temiz olan, âdetli veya lohusa kadına, ve ihtida etmiş olana ve bülûğa erene.

[5] Fukahanın, mutlak olan ifadeleri muktazası, teravihte cemaat, mahalle ahalisi için değil, belde ahalisi için, sünneti kifaye olmak iken, müellifin müfâdı kelâmı, mescidi olan her mahalde ahalisi için olmaktır ki, müteaddit mescidleri bulunan, beldede yalnız bir mahalle mescidinde, cemaat olunmakla, diğerlerinden sünnetsâkıt olmayacak demektir.

[6] Ashab ve tabiinden, bâzı kimselerin, tehallüfü mervidir.

[7] Teravihte cemaat matlûp olmaktan, onu cemaatle kılmanın fazileti, münferiden kılmanın faziletinden ekser olduğu anlaşılır. Bu fazilet, farzda olan cemaat fazileti gibi, yirmi yedi veya yirmi beş derece, muzaaf olmak veçhile midir? Yoksa bunda mütahakkak olan: adet ile mukayyed olmayıp, sevabı tezyîd edici olmak mıdır? Bu sual - tedaî vech üzere - cemaatle kılınan sair tetavvuda dahi, irad olunur, tahrîr oluna.

[8] Hattâ, yatsının fesadı tebeyyün edip, teravihin ve vitirin fesadı olmasa,evvelâ yatsıyı ve sonra teravihi, iade ederler. İndel-imam, vitir, mahallinin gayride olduğundan dolayı, mutlak nafile vâki olduğu için, iade etmezler. Sahih olan budur.

[9] Çünkü, onu ramazanda cemaatle kılmak, gecenin son sülüsünde bile - münferiden - kılmaktan efdâldir. Cemaatle teravih kılıp ta, vitiri isticalen - alel-infirad kılanlar, isabet etmezler.

[10] Teravih, kıyamı-leyl olduğu için, gecenin tamamı yâni, gerek yatsıdan sonra veya evvel, gerek vitirden evvel veya sonra olsun, ona vakit olmak üzere,dahi asılda, bir - gayri musahhah - kavl mezkûrdur. Demek ki, bunda üç kavl vardır. Onlardan iki evvelkiler, musahhahtır. Semerei-hilâf,

Teravihi, gecenin üçte birinden evvelceye, yahut gecenin yarısından evvelceye kadar, tehir etmek müstahaptır. Gece yarısından sonra, teravih kılmakta ihtilâf olunmuştur: Bâzılar, mekruh olur, zîra teravih, yatsıya tâbidir, yatsının, sünneti gibi olmuştur, dediler. Bazılar, mekruh olmaz, zîra gece namazının, haddi zâtinde[1] efdâli, gecenin âhirinde kılınanıdır, dedile. Ales'sahih, mekruh olmaz[2]. Ve lâkin güzel olan, kaçırma korkusuna mebni, o kadar geciktirmemektir.

TERAVİHİN KEMİYYET VE KEYFİYYETİ

Teravih, — ashabın icmaı ile — yirmi rekâttır[3]. Ve mütevares olduğu veçhile, on selâm iledir. Yâni her iki rekâtta selâm verilir[4]. Selâm vermeyerek, rekâtları, birbirine vasl ile kılıp, sonunda, selâm vermiş olmak suretinde, musâllî her iki rekâtta, kuud eylemiş olur ise, esah olan budur ki.[5]eğer amden vasletmiş ise, mekruh olup[6] teravih sahih, ve tamamı yerine kaim olur. Ve eğer iki rekâtta bir, oturmayarak vasleder ve yalnız her dört rekâtta bir, otururşa, o dört rekât, bir selâm menzilesinde kalarak, her kıldığı dördü, iki kılmış olur. Yalnız yirminci rekâtında oturmuş olursa, yalnız iki rekât kılmış olur.

Teravih kılmakta, her tervihadan sonra, o miktar oturmak, müstahap olup, son tervîha ile, vitir arasında dahi istihsanen, yine o miktar oturulur. Seleften mütevares olan budur[7].

---

bir veya iki tervihanın kaçırılması suretinde, zahir olur ki, onunla iştigal takdirinde, vitiri – cemaatle kılamayacak olursa - ikinci kavle göre onunla iştigal eder. Evvelki kavle göre, vitiri kılar.

[1] Yâni, teravihe nazaran değil.

[2] Tahrimen mekruh olmaz, demektir. Ve illâ, evlâya muhalefet sabittir. Buna, müellifin «lâkin ehabb olan...» kavli delildir.

[3] Teravihte, cemaatin - alel-kifâye - sünnet olması hakkında, müellifin Nebiy aleyhisselâm hazretlerinin, teravihi, sair nevafil gibi, tutmayıp, onda - tedaî yolu ile- cemaat olarak, vitir ile beraber on bir rekât kılmış ve ondan sonra, cemaatle kılmağı terk, ve terketmekteki özürlerini - onun dahi' ümmete farz olması, havfından ibaret olmak üzere beyan buyurmuş olduklarına dair olan ifadesi, hazreti Âyişenin rivayeti ile, Câmîi sahihi-buhârîde mezkûr olmasına mebnidir ki, hazreti müşârünileyha, zâti-hazreti risaletin, ramazanda ve ramazanın gayride, geceleri, on bir rekâttan ziyade kılmadıklarını söylemiştir. Buna göre, teravihin sekiz rekâtı, sünnet, ve on iki rekâtı - Bahirde, mezkûr olduğu üzere müstahab olup, bütününün sünniyyeti,

???

hadîsiyle sabit olmuş demektir. Halbuki, hazreti müşârünileyhanın beyanı, ahvalin ağlebine masruf olup, çünkü hazreti Nebiy ekremin (aleyhis-salâtü ves selâm) gece namazını - vitirden gayri - on iki rekât kıldıkları dahi, Buhârî sahihinde mezkûrdur ki - vitirle - on beş eder. Zâti humayunu risaletpenahileri, yirmi rekâtı, iki gece kılıp, terkettikleri için, hazreti Âyişe onu zikr eylememiştir. Teravih ikide bir, selâm ile yirmi rekâttır. Ve Resûlullah, onu hayatlarında, münferit olarak kıldılar. Hazreti Ömer zamanına kadar, sahabe hazeratı dahi, öyle yaptılar. Hazreti Ömer, Ramazan ayında teravih için, iki imam nasb edip, Ubey bin Kaab radiyallahü teâlâ anhü hazretlerini, erkeklere ve İbni ebi Hayseme radiyallahü teâlâ anhü hazretlerini, kadınlara teravih kıldırmak için, tâyin ettiler. Sonra, nisa cemaatini kaldırdılar.

Teravihin, yirmi rekât olmasındaki hikmet mükemmile ki, sünnettir, ve mükemmele ki, vitir dahi, dahil olmak üzere feraiza demektir - husulü - müsavattır. Teravih; her ne kadar vitirden evvel kılınmakta ise de, onu mükemmil olabilmek için, bir mâni yoktur. Ve her ne kadar, revatip dahi mükemmil ise de, Ramazanı şerifin, mezîdi-kemaline mebni, onda bu mükemmil, ziyade edilmiş demektir.

[4] Demek ki, teravihi dörtte bir selâm ile kılmak, mütevarese muhalif, bir bid'attir. Gece nafile hakkında, selâmın sekizinci rekâta kadar, tehirinin cevazı, teravihin gayri olan, nevafile göre olduğu, tasrih olunmuştur.

[5] Bunun mukabili, onun kerahetslzliğine dair olan sözdür ki, meşakkatin ziyadeliğine mebni, onun ekmeliyyeti, beyan olunmuştur. Sünnete ittiba olmadıkça, yalnız meşakkatla, kemal hâsıl olmaz, diye red dahi edilmiştir.

[6] Çünkü, mütevarese muhaliftir. Bununla beraber ki, geceleyin olan, sair tetavvûda sekizde bir selâmdan, ziyadesinin keraheti musarrah olunca, bununki evleviyyettedir.

[7] Teravihin sonunda, vitirden mukaddem, dua etmek mütevares değildir.

Oturmakta tesbih ve kıraet ve sükût, yahut ayrı ayrı salât arasında, teravih kılanlar, muhayyer bulunur[1].

Ramazanı şerifte, — ales-sahih — bir kere olmak üzere, Kur'ânı kerimi teravihte, hatm etmek mesnundur[2]. Her rekâtta, imam on ve daha ziyade, âyet okur[3].

Eğer ramazanda hatm ile teravih kılmakta cemaat usanç gösterirse, muhtar olan kavle göre, imam tenfire sebep olmayacak miktarı okur[4]. Zara cemaatin çoğaltılması kıraetin uzatılmasından efdâldir[5].

Kıraette, fatihadan sonra üç âyetten veya o miktarda olan bir âyetten, yahut iki mütevassıt âyetten daha az okumak vâcibin terkine mebni,[6], mekruh olur.

Cemaate usancı mucip olsa bile, imam teravihin her teşehhüdünde, salâvatı — şerife okumayı, terk etmez. Çünkü, — peygamber üzerine salât bizce, sünneti müekkededir. Bâzı müçtehitlerin kavlince, farzdır ki, onsuz olmaz[7].

İmam, teravihte, tez tez okumaktan ve tertîli terk eylemekten (yâni tilâvetin hakkını vermemekten) ve tadili erkânı terkten ve bunlardan başka, teavvüzü terk ve tesmiyeyi terk ve her tervîhadan sonra istirahatı terk gibi haşyeti olmayanların yaptıkları şeylerden, hazer eder. Çünkü, bunlar ayniyle tenbelliktir. Cemaatte melâl olsa da, imam bu bapta onlara — muhtar üzere — iltifat etmez[8]. Ve kezâ, her şefaın iptidasında, süphanekeyi terk eylemez[9]. Rükû ve sücud tesbihlerini dahi. terk (veya üçten eksik) etmez. Çünkü, rükû ve sücud tesbihleri — bâzılar indinde — farzdır[10], bizce sünneti müekkededir. Salâvatı şerîfeden sonraki duayı (yâni, onun uzuncasını), cemaat melâl ederse okumaz. Büsbütün terk de etmeyip — sünnetin tahsîli için — kısaca okur.

Teravih vakti kaçırılırsa, kazâ olunmaz[11]. Ne münferiden ve ne de cemaatle — aslâ — kazâ olunmaz.

Eğer kazâ ederse, teravih değil, müstahap nafile, olmuş olur.

Yatsı farzında, cemaati terk edenlere, teravihte cemaat olmak yoktur. Çünkü, o farza tâbidir.

---

[1] Münferiden namazın cevazı, tervîhalardan sonraya, has olup, onun şefa'lardan sonraya şümulü yoktur ki, şefa'lar arasında, namaz kılmak dahi mekruhtur.

[2] Ekser fukahanın kavli budur. Bunu, hazreti imamdan Hasan bin Zeyyâd, rivayet etmiştir. Muhaşşî der ki, hatmin, bir keresi sünnet ve iki keresi fazilet ve üç keresi efdâldir. Mahallesi mescidinin imamı, hatm ile kılmıyorsa, onu bırakıp, başka camiye gitmek vardır.

[3] Çünkü, teravih rekâtlarının sayısı, otuz gecede, altı yüz eder. Âyetlerin adedi dahi, onardan altı bine varır. Ay yirmi dokuz olduğuna göre, altı yüz rekâttan yirmi eksilmekle, beş yüz seksene ve âyât adedi de beş bin sekiz yüze, iner. Ay otuz bile olsa, Kur'ân âyetlerinin mecmuu, 6666 denildiğine göre 666 âyet, hesaptan fazla olmakla, onları da tamamlamak için, onar âyetten ziyade okumak, lâbüddür. Müellif der ki, İmam Ebû Hanîfe hazretleri, ramazanda altmış bir hatmederlerdi: günde bir hatm, gecede bir hatm, bir de teravih hatmi. Hazreti müşarünileyh, Kur'ânı kerîmi, Kâbe içinde iki rekâtta hatm etmişler ve kırk sene, yatsı abdestiyle, sabah namazı kılmışlardır. Velâyetlerine, bundan büyük delil olamaz. Çünkü, bunlar kudsî kuvvetsiz olmaz.

[4] Cemaatin tenfîrini müeddi olan şey: kıraetin uzaması ve tesbih ve teşehhüd ed'îyesidir.

[5] Yâni, daha çok sevaplıdır. Çünkü, sevap her ferdin salâtı ile, müzdadolur. Cemaatin cahili, âliminden öğrenir. Kâmil olanın bereketi, nakıs olana dahi, âit ve şâmil olur.

[6] Müellif böyle demekle, kerahetin tahrimiyye olduğunu, ifade eylemiştir.

[7] Mevlânâ İmam Şâfiî, o cümledendir. Ve farz olan «allahümme salli alâMuhammed» denilmektedir. Bu miktarla, iktifa olunabilir.

[8] Üç evvelkilerin keraheti, tahrimiyye diğerlerinin keraheti tenzîhiyyedir.

[9] Çünkü, cemaat için, sünnet terk olunmaz. Senayı, münferid ve muktedîdahi, terkeylemez.

[10] Farz deyen: İmamı Âzamin tilmizi, ebû Mûtî Belhîdir. Vâcib deyen de olmuştur.

[11] Çünkü, teravih, akşam ve yatsı sünnetlerinden daha müekked değildir. Onlar kazâ olunmayınca, teravih dahi, kazâ olunmamak evleviyyettedir.

Teravihi imam ile kılmayan, vitiri imamla kılabilir. Nitekim, teravihi bir imam ile, vitiri diğer bir imamla kılabilir.

Muktedî için teravihte oturup ta, imam rükûa giderken, kalkmak mekruh olur.

Uyku bastırmasiyle, o halde teravih kılmak dahi mekruhtur. Ve bu kerahetin, teraviha ihtisası olmayıp, hangi namaz olursa olsun, onu uyuyarak kılmakta tehavün (yâni önemsememek) vardır.

KABE İÇİNDE VE KÂBE ÜSTÜNDE NAMAZ

Kâbenin, — gerek içinde, gerek üstünde — her tarafı kıbledir. Çünkü, Kâbe — malûm olan binadan ibaret olmayıp — onun yerinin ve se mâya doğru üstündeki havasının adıdır. Üstünde, siper ittihazına dahi hacet yoktur. Kâbe içinde, namaz kılmak, Hazreti Rasûlü ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimize vâkî olmuş[1] ve Kâbe fevkinde namaz kılmak — zahirde olan hürmetsizliğe binaen — edebe mugayir görülmüştür.

Kâbenin gerek içinde, gerek üstünde, cemaatle namaz kılmak suretinde her taraf kıble olmakla, yalnız bir tarafa, yönelerek saflar teşkili, lâbüd olmayıp, her nasıl durulsa olur, ve imamın bulunduğu cihetin gayride, onu tekaddüm ve teehhür dahi aranmayıp, arkası imamın yüzüne gelmeyen muktedînin iktidası, her nasıl dursa, sıhhat bulur: Gerek kendi veçhi imamın zahrına, yahut yanına gelsin, gerekse kendi zahrı imamın yanına veya arkasına gelsin, veyahut kendi yanı imamın yüzüne veya kendisi, imamın müteveccih olduğu cihetin gayriye teveccüh etmiş bulunduğu halde, yanı, imamın yanına gelmiş olsun[2], ve yahut imam ile yüz yüze gelmiş bulunsun. Bu yedi suretin hepsinde, iktida sahih olur. Şu kadar ki, arada bir örtü olmaksızın imam ile yüz yüze gelmek, suret perestliğe müşabehetinden dolayı mekruhtur.

Eğer muktedi, kendi arkasını, imamın yüzüne getirirse, imamına kendi cihetinde, tekaddüm etmiş olmak hasebiyle, iktidası sahih olmaz.

Kâbe kapısı açık olduğu halde, Kâbe içinde bulunan imama[3], Kâbeye yönelmiş bulunmak şartiyle, Kâbe dışından iktida etmek, sahih olur.

Çünkü, imamın dahilde bulunması, sair mescitlere nazaran, mihrapta bulunması gibidir. Kâbe kapısının açık olması kaydi, dahi ittifakîdir. Kapı kapalı olduğu halde, tebliğ işitilirse, iktidanın sıhhatine mâni yoktur[4].

İmam ve cemaat, Kâbe dışında halka olmak, yâni Kâbei Mükerremenin etrafını, dışından tamamen ihata ile, cemaat teşkil ederek, namaza durmak dahi, cümle cemaat hakkında sahih olup, yalnız imamın cihetinde yâni, imamın sırasında, duvara imamdan yakın olanın, iktidası, imamına tekaddüm etmiş olması cihetiyle, sahih olmaz. Amma, imamın cihetinde olmayarak, duvara imamdan daha yakın bulunanın, iktidası sahih olur. Zîra tekaddüm ve teehhür, ancak imam ile muktedînin, teveccüh ettikleri canibin birleşmesi halindedir.

---

[1] Hazreti Bilâlden mervi, hadîste varit olduğu ve Buhârî şerhi Aynîde, tasrih olunduğu üzere, yevmi fetihte, Aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz hazretleri, Kâbe içinde iki rekât nafile namaz kılmışlardır. Cevaz şartlarınca, farzın dahi, nefelden farkı olmadığı için, nafile kılmak câiz olan yerde, farz kılmak dahi caiz olur. Hem de, bakare sûresinin yüz yirmi altınca âyetinde namaz için, beyti muazzamın tathir ve tanzîfini, emir, onun dahilinde kılınacak namazın, sıhhatinde zahirdir. Çünkü, içinde, namaz câiz olmayacak mekânı, namaz için temiz tutmak mânâsızdır.

[2] Bu sûret, Kâbe rükünlerinin birinde, ikisi (imamiyle muktedi) bir araya gelip te, her biri, bir ciheti istikbal etmiş, olmak tarikiyle olur. (Gayr cihete)kayd, imamın müteveccih olduğu cihete müteveccih olarak yanyana gelmek sûretinin cevazı, evleviyyette olduğu içindir.

[3] Burada müellif, gerek beraberinde cemaat olsun, gerek olmasın demişise de, beraberinde cemaatten kimse bulunmamak suretinde, imam bütün cemaatten ayrı olarak, yüksek bir yerde bulunmuş olmak cihetiyle, kerahet vardır. Mekruhatın 64 ve 65 incisine bakınız.

[4] Nitekim, iktidanın sıhhatinin şartlarında geçmiştir ki, imamın intikalâtına, iştibah olup olmadığına, itibar olunmak esahtır.

SALÂTI MİSAFİR (YOLCULUKTA NAMAZ)

Bu bap, misafirin ve seferin tarifelerine ve bunların ahkâmına ve sefer halinde kılınacak namazların, infirat, iktida, eda ve kazâ: suretlerine göre olan, hükmüne ve müsaferet mukabili olan ikamete ve ikamet menziline dairdir.

Misafir, yolcudur. Mukabiline mukîm tâbir olunur. Sefer ve müsaferet, yolculuktur. Mukabili hazar ve ikamettir[1].

Sefer, lûgatte mutlak mesafe katetmektir ki, müddet ile mukadder değildir. Şerîatte, mahsus ve muayyen mesafenin kat'îdir ki, müddet ile mukadderdir. Sefer müddetinin en azı: mutedil gidişle, üç günlük, yâni on sekiz saatlik mesafedir[2].

Mutedil gidiş ki, seyri mütevassıt dahi denir. Ağır ve sür'atli seyirden, kaçınmaktır.

Ağır seyir: Kağnı tâbir olunan, araba seyridir ki, öküz arabasının gidişidir.

Sür'atli seyir: Posta seyridir ki, at seyridir.

Bunlar arasında mütevassıt olan seyri-mutedil dahi, yaya ve deve gidişidir.

Deveden, kafile devesi maksuttur ki, yaya gidişine müsavi olan odur.

Bu da, düz yere göredir. Dağın çıkışı ve inişi ve dar ve sarp yeri olur. Münasibi, itibar olunur.

Hem kara, hem deniz yolu olan, mesafelerde, yolcunun gittiği yola itibar olunur. Nitekim, biri mesafei sefer ve diğeri, - ondan daha kısa iki kara yolu olan mahallin yolcusu dahi, ancak mesafei sefer olan yola sülûkünde, şer'an misafir olur.

Müsaferet sefer mesafesini - fiilen yürümekle değil - onu seyretmek azmiyle misafirin ikametgâhı umranından, ayrılışından itibaren başlar[3].

Müsaferet için, zikr olunan sefer mesafesinden en aza, itibar olmadığı gibi, azmi-sefer olunmayarak, mezkûr mesafe, katedilmiş olmağa da, itibar olmayıp, umran yerinden - niyyetsiz - ayrılmış olan kimse, dünyayı dolaşsa, misafir sayılmaz[4]. Nitekim, fiilen, misaferet olmadıkça mücerret niyyete dahi itibar olunmaz.

Umranı mukam[5] ikametgâh mamûresi demektir ki, belde veya köyün, menazil ve meskenlerinden - göçebe olduğuna göre de - obalarından ibarettir.

Sefer azmîyle, çıktığı cihetten, onları tecavüz etmiş olmak, misaferet için, kâfidir[1]. Diğer cihetten, onlara mühazî bulunmak zarar etmez. Umranı mukam, onun gözünden gaip olmak dahi meşru değildir[2].

---

[1] Misbahta beyan edilmiştir ki, misafir lâfzı, müsaferetten, ismi faildir. Müsaferet, sefer mânasındadır. Sefer, yolculuk mânâsına olup, cem'i esfardır. Yolculuğa, sefer denilmesi, yolculuğun, kişinin huyunun keşfine, medar olmasındandır.

[2] Sefer müddeti, müellifin ifadesine göre, gün ile mukadder olup, merhaleler ve fersahlar ile mukadder değildir. Onu, üç merhale ile takdîr edenler olmuştur ki, bu da, üç güne yakındır. Çünkü, gidişte mûtâd olan, gün bir konak olmaktadır. On beş fersahı, kırk beş mil ile takdir edenler dahi olmuştur. Gece, gündüz yolculuk edilemeyip, yolculukta, nüzûl (konmak) ve istirahatler dahi, olacağından, sefer mesafesi, günde altı saatten ziyade, gidilmemek üzere, hesap olunur. Ve yılın kısa günleri nazara alınır ki, yolculuk uzun günlerde dahi olsa, sefer müddetinin en azı olan, üç gün, yine en kısa gün, itibariyle hesap olunur. Asılda ve Dürer haşiyesi, Tahtâvîde böyle mezkûrdur. İbni Abidinin nakline göre, En doğrusu, günleri olduğu gibi bırakmak yâni seferin yapıldığı günler - uzun, kısa, orta - her ne ise, hakikisine itibar olunmaktır, dedi.

[3] Kıyas muktazası, seferin hükümleri, sefer müddetinin güzerânından sonra, sabit olabilmektir. Çünkü, illetin hükmü, ondan evvel sabit olamaz. Lâkin bu, kıyası-isre mebni, metruk olmuştur ki, o da, Aleyhisselâm efendimiz hazretlerinden ve sahabeden - meşhûr olarak - rivayet edildiği üzere, onlar umran makamlarından, müfarekatlanndan itibaren, sefere mahsus ruhsatlar ile, amel eder olmalarıdır.

[4] Düşmana karşı çıkan, kumandan gibi ki, düşmana nerede yetişeceğinibilemediği surette, giderken namazı maiyyetiyle beraber tam kılar. Dönüşte, - sefer mesafesi ise - namazı kasreder.

[5] Mukam, ikametgâh mânâsına, mekân ismidir.

Fena ki, bina vezninde olarak, şehir kenarı mânâsına olup, şehrin hayvan koşturmak ve mevta defnetmek misilli, işleri için, ayrılmış ve hazırlanmış olan mekânıdır. Şehirden ayrı olmadıkça, şehre mülhaktır[3]. Eğer, tarla ve ova ile şehirden - üç dört yüz adım kadar - ayn ise, (umranı-mukamdan) mâdud olmamakla, misaferette, onu geçmek aranmaz.

Rabad ki, beldenin etraf ve civarındaki evler ve menzillerdir. Umrandan olmakla, onu tecavüz etmek, misaferette şarttır.

Şehir dışında olan bağ ve bostanlar, şehrin ebniyesine muttasıl bile olsa, ve belde ehli, bütün yıl, yahut senenin bâzı aylarında, onlarda sâkin dahi olsalar, belde mâmûresinden sayılmaz. Bekçilerin ve ekincilerin hanelerine ve bağ evlerine - ittifaka - itibar olunmaz.

Sefer niyyetinin sıhhati için, gidilecek mesafenin, zikrolunan miktardan az olmaması şart olduğu gibi, niyyet edenin, baliğ ve hükmünde müstakil olması dahi şarttır. Sefere âzim olarak, ikametgâhı mâmûresinden ayrılmış olan kimse, henüz baliğ olmamış bulunur ve yahut hükümde gayri müstakil olursa sefer hükümleriyle âmil olamaz. Mihri muaccelini ödemiş olan zevc maiyetinde zevce[4], ve efendi maiyetinde köle, ve kumandan maiyetinde asker gibi[5] ki, bunlar hükümlerinde müstakil değil, tabidirler. Sefer niyyeti ve ikamet, onların ancak metbularından muteber olur.

Efendi yanında hizmetkâr ve usta ile beraber bulunan çırak ve tutuk olarak götürülmekte olan esir[6] ve zorla götürülen zorba yanındaki mükrih ve teberruan yedicilik eden kimse âmâ dahi tâbidir. Eğer yedici âmânın ücretli adamı ise, o halde muteber olan âmânın niyyetidir.

SEFERİN HÜKÜMLERİ

Sefer hükümlerine gelince, yolculukta az çok, meşakkat olmak ve meşakkatlerin kolaylaştırmasını calip bulunmak hasebiyle misafir hakkında sefer, tahfif esbabından olmuş ve namazın kasri, orucun ibahası, mesh müddetinin uzatılması, cuma ve bayram namazlarının ve kurban kesmenin ıskatı gibi, hükümlerin tegayyürünü mucip olmuştur[7].

Bize, bunlardan şimdilik, yalnız kasri-salât bahsi, taâllûk etmektedir. Misafir olan kimse, erkek olsun, kadın olsun ve mûtî, yahut âsî bulunsun[8], dörtlü farzları kasr eder. Üçlü farz[9], ikili farz[1], için kasr olmadığı gibi vitir için ve sünnetler için dahi kasr yoktur[2].

---

[1] Çıktığı cihette, şehirden ayrı, bir mahalle bulunsa ki, o mahalle, zaten şehre muttasıl olsa, onu geçmedikçe, misafir olmaz.

[2] Ali bin Rabîatül-esedîden mervi olan şeye binaen ki, müşârünileyh: Biz hazreti Ali ile beraber, Küfeden çıktık, farzı iki rekât olarak kıldırdı. Halbuki, biz Kûfeyi görüyor idik. Dönüşümüzde dahi, Küfe göründüğü halde, farzı yine iki rekât kıldılar. Dört kılmayalım mı? dedik, şehre girelim de öyle, buyurdular demiştir.

[3] Müellifin beyanına göre, hem bu kısımda ve hem cuma namazı bâbında, ona mülhaktır ki, sefer niyyetiyle oradan ayrılan: misafir, ve oraya vâsıl olan mukîm, olur. Ve orada cuma dahi kılınır. Bâzı kütüpte, fena, cuma namazı hakkında, şehre ilhak olunur ise de, sefer hakkında ilhak olunamaz. Zîra, cuma şehir işlerindendir. Fena, şehir havayicinden olan işlerde, şehre ilhak olunursa da, kasri-salât ise bu gibi işlerden değildir, denilmiştir.

[4] Eğer, mihri muaccelini ifa etmemişse, zevcesine dahil olmuş bile olsa, hakkı-mehr için, zevce - indel-imam - kendisini müdafaa edebildiği cihetle, tâbi sayılmaz. İndel-imameyn, bâded-dühul zevcede mümaneat hakkı kalmadığıdır.

[5] Maksud, gönüllü olmayandır ki, rızkı kendinden veya beytül-mâldendir. Harpte gönüllü bulunan kimse, talebi-rızık için, dilediği yere gidebildiği için, tâbî sayılmaz.

[6] Lâkin, gidilecek mahallin, sefer mesafesinde olduğunu sorup anladıktan sonra, onun salâtı kasr etmesi lüzumunu Muhaşşi Dirâye ve Hâniyeden naklen zikretmiştir. Teaddiyyen bir yere götürülen kimse gibi ki, nereye kadar gideceğini bilmediği ve sorup ta, cevap alamadığı halde, salâtı itmam edip, üç gün gittikten sonra, kasreder.

[7] Cuma ve bayram namazlarını ve teyemmümü ve binek üstünde namazıterk gibi, ahkâm için, seferin mezkûr mesafede olması bile, şart değildir.

[8] Çünkü, sefer: hac ve cihad gibi taat, ve ticaret gibi mübah, ve ibak gibi masiyet olabilir. İbak, kimseye ehemmiyet vermeyerek, keyfine göre hareket etmektir.

[9] Üçlü farz ki, akşam namazıdır. Kısaltılmadan, kılınır.

Kasr olunan, dörtlü farz, iki rekât kılınmaktır[3] mukabiline itmam yahut ikmal tâbir olunur ki, tam kılmak demektir.

Kasr, bizce yâni, mezhebi hanefîde, azimettir. Ona ruhsat deyenler, (ruhsatı iskat) demek istemişlerdir ki, o da, azimet demektir. Çünkü, azîmet: - ehlinin malûmu olduğu üzere - ibadın özürlerine mebni olmayan hükmü aslî, ve ruhsat: îbadın özürlerine mebni, saniyen meşru olan hükmü teysiridir. Bunun bir kısmı (terfih ruhsatı) ve bir kısmı (iskat ruhsatı) olup, evvelkisi, hakîkaten ruhsattır ki, azîmet asıl olmakla beraber, mükellefe yüsr ve suhulet dahi, olmuş demektir: Yolculukta, iftar ve bil-ikrah[4] kelime-i küfrü tefevvüh gibi ki, bunlarda, azîmet bâkî ve sevabı muciptir. İkincisi mecazen ruhsattır ki, azimet, onda sakıt olmakla, ruhsat ayni azîmet olmuş demektir: İkrahla şürbü hamr ve seferde salâtı kasr gibi ki, bil-ikrah şürbü hamırdan imtina ile ölmekte sevap olmadığı gibi, sefer halinde farzı, tam kılmakta dahi, sevap olmayıp, günah vardır[5].

Dörtlü farzı, amden tam kılan misafir, eğer ilk kadeyi icra etmiş ise, onun namazı maal-kerahe sahih olur. Çünkü, farz, kendi mevkiinde mevcut olmuştur ki, o da iki rekât üzerine olan kuuddur[6]. Sonraki iki rekât, nafile olmuş olur. Vechi kerahet: vâcib olan kasr terk, ve selâm tehir olunmak, ve nafilenin iftitahı terk olunup, nefel farza karıştırılmış olmaktır. Eğer, birinci kadeyi icra etmemişse, farz olan kuudu, mahallinde terketmiş olduğu ve farzı - tamamlamadan - nafileye karıştırdığı için, onun namazı sahih olmaz[7]. Meğer ki, üçüncü rekât kıyamında. ikameti niyyet etmiş olup, bulunduğu yer dahi, âtîyen muarref olduğu veçhile, ikamete salih bulunmuş ola. Çünkü, bu halde niyyet ile mukîm olmakla, kıldığı farz, dört rekâta munkalip olur. Kadei ûlânın terki ise, salâtı müfsid olmaz. Evvelki yarının yalnız bir rekâtında kıraet etmiş olması sebebiyle, kıraet farizasını, ikinci yarıda tedarik edebilir.

İtmam, sehven olduğuna göre, secdei sehv lâzım gelir.

Seferin hükmü ki, konumuza nazaran namazın kasrıdır. Mukîm olmasına değin, misafir üzerinde mukarrer olup, ikametin husulü dahi, menzili maksuda varmak veyahut yolculuk esnasında, ikamet salih bir yerde, on beş gün ikameti, niyyet eylemek veyahut, asıl menziline dönmek ile olur. Menzili maksuda varmak suretiyle ikametin husulü, orası kendine karargâh olduğuna göre, niyyete muhtaç olmayıp, karargâh olmadığına göre,

---

[1] İkili farz ki, sabah namazadır.

[2] Misafir, konmakta, karar ve emniyyet hallerinde, olursa sünnetleri kılar. Karar ve emniyyet halinde değilse kılmaz. Muhtar olan budur. Onları, alâkavlin - tekarrüben kılmak ve - âlâ kavlin - terahhusan terketmek efdâldir. Alâkavlin, fecir ve magripten mâdâsı öyledir.

[3] Muhaşşinin Dürrü Muhtâr haşiyesinden olan nakline göre, asri saadette, ilk kasr olunan salât ikindi namazıdır ki, Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, gazvei enmarda, usfan mevziinde kasretmişlerdir.

[4] Maksud, ikrahı-tâmdir. Çünkü sığınmış olmayana, ikrah muharrematı mübah kılmaz.

[5] Mesele, müçtehidlerin ihtilaf ettikleri mesaildendir, İmam Ebû Hanîfe hazretleri, kasr, azimettir. İtmam câiz olamaz demiştir. İmam Şâfii hazretleri kasr, ruhsattir, itmam ve azimeti ityan dahi, câiz olur, demiştir. Nisa sûresi yüz birinci âyeti olan

???

kavli kerîminin zâhiri imam Şâfii hazretleriyle beraberdir. Lâkin Ebû Dâvud tahrîc etmiştir ki, Yâlî bin Ümeyye radiyallahü teâlâ anhü hazretleri: «Ben Ömer bin Elhattâb radiyallahü hazretlerine, nâsın bu günde, salâtı kasr etmelerine taaccüb ettim» dedim. Buyurdular ki, senin taaccüp ettiğin şeyden, ben de taaccüp «etmiştim, Rasulullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerine, sual ettim, Resu lullah buyurdu ki: «Kabul, emrolunmakla, şer'an, red serbestisi kalmamıştır.» Zîra emir, vücub içindir. Temliki muhtemel olmayan şeyde, tesadduk dahi, iskattan ibarettir. Ayeti kerîmede, kasrin — nefyi-cünah ile — vürudu, melûfu itmam olmakla, kasirde noksan olmak hatırasının izalesiyle, muhatabınca tûmânînet husulü, içindir. Nitekim, hac ile umrenin birleşmesi halinde de ayni arz beyan buyurulmuştur. Şununla beraber ki, saay bizce vacib, ve indeş-şâfiî, rükündür.

[6] Çünkü, misafirin farzı iki rekât olmakla, kadei ûlâ, ona farzdır. O mevcutolursa, farz tamam olmuş olur.

[7] Yâni, farzı bâtıl olup, hepsi nafile olmuş olur. Zira kendisine farz olan,kadei ûlâyı o, terk etmiştir.

yolculuk esnasındaki, ikamet menzili gibi, en az on beş gün - ikameti niyyet etmedikçe, - mukim olmayarak - namazı kasr eyler. On beş günden - velev bir saat - az ikameti niyyet eylerse veyahut oraya girdiği sırada az veya çok ikametten bir şeyi niyyet etmeyerek. yarın yahut, cumadan sonra, oradan çıkmağı niyyet ettiği halde, senelerce, o hal üzere kalırsa, - yine mukîm sayılamıyarak - salâtı kasr eder[1]. Aslı menziline dönüş, böyle olmayıp, oraya duhul ve hattâ, avarına vüsul[2], velev ki, ikametten başka bir hacete mebni olsun, niyyete muhtaç olmayarak[3], namazın itmamını muciptir. Üç gün geçmesiyle, misafirliği sağlamlaşmayan misafir dahi, menzili-aslîye dönmeği kasd ederse, seferden vaz geçmiş olacağından, vâsıl olmasa bile - mücerred rücû sebebiyle - namazları tam kılar[4].

İkamete salih denilen yer, obalarda oturanların gayrisi hakkında, ancak, şehirler ve köylerdir. Çöl ve sahra, onlarca ikamete salih sayılmaz. Amma, obalar halkı - ki, Arap bedevileri ve Türk ve Kürt göçebeleridir - onlar için, sahrada[5] ikameti niyyet, sahihtir. Eğer orada ikamet müddetince sudan ve ottan kendilerine kâfi olacak şey, varsa, niyyetleri veçhile ikamet müddetince nüzulleri halinde, onlar mukîm olup, oradan sefer mesafesinde olan, bir mahalle gitmeyi niyyet ederek - kalktıklarında, misafir olurlar.

İslâm askeri - darül-harpte bir şehri muhasara bile etseler - karar ile çekilme arasında müteredditolup, azimetleri kat'î olmadığı ve düşmana yardım gelmek ve - azdan çoğa - galebe hâsıl olacak, mekîdet (harp hud'ası) bulunmak ihtimali olduğu cihetle onlar için, orada ikamete niyyet sahih olamaz[6].

Yolculuk esnasında, ikamet menzili olacak mahallin, ikamete salih olması lüzumu, misafirliğin - üç gün geçmesiyle - kat'îleşmiş olması suretindedir. Sefer kat'îleşmeden yâni, henüz sefer mesafesi fiilen kat'edilmiş olmadan edilecek ikamette, mevziin ikamete salih olması şart değirdi. Zira ki o müsafir henüz vatanî aslîsinde ikamet ediyor gibidir.

İkameti niyyet dahi, seferi niyyet gibi, asıldan, yâni zevc ve efendi ve askerî kıta kumandanı gibi, metbudan muteber olup, zevce ve köle ve askerî efrad gibi tâbîden muteber olmaz. Metbû, ikameti niyyet etmiş olmamak veyahut, onun hali bilinmemek takdirinde, tâbi ikameti etmiş olmakla, salâtı itmam eylemez. Kavli esahta tabiin, metbuun niyyetini bilmesi zaruridir. Aslın ikamete niyyet ettiği, tabiin malûmu olmadıkça, misafereti zail olamayacağından, salâtı itmam eylemek, ona lâzım olmaz[7].

İkameti menzili demek olan, vatan: asli, ikamet, sükna isimleriyle üç kısımdır.

---

[1] On beş gün müddet, İbni Abbas ve İbni Ömer radiyallahü teâlâ anhüm hazretlerinin, takdirleridir ki, hazreteyni müşârünileyhima: «Sen misafir iken, bir beldeye ayak basıp, on beş gün ikamet etmek, kasdinde isen, namazı orada tam kıl eğer, ne vakit oradan ayrılacağını bilmiyor isen, salâtı kasr et» demişler. Bu gibi, şeylerde, isri «hadîsi sahâbî» haberi «hadîsi nebevî» gibidir. Çünkü, şer'in takdîr ettiklerinde rey için, mecal yoktur.

[2] Girişin müntehası, civara vüsûl iledir ki, oradan ayrılmakla, misafir olan, oraya avdet ve vüsul ile, mukîm olur. Çünkü, intiha dahi, iptida gibidir.

[3] Kelâmın itlâki, duhulün ikamet için olup olmamasından, yahut unuttuğu bir hacete mebni olmasından ve kendisi namazda bulunup bulunmamaktan, eam olduğuna delildir. Namazda bulunmak, sebki-hades sûretinde olur ki, su bulunup abdest almak için, vatanına dahil olmuş bulunur. Bu sûretlerin hepsinde, namazı tam kılar. Meğer ki, kendisi, misafir olan imama iktida etmiş, lâhik ola.Çünkü, o halde, hükmen imam arkasında olmakla, itmam eylemez.

[4] Çünkü, seferden vaz geçmek, seferi terk eylemek demektir. Fakat sefer sırf niyyet ile vücut bulmaz, zîra ki, fiildir.

[5] Ada, deniz ve gemi dahi, mefaze gibidir. Gemici misafirdir. Onun gemisi, ona vatan değildir. Lâkin Dürrü Muhtârda ada meskûn olmamakla, mukayyeddirki, zahir olanda odur.

[6] Çünkü, o haller, kat'î kasde mânî olmakla, orası ikamet mahalli olamaz. Amma, bir kimse, — aman ile — dârı-harbe girer ve ikamete salih olan mevziinde, ikameti niyyet eylerse, niyyeti sahîh olup, namazı tamam kılar.

[7] Tâbîlerin bilmeden metbua muhalif olarak kıldığı namaz, kavli esahta sahihtir. Hitabı - şer'inin teveccühü ve vekilin azli meselelerinde olduğu gibi ki,dârı-küfürde müslim olup ta, islâmî hükümleri bilmeyen kimse, dârı-islâma intikalinde, orada geçirdiği namazlarını kazâ etmek lâzım olmadığı gibi, vekil dahi azil haberi kendisine vâsıl olmadıkça, — müvekkilin azliyle, mün'azil olmaz.

Vatanı-aslî: Odur ki, insan orada tevellüt veya tezevvüc etmiştir. Yahut, tevellüt veya tezevvüc etmemiş ise de, - teayyüş kasd edip - oradan ayrılmak istememiştir.

Vatanı-ikamet: İkamete salih olup, misafirin, on beş gün ve daha ziyade müddet, orada ikameti niyyet eylediği mevzidir.

Vatanı-sükna: Misafirin, on beş günden az müddette ikameti niyyet eylediği mevzidir.

Bir şey, kendi mâdunu ile muntakız olmayıp, belki, kendi misli veya kendinden üstünü ile, muntakız (bozulmuş, dağılmış) olabileceğinden, vatanı-aslî ancak, misli ile muntakız olur. Vatanı-ikamet ile muntakız olmadığı gibi, misaferet etmekle dahi, muntakız olmaz. Oraya ne zaman avdet olunsa ikamet niyyeti olmasa bile, namazlar kasr olunmaz. Ehlini nakletmeyerek, başka bir beldede dahi, - ehil peyda etse - evvelki vatanı, muntakız olmuş olmayıp, her ikisi ona vatanı-aslî olur[1].

Vatanı: İkamet, hem kendi misli ile[2], ve hem ondan çıkıp misafir olmakla[3], hem de vatanı-aslîye dönmekle, muntakız olur.

Vatanı-süknaya, itibar yoktur. Onunla, ne vatanı-ikamet, ne de müsaferet hükmü, muntakız olmaz. Vatanı-aslînin bozulmaması, evleviyyettedir.

Misafirlikte kılınan namaz, infirad veya içtima halinde eda veya kazâ olmaktan hâli olmayıp, misafir münferiden kıldığı, dörtlü farzları kasr ile, kılar. Cemaatle kılındığına göre, mukîmin mukîme iktidası sahih olduğu gibi, misafirin misafire iktidası dahi sahihtir.

Edâ suretinde, mukîmin misafire ve misafirin mukîme iktidası sahih olup, sureti-ûlâda, misafir olan imamın, dörtlü feraizi, iki rekât üzerine selâm vermesinden sonra, mukîm olan muktedi namazını - âtîyen izah olunacağı veçhile - edâ eder. Ve sureti sâniyede, misafir olan muktedi namazını, imama tâbi olarak, kılar. Çünkü, vakit bâkî iken, namaz kabili - tegayyürdür. Misafirin namazı (dörtlü farzı) ikameti niyyetle, ikiden dörde tegayyür eder olduğu gibi, onda - velev ki, son kadesinde olsun - mukîme iktida suretinde dahi, tağyir sebebi olan iktida, salât sebebi olan vakte ittisal etmiş bulunduğuna binaen, namazı dörde tegayyür eder. Namazın itmamından evvel, vakit çıksa bile, salât itmam olunur. İmam bulunan mukîm, iki rekât üzerinde -amden veya sehven oturmasa bile (bu tamim, bahirde musarrahtır) ki, kadei-ûlâyı terk etse demektir, kavli sahihte, misafirin farzına halel gelmez. Çünkü, kadei-ûlâ, onun hakkında dahi, vâcib olmuştur terk olunmakla, farz bâtıl olmuş olmaz[4].

Kazâ halinde, vakit çıkmış ve namaz, hangi sıfatta ise, o sıfat üzere kulun zimmetine geçmiş olduğundan, dörtlü namazı kazâ etmekte, mukîm misafire iktida edebilirse de, misafir mukîme, iktida etmez[5]. Çünkü, misafirin zimmetine, o dörtlü farz, iki rekât olarak geçmiş olduğundan, ikameti niyyetle, dörde tegayyür etmediği gibi, mukîme iktida ile dahi, tegayyür etmemekle, farz kılanın nafile kılana iktida etmiş olması, lâzım gelir.

---

[1] Zâhir olduğuna göre, diğer üç mevzide dahi, evlenip âile peyda etse, hüküm birdir. Rivayet olunmuştur ki, Hazreti Osman radiyallahü teâlâ anhü, hac ettiğinde, arafatta namazı tam kılmış ve kendilerine mütabaat edenler olmuş idi.İtizar edip: ben Mekkede teehhül ettim, Nebiy ekrem sallallahü teâlâ aleyhi vesellem efendimiz hazretleri «her kim bir beldeden teehhül ederse, oradandır, buyurdular» demiştir.

[2] Velev ki, ikisinin arasında, sefer mesafesi olmasın.

[3] Hattâ, bir hâcete mebnî, dönse yine kasr eder. Seferi, gerek oradan, gerek oradan çıktıktan sonra da, mukîm olduğu diğer mevziden inşa etmiş olsun.

[4] İbni Nüceym der ki, tegayyür, iktida zaruretinde mebni olduğundan, misafir mukîme iktidadan sonra, namazını ifsad eylese, iktida zâil olmakla, iki rekâtkılar. Nafileye niyyet ederek, mukîme iktida etmek, böyle değildir ki, onda salâtı imamı iltizam etmiş olmakla, ifsat ettiğinde, dört rekât kılmak lâzım gelir. Bizim mevzuumuzda ise, misafir, kendi üzerine farz olanı, uhdesinden iskat etmekten başka bir şeyi kasd etmemiştir. Şu kadar ki, mütabaat zarûretine mebni, o farzikiden dörde, tegayyür eylemiştir.

[5] İktida sahih olmamak, namazın hem imam ve hem muktedi hakkında, faite olmasiyle mukayyeddir. Amma, namaz imam hakkında fâite ve muktedi hakkında edâ olsa ki, bu öğle namazı hakkında, muktedi kavli hazreti imamave kavli imameyne ve kavli Şâfiiye kail olmakla olur. Onu bâdel-misli ve kablel-misleyn, onunla beraber, salâtı-zuhre duhulü câiz olur.

iktida, ilk şefada, vâki olduğuna göre, mukimin, kadei ûlâsı vâcib, ve misafirin kadesi farz, olduğundan, kade hakkında, ve ikinci şefada vâki olduğuna göre, son iki rekâtte, mukimin kıraeti, nafile bulunduğundan, kıraet hakkında farz kılan nâfile kılana iktida etmiş olur. Bu ise, câiz değildir. (İktida sıhhatinin şartlarına bakınız).

Bunun aksi, yâni mukimin misafire iktidası, her iki surette yâni, gerek vakit içinde, gerek vakit çıktıktan sonra, sahihtir. Zira misafirin namazı iki halde dahi akvadır. Misafirin kuudu, farz olduğu için, mukimin ilk kuudundan akvadır. Zaîfin kaviye binası ise, câizdir.

Misafir olan imam, kendinin misafir olduğunu - şüphenin def'i için namaza durmadan cemaate söyler. Nebiy aleyhis-selâmdan olan rivayetiâtiyye veçhile, onu selâmdan sonra[1] söylemek dahi mendup olur.

Sahibi saadet efendimiz sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, Mekke fethinde misafir bulundukları halde, Mekke ehline namaz kıldırıp, iki rekâtta selâm verdiler ve: «Namazınızı, siz itmam edin, biz misafiriz» buyurdular.

Mukim bulunan muktedi, misafir olan imamın, namazdan ferağından sonra, salâtı itmama kalkıp, kavli esah üzere, onu kıraetsiz tamamlar[2]. Çünkü, imamla namazın evveline yetişmiş ve kıraet farizası, yerine gelmiştir. Mesbuk gibi değildir[3].

Bir namazın vakti bâki oldukça, vaktin son cüzüne kadar, ona sebebiyyeti bâki olmakla, tegayyüre kabiliyeti dahi, oraya müntehi olur: Vaktin son cüzünde mukîm olan misafir namazı itmam, ve misafir olan mukim kasr, eder. Vakit çıktıktan sonra, tegayyüre vech kalmayıp, mükellefin, sefer ve ikamete dair, hali her ne ise, namazı dahi, o sıfat üzere, zimmetine geçer. Buna binaendir ki, gerek sefer, gerek hazar, geçmiş namazı tagyîr için, îkaı-eser edemeyip, seferde iken geçirilen dörtlü namaz hazarda dahi, ikişer rekât olarak, ve keza hazarı dörtlü namaz seferde dahi, dörder rekât olarak, kazâ olur.

Marîz ile sahihin geçmiş namazları, böyle değildir ki, sıhhat bulan hasta, hastalığında geçirdiği namazı, acze mebni olan ruhsat, acizsiz bekaa bulamayarak, rükû ve sücud ile, kazâ eder. Ve marîz olan kimse, hâli-sıhhatte fevt ettiği namazı, îmâ ile dahi, kazâ eyler. Zira, rükû ve sücud, acz ile sakıt ve kudretle lâzım, olur.

MARİZ (HASTA) NAMAZI

Hastaya, marîz ve mukabiline, sahih denildiği gibi, hastalığa maraz ve mukabiline, sıhhat tâbir olunur. Marîzin cemî, merza ve sahihin cemi esihhâ gelir. Hastalık bedenin, tabiî olarak devam eden halinden, hariç olan haletidir.İstilka arka üzeri yatmaktır.İzticâ, yan üzeri yatmaktır. Arka üzeri yatana, müstelkî ve yan üstü yatana muztacî diyeceğiz. İhtiba, dizlerini dikerek, kollariyle kuşaklayıp, kaynakları üzerine, oturmaktır. İmâ. namazda rükû-ve sücudda, işaret olmak üzere baş eğmektir. İhtiba edene, muhtebî denildiği gibi, îmâ edene dahi, mûmî denir. İğma, bayılmaktır. Bayılana da mugmâ - aleyh denir.

---

[1] İki ve alâ kavlin bir, selâmdan sonra, çünkü, ikinci selâm, ilk selâm gibi olmayıp, ondan sonra cemaat bir şeyi intizar etmeyecekleri cihetle, namazlarını bozmak korkusu vardır. Nitekim, Hârun Reşîd hacca gittiğinde, imam Ebû Yûsuf beraber bulunarak, namazı seferi kıldırıp, sünneti mezkûreyi icra için, «Siz namazınızı tamamlayın, çünkü biz misafiriz» hadisini tekrarlamakla cemaatten biri, «bunu biz senden iyi biliriz,» diyerek, namazını ifsad eylemiştir ki, imam müşârünileyh, «Bilmiş olaydın, namazda tekellüm etmezdin,» demiş ve Harun Reşîd dahi, müşârünileyh cevabını, kemâli-istihsânından: eğer böyle bir bedahet cevabı, cenabı hakkın bana îtâ etmiş olduğu, mülke bedel olsa, ben daha mesrûr olurdum, demiştir.

[2] Ve ona iktida, sahih olmaz. Zira lâhik demektir. Müellif burada: «onlara secde-i sehv dahi yoktur» demiş olduğu halde, sücudu sehiv bâbında, sehv ettikleri halde, onlara sücudu sehvin lüzumu, esah olduğunu söylemiştir. Misafire iktida etmiş bulunan, mukîmin secde-i sehv hususunda, mesbuk, yahut lâhik hükmünde olması hakkındaki, iki kavlin mercuhunu, müellif burada, ve racihini sücudu sehiv babında, zikretmiştir.

[3] Çünkü, mesbuk nafile kıraete yetişmiştir, ondan kıraet farîzasi sakıt olmamıştır. Bâzı meşayih, mukîm olan muktedi dahi, salâtın itmamında, mesbuk gibi, kıraet eder, demişlerdir.

Taat, takate göre, olacağından, hastanın namazı, kendi durumuyla. mukadder olup, marazın iştidadı ve izdiyadı nisbetinde, sureti-edada, naks hâsıl olur: Kaimen kılamayan kaiden kılar, kaiden dahi, kılmaktan, yâni rükû ve sücud etmekten âciz olan, - nasıl mümkün olursa öyle - oturduğu, yahut ayakta durduğu halde, ve oturmak ve durmaktan dahi âciz ise. yattığı yerde, îmâ eder.

???

kavli kerimi, İbni Mes'ud ve Câbir ve İbni Ömer, radiyallahü teâlâ anhum hazeratından mervi olduğuna göre, namaz hakkında nâzil olup, kaadir

Bahri Râikte mezkûr olduğu üzere,

???

namazı kaimen ve kıyamdan âciz olurlarsa kaiden ve ondan da âciz iseler, yattıkları halde, kılarlar, demektir. Ashaptan Umran bin Hasîn radiyallahü teâlâ anhu hazretlerinin hadisi- dahi, bu mânâyı muvazzahtır ki, müşârünileyh: Hastalığım sebebi ile, namazı nasıl kılayım? diye Hazreti Resûlullaha sual ettim, «Kaimen kıl, kaadir olamazsan kaiden kıl, yine kaadir olamazsan muztacian, yahut mustalkiyen kıl, çünkü Allah hiç kimseye gücünün yetmediğini yüklememiştir» buyurdular, demiştir.

Hastaya, ayakta durmak, külliyen müteazzir oldukta ki, bu teazzür hakikîdir. Yahut şiddetli eleme binaen[1], müteassir oldukta ki, bu teazzür hükmîdir, ve yahut geçmiş tecrübe sebebiyle, galebei-zanna veya hâzik ve müslim tabibin[2] ihbarına veya halin zuhuruna mebni, hastalığın, kıyam ile artmasından veya uzun müddet devamından, hasta korkmakta ise, namazı oturarak rükû ve sücud ile kılar. Ve kavli esahta, kerahet dahi olmayarak, nasıl isterse, yâni kendisine zararsız olmak üzere, nasıl kolay olursa, oturur, diz çöker, bağdaş kurar, ihtiba eder[3].

Eğer hasta, kıyamın hepsinden âciz değilse, meşakkati ziyade olmayarak, kendisine mümkün olduğu kadar - velev ki, iftitah tekbirini alacak veya bir âyet okuyacak kadar olsun - kaim olup, şiddetli elem hâsıl oldukta - kıyamdan iptidaen âciz olan gibi - kuud eder.

Kaadir olduğu kadar kıyam - velev bir âyet veya bir tekbir miktarı olsun - ona farz olduğundan, kıyama kadir ve rükû ve sücuddan âciz olan marîz, namaza kaimen durup ve kıraet için, kaim olup, rükû ve sücud için îmâ eder. İmâ, kaimen dahi câiz ise de, kuud hali, arza daha yakın olduğu için, onun kuuda kudreti takdirinde, kaiden îmâ etmesi, kaimen imâsından efdâl olmakla, rükû ve sücud zamanı geldikçe, oturup îmâ eder.

İmâda, rükû ve Sücudun, ikisinin birden özürlenmesi şart olmayıp yalnız sücüdün özürlenmesi dahi kâfidir[4]. Sücuddan yalnız burnu üzerine dahi, secde edememek veçhile, âciz olan, her ne kadar rükûa kaadir olsa da, rükû kendisinden sâkıt olur, yâni onu da îmâ eder[5].

---

[1] Baş dönmesi, diş ağrısı, yarım baş ağrısı ve göz ağrısı gibi şeyler, şiddetli elemdir. Şiddetli elem ile tahdid, mücerred meşakkatten dolayı, kıyamı terk, câiz olmadığındandır. Kıyama mânî halin, namaz içinde veya namazdan evvel, hadis olması müsavidir. Ve kaimen salâtı edâ halinde, nefsine veya maline zarar geleceğinden, korkmak dahi, elem gibidir. Çerge içinde olup da, namazda belini doğrultmağa kaadir olmayıp, hariçte dahi, çamurdan veya yağmurdan nâşî, kılamamak dahi, öyledir ki, kaiden kılar. Namazda kıyam, kendisini oruçtan veya kıraet farizasından âciz kılan, yahut kaim oldukta, bevlini tutamayan ve yahut yarası akar hale gelen kimse dahi, namazı kaiden kılar. Yaşlanarak yahut değneğe veya duvara dayanarak, kıyama kaadir olana, öylece kaim olmak lâzım gelir. Hususan, kavli imameyn üzere ki, onlar, gayrinin kudretini dahi, kendisi için, kudret sayarlar.

[2] Fıskı zahir olmamak ve — âlâ kavlin — âdil olmak dahi şarttır.

[3] Çünkü, marizin özrü, ondan erkânı iskat edince, kıyamı iskat etmiş olmak, evleviyyettedir.

[4] Kıyamın özürlenmesi, rükûun terki için, kâfi olmayıp kuud lâzımdır.

[5] Çünkü, kıyam vesile-i sücuddur. Bizzat maksud olan sücud fevt oldukta, onun mâdûnu bulunan rükû dahi, vâcib olmaz. Yarım baş ağrısı olup ta, secdeye varamayan kimse, îmâ eder. Sücuda kaadir olup ta rükûdan âciz olanın hükmünü, ben görmedim. Güya ki, o vâkî değildir.

Sücud için olan îmâ, rükû için olan îmâdan aşağıca olur, yâni biraz daha, eğilir. Tâ ki, rükû ile sücud yekdiğerinden fark edilebilsin. Eğer sücud imâsını, rükû imâsından farklı etmeyip, onları yekdiğerine müsavi kılarsa, namazı sahih olmaz. Zîra, bu halde hakikaten olan sücud mefkut olduğu gibi, hükmen olan sücud dahi, - maal-kudre - mefkut olmuş olur.

İmâ için eğilmekte, mübalâğa lâzım olmayıp, biri birinden farklı olarak, biraz eğilmek kâfidir[1].

Sücuddan âciz olan hastanın, secde edebilmesi için, önüne yüksekçe bir şey koymak dahi gerekmeyip, îmâ kâfidir. Lâzım olduğu halde yapılması suretinde, başını rükû için olan imâsından, aşağıya eğmekte olduğuna göre, hastanın namazı, îmâ mevcut demek olduğu için sahih ve lâkin, bu hal, hadîs ile nehy edilmiş bulunduğu için mekruhtur[2].

Sücudda başım, rükû imâsından ziyade eğmemekte olduğuna göre, sücud için olan îmâ farîzasım terk ettiği için, önüne bir şey koymayarak, imâları müsavi kılmakta olduğu suretteki gibi, namazı sahih olmaz.

İma, kıyamen ve kuuden câiz olduğu gibi, yattığı halde dahi câizdir. Ancak, kıyam mümkün oldukça, terk olunmak câiz olmadığı gibi, bir şeye istinat ile olsun, kuud mümkün iken, yatarak îmâ etmek dahi, câiz olmaz. Yara ve bevlini tutamamak gibi, özrünü kuud ile tutabilip, kıyam halinde akar olsa, yahut îmâ ile tutabilip sücud ile akarsa, kıyamı ve sücudu terk edip, namazı oturarak ve imâ ile kılar.

Cemaate çıkmakla kıyamdan âciz olup, evinde kılarsa kıyama kaadir olmak meselesinde, tercih ihtilâflıdır. Müftâ-bih olan, o kimse evinde münferiden kılmaktır. İhtilâf, evinde cemaat müteyesser olmayanlar hakkındadır. Eğer hanesinde, cemaat dahi müteyesser ise, onun için, camiye çıkıp, kıyamı terk etmek câiz olmaz.

Yattığı yerde îmâ eylemek, dayanarak olsun oturmaktan âciz olanlara göre câiz olabileceğinden hasta kendisine kuud müteassir olarak, ne yaslanmak, ne de duvara veya başka bir şeye dayanmak, suretiyle, oturmağa kaadir olmazsa arka üstü veya yana yatarak — ki mümkün ise, sağ yanına yatmak, sola yatmaktan efdâldir — İmâ eder. Evvelki evlâdır, yâni müyesser olursa, arka üstü yatmak, sağ yanına yatmaktan evlâdır[3]. İstinat ile, kuuda kaadir olup ta, onu terk edip de yatarak veya yan gelerek îmâ ederse, kavli muhtara göre, câiz olmaz.

Maraz ve sair özür ile, kıbleyi istikbal farizası, sakıt olup, mâzurun sıkıntısız kaadir olduğu cihete müteveccih olmasının cevazı şartların müteâllikatı faslında zikrolunmuştur.

Sırtüstü yatma halinde musâllî marîzin başı altına yastık gibi bir şey konulur. Tâ ki, oturana benzeyerek, yüzü semaya değil de, kıbleye müteveccih ve kendisi îmâya kadir olabilsin. Çünkü, istilkanın hakikati, ensenin yere gelmesidir, hasta olmayana bile mânîi îmâdır, hastalara nasıl olmasın.

Müstelki sırtüstü yatan musâllî marîz, kaadir ise, ayaklarını kıbleye uzatmamak için, dizlerini dikmek, lâyıktır. Çünkü, kıbleya ayak uzatmak, çekmeğe kaadir olanlar için, mekruhtur[4].

İmâ, baş eğmekle, olabileceğinden, başiyle îmâdan âciz olma, ne gözüyle ne kaşiyle ne de kalbiyle, îmâ etmek olmaz. Çünkü, secde, başa taâllûk etmiştir. Göze ve kaşa ve kalbe

---

[1] İmâ etmenin, hakikati baş eğmektir. Son derece eğilerek cephesini, yere yaklaştırmak lâzım gelmez. İmâdan âciz olan hasta, başını — eğmeyerek — tahrîk etse, imam Ebû Hanîfe hazretlerinden mervî olduğuna göre, câiz olur. Fetâvâ sahibi İbnu'l Fadl, câiz olamaz, zira onda fiil mevcut olmadı, demiştir.

[2] Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, bir hastayı iyadet buyurup, önüne yasdık alarak, namaz kılmakta görmüşler, yasdığı atmışlar. Hasta önüne bir tahta almış, onu da atıp: «Muktedirsen, arz üzerine - yâni arza cepheni koyarak — kıl, değilsen, îmâ et ve sücudun için olan îmânı, rükûun için yaptığın îmâdan aşağıya yap,» buyurmuşlar.

[3] Müellifin beyanına göre, hadîsi marîzde izahat vardır. Bu hadis, ileride zikrolunacaktır.

[4] Meğer ki, musâllî uryan olmakla, inkişafın ziyadeleşmesi mahzuru ola.

taâllûk etmemiştir. Onun halefi olan îmâ dahi, ele ve ayağa taâllûk etmediği gibi, göze ve kaşa ve kalbe dahi taâllûk etmez. Hadîsi şerifte: «Hasta namazı kaimen kılar, kaadir olmazsa, kaiden kılar, kaadir olmazsa, arkası üzeri yatarak îmâ eder[1].

Ona da kaadir olmazsa, Cenab-ı Hak, onun özrünü kabule ehaktır,» buyrulmuştur. «Cenab-ı Hak, onun özrünü kabule ehaktır» tâbirinde, ihtilâf olunup, fukahanın, bir takımı, onu tehir özrünün kabulü ile, tefsir ederek, kazâ etme lüzumuna kail oldular. Bir takımı, iskat özrünün kabulü ile, tefsir eyleyerek, kazâ edilmemesi lüzumuna, kail oldular. Ve bunlar, ekseridir. Tercih ekseriyetin tarafındadır.

Başiyle îmâ etmek dahi, kendisine müteazzir olan kimseden, salâtı — kalîle — ki bir gün ve bir gecelik ve daha az olan namazdır - ittifakla teehhür eder. Bir gün ve bir gecelik namazdan ziyadesi, bir rivayette, teehhür eyler ki, marîz kendisine söyleneni anlar olduğu, yâni, akıl ve fehmi yerinde bulunduğu müddetçe, onları sonra kazâ eder. Diğer rivayette, beş namazdan ziyade, âciz müddeti devam ederse, hasta kendine söyleneni, fehm eder olsa dahi, bayılan gibi, kazâ kendisinden sâkıt olur[2]. Kazâ, sâkıt olunca, onun iskatı dahi olmaz. Nitekim, âtîdeki fasılda zikr olunur.

(Meselâ, dört vechi üzeredir: 1 — Eğer îmâdan âciz olarak, altı namaz devam eder ve hasta dahi - kendini bilmez, bir halde bulunursa, kazâ ondan icmaan sakıt olur. 2 — Eğer âciz, ondan az devam eder ve hastanın aklı başında bulunursa, o namazları sonra icmaan kazâ eyler. 3 — Âciz altı namaz devam edip, hastanın aklı başında ise, 4 — Ve yahut, âciz altı namazdan az ve fakat hasta, kendinde değil ise, bu iki sûrette, meşayih ihtilâf edip, kimi: Kazâ etmek lâzım olur, ve kimi: Olmaz, demişlerdir) .

Namazda, sahih olarak durup (ve namazın bir kısmını kaimen kılıp), namazda iken, kendisine maraz ârız olsa, kaadir olduğu veçhile — velev ki, îmâ ile olsun — namazı itmam eder.

(Yâni kaadir ise, oturduğu yerde rükû ve sücud ederek ve rükû ve sücuda kaadir değil ise, kaimen veya kaiden îmâ eyleyerek, ve kıyâm ve kuuda dahi kaadir değil ise, yattığı yerde îmâ ederek, namazını tamamlar. Zîra ednanın âlâya, binası câizdir).

Namazın bir parçasını, rükû ve sücud ile kılmak, onu iptal edip te sonra, istînafen hepsini îmâ ile, edâ etmekten evlâdır.

Kaiden rükû ve sücud ederek namaz kılmakta olan hasta namazda sıhhat bulsa, bina eder[3]. Çünkü bina, iktida gibidir[4]. Kaimin kaide iktidası sahih olduğu gibi, oturarak kılınan namaza dahi, kıyamı bina etmek — indeş-şeyhayn — sahih olur.

(Namaz kılmakta olan, tâbirinde şuna işaret vardır ki, kuudun rükû ve sücud etmezden evvel, hastaya takat gelmiş olursa, kaviyi zaîfe bina etmek olmadığından, ittifakla câizdir).

Namazın bir miktarını, îmâ ile kılmış olan hastaya, namazda kuuden olsun, rükû ve sücud etmeğe kudret gelirse, bina edemez, yâni salâtı, istînaf etmek lâzım gelir. Çünkü, bunda kavîyi zaife, bina etmek vardır.

(Rükû ve sücud ederek namaz kılanın, îmâ ile namaz kılana iktidası câiz olmadığı gibi, bu bina dahi câiz olmaz).

Muztacıan (yan üstü yatarak), îmâ etmekte olan musâllî dahi, kuuden îmâya kaadir oldukta, bina edemeyip, istînaf eyler, (yeni baştan kılar).

Mecnun veya bayılmış olan kimse, kendisinin cünun veya iğması (bayılması), beş namaz zamanı sürerse, ifakat bulduktan sonra, onları kazâ etmek lâzım gelir. Beş namazdan

[1] Kaiden îmâyı, bu hadîs nâtık değilse de, diğer hadîs nâtıktır.

[2] Evvelkisi Hidayede ve ikincisi kitâbı-tecnîs ve mezîdinde zikr olunmuştur. Tecnîs, muahhar olduğu için, ondaki tashih muteberdir.

[3] Yâni, namazı yenilemeyip namazını essihha gibi, kaimen itmam eyler.

[4] Kaim ise, kaide iktida edebilir. Münferit dahi, âhir salâtını, evvel salâtına bina eyleyebilir.

ziyade sürerse, yâni, altıncı namazın vakti dahi, o hal üzere huruç eylerse[1], geçirdiği namazları, kaza lâzım olmaz[2].

İmâ ile dahi, namazı edadan âciz olan hasta, onları kazâ edecek müddet, sağlık günlerine ermeden, vefat ederse, salâtı-faitesi, bir gün ve bir geceden az dahi olsa, onları, vasiyyet etmek, kendisine lâzım olmaz. Çünkü, vasiyyetin lüzumu, kazânın fer'i olup, meselemizde ise, o hasta, onları kazâ edecek, sıhhat zamanına ermemiştir.

Sâlifüz-zikir (onun özrünü kabul, Cenab-ı Hak ehaktır) hadîsini, sukut özrünün makbuliyyetiyle, tefsir edenlere göre, mâna zahir olduğu gibi, tehir özrünün makbuliyyetiyle, tefsir edenlere göre dahi, zahirdir ki, o hasta, namazını kazâ etmeğe, zamanını idrak suretiyle kaadir olamamıştır.

ISKATI SALÂTA DAİR

İskat ki, düşürmek demektir. Farz ve vâcib olarak, ölünün zimmetinde kalan namazlara taâllûk eder ki, gece ve gündüz farzlarından her vakit namazı ve bir de, salâtı vitir için olur. Yevmi altı namazdır.

Mükellef, bunları îmâ ile olsun, edaya kaadir iken, edâ etmediği gibi kazâ dahi etmeyerek, ömrü encama ererse, ona bunların iskatini, vasiyyet etmek, lâzım gelir.

Bedene hâs ibadet, niyabet kabul etmez olduğundan, salâtının sevabını biri, — ölü ve diri — diğerini bağışlayabilirse de, kimsenin namazını, kimse kılamaz. Hadîsi şerifte: «Bir kimsenin orucunu, başka bir kimse tutamaz ve namazını kılamaz ve lâkin, tarafından tesadduk eder.» buyurulmuştur.

Meyyitin metrûkatının üçte biri, kendinin ihtiyaçlarını karşılamaya medar olmak üzere, kendisine ait olduğundan, ondan salâtın iskatini vasiyyet ederse, verilecek fidye yüzünden husule gelecek, fukara kalblerinin hoşluğu sebebiyle, — bifadlillâhi teâlâ — onun afvı umulur. Meyyit vasiyyet etmemiş olduğu takdirde veli, yahut başka biri, onun tarafından iskatı teberru ederse — inşallahü teâlâ — câiz olur.

Gerçi, namaz için fidye îtası, mansûs değildir. Ve mansûs olan, oruç fidyesine, onu kıyas etmek dahi — kıyaslanan hüküm, makul olmadığı için — sahih değildir[3]. Ve lâkin, ibadet bâbında bu, ihtiyâttır[4]. Salâtın fidyesi — indallah — salâta kâfi ise, febihâ. Ve illâ, meyyit için, sadaka sevabı hâsıl olur.

---

[1] Bu, imam Muhammed hazretlerinin kavlidir. Ekser muteberatta musahhah olan da, budur. İndeş-şeyhayn, gece ve gündüz saatleri üzerine — velev birlâhza olsun — ziyadelik muteberdir. Semerei hilâf, duha vaktinde baygın olan kimse ertesi gün zevalden biraz evvel ifakat bulmak suretinde zahir olur ki, bunda— saat yönünden — bir gün bir geceden, ziyadelik mevcut olmakla — indeş-seyhayn — kazâ lâzım olmayıp, imam Muhammed indinde, altı vakit geçmiş olmadığı için, kazâ. vardır.

[2] İbni Ömer radiyallahü teâlâ anhuma hazretlerinden, bayılma hakkında,böyle rivayet olunmuştur. Cünun dahi bayılmanın mislidir. Sahih olan budur. Dürerin, fevaitin kazâsı ve marîzin namazı, bablarında mezkûrdur ki, Hazreti Ali, bir gün ve bir geceden ekal, baygın olarak, namazları kazâ etmiş olduğu gibi, Hazreti Ammâr ibni Yâser dahi bir gün ve bir gece, baygın olmuş oldukları halde, kazâ etmişlerdir. İbni Ömer hazretleri ise, bir gün ve bir geceden ekser baygın olup, kazâ etmemişlerdir. Rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmeîn. Özürler üç türlüdür. Biri cidden mümteddir: çocuklu gibi ki, onunla ibadet sâkıt olur. Biri cidden kasırdır: uyku gibi ki, onunla, hiç bir ibadet sâkıt olmaz. Diğeri, ikisi arasında müterediddiddir ki, o da, bayılmadır. İmtidad ederse cidden mümted olana, ilhak olunur. İmtidad etmezse, cidden kasr olana, ilhak olunur.

[3] Hattâ, hali-marazda, salâtı için, fidye vermek olmaz. Orucu için olur.

[4] Bunun içindir ki, salât fidyesinin meyyite kifayeti — inşallah — denilerek, meşiyyete tâlik olunmuştur. Kıyas mesaili, meşiyyete tâlik olunmaz, Namaz oruçtan daha mühim olduğu için, bu istihsanda, fukaha meşayihinin, kelâmları müttefik olup, aralarındaki ihtilâf, ancak bir günün namazı dahi, bir günün orucu gibi, iskat olunur, olmasındadır. Mûtemed olan ikincisidir. İskatı salâtın, aslı yoktur, diyenler cehalet etmektedirler.

Meyyitin velîsi, yâni — veraset veya vesayete mebnî — mâlinin ken dinden sonra, mutasarrifi, onun vasiyyeti üzerine[1] metrukâtının sülüsünden[2], her günlük, altı namazdan, her biri için, bir fakirin akşamlı sabahlı, yiyeceğini ihraç eder yâni, ona birer Sadakai-fıtır miktarı şey. îta eyler. Sadakai-fıtır, kitâbüs-savmda mübeyyendir. Onu — aynen veya kıymeten — verir. Fakirin hacatının tenevvüüne mebni[3], kıymetten efdâldir.

Bunda adet mansus olmadığı için, onları müteaddit fakirlere vermek câiz olduğu gibi hepsini bir fakire vermek dahi, câizdir[4].

Meyyitin vasiyyet ettiği mal, üzerinde olan hakkullaha vefa etmediği, yahut onun sülüs mali, iskatına kâfi olmadığı ve yahut kendisi vasiyyet etmemiş olmakla, bir kimse, onun tarafından, az mâl ile teberrû etmek isteyip, mal yetişmediği takdirde, meyyitin zimmetini, üzerinde olan hakkullahın hepsinden ibra için çare: Devir usûlüdür ki, meyyitin orucundan ve namazından ve sâir, hakkullahından mevcut malin tekabül edeceği miktar, takdir olunduktan sonra, o mal, o miktarın meyyitten iskatı kasdiyle, fakire verilir[5]. Fakîr dahi, onu alıp, kabul ettikten sonra, mûtî kim ise, ona hibe eder. Kendisine hibe olunan dahi, hibe tamam olup temellük hâsıl olmak için, onu kabz ettikten sonra, teberrüan ber vechi iskat — fakîre îtâ eder[6]. Fakîr onu ahz ve tekabbüldensonra, mûtiye hibe edip, mûtî, o hibeyi kabz ile temellük ettikte, yine -iskat veçhile - fakire îtâ eyler ki, o mâl meyyitin üzerinde, oruçtan ve sâir, hukuku-vâcibeden, zan ve tahmin olunan miktara tekabül edinceye kadar, arada deveran eder[7]. Ve her devirde, mal miktarı hak, iskat edilmiş olur[8].

GEÇMİŞ FARZLARIN KAZASI

Kazâ, lûgatte hüküm mânâsınadır ki, hâkime kadı denir. Istilahta kazâ: Edâ, mukabilidir. Emr ile, vâcibin, aynini teslim ve ityana: Edâ ve mislini teslim ve ityana, kazâ denir.

Namaz vakte bağlı bir ibadet olmakla onu vaktinde kılmak, vâcib bil-emrin aynını ifâ olduğu için edâ, vaktinin dışında kılmak onun mislini ifâ demek olduğu için kazâdır. Fevait, vakti geçmiş namazlar demektir. Faitenin zıddı vaktiyyedir ki, vaktinde kılınan veya kılınacak olan namaz demektir. Ona salâtı hazıra dahi denir.

Fevait tâbirinde, müslümana hüsnü-zan vardır ki, metrukât denilmemiştir. Zîra, müslim namazı terk etmek değil, belki her nasıl ise, namaz bir özre mebni, bilâ-kasd geçmiş olmaktır!

Bilâ-özür, namazı terk edenin hükmü, vitir babının evvelinde, ve daha evvel, zikrolunmuş olduğu gibi, bir özre mebni, kat' ve tehîrin ce vazı dahi, evvelce zikrolunmuştur.

---

[1] Vasiyyeti olmasa, vârise ihraç etmek (yâni iskatı icra eylemek) lâzım olmaz. Onlar, bu işte, müteberri olabilir. Sadakai-fıtır ve nafakai-vâcibe ve kefarat ve hac vasiyyeti ve nezir sadakası ve farz vâcib olan oruçlar misilli, sair hukuku vâcibe için dahi, iskat yapılır.

[2] Çünkü, meyyitin hakkı marazı mevtinde, ancak malinin sülüsündedir. Sülüsana, varisin hakkı, taallûk eder. Sülüsü vefa etmediği takdirde, ziyadesi için, vârisin izni gerektir. Varisin icazeti olmadıkça, hakkına tecavüz olunmaz.

[3] Çünkü, fakir sadakai fitirin teallûk ettiği şeylerin, aynlerinden, bazan müstağni olup, paraya muhtaç bulunur ki, onu havayicine sarf eder.

[4] Fidye, ibaha kâfi olur mu? İki kavlin meşhuru, olur.

[5] Meselâ, namaz borcu çok ve buğday az olsa, bir günün altı namazına bedel, bir fakire üç saa' buğday verilir ki, her namaz için, bir saın yarısı olan beşyüz yirmişer dirhemden, üç bin yüz yirmi dirhem buğdaydır, yahut onun bedeli bulunan meselâ, ikişer kuruştan on iki kuruştur. Fakir onu, ahz ve kabz ettikten sonra, îtâ edene hibe etmek ve hibe olunan zât ki, evvelce mûtî ve şimâl mevhubünlehtir, onu bâdel-kabz, yine fakire vermek..., suretiyle, namazlar, ödeninceye kadar, bu veçhile devr olunur.

[6] Devr olunan mal, müsabih dahi olsa, ilk defadan sonra, teberrû eden mûtidir.

[7] Kabz ve defin tekrarı, lâbüddür. Fakirin biri, onu ahz ettikten sonra, hibe olarak defi eylemese, ona — zahirde — nâil olmuş olur.

[8] Dürru Muntekada mezkûrdur ki, meyyitin ömrü miktarınca iskat yapmak isterlerse, müddeti ömrünü hesap edip, erkekte onun on iki senesi ve kadında dokuz senesi, çocukluk müddeti olmak üzere bittenzîl, bâkîsi için iskat olunur. Parası vefa ederse ne âlâ, etmezse, devir yapılır.

Edâ, asıl ve kazâ ona halef ve ivazdır. Bir namazı, bilâ-özür vaktinden sonraya bırakmak, bir kebîredir ki, kazâ ile olmayıp, belki, kazâ etmekle beraber, tevbe dahi eylemek veya hacca gitmekle, zâil olur[1]. Kazâ, namazı terk etmenin günahını giderir. Tehir etmenin günahını gidermez.

Şimdiye kadar, edâ nevileri beyan edilmiş olmakla, açıklama sırası kazâya, yâni vaktinde kılınmayan namazların, tediye suretini, ifadeye gelmiştir.

Maksut farz olan namazların, kazâsıdır ki, vitire dahi şâmildir. Çünkü, o da, farzı-amelîdir. Sünenin kazâsının beyanı, (idrâkül-fâriza) babındadır[2].

Edâsı farz olan namazın kazâsı dahi farz, ve vâcip olanın vâcip, ve sünnet olanın sünnetidir.

Kazâ, edâya göre olduğundan, seferin dörtlü faitesi, hazarda dahi ikişer, ve hazarın dörtlü fâitesi, seferde dahi dörder rekât olarak ve sıhhat ve hastalık halleri, böyle olmayıp, marîzin namazı, kendi miknetiyle mukadder olmakla, sıhhatinin faitesi, maraz halinde, marîzâne ve hasta halindeki faitenin, sıhhat halinde, sahîhane olarak, kazâ olunacağı, salâtımisafir (Yolculukta Namaz) babında zikrolunmuştur.

Kazâ için, muayyen vakit olmayıp, yasak olan üç vakitten mâdâ, her zaman kılınabilir.

Ancak, tertip lâzımdır ki, bir farzı fevt eden kimse, gerek iskat edici olmayan bir özür ile geçirmiş, ve gerek bilâ-özür terketmiş olsun, onu kazâ etmek, kendisine farz olduğu gibi, salâtı-hazırasından evvel kılmak dahi lâzımdır. Meğer ki, vaktiyyenin dahi, geçmesi korkusu ola. Nitekim, beyanı gelecektir.

Faite ile vaktiyye arasında, tertip mustahak olduğu gibi, nefsi-fevait, arasında dahi, tertip mustahaktır[3], ki, beş vakit farzları ile vitir, edaen ve kazâen, tertîb üzere kılınır.

Faite ile vaktiyye arasında, tertib lüzumuna delîl, şu mealdeki kavli şerifi nebevidir: «Bir namazı uyku veya unutma ile, geçirip te, cemaat ile, namaz kılmakta iken, onu hatırlayan kimse, içinde bulunduğu namazı kılsın[4], ondan sonra hatırladığı o namazı kazâ etsin, daha sonra da imam ile kıldığı namazı iade eylesin[5]».

Geçmiş namazlar arasında, tertîb lüzumuna delîl dahi, yevmi Hendekte geçmiş olan namazları, Resûlü ekrem (S.A.) efendimiz hazretlerinin tertip üzere kazâ buyurmuş olmalarıdır ki, Medinei Münevvere çevresine hendek kazdıkları, ahzab vakasında, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarından, meşgul olmuşlardı. Müşrikîn, min indallah mahzun ve mündefi olup, geceden bir müddet geçtiğinde, Hazreti Bilâle, ezanı emir buyurdular. Bilâl hazretleri, ezam okuyup ikamet almakla, Hazreti İmâmülmürselîn, ashabiyle cemaat olarak, evvelâ öğle namazını, sonra yine Hazreti Bilâlin ikametiyle, ikindi namazını ve ondan sonra yine bir ikametle akşam namazını kazâ ettiler, en sonunda da bir ikamet daha alınarak vaktin yatsı namazını kıldılar[6].

---

[1] Mâsiyetten kesilmek, tevbenin şartlarındandır. Haccı-mebrûr, kebairi dahi örter.

[2] Onlara kazâ itlakı da, mecazdır.

[3] Mustahak, lâzım mânâsınadır. Cevherede, şart lâfzının dahi, ilâvesiyle (şartı mustahak) denilmiştir. Sahibi Hidaye: İndena, müstahak ve indeş-şâfiî, müstahab demiştir.

Bu bapta meşayihin sözleri, muhtelif olduğundan, müellif müstahak lâfzını tercih etmiştir.

[4] O namaz, o kimse için, nafile olur.

[5] Hadisi hazreti Câbirde dahi, vâkîdir ki, Resulullah sallallahü teâlâ aleyhive sellem efendimiz hazretleri, bir ikindi namazını, güneşin gurubundan sonra, kazâ buyurup, ondan sonra, akşam namazını kılmışlardır. Bu da, mezkûr tertibin delîl istihkakıdır. Eğer, tertip müstahab olaydı, tehiri mekruh olan, akşam namazını müstahab için, tehir buyurmazlardı.

[6] Nitekim, Ezan babında geçti. Muhaşşî der ki, hâsılı kelâm: aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretlerinden, bir namazı, ne edaen ve ne kazaen makabline takdim ve mâbâdinden tehir etmek, vâkî olmamıştır. Eğer, tertibe riayet bazı eimmenin dedikleri gibi, müstahab olaydı, tertibin terkinin dahi cevazını beyan için, bir kere olsun, terk ederler veya terke işaret buyururlardı. Bu ise, kendilerinden ve ne sahabe hazeratının birinden, ne kavlen ve ne fiilen naklolunmamıştır.

Tertibin istihkakı, faite az olmak ve hatırda bulunmak ve vaktiyyanin vakti daralmış olmamak, kayıtlariyle mukayyettir.

Faite, vitirden gayri altı ve daha ziyade olursa kesîr[1] ve altıdan az olursa, kalîl tesmiye olunur. Bu sayıda, vitir hesaba konulmaz. Ve lâkin, bir faite — velev ki vitir olsun — hatırda iken, kılınan beş vaktiyye ile, altı sayılır.

İmdi bir faitesi var, ve hatırında, ve vakit dahi vâsî, iken onu bırakıp ta, vaktiyeyi kılan kimsenin vaktiyyesi, tertîb lüzumuna mebni, fasit olur.

Fesat, İndel-imameyn kat'îdir[2]. İndel-imam mevkuftur ki, tekarrür edip kalmak, ve mündefi olmak arasında, müteredditolup, onun tekarrürü, namaz adedinin haddi-killette kalmasına, ve indifaı, haddi kesrete varmasına, mütevakkıf bulunur[3]. Eğer o kimse vaktiyyeden sonra, faiteyi kazâ ederse, kıldığı vaktiyyenin fesadı tekarrür etmekle, onu da iade veya kazâ eylemek lâzım gelir. Ve eğer, o vaktiyyeden sonra, faitesini kazâ etmeyip, ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve beşinci vak tiyyeleri dahi kılarsa, onlarda da, birer birer fesat tekarrür edip, fâsit dahi, metrûk hükmünde olarak, metrûk namazların adedi — faite ile — altı olmakla, beşincinin ki, hükmünce altıncıdır, vakti çıktığından itibaren, tertibin sukutuna mebni, mündefi, ve namazlar sahih olmuş olur. Meselâ:

Sabah namazını, uyku ile geçiren kimse, öğlenin edâsından evvel, onu kazâ etmek lâzım iken, bırakıp, öğleyi kılarsa öğlesi, ve ikindiyi kıldıkta ikindisi — ilâ ahirihî — fesâdi-mevkuf ile fâsit olup, eğer namazlar, kesret haddi olan altıya varmadan, faitesi olan, sabah namazını kazâ ederse, lâzım olan tertibi, ihlâl etmiş olduğu cihetle, fesat tekarrür eyleyerek, kıldığı vakit namazlarını, sırasiyle kazâ etmek lâzım gelir. Ve eğer, o namazlar, kesret haddine varmış, yâni faitesini, kazâ etmeyerek, bırakıp, vaktiyyelere devam ile, ertesi günün sabah namazını dahi kılıp, güneş doğmuş bulunursa, tertîb sâkıt ve lüzumsuz kalarak, tekarrür etmek üzere olan fesat, mündefi olmakla, kıldığı farzlar sahih, ve ancak ilk günün sabah namazı kazâ olur.

İşte bu, namazdır ki, hakkında (bir namaz, beş namazı ifsat ve bir namaz, beş namazı tashih eder) denilir. Müfsit olan, bir namaz, şol faitedir ki, hatırda iken bırakılıp, vaktiyyeler kılınarak, onlardan beşinci namazın vakti çıkmadan, kazâ olunmuştur. Musahhih olan, bir namaz dahi, eda olunan beş namazın, şol beşincisidir ki, kılınmış ve vakti dahi çıkmış olmakla, metrûk faite ile beraber, mecmuu adet, altıya bâliğ olmuştur.

Bu şart sahibi tertip içindir.

Mezkûr kayıtlar mucibinde, tertîb üç şeyin, biriyle sâkıt olur:

Birincisi, zıykı vakittir ki, vakit daralıp, hem faiteyi ve hem vaktiyyeyi, îfâya kâfi olmamaktır[4]. Bu halde, mütevater ile amel, lâzım ve çünkü, meşhur ile amel, kat'î iptali, müstelzim olur[5]. Sinai vakit, sebebîyle aralarını cemi mümkün oldukta, onunla da amel olunur. Ziykivakit sebebiyle, cemi müteazzir oldukta, elbette vaktin farzı mukaddemdir. Yitiği ararken, mevcudu kaybetmek akıl kârı değildir.

---

[1] Çünkü, vaktiyye vazifesi, beş iken altı olmakla, tekessür eylemiş olur. Vitir dahi, kazâsı lâzım bir namaz ise de, bu hesapta sayıya dahil olmaz.

[2] Yâni bilâ tevekkuftur. Lâkin, — indessânî — fâsid olan vasıf, farziyyettir. Ve — indessâlis — salâtın aslıdır.

[3] Dürer haşiyesinde mezkûr fesadın, tertibin vücubünü bilene göre olduğu kaydı vardır.

[4] Müellif, maal-vaktiyye, fevaitin hepsini, istiaba vakit kâfi olamamak, demiş olduğundan, bundan anlaşılan, vakit cemiî fevaitten, dar olmayıp ta, vaktiyye ile beraber bazı fevaite kâfi gelmemektir. Meselâ: Öğle namazını unutarak ikindi namazına başlayıp, unuttuğu öğleyi, şöyle bir zamanda hatırladığında, öğlesiyle iştigal etse, ikindisi, kerahet vaktinde vâkî olacak. İndeş-şeyhayn onu kesip öğleyi kılar. İmam Muhammed indinde, ikindiye, devam edip, öğleyi, güneşin gurubundan sonra, kazâ eyler.

[5] Mütevater: salâtı mektubenin vakti, salâtı hazıra için olmaktır, çünkü vakitle farz olan namaz, vaktin kendi namazıdır, geçmiş namaz değil.

Meselâ, öğle kazası ile meşgul olmak takdirinde, ikindi namazı, yahut onun bir miktarı, kerahet vaktine kalacak ise, tertîb, — kavli esahta — sâkıt olup, vaktin çıkmasiyle, avdet dahi etmez.

Vaktin darlığına itibar, başlama zamanındadır. Faite, hatırında iken. vaktiyyeye başlayıp ta, onu uzatarak, vakit daralırsa, vaktiyye câiz olmaz. Meğer ki, onu katederek, sonra yine başlamış ola.

Faite hatırında değil iken, vaktiyyeye başlayıp ta, onu uzatmakla vakit daraldıktan sonra, faiteyi hatırlarsa, vaktiyye, o halde câiz olur[1]. Faite, müteaddit olup ta, vakit onlardan yalnız bir miktarına vaktiyye ile beraber kâfi olabilecek suretinde dahi tertîb — kavli esahta — sâkıt olur. Çünkü vakti, fevaitin bazısını tercih edip, onlara sarf etmek, diğer bazısına sarf eylemekten, evlâ olamaz.

İkincisi, nisyandır. Yâni üzerinde faite olduğunu unutmaktır[2]. Tertîb bu sebeple dahi sâkıt olarak, kılınan vaktiyye, sahih olur. Çünkü, unutunca artık faiteyi ityana kudret olmaz. Hak celle ve âlâ dahi, bir nefse, onun kadir olmadığını teklif etmez. Bir de, faitenin hatırlanmaması sebebiyle, vakti henüz mevcut olmamış ve binaenaleyh, vaktiyye ile içtima etmemiş demektir.

Üçüncüsü, fevaitin kesretidir. Fevait kesîr olmak — vitirden gayri — adeden altıya varmak ile olur[3] ki, vaktiyye tekrara vüsul île tekessür etmiş bulunur. Bu halde tertîbe riâyet, hareci müeddi ve külfet olur. Bu ise, nassan medfudur. Hem de tertibin, o halde iştiratı, vaktiyyenin fevt edilmesini müeddi olabilir ki, bu da, haramdır.

Tertibin sukutunda muteber olan, altıncı namazın vakti, çıkmaktır[4].

Fevaiti kesire ile[5] vaktiyye arasında, tertip sâkıt olduğu gibi kesîr olan nefsi fevait arasındaki tertîb dahi — alel-esah — sakıttır.

Giden geri gelmez, kaidesince, çok olan fevait kazâ oluna oluna sayıca azalarak, altıdan az kalmak ile, tertib avdet etmez[6] olduğu gibi, altı faitei-kadîmesi var iken, yeni bir faitesi

---

[1] Ve ona kat'î lâzım olmaz, zîra ona — evvelden olan şürû, (nisyan olduğu için) câizdir. Kesse de, saniyen başlayabileceği cihetle, kesmenin faidesi yoktur. Bekâ, iptidadan, eshel olduğu için, cevaza dahi, evlâ olmuştur.

[2] Nisyan ve cehil (unutma ve bilmeme) şâfiîde aynı hükme girer. Hanefîdeayn ayrıdır.

[3] Gerek hakikaten altı olsun, gerek hükmen altı bulunsun: bir faite üzerinden, onu mütezekkir olduğu halde, beş vakit namaz kılınarak, güzeran olmak gibi.

Vitir, bu hesaba katılamayacağından, istisna edilmiştir. Gerçi vitir, yatsıdan sonra kılınır, fakat kendine mahsus belli bir vakte sahip değildir. Bu yüzden namaz vakitleri beş olarak sübût bulmuştur.

[4] Altıncı namazın vakti girmekle, olduğu dahi, rivayet olunmuştur. Çünkü, beş namaz üzerine zait olan, tekrar hükmündedir.

[5] En az altı vakitlik faiteye, kesir ve onun aşağısına kalil diyoruz.

[6] Esah olan budur. Bunun hilâfına yâni, fevait killete avdet etmekle, tertibin dahi avdet edeceğine kail olanlar varsa da fetva bunun hilâfınadır. Nitekim metinde ve bundan sonraki dip notunda (hamişte) açıklanmıştır.

daha peyda olan kimsenin dahi, tertibi sâkıtı avdet eylemez[1]. (Bâzılar sukutun illeti, kesret olup, o ise, zail olmuş bulunduğu beyaniyle, tertibin avdetine kail olmuşlardır[2].

Fesad-ı mevkuf, evvelce dahi ifade edildiği gibi, hazreti imamın mezhebi olup, metinlerde açıklanmış olan da budur. Onun, mevkufun aleyh vaktiyyeler beşe bâliğ olmadan, faitenin kazâ olunmasıdır. Bu tahakkuk etmedikçe fesâd-ı mevkuf, mevkufun aleyhini bulamayarak mündefî olmakla, — evvelkilere istinat ile — namazların cümlesi, sahih olur[3].

İmameyn nezdinde fesadı-katîdir ki, hiç bir şeye mütevakkıf olmayarak, mütekerrer ve gayri zaildir[4] o kimse, o namazları yâni, hem metrûkeyi, hem de o hatırında iken, onu kazâ etmeyerek edâ ettiği beş vakit namazı, kazâ etmek lâzım gelir.

Fevait, zikrolunan suretle, altı oldukta[5], tertîb sâkıt olmakla ondan sonraki namazlar, ittifakan sahihtir.

Kaldı ki, imameyne göre, fesat bilâ-tevakkuf olmakla beraber, imam Ebû Yûsuf nezdinde — Hazreti imamın reyi veçhile — salâtın vasfına ve imam Muhammed nezdinde salâtın aslına mütaâllik olmak üzere, muhtelifün fihtir ki. imamı sani, imamı evvel gibi (her ikisinin kavillerinin ihtilâfı üzere) namazın farziyyeti fâsid olarak, namaz nafile olur, diyor İmamı salis ise, namaz esasından bâtıl olur, diyor. Semerei-hilâf, kahkaha ile, abdestin bozulması meselesinde, zahir olur ki, Şeyhayn nezdinde, kahkaha, namazın içinde vâki olmakla, abdest bozulmuş olur. İmam Muhammed nezdinde, namaz dışında vâkî olmakla, abdest bozulmuş olmaz[6].

---

[1] Yeni fevait ile eski fevait, tertibin ıskatında müsavidir. Evvelkinde, ashab ve meşayihimizin, mütekaddimin ve müteehhirîni müttefiklerdir. İkincisinde, hilâf vardır, şöyle ki, bir aylık namazı kazâya bırakarak, vaktiyyata ikbal etmiş olan kimse, vaktiyyelerinin dahi, birini geçirerek, o hatırında iken, diğer vaktiyyeyi kılsa, bâzı müteehhirîn demişlerdir ki, onu tehavünden zecren, bu namaz caiz olmaz. Bâzılar caiz olur, demişlerdir. Zamanımızda bununla üfta etmek evlâdır. Zira, ibadatta tehavün, faşîdir (yaygındır). İmdi, otuz sabah namazı kazâ edip, sonra dahi öğleleri ve ikindileri «ilâ âhirini» kazâ eylese, hepsi sahih olur. Fevait — çoğaldıktan sonra — kıllete, dönmüş olmakla dahi, tertib avdet etmez. Nitekim, bir aylık namazı kazâ edip te, yalnız bir günlüğünü kazâ etmeden, vaktiyyeye başlasa ve faitesi dahi, hatırında bulunsa, şûruû, câiz olur. Bütün fevaitini kazâ etse, dahi tertip avdet etmez. Lâkin, müellif (Hidâye sahibi) ve sairi, fevaitin hepsi, kazâ edilmiş olmak sûretinde, tertibin avdet edeceğini, zikretmişlerdir.

[2] Zikr olunan iki sûrette de — esah rivayet — avdet etmemektir. Fetva dahi, bunun üzerindedir. Çünkü, bu faite ile iştigal, o fevait ile iştigalden evlâ değildir. Hepsiyle iştigalde ise, vakit farizasını fevt etmek vardır. Onların dedikleri, tehavünden zecri değil, tehavünü müeddi olur. Çünkü, salâtı fevt etmeği itiyad edip te, nefsine tekâsül, galip olmuş olan kimse: «tertip olmaz ise, cevaz da olmaz» diye üftaedilse, diğer namazı dahi, geçirip, arka arkaya olacak, fevait haddi kesretevarır.

[3] Çünkü hükmün sıhhati, illetin varlığına istinad etmiştir. Terk edilen namazların kazâsı ile diğerleri de fesattan kurtulmuş olur. İlletin avdeti ile hükmünde avdet edeceğine dair başka misaller de vardır: Zekâtını sene içinde veren, sene sonunda nisaptan düşerse, (fakirleşirse), o zekât farz yerine değil, nâfile yerine kaimolmuş olur. Arafattan dönüşte akşam namazını yolda kılan kimsenin namazı Müzdelifeye gelince nafileye münkalip olur. Şayet onu Müzdelifede o gece iâde etmezse fecrin tulûu ile iâde imkânı kalmadığından tekrar farza münkalip olur. Öğle namazını evinde kılıp, sonra Cuma namazına çıkan insan da öyledir. Cumaya yetişip, Cuma namazını kılabilirse evinde kılmış olduğu öğle, nâfile yerine geçer. Cemaate yetişemez de Cumayı kılamazsa o namaz farz yerine kaim olur.

[4] Çünkü, illetin tesiri ancak mâbâdinedir: Av için öğretilmiş olan köpek gibiki, onun teallümü, üç kere, tuttuğunu yememesiyle, sabit olarak, ondan sonra tuttuğu av yenmeğe salih olur. Ondan evvel tuttuklarında, o salâh ve halâliyyet olamaz. Kölesini alış verişte görüp sükût eden, ondan sonraki tasarrufu hakkında, köleye— delâleten — izin vermiş olur. O tasarrufu hakkında değil.

[5] Tertibin sukutunda sevab olan, metrukeden başka, beş namaz, daha olmağa itibar olunmaktır ki, onunla altı sayılır.

[6] İmam Muhammedin kavli, istihkakı-tertib meselesinde, mütemessek olan, hadîsi sabık ile mahcuptur ki, imam arkasında, faitesini tezekkür eden kimse, namazına devam ile memurdur. Hem de vasfa âit olan şey ile, onun butlanı, aslın butlanını, icap etmez: kefareti-muassirin savmında olduğu gibi ki, muassir olan kimse, savm ile kefaret orucunun müddetinin hitamından evvel, yesare ermek takdirinde, tuttuğu oruç, kefaret olmasa, nafile vâkî olur.

Faitei metrûke, vitir olmak dahi, feraizden biri olmak gibidir ki, tertîb sahibi olan kimse, vitiri kılmadığı hatırında iken, sabah namazını kılarsa, salât fecir — indel-iman — mevkufen fâsit olur.

Fevait, çok oldukta, farzlar ve evkatın tezahümüne mebni kazâedilecek her namaz: senenin ayının nci ... gününün öğlesini kılıyorum, demek gibi, tâyine muhtaç olup, bunda ise, külfet derkârolmakla, musâllî kendi hakkında, işi teshîl etmek istedikte, (vaktine yetişip te kılamadığı ilk öğleyi...) ve yahut, isterse (son öğleyi...) diye, niyyet eyler ki, her kılışta, ilk yahut son kalanı, kazâ etmiş olarak,tâyin hâsıl olmuş olur[1].

Kenz'de buna muhalif olarak, tâyine hacet olmadığı ve niyyete (üzerimde olan bir öğle veya ikindiyi kazâ ediyorum) demek kâfi olduğu zikrolunmuştur.

İki hükmün ikisi dahi musahhah olmakla[2], tashihin ihtilâfı cihetiyle, iş ittisa etmiş demektir. Allah raûf ve rahimdir.

Fevaitin kemiyyetini bilmeyen kimse azamîye göre amel eder. Eğer sayısı hakkında bir kanaati yok ise, üzerinde fâite kalmadığını, teyekkun edinceye kadar kazâ eder.

Fevaitin kazâsı ile iştigal etmek, nevafil kılmaktan evlâ ve ehemdir. Yalnız, mârûf sünnetler müstesnâdır ki, onları nâfile niyyetiyle kılar[3]. Diğer nevafilde, ona bedel, kazâyı niyyet eyler[4].

Bir namazı kılıp kılmadığında, şek eden kimse, vakit bâki ise, iade eder. Zira, vücubün sebebi olan vakit, kaimdir. Edada ise, şek vardır. Vakit çıktıktan sonra, şek etmişse bir şey lâzım gelmez. Zira vücubün sebebi geçmiştir. Ademi-eda dahi meşkûktür. Müslimin, zahirihali, dahi, namazı vaktinde kılmış olmaktır.

Salâtın noksanında, meselâ, bir rekât eksik kılmış olduğunda, şek eden kimse, eğer namazdan fâriğ olmamışsa, onu tamamlar ve her rekât âhirinde oturur, ve eğer fâriğ olduktan sonra, şek ederse bir şey lâzım gelmez. (Bu nevi meseleler secdei sehivin ahirinde zikredilmiştir.)

Darı harpte yâni, ecnebi diyarında müslim olup ta, ahkâmı-şeriyyeyi cahil olmak cihetiyle, namaz kılmamış olan kimse, cehli müddetinde mâzûr olur ki, dârı İslâma geldiğinde, onları duyup, öğrenmekle, kazâ etmek lâzım gelmez. Çünkü, hitap ancak, onu bilmekle ve yahut onun delîli ile, müteveccih olur ki, o da, dârı islâmda bulunmaktır. Onda, bunlar mevcut olmamıştır.

Dârı islâmda, şerâyî zahir ve şâyî olmakla, burada ihtida eden, bilmemesi ile, mâzur olamaz.

Cemaat, edada meşrû olduğu gibi, kazâda dahi meşrû olmak ve ezan, yahut ikamet okunmak mesaili için, ezan, ikamet ve imamet babına müracaat olunsun.

İDRAK-İ FARİZA: (CEMAATA YETİŞMEK)

İdraki fariza, mükellefin farza yetişmesi demektir. Yâni, farz olan namazı, imamla kılmağa yetişmek ve o meziyyeti elde eylemektir. Çünkü, cemaatin münferit üzerine, yirmi yedi derece faik, meziyyeti vardır.

---

[1] Müellifi merhum, tarihin tâyinine misal olarak, bin elli dört senesi ikinci cemadının, on sekizinci pazartesi gününü, göstermiştir ki, onda — Muhaşşinin ifadesi veçhile — bunun, telîf tarihine işaret nüktesi vardır. Bu eseri kemterin, şu günkü,tahrîr tarihi dahi, bin üç yüz yirmi bir senesi zil-kadesinin on birinci cuma günü sabahıdır.

[2] Burada mezkûr olan, Zeyleînin ve Kenzde mezkûr olan Zâhidînin tashihkerdesidir.

[3] Kudûrî şerhi muzmerratında salâtı-duha ve salâtı-tesbîhi ve ahbar ve hadîste vârid, sair namazları da, bu meyana ithal etmiştir.

[4] Hiç bir namazını geçirmemiş olan kimse, ömrü müddetince, namazlarını ihtiyaten kazâ etse, mekrûh olur, denildi. Mekrûh olmaz, diyenler de oldu. Çünkü, seleften çok kimseler onu yaptılar. Efdâl, o kimse dört rekâtlı farzların, son iki rekâtlarında — fatiha ile — sûre okumaktır. Çünkü, min veçhin nevafildir. Farz olmak ihtimaline göre, onun dört rekâtında dahi, sûre zam etmiş olmak, nefelde vâcibi terk eylemekten evlâdır.

Bu bapta, münferiden başlanan farz için, cemaat akd olunuverirse, onu cemaatle hâsıl etmenin keyfiyetinden yâni, tahsili tarîkinden bahs olunacak demektir.

Bâbın mesaili, bundan ibaret değil ise de, en mühimmi bu olmak itibâriyle, bahsin unvanı bu olmuştur[1].

Bu bapta, asıl budur ki, kasden ve bilâ özür[2] ibadeti bozmak, yâni başlanmış namazı bozmak «Amellerinizi iptal etmeyiniz» (Muhammed: 33) kavli kerimine binaen, haram ise de, cemaat faziletini ihraz için bozmak, tecdid ve islâh için, mescidi yıkmak kabilinden olarak, câizdir. Çünkü o nakz, surette nakz ise de, mânâda ikmaldir.

İmdi, cemaatle namaz kılınır olan mevzide, münferiden farza baş lamış bulunan kimse, orada[3] o farz için, cemaat akdolunarak, imam iftitah tekbirini aldıkta, henüz secde etmemiş ise, hemen kesip, imama iktida eyler[4] ki, bu kesme ve uyma, müstahaptır.İkmal için olan katı, ikmaldir. Rekât dahi, henüz tamamlanmadan bırakılabilir.

Her farz — ales-sahih — böyledir[5]. Farzın kazası dahi, edası gibidir.

Nezri müttehit farzı müttehit, nezri muhtelif, de, farzı muhtelif gibidir.

Eğer musâllînin, başladığı namaz nefel ise, onu iki rekâta tamamlayıp selâm vermedikçe, kesmez. Meğer ki, yanında fevatından havf ettiği cenaze namazı ikame edilmiş ola. O halde, nafilesini kesip, cenaze namazında, imama iktida eyler. Zira ki, onun halefi yoktur. Kestiği nafileyi ise. sonra kazâ eyler. Ve bu suretle cenaze namazı sevabında dahi bulunmuş olur.

Musâllî başladığı farzın ilk rekât secdesini etmiş ise mesele, kılınan farzın dörtlü veya dörtlünün gayri olmasına göre, muhtelif hükümlü bulunur. Şöyle ki, kılınacak farz, dört rekâtlı olmadığına göre, musâllî kıldığı ve secde ile tamamladığı ilk rekâtı henüz secdesini etmemiş olmak suretinde olduğu gibi, hemen — bir selâm ile — kesip, imama iktida eyler.

Çünkü iki ve üç rekâtlı farzlarda başladığı farzı kesmeyip ikiye tamamladığı takdirde namazı tek başına kılmış olur. Bundan sonra imama uyacak olsa kendi namazı farz değil, nafile olmuş olur.

Musâllî, eğer bunlardan ikinci rekât için, secdeye varmış ise, kesmeyip, itmam eyler.

Kılınacak farz, dört rekâtlı olduğuna göre, musâllî kıldığı ve secde ile tamamladığı, ilk rekâta, onu siyaneten bir rekât daha, ilâvesiyle, teşehhüd ederek selâm verir. Ondan sonra cemaat faziletini ihraz için, farz kılıcı olarak, imama iktida eder. Evvelce münferiden kılmış olduğu, iki rekât nafile olur.

İmam, namaza başladığı vakit[1], musâllî kendi kendine iki rekât kılmış bulunmak suretinde dahi, hüküm budur ki, hemen teşehhüdü ifa ile selâm verip, farz için imama

---

[1] Yoksa, mesailin tenevvüü itibariyle, bu baba (mesaili şetta) unvanı dahî uygundur.

[2] Salâtın kesilmesini mucip veya mücevviz özürler olduğu, geçen bahislerde mübeyyendir. Meselâ, tehlikeli bir anda istenilen yardım ve boğulmaktan tahlîs veya yangın gibi, mühim bir işe mebni, salâtı kesmek vâcip ve hayvan boşanmakve kaynamakta olan tencerenin taşması misilli özürlere mebni ise, câizdir.

[3] Başka yerde değil. Bu kayda göre, kendi hanede olup, cemaat mescidde ikame olunmak ve yahut kendi bir mescidde bulunup, cemaat, diğer bir mescidde ikame edilmek suretinde, namaz kesilmez. Şurası var ki, cemaat kendisini fevteden kimseye cemaat talebi ve cemaatin bir mescidi ile mukayyed olmamak üzere vücubü, ve kesmenin ikmal demek olacağı, musarrah iken, fark zahir olamaz.

[4] Müellif, o kimsenin salâtını kesmesini, kaimen bir selâm ile olmak kaydiyle, takyit etmiş ise de, Kuhistânîde ve Mecmeul-enhurde kesme, mutlak olarak mezkûr olmakla, selâm ile olup olmamağa ve kaimen, yahut rakian olmağa şâmildir.

[5] Musâlli eğer dört rekâtlı farza durmuş ise, — cenaze namazının geçmesinden korkmayan müteneffil gibi — bir şefaı itmam etmeyen, onu kesmez. Çünkü, kendisine iki faziletin cemi mümkün olur ki, o kimse, hem iki rekât nafile kılmış ve hem cemaata yetişmiş olur. Dörtlü farz ile takyit, ikili ve üçlü farzda, rekâteyn, itmam olunmayacağına mebnidir.

iktida eyler. Eğer üç rekât kılmış bulunursa, kendi namazını dörde tamamlayıp, sonra isterse, nafile kılıcı olarak, imama iktida eder[2].

Dörtlü farzlardan olan öğle ve yatsı namazlarından sonra, nafile kılmakta kerahet olmadığı için, iktida efdâldir. İkindi namazı, bu hükümden müstesnadır ki, ikindi namazını kıldıktan sonra, nafile kılmak, menhi olmakla, musâllî, onda müteneffil olarak iktida etmez.

Musâllî, dörtlü farzın üçüncü rekâtına münferiden kaim olup ta onun secdesine varmadan, o farz için cemaat ikame edilirse, hemen kaimen bir selâm ile namazı keser, yahut kuuda avdet edip, selâmı kaiden verir ve her iki surette kılınan iki rekât, — fil-esah —[3] fâsit olmayıp, nâfile olur.

Musâllî, cumanın sünnetine başlamış olup ta, hatip hutbeye başlamak[4] yahut öğle sünnetine durup ta, öğlenin farzı için, cemaat ikame olunmak suretinde, iki rekât kılıp oturduktan ve tahiyyat okuduktan sonra selâm verir[5]. Hutbeyi dinleyip, cumayı kıldıktan veya öğlenin farzım edadan sonra, sünneti dört rekât olarak ve son sünneti dahi, başkaca kılar. Evvelce — bunda meşru olan — nefel bir şefa olarak, itmam edilmiş olmak cihetiyle, bunda onu iptal etmek dahi yoktur.

İkindinin farzından sonra, nafile kılmak mekruh olduğundan, ikindi namazının mendup olan sünneti, farzın cemaaten ikame olunmasına mebni, bir şefa olarak, kesilmiş bulunursa, onunla iktifa olunup, farzın edasından sonra, kazâ olunmaz. Amma, yatsının ilk sünneti farzdan sonra kazâ etmeğe, bir mâni bulunmadığından, kılınır.

Câmi ve mescitler, cemaatle farzların kılınması için olduğundan, sünnetlerde asıl olan, onları evlerde kılmaktır. Sünneti, evde kılamayarak camiye çıkmış olan kimse için, sünnete başlama, farzın ikamesinden evvel olmak hakkındaki mesail, zikrolundu. Farzın ikamesi, sünnete başlamadan mukaddem vâki olmak hakkındaki mesaile gelince: Mûtat olduğu veçhile, sünneti camide kılmak üzere, mescide giren kimse, o sırada ya imam farza başlamıştır, yahut başlamamıştır. Başlamadığına göre. müezzin, ikamete ya şürû etmiş veya şürû etmemiştir. Müezzin ikamete başlamamış ise, o kimse sünneti, caminin içinde yahut son cemaat yerinde kılar, eğer müezzinin ikamete başlama zamanı ise, sünnete durmak, mekruh olur[6]. Bu ifadeden, imamın farza başlamış bulunması suretinde, sünnete durmanın keraheti dahi anlaşılır[7]. İmam farzda iken, camide bulunan kimse, farzdan bir şey fevt etmeyecek dahi olsa, caminin içinde sünnet kılmakla iştigal etmeyip,

---

[1] İkamei salât ve ikamei cemaat tâbirlerinden maksut, kamet almak değil, fiilen namaza durmaktır. Nitekim, bundan mukaddem (iftitah tekbirini almak) iletâbir olunmuştur.

[2] Bahri Râikta denmiştir ki, o kimse bu nafile ile, cemaat faziletine yetişmiş olur. Ramazan haricinde, cemaatle nafile kılmanın keraheti, imam ve cemaat birbirleri ile haberleşerek nafile kılmak suretindedir.

[3] Serahsî demiştir ki, kuuda avdet etmezse, namaz fesada gider. Zira kılınan iki rekât, nefele münkalip olmak için, kuud lâbüddür. Evvelce ifa olunan kade ise, farz olarak vâki olmamıştır. Buna göre, — âlâ kavlin — teşehhüdü dahi iade eder, ve — âlâ kavlin — evvelki teşehhüd, ona kifayet eyler. Ve selâmı iki ve — âlâkavlin —bir verir. Fahrul-islâm ise demiştir ki, esah olan, o kimse imamın namazına şüruu niyyet ederek, hemen kaimen tekbir alır ki, imamın namazına şüruu zımnında, kendi namazının dahi, hatmi hâsıl olmuş olur. Ve isterse, sünneti-şüruudahi yerine getirmek üzere, el kaldırır.

[4] Müellifin, hatibin hurucundan maksudu, hatibin — fiilen — hutbe etmesi demek olduğu, haşiyede bir kaç satır sonra, musarrahtır. Hatib minbere müteveccihen, yerinden hareket ettikten itibaren, sünnete durmanın keraheti mekruh vakitler faslında zikrolunmuştur.

[5] Bunda iki fazilet içtima edeceği için, ercah olan budur. Bâzı fukaha onun şüru ettiği sünnet, salâtı-vâhide olmakla, dörde tamamlamak lüzumunu tashih etmişlerdir. İki faziletin biri, nefeli ifa ve diğeri hutbeyi dinlemek veya cuma farizasını eda eylemektir. Müellif, cuma sünneti hakkında der ki, müezzinlerin teininle iştigal ettikleri sırada, sünneti bir şefa kasr etmekten ise ikmal eylemek evlâdır, zira o zaman henüz hutbeyi dinleme zamanı değildir.

[6] Çünkü, cemaate muhalif gibi görülür. Töhmet mevzii ise, ondan kaçmakgerekir.

[7] Kerahet, mevzii vukuf itibariyle, mütefavit olup, en şedidi, safa karışarak sünnet kılmaktır. Saf arkasında — bilâ hail — kılmak dahi, kerahette onu takipeder.

hemen imama iktida eyler. Caminin dışında ise, ve rekâtı kaçırma korkusu da mevcutsa, yine iktida edip, korkusu olmadığı takdirde, iki faziletin ikisini de elde etmek mümkün olmakla, sünneti kıldıktan sonra iktida eder.

Camide ikamet alınmak üzereyken, sünnete durmanın kerahetinden, sabah namazının sünneti müstesnadır ki, onu evde kılamayarak, camiye giren kimse, imamı farza durmuş dahi bulsa, tahiyyatta olsun, yetişerek, cemaat faziletini fevt etmemek üzere, safların dışında bir mahalde, evvelâ onu kılar[1], sonra imama iktida eder. «İkametten sonra farzdan başka namaz yoktur.» hadîsi, nevafil babında, mezkûr mezayaya mebni sabah namazının sünnetine şâmil değildir.

Camide, sabahın sünneti ile, iştigal takdirinde farzda imama yetişmekten emin olamaz ise,[2], sünneti terk edip[3], imama iktida eyler. Çünkü, cemaat sevabı, sünnet sevabından da büyüktür[4].

Efdâl olan, onu da kılmaktır. Zira sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, onu hanelerinde kılarlar ve mescidi şerifte kılanları, hoş görmezlerdi[5].

Ehab olan, onu fecrin tulûu iptidasında kılmaktır[6]. Çünkü, sebep mevcut olmuştur. Ve fiili Nebiye (aleyhis-salâtü ves selâm) evfak bulunmuştur. Bir kavle göre farzın yakininde kılmaktır. Çünkü, ona tâbidir.

Sabah namazının sünneti, ancak farz ile beraber fevt edilmiş olmak suretinde zevalin kubeyline kadar, kazâ olunur. İmam Muhammed, güneşin doğmasından sonra ve zevalden evvel, yalnız dahi kazâ olunur, demiştir. Demek ki, tulûdan evvel ve zevalden sonra, ittifaka kazâ olunmaz. Farzı, gerek münferiden ve gerek cemaat ile, kılmış olsun.

Öğleden evvel olan sünneti, farza durulduğu veya durulmak üzere olduğu için, evvelce kılamamış olan kimse[7], farzı müteakip onu kazâ eder[8]. Ve müftabih olan kavle göre, onu son sünnetten evvel kılar[1].

---

[1] Sünnet kılmak için safa karışarak ve yahut hemen saf arkasında durmak, mekruhtur.

[2] Tahiyatta yetişmek dahi kâfidir. Bir rekâta yetişmekle tekayyüd etmez. Bu bapta imam Muhammed ile Şeyhayn arasında, ihtilâf dahi olmayarak, o kimse cemaat faziletini, ittifak ihraz etmiş olur. İmam Muhammedin muhalefeti, cuma namazındadır ki, ondan ikinci rekâtın en azına yetişen, cumaya yetişmiş, olmaz vehattâ, ona zuhru bina edebilir.

[3] Terk etmek tâbiriyle, ona başlamamış olmayı, ifade eylemiştir ki, başlamış, ise, onu mutlaka itmam eder. Çünkü, o halde kesmek, iptal için, olmuş olur.

[4] Çünkü, cemaat fazileti, münferiden kılınan farza, yirmi yedi derece faiktırki, sabahın sünneti, o derecelerin birine bile baliğ olamaz.

[5] Hadîste varit olmuştur ki, sabah sünnetini evinde kılanın rızkı tevsî olunur. Ve kendi ile ehli arasında — anlaşamama — az olur. Ve o kimse, iman ile ömrünü hatm eyler. Ve sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurmuşlardır ki, «kişinin kendi evindeki namazı, benim bu mescidimdeki namazından efdaldir. Farz müstesnadır.» Halbuki, diğer hadîsi şerifte: «Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, ondan mâdâda kılınan, bin namazdan efdâldir. Mescidi harâm müstesnadır. Mescidi haramda kılınan bir namaz, benim mescidimde kılınan yüz namazdan ve beyti-makdiste kılınan, beş yüz namazdan efdaldir,» buyurmuşlardır. Zikrolunan hadîsi şerife mebni Hidaye sahibi: Cemîi sünen ve nevafilde, efdâl olan hanede kılınmaktır, dedi. Meğer ki, avdetinde, başka şeyle iştigal edip, son sünneti unutmak korkusu ola. Bâzılar, öğlenin ve akşamın son sünnetlerini mescidde kılar, onlardan mâdâsını değil, demişlerdir. Fakih Ebû Câfer, bununla üfta etmiştir.

[6] Muhaşşi der ki, ilk rekâtta fatihadan sonra kâfirûn sûresini ve ikinci rekâtta ihlâs sûresini okur. Ebû Hureyre hazretlerinden böyle rivayet olunmuştur. Birinci rekâtta elem neşrah sûresi ve ikinci rekâtta elem tere sûresi okunursa, eleme kâfi olacağı, imam Gazali tarafından rivayet edilmiştir. Bu iki rivayetin, ikisi arasını cemederse güzel olur. Ve emri-nefel, müttesî olduğu için, bu cemîde kerahet dahi olamaz.

[7] Bâzı fukaha, onu farz ile beraber, fevt etmek suretinde, vakitten sonra dahi kazâ eder, demişlerdir. Çünkü, nice şey vardır ki, kasden sabit olmadığı halde tebean sabit olur.

[8] Alâ kavlin, aslâ kazâ etmez, çünkü, ona muvazabet, ancak farzdan evvel olmak üzere, sabit olmuştur.

Bazılar, faslı-vâhid, fasleynden evlâ olacağına, ve hazreti Âyişenin bu baptaki bir hadîsine mebni[2], son sünnetin evvel kılınmasına kail olmuşlardır.

Cumadan evvel olan, dört rekât sünnetin dahi hükmü, öğleden evvel olan, sünnetin hükmü gibidir.

Yatsıdan evvel olan, dört rekât sünnetin, farzdan sonra kazâsında bir mâni yoktur[3]. İkindiden evvel olan dört rekât böyle değildir ki, o. farzdan sonra kılınamaz.

İdraki fazilet başka ve idraki cemaat başkadır. Teşehhüdde dahi imama yetişen, ittifakla cemaat faziletine yetişmiş olur. Halbuki, dört rekâtlı farzın, bir veya iki rekâtında imama yetişen — bilittifak — ve onun üçüne, ve üçlü farzın ikisine yetişen — ales-sahih — cemaate yetişmiş olmaz.

Semere; yeminde meydana çıkar ki, cemaatle kılmağa yemin edenin, suveri mezkûrde yemini yerine gelmiş olmaz. Ve camaatle kılmağa yemin eden, yemininde hânis olur.

Gerek mukîm, gerek misafir vaktin, yahut cemaatin, geçmesinden emin olduğu halde, farzdan evvel, tetavvu eder yâni, sünneti müekkede ve gayri müekkedeyi kılar.

Vaktin yahut cemaatin fevatından emin olmazsa, sünnet kılmaz. Aynı şekilde az olan necisi[4] gasl ve izale ile, iştigal takdirinde vaktin veya cemaatin fevatından emin olmaz ise, onu da yıkamaz. Çünkü vakte göre, aslı edayı, ve cemaate göre, edanın kemalini fevt ettirici şey ile iştigal câiz olamaz[5]. Eğer başka bir cemaat bulabilecek ise, necaseti kalîleyi dahi. gasl ve izale ederek, namazı istikbal eylemek efdâldir. Tâ ki, namaz; ittifakla sahih olsun[6].

İmama rükûda yetişip müşarik olan kimse, rekâta yetişmiş olur.

Rekâta yetişmek için şart: Ya kıyamın bir kısmında ve yahut kıyam hükmünde olan, rükûun cüzünde, imama müşarik olmaktır.

Kıyamın cüzünde, imama müşarik olup ta, onunla beraber rükû edemeyen kimse, o rekâta yetişmiş, ve fakat lâhik olmuştur. Lâhıkın hükmü imama mütabeatten evvel, geçmişi telâfi etmektir[7].

İmam rükûda iken yetişip, rükûun cüzünde ona yetişmek kendisine mümkün iken, kaimen aldığı iftitah tekbirinden[8] sonra, imam rükûdan başını kaldırıncaya kadar oyalanan muktedi, o rekâta yetişmiş değildir. İktida sahih, ve rekât fâittir. O kimse, mesbuk olmakla, imamın ferağından sonra, o rekâtı kılar[9].

---

[1] Çünkü, ilk sünnet, son sünnete mukaddem olan, farza mütekaddimdir. Onun meselemizde, farza tekaddümü, teazzür etmiş ise de, sünnete tekaddümü, teazzür etmemiştir. O takdim olunur.

[2] Ki, hazreti Aişe (R. A.) efendimiz hazretleri, ilk sünneti, son sünnetten sonra, kılarlardı, demiştir.

[3] Seyyid Ebus-suûd, kendi şerhinde demiştir ki, meseleyi, dürrü muhtarda olduğu veçhile öğleden ve cumadan evvel olan sünnetler ile takyid, yatsıdan evvel olan sünnetten itiraz içindir. Çünkü, o sünnet mendube olduğu için, aslâ kazâ olunmaz. İkindiden evvel olan sünnet dahi böyledir. Belki o, ikindiden sonra teneffülde kerahet olduğu için, kazâ olunmamağa evlâdır.

[4] Kitab-ut-tahâreye bakınız.

[5] Maksud, şer'in izin vermediği müfevvittir. Yoksa, câiz olduğu da vardır: Necaseti mânîada ve hendek hafrı hâdisesinde olduğu gibi.

[6] Zira imam Şâfiî hazretleri, namazın necaseti kalîle ile dahi fesadına, hükmeder.

[7] Onu, imamın ferağından sonraya, tehir etmek mekruhtur.

[8] Eğer tekbiri, eğilerek alır ve rükûa yakîn bulunursa, başlama sahih olmaz.

[9] İbni Ömerden (R.A.) vârit olan şeye binaen ki, hazreti müşârünileyh «İmam râkî olduğu halde yetişip de, başını kaldırmadan, sen dahi rükû edersen, o rekâta yetişmiş olursun, sen rükûa varmadan, imam başını kaldırırsa, o rekât, fevt olmuş olur,» buyurmuştur. Hazreti Ebû Hureyrenin hadisinde dahi «Rükûa yetişen rekâta yetişmiş olur.» buyurulmuştur.

İmama rükûda yetişmek isteyen kimse, sünnet olan senayı okumağa muhtaç olmadığı gibi[1], biri iftitah ve diğeri rükû için olmak üzere, iki tekbir almağa dahi, muhtaç olmaz[2]. Bir tekbir alıp, onunla iftitahı değil de, rükûu niyyet eylese dahi, câiz ve niyyet lâğv olur[3].

İmama secdede yetişmek, o rekâta yetişmek değildir. Ona binaen, imamı secdede bulan kimsenin, hemen iktida ile secdede imama müşareketi, namazına mahsup olmaz. Bununla beraber, secdede imama müşarik olmak, ona vâcip olmakla, o kimse hemen tekbiri-iftitahı müteakip secdeye varır[4]. Eğer secdeye inmeyip kendi kendine rükû ettikten sonra secdeye varır ve imama sücudda müşarik olursa, iki secdede, müşarik olduğuna göre, onlar namazına mahsup olmamakla beraber, namazı da fâsit olmaz. Eğer yalnız bir secdede, imama müşarik olursa, namazı bâtıl olur.

Bu iki suret arasındaki fark şudur ki, birinci surette, ancak bir rükû, ziyade etmiş olur ki, onun ziyadesi zarar etmez[5], ikinci surette ise, kendi başına bir rekât ziyade eylemiş olur ki. işte o, müfsittir.

İmam namazda bulundukça, mesbûk ona muktedi ve müttebîdir. Onun geçmişi kazâ için infiradı, ancak imamın teşehhüdden fâriğ olmasından sonradır. Binaenaleyh, imamı kadei ahîrede bulup, ona iktida eden kimse ayakta durarak, kıyam ve kıraet rükülerini yapsa onun, imamın teşehhüdden fâriğ olmasından evvel olan, kıyam ve kıraeti, muteber olmaz.

Muktedî, imamdan evvel rükû eder, ve onun rükûu, imamın - namaz câiz olacak kadar - kıraetinden sonra vâki olur, ve imam dahi, rükûda ona yetişir ise, onun rükûu, müşareketin vücuduna mebni sahih, ve müsabakatın vücuduna mebni mekrûh olur.

Böyle olmaz ise, yâni, ya imam rükûda, ona yetişmezse ve yahut namaz câiz olacak kadar - kıraet etmemişse, o kimsenin rükûu - zamanından evvel olduğu için sahih olmaz. Ona binaen imamın rükûundan sonra, bir rükû daha etmek, ona lâzım olur[6]. Eğer bir rükû daha etmeyerek, namazı öylece kılıp, bitirir ise, namazı bâtıl olur.

İmamdan evvel secdeye varan muktedi, eğer secdeye, imam rükûdan başını kaldırdıktan sonra varmış ve imam dahi, secdede, ona yetişip müşarik olmuş ise, onun sücudu sahih, fakat mekrûh olur.

Eğer imam secdede ona yetişip müşarik olamaz ise, muktedînin sücudu - zamanından evvel olduğu için - sahih olmayıp, onun lâhik sıfatiyle, bir secde daha etmesi lâzım iken, o secdeyi etmeyerek, namazını öylece kılıp bitirirse, namazı sahih olmadığı gibi, imam rükûdan başını kaldırmadan evvel, muktedi secde etmiş olmak suretinde dahi, Ebû Hanîfe hazretlerinden o Sücudun kâfi olamayacağı rivayet olunmuştur. Çünkü, o sücûd, imam

---

[1] Esah olan budur ki, imam kıraete şüru etmiş olduktan sonra Salâtı-sırriyede dahi, sübhaneke okumak yoktur.

[2] Sücud ve kuudda, imama yetişen, böyle değildir ki, o kimse, biri iftitah ve diğeri rükû için olmak üzere, iki tekbir eder. Farkın vechi dahi, ihtimal ki, budur: Rükû, kıyama karîb olduğu için iftitah tekbiri, rükû tekbirinden mugnî olabilirse de, rükû ile kıyam öyle olmadığından, rükû tekbire muhtaç olur.

[3] Rükû niyyeti lâğv olmakla, niyyet, iftitah için, vâkî olmuş olur. Çünkü, mahallinde olan rükün, kasd ile, tegayyür etmez.

[4] Müellifin ifadesinin zahiri, o kimse rükûa kasd edip te, rükû, kendisini fevt etmek suretinde dahi sücudda imama müşareketin vücubüdür. Bunu, Ebû Dâvûdun, Ebû Hüreyreden zikrettiği hadîs dahi, teyit eder ki, Hazreti Rasûlullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz: siz namaza gelip, bizi sücudda bulursanız, hemen secde ediniz ve onu bir şey, (yâni namazınıza mahsup) saymayınız, rükûa yetişen ise rekâta yetişmiş olur, buyurmuşlardır. Secdeye varmayarak, tevekkuf edip, imam secdeden kalktıktan sonra, iktida ve namazın bakiyyesinde mütabeat etmiş olanın dahi, namazı sahihtir. İmamın ferağından sonra, kılmadığını, kazâ eder.

[5] Fesâd zarariyle zarar etmez demektir. Yoksa, imama iktidadan sonra, ondan infirat demek olmakla, mekruh olur.

[6] O, rükûu imama mütabeatından evvel eder. Zira ki, lâhiktir. Eğer imamın namazdan ferağına değin, onu tehir ederse, o dahi, sahih ve lâkin, mekruh olur. Nitekim, lâhıkın hükmü budur. Bundan sonra, mezkûr olan sücud meselesinde dahi böyle söylenir.

hakkında zamanından evvel olduğu gibi muktedi, ona tâbi olmak cihetiyle, onun hakkında dahi, zamanından evvel[1] olmuş olur.

İmam secdeyi uzatmak sûretinde, muktedi secdeden kalkıp, imamı sacid bulmakla (ikinci secdede sanarak) yine secdeye varsa, ikinci secdeyi ve imama mütabeati niyyet etmiş olursa, ilk secdeyi niyyet etmek[2] ve yahut hiç bir niyyeti olmamak suretlerinde olduğu gibi, mutabeat cihetini tercihan, onun o secdesi, ilk secde olur (ve sonra bir secde daha etmek lâzım gelir). Ve eğer, yalnız ikinci secdeyi niyyet eylerse, secdesi, secdei saniye olup, bu halde imam (ilk secdesinden başım kaldırıp, ikinci secdeye varmakla), ona, o secdede müdrik (ve müşarik) olur ise, secde sıhhat bulur[3]. Ve illâ, onu iade eder. Eğer iade etmez ise, rükû meselesinde olduğu gibi, namazı fesada gider.

Meselenin hâsılı: İmam birinci secdede iken, muktedi iki secde etse, onun ikinci secdesi, namazın secdei saniyesi olarak, kendisi için kâfi olmaz[4].

Ezan babının âhirinde zikrolunduğu üzere, camide iken, ezan okunduktan yâni, namaz vakti olduktan sonra, namazı kılmadan çıkmak «Münafıklardan başkası ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescitten çıkmaz. Fakat tekrar dönmek üzere bir ihtiyaç için çıkanlar müstesnâdır.»

hadisine mebni, tahrimen mekruhtur. Meğer ki, diğer bir caminin imamı veya müezzini gibi, öbür cemaatı ikame edici bir kimse ola. Meselenin hükmünde, camide iken, ezan okunmuş olmak ile, ezandan sonra, camiye girilmek arasında, fark dahi yoktur. Hadisin mefhumu, ona dahi şâmildir.

Ezan okunduğunda, camide bulunan kimse, namazı münferiden kılıp çıkarsa, hakka dâveti kabul ve icabet etmiş demek olmakla, onun hurucu mekruh olmaz. Şu kadar ki, o kimse, cemaati terketme, kerahetinde bulunmuş olur. Eğer, onun çıkışından evvel, cemaat ikame edilmiş olur ise kılınacak namaz öğle ve yatsı olduğuna göre, çıkış yine mekruh olur. Çünkü, onlarda müteneffilen imama iktida mümkün iken, ayrılıp çıkmakta, haricîler ve şiîler gibi, cemaate muhalefetle ittiham olunur. Hadîsi şerifte ise, «Cenab-ı Allaha ve âhirete, iman eden töhmet mevziinde durmasın,» buyurulmuştur. İktida etmeyip, oturmak dahi, cemaate muhalefete mebni çıkış gibi mekruhtur. Sabah ve ikindi ve akşam namazları, iki evvelkilerden sonra, nefelin ve akşam namazında imama muhalefetin kerahetine mebni, böyle değildir ki, onlarda teneffülen iktida olunamaz[5]. Hadiste;

---

[1] Rükû meselesine kıyasen, mezkûr sücud dahi, kâfi olur. Çünkü, o meselede, onun rükûu dahi, imam kıraetten, henüz fâriğ olmadığı cihetle, onun hakkında, zamanından evvel olduğu halde muteber olmuş idi. Rivayeti mezkûreye itibar edersek, onun salâtının dahi, butlânına hükmederiz. Bir de, o rivayet, hazreti imamdan meşhur olana muvafık gelmez ki, rükûdan, başını kaldırmak sünnettir. İmam, onu terk etse, her ne kadar, mesnun olandan evvel secde eylemiş, olursa da, namazı fâsit olmaz. Bunun muktazası, muktedî hakkında dahi böyle denilmektedir.

[2] İmamın olduğu secdeyi, niyyet eylemek dahi böyledir.

[3] İmam rükûdan başını kaldırmadan, muktedi secdeye varmak meselesinde, o Sücudun, kâfi olmayacağı hakkında, İmamı Âzam hazretlerinden geçen rivayete göre, muktedînin bu secdesi dahi, her ne kadar, imam onda kendisine yetişip, müşarik olmuş ise de zamanından evvel edilmiş olduğundan, kâfi olmamak, lâzım gelir.

[4] Dürrü Muhtârda, böyle zikrolunup, tamamı hülâsadadır, denilmiş olduğundan, Tahtâvî merhum, hülâsada olanı, Bahirden naklen şöylece zikretmiştir: Muktedî, imamdan evvel secdeden başını kaldırıp, imam secdeyi uzatmış olmakla, muktedî onu, ikinci secdede zannederek, ikinci secdeye varsa, ve. halbuki, imam birinci secdede olsa, eğer muktedi, imama mütabeati, yahut imamın bulunduğu secdeyi veya birinci secdeyi, niyyet etmiş olsa, câiz olur. Ve eğer, ikinci secdeyi niyyet eylemiş, ve halbuki, imam birinci secdede olmakla, ondan baş kaldırıp, ikinci secdeye vardıkta, cephesini yere koymadan, muktedi, ikinci secdeden başını kaldırmış bulunursa, muktedînin secdesi, câiz olmaz. Ve ona, o secdeyi iade etmek lâzım gelir. İade etmez ise namazı fâsit olur.

[5] Gerçi, akşam namazından sonra, teneffül câizdir. Ve lâkin, tek rekâtlı nafile yoktur. Lâkin, bu muhalefet, ferağdan sonra olmakla, târif edilmiş olduğundan, mukimin misafire iktidası, suretinde olduğu gibi, muktedi, onu dörde tamamlar ve rekâtı râbiada, mesbuk gibi bulunur. İmam ile beraber, selam vermek takdirinde, namazın fesadı dahi, rivayet olunmuştur. Ve o halde, onu dört

«Bir namazdan sonra, onun misli bir namaz kılınmaz» buyurulmuştur.

Bu hadîsin mânâsı, talebi-ecr için, namazın iadesinden nehiydir. Mücerred, fesadı tevehhüme mebni, vesvesenin defi için, namazın iadesinden nehiydir, dahi denilmiştir. Alâ kavlin, mezkûr hadîs, cevamî ve mesacidde ilk şekli üzere, yâni ezan ikametle, tekrar cemaatten veyahut, kılınanda eksik olmak korkusuna mebni, feraizin iadesinden nehiydir.

Onun zikrolunduğu vech üzere, camilerde tekrar cemaatten, nehiy olmağa mahmul olması, âşikârdır[1].

SECDE-İ SEHİV: (YANILMA SECDESİ)

Sücudis-sehiv terkibi, şeyin sebebine izafetidir[2]. Maksut, secde cinsidir ki, secdeteyne şâmildir[3].

Bu bâbın mesaili, sehiv sücudunun hakikatine, sıfatı-şeriyyesine, şartına, sübutuna, keyfiyetine, hükmüne, mucibine, mahalline, sükutuna mütaâllik olmak üzere, çeşitlidir[4].

Sehv edene, sâhî diyeceğiz.

Sücudü-sehvin hakikati: İki secde ve tahiyyat ve selâmdan ibaret olup, namazda sehivden neşet eden, noksanın cabiridir. Cebr ve ikmal kesr ve noksanın cinsinden olmak, asl olup, babı hacta, malın methali olmak cihetiyle, onun noksanı, kan ile temin olmakta ve namazın noksanı, onda malın methali olmamak cihetiyle, yine namaz cinsinden olan şey ile temin olunmaktır.

Sücudu-sehvin sıfatı-şeriyyesi: Vücubtur, ki, sücudu-sehiv, sehivden ileri gelen noksana mebni, mutlak salât için, vaciptir[5]. Zira bir faitin zamanıdır. Faitin zamanı ise, ancak vâcip olur[6]. Sünnetten, muvazabeti seniyye-i nebeviyye ve sahabe, ve onunla emre dair olan, ehadîsi-sahîha dahi, vücubün delilidir[7].

Sücudu-sehvin vücuben ve sıhhaten şartı: Sehven metrûk olan şey, vâcip olmak ve sücudu-sehiv, salât şartları ile tediye ve edâ olunmak bir rükün, hatırda iken, namazdan

---

rekât olarak, kazâe der. Çünkü, üç rekâtta iktidası sebebiyle, o namaz lâzım olmuştur. Nitekim, üç rekât nezredene, dört rekât kılmak lâzım gelir.

[1] Hadis kitaplarında vârittir ki, Peygamberimizin aleyhis-salâtı ves-selâm efendimiz hazretleri ansarı kirâmdan bir cemaatın, aralarındaki bir ihtilâfın izalesi için huruçlarından avdetlerinde, namazı ol bapta sebk eden emirleri veçhile cemaaten eda edilmiş bulmalariyle, mescidi şerif nebevilerine değil, ezvacı-tahirelerinden, birinin hanesine dühul ve onlarla, cemaat aktedip kılmışlardır. Camide, tekrar cemaatin, kerahet sebebi, cemaatın azalmasını müeddi olmaktır. Çünkü, nas cemaati fevt edeceğini bilirlerse, istical edip çoğalırlar, ve illâ gecikirler. Ezan ve ikamet olunmamak ve mihraptan udûl olunmak ile, ilk şekil bozulmuş olur. Bugün, mûtâd olan dahi, budur. Dürrü Muhtârda «ezan ve ikametle tekrar cemaat, mahalle mescidinde mekruh olur: Çarşu camisinde ve yahut imamı ve müezzini olmayan mescidde mekruh olmaz,» diye mezkûrdur.

[2] Sehiv ve gaflet sebebiyle olan secde demektir.

[3] Babın ona izafesi, cins içindir. Sehv ile nisyan, zikrin zıddıdır ki, şeyi indel-hâce istihzar edememekten ibarettir. Aralarında, mefhum itibariyle fark varsa da, hüküm itibariyle fark yoktur. Sehiv, yanılmak ve nisyan ise unutmak demektir. Bunlar, insanın bilmediği şeylerde olduğu gibi, bildiği şeylerde de olabilir.

[4] Müellif, namazın nevilerinden ve onların, eda ve kazâ suretlerinin ve noksanın tamamlanmasının beyanına şürû etmiş ve fakat mesaili hülâsa eylemiş olduğundan, biz onları tenvî ve tertip etmişizdir. Cuma ve bayramlar gibi, salât envaının bakiyyesine, secdei sehv taâllûk etse de sâkıt olur. Nitekim, beyan olunur.

[5] Yâni, o sırf farz olan namazlara veya onların edâsına mahsus değildir.

[6] Çünkü, fait olan şey, vücub ile mevsuftur. Onun bedeli dahi, vâcip olur. Diğer tâbir ile, sücudu-sehiv namazda meydana gelen noksanın ref'i için meşrû olmakla, onun ref'i de vâcip olur.

[7] Çünkü, emirde asl olan, vücub için olmaktır. Teşehhüd ve selâm gibi vâcipleri, ref'i ve iptal etmesi dahi, onun vâcip olmasının veçhidir.

selâm verilmiş olmayıp, en sonraya bırakılmak ve selâmdan sonra kelâm ve kıbleden inhiraf gibi, mâni bir şey yapmış olmamak ve vakti-nâkıs girmemektir[1].

Sücudu-sehvin sübutü: Hem kavli-Resûl ve hem fiili-Resûl iledir.

Peygamber efendimizin namazda sehvetmesi kalbi başka şeylerle değil, Cenab-ı Hakla fazla meşgul olduğu içindir. Bir de ümmete örnek olmak hikmetine mebnidir.

Sücudü-sehvin keyfiyyeti: Yekdiğerinden bir celse ile aralanmış iki secdeden ve tahiyyat ve selâmdan, ibaret olup, namazın sonunda, calisen icra olunur ki, selâmı müteakip, Allahu ekber, diye secdeye varılır ve ikinci secdeden sonra, tahiyyat okunup selâm verilir[2]. Secdelerin ikisi vâcip olduğu gibi[3], tahiyyat ve selâm dahi vâcip ve secdeye varış ve kalkış sırasındaki tekbîrler, ve sücuttaki tesbihler[4], secdeler arasındaki celse gibi, sünnettir. Tahiyattan sonra, salâvat ve duâ okunursa, onlar - namaz kadesinde olduğu gibi - sünnet olur[5].

Sücudu-sehvin hükmü: Sehven metrûk olan vâcibi, elde etmektir. Amden metrûk olan vâcibi, sücudu-sehiv karşılamış olamaz. Çünkü, amd akvadır. Akva ise, az'âfın cebriyle, müncebir olmaz. Binaenaleyh, Amden vâcibin terkinde, musâllî sücudu-sehiv etmek[6]. Ancak, kendisi günahkâr olup, hakkında - hürmetsizliğinin - cezası olmak üzere, namazı, noksanın yerine getirilmesi için iâde etmek, ona vâcip olur[7].

Farz, birinci namaz ile sâkıt olup, ikinci namaz, onu tamamlayıcı olmuş olur. Alâ kavlin, ikinci salât, farz olmakla, muskıt olan odur.

Sücudu-sehiv, amden metrûk olan vâcibi, cabir olamadığı gibi, ne amden ve ne sehven metrûk olan farzı dahi, cabir olamaz. Çünkü, farzın terki, salâtın sıfatına değil, aslına âit, bir noksan olduğundan, onun, sücudü-sehiv ile, cebr ve ikmali mümkün olamaz.

Sünnetin terki sebebiyle, namaz - alelitlâk - noksan ile vasıflanmaz olduğundan, ona da sücudü-sehiv terettüp etmez.

Sücudü-sehvin mucibi: Vâcibin, sehven terkidir[8]. Farzın tehiri dahi, terki-vâcip cümlesindendir. (Namazın vacipleri, bahsine bakınız).

Mucibin tekerrürü ile, sücudu-sehiv tekerrür etmez, meselâ: Sehven fatihayı terk, ve rükû ve sücudda itminanı terk, ve kadei-ûlâyı terk, ve onda tahiyyat üzerine - velev sâkıt olarak - bir rükün edâ edecek miktar, ziyade ile üçüncü rekâta kıyamı tehir, etmek

---

[1] Selâmı, sücudu-sehiv kasdiyle vermek, onun şartından değildir. Namazı kesmek kasdiyle verilen selâmdan sonra dahi, binaya mani olmadıkça, sücudu-sehiv olunabilir.

[2] Namazın selâmına, salât selâmı ve bunun selâmına, sehiv selâmı tâbir olunur.

[3] Yalnız bir secde eden, vâcibi yerine getirmiş olmaz. Sehven ise, bir şey lâzım gelmeyip, amden ise, günahkâr olur.

[4] Sübhane rabbiyel-âlâdan ibarettir ki, en azı namazda olduğu gibi, üç keredir. Bazılardan, sücudu-sehivde «sübhane men lâyenâmü ve lâ-yeshâ» denilmek, mendup olduğu menkul olup, hale münasip olmakla, bunu musâllî secde teşbihlerinden sonra, ziyade eylemek gerektir.

[5] Dürrü Muhtârda, salâvat ve duanın namazın kaidesinde okunması, muhtar olduğu zikrolunup: âlâ kavlin, onların her ikisi, kadede dahi, okunması, ihtiyattır, denilmiştir.

[6] Alâ kavlin, üç mesele müstesnadır ki, onlarda sücud olunur: İlk kaadeler amden terk, bir rekâtın iki secdesinden birini, mâbâdine, amden tehir, bir rükûn miktarından, meşgul olacak kadar amden tefekkür. Bunlara, şunlar dahi ziyade edilir: Kade-i ûlâda, amden salâvat okumak, amden fatihayı terk etmek.

Fahrul-islâm Bedîî: amd ile sücudu-sehiv, nasıl vâcib olur? sualine: O sehiv sücudu değil, özür sücududur, cevabını vermiştir. Vâki olan şeyden itizar için, edilen sücud demektir.

[7] Eğer iade etmeyerek vakit çıkarsa, namaz keraheti tahrimiyye ile sâkıt olmuş olur, mütemed olan budur.

[8] Müellif der ki, vâcibin terki, takdim veya tehir yahut ziyade veya noksan ile olur. Fatihadan evvel, sehven sûre okumak, takdim ve tehirdir. İkili olmayan farzlarda, üçüncü rekâtın, tahiyyattan sonra tehiri, ziyade iledir. Tahiyyatın ve vitire göre kunutun terki, noksandır.

sûretiyle, sücudu-sehvin sebepleri, tekerrür ve tenevvu etse dahi, vâcip olan, yine bir sücudu-sehivdir. Bil-icmâ[1].

Sücudu-sehivde sehv dahi, sücudu-sehvi, tekrarı gerektirmez[2].

Sücudu-sehvin mahalli: Şartında mezkûr olduğu üzere, salâtın âhiridir. Hattâ kendisine sücudu-sehiv lâzım olan musalli, onun namazının sonunda icradan sonra, kendinin, sulbî veya tilâvî, bir secdei-metrûkisi olduğunu hatırlasa, onu kazâ ve sücudu-sehvi, iâde eder[3].

Sücudu-sehivde sünnet olan, onu selâmdan sonra yapmaktır[4].

Bir selâm ile iktifa olunur ki, sağ tarafa verilen selâmı müteakip secdeye varılır[5].

Namazdan ilk selâm ile, tahlîl hâsıl olarak, ondan sonraki, kahkaha abdesti bozmadığı gibi, ondan sonra musalliye iktida dahi, sahih olmaz ise de, namazda kendisine sücudu sehiv lâzım olan kimsenin, salâtın hitamında selâm vermesi, onu - indeş-şeyhayn - namazdan - hurûcu mevkuf ile - ihraç etmiş olur ki, o kimse sücudu sehvi ederse, namaza avdet etmiş bulunur. Etmezse, avdet etmiş olmaz.

Şu halde, üzerinde sücudu sehiv olan kimse, selâm verildiğinde, biri kendisine iktida eylerse, sehv eden kimse, sücudu sehvini ifa ederse, muktedînin iktidası sahih olur[6]. Eğer, sehvi için, sücud etmezse, ona iktida sahih olmaz[7]. İmam Muhammed ile imam Zufer için, hilâf vardır[8].

İmama, sücudu sehiv esnasında ve hattâ onun teşehhüdünde iktida sahihtir. Sehvin ikinci secdesinde, imama iktida etmiş olan, onun ilk secdesini, ve teşehhüdünde iktida eden, onun iki secdesini kazâ etmez[9]

---

[1] Sücudun sebebi, gerek bir cinsten, gerek iki cinsten olsun, musâllîye, ikisecdeden (yâni bir sücudu-sehivden) ziyadesi, lâzım olmaz. Sücudu, sehvin, tekrarısuretleri, mahallinin zikrinde, mezkûrdur.

[2] Bahirde böyle mezkûrdur. Muzmeratta demiştir ki, Sücudu-sehivde, sehveden kimse, taharrî ile amel eder, teselsül lâzım gelmemek için, ona sücudu-sehiv vâcib olmaz.

Bahirde böyle mezkûrdur. Muzmeratta demiştir ki, Sücudu-sehivde, sehveden kimse, taharrî ile amel eder, teselsül lâzım gelmemek için, ona sücudu-sehiv vâcib olmaz.

[3] (Mesbuk gibi değil, bunda hakikaten ve hükmen, vahid olan namazda, sücudu-sehiv tekerrür etmiş oldu) denilmesin, zira ki, bu tekrar değil, belki evvelki sücud mahallinde vâki olmadığı için, mürtefi olan, kuudu ahiri, iade kabilindendir.

[4] Bunun vücubuna kail olan da vardır.

[5] Ve bu, akvalin adelidir ki, (kables-selâm) olmak ile (bades-selâmeyn) olmak hakkındaki diğer iki kavlin ortasıdır. Molla Hüsrevin beyanına göre, münferit için, muhtar olan iki, ve imam için bir selâm verilmek olduğuna, kail olan da vardır. Unutulmamak üzere ihtiyat için (amden ve ahsen) olan, bir selâm ile iktifadır. Ayrılma selâmı ile sehiv selâmını fark için, onu ön tarafa verir, deyen de olmuş ise de mâruf olan sağa vermektir. Ve onunla tahlîl hâsıl olup, diğerine hâcet de olmaz. Hususâ ki, ikinci selâm, tahiyyet sayılarak, ondan sonra sücudu sehiv, sâkıt olur, diyen de olmuştur.

[6] Çünkü, Sahînin (sehv edenin) namazdan çıkması, kat'i olmayıp, mevkuf olduğu için, o kimse, salâtın hürmetine avdet etmiş demektir. Muktedî dahi, sücûdu sehivden ona mütabeat eder. Ve her ne kadar, o sücûd, muktedi için, salâtın hilâlide vâki olmuş ise de, imamı için, mahallinde vâki olduğundan, onu salâtın hitamında muktedi iade etmez.

[7] Çünki, o sâhî selâm ile, namazına hitam verip, sücûdu sehve varmamakla— indeş-şeyhayn — namazdan onun hurûcu, tahakkuk etmiş. olur.

[8] Ki, onlar: câbir var iken, sâni selâm vermekle, namazdan çıkmış olmaz. Sücûdu sehiv etmese de, ona iktida olunur, dediler.

Onlarca, iktidanın sıhhati semeresi, kahkaha ile abdestin bozulması meselesinde zâhir olur ki, İmam Muhammed ve Zufer indlerinde, abdest bozulur. Şeyhayn indinde bozulmaz. Salâtın hürmeti, kahkaha sebebiyle fevt edilmiş olduğundan, sücûdu sehiv, onların cümlesi indinde sâkıt olur.

[9] Mesbukun imamı, kendisine sücûdu sehiv lâzım gelmiş iken, etmemiş olabilir.

Nafilenin her şefâî, müstakil bir namaz (olup hattâ dört rekâtlı olanının, kadei ûlâsından sehv edilmek suretinde, tamamen kalkılmış olsa bile kadeye avdet lâzım) ise de sücudu-sehvin yeri namazın en sonu olduğundan, bir tahrîme ile dört rekât nafile, kılacak olan kimse, onun ilk şefaında sehv ederse, sücudu sehvi, kadei ûlâda etmeyip, kadei ahîreden sonraya tehîr eder. Tâ ki, sücudu sehiv, namazın ortasında vâkî olmuş olmasın. Şayet ilk sefadaki sehvi için, onun kadesinde, sücud ederse, ona. (o şefaa) ikinci şefaı bina edemez. Çünkü, - zaruretsiz bina -[1] sücudu sehvi namazın ortasında vâki kılarak, lâğv ve iptâl eder[2]. Eğer bina ederse, tahrîme bâki olduğu için, bina, tahrimenin keraheti ile beraber sahih ise de, sücudu sehvin mevzii, namazın en sonu olduğundan o kimse namazın sonunda sücudu sehvi iâde eyler

Bu bapta farz dahi, nafile gibidir.

Ancak misafir bulunan kimse, dört rekâtlı farzı iki kılıp, sehv ederek sücudu sehiv eyledikten sonra, ikameti niyyet eylemek suretinde, kendisine itmam lâzım olmakla, farzını tashih için (kerahetsiz) bina ve o sebeple sücudu sehvi - salât arasında vâki olarak - bâtıl olduğu için, iâde eyler[3].

Sücudu sehvin, sukutu şartında beyan olunduğu üzere, vakti nakıs girmek veyahut mâniibina bulunmak iledir: Sabah namazında, selâmdan sonra güneş doğmadan, ve ikindi namazında, güneş tegayyür etmiş olmakla sücudu sehiv sâkıt olduğu gibi, hangi namaz olursa olsun, selâmdan sonra, amden hadeste bulunmak, ve gülmek yahut konuşmak veya yemek, veyahut içmek yahut da kıbleden inhiraf misilli, salâtı münafî ve mânii bina, iş işlemek ile dahi, sücudu sehiv sâkıt olur. Çünkü, sıhhatin şartı, fâit olmuştur.

Cuma ve bayram namazlarında, cemaatin çokluğu sebebiyle[4] karışıklığı mucip olmamak ve cemaatten bilmiyerek mütabeat etmeyenlerin namazları, fesada varmamak için, imam sücudu sehvi icra etmez[5]. Muktedî imama tâbi olmakla o da, icra etmez.

Selâmı, sücudu sehiv kasdiyle vermek, onun şartından olmadığından, namazı katı' ve sücudu sehvi terk kasdiyle, selâm vermek sücudu sehve mâni değildir. Musâllî selâmı salâtı kesme, azmiyle verse bile, mânii bina bir işte bulunmadıkça, sehvi için, sücud eder. Çünkü, meşruun tağyîrini niyyet, fiile gelmedikçe, onu iptâl etmez. Selâm dahi, zikirden ibaret olmak cihetiyle, onunla niyyet, amele iktiran etmiş olmaz. Amel sayıldığına göre dahi. lâbüd olan bir ameldir ki, onsuz sücudu sehvi temekkün olunmaz. Salâtın hürmeti, bâki demektir[6].

Üzerinde, secdei sûlbiyye gibi, bir farz bulunan musâllînin, o hatırında iken, amden selâm vermesi, namazı muptıldir. Çünkü, o selâm, geçen meseledeki gibi, salâtın tamamlanmasından sonra değil, belki, salâtın farzları arasında ve namazın içinde, vâki olmuştur.

Dört veya üç. rekâtlı, farz kılan kimse, velev ki, farzı amelî olan vitir olsun, namazını itmam etmiş olmak tevehhümü ile, selâm verip de, namaza münafî, bir şeyde bulunmadan, henüz iki rekât kılmış olduğunu ve yahut rekâtlar, adet olarak, tamam ise

---

[1] Amma misafirin, âtîdeki meselesinde olduğu gibi, zaruret mevcut olursa salâtın slhhati için, bina taayyün eder.

[2] İptal vâcip ise, câiz olamaz. Meğer ki, onun tashihi, misafir salâtı hakkındaki meselei-âtiyyede, olduğu gibi, mafevki olan, farzın nakzını müstelzim ola.

[3] Çünki, eğer ikamet niyyeti sebebiyle, kendisine itmam lâzım olduğu halde, bina ve itmam etmemiş olsa, farzı bâtıl olur. Vâcib olan, sücûdu sehiv iptalise, iptal farzdan ehvendir. İki beliyyeye müptelâ olan, onların mahzûren ekallini ihtiyar eder.

[4] Vânî merhum, Dürer hâşiyesinde, bu sebebiyetten, ademi sücûd cemaatın kesretiyle mukayyed olup, cemaat kesir olmaz ise, terki dâî olan teşviş, bulunmayacağı cihetle, zahir olan sücûd olunmaktır, mânâsını ahz etmiştir.

[5] Ederse, zâhir olan budur ki, tenzîhen mekruh olur. Gösterilen sebep, kerahetin tahrîmiyye olmasını müşir ise de, kerahet, tahrimiyye değildir. Çünki, bâzıları: icra eder, demişlerdir.

[6] Mâniî bina olan şeyler, tahrimeyi iptal ettiği için, sücûdu sehvi, mânidir. Alâ kavlin, kıbleden tehavvül, mescidden çıkmadıkça yahut tekellüm olunmadıkça, sücudu sehvi mânî olmaz.

de, bir secdei sulbiyye veya secdei tilâviyyesi, kalmış bulunduğunu, hatırlasa, salât hürmetinin bâki bulunmasına mebni, namaza - tahrîmesiz - avdet edip, noksanını ikmal ederek, namazını itmam ve sonra, sehv için secde eyler[1].

(Kendini misafir, veya kıldığı namazı cuma, ve yatsıyı teravih, zanniyle, selâm vermek böyle değildir. Nitekim, salâtın müfsitlerinde zikr olunmuştur).

Terketmiş olduğunu, teyekkun etmek için, selâm vermeyerek, düşünüp teyekkun ile, namazın itmamına, kıyam eylemek sûretinde, eğer teşehhüdden[2] fazla olan, tefekkür zamanını - bir rükün edâ edecek kadar[3] - uzatmış ise, üçüncü rekâta kıyam etmek vâcibini (ve kade-i-ahîre olduğuna göre, vâcip olan selâmı) tehir eylemiş olduğundan dolayı, sehiv secdesi etmek, ona vâcip olur[4]. Bir rükûn miktarı uzatmamışsa o kadarı mâfüv olduğundan, sehiv secdesi lâzım gelmez.

Muktedî kendi sehvine mebni, sücud etmez[5]. İmamın sehvine mebni, - velev ki, ona sehivden sonra iktida etmiş bulunsun - imama ittibaan sehiv secdesi eder.

Mesbuk olan muktedi, mütebeati mültezem bulunduğu için, imamının sehvine mebni, onunla beraber, sehiv secdesi eder. Ve sehiv secdesinden sonra, imam ile beraber, selâm vermeyip[6], imamın selâmından sonra, mesbuk olduğu rekâtı, kazâ eyler.

Misafir olan imama, muktedi bulunan mukim dahi, bu bapta mesbuk gibidir[7] ki, ona sehiv secdesi lüzumu, esahtır[8].

Lâhik olan muktedi, sehiv secdesinde imama mütabeat etmeyip, kendi namazını, - faiteyi telâfi ile - itmam eyledikten sonra, imamının sehvi için, sücud eder. Sücudü, imamı ile beraber ederse, mahallinin gayride vâki olduğu için, o sücud, ona kâfi olmaz. Üzerinde olanı, kazâ ettikten sonra, onu iâde eylemek, lâzım gelir[9].

Salâtı havfta (korku namazında) evvelki taife, ikinci taifeye, mesbuk bulunur. Nitekim, babında beyan olunur.

Mesbuk, geçmişi kazâ esnasında, sehv ederse yine sücudu sehiv eder. Onun, imam ile beraber ettiği secde, kendisine kâfi olmaz. Sücudu sehvin, bir namazda tekrarı, meşru olmadığı halde, mesbukun namazı, hükmen iki namaz gibi olmak itibariyledir. Çünkü, mesbuk imama yetiştiği rekâtta, muktedi ve geçmişin kazasında, münferittir. Bu iki itibar ile, onun namazı, iki namaz gibi olmuştur.

---

[1] Muhaşşinin beyanına göre, secdei-sulbiyyenin, terki meselesi, selâmın, sehven verilmiş olmasiyle, mukayyeddir ki, selâm, sehven olmasa, müfsiddir. Amma metrûk olan, tilâvet secdesi olduğuna göre, amden verilen selâm ile, sâkıt olmakla, musâlli ona avdet etmez ve fesat dahi olmaz.

[2] Gerek, birinci kuudun ve gerek ikinci kuudun, teşehhüdü olsun, gerekse, salâvat ve dualardan — ferağdan evvel veya sonra — bulunsun.

[3] Rükün, onun sünnetiyle muteberdir ki, o da üç tesbihle mukadderdir.

[4] Hades sebki suretinde, üç yahut dört rekât kılmış olması hakkında kendinin şekki, (abdestin tecdidinden sonra o miktar, meşgul etmek takdirinde dahi) sehiv secdesi lâzım gelir.

[5] Kelâma, şuna işaret vardır ki, lâhik dahi, hükmün muktedi olmakla, kazâ ettiği şeyde, sehv ederse, secde eyler. Çünkü, muktedi kendi sehvi için (meselâ, kade-i-ûlâda, tahiyyata salâvat zammettiği için yahut, kaadei-ûlâdan, sehven kıyam edip doğrulduktan sonra, kuuda avdet eylediği için) kendi kendine, selâmdan evvel secde ederse, imama muhalefet etmiş olur. İmam kendisine mütabeat etse, mütabeatın esası bozulur.

[6] Eğer amden selâm verirse, namazı fâsid olur. Sehven selâm verirse namazı fasit olmadığı gibi bu sehvinden dolayı secdei sehiv dahi lâzım gelmez.

[7] Çünkü, hükmen münferit olmuştur. Yâni, onun muktedîliği, imam ile beraber, namazda bulunduğu kadardır.

[8] Müellif bu bapta, salâtı misafir babında, zikrettiğinin gayriyi söylemiştirki, orada, misafire iktida eden mukimlere, sehiv secdesi yoktur, demişti. Esahtır, tâbirinden, bu hususta, iki kavl olduğu ve her biri, bir bapta zikrolunduğu, anlaşılır.

[9] Namazı fâsit dahi olmaz. Zira iktida halinde, o kimse ancak iki secde ziyade etmiş olur.

Mesbuk, imamına - sücudu sehivde - mutabeat etmeyip, hemen geçmişi kazâ eylemiş idiyse, namazının sonunda ettiği, sücudu sehiv, ona kâfi olur. Çünkü, tahrîme müttehit olmakla, namazın cümlesi, bir namaz gibi sayılır.

Mesbuk, imamın sehvine mebni, beraberce sücut edebilmek için, ona lâyık olan, imamın üzerinde, sücudu sehiv olup olmadığını, bilecek kadar durmaktır ki, bu da imam, ikinci selâmı vermekle, olur[1].

Mesbuk için, zararın en hafifini, irtikâp kabilinden olarak, âtideki mevazide, teşehhüt miktarı, kuuttan sonra, imamın selâmına muntazır olmayıp, geçmişi kazâ için, kıyam etmek vardır: Mesh müddetinin geçmesinden korkmak, özür sahibi olana, ve cuma ve bayram namazlarını kılana göre, vaktin çıkması korkusunda olmak, önünden geçilmesinden korkmak[2].

İmam yahut münferit bulunan kimse, farzın[3] - velev ki, farzı amelî olan, vitir olsun - ilk kadesinden sehv eder, yâni onu unutarak, kıyama davranırsa[4], tamamen doğrulmadıkça[5], rivayetin zahirinde, vücuben kuuda avdet eder, ve - dürrü muhtarda musarrah olduğu üzere - kavli esahta, sehiv secdesi lâzım gelmez. Eğer, tamamen doğrulmuş olursa, kıyam farizası ile müştegil, demek olduğundan, kuuda avdet etmeyip, vâcibin terkine mebni, - namazın hitamında - sehiv secdesi eder.

(Bu surette, kuuda avdeti farz olmayan şey için, farz, terk edilmiş olduğuna mebni, salâtı müfsit addedenler olmuşsa da, fesat olmamak ercahtır. Çünkü, kadeye avdetin gayesi, namazda bir kıyam ziyade edilmiş olmaktır. Gerçi bu, helâl değildir. Ve lâkin, sıhhati, ihlâl edici dahi, değildir.)[6].

Muktedî bulunan kimse, ilk kadeden sehv ederse, onun hükmü müteneffilin hükmü gibidir ki, kalkıp tamamen doğrulmuş olsa bile, muktedi, mutabeat hükmüne ve müteneffil, - kıldığı nafilenin[7], her şefaı müstakil bir namaz olduğuna mebni - kuuda avdet eder[8].

Namazın kuudu ahirinden, yâni - farz olan - son kadesinden sehv edip, zâit rekâte kıyam etmiş bulunan kimse, tamamen doğrulmuş dahi olsa, o rekâtı, rükû ve sücud ile tamamlamış değil ise, terkedip, kuuda avdette tahiyyatı okur ve - farzı tehir etmiş olduğundan dolayı - sehiv secdesi eder. Bunda, farz ile nefel birdir[9].

---

[1] Eğer, durmayıp kalkarsa, keraheti tahrîmiyye ile mekruh olur. Nitekim,salâtın sünnetlerinin sonunda zikrolunmuştur.

[2] Muhaşşi der ki, nasın geçmesi zaruretinden mâdâ olan, suretlerin hepsinde«mesbuk kıyam etmezse, namaz fâsit olur» denileceğinden, meselenin muktazasıkıyamın câiz olması değil, vâcip olmasıdır. Namaz sünnetlerinin sonlarında, kendisidahi, bu mesaili zikretmiştir.

[3] Nafilenin hükmü gelecektir.

[4] İlk kadeyi, amden terk edenin hükmünü, müellif beyan etmemiştir ki,kuuda avdet eder mi, etmez mi? Son kadede, amden terkin hükmünü gelecekte beyan etmiştir.

[5] Yâni, gerek kuuda yakın olsun, gerek beli eğri olduğu halde, kıyama yakınbulunsun.

[6] Çünkü, bir rekâtın — azını ziyade etmek — namazı ifsat etmez. Ve denilebilir ki, o kimse kıyamdan sonra, kuuda avdeti, kendi namazını, ihkâm için yapmışolduğundan, onun kıyamı ziyade etmekten ibaret olarak, hâsıl olan fiilinin nakisasını, ikmal için, husule gelmiş, bir naks olmakla, helâl olmamak bile müsellem değildir.

[7] Müellif nefeli, itlâk etmiş olmakla, kelâm sünneti müekkedeye ve saireyeşâmil olmuştur. Lâkin, nefelin, her şefaı, müstakil bir namaz olmak delîli, şu mukaddemenin inzimamiyle, tam olabilir: «Haddi üzere olan, her namazın kaadesi isefarzdır. Kıyam farizasının terki, kuud farizasının mekânı için olmakla, üçüncü rekât, secde ile takyit olunmadıkça, câiz olur.» Bu mukaddime ise, onda görülmüştür.Çünkü, son olmayan kadenin, farz olmak ihtimali de vardır, farz olmamak ihtimalide vardır. Farz olması, icra olunması suretindedir. İcra olunmaması suretinde, vaciptir ki, o kuud, terk olunarak, bir şefa bina olunursa, namaz fâsit olmaz.

[8] Tahtâvînin, dür hâşiyesindeki tasvîrine göre, imam teşehhüdden sonraüçüncü rekâte kıyam etmiş oldukta, arkasındakilerden, teşehhüdü unutarak, beraberce kıyam edenler dahi, kuud» avdet ve teşehhüdü kıraet edip, sonra imama mütabeat eylemek gerektir.

[9] Amd dahi sehiv gibidir. Şu kadar ki. amdda, insan günahkâr olup, namazancak iadeyle, sehivde ise sücûdu sehv ile, tamamlanır.

Kuudun bir miktarından sehv etmek, meselâ tahiyyatın yarısı kadar, oturup kalkmak dahi, tamamından sehv etmek gibidir[1].

Eğer kuuda avdet etmeyerek, ziyade edilen rekâtı, secde ile takyit eder yâni, o rekâtın rükû ve sücudünü, gerek kasden, gerek unutarak, ifa eylerse[2], farzı nefele münkalip olur[3]. Ve artık, dilerse oturup, selâm vererek - ve kasde makrun olmayarak - bir rekâtlı, bir nafile kılmış olur, ve dilerse, bir rekât daha ziyade ederek, tam rekâtlı, bir nafile kılmış olur. Kasden, başlamış olmadığı cihetle, o nafileyi tamamlamak, ona lâzım değil, mendup olur.

İkindi namazı dahi olsa, rekât zam edebilir. Çünkü, kıldığı ikindi nefele münkalip olduğu için, onu edaya borçlu kaldığından, ikindiden evvel, bir nafile kılmış olur ki, onun kasden kılınmasında bile, kerahet yoktur. Kasdin gayri olanında, kerahet olmaması, evleviyyettedir.

Akşam namazı, ziyade edilecek rekât sebebiyle, dört olacağından, onda zamma hacet olmayıp, mezkûr ziyade, sabah namazına vukubulursa, ona, dördüncü bir rekât zam edilebilir.

Gerek zamlı ve gerek zamsız kılınmış olan, bu namazlar, nafile olmakla, farzlar, yeniden kılınır.

Gerçi, fecrin tulûundan sonra, sabah namazının sünnetinden başka, nafile kılmak, ve güneşin batmasından sonra, akşam namazından evvel nafile kılmak, mekruhtur. Ve lâkin, bunlar kendilerine şürû kasdi olmadığından, sabah namazının zait rekâtına, zam edilmemek, ve akşam namazının zait rekâtına, hacetsiz zam edilmek, suretlerindeki, tek rekâtlar gibi mekruh değildir. Bir rekât teheccüd kılmağı müteakip, fecir tulûunun vukuu suretinde olduğu gibi ki, onu musâllî, çift olarak kerahetsiz itmam eder.

Zikrolunan zamlarda, musâllî kuudu terketmiş olmasından dolayı, - esahta - secdei sehiv, dahi etmez. Çünkü, fesat ile husule gelen noksan sücud ile tamamlanmaz[4].

Eğer, son kadede bir miktar teşehhüdden sonra, zait olan rekâta kalkmış ise, - velev ki, amden kıyam ve kıraet rükû etmiş olsun - kuuda avdet edip, tahiyyatı, iade etmeyerek

---

[1] Ve kuudda bir miktar teşehhüdün, bir defada olması, şart olmadığındannamazın sonunda, biraz kuuddan sonra, kıyam, ve kuuda avdet edip, biraz oturduktan sonra, yine kıyam ve kuuda avdet, ve sonra yine kıyam ve avdetle, kuudun teşehhüdü miktarı, bu sûretle, tamam bulsa, sahih olur.

[2] Rekâti, secde ile takyidin mânası, bu olduğunu, Tahtâvî merhum, Dür hâşiyesinde ve burada zikredip: rükû etmeyerek, secdeye varmış olursa, kuuda avdeteder. Zira eksik rekât, terk halinde olmakla, o sücuda itibar olunmaz, demiştirCemaatte itibar, imamadır. Hattâ, imam, sücuddan evvel, kadeye avdet edip, cemaatonu bilmeyerek, secdeye varsalar, namazları fâsit olmaz. Çünkü, imamın kuudaavdet etmesiyle, rükûu metrûk oldukta, cemaatin rükûları dahi, ona tebean metrûkolur. Bu halde onlar, bir secde ziyade etmiş olurlar ki, o da müteammiden olmadıkça, müfsit değildir. Eğer imam secdeye varmış olursa, muktedi müdrik veya mesbuk olsun, kuuda avdet etse de, etmese de, onun namazı fâsit olur.

[3] Vasfın yokluğu, mevsufun yokluğunu, istilzam etmediği için, salâtın aslı— müftabih olan, Şeyhaynin kavli üzere — bâtıl olmaz. Butlânın başlangıcı, buhususta fetva için muhtar olan, imam Muhammed kavli üzere, secdeden, başın kaldırılması zamanıdır. İmam Ebû Yûsufça, butlan, alnın secde mevziine konmasiyledir. Bu hilâfın semeresi, alnın konması halinde, sebkı hades vuku bulmak suretinde,zahir olur ki, musâllî, imam Muhammede göre, — şartı üzere — abdest tazelediktensonra namazına bina ve kuuda avdet ile, farzını tedarik, edebilir. Zira, onun indinde,rekâtın tamamlanması, sücuddan baş kaldırmakla, olup, o ise, hâsıl olmamış olduğundan, butlan tahakkuk edemez. İmam Ebû Yûsufa göre, farz olarak bina olunamaz. Çünkü, cephenin konulması ile, salâtın vasfı fâsid olmuştur.

[4] Zam halinde, o musâllîye bir kimse iktida edip, ondan sonra keserek ifsateylese, dört rekâtlı olan namazlara göre, o kimseye altı rekât ödemek, lazım gelir.Zira, bu tahrîme ile, tediye olunan, o idi. Ona iktida etmiş olan, sâhîden (sehvedenden), onun sükutu (yâni tazmin olunmaması) zanna, yâni sehven başlamış olmasınamebni idi. Muktedî hakkında, o zaman mevcut değildir. Onun iktidasından sonra,ona iktida edenin (zaid rekâtı, secdeyle takyid etmeyerek) kuuda avdet etmiş olması sureti, bunun hilâfınadır ki, onda muktedîye dört rekât kılmak, lâzım gelir.Çünkü muktedi, kuuda avdet etmekle, zait rekâta kıyam etmemiş gibi sayılır.

selâm verir[1]. Çünkü, bir rekâtın mâdunu (noksan olan rekât), terk olunabilir. Kaimen dahi selâm verse, olur, şu kadar ki, sünneti terketmiş olur. Çünkü, salâtı mutlakada, özür olmadığı halde sünnet olan, kaiden selâm vermektir.

Son kadeden sonra, zait rekâta kıyam eden, imam olduğuna göre, cemaat ona ittiba etmeyip, kuuden, intizar ederler, çünkü bid'atte ittiba yoktur. Eğer zait rekâtı, secde ile takyid etmeyerek, kuuda avdet eylerse, cemaat selâmda, ona mütabeat eder. Yâni bekleyip, birlikte selâm verirler. Ve eğer zait rekâtım, secde ile takyid etmiş olursa, cemaat onu beklemeyip, derhal selâm verir.

Son kaade kılınmış olduğu için, ondan sonraki, rekâtın secde ile takyid edilmiş olması, farzı iptâl etmez.

O kimse, zait rekâta bir rekât daha zam ve ilâve eder[2]. Tâ ki, iki rekât kendisi için, nafile olmuş olsun.

Selâmı tehir ettiği için, zikrolunan suretlerin, ikisinde de, yâni gerek zait rekâttan kuuda avdet, gerek zait rekâtı secdeyle takyit suretinde, sehiv secdesi eder.

Nafile olan, o zait rekât, - kavli sahihte - farzın son sünneti makamına kaim olmaz. Çünkü, ona, müstakil tahrîmeyle, muvazabet oluna gelmiştir.

REKÂT SAYISINDA TEREDDÜDE DAİR

Bir namazın ikmalinden evvel, onun rekâtlarının sayısında, şüphe etmek, yâni üç veya iki kıldığım kestirememek, musâllîce mutat hükmünde olmadığına göre, o namazı iptâl eder. Zimmetine terettüp eden namazı musâllî, yakîn üzere İskata kaadir olduğuna ve hadîsi şerifte: «Eğer biriniz kaç rekât kıldığında şüphe ederse namazı yeniden kılsın.» buyurulduğuna mebni, o kimse namazını yeniden kılar. Nitekim, vakit bâki iken, namazı kılıp kılmadığında şek eden, o namazı kılar[3].

Salâtın ikmalinden sonra, olan şekke, itibar yoktur. Buna binaen, musâllî selâm verdikten veyahut son kadede tahiyyatı okuduktan, yahut okuyacak kadar oturduktan sonra, rekâtın sayısında şek ederse, onun halini salâha yâni, salâtını itmamına hamlen, o şekki

---

[1] Zira, tahiyyat kıyam ile, batıl olmamıştır. Bâtıl sayan, onu iade eder, demistir.

[2] Mezkûr zam, istihbabendir. Bir kavle göre, vücubendir. İstihbabî olmak zahirdir ki, kesilmesine, kazâ terettüp etmez. Hilâf yeri, kerahet olmamak suretinde olmak gerektir. Eğer kerahet vakti ise, mezkûr zam, mendup veya vâcip olmayıp ta, mekrûh olur mu? Esah olan, budur ki mekrûh dahi olmaz. Öğle ve ikindi ve yatsı namazlarına göre, zam edilecek rekât altıncı, ve akşam namazına göre beşinci, ve sabah namazına göre de dördüncü olur. Nitekim, Dürrü Muhtârda musarrahtır. İkindi ve sabah namazlarının dahi, müsavaten zikrinden anlaşılan, budur ki, zammın meşruiyyeti hususunda, mekrûh ve gayri mekrûh vakitler arasında, fark olmadığı gibi, ikindi ve sabah namazları arasında dahi, zammın kerahetsizliğince, fark yoktur. Bundan evvelki meselede, yâni son kadenin unutulması suretinde (dilerse) kaydi, alındığı halde, bu meselede, mezkûr kaydın ahz ve itibar olunmaması, bu zam, o zamdan müekked, olduğundandır. Çünkü bu meselede, musâllinin farzı, son kadenin tahakkuku sebebiyle tam olup, zait rekâtı için secde etmekle, fâsid olmadığından, başladığı nefeli, nisabına iblâğ eyleyerek selâm verdikten sonra, sehiv secdesi eyler. Bundan evvelki mesele, böyle olmayıp, onda farziyyet kalmadığı için, noksanını tedarike dahi, hacet olmaz. Buna binaen, o surette, sehiv secdesi dahi, lâzım gelmez. Bu meseledeki iki zait rekât esnasında, o kimseye biri iktida etse, imam Muhammed indinde, namazını altı rekâta tamamlar. Çünkü, tahrîme munkati olmamıştır. Onunla tediye olunan ise, altı rekâttır. Ve şeyhayn indinde, iki rekât kılar. Çünkü, ona iktida eden, kendinin farzdan çıkması, müstahkem olmakla o iki rekâte, müstakil tahrîme ile başlamış gibi, olmuştur. Zira ki, farzın tahrîmesi nefele intikal sebebiyle, münkati olmuştur. Muktedî, mezkûr namazını ifsat etse, imam Muhammed indinde onun -— muktedabihi gibi — kendisine kazâ lâzım olmaz. Şeyhayn indinde, iki rekât, kazâ eder. Fetva dahi, bunun üzerinedir. Musahhah olan dahi, imam Muhammed kavlidir.

İktida meselesinde dahi, bu suretle, bundan evvelki suretin, farkı vardır ki, bu surette, müfterizin iktidası, müfterizin müteneffile iktidası demek olduğu için, sahih olmayıp, bundan evvelki surette ise, iktida olunan, zait rekâtı, secde ile takyit etmedikçe, farzdan çıkmış olmamak cihetiyle, sahihtir.

[3] Ve nitekim, bir gün ve bir gecelik namazlardan birinin terkini teyekkunedip te, tâyininde şek eyleyen kimse, uhdeden yakînen çıkmak için, bir gün ve birgecelik namazları kazâ eyler.

muteber olmaz. Ve bir şey ona, lâzım gelmez. Meğer ki, noksanını tevekkun etmiş ola. O halde, anlaşılan noksanı, itmam eder.

Mezkûr şek, itiyat halini alır yâni, musâllîye sık sık vâki olursa, o kimse, - hususiyle - müvesvis bulunduğuna göre, - harecin defi için salâtın iadesi ile mükellef olmayıp, taharri eder[1] ki, şekkin husulünden sonra, kendisine âşikâr olan[2] galip reyi ile âmil olur[3]. Eğer galip reyi, yok ise, azı esas tutup, farz veya vâcip olan, kuudu, terketmiş olmamak için, kendince namazın sonu sanılan, her rekât sonunda oturur ve tahiyyat okur ve namazın hitamında, secdei sehv eder[4].

Musâllîye, selâmdan sonra bir âdil kimse, eksik kıldığını ihbar edip halbuki musâllî, kendinin tam kıldığını muteyekkin bulunsa, o kimsenin ihbarına iltifat etmez[5]. Eğer iki âdil kimse ihbar ederlerse, onların kavlini ahz ve itibar etmek gerekir[6].

İmam ile cemaat ihtilâf etmek suretinde, imam yakın üzere ise, cemaatin sözünü ahz etmez. Yakin üzere değilse, ahz eder. Cemaat ihtilâf edip te, imam onlardan bir kısım ile beraber olmak takdirinde, bir kişi de beraber olsa, imamın bulunduğu kısım, muteber olur.

Namaz içinde, rekâtların adedinin gayride, meselâ iftitah tekbiri alındığında, ve yahut kendisine necis isabet eylediğinde, veya kendisinden hades vâki olduğunda, şek eyleyen kimse dahi, - şek etmek kendince mûtâd veya çok vâki değilse, - istînaf, ve mûtat gibi ise, namazına devam eder.

Namazın iftitah tekbirinde şek edip, onu ve sübhânekeyi iade ettikten sonra, iftitah tekbirini almış olduğunu, hatırlayan kimse, namazına devamla, sonunda sücudu sehiv eder. Eğer iftitah tekbirini evvelce almış olduğunu hatırlamaz ise, sücudu sehiv dahi lâzım gelmez.

TİLAVET SECDESİ

Bu terkip, şeyin sebebine izafetidir ki ,tilâvet sebebiyle olan sücud demektir. Maksut, Kur'ânı kerimdeki, secde âyetlerinden birinin okun ması sebebiyle, vâcip olan secdedir.

İşitmek dahi, tilâvet gibi, secdeyi mucip ise de, secde sebebinin ancak, tilâvet olduğunu muhtar olduğuna, ve bir de işitmenin dahi sebebi, tilâvet olacağına mebni, onun zikri - min vechin - sem'in zikrini dahi müştemil olmakla, onunla iktifa olunmuştur[7].

Tilâvet, okumak demek olduğu gibi, sem' dahi işitmektir. Okuyana tâli ve işidene, sâmî diyeceğiz.

Tilâvet secdesinin, şartı, rüknü, hükmü, sıfatı, sebebi, keyfiyeti vardır.

Şartı: Tahrîme ve tâyin niyyeti, müstesna olmak üzere, salâtın şartlarıdır[8].

---

[1] Taharrî, neticesinde galip rey ne ise, odur.

[2] Bu kaydın ilâvesine mebni, «meselenin konusu, şek sahibi hakkındadır.Zannı, galip olan hakkında değildir» itirazı varit olmaz.

[3] Eğer taharrî ile amel, bir rükün edâ edecek kadar, tefekkürü müstelzemolmuş ise, secdei sehvi dahi eder.

[4] Bu bapta zikrolunan, hadîsten başka, iki hadî3 daha olup, fukahâ, onlarınaralarını cemi ve tevfik etmişlerdir.

[5] Çünkü, onun yakini, başkasının yakını ile zail olmaz, bununla beraber ki.başkasının sözü onu mülzim dahi değildir.

[6] Çünkü bu ihbar, şehadet nisabındadır. Onların sözü ise, nice hükümlerde,mülzimdir.

[7] Tilâvet tâbirinde, secde âyetini yazan veya heceleyen kimseye, secde vâcibolmadığını, îmâ vardır. Secde âyetine, yalnız bakmak dahi, secdeyi mûcipdeğildir.

[8] Hadesten, taharet, necasetten taharet, setri avret ve — indelihtiyâr — kıbleyi istikbal, bunda dahi şarttır. Salâtiyye olanında onun vakti, salâtın müddeti,yahut salâtın — münafîden evvel olan — mâbâdi ve salâtiyye olmayanında ömürmüddetidir. Mekrûh olan üç vaktin birinde dahi olmamak meşruttur. Meğer ki,onda tilâvet olunacak, edâ edilmiş ola. Niyyette dahi, onun hangi âyetin

Rüknü: Tâzim vechi üzere, alın koymak yahut rükû eylemek[1], veyahut bunlar makamına kaim olacak, îmâyı[2], etmektir.

Hükmü: Dünyada vâcibin sukûtu, ve ukbada sevaba nailiyyettir.

Sıfatı: Namaz içinde hemen[3] ve namaz dışında teenni üzere[4] vâcip olmaktır.

Tilâvet secdesi vâciptir. Çünkü, secde âyetleri üç kısımdır. Bir kısım sarîhan, secde emridir. Ve bir kısmı, küffarın, hakka secdeden istinkâflarını mütezammindir. Ve bir kısmı, Enbiya (aleyhimüs-selâm) hazeratının sücud emrine, imtisallerini hikâyedir. Bunlardan her biri ise, yâni gerek emre imtisal ve gerek enbiyaya iktida ve gerek küffara muhalefet, vâciptir[5].

Sebebi: Tilâvet eden hakkında - ittifaka - ve işiten hakkında - alessahih -[6] secde âyetinin tilâvetidir[7].

Secde âyetleri, Kur'ânı kerîmin: Ârâf, Raad, Nahl, İsrâ, Meryem. Hacc, Furkan, Nemil, Secde, Sâd, Ha mim es-secde, Necim, İnşikak, Alâk sûrelerinde olmak üzere, on dört âyeti celîlededir.

Onlardan birini — namaz ile mükellef olan — okuyana ve işitene tilâvet secdesi vâcip olur. Okuyan hakkında anlama, ve işiten hakkında işitme kasdi şart değildir,. Okuyan, secde âyeti olduğunu, gerek anlasın gerek anlamasın, secde ile mükellef olduğu gibi, işiten dahi, işitme kendi sinin maksadı, gerek olsun gerek olmasın, işitmekle secde etmek lâzım gelir.

Secde âyeti, tercümeden okunmak sûretinde dahi, okuyan anlasa da anlamasa da — ittifaka — ona ve — itimaden — anlayana veya ihbar şartiyle, işitene, secde vâcip olur.

Secde harfim yâni secde âyetinden, ona delâlet eden kelimeyi üst yanından veya alt tarafından, bir kelime ile beraber okumak, — kavli sahihte — tamamen okunan secde âyeti gibi, secdeyi mucip olur[8].

Secde âyetini yazmak ve — telâffuz etmeden — secde âyetini nazar etmek ile secde vâcip olmaz. Çünkü, yazan ve bakan kimse, secde âyetinin ne, okuyanı ne de işitenidir.

Hecelemek dahi böyledir. Ne onu heceleyene ve ne hecesini, işitene, secde vâcip olmaz, çünkü, hecelemek, harfleri tâdâd etmektir, kıraet değildir[9].

---

secdesi olduğunu tâyin, lâzım olmayıp, secdenin, şükür ve sehv için, olan mezahimine mebni,tilâvet için olduğunu tâyinde, söz yoktur.

[1] Secde âyeti namazda okunduğuna göredir. Nitekim, malûm olur.

[2] Hastaya ve binek üzerinde olduğuna göredir.

[3] Yâni âyetini — kıraetten sonra — secdesi üç âyetten sonraya bırakılmamak üzere, hemen îfa edilmek.

[4] Yâni imkânın ilk vaktinde olmakla mukayyet olmayıp, müsait zamandaîfâ olunmak.

[5] Ayetini okuyup veya işitip te, kendisine secde mümkün olmayan kimseye, müstahap olan:

???

demektir. Secdeyi sonra kazâ eder.

[6] Alâ kavlin işiten hakkında, secde sebebi işitmedir. Sahih olan kavle göre,işitme, okuyanın ve muktedînin gayri hakkında, şart olmakla sağır olup ta, okuduğunu işitmeyene, secde lâzım olur. Sağıra diğerinin tilâveti sebebiyle, secde etmek,her ne kadar, edeni görse bile, lâzım olmaz.

[7] Tilâvet secdesinin sebebi, Bahirde mezkûr olduğu veçhile, üç emrin biriolmak zahirdir: Ya kendi okumak, yahut başkasının okuduğunu işitmek ve yahutokuyan işitmezse dahi, muktedi bulunmaktır. Hakikatte sebep, tilâvettir.

[8] Alâ kavlin, secde âyetinin çoğu okunmadıkça, secde vâcip olmaz, çoğu,gerek sücud kelimesinden evvel ve gerek sonra olsun ve yahut secde kelimesi ortadabulunsun. Bu imam Muhammedden rivayettir. Zeylei, bunu ihtiyâr etti. Dür sahibidahi, ona tâbî oldu.

[9] Buna mebni, namazda hecelemek, kıraet yerine geçmez ve o harfler, Kur'ândamevcut olduğu için, namaz onunla fâsit de olmaz. Bir kimse, secde âyetini, herbirinden bir harf olmak üzere, bir

Keyfiyyeti: El kaldırmaksızın «Allahu ekber» diye secdeye varıp üç kere «sübhâne rabbiyel âlâ» demek ve yine Allahü ekber diye kalkmaktır.

Bunda teşehhüd ve selâm yoktur. Tekbîr ve tesbîhler sünnettir. Secde vâciptir. Ve sücûdu-sehiv gibi iki değildir.

Oturmakta olana göre, tilâvet secdesi için kalkmak, mendup olup secdeden sonra dahi, kıyam etmek müstahap olur.

Üzerinde müteaddit secde bulunan kimse dahi, her secdede kıyam eyler.

Âyeti, cemaat içinde okunarak, topluca secde edilmek lâzım geldikte okuyan ileri durmak ve işitenler, saf bağlamak, lâzım değildir. Herkes bulunduğu mevzide, kıbleye yönelerek, secde eder. Şu kadar ki, işiten, okuyandan evvel secdeden kalkmamak mendup olur.

Secde için hazır olmayanların bulunduğu bir mecliste, secde âyetini gizli okumak menduptur.

Secdenin vücubu, namazla mükellef olana göre, olduğundan, adetli ve lohusa bulunan kadın, secde âyetini işitmek veya tilâvet eylemek ile, ona secde vâcip olmaz.

Cünüp, namaz ehli olmakla, ona işiterek ve okuyarak, ve ondan, âdetliden, lohusadan, kâfirden, temyiz edici sabiden secde âyetini işitene, secde vâcip olur.

Deliden yahut uyuyandan işitene, secde vâcip olmaz.

Sarhoşun tilâveti, hem kendisine ve hem işitene, secdeyi muciptir.

Secde âyetini yazana, onu yazmakla, secde vâcip olmadığı gibi, dilsize ve sağıra dahi, secde edeni görmekle, secde vâcip olmaz. Sağıra ve secde âyetini yazana, secdenin vücubu ancak, tilâvet iledir.

Secde mukallitlere değil, tilâvete terettüp edeceğinden, secde âyetini, kuştan ve maymundan ve sadâdan[1] işitene dahi, secde vâcip olmaz.

Musâllî, namazda okuduğu secde âyetinin, secdenin namazda etmek lâzım gelir.

Kıraet uzayacak ise, secde âyetinden sonra, müstakil sücud veya rükû olunur ki, derhal sücuda tilâvet secdesi kasdiyle, rükûa varılıp kalkılır ve kıraete devam olunur.

Kıraet uzamayacak ise, secde âyetini veya ondan bir veya iki yahut üç âyet sonrayı, müteakip[2] edilen salât rükûu (niyyetle) ve salât sücudu (niyyetsiz), onun secdesi makamına kaim olur.

Namaz dışında okunan secde âyetinin, secdesi — genişlikle — vâcip olduğu halde vakit mekruh olmadıkça, tehir edilmek, uzun zaman unutulmak ihtimaline mebni, tenzîhen mekruh olduğu gibi, namazda okunan secde âyetinin secdesi — fevriyyen — vâcip olduğuna mebni, kıraeti uzatarak, onu tehir etmek dahi, kazâya bırakmak gibi olduğundan, tahrîmen mekruhtur. Sehven gecikirse — velev selâmdan sonra — münâfî vuku bulmayarak, salâtın hürmeti bâkî oldukça, kazâ olunur. Namaz dışında kazâ olunmaz. Çünkü namazın parçası olmuş ve ruçhan kesbeylemiştir. Nakıs olarak edâ olunamaz, namaz dışındaki secde, namaz içindeki secdeye müsavî olamaz. Onun bu suretle tarikine, - amden vâcibi terk ederek, günahkâr olduğu için - tövbe lâzım gelir.

---

cemaatten işitse, harfler müteferrik olduğu vetilâvet tahakkuk etmediği için, ona secde vâcip olmaz.

[1] Sadâ, aksi sadâdır. Bunlar hep muhâkâttır (takliddir). Temyiz sahibi olmadıkları için okumaları tilâvet değildir.

[2] Malûm olsun ki, fevr (vakit geçirmemek), secde âyetinden sonra bir yahutiki âyet ile — ittifaka — munkati olmaz. Dört âyetle — ittifaka — münkati olur. Üçâyette ihtilâf olunmuştur. Münkati olmamak râcihtir. Bedayide, bu bapta takdirolmayıp, müçtehidin reyine tefvîz olduğu yahut tavîl sayılana itibar olunacağı dahimezkûrdur. İnşikak sûresinin secdesinden sonra, mevcut olan dört kısa âyet kavliâhirde, fevre mânî değil, sayılmıştır.

Namazda kıraetin rüknü, kıyamın rüknüne has olduğundan, musâllî kıyam halinin gayride, tilâvetten memnûdur. Mahcurun (memnuun) tasarrufu ise, hükümsüz olmakla, rükû veya sücud halinde, yahut teşehhüdde ve yahut kavmede, secde âyeti tilâvet etmekle, ona secde vâcip olmadığı gibi, muktedi dahi, iktida halinde kıraetten mahcur iken, secde âyetini tilâvet etmiş olmakla, ne kendine ve ne imamına, ne de kendisiyle beraber, namaza müşarik bulunan, diğer muktediye, secde vâcip olmaz. Amma, onunla namazda müşarik olmayan kimse, mahcuriyyet dışında olmakla, gerek diğer cemaatten ve gerek münferit ve yahut namazdan külliyen hariç olsun, secde âyetini, o muktediden işitmekle, ona secde vâcip olur.

Namazda olmayanın, namazda olandan işittiği, secde âyetinin secdesini, hariçte etmek lâzım geldiği gibi, namazda olanın dahi, hariçten işittiği, secde âyetinin secdesini, namazdan sonra, etmesi lâzım gelir.

Eğer namazdakiler, onu namaz içinde ederlerse, namazla münasebeti olmayanı, namaza ithal etmiş olmaları, noksanına mebni, o secde kendileri için, kifayet etmez[1]. Ve, bununla beraber namaz cinsinden olmak hasebiyle, namazları onunla, vâcip olmaz.

Namazda okunan, secde âyetinin secdesi, namaz dışında[2] olmaz ise de , namaz dışında olan kimse, imamdan secde âyetini işitip, ona iktida etmemek imamın secdesinden sonra, diğer rekâtta, ona iktida eylemek suretinde, secdeyi namaz, dışında eder ki, bu suretle, hem secdeyi ziyadan, hem salâtı ziyadeden, siyanet etmiş olur.

Eğer o kimse, imamın sücudundan evvel, ona iktida ederse, onunla beraber secde eyler. Ve eğer imam tilâvet secdesini ettikten sonra, o rekâtta ona iktida etmiş olursa, muktedi secdeye, hükmen yetişmiş olmakla, tilâvet için, artık secde etmez.

Namaz dışında bir, secde âyeti okuyup veya işitip, secdesini ettikten sonra, yine o mecliste, namaza durup, o âyeti okusa, namazda okuyanın rüçhanına mebni, hariçtekine tâbiiyyeti olamayacağından, yine secde eder. Eğer evvelce secdesini etmemiş idiyse, namazdaki secde, ona iki tilâvet için, kifayet eder.

Bir mecliste, ayni âyeti tekrar eden gibi olur ki, ona da, bir secde, kâfidir[3]. Gerek tilâvetin başında, gerek tilâvet esnasında ve gerek tilâvetten sonra, edilmiş olsun.

İşiten hakkında, meclisin ihtilâf ve ittihadı, okuyanın değil, kendinin, meclisi tebdil edip etmemesiyledir.

Hatip minberde secde âyetini okusa, inip secde eder. Cemaat dahi beraberce secde ederler.

Rüknünde, ifade olunduğu üzere, sücud maraz ve rükûb halinde, îmâ ile dahi olur.

Tilâvet secdesi vâcip olduğuna mebni, onun özürsüz, binek üzerinde îmâen ifası, kâfi olmamak, kıyas muktazası ise de, tilâvet, tetavvû gibi, dâimî bir iş olduğundan, onun secdesi için, nüzulü, şart kılmak, külfet olacağına mebni, îmâyı istihsan etmişlerdir.

Âyeti yerde okunarak, nazilen vâcip olan secde, râkiben îfâ edilemez.

Âyeti hayvan üzerinde okunarak, râkiben vâcip olan secde, hem râkiben, hem nâzilen, olur.

---

[1] Kâmil olarak, tediye edilmiş olabilmek için, onu iâde ederler.

[2] Meğer ki, namaz secdeden evvel — âdetin gayri — bir sebeple fâsid olacaktır. O halde, yalnız tilâvet kalmış olmakla, namaz dışında secde edilir. İfsat dahi.fesat gibidir. Salâtı ifsat eden âdet olduğuna göre, tilâvet secdesi, kadından sâkıtolur.

[3] Meclis müttehit olmazsa, bir secde kifayet etmez. Meclis dışında, velev bez çözmek suretiyle olsun, üç adım atmakla ve ağaç üzerinde, bir daldan bir dala geçmekle, nehir veya büyük havuzda yüzmek, ve hayvan üstünde gitmekle, ve harman döğmek ve değirmen etrafını dolaşmakla, tebeddül eder. Odanın ve — büyük dahi olsa — mescidin köşelerine varmakla ve gemi yürümekle ve bir veya iki rekât namaz kılmak, ve bir veya iki yudum bir şey içmek veya bir iki lokma yemek ve bir iki adım atmakla, kıyam ve kuud ile ve tilâvet mahallinde rükûp ve nüzül ile ve musâllî olarak, binek seyri ile, tebeddül etmez.

Binek üzerinde, secde âyetini okuyup, yere indikten sonra tekrar binse ve secdeyi binekte îmâ ile etse dahi olur.

Secdesi olan sûre veya âyâtı okuyup ta, secde âyetini geçmek, âyetin nazmını bozmakla beraber, secdeden istinkâf gibi, olduğu için, mekruhtur.

Bunun aksi, yâni yalnız secde âyetinin kıraeti, secdeye mübaderet demek olduğu için, mekrûh değildir. Ve lâkin tafdil tevehhümünü, defi için, tilâvette, ona ya evvel veya sonra, bir veya daha ziyade, âyet zam etmek, mendup olur.

Cuma ve bayram namazlarında, kıraet sonuna gelmedikçe, secde âyetini okumak, imama mekrûh olduğu gibi, salât-ı sırriyyede dahi mekrûhtur.

Amden hades, kelâm ve kahkaha gibi, salâtı müfsit olan şeyler, tilâvet secdesini dahi müfsit olup, iâde lâzım gelir. Şu kadar ki, kahkahada abdest almak lâzım gelmez. Müştehatın muhazatı dahi, cenaze namazında olduğu gibi, onu ifsat eylemez.

(Mühimmeten lidef'i külli mühimmetin): Secde âyetlerini cümleten bir oturmada okuyup, her biri için, başka başka veyahut hepsine birden on dört defa secde eyleyenin, dünya ve ahîret işlerinden kendine mühim olana, Cenab-ı Hak kâfi olur.

ŞÜKÜR SECDESİ

Secdei-şükür dahi, — kavli müftâbih — üzere, sevap üzerine taattir ki, sürûr ve tebşir vaktinde[1] Allahü teâlâya şükür ederek, secdeye varmak vardır ve sevaptır. Hazreti seyyidül-kâinatta ve sahabesinde vâkî olmuştur[2].

Şükür secdesi, — şartları ile — tilâvet secdesi gibidir. Tekbir ile varılır ve Cenab-ı Hakka, hamd ve şükür ve tesbih olunup, tekbir ile kalkılır.

CUMA NAMAZI

İçtimadan, cuma ve iftiraktan, fırka gibidir. Ona yevm ve salât izafe edilerek yevmi cuma[3] ve salâtı cuma deniliyor. Çok istimal ile, muzafın hazf edildiği olur. Burada maksut, cuma namazıdır.

Salâtı cuma (cuma namazı), malûm olduğu gibi, cuma günü öğle vaktinde, salâtı zuhra (öğle namazına), bedel olan, iki rekât namazdır. Cemaatle kılınır. Ve kıraet, aşikârdır. Ve evvelce hutbe okunur. Hutbe farzdır. Onun dört rekât ilk sünneti ve dört rekât son sünneti vardır. İkisi dahi, müekkededir. Nitekim, nevafil babında zikrolunmuştur.

Cuma namazı — şartları kendisinde mevcut olan — her kimse için, farzı ayndır.

Farz olması, kitap ve sünnet ve icmai-ümmet ile sabittir. Akıl dahi. buna delildir.

Kitabı Kerîmde

---

[1] Bunların biri rüyet ve müşahede haline ve biri ademi-müşahede haline masruftur. İlâhî nimetler ibada müstemirdir. Şükür secdesi, nimetin yenilenmesine veya belânın define mebni olmuş olur. Cenab-ı risâletmeâb, bir cüceyi gördüklerinde, şükür secdesine varmış oldukları gibi, ümmetleri hakkında, şefaatlerinin makbuliyyeti, — Cenab-ı Hak tarafından — kendilerine tebşir buyuruldukta dahi, üç defa şükür secdesine varıp, her defasında, kendi şefîane duâları ve âlîcenabâne istişfaları üzerine, ümmetlerinin bir sülüsü kendilerine bahşolunduğu tebşîr olunmasına teşekküren, bârigâhı perverdigâra, secdei şükranda bulunduklarını, beyan buyurmuşlardır. Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem.

[2] Hazreti Fahri Kâinat, ebi Cehlin kesik başını gördüklerinde beş defa secde-işükür etmişler ve Hazreti Ebubekir, yemamenin fethinde ve müseylemenin katlinde ve Hazreti Ömer, yermükün fethinde ve Hazreti Ali, havariçlerin reisi olan zus-sediyyeyi maktul gördüklerinde, şükür secdesine varmışlardır.

[3] Cuma gününün, Arapça eski ismi Urubedir ki, ifsah ve tahsin mânâsınadır. Nâs, o günde süslenip bezendikleri için, öyle denilmiştir. Ona cuma ismini, iptida veren Kaab İbni Levi'dir. Bu hususdaki Hadîsi şerif mantukunca, cuma günü, günlerin en şereflisi olup, Burûc sûresindeki (yevmi mev'ud), kıyamet günü ve (yevmi meşhûd) arefe günü ve (yevmi şâhid) cuma günü, ile tefsir olunmuştur.

Cuma günü, müminlerin bayramı ve biçarelerin haccidir.

???

buyrularak, zikrüllaha saay ile salât emri için, nidaya müterettip kılınmıştır. Zikirden maksat, namaz olmak, aşikârdır. Hutbe dahi, edilmek câizdir. Ve her iki takdirde, âyetin mânâsı farz olduğunu, müfîddir. Evvelki takdire göre, bu meydandadır. İkinci takdire göre dahi, zahirdir ki şarta, saayin farz oluşu, meşrutun farziyyetinin, bir dalıdır. Üzerine, cuma namazı lâzım olmayana, hutbeye gitmek dahi — icma ile — lâzım olmaz[1].

Hadîsi şerifte:

???

buyurulmuş[2] olduğu gibi, diğer bir hadîsi şerifte dahi;

???

buyurulmuştur[3].

Müslümanlar dahi Hazreti risalet zamanından bugüne kadar, cumanın farziyyeti üzerine, kimsenin inkârı olmayarak, icmâ eylemiştir.

Şu mânâ dahi mâkuldür ki, biz cuma gününde cuma namazını ikame için, öğle namazının terki ile, emrolunmuşuzdur. Öğle namazı ise, farzdır. Bir farzın terki, ancak ondan daha müekket ve evlâ, bir farz için, olabilir. Demek ki, cuma namazı, farziyyetçe öğle namazından daha tekitli, bir farzdır.

Cuma namazı için, vücub ve sıhhat şartları olarak, iki türlü şartlar vardır ki, onlar bütün namazlarda muteber olan şartlardan, fazladır.

Vücub şartları, musâllîde, ve sıhhat şartları, musâllînin gayri hakkındadır. Aradaki fark dahi, vücub şartları zail ve mefkut olmakla, edâ sahih ve sıhhat şartları mevcut olmazsa, edâ gayri sahih olmaktan ibarettir.

Vücub şartları altıdır: Birincisi, erkek olmak[4], kadınlara cuma, lâzım değildir. İkincisi, Hürriyettir. Köle olanlara cuma, lâzım değildir[5]. Üçüncüsü, ikamettir ki, şehir içinde yahut şehirden sayılan, yöresinde[6] mukîm bulunmaktır. Köylülere, ve bir şehirde — hiç olmazsa, on beş gün ikameti niyyet eylememiş olan — misafire cuma, lâzım değildir[7]. Dördüncüsü, sıhhattir. Camiye çıkmadan âciz olan, yahut hastalığının artmasından veya

---

[1] Tefsirlerde mezkûr olan: zikirden, umumî mecaz tarikiyle, hem hutbe ve hem namaz, kasdolunmuştur. En doğru olan da budur. Zira ki, ikisine de, zikir itlâkı, sadıktır. Hem de, Cenab-ı Hak cumanın farziyyetini, bir mübahın tahrîmi ile,tekîd eylemiştir ki, o da, beyîdir. Mübahın tahrîmi ise, (muktazayı hikmet) olduğu veçhile, ancak vücub için olabilir.

[2] Bu hadîs, ilk hutbei nebeviyyedendir ki, onu muhaceretleri üzerine, kıldıkları, ilk cumada îrad buyurmuşlardır. Malûm olduğu üzere hicreti seniyye, nübüvvet senelerinin, on dördüncü yılının rebîül-evveli evailinde idi. Bir pazar ertesi günü, Medinei Münevvere yakininde Benî Amrû bin Avf yurduna konup, salı, çarşamba ve perşembe günleri orada ikamet ve onlara mescitlerini tesîs buyurmuşlardır ki, Medinei Münevverenin güney tarafında vâkî, Kuba mescidi şerifidir. Cuma günü oradan çıkarak, Sâlim bin Avf yurduna ulaştıklarında, cuma vakti olmakla (ranûnâ) denilen vadîde vâkî, Benî Sâlim mescidinde, ilk hutbesini, îrad ile, cuma namazını edâ buyurmuşlardır.

[3] Diğer hadîs, azabın şiddetine mahmuldür. Öyle buyurulması o kimse, vahdaniyyeti ve onun tevabiini ikrar etmekle beraber, cumayı terketmiş olmak cihetiyle, münafıkların hareketinde bulunmuş olmasındandır. Münafıklar ise, cehennemin en sefil derekesindedir. Yahut cumayı, inkâr ederek terk edenler ve yahut o akîde üzere, vefat edenler hakkındadır.

[4] Hunsâyı ihraç için, erkekliğinin tahkiki ileri sürülmüş ise de, Hunsa noksan yaratılışlı olmak hasebiyle, halinin muktazası cuma, ona vâcip olmaktır, diyenlerde olmuştur.

[5] Efendi, kendi kölesini cuma ve cemaatten, menedebilir. İzin verirse, köle cuma kılmakta, muhayyer olur. Hayvanını korumak için, efendi ile beraber, camiye gelirse, korumağa halel getirmemek üzere, cuma kılabilir. Ücretli hizmetkârı, cumadan menedemez. Şu kadar ki, cuma yeri uzakta ise, o müddetin ücretini vermeyebilir.

[6] Misafir salâtı, babına bakınız.

[7] Sahabet kiram hazeratından, şehirlerden mâda, yerlerde cuma ikame olunduğu, nakl ve rivayet olunmamıştır. Köylü, cuma günü şehre girer ve o gün orada kalmağı niyyet eylerse, cumayı kılar.

geç iyi olmasından korkan, marîze cuma, lâzım olmadığı gibi, camiye çıkmasiyle, bakılamayacak olan hastasının zıyaından korkan — hastayı bakmakla mükellef ve meşgul kimseye — dahi cuma, lâzım değildir. Kudretsiz ihtiyar dahi, marîz hükmündedir. Beşincisi, gözü görene ki; göz selâmetidir. Gözsüze cuma, lâzım değildir. Meğer ki, yedicisi ola. Altıncısı, ayakların selâmetidir. Kötürüme ve ayaksıza cuma, lâzım değildir. Eğer bir ayağı, felçli veya kesik olup ta, meşakkatsiz yürümeğe kadir ise, cumaya çıkar[1].

Cumanın sıhhat şartlan da, altıdır: Birincisi, cuma kılınan yer, şehir veya şehir yöresi olmaktır[2]. Köyde ve kırda cuma kılınmaz[3]. Bir şehrin müteaddit mevziinde, cuma kılınır[4].

İkincisi, cuma kıldırmak için, vazifeli kimse bulunmaktır. Memuriyet ve mezuniyetleri cihetiyle, cuma ikamesine malik olan, imam ve hatipler kendi yerlerine başkalarını, ikameye dahi maliktirler. İzinnâmelerinde buna da, mezuniyetin mezkûr olması, şart değildir[5].

---

[1] Sel halinde yağmur, kar, çamur cuma için, özürlerdendir. Akl ve bülûğun şart kılınması, sırf cuma namazına has olmamakla, ayrıca zikre lüzum görülmemiştir.

[2] Şehir: En büyük mescidine, cuma ile mükellef bulunan, ahalisi sığmayan, yerdir, diye tarif olunduğu gibi, bu tarifin, birçok köyler içinde doğru olacağı iddiasiyle, şöyle de tarif edilmiştir; Şehir: içinde, emîri, müftüsü ve kadısı, mukim bulunan yerdir.

Küffarın, müsliminden kalabalık bulunduğu yerde, cuma ve bayramların ikamesi câiz olur. Şehir kenarı tâbiri için, salâtı misafir bâbına müracaat lâzım gelir.

Şehir içinde, cuma namazının, camide kılınması şart olmayıp, namazgâhlarda ve minber ittihaziyle, Ok meydanı gibi, açık yerlerde dahi, Cuma kılınır.

[3] Hac mevsiminde, Minâda Mekke emîri mevcut olmakla beraber, binalar dahi bulunduğundan, cuma kılmak câiz olur. Arafat, kır olduğu için, orada Cuma kılmak câiz olmaz.

[4] Bu sarahate göre, geçmişe itibara ve — ihtiyatan — zuhuru-ahîr kılmağa lüzum da kalmaz ki, onun itibarı, ve zuhuru-ahîr itiyadı, cumanın teaddüdünün menedilmesi, hakkındaki — zaif olan kavle — mebnidir. Ona göre ki, ebû Yûsufun kavli ve imam Şâfiînin mezhebidir. Cuma, ilk kılanındır. Ona binaen, ve ihtiyat olarak, (âhir zuhur) yahut (zuhur ahîr) niyyetiyle, dört rekât namaz kılınır. Onu kılan, her rekâtında fatiha okur ve sûre veya âyât zam eder. Kılınan, eğer farz olursa zammın zararı olmaz, ve eğer nefel vâkî olursa zam, vâcib bulunur. İlk kadede, teşehhüde iktisar eder. Üçüncü rekâtte, sübhaneke, okumaz. Müellif der ki, ihtiyat onu kılmakta değildir. Çünkü, ihtiyat, iki delilin en kavisi ile amel etmektir. Bu bapta, — delîleynin akvası ise — cuma teaddüdünün, câiz olmasının mutlak olmasıdır. Hem de, onu kılmakta, cahillerin cumayı farz değil itikat etmek, ve yahut cuma vaktinde, farz olan namazın — müteaddit olduğunu — itikat eylemek mahuzru vardır. Onu kılmak için, havastan mâdâya, üfta olunmaz. Onların dahi, o namazı evlerinde kılmaları en muvafık olanıdır.

Bu ifadeye göre, zuhru ahîr namazı, ramazan arefesinde tutulan oruç gibi, havasın işi iken, tamîm ve umuma teklif ve rekâtların kesretiyle nas tenfîr, edilerek, cuma namazının, son müekked sünnetinden dahi mahrum bırakılmasıdır.

Muhaşşi der ki, yevmi şekte (ramazan arefesinde) tutulan oruçta, farz niyyet olunmayıp, zuhru-ahîr namazında, farz niyyet olunmak, arasındaki fark salâtın vakti, zarf olduğundan, onda niyet tayininin lüzumu, ve orucun vakti miyar olduğundan onda niyet tayininin lüzumsuzluğu, cihetiyledir. Bu da, cuma babındaki, imam ebi Yûsufun kavline göredir.

İbni Nuceym dahi, Bahri Râikta: Zuhru-ahîr namazı, cuma namazının, — bir büyük şehirde — cumanın teaddüdünün câiz olmaması, rivayeti sebebiyle, sıhhatinde edilen şek üzerine, müteehhirînden bâzılarının, mevzuatıdır. Bu rivayet ise, muhtar değildir. Ve cumadan sonra, zuhru-ahîr namazı, ne imam azamdan rivayet olunmuş ve ne de sahibeyn, rivayet etmiştir. (Cuma gününün farzı odur. Cuma farz değildir) diye itikat olunmak, korkusuna mebni ben o namazın, olmadığını keraren üfta ettim demiştir.

[5] Hutbeden sonra, gerek bir özre mebni, ve gerek özürsüz, namaza geçirmek istedikleri kimsenin, hutbe okunurken bulunmuş ve yahut, hutbenin bir kısmına yetişmiş olması şarttır. Namaza başladıktan sonra, sebki-hades suretinde, imamete salih, her kim olursa olsun, imam onu İstihlâf edebilir. İkisi, bir şey olduğu için, ikiye bölünerek, hutbeyi biri okuyup, namazı başkası kıldırmak lâyık değil, yâni tenzîhen mekruhtur.

Hutbenin sıhhati için, bülûğ şart olmadığından, namaza geçmemek üzere hutbeyi — mümeyyiz sabi — dahi okuyabilir.

Üçüncüsü öğle namazı vakti olmaktır. Öğle vaktinin girmesinden evvel, cuma kılmak, sahih olmadığı gibi, onun çıkmasiyle de bâtıl olur[1].

Dördüncüsü, namazdan önce, hutbe okunmaktır[2].

Beşincisi, genel izin, olmaktır[3]. Yani herkese açık bir yer olmaktır.

Altıncısı, Cemaat olmaktır[4].

Cemaatin en azı, imamdan başka, üç erkek olmaktır[5]. İki erkek ile. bir kadın yahut bir erkek çocuk, bu bapta kâfi değildir. İmamdan başka, iki erkek kişi, cemaattir, dedi.

HUTBE

Hutbe, hitaptan olmakla, — asılda — söyleyenle işiten arasında olan kelâmdan ibaret olarak, mevizaya ve mukaddemeye, itlâk olunmuştur Burada maksut, mevizanın mânâsıdır.

Hutbenin rüknü, Cenab-ı Hakkın, habs zikridir. Arapçaya vukuf ile beraber, Arabinin gayri dil ile dahi, îrad edilmesi câizdir.

Hutbe ikidir ki, biri diğerinden, — bir hafif celse ile — ayrılmıştır. Her biri, hamd ve senayı, teşehhüd ve salâtı müştemildir. Birinci hutbede, âyet okunup, vaaz ve tezkir edilir. İkinci hutbede, vaaza bedel, müminin ve müminata dua olunur.

HUTBENİN ŞARTLARI

Hutbenin şartları şunlardır:

1 — Namazdan evvel olmak,

2 — Hutbe kasdiyle okunmak[1].

---

[1] Velev ki, vaktin çıkışı, teşehhüd miktarı kuûddan sonra olsun ve artık o namaz — zuhur olarak ta — itmam edilemez. Şeyhaynin kavli üzere, nefel olarakta, itmam edilebilir. Müfsidata ve isna aşeriyeden, on birincinin hamişine bakınız.

[2] Muhaşşinin beyanına göre, sadri-islâmda, hutbe, bayramlarda olduğu gibi namazdan sonra idi. Hutbeyi dinlemenin terkinde, bir şey yok, zanniyle «Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni kıyamda bırakıp oraya koşuştular.» (Cuma: 11) kavli keriminde bildirilen halin, hâdis olması üzerine, hutbe öne alınarak, tehir hakkındaki hüküm, mensuh oldu.

[3] Çünkü, cuma namazı şeairi islâmdan ve islâm dininin hasîsalarındandır. Ve bir takım, hususiyyat ile meşrûdur ki, onlarsız olmaz. İşaa edilmek sûretiyle şöhretlendirilmek — izni âm — ile ikame olunmak dahi, o cümledendir. Gelenler için, cami kapılarının açık bulunması dahi böyledir. Caminin kapısını kapayarak içinde cuma kılan cemaatin, ve maksurelerin kapılarını, başkalarına sed ederek, yahut namaz kıldığı yere kendi ashap ve arkadaşları ile kapanarak cuma ikame eyleyenin, cuması câiz değildir. Eğer halkı girmeğe mezun kılmış ise, onlar girseler de, girmeseler de, cuma sahih, ve fakat, o kimse, mescit ve caminin hakkını kazâ etmemiş olmak hasebiyle, kerahette bulunmuş olur.

[4] Münferidin cuması, — icmâ ile — sahih değildir. Cuma cemaattendir. Cemaat, —indel-imam — cumanın edâsı inikadının şartı olduğundan, rükûda iktida etmiş olsalar bile, imam ilk secdeye varıncaya kadar, beraber bulunmaları lâzımdır. Ondan sonra, namazlarını bozup, dağılırlarsa, imam namazı, cuma olarak yalnızca, itmam eder. Ve eğer imam, secdeye varmadan, onlar dağılıp, imamın arkasında, iki erkekten başka kimse, kalmayacak olursa, cuma bâtıl olur. İmameyn indinde cemaat, tahrîmenin inikadı şartı olup, o dahi, tahakkuk etmiş olmakla, onlardan sonra, imam yalnızca, cumayı itmam eyler.

[5] İndet-tarafeyn, çünkü, cemi — tesniye ve müfred sigalarına muhalif olduğu için — hakikaten üçtür. İkiye cemi itlâki, mecazdır. Asl olan, hakîkat ile ameldir. Hem de Allahın zikrine koşunuz! kavli kerîminde, huzurun talebi, cemi lâfzına teallûk etmiştir. Saayin dayandığı şey olan zikr dahi, bir zakiri müstelzemdir ki, o, huzuru istenilen, cemin, gayridir. Onların hutbede hazır olmuş olmaları ve cuma ile mükellef bulunmaları, meşrut değildir. Hattâ, hutbeyi dinleyenler gidip, başka üçkişi gelse, hatip onlara — rivayetin zahirinde — hutbeyi iade etmeyerek, cumayı kıldırmak câiz olduğu gibi, cemaat olan üç kişinin, cümleten veya karışık olarak, köle, yahut marîz veya misafir olması dahi câizdir. Çünkü, bunlar, cuma ile mükellef olmasalar da, imamete salih kimselerdir. iktidaya salih olmaları, evleviyyettedir.

3 — Vakit içinde olmak[2].

4 — Hutbe esnasında en az bir kimse bulunmak[3].

5 — Bulunan kimse, kendisiyle cuma cemaati, münakit olabileceklerden olmak[4],

6 — Hutbe ile namazın arası, — başka bir iş ile — ayrılmamak[5].

Hutbe, namaz olmadığı ve namazın cüzünden dahi bulunmadığı için[6] onda taharet ve kıbleye yönelme olmadığı gibi, kelâm dahi, onu müfsit değildir[7]. Taharet, onda sünnet olmakla, abdestsizin ve hattâ, hadesi ekbere müptelâ olanın hutbesi, hutbede kıbleye yönelmek gibi mekrûh olduğundan, cemaate müteveccih bulunmak, mesnûndur.

HUTBENİN SÜNNETLERİ

Hutbenin sünnetleri, şunlardır:

1 — Hatip, hutbeden evvel minber cihetinde bulunmak[8].

2 — Siyah giyinmiş olmak.

3 — Minbere çıktığında oturmak[9].

4 — Huzurunda ezan okunmak[10].

5 — Ezandan sonra, hatip kıyam edip, her iki hutbeyi ayakta[11] okumak.

6 — Harble alınan her beldede, hatibin sol elinde, bir kılıç bulunup, hutbeyi, ona dayanarak okumak[12].

7 — Sûlhan feth olunan, beldelerde hutbeyi — kılıçsız — okumak[13]

---

[1] Gelecekte mezkûr olduğu üzere, hutbede — indel-imam — bir hâlis zikre iktisar câiz olmakla, bunun şartı kılınması, onda zahirdir. Hatip aksırıp ta, elhamdülillah, ve bir şeye teaccüben sübhanallah, demek hutbe sayılmaz. Alâ kavlin, hutbede kasd, şart değildir.

[2] Vakitten evvel hutbe okuyup, vaktin girmesinde namaz kılınsa caiz olmaz.

[3] Dürrü muhtarda mezkûr olduğu üzere, hatibin kendi kendine okuduğu hutbe sahih olmaz. Hutbenin cemaat huzurunda olması lâzım ise de, müellifin ifadesine göre, hutbe bir kişi huzurunda dahi, sahihtir. Velev uyur, yahut sağır, veya uzak bulunsun. Cemaat, cumanın şartıdır.

[4] Bir kölenin veya bir marizin ve yahut bir misafirin, huzuru da kâfidir. Yalnız, bir erkek çocuğun, yahut kadının bulunması, kâfi olamaz.

[5] Müellif, yemeği kaatî saymıştır. Hatip, hutbeden sonra, cuma guslü veya abdest tazelemesi için evine gitmiş olmak suretinde, hutbenin sıhhatinde ihtilâf olundu, demiştir. Lâkin, gusül ve abdest namaza müteallik olmakla, kaati fasıla sayılmamak, muhtardır. Hadeslinin ve cünübün hutbesi — kerahetle— sahih olmakla, hutbeden sonra, İğtisal ederek namazı kılar. Ve iğtisali, namaz amellerinden olduğu için, fasıla sayılmaz. Hutbeden sonra, tetavvu namazına başlamak (haram olmakla beraber), fasıla olmadığından, hutbeyi iptal etmezse de, hutbeyi iâde evlâ olur. Faiteyi hatırlayarak, kazâ ile meşgul olmak dahi, böyledir.

[6] Eserde, hutbenin salâtın şartları gibi, sayılması, sevabın hükmü, itibariyledir.

[7] Hazreti Ömer, bir cuma hutbesinde, hazreti Osman mescidi şerife hutbe esnasında geldiği için, bu ne vakit geliş? diye buyurup, itizaren, hazreti Osmanın: ezanı işittikten sonra, abdest almaktan başka bir şey yapmadım, demesi üzerine Hazreti Halîfe: Resulullah cuma namazı için, guslü emretmiş oldukları halde, hem de abdest mi? buyurmuştur.

[8] Minberin sağ cihetinde, hatibe mahsus hücre var ise, hatip onun içindeve yok ise, minber cihetinde bulunur. Hutbeden evvel, mihrapta, namaz kılmak, ona mekrûh olur.

[9] Bu kuud, ezan için olduğundan, bayram hutbesinde yoktur.

[10] Hatibin huzurunda yâni, minber önünde okunur. Muhaşşinin ezan babında beyanına göre, cuma gününde öğle vakti, iç ezanından başka ezan okunmazdı. Birinci ezanı, Hazreti Osman ihdas etti. O günün ikameti dahi, hesap edilerek, Hazreti Osman, bir üçüncü nida ziyade etmiş, denildi.

[11] Özrü olmadan, otururak hutbe mekruhtur.

[12] Denildi ki, bundaki hikmet, dinin kılıç ve kuvvet ile kaim olduğuna işarettir.

[13] Mekkei Mükerreme, kahr ve galebe ile alındığından, mescidi haramda hutbe, kılıç iledir. Medinei Münevvere, Kur'ân ile meftuh olmakla, mescidi nebevide hutbe, kılıçsızdır.

8 — Hutbeyi, cemaate karşı durup, okumak[1].

9 — Hutbeye gizlice teavvüz ederek, hudaya hamd, ve Cenab-ı zî-kibriyaya sena ile başlamak.

10 — Şehadeteyni okumak.

11 — Hazreti Resûlü ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimize salâvat okumak.

12 — Vaaz ve tezkîr etmek.

13 — Kur'ândan bir âyet okumak[2].

14 — Hutbeyi iki yapmak.

15 — İki hutbe arasında, üç âyet okuyacak kadardan ziyade olmamak üzere oturmak[3].

16 — İkinci hutbeye dahi hamdı hüdâ ve cenab-ı zi-kibriyâya senayı ve Hz. Nebiyyi müçtebaya salâvatı, iâde ederek başlamak[4].

17 — Müminin ve müminâta mağfiret ve nusret ve âfiyet ile dua etmek.

18 — İkinci hutbede sesini birinci hutbeden, daha az yükseltmek,

19 — Her iki hutbeyi pek uzatmayıp, hafif tutmak[5].

20 — Hutbeden çekilmeyi müteakip, ikamet alınmak.Zikrolunan sünnetlerden biri terk etmek ve hutbeyi uzun ve mufassal olan[6] bir sûreden ziyade, uzatmak mekrûhtur. Hatip minbere çıktığı vakit, cemaate selâm vermek yoktur.

Hutbede, bir tesbih veya tahmit, yahut tehlîl veya tekbîr gibi, Cenabı Hakka mahsus, halis zikre iktisar etmek — indel-imam — sahih ve lâkin sünnet terkedilmiş olmak cihetiyle, kerahetledir. İmameyn, ona hutbe denemiyeceği beyaniyle: Hutbe denilecek kadar, uzun olmak lâbüddür. Onun da en az (ettahiyât) miktarı hamd, ve salâvat ve müslimine duadır, dediler.

Cuma günü acele matluptur ki, cuma namazı için, camiye erkence çıkılır[7]. İki rekât mescit tahiyyesi kılınıp, oturularak, okunması cuma gününün menduplarından olan, kehf sûresi dinlenilir. O gün, öğle ezanından itibaren, cuma namazının edasına değil, iş ve alış veriş, cuma ile mükellef olanlara[8] tahrîmen mekrûh olur.

Cumaya saay, farizasının sevabı, ona mübaderetteki tefavüt, itibariyle mütefavittir[9].

Camiye, yürüyerek gidip gelmek, binekten efdâldir.

«İmam hutbeye çıktıktan sonra ne namaz vardır, ne de konuşmak.» fehvasınca, cuma sünneti kılınıp, hatip minbere çıkmak üzere, hücresinden ayrıldığından ve hücresi

---

[1] Eğer hatip hutbeyi, kıbleyi istikbalen, cemaate arkasını dönerek, okursa mekrûh olur.

[2] Aleyhis-salâtü ves-selâm efendimiz hazretlerinin

???

kavli kerimini, tilâvet buyurmuş oldukları mervidir. Hatip, âyet okuyacağı zaman eûzu çeker. Sûre başı olmadıkça, besmele çekmez.

[3] Bunda duâ olmadığı gibi, minber kapısında ve minbere çıkıldığında dahi duâ etmek yoktur.

[4] İkinci hutbede, hulefayi râşidinin ve resulu zişanın muhterem amcalarının ezkârı aliyyeleri, müstahsendir. Şimdiye kadar, tevarüs böyle câri olmuştur.

[5] Fıkıh ve sünnet, hutbenin kısa, namazın uzun yapılması iken bizde bu da aksi olmuştur. Cuma namazında cuma ve münâfıkûn, yahut âlâ, gaşiye, sûreleri okunmak mesnundur.

[6] Salâtın sünnetleri, bahsine bakınız.

[7] Hattâ, sahibi dür: Tırnak kesmek, tıraş olmak cumadan sonra efdâldir, demiş ise de, Muhaşşi merhum, onu nassı hadîse muhalif bularak reddeylemiştir.

[8] Kadınlar, cuma ile mükellef olmadıklarından onlara haram değildir.

[9] Eserde varit olduğu üzere, cuma namazı için gusledip, camiye ilk saatte varan bir deve, ikinci saatte varan bir inek, üçüncü saatte bir koç, dördüncü saatte varan bir tavuk, beşinci saatte varan bir yumurta, tasadduk etmiş gibi olur.

olmadığına göre, kıyam ettiğinden itibaren, hutbe ve salâtın hitamına değin, söz söylemek ve hattâ, söyleyene, sus demek, câiz olmadığı gibi, namaz kılmak dahi, câiz değildir[1]. Meğer ki, üzerinde, tertip sâkıt olmadık, fâite ola. O halde, cuma sahih olabilmek için, onu tezekkürle kılmak lâzımdır.

Kelâmdan, tesbih ve müezzinin icabeti gibi, uhrevî kısmı hariç ise de, bu kısmın cevazı dahi, hutbeye başlamadan evvele göredir. Hatip hutbeye başladıktan sonra, kelâmın her türlüsü haram olur[2].

Namazda haram olan her şey, hutbede dahi, haram olmakla, hutbe esnasında, — emri bil-mârûf — nevinden dahi olsa, kelâm ve hattâ, teâtîi-selâm, câiz olmadığı gibi, yemek, içmek ve sair meşguliyyet ve tilâ vet ve mütalâa dahi, câiz olamaz. Ve câiz olmamakta, hatibe yakın olanla, ondan uzak bulunanın farkı olmaz[3]. O esnada, emr olunan şey, susmaktır[4]. Nebimizin ismi geçtikçe, içinden salât ve selâm eder. Aksırırsa, hakka hamd eyler. îcabet saati olmakla, kalbinden dua eder. Hutbe esnasında, uyumak dahi mekrûhtur[5]. Etrafına bakınmak ta mübah olmaz[6].

Hatibin, minbere çıkmasından evvel, başlamış olduğu, cuma sünnetini, kıraet uzatmayarak, yâni vâcibe iktisar ederek, bitirir.

Cuma günü, zevalden evvel ve yahut cuma namazından ayrıldıktan sonra, müsaferet etmekte beis olmayıp, ancak — cuma ile mükellef — olana göre, cuma gününde, öğle ezanı okunduktan sonra, cuma namazını kılmadan, çıkmak mekrûh olur[7].

Hasta ve müsafir ve köle ve âmâ gibi, — cuma ile mükellef olmayanlar — cuma namazını kılmış olurlarsa, vakit farzından olmak üzere câiz, yani onunla vaktin farzı, uhdelerinden sâkıt olmuş olur. Çünkü, cumanın onlardan sükûtu, kendileri için ruhsattır. Kılmaları — müsafir orucu gibi — azîmet ve efdâldir[8].

Cuma ile mükellef olmayanlar hakkında, müstahap olan, cuma kılındıktan sonra, onlar öğle namazlarım, münferiden kılmaktır. Vaktin girmesinde öğleyi, cuma kılınmadan dahi kılabilirler. Her halde cemaat olamazlar.

Cuma ile mükellef olanlar, cuma kılmayıp ta, öğleyi, cuma kılınmadan, kılmak haramdır. Gerçi, vaktin tahakkukuna mebni, öğle namazı münakiddir. Ve lâkin, o saate — memur olduğu — cuma namazı olmakla, öğle namazının akdi, haram ve inikadı — cuma için saay olunmamağa — mevkuftur. Eğer, öğleyi kıldıktan sonra, nedamet ederek, cumaya çıkarsa, evinden ayrıldığı vakit, imam cuma namazında bulunup, henüz itmam etmemiş, yahut onun hurucundan sonra, cuma ikame edilmiş olmak sûretinde, kıldığı öğlenin, farziyyet sıfatı bâtıl olur[9]. Kendisi gelip, cumaya gerek yetişmiş, gerek yetişmemiş olsun.

---

[1] İkinci hutbe esnasında kalkıp sünnet kılanlar, bu meseleyi bilmiyorlar. Sünnet farzdan sonra dahi kılınabilir.

[2] Şuna binaen, hatibin minbere çıkışında, müezzinin (innallahe ve melâiketehü....) âyeti kerîmesini, kıraet etmesinde ve — âyetteki emre imtisalen — salâvat ve teslimat getirmesinde beis yok ise de, müezzinlerin hutbe esnasında tardiyye, salâvat ve âmînleri, mekrûh bidatlerdendir.

[3] Muhaşşinin nakline göre, Şemsül-eimme: Hatibin önünde bulunan, istikbal eder. Sağında veya solunda bulunan, ona doğru inhiraf eyler, demiş ise de, Serahsî: Bizim zamanımızda, resim ve âdet, cemaatin kıbleye yönelerek oturmaları ve hatibe, inhirafı terk eylemeleridir. Zira, sıkışıklığa mebni, hutbeden sonra, safların tesviyesinde, güçlük çekilir. Ahsen olan da budur, demiştir.

[4] Helâkından korkulan, tahzîri müstesnadır ki, onun için, namaz bile kesilir. Çünkü, o, kul hakkıdır. Onun mebnası ihtiyaç üzerinedir.

[5] Meğer ki, uyku ona galebe çala.

[6] Hutbe okunurken, namazda oturur gibi oturmak dahi lâzım olmayıp, hutbenin sonunda, namazdan çıkar gibi, iki tarafına selâm vermek, büsbütün fazladır.

[7] Müellif keraheti, itlâk etmekle, onun tahrimiyye olduğu anlaşıldı. Cuma ile mükellef olmayanları, ihraç etmekle onların hurucunda, kerahet olmadığıdahi, sabit oldu.

[8] Kadınlar, cemaatten men edildikleri için, bundan müstesnadır.

[9] Onun çıkması, imamın cumadan ferağına yakın olmak veya ferağdan sonra:gitmiş olmak ve yahut cuma, hiç ikame olunmamak suretlerinde, olabilir. Bu takdirde, öğle bâtıl olmaz.

Yetişirse, cumayı kılarak, farzı yerine getirmiş olur. Yetişmezse ve yahut yetişip te, onu ifsat etmiş olursa, öğleyi iâde etmek lâzım gelir.

Mâzûr olan, yâni cuma ile mükellef bulunmayan dahi, bu bapta böyledir ki, öğleyi kıldıktan sonra cumaya çıkmak, onun dahi farzım iptal eder. Mâzur ile gayri mâzûrun farkı, cuma kılınmadan, öğleyi edâsının, mazur olmayana göre hürmeti, ve mâzûre göre ademi hürmeti, hususundadır.

Cuma ile mükellef olmayanlara ve mahpuslara, cuma günü, şehir içinde, öğle namazını, gerek cuma namazı kılındıktan sonra ve gerek ondan evvel, cemaat ile kılmak mekrûhtur.

Belde ahalisinden, cuma namazını kaçırmış olanlar dahi, böyledir ki, onlar öğle namazını, ezansız ve ikametsiz ve cemaatsiz, olarak kılarlar[1].

Cuma namazına kâdeyi ahîrede[2] yetişen dahi o namazı cuma olarak itmam eder[3]. Ve cehr ile ihfa arasında muhayyer bulunur.

AHKÂMI IYDEYN: (İKİ BAYRAMA AİT HÜKÜMLER)

Iydeyn lâfzı, bayram mânâsına olan, ıydin tesniyesidir. Biri fıtır, diğeri adha olmak üzere, senede iki bayram vardır[4]. Onların ikisinin birden, vacibat ve mendupları gibi, ahkâmı-şeriyyesinin, beyanı kasdolunarak (ahkâmı iydeyn) iki bayram, denilmiştir.

İyd, tesmiyesi Cenab-ı Hakkın, o gün mü'min olan kullarına, dînî ve dünyevî, ihsan âideleri olduğuna ve yahut tekrar ferah ve meserret ile, tefeül avdetine, mebnidir[5].

Bayramların vâcipleri, namazlar ve namazlarına mahsus tekbirler ile Kurban bayramındaki, teşrik tekbirlerinden, ve Ramazan bayramındaki, sadakai-fıtırdan, ibarettir.

Yalnız Ramazan Bayramı (Iydi-fıtır) vaciplerinden olan, fitre sadakası verilmek için, vaktin efdâli, bayram namazından önce vermektir[6].

Bayramların mendubatı, şunlardır:

1 — Erken kalkmak.

2 — Güsletmek.

3 — Misvak tutunmak.

4 — Tiyb (güzel koku) sürünmek,

5 — Giymesi mübah olan elbisenin, en güzelini giymek,

6 — Hakkın nimetlerine şükren, ferah ve sevinç izhar etmek vehatem (yüzük) takınmak[7].

7 — Ramazan bayramında, camiye çıkmadan tatlı bir şey yemek.

8 — Yenen şey, kuru hurma ve bu gibi, kuru ve lezîz meyva olmak.

---

[1] Çünkü, cemaat olmakta, mâzûr olmayan dahi, mâzûre iktida ve iltihak ederek, matlup cemaat olan cuma cemaatının azalmasını müeddi olmak mahzuru olur. Hem de, ondan başka, cemaat ikame olunmakla, ona muaraza suretinde görünür.

[2] Yahut imam, sücudu sehvi terk etmediğine göre, onun secdesinde veya teşehhüdünde.

[3] «Yetişemediğinizi kazâ edin» buyurulmuştur ki, imamın salâtından sizi fevtedeni, kazâ edin, demektir. İmamın namazından fâit olan şey ise, cumadır, öğle değildir.

[4] Medine ahalisinin iki eğlence ve sevinç günleri olduğu hulûlünde sorulmakla, peygamber efendimizin malûmları oldukta, onlara hitaben: «Hak teâlâ sizin için, O iki güne mukabil, onlardan hayırlı, iki gün bedel etmiştir ki, adhâ ve fıtır günleridir,» buyurmuş oldukları, Hazreti Enes rivayetiyle, Ebî Dâvud süneninde mezkûrdur.

[5] Revhten, rîh gibi, mualleldir. Bayram etmeğe, tâyîd denir.

[6] Bu emir, mutlak neviden olduğu için, fıtra sadakasını, ramazan şartiyle, ve — âlâ kavlin — ramazan şartı dahi olmayarak, bayramın birinci gününden evvel vermek bile, câiz ve birinci gün, namazdan evvel müstahap, ve namazdan çıktıktan sonra câiz, ve günü geçtikten sonra da câiz ise de, geciktirmemek evlâdır.

[7] Ashaptan, diğer günlerde yüzük takınmayanlar, bayramlarda takınırlardı.

9 — Tek adet, olarak yemek (1, 3, 5, 7, gibi).

10 — Kurban bayramında, kurban kesecek kimse — ondan yemekiçin — yemeği, namazdan sonraya bırakmak.

11 — Namaza erkence davranıp, sabah namazını mahalle mescidindekılarak, bayram namazı için, namazgâha ve büyük camiye gitmek.

12 — Sükûn ve temkin ile yürümek[1].

13 — Namaza giderken, Ramazan bayramında (sessizce)[2]ve kurban bayramında (sesli olarak) tekbir almak[3].

14 — Namazı kıldıktan sonra, mümkün ise başka yoldan evine gelmek.

15 — Müminlerle karşılaştıkça, güler yüz göstermek[4].

16 — Kaadir olduğu derecede, çok sadaka vermek.

BAYRAM NAMAZI

Bayram namazı, iki rekâttan ibarettir. Ve cumanın şartlarım ve vâciplerini, hâiz olanlara vâciptir[5]. Sıhhatinin şartları, bütün namazların şartları gibi olup, fazla olarak, bunda cuma sıhhatinin şartları dahi, muteberdir. Ondan yalnız hutbe, müstesnadır ki, cuma namazında hutbe sıhhat şartı, ve namazdan evvel olup, bayram namazında şart değil, sünnet ve namazdan sonradır.

???

kavli kerîminden, ramazan bayramı namazının ve

???

kavli kerîminden, kurban bayramı namazının vücubuna istidlâl olunmuştur.

Bayram namazlarının, sair namazlardan farkı, her rekâtında, üçer fazla tekbir olmasındadır. Tekbirler, vâciptir.

Bayramın ilk günü[6] güneşin doğmasından ve kerahet vaktinin çıkmasından sonra[7] cemaat saf bağlayıp: Bayram namazına, diye niyyet edilerek, durulur[8]. Muktediye göre, iktida niyyeti dahi, ziyade edilir. İftitah tekbîrini müteakip, el bağlanarak, sübhaneke, okunur. Sonra, «Allahü ekber» diye eller kaldırılır, ve yanlara salıverilir. Salıverildiği sırada, üç «subhanallah» denecek kadar, susularak durulur. Sonra, yine «Allahü ekber» diye, eller kaldırılıp salıverilir, üçüncü defada, tekbire eller kaldırıldıktan sonra, salıverilmeyip bağlanır. İmam, gizlice teavvuz ve tesmiyeden sonra, cehren kıraete başlayıp, fatiha sûresini okur ve — gizlice cümleden âmîn denilerek — imam kıraetine devamla sûre veya âyeti, zam eder. Birinci rekâtta, okunacak sûrenin, «Sebbihisme rabbikel-âlâ..» olması ve ikinci rekâtta, Gaşiye sûresinin okunması menduptur. Rükû ve sucûd olunup, ikinci rekâta kıyam edildikte, kıraetten sonra ve rükûdan evvel «Allahu ekber» diye, eller kaldırılıp salıverildikten ve üçüncü tekbir dahi bu veçhile, alındıktan sonra, «Allahu ekber»

---

[1] Yaya gitmek, binek gitmekten efdâldir.

[2] Bir takım, fukahâ tekbîri, müstahap görmüşler.

[3] Müellifin ifadesine göre, tekbîri namazgâha varınca, ve (âlâ rivayetin) namaza başlayınca, keser. Namazgâhlarda, topluca ve yüksek sesle, tekbîralınır.

[4] Kabul ile dua, Resulullahın ashabında, vâkî olmuştur. Musafaha dahi yerindedir.

[5] Sünneti müekkede, diyen olmuştur. Cuma gibi, farz değil ise de, terki delâlet ve bid'attır.

[6] Özre mebni, ramazan bayramı namazı ertesi güne, ve kurban bayramı namazı, daha ertesi güne, tehir olunabilir.

[7] Mebdei, bu ve sonu öğle vaktinin başlangıcıdır. Zevalden sonra bayram namazı kılınmaz.

[8] Vücubü, ihtilâflı olduğu için «vâcib olan bayram namazına» demeğe lüzum yoktur. «Dokuz tekbir ile,» demek dahi, mânasızdır. Çünkü, zâit tekbirler, dokuz değildir. Asliye ile beraber ise, dokuzu da, geçer.

denilerek rükûa varılır[1]. Secdelerden sonra kuuden tahiyyat ve salâvat ve duâlar okunarak, selâm verilir.

Namazdan sonra, imam minbere çıkıp oturmayarak[2], hutbesini okur ve cuma hutbesindeki hamd ve senaya bedel

???

der. Cemaat dahi, beraberce, bu tekbiri alır[3]. Ve hutbeyi iki yapıp, aralarını hafif bir celse ile ayırır.

Hutbenin, namaza takdimi, terki gibi, mekruhtur[4].

Fıtır bayramı hutbesinde hatip, fıtra sadakası hükümlerini[5], ve kurban bayramı hutbesinde, kurban hükümlerini ve teşrik tekbirlerini, tarif ve izah eyler[6].

Bayram namazından evvel evde ve camide ve bayram namazından sonra, camide nafile kılmak, mekruhtur. Eve geldikten sonra kılabilir[7].

Vakti geçmek ve imama yetişmemek suretiyle, bayram namazını geçiren kimse, onu kazâ edemez ve münferiden kılamaz[8].

Dilerse, döner gider ve dilerse nafile kılar. Efdâl olanı, dört rekât kılmaktır ki, onun için, duha namazı olmuş olur[9].

Bayram namazının birinci rekâtinde, imama tekbirlerden sonra iktida etmiş olan kimse, tekbirlerini — hemen — alır. Birinci rekâtin rükûunda yetişen kimse, ayakta uyarak, iftitah tedbirini alır ve imama rükûda müşareket edebileceği takdirde, zait tekbirlerini dahi, ayakta alır. İmama rükûda, müşarik olamayacağı takdirde, iftitah tekbirinden sonra, rükûa varıp, rükû tesbihlerine bedel, el kaldırmayarak, zaid tekbirleri alır ki, rükû için, kıyamın hükmü vardır ve vacibi ityan, mesnûnu ityandan, evlâdır. Eğer onun, zâid tekbirleri esnasında, imam rükûdan başını kaldırırsa kalan tekbirler, muktedînin üzerinden sakit olur ikinci rekâtinde imama yetişen kimse, birinci rekâti, imamın selâmından sonra kazâya kıyam ve zaid tekbirleri, kıraatten sonraya, tehir eder.

Târif — ki arefe günü, Arafattaki huccaca benzemek için belde dışına çıkıp, baş açık durmak ve lebbeyk okumaktır. —[10]hiç bir şey, değildir[1].

---

[1] İkinci rekâtın zait tekbirleri dahi, — birinci rekâtta olduğu gibi — kıraetin evveline almak câiz ise de, zikrolunan şekil evlâ ve müstahaptır.

[2] Çünkü, bunda cuma hutbesi gibi, ezan yoktur.

[3] Tekbir için, muayyen adet yok ise de, hatip hutbenin ekserini, tekbirden ibaret kılmaz. Kurban bayramı hutbesinde, ramazan bayramı hutbesinden ziyade tekbir alır.

[4] Dürrü Muhtârda, sünnete muhalif olduğu beyaniyle, isaet, tâbir olunmuştur.

[5] Kime ve ne miktar vâcip olduğunu, ve kime verileceğini ve vücub vaktini zikreder. Lâkin, fıtra sadakasının edâsı için, müstahap olan vakit, namaza çıkılmadan evvel olan zaman olduğu için buna ait, hükümleri, bayramdan evvel olan cuma hutbesinde zikretmek gerektir.

[6] Kurban bayramına göre, teşrik tekbirleri, arefe gününden başladığı için,onu dahi, bayramdan önceki hutbede tarif, lâzım gelir.

[7] Aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz hazretleri, nevafile, haris oldukları halde, bayram namazından evvel, nafile kılmamışlardır. Saadethanelerine, avdet buyurduklarında iki rekât kıldıkları olmuştur.

[8] Çünkü, cemaat şarttır. Başladıktan sonra, ifsat etmek suretinde dahi, kazâ lâzım gelmez.

Bayram namazı, — ittifakla — teaddüdü câiz olmakla, bir imama yetişmeyen, diğerine yetişerek kılabilir. Kendisi, cuma imamı ise, cemaat bulup, ikame eyler.

[9] İbni Mes'ut hazretlerinden mervî olan rivayete binaen ki, müşârünileyh hazretleri: Bayram namazı, kendisini fevt eden kimse, dört rekât namaz kılar, birinci rekâtta sûre-i âlâyı, ikinci rekâtta veş-şemsî sûresini ve üçüncü rekâtta vel-leylsûresini, ve dördüncü rekâtta ved-duhâ sûresini, okur buyurmuş ve bu bapta Hazreti Resulullahtan (sallallahü teâlâ aleyhi ye sellem) vaadi-cemil ve ecri-cezîl, rivayet eylemiştir.

[10] Târif; güzel koku sürünmeğe ve halkın huzurunda — dalalet ifade eden şeyleri okumağa — denir.

Teşrik tekbiri ki, teşrik günleri tekbîri demektir[2], vâciptir, «Mâ' dûdat günlerinde Allahı zikredin.» (Bakara: 184) buyurulmuştur. Erkeğe göre, onun yüksek sesle olması vâciptir. Arefe günü[3] sabah namazından itibaren, beşinci günün ki, zilhiccenin on üçüncü günüdür, ikindi namazına değin her farz akîbinde alınır. Yâni, zikrolunan müddet içindeki yirmi üç vakt namazı müteakip, birer kere: «Allahu ekber allahu ekber lâ ilâhe illâllahü vellâhu ekber allahu ekber ve lillâhil-hamd» denilir[4]. Ve bunda, münferit ve muktedî ve imam, mukim ve müsafir ve şehirli ve köylü, ve keza erkek ve kadın, müsavi bulunur[5].

Mesbuk dahi lâhik gibi, geçmişi kazâ etmek akibinde, mezkûr tekbiri alır. Mesbuk onu — imam ile — dahi alsa, namazı fâsit olmaz.

İmam üzerinde, secdei sehv var ise, evvelâ onu îfa edip, sonra teşrik tekbîrini, alır. İhramda ise, telbiyeyi (lebbeyk...) demeği, dahi sonra yapar.

Teşrik tekbîrini, zikrolunan, teşrik günleri vakitlerinde, kılınan namazların edâ ve kazâlarında, vâcip, — ve o günlere mahsus — olduğundan, teşrik günleri namazları, vakitlerinde edâ edilmeyerek, diğer günlerde kazâ olunacak olursa, tekbirler kazâ olunmaz.

SALÂTI KÜSUF

Küsuf (Güneş tutulması), husuf (Ay tutulması), zelzele, şedit rüzgârlar, devamlı yağmur, yakıcı yıldırımlar, korkunç karanlık, korkunç sel, müstevli emraz gibi, korkulu ve ürküntülü zamanlarda, - bütün hâdiselerin - kâinatı ibdâ' edene izâfesini - hakikat olarak kabul edip - kerahet vaktinin gayride, namaza durmak ve iki veya daha ziyade, çift rekât namaz kılmak, sünnettir[6]. Büyük sûreler, okuyarak ve rükû ve sücud tesbihlerini çoğaltarak, bu namazları, uzatmak dahi, sünnettir[7].

Aleyhissâlâtü ves selâm efendimiz hazretleri: «Bu gibi felâketleri gördüğünüz zaman namaza sarılın.» buyurmuşlar ve oğlu İbrahimin. vefatı gününde vâki, olan güneş tutulmasını çocuğun ölümüne atf ve isnat etmek isteyenlere, cevaben - cemaatle - iki rekât namazdan sonra, hutbe suretiyle: «Güneş ve ay, Cenab-ı Hakkın âyâtındandır. Hiç kimsenin vefatı yahut hayatı için, tutulmazlar,» buyurmuşlardır.

---

[1] Bundan, Dürrü muhtarda olduğu veçhile, farz yahut vâcip veya müstahap olan, ibadet nevilerinden değildir, mânâsı alınarak, mezkûr târif, mübah zan olunmasın ki, müellif keraheti tasrîh etmiş ve kerahetin tahrîmiyye olduğunu söylemiştir. Kâbenin gayride, tavâf câiz olmadığı gibi, Arafatın gayride dahi, arefe gününde vakfe olmaz. Nitekim, kurban kesmeğe kaadir olmayan, horoz veya tavuk, kurban etmek olmaz.

[2] Teşrik: Eti güneşte kurutmaktır. Kurbanın âdetidir. Teşrik, ismi, bundan alınmıştır. Teşrik, bir de tekbîri yüksek sesle etmektir.

[3] Zilhiccenin, dokuzuncu günüdür. Bu isim, Arafat lâfzından alınmıştır. Malûmdur ki, arefenin, ertesi ve — zilhiccenin onuncu — günü, kurban bayramı başlar ve dört gün devam eder.

[4] Teşrik tekbiri, Hanefîde tehlîlden evvel, iki ve tehlilden sonra yine iki tekbir ile, bir hamdeleden ibarettir. Şâfiîde tehlilden evvel üç tekbirdir.

[5] Üfta olunan kavli imameyn budur. Hazreti imamın nezdinde, teşrik tekbirinin vücubü, müstahap olan cemaat ile kılınmak şartiyle, yalnız sekiz vaktin, farzları akibinde, hastır ki, onlar, arefe günü sabahından itibaren, bayramın birinci gününün, ikindisi nihayetine kadardır. Müstahap cemaat, kaydiyle (nisâ cemaati vebulaşıcı hastalığa müptelâ olmuş olanlar) hariç kalmıştır. Şehirde mukim olan imama iktida etmiş olmadıkça, misafire de, vâcib değildir.

[6] Semâvî ecramın tesirini ispat ile uğraşanlar, husûf ve küsûfta, türlü tevehhümata tâbî olageldiklerinden, hakîki tesirin, Cenabı vâhidi kahhara hasri ve herkere sabr ve salât ile, istianeyi, emreden âlî dînimiz, bize o evhamdan ferağı ve bu gibi birer sebep ve vesîleye mebni, namaz ile iştigali, tavsiye buyurmuş, demektir. Bu hususta, tefennün ve tefelsüf daiyesinde bulunanlara, mevizai hasene olmak üzere matbû kafilei şuarının, cim faslında, (1065) tarihinde vefat eden, melhamel manzume sahibi, İbrahim Cevrî, namındaki şairimizin tercümei hallerini, okumalarını tavsiye ederim.

[7] Aleyhis-selâm efendimiz, rukûu uzattıkları için, iki yaptı zannedilerek Hazreti Ayişenin hadisinde, (salâtı — küsûf), ikişer rükû ile kılındı, diye rivayet olunmuş, ve o rivayet, imam Şâfiînin mezhebi olmuştur.

Hazreti risalet zamanında husuf dahi, birçok kere vâki olmuş ise de, onda cemaatle namaz kılındığı, rivayet olunmamıştır.

Küsuf cemaati dahi, cuma imamının mevcudiyetiyle, meşrut olup, onda da, ezan ve ikamet ve âşikâre kıraet, meşrû değildir. Ezana bedel, (Namaza! Namaza!) diye nidâ olunur.

Bu namazların hiç birinde, hutbe olmadığı gibi, duâ için, minbere çıkmak dahi, yoktur.

Küsuf namazı, cemaatle kılındığına göre, imam namazdan sonra, oturduğu yerde, kıbleye karşı olarak, veyahut daha güzel olmak üzere ayak üzeri olduğu halde, o cemaate yönelerek, duâ eder. Cemaat, oturduğu yerde, âmin derler.

İSTİSKA (YAĞMUR DUÂSI)

Sukya talebi (suvarılmağı istemek), yâni birinden su istemek demek olan, istiska, fukaha ıstılâhında, Hak Celle ve âlâdan, kıtlık vaktinde, yağmur istemek, mânâsında kullanılmıştır ki, Türkçesi yağmur duâsına çıkmaktır. Duâ ve istiğfardan ibaret ise de, duâdan evvel, üftâ edilen Hazreti imamın kavline göre, cemaatsiz, ve imameyn kavlince - cehren ve cemaatle - iki rekât namaz kılmak dahi, câiz olduğundan, istiska bâbı, kitab-us-salât baplarından, olmuştur.

İçecek ve kullanacak ve hayvanatı mezrialarını, sulayacak kuyu ve ırmakları olmayan ve yahut olsa da, kifayet etmeyen, yerler ahalisi[1], hacet vaktinde, istiska etmek câiz, ve sünneti seniyyede vâkidir.

İstiskada müstahap olan, üç gün (ondan ziyadesi menkul değildir) arka arkaya, sahraya çıkıp duâ etmek ve evvelce, sadakalar vermek ve kötü fullerine tövbe etmek, ve tövbeyi tamamlayıcı, olmak üzere, haksız yere alınmış olan şeyler, var ise, onları sahiplerine geri vermek ve çıkış anında, yaya yürümek, pâk, yamalı ve eski elbiseleri giyinmiş bulunmak, ve boyunlar bükülerek, son derece, zillet, huşû' ve tevazu üzere olmak, ve yük hayvanları ile davarlara, yavrulariyle çıkarılıp, onları yavrularından ayırmak[2] ve çocuklar ve pek yaşlı ihtiyarlar dahi, duâya çıkmaktır[3].

Mekkei Mükerremede, nâs mescidi haram ve Medinei Münevverede, mescidi nebevî ve Kudüste, mescidi aksâ dahilinde, içtima ederler.

Kıbleye istikbal olunup, imam ayakta el kaldırarak[4] duâ eder.[5] Ve cemaat, oturduğu halde, âmîn der.

İstiskada elbiseyi tersine giymek, yoktur.[6]

SALÂT-ÜL-HAVF (KORKU NAMAZI)

Korku ve tehlike halinde, - toplu olarak - edâ olunacak namazın, edâsı suretini beyan için, akdolunan baptır ki, maksut,

???

âyeti kerîmesinde emir buyurulan, edâ keyfiyyetidir.

---

[1] İstiskada, zimmi bulundurulmaz ve onlara, istiska ettirilmez.

[2] Ta ki, insanların duâsı ile, hâsıl olan nâle ve feryadın misli, behaimden dahi anaların yavruları üzerine, ve yavruların anaları üzerine, sesleri yükselmesiyle, meydana gelen halde mahlûkatın ihtiyacı zahir olsun.

[3] Çünkü, rahmetin inmesi, zuafa yüzündendir. Hadîsi şerifte «Sizler zayıflarınız yüzünden rızıklandırılır ve yardım görürsünüz.» buyurulmuştur.

[4] Bir şeyin, talep ve tahsîli için, edilen her duâda sünnet olan, ellerin iç yüzünü, semaya tutmaktır.

[5] Duâda, lâzım olan mütedarriane taleptir. Bu bapta me'sür olan duâ şudur:

«Allahım! Bizi sıkıntıdan kurtaracak, hakkımızda her bakımdan hayırlı olacak, bir yağmur gönder. Allahım bize ve yaratıklarına acı, biz kuluz, âciz ve muhtacız. Sen ganî ve kavisin. Bizi reddeyleme. Bizi kıtlık ve kuraklık ile değil, ikram ve ihsanın ile doğru yola ilet!» meâlinde ve ihtiyaca uygun duâlar yapılır.

[6] Cemaatin, elbiselerini ters çevirmeleri bid'attir.

Korku namazının meşruiyyetinin aslına nazaran, korku sebebiyle âtîdeki keyfiyyet üzere kılınan, namaz demektir. Asri saadetten sonraya nazaran, havf sebebi olan - düşmanın mevcudiyyeti - şartiyle, o sûrette kılınması câiz olan, namaz demektir. Düşmanın mevcudiyyeti olmaksızın, korku namazı câiz olmayıp, hattâ görülen karaltı, düşman zannolunarak, salâtı-havfe durulsa da, sonra zannın aksi, tebeyyün etse, cemaatin namazı iâde etmeleri lâzım olduğu gibi[1], korkunun iştidadı ve emr olunan sıfat üzere, cemaat akdinden, acz halinde «Eğer korkarsanız yaya veya binek olarak kılınız,» (Bakara: 239), kavli kerîminde[2] emrolunduğu üzere, yaya ve binek olarak[3], kendilerinin - kudretli oldukları - vech ve cihet dairesinde, - münferiden - namazı edâ etmek ve yahut Hendek Vak'asında olduğu gibi vaktinden tehîr ederek, sonradan kazâ eylemek lâzım olur.

EDÂ KEYFİYYETİ

İnsan ve hayvandan olan, düşman müvacehesinde, yahut sel veya yangın gibi, korku ve muhatara halinde, toplanmış bulunan müslimin, farz namazı edâ için, - hasren ve tahsisan - muhterem bir imama uyma arzusunda - anlaşamadıklarında - o imam, onları iki kısma ayırarak bir kısmını, düşmanla yüz yüze bırakıp, diğer kısmı ile namaza durur. Kılınacak namaz, seferi yahut sabah namazı veya cuma, yahut bayram (yâni iki rekâtlı) olduğuna göre, o kısma bir, ve hazarı yahut akşam namazı (yâni ikiden ziyade rekâtlı) olduğuna göre, iki, rekât kıldırdıktan sonra, kendisi imam kalıp, cemaati olan kısmı, yürüyerek, harp safı üzere, düşmana karşı olurlar onların, imam arkasından ayrılmaları, ikili namaza göre, ilk rekâtın, ikinci secdesinden, imamın başını kaldırdığı, ve ikili namazın gayride, ilk kade teşehhüdünden kıyama davrandığı, zamanda olur.

Düşman karşısında bulunan diğer kısım gelip, iktida ederek, o imam onlara namazın bakiyyesini kıldırır ve kendi başına selâm verir. Bunlar gidip, düşmana karşı olduklarından sonra, evvelki kısım gelip, lâhik olarak, - kıraetsiz - salâtı itmam ederler ve selâm verip, düşmana karşı giderler. Ondan sonra, diğer kısım, isterlerse gelip ve isterlerse, oldukları yerde durup, mesbuk olarak - kıraet farizasını îfa ile - namazı itmam ederler ve selâm verip, namazdan çıkarlar[4].

Korku salâtı, düşman mevcut olmadıkça câiz olmadığı gibi, düşmanın mevcudiyyeti halinde, namaza başladıktan sonra, düşmana karşı ayrılan ve namazları henüz tam olmamış bulunan, her iki kısım, geri dönmek ve mevzi değiştirmek, ve gidiş gelişte hayvana binmek ve harp ve kıtal etmek ile dahi, bozularak, onların namazlarını istînaf etmeleri, lâzım olur.

İzah edildiği üzere, korku namazının ikamesini mucip olan hal, evvelce dahi, ifâde olunduğu veçhile, cemaatin münhasıran, bir imam arkasında namaz kılmak için, yekdiğeriyle - anlaşamamış - olmalarıdır. Eğer onlar, o bapta - anlaşmış iseler - o takdirde efdâl olan: her taife, müstakil bir imam arkasında ve - emniyyet halinde olduğu gibi - namazlarını kılmaktır.

Seferber, âsi için, bu namaz sahih olmaz.

---

[1] Meğer ki, ilk kısım, safları tecavüz etmeden, zanlarının hilâfı tebeyyün etmekle, namazlarına, bina ve devam etmiş olalar. Çünkü, onlar için, istihsanen bina câizdir. Her halde sahihtir. Zira onun hakkında müfsit yoktur.

[2] Bu âyeti kerîme, farz ve vâcip namazlarını, binekte veya mahmel üzerinde edâ etmek, faslında geçmiştir.

[3] Yaya halinde, namaz kılınamaz. Binek halde, îmâ ile kılınacak namazın dahi, şehir dışında bulunmak şartiyle, kılınmış olması lâzımdır. Çünkü, şehir içinde binek olarak, teneffül sahih olmayınca, farz — zaruretle dahi olsa — sahih olamamak evlâdır. Binek halinde — zarûrete binaen — kılınan farz namaza göre, hayvanın yürür olması, mâni değildir.

[4] İşte, nisâ sûresinin, yüz ikinci âyeti kerimesi olan, «Sen içlerinde olup da onlara namaz kıldırdığın zaman, bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da alsınlar. Secdeye vardıklarında sonra arkanıza geçsinler de kılmayan öbürleri gelsin seninle kılsınlar.» kavli kerimi ile emir buyrulan, korku salâtının keyfiyyeti hakkındaki rivayetin evlâsı ve âyetin zahirine uygun olanı budur.

Korku halinde, namazda silâhlı bulunmak, müstahaptır[1].

AHKAMI CENAİZ (CENAZENİN HÜKÜMLERİ)

Ahkâmın, cenaize izafeti, şeyin sebebine, izafetidir. Çünkü, meyyite mütalâllik, ahkâmın kâffesi, meyyit sebebiyle, müterettip ve onlarda, meyyitin vücudu, lâbüddür.

Cenaizin müfredi bulunan, cenaze lâfzında fetha ile (cenaze) câiz, fâsîhi, kesr ile (cinaze) dir[2].

Muhtazarı[3] yâni, nezi' halindeki hastayı, ona meşakkat olmadıkça, kıbleye karşı, sağ tarafına çevirmek, sünnettir[4].

Yüzü, oldukça kıbleye gelmek üzere - başı yükseltilerek - kıbleye doğru, arka üzeri, yatırmak dahi caizdir[5]. Muhtazara, kelimei-tevhîdi telkin etmek dahi, sünnettir[6].

Telkini eden kimse, hastanın ölümüne sevineceklerden olmamak ve ona hüsnü-zannı bulunmak gerektir.

Tövbe her zaman lâzım olduğu[7], ve ölümü bildirmediği[8] cihetle telkini:

???

demek gibi, istitabe (tövbe etmesini istemek) tarzında, etmek dahi, kâfi ve münasiptir.[9]

Muhtazarın akrabasına ve asdikasına ve yakınlarına, müstahap olan, hakkını yerine getirmek için, yanında bulunmaktır. Çünkü, müslimin müslim üzerinde olan haklarından biri de, hastalığında, onu iyadet etmektir[10]. Kendisine, tevhid telkîn ve istiğfar ile beraber, Cenab-ı Hakka, zannı tahsin ve itimadını takviye edecek sözler ile, tezkir ve tesliyette bulunurlar, harareti varsa, az az su verirler ve mümkün ise, onu kıbleye çevirirler ve yanında (yâsini şerif) okurlar. Raad sûresinin okunması dahi, müstahsendir.

Vefatı vukuunda, çenesi enlice bir bez ile çekilip, ağzı kapatılarak, tepesinden bağlanır ve gözleri yumdurulur.

Ölüm vukuunda, ağız ve göz açık kalır olmakla, şeklin tahsini için, böyle emrolunmuştur.

Bu işleri yapan kimse:

???

---

[1] İmam Mâlik ve imam Şâfii hazretleri «silâhlarını alsınlar!» emrine mebni, korku salâtında, silâh taşımanın vücubuna, kail olmuşlardır. Biz ise, mezkûr emrin, mendup için olduğuna, hüküm etmişizdir.

[2] Meyyite, cenaze itlâk olunduğu gibi, içinde meyyit bulunan tâbuta dahi, cenaze denilir. İçinde meyyit olan tâbut mânâsınca, cenazeye, naaş dahi denir.

[3] Muhtazar, kendisine mevt hâzır olmuş, hastadır. Kuddûs, kaddese sırruhu:

"Sen edersin gerçi dünya bahsini, tatvil bugün.

Bu mütavvel bahsi yarın ihtisar eyler ölüm."

[4] Uykuda ve kabirde dahi, bu vaziyet, mesnundur.

[5] Yıkamakta ve üzerine namaz kılınacak olduğunda, dahi, meyyit bu hal üzere, bulunur. Ve bunda gözlerini kapamak ve çenesini bağlamak hizmetleri, kolay olur. Âzanın, kavislenmesine, bu sûret daha mânî bulunur. Evvelkisi, sünnet olmak cihetiyle efdâldir. Kısasen, öldürülecek kimse dahi, kıbleye tevcih olunur. Recmolunan, kıbleye tevcih olunmaz.

[6] Telkîn zamanı, nezi halinde ve —gargaradan— evveldir. Yalnız lâ ilâheillallah, demek kâfidir. Hadisi şerifte, emr olunan odur. Hasta, gayri müslim ise, şehadeteyn kelimeteyni telkin olunur.

[7] İşte «Ölülerinize lâ ilâhe illallahı telkin ediniz.» hadîsinde mendup olan telkin, bundan ibaret olup, mevtadan, mecaz olarak nezi halinde bulunan hastalar, kasdolunmuştur.

[8] Zira tövbe, her günahın akıbinde vâciptir. Yeis halinde olanın da, tövbesi makbuldür. (Ve huvellezi yakbelüt-tevbete an ibâdihî) kavli kerimi mutlaktır.

[9] Çünkü, hasta kendinin, ihtizar halinde bulunduğunu anlatan, sözlerden, mütezarrır olabilir.

[10] Hastayı, ziyarete ve hastaya bakmağa, temrîz denir.

der. Sonra meyyitin üzerine, bir örtü çekilir ve yanında, tiyb (güzel kokulu bir şey) bulundurulup, tütsü yakılır.

Şişmemek için, karnının üstüne, demir parçası yahut ayna konulur.

Elleri, yanlarına götürülmüş olur. Kollarını, göğsüne koymak câiz değildir.

Vefattan sonra, yıkanıncaya kadar, yanında Kur'an okunmak mekrûh olur. Bu meyyitin hadesli olmasından dolayıdır.

Vefatı teyekkun edildikten sonra, teçhizi tâcil olunur[1].

MEYYİTİN GASLİ

Meyyiti yıkayan erkeğe, gasil ve kadına, gasile denir.

Meyyit, teneşir denilen, bir kerevet üzerine ve olmadığı takdirde yıkama ve çevrilmesi mümkün olacak, yüksekçe bir yere, arka üzeri yatırılıp, etrafı - üç, beş, yedi gibi - tek adetle tütsülenir. Avret mevzii olan, dizlerinden göbeğine kadar örtüldükten sonra, elbisesi çıkarılır. Avret mevzii, ele bir bez sarılarak[2], örtünün altından, ve bez bulunmadığına göre, örtünün üstünden yıkanır. Ondan sonra, meyyite bir abdest aldırılır[3]. Ellerini, ayrıca bileklerine kadar yıkamağa hacet olmayarak[4], yüzünden başlanır. Mazmaza ve istinşak dahi, güç olduğundan, edilmeyip dudaklarının içi ve dişleri ve burun delikleri ve göbek çukuru, parmağa sarılan bir bez parçasiyle, mesholunur. Yüzü ve - elleriyle beraber - kolları gasl ve başı mesh edilip, ayakları dahi yıkanmak[5], suretiyle abdesti - tertip üzere - tamamlandıktan sonra, üzerine mümkün ise, ısıdılmış[6], tatlı su dökülür. Saçı ve sakalı, hatmi ile[7] ve yok ise, sabun ile yıkanır[8]. Başı ve bedeni pâk olduktan sonra, meyyit sol tarafına çevrilerek, iptida sağ tarafı yıkanır. Dökülen sular, sırtın teneşire gelen yerlerine kadar vardırılır. Ondan sonra, sağ tarafına çevrilerek, sol tarafı dahi, o suretle yıkanır. Ondan sonra, yıkayıcı onu, kendine yaslayarak, karnını, yavaşça mesh eder ve bir şey, zuhur ederse, onu yıkar. Verdiği abdesti ve guslü, iâde etmez.

Yıkamanın, her defası üçerden eksik olmamak sünnettir. Hacete mebni ziyade dahi, olabilir. Su - lüzumsuz yere - israf edilmez.

Cenazenin yıkandığı yer, örtülü olup, onu yıkayıcısı ve yardımcıdan başka kimse, görmez[9].

Yıkayan kimse, gasl farizasını İskata niyyet edip,[10]besmele ile başlar ve nihayete değin, (gufraneke yâ rahmân) der. Ve meyyit hakkında muttalî olup ta, yayılması (şâyi olması) lâyık olmayan ahvali, yıkayıcı örter ve gizler[1].

---

[1] Meyyitin, defni levazımına, cihaz ve onu tedarike, teçhiz tâbir olunur. Gasl dahi, o cümledendir. Tâcil, ona ikramdır. Tacil vücubunu, sarif olan, şey, mariz hakkındaki ihtiyattır. Tâ ki öldüğü iyice tahakkuk etmiş ola.

[2] Çünkü, bakılması câiz olmayan yere, el sürülmesi dahi câiz olamaz.

[3] Diri ve ölü, gasilde sünnet olan, abdesttir. Yıkamadan sonra, tekrar abdest almak ve aldırmak, zaittir. Halebînin ifadesine göre, meyyit daha namazı anlamayan, çocuk ise, abdest aldırılmaz.

[4] Çünkü, meyyit bu işler için, ellerini kullanacak değildir.

[5] Su birikintisi olmadığı için, ayaklarının yıkanması en sonraya bırakılmaz.

[6] Çünkü, suyun sıcağı daha iyi, pak eder.

[7] Hatmi, güzel kokulu, bir ot olup, sabun işini de görür.

[8] Saç ve kıl yok ise, bu tekellüfe ihtiyaç olmaz.

[9] Meyyitin evinde yıkanması, kendi havayicinden olmakla, her şeyden mukaddem bulunduğundan, veresenin (rızalarının alınmasına) lüzum yoktur.

[10] Ölüleri yıkamak, dirilere farzı-kifayedir. Meyyiti yıkamağa niyyet, meyyitin temizlenmesi için değil, bu farzı ifa için, olmalıdır. Onu, niyyetsiz yıkamak dahi temizlenme için kifayet eder. Suda boğulmuş bulunan kimse dahi, bu niyyetle, suyun içinde ırgalanarak, çıkarılır. Çıkarılma sırasında, yıkanılması niyyet edildiğine göre, ırgalanmamış bile olsa, farz sâkıt olup, çıkarıldıktan sonra, iki kere yıkanmakla, sünnet dahi yerine gelmiş olur.

Meyyiti, kendine en yakın olan kimsesi ve yahut takvâ ve emanet ehli, bir kişi yıkar ve bu işi meccânen yapar.

Ücret istemek, kendisinden başka, yıkayıcı bulunduğu takdirde, câiz olur. Bulunmadığı takdirde, yıkamağa kendisi teayyün etmiş olmakla ücret istemek, câiz değildir.

Erkeği, erkek ve kadını, kadın yıkar. Yıkayıcıların büyük hades halinde bulunmaları, mekrûhtur[2].

Kadın kısmı, kendi kocasını yıkayabilir[3]. Ric'î talâk halinde olsa dahi, câizdir. Talâkı-bâin ile mutâllâkası, ve iddeti sona ermiş bulunan, ricî mutâllâkası yıkayamaz[4].

Erkek kendi karısını, yıkayamaz[5]. Yıkayacak kadın bulunmaz ise kocası ona teyemmüm ettirir[6].

Ümmü-veled bile olsa, cariyeyi efendisi yıkayamaz. Cariye dahi. efendisini, yıkamayıp, eline bir bez alıp teyemmüm ettirir[7].

Su bulunmaz ise, meyyite teyemmüm verilir olduğu gibi, erkekler içinde ölen kadına, onlardan biri ve kadınlar içinde vefat eden erkeğe dahi, kadınlardan biri, mahrem olmadığına göre, elini bir beze sararak ve - kadının - kollarını görmemek için, gözlerini yumarak, ve mahremi ise, elini beze sarmayarak ve gözlerini yummayarak, teyemmüm verir.

Müştehat olmayan kız çocuğu[8], erkek ve mürahik olmayan erkek çocuğu, kadın yıkayabilir.

Tenasül âleti kesik olan ile, yumurtaları yok edilmiş (enenmiş) olan erkekle sağlam olan erkeğin farkı yoktur.

Meyyitin tırnağı kesilmez[9]. Saçı sakalı kırpılmaz ve taranmaz ve başına sarık sarılmaz ve hitan edilmemişse, meyyit sünnet edilmez.

MEYYİTİN TEKFİNİ

Ölü yıkandıktan sonra, kefeni ıslanmamak için, kurulanır. Kurulandıktan sonra kefen gömleği giydirilir. Ondan sonra, kefenin diğer kısımları yayılarak başına ve sakalına,

---

[1] Yüzünün nurlanması, kokusunun güzellenmesi, kolaylıkla çevrilmesi gibi, meyyitin hoşa gidecek halleri olursa, yıkayıcı bunları, söylemek müstahaptır. Fena kokması, kararması, korkunç olması gibi hoşa gitmeyecek halleri olursa onları söylemek haramdır. Hadîsi şerifte «Ölülerinizin güzel hallerini anın, kötülüklerini anlatmayın.» buyurulmuştur. Dirinin, afv ve istihlâli mümkün olmakla, meyyiti giybet, diriyi giybetten fenadır.

[2] Gayri müslimin yıkaması, daha ziyade mekruhtur. Meğer ki, müslim hakkında, ondan başka erkek ve müslime hakkında, ondan başka kadın bulunmaya.

[3] Hazreti Ebû Bekiri, kendi vasiyyetleri üzerine, zevceleri, Esma hatun yıkamıştır.

[4] Zıharda ve iylada dahi, mess ve nazar helâl olmakla yıkama, câiz olur. (Zıhâr ve iylâ hakkında, Kitab-ut-talâkta izahat vardır).

[5] Eimmei-selâse, Hazreti Alinin, Hazreti Fatimeyi yıkamış oldukları beyaniyle, bunu dahi cevazına kaildir. Cevaben denilir ki, Hazreti Fatimeyi, Hazreti Ümmü Eymenin yıkadığı dahi, mervidir. Sabit olduğuna göre, Hazreti Alinin, yıkaması (zevciyyetin bekasına) mahmuldür. Şu hadisi şerife binaen ki, (Benim nesebim ve münasebetlerim hariç, her nesep ve münasebet ölümle sona erer.) buyurulmuştur. Bununla beraber ki, Hazreti Alinin, müşarünileyhâyı yıkamasını, Hazreti İbni Mes'ud, münker görmekle, Hazreti Ali, ona cevaben: «Bilmez misin ki: Resulullah (S.A.), Fatıma senin dünya ve âhiret zevcendir demişti..» buyurmuştur. Hazretin, hususiyyet iddiası dahi, aralarında onun mârûf olmadığına, delildir.

[6] Ve yabancı gibi, eline bez sarmaz ve kollarından gözlerini çevirmez.

[7] Teyemmüm, kitab-ut-tahârede beyan olunmuştur. Onun için, meyyiti tecride de ihtiyaç yoktur.

[8] Salâtın müfsidatı bahsinde, muhazat meselesine bakınız.

[9] Tırnak kopuk olursa, alınıp atılmakta beis yoktur.

hunut (güzel kokulu şeylerin mahlutu) ve secde âzâlarına, yâni secdeye gelen mevaziine - alnına, burnuna, ellerine, dizlerine, ayaklarına - kâfur konulur[1].

Kefen, üç nevidir. Birincisi (sünnet kefeni) dir ki, erkeğe göre[2], Kamîs, izâr ve lifâfeden ibaret olmak üzere, üç kattır[3].

Kamîs: Boyundan, ayaklara kadar olur. Yeni ve yakası olmaz ve etrafı oyulmaz. İzar ile lifafe baştan ayağa olur[4]. Lifafe en üste geleceği ayrıca baş ve ayak taraflarından, düğümleneceği için, izardan daha uzun tutulur.

Kadında, baş örtüsü ile göğüs örtüsü dahi, ziyade edilmekle, kadına göre, (kefeni sünnet) beş kattır.

İkincisi, (kefeni kifaye) dir ki, erkeğe göre, izar ile lifafeden ibaret olmak üzere, iki ve kadına göre - bir de baş örtüsü ile - üç kattır.

Malın azlığı, ve veresenin çokluğu sûretinde, (kefeni kifaye) ve aksi takdirde (kefeni sünnet) evlâdır.

Üçüncüsü, (kefeni zarûret) tir ki, erkek ve kadın - elde ne bulunursa, ona sarılır ki, - odur.[5] - Zaruretsiz - bir kefene iktisar câiz olamaz.

Kefenin, beyaz pamuk bezinden olması efdâldir. Yenisi ve yıkanmışı, müsavidir.

Kefenler dahi, meyyit ona sarılmadan, - tek sayı olarak - tütsülenir[6].

(Kefeni sünnet) e göre, iptidâ Lifafe yayılır. Onun üstüne izar yayılır. Sonra, meyyit gömleği içinde olduğu halde, izara konulur.

Ve evvelâ, izar meyyitin soluna ve sonra sağına götürülerek sarılır, sonra, Lifafe dahi, yine öyle sarılır ki, meyyitin sağı, solundan, biraz kabarık olur. Açılmak korkusu olursa, kefene bağ (kuşak) dahi konur.

Kadın kısmının saçları, iki örgü edilerek, göğsü üzerine, gömleği üstünden konur. Onun üzerine, baş örtüsü, yüzüyle beraber örtülür ve daha üstüne, izar gelir. İzarın üzerinden, göğüs örtüsü[7] bağlayıp, daha sonra Lifafe sarılır.

Meyyitin teçhizi[8] bütün müslimine nazaran, (farzı kifaye) dir.

Herkesin kefeni, hayatındaki elbisesi gibi, kendine âit ve kefen parası borcuna dahi, mukeddemdir.

Zevcenin kefeni, defin masrafı, güç dahi olsa, kocası üzerinedir.

---

[1] Kâfur, kurdu defeder. Ve bunda, ihramda bulunan bulunmayana müsavidir. Çünkü, ihram mevt ile münkatidir. Ve zikrolunan âzâ, secde onlarla hâsîl olduğu için, acele fesattan korumak suretiyle onlara, mahsus olmak üzere ikram ziyade kılınmıştır.

[2] Erkek, baliğ demektir. Murâhik dahi baliğ hükmündedir. Murâhik olmayan, yâni henüz on iki yaşında bulunmayan, erkek çocuk hakkında, yalnız bir kat kefen câiz ise de, ahsen olan, o dahi üç kat olmaktır. Düşük ve ölü doğmuş olan çocuklar, meyyitten, bir parça imiş gibi, bir bez parçasına sarılır. Onlar için hürmet — kâmile — olmadığından, kefen hususunda muraat olunmaz. Zira, şeride varit olan, meyyitin tekfinidir. Bunlara ise, meyyit namı, verilmez.

[3] Üçten eksik olursa, (kefeni sünnet) sayılmaz. Muhaşşinin ifadesine göre üçten ziyadesi dahi mekrûh olur.

[4] Gömlek, izâr, don, eteklik, lifafe: Sargı ve bürgü makamındadır.

[5] Sahabeden, bir takım zevat, bir kattan ibaret olan, kendi elbiseleriyle, tekfin olundular ki, başları örtülse, ayakları ve ayaklan örtülse, başları açık kalmakla, efendimiz sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, onların başları örtülüp, ayakları üzerine ezher otu konulmasını emir buyururlar idi.

[6] Beşi tecavüz ettirilmez. Meyyit üç yerde tütsülenir. Ruhunu teslimde, yıkama esnasında, tekfininde.

[7] Memelerden göbeğe, ve âlâ kavlin, diz kapaklarına kadar ve enlice olur.

[8] Yıkamasından defnine kadar olan, tedarikâttır ki, meyyitin defni levaziminden ibaret olmak üzere târif olunur.

Malı olmayan[1] meyyitin kefeni, nafakası kimin üzerine idiyse, ona aittir[2].

Nafakası üzerine vâcip olan kimsesi bulunmaz ise, teçhizi beytül-mâlden - sahibi olmayan ve varisi bulunmayan, metrûkât emvalinden - ödenir.

Beytül-mâl, ya aczen veya zulmen vermeyecek olursa, meyyitin techizi, iktidarı olan nasa ait, ve kudreti olmayan kudreti olandan istemek, lâzım olur.

Hadîsi şerifte vârit olmuştur ki; her kim bir meyyiti yıkar ve yayılması lâyık olmayan ahvalini gizlerse, Cenab-ı Hak, o kimsenin kırk büyük günahını mağfiret eder. Ve her kim, bir meyyiti kefenlerse, Cenab-ı Hak, onu Atlas ve dîba kumaşlariyle giyindirir ve her kim, bir meyyite kabir kazıp, onu defn eylerse, gûya ki, haşirin kıyamına kadar, bir mesken iskân etmiş olur.

Zikrolunan mükâfatlar, ücret almayanlara göredir.

Müslim meyyit, bedenin ekseri ve yahut baş ile beraber, yarısı mevcut isa, yıkanıp tekfin olunarak, namazı kılınır. Beden ki, gövdedir, ekserisi yok ve yahut başsız olarak, yarısı mevcut ise, yıkanıp tekfin olunmaz ve üzerine namaz dahi, kılınmaz. Bir beze sarılarak, defn olunur.

CENAZE NAMAZI

Cenaze namazı dahi, teçhiz ve defni gibi, - yalnız olmayana göre -[3] farzı kifayedir[4]. Ve onda cemaat şart değildir.

Büyük üzerine kılınan namaz, küçük üzerine kılınan namazdan efdâldir. Ve cenaze namazı, teçhiz emri gibi olmayıp, maksut yakınlık olmakla, onu nezr etmek sahihtir[5].

Cenaze - namazı kılınmayarak - defn edilmiş olmak suretinde, yıkanmamış bile olsa, namazı kabri üzerinde kılınır. Definden sonra, kabir açmak, haram olduğu için, meyyitin taharet şartı, sâkıt olmuş demektir. Definden evvel - yıkanmaksızın - kılınan namaz, iâde olunur.

Kabir üzerinde, namazın cevazı, medfun meyyitin çürüyüp dağılmış olmaması takdirindedir. Bunda da muteber olan, zamanın ve mekânın, semizlik ve zaiflik cihetiyle, insanın haline göre, zannı galibidir.

Cenaze namazının şartların - sair namazlarda olan şartlardan başka -altıdır: Birincisi, meyyit müslim olmak[6]. İkincisi, temiz bulunmak[7] Üçüncüsü, meyyitin tamamı, yahut yarıdan ziyadesi ve hiç olmazsa, başiyle beraber yarısı mevcut olmak[1].

---

[1] Çünkü, mâli olanın teçhizi, kendisine vâciptir. Borca, vasiyyete ve mirasa takdim olunur.

[2] Nafakası üzerine vâcip olanlar, müteaddit ise, kefen dahi, nafaka gibi miras hissesi nisbetindedir.

[3] Eğer — münferit bil-hitâp — olursa ki, yalnız bir kimseden başka, kimse bulunmaz ise demektir. Teçhiz emri, salât defn, ona teayyün eder.

[4] Onun üzerine icmâ olduğundan, münkiri ikfâr olunur. Bu bapta asl olan naslar; «Sen onların üzerine namaz kıl!» (Tevbe: 103) ve «O münafıklardan hiç birinin, öldükleri zaman namazını kılma!» (Tevbe: 84) kavli kerimiyle

???

hadisi şerifidir. Farziyyetin, kifaye üzere olması, bir borçlu meyyit hakkında, (sallû âlâ sahibuküm) buyurulmuş olduğu ile sabittir ki, eğer farzı-ayn olsa, kendileri dahi, terk etmeyip, kılarlar idi. Hem de cenaze namazının, herkese farzı-ayn olmasında külfet ve muhalliyet vardır. Baaz ile iktifa olunmuştur. Cenaze namazı, bu ümmete âit hususiyetlerdendir. Hazreti Hatice radiyallahü teâlâ anha vefatında, henüz meşru olmamıştı.

[5] Tekfin ve teçhiz, böyle olmadığından, onların nezri, sahih değildir.

[6] İslâm, ya binefsihî olur yahut ebeveyninden biri müslim bulunmakla olur. Ve yahut — bulunduğu muhite tebean — olur.

Kendisinden, İslâmın târifi istenilip te, târif etmeyerek ölen baliğin, namazı kılınmaz. Müellif der ki, cenaze namazı, meyyit hakkında şefaat dileği demektir. O da kâfire olamaz.

[7] Cenaze üzerine namaz kılanların taharetleri şart olduğu gibi, meyyitin dahi temiz olması, şarttır. Çünkü, cemaatin bir bakıma imamı demektir. Temizlik, hakikî ve hükmî necasetten ârî olmaktır.

Dördüncüsü, meyyit cemaatin önlerinde olmak, (arkalarında olursa olmaz). Beşincisi, cenaze namazını kılan kimse - özürsüz - binek ve oturur olmamak[2]. Altıncısı, cenaze yere konulmuş bulunmaktır. Cenaze, elde veya omuzda yahut binek üzerinde iken, namazı kılınmaz[3].

Müfsidâtı-salât, cenaze namazını dahi, müfsit olup, sair cemaatte şart olan - imamın bulûğu - bunun cemaatinde dahi muteber ve şarttır.

Meyyitin, avretinin örtülü olması dahi, şart olarak mezkûr[4], ve mekrûh olan, üç vakit, cenaze namazı için dahi, beyanı tekaddüm ettiği veçhile, mekrûhtur.

Cenaze namazının erkânı, kıyam ve tekbirlerdir[5]. Onda rükû ve sücud olmadığı gibi, Kıraet (Kur'ân) ve teşehhüd dahi yoktur.

Tekbirleri dörttür[6]. Birincisi, kendisiyle şürû' olunmak yâni, salâtın iftitahı olmak itibariyle şart, ve rekât makamına kaim olmak itibariyle - diğer tekbirler gibi - rükûndür.

Ayakta kılınması dahi, erkânı cümlesinden ve sıhhatinin şartlarındandır.

Dördüncü tekbirden sonra, iki tarafa selâm vermek vâciptir.

Selâmda cemaatle beraber meyyit, niyyet olunur. Cemaat, selâmda imamı da niyyet eyler.

Cenaze namazının keyfiyyeti, bundan ve sünnetlerinden malûm olur.

Sünnetleri, dörttür: birincisi meyyit erkek olsun, kadın olsun, imam onun göğsüne muhâzî durmak. İkincisi, ilk tekbiri müteakip el bağlayıp, süphaneke okumak,[7]. Üçüncüsü, ikinci tekbirden sonra, namazların son kadesinde okunan allahümme salli okumak.

Gerek kendi, gerek kefeni, gerek mekânı. Kefenin, meyyitten zuhur eden, necaset ile pislenmiş olması muaftır.

[1] Uzuv üzerine namaz kılınmadığı gibi, gaip üzerine dahi namaz kılınmaz. Eğer gaip üzerine, namaz kılınmak olaydı, Hazreti Nebiyyi ekrem, intikal buyurduklarında vâkî ve menkul olurdu. Gerçi, nebiyyi ekrem sallallahü teâlâ aleyhi vesellem efendimiz hazretleri, Necaşînin namazını, gıyaben kılmışlardır. Ve lâkin,— kerameten minallah — Necaşinin cesedi, zahirne gaip idi ise de, — mucizetenlinnebi — hazır ve meşhut bulunmuştur. Uhud vakasında, yetmiş parça edilen, Hazreti Hamzanın her cüzü üzerine, bir namaz olmak üzere, yetmiş defa, (salâtınebi) vuku bulduğu, mervidir. Nitekim, usulün işaret bahsinde mezkûrdur.

[2] Çünkü, kıyam onda rükün olmakla, özürsüz terk olunamaz.

[3] Meğer ki, tâbutun konması, mümkün olmayacak derecede, yerin çamur olması gibi, bir mazerete mebni ola.

Cenaze namazında mesbuk olanlar, cenaze yerden kaldırıldıktan sonra dahi tekbirlere kasr ederek, namazı ikmal edebileceklerine nazaran, mezkûr şart, müdrik hakkında zahirdir.

[4] Kefende, bütün bedenin örtük bulunması, farz olduğu halde, setri avretin, şart olarak zikri, o meyyite tekrîm ve hakkını eda haysiyyetinden, ve bu, üzerine namaz kılınmak, haysiyyetindendir.

İmam, meyyitin bir cüzüne muhazi bulunmak dahi, muteber şartlardan ise de, mezkûr şart, mevtanın az olmasında mer'i olup, mevta müteaddit olmak takdirinde, imam onları bir saf kılarak, efdalleri hizasına durabilir olmakla, bu şarta muhtaç değildir.

[5] Duâ, onun erkânından değildir.

[6] İmam beş tekbir ederse, cemaat mütabeat etmeyip, imamın selâmına müntazir durur. Çünkü, o fecir kunutu gibi mensuhtur. Mensuhta ise, mütabeat yoktur. Dört tekbir, peygamberimizin son fiilidir. Sahabenin icmaı dahi, onun üzerine mustakar olmuştur. İmam, üç tekbire iktisar ederse, cenaze namazı, fasit olur. Üçüncü tekbirde, sehven selâm verirse, dördüncüyü dahi alarak, selâm verir. Sehiv secdesi lüzumunu, beyan etmemişlerdir.

[7] (Ve celle senâüke) cümlesinin, cenaze namazının gayride terki, evlâdır. Sena kasdiyle fatiha okumak dahi câizdir. Duâ yeri olup, kıraet mahalli olmadığından, fatihayı Kur'ân kıraeti, niyyetiyle okumak câiz değildir.

Dördüncüsü, üçüncü tekbîrden sonra, meyyit için ve kendi nefsi ve müslimin cemaati için duâ etmek[1] tir.

Tekbirler aşikâr ve duâlar ihfa olunur.

İlk tekbirden mâdâda, el kaldırılmaz. Ve dördüncü tekbirden sonra duâ edilmez.

Üçüncü tekbirde edilecek duânın, ahiret umuruna mütalâllik olmasından başkası, tâyin olunmaz[2]. Şu kadar ki, mesür duâlar okunmak, elbette, ahsen ve eblâğdır. O da şudur:

Son rivayette, şu dahi:

İmam Ebû Hanîfe hazretleri, müsnedinde Hazreti Ebû Hüreyrenin hadîsi olmak üzere, bunu rivayet edip, imam Ahmet ve diğer ashabı sünen, şu ziyadeyi dahi, zikr ve rivayet etmişlerdir:[3].

ziyade edilmiş olmakla, bu rivayetleri,, hep birleştirerek, okumak güzeldir[4].

Meyyit kadın ise, zamirler müennes okunur.

Duâ bilmeyen; bildiği ve kendine kolay gelen duâyı okumalı.

Bazı meşayihi fukaha, duâ mevziinde: (rabbenâ âtina fîd-dünyâ haseneten) ve (rabbenâ lâ tuziğ kulûbena) âyetlerinin, okunmasını, müstahsen gördüler.

Sabînin ve cunûnu-aslî ile, mecnun olanın[5], namazlarında, mağfiret duâsına bedel, (fe-teveffehû alel-îmâni) den sonra, musâllî:

???

der.

Cenaze namazında üç saf olmak efdâldir. Hattâ, cemaat yedi kişiden ibaret bile olsa, biri imam olup, geri kalan altının, üçü bir saf, ikisi bir saf, biri de bir saf olarak, durulur. Hadîsi şerîfte: «Kimin üzerine müminlerden üç saf olursa o mağfur olur.» buyurulmuştur.

Cenaze namazını kıldırmağa, ehak olan, umumî velayet sahipleridir[6]. Onlardan sonra, kabîle veya mahalle imamı[7] ve daha sonra cenaze velisi olan erkektir. Kadının ve erkek çocuğun ve bunağın, bu bapta hakkı yoktur.

Meyyit velilerinin, yakini uzağına takdim olunur. Mahalle imamının velîye tekaddümü, efdâl olmak, şartiyledir.

Kölenin efendisi, kendi akrabasından evlâdır. Kölenin yakınları ise, azatlıdan mukaddemdir.

Kadının velisi yok ise, zevci ehaktır.

---

[1] Nefsi için olan duâyı, meyyit için olan duâya, takdim eder, zira duâda sünnet olan, odur.

[2] Çünkü, edilecek duanın tâyini ile iştigal, kalbin rikkatini izale eder.

[3] Vâni merhum, Dürer haşiyesinde, demiştir ki, İslâmın hayata ve imamın mevte münasebeti, gizli değildir. Çünkü, islâm, teklif olunan ameller iledir ki, o da ancak, hayatta iken olur. İmanın medarı ise, itikat üzerinedir, (İndel-mevt) muteber olan da odur.

[4] Müslimin sahihinde ve Sünneni Tirmizide ve Neseîde, mezkûr olduğu üzere, ashaptan Avf bin Mâlik radiyallahü teâlâ anhu hazretleri, bir cenaze namazında, Hazreti Seyyidül-mürselin efendimizin, şu duayı: «Allahümme igfir lehü ve erham hûve âfini...» okumuş olduklarını zikredip, keşke o meyyit ben olaydım, diye temenni ettim, demiştir.

[5] Yâni mecnun olarak bülûğa ermiş, bulunanın. Çünkü, bülûğdan sonra, mecnun olanlar, sair emraz ile malûl olanlar gibi, mağfiret duasından istisna olunmazlar.

[6] Asıl hak, meyyit velisinin ise de, umumi velâyet sahibi hazır ise, meyyitin velisi, onu kendisine takdim ve tercih eder. Hazreti Hüseyin efendimiz, biraderleri Hazreti Hasan efendimizin cenaze namazlarına, Medinei Münevvere valisi bulunan Sait bin elâs hazretlerini geçirmişlerdir.

[7] Cuma imamı, evlâdır.

Tekaddüm hakkı olan, diğerine izin verebilir. Onun izni olmayarak, başkası kıldırıp ta, iktida etmemiş olmak takdirinde, isterse, kendi kendine ve yahut diğer cemaat ile, o dahi bir namaz kılabilir. Çünkü, farz edâ olunmuş ise, onun hakkı sâkıt olmamıştır.

Amma, izin vermiş olmak ve yahut ona iktida etmiş bulunmak takdirinde, hakkı sâkıt olmakla, kılamaz.

Namazı kılınan cenazeye, velâyeti olmayanın gelip, namaz kılması câiz olmadığı gibi, başkasiyle namazda bulunanlar, velinin salâtı iade etmesi suretinde, tekrar cemaat olmaları dahi, câiz olmaz. Çünkü, bunda teneffül, meşru değildir.

Cenaze velîsi, onun namazını kıldıktan sonra, kendi mertebesinde bulunan, diğer velîlerin, namazı iade etmeleri dahi, olmaz. Çünkü, kılanın velâyeti, mütekâmildir.

Tekaddüm hakkı olan kimse, meyyitin namazına, meyyitin vasiyyet ettiği kimseden ehaktır.

İmamet babında geçen, (nisâ cemaati) keraheti meselesinden, cenaze namazı müstesnadır ki, erkek bulunmayıp ta, cenaze namazını, kadınlar kılacak olduklarında, onların biri, safın ortasında bulunmak üzere imam olup, diğerleri ona iktida ile, cemaat olarak, kılmalarında kerahet yoktur. Çünkü, onların ayn ayrı kılmaları suretinde, biri evvelce, namazı bitirmekle, farz onunla yerine gelmiş olarak, diğerlerin namazı nafile olur. Cenaze namazı ile, teneffül ise, mekrûhtur[1].

Hazreti seyyidüs-sâdât aleyhi ezkâs-salâvat efendimiz, gasl ve tekfin olunup, serîre konulduklarında, Hazreti Ebu Bekir ve Ömer radiyallahü teâlâ anhuma, yanlarında muhâcirîn ve ansardan, hanei saadetin alacağı kadar, zevat beraber olarak içeri girip, Cenab-ı risâletmeâb efendimize karşı saf bağladılar. Müşarünileyhimâ hazretleri,

dediler.

Muhâcirin ve ansar hazeratı dahi, onlar gibi selâm verdiler. Sonra müşârünileyhimâ, hâsıl olan sufufun ilki olarak:

???

dediler. Sair saflar âmin dediler. Herkes fevc fevc gelip, aleyhis-salâtü vesselâma, namaz kılarak çıkarlardı. Erkekler ve kadınlar ve hattâ çocuklar Resulullahın namazını, bu veçhile kıldılar. Vefatları günü olan pazartesi gününün, zeval vaktinden, ertesi salı gününün zeval vaktine değin, bu sûretle, edâi-salât olunmuştur. Kılınan namaz, mezkûr veçh üzere, ayrı ayrı olup, cemaat akdi suretiyle olmadığı icmaan sabittir.

Cenaze namazına sonradan gelip, imamı iki tekbir arasında bulan kimse, namaza hemen dahil olmayıp, imamın tekbirine muntazır olur.

İmamın iftitah tekbirinde mevcut iken, geciken kimse, ikinci tekbirine intizar etmeyerek, muktedîsi olur.

Dördüncü tekbirden sonra gelen kimse, cenaze namazına yetişmiş olmaz.

Cenaze namazında mesbuk bulunan kimse, imamın selâmından sonra cenaze, musalladan daha kaldırılmamışsa, duâlar ile beraber ve cenaze hemen kaldırılıverirse, yalnız tekbirler ile, salâtı itmam eyler.

Müteaddit cenazelerin içtimaında, her birine ayrı ayrı namaz kılmak evlâdır. Hangisi sâbık ise, onun namazı evvel kılınır. Sabıkı yok ise, efdâli takdim olunur[2].

Hepsine bir namaz kılmak dahi sahihtir. O halde cenazeler, ya geniş bir saf olup, imam onların efdâli önüne durur ve yahut kıbleye doğru, uzun bir saf olup, her birinin göğsü, imamın önüne, muhazi bulunur. Ve tertibe riayet olunarak, meyyitlerin efdâli[3], ve

[1] Cenaze namazı farz, ve imamın tekaddümü terki mekruh olup iş farzı yerine getirmek için mekruh işlemek ile, mekruhu terk için farzı terk etmek, arasında dair olmakla evvelkisi alınmıştır.

[2] Namazları, müctemian kılınmak takdirinde geniş saf tertibine, nazar olunsun.

[3] İlim ve tekvaca ve yaşça, ileride olmak gibi,

muhtelit olduğuna göre, erkeği, imama yakin bulundurulur. Erkeklerden sonra, erkek çocuklar cenazesi ve onlardan sonra, hunsalar ve sonra kadınlar ve daha sonra murahikalar ve kız çocuklar cenazesi konulmuş olur.

Cenazeyi cami içine alarak, namazını kılmak mekrûhtur[1].

Bundan mescidi haram, müstesna olduğu gibi[2], cenazeler için hazırlanmış olan ve içinde, cenaze namazı ikamesi mûtâd bulunan, hususî mescit ve namazgâhlar dahi, müstesnadır. Nitekim, şiddetli yağmur gibi, bir özre mebni, cenaze, cemaat mescidi içine dahi alınır[3].

Caddelerde ve halkın mülkü olan arazi dahilinde dahi, cenaze namazı kılmak mekrûhtur. Evvelkinde umumun hakkını, ve ikincide mülk sahibinin hakkını, meşgul etmek vardır.

Cenaze namazını mezarlıkta kılmak dahi lâyık olmaz[4].

Doğuş esnasında, ses çıkaran yâni, sağ doğup da, ölen çocuğun ismi konulur ve gasl ve tekfini (hemen yıkanmak ve bir kefene sarılmak suretiyle) icra olunup, namazı kılınır.

Eğer, doğan ses çıkarmamış ve esnemek, aksırmak gibi, diri olduğuna delîl olacak, bir eser görülmemiş ise[5], bir isim verilerek yıkanır ve bir beze sarılarak, defn olunur[6]. Namazı kılınmaz.

Düşük dahi böyledir[7].

Harp mıntakasından, küfür hali üzere olan ebeveyninin biri ile, sürülüp getirilerek, darı-islâmda vefat eyleyen sabî gibi ki, o dahi, üzerine namaz kılınmayarak, defn olunur[8].

Mesele: Döl yatağında çocuk olan kadın ölür ve çocuk hareket ederse kadının karnı yarılıp çocuk alınır[9].

Diğer mesele: Müslim olan velîsinden başka kimsesi olmayan bir gayri müslim vefat ederse, müslim velî, onu — sünnet veçh üzere — gasl ve defn eyler[1].

---

[1] Keraheti tenzihiyye olup, sebebi dahi cevami ve mesacidin beş vakit namaz ve ferîleri için, bina edilmiş olmasıdır. Buna mebni, müellif, cemaatin bir kısmı hariçte bulunarak dahilden kılınan cenaze namazının, kerahetine kail olmuş ise de. Muhaşşi merhum, Şemsül-eimmeden naklen, mezhep muktazası, cenazenin cami içine alınmamasıdır. Yoksa, hariçte cemaat ile kılınan, cenaze namazının imamına, dahilden iktidaya bir mâni olmadığıdır, demiştir. Ve bugün, hal bu suretle devam eder olmaktadır.

[2] Mescidi haram, umumun toplandığı mahal ve her nevi salâtın kılındığı, musallâdır. Alâ kavlin, zahiren ve bâtınen olan azametine, ve bütün mesacidin kıblesi olduğuna, ve her ciheti mescit bulunduğuna mebni ona mesacit denilmiştir.

[3] Saad İbni ebi Vakkas radiyallahü teâlâ anhu hazretlerinin cenazesinin, hazreti Âişe radiyallahü teâlâ anha, mescidi nebevi dahiline alınmasını emredip, namazını sair ezvacı tahirat ile beraber kılmışlar ve sahabeden, bunu münker görenlere, hazreti müşârünileyhâ: Beyzâ hatunun oğulları, Süheyl ve biraderlerinin namazlarını, Hazreti Resûlullah, mescit dahilinde kıldılar, diye cevap vermiştir.

[4] Hazreti Ali ve ibni Abbas, onu kerih görürler olduğu beyaniyle, hazreti imam böyle, söylemişlerdir. Maamafih kılınır ise, kâfi olur ki, Hazreti Ayişenin ve Hazreti ümmü Belemenin namazları, baki mekabiri arasında kılınıp, imameti hazreti ebi Hüreyre etmiş ve musâllîler meyanında, Hazreti ibni Ömer dahi bulunmuştur.

[5] Elini, mücerred yummak ve açmak gibi harekete itibar yoktur ki, o haller, mezbuhun hareketi kabilindendir.

[6] İnsan nesline ikramen.

[7] Hilkati zâhir ve ölü olarak vâki sâkıt, üzerine namaz kılmak lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz. İbni Nuceym.

[8] Çünkü, o çocuk ebeveyninden birine tebean, gayri müslimdir. Eğer kendisi, yahut ebeveyninden biri müslim olmuş ve yahut ebeveyni beraber değilse, o sabînin namazı kılınır. Çünkü, birinci surette, asaleten ve ikinci surette, ebeveyninden birine tebean ve üçüncü surette, bulunduğu yere tebean, müslimdir.

[9] Başkasının malını (meselâ birinin kıymetli incisini) yutan kimse, ona mukabil mal terk etmeyerek ölmüş olsa, o incinin mâline el uzatması sebebiyle, ihtiramı sâkıt olduğundan, yarılmasını câiz gören olmuştur. Eğer malı terk etmişse, o kimse ittifakan yarılmaz.

Bir gayri müslim velîsinden, başka kimsesi hazır olmayan, müslim meyyitin cenazesi, ona bırakılmaz. Çünkü, müslim meyyitin teçhizi ve namazı, bütün müslümanlara farzı kifâyedir.

Recm veya kısas suretiyle, idam edilenler yıkanıp, namazları kılınır. Şiddetli ağrıya mebni olmayarak, amden kendini öldüren kimse yıkanıp, namazı dahi —imam Ebû Yûsuf kavlinin gayride— kılınır[2].

İntihar, hataya veya şiddetli ağrıya mebni vuku bulmuş ise, namaz ittifakla kılınır[3].

Âsî ve yol kesici olan kimsenin, mukatele sırasında ölen, meyyitleri üzerine, namaz kılınmaz ise de, ele geçirildikten sonra, öldürülenlerinin üzerlerine dahi, namaz kılınır.

Ebeveyninden birini, amden ve zulmen (haksızlıkla) öldüren kimsenin namazı kılınmaz[4].

Kısastan kurtulmak için, katl fiilini — amde benzer surette — ikaa dadananların[5] ve haksız olarak silâh çekmiş olduğundan dolayı, mukabeleten öldürülenin, ve bazı sınıf ve zümre ve kabail ve cemaat arasında olduğu gibi, asabiyet maktullerinin dahi, namazları kılınmaz.

Mürted olarak öldürülen kimsenin, namazı kılınmadığı gibi, ölüsü dahi, ne müslimin makberesine, ne de intikal ettiği, millet ehlinin, kabristanına gömdürülmeyerek, ayrı bir yere açtırılan çukura gömülür.

MEYYİTİN DEFNİ

Cenazenin ölmüş olduğu iyice tahakkuk ettikten sonra, teçhiz ve defninde, tâcil müstahap olmakla, cuma sabahı hazır bulunan, cenazenin namazını — cemaat çok olmak için — cuma namazından sonraya bırakmak mekrûhtur.

Eğer cemaat, defin sebebiyle cumayı kaçırmaktan korkarlarsa, defni tehir edebilirler.

Cenazenin defni gibi, hamli (taşınması) dahi farzı kifayedir. Muteayyen olanlara, ücret almak câiz olmaz.

Cenaze götürmek, ibadettir. Herkese lâyık olan, ona hazırlanmaktır. Seyyidül-mürselîn efendimiz hazretleri dahi, cenaze götürmüşler, yâni Saad bin Muaz (R.A.) hazretlerinin tabutuna, omuz verip gitmişlerdir[6].

Cenaze götürmekte sünnet olan onu dört taraftan, dört kişi omuzlamaktır. Bunda hem cenazeye tekrîm, hem götürenlere tahfif vardır.

Mazeret olmadıkça[7], cenazeyi arkaya, yahut hayvana veya arabaya yüklemek ve dört kişiden eksik, götürmek mekrûhtur.

Küçük çocuk cenazesini, bir kişi elleri üzerinde götürür. Binek olarak da, götürmek câizdir.

---

[1] Yahut onu kendi milletine verir. Bu da, kâfire göredir. Mürtedin hükmü âtîde mezkûrdur. Müellif der ki, o yıkama, onu temizleme değil, belki aleyhine huccet olmak üzere, insanlar hakkındaki, tekrimdir ki, başkası, senin ölünü, tathîre teşebbüs etti. Halbuki, sen nefsini tathîre memur iken, temizlemedin, demektir.

[2] Nefsini katl (intihar) eden kimse, yıkanıp namazı kılınmak câiz olur mu? Cevabı: Olur, İbni Nuceym.

[3] Kendini öldürenin günahı, başkasını öldürmenin günahından âzamdır.

[4] Amden kaydi, hataen olan katli ihraç ettiği gibi, zulmen kaydi dahi, harben veya âsî olarak öldürülen babanın katlini, ihraç etmiştir. Bedir gazvesinde, ebû Ubeyde babası Abdullah nam, Abdus-sanemi — Allah ve Rasûlüne gadabından dolayı — katletmiştir.

[5] Bunlar, siyaseten idam olunur.

[6] Cenazeye gitmek, karabete yahut komşuluğa ve yahut meyyitte olan maruf salâha mebni ise, nafile kılmaktan efdâldir. Çünkü, hem diriye, hem ölüye, iyiliktir. Ona terettüp eden sevap dahi pek çoktur.

[7] Amma, yeri uzak olup, götürenlere meşakkat olmak ve yahut bir kişiden fazla taşıyıcı bulunmamak gibi, mazeret olursa, ve o da arkasına alırsa, kerahet olmaz.

Çocuk küçük olmaz ise, bâliğ gibidir.

Lâyik olan dört kişiden, her biri cenazeyi kırkar adım götürmektir. Baş tarafından başlayarak, iptida sol tarafına geçip, tabutun sol kolunu, kendinin sağ omuzuna alır[1]. Sonra, ayak tarafına gelerek tabutun sol kolunu kendinin sağ omuzu üzerine alır. Sonra tabutun sağ tarafına geçerek, iptida ön kolunu, ve sonra ard kolunu, sol omuzu üzerine alır, ve her kolda, onar adım, yürür.

Cenazeyi, kırk adım götüren kimse, hakkını îfa etmiş olup[2], Hadîsi nebevî, nâtık olduğu üzere, kendinin kırk kebîresi dahi, kefaret bulmuş olur[3].

Cenaze götürmekte, biraz sürat etmek müstahaptır. Tabut içinde, meyyitin sarsılacağı derecede sür'at, mekrûhtur.

Cenazenin arkasından yürümek, önünden yürümekten, — farz olan namazın, nâfile olan namaza fazl ve rüçhanı gibi — efdâldir.

Genişlik hâsıl olmak için, önüne dahi, geçilir.

Herkesin önünde bulunması mekrûh olduğu gibi, herkes geride kalarak cenazenin yalnız bulunması dahi, mekrûhtur.

Kimseyi izrar etmemek üzere, cenazenin arkasından, binek olarak gitmekte dahi, beis yoktur[4].

Cenaze arkasından, kadınlar gelmek tahrîmen mekrûh olduğu gibi zikr veya Kur'ân ile — yüksek sesle — cenaze götürmek dahi tahrîmen mekrûhtur.

Gaflet mevzii olmadığı cihetle, yaşayanların avâkıbı hallerini ve meyyitin mülâki olacağı hali düşünerek, Cenab-ı Hakkı kalben zikr eder olmak ve lüzumlu olmayan söze bedel, susmak, lâzımdır.

Cenaze arkasından (her canlı ölecektir) gibi, nidalar bid'attir. Cenazeye, feryat etmek dahi, mekrûhtur.

Cenazeyi gören, beraber gidecek değil ise, kıyam etmek lâzım değildir. Bu bapta olan emir, mensuh ve cenazeye kıyam mekrûhtur.

Kabristanda, cenaze indirilmeden oturmak, mekruh olduğu gibi, indirildikten sonra (özrü olmayarak) ayakta durmak dahi mekrûhtur[5].

Defin, gündüz olmak, müstahaptır. Gece dahi, mekrûh değildir.

---

[1] Meyyit tabutla, arka üzeri olmakla, bu suretle onun sağından başlanmış ve ona ikramda bulunulmuş olur.

[2] Yâni, din kardeşinin, kendine ait hukuk hissesini, Hazreti Ebû Hüreyrenin tâbiri veçhile, kazâ etmiş olmakla, ondan sonra arkasından yürür. Çünkü, matlûbun tamamı, kabre kadar gitmek ve defin olunmadıkça, dönmemektir. Meğer ki, meyyitin velisi, ona izin vermiş ola.

[3] Hadîsin lâfzı:

???

olmakla, yapılan fiilin, kebaire kefaret olacağı musarrahtır.

[4] Binek olanın öne geçmesi, mekruhtur. Çünkü, toz kaldırmasiyle halk zarar görür (Beis yoktur) tâbirinde, yürümek efdâl olduğuna işaret vardır. Zira, tevazua yakınlık, ve şefi' olana lâyık olan, odur. Resûlü ekrem efendimiz hazretleri, îbnüddahdahın cenazesinde, arkadan yürüyerek bulunup, dönüşte ata binmişlerdir. Bu hususstaki, bir hadîsi şerif mealine göre, cenazede, binek olanların, arkadan gelmeği ve yaya olanların, önde yahut sağ ve sol cihette bulunup, cenazeden uzak kalmamağı, tavsiye buyurmaktadır.

[5] Hadîsi şerifte, cenazenin indirilmesinden evvel, oturmak, cenaze hakkında hakaret sayılmıştır. Meyyit kabre konuluncaya kadar, kabir başında — ashabiyle —kaim bulunmak, adeti seniyyeden iken, bir yahûdinin: Biz dahi ölülerimizde, böyle bulunuruz, demesi üzerine, cenaze omuzdan indirildikten sonra, «kıyamda Yahûdilere, muhalefet edin,» buyurulmuştur.

KABİR

Kabir ki, insanın ölümünden sonra, medfenidir. Ve ziyaret yeri olmak itibariyle mezar tesmiye olunur. Bir boy derinliğinde ve yarım boy genişliğinde kazılır, tâ ki, insanların cesetleri, ölümünden sonra dahi korunmuş olup, hem koku vermemiş, hem de hayvanların azığı olmaktan, kurtulmuş olsun.

Salâbetli yer olursa, kabrin içi, kıble canibinden lâhid yapılır ki, kabir tamamiyle kazıldıktan sonra, kıble tarafı açılıp oyularak, cenaze sığacak kadar, tavanlı bir ev haline konulur.

Kabir tamamen kazıldıktan sonra, ortası meyyit yerleşecek kadar, çukur haline getirilmez[1]. Meğer ki, yer gevşek ola. O halde yarık yapıp üzerine, tahta çekmekle ve yahut cenazeyi, tabutu ile defn etmekte, beis yoktur[2].

Meyyit mümkün olursa, kabre kıble tarafından ithal olunur. Ve onu kabre koyan kimse «bismillah ve billâh ve alâ milleti Rasûllahi sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem» der! Ve lüzumuna göre, bir veya birkaç kişi kabre iner. Bunun için, muayyen adet ve onların tek veya çift olmalarında, tâyin olmayıp[3], kâfi miktarda olmaları ve kuvvet ve emn ve salâh erbabından bulunmaları aranır.

Kadını, kabre ithal etmekte, kendinin yakını ve mahremi, evlâdır. Kadın kısmı, meyyitin en yakini dahi olsa, kabre girmez[4].

Meyyit, kabir içinde arka üzeri yahut yüz üstüne ve yahut sol tarafı üzerine, yatırılmayıp, belki, sağ yanı üzere ve kıbleye karşı bulundurulur.

Hattâ, ters konulmuş olmak suretinde, lâhdi örtülmüş ve tahtası dizilmiş bile olsa, üzerine toprak atılmış olmadıkça, açılıp yüzü, kıbleye götürülür.

Hazreti Resulü Ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz böyle emretmiştir ve: «Beyti harâm, sizin diri ve ölü kıblenizdir» buyurmuşlardır.

Sonra, kefenin düğümü çözülür ve lâhdin kerpiçi ve kabrin tahtası dizildikten sonra, el ve kürek ve her mümkün olan şeyle, toprak atılır.

Bulunanlar, meyyitin baş tarafından, üçer avuç toprak atmak ve her atışta aşağıdaki âyetlerden sırasıyla birini iktibas tarikiyle okumak müstahap olur:

Bir kabre, kendi içinden çıkan topraktan ziyadesini atmak, mekrûhtur. Toprağı, zeminden bir karış kadar veya daha ziyadece yükseltip, kabri deve örgücü gibi yapmak, menduptur. Pekişmek için, üzerine su serpilir.

Kabir düz olmaz ve kireçlenmez. Harap olan kabirler, çamur ile tamir olunur.

Kabir belli olmak ve horlanmamak için, üzerine ağaç dikilir. Ufak bir taş dikip, isim yazmakta dahi, beis yoktur.

Mevta, ancak mekâbire defnedilip, ölen çocuk dahi olsa, kabristana götürülmek lâzım olduğu gibi[1], bir kabre, zaruret olmadıkça, bir meyyitten ziyade gömülmemek dahi,

---

[1] Lâhd, şol çukurdur ki, kabrin kıble canibinden açılıp, içine meyyit konulduktan sonra, ağzı kerpiç ile kapatılır. Şak: Şol hafîredir ki, kabrin derinliği istikametinde açılıp, içine meyyit yerleştirildikten sonra, üzerine, tahta veya kamış örtülür, sonra toprak atılır.

[2] Hem tahta dizmek ve hem meyyiti tabutla gömmek, fazla olduğu gibi, kabirde, meyyitin altına, pamuklu veya hasır sermek dahi, mekruhtur.

[3] Hazreti Rasulüllahın kabri münîrine, dört muhterem zevat dahil olmuştur. Onlardan biri Hazreti Ali, biri Hazreti Abbas, diğer biri Hazreti Abbasın oğlu Fadl olup, dördüncüleri Hazreti Suheyb, yahut Hazreti Mugîyre ve yahut Hazreti ebû Râfi'olmak üzere, ihtilâflıdır.

[4] Kadın cenazesini tabuttan kabre ve hattâ, yıkanıp kefenledikten sonra, tabuta almak dahi erkeklere aittir. Hâli-hayatında, müdavat gibi bir hâcete mebni kadına yabancı erkeğin — bir hail ile — el sürebildiği gibi, öldükten sonraki hacete mebni dahi, — yine bir hail ile — el dokundurabilir.

lâzımdır. Mezarcıların azlığı veya zaafı, yahut daha mühim işlerle, iştigalleri, mübah olan zaruretlerdendir[2].

O halde, Uhud şehitleri gibi, her iki meyyitin arası, — mümkün ise — müstahsen olduğu üzere, toprak ile ayrılarak, bir kabre müteaddit meyyitin defni câiz olup, gömülenler aynı cinsten olduklarına göre, efdâli takdim olunur ki, kıble tarafına doğru ileri, o konulur. Bir cinsten olmadıklarına göre, evvelâ erkek, sonra erkek çocuk, ondan sonra hünsa daha sonra da kadın konulur.

Meyyit çürüyüp, toprak olduktan sonra, diğerini onun kabrine defn etmek, câiz olur.

Mevcut kemikleri, kırmak yahut başka yere nakletmek, câiz olmaz.

Meyyiti, vefat ettiği veya öldürüldüğü mahallin makberesine defn etmek müstahaptır[3].

Bir belde veya köyden, diğer belde veya köy mezarlığına cenazeyi nakletmek faydalı olmayan, şeyle iştigaldir. Çünkü, her yer, meyyit için müsavidir[4]. Hem de nakilde, defnin tehiri vardır ki, o da kâfi, kerahettir.

Medinei Münevvere, makberesi karîb olduğu halde, Uhud şehitlerinin kendi meşhetlerine, definlerini, aleyhisselâm efendimiz, emretmişler ve Dimişkin fâtihi olan, ashap hazeratı, Dimişk kapıları yakînine defn olunup, cümlesi bir yerde gömülmek üzere, naklolunmamışlardır[5].

Meyyiti, definden sonra başka yere nakletmek, aslâ caiz olamaz. Meğer ki, defnolunduğu yer, birinin mülkü iken, gasb olunup meyyit defn edilmekle arzın sahibi, meyyitin oradan ihracını, talep etmiş ola.

O halde, arzın sahibi, o yerin zahirine sahip olduğu gibi, bâtınına dahi, malik olduğundan, dilerse medfunu ihraç eder, dilerse, kabri düzleyip, üzerinde ziraat ve sair suretle intifa eyler.

Meyyit defnolunan yer, meyyitin veya vârisinin, satın alınmış mâli olmuşken, şefîi duyup talip ve — şef'a suretiyle — malik olmak suretinde, defnine râzı olmamak dahi, böyledir.

Kimsenin mülkü olmayan yerde, birisi için kazılmış olan kabre, başka biri defn olunmak suretinde, medfun ihraç olunmayıp, kazma emeği tazmin olunur.

Bir kimse kendi nefsi için hazırladığı kabre, başkası defn olunmak, kabir sahibini memnun etmeyeceği cihetle, yer geniş ise, mekrûh olup, dar ise kerahetsiz câiz olur[6].

İnsan nerede öleceğini bilmediği için, mevtinden evvel, kabir hazırlamak, kendinin ona haceti, mutahakkak olmayan şeyi, yapmaktır.

---

[1] Hane dahiline defin, enbiyaya hâs olmakla, küçük, büyük meyyit, mekâbire defnolunur. Bunun sebebi, hususî medfene dahi, defn olunmamaktır. Nitekim, medrese misilli, bina yapanlar, onun yakînine, kendileri için, bir de medfen edinirler.

[2] Bir kimsenin, bir yakını ile beraber, gömülmesini istemesi, özür olmadığı gibi başka makbere mevcut iken, o makberede yerin darlığı dahi, sulahaya mücaverete binaen, defn müteberrik bile olsa, özür değildir.

[3] Müteaddit mezarlığı olan, beldeye göre dahi, meyyitin ölüm yerine, en yakın bulunan, makbereye defn olunması evlâdır. Bir yahut iki mil kadar, uzağa götürmekte beis yoktur.

[4] Müellif der ki, Hazreti Ebû Bekirin oğlu Abdurrahman, Şamdan Mekkeye gelirken, on mil kadar, mesafede kalarak, vefat edip, Mekkei Mükerremeye naklolunmuştu. Hemşiresi, Hazreti Âişe, Mekkede bulunup, Müşârünileyhin kabrini, ziyaret ettiğinde: Bana kalaydı, seni, buraya nakletmeyip vefat ettiğin mahalle defnederdim, buyurmuştur.

[5] Gerçi, aşerei mübeşşereden, Saad bin ebi Vakkas radiyallahü teâlâ anhu hazretleri, Medinei Münevvereye, dört fersah mesafede kâin, Akikteki evinde vefat etmiş olduğu halde, ricalin üst kısmından olmakla, Medinei Münevvereye nakledilmiş ve evvelce beyanı geçtiği üzere, cenazesi, mescidi nebevî dahiline alınarak namazı kılınmıştır.

[6] Cami içinde veya ilim meclisinde, bir kimse kendi nefsi için, seccade sermek ve yaygı yaymak gibi ki, yer geniş, ise, başkası onun üzerinde, namaz kılamazve oturamaz ise de, yer dar olduğuna göre, onu — zıya halinde — zamanına dahil olmamak için, — el sunup kaldırmak suretiyle olmayarak — bertaraf edip, orada namaz kılabilir ve oturabilir.

İnsana lâzım olan, Hazreti Sıddıkın buyurdukları gibi, kendini kabre hazırlamaktır.

Kefen nerede olsa, lâbüd olmakla, onu ihzarda beis yoktur[1].

Kabir nebşi (mezar soyuculuk), haramdır. Yâni ölü defnolunup, üzerine toprak atıldıktan sonra, kabri açmak câiz değildir. Meğer ki, zikr olunan — gasb meselesi gibi — gayrin hakkına mebni ola.

Sünnet olan usule riayet olunmayarak gömülen, ve meselâ başı ayak tarafına gelmiş ve yahut sol yanı üzere yatırılmış olan, meyyitin, bu durumunu, değiştirmek ve yüzünü kıbleye götürmek için bile, kabri açmak câiz olmayıp, ancak defin sırasında içine düşmüş veya - bilhassa - beraber gömülmüş bir mâle, ve sahibinin isteği üzerine, gasbolunan kefene, mebni kabir açılabilir.

TELKİN

Defin işinden fâriğ olduktan sonra, cemaat — deve boğazlanıp da paylaşılacak kadar müddet — oturup, Kur'ân okumak müstahaptır: İçlerinden biri, tecvîd üzere, yâsini şerif ile mülk sûresi şerifesini ve on bir ihlâsı ve birer muavvezeteyn ile, cenazenin ruhuna ihda ederek, af ve mağfiret için, duâ eder. Sairleri dahi, kalb hulûsu ile âmin deyip, fâtihadan sonra, herkes işine gider.

Meyyitin telkininde, asl olan, işte bu tevakkuf ve tilâvettir ki, meyyitin defnini müteakip, kabri yanından ayrılmayarak, kendisiyle, istinas edercesine, ruhuna — tilâvet sevabını — ihdada bulunmaktır.

Ebî Dâvud ve Beyhekî süneninde, Hazreti Osman radiyallahü teâlâ anhu rivayetiyle mezkûrdu ki, Resulü Ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, meyyitin defninden sonra, hemen avdet buyurmayıp, medfeninde bulunurlar ve huzzâra hitaben: Kardeşiniz için, Cenab-ı Haktan mağfiret isteyiniz ve kendisine, temkin ihsanını talep eyleyiniz ki, o şimdi, sual görür, buyururlardı.

Müslim sahibinde dahi, mezkûrdur ki, Amrû bin El-âs radiyallahü teâlâ anhu hazretleri, vasiyetlerinde: Beni defnettiğiniz vakit, deve boğazlanıp, eti taksim olunacak kadar, müddet kabrim yanında bulununuz, tâ ki, ben sizinle istînâs edeyim ve rabbimin meleklerine, nasıl cevap verebileceğim, bakayım demiştir[2].

Sonraları, buna âtîdeki keyfiyet dahi, munzam olarak (mâ reâhül müminûne hasenen fe-huve indallahi hasenün) kaidesine, girmiştir.

TELKİN KEYFİYYETİ

Definden ve zikrolunan tilâvet ve duâdan sonra, bir salih kimse kalarak, kabrin baş tarafına, medfun meyyitin, vechi mukabelesine durarak, ona hitaben, ismiyle: (meselâ, ya Muhammed, yâ İbni Gülsüm) diye[3], üç kere nidadan sonra:

(Üzkür mâ künte aleyhi min şehâdeti en lâilâhe illallah ve enne Muhammeden resûlullahi ve enneke radîte billâhi rabben ve bil-islâmi dinen ve bi-Muhammedin sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem nebiyyen ve bil-kur'âni imâmen) der.

Beyanı geçen telkin, muhtazara mütaallik ifadatı müteakip, müellif, bu vech üzere olan, meyyitin telkini hakkında, üç kavli dermeyan ederek, diyor ki meyyiti gömdükten sonra

[1] Kabir hazırlamak Ömer Abdulaziz hazretleri gibi, selefin bâzı salihlerinde vâkî olduğu için, beis yoktur, ve belki de ecri muciptir.

[2] Telkin, kabir suallerine meyyiti, temkin demek olduğuna göre, kabir suali görmeyeceklere yâni, enbiyaya ve atfale, telkin olunmamak gerektir. Küffarla harpte maktul düşen, sınır bekleyerek veya tâûna tutularak ölen, tâûn olan yerde ölen, mecnun ve mebtun (iç ağrısı) olarak ölen, cuma günü veya gecesi ölen, her gece Mülk sûresini okuyarak ölen, ilim tahsili ile iştigal ederek ölen kimseler sual görmeyeceklerdir. Sualin hikmeti, müminin şerefini, ve kâfirin hızlanını, izhardır.

[3] Meyyitin, hem kendi ismini anar, hem de onu validesine izale eder. Çünkü, doğanın validesine nisbet!, babasına olan nisbetinden daha muhakkaktır. Validesinin ismi, malûm değilse, Hazreti Havvaya, izafe olunur. Kadında, kendi isminden sonra bin, yerine binti, lâfzı söylenir.

dahi, telkin meşrûdur[1]. Alâ kavlin, meyyit definden sonra, telkin olunmaz[2]. Ve âlâ kavlin, meyyite telkin, ne emrolunur, ne de nehyolunur.

TÂZİYET

Tâziyet, hüsnü sabır mânâsına olan, âzâ kelimesinin masdarıdır ki, bir kısım vefat edene ve sâir suretle, musibete uğrayana, teselli verme, ve Cenab-ı Hak, size sabır ve ecir ihsan buyursun, gibi sözlerle acısını hafifletmede bulunmaktır.

Mutevaatı teazzidir ki sabır ve tehammülden ibarettir. Onun da cevabı ;

diye, hakka tevessüldür.

Taziyet, erkeğe ve kadına müstahaptır. Meyyitin, bütün akrabaları taziye olunur.

Hadîsi şerifte, bir musibet karşısında, din kardeşlerinden birini, tâziye eden kimseyi, Cenab-ı Hak kıyamet gününde, tekrîme delîl olan hulleler ile, kisvelendirir, buyurulmuştur.

Tâziyetin, definden sonra olması, efdaldir. Çünkü, definden evvel meyyitin ehli, teçhiz ile meşgullerdir. Onların tevehhuşu ürküntüsü definden sonra, ziyadeleşir.

Definden evvel dahi, sabırsızlıkla fazlaca hüzün izhâr ettiklerinde tâziyet olunur.

Tâziyenin, kabristanda olması, mekruh olur.

Bir kere tâziyede bulunanın, tâziyeyi tekrarı, lâyık değildir.

Meyyitin velîsine mesnun olan, definden sonra, ilk gece geçmeden kolayında olanı, tasadduk etmek ve bir şey bulamadığına göre, iki rekât namaz kılıp, sevabını meyyitin ruhuna ihda eylemektir.

Meyyitin defninden sonra, her gün mümkün olanı vermek üzere, yedinci güne kadar, ruhu için tasaddukta bulunmak, müstahaptır.

Meyyit velîsinin, yemekler yapıp, ziyafet etmesi (helva yapması ve lokma dökmesi) mekruhtur.

Meyyitin komşularına, ve uzakta dahi olsa, akrabasına müstahap olan, o gün ve o gece, taam tertip edip, onları yâni, meyyitin ehlinin itamını temin etmektir[3].

Gemide vefat eden müslim, kara uzak olduğu, ve cenaze durdukça, bozulmaktan korkulduğu takdirde[4], yıkanıp kefenlendikten ve namazı kılındıktan sonra, sağ canibi üzere kıbleye karşı olarak denize bırakılır. Ve imam Ahmed bin Hanbel hazretlerinden, menkul olduğu üzere, denizin dibine batmak için, ona ağır bir şey bağlanır.

Dârı harbe, yâni yabancı milletler sahillerine yakın olan denizler için, Şafiî imamlarından dahi, menkul olan budur.

Dârı harbe yakın değilse, sular onu, bir sahile atarak, islâm sahiline ulaştırmakla, onlar defnederler, diye meyyit iki tahta arasına sıkıca bağlanıp denize bırakılır. Bizim mezhebimizde de böyledir.

---

[1] Bu, ehli sünnet ve cemaate mensup, sözdür. (Mevtanıza telkin ediniz) Mealindeki, hadîsi şerif hükmüne göredir.

[2] Bu söz, mûtezileye nisbet olunmuştur.

[3] Şir'ada mezkûr olduğuna göre, Hazreti Hamzanın, ve asılda zikr edildiğine göre, Hazreti Câfer Tayyarın şehadetlerinin vukuunda, Resûlü ekrem sallallahü teâlâaleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, kendi evinin halkına, âli Hamza ve âli Câfer için, taam tertibini emredip. «Zira onlara, kendilerine bakamayacak hal, hasıl oldu.» buyurdular. Müellif der ki, ve onlara, yemek için ısrar eylemelidir. Çünkü, hüzünün ağırlığı, kendilerini yemekten menederek, zayıflatır. Cenab-ı Hak, sabrı ilham ve ecri tâviz eder.

[4] Kara, uzak olsa da, meyyitin bozulmasından korkulmadığı ve yahut kara yakın olup çıkmak dahi, mümkün bulunduğu takdirde, cenaze denize atılmaz.

KABİR ZİYARETİ

Defin ve ziyaret gibi, ciddî bir ihtiyaç olmadıkça, kabirleri çiğnemek, günahtır.

Ateş koruna basmak, kabre basmaktan, ve kor üzerine oturmak, kabir üzerine oturmaktan hayırlıdır, buyurulmuştur.

Kabirleri ziyaret, âhireti hatırlattığı için, menduptur ki, Hâdisi şerifte,

«Ben sizi kabir ziyaretinden menetmiştim, fakat şimdi beni dikkatle dinleyin, onları ziyaret edin. Çünkü onlar size âhireti hatırlatır.» buyurulmuştur.

Fitne korkusu olmamak şartiyle, mendubiyyet, nisvânın ziyaretine dahi şâmildir. Kabirleri ziyaret eden kadınlara Allah lânet eylesin, hadîsi ise hüznü ve ağlamayı yenilemek için, kabirleri ziyaret eden kadınlara âit bulunmuştur, ki bu cahiliyyet devri âdetlerindendir.

Kabir ziyareti, ayakta ve oturarak, olur[1]. Kabri ziyaret edene müstahap olan, oturup yâsini şerif okumaktır.

Ayak üzeri ziyarette, on bir ihlâsı şerif okunur.

Hazreti Enesin rivayet ettiği hadîste, kabristana giren kimse, yâsin sûresini okuyup, sevabını emvata ihda ederse, Hak celle ve âlâ, onlara kolaylık ihsan eder ve okuyana, mevtâ adedince, hasenât îtâ buyurur, buyurulmuş olduğu gibi, Hazreti Alinin hadîsinde dahi: Kabristana uğrayan kimse, on bir ihlâs sûresi okuyup, ecrini ölülere ihda ederse, orada yatan ölülerin sayısınca, kendisine ecir verilir, buyurulmuştur.

Kabristanın ağacını kesmek ve yeşilliğini yolmak, mekruhtur. Kuruları sökmek câizdir.

Öfkeye veya geçim darlığına ve yahut, düçar olduğu ziyana mebni, ölüm temennisinde bulunmak, mekruhtur. Kazaya razı olmamak, demektir. Buharîde, Hazreti Enes radiyallahü teâlâ anhüden rivayeten zikrolunmuştur ki, Hazreti Resulullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem, (Sizin, biriniz kendine isabet eden zarardan dolayı, mevti, sakın temenni etmesin, eğer mevti temenniden başka çaresi kalmamışsa, Yâ rabbi hakkımda hayat hayır oldukça, beni yaşat ve hakkımda vefat hayır olunca, beni yaşatma, desin) buyurmuşlardır.

AHKÂMI ŞEHİT

Şehit ki, maksat şehidi-kâmildir: Hak yolunda maktul olmaktır.

Şehit, ya şahit veya meşhut, mânâsiyledir. Birinciye göre Hakkın indinde sahih olacak mânâ veçhile, hazır olarak merzuk bulunmak gibi, bir mânâya mebni, ve ikinci itibara göre, — cennetle meşhut kılınmış — bulunduğuna mebni, «şehit» tesmiye olunur. Cemî, şühedâdır.

Şehîdin islâm dinindeki yeri ve değeri, «Allah yolunda öldürülenlere, ölüdür demeyin. Zira onlar diridirler, fakat siz farkında değilsiniz.» (Bakara: 154). Ve «Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilâkis Rableri katında diridirler. Allahın fazlı kereminden kendilerine verdiği nimetlerle sevinç içinde sızlanırlar, arkalarından kendilerine ulaşamayan kimselere, korku olmadığını ve üzülmeyeceklerini müjde etmek isterler. Ve yine müjdelemek isterler ki; Allah katından büyük nimetler ve fazladan ihsanlar vardır, ve Allah müminlerin ecrini zâyi etmeyecektir.»

(Âli İmran: 169, 170, 171)

âyeti kerimeleri ile bildirilmiş, ve bu âyetler gereğince, şehitler en büyük saadete nâil olup, ahiretçe mümtaz oldukları gibi, dünya hükümlerince de, yıkanmadan namazları

---

[1] Resûlü ekrem sallalahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Medinei Münevvere makberesi olan, bakîi şerife çıktıklarında kaaim olurlar ve:

???

buyururlardı. Mevtaya iltihak, muhakkak iken inşallah kaydi, en güzel hal ile iltihakı temennidir. Âfiyetten maksat, hazreti hakkın hoşnutsuzluğundan ve âhiretin mekruhlarından, muaftır.

kılınmak ve hadîsi şerif mucibince, kanlarıyla defn olunmak imtiyaziyle, müslimînin sâir emvatından, mümtazdırlar.

Onların bu dünyevî imtiyazları, âtide sayılan şartlar ile meşrut ve mukayyet olduğu gibi, kimi dünya ahkâmında, ve kimi âhiret sevabında, onlara iltihak eden bir takım mümtazlar dahi olmakla, şehitler; dünya şehidi, âhiret şehidi ve dünya hem de âhiret şehidi, diye üçe taksim olunup, onlardan —şehidi kâmil— ancak üçüncü kısımdır ki, dünya hükmünü ve âhiret sevabını, camidir. Birinci kısım, yalnız dünya hükmünce ve ikinci kısım, yalnız ukba ecriyle onlara mülhaktır. Birinci kısım efradında — Allahın fadlı ile — âhiret ecrini, ihraz edenler dahi olur.

(Şehidi kâmilin) ve dünya hükmünce ona mülhak bulunan birinci kısım efradının, zikrolunan ahkâm veçhile, yıkanmadan namazları kılınmak, altı şart ile meşruttur: akıl, bülûğ, hadesi ekberden taharet, haksız yere öldürülmek, katl muharebatın gayride vukubulmuş ise, onun teammudî kısmiyle, vâki olmuş olmak, katl sırasında derhal ölmüş olmak yâni, mürtes maktul olmamak.

Birinci şart icabınca, deli ve ikinci şart mucibince, bülûğa ermemiş küçük ve üçüncü şart mucibince, cünüp, âdetli veya lohusa olanlar, mezkûr hükme dahil olmayıp, gasl ve tekfin olunarak, namazları kılınmak lâzım olduğu gibi, dördüncü şart mucibince, recm ve kısas misilli bir hakka binaen, maktul olanlar dahi, gasl ve tekfin olunmak ve namazları ondan sonra kılınmak lâzım gelir.

Maktuliyyet kaydi, bir yerden yuvarlanarak veya ateşte yanarak veyahut üzerine bir şey yıkılarak veya suda boğularak ölen, yâni, âharın maktulü olmayan, meyyiti musaptan yâni bir âfete giriftar olarak ölenden ihtiraz olunmalıdır ki, ondan, ve maktul olup da, katili malûm olmadığından, haklı veya haksız öldürüldüğü bilinemeyenden, gasl sakıt olmaz.

Kendi nefsini (yâni canını), veya malını, yahut müslimînden veya ehli-zimmetten (hakkının korunması müminlerin zimmetinde bulunanlardan) birini müdafaa ederekten maktul olanlar, haksız yere öldürülenler cümlesindendir ki, onlar teammüden katl ile maktul olmak yâni, cerh edici âletle kasden öldürülmüş bulunmak, şartı ile yıkanmadan üzerlerine namaz kılınır.

Beşincisi, teammüden katidir.

Teammüden katlin gayri olan, katil nevileri — ki, onlar: teammüde benzeyen, hataen, bir sebeple, katildir ve mucipleri kısas değil; diyettir — ile maktul olanlar bu hükme dahil olamayarak, yıkanırlar.

Bundan yani kısas terettüp etmek meselesinden, kendi usulünün — ebeveyn, ecdat ve ceddatından birinin — maktulü olan çocuk ile, efendisinin maktulü olan köle ve cariye, müstesna olup, bunlarda, ve kısasa bedel mal alındığında, kısas — ârizî olarak — sâkit olmuş olduğundan dolayı, aslî hüküm olan —gasilsiz— salât, câri olduğu gibi, muharebe maktulleri dahi öldürmenin teammüdî olması kaydından müstesna bulunmuştur ki, onların kaatili gerek bâği ve âsî veya yol kesici olsun, ve öldürmek gerek sebepli veya sebepsiz, vukua gelmiş bulunsun, yıkanılmayarak, namazları kılınır.

Altıncı şart olan, mürtes maktul olmamak kaydine gelince; mürtes, irtisastandır. İrtisas: ölüm derecesinde yaralanan kimse, hemen vefat etmemekle — mücadelenin sona ermesinden sonra — müdavat ecliyle[1], başka yere nakl olunduktan veyahut — yemek yemek, su içmek, uyku uyumak konuşmak alış verişte bulunmak gibi — hayat menafiinden bir menfaat ile müteneffi olduktan, yahut aklı başında olarak, üzerinden, bir namaz vakti geçtikten sonra, vefat etmektir.

İrtisas, gaslin terkine mânidir. Hazreti Ömer, Osman ve Ali (Rıdvanullahi teâlâ aleyhim.) hep şehit iken, Hazreti Ömer ve Ali mürtes olduklarından yıkandılar. Hazreti Osman, mürtes olmadığından yıkanmadı.

[1] Kendisine bakılmak için değil de, altında kalıp çiğnenmemek için, bir tarafa kaldırılmak, irtisastan mâdûd değildir. Sayılan menafiin, muharebe sona ermeden olması dahi, irtisas sayılmaz.

Mezkûr şartlar kendisinde toplanmış olan şehîd, — Uhud vakası şehitleri gibi — kaniyle tekfin olunup, yâni kanlı olan elbisesinden soyulmayıp ve — yıkanmadan — namazı kılınarak defnolunur.

Üzerinde, kürk ve hırka gibi, kefene salih olmayan, fazla elbisesi var ise, çıkarılır. Silâh ve zırhı dahi alınır. Ayakkabı ve baş kisvesi de çıkarılır. Kefeni-sünnetten nâkıs olanı, tamamlanır ve zâit olan kısmı üzerinde bırakılır.

Maktul olduğu zaman, üzerinde bulunan elbiseyi, tamamen almak ve onu başka bir kefene sarmak, mekruh olur.

Mezkûr şartları câmi olmayan meyyit, ateşte yanmak veya suda boğulmak, yahut tâunda ölmek gibi, âhiret şehidi dahi olsa, onun dünya ahkâmından olan, teçhiz işi, müslîminin umum ölüleri veçhile, olur.

Müslimînin maktulleriyle, küffarın maktulleri ve müsliminin meyyitleriyle küffarın meyyitleri, muhtelit olduğu takdirde, müslimin daha çok ise, namazları kılınır. Ve müslimine, diye niyyet olunur.

Küffar daha çok veya müsavi miktarda ise, namazları kılınmaz. Meğer ki, müslim olanlar, belli olmuş ola.

KİTAB-US-SAVM[1]

(O R U Ç)

Savm ki, oruçtur. Namaz gibi bedenî olduğundan, onu müteakip zikr olunmuştur

Bu bapta oruç meselelerinin başlangıcı, lûgaten ve şer'an olan mânâsı, sebebi, şartı, rüknü, hükmü, şer'iyyetinin hikmeti, sıfatı, ve aksamıdır.

Savm[2], lûgatte imsâktır[3]. Şerîatte: Ona mahsus zamanda - vechi mahsus üzere - muayyen şeylerden imsâktir.

Ona mahsus zaman şer'î gündüzden ibarettir ki, fecrin tulûundan[4] güneşin gurubuna kadar olan, müddettir.

Vechi mahsus niyyetten, yâni ibadete kasd etmekten ibarettir[5].

Muayyen olan şeyler, yeme, içme,, cinsî münasebet gibi şeylerdir ki, muftirat unvaniyle zikr edilecektir[6].

Savmın sebebi: Menzur kısmında, nezir, ve kefaretlerde kefareti mucip olan şey ve tetavvu orucunda, başlama ve ramazan orucunda, yeni ayın görülmesidir.

---

[1] Bir çok kitaplarda, salâtı müteakip, zekât ve ondan sonra oruç zikrolunmuştur. Onun da sebebi, bir çok âyetlerde ve hadîs-i şerifte, zekâtın salâta mukarin bulunmasıdır. Farzîyyetin tertibince de, zekât oruçtan evveldir.

[2] Siyam dahi, savm gibi masdardır. Savmın zıddı, fıtırdır. Oruçluya saim ve oruçsuza muftir denildiği gibi, saime savm ve zıddına dahi, fıtır denir.

[3] İmsâk: tutmaktır ki, maksat kendi kendini çekmektir. Gerek taamdan, gerek kelâmdan, gerek eğlenceden.

[4] Kitab-us-salâtın, evkat bahsine bakınız.

[5] Çünkü, müftirattan imsâk, ona hacet olmadığına, yahut himaye edildiğine mebni dahi olabilmekle, imsâkin oruç olabilmesi, ancak liveçhillah olmasiyledir. İbadetin âdetten ayrılması, niyyet iledir. Nitekim, namazın erkân ve şartları bahsinde zikrolunmuştur. Ramazanda her günün orucu, niyyete muhtaçtır. Niyyet kasdile olur. Yarın davete çağırılır ise yemek ve çağrılmaz ise oruç tutmak üzere, niyyet eyleyen kimse, o niyyet ile, oruçlu sayılmaz. Niyyet ehlinden sadır ve mahallinde vâki olmakla muteberdir. Ona ehliyyet, islâm ile ve âdet ve lohusalıktan temizlenmekle olur. Ona mahalliyyet, şer'an muteber olan vakit eczasından bir cüzü de vâkî olmaktır. Nitekim anlatılacaktır.

[6] Orucu tutmağa imsak ve açmağa iftar denildiği gibi, ifsada dahi, iftar denilir. Nitekim ileride beyan olunur. Seher vaktinde yenilen taama, sahur ve iftarlığa fatur tâbir olunur.

Şehr denilince şehri siyam olan, mübarek ramazan ayı kasdolunur ki, ona «şehri sabır» dahi denir.

Şuhut kelimesinden dahi, ramazan ayının idrâki maksuttur[1].

Kazâ sebebi, eda vücubunun ayni olan sebeptir.

Savmın vücubunun şartı: İslâm, âkil, bülûğdur[2].

Edası vücubunun şartı: Sıhhat ve ikamettir[3].

Sıhhatinin şartı:[4]. Âdet ve lohusalıktan temizlenme[5] ve niyyettir.

Niyyet, oruç nevilerinin hepsinde sıhhatin şartıdır. Ve vaktinde olmak muteberdir[6].

Savmı bozucu şeyin, ona âriz olmaması dahi, sıhhat şartlarının cümlesindendir[7].

Savmın rüknü: Ona mahsus imsâkten ibaret olan, hakikati şer'iyyesidir.

Savmın hükmü: Vacibin zimmetten sakıt olması ve dari âhiretçe, sevap husulüdür[8].

Savmın şer'î hikmeti: Tutana, takva husulüdür ki, oruç âyeti «ki takva ehlinden olasınız.» kavli kerimi ile, sona ermektedir.[9]

Takva, kemal derecesine yükselmek için, tabiatin aşağılıklarından sakınır olmaktır. İnsanın kemâli, melekiyyet ve noksanı, behimiyyet (hayvanlık) tır. Hayvanlığın şiddeti, melekiyyet ahkâmının zuhuruna mâni olmakla, insan kendisinin, kemâline mâni olan hale buğz edip onu kırmak gerektir.

---

[1] Ramazan ayına yetişmek, onda oruç tutmak için sebeptir. Alâ kavlin, sebep, ramazan günleridir. İki kavl arasında birleşilerek denilir ki, sebebiyyet fecrin tulûundan dahvei kübra evveline (yani günün yarısı olmadan evveli zamandır) kadar olan zamanın cüzüdür. Her günün orucuna, onun tamamı sebep olmaz ve illâ, gün tamam olmadıkça, vücup tahakkuk etmemek lâzım gelir olduğu gibi, kendisinde inşai-savm mümkün olup olmamaktan eam bulunan, cüzü dahi vücup sebebi olamaz. Ve illâ, ramazan günü zevalden sonra baliğ olan sabiye, o günün orucu vâcip olmak lâzım gelir.

[2] Savmın vücubunu bilmek yahut, islâm diyarında bulunmak dahi, vücubun şartları cümlesinden olmak üzere, ziyade edilerek denilmiştir ki, Harp diyarında müslim olan harbî, ramazan orucunun farz olduğuna agâh değilse, islâm diyarına gelip agâh olduktan sonra, onu kazâ etmez İslâm diyarında bulunmak, ahkâmın şuyu hasebiyle, orada bulunmak vücup için kâfidir. Bilmemek, özür değildir.

[3] Sıhhat marazın ve ikamet misaferetin zıddıdır.

[4] Bu sıhhat, edâ sıhhatidir ki, şer'an makbuliyyet mânâsınadır. Fesat ve butlan mukabili olarak, kazayı iskat edici olmak demektir.

[5] Onlardan temizlik, hem eda ve vücubunun şartı ve hem sıhhatinin şartıdır. Bu bapta temizliğin gart kılınmasından maksat, âdetin olmaması ve lohusalığın bulunmamasının gart olmasıdır. Yoksa sadece yıkanmış olmak değildir.

[6] Niyyetin vakti, ileride tafsil olunacağı üzere muhteliftir. Ramazan orucunun edasına nazaran, niyyetin vakti, güneşin gurubundan sonra başlamak üzere (çünkü, guruptan evvel niyyet olamaz) kuşluk vaktinden evvelceye kadar olan zamandır. Bu zamanın, her hangi cüzünde niyyet vâki olursa, savm sahih olur. Ramazan orucunun kazası için, niyyet zamanı bütün gecedir. Fecrin tulûundan sonrakiniyyet kâfi olmaz.

[7] Sıhhat ve ikamet, orucun sıhhatinin şartlarından değildir. Hastanın ve misafirin, tutabilecekleri oruç sahihtir. Akıl ve ifakat dahi, sıhhatin şartlarına dahil değildir: Çünkü, geceden oruca niyyet edip de, gündüzün çıldıran veya bayılan kimsenin, o günkü orucu sahihtir. Ertesi günü, orucun sahih olmaması, niyyet etmemiş olmağa mebnidir. Bülûğ dahi, sıhhatin şartlarından değildir.

[8] Bunlardan sevabın husulü — ondan sevap menhi olmayan savma göre —tekerrümen minallahi teâlâ, uhrevî hükümlerdendir. Vacibin sâkıt olması, dünyevî hükümdür. Vacip, lâzım mânâsınadır. Gerek farz ve gerek farzın gayri olsun. Ramazan ve kefaret oruçlarında vücup, (icabı hak) iledir. Nezirlerde ve nafilelerde vücup, (icabı abd) ve başlama iledir.

[9] ???

kavli kerimi ile, orucun farziyyeti tahakkuk eder.

Bu bapta kendisine, oruçtan daha güzel yardımcı bulamaz ki, nefsi zapt ve tehzip ve hakka inkiyat melekesini tahsil için, savm bir (haseneiazîme) dir.

Nefsani marazi izaleye, ondan âlâ ilâç olmaz ki, behimiyyetin kuvvet ve şiddetinin sebebi, hayvani lüzum ve arzulara inhimak olup, oruç ona zıt olmakla, aksine' olarak, melekiyyeti takviye ve behimiyyeti zaafa düçar, eder.

Ruhun vechini cilâlama ve tabiatin kuvvetlerine galebe etme hususunda ve en mühimmi, avakıbı unutturucu olan aldatıcı şehevatın, hararetini söndürme babında, orucun misli yoktur ki, Hâdisi şerifte (fe-innehû lehû vicâe) buyurulmuştur.

Buna mebnidir ki, nefis doyarsa, âzâ acıkır ve nefis aç kalırsa, âzâ tok bulunur, denilmiştir.

Âzânın açlığı, lâyık olmayanı işlemeğe, âmâdeliğidir. Tokluğu, o âmâdeliğin, yokluğudur. Nefis öyle bir canavardır ki; ona isteklerini verdikçe doyacak yerde daha da acıkır. Kalb ise nefse hâkim oldukça safa bulur ve evamir ve nevahinin daima murakıbı olur.

Oruç, zihni safileştirdiği için, hâdiste varit olduğu veçhile, ibadetin kapısıdır. Oruçlunun uykusu dahi, ibadet ve sükûtu, tesbih ve ameli, muzaaf ve duası, müstecaptır.

Savm sabırdır. Sabırlının ecri ise, Kur'anın nassı ile, hesapsızdır.

«Şüphesiz ki Allah sabredenler ile beraberdir.» vaadi kerimince, Cenab-ı Hakkın nusreti ve duaya icabeti dahi, sâbirînedir.

Savm, sair ameller gibi, zahir değil, bâtındır. Onun için, İslâmın sair amellerinden, Cenab-ı Hakka nisbet hususiyyetiyle, temayüz etmiştir ki, ehâdisi ilâhiyyede «Adem oğlunun her ameli kendisi içindir. Ancak oruç öyle değildir. O benim içindir, mükâfatını da ben vereceğim.» varit olmuştur.

Oruçlu, « likai rab ile mev'uttur » ki, hadîsi nebevide: «Oruçlu için iki sevinç vardır. Biri iftar vaktinde, diğeri Rabbine kavuştuğu andadır.» buyurulmuştur[1].

Savm ibadetini ifa edemeyen, mide kulları, kendilerini azim sahibi saymasınlar ki, onlar himmeti sukut etmiş, şehvet esirleridir.

Oruçluların, guruba yakın zamanda, yiyecek ve içecekleri önlerinde âmâda ve istekleri kemalde olduğu halde, ondan bir zerreyi tenavüle, dünyalarca tergip dâhi görseler, güneş gurup etmedikçe, yemeğe arzu göstermemeleri, fazilet hasletlerinin en güzeli olan, sabır ve metanetlerini, ve nefisleri zapt etmekteki kudretlerinin ziyadeliğini gösterir ki, orucun başka hiç meziyyeti olmasa bile, şerefine yalnız bu, kâfidir.

Maa hâzâ ki, savm, (es-sıyâmü cünneti...) hadîsi şerifi hükmünce, maasiye siper ve mâlâ yânîyi, mânidir.

Oruçlu ağzının, değişen rayihası - indallah - misk kokusundan daha hoştur.

Oruçlu iken, insan kendinin pek az şeye, ihtiyaç zilletinde[2] bulunduğunu anlamak meziyyetiyle beraber, şu faide dahi vardır ki, saim olan kimse, açlığın elemini duyup, pek çok vakitlerde, o elemi tatmakta olan, fukara ve miskinlere rikkat ve merhamet[3] üzere bulunur. Ve onların tahammül etmekte olduklarına, vakit vakit olsun, mütehammil olup, onlarla hemhal bulunmuş ve Allah katındaki değeri yükselmiş olur[4].

Marifetname:

Nur ve zulmetten yoğurmuşlar seni Canını nur anla, zulmet bu teni

---

[1] Ayetteki «eyyâmi hâliyyeyi» İmamı Vekî savm eyyâmı ile tefsir edip, siyam ehli, yemeyi ve içmeyi terk ettikleri günlerin karşılığında o hitabı izzet ile, ikram olunurlar demiştir.

[2] Maverdî der ki, Hazreti İsayı ve validesini ilâh ittihaz edenler aleyhine.

[3] Rahmet ki, acımaktır. İnsan acıdığı kimseye iyilik etmekle, o elemi kendisinden gidermeğe müsareat eder. Ve bu suretle indallah olan hüsnü cezaya nâil olur.

[4] Eğer «açlık insanı tâat için gerekli kuvvetten de düşürür» denilir ise, açlıktan maksat o hali müeddi olan, ifrat derecede açlık değildir, cevabı verilir.

Ten muradı ekl-ü şurb ve milk-ü mal Can temennası cemal-i zülcelâl

La cerem edna yeri edna sever Yani ten dünya ve can mevlâ, sever

Âriyet gömlektir on günlük tenin Besle canı, âriyet nendir senin

Savmın sıfatı aksamı ile, malûm olur.

Savmın farz ve vacip ve nafile kısımları vardır[1]. O itibar ile savmın sıfatı: Farziyyet, vücub, nedib veya kerahattir.

Ramazan orucu, edaen ve kazaen farzı ayındır. Kefaret oruçları[2] dahi farzdır[3]. Nezir oruçları Vaciptir[4]. Tetevvuan tutulan oruçtan ifsat edilenin kazası[5], ve İtikâf menzur orucu dahi vaciptir.

Bunlardan mâdâsı nâfiledir[6]. Onun da mesnun ve mendup[7] ve mekruh olanı vardır.

Mesnunu: Muharremin hem dokuzuncu ve hem onuncu günleri tutulan savmdır[8].

Mendubu: Eyyamı-bıyz «aydın gün ve geceler demektir» savmı[9] ve hâccın gayri için, . arefe gününün orucu, isneyn gününün orucu, Perşembe gününün orucu, savmı - davut[10] ve şevvalin altı günü orucu[11] dur.

Mekruhu: İki nevi olup, biri tenzîhen ve diğeri tahrimen mekruhtur. Tenzihen mekruh olan: Muharremin dokuzuncu veya on birinci günlerini ilâve etmeyerek, yalnız onuncu günü tutulan oruçtur[12]. Yalnız Cuma ve yalnız Cumartesi ve bil-hassa nevruz ve mihrican günleri[13] oruç tutmak dahi mekruhtur.

---

[1] Nafilenin dahi, mesnun ve mendup ve mekrup kısımları vardır. Nitekim, âtideki ifadeden malûm olur.

[2] Zihar kefareti, iftar kefareti, hataen katil kefareti, yemin kefareti ki, bunlarda tevali dahi şarttır. İhramda, sayd cezası ve ezan fidyesi oruçları dahi, bu kısımdandır.

Cenab-ı Hakk Kur'anı Kerimde, onlarin yemek ve içmek ihtiyacında olduklarını bundan dolayı ilâh olamayacağını ve çünkü, bir şeye muhtaç olan, ondan dolayı zelil olacağını anlatmıştır. Taam yenilince, türlü ifrazat dahi lâbüd olup, insanın, onlara mecburiyyet mezelleti ise, yeme içmeye olan ihtiyaç zilletinden daha şiddetlidir. Kur'ân-ı Kerim bunu tasrihten tekerrümen sâkit ve fakat — beyanı zarûret — tarikiyle, bu nükteyi hakîmane bir üslûp ile natıktır.

[3] Lâkin amelen farzdır, itikaden farz değildir. Bundan dolayı münkiri, ikfar olunmaz.

[4] Gerçi, «adaklarını yerine getirsinler» buyurulmuştur. Ve lâkin, mariz ibadetigibi cinsinden olmayanlara mahsus olmakla, mezkûr âyet kat'i kalmayarak, vücup ifade etmiştir. Müellifin beyanına göre, bu dahi, bundan evvelki kefaret orucu gibi, farz kısmındandır. Multekada, nezirler ve kefaretler, vâcip olarak gösterilmiştir.

[5] Nafile orucun — başladıktan sonra — itmamı vâciptir.

[6] Kadın kısmı, kocasının rizası olmadıkça, nafile oruç tutamaz. Kadının tuttuğu nafile orucu, zevci bozdurabilir. Onun kazası dahi, zevcinin izniyle olur. Farz olan oruç, farzı-amelî dahi olsa, zevcenin rizasına tevakkuf etmez. Çünkü, onun terki masiyyettir. Halika masiyyette, mahlûka itaat olamaz.

[7] Mendup, müstahap gibi — sünneti gayri müekkedeye — itlâk olunur.

[8] Yalnız — aşûre — orucu, mekruh kısımdandır.

[9] Eyyamı-bıyz, her kameri ayın on üç, on dört, on beşinci gecelerinin günleridir. Eyyamı bıyz orucu, sene orucuna muadildir. Hadîsi şerifte: «Eyyamı bıyzde oruç tutunuz,» buyurulmuştur.

[10] Savmı-davud, bir gün yeyip bir gün tutmaktır ki, hadîsi şerifte varid olduğu üzere, nafile oruçların efdalidir. Ve hazreti Davud (alehis-selâma izafe olunmuştur.) Hadîsi nebevide: «Oruçların en efdali kardeşim Davudun orucudur. O birgün yer bir gün tutardı.» buyurulmuştur. Bu oruç nefse meşakkatli olmakla beraber — savm dehir — gibi, külliyen zaafı dahi mucip değildir.

[11] Şevvalin altı orucu, şevval ayı içinde, gerek arka arkaya, gerek aralıklı altı gün oruç tutmaktır ki, bire on sevap hesabiyle, ramazanla beraber sitte orucugibi olur.

[12] Hadîsi şerifte: «Aşûre orucunu tutun ve öncesinden bir gün veya sonrasından bir gün daha tutarak, onda yahudilere muhalefet edin.» buyurulmuştur.

[13] Nevruz, ilkbahar ve mihrican, sonbahar olduğu günlerdir ki, mecûsilere muhalefetten dolayı nehy olunduğumuz günlerdir. Zikrolunan günlerde teammüden oruç tutmak caiz olmaz. Fakat mutada tesadüf ederse, mekruh olmaz.

Tahrimen mekruh olan: İki bayram günleri ile, eyyamı teşrik orucudur[1] ki, senede beş gün oruç tutmak haramdır, deniliyor.

Senede zikr olunan beş günü istisna ederek, her gün oruç tutmak dahi, bundan evveli kısmından olmak üzere, mekruhtur[2].

Gerek farz, gerek vacip, gerek nafile oruçların visali dahi mekruhtur ki, «savmı visal» akşamleyin iftar etmeyerek, bir günün orucunu ertesi güne - ittisal ettirmek - bitiştirmektir.

Savmı samt: Bu dahi mekruhtur ki, oruçlu olup, susmağı ibadet itikad ederek[3], söz söylememektir[4]. Hayır ve hacet olan sözü söylemek lâzımdır. Susan selâmet bulur, fakat her yerde değil.

ORUCA NİYYET

- Niyyetin tebyît ve tâyini, kendilerine şart olup olmayan oruçlar -Tebyit: Geceletmektir. Tâyin: Belli etmektir[5].

Şu oruçlarda, niyyeti tebyit ve tâyin etmek şart değildir: Ramazan orucunun edası, muayyen nezir, nafilenin edası. Bu üç nevi orucun niyyeti geceden olduğu gibi[6], gündüzün kuşluk vaktine kadar da olur[7]. Ve niyyette, ramazan orucu, diye tâyin dahi lâzım olmayıp, savmı ramazan, mutlak oruç niyyetiyle ve hattâ, nafile niyyet gibi, vasıfta hata ile dahi, sahih olur[8].

Şehri siyama göre, ramazan orucunun edası böyle olduğu gibi, sair eyyama göre, nâfile orucun[9] ve günü belli olan, nezir orucunun edası dahi. böyledir[10].

---

[1] Eyyamı teşrik, kitâb-us-salâtın bayram hükümleri faslının kurban bayramı bahsinde bildirilmiştir.

[2] Buna (savmı dehr) tâbir olunur. Sahibini zayıf düşürür yahut âdet halini alır. İbadetin esası ise, âdete muhalefet üzeredir.

[3] Amma, âdet veçhile sükûtta kerahet yoktur. Arabî durubu emsalde, sükût etmek hikmettir, onu işleyen azdır, denilmektedir.

[4] Susarak oruç tutmak hususunda, hazreti imamdan soruldukta: «Sâim olup kimseye söz söylememektir. Savmı samt, bizim şeriatimizde yoktur, nehy olunmuştur» diye cevap vermişlerdir.

[5] Tebyit, bir hususu gece tedbir etmek ve geceleyin düşmanı basmak mânâlarına da gelir. Burada niyyeti geceden etmek demektir.

[6] Gece guruptan sonra fecrin tulûunun evveline kadardır. Guruptan evvelve gurup sırasında niyyet, sahih olmaz. Geceden niyyet edip, fecrin tulûundan evvel, niyyetten dönenin, rücuu her oruçta sahihtir.

[7] Gaye, mugayyada dahil değildir. Ve bu bapta, sahih ile mariz ve misafirile mukim arasında fark yoktur. Kuşluk vakti ki, — dahve — tâbir olunur ve — kübrâ — ile tavsif olunduğuna göre, kaba kuşluk denilir. Başlangıcı, fecrin tulûu olmak üzere şer'i — nisfun-nehar — dır. Örfî nısfın-nehar olan istiva vaktinden bir saat kadar, ve uzun günlerde daha ziyade mukaddemdir. Geceden, zikrolunan vaktin evveline kadar olan zaman — zarfı-niyyet — olmakla, onun hangi cüzünde, niyyet vaki olursa — tulûu fecirden sonra — oruca münâfi olan bir şey vuku bulmamış olmak şartiyle, oruç sahih olur. Efdal olan, geceden niyyet etmektir. Niyyetin hakikati, yarınki orucu, kalben — kasd — etmektir. Ramazan gecelerinde, dindar bir müslüman, bundan hali olmaz. Sahur yemek dahi niyyettir. Sözle niyyet şart değil, meşayihin sünnetidir. Geceden oruca azm etmemiş olmak ve sahura dahi kalkılmamak takdirinde, niyyet gündüze yâni dahvei kübra evveline kalır, demektir.

[8] Ve ramazan ayında, başka oruç için nezir, muteber olmaz. Bunlar indelimam, mükime göredir. Misafir, başka vâcibi niyyet ederse, müstesnadır ki, savmıniyyetinden vâki olur. Nefelde ondan, iki rivayet vardır. Mariz, kavli sahihte misafirgibi değildir.

İndel-imameyn misafir dahi, bu bapta mukim gibidir. Muhtar olan da, budur. Nitekim, yerinde beyan olunmuştur.

[9] Nefelden, farz ve vacip olmayan maksuttur. Gerek sünnet veya mendup, yahut mekruh olsun.

[10] Yâni tayine muhtaç değildir. Çünkü, ramazan günleri, başka oruç kendisinde meşrû olmayan bir miyardır. Farz için tâyin edilmiş olmakla ayrıca tayine muhtaç olmadığı gibi, nezir dahi — icabı hak — ile muteber olduğu için, onda dahi ohüküm câridir. Nefel ise, onda tahsise, ihtiyaç olmadığından, niyyeti mutlaka ilehusule gelir. Belli nezir, «mutlak niyyet» ile ve nefel niyyet ile sahih olur ise de, başka vâcibi niyyet ile sahih olmaz, yâni zimmetten sukut etmez.

Şu oruçlarda niyyeti hem tebyit ve hem tâyin etmek şarttır:

Ramazan orucunun kazası, fesada uğrayan nafile orucun kazası, her nevi kefaret oruçları, hac temettü ve kıranda kurban orucu, mutlak nezir orucu[1].

Savmın vakti olan, neharı şer'î, salâtın vakti gibi - fazlalı - olmayıp müeddaya müsavi bulunduğundan «mîyâr» tesmiye olunur ki, emir olunan iş vakti onunla mukadder olup, vakit uzar ise o dahi uzar ve vakit kısalır ise o da kısalır.

Vaktin müeddaya - miyâr - olmasının hükmü: Eğer şeriat ona vakit tâyin etmiş ise, o fiil cinsinden başka bir fiilin o vakitte, vücut ve edasının sıhhati, yoktur. Ve eğer şeriat ona vakit tâyin etmemiş ise, kul için, ona vakit tâyin edilmemesidir.

İmdi, şer'î munir ramazan günlerini, ramazan orucuna tahsis etmiş olmakla, onda başka orucu nezretmek, muteber olmayıp, tutulan oruç ne niyyetle olursa olsun, ramazana masruf ve mahsup olur.

«İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar.» (Bakara: 184) kavli kerimince ramazanın kazası, nezri muayyeni edâdan mâdâ olan, sâir oruçlar gibi, belli vakte tâbi olmadığından, kulun ramazanın kazası için tâyin etmiş olduğu günlerde, kefaret orucunu ve nafile orucu ve kaza orucunu, başka güne nakl ve câiz olur. Kul için, bir şeyi kendine vacip etmek var, fakat şeriatin hükmünü değiştirmek yoktur.

İşte bundan dolayı, bunlarda mezahimin mevcudiyetine mebni, niyyetin tâyini lâzım gelir[2].

Zikrolunan oruçlar için şer'an belli vakit olmamakla, o gündüzün onun için tâyini, mebdeinden olmak lâzım gelip, mebde olan fecrin tulûunu araştırmada ise, aşikâr olan müşkülâta mebni, niyyetin - bizzarûre -tebyiti yâni fecrin tulûundan evvel olması lâzım gelmiştir[3].

Niyyet üzerine devam ve sebat dahi, şarttır. Niyyetten gece rücu eden kimse, sâim olmuş olmaz[4].

Geceden edilen niyyeti, ondan sonraki - fecirden evvel yeme içme iptal etmediği - gibi, «yarın inşallah sâimim» diye, niyyete meşiyyet ilâvesi dahi, onu iptal etmez. Çünkü, bu «inşallah» istisna değil, istiane ve tevfiki taleptir.

Meğer ki, hakikaten istisnayı kasd ve irade, etmiş ola[5].

RAMAZAN VE ŞEVVAL AYLARININ SÜBÛTU

Arabî aylar, bilindiği üzere kamerî aylardır. Kamerî ayların sübûtu ise, ehillesi iledir.

Eimme, imamın cemi olduğu gibi, ehille dahi hilâlin cemidir.

Hilâl: Yeni aydır ki, gurup vaktinde görünen ayın - yay şeklindeki -görünüşüdür[6].

---

[1] Kefaret ve kurban oruçları, yerlerinde ve nezir orucu, ileride kendi faslında beyan olunmuştur.

[2] Tâyinin şart kılınan müteferri meselelerdendir ki, hem kefareti ve hem kazayı, niyyet eyleyen kimse, onların hiç birine şuru etmiş olmayıp, müteneffil olur.

[3] İmdi zikrolunan oruçlara, gündüz niyyet eyleyen kimse, tetavvuan oruçtutmuş olup, onu itmam etmek, kendisine müstahap olur. İftarına, kaza lâzım olmaz.

[4] Fecrin tulûundan evvel, niyyetten rücu (evvelce dahi ifade olunduğu üzereher oruçta) sahih ve - niyyet rücu ile münkati - olduğundan, ramazan orucunun edasına göre, saimin o günkü iftarına, kazadan başka bir şey terettüp etmez. Meğerki, orucunu bozmadan niyyetini tecdit etmiş ola.

[5] O halde niyyeti, cezmi olmamış olur. Bahirde, mesele «Çünkü, meşiyyet ancak lâfzı iptâl eder. Niyyet ise, kalbin fiilidir» diye talil olduğuna bakılırsa, meşiyyetin hakikatı dahi, kasd olunsa, niyyet bâtıl olmamak lâzım gelir. Lâkin, müellifin sözü için bir vecih vardır ki, kasdini tâlik eden kimsenin, niyyeti cezmî olmuşolmaz. Bu dahi zahirdir.

[6] Hilâl, ayın yenisine itlâk olunduğu gibi, eskisine yâni, yirmi altıncı ve yirmi yedinci gecelerine dahi itlâk olunur. Burada maksat, yenisidir. Üçüncü geceye kadar (hilâl); ondan sonrasına (kamer) denir.

Hava bulutlu olmadıkça, onu görmek her gören kimseye müyesser olur. Hava bulutlu bulunup, rüyet sabit olamaz ise, günleri hesaplamak lâzım geleceğinden, her kamerî ayın eveli, malûm ve mazbut olmak iktiza eder.

Kamerî aylar, gâh yirmi dokuz ve gâh otuz olmakla, her kamerî ayın iptidası, ya hilâlini görmek[1], yahut ondan evvelkinin günlerini otuza iblâğ eylemek ile, sabit olur.

Hadîsi şerifte, ramazan hilâlini görüp sâim, ve şevval hilâlini görüp muftır olmak ve rüyet mümkün olmadığına göre, Şaban günlerini otuz olarak hesaplamak ile, emrolunduğumuzdan, Şaban sonunda, ramazan hilâlini ve ramazan sonunda, şevval hilâlini rüyet kaydinde olmak - alel-kifaye - vaciptir ki, farzi kifaye demektir.

Ramazan hilâlini görmek, mümkün olursa, ne âlâ; mümkün olmadığına göre, Şaban günleri otuza tamamlanıp, ertesi gün, ramazan orucu tutulur.

Şevval ayı dahi böyledir ki, onun hilâlini rüyet vaki olursa, bayram edilir. Rüyet mümkün olmazsa, ramazan otuz tutulur[2].

Bu bapta, yâni ne orucun tutulmasında ve ne iftarın icabında rasat ehlinin hesap ve kavillerine bakılmaz.

Ramazan, yirmi dokuz ve otuz olur. Ramazan için olan sevap, onun günlerine bakılmayarak, her iki surette bir olur.

Ramazan orucu, hicreti seniyye yılının ikincisinde, farz olup, aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretleri, dokuz ramazan tutmuşlardır. Onun dördü, yirmi dokuz ve beşi, otuz olmuştur.

Rüyeti hilâl, isbatı muhtaç ise de, ramazan orucu dinî emir olduğundan, hava kapalı olduğuna göre, onun hilâlini rüyette, âkil ve bâliğ bir âdilin, ve sahih olan kavle göre - hali mestur - birinin haberi makbul olur. Fasıkın haberi, - ittifakla - makbul değildir.

Âdil: Hasenatı seyyiatına galip olandır[3].

Mestûr: Fıskı ve adli zahir olmamış olan, hâli bilinmeyen kimsedir.

Âdil veya mestur olan muhbiri vahit, gerek kadın[4] yahut memlûk olsun ve gerek - mahdut fil-kazf - olup[5], tevbe etmiş bulunsun[6].

İhbarda, şehadet lâfzı[7], dâva ikamesi dahi şart değildir.

Dâvanın sureti: Vekâleti muallâka iddiası, yahut müeccel deyn dâvası üzerine olur. Vekâleti muallâkada, bir kimse, başka şahsın borçlusu aleyhine «Ramazan (yahut) Şevval

---

[1] Hava açık bulunduğuna göre, hangi ay olursa olsun, çok kimsenin görmesi görüp şehadette bulunmaları lâzımdır. Ramazan hilâlini, âdil olan bir kişinin dahi, görüp haber vermesi kâfidir. Nitekim, tafsil olunur.

[2] Hadîsi şerifte «Ayı görünce oruç tutun, yine ayı görünce bayram yapın. Eğer hava kapalı olursa şabanı otuza tamamlayın,» buyurulmuştur.

[3] Adalet sıfatının, en aşağısı budur. Şart olan da budur. Adaletin hakikati: insanı takvaya mülâzemete, ve mürüvvete, sevk eder, bir melekedir. Şart olan onun ednasıdır ki, kebairi, sagirede ısrarı, mürüvveti ihlâl eden şeyi, terk etmektir. Ve âkil ve bâliğ olarak, müslim olmak lâzımdır. Adalet kaydi, islâmdan mugnîdir.

[4] Kadın muhaddere dahi olsa, ve memlûke olduğuna göre velisinin izni dahi bulunmasa, bu bapta ihbar için, belli oldukta çıkıp ihbar etmek lâzım gelir. Çünkübu, farzdır.

[5] Ehli iffete, zina iftirası demek olan, kazfi sabit olarak, onun şeri cezasını görmüş olandır ki, tevbeden sonra dahi, şehadeti makbul olamaz.

[6] Tevbe etmemiş olursa, fıskı sabit demektir. Haberi makbul olamaz. Ve bu bapta, bunlardan birinin, diğerinin şehadeti üzerine dahi şehadeti kabul olunur. Sair ahkâm hakkındaki, şehadet üzerine şehadet meselesi böyle değildir.

[7] Şehadet: Bir hakkı, hâkimin huzurunda (eşhedü) lafziyle haber vermektir. Nasın hakkına şehadette, dâvâ sebkı şarttır. Ve hâkimin hükmü lâzımdır. Rüyete ait ihbar, şehadet şeklinde olmadığından, ramazan hilâlini gördüğünü, adaleti zahir bir kimse, hâkime ihbar ederken, hâkimin huzurunda bulunup işiten kimseye, hâkimin hükmüne hacet olmayarak, oruç tutmak gerekir.

olduğu gün alacaklı, deyni almağa beni vekil etmiştir» diye dâva edip, borçlu ise, deyni ve vekâleti ikrar ve Ramazan veya Şevvalin girdiğini inkâr eylemekle, rüyeti hilâl şahitleri şehadetlerini edâ ederler. Müeccel deyn meselesinde dahi bir kimse başkası üzerinde ramazan ayının hulûlüne değin, müeccel deyin dâva edip, müddeaaleyh dahi, deyni mukir, ve ramazanın hululünü münkir olmakla, müddei ramazan hilâlinin görüldüğüne dair, şahit ikame eyler[1].

Fıtır bayramına nef'i ibat teallûk etmekte olduğundan, hava kapalı olduğuna göre, şevval hilâlini rüyette, dâva şart olmasa da, lâfzı ve şehadet nisabı şarttır.

Şehadet lâfzı: Şehadet ederim ki, diye haber vermektir.

Şehadet nisabı: Mükellef müslim olup, - mahdut fil-kazf - olmayan âdil iki hür erkek yahut aynı vasıfta, bir hür erkek ile, iki hür kadındır.

Mezkûr şehadet, cariye azadı ve zevce talâkı hakkındaki şehadetler gibi, hasbî şehadet olduğundan, nâsın hukukuna şehadette olduğu gibi, bunda sebkı dâva lâzım olmaz.

Cariye kendinin azadını[2] ve zevce talâkını dâva etmese dahi, şahitler hâkimin nezdinde - hasbeten lillâhi - şehadet ederler. Hem şahit, hem müddei, bulunurlar.

Hava açık olduğuna göre, gerek ramazan, gerek Şevval hilâlinin görüldüğünün sübutu için, büyük topluluğun şehadeti lâbüddür. Çünkü, mukteza mevcut ve mâni mefkuddur. Ancak, büyük topluluğun, miktarı, mekânların ve vakitlerin ihtilâfı ile muhtelif, ve sıdk hususunda, nass mütefâvit olduğundan, adet ile mukadder olmayıp, reyi imama bağlıdır.

Sair kamerî ayların sübutu dahi böyledir ki, hava kapalı ise, nisabı şehadet[3], açık ise, cemi azimin şehadetleri, lâzımdır[4].

Lâkin, hava açık olduğunda dahi, şehadet nisabının kifayet ve makbuliyyeti, hazreti İmamdan mervî olmakla, - zamanımızda - nasın ehille gözlemek misilli umurdaki tekâsüllerine mebni, cemi azimi şart kılmakta, azim güçlük olacağından, mezkûr rivayet ile amel olunmak gerektir.

Bulutlu havada, köylük yerde ramazan hilâlini gören bir kimse, sözüne inanılırsa, orada ne vali, ne hâkim bulunmamak zaruretine mebni, nas - müstakillen - onun sözüyle ramazan tutarlar. Şevval hilâlinin niyetini, iki âdil kimse, ihbar ederse, bayram dahi edebilirler.

Ramazan hilâlini kapalı havada yalnız hâkim görmüş olmak suretinde, tarafından bir nâip nasb edip, ona hükm ettirmek ve yahut doğrudan doğruya nâsa, emr etmek arasında serbesttir.

Bayram hilâlini rüyet, böyle değildir, onda gören yalnız hâkim olmak suretinde, ne kendisi bayram edebilir, ne de bayramı ilâm eyleyebilir.

Bir âdil kimsenin yahut - ahvali mestur - birinin ihbariyle sabit olan ramazanın günleri otuza tamamlanıp, hava dahi açık olduğu halde. Şevvalin hilâli rüyet olunmasa, fıtır helâl olmaz, ve ramazanın şahidi tâzir olunur.

Bu surette, ramazan nisabı şehadet ile sabit olmuş bulunmak takdirinde, fıtrin helâliyyetince, tercih muhtelif ise de, esah olan helâliyyettir.

---

[1] Ramazan dahi, zımnen sabit yâni, hükme dahil olmuş olur. Tahtâvî der ki, buna hâcet, hazreti imam mezhebine göredir. Bu hususta, müşârünileyhten hilâf dahi mervidir. İmameyn mezhebi üzere, bu tekellüfe hâcet yoktur. Çünkü, dâvâ olmasa-dahi müşârünileyhimada, şehadet kâfidir.

[2] Amma, kölenin azadına şehadette, onun iddiası şarttır.

[3] Bundan ramazanın sübûtu müstesnadır ki, onda lâfz ve şehadet nisabı şart olmayarak, âdil bir kimsenin ihbarı kâfidir.

[4] Cemi azîmin haberlerinde, islâm meşrut olamaz. Tevatürde, nâkillerin fıskı şöyle dursun, küfürleri bile aranmaz.

Nitekim, ramazan günleri tam, ve hava kapalı olmak suretinde, fıtır - ihtilâfsız - helâldir. Ramazanın sübutu, gerek bir şahidin ihbariyle ve gerek nisabı şehadet ile, vuku bulmuş olsun.

Ramazan hilâlini yahut Şevval hilâlini yalnız görüp ihbar etmekle sözü, hâkim tarafından reddolunmuş olan[1], mükellef için[2] saim olmak yâni, ramazan hilâlini gördüğü için, orucunu tutmak[3], ve Şevval hilâlinin rüyeti suretinde, orucu bozmamak lâzımdır. Çünkü, birinci surette o kimse «Sizden kim ay'ı görürse orucu tutsun» kavli keriminin hükmü altında bulunarak, savm ile mükellef - olduğu gibi, ikinci surette dahi «Orucunuz herkesin oruç tuttuğu, bayramınız da herkesin oruç bozduğu gündür.» hadîsi şerifi hükmünce yine oruç ile mükelleftir. Tutmaz ise, kaza lâzım gelir[4].

Kamerin güneşten, nur istifade eylemeğe başlaması, arzın etrafının ihtilâfiyle muhtelif ise de, Savmın lüzumunda, metaliin ihtilâfına itibar olmayıp sübuten esbaka itibar olunacağından, bir beldede ramazan sabit olduğu gün, sair beldelerde dahi, ramazan demek olmakla, o belde hilâlin sübutu, icap tarikiyle - ki, şehadet ve istifazai haber tarikidir - kendilerine vasıl olan, diğer belde ahalisi, yirmi dokuz tutmuş olurlar ise, bir gün kazâ ederler[5].

Ramazan ayı perşembeye gelip, arefe günü[6] dahi, perşembeye gelse, o gün, arefe günüdür, adha günü değildir. Hattâ, Hazreti Alinin (R.A.) «Kurban gününüz oruç gününüzdür.» kavline itimaden, o gün kurban câiz olmaz. Hazreti müşârünileyh ihtimal ki, o seneyi irade buyurmuştur. İlelebet böyledir, demek istememiştir.

YEVMİ ŞEK

Kapalı havada, Şabanın yirmi dokuzundan sonra gelen gün, yevmi şektir ki, ramazan hilâlinin görülmemesi sebebiyle, şabanın kemali 30 veya noksanı 29 olması, muhtemel olduğundan dolayı, halin hakikatine, ilim ve cehl kendisinde müsavi olan yâni, ramazan veya şabandan olduğu bilinemeyip şüpheli bulunan gün demektir.

---

[1] Reddolunmak, havanın açık veya kapalı olması arasında, fark olmamak üzere, o kimsenin ya nefsine veya infiradına mebni olur. Nefsine mebni olmak, fıskına veya galâtına binaen, kavli merdud olmaktır ki, havanın bulutlu olması suretinde olur. İnfiradına mebni olmak, gören müteaddit olmadığına binaen, reddolunmaktır ki, havanın açık olması suretinde olur. Şer'î delil ile, red demektir.

[2] Ve keza kendini musaddık olan sadıkîne ihbar etmekle, ona dahi savm lâzım gelir. O dahi iftar etmez. Ederse de, kefaret lâzım gelmez.

[3] Kavli reddolunmamak suretinde, saim olmak evlâ tarikiyledir.

[4] Kefaret, şüpheye mebni, ne ona ve ne onun musaddık ve mutabii bulunan sadikine lâzım gelmez. Çünkü, birinci surette, red şüphesi olduğu gibi, İkinci surettedahi, o gün onlarca, bayram günü olmak şüphesi vardır. Kefaret ise, şüphe ile mündefîdir.

Hilâli gören, hâkim nezdinde kavli merdut olmazdan evvel, iftar etmiş olmak suretinde dahi, meselenin hükmü, racih kavle göre, yine budur ki, yalnız kazâ lâzım gelir, kefaret lâzım gelmez. Ve keza, hâkim nezdinde şehadet etmeyerek, saim olup, sonra iftar etmiş olmak suretinde dahi, kefaret lâzım gelmez. Çünkü, onun gördüğü hilâl değil, hayal olmak muhtemeldir. Mervidir ki, Hazreti Ömer (radiyallahu teâlâ anhu), «Ben hilâli gördüm diyen bir kimsenin kaşları su ile mesh edilmesini emr etmiş ve ondan sonra: hilâl nerede? diye sualine, o kimsenin: kaybettim, diye cevap vermesi üzerine: Senin kaşlarından bir beyaz kıl kalmış idi, sen onu hilâl zanneyledin, buyurmuştur. Amma, kavli kabul olunduktan sonra, iftar edene, nefsinde fâsik dahi olsa, kefaret lâzım gelir. Bu mesele dahi, delâlet ettiği üzere, geçen talil, ramazan hilâli meselesinde zahir olup, fıtır hilâlini görme meselesinde, kefaretin sukutuna illet, ona göre o gün, bayram günü demek, olmaktır.

[5] Bir belde ahalisi, ramazan hilâlini görüp, yirmi dokuz gün saim ve başka belde ahalisi, kezalik rüyet edip, otuz gün saim olsalar, yirmi dokuz gün saim olan belde ahalisine, bir gün kazâ etmek, lâzım olur mu? El-cevap: Olur.

[6] Zilhiccenin dokuzuncu günü ismidir. Ramazan bayramından bir gün evvele itlâki avamîdir.

YEVMİ ŞEKTE ORUÇ

Yevmi şekte oruç tutmak, ramazan niyyetiyle yahut başka vacip niyyetiyle olursa, mekruhtur[1].

Niyyeti tâyin etmeyip te: O gün ramazan ise, farz ve değil ise, vacip yahut nafile olarak oruçluyum, diye farz ile vacip yahut farz ile nafile veya vacip ile nafile arasında tereddüt eylemek suretiyle, saim olmak dahi. - min vechin - farza veya şebihine niyyet demek olduğundan, mekruhtur[2].

Yevmi şekin orucundan bizi nehy eden hadisi şerife nazaran: «Şehri siyamı, ondan evvel bir veya iki gün oruç tutarak istikbal etmeyin» buyurulmuş olduğu cihetle, yevmi şek ile beraber, ondan yalnız bir gün evvel oruç tutmak dahi, mekruhtur[3].

Hadisi şerifte nehy, bir ve iki gün ile, mukayyet bulunmuş olduğundan, ondan ziyade saim olmakta, kerahet olmayacağına işaret olduğu gibi, yevmi şek orucu, tetavvu orucu itiyat olunan güne müsadif olmak suretinde, kerahet olmayacağına dahi, sarahat vardır.

Kerahet olmamak için, havas işi olmak üzere, bir suret daha kalmıştır ki, o da o gün ramazan niyyeti olmayarak, mahza nafile oruca niyyet eylemektir[4].

İşte bu üç surette, yevmi şek orucunda kerahet olmayıp, mekruh ve gayri mekruh, niyyet için, zikrolunan vecihlerde, o günün ramazan olduğu zâhir olursa, tutulan oruç ramazandan olmak üzere, sahibine kifayet eder[5]. O bunun ramazandan olmadığı zâhir olursa, tutulan oruç, maksatsız nafile oruç olmuş olur.

Yevmi şekte, savm ile fıtır arasında niyyet eden yâni, ramazan ise oruçlu, ve değil ise, oruçsuz, olmak üzere niyyetlenen kimse, savmı kasd etmiş olmadığı cihetle, oruçlu değildir[6]. Binaenaleyh, yevmi mezkûrun ramazan olduğu, zâhir olur ve kimse niyyeti, şer'î gündüzün yarısı olan, duhâ vaktinden evvel - sureti kat'iyyede - tecdit eylememiş bulunursa, onu kazâ etmek, lâzım gelir.

---

[1] İkincinin keraheti, birincinin mâdûnudur. Ebi Yûsuf mezhebi üzere, cumanın sıhhatinde şek olunmak suretiyle kılınan, cumanın zuhurunda, farza niyyet olunmak ile, bunda farza niyyet olunamamak arasındaki fark, namazın vakti zarf, ve orucunki miyar olmakla, salâtta tâyin lâzım olmasındandır.

[2] Dürrü Muhtardan anlaşıldığına göre, farzı tayin ederek, veya tereddütlü bırakarak farz ile nafileye, niyyetin keraheti tahrîmi, ve vacibe niyyetin keraheti, tenzih'dir. Ve bu keraheti tenzihiyye, mukim hakkındadır. Müsafirin başka vacibiniyyet etmesinde, kerahet dahi, yoktur.

[3] Bunlarda vechi kerahet mercii, nastan bilmeyenlerin onu ramazan orucuna ziyade edilmiş olmak zanniyle, orucu itiyat etmeleridir. Sureti - âhîrede kerahetin, bir veya iki gün orucuna inhisarı, mezkûr karşılamanın, yalnız şabanda yahut hem recepte, noksan olmak tevehhümüne mebnidir ki, onlarla ramazan günlerini telâfi için, ihtiyat edilmek zanında bulunuyor.

Tahrîmen kerahetin vechi, Bahrin beyanına göre, ehli kitaba teşebbühtür ki, onlar kendi oruçlarına ziyade etmişlerdir. Oruç âyetindeki «Sizden öncekilere farz kılındığı gibi» kavli kerimiyle mübeyyen olan mümaselet, asıl vücupte olmayıp ta. hem de miktar ve vakitte olduğuna göre, tefsirlerde denilmiştir ki, Nasara ramazan orucunu, sıcak ve soğuğun şiddetinden kurtarmak maksadiyle, güneşin Hamel burcuna inmesi zamanına tahvil edip, bu tahvile, ve âlâ kavlin, dûçar oldukları kırana, kefaret olmak üzere, ona yirmi gün ziyade ettiler. Yehûd ve Nasaranın oruçları ve Kasaranın oruçları ve bayramları hakkında, ebil-fidâ tarihinde malûmat vardır

[4] Yevmi şek orucunun keyfiyyetini bilen, havastan ve bilmeyen, avamdandır. Havas dahi, onu avamdan, gizli tutarlar. İmam ebî Yûsufu yevmi şekte, Harun Reşidin kapısı önünde siyah sarık, siyah elbise ile, siyah eğerli, siyah at üzerinde olarak, nâsa iftarı üfta ederken görüp: Sen dahi muftır mısın? diye sual eden, Esed bin Amra, imam, bana yaklaş deyip, o da yaklaştıkta: Ben saimim; diye kulağına söylediğini, hikâye etmiştir. Siyah elbise, Abbasîler devletinin şiarı idi.

[5] Çünkü, asıl niyyet mevcuttur. O da ramazan için, kâfidir. Kifayet, mekrûh olan niyyetin veçhinde, kerahetle ve gayri mekruh olan vecihte, kerahetsizdir.

[6] Nitekim, yarın davete gider yahut öğle yemeği bulur ise, muftır, yoksa saim olmak üzere, niyyet eyleyen kimse dahi, sâim değildir.

MUFTIRAT (ORUCU BOZAN ŞEYLER)

Savm ki, muttekinin licamı ve ebrar ile mukarrebinin riyazidir. (Licâm - dizgin, riyâz - bahçedir). Cevherede beyan edildiği üzere, savmı umûm ve savmı husus ve savını hususul-husus olmak üzere, oruç üç derecedir.

Umumun savmı, nefsi muftırattan menetmektir.

Hususun savmı, muftırattan men ile beraber, sem'i ve basarı ve lisanı ve eli ve ayağı velhâsıl cemii cevarihi, günahlardan meneylemektir.

Hususul-hususun savmı: Kalbi dahi, âdi duygu ve dünyevî düşüncelerden uzak tutup, onu mâsivadan külliyyen menetmektir.

İftar, savmın şer'î hakikati olan, hususî imsakin zıddı olmakla, muftirat lâfzından, imsak mukabili olan şeyler mânâsını kasd ederek, iftarı, hem bâdel-imsâk ifsada ve hem imsaksizliğe şâmil kılacağız.

İftarın, ramazan orucuna yahut sair oruçlara teallûku, ve amd yahut hata suretiyle vukuu ve bir özre mebni olup olmaması ve muftırın nevi itibariyle, levazımı dahi, muhteliftir ki, kiminde yalnız kazâ ve kiminde, hem de kefaret, yahut fidye veyahut gündüzün bakiyyesini, imsak lâzım gelir.

(Muftırat) yiyecek, içecek tenavülüne ve bilfiil cinsî münasebat icrasına münhasır değildir. Gerek gıda, gerek devâ nevinden olsun, ekl ve şürb etmek ve hattâ, ne gıda ve ne devâ olarak, yenilmeğe ve içilmeğe salih olmayanı yutmak, orucu bozduğu gibi, hukne nevinden her hangi bir şeyin dahile sokulması ve boğaza yahut genize âtideki beyan veçhile bir şey vusulü dahi, orucu bozar ve ifsat eder.

İhtilâm müstesna olmak üzere, cinsî münasebet olmadan meninin inmesi dahi, savmı ifsat eder.

İstikae dahi, istimna gibi orucu müfsittir. (İstikae, kusmak ve istimna, meni getirmektir.)

Muftırattan olup ta, nisyana iktiranından dolayı orucu nakz ve ifsat etmeyen, ve muftirattan olmayıp ta, bâzı içtihat veya tevehhüme mebni, muftır sanılan şeyler dahi olmakla, evvelâ onlar, ve sonra (kazayı mucip...) olan muftırlar, zikrolunur.

ORUCU BOZMAYAN ŞEYLER

Şunlar orucu bozmaz:

1 — Unutarak yemek,

2 — Unutarak içmek,

3 — Unutarak vika' (cima)

4 — Unutarak hem yeme, hem içme, hem de vika' yâni aynı günde üçünü de işlemiş olmak.

İnsan oruçlu olduğunu unutabilir. Unutarak yemek hakkında, Nebiy aleyhis-salâtü vesselâm: «Oruçlu eğer unutarak bir şey yerse o yediği kendisine Allahın bir ikramıdır.» buyurmuş olduğundan, ona kazâ yoktur. İçmek dahi, yemek gibidir. Vika' dahi, bu makamda yemek ve içmek gibidir. «Çünkü o yemek ve içmek gibi bedenin arzularındandır.» Hem de diğer hadîsi şerifte «Kim unutarak oruç yerse ona ne kaza gerekir, ne de kefaret.» buyurulmuştur ki, muftıratın kâffesine şâmildir. Orucunu hatırlarsa hemen bırakır ve oruca devam eder.

Unutarak orucunu bozan kimse, savmını itmama kadir ise, gören kimseye, onu ihtar etmek lâzım, ve ihtarı terk mekruh olup, orucu itmama kadir olmayana ise, görüp ihtar etmemek, evlâdır.

5 — Mes ve oynaşma veya öpmek ile değil de, mücerret nazar veya tefekkür ile inzal vaki olmak[1].

6 — İnzalsiz öpmek[2].

7 — Uyuyup ihtilâm olmak.

8 — Cünüp olarak sabahlamak ve hattâ, o gün veya günlerce cünüpkalmak[3].

9 — Ağıza gelen balgamı yutmak.

10 — Burnu içine gelen akıntıyı, çekip yutmak[4].

11 — Suya dalıp kulağına su kaçmak[5].

12 — Kendi sun'u olmayarak, boğazına duman girmek[6].

13 — Boğazına toz girmek[7].

14 — Boğazına sinek kaçmak.

15 — Ağzına aldığı ilâcın, tadının eseri boğaza vâsıl olmak[8].

16 — Dizleri arasında, sahur artığı olarak kalan ve nohut tanesindenküçük olan şeyi yutmak[9].

17 — Ağız haricinden, susam tanesi kadar bir şeyi alıp, ağızda tedricen azalarak yok olacak ve boğazda tadı bulunmayacak veçhile çiğnemek[10].

18 — İhlile (sidik yoluna) ilâç akıtmak.

---

[1] Bundaki ve altıncıdaki kayıtların fevaidi, âtideki babta zahirdir. Onun otuzuncusuna bakınız.

[2] Takbilde ve mes ve oynaşmada, meninin gelmesi, savmı müfsit ise de, herhalde mezinin gelmesi, yalnız nazar ve tefekkür ile, gelen meni gibi, savmı müfsit değildir. Nitekim, kazâyı mûcip olan müfsidatın otuzuncusunun hamişine nakl edilmiştir. Mekruhlara da bakınız.

[3] Çünkü, âyeti kerime, siyam gecesinde mübaşeretin cevaz ve halâliyyetini natık olup, geceleyin yâni, fecrin tulûunun evvelcesine değin, mübaşeretin cevaz ve halâliyyeti ise, guslün - zaruret olarak - fecrin tulûundan sonraya kalmasını, istilzam eder. Hadîsi şerifte dahi cünüp sabahlayanın gusl ederek, oruca devam edeceği buyurulmuştur.

[4] Ağızdan çıkan tükrük dahi, ağızdan ayrılmadan, yutulursa, çeneye doğru iplik gibi, inmiş bile olsa, orucu bozmaz. Lâyık olan, onu mendile almaktır.

[5] Bir kimse, oruçlu iken, kulağına bir çöp sokup karıştırsa, orucu bozulmaz.

[6] Kendi sun'u ile giren duman, orucu bozar. Nereden girerse girsin. Eğer udve anber dumanı ise, - içilen tütün gibi - ona kefaret lüzumu bile baîd olmaz.

[7] Çünkü, bunlardan korunmağa imkân yoktur. Ağzını kaparsa, burnundan girer. Kömürcülük ve kalburlayıcılık gibi, toz yutmak, işinin iktizası olanın hükmü, bundan malûm olur ki, onların oruçları fasit değildir.

[8] Bunlar, sakınılması mümkün olmamakla, orucu ifsat etmez. Bir kimse, ramazan günü saim iken, dişi ağrımakla, ağrıyı teskin için, dişine karanfil koyduktan sonra, hâsıl olan salya içine kaçsa, lâkin karanfil dahil olmasa, orucu fasit olur mu? El-cevap: Olmaz. Karanfil hataen boğaza dahil olup yutsa, savmı fasit olup, kazâ lâzım gelir olduğunu dahi, bundan sonra (Ali efendi) tasrih etmiştir. Gözünden akan yaşlar, yüzünden gelen terler, burnundan akan kan, yağan yağmur, veya kar, bunlardan ağzını yumarak ihtiraz üzere olmak, mümkün olmakla, bunlar oruçlunun ağzına kaçar ise orucu fasit olur. İsteyerek yutarsa, kefaret dahi lâzım gelir.

[9] Onu yutmuş veya çiğnemiş olmak, müsavidir. Yutmak kasdi olup olmamak dahi müsavidir. O kadar az şey, diş arasında kalabilir. Ve onu yutmak, insanın kendi ağzı içinde olan, salya ve tükrüğü yutmak kabilinden olur. Kalan şey, nohut tanesi kadar ise, onun yenmesi, savmı müfsit olmak, - âtide mezkûr olduğu gibi - nohut tanesinden küçük olarak, diş arasında kalan şeyi, ağzından çıkardıktan sonra yemenin, savmı müfsit olduğu dahi, mültekada, ve - bilâ hilâf - yalnız kazayı mucip olduğu şerhi, mecmâda mezkûrdur.

[10] Çiğnemek kaydi, yutmaktan ihtirazdır ki, hariçten ağıza alınan şey, küçük dahi olsa, onu yutmak orucu müfsittir. Kefaretin vücubunda musahhah iki kavil vardır. Müellif onu, kefareti mucip olan müfsitler arasında zikretmiştir. Babında gelecektir. Bu hususta - Savmın ifsadı - ile - salâtın ifsadı - mütehalifül-mânâdır.

19 — Bıyık yağlamak (saim için mekruh bile değildir).

20 — Kendi kendine - çok dahi olsa - kusuntu gelmek.

21 — Gelen kusma, geri gitmek!

22 — Parmak salıp, azıcık kusma getirmek.

23 — Ağıza - az miktarda - getirilen kusuntu geri gitmek, yahutgeri alınmak.

Kitab-ut-tahârede - malûm olduğu üzere - kusmanın çokluğu, ağzı doldurmak ve azlığı, o miktarda olmamaktır. Hadîsi şerifte: «Elinde olmayarak kusan oruçludur. Ona kaza gerekmez. Fakat kasden kusan o günü kaza etsin.» buyurulmuştur.

Kusmak ağız dolusu olup, olmamak ihtimaliyle, avdet ve iade suretlerini muhtemeldir. Bu muhtemel suretlerden, ağız dolusu istikae ile, ağız dolusu gelen veya getirilen kayi iâde suretlerinden maadasında, oruca halel gelmemek, - mecmuun aleyh veya kavli muhtar - dır. Ağız dolusu kusma icmâ ile savmı müfsit olduğu gibi, gerek tabiî kusma ve gerek zorla kusma ile gelen, ağız dolusu kusuntuyu iâde dahi icmâ ile orucu müfsit olup, ağız dolusu olmayan kusuntunun iâdesi suretinde, iki rivayet vardır. Doğrusu ifsat etmemektir.

24 — Hacamat olmak.

25 — Sürme çekmek.

26 — Gıybet etmek[1].

27 — Orucu bozmağa niyyet eylemek (çünkü fiil yoktur).

ORUCU BOZUP KAZAYI GEREKTİREN ŞEYLER

Her oruç ki, ibadettir[2]. Başlamak ile vacip olup, bozulmasına kazâ terettüp eder[3] ki, faite hususunu tedarik etmektir.

Başlanan oruç ramazan orucunun edâsı olmak suretinde, kefareti mucip olan müfsidat, bundan sonra belli olmak üzere, burada yalnız, kazayı mucip olan müfsidat zikrolunur ki, gerek ramazanın edâsına ve çerek kazasına, gerekse sâir oruçlara teallûk etmiş olsun.

Ramazan orucuna tealûk etse de, muftır olup kefareti mucip olmayan şeylerin hükmü budur ki, kendisinde, besleyicilik yahut o mânâda olan sağlayıcılık veya eğlendiricilik veya sevindiricilik olmayan, veyahut olsa da, özre mukarin olarak yahut dikkatsizlikle, sâimin içine veya dimağına isal eylediği şey, ve haceti temin hususunda kemali ihtiva etmeyen şey, muftır, ve kazayı muciptir. Ancak kefareti icap etmez.

1 — Çiğ pirinç yemek (çiğ et yemekte, kefaret lâzım geleceği âtide zikredilmiştir).

2 — Sade un yemek.

3 — Sade yoğrulmuş hamur yemek.

(Ne unu olursa olsun[4], sade olmayıp ta, yağ veyahut bal veya pekmez veya şeker ile, karışık olursa, kefaret dahi lâzım gelir).

4 — Defaten, çok tuz yemek[1].

---

[1] Giybet ki, insan çekiştirmektir. Hali bilinmeyen kimsenin gıyabından, onu kederlendirecek söz söylemektir. Orucun sıhhatine değil, sevabına dokunur. Söylenen söz doğru ise, gıybet, yalan ise, iftiradır. Onun günahı daha ziyadedir. Günahı alenî işleyenin ve zalimin yaptığını söylemek gıybet sayılmaz.

[2] Bu kayıt, şeriatın nehy ettiği oruçtan sakınmak içindir ki, menhi olan günlerin orucu, başlamak ile vacip olmaz.

[3] Üzerinde, kazâ yani, oruç borcu var zanniyle, kazaya niyyet ederek, oruca başlamış olan kimse, borcu olmadığı anlaşılmakla, başladığı orucu bozabilir. Ve hiçbir şey lâzım gelmez.

[4] Yâni gerek buğday veya arpa ve gerek darı ve mısır ve çavdar veya pirinç unu olsun. Lâkin leblebi unu sade dahi olsa, onun yenmesinde, kefaret lâzım gelir.

5 — (Kilermeni) nin gayri olan toprağı itiyat etmeyerek yemek[2].

6 — Çekirdek yemek[3].

7 — Pamuk ve kâğıt gibi, yenmesi mutat olmayan şeyi yutmak.

8 — Ayva gibi, olmadan evvel yenmeyen şeyi, ham ve çiğ olarakve tuzlamayarak yemek.

9 — Henüz lübbü (özü) olmayan taze cevizi yutmak[4].

10 — Kuru cevizi (kuru fındık ve fıstık ve bademi) dış kabuğu ileyutmak[5].

11 — Velev zümrüt olsun, taş veya demir yahut bakır veyahut altınveya gümüş yahut toprak yutmak.

12 — İhtikan yapmak.

13 — Burnuna ilâç çekmek[6].

14 — Boğazına huni ile, birşey akıtmak.

15 — Kulağı içine yağ damlatmak.

16 — Ağzındaki - boyalı ibrişim gibi bir şeyin boyası ile, rengi değişmiş olan - tükrüğünü yutmak.

17 — Boğazına yağmur veya kar kaçıp, onu kendi sun'u ile, yutmamış olmak[7].

18 — Mazmaza veya istinşak suyu, boğazına veya genzine kaçarak,hataen iftar etmiş olmak[8].

19 — Oruçlu, uyurken birisi onun ağzına su akıtmak[9].

20 — İkrah edilerek, iftar etmek[10].

21 — Kadın - ikrah ile - mevtua «Cinsî münasebette bulunmuş» olmak[1].

---

[1] Eğer, birkaç defada yerse, ilk defa az miktarda yenilen ile, oruç bozularak, kazâ ve kefaret lâzım gelir.

[2] Çünkü, gıda olmadığı gibi, deva dahi değildir. Yemeyi, itiyat etmiş olsun olmasın, kilermeni yemiş ise, kefaret lâzım gelir. Çünkü, kilermeni, deva olmak üzere, yenilir. Aş yeren kadınların, kil yahut kül veya kömür yemelerine dahi, kefaret lâzım geleceği, itiyat kaydından anlaşılır.

[3] Maksut, kiraz ve zeytin çekirdeği gibi, ekli mutat olmayan çekirdektir. Kaysı ve şeftali çekirdeği gibi, gıda ve tedavi için, yenilmesi mutat olanına, kefaret dahi lâzım gelir.

[4] Çağla bademinin, öz peyda etmiş olanını yutmağa kefaret lâzım gelir. Çünkü, onu kabuğu ile yemek mutattır. Lübbü yok ise, tazesi ve kurusu müsavi olmaküzere, yalnız kazâ lâzım gelir.

[5] Cevizi kabuğu ile beraber çiğnemek ve çiğnentiyi yutmak suretinde kefaret lüzumunda, ihtilâf olunup, fukaha meşayihinin ifadelerinden anlaşılan: Eğer saimin boğazına, önce kabuk vâsıl olmuş ise, kefaret lâzım gelmemek ve öz, evvel vâsıl olmuş ise, kefaret lâzım olmaktır.

[6] Hüküm ilâca mahsus olmayıp, su dahi istinşak olunarak, genize vâsıl olursa, oruç bozulur. On sekizinciye bakınız. Enfiye çekenlerin, onu çekmeleri tütün içmek gibi, kefareti mucip olan kâmil iftardır.

[7] Eğer kendi sun'u ile yutmuş ise, kefaret lazım gelir. Savını müfsit olmayanların, on beşincisi hamişindeki meseleye bakınız.

[8] Hadîste merfu olan, hatanın uhrevî hükmüdür. Hissen mutahakkak olan,sureti ve bir de dünyevî hükmü değildir.

[9] Uyuyanın uyku sırasında su içmesi gibi muftır, onun içine vâsıl olmuştur. Uyuyan, unutan hükmünde olamaz ki, iftar etmemiş olsun. Çünkü, besmeleyi unutanın zebihası yenir. Zira ki, şâri' onu zâkir menzilesine tenzil etmiştir. Mecnunun ve naimin zebihaları ekli olunmaz. Mademki, bazı ahkâmca aralarında, böylece fark vardır. Birinin hükmü, delîl olmadıkça, diğeri üzerine câri olamaz. Delîl ise, mevcut değildir.

[10] Velev ki, ikrah zevcesi tarafından vuku bulmuş olsun. Tenasül uzvunun intişarı, uyuyanda dahi, tahakkuk ettiğinden, mutavaate delîl olamaz. Bu temsil, ikrahın kâmil ve noksan kısımlarının, bu hususta müsavi oldugrunu göstermektedir. İkrah haramı, mübah kılamaz ise de, şüphe İrasına mebni, kefareti defeder.

22 — Kadın uyurken, - vatı - olunmak yahut kadın geceden orucaniyyet etmişken[2], kendisine gündüzleyin, cunûn târi olduktan sonra,- vatı - olunmak[3], ve ondan sonra ifakat bulup, mevtualığmdan haberi olmak[4].

23 — Cariye - velev ki gayrin menkuhası olsun - hizmetinden hastalanmaktan korkarak[5], iftar etmek[6].

24 — Dişleri arasındaki, nohut tanesi kadar kalan şeyi yemek.

25 — Ağız dolusu kusmak.

26 — O kadarca gelen veya getirilen kusuntuyu mideye iâde etmek.

27 — Kendi sun'u ile, içine veya genzine duman ithal etmek[7].

28 — Fecir tulû etmişken, onan tulûunda şek ederek sahur yemek,yahut cinsî münasebette bulunmak[8].

29 — Güneş bâki olduğu halde, gurup etti zanniyle iftar etmek[9].

30 — Tafhiz (uyluğa sürüştürmek), yahut tabtin (karına sürüştürmek), veya lems (aza ve cevarih ile dokunmak) veya takbil (öpmek) ileyahut (münasebetsiz olarak) el ile inzâl olunmak[10].

31 — Unutarak yiyip içtikten sonra, amden yeme ve içmede bulunmak[11].

---

[1] Hani kadıncağızın orucu - cebren vatı suretiyle - bozulmak. Duhulden sonra mutaveatı olsa da, o mutaveat, savmının ifsadından sonra olduğundan, kefaretimucip olamaz.

[2] Bu kayıt ile takyit, şunun içindir ki, eğer geceden oruca niyyet etmeyerek, gündüzün mecnun olsa, kefaret lâzım gelmemek, evlâdır.

[3] Zikrolunan iki surette, kadının ramazan savmına cinayeti olmadığından, kefaret lâzım değildir.

[4] (Vatı olunmaktan) sonrası mülteka şerhinden alınmıştır.

[5] Mücerret tevehhüme itibar olunmadığından, zannın galebesi mertebesine yükselmiş olan, korku maksuttur.

[6] Görülüyor ki, bu mesele efendisinin kahrı altında, mâzûr olan cariye hakkındadır. Nitekim, kefarete, ve onu zimmetten iskat edici şeye dair olan, fasılda dahi mezkûrdur. Rençber ve hammal gibi, nefes tüketen, ahara meselenin hükmü, şâmil değildir. Lâkin, Kuhistânîden naklen denmiştir ki, Hür olan hizmetçi yahut köle veyahut ağır işlerde çalıştırılan kimse, hararetin şiddetinden, helâktan korkmak suretinde, yemek pişirmekten veya çamaşır yıkamaktan, takatsiz kalan kadın veya cariye gibi orucu bozabilir.

[7] Kendi sun'u olmayarak dahil olan duman, müfsit olmadığı gibi, müfsit olan ithale, kefaretin lâzım olmaması dahi, ithal olunan duman, ud ve anber ve içilen tütün dumanı gibi, nefi tedavi veya zevklenmek ve eğlenmek için, istimal olunmuş olmamak kaydiyle mukayyettir.

[8] Bunda şüpheye mebni, kefaret lâzım gelmez. Zira şüphe kefareti defeder. Çünkü, o kimse işi, asla bina etmiş olmakla, cinayeti kâmil olmamıştır. Asıl ise, gecenin bekasıdır. Şu kadar ki, - şek halinde - tesebbüt ve ihtiyatı terk etmemek gerek iken, terk etmiş olmak vebalinde bulunmuş olur. Oruç yemek günahını kazanmış olmak. Eğer, fecrin tulûu tebeyyün etmediyse, kazâ dahi lâzım gelmez.

[9] Bu bapta asıl, neharın bekası olduğundan, şek kâfi değil, zan lâzımdır. Kefaretin lüzumsuzluğu, kefareti defeden, şüpheye mebnidir. Dürrü Muhtarda der ki, nitekim, iki kişi guruba ve iki kişi ademi guruba şehadet edip, isbatın şehadetine itimaden iftar eyleyen kimse ademi gurubun tebeyyünü suretinde, yalnız kazâ eder. Bu hal, eğer fecrin tulûu hakkında vaki olsa, hem kazâ ve hem kefaret eyler. Çünkü, delil isbat için olup, nefiy için olmadığına mebni, nefiy şehadeti isbat şehadetine muarız olamaz iken, o kimse, nefiy şehadetine itimat ile, teaddide bulunmuş olur.

[10] Bunlarda cinayet kasır olmakla, kazâ lâzım gelir. Kefaret lâzım gelmez. Zevcesini öpmekle, menî inzalinde bulunan saimin, orucu bozulur. Yalnız öpmekle oruç bozulmaz olduğu gibi, takbil edip te, ya kendisinden veya zevcesinden mezi zuhur etmekle dahi, oruç bozulmaz. Bundan evvelki babın beş ve altı numaralarına bakınız.

[11] Çünkü, unutarak yemesiyle orucu kıyasen bozulmuş olduğuna göre, şer'î şüphe kaim olup, kıyasa muhalif olarak varit olan: «Kim oruçlu iken unutarak birşey yer veya içerse orucunu temamlasın.» hadîsi şerifine ki, - haberi vahiddir. Kendinin ilmi olsa dahi, şüphe müntefî olmamakla, kefaret lâzım gelmez itmam ile emri mütezammin olan, bu haber, mûcibi-amel olmakla, kazâ lâzım gelir. Diğer rivayette, kefaret dahi lâzım olur.

32 — Unutarak cinsî münasebetten sonra amden yiyip içmek veyine münasebette bulunmak.

33 — Ramazan orucuna niyyet etmeyerek, orucu yemek[1].

34 — Ramazan orucuna geceden niyyet etmemiş ise de, gündüzünniyyet vakti dahilinde niyyeti ifadan sonra, orucu bozmak[2].

35 — Ramazan orucunu niyyetlendikten sonra, gündüzleyin bozup,sonra hastalık yahut âdet veya lohusalık gibi, şer'î bir özür âriz olmak.

36 — Ramazanda gündüzleyin, misafir saim iken[3], ikamete salihbir yerde ikameti niyyet edip sonra, iftar eylemek[4].

37 — Saim, mukim iken, sefere karar verip, yemek veya cimâda bulunmak[5].

38 — Ne oruca ve ne fıtıra niyyet etmeyerek, ramazan gününü tamamen imsak etmek[6].

39 — Ramazan orucundan gayri bir orucu, ifsat etmek[7].

40 — İhtikan mahalline, parmakla, veya başka bir vasıta ile, su yahut yağ isal ve hattâ, bez veya pamuk ithal etmek.

41 — Kadın kısmı, tenasül mevzii dahiline, bir şey damlatmak, hattâ yaş parmağı ile yaşlık iletmek veya bez tıkayıp tagyip etmek.

42 — Caife tâbir olunan karındaki derin yaraya, ümmü rese vüsûlücihetiyle ammet tâbir edilen baş yarığına ilâç salmak[8].

Mezkûr suretlerde, ve bir de ramazan hilâlini yalnızca, rüyet etmiş olan kimse, hâkim nezdinde kavli red olunduğuna binaen, oruç yemiş olmak suretinde, yalnız kaza lâzım gelip, kefaret lâzım gelmediği gibi, köy ahalisi dahi, ramazanın otuzuncu günü, başka bir şey için çalınan davul sesiyle, bayram olmuş diye, iftar etseler, kefaret lâzım gelmez[9].

Kefaretin gerekmediği, her ifsat masiyet maksadiyle, birbirini müteakip vâki olmamak kaydiyle mukayyet olup, eğer tekerrür ederse, zecren, kefaret lâzım gelir.

---

[1] Bunda, ramazan orucunu bozmak cinayeti olmadığı için, - itiyat olunmamak şartiyle - kefaret lâzım gelmez. «Mukim bir kimse, ramazanı şerifte, savmaniyyet etmeden sabaha dahil olup ondan sonra, ekl ve şurb eylese, kendisine kefaret lâzım olur mu?» El-cevap: Olmaz.

[2] Bu surette dahi kefaretin lâzım gelmemesi, geceden niyyet olunmadıkça, ramazan orucunun, - şafii indinde - ademi sıhhati sebebiyle, o kimsenin, velev bir müçtehit kavlince olsun, gayri saim olarak iftar etmiş olmasındandır ki, siyamın yokluğu şüphesi, vardır.

[3] Yâni geceden niyyet etmiş ve niyyetin! bozmamış iken, niyyet etmemiş olmak suretinde, kefaretin lüzum olmaması evleviyyettendir.

[4] Görülüyor ki, ikamet niyyeti, yemekten evveldir. Ekl edip te sonra ikameti niyyet eylemek takdirinde, kefareti lüzumsuzluğu, evleviyyettedir.

[5] Zikrolunan iki surette, orucu bozmak helâl değil ise de, sefer şüphesine mebni, kefaret sakıttır. İkinci surette, kefaretin sukutu, seferin tahakkuku halinehâs olup, şayet vatanı umranından infisal etmeden yer veyahut vatan umranından ayrılıp, yola çıktıktan sonra, unuttuğu bir şeyi almak için, vatana rücû ederek, orada yer ise, bunlardan birinci surette, sefer daha tahukkuk etmemiş olduğundan ve ikinci surette vatana rücu ile, sefer geri kalmış olmasından, kefaret lâzımgelir.

[6] Sıhhatin şartı olan niyyet mefkut olmakla, meşrut dahi mefkut olmuşturki, o gün oruç tutmamış demektir. Kazâ lazım gelir. Kefaret lâzım değildir. Çünkü, kefaret ancak, saim olup ta, iftar eden şahıs hakkındadır. Bunda ise, savm tahakkuk etmemiştir. Günü tamamen imsâk etmemiş olmak suretinde, kazanın lüzumu zahirdir.

[7] Başlamak ile lâzım olan, nafile oruçlardan ise, kazâ olunur.

[8] Devâ, gerek yaş, gerek kuru olsun ve dahile yahut dimağa, gerek varmış, gerek varmamış bulunsun, Mültekada ve Dürrü Muhtarda, fesat, vüsul ile mukayyettir. Mecmeul-enhurde mezkûr olduğuna göre, bununla Savmın fesadı - indel-imam -olup, imameyn indinde, o kimse iftar etmiş sayılmaz.

[9] Bu meseleyi, müellif avariz faslında zikretmişti. Muhaşşi burada göstermiştir.

Ramazanda orucu fasit olan[1] kimseye ve fecrin tulûundan sonra temizlenen âdetliye ve lohusaya[2] ve ikamet eden misafire ve sıhhat bulan marize[3] ve ifakat bulan deliye ve bülûğa eren çocuğa ve ihtida edene, o günün geri kalanını, vaktin hakkını kazaya, teşebbühen imsak etmek - alessahih - vacip ve - âlâ kavlin - müstahap olup[4], iki sonrakilerden mâdâsına, kaza dahi lâzım gelir.[5].

ORUCU BOZUP HEM KAZAYI VE HEM KEFARETİ GEREKTİREN ŞEYLER

Kazânın lüzumu, kaçırılmış olan maslahatı, tedarik içindir. Kefaretin lüzumu, şartlarının tahakukunda, işlenen cinayetin kemaline mebnidir ki, Cenab-ı Hakkın, gün tâyin etmiş olduğu savmın - özürsüz - o günde amden iftar ile, nakz edilmiş olmasındandır.

Kaza: Gününe gün tutmaktır.

Kefaret: Âtîdeki faslında beyan olunacaktır.

Özürsüz, amden oruç yemenin günahı, tövbe ile sakıt değil, kefarete muhtaçtır.

Kefaret ancak, ramazan orucunun edasını ihlâl ile lâzım gelip[6], lüzumunun şartı dahi, saim mükellef olmak ve geceden niyyetlenmiş bulunmak ve kendisine, fıtırdan sonra hastalık ve fıtırdan evvel yolculuk[7] gibi, bir özür âriz olmamak, ve ikrah (cebir) ile değil de, isteyerek, ve hata tarikiyle değil de, teammüden ve bilâ iztirar, orucu bozmuş olmak ve orucu bozan şeyde, kusur olmamaktır.

Zikrolunan şartlara binaen, ramazan orucunun gayri olan orucunun ve hattâ ramazan orucu kazasının, nakzına kefaret lâzım olmadığı gibi, Ramazan orucunun edasına başlayan, mükellef olmayıp sabi veya bunak olduğuna yahut, mükellef ise de geceden niyyetlenmediğine veyahut niyyetlendi ise de, orucu yedikten sonra kendisine, o gün guruptan evvel hastalık gibi, bir özür ârız olduğuna veyahut teammüden değil de, hatâen savmı ifsat eylemiş bulunduğuna veyahut muztar bitap düşerek, oruç yediğine, yahut oruç bozduğu şey, mücameatin mâdûnu ile inzâl veya çıkan çiğnentiyi iâde nevinden kusurlu bulunduğuna veya ekli mutat nesne olmadığına göre, dahi, kefaret lâzım olmaz.

Orucu ifsat etmekle kazayı, hem de şartlarının tahakkukuna mebni kefareti icap eden şeyler, aşağıda tâdât olunur:

1 — Vika etmek «cinsî münasebette bulunmak»[8].

2 — Mekulâttan bir şey yemek.

3 — Meşrubattan bir şey içmek[9].

---

[1] Velev ki, sonradan zail olmuş bir özre mebni ola.

[2] Amma, âdetin ve lohusalığın tahakkuku halinde, imsak etmek haramdır. Çünkü, o halde olanların, oruç tutmaları haram olmakla, harama teşebbüs dahi haram olur.

[3] Fiilen misafir olana ve hasta bulunana, imsâk lâzım değildir. Çünkü, harec ve meşakkate mebni, olanlara iftar ruhsatı verilmişken, teşebbühu lâzım kılmakta, mevzu nakz etmek olur. Şu kadar ki, onlar dahi aşikâr yemeyip, sırren yerler.

[4] Gündüzün geri kalanını imsak, evvelce ifade olunduğu üzere, muftirat levâzımının cümlesinden olup, yine o cümleden bulunan, fidye avarızı mübihe faslında zikrolunmuştur.

[5] Amma o anda, bâliğ olan sabi ile, yine o anda ihtida eden gayri müslime, henüz hitap müteveccih olmamakla, onlar o günü, kazâ etmezler.

[6] Bir kimse, ramazanda bir gün - özürle - iftar edip ondan sonra, o günü kaza için oruçlu iken - özürsüz - iftar eylese, kendisine kefaret lâzım olur mu? El-cevap:Olmaz.

[7] Ki, maksut şer'i müsaferettir. Misafir olup ta iftar eden kimseden kefaret sakıttır. Amma, isteyerek iftar edip te, sonra müsaferet eyleyen kimseden kefaretin ademi sukutu hakkında rivayet müttefiktir.

[8] İki tarafa dahi kefaret icap eder. İnzal vukuu dahi, gart değildir. Hazanede, hitaneynin iltikasının, kefareti mucip olduğu yazılıdır.

[9] Bunlar, gerek tegaddi yahut tefekküh tarikiyle olsun, gerek tedavi veya eğlenme tarikiyle yenilmiş veya içilmiş bulunsun. Tab'ı selim, bedenin ıslahı için, tenavülü devayı dahi dâî olmakla, savm halinde, ondan zecir meşru olmuştur. Tegaddinin mânâsında ihtilâf ettiler. Kimi dedi ki, tegaddi:

4 — Ağzına giren yağmuru, karı, doluyu yutmak[1].

5 — Tütün içmek ve ud veya anber ile tütsülenip dumanını içineveya genzine çekmek[2].

6 — Enfiye çekmek[3].

7 — Çiğ et yemek[4].

8 — İç yağı yemek.

9 — Pastırma yemek[5].

10 — Buğday tanesini ve kavrulmuş yahut başağından taze çıkarılmış arpa tanesini yemek, yâni yutmak yahut çiğneyip tadını almak[6].

11 — Susam tanesini veyahut o kadarcık başka yenen bir şeyi hariçten alıp yemek[7].

12 — Kilermeni tâbir olunan, deva çamurunu yemek[8].

13 — Kilermeninin gayri olarak yemeyi itiyat ettiği çamuru yemek[9].

14 — Biraz tuz yemek[10].

15 — Zevcesinin ve sevdiği kimsenin, ağız suyunu yutmak[11].

16 — Giybet ettikten sonra (orucum bozuldu) diye amden oruç yemek[1].

Tab'ın bir şeye meyl edip, şehveti - batın onunla teskin olmaktır. Ve kimi dedi ki, tegaddi: Nef'i bedenin salâhına ait olan şeyi, tenavül etmektir. Semerei hilâf: çıkan çiğnentiyi iadede zahirdir ki, evvelki kavle göre, ona kefaret lâzım olmayıp, ikinci kavle göre, lâzım olur. Doğrusu, evvelki kavidir. Nice şeyler vardır ki, onlar, bedenin salâhına altolmak, şöyle dursun, bedenin harabisini mucip iken, iştiha olunur. Ve binaenaleyh, kefaret lâzım gelir. Tütün içmek gibi. Esrar içmek ve afyon yutmak dahi, bir nevi, savmı ifsat edenlerden ve cümlesi muharremattandır.

[1] Çünkü, bunlardan ağzını biraz yummak ile, korunmak mümkündür. Bu hata, savmın fesadı sebebidir. Nitekim, fesadı ve kazâyı mucip olanların on yedincisinde geçmiştir. Kefareti mucip olmasının sebebi, onun kasden yutulmuş olmasıdır.

[2] Orucu ifsat ve kazâyı icap edenlerin yirmi yedincisine bakınız.

[3] Orucu bozar tagazzinin zikrolunan tefsirinde bu da dahildir. Buruna veboğaza ilâç koymak, kazayı mucip olan muftırattandır.

[4] Et kendisiyle tegaddi maksut olan şeylerden olmakla, onun çiği dahi, kurtlanmış olmadıkça, mekûl, ve ümitsiz hastalara yedirildiği mer'idir.

[5] Gerek et ve gerek iç yağı pastırması olsun - ittifakla - kefareti muciptir. Et pastırması, mutat mekulâttan olmakla ayrıca zikre bile bizce, hacet yoktur.

[6] Meğer ki, ağızda dişlenip, tedricen müstehlik olarak, tadı bulunmamış olao halde ağız içinde zamanla aslını kaybeden susam tanesi gibi, ağız salyasından sayılarak, orucu ifsat bile etmez. Arpanın kurusunu yemek dahi, mutat olmadığından, kefareti icap eylemez.

[7] Gerek yutuvermek ve gerek çiğnemek suretiyle olsun yemek - hilâfsız -savmı müfsit olup, gıdalanmak cihetiyle, onun kefareti mucip olması dahi, kavli muhtardır. Bundan evvelki hamişi ve orucu ifsat etmeyen şeylerin on yedincisini dahi unutmayınız.

[8] İlâç olarak yenir olduğu için, onun ekli yiyenin gerek mutadı olsun gerek olmasın, kefareti mucip olan iftarı kâmildir.

[9] Taş ve toprak makulesinin ekli mutat olduğuna göre, yalnız kazâyı mucip olan müfsidattan olduğu, bundan evvelki bapta zikrolunmuştur. Bu meseledeki itiyat ve on beşinci meseledeki iltizaz kaydine nazaran, pekmez mayası ve çömlekçi çamuru gibi, toprakları yemeyi itiyat edenlere, ve aş erip kömür gibi yenmeyecek şeyleri, seve seve yiyen kadınlara, bunlar ile, ramazan orucunu bozduklarında, kefaret lâzım gelir.

[10] Tuzun çoğu, iştihayı çekmeyeceğinden, birçok tuzu defaten yemiş olan kimsenin, orucu bozulur ise de, kefaret lâzım olmayıp, kazâ edilir. Bundan evvelki babın dördüncü rakamına bakınız. Nasıl olur ki, bir şey az yenir ise, kefaret lâzım gelip, çok yenirse, yalnız kazâ lâzım gelmiş ola. Cevabı, zikrolunandır.

[11] Çünkü, onunla iltizaz eder. Ve kendi arzusu yerini bulmuş olur. Başkasının tükrüğü, nefsi iğrendirmekle beraber, onda bedenin salâhı dahi olmadığı cihetle, kefareti icap etmez.

17 — Hacamattan sonra (orucum bozuldu) diye amden orucunu bozmak[2].

18 — Fartı istekle ve fakat - bilâ inzâl -[3] mess veya takbildensonra oruç bozuldu, zanniyle orucu yemek[4].

19 — Bıyıklarına yağ sürdükten sonra, bıyık yağlamak orucu bozar zanniyle orucunu yemek[5].

20 — Ramazanda gündüzleyin - vika' - için, ikrah gören kişiye kadın (oruçlu olduğu halde) temkini nefs etmek.

Nitekim, zevce fecrin tulû ettiğini bildiği halde, ondan haberi olmayan zevcin münasebet talebine uyup mevtûa olmakla dahi kendisine kefaret lâzım gelir[6].

Kefareti mucip olan muftır, muharremattan olduğuna göre, mürtekibine eshabın ihtilâfına mebni, had ve tazir dahi, lâzım gelir.

«Bir kimse, ramazanda gündüzleyin, saim iken isteyerek ve müteammiden şarap içse, kendisine ne lâzım olur? el - cevap: kazâ ve kefaret ve haddi - şürb, eğer onu âleni içerse, taziren katl dahi olunur.»

KEFARETE VE ONU ZİMMETTEN İSKAT EDİCİ ŞEYE DAİR

Savm kefareti[7], zıhar kefareti[8] gibidir ki, kefaret niyyeti ile köle âzât etmek ve ondan âciz ise, iki ay arka arkaya oruç tutmak ve ona da kaadir değil ise, altmış fakiri, akşamlı sabahlı doyurmak veyahut onlardan her fakire, ya aynen veya kıymeten birer sadakaii-fıtır vermektir. (Verilen Sadakai-fıtır değil, onun aynen veya bedelen miktarıdır.)[9].

(Tahriri rekabe) terkibindeki (tahrir) hür kılmak mânâsınadır ki, âzât etmek demektir. (Rekabe) dahi, köle ve cariyeden eam olmak üzere, memlûk demektir[10].

---

[1] Gıybet, orucun sıhhatine değil, sevabına dokunur olduğu, savmı ifsat etmeyen şeyler arasında zikr olundu. Bazıları bu baptaki hadisin zahirine temessuken, gıybetin muftır olacağı içtihadında bulunmuş olduklarından, bu meseleyi bundan sonraki hacamat meselesi gibi, zikre lüzum gördük. Müellif der ki, gerek «Gıybet oruçlunun orucunu bozar.» hâdisini, o kimse işitmiş ve gerek işitmemiş, ve hadisin tevilini gerek bilmiş ve gerek bilmemiş, ve bir müfti gerek ona üfta etmiş ve gerek üfta etmemiş olsun, kefaret lâzım gelir. Çünkü, gıybet ile iftar, hilâfı kıyastır. Hadis ise, - icma ile - sevabın gitmesiyle müevveldir.

[2] Bu dahi bundan evvelki, gıybet meselesi gibidir. Dürrü Muhtarda kan aldırmağı ve sürme çekmeyi dahi, ziyade etmiştir.

[3] Bilâ inzal kaydi, eğer mess ve takbil ederken, inzal vaki olarak, orucunu yemiş olursa, kefaret lâzım gelmeyeceğini müfittir.

[4] Meğer ki, o mealde bir hadis işiterek veyahut - istifta ile - öyle bir fetva alarak yemiş ola. O halde her ne kadar, hadîs gayri sabit ve mufti hatada dahi olsa, onların zahiri kefaretin iskatı hususunda şüphe olur. Bunu bedayiden naklen, İbni Humam söyledi. Bunda, şu var ki, bu bapta hadîs sabit olmadığı halde, onun zahirine itibar ettiler. Gıybet meselesinde, hadîs sabit olmuşken, onun zahirine itibar etmemiş oldular. Hacamat ile gıybet müsavi tutulduğuna göre, emir zahirdir. Müellif zikr olunan istisnasını, bundan sonraki - deheni şarib - meselesine dahi, şâmil kılmıştır.

[5] Çünkü, onun zannı şer'î delile müstenit olmadığı halde kendisi müteammiddir.

[6] Evvelki surette vatii mukrih olduğu için, ona kefaret lâzım gelmediği gibi, ikinci surette, zevc fecrin tulûuna agâh olmadığı için, ona dahi, kefaret lâzım olmaz. Onlar kazâ ederler.

[7] Orucun kefareti, hadis ile sabittir: Aleyhis-salâtü ves selâm efendimiz Hazretlerine, bir kimse - ki, Seleme bin Sahrul-Ensârî radiyallahü teâlâ anhu hazretleridir - gelip, ya Resûlallah ben helâk oldum, demiş. Seni ihlâk eden şey nedir? Suali âlisine cevaben, ramazanda gündüzleyin, zevcesinin üzerine (vâki) olduğunu söylemiş olmakla, kefareti emir buyurmuşlardır. Kıssa, lâtif bir takım hasaısı havidirki, hadîs kitaplarını mütalaa edenlerin malûmudur.

[8] Zihar kefareti, mücadele sûresiyle mansustur. Sûrenin nüzulü sebebi kitabımızın üçüncü kısmını teşkil eden münakehatte mezkûrdur.

[9] Kefaret, usul ve furua ve karı - kocanın birbirlerine verilemez.

[10] Onun mü'min ve bâliğ olması, şart değildir. El, ayak, göz, lisan ve akıl menafiinin, cinsinden mahrum olmaması, yâni hiç elsiz veya hiç ayaksız veya hiç gözsüz, yahut dilsiz veya daimî akılsız bulunmaması şarttır. Merhun veya firari ve mutemerrit veya gayri daimî deli olması (ifakatı halinde

Tahriri rekabeden âciz olan, yâni ne azat edebilecek kulu ve ne azat etmek üzere satın almağa kudreti olmayan veya alıp azat edebilecek, rakabe bulamayan kimse[1], araya ramazan ve menhi günler ve tetabua mâni bir özür, girmemek şartiyle, iki ay arka arkaya oruç tutar[2].

İkinci ayın son gününde, itaka kadir olsa, yine itak lâzım olup, tutmuş olduğu oruçlar, tetavvu olarak kalır. O günün orucunu dahi mendup olarak itmam eder[3].

Oruç kefaretinde tetabû (tevali, arası kesilmemek) şart olduğundan, ya özürsüz ve yahut sefer ve maraz gibi, bir özre mebni, kefaret günleri arasında, iftar edilirse, istinaf etmek - yâni yeniden başlayarak - arası kesilmeksizin tutmak lâzım gelir.

Kadınların âdet günleri bundan - zarurî olarak- müstesna ise de[4] lohusalık günleri müstesna değildir. Araya ramazandan, yahut menhi günlerden, bir gün girmek dahi, tevâliye mânidir[5].

Hastalığa ve yahut yaşlılığa mebni, iki ay arka arkaya oruç tutmağa dahi kadir olmayan kimse, altmış fakiri akşamlı sabahlı doyurur[6].

Onların akşam ve sabah doyurulmaları lâzım olmakla, yalnız sabah veya yalnız akşam taamı ile kendilerini it'am etse, kefaret tam olmayacağı gibi, yüz yirmi kişiden altmış fakiri sabah ve diğer altmış fakiri akşam taamı ile, it'am etmiş olmak suretinde, dahi, kefaret yarım olup, altmış kişiden ibaret olan takımı, it'amen tamamlamak[7], yahut sabahları it'am etmiş olduğu altmış fakire, onların akşam yiyeceklerinin bedelini ve akşamdan doyurmuş ise, onlara sabah taamlarının bedelini vermek lâzım olur. (Doyurulmaları, ramazan günlerine müsadif olursa, sabah yemeğine bedel sahur yedirilir).

Bir fakiri altmış gün, sabah ve akşam, yahut yüz yirmi sabah veya yüz yirmi akşam doyurursa, o dahi kâfi olur[8].

Altmış fakiri sabah ve akşam, it'ama yetecek kadar, birer Sadakai-fıtır olup[1], onun da aynı buğdaydan, yahut buğday unundan veya onun kavrulmuşundan yarım sâ' ve kuru

---

itak olunur), sağır ve hattâ radi' bulunması ve bağırıldığı vakit işitir derecede sağır veya kulaksız, yahut tavâşî veya tek gözlü, yahut bir kollu veya bir ayaklı olması mâni değildir. Müdebbir veya bedelinin bir kısmını ödemiş mükâtip olmak, yahut Ümmü-veled bulunmak mânîdir. Eğer bedelinden hiç tediyede bulunmamış olan mükâtip olursa, câiz olduğu gibi, satın aldığında, kefareti niyyet eylediği köle, kendinin yakin mahremi olsa da, câizdir. Mûrisinin ölmesiyle, kendisine intikal eden, abdi-karîbin azadında, kendi sun'u olmadığı için, onun azadı kefarete kâfi olamaz.

[1] Hizmetine muhtaç olduğu, mevcut kulunu bile, azat etmeğe borçludur. Deyn dahi mevcut rakabeyi azada mâni değildir. Alâ kavlin satmasına mânidir. Kul satın almak için, meskenini satmak câiz değildir. Gaib mali var ise intizar eder.

[2] Ayın başından başlamış ise, iki ayın mecmuu elli sekiz dahi olsa kâfidir. Gurreden başlanmamış ise, tam altmış gün saim olmak lâzım gelir. Halkın dilindeki - altmış bir gün - tâbiri, yediği günün kazası dahi dahil olmak itibariyledir. Kazâ edilecek günler birden fazla ise o günler, altmışa ilâve edilince, günlerin adedi, ona göre 61, 62, 63 ve daha fazla olabilir.

[3] İftar ederse, kazâ lâzım olmaz.

[4] Kadın âdetten temizlendikten sonra, oruç kefaretini bitiştirmek ona lâzım olmakla, vasl etmezse istinaf eyler (yâni yeniden başlar).

[5] Üzerine, oruç kefareti lâzım olan kimse, recep ayının dördüncü günü, oruca başlayarak elli altı gün tuttuktan sonra, ramazan ayı dahil olup, ramazan ayında dört gün dahi saim olsa, o dört gün, ramazandan sayılıp, o kimseye kefareti istinaf etmek mi lâzım olur? Yoksa kefaret sayılıp, ramazanın dört gününü kaza etmek mi lâzım olur? El-cevap: Kefaretin istinaf edilmesi lâzım olur.

[6] Bir günlük ihtiyacın definde, en elverişli yol budur: Onların toplu olarak yemeleri şart değildir. İtamda ibaha kâfidir. Lâzım olan, tokluk husulüdür. Buğday ekmeği olursa, katığa bile hacet yoktur. Arpa ekmeği sertliği hasebiyle katığa lüzum vardır. İtam edilecek fakirin aç olması ve çocuk olmaması şarttır. Murahik olabilir. Tok kimse, aç gibi fazla yese bile, kefaret için kifayet etmez.

[7] Çünkü, lâzım olan, miktarla adettir. Adetten maksat altmış kişi olmak ve miktardan maksat, iki öğün yemektir.

[8] Her günün haceti müteceddit olduğu için, altmış fakir it'am edilmiş gibiolur.

hurmadan, yahut arpadan veya üzümden bir sâ'dır. Nitekim, kendi babında beyan olunmuştur.

Fakirlere bunların bedelini dahi vermek câizdir.

Bir fakire iki ayda, her gün ya aynen veya kıymeten, birerden altmış Sadakai-fıtır verirse câiz ve sahih olup, bir günde bir fakire altmış defa dahi, verecek olursa, o günden madası için, sahih olmaz.

Gerek yedirmek ve gerek bedelini vermek fakire olmak şart olduğundan, zengine ve onun memlûküne câiz olmaz.

Kefaret almada, islâm şart değildir. Zimmi zekâta musarif olamaz ise de, kefarete olur[2]. Harbî, ne zekâta, ne kefarete ve ne sâir sadakaya mahal olamaz.

Kefaret için, zikrolunan üç şekil, mutlak olarak mezkûr olmakla herkese seviyyen şâmildir. Pek zengin bir kimse dahi, tahriri rakabe ile ve memlûk olanlar - mala malik olmadıkları cihetle -[3] oruç ile kefaret ederler[4].

Kefaret zecren meşru olduğundan[5], araya girmiş olmadıkça tedahul eder: Müteaddit günler için ve hattâ iki ramazanın müteaddit günleri için, bir kefaret, kifayet eder[6]. Eğer araya girer, yani bir kefaretin icrasından sonra, kefareti mucip bir iftar daha vukua gelir ise, evvelki kefaret, sonraki cinayet için, kâfi olmayıp, yine kefaret edilmek lâzım gelir.

Kefaretlerin vücubü - fetva yolu ile - olduğundan, hudut gibi kerhen istifa olunmaz.

Zimmetine, oruç kefareti terettüp eden kimse, orucunu bozduğu gün, kendisine fıtri ibaha olan, maraz ve kadın olduğuna göre de, âdet ve lohusalık ârız olsa, kefaret sakıt olur[7].

Âriz olan maraz, asümani (tabii) olmayıp ta, kendi sun'u ve ihtiyarı ile olur, ve meselâ kendini bir yerden atarak, yahut yaralayarak hastalanmış bulunursa kefaret sakıt olmamak, muhtardır[8].

Kendini iş içinde yorup, yahut çalışa çalışa hararetlenip, maraz zanniyle, orucunu bozmuş olan kimse, ne mariz, ne müsafir olmadığı için kefaret çeker.

Meğer ki, efendisinin kahrı altında bulunan cariye ola. Nitekim, kazayı mucip olan muftıratm yirmi üçüncüsünde zikredilmiştir.

Sefer, maraz gibi asumânî özür olmadığından, amden - bilâ özür - ramazan orucunu bozduğundan dolayı, zimmetine savm kefareti terettüp eden kimse, ihtiyariyle o gün,

---

[1] Her günün hâceti müteceddit olduğu için, altmış fakir it'am edilmiş gibi sadakai fıtırda, zekât gibi temlik şarttır. Nitekim, avariz faslında, fidye ile onun, farkının vechi mezkûrdur.

[2] Ehab olan, müsliminin fakirlerine verilmektir.

[3] Sefahetinden dolayı, - hacir altında - olan dahi, böyledir.

[4] Bazıları, kefaretten maksat, zecrî kabul etmektir. Zengine göre bir ay yiyip, bir rakabe azat etmek kolay olmakla, zecir hâsıl olmayacağından, zenginler- her halde - iki ay orucu ile, kefaret etmelidirler, demişler, o takdirde fakire de köle azat etmek gerekir ki, şeriatin maksadı tagyir olunmuş olur.

[5] Kefaretler, ibadet ile ukubet arasında, deveran eden hukuktur. Ve onların, fıtır kefaretinden mâdâsında, galip olan cihet, ibadettir. Fıtır kefaretinde, ukubet ciheti râcihtir. Şu delîl ile, ki hata edene ve unutana terettüp etmez. Ve ibaha şüphesi tahakkuk eden her mevzide, hudut gibi sukut eder.

[6] Cinayet, gerek el ve gerek (muvakaa) yüzünden olsun.

[7] Çünkü, kefaret ancak, müstahak olan oruç için vacip olup, bir gün içindeki savmın istihkakı ise, sabit ve sakıt olarak mütecezzi, yâni onun bir kısmı sabit ve diğer kısmı sakıt olamayacağından, savm nakz olunduğu günün âhirinde özür zuhur etmekle, o günün iptidasından itibaren, orucun - ademi istihkakına – şüphe temekkün etmiştir. Kefaretler ise, şüphe ile mündefidir.

Bu mesele, kazayı mûcip olan muftıratın otuz beşincisi olarak, geçmiştir.

[8] Kulun fiili ile olan şeyin - şer'î hakkı - Iskatta tesiri olamaz. Hem de, yaralamadan hâsıl olan maraz, mevcut olduğuna göre, hale maksur olup, geçmişe tesir edemez.

guruptan evvel müsaferet etmekle, kefaret kendisinden sakıt olmadığı gibi, - ikrah ile - müsafir edilse dahi, ondan kefaret sakıt olmaz[1].

ORUÇLUYA MEKRUH OLAN VE OLMAYAN ŞEYLER

Oruçlu için şunlar mekruhtur[2].

1 — Bir şey tatmak[3].

2 — Lüzumsuz olarak, bir şey çiğnemek[4].

3 — Sakız çiğnemek[5].

4 — Öpmek[6].

5 — Sarmaşmak ve kucaklaşmak.

6 — Tükrüğünü, ağzında biriktirip yutmak.

7 — Kan aldırmak, hacamat olmak ve meşakkatli işte bulunmakgibi, kendini zayıf düşüreceğine, zan hâsıl olacak şeyi yapmak.

(Mekruh olmayanların beşincisine bakınız.)

Oruçluya şunlar mekruh değildir:

1 — Misk, yahut gül gibi bir şey koklamak[7].

2 — Fahiş olmamak ve kendinden emin bulunmak şartiyle, öpmekve kucaklamak.

3 — Gözüne sürme çekmek.

4 — Bıyığına yağ sürmek.

5 — Zayıf düşmeyecek ise, kan aldırmak veya hacamat olmak.(Saime mekruh olanların yedincisine bakınız.)

6 — Misvak kullanmak[8].

7 — Mazmaza etmek.

8 — İstinşak etmek[9].

9 — Serinlemek ve harareti gidermek için, ıslak bir elbiseye sarınmak.

Oruçluya şu üç şey müstahaptır:

---

[1] Çünkü özür, Cenab-ı Hak tarafından gelmemiştir. Bu da, iftarın müsaferetten evvel olmasına göredir. Müsaferetten sonra olan iftarda, kerafetin sakıt olacağında ittifak vardır. Müsaferet, gerek kerhî gerek ihtiyarî olsun.

[2] Kerahetin, zahir ifadesi tahrimiyye olmaktır.

[3] Çünkü, bunda orucu nafile dahi olsa, fesada maruz kılmak vardır. Kadın kısmı, kocası yemeğin tuzundan dolayı huysuzluk etmekte ise, yemeğin tuzuna bakabilir. Cariye ve ücretli aşçı dahi, böyledir. Tadılır olan me'külü satın almakta, aldanmak korkusu olmak suretinde, ihtilâf olunmuştur.

[4] Kadın kısmı, çocuğuna çiğnemik yedirecek - oruçsuz - kimse bulamadığı takdirde, çocuğu korumak için, onu çiğnemekte beis yoktur.

[5] Bunun keraheti, ağız yaşlılığı ile ondan bir şeyin içine vâsıl olmamak kaydiyle mukayyet olup, eğer karasakız gibi, çiğnemekle eriyip içine varır, yahut sakız beyaz ise de, henüz çiğnenmemiş veyahut çiğnendiyse de eczası yekdiğere daha bitişmemiş bulunursa, oruç kerahette kalmayıp, fesada bile varır. Kitâb-ut-tahâredeki misvâk bahsine bakınız.

[6] Ağzını emmek veya inzâl vukua gelmek gibi, fahiş olmamak şartiyle, bunların keraheti, nefsinden emin olmayana göredir. Nitekim, mekruh olmayanlar arasında dahi, zikrolunur.

[7] Koklamak, kokulu hava almaktır. Onda keraheti mucip bir şey yoktur. «Bir kimse, saim iken yüzüne gülsuyu sürüp, çiçek koklamak mekruh mudur?» Elcevap: Değildir.

[8] Ramazanda zevalden sonra, misvak istimali, Şafii mezhebinde mekruh ise de, bizde mekruh değil, müstahaptır.

[9] Velev ki, bunlar abdestin ve guslün gayride olsun.

1 — Sahur yemek[1].

2 — Sahuru geç yemek[2].

3 — Gurubun tahakkukunda, iftarı tâcil etmek[3].

İftarı, yani oruç bozmayı akşam namazından evvel etmek müstahap olup, iftar edeceği sırada:

???

demek dahi, sünnettir[4]. İftarı hurma ile, bulunmadığı takdirde su ile etmek, mesnundur.

ORUÇ TUTMAMAYI MÜBAH KILAN ÖZÜRLER

Oruç yemenin bir takım ahkâmı vardır ki, onların bazısı bütün oruçlara tamim ve bazısı da bazı oruçlara tahsis olunmuştur.

Hepsine âm olan hüküm: Özürsüz iftar olunduğuna göre, günahtır. Çünkü, - bilâ özür - ameli iptal, haramdır «ve lâ tubtılû âmâleküm» buyrulmuştur[5].

Bir özre mebni, iftar olunduğuna göre, günah yoktur. Özür ile hüküm muhtelif olmakla - günah ve muahazeyi kaldıran özürleri bilmek lâzım gelmiştir. Bu fasılda işte onlar mübeyyendir.

Mübah kılan özürler muftıratta geçen mânâ veçhile, iftarı yâni, imsâksizliği[6] ve yahut imsâkten sonra nakz ve iptali, ibaha eden arizi umur. demektir ki,

Marazün ve ikrahün radâün ves-sefer Hablün kezâ âtşün ve cûun velkiber

beytinde toplanmış olduğu üzere, sekiz şeydir: hastalık, sefer, ikrah, gebelik, süt emzirmek, açlık, susuzluk ve yaşlılık.

(Maraz: hastalık, sefer: yolculuk, ikrah: mecburluk, habel: gebelik, rıdâ': emziklilik, cû': açlık, ataş: susuzluk, herem: ihtiyarlık).

(Maraz) velev baş ağrısı, göz ağrısı ve yara hastalığı olsun, (özür) olmakla, ramazanda sıhhatli ve saim iken, hastalanan kimse için,' sonra kaza etmek üzere, oruç yemek câiz olduğu gibi, hastalığının kemmiyet ve keyfiyetçe[7] artmasından, yahut iyileşmenin gerilemesinden korkan, hasta için dahi[8], sonra kazâ etmek üzere, oruç tutmamak câizdir[1].

---

[1] Çünkü, hadisi şerifte «Sahurluk yiyin, çünkü sahurda bereket vardır» buyurulmuştur. Bereket onunla kuvvet ve sevabın ziyadeleşmesi ile hâsıl olur.

Ancak, sahur yemek, duanın müstecap olacağı seher vaktinde vaki olur. İnsan yemez. (Tesehhurden imtina etmeyip) bir yudum su içmekle olsun istihsali bereket eder.

Ancak, sahur yemek, duanın müstecap olacağı seher vaktinde vaki olur. İnsan o vakit kalkıp tesehhur ederse, olur ki, bir takım duada dahi bulunarak, duasına icabet vaki olur. Sahura kalkmakta, zikr ve istiğfarda bulunmak fevaidi dahi olur.

[2] Hadisi şerifte, «üç şey mürselinin ahlâkındandır: Tâcili iftar, tehiri sahur, namazda sağ eli, sol eli üzerine bağlamak» buyurulmuştur. Fecrin tulûunda, şek edilecek vakte kadar, onun tehiri mekruhtur.

[3] Bundan evvelki hamişi okuyunuz.

[4] Çift tırnak içinde yazılı olan son cümleyi, bayram gecesi okumamalıdır.

[5] Bu kavli kerimin tevili, faslın evahirinde tetavvu savmın dahi özürsüz ifsadının lâyık olmayacağı meselesinin, hamişindedir.

[6] Çünkü, sefer, şüru olunan Savmın nakzını ibaha etmeyip, belki savma başlamamağı mübah kılar.

[7] Buradaki kemmiyet kaydından maksat oruç yüzünden başka bir hastalık daha neşet etmektir. Keyfen izdiyad, mevcut olan maraza, şiddet hâdis olmaktır. Sağlam olup ta, oruç tutarsa, hastalanacağın zanni galip olan kimse için, oruç tutmamak var mıdır? Aslın ibaresinden o kimse için, iftar etmek mübah olmadığı anlaşılmaktadır. Dürru Muhtarda ise, ona iftarın ibahası mezkûrdur.

[8] Fıtırın ibahasında muteber olan korkunun bilinme yolu ikidir; Ya geçmişteki tecrübeye mebni, zannın galebesi ve yahut hâzik ve âdil olan müslim tâbibin ihbarıdır. Marazın birleştiği suretinde,

Sıtma nöbeti olan kimseye, ve âdetli olan kadına, kendisince nöbet ve âdet umulan günde, oruç tutmamak dahi, câizdir. Ve şayet o gün nöbet gelmez ve âdet olmaz ise, kefaret lâzım gelmemek doğrudur[2].

Hastaya bakan dahi, hasta hükmündedir.

(Sefer) ki, maksat şer'î seferdir[3]. Oruçsuzluğu ibaha kılmakla ramazanda, fecrin tulûundan evvel, seferi tahakkuk eden yolcu, mütemerrit ve yol kesici gibi âsi dahi olsa o yine de misafir sayılmak ve oruç tutmamak câizdir[4].

Zâfı mucip olmadıkça tutmak efdaldir[5].

Saim olarak sabahladıktan sonra, yolcu olana o gün iftar etmek ve müsafir iken tuttuğu orucu bozmak, kefareti mucip olmasa da, sefer, maraz gibi semavi avarizden olmadığı için, helâl olmaz. Nitekim, kazayı mucip olan muftirat babında geçti.

(İkrah) ki, tehdidini yapmaya gücü yeten kimsenin, katl ile veya uzuv kat'i ile tehdit ederek, saime kerhen oruç yedirmesidir. İftarı mübah kılar.

Yersiz ikrah ki, hasp ve darp gibi gam ve elemi mucip olan şeylerle - bit-tehdit - husule gelen ikrah, gayri-kâmildir. Kefareti iskat ederse de, muharrematı mübah kılamaz[6].

(Habel ve rıdâ') dahi hadîsi şerifte «Allah müsafirden orucu tehir etti, namazı da yarıya indirdi. Gebe ve emzikliden de orucu tehir etti.» buyurulmuş olduğundan fıtırı ibaha kılıcı olmakla, kendi hakkında akıl noksanından, yahut kendi veya çocuğu hakkında helâkten, yahut hastalıktan korkan gebe veya emzikli kadına dahi, - sonra kaza etmek üzere -oruç yemek câizdir[7].

Emzikliye göre, çocuk kendisinin veya başkasının olmak müsavidir.

Süt ana hakkında, irdâ' akden vaciptir. Akit, velev ki ramazan içinde vâki olsun, (Emsâli arabiyyede, çocuğa iyi bakan süt ana, usangan olan asıl anadan daha hayırlıdır, denilmektedir.)

Validenin emzirmesi, - mutlaka - diyaneten vaciptir.

---

tecribe velev ki, marizin gayrinden olsun. İbadetin iptali olmayan yerde, gayri müslimin - tabib ittihazı - câiz ise de, diyanatta ve ibadetin iptalini mucip olan hususatta, tabibin hâzik olmasiyle beraber, islâmı ve hattâ adaleti, şarttır. Bazılar, adaletin kaydına bedel, fıskının zahir olmaması kaydini koymuşlardır ki hali bilinmeyen, müslim ve hazik bir tabip demektir. Zimmi olan tabip, müslim marize, savmın muzır olduğunu söylerse, müslim için iftar câiz olur mu? El-cevap: Olmaz.

[1] Mariz bir kimsenin ramazanda marazı gidip, lâkin zaafı olup, saim olursa, zaafının ziyade olmasını, müslim bir tabibi hâzik haber verirse, o kimseye iftar eylemek caiz olur mu? El-cevap: Olur.

[2] Düşmana karib, mukim olup ta, kıtal vukua kendince, zannı galip ile maznun bulunmasından dolayı, zayıf düşmemek için, orucunu yiyen gaziye dahi, o günharp olmamak takdirinde, kefaret lâzım gelmemek esahtır.

[3] Kitâb-us-salâtın, salâtı müsafir babına bakınız.

[4] Sonra kazâ eder. Çünkü, yol kesmenin günahı ayrı bir meseledir.

[5] «Tutmanız sizin için daha hayırlıdır.» buyurulmuştur. Hem de - ramazan, efdalül-vakteyn - olmakla edâ efdâldir. «Seferde oruç tutmak bir iyilik değildir.» hadisi şerifi, oruç kendisine zarar verecek olan, müsafir hakkındadır.

Mezkûr efdaliyyet, bütün arkadaşları oruçsuz veyahut nafakada müşterek olmamaları kaydiyle mukayyet olup, eğer arkadaşları nafakada müşterek olup ta, oruç tutmuyorlar ve onun oruçlu bulunmasından müşteki bulunuyorlarsa veyahut nafakada müşterek değiller ise de, ekseriyyetle oruç yiyorlar ise, efdâl olan, orucu tutmayıp kazaya bırakmaktır. Âmme kaydi, onlardan birazının iftarı takdirinde, fıtırın efdal olmadığını müfittir.

[6] Nitekim, kazayı mucip olan muftirat babında geçti. Tahtâvî her iki haşiyede, bahirdan naklen zikr etmiştir ki, iftar üzerine oğlunun helâki ile ikrâh gören kimseye iftar câiz olmaz. Gebe ve emzikli gibi değil, bunda gayrin nefsini korumak için, o kimse mâzûr olamaz, demiştir ki, Mir'atta, bu dahi zikr edilmiştir.

[7] Emzikliye, çocuğunun ishalini keser, diye tabip - hazik ve müslim – in verdiği ilâcı alıp, orucunu bozmak vardır.

Çocuğun babası dar gelirli (mûsir) olup, süt ana tutamamak ve yahut çocuk kendi anasının memesinden mâdâyı almamak takdirinde, validenin emzirmesi, hükmen dahi vaciptir[1].

Kendisinde şiddetli açlık ve susuzluk hâsıl olan kimse ki, ya nefsinin helâkinden veya aklının noksanından ve yahut bâzı hislerinin işlememekte olmasından korkarsa, ona dahi, - sonra kazâ etmek üzere - oruç yemek câizdir[2].

Herem (aşırı yaşlılık) dâimi - aczi mahz - halinde olmakla, fıtrin ibahasını ve fidyeyi muciptir. Gerek erkek ve gerek kadın, vücutça günden güne düşmek ve aşağılamak üzere, ihtiyarlamış olursa, oruç tutamayacağı ve kaza dahi edemeyeceği için, yeyip fidye vermek, lâzım gelir.

(Fidye):

???

âyeti kerimesinde, açıklanmış olduğu üzere, fakiri yedirmektir ki, dilenemiyen fakirin sabahlı akşamlı, bir günlük yiyeceğidir.

Miktaren müsâvatı cihetiyle, her gün için, bir Sadakai-fıtır, verilecek demektir[3].

Sadakai-fıtır ile bunun farkı budur ki, onda zekât gibi temlik şarttır. Bunda ise it'am suretinde olduğu gibi, ibaha kâfidir[4].

Temlik ve itayı, dilerse ramazanın evvelinde, ve dilerse sonunda eder. Verilecek fakirin müteaddit olması da, şart değildir.

Savmın bedeli demek olan fidye, âcizlerinin mevte kadar devamı şartiyle[5], yazıldığı gibi, pîri fanilere mahsus olduğundan, pirlikten başka olan özür sahipleri için[6], özrün zevalinde orucun kazasından başka bedel, câiz olamaz.

Fidye, bir de - savını ebedî - nezr eden kimse hakkında câri olur ki, ömrü oldukça - ilelebet - her gün oruç tutmayı nezr eden kimse, zayıf düşüp, nezrini ifaya kadir olamamak ve yahut kudreti var iken, birkaç gün yemiş olmak takdirinde, kazaya imkân olmadığından, fidye verir.

Fidye verecek olan kimse, onu vermeğe kadir değilse, Cenab-ı Haktan istiğfar eder - yani Allahın hakkındaki kusurundan dolayı - Allahın affını talep eder.

Fidye ancak, - binefsihî - asıl olan oruçta câiz olur: zikrolunan iki surette olduğu gibi ki, onlardan biri piri fâninin ramazan orucu ve diğeri - savmı ebedî - nezr edenin orucudur.

Asıl olmayıp ta, başka bir şeyden bedel olan oruçta, meselâ sıyamen olan kefaret bedelinde, fidye verilemez. Çünkü, bedelin bedeli olamaz: kendisine yemin kefareti, yahut katil kefareti veya zıhar kefareti, yahut iftar kefareti, terettüp edip te itakta veya

---

[1] Çocuk bakımı hakla, emzirme müddeti ile mahdut olup, o da yirmi dört aydan ibarettir. Kazâ: hâkimin hükmüdür ki, mahkemeye müracaatte tezahür eder. Diyanet: Şer'in hakkıdır ki, müftiye müracaatle belli olur.

[2] Şu kayıt ile ki, şiddetli susuzluk kendi kendisini yormasiyle hâsıl olmuş olmaya. Çünkü, o halde kefaret dahi lâzım olur. Mezkûr kayıt kefaretin iskatı için, olmak zâhirdir. Amma, mezkûr özre mebni iftarın helal ve câiz olması mezkûr kayıt ile mukayyet olmayarak mutlak olmak lâzımdır. Nitekim, Kuhistânînin ibaresi, ona delâlet etmektedir.

Kuhistânînin ibaresi için, kazayı mucip olan muftıratın yirmi üçüncüsünün hâmişine müracaat ediniz.

[3] Asıl sadakai fıtır, yine vaciptir, sâkit değildir.

[4] Sabahlı akşamlı yahut sahurlu akşamlı, fakirlerin doyurulmasıdır.

[5] Şayet kudretlerinin avdeti farz olunsa, kaza etmeleri lâzım gelir. Muhaşşî der ki, pîrifâni sıcağın şiddetine dayanamayarak, oruca kadir olamıyorsa, iftar edip kışın kazâ eder.

[6] Gebe, emzikli, hasta, müsafir, mükrih... gibi ki, onlardan kudretli bulundukları günlerde kaza etmekten mâdâsı makbul olamaz. Çünkü, fidye - misli gayri makul ile - kazâ demek olduğundan, sadece hakkında nass olan hususlara aittir.

it'amda bulunmağa, yahut kisvelemeğe[1] kadir olmayan kimse, hem de piri fâni olur ve yahut oruç kefaretine kadir iken, saim olmayarak, piri fâni haline gelirse, fidye veremez[2].

Heremden mâdâ olarak mezkûr olan özürlere ve ârızalara mebni, oruç yiyenler, özürleri zâil olduğundan itibaren - menhi günler dahi müstesna olmak üzere - kadir oldukları günlerde kazâ ederler.

Kadir oldukları günlerden maksat, müsafire göre, ikamet günleri, ve hastaya göre, sıhhatli oldukları günleri, ve diğerlerine göre, ferağ ve fıtam[3] ile hâdis olan kudretli günleridir.

O günlere ermeden vefat edenler, özürleri zâil olmadan ölmüş olacaklarından, kazâya kadir olmadıkları gibi, onlara iskatı savm vasiyyeti dahi, vacip olmaz[4].

Kazâya kadir olup, yâni ramazanda yediği günler kadar, ramazandan ve menhi günden sonra, sıhhat ve ikamet ve feragat üzere yaşayıp, kaza etmemiş, yahut kazâ etmeğe başlamış ise de, tamamlayamamış ise, kazâya kudreti olduğu halde, tutmadığı gün adedince, savının iskatını vasiyyet etmek, vacip olur.

Ramazan orucunu kazâda tetabû (tevali) şart değildir. Çünkü, hakkındaki nas mutlaktır. Yâni tetabu kaydi ile mukayyet değildir[5].

Ve lâkin müstahap olan - tetabû üzere tutmak - zimmetten tebriyeye ve hayır ve fazilete - müsareatle - kudret zamanından tehir etmemektir.

Eğer borcunu ödemeden, ikinci ramazan gelirse, eda kazâya takdim olunur. Mübarek ramazan günlerini, şer'î münir edâ için, tâyin etmiş olmakla, onlarda tutulan oruç, kazâ diye - niyyetlense . bile edadan vaki olur. Ve kazânın tehîrinden dolayı, bir şey lâzım gelmez. Çünkü, (eyyâmin uhar) nassı mutlaktır.

Nafile orucu tutan kimse, için, orucunu - özürsüz - dahi bozmak, imam Ebû Yûsuftan olan - bir rivayette - câizdir. Ve lâkin başlanan ibadet, nafile dahi olsa, iptal olunmak lâyık olmadığından[6], tetavvu orucunun dahi - özürsüz - bozulması tecviz olunmamak, rivayetin zahirinin muktezasıdır[7].

Nafile oruca göre ziyafet, hem konuk hakkında, hem ev sahibi hakkında özürdür[8]. Amma, farz ve vacip oruca göre ziyafet özür değildir[1].

---

[1] Bunlardan itak, zikr olunan kefaretlerin dördüne şâmildir. Doyurma ve kisveleme, yemin kefaretine mahsustur. Katil kefaretinde ne doyurma, ne kisveleme vardır. Zihar ve iftar kefaretlerinde siyamdan sonra it'amdır.

[2] Çünkü, bunlarda savm, bir asıldan bedeldir ki, o da - mal ile örtmek - tir. Ondan âciz tahakkuk etmedikçe, o bedele dönülmez. Kefareti vasiyyet eder ve vasiyyeti, malinin sülüsünden muteber olur.

[3] Fatm, çocuğu sütten kesmektir. Fâtime, çocuğunu sütten kesen kadındır. Fatim, memeden kesilen çocuktur. Fıtame, sütten kesilmeye ermek demektir.

[4] Çünkü, âyeti kerimedeki iddet, son günlere yetişmemiştir. Bu mesele, ittifakidir. İhtilâf, ancak nezir suretindedir ki, «iyi olursam bir ay oruç tutmak, nezrim olsun» diye nezr eyleyen kimse, bir gün dahi iyi olsa, - indeş-şeyhayn – tam bir ay için vasiyyet etmek ve İmam Muhammede göre, yalnız sıhhat bulduğu günü kazâ veya -vasiyyet - eylemek lâzım olur.

[5] Nassan mütetâbi olan oruç, dörttür: Ramazan orucunun edası, zıhar kefareti, katil kefareti, yemin kefaretidir. İftar kefareti ise hadis ile sâbit ve o dahi mütetabidir. Yemin kefaretinin tetabuu, meşhur olan tarik ile nakl olunan, İbni Mes'ûd kıraeti iledir.

[6] Malûm olsun ki, nafile olarak başlanan, namaz ve orucu . bilâ özür - bozmak mekruhtur. Kazâ lâzım gelir ise de, hakkındaki delil (katiyyud-delâle) olmadığından, haram değildir. Bir özür âriz olursa, tetavvuu bozmak - ittifakla – mübah olur. Delilin kat'i olmaması, mânânın «âmâlinizin fevaitini riyâ ve süm'a gibi şeylerle iptal etmeyiniz» olması ihtimaline mebnidir.

[7] Dürrü Muhtarda, nafile orucun - özürsüz - bozulmasının cevazını, kazâ niyyetiyle olmak şartiyle takyit etmiştir.

[8] İhvanı dinden birinin ziyafetinde bulunan nafile oruçlu, kendinin savm ve imsak üzere bulunmasından, ziyafet sahibi hoşnut olmayıp, üzülüyor ise, orucunu yer ve sonra kazâ eder. Hadisi şerifte «Bir din kardeşinin hakkı için oruç yiyip onu kaza ettiği zaman, ona bin günlük orucun sevabı

Nafile oruç tutan kimse, her ne hal üzere olursa (yâni gerek bir özre mebni olarak ve gerek hiç bir özre mebni olmayarak) olsun, orucunu bozdukta, kazâ eyler.

Meğer ki, nafile olarak başladığı oruç - menhi olan günlerde - vâki olmuş ola. Onun bozulmasına, kazâ lâzım gelmez.

BAZI TEMRİNLER

ORUÇ MEVZUUNDA BİLİNMESİ GEREKLİ BAZI FIKIH MESELELERİ

Mesele: Nasıl olur ki, bir kimse ramazanda gündüzleyin - özürsüz -âmden iftar etmiş olduğu halde, kefaret lâzım gelmez?.

Cevap: Bu şöyle olur ki, bir kimse ramazan hilâlini yalnız kendisi görmüş olup, hâkim nezdinde, kavli, reddedilmiş bulunuyorsa,

Mesele: Kimdir o ki, ramazanda oruca geceden niyyet etmiş olduğu halde o gün tuttuğu oruç nafile olur?

Cevap: Fecrin tulûundan sonra bülûğa ermiş olandır ki, vücup vaktine erişmeden tutmuş olduğu cihetle onun o günkü orucu, nafile ve tetav-vudur.

Mesele: Hangi saimdir o ki, orucunu - özürsüz - âmden bozduğu halde kazâ dahi lâzım gelmez?

Cevap: Üzerinde kazâ, yâni oruç borcu var zanniyle, kazâya niyyet ederek oruca başlamış olup ta, borcu bulunmadığı, sonradan kendisince tebeyyün eden kimsedir. İşte o kimse başladığı orucu bozabilir ve hiç bir şey lâzım gelmez.

Mesele: Hangi karı ve kocadır onlar ki, mukim ve sıhhatli oldukları halde, ramazanda gündüzleyin - ikrahsız - aralarında münasebet olmakla birisine kefaret lâzım gelip diğerine kefaret lâzım gelmez?

Cevap: Fecrin tulûunu biri bilip, diğeri bilmeyerek - birleşmiş - olanlardır ki, bilene kefaret lâzım gelir. Diğeri yalnız kazâ eder.

Mesele: Kimdir o mükellef ki, ramazanda gündüzleyin mukim ve sıhhatli iken müteammiden ve - ikrahsız - oruç yemiş olsun da, ona kefaret lâzım gelmesin?

Cevap: Günün evvelinde yeyip, sonunda - guruptan önce - hastalanandır ki, yalnız kazâ eder.

Mesele: Hangi mükelleftir o ki, mukim ve sıhhatli bulunup, ramazanda gündüzleyin âmden - özürsüz - iftar ettiği ve o gün hastalanmadığı halde kendisine yalnız kazâ lâzım gele?

Cevap: Oruca niyyet etmemiş olandır.

Mesele: Hangi müslim mükelleftir o ki, ramazan orucunu büsbütün terketmiş olduğu halde, ona kazâ etmek bile, lâzım gelmemiş ola.

Cevap: Yabancı diyarda ihtida etmiş olan şol ecnebidir ki, ramazanda oruç tutmak, müslimlere farz olduğunu bilmeyip, bunun kendisince islâm diyarına gelmesinden sonra malûmu ola.

Mesele: «Makamat» okuyanlar (ramazanda gündüz yiyene bir şey lâzım gelmeyip gece yiyene kazâ ve kefaret lâzım gelir) diyorlar, bu nedir?

---

yazdır.» buyurulmuştur. Ve kendisi için, bu faidei celîle müjde olmuştur. Ademi riza ve teezzi kayıtları Tenvîrul-ebsardan alınmıştır. Bunların muktazası: Ziyafet sahibi onun mücerret huzuru ile hoşnut olmak suretinde, orucun yenilmemesidir. Bu da orada musarrahtır. Asılda, bu mesele- ma kablez-zevâl - olmak kaydiyle takyit olunup: Ziyafet - bâdez-zevâl - olduğunagöre oruç ebeveynden birinin - ukukunu - müstelzim olmadıkça nakz olunmaz, denilmiştir.

Ukûk: Ebeveyne isyan ve muhalefettir. Âsi evlâda âk denir.

[1] Belli günün orucunu nezr eden kimse, ziyafet özrü ile, o günde iftar etmek mübah olur mu? El-cevap: Olmaz.

Cevap: Gündüzün arapçası olan «nehar» toy kuşunun yavrusuna, isimdir. Gecenin arapçası olan «leyl» ağaçkakan kuşunun yavrusuna âlemdir. Nitekim makamatın bir beytinde, şu meal «gündüz ortasında nehar ve gece karanlığında leyl yedim» ifade edilmiştir. Yenilmiş olan nehar ve leylden maksut, zikr olunan piliçlerdir. Ramazanda dahi. mübah olan muftirat gece helâl ve gündüz ise haramdır. Bu mesele, Makamatı Haririnin otuz ikincisindedir.

İSKATI SAVM

İskatı savm dahi, iskatı salât gibi farz ve vacip olarak, meyyitin zimmetinde kalmış olan, oruçlara taallûk eder.

Her günlük oruca, her namaz için olduğu gibi, bir fidye verilmek lâzım gelip, fidyenin miktarı, lüzum ve itasının sureti ve devrin icrası, kitabı salâtın iskat faslında beyan olunduğu veçhiledir[1].

Kazâ olunacak ramazan orucunun günleri malûm olduğu gibi, nezr edilmiş olan savmın günlerinin miktarı dahi, nezr edence malûmdur. Kefareti var ise, o da malûm olmak gerekir. Vasiyyeti de, ona göre olur. Vasiyyetin lüzumu, kazâ lüzumunun fer'idir[2].

Kadınlar, âdet ve lohusalık günlerinde geçen, namazları kazâ etmezler ise de, oruçları ederler.

NEZİR (ADAK) ORUÇLARI

Savm ve salât gibi, kurabat ve taattan olan şeyi nezr eden kimseye, nezrini ifa etmek, âtideki şartlarının içtimaında - vücup tarikiyle - lâzımdır. Âyeti kerimede;

???

[3] ve hadîsi şerifte: «Kim tâat olan bir şeyi nezr ederse onu yapsın, günah olan bir şeyi nezr ederse onu yapmasın.» buyurulmuştur[4]. İcmâ' dahi, taat nezirlerinin ifası, vacip olduğu üzerinedir.

Şartların birincisi: Nezr olunan şeyin cinsinden, farz bulunmaktır,[5]: Namaz, oruç, sadaka gibi.

İkincisi: Nezr olunan şey, kendi için ibadet kasdi olmaktır. Abdest gibi. Başkası için olunanlar, nezr ile vâcip olmaz[6].

Üçüncüsü: Nezr olunan şey, zaten vacip olmamaktır: Beş vakit namaz[7] ve ramazan orucu ve vitir namazı gibi.

---

[1] Salâtın ıskatında zikr olunduğu üzere, kimsenin namazını kimse kılamadığı gibi, kimsenin orucunu da, kimse tutamaz. Hadîsi şerifte «Hiç kimse başkasının orucunu tutamaz, namazını kılamaz ve lâkin tarafından tasadduk eder.» buyurulmuş. Dolayısiyle, meyyitin namazını kılmak ve orucunu tutmak, yahut kendisinin savm ve salâtından, bir miktarını meyyite bağışlamak üzere, fakire para vermek abestir. Meyyiti muahazeden, Cenab-ı Hak, ancak şer'in takdir ettiği, sadaka vasıtasiyle tefaddulen geçer.

[2] Özürler faslının sonlarına, ve kitâb-us-salâtın iskat bahsine bakınız.

[3] Nezirlerini ifâ etsinler demektir. Nezir ki, adamaktır. Aslında vacip olmayanı nefsine vâcip kılmaktır. Menzurun - leh Cenab-ı Haktır. Ayeti kerimede mariz iyadeti ve köprü inşası gibi cinsten vâcip olmayanlar ile tahsis görmüş olduğundan, kendisiyle farziyyet değil, vücup sabit olmuştur.

[4] Bu hadîsi, İmam Buhâri rivayet etmiştir. Hadîste, nezir taat olursa lâzım ve masiyyet olursa gayri lâzım olduğunu natık olup, masiyetin nezrinde lüzum ve vefa şöyle dursun, onun işlenmesi dahi haramdır.

[5] Asılda, vacip ile tabir edilmiş ve farz mânâsı, kasd olunmuştur. Gerek farzı aynı ve gerek farzı kifaye olsun.

[6] Li-gayrihi maksudun mânâsı, maksudu başkası olmaktır: Abdest almak gibi ki, ondan maksut, namaz gibi diğer fiildir. Dürrü Muhtarda «ibadeti maksude kaydiyle meyyitin gasl ve tekfini hariç kaldı» denilmiştir.

[7] Onları evkatının evvelinde edayı nezr etse bak ki, vacip olur mu? Zahir olan vacip olmamaktır. Çünkü, - vücubu muvassâ - dahi olsa, evvelce tahakkuk etmiştir.

Dördüncüsü: Nezr olunan şey, nefsinde muhal olmamaktır: Geçen günün savm ve itikâfını nezr etmek gibi[1].

Beşincisi: Nezr ettiği şey, kendinin malik olduğundan ziyade, veyahut başkasının malı olmamaktır.

Mezkûr şartlara binaen[2] hastanın ziyareti, nezr ile vacip olmaz. Çünkü, cinsinden vacip yoktur. Kulun icabı ise, hakkın icabı ile muteberdir. Çünkü, kul için iptidâ' etmek değil, ittibâ' etmek vardır. Hem de hasta ziyareti, cenazenin teşyii gibi, her ne kadar, kendisinde - hakkullah -var ise de, maksut marizin ve meyyitin hakkıdır. Nezr eden ise, kendi nezriyle ancak Allah hakkı olarak meşrû ve maksut olanı iltizam eder[3].

Abdest almağı nezr etmekle, abdest almak vacip olmaz. Çünkü, abdest, salâtın cevâzı gibi[4] kendinden başka bir şey için olmak üzere meşrû olduğundan, maksudu li-zatihi değil[5], ligayrihidir.

Mescide girmeği nezr etmek dahi böyledir. Velev ki, mescidi haram ve mescidi nebiy (aleyhisselâm) olsun. Gerçi, mescidi harama duhul hususunda, farz ve vacip olan tavaflar, ona mütevakkıf olmak ve farzın - mevkûfu aleyhi - dahi farz ve vacibinki, vacip bulunmak hasebiyle, onun cinsinden şer'î vacip mevcut demektir, ve lâkin - kasd olunmayan ibadet - olmak itibariyle, mescide girme, nezri sahih olmayanlardan sayılmıştır.

Tilâvet secdesi nezr etmekle, secde vacip olmaz, çünkü, zaten vaciptir. Vacibi, icap muhaldir. Hem de Hak vacip kılmışken, kulun vacip kılmasının bir değeri olamaz.

Yüz kuruşa malik olan bin kuruş tasadduk etmeği, nezr ederse, ancak yüz kuruş tasadduk etmek lâzım olur.

Başkasının malı olan koyun için «şu koyunu kurban ve etini tasadduk etmeği nezr ederim» diyenin, nezri sahih olmaz.

İki bayram günlerinin ve teşrik eyyamının orucunu, nezr etmek muhtar olan kavle göre sahih olup[6], vücûben iftar ve vücuben kazâ olur[7]. Sene orucunu nezr eden kimse dahi, mezkûr günlerde iftar edip, sonra onları kazâ eyler.

İtikâfı ve itakı ve farz olmayan namazı ve orucu ve sadakayı ve kurban kesmeği, nezr etmek sahihtir. Çünkü, bunlar hep - cinsinden - vâcip bulunan şeylerdir: Kefaretlerde, tahriri rakabe farzdır. İtikâfın naziri. namazın son kadesidir. Çünkü, İtikâf dahi - vücup vechi üzere - meks ve ikamettir. Hem de, itikâfta namaz için. intizar dahi maksud

---

[1] Ve keza, bugünün orucunu - zevâlden sonra - nezr etmek gibi.

[2] Kıraeti Kur'an, salâtı cenaze, mescide girme, mescit bina etme, huccaca su dağıtma, beyti harâmı imaret, eytama, ikram, hastayı iyadet, kabristanı ziyareti, ravzai mutahharayı ziyaret, meyyiti tekfin, zevceyi tatlik, filân kızı tezviç gibi nezirlerde bulunmakla, bunların biri lâzım olmaz. Çünkü, maksut olan farzlar içinde onlar için asıl yoktur.

[3] Rivayetin zahirinde böyledir. İmam Hazretlerinden, başka bir rivayette, bugün bir hasta iyadet etmek, nezrim olsun, der ise, nezir sahih olup, filân hastayı iyadet etmeği nezr ederse, bir şey lâzım olmaz. Çünkü, marizin iyadeti kurbettir. Hadîsi şerifte: «Hastayı ziyaret eden dönünceye kadar cennet bahçesindedir.» buyurulmuştur. Belli şahsın iyadetinde ise, nezr edene ibadet mânâsından ziyade, belki o zatın gönlünü alarak, kendi menfaatini gözetmek de olabilir.

[4] Teşbih edatı, mushafa dokunmayı da ithal etmiştir.

[5] Kıraeti Kur'an dahi, nezr ile vacip olmaz. Lâkin, kıraetin cinsinden, farz ve vacip olanı vardır. Dürrü Muhtarda mezkûrdur ki, namazların akibinde tesbihatı yâni, otuz üçer tesbih, tahmit, tekbiri nezr edene, nezr lâzım olmaz. Her gün, Nebiy aleyhis-selâma şu kadar salâvatı şerife, nezr edenin nezri lâzım olur.

[6] Menhi olan günü zikr ve tasrih ile: «yevmi nahrın savmını nezr ettim» demekle: yarınki gün saim olmadığı nezr ettim, deyip te, ertesi günü bayram olduğu takdirde arada fark yoktur.

[7] Eğer o günlerde saim dahi olursa, uhdeden çıkmış, yâni - savmı – haram olarak kendi nezrine kâfi olmuş olur.

olmakla mûtekif namazda oturuyor demektir[1]. Farz olmayan namaz ve orucun benzeri, farz olan namaz ve oruçtur. Sadakanın benzeri zekâttır. «Hastam iyi olursa kurban keseyim» diye nezr eden kimse, etini «tasadduk etmek» cümlesini ziyade etmedikçe, ona o nezr ile, bir şey lâzım olmaz. Zira zebhin cinsinden, farz olmayıp, ancak vacip olan udhiye vardır. Sadakanın cinsinden ise, farz vardır ki, o da zekâttır.

Yürüyerek haccı nezr edene, yaya olarak haccı ifa etmek lâzım olur. Çünkü, Mekkei mükerremeye yakın olan, kudretli bir kimseye yürüyerek haccı ifa lâzım olmakla, şer'î şerifte, onun da benzeri mevcuttur. Nitekim, kitâb-ul-hacte gelecektir.

Tasadduku nezirde, nezr olunanın sarf yeri, ona ihtiyacı olan fakirler olduğundan, ihtiyacı olmayanlara, nezir itâsı câiz olmadığı gibi, nezr edene, kendi nezriyle iltizamı lâzım olan şey dahi, ancak - hakkan lillâhi teâlâ -meşru olandır.

Emvat için olan nezrin sıhhati yoktur. Binaenaleyh, evliyai kiramın türbelerine yağ ve mum adamak, sahih olmadığı gibi, bu gibilerin nezir parasını almak dahi, helâl olmaz[2].

Meğer ki, nezir şu veçhile edilmiş ola: Ya rabbi eğer benim hastama şifa ihsan edersen, «yahut» gaibimi reddedersen «yahut» hacetimi kazâ edersen seyyide Nefise hazretlerinin «veyahut» imam Şâfiî hazretlerinin türbeleri kapısında bulunan fakirleri it'am etmek yahut onları mescidlerine hazırlamak ve yahut mescit şerifleri kandillerinin yakılması için, zeytinyağı iştira etmek ve yahut bu gibi işlerine bakanlara para vermek, nezrim olsun. İşte, bu veçhile edilen nezir, «etini filân medrese veya tekke fakirlerine tasadduk etmek üzere Allah için kurban keseyim» diye edilen nezir gibi hem - hakkan lillâh - hem de fakirlerin nefini mütezammin bulunduğu için sahih olur.

NEZRİN HÜKÜMLERİ

Nezir, mutlak ve muallâk olmaktan hâli olmaz. Bir mükellef, nezri sahih olan şeylerden birini, mutlak olarak nezr edip meselâ «iki rekât namaz kılmak (yahut) bir gün oruç tutmak - Allah - için nezrimdir» dediği takdirde, onu edâ ve ifa etmek kendisine lâzım (vacip) olduğu gibi bir şarta muallâk olarak nezr edip te, o şart husule geldiği ve (meselâ): Cenab-ı Hak bana erkek evlât ihsan ederse, on fakiri doyurmak yahut giydirmek nezrim olsun, demiş olup da, erkek evlât ile, merzuk olduğu takdirde dahi nezrini ifa etmek, lâzım olur.

Âyeti kerimede «nezirlerini yerine getirsinler» buyurulmuştur.

Nezri muallâkta, eğer husuli kendince matlup olmayan, bir şarta nezrini talik etmiş ve (meselâ): dargın olduğu şahıs için: «eğer filân ile lâkırdı edersem bir köle âzâdı nezrimdir» demiş bulunur ise, onunla mükâleme etmek istemeyerek, kendisini ona kelâm etmekten meni, kasd etmiş olmakla, lâkırdı ettiği takdirde, tâlikinin zâhiri nezir ise de, mânâsı yemin olduğundan, nezrin ifası ile, kefareti yemin arasında muhayyer olur[3].

Nitekim, «nezrim olsun ki, filânca ile lâkırdı etmem» demek dahi, «ahdim olsun» demek gibi, mahzı yemindir.

---

[1] Cinsiyyetten, surette ittihat aranmamak üzere, mutlak cinsiyyet maksut olduğuna bakarak, itikâfta örf ne ise onu şart kılanlar dahi olmuştur. Kadının ve memlûkün, İtikâf nezrinde bulunmaları, sahih ise de, ifâ için izine ihtiyaç vardır.

[2] Mezkûr nezrin ademi sıhhati, vücuh iledir: Biri bu ki, o nezir mahlûkadır. Mahlûka nezir câiz olmaz. Çünkü, ibadettir. Biri de bu ki, meyyit için nezr edilmiştir, meyyit ise malik olamaz, Biri dahi bu ki, eğer nezr eden, - işlerde tasarruf eden - o meyyit ise ve öyle zan olunuyor ise, o zanda bulunan, kâfirdir. (Tez veren dede tâbirini düşünmeli, veren dede midir, Allah mıdır?)

[3] Sahih ve müftâ bih budur. «Nezir kefareti yemin kefaretidir.» hadîsi, işte bu mânâya yâni, murat edilmeyen şarta muallâk olan nezre mahmüldür. Nezir meselesinde üç kavil vardır. Birincisi: Menzure mutlaka vefadır. Bu, rivayetin zâhiridir. İkincisi: Mutlaka tahyîrdir. Bu nevadir rivayetidir. Üçüncüsü: Eğer kendisince matlup olan bir şarta tâlik etmiş ise, onun husulünde, nezrin ifasına, ve eğer matlup olmayan bir şarta talik etmiş ise, onun husulünde, nezrin ifası ile kefaret arasında muayyer olmasına dâir, olan tafsildir. Bu kavil İmam Muhammedindir. İmam ebû Hanife hazretleri, dahi vefatından yedi gün evvel, ona rücû etmiştir.

Buna kefaretten başka bir şey terettüp etmediği gibi, talâkı talik ve itâkı tâlik misilli hususlarda dahi, şartın husulü indinde, muallâk olan şey, - muhayyer olmaksızın - vaki olur.

Yeminde hânis olmadan (yemini bozmadan) evvel kefaret câiz olmadığı gibi, muallâk nezirde dahi, şartın vücudundan evvel nezri ifâ etmek, câiz olmaz[1].

Muallâk olmayan nezir, zemanen belli dahi olsa, onu zamanının hulûlünden evvel ifa etmek câiz olur: «Filân gün kuşluk vakti, şu kadar rekât namaz nezrimdir» diyen kimse, o kadar rekât namazı, o günden mukaddem veya muahhar dahi, kılabilir.

Nezirde, zaman tâyini, mekân tâyini, dirhem tâyini, fakir tâyini mülgadır: Şabanı saim olmağı nezr edene, recep yahut şevvali saim olmak[2] ve Mekkei mükerremede yahut mescidi nebevide veya mescidi aksâda edâsını nezr eylediği, nafile namazı Mısırda kılmak[3], ve şu dirhem veya dinarı sadaka etmek nezrim olsun diye tâyin eylediği, dirhem veya dinara bedel, başka bir dirhem veya dinar tasadduk eylemek, ve filân fakire vermek nezrimdir, dediğini diğer bir fakire vermek, câizdir.

Mülkiyetinde olan köle veya cariyenin âzâdını nezr eden mükellef, onu ifa etmek kendisine lâzım, ve âzât etmezse günahkâr olur. Nezrin ifâsı, hüküm altına girmediği için, hâkim olan müdahale edemez.

FIKIH BİLMECELERİMİZDEN

Mesele: Ayın evvelinden ve âhirinden — alet-tevali — birer gün, oruç tutmak nezrim olsun, diyen kimse, ne yapmalıdır?

Cevap: On beşinci ve on altıncı günleri tutmalıdır.

Mesele: Hangi mükelleftir o ki, filân iş olduğu gün, oruç tutmak nezrim olsun diye bir husus tâyin ederek, savmı nezri, ona talik etmiş ola da, günün birinde, o husus vukua gelmiş olduğu ve o gün ramazan ve bayram olmadığı[4] halde, onun oruç tutması lâzım gelmeye?

Cevap: — O kadındır ki, nesrini kendi âdetini göreceği güne, tâlik etmiştir. Savmı kabul etmeyen bir güne muzaf kıldığı, için nezir sahih olmamıştır.

İTİKÂF BABI

İtikâf, haps ve men' ve bir şeye ikbâl ve mülâzemet mânâlarınadır ve taât kasdiyle kendini mescide hapsetmektir.

Ekseriyetle oruçsuz olmadığı ve ramazanı şerifin sonlarında mesnun bulunduğu için, İtikâf fıkıh kitaplarının kitâb-us-savm bahsine geçmiştir. Hattâ, Vikâyede «İtikâf: sâimin onu niyyet ederek, cemaat mescidinde meks etmesidir» diye tarif olunmuştur.

İtikâfa girene, mûtekif yahut âkif denir.

İtikâf: Erkeğe göre, ezan -okunup ikamet alınır, yâni cemaatle beş vakit namaz kılınır olan cami içinde, ve kadına göre, evinin mescidinde — ki namazgâh ittihaz ettiği odasında veya köşesinde demektir — İtikâf niyyeti ile, meks ve ikamettir.

İtikâf meşrudur ve meşruiyyetine, kitap ve sünnet delildir. Kitabı kerimde:

---

[1] Şu illet benden giderse, diye nezr eden kimseye, illet gidip sonra yine avdet eylerse, bir şey lâzım gelmez.

[2] Şevvalde sâim olduğuna göre, oruca yevmi fıtırdan sonra başlar ve onu kazâ eder.

[3] Çünkü, sıhhat yakınlık itibariyledir. Mekân itibariyle değildir. Zira salât, bütün beden ile - Allahı tâzim - dir. Bu mânâda emkinenin hepsi birdir. Gerçi fazilet mütefavittir: Hadîsi şerifte varit olduğu üzere namaz kılmak, ramazan tutmak, İtikâf etmek için, mescidi aksâ, mescidi saireden, ve mescidi nebevî mescidi aksadan, ve mescidi harâm mescidi şerifi nebeviden, biner derece efdaldir.

[4] Ramazanı nezr etmenin hükmü yoktur. Bayramı nezr edenin, nezri sahih ve iftar ve kazâ etmesi lâzımdır.

buyurulmuştur. Bu kavli kerîm mefhumunca, İtikâfın kurbiyyet ve ibadete muhtas olan, mescidde ifâsı ve mübah olan — muvakaanın — mutekiften nehyi, İtikâf için, kurbet ve meşruiyyet delili olduğu gibi[1], Hazreti Aişe ve Ebû Hureyre radiyallahü teâlâ anhumanın rivayetleri üzere, Nebiyye Ekrem sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin, Medinei münevverelerine, duhullerinden (yâni savmın farziyyetinden) âhiri ömürlerine değin, ramazanın son on gününde itikâf etmiş oldukları dahi, İtikâfın meşruiyyetine, sünnetten delildir.

Bu muvazabet ve müdavemeti seniyye[2], eğer sahabeden onu terk edenleri, ademi inkâra makrun olmasa — derecesine göre — herkes hakkında vücup delili, olurdu.

İtikâf, imam Zührînin tâbiri veçhile, amellerin en şereflisidir. Çünkü, mutekif sâim olmakla beraber namaza müntazir olduğu için, hem de daima salâtta demektir. Netekim, hadîsi nebevi nâtıktır. Salât ise, kurb ve inkıta halleridir.

İtikâfın: aksamı, şartları, sebebi, rüknü, hükmü, sıfatı, âdâp ve mahâsini ve müfsidat ve mahzuratı, vardır.

İtikâf aksamı: vâcip, sünnet, müstahap olmasıdır[3].

İtikâf, nezr olursa vâcip ve ramazanın son on günlerinde sünnet ve bunlardan mâdâda müstahap olur.

Bunlardan birinci ve üçüncü kısımlar için, zaman muayyen olmayıp, bir kimse meselâ, istediğinin olmasına talikan ve yahut hiç bir şeye talik etmemekle kendi arzusu üzerine nezr ederek İtikâfı, ne vakit olsa istediği müddetçe nefsine vacip kılabileceği gibi, nezirsiz itikâfa niyyet ederek bir camide bir müddetçik nâfileten dahi, mutekif olabilir.

İkinci kısım, ancak ramazanı şerifin yirmisinden itibaren sonuna kadar olur. Binaenaleyh, onun vakti ve müddeti bellidir.

Birinci ve üçüncü kısımlar arasında dahi, bir fark vardır ki, birinci kısım olan İtikâf, vacip ve onda oruç şart olduğundan, bir günden eksik olamaz. Bu cihetle, onun da en az müddeti, belli demektir. Üçüncü kısım olan nafile İtikâfın — ramazanın yirmisinden sonra olmamak üzere — her ne vakit olur ve her ne müddet tutulur ise, olabileceğinden, onun ne vakti ve ne müddeti belli değildir. Hattâ, camiye giren kimse, gece dahi olsa, çıkıncaya kadar itikâfa niyyet ederse, orada kaldığı müddetçe, nafile olarak mûtekif olur ve camiden çıkmakla, İtikâfı sona erer[4].

İtikâfın şartları: Niyyet, mescidi cemaat, oruç, âdetten ve lohusalıktan taharettir.

Bunlardan niyyet[5] umumî şarttır ki, niyyetsiz hiç bir İtikâf olmaz.

Nefsine İtikâfı vâcip kılmak isteyen kimse, kalbî niyyetle iktifa etmeyip, onu lisanen dahi, söylemek gerektir.

Nezir nutuksuz olmaz. Çünkü, nezir niyyet gibi değil, lisanın müteallikatındandır. Niyyetin ise mahalli, kalbtir.

Cemaat mescidi, vâcip ve sünnet kısımları için, erkeğe şarttır[1]. İtikâfın efdali, Mescidi haramda sonra Mescidi nebevide, ondan sonra da Mescidi aksâda olandır.

---

[1] Vel-âkifine kavli keriminden ve Hazreti Zekeriyyâ ve Meryem aleyhimesselâm kıssaları hakkındaki, âyâtı kerimeden, tikâfın - şer'i kadim - olduğuna dahi, istidlâl olunur.

[2] Ezvacı tâhirat dahi, asrı saadetten başlayarak kendilerinden sonra dahi, itikâfa devam etmişlerdir.

[3] Müstahap ve diğer tâbir ile, mendup sünneti gayri müekkede demektir. Nitekim, kitab-ut-tahârede tarif olunmuştur. İtikâf babında müstahap kısmına, nefel namı dahi verilmektedir ki: Maksut, vâcip ve müekked sünnet olmayan demektir.

[4] Hattâ iki cihete kapıları olan camilerin dahillerini yol edinmek câiz olmadığı halde, taharet üzere gelip geçmek için, şer'î çare budur, yâni İtikâfı niyyet etmektir.

[5] Bununla, akıl ve İslâmı şart kılmağa hacet kalmamıştır. Çünkü, mecnunve kâfir, niyyet ehli değillerdir.

Sâir camilerdeki fazilet, cemaatin çokluğuna göre, değişir.

Oruç dahi, yalnız vâcip kısmında şarttır. Vacip İtikâf, vâcip olan savm ile olacağından, savmı tetavvû ile sabahladığı gün, İtikâf etmeği nezr etmekle, İtikâf etmiş olmaz,

Menzur itikâfta, oruç meşrut olduğuna mebni, bir gecenin[2], yahut — yeme ve içmede — bulunduğu bir günün itikâfını, nezr eyleyenin nezri, muteber olmaz. Ve bir ay — oruçsuz — İtikâfı nezr edene, hem İtikâf ve hem oruç, vâcip olur.

Ramazan itikâfını nezr edenin nezri, sahihtir. O kimse ramazanı sâim olup da İtikâf etmese, bir ay mütetabian İtikâf edip, sâim olmak lâzım gelir. İtikâf etmeyip, diğer ramazan hulûl ederek, mûtekif olsa, itikâftaki oruç nezri sebebiyle, oruç zimmetinde borç olarak kaldığına ve orucun itikâfsız tutulması câiz olamayacağına binaen, onun, o İtikâfı kâfi olmaz. Nitekim, bir ay İtikâfı nezir edip te, ramazanda mutekif olanın, İtikâfı dahi kâfi olmaz. Oruç nezr ettiği ayda, iftar edip de, sonra bir ay, orucunu — İtikâf la — kazâ etse, olur. Yalnız bir günün itikâfını nezr etmekte, gece dahil olmayabilir ise de, birden ziyade günün itikâfını nezr etmekte, geceler dahi, niyyeten tahsis ve istisna edilmediği takdirde, nezre dahil olmuş olacağından, camiye ilk gecede, — guruptan evvel — girip, son günde — guruptan sonra — çıkmak lâzım gelir. Geceleri — istisna ederek — yalnız gündüzleri İtikâf etmek üzere, nezr eylemek dahi, sahih ve yalnız gündüzleri mutekif olmak, lâzım olur[3]. Yalnız gecelerin itikâfını nezr etmek, geceleri oruç tutulamadığı için, sahih değildir.

İtikâfın vücubünde, gece dahil olmadığına göre, İtikâfı ayırarak etmek câiz, ve geceler dahi dahil olduğuna göre, itikâfta tetâbû lâzımdır[4].

Binaenaleyh, bir ay yahut otuz gün itikâf etmeği nezr eyleyen kimseye — aralıksız — itikâf eylemek lâzım gelir[5].

Muayyen günün yahut muayyen ayın, itikâfını nezr eden kimse, o günden, o aydan mukaddem İtikâf etse, yahut mescidi haramda İtikâfı nezr eden başka bir camide, itikâf eylese, câiz olur[6].

Geçmiş bir ayın İtikâfını nezr etmek, muteber değildir[7].

Sıhhatli halinde, bir ay itikâfı nezr edip te, ifa edemeyerek, vefat eden kimse, her gün için, bir sadakai fıtır vasiyyet etmek lâzım gelir.

Hasta olduğu halde bir ay itikâfı nezredip, iyi olamayarak vefat eden kimseye, bir şey lâzım gelmez.

Oruç, nezr edilen itikâfta meşrut ve mesnun olan itikâfta ise, zaten mevcut olup, âdet ve lohusalık hali, savma mâni olmakla, kadınlara göre, onlardan temizlik dahi, itikâfın şartıdır.

Nafile itikâfta[1], oruç meşrut olmadığından, onlardan taharet, cevaz ve halâliyyet içindir.

---

[1] Kadın evi içindeki namazgâhında, itikâf edeceğinden, her ikisine şâmil olmak üzere, İtikâfın şartı mescidi mahsusta olmak denilir. Eğer kadın evi içinde, kendisine namazgâh tâyin etmemiş ise, onun itikâfı da sahih olmaz. Nitekim, erkek için dahi, cemaat mescidinin gayride, vacip ve sünnet olan İtikâf, sahih olamaz. Cemaatle edayı salât meziyyeti olmadığı için umumî namazgâhlarda dahi İtikâf edilemez.

[2] Meğer ki, leylen ve neharen diye, gündüzle beraber gecenin itikâfını dahi, nezr etmiş, ola.

[3] Niyyeten tahsis, bir aydan az olanlar hakkında câri olabilir. Ay, mukadder zamana isim olmakla, onda istisna tasrih edilmedikçe, tahsis niyyetinin tesiri olmaz.

[4] İtikâf, oruç gibi olmayıp eczası bitişik bulunduğu için, onun itlâki dahi tetabuu, tasrih hükmündedir. Ayrılmak tasrih edilmedikçe, tetabû sakıt olmaz. Oruç ise, kendisine mahal olmayan, gece araya sokulmakla nefsinde eczası ayrılmıştır. Binaenaleyh, savmın nezrinde tetâbû tasrih olunmazsa, lâzım olmaz.

[5] Lâkin zevcenin - belli edilmeyerek - bir ay itikâfı nezr etmesinde, zevcinin tevaliye mânî olmak hakkı vardır.

[6] Nezir ahkâmının sonlarını okuyunuz.

[7] Nezrin lüzumu hakkındaki dördüncü şarta bakınız.

Cünüplük savme münâfi olmadığından, ondan taharet, vâcip olan itikâfta bile şart değildir. (Mûtekif câmi içinde, ihtilâm olabilir.)

İtikâfta bülûğ şart olmadığından, mümeyyiz sabinin itikâfı sahihtir.

Hürriyet ve zukûret dahi itikâf için, sıhhat şartı değildir.

Kadının kocası var ise onun, ve hanımının veya efendisinin izniyle, köle ve cariyenin itikâfları sahihtir.

Zevcesinin itikâf etmesi için, zevc izin verdikten sonra, menetmek câiz değildir[2]. Efendi, izinden sonra, memlûkunu menedebilir. Ancak o men'inden dolayı günahkâr olur[3].

Kadın ve memlûkün itikâf nezr etmeleri sahih ise de, nezri ifâ etmeleri, izne mevkuf olduğundan, izin almayarak, itikâfı nezr eden kadını, zevci ondan menedebilir. Memlûkün dahi, nezrine sahibi mâni olabilir.

Ya rizalariyle ve yahut zevce, bâinen mutallâka köle, veya cariye, âzât olduktan sonra, nezri ifâ ederler.

Bir ay itikâfa izin veren zevcin, zevcesi aralıksız itikâf etmek istedikde, zevci ona müteferrik itikâfı emredebilir[4].

Belli bir ayın itikâfına izin vermiş olmak suretinde, zevcenin, aralıksız itikâf etmesine, zevç mâni olamaz.

İtikâfın sebebi: Manzure göre, nezirdir. Menzurun gayriye göre, sevabın talebine sebep olan sevinçtir.

İtikâfın rüknü: Mescidi mahsusta meks etmektir[5]. Nafileye göre. hangi camide olursa olsun, velev az müddet içinde ve hattâ maşiyen husule gelmiş bulunsun.

İtikâfın hükmü: Sevaba nâil olmak isteğidir. Sevap derece derecedir. Nezr edilende, vâcibin sukutu dahi, itikâfın hükmündedir.

İtikâfın sıfatı: Sünneti müekkede ve kifâye olmasıdır[6].

İtikâfın âdâbı: Ancak hayır söylemek[7] ve mesnun olan itikâfı fevt etmemek ve camilerin efdalini veya cemaati çok olanını seçmek[8] ve zikre ve Kur'ânı Kerim tilâvetine ve hâdis ve siyer kıraetine ve salihlerin menkıbelerini mütalâaya ve dinî kitaplara müdavim olmaktır.

İtikâfın mehasini hesapsızdır. Mutekif kalbini, dünya umurundan ayırarak, kendini mevlâya teslim ile hak dergâhına sığınmış ve düşmanın mekrinden, hâfızı hakikînin himayesine iltica etmiş ve hal dili ile: «Rabbim beni mağfiret etmedikçe, ben bu kapıdan ayrılmam» demiş olur[9].

İtikâfın müfsidatı: Mescidi mahsustan, hacetsiz çıkmak, cinsî münasebette bulunmak ve o cinsten kötülükler, cinnet ve bayılmaktır.

---

[1] Maksut, vâcip ve sünnet olmayan, müstahap kısmıdır.

[2] Etse de sahih olmaz. Zevceye verilen izin, menafiini kendisine temlik demek olup, o dahi mülk ehli bulunmakla, ondan rücû olunamaz.

[3] İzin verilmekle, memlûke nefsinin menâfii, iâre edilmiş demektir. Ondanrücû olunabilir. Şu kadar ki, vadinden hulf olduğu için mekruhtur. Mükâtib için,izinsiz itikâf etmek vardır. Ve efendi, onu menedemez. Çünkü, mâkâtib tasarrufunda hür gibidir.

[4] İtikâfta tetabûun lüzûmundan yalnız bu müstesnâdır.

[5] Mescidi mahsus tâbiri, cemaat mescidinden eam olarak, kadınların ev içindeki itikâf mahallerine dahi, şâmil olmak üzere, ihtiyar olunmuştur.

[6] İtikâfı terk eden belde ahalisi, isaet etmiş olurlar.

[7] Günah olmayan sözü söylemekte, beis yoktur.

[8] Üç mescit bahsine bakınız. Bu da erkeğe göredir. Kadın hakkında fazilet,evine müdavemettir.

[9] Hadisi ilâhide: «Kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.» buyurulmuştur.

Mûtekifin, yemesi, içmesi, uyuması, ihtiyaç olan şeyi satın alması, mescitte olur.

Eğer, bunlar için çıkarsa itikâfı kalmayıp, bozulur.

Mûtekif, bulunduğu mescitten, şer'î veya tabiî, yahut zarûrî hacetin gayri surette, çıkamaz.

(Şer'î hâcete mebni çıkış), mûtekif bulunduğu mescitte cuma namazı kılınır olmamakla, onu sünnetleriyle beraber, kılabilmek için, başka bir camiye veyahut ezan okumak için, mescit dışında bulunan minareye, çıkmaktır.

(Tabii hâcete mebni çıkış), büyük ve küçük abdest bozmak ve hades ve necisten temizlenmek için, çıkmaktır[1].

(Zarurî hâcete mebni çıkmak), içinde bulunduğu mescitten, kerhen çıkarılmak ve yahut nefsi ve eşyası hakkında tehlike duymak sebebiyle başka bir camiye, intikal için çıkmaktır.

Zikrolunan hâcetlerin gayride[2], mûtekif mescitten çıkmakla, itikâf fâsit olur.

Nezr ettiği sırada, hastayı iyadet ve cenaze namazı ve ilim meclisinde bulunmak için, mescitten çıkmayı, şart kılmış ise, onlar câiz olur.

Tabiî hâcet için çıkıp da, hasta iyadetine ve cenaze namazına giderse, bunlar kendinin maksudu olmayarak gelmiş olması takdirinde câiz olur.

Mezkûr hâcet için çıkıp da, ondan fâriğ olduktan sonra, sebepsiz durup beklerse —indel-imam— itikâf bozulur.

İtikâf esnasında — cinsî münasebet — her nasıl olsa, itikâfı müfsittir: gerek amden, gerek unutarak ve gerek geceleyin, gerek gündüzleyin olsun ve inzâl, gerek vâki olsun ve gerek vâki olmasın.

Onun sebepleri ki, dokunma, öpme, sarmaşma, oynaşma gibi olan evveliyattır. Bunlar inzal ile neticelenirse, itikâf fasit olur[3].

Arası kesilmedikçe, delilik ve bayılma —ihtilâfsız— itikâfı müfsit değildir.

Eğer mûtekif günlerce, baygın veya mecnun olursa, itikâf fasit olur, ayıldığında itikâfına yeni baştan başlamak lâzım gelir.

Senelerce mecnun kalıp, sonra iyileşirse kazâ eder.

Bunak olup da, birkaç sene sonra, iyileşene dahi, kazâ lâzım olur.

İtikâfın mahzurları ki, mekruhatına dahi şâmil olmak üzere, memnûatı demektir: Cinsî münasebat (muvakaa) ve evveliyyatı, ve mescide ticaret için emtaa getirilmesi ve ibadet itikadiyle susmak, ve lüzumsuz, münasebetsiz kelâm söylemektir[4].

İbadet itikadına mukarin olmayan sükût, mekruh olmaz. Dil mâsiyetinden korunmak için sükût, ibadetlerin en büyüklerindendir[5].

---

[1] Habes ve hades tâbirleri için, kitâb-ut-tahâreye bakınız. Gusl etmek ve abdest almak, hâceti şeriyyeden ise de, onlar sebepleri itibariyle, tabiî hâcetlerden sayılmıştır. İğtisâl eden de maksat sebebi ihtilâm olandır. Çünkü, onun gayri, itikâfı müfsittir.

[2] Velev ki, hastayı iyadet veya cenaze namazı ve teşyii, yahut suya düşeni, yananı kurtarmak veya şehadet edası, için çıkmış olsun. Velev ki, şehadete veya cenaze namazına kendisi, tâyin edilmiş olsun. Asılda belirtilen, şehadetin edası zarûrî hâcet olarak, zikredilmiş bulunmaktadır.

[3] İtikâf yerinde ihtilâm, itikâfı müfsit olmadığı giibi, yalnız nazar ve tefekkür ile vukua gelen inzâl dahi, itikâfı müfsit değildir. Mescidi kirletmeyerek, orada yıkanmak mümkün olursa, câizdir. Ve illâ çıkıp yıkanarak, mescide döner. Cami içinde ibrik ile abdest almak dahi bunun gibidir. Bunlar, halı ve hasır ile döşenmiş olan, bizim camilerimizde olamaz.

[4] Kadına göre, cemaat mescidinde itikâf etmek dahi, mahzurattandır.

[5] Hayırsız söz söylemek, mûtekif olmayana dahi, câiz değildir. Mûtekife onun câiz olmaması evleviyyetledir. Hayırsız söz, mekruhtur. Hâcet sırasında, mübah olan söz, hayır olmak zâhirdir.

Sibab (söğüşme) ve cidal (kavga), itikâfı ifsat etmez.

İtikâfın mahzurlarından olan hususatta, teammüt ve nisyan, gece ve gündüz ihtilâfı yoktur: Cinsî münasebet, ve bilâ ihtiyaç çıkış gibi ki, bunlar her nasıl ve ne vakit olsa, itikâfı ifsat eder.

Oruç mahzurlarından olan hususlarda, teammüd, nisyan ve gece, gündüz muhteliftir: yeme ve içme gibi ki, bunlar gündüz ve amden olmadıkça, orucu ifsat etmez[1].

SADAKA-İ FITIR

(FİTRE)[2]

Bu babın mesaili, sadakai fıtrin hakikatine, sıfatına, cinsine, miktarına, hükmüne, sebebine, rüknüne, masrifine, vücubü vaktine ve istihbabına dairdir.

Sadakai fıtrin hakikati: Ancak geçinmeği mütezammin, bir ibadet olmasıdır[3]. (Sadaka) tesmiye olunması ve sâim için tuhra (yâni pak) olması, ve edasında niyyetin meşrut bulunması, onun ibadet olmasını göstermektedir.

Onda geçinme mânâsı dahi bulunduğundan, malî ibadette meşrut olan, ehliyyet kemali şart kılınmamıştır. Zengin olan sabî ve mecnunun malına da terettüp eder[4].

Sadaka: verilmesiyle — Allah indinde — sevap kasdolunan atiyyedir.

Cümlede — muzâfunileyh — vâkî olan, fıtırdan, fıtır günü maksuttur ki, o günün sadakası demektir. Fıtır zekâtı dahi denir[5]. Bu izâfette, onun, o gün geçirilmeyerek, edâ olunmasına teşvik vardır.

Sadakai fitnn sıfatı: Nisâba malik veya nisabın kıymetine malik olan, her hür ve mükellef müslime, geniş mânâlı vücup ile vacip olmasıdır.

Nisap: Her şeyin asıl ve mercii mânâsına olarak, şer'î örfte, zenginliğin esası sayılan, — mal miktarına — itlâk olunur ki, gümüşe göre, iki yüz dirhemden ibarettir[6].

Borçtan ve aslî ihtiyaçtan fâriğ ve fazla olarak, o miktardaki mala — aynen veya kıymeten — malik olan kimse, zengin sayılıp, kendisine, dört hüküm, taallûk eder:

1 — Sadakai fıtrin vâcip olması,

2 — Kurban kesmenin vâcip olması,

3 — Yakınlarının nafakasının vâcip olması,

4 — Sadaka almasının haram olmasıdır.

Hâcet yok ise, değildir. Camiye mübah söz söylemek üzere, girip konuşmak, ateşin odunu yemesi gibi, hasenatı imha edici, bir mekruhtur. Namaz için, girip te, mübah söz söylemek, böyle değildir.

[1] Mûtekif geceleyin içki içmek veya başkasının malını yemek gibi, dinî mahzuru irtikâp ile, itikâfı fasit olmaz.

[2] Mâlî vazifelerden olmak itibariyle, fıtır sadakasını fukaha, kitab-uz-zekâtın sonunda zikretmişlerdir. Tabiî tertibe riayetle, biz onu buraya aldık.

[3] Buradaki mânâda geçinmek, bir kimsenin - ölmeyecek kadar – yiyecek ve zahiresidir.

[4] Mir'atte böyle göstermiştir. Tuhrei-sâim tâbiri, hadîsten alınmıştır. Tuhrei sâim demek, saimden oruç halinde vâki olan, kirlilik ve taksirat için, paklık demektir.

[5] Sıdk ve ihlâs ile verildiği veyahut mütesaddıkın mesûbâta rağbetinin sıdkını izhar eylediği için, sadaka tesmiye olunmuştur. Nitekim, zevcin zevceye rağbetinin sıdkını izhar ettiğinden dolayı, mihri muaccele - sıdâk - denilmiştir. Zekât tâbirinde, tuhre mânâsı mülâhaza olunmaktadır. Ona fıtır zekâtı, ramazan zekâtı, oruç zekâtı dahi denilmektedir.

[6] Nisabın şart kılınması, şunun içindir ki, sadakai fıtır ancak fakirlerin doyurulması için vacip olmuştur. İgnâ ise, gınâsız olmaz. Şer'i gına dahi, nisâb ile mukadderdir. Borç ve aslî havayiçten fâriğ ve fazla olmasının şart kılınması, ihtiyaç içinde olanın yok gibi olmasındandır. Bu bapta, nemâ ve havelan şart değildir. Ev ve ev eşyası, elbise ve at, silâh ve hizmet köle ve câriyesi, hep aslî havayiçtendir.

Sadakai fıtır, dört cins şeyden verilmek, vâcip olur: Buğday, arpa, kuru hurma, kuru üzüm.

Bunlardan, âtîdeki miktar veçhile, ya aynen veya kıymetlerinden verilir.

Sadakai fıtrin miktarı: Buğdaydan yahut buğday unundan veya bulgurdan, yarım sâ'dır.

Arpa ve kuru hurma veya kuru üzümden, bir sâ'dır[1].

Sâ: Bir ölçektir ki, — rıtli irâkî — ile sekiz rıtıldır.

Bir — rıtli irâkî — veznen yüz otuz dirhem olmakla, bir sâ' bin kırk dirhem ve yarısı beş yüz yirmi dirhemdir.

Bunların kıymetini (nakden bedelini) dahi, vermek câizdir.

Bolluk olup da, fakirin muhtaç olduğu şeyler, bulunduğu zamanlarda kıymetini vermek — ihtiyaçlar mütenevvi olduğu ve para ise, hâcâtı karşılamada süratli bulunduğu için — efdaldir.

Darlık ve pahalılık zamanlarında — aynen verilmesi — paradan efdaldir.

Sadakai fıtrin hükmü: Dünyada vâcibin uhdesinden çıkmak ve ahirette sevaba ulaşmaktır.

Sadakai fıtrat sebebi: Mükellefin kendi nefsi ile mutlak ve kâmil velâyetle, kendinin idare ve velâyeti altında olan, köle ve cariyesi ve küçük olan fakir çocuklarıdır.

Nisâba malik olan mükellef, hem kendi nefsi, hem de bâliğ olmamış, fakir bulunan çocukları ve ticaret için değil de[2], hizmet ve istifraş için olan câriye ve köleleri için, sadakai fıtır, verir. Memlûkü velev, gayri müslim yahut müdebbir veya Ümmü-veled olsun![3].

Babası ve validesi için, vermediği gibi, kendi zevcesi[4] ve büyük çocukları için dahi, vermez. Küçük çocuğunun dahi, kendi malı olduğu takdirde, sadakai fıtrini, onun kendi malından, verir.

Sadakai fıtrin rüknü: Onu, masrifine tediyeden ibarettir.

Sadakai fıtır dahi, zekât gibi temlik olunur. Taam bağışlamakla, edâ edilmiş olmaz.

Sadakai fıtrin masrifi (sarf yeri demektir): Zekâtta olduğu gibi, müsliminin fakirleridir.

Zengine ve zimmîye verilmez[5]. Usul ve furûdan olan fakirlere ve zevceye ve kendi memlûküne ve mükâtibine dahi, verilmez.

Herkes kendi fıtrasını bir fakir müslime verir. Müteaddit kimseler dahi, sadakai fıtralarını, bir fakire verebilirler.

Bir sadakai fıtrin, birden ziyade fakire dağıtılması dahi, — ihtilâflı olarak — câizdir[6].

Niyyet ile verilir. Fıtranın ayrıldığı sırada, edilen niyyet dahi, kâfi olur. Fakire verir iken, bildirmek lâzım değildir.

Sadakai fıtrın vücubü vakti: Fıtır gününün sabahıdır ki, şevvalin ilk gününün fecrinden itibaren, itâsı vâcip olur[1].

---

[1] Kuru üzümü, kuru hurma gibi saymak, İmameyn kavli ile Hazreti İmamdan bir rivayettir, müftâ-bih olan budur. Diğer rivayette, kuru üzüm buğday gibidir.

[2] Ticaret için olan köle ve cariyelerin, sadakai fıtri yoktur.

[3] Mükâtip olan köle için, sadakai fıtır vermek, onda velâyet hakkı olmadığından, efendiye vacip olmadığı gibi, mükâtibin kendisine de, vâcip olmaz. Çünkü, elinde bulunan efendisinindir. Müşterek olan kulda dahi, şeriklerinden her birinin velâyeti kasır olmakla, sadakai fıtır, biç birine vâcip değildir.

[4] Zevcesinin fitresini vermek zevc üzerine vacip değildir.

[5] Zimmiye verilmemesi, müftâbih olan, İmam ebû Yûsufun kavlidir.

[6] Asılda böyle mezkûr ise de, İbni Nüceym, fetvalarında: «Bir sadakat fıtrı, fakirlerden birkaç kimseye vermek câiz olmaz. Vâcip olan, bir fıtrayı, bir fakire vermektir» diye mezkûrdu.

Ondan evvel veya sonra olarak, vermek dahi câizdir[2].

Vücubün tahakkukundan evvel vefat edene, veya fakir düşene sadakai fıtır vâcip olmadığı gibi, ondan sonra doğan veya müslim olan, yahut zenginleşen için dahi, sadakai fıtır, vâcip olmaz.

Sadakai fıtrin istihbabı vakti: Bayram namazına çıkmadan evvelcedir[3].

Bir özre mebni, oruç kendisinden sakit olandan, sadakai fıtır sakit olmaz. Özre mebni oruç tutmayan dahi sadakai fıtri verir.

Dediler ki, sadakai fıtri, ihraç ve itâda, savmın kabulü ve arzuya nailiyyet, felâh ve sekeratı mevtten halâs, kabir azabından necat vardır.

KİTAB-UZ-ZEKÂT

(ZEKÂT)

Zekât, senelik bir malî ibadettir ki, müslimlerin zenginleri, seneden seneye, mallarının kırkta birini, müslimlerin fakirlerine vermelerinden ibarettir.

Nemâ ve taharet, mânâlarından müştaktır.

vâdi kerimine mebni, mal için zekât, berekât ve artmayı mucip olduğu gibi, hem de tahareti, muciptir.

Taharet, mala teallûk edip onun, - hakkullahın - çıkarılarak mustehak olanlara itasiyle temizlenmesi, hâsıl olduğu gibi, mûtî nefis için dahi taharettir ki, onu buhl pisliklerinden ve muhalefetten, temizler.

???

âyeti kerimesindeki (sadakat), zekâttan ibaret olduğu gibi,

Kulun ubûdiyyetteki sıdkına delâletten dolayı, zekâta şeriat dilinde (sadaka) dahi denilmiştir.

kavli kerîmindeki (sadaka) dâhi, zekâttır.

Malûm olduğu üzere, sevap için hibe edilen, yâni, karşılıksız fakire temlik kılınan mal diye tarif olunan (sadaka) farz ve tetavvû olmaktan hâli olmayıp, tetavvû olan sadaka, belli değil ise de[4] farz olan sadaka, - miktaren ve masrifen - bellidir ki, bizim mevzuumuz olan zekât, işte odur[5].

Zekât lâfzı: Tasrif (çekim) yönünden, salât lâfzı gibidir. Zekât vermeğe tezkiye[6] ve verene - musallî vezninde - müzekkî denir.

---

[1] Buna binaen dediler ki, kölesine: Fıtır günü geldiği vakit, sen âzâdsın, diyen kimsenin, kölesi bayram günü azat olur. Ve aralıksız, âzattan evvel, o kölenin sadakai fıtrini vermek, o kimseye vâcip olur. Çünkü, meşrût vücutta, şarttan muahhardır. Ona mukarin değildir.

[2] Hakkındaki emir mutlak yâni, bir vakit ile mukayyet olmadığından, onun vücubü, geniştir ki, müddeti - ömür içinde, müteaddit seneler için, toptan veya müteferrikan veyahut sene be sene müstahap olan vaktinde edâ olunur. Bir kimse, sadakai fıtri, ramazan girmeden vermek câiz olur mu? Elcevap: Olur.

[3] Fecrin tulûundan sonra amelen bi-emrihi ve fiilihi, sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem.

[4] Bir hurmanın yarısı dahi, tesadduk edilebildiği ve fakir, her kim olursa sadaka verilebileceği cihetle, tesaddukta mikdaren, tâyin olmadığı gibi, masrifen dahi, tâyin yoktur. Tebeadan olan, gayri müslime dahi sadaka verilir. (Bir kimse, zimmiye sadaka verse câiz olur, verene sevap olur mu? El-cevap: Olur.)

Harbîye sadaka verilmez. Mümtehine sûresinin 8 ve 9 uncu âyeti kerimelerini (humuz-zâlimûn) lâfzına kadar okuyunuz.

[5] Şerân mâle taallûk eden hukuk, on nevi olarak sayılır: zekât, sadakat, humus, öşür, haraç, cizye, sadakai fıtır, kefaret, nafakat.

[6] Tezkiye, senâ mânâsına da gelir.

Zekât lâfzı: Tasrif (çekim) yönünden, salât lâfzı gibidir. Zekât verne, şartına, müteallıkına, masrifine dair olmak üzere, mütenevvidir.

Zekâtın hakikati: Mali mahsusu, şahsı mahsusa temliktir.

Mali mahsus: Kırkta bir demek olan öşrün dörtte birinden ve onun makamına kaim olan, malın cüzünden ibaret olup, şahsı mahsus dahi: Masrifinde mübeyyen bulunan müslim fakirdir.

Zekât, vücup ile mevsuf olmak ve taalluku itibariyle vücup, mükellefin fiillerinin sıfatı olup, fıkıh ilmi mevzuu dahi, mükellefin fiili bulunma hasebiyle zekâtı, mükellefin fiili olan temlik ile, tarif etmek, sahih olduğu gibi, (âtüz-zekâte) kavli keriminde itâya[1] müteallik olan mal, kasdedilmiş olmakla, zekâtı ona isim kılmak dahi, sahihtir[2].

Zekâtın sıfatı: Farizai muhkeme olmasıdır[3]. Kitabı kerîmde, otuz iki mevzide[4] zekât, salâte mükarin olarak, mezkûrdur. İslâm beş temel üzerine kurulmuştur hadisi şerifinde zekât, İslâmın üçüncü rüknü olarak, mezkûr olduğu gibi, diğer hadisi şerifte dahi «Allahtan korkunuz, beş vaktinizi kılınız, bir ay orucunuzu tutunuz, malınızın zekâtını veriniz, emre itaat ediniz ki Rabbiniz sizi cennete girdirsin.» buyurulmuştur[5].

Zekât, oruç gibi, hicreti seniyyenin ikinci yılında ve oruçtan evvel farz olmuştur. Kavli müftabih üzere, vücubu, fevrîdir[6] ki, özürsüz tehir eden, günahkâr olur ve şehadeti reddolunur.

Zekâtın vücubünü idrakte aranacak, nükte ve meaninin esası, ikidir: Biri nefsi, buhl rezilesinden kurtarmak, ve diğeri ehli hacâta, yardımda bulunmaktır ki, bunlardan evvelkisi nefsin tehzibine ve ikincisi de, memleketin tedbir ve idaresine âit, iki mühim maslahattır.

Zekâtın hükmü: Dünya cihetinden, teklif vazifesini yapmak, ve âhiret cihetinden de, cezadan halâs ve sevaba nâil olmaktır[7].

Sadaka demek olduğundan, müzekkînin verdiği zekâttan dönmesi câiz olmamak dahi, zekâtın hükmündendir[8].

Zekâtın rüknü: Temliktir ki, menfaatini - her vecihten - kendinden kesmek yoluyla, malının cüzünü, masrifi olan fakire, vermektir.

Kendinin borçlusu bulunan fakirin, zimmetini zekâtına karşı tutarak, ibrâ etmek[9], yahut zekât niyyetiyle, kul azat eylemek veya cami yaptırmak ve hac ve omre eylemek, temlik ve zekât olmadığı gibi, usul ve furudan olan fakir temlik dahi, menfaatini - kendinden Milliyetle kesmemiş olmak cihetiyle, zekât değildir. (Mal) kaydiyle, menfaat hariç

---

[1] Te ile, iytâ: tı ile, itâ mânâsınadır. İstimalen ondan ehastır. Çok miktarda iytâ, ve az miktarda olursa îtâ, kullanılır.

[2] Tahtâvî der ki, zekâtın, mahreç olan mal miktarına itlâki şer'î mecazdır. (Ve âtüz-zekâte) kavli kerimi dahi, ondandır. Yahut maksut (ekimus-salâte) de olduğu gibi, onu ademden vücuda ihraçtır.

[3] Muhkem, gayri mensuh mânâsınadır ki, sabit dahi denir.

[4] Diğer bâzı kitaplarda seksen iki mevzide, denilmiş ise de, Tahtâvînin beyanına göre, tadat neticesinde otuz ikiden ziyade bulunmamıştır.

[5] Mezkûr hadîs, haccetül-vedâ hutbesindendir.

[6] Çünkü, fakirin hâcetinin temini, muaccel işlerdendir.

[7] Zekâtını vermeyenler hakkında, ilâhî tehdit şiddetlidir. Âl-i İmran sûresi âyet: 180, Nisâ sûresi âyet: 37. âyeti kerimesinin tefsirine ve Buhâriye ve el-hakayikimizde, Hazreti Sıddıkın ve Sâlebenin tercemelerine müracaat olunsun.

[8] Bir kimse, fakire «Mâlımın zekâtıdır» diye bir miktar para verip, o dahi almış olsa, veren kimse, incinmekle rücû edip, o zekâtı, fakirden geri almağa kadir olur mu? El-cevap: Olmaz.

[9] Bunun için çare: zekâtını, o borçluya verip, ondan sonra onu alacağına mahsuben almaktır. Borçlu, imtina ederse, alacaklı elini uzatıp alır. Çünkü, hakkının cinsine, eli erişmiştir. Borçlu karşı koyarsa, hâkime müracaatle dâva eyler. Mâle sahip olmayarak, vefat eden borçlunun zimmetinde kalan alacağını, zekâtına karşılık tutmak, câiz olmaz.

kalmıştır ki, - meselâ, zekâtına karşılık tutarak, fakiri mülkinde iskân etmek -dahi, zekât değildir.

Zekâtın sebebi: Nisaptır. Her şeyin asıl ve mercii demek olan (nisâp), şeriat ıstılahında, malın zekâtla alâkalı olan, miktarına denir ki, gümüşten iki yüz dirhem ve altından yirmi miskal en'âmı sâimeden (çobansız otlakta otlayan dört ayaklı ehlî hayvan demektir), devede beş ve sığırda otuz ve ganemde kırk, adettir. Mezkûr nisap, nâmî (artması) ve havlî (tam bir senelik) olmak şartiyle, sahibin memlûkü olmak[1], zekât vermesi için, sebeptir[2].

Bundan azına, zekât terettüp etmez.

Zekâtın şartı: Müzekki, müslim, hür ve mükellef (âkil ve bâliğ) ve borçtan ve aslî hacetten hâlî olan, mâlın nisabına malik olmak, ve müzekkâda, nemâ, havelân, semeniyet, yahut saimiyyet veyahut ticaret niyyeti, bulunmaktır.

Müslim olmayan, zekât ile mükellef olmadığı gibi, zekât için islâm, hem de beka şartı olduğundan, — vâcip olduktan sonra — irtidat edenden dahi zekât, sakıt olur.

Harp diyarında müslim olup senelerce kalarak, zekâtın vücubünü bilmeyen kimseye dahi, zekât terettüp etmekle[3], islâm diyarına dahil olduktan sonra, o kimse geçmiş senelerin zekâtını, itâ etmekle mükellef değildir.

Memlûk kul, - ticarette izinli - dahi olsa zekât ile, mükellef olmaz[4], müdebbir, Ümmü-veled, mükâtip dahi öyledir. Müstes'i dahi İmam ebû Hanîfe indinde, mükâtip hükmündedir[5].

Mükellefiyyet şartına mebni, sabî ve mecnûn zekât ile mükellef olmaz[6]. Bunamak dahi, bir nevi cünun olmakla, bunak olan, oruç, namaz ile mükellef olmadığı gibi, zekât ile de, mükellef değildir.

Nisâba malik olan, müslim ve hür sabî (çocuk) baliğ oldukta, sene iptidası bülûğ vaktinden muteber olur.

Nisaba malik olan, müslim ve hür mecnunun, deliliği bir sene devam ederse, ifakat bulduktan sonra, o senenin zekâtı, ona lâzım olmaz. Malın nisabından sonra, senenin evvelinden veya âhirinden, az çok, bir müddette ifakat bulmuş olursa, zekât lâzım olur[7].

Baygınlık - ne kadar uzarsa uzasın - zekâtı iskat etmez.

Nisaba malik olmayan, hür mükellefe zekât vâcip olmadığı gibi, borçtan ve aslî hacetten hâlî olmayan, nisaba malik olana dahi, zekât vâcip olmaz.

---

[1] Mükâtibin malını çıkarmak için «milki tam ile » kaydını, ziyadeye hâcet yoktur. Çünkü, hürriyet zekât şartlarının cümlesindendir.

[2] Zeval vaktinin, öğle namazına sebep olduğu gibi, bu sebep de aşikârdır. Hakiki sebep: «Ve âtûz-zekâte» hitabı celîlinin teveccühüdür.

[3] Müzekki, zekâtın farz olduğunu, hükmen olsun bilmek cani şarttır. Hükmen bilmek, islâm diyarında bulunmakladır.

[4] Bir kimsenin, mezun olup medyun olmayan, müdebbir kulunun elinde olan, nisâba bâliğ kisb edilmiş malından, müdebbir kul üzerine zekât vermek, vâcip olurmu? Cevabı: Müdebbir kulun elinden aldıkta, havelânı-havl bulunduysa, kulun efendisi üzerine lazım olur ise de, kulun üzerine lâzım olmaz.

[5] (Müdebbir), âzâdı, efendisinin mevtine tâlik olunan köledir. (Ümmü veled), efendisinden çocuğu olan câriyedir. (Mükâtip), kendinin âzâdı, bir miktar mal vermekle kesime bağlanmış, ve o köle bu sebeple kazanmağa izinli bulunmuştur. (Müstes'a), kısmen âzâd olan köledir ki, kölelikten kurtulmak için, takdir edilen bakiyye kıymetini, ödemek için, tahsile çalıştırılır, köledir. İmameyn indinde, o borçlu, fakat hürdür.

[6] Zekât nisabına mâlik olan, bir çocuğa malının zekâtı lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz. Bu suretle, çocuğun vasisi, çocuğun malından, zekât diye, fakirlere verdiğini, çocuğun kendisine ödemeğe borçlu olur mu? Cevabı: Olur.

[7] Bu da, ârızî deliliğe, yâni bülûğdan sonra târî olan deliliğe göredir. Amma, aslî cünuna, yâni deli olarak bâliğ olana göre, indel-iman havlin iptidâsı, — ifakat vaktinden — muteber olur.

(Deyn) ki, borçtur - zimmette sabit bir vasıftır, eseri mütalebede zâhirdir - maksut nisabı aşmış olup[1], ibat tarafından talep olunan borçtur: Gerek ödünç, satın alınan emtia bedeli, ziyâ' borcu, kefalet, zevcesinin mihri muacceli gibi, hukuku ibad olsun ve gerek zekât, mahsulâtın öşrü, ve haraç gibi - hukuku ilâhî - bulunsun.

Nezir ve kefaret ve hac borçlarının, kullar tarafından mutalibi olmamakla, onlar mânî değildir.

Aslî hacet: Nafaka, mesken[2], yazlık ve kışlık elbise[3], sanat alât ve edevatı, ev eşyası, binek hayvanı[4], hizmet memlûkları[5], kitaplar, silâhlar[6] gibi şeylerdir ki, bunlar nisaba dahil edilmez.

(Nema) - ki malın artması ve çoğalmasıdır - hakikî ve takdiriden eam olup, (hakikî nema): Temettü, ticaret, tevalüd, tenasül iledir. (Takdîrî nema): Mal kendi sahibi, yahut vekili elinde bulunmakla, onu nemalandırmağa, maliki mütemekkin olabilmekledir.

Nisab, nâmî olmadıkça ona zekât terettüp etmediği gibi, havelân hâsıl olmadıkça dahi, zekât terettüp etmez.

(Havelân) - ki, sene mânâsına olan (hevle) izafetle, havelânı havl dahi denir - senenin deveranı mânâsınadır ki, nisap, bir kamerî sene, yıllanmış olmaktır.

Yıllanmakta, sahibinin - milki tam - ile memlûkü bulunmak dahi, meşrut olduğundan, iki kişi arasında müşterek bulunan nisaba, iki şerikten biri - bilâhare - tamamen malik olmak takdirinde, geçmiş sene için, zekât terettüp etmediği gibi, rehin olan mal dahi, nisap miktarında olarak, sahibinin makbuzu olduktan sonra, rehinde kaldığı müddetler için, ona zekât terettüp etmez[7].

(Malî dımar) takdiren dahi nemalar olmadığından, havelân olsa da, onun için zekât müterettip olmaz[8]. Dımar; kabili istifade olmayan mal, demektir.

Mal, mevcut olmakla beraber, kendisine erişilmesi mümkün olmayan mala dahi (dımar) tâbir olunur: Ticaret memlûklerinden olan, kul âbik, (âbik, kaçak demektir), kayıp mal ki; gasben veya müsadereten ahz ve zapt edilmiş veya denize düşmüş veyahut, kır bir yerde veya geniş bir arsada gömülüp te, yeri unutulmuş, yahut bilinmeyen bir kimse nezdinde emanet kalmış olan mal gibi ki, bunlar bir vakit sonra, sahibinin eline geçse, onun elde olmadığı seneler için, zekâtını vermek, lâzım gelmez.

Alacak zekâtı, âtide zikrolunmuştur[9].

---

[1] Borcundan fazla malı olur ve nisaba baliğ bulunur ise, havelân husulünde,zekât vermek lâzım olur.

[2] Eve, dükkâna, mağazaya şâmildir. Evler ve menzillerin, sükna için olması dahi, şart değildir. Neması olmadığından, akarın kendisinden zekât terettüpetmez.

[3] Velev ki, kifayetten fazla ve kıymetleri, nisâba baliğ bulunsun. Bir kimse, kâfi miktardan fazla olup, kıymetleri nisâba baliğ olan esvaba malik iken, bir sene geçip, lâkin o kimse, ticarete niyet eylemese, mezkûr esvap için, kendisine zekât vermek vacip olur mu? cevabı: Olmaz.

[4] Binek hayvanı olarak kullanılan, at, katır, eşek, deve.

[5] Ticaret için olmayıp, hizmet için olan köle ve câriyeler.

[6] Ticaret için olmadıkça, velev ki ehlinin gayride olsun.

[7] Rehin müddetinde, merhun mal rahinin malı olmadığı gibi, rehn edenindahi, fiilen tasarrufunda değildir. Binaenaleyh, hiç birine, zekât lâzım olmaz. Çünkü,memlûkiyyette muteber olan, milki mutlaktır ki, sahibi ona hem hukuken, hem defiilen malik bulunmaktır. Mükâtibin kazandığı mal dahi böyledir ki, efendisi hakkında, elinde bulunmaması ve mükâtibin hakkında milki rakabesi olmaması hasebiyle, onlardan hiç birine, zekât terettüp etmez. Ticaret için iştira edilen mala dahitesellümden evvel, zekat terettüp etmez.

[8] Hadîsi şerifte «Malı dımara zekat yoktur.» buyurulmuştur.

[9] Zevcin zimmetinde borç olup, kendisinin vefatı veya talâkı üzerine, zevcemin eline geçen, mihri müecceldir ki, almadan, ona zekât terettüp etmez. Nitekim, (deyni zaif) kısmında zikrolunacaktır.

Malın bir sene içinde, bir halde kalması nadirattan olmakla, bidayetinde ve nihayetinde tam olmak şartiyle, havl esnasında eksilmesi, zarar etmez. Eğer, nisap tamamen yok olursa, havl dahi bâtıl olmuş olur[1].

Senenin iki başında, nisabın kemali şart olduğuna mebni başka malı olmayan kimsenin, nisap kıymetinden aşağı olarak, malik olduğu ticaret malı sene sonunda, nisap değerini bulsa bile, o sene için, ona zekât lâzım olmaz.

Havelân şartı, aslî nisap içindir. Havl sırasında dahi, istifade olunan mal[2], kendi cinsine münzam olarak, aslî havlinin tamamında cümlesinin zekâtı, verilir.

Nisaba sahip olan kimse, birkaç senenin zekâtını, önceden peşin olarak verse de olur[3].

(Semeniyye): Bilhassa, altına ve gümüşe aittir ki, onlar hilkat aslında, paradır[4]. Binaenaleyh, her ne veçhile imsâk olunsalar, zekâtla alâkalıdırlar. Nukut zekâtına bakınız.

(Saimiyyet) ki, ona sevm dahi denir: En'am hayvanat zekâtına göredir[5]. Sevaim zekâtına bakınız.

(Ticaret niyyeti): Uruz zekâtındadır. Bunlar, vücup şartlarıdır[6].

Zekâtın vücubüne, erkeklik şart değildir. Vücup şartları kendisinde tahakkuk etmiş olan kadın dahi, zekât vermekle mükelleftir.

Zekâtın edâsı sıhhatinin şartı: Zekâta niyet eylemektir. Zekâtı verirken, yahut vermek üzere vekiline (işlerini idare edene) teslim ederken[7], yahut malının zekâtını tamamen veya kısmen ayırırken[8], niyyet eyler.

Niyyetin, itaya hükmen mukareneti dahi, kâfidir. Niyyetsiz verip te, fakirin elinde mal istihlâk edilmeden niyyet etmek gibi.

Niyyet sırasında, fakirin . mecliste hazır - olması şart olmadığı gibi kendisine verilen şeyin, zekât olduğunu bilmesi dahi, şart değildir[9]. Hattâ fakire, zekât niyyetiyle verdiğini, veren hibe, yahut borç adıyla verse, edânın sıhhatine zarar vermez.

Akrabasının çocuklarına, bayramlık namiyle verdiği paralar bile, niyyet ile, zekât olur.

Zekâtın mütaâllâkı - ki, taallûk ettiği türlü emval demektir - şunlardır: Nukut, uruz, sevaim.

Ziraat mahsulleri ile madenlerin zekâtı bunlara zeyl olabilir. Hububat ve meyvelerin zekâtı öşür (onda bir), veya öşrün yarısı (yirmide bir) dır. Madenlerin zekâtı ise humus (beşte bir) tur.

---

[1] Deyn, havli kesmez.

[2] İstifade yollan: Temettu, tevalüd, irs, hibe gibi şeylerdir. Çoğaltma vâritolunca, para biriktirmek dahi, bir yoldur.

[3] Çünkü, vücubün sebebinin mevcudiyetinden sonra tediye etmiştir. Meselâüç yüz dirhem gümüşü olan kimse, onun yüz dirhemini, iki yüz dirhemin, yirmi senelik zekâtı olmak üzere, peşin verse, olur. «Zekât nisâbına malik olan kimse, malikolduğu malın üzerine» havelânı havl etmeden, bir sene veya bir seneden çok müddet için, zekâtın edâsını, takdim ve tâcil etmek câiz olur mu? Cevabı: Olur.

[4] Bunun içindir ki, mütekavvim olmayan malın bey'i bâtıl ve mübadelesi fasittir.

[5] Dört ayaklı olan ve eti yenilen ehlî hayvanata (en'âm) tâbir olunur.

[6] Bir çoğu vücubün kendi şartları olup, nemâ gibi edâ vücubünün şartı dahivardır.

[7] Vekil, niyyetsiz ita etse, yahut müsliminin fakirlerine vermek üzere, onubir zimmiye teslim eylese câiz olur. Çünkü, itibar âmirin niyyetinedir.

[8] Ayırmağa (azl) tâbir olunur. Zekâtını azl etmekle uhdesinden çıkmış, yânizekât vermiş olmaz. Azl ettiği andaki niyyet dahi, kâfi olmak üzere, tediye lâzımdır.

[9] Lâkin tetavvu sadakasında, ihfa ve israr ve farz olan sadakalarda, ilân veizhar efdâldir.

Veresenin müdahalesinden havf üzere olan mariz, zekâtını onlardan ketm edebilir.

ZEKATI NUKUT (NAKİT PARANIN ZEKÂTI)

Nukut - ki, nakdin cem'idir - altın ve gümüş gibi paradan ibarettir[1].

Gerek külçe veya sikke, gerek ziynet veya ev eşyası[2] olsun, cümlesi zekâta tâbidir.

Zekâtın sebebinde beyan olunduğu üzere, gümüşte nisap, iki yüz dirhem ve altında yirmi miskal olduğu gibi, bunlarda zekât dahi, (rubu öşür) den, yâni (kırkta bir) den ibaret olmakla, gümüşün, her iki yüz dirheminde - havl - den sonra beş dirhem ve altının her yirmi miskalinde, (yarım miskal) verilir.

Bir dirhem, on dört kırattır[3]. Bir miskal, yirmi kırattır. Her kırat, beş arpadır.

Rubu öşürden daha az zekât olmamakla, zikrolunan nisaplardan fazla olanı, onların humsuna baliğ olmadıkça, zekâta mütaallik olamaz. Gümüşe göre, iki yüz dirhem humsu, kırk dirhem olduğu gibi, altına göre, yirmi miskalin humsu dahi, dört miskal olmakla, gümüşün nisabı olan iki yüz dirhemden sonra, her kırk dirhemde bir dirhem ve altının nisabı olan, yirmi miskalden sonra, her dört miskalde iki kırat, zekât verilmek lâzım gelir.

Nisap sahibi için, halis gümüş veya altının ayninde, vücuben ve edaen Vezin muteber olup, iki yüz dirhem kıymetinde yüz elli dirhem gümüş ibriği olan kimseye zekât lâzım olmadığı gibi, iki yüz dirhem vezninde ve fakat üç yüz dirhem kıymetinde gümüş ibriği olana dahi, lâzım olan yedi buçuk dirhem kıymetinde, beş dirhem vermektir. Beş dirhem kıymetinde, beş dirhem dahi, verse olur.

Cinsin hilâfından vermekle - icmaan - kıymet itibar olunur.

Hâlis olmayıp ta, karışıklığında galip bulunan, altın ve gümüş dahi hâlis hükmündedir.

Bir adedi, kırk paraya râyiç olan, mecidiye kuruşu altı kırattır.

Bir adedi, yirmi kuruşa rayiç olan, mecidiye yüz yirmi kırattır.

Bir adedi, beş kuruşa rayiç olan, altılık altmış dört kırattır[4].

Gümüşün altın ile dökülmüş olanında, itibar galibinedir. Altını galip olan, altındır. Gümüşü galip olan gümüştür.

(Magşuşe) tâbir olunan meskûkât gibi, Gaşşi galip olan, rayiç nukutta ,urûz gibi, kıymet muteberdir.

---

[1] Nakdin (ikal) mukabili olarak, istimalini dahi, El-hakayikta Hazreti Sıddıkın tercemesinde okuyunuz ki, musaddık zekât malını aynen alırsa: Ehaze ikalen. Ve bedelen alırsa: Ehaze nakden, denir.

[2] Ziynet olmak üzere, takılan şeylerdir. Gerek istimali mübah olsun: Kadın için tarak, kemer, bilezik gibi. Gerek istimali mübah olmasın: Erkek için köstekve altın yüzük, gömlek düğmesi ve bazubent gibi. Bir kimsenin kullandığı altın vegümüşten bilezikler ve kuşaklar için, - havlden sonra - zekât lâzım olur mu? Cevabı:Olur.

Ev eşyası da kap kacak nevinden olan, şeylerdir: Tas, sahan, zarf, gümüş, devât, yazıtakımı, tütün kutusu, enfiye kutusu gibi. Bunların, ve gümüş ayna ve çekmece ve leğen ve ibrik emsalinin, istimali kadına dahi, mübah olmadığı halde nisâbı havelân ettiği takdirde zekât terettüp eder.

[3] Maksut dirhemi sertidir ki, her on dirhemi, yedi miskal ağırlığında olanıdır.Hazreti Farukun asrında, dirhemler muhtelif vezinlerde üç nevi idi. Müşârünileyhhazretleri, onları tevhit ederek, mecmuunun sülüsünü ahz ve itibar buyurmuştur ki,o da şudur: (10 + 6 + 5 = 21: 3 = 7). On dirhemin mecmuu kıratı yüz kırk olduğugibi, yedi miskalin eczasının mecmuu dahi, yüz kırktır.

Zekâtta ve mehirde ve diyette ve sirkat nisâbında, muteber olan hep bu dirhemdir. Her beldenin, kendi dirhemi muteber olmak üzere, dahi, üfta edilmiştir. Bizce, örfî dirhem on altı kırat olmakla, iki yüz şer! dirhem, yüz yetmiş beş örfî dirhemdir. Tahtâvî der ki, ukutta mutlak olan mütearife dirhem, masruftur.

[4] Bu değerler, aynı zamanda tarih hakkında bir fikir verdikleri için bu günün ölçüleriyle değiştirilmemişlerdir.

URUZUN ZEKÂTI

Uruz - ki, arazın cem'idir - nukut ve sevaimin gayri olan mallar mânâsınadır. Ticaret niyyetiyle edinilmiş olduğuna göre, onların dahi, havlî nisabı için, sene be sene, kıymetinin kırkta biri verilir.

Tacirin malı: Gerek keylî (ölçülen) veya vezni (tartılan) yahut ziraî veya sınaî, adedî (sayılan) ve gayri adedî (sayılmayan) mislî veya kıyemî[1], cinsten olsun.

Nukut ile sevaimin gayriye, zekât taallûk etmemek asıl olduğundan, ticaret için olmayan uruzun, zekâtı olmaz. Binaenaleyh, cevahir ve inciye zekât terettüp etmez[2].

Meğer ki, tâcir onları da, ticaret niyyetiyle temellûk etmiş ola.

Ticaret niyyetinin - zekâtın tekerrürünü müeddi mâniin ademi şartiyle beraber - akit sırasında olması, meşruttur. Meselâ, öşre tâbi araziyi iştirâ ve hâsılının öşrünü itâ ettikten sonra, mahsulâtını, ticaret için, anbara doldurdukta, ona zekât terettüp etmediği gibi[3], akitten sonra, ticarete niyyet etmek veyahut nefsi için, birşey edindiği zaman, kâr bulursa satmayı niyyet eylemek suretinde dahi, ona zekât terettüp etmez.

Nisapta nakden - aralarındaki semeniyyet topluluğuna mebni - birbirine kıymeten, zam ve ilâve[4] olunduğu gibi, ticaret eşyasının kıymeti dahi, nakdine zam olunur[5]. Ve zekât nakdine bedel, kıymeten eşya verilmesi, sahih olur. Para yerine kumaş vermek gibi.

Gerçi ticaret kasdiyle kullanılan sevaim dahi, urûzdur. Ve lâkin sevaim zekâtı ile ticaret zekâtı, miktaren ve sebeben muhtelif olmakla[6], birinin havelânı diğerine bina edilemez.

Ticaret zekâtının senesi, saimelik niyyetine iktiran ile, batıl olacağından, ticaret için iştirâ ettiği hayvanatı, saime yapmak isterse, sene iptidası, niyyet vaktinden muteber olur.

Urûzdan, kıymeten olduğu gibi, aynen dahi, zekât verilebilir. Meselâ, iki yüz dirhem gümüş kıymetinde, iki yüz ölçek zahiresi olan tacir, havelânı havlden sonra, zekâtını aynen veya kıymeten itâda muhayyer olup, aynen itâ suretinde malının kıymeti gerek artmış gerek eksilmiş olsun, beş ölçek verir. Kıymeten verildiği takdirinde, vücubün tahakkuku günündeki kıymetini, vermek lâzım gelir.

Nisaba bâliğ olan deynin (alacağın) dahi, zekâtı vardır. Ve bu bapta deyn (alacak) üç kısımdır: Kavî deyn, vasat deyn, zayıf deyn.

(Kavî deyn), ödünç ve ticaret bedeli olan, alacaktır.

İkrarda bulunan yani üzerinde olduğu ve hattâ güç halde bulunan ikrarda olanın veya müflisin[7] üzerinde bile bulunduğu takdirde[1], onu alacaklı aldığı vakit, geçen senelerin zekâtını verir.

---

[1] Mislî ve kıyemî tâbirleri için, Mecellenin (1119) uncu ve diğer mukadderatiçin, (132) nci ve müteakibi maddelerine bakılır.

[2] Kadınlara, takındıkları: Elmas iğne, başlık, gerdanlık, bilezik, yakut, yahut zümrüt küpe ve yüzük ve murassa kemer ve yelpazeler için, zekât lâzım gelmeyip, onların nisâp haddinde olan, altın veya gümüşlerine zekât verilir. İncinin, tâcirinden gayriye zekâtı olmaz.

[3] Bir kimse, tarlasında hâsıl olan buğday ve arpanın, öşrünü verip, geri kalanını anbara nakl ile ticarete niyyet edip, üzerine havelân hâsıl olduktan sonra, okimse buğday ve arpayı satarak parası nisâba baliğ olsa, kendisine zekât vermeklâzım olur mu? Cevabı: Ele geçen para üzerine (havelânı havl) etmedikçe, lâzımolmaz.Öşrü verilen üzümün zekâtı olmaz.

(Bir kimse, kıymetleri nisâba bâliğ inci ve yakuta malik olup, ticarete niyyet eylemese, havelânın husulüne mebni, o kimse mezkûr, inci ve yakutlar için, zekât vermek lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz.)

[4] Kıymeten zam, imamın kavlidir. Elli dirhem gümüş ve yüz elli dirhem kıymetinde on miskal altına malik olan kimse üzerine zekât vâcip olur mu? Cevabı:Olur.

[5] Çünkü, cümlesi ticaret içindir.

[6] Ticaret malında zekâtın miktarı, rubu öşürdür. Sevaimde öyle değildir. Ticaret malının zekâtında nisâbın sebebi, nâmîdir. Sevaimde ise, belli adede malikiyyettir.

[7] (Müflis) kelimesi, burada iflâs ile mahkûm mânâsına olduğudur.

Şu kadar ki, zekâtta hums nisabın aşağısı mâfuv olmakla, geçen müddet bir seneden ibaret olduğuna göre, zekâtın edâsının vücubü, mezkûr deynden en az kırk dirhem kabz edilinceye kadar, teehhür eder.

(Vasat deyn): Ticaret için olmayan malın - meselâ gündelik elbisenin ve hizmet memlûkünün ve süknâ yerinin - karşılığı olan, alacaktır.

Bu gibi malların parası, müşteride zimmet kalarak, üzerinden sene geçtiğinde, tam nisap kabz edilmiş olmadıkça, zekât lâzım olmaz, ve geçmiş seneler, mezkûr alacağın müşterinin zimmetine, lüzumu vaktinden muteber olur.

(Zayıf deyn): Bir şeyden bedel olmayarak, zimmette kalandır. Mehir[2] ve vasiyet[3] muhâlâa bedeli[4] demi amitten sulh[5], diyet[6], bedeli mükâtibe[7], bedeli say[8] gibi ki, bunlardan nisap miktarında kabz olunmadıkça, ve alındıktan sonra, üzerinden sene geçmedikçe ondan zekât lâzım olmaz.

Hibe edene hibe ettiği nisap miktarındaki malın zekâtı lâzım olmadığı gibi, - havlden sonra - rücû etmek suretinde, hibe edilene dahi lâzım olmaz. Rücû gerek (hükmen) gerek (rızaen) olsun.

SEVAİM (SÜRÜLER)'İN ZEKÂTI

(Sevaim) - ki, saimenin cem'idir - alûfenin zıddıdır. Ahırda beslenen hayvanlara alûfe[9], kırda yayılarak beslenen hayvanlara da saime denir.

Alûfelik ve saimelik, senenin - en çok - müddeti itibariyledir. Senenin en çok zamanını ahırda - yem yiyerek - geçiren hayvanlar (alûfe) olduğu gibi, senenin ekser müddetini kırda yayılan, hayvanlar da (saime) dir.

Senenin en çoğunda ve hattâ yarısında, alûfe olanlar (saime) sayılmadığı gibi, hususî otlaklarda, mer'a parası verilerek, yaydırılan hayvanlar dahi, (saime) sayılmaz.

Saime olan hayvanlardan, zekâtla alâkalı olan, yalnız şu üç nevi hayvandır: Deve, sığır, ganem.

(İbil), develerdir.

(Bakar), mandaya da şâmil olmak üzere, sığırlardır.

(Ganem), koyunlar ve keçilerdir.

Atlar, katırlar ve eşekler, saime dahi olsalar, onların zekâtı olmaz.

Meğer ki, bunlar, ticaret için, edinilmiş olsunlar.

---

[1] Borçlu, ikrar, etmeyip inkâr eylemekte olduğuna göre, beyyinesi olan deyndahi, bu kısımdan ise de, onda İmam Muhammed kavli tashih olunmuştur ki, müşârünileyh, zekâtın vâcip olmadığına kaildir. Çünkü, her beyyine makbul olmaz. Herhâkim dahi adalet etmez.

[2] Zevcinin zimmetinde kalmış olur.

Bir kadın, bin kuruş mehri müecceli zevci zimmetinde iken, on sene geçse, hâlen zevci vefat etmiş olup, kadın mehrini terekeden aldıkta, geçen on sene için, zekâtı kadın üzerine vâcip olur mu? Cevabı: Olmaz.

[3] Vâris indinde, meselâ bir sene gecikse.

[4] Ayrılma parası olarak zevcinin kocasına vermesi tekarrür ederi para, boşanmış olan zevce nezdinde, meselâ bir sene beklese.

[5] Amden katilden sulh bedeli olan para, meselâ katilin nezdinde bir senegecikse.

[6] Diyetin, meselâ bir sene gecikmeden sonra (veliyyi dem) onu kabz eylese

[7] Mükâtip olan kölenin nezdinde kalıp meselâ bir sene sonra efendisi onuelde etmiş olsa.

[8] Kısmen azat suretinde, geri kalan zimmeti için, çalışan memlûkün nezdinde, o para meselâ, bir sene geciktikten sonra efendisinin eline geçse.

[9] Buradaki alûfedir. Yem mânâsına olan alefin, cemi ulûfedir. Vaktiyle, Yeniçerilere verilen aylıklara, (ulûfe) denirdi.

Ticaret için beslenen, her nevi hayvanlar, alûfe bile olsa, urûzdan mâdut olmakla, zekâtla ilgili olabilir.

Nitekim, zikrolunan saimenin, saime olarak zekâtla alâkalı olması, binmek veya yük yüklemek, yahut ticaret etmek için olmayıp ta, mahza üretmek ve süt vermek için, edinilmiş olması şarttır.

Alûfeye ve çalıştırılan ve yük taşıtılan, sığır ve deve saimelerine zekât olmadığı gibi, ticaret ve et için saime olan davara dahi, ticaret zekâtından başka, zekât lâzım gelmez.

Ticaret için olan mallarda urûz ahkâmı câri olmakla, onda alûfelik dahi, zekâta mâni olmaz.

Sâimede ve zekâtla alâkalı sair mallarda, nisâbın aşağısına, zekât terettüp etmediği gibi, nisabın mülk olması dahi meşrut bulunduğundan - vakıf olan sevaime - dahi, zekât terettüp etmez.

Milk olan ve nisâba bâliğ bulunan mezkûr üç nevi saimenin, erkekleri ve dişileri ve muhtelitleri, zekâta tâbidir.

DEVELERİN ZEKATI

Saime olan develerin, beşten az olanına zekât lâzım gelmeyip[1], üzerlerinden sene aşan, beş saime devede bir şat (koyun veya keçi) verilir ki, beş devenin zekâtı odur. Yirmi beş deveye kadar, her beş devede - bir şat - verilip, iki nisap arası, mâfûv olur.

Develerin adedi, tam yirmi beş oldukta, bir binti mahat (iki yaşına, girmiş bir dişi deve) vermek lâzım gelir. Otuz beşe kadar, verilecek zekât budur.

Develer otuz altı oldukta bir binti lebun (Üç yaşına girmiş bir dişi deve) verilir. Kırk beşe kadar, verilecek zekât budur. Develer kırk altı oldukta bir hikka (4 yaşına girmiş bir dişi deve) verilir. Altmışa kadar verilecek zekât budur.

Develer altmış bir oldukta, cezea (beş yaşına girmiş bir dişi deve) verilir. Yetmiş beşe kadar verilecek zekât budur.

Develer yetmiş altı oldukta, iki binti lebun verilir. Doksana kadar, verilecek zekât budur.

Develer doksan bir oldukta, iki hikka verilir. Yüz yirmiye kadar verilecek zekât budur.

Yüz yirmi deveden sonra, iki hikka ile beraber, her beş devede bir şat verilip, deve adedi yüz kırk beş oldukta, iki hikka ile, bir binti mahâd verilmek lâzım gelir.

Yüz elli devede üç hikka verilir. Yüz elliden sonra, fariza - istinaf -olunup, üç hikka ile beraber, her beş devede, bir şat verilir. Yirmi beşte yâni, develer yüz yetmiş beşe baliğ oldukta, üç hikka ile bir binti mahâd, ve otuz altıda yâni, yüz seksen altı devede, üç hikka ile bir binti lebun, ve yüz doksan altı devede, dört hikka verilir. İki yüz deveye kadar, zekât budur. İki yüz devenin zekâtını, dilerse her ellide bir hikka olmak üzere, dört hikka verir, ve dilerse her kırk devede, bir binti lebun olmak hesabiyle, beş binti lebun verir. İki yüz deveden sonra, fariza istinaf olunup, yüz elliden sonra olan, hesap veçhile, başlanır.

Zekâtın ifasında, her nevi deve birdir: Gerek tek, gerek çift hörgüçlü olsun.

Küçükleri ve körleri ve topalları.., tâdada dahil olsa da, onlar zekât olarak verilmez.

En seçkinleri dahi, alınmayıp vasatları alınır.

SIĞIR VE MANDA ZEKATI

Saime olan sığır cinsinin, otuz adetten azına, zekât lâzım gelmeyip, onlar otuz olup ta, üzerlerinden sene aştığında, bir tebî, (tam bir yaşını doldurmuş erkek veya dişi buzağı) verilir.

Kırk adede kadar, zekât budur. Sığırların adedi tam kırk olduğunda, bir musin (tam iki yaşını doldurmuş olan erkek veya dişi dana) verilir. Altmışta, iki tebî verilip, altmıştan

[1] Vücubün şartlarına ve nisâbın tarifine bakınız.

sonra, kırklar ve otuzlar, itibar olunur ki, her kırkta bir musin ve her otuzda bir tebî verilir. Yetmişte bir musin ile bir tebî verilir ve seksende, iki musine ve doksanda, üç tebî ve yüzde bir musin ile iki tebî verilir.

Bakarın adedi yüz yirmi olmak gibi musine ve tebîa takdirini, muhtemel oldukta, zekâtın hesabında dahi, muhayyerlik hâsıl olup, zekât veren kimse dilerse, kırkta bir musine olmak üzere, üç musine ve dilerse, her otuzda, bir tebîa hesabiyle, dört tebîa, verir.

İnek ve öküz ile manda karışık olan bakarı saimenin zekâtı onların ağlebinden alınır.

Matlup olan yaşta hayvan verilmezse, ednada farkı beraber verilir. Âlâda farkı, geri alınır.

GANEMİN (DAVARIN) ZEKÂTI

Saime olan koyun ve keçi sürüsünün, kırktan az olanına, zekât lâzım gelmez. Ganem kırk olup, üzerlerinden sene aştığında, yüz yirmiye kadar, bir şat (erkek ve dişi olmak üzere, koyun veya keçi) verilir.

Yüz yirmi bir olduğunda, iki yüze kadar, iki şat verilir. Davarların adedi iki yüzü geçer, ve meselâ iki yüz bir olursa, üç yüz doksan dokuza kadar, üç şat verilir. Dört yüz oldukta, dört şat verilir ki, aradakiler, mâfüv olmak üzere, her yüzde, bir şat verilir.

Sevaim zekâtında, Hazreti Risaletin emri, bu veçhiledir.

Bir yaşından aşağı olan küçüklere ve kuzulara, müstakillen zekât terettüp etmez. Ancak, onlar sürüde tâdâda dahil olur. İçlerinde bir büyük bile olsa, nisaplarına zekât lâzım gelir[1]. Ve zekât olarak, o büyük alınır. Meğer ki, pek seçkin ola. O halde, o ahz olunmayıp bir - vasat şat -alınır.

Zekât olarak, aynen verilecek şey, daima vasattır ki, o ednâ ile âlânın arası ve ortasıdır.

«İğrenmeden alamayacağınız şeyleri vermeye kalkmayınız. Ve Allahın müstağni ve övülmeye lâyık olduğunu bilin.» (Bakara: 267)

Zekâtta, öşürde, haraçta, fıtrada, nezirde[2] ve köle âzât etmenin gayri olan kefarette[3], ayne bedel, kıymetini vermek, câizdir.

Muteber olan, vacip olduğu gündeki kıymettir.

İmameyn, edası günündeki, kıymettir, dediler.

Sevaimde ittifakla - edası günündeki kıymet, muteberdir.

Bir kimse, malının zekâtiyle, bir cariye iştira edip, zekât için, o cariyeyi, fakir bir salihe verse, zekât yerine geçer mi? Cevabı: Geçer.

Zekât, helâl mala terettüp eder. Nisap, haram olur da, onun sahibi var ise sahibine verilmesi ve sahibi olmadığına göre, tasadduk olunması, vâciptir[4].

Helâl mala, haram mal karıştırıp, temyiz olunamaz ise, cümlesinin zekâtı verilir[1].

---

[1] Meselâ, (havelânı havlde) otuz dokuz kuzu ile bir toklusu kalmış olan kimseye, zekât lâzım olur. Toklunun halâkiyle, zekât sakıt olur.

[2] Bir sâ' buğday tesadduk etmeği, nezr eylemek suretinde olduğu gibi ki,nezir gerek mutlak ve gerek muallâk olsun, kıymetini vermek câiz olur.

[3] İtakı istisna etmesinin sebebi, ondaki kurbet mânâsı, milkin itlâfı ve esirliğin nefyi olup, bu ise, onun yerini tutmaz olmasıdır.

[4] Gasb edilmiş olan veya fâsit şerâ ile, temellük olunan mala, zekât yoktur.Dürrün sâhibinin tâbirince, hâbis mala zekât olmaz.

Bir kimse, gasb ve rüşvet tarikiyle, biriktirdiği malından, zekât vermesi câiz olur mu? Cevabı: O mal sahiplerine iâde olunur.

Bir kimse, haram malı biriktirip, elinde iken, üzerinden sene geçse, o malda, o kimse üzerine zekât vâcip olur mu? Cevabı: Olmaz.

Zekât zimmete değil, ayne teallûk ettiği için[2], vücuptan sonra (yâni, havelân tahakkuk ettikten sonra), nisabın helâkiyle sakit olur.

Nisap eğer havlden sonra istihlâk edilmiş ise, zekât teaddinin mevcudiyetine mebni tazmin olunur[3].

Havelân husulünden sonra, nisabın ikraz ve iâre yoluyla telef olması helâk, ve saimeyi yemsiz ve susuz bırakarak nisap telef olmuş ise, istihlâktir[4].

Vücubün tahakkukundan sonra, vâcibin düşmesi için çare aramak - icmâ ile - mekruhtur.

İmam ebû Yûsuf, zekâtın vücubünün def'i için çare bulmağı câiz görmüş ve İmam Muhammed, onu da mekrûh saymıştır[5].

Saime olan hayvanatını, sene tamamından bir gün evvel - zekâtın vücubünden firar için - satmak, İmam Muhammede göre mekruh, ve İmam ebû Yûsufa göre, gayri mekruhtur.

Nafaka için satmak - icma ile - mekruh değildir.

Sene ortasında, nisabı birine hibe edip, mal hibe edilen kimse yanında iken, sene tamam olduktan sonra, kaza veya rızâ ile, hibe edene rücû etmek, zekâtın - vâcip olmadan - iskatı için olan çarelerdendir ki, hiç birine zekât lâzım olmaz.

Nitekim, sevâim bahsinde dahi zikrolunmuş ve fıkıh bilmecelerinden kitab-uz-zekâtın, ilk meselesi bu olmuştur[6].

Zekât, fakirler hakkı ise de, cebren alınamaz[7]. Ve niyyet olmadığı için, meyyitin terekesinden dahi, ahz edilemez. Meğer ki, kendisi, onu vasiyyet etmiş ola[8]. O takdirde, malının sülüsünden alınır. Verese izin verirse, malının mecmuundan dahi alınabilir.

Zekâtın masrifi[9], ki verilecek yeri demektir. (Tevbe: 60) kavli keriminde, tâdât buyrulan sınıflar: Fakir sınıfı, miskin sınıfı, köle sınıfı, borçlu sınıfı, Allah yolunda olan sınıf, yolcular sınıfı, memur sınıfı.

Bunların icmali: Zekâtın kendilerine sarf ve itâsı, şer'an sahih olan müslimden ibarettir. Gerek erkek, gerek kadın veya mümeyyiz sabî olsun.

Müslimlerin zenginlerine farz olan zekât, müslimlerin gayriye verilemediği gibi, müsliminin dahi, her sınıfına değil, ancak zikrolunan, fukara sınıflarına verilir.

---

[1] Bir kimse, helâlden kazandığı parayı, haramdan elde ettiği parasına katıştırıp, bunları yekdiğerinden ayırt etmek mümkün olmasa, havelân husulünde, o paranın hepsi için, zekât vâcip olur mu? Cevabı: Olur.

[2] «Ki, onların mallarında fakir ve yoksulların belli bir hakkı vardır.» (Meâric: 25) âyeti ile «Kırk koyunda bir koyundur.» hadisi şerifi ayne delâlet eder.

[3] Mesele: Zekâtı verilecek iki nevi mâli olup ta, bir nevinin üzerinden, sene aştıktan sonra kendisi istihlâk etmekle, diğer nevinin, zekâtı sâkıt olmuş olan kimse kimdir? Cevabı: Bu, o kimsedir ki, sâime olarak beş devesi ve kırk ganemi olup, develerin üzerinden, sene aşarak zekâtı olmak üzere, bir şat vermek lâzım geldiği halde, sahibi onları istihlâk etse, zekât sâkıt olmaz ise de, ondan sonraki ganemin üzerinden havelân hasıl olarak, zekât zamanı geldiğinde, onların zekâtını vermek lâzım gelmez. Çünkü, kendisi deve nisâbını, istihlâk etmiş olmakla zimmetinde, fakir hakkı olarak, bir koyun kalmış olur. Ve onunla ganemin nisâbı noksanlanmış bulunur. Binaenaleyh, ondan ganem zekâtı sakıt olur. Eğer deve nisâbı, onun sunû olmayarak, helâk olursa, zimmetinde, bir şey kalmış olmamakla, gunemin nisâbı tam ve kâmil olmuş olarak, zekâtı verilmek lâzım olur.

[4] Ticaret malının, ticaret malı ile, değişimi helâk ve ticaret malının gayri mal ile değişimi istihlâk sayılır.

[5] Vebâlinde kalmamak için değil de, bu halden nâşî vücuptan kaçmak dahi,icmaan mekruhtur.

[6] Bunun orada üç nazîri daha zikrolunmuştur.

[7] Zeyd, Amri hâkime götürüp: «ben fakirim, Amr malının zekâtını bana versin» diye dâva eylese, dinlenir mi? Cevabı: Dinlenmez.

[8] Gayrin hacetine binaen, meşrû olan, salât nevi, vasiyyet olmadıkça, mevt ile sâkıt olan, meyyitin dünyevi ahkâmından olmak üzere, usulde zikr edilmiştir.

[9] Masrif, meclis vezninde, mekân ismidir. Verilecek yer demektir.

Âyetin nazmında, bir de müellefei kulûp sınıfı mezkûr ise de, onlara zekâtın itası hususu, aleyhisselâm efendimiz hazretlerinin, son emirde, hazreti Muaz bin cebele (radiyallahu teâlâ anhu) verdikleri talimatı seniyyede «onu zenginlerinden al ve fakirlerine ver» hadis-i şerifleriyle, mensuh olmuştur[1].

Fakir: Nisaba baliğ mala ve onun kıymetine malik olmayan, kimsedir. Velev ki, sıhhati yerinde ve kendisi kazanç sahibi olsun[2].

O miktar mala malik ise de, sahip olduğu mal, kendi hacetini karşılayacak derecede değil ise, o dahi fakirdir.

Birinin üzerinde, müeccel alacağı olan kimse, nafakaya muhtaç oldukta, alacağının vâdesi gelinceye kadar, kendisine kifayet edecek miktar, zekât almak câiz olur.

Alacağı eğer, gayri müeccel ise, borçlunun sıkıntıda olup olmadığına bakılır: Borçlu sıkıntıda olduğuna göre, alacaklının - ihtiyaç halinde -zekât alması - esah akval üzere - câiz olup,[3]borçlu zengin ve borcunu mukir bulunduğuna göre, alacaklıya zekât almak, helâl olamaz.

Miskin: Hiç bir şeyi olmayandır ki, zavallı tâbir olunan, fakirdir

Mükâtip: Kendisini kölelikten kurtarmak ve hürriyetini satın almak için, efendisiyle belli bir bedel üzerine, sözleşen köledir[4].

Medyun: Borcundan, fazla nisaba ve onun kıymetine sahip olmayan, borçludur.[5]

Allah yolunda olan: Gazâ, yahut hac için, çıkıp ta, nafakasının tükenmesi ve bineğinin helâki sebebiyle, yolda kalmış olandır[6].

İbni sebil: Yolcu demek ise de[7], murad memleketinde mâlı olsa da, yanında bulunmadığı için muhtaç kalan yolcudur. Eğer vatanına ulaştıracak kâfi şeyi var ise, ona zekât verilmez[8].

Âmil: Zekât tahsiline memur olandır. Haşimî olmamak şartiyle, onun dahi, kendine ve maiyyetine, işleri ve gidip gelmeleri müddetinde - orta had ile - idarelerine kifayet edecek miktarda, mevcut zekât emsalinden, hakkı olur[9]. Gani dahi olsa, zenginliği almasına mâni değildir. Çünkü nefsini bu iş için, fariğ kılmıştır, kifayete muhtaçtır.

---

[1] Muhaşşi böyle demiştir. «Müellefei kulûb hissesinin, Hazreti Sıddık zamanında, sâkıt olması, icma ile değil, sebebinin sâkıt olmasına mebnidir.» Yoksa icmâ ile nass ne nasih olur ne de mensuh.

[2] Şu kadar ki, günlük ihtiyacını tedarik edebilene zekât almak evlâdır. Muhaşşî, burada bu kadarcık ifadeden sonra, sadakai fıtır babı evvelinde demiştir ki, günlük yiyeceği - fiilen - mevcut olana ve yahut onu - sahîhan - iktisap edebilene, kûte dair bir şey istemek haram olur. Halini bilerek veren dahi, haram olan şeye,yardım ettiğinden dolayı, günaha girer. Kisve için, yahut kendisi cihat ile veya ilim tahsili ile iştigali hasebiyle, isterse muhtaç bulunduğuna göre câizdir. Ve yine mezkûr bap evvelinde demiştir ki, zekâtı israfa yahut masiyyete sarf edeceği bilinen kimseye vermek lâyık olmaz. Namazı ahyanen kılan kimseye zekât vermek kâfi olursada, verilmez, demiştir.

[3] O, İbni sebil menzilesindedir.

[4] Zikrolunan sadakat âyetindeki (ve fir-rikâb) kavli keriminden - ehli ilmin ekserince murat budur. Küçük ve büyük arasında fark olmadığı gibi, ganinin mükâtibi ile fakirin mükâtibi arasında dahi - kavli esahta - fark yoktur. Hâşimî neseb gibi vâcip dahi olsa - zimmiye vermek câiz olur. İmam Ebû Yûsufça câiz olmaz. Müftabih olan da budur. Harbî - aman dilemiş ve teslim olmuş dahi olsa - hiç bir sadaka, ona verilmez. Zeyleî, tetavvû sadakasının harbîye itası cevazını, cezm eylemiştir.

[5] Mezkûr âyeti kerimedeki (vel-garimîn) den murat, borçlulardır. Zahiriyyede, borçluya itâ, borçlu olmayana itâdan evlâdır, denilmiştir.

[6] Garip olan ilim talebesi, ve fakir bulunan hamelei Kur'an dahi dahildir.

[7] İzafet, edna mülabeseye mebnidir. Her yolcuya (İbni sebîl) denir.

[8] Malından uzak olan kimseye evlâ olan - kadir ise - istikraz etmektir. Malı eline geçince, fazlasını tesadduk etmek dahi lâzım gelmez.

[9] Yiyecek, içecek ve giyecek hususlarında, müştehiyyatına tâbi olmak, onacâiz olamaz. İsrâfı-mahz demek olduğu için, o haramdır. Emîre lâzım olan, vasat arâzı olanı, bu işe memur etmektir.

Zekât verecek kimse, zikrolunan sekiz sınıftan, her birine verebileceği gibi, hepsi mevcut iken, onlardan yalnız bir sınıfa dahi verebilir.

Zekât, müslimlerin zenginlerinden alınıp, fakirlerine verilir olduğundan, müslim olmayanlar, onunla mükellef olmadıkları gibi, ona masrif dahi olamazlar. Gayri müslime verilen zekât, sahih değildir[1].

Zekât, zengin olan müslime dahi verilmez. Zengin: Nisaba malik olandır. Asıl havayicinden fazla olan nisaba ve yahut - hangi maldan olursa olsun - kıymeti nisaba müsavi şeye malik olana, zekât verilemez.

Zengin bir kimsenin, henüz baliğ olmamış olan çocuğuna dahi, zekât vermek sahih olamaz. Gerek babasının idaresi altında olsun, gerek olmasın.- Çünkü, babasının zenginliği ile, o çocuk, zengin sayılır. Büyük çocuk, öyle değildir.

Evli olan kızı hakkında, ihtilâf vardır. Esah olan, ona vermenin cevazıdır.

Zengin olan kadının çocuğu, babası ölmüş dahi olsa, ve validesi yanında bile bulunsa, zengin değildir. Ona zekât verilir.

Zenginin, fakir olan zevcesine dahi, zekât verilir.

Benî Haşim, ganaim hissesinden istiğnaları cihetiyle, emvalin kirleri demek olan zekâtı[2], almaktan siyanet olundular[3]. Hadisi şerifte «Sadaka almak bize helâl değildir.» buyuruldu.

«Kavmin âzâtlıları kendilerinden saydır.» hadîsi şerifi, beni Hâşimin âzatlılarını dahi, onlara ilhak etmiştir.

Zekâtı, müzekki kendi usul ve furuuna[4], ve zevcesine dahi vermek sahih olamaz[5].

Zekâtı, müzekki kendi memlûküne ve mükâtibine ve kısmen âzat olan köle veya cariyesine, vermek câiz olmaz[6].

Arayarak, masrif zanniyle zekât verdiği kimse, yanlış çıksa, zekât - hakkullah - olup, onda da muteber olan - vüsu ve kudret - olduğu, ve müzekki dahi kendi - vüsunda - olanı yapmış bulunduğu için, câiz ve kâfi olur. Meğer ki, o kimse kendi kölesi veya mükâtip kulu, zuhur etmiş ola[7].

---

[1] Tenvirde ve şerhinde, denilmiştir ki, zimmiye zekât verilmez. Zekâttan ve öşürden ve haraçtan mâdâ olan, sadakati - nezir, kefaret ve fitre olan zatın mükâtip kölesine, zekât verilmez. Mükâtip dahi, kendisine verilen zekâtı rekabesinden halâsının gayri hususa sarf edemez.

[2] Ve kezâ, kefaretleri, nezirleri ve sadakai fıtrı.

[3] Sâdâtten fakir birine, zekât vermek câiz, ve edâ eden kimseden zekât sâkıt ve alana helâl olur mu? Cevabı: Olur.

[4] Yani, âbâ ve ecdadına ve ümmehat ve ceddatına ve evlât ve ahfadına.

[5] Çünkü, menfaat kesilmiş olmaz. Zekâtın rüknü olan temlike bakınız. Bu hüküm, zekâta mahsus olmayıp, kefaretler, nezirler, sadakai fıtır gibi bütün vâcip olan sadaka nevilerine şâmildir ki, bunlar dahi usul ve furuuna verilmek, câiz olamaz. Onlara ancak, vâcip olmayan sadakalar, verilebilir ki, onlardan mâdâ olan, muhtaç akaribe dahi: Biraderlere, hemşirelere, amcalara, halalara, dayılara, teyzelere, zekât ve vâcip ve gayri vâcip sadakalar verilir. Hem de bunlara vermek – sadaka ile birlikte sıla dahi olduğu için - evlâ olur. Evvelâ bunlara, ondan sonra sair akrabalara ve ondan sonra komşulara verilir. Zevceye, zekâtın itasının ademi sıhhati, ittifakîdir. Zengin zevcenin, fakir zevcine, zekât vermesi dahi imam indinde gayrisahih, ve imameyn indinde sahihtir. Fevziyyede ve Behcetül Fetevâda, fetvâ, imamı âzam kavli üzerinedir.

[6] Memlûküne vermenin sahih olmaması - ki, müdebbir dahi onun mislidir -temlik olmadığındandır. Mükâtibine - ki, kısmen azat dahi onun mislidir. - vermenin câiz olmaması, onların kisbinde efendinin hakkı olmakla, temlik tam olmadığındandır. Usul ve furuun ve zenginlerin ve benî hâşimin ve kâfirlerin memlûklerine dahi, zekât verilemez.

[7] O halde, verdiğini, kendi mülkünden ihraç etmemiş olduğu cihetle, zekât vermiş olmaz.

Zekâtı, efdal olan - kendi ve furuundan gayri - en yakın akrabaya[1], sonra komşulara ve daha sonra sanattaşa, ve mahalle ve beldesinden olan, masrife, sarf ve itâ eylemektir.

Zekâtta muteber olan, malın bulunduğu mekânın fakirleri ve sadakai fıtırda muteber olan, edâ edildiği yerin fakirleri ve vasiyyette muteber olan, vasiyyet edildiği yerin fakirleridir.

Sene tamam olduktan sonra, zekât malını, kendi yakınının, yahut daha muhtaç olanın ve yahut daha mütteki bulunanın, yahut talim ile müslimlere daha menfaatli olanın gayrisi için, diğer beldeye - velev sefer mesafesi dûnunda bulunsun - gönderilmek, tahrîmen mekruh olur.

Harp diyarından, dârı islâma zekâtı nakletmek, orada masrifi mevcut olmak takdirinde dahi, mekruh olmaz.

Fakirin ihtiyacını temin ederek, kendisini dilenmekten iğnâ eylemek, mendup olup, lâyık olan, her fakirin ihtiyacı cihetinden, halin muktezasına, nazar olunmaktır.

Zekâtı, müteaddit fakirlere azar azar vermekten ise, bir fakire toptan verip, onun ihtiyacını defetmek evlâdır[2].

Bir fakiri, zekât ile zengin kılmak, yâni kendisine borcundan ve havayicinden fazla olarak, nisap kalacak derecede, şey vermek mekruhtur.

Nisabdan fazla ve borcunu Ödeyecek kadar şey verilmesi mekruh değildir.

(Kitabın sonunda, Feyziyye fetvalarından alınan, dördüncü fetvaya bakınız.)

Zekâtı, mesacidin bina ve tamirine sarf etmek sahih olmadığı gibi[3], meyyitin cihazına ve borcunu ödemeğe ve âzat edilecek kölenin, bedeline sarf eylemek dahi, sahih olmaz[4].

FIKIH BİLMECELERİMİZDEN

Mesele: İmam ebû Hanîfe hazretlerine göre, zengin olmakla zekât alması helâl olmayan, ve İmam Muhammed Hazretlerine göre, fakir olmakla, zekât alması helâl olan kimse kimdir?

Cevabı: Akarı olup ta, kirasından nisaba malik olmayandır. Akarın kıymeti cihetiyle, zengin sayılsa da, aldığı kira, idaresine kâfi olmadığı surette, zekât ve sadaka almakta, İmam Muhammed reyince, o kimseye beis yoktur.

Mesele: Hangi on kişidir, onlar ki, asıl havayiçten, dışında, yıllanmış on bin dirhem (biner dirhem) gümüşe malik oldukları halde, onlara zekât terettüp etmiş olmaya?

Cevabı: Bin dirhem gümüş istikraz etmiş, bir kimseye kefil bulunan, kişilerdir ki, malik oldukları mal, - kefalet sebebiyle - borçtan hâlî değil demektir. Çünkü, bir borç için, başka başka kefiller bulunmak suretinde, alacaklı - onlardan hangisine isterse, müracaat edebilir.

---

[1] Evlâdı, evvelâ muhtaç olan biraderlere, sonra onların evlâdına, sonra muhtaç olan amcalara, dayılara, sonra sair zevil-erhama, sonra komşulara vermektir. Şeyh ebul-hafsıl-kebîr demiştir ki, kişinin kendi karabet ehli, muhtaçlar ise, evvelâ onlardan başlayıp, hacetlerini karşılamadan, sairlerine verdiği sadaka, makbul olmaz. Yâni, sadaka, zekât olduğuna göre, farz üzerinden sâkıt olsa da, kendisi onun sevabına erişemez.

[2] Bir dirhemi tesadduk etmek isteyen kimse, onu bozdurup, ufaklığı dağıtır ise, sadaka emrini de taksir etmiş olur. Çünkü, cemî tefrikten evlâdır. Hem de, çoğu vermek mükrimlerin işine benzemekle dahi, evlâdır. Resûlü Ekrem (Sallallahü teâlâaleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri: «Cenab-ı Hak umurun meâlîsini sever, gayrimealisine buğz eder.» buyurmuştur. Hak celle ve âlâ dahi az vermeği zem edip «O yüz çevireni, azıcık verip sonra vermemekte direneni gördün mü?» (Necm: 83) buyurmuştur.

[3] Zekâtın rüknü olan, temlike bekiniz.

[4] Zekâttan meyyitin tekfini için çare: Zekâtı bir fakire verip o fakir onu tekfin etmektir, ikisine de sevap olur. Mesacidi tamir gibi, hayrata sarf etmenin dahi çaresi, budur. Fakir için, bu bapta emre muhalefet var mıdır? Nakl görülmemiş ise de, zahir olan: muhalefetin olmasıdır.

FETVA KİTAPLARINDAN

1 — Borçlu olan bir kimsenin malı olup, borcundan ziyadesi, nisababaliğ oldukta, o kimse üzerine zekât vacip olur mu?

Cevabı: Olur.

2 — Zengin olan bir kimsenin, malının zekâtını, zevcesinin başka kocasından olan fakir evlâdına, vermek câiz olur mu?

Cevabı: Olur.

3 — Bir kimse zekâtını, karanlıkta müslim zanniyle, bir Yahudiyeverse ve bu sonradan anlaşılsa, verilen zekâtın iadesi lâzım olur mu?

Cevabı: Olmaz, kifayet eder.

4 — Fakir olan bir kimsenin, ahz ve kabzı müdrik olan ve fakat küçük bulunan fakir oğluna, zekât verilmek caiz olur mu?

Cevabı: Olur.

5 — Babası olmayan ve kendisi ahz ve kabzı müdrik bulunan küçükve fakir olana, zekât vermek câiz olur mu?

Cevabı: Olur.

6 — Bir kimse, elbise yaptırmasa işinden ayrılması muhakkak bulunan hizmetçisine, yaptırdığı elbiseyi zekâta karşılık tutsa, zekât yerine geçer mi?

Cevabı: Geçmez.

7 — İlim taliplerinden olmayıp[1], aslî havayicinden fazla, nisapmiktarında mala sahip olan kimseye, zekât almak helâl olur mu?

Cevabı: Olmaz.

8 — Bir kimse malının zekâtını, fakir olan kardeşine, vermek câizolur mu?

Cevabı: Olur.

9 — Bir kimse malının zekâtını, baba annesine vermek câiz olurmu?

Cevabı: Olmaz.

10 — Bir kimse malının zekâtını, - iddeti munkaziyye olmayan - boşanmış zevcesine vermek, câiz olur mu?

Cevabı: Olmaz.

11 — Bir kimse zekât nisabından ziyade olan, bir miktar parayı, alacaklısına vererek, bu suretle borcunu ödese, beis var mı?

Cevabı: Yoktur.

12 — Bir kimse, kölesini zekât niyyetiyle azat eylese, zekâtına mahsup olur mu?

Cevabı: Mahsup olmaz.

13 — Nisaba malik olan bir kimse, malik olduğu malın üzerine, senedevr etmeden, bir sene veya daha ziyadesi için zekâtı takdim ve tâcil etmek, câiz olur mu?

Cevabı: Olur.

14 — Bir kimse, hadîs fıkıh ve âdaptan kıymeti nisaba baliğ ve bâzısı aynî olmak üzere ticaret kasdi olmayarak elinde kitabı bulunsa o kitaplar için, zekât vermek caiz olur mu?

Cevabı: Olmaz.

[1] Maarifte geçen, fi sebilillâhın hâmişine bakınız.

15 — Bu surette, o kimse hıfz ve tedris için kitaba ve tashih içinmükerrer nushaya malik olacak, kendisine zekât almak helâl olur mu?

Cevabı: Olur.

16 — Bir kimse malının zekâtını, oğlunun fakir olan zevcesine vermek câiz olur mu?

Cevabı: Olur.

17 — Bir kimse malının zekâtını, anasının anasına vermek câiz olur mu?

Cevabı: Olmaz.

18 — Bir kimse aslî havayicinden ziyade olarak, on miskal altın bileziğe malik olup, ondan başka altın gümüşten bir şeye malik olmasa, o kadar altın için, kendisine zekât vermek vacip olur mu? Cevabı: Olmaz.

19 — Bir kimse, zengin kocanın fakir zevcesine zekât vermek câiz olur mu?

Cevabı: Olur.

20 — Bir kimse malının zekâtı olan, parayı fakir zanniyle, zenginolduğu anlaşılan birisine verse, verdiğini geri alabilir mi?

Cevabı: Alamaz.

21 — Bir kimse malının zekâtını, Zeyde vermek üzere Bekire verse,ve o dahi, dediğini yapsa, sonradan nâdim olan o kimse, verdiğini Bekiretazmin ettirebilir mi?

Cevabı: Ettiremez.

22 — Ağnam resmini toplamağa memur olana, verdiği ağnam resmini, zekât niyyetiyle veren kimsenin, verdiği koyunlar veya nakit, zekâtageçer mi?

Cevabı: Geçer.

23 — Örfi tekâlifi toplamağa memur olan kimseye, bir kimsenin bunam ile verdiği parayı, zekât niyyetiyle verince, zekât yerine geçer mi?

Cevabı: Geçer.

24 — Bir tâcirin, ödediği gümrük resmini, zekât niyyetiyle verincezekât yerine geçer mi?

Cevabı: Geçer.

— HAYRİYEİ NÂBÎ'DEN —

Zimmetinde koma bir habbe zekât

Verki ola mâeyi hayr ve berekât

Hakkıdır Hazreti Hakkın ol mal

Sen dahi etme edâda ihmâl

Çünkü etmiş seni Hak, ehli nisap

Sen de et tezkiyei mala şitâp

Fukarâ hakkıdır imsâk etme

Pâk iken malını nâpâk etme

Emri Hak üzre sen ettikçe edâ

Bîrine on verir onun Mevlâ

Vermez isen berekâtı kalmaz

Nimetin sende sebâtı kalmaz

Bî zekât obuadadır mal telef

Nâibâte olur elbette hedef

Tohumdur mâle, zekâtı meşrû
Ki olur hâki kabule mezrû
Tohumu pâşîdenin az'âfı biter
İki âlemde sana dâhi yeter
Eyleyen fakr ve gınâyı tekvin
Etmiş onu fukaraya tâyin
Seni iğnâ eden Allahu kadir
Eylemiş onu da hikmetle fakîr
Eyleme ketm-i hukuku fukarâ
Senesi geldiği dem eyle edâ
İstemekten niceler şerm eyler
Müstehakkin ara bul sen gönder
Sadakatiyle kıl itmâm-ı zekât
Fer'idir asl-ı zekâtın sadakat
Fazlına yok sadakatin gâyet
Çok, bu mânâyı müeyyet âyet
Agniyâ âyînesidir fukarâ
Zıddi'yle münkeşif olur eşyâ
Def â kaadir mi olurdun takdir
Seni onun yerine etse fakîr
Fakr sız, hüsn-ü ginâdır zâyi'
Böyle vazı eylemiş onu sâni
Fakr dır, bâis-i şükrü nîmet
Fakr dır zîver-i hüsn-ü devlet
Fukaraya nazar-î merhamet et
Unf ile etme, suhan-î mekremet et
Devlet ve nimetine âlettir
Sana haktan o da bir nimettir.
Ne saâd bu. izzet devlet
Ki yüzünden güle, ehli hâcet
Ona şükr et ki, onun yerine sen
Olmuş olsan, ne gelirdi elden

KİTAB-UL-HAC

(HAC)

(Hac ibâdeti) ömürde bir defa olmak hasebiyle, herkesin bilmediği, bir ibâdettir. Onu, hülâsa olarak bilmek için, önce bu hususlaki tâbirleri ve İstılâhları beyân edecek. Mesâil ve vesâilin beyânından sonra da hac fiillerini, terkip edeceğiz.

HAC VE OMRE

Malûm olsun ki, bir hac, bir de omre vardır. Bunların ikisi de, ehli İslâmın kıblesi olan, Kâbei Mükerremeyi, ve onun civarında bulunan müşerref yerleri, ziyaretten ibarettir.

(Ziyâret): Görmeğe varmak ise de, burada maksat, ihram üzere tavaf ve sâyden ibaret olan, (Fiili mahsus) tur.

O (fiili mahsus), belli vakitte olur ve vakfeyi dahi, hâvi bulunur ise, (HAC), ve vakti mahsusa tâbi olmayarak, yalnız tavaf ve sâyden ibaret olursa, (OMRE) adını alır[1].

Bunların evvelkisine (Haccı Ekber) ve ikincisine (Haccı Asgar) dahi denir[2].

Haccı Ekberin, Cuma gününe mahsus olması, vârit değildir. Cumaya müsadif olan arefe gününün, sevabının ziyâdeliği, «Günlerin en efdali arefeye tesadüf eden cuma günüdür. Bu yetmiş hacdan daha efdaldir.» hadisi şerifiyle mübeyyendir. Nitekim, eyyam (Günler) bölümünde ayrıca anlatılacaktır.

Hem hac ve hem omre etmelidir ki, hadisi şerifte: «Hac ettiğiniz vakit, omre ve omre ettiğiniz vakit, hac dahi ederek onlardan birine, diğerini tâbi kılınız ki, hac ile omre arasında vâki olan mütâbaat, demirci ocağının, demir kirini giderdiği gibi, fakr ve zünubü giderir...» buyurulmuştur.

Haccın vaktine[3] (Mevsim), fillerine (Menâsik) tâbir olunur[4].

(Mevsim) âtîde mezkûr, hac aylarının, son on gününden ve (menâsik), tavaf, saiy ve vukuf fiillerinden ve bunların mütemmimatından ibârettir.

Hac etmemiş kimseye - ki, (Sarûr) denilir - şartlarının tahkikinde hac etmek - kendi niyyeti üzere - farzdır.

Haccı tekrar edenin, ikinci ve üçüncü ve..., haccı, nafile ve tetavvûdur. Nezir ile, vâcip dahi olur. Omre sünnettir.

Hac edene, Hâcc cem'ine de (Huccac) denir. Beyti muazzama, (Mahcûc) tâbir olunur.

Omre etmeğe (İtimar) ve edene (Mûtemir) denir. (Âmir) dahi, mûtemir mânâsınadır. Cemî, ummar olur. Haccın ekseri, hem de ummardır.

EŞHÛRİ HAC: (HAC AYLARI)

Eşhûri hac, hac ayları demektir ki Şevval, Zilkaade ve Zilhiccedir. Hac fiillerine, Şevvalden evvel başlanmaz. Hattâ hac için, ilk tavafı takip edecek olan sâiy, ancak eşhuru hacta câiz olur. (Afâkî) olan için, ilk tavaf eşhûri haccın dışında dahi, mesnûn olur.

MEKRİ VE ÂFÂKİ

Hüccac ve Ummarın Mekkîsi ve Afâkîsi olur. Mekkei Mükerreme ve civarı sekenesinden olanına (Mekkî) ve bizim gibi, hariçten olanına (Afâkî) tâbir olunur.

HACCI KIRAN, HACCI TEMETTU, HACCI İFRAD

Haccın fasılasız omre ile birleşmesine (Haccı Kıran) ve fasılalı içtimaına[1], (Haccı Temettu) ve omresiz olanına (Haccı îfrad) tâbir olunup, işleyenlerine İsmi fail sigasiyle: (Karin), (Mütemettî), (Müfred) denir.

---

[1] Saiy, erkândan değil ise de, omreyi izah için, zikr olunmuştur, âtide kendi faslında mübeyyen olduğu üzere, (ihram, tavaf, saiy ve tıraş, yahut taksirden ibaret, dört şeydir. İkisi rükün ki, ihram ve tavaftır. Diğer ikisi vâciptir ki, saiy ve tıraş veya taksirdir.)

[2] Berâetün (Tevbe) sûresinin üçüncü âyetindeki «yevmel-haccil-ekber» kavli kerimin mânâsı budur. Kühustânî dahi «Haccı ekber, haccı islâmdır, haccı asgar ise omredir.» dedi.

[3] Bundan murat sıkışık vakittir ki, Mekkei Mükerremenin, en kalabalık zamanı olan, zilhiccenin onudur. Nitekim, âtîdeki ifadelerden zahirdir.

[4] Menâsik, omrenin fiillerine de şâmildir ki, bâzı fıkıh kitaplarında kitabül-hac, (kitabül-menâsik) ünvaniyle ünvanlandırılmıştır. (Nüsük), taattir, «İnne salâtıve nüsükî» âyetinde olduğu gibi.

Mekkîler - ekseriyetle - (Müfred) ve afâkiler (Mütemetti) bulunur. (Karin) olanları da olur. Ciddeden doğruca, Arafata çıkan - deniz yolcuları - gibi, (Müfred bil-hac) afâkîler ve mütemetti, yahut karin mekkîler dahi, bulunur.

İhramlı olarak edilen tavaf ve saiy fiilleriyle, her ne vakit olsa, bir omre hâsıl olur. Hac etmek için, vaktinde intizar olunur.

İHRAM, TIRAŞ, TAKSİR

(İhram): Niyyet ve telbiyeden ibârettir ki, haccı yahut omreyi ve kırana göre, her ikisini niyyet ederek, ihrama dahil olmaktır.

İhram, haccın sıhhatinin, şartıdır.

(İhram) edene (Muhrim) tâbir olunur.

Ondan evvel kendisine, helâl olan (sayd ve nisâ) gibi şeyler haram olmak üzere, dikişli ve (yapışıklı) libaslardan soyunup, kefenli meyyit gibi, ve fakat baş ve ayaklarının üzeri, açık olarak örtü içinde, bulunur. Bedenini tanzif ile pasl edilir, yahut abdest alınıp[2], hamam hâli gibi, bir peştemal ve bir omuz havlusu tutulunur, ve iki rekât namaz kılınır ve telbiye edilir.

Peştemal tarzında, belden aşağı olanına (İnzar) ve omuzdan örtülenine (Rida) tâbir olunur.

Bunlar, erkeğe göredir. Kadınlar mestûredir.

İhrama girmek böyle, Omre veya Hac fiilerinin hitamında, ihramdan çıkma tıraş veya taksir iledir.

(Hâlk): Saç tıraş etmektir. (Taksir): Saçı kırpıp kısaltmaktır. Bunlar mekânen, hareme ve zamanen yevmi nahre, muhtas olur.

Bunlar da, erkeklere göredir.

TELBİYE

Telbiye, lebbeyk okumaktır ki, sünnet olduğu üzere, ihramlı olarak,

???

diyerek, sesini yükseltmektir. (Hac fiilerinin terkibine bakınız).

Ref'i savt - ki, ona ihlâl ve (Acce) tâbir olunur - yine erkeklere mahsustur. Nâbi:

«Azm eder göklere mânendei peyk,

Nefes'i gulgulenâk-i lebbeyk»

İhramda olana (Muhrim) denildiği gibi, (haram) dahi denir. Cem'i (Hurum) gelir. «ve entüm hurum» âyetindeki hurum lafzı celili gibi.

Bu mânâda dahi; (Haram) ın zıddı (Helâl) dır ki, ihramda olmayan demektir.

MEVAKİT (MİKATLER)

İhrama girmek için, belli mevziler vardır ki, onların her birine (Mîkat) denir. Cemî (Mevâkît) gelir. Mevâkîti, ihramsız geçmek, cinayettir[3].

---

[1] Haccı, omreden ayırmak, fiillerini icradan sonra, tıraş olup, ihramdan çıkmak ile olur ki, vakti hulûlünde, hac için, yine ihram edileceğinden, aradaki aralık müddetinin ihtilâfiyle muhtelif olur. Kıranda hac ile omrenin ihramı bir olur. Temettuda, onlar için başka, başka ihram edilmiş olur.

[2] Mümkün olursa, yıkanmak efdaldir. Ve bu gasl tanzif kabilinden olduğu için onu âdet halinde olan kadın dahi yapabilir. Nitekim, Kitab-ut-taharede geçmiştir.

[3] Onları ihramlı olmayarak geçip sonra ihrama girene, kan lâzım gelir. Eğer mikata ihramlı olarak avdet ederse, dem sâkıt olur.

Onlar, şu beş yerdir: Zülhüleyfe, Zâtî irk, Cahfe, Karen, Yalemlem Medîne ehli. Zülhuleyfeden ve Bağdat ve Basra ahalisi, Zâti ırktan ve Şam ahalisi, Cahfeden ve Ehli Necid, Karenden ve Yemen ahalisi, Yalemlemden, ihrama girerler.

Kızıldenize, bizim gibi, Süveyşten giren huccac, (Râbiğ) hizasında ihram bağlar ki, Şam ahalisinin mîkati olan (Cahfe) yakınındadır.

Zikr olunan mevziler, Haremi beyti muazzamın hududu demek olmakla, Mekkei Mükerremeye gidenler, bu yerleri ihramsız geçemezler.

Nâbî:

Olicak vâsılı haddi mîkat

İki ihramdan aç; iki kanat

KÂBEİ MÜKERREME

(Kâbe): Mekkei Mükerreme câmiî şerifi dahilinde - ki. mescidi haram ve haremi şerif tâbir olunur - dört köşe bir âli binadır[1].

Kâbei Mükerremenin, Hâtimi, Mîzâbı, Bâbı, Haceri Esvedi vardır.

Şimâl kenarındaki, iki köşesinin biri (Rükni Şâmî) ve diğeri (Rükni İrâkî) dir.

Altınoluk tâbir edilen (Kâbenin Mîzâbı), bu iki rüknün arasında ve Hanefî makamı önündedir.

Oluğun musıbbı, yarım daire bir duvar ile, muhat olup, onun muhiti olan yarım duvara (Hatim) ve muhatına (Hicrül-Kâbe) tâbir olunur. Hicr, kucak demektir. O da, Kâbeden madûddur. Orada namaz kılınır. Duâ olunur. Muhîti, Kâbe duvarına bitişik olmayıp, iki taraftan açık bulunduğu için, Beyti muazzamın etrafını, oradan dolaşmak dahi mümkün ise de, (tavâf), hatîmin gerisinden yâni o muhitin arkasından edilir.

Cenup kenarındaki, iki köşenin biri (Rüknü Hacer), yâni Haceri Esved mahalli ve diğeri (Rüknü Yemânî)dir.

(Bâbı Beyti Muazzam) Haceri Esved mahalline yakın ve şarka nâzir olan kenarındadır. Atebe (Eşiği)si, yetişilmiyecek derecede yüksektir.

(Haceri Esved) isminden anlaşıldığı üzere, bir siyah taştır ki, tavâf başlangıcının nişânesidir.

Öteden beri, muazzam ve muhterem olup, sıkışıklığın ziyâdeliği ile beraber ziyâretçilerden, tekarrüb edebilenler, onu lems ve takbil ile, tebcil ederler. Sokulamayanlar ise, uzaktan istilâm (selâmlamak) sûretiyle, ona ihtiram eyler oldukları için «Hacer-i esved cennettendir.» medîhai seniyyesine mazhar, mutlu bir taştır. Onun için, esved yerine (Es'ad) vasfiyle dahi, tavsîf olunur. Nâbi:

Kâbedir mahzen-i esrârı Hûda Zâdehüllâhu teâlâ şerefâ Kürsi-i memleket-i rabbâni Südde-i bârigeh-i rahmânî Hacer-i Esvedîdir senk-i şifa Bûsegâh-ı leb-i mahbub-i Hûda.

TAVÂF VE METAF

Tavâf: Beyti muazzam etrafını dolaşmaktır ki, Rüknü Hacerden Kâbe kapusu cihetine doğru, sağa gidilmek şartiyle, beyti muazzam sola alınarak Haceri Esvedden başlayıp, orada son bulmak üzere, yedi devre yapılır.

---

[1] Mekkei Mükerremede, mescidi haramdan başka cami yoktur. Ona (haram) itlâki, ihtiramdandır. Hurmetinin hetki, helâl olmadığı için, Mekkei Mükerremeye dahi (beledi haram) tâbir olunur. (Mescidi haram) — ki, ona haremi şerif, dahi denir — bizim ıstılahımızca olan, mescitler gibi değil, en büyük camilerden ve hattâ, Ayasofya camii şerifinden daha büyüktür.

Mimberi ve makamı İbrahim aleyhisselâmı ve zemzem kuyusunu ve dört mezhep ashâbı için, başka başka dört makamı havidir. Her taraftan bir çok kapılan ve yedi minaresi vardır. Şadırvan avlusu gibi etraftan kubbeli ve ortası açıktır. Beyti muazzam ve diğer namı ile, Kâbei Mükerreme, işte onun orta yerinde, şadırvan misillidir. Ve tamamen kisve ile örtülüdür.

Her devre, bir şavt tesmiye olunur ki, bir gayeye gelmek demektir. Her yedi şavt, bir tavâftır. (Onun dört şavtı, rükün ve üç şavtı, vâciptir) Her tavâftan sonra, kerahet vakti dışında, iki rekât namaz kılınır. Bu namaz Haccın vâciplerindendir.

Tavâf edene, Taif denir. Kâbei Mükerreme çevresinde, tavâfa mahsus olan mahalle de, Matâf tâbir olunur ki, Hâtimin gerisinden dolanan bir yoldur[1]. Nâbi:

Bu ne devlet ne saâdet bu ne câh Ki olasın tâifi dergâh-ı ilâh Eyle meydân-i metâf üzre hirâm Cebhen et, ferş-i reh-i rükn-i makam Dili pervânei şem-i harem et Tavf-ı dergâh-ı veliyy-i niam et. Tavf dahi tavâf mânâsınadır[2].

Belli vakti olmamak üzere, gece gündüz birçok tavâf edilebilir ki, onlar nafile tavâftır. Ve âfâkiye göre, nafile namazdan efdâldir. Mevsimin gayride, mekkî için, dahi böyledir. Mevsiminde ise mekkîye nafile namaz nafile tavâftan efdâldir.

Tavafta, telbiye edilmeyip, tekbîr ve tehlîl edilir, ve salâvatı şerife okunur.

Hacca bağlı olarak tavâfın üç nevi vardır: Tavâfı Kudum, Tavâfı Ziyaret, Tavâfı Sader.

Tavafı Kudum, Mekkei Mükerremeye varıldıkta, edilen tavâftır ki, ona Tavafı Tahiyyet ve Tavâfı Lika ve (Ahdi bil-beytin ilk tavâfı) dahi denir. Âfâki için, sünnettir.

Tavafı Ziyaret ki, ona Tavâfı ifaza dahi denir: Arafattan inildikten sonra, edilen tavâftır. Haccın erkânından olan tavâf, işte budur ki her hac edene farzdır. Onun için, bu tavafın bir ismi de, Tavâfı Rükün'dür.

Tavâfı Sader ki, buna Tavafı Vedâ dahi denir: Nahr günü, cimâr remyi ile, nihayet bularak, minâdan Mekkei Mükerremeye inildiği vakit, edilen tavâftır. Âfaki hakkında bu, vâciptir. Menasik, bununla sona erer.

Sader, avdet mânâsınadır. Huccac, o vakit ihramdan çıkmış ve âfâki olanlar, Kâbeye veda edip, beldelerine dönmek üzere, bulunmuş olurlar. Onun için, mezkûr tavâfın bir ismi de, Tavâfı Veda olmuştur.

Nâbî:

Kâbetullâh dil-i insanı kebîr

Hacer ol kalbe süveydây-ı zâmîr

Ârif-i mertebei âb ve kil ol

Var dolan dairesin dil bedii ol

Tâ sana zâhir ola noktai kâr

Ola gör dâiresinde perkar.

İZTİBÂ, İSTİLÂM VE REMEL

İztibâ: Tavâfa[3] başlamadan önceden ridânın bir ucunu[4] sağ koltuğu altından alarak, sol omuzu üzerine atmaktır. Erkeğe sünnettir.

Bu tarz üzere olan muhrime Muztabî denir.

İstilâm: Selâmlamaktır ki, tavafa gerek başlama sırasında, gerek tavâf esnasında, Haceri Esved önüne gelindikçe, ona istikbal ederek, namaza durur gibi, el kaldırıp, tekbîr ve tehlîl ile, haceri müşarun-ileyhe el koymak ve onu takbil eylemek, ve mümkün olamadığına göre, uzaktan el işareti yapmaktır.

Tavâf selâtından sonra, dahi Haceri Esved istilâm olunur.

---

[1] Tavâf edenlerin, o yolu, — taştıkları — da olur. Tavâf mekânı, mescidi haram dahilinde beyti muazzamın etrafıdır. Uzaktan, sütunlar arkasından dolaşılsa bile, olur.

[2] Buna, istitafe ve tetavvuf dahi, denir.

[3] Maksut, sonunda saiy edilecek olan tavâfı kudum veya tavâfı ziyarettir.

[4] Rida, hakkında evvelce izahat verilmiştir.

Remel, emel vezninde, iztibâ halinde, tavafın ilk üç devresi —adımlar kısaltılmak ve omuzlar silkelenmek veçhile— süratli ve çalımlı icra olunmaktadır.

Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz hazreti —ashabı ile birlikte— Omre ederlerken[1], müşrikin, gerek Seyyidül-mürselin efendimizin, gerek ashabı güzînin, usret, cehd ve şiddet içinde olduklarını söyleşerek, —dârun nedve— önünde saf olup, seyre durmuş bulunduklarından, efendimiz hazretleri, ridai şerifiyle iztiba edip sağ bazularını açmış ve yürüyüşlerinde, remel pe hervele[2]. etmişler ve: Bugün kendisini, onlara kuvvetli gösteren kişiye, Hak rahmet etsin.» buyurmuşlardır.

Erkekler için, haccın sünnetlerinden olan İztibâ ve Remel her tarafta değil, kendisini saiy takib edecek olan, tavafta yapılır. Nafile tavâfta saiy olmadığı cihetle, iztibâ ve remel olmadığı gibi, vâcib olan, veda tavâfından sonra, dahi, saiy olmadığı cihetle, onda da iztiba ve remel yoktur. Tavâfı kudumda remel icra olunur ise ne âlâ ve illâ, ziyaret tavâfında yapılır[3].

SAİY VE MES'Â

Saiy: Mekkei Mükerreminin içinde ve mescidi haram dışında (Safâ) ve (Merve) tâbir olunan, basamaklı iki tepe arasında, Safâdan başlayarak Merveye ve Merveden Safâya, yedi kere gidip gelmektir.

Saiy dahi, yedi şavttır. Safâdan Merveye, her gidiş bir şavt olduğu gibi, Merveden Safâya, her geliş dahi, bir şavttır[4]. Dört Gidiş ve üç Geliş olur. Mebde: Safâ ve Müntehâ: Merve bulunur. Her birinde, Kâbe görününceye kadar[5], basamaklara çıkılır.

Saiy, hac ve omrenin vâciplerindendir. Ve her biri için, birerden ziyade değildir. Tavâfı kudumdan sonra, omrenin sa'yi ve tavâfı ziyaretten sonra haccın sâ'yi yapılmış olur[6].

Tavâf mahalline Metaf, saiy yerine de Mes'â denilir. Nâbî:

Sürmedir dîdeye hâk-i mes'â

Sâhai merve tarabgâh-ı safâ

HERVELE

Her tavâftan sonra, saiy olmadığı gibi, saiyi takip etmeyecek tavâfta ve onun da, üç şavtından sonrasında, remel dahi olmadığı sabık ifâdeden anlaşılmıştır.

Saayin her şavtında, erkek için bir hervele yâni, sürat[7] vardır ki, Sâfa ve Merve arasında olan, her gidiş gelişte, meyleyn ahdareyn tâbir olunan iki yeşil direk arasında, süratle geçilip, sonra yavaş yürünür.

Bu da, tavâftaki remel gibi, sebebi zâil ve kendi bâkî olan, sünnetlerdendir.

VUKUF

Ayakta gitmeyip, durmak demek olan Vukuf, menâsik istılahında arefe günü, arafatta bulunmak mânasınadır. Gününe izâfetle, ona Arefe Vukufu dahi denir.

---

[1] Bu omrei seniyye, Hicretin altıncı senesindeki, Hudeybiyye sulhü mucibince, ertesi sene zilkaadesinde vâki olmuştur ki, ona Kaza omresi ve Kısas omresi denilmiştir.

[2] Tavafta, mezkûr veçhile edilen sürate remel, saiyde meyleyni ahdareyn arasında edilen sürate (hervele) tâbir olunur. Niteldin beyânı gelecektir.

[3] Hem de, sünnete değil de, farza tâbi kılındığı için, remelin ziyaret tâvafında icra edilmesi efdal sayılmıştır. Lâkin ihramdan çıkılmış bulunduğundan, bu remel iztibasız olur.

[4] Bir gayete gelmek, demek olan (şavt) ın o mânası, saiyde daha münasip düşmüştür.

[5] Binalar mânî olmakla, Merveden Kâbe bilfiil görünmez. Saaye, tâvaf denir. Şavtın cemî (egvat) olmakla, gerek tavâf, gerek saiy (yedi şavt) olmak üzere, zikrolunur.

[6] Sader tavâfından sonra, saiy yoktur.

[7] Kamus mütercimi (remel) ve o mânâda olan (remelan) kelimelerini linklink gitmek ve (hervele) yi yelmek diye, bildirmiştir.

Bir de, Müzdefile vukufu vardır ki, nahr günü sabahı Müzdelife de Meş'ari Haram denilen yerin yakınında bulunmaktadır.

Evvelki, haccın rüknü âzamidir. İkincisi, haccın vâciplerindendir.

Arafat: Mekkei Mükerremenin şarki cenûbisinde, altı saat mesafe dedir.

Müzdelife: Minâ ile Arafat arasındadır. Aralarındaki mesafeler, ikişer saattir. Arafat yolu üzerinde, mekkeden iki saat sonra Minâ ve ondan iki saat sonra, Müzdelife ve ondan iki saat sonra Arafattır.

Nâbi:

Arefe sûret-i meydân-ı nüşûr

Rûz-u divân-ı hudâvend-i gafûr

Yazmada afvı maâsîye berât

Satr ber satr sufûr-ı Arafat

Şastedir onda olan nâme siyah

Olur âzâd esîrân-ı günâh

Muhrimân dâire bende sîmîn

Cebel-i rahmet ona fass-ı nîgîn

Cürm ile rahmet eder bey'u şerâ

Bâyâ ve müşterîi sûk-u mınâ

REYMİ CİMAR

Remy, malûm olduğu üzere, atmaktır. Cimar, cemrenin cemidir.

Kâmus tercemesinde, mübeyyen olduğu üzere, Cemre, ateş parçasına denildiği gibi, ufacık taş mânasına gelir ki, ona Arapçada Hasâ dahi denir. Misbah sahibinin beyanına göre, Cemre ufacık taş kümesi demektir.

Evvelkine göre, Remyi Cimar terkibi, ufacık taşlar atmak mânâsına olup, ikinciye göre cemerata hasayat atmak demektir. Mastar mefulüne muzaf kılınmış olur.

Reymi Cimar, Haccın vâciplerindendir. Eyyamı nahrda, yâni Kurban Bayramı günlerinde, Minâda mevazii mahsusasında olur. Birbirinden birer ok atımı uzakta, üç cemre, yâni ufak taş yığını vardır ki, Cemrei Ulâ, Cemrei Vustâ, Cemrei Akebe tesmiye olunur. Onlar üç gür. taşlanır ve her gün, her birine yedişer taş atılır, ve atılırken «Allâhu Ekber» denir. (Efâli haccın terkibine bakınız.)

«Mânasik, bütün efâli enbiyâdır.» «Kâr-ı güzîdegân püsendîdei Hüdadır.»

EYYAM

Eyyâm, malûm olduğu üzere, yevmin cemidir. Murad, Kur'anı Kerimde varid, eyyamı malûmat ve müdûdattan olan günlerdir.

Eyyâmı malûmat, Zilhiccenin onuncu günüdür ki, yevmi terviye ve yevmi arefe ve yevmi nahr, o cümledendir.

Yevmi Terviye, Zilhiccenin sekizinci günüdür ki, huccac o gün Mekke'den Mina'ya çıkarlar[1].

Yevmi Arefe, Zilhiccenin dokuzuncu günündür ki, Huccac o gün Arafatta bulunurlar.

[1] «Yevmi terviye», zilhiccenin sekizidir ki, arefe gününden bir önceki gündür. Huccac o gün, Mina'ya azimet edip, onda su olmamakla kendilerini ve bineklerini gereği gibi, suya kandırdıkları için, itlak olundu. Yahut İbrahim (aleyhisselâm) zebh rüyasını o gece görmekle, o günde gördüğü rüyayı, terevvî ve tefekkür eyledi. Ertesi gün rahmânî olduğunu bilip, onuncu günde, zebh işine mübaşeret eyledi. Müellif, yevmi arefenin dahi, tesmiye veçhine telmih eylemiştir.

Yevmi Nahr, Zilhiccenin onuncu günüdür ki, Nahr yâni kurbanların kesildiği gündür. On birinci ve on ikinci günler dahi, Kurban günü olduğundan, hepsine birden Eyyâmı Nahr ve o zamanlarda, huccac Minâda, mukîm bulunmak itibariyle, Eyyâmı Minâ dahi denir[1].

Eyyâmı Madûdat «fi eyyâmin mâdûdât», kavli kerimi mucibince, namazlar akabinde tekbirler alınan günlerdir ki, yevmi arefeden itibaren Kurban Bayramının dördüncü, yâni Zilhiccenin on üçüncü gününe kadar olan, beş gündür.

İçlerinde teşrik tekbirleri bulunması hasebiyle bu günlere Eyyam-ı teşrik dahi denir. (Nitekim Kitab-us-salâtın Ahkâmı ideyn faslında anlatıldı.)

Hakikatte (Eyyamı Teşrik): Zilhiccenin on birinci, on ikinci ve on üçüncü günleridir. Nitekim, beyan olunmuştur.

Eyyamın efdâli, Cumaya tesadüf eden, yevmi arefedir. Vukuf arefesi Cuma gününe vâkî olan hac ona müsadif olmayan, yetmiş hactan efdâldir. Nitekim, hac ve omrenin tarifinde, hadîs olarak, geçmiştir.

HEDY

Hacda kesilen kurbandır. Âfâki olan huccac, seferber bulundukları için, Kurban ile mükellef olmadıklarından Hedy Kurban demek değildir. Haccı-kıran veya Haccı-temettû edenler, hac ve omre nüsükünü cemetmeğe muvaffak olduklarına teşekküren, kurban kesmek, onlara vâciptir. Hacc-ı îfrad yapanlara ise, müstahaptır. Hedy işte, bu kurbanların ismidir.

Ceza ve kefaret için olan deme yâni kesilecek kurbana dahi, (Hedy) itlâk olunur. Hedy'in zebh mahalli, haremi Mekkedir. Âtide faslı mahsusunda açıklanacaktır.

HİL VE HAREM

Harem lâfzından, haremi şerif dediğimiz, mescidi harâm mânası anlaşılır ise de, Harem ondan ibaret olmayıp, Hil mukabili olarak dahi, istimal olunur.

Mekkei Mükerreme ve civarının nebatı kesilmemek ve hayvanatı avlanılmamak üzere, etrafından hudut tâyin buyurulmuş ve nişan edilmiştir.İşte, o hududun dahili Harem ve harici Hil'dir. Bu tâyin edilen hudut, mevakitten başkadır. (Mevakit), ihram hudududur. Onlar, Mekkei Mükerremeye daha uzaktır[2].

Hillin en yakını, garb canibinden, Mekkeye üç dört mil mesafede olanıdır ki, Mekkei Mükerremeden, Omre çıkanlar, ihram için oraya çıktıklarından Omre tesmiye olunur. Asıl ismi, ten'imdir. (Omre faslına bakınız.)

MEŞAR-İ HARAM

Müzdelifenin müntehasında, bir yerdir ki, Cebeli Kuzah yakınındadır. Misbah sahibinin beyanına göre, nefsi cebeldir. Mimin fetha ve kesri ile olur. Müzdelife vukufunun, orada olması, efdâldir. Çünki Nebi Aleyhisselâtu vesselâm efendimizin durduğu yerdir.

(Meş'âr), Mahalli-şiâr demektir. Şiâr, alâmet mânâsınadır. O yere Meş'âr denmesi, ibadet yeri olduğuna ve haram diye, tavsifi hürmetine, mebnidir.

FEVAT, FESAD, İHSAR

Fevat, Haccın fevt edilmesidir ki,arafe vukufunu fevt etmekle olur.

Fesad, Haccın veya Omrenin fasid olmasıdır. Haccın fesadı, hali ihramda, arafattan evvel, ve omrenin fesadı, hali ihramda tavâftan evvel, mucamaatledir.

---

[1] On birinci günün, bir adı da, (yevmül karr) olduğu, İbnî Esîrde görülmüştür.

[2] Harem sekenesi, Mekkî sayılır. Hil sekenesine bizim gibi âfâkî denir. Haremi Mekke, Medinei Münevvere cihetinden (3) ve İrak ve Tâif ve Yemen cihetlerinden (7) ve Curâne semtinden (9) ve Cidde tarafından (10) mil mesafededir.

İhsar, hac ve omre erkânından, memnû kalmaktır. Bunlar, ahkâmı ile birlikte, ilerde beyan olunacaktır.

CİNAYET

Haccın cinayeti, mahzurattan ve memnûattan ibarettir ki, bazısı, ahkâmı ihrama ve bazısı ahkâmı hareme taâllûk eder. Kendi babında tafsilatlı olarak anlatılacaktır.

MESAİLİ HAC (HAC MESELELERİ)

Hac mesaili: Haccın lûgaten ve şer'an olan mânâsına, sıfatına, sebebine, şartlarına, erkânına, vâciplerine, sünnetine, âdâbına, mahzuratına müteallik olmak üzere; mütenevvidir.

Hac, lûgatte hanın fethi ve kesri ile, kasdi muazzam mânâsına olup[1], şeriat dilinde: mekanı mahsusu, zamanı muayyende, belli efdâl ile, kasd eylemektir.

Mekânı mahsûs: Kâbe ve Arafattır.

Zamanı mahsus: Ziyaret tavâfı ile arefe vukufu zamanıdır ki, evvelkisi, yevmi nahrın, fecrinin tulûundan başlıyarak omre sonuna kadar olan zamanın eczasından bir cüzü ve ikincisi, yevmi arefenin, zeval vaktinden nahr gününün fecrinin tulûuna kadar olan zamanın eczasından "bir cüzüdür[2].

Fiili mahsus: Vukuf ve tavâftır.

Haccın sıfatı: Farizai muhkeme olmasıdır ki, hac farzı gayri mensuhtur. Esteîzu billâhi teâlâ.

???

kavli kerîmi, ehli istitaat olanlara haccı emretmektedir. Münkiri kâfirdir[3].

Hac, farzı ömrî ve fevrîdir ki, muktedir olana, ömründe bir kere haccetmek fevri olarak farzdır. Bu sene mümkün ve yolun emniyetinden kalbler mutmain iken, gelecek seneye tehiri, mübah değildir[4].

Haccın sebebi: Beyti muazzamdır. Hiccul-beyt terkibindeki izâfet, sebebiyet delilidir. «Emir tekrar iktiza etmemek» İktizasınca, ibâdattan mütekerrir olanlar, sebeplerinin tekerrürü iledir. Bunda tekrar yoktur[5].

---

[1] Bir kavle göre, teyemmüm gibi mutlak kasdtır.

[2] Hac fiillerinden birini, onun haricinde yapmak kâfi olmayacağı beyaniyle, zamanı mahsusu — eşhürü hac — ile tefsir edenler dahi olmuş ise de, tahtâvibu veçhile tefsiri, evlâ, görmüştür.

Ziyaret tavafının, nahr günlerinde edilmesi vâcibattandır. Tehirine kan terettüp eder. Nitekim, hac efalinin terkibinde, zikr olunur.

Behcetül-fetvada, şöyle mezkûrdur: Üzerine hac farz olan kimse, hacca gidip, ihramdan sonra, arafatta badel-vukuf, ziyaret tavafını terk edip, ondan sonra beş altı ay mürurunda, ziyaret tavafını etmeden, ölse, hac farzı o kimseden nakit olur mu? Cevabı: Olmaz. Fakat bir sene sonra dahi ziyaret tavafını yapsa haccı tamam olur.

[3] (Farzın hükmü: İşlenmesine sevap ve terkine ikap inkârına küfür terettüp etmektir.)

[4] Bu, müftabih olan imam Ebû Yusufun kavlidir. İmam Ebû Hanîfe hazretlerinden olan, iki rivayetin en sahihi dahi, budur. İmam Mâlik mezhebi dahi, bunun üzerinedir. İmam Muhammed Hazretlerince, hac, vazifei-ömür olduğu için, farziyyet — alet terâhî — olmakla, ömür müddetince, mümteddir. İmâm Şâfiî ve İmâm Ahmed dahi böyledir. Cevhere sahibi: İmameyn arasındaki ihtilâf — zannı galip — selâmet olmak suretindedir. Amma, maraz, yahut herm cihetiyle, — zannı galip — mevt olmak suretinde, haccın vücubu icmaan fevrîlik kesp eder, demiştir.

[5] Kâbei muazzama, esteizu billâhi teâlâ «inne evvele beytin» kavli kerimi ibaresinin delâleti veçhile, makamı İbrahimi haiz, bir beyti şerifi kadim olup, insanların ibadetine kıblegâh olmak üzere tevhid dini adına yer yüzünde dikilmiş ilk mabettir.

Hazreti İbrahim Halil (aleyhisselâm) in dini hanîfi üzere, olmak iddiası bilcümle ehli milleti semaviyye için söz konusu iken bu müddeaya beyyine ikamesi, yalnız, ehli İslâma müyesserdir ki, Hazreti Halilin bünyanı olan, Kâbe — bifadlillah teâlâ — ehli İslâma kıbledir. Onu veçhi mahsus

Haccı emreden mezkûr âyeti kerîme, dokuzuncu hicret yılında nâzil[1] olmakla, Hazreti Resûlü Ekrem (sallâllâhu teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz o sene Hazreti ebû Bekir (radiyallâhu teâlâ anhu) a câhiliyye âdetlerinin ilgası ile, halka menasiki tâlim etmek, ve İslâmın emirleri dâiresinde, hac ettirmek üzere, hac emiri kılmışlar ve ertesi sene kendileri dahi, hac farizasını ifâ buyurmuşlardır ki, vedâ haccidir.

Haccın şartları: Vücubünün şartları, edâsının şartları[2], sıhhatinin şartları olmak üzere üç nevidir[3].

Vücub şartları, sekizdir:İslâm, âkıl, bülûğ, hürriyet, vakit, geçinme kudreti, yol masrafı kudreti ve haccın farziyyetini bilme.

İslâm vücubunun şartı olmakla, küfür halindeki istitaati olan kimseye, hac vâcib olmayıp[4], o kimse fakir düşüp müslim olsa, evvelki istitaatinden dolayı, kendisine haccı edâ, vâcip değildir. Müslim bunun aksinedir ki, muktedir iken, hac etmeyerek fakir düşse, haccı edâ vücubü, onun boynunda borç olarak kalır.

Hac ettikten sonra, — Allah korusun — mürted olana, dahi, tövbeden sonra, istitaati olursa bir hac daha etmek, lâzım gelir.

Delilik, bunaklık, çocukluk, vücübe mâni olduğundan mecnun ve mâtûh ve sabî, hac ile mükellif değildir. O hallerde, onlar hac etseler bile, farz vâkî olmaz. İfakat bulduktan ve büluğa girdikten sonra, muktedir olurlar ise, yine hac etmeleri, lâzım gelir.

Hür olmayanlar, bedenî ibâdet ile mükellef olsalar dahi, ibâdetin hac gibi hem de, malî olanı ile mükellef değildir. Efendileriyle birlikte, hac etseler bile, ettikleri hac, farz vâki olmamakla azad olduktan sonra istitaat husulünde yine hac etmek, lâzım gelir.

Vakit ki, vukuf ve tavâf vaktidir. Vücubün şartı olduğundan, onu müdrik olmayana, hac vâcib olmaz.

Vakitten, kendisinde hac ifâ edilebilen zaman, kasd olunur ki, o da, âfakiye göre, beldelerin ihtilâfı ile muhtelif olur[5].

Geçinme kudreti: Yol azığına iktidar demektir ki orta halde yâni israf ve cimrilik etmeyerek mutadı olan maişetine ve sıhhatını koruyabileceği, nafakaya iktidardır[6].

Yol masrafı kudreti; Bineğini tedarike iktidar demektir ki, ya yalnız başına, veya ortak[7] olarak bir binek[1] satın almak, veya kiralamak[2] kudretine mâlik olmaktır[3].

üzere, ziyaret dahi müstakil bir ibadettir. Hadisi şerifte: «Fısk ve fücur etmeyerek, hacca giden anasından doğduğu gündeki gibi döner.» buyurulmuştur.

[1] Gerçi, «ve etimmul-hâcce vel-omrete lillah» âyeti, hicrî altıncı yılda nâzil olmuştur. Bu âyeti kerime, başlanılan haccın ve omrenin yarıda bırakılmayıp, tamamlanmasını emr etmektedir. Onda haccın farz olduğuna delâlet eder bir şey yoktur.

[2] Zimmet, mükellefin ifa ile memur olduğu işine (nefsi vücub) ve onun ifası lüzumuna (vücubu eda) deriz.

[3] İbni Hümamın telinizi, Sâdi (lübâbul-menâsik) ismini verdiği, eserinde dördüncü nevi, olarak ilâve etmiştir ki, o da, haccın farz vakti olmasının şartlarıdırve dokuzdur. İslâm, ölünceye kadar islâmiyette bekâ, akıl, hürriyet, bülûğ, kudreti olana kendinin edâ etmesi, nafile olarak niyyete bulunmamak ifsat eylememek, başkasıiçin niyyette bulunmamaktır.

[4] Bu da, küffarın şeriat furuu ile, muhatap olmamalarına mebnidir. Muhatap olmaları hakkındaki, Irâkiyyunun kavillerine göre, islâm şürutü sıhhatten olur.

[5] Buna binaen fetavay-ı Hindiyyede: Zâd ve Râhile gibi, vücup şartlarının vücudu, çıkış vaktinde muteber olup, hattâ beldesi ahalisinin, hac için yola çıkacakları zamandan evvel, mala sahip olan kimseye, onu dilediği yere, sarfetmek vardır. Mezkûr vaktin hulûlünde, onu hac hazırlığının gayriye sarf etmek yoktur.Eğer sarf ederse, vücup kendisinden sakıt olmaz denilmiştir.

[6] Hattâ et yemek, mütadı olan kimse, ekmek peynir tedarikine kaadir olmakla vücubün şartı olan kudrete malik olmuş sayılmaz.

[7] Ortaklık, iki kişi şutuflu bir deve tutup, her biri bir şutufa malik bulunur, olmaktır. Yoksa, nöbetleşe binmek üzere, iki kişinin, bir deve tutması, kâfi değildir.

Bunlardan, yol azığına kudreti olmak hem mekkî ve hem âfâki hakkında, ve (binek tedarikine kudreti bulunmak), yalnız âfâkî olanlarda, şarttır.

Mekke içinde veya civarında bulunanlar, meşakkatsiz yürümek, kendilerine mümkün oldukça, —Cumaya gidiş gibi— yürüyerek hac etmek, lâzım gelir. Ve illâ, binek tedariki onlara dahi, şart olur.

Vücubün tahakkuku için, zâd ve rahileye, iktidarda istitaati maliyesinin, kendi nafakasından ve avdetine kadar[4], iyali[5] nafakasından ve mesken veya onun tamiri parası ve ev eşyası ve sanat, hirfet edevatı, ve —var ise— borcunun ödenmesi gibi, kendisine lâbüd bulunan şeylerden fazla olması şarttır.

Ev eşyasından, ondan müstağni olanının bir takımını, hac etmek için, satmak, ona vâcip olmaz. Ve keza, nezdinde olan para ile mesken veya hizmet cariyesi iştira edecek olsa, ondan sonrası, hacca kâfi olmaz derecede olanına dahi, hac vâcib olmaz.

Sekizinci şart olan haccın farziyyetine ilim: Harb diyarında müslim olup da, islâm şeriatini bilmiyene göredir. Dârı islâmda bulunmak, hacca vesair farzlara vâkıf ve âlim olmak, demektir. Ve bunda, islâm üzere neşet etmiş olup olmamak, müsavidir[6].

Edâ vücubü şartları, beştir: Göz ve beden selâmeti, mâniin zevali, yolun emniyeti, iddetin yokluğu, mahreminin vücudü[7]. Görme ve beden sağlamlığı, edâ vücubü şartlarından olduğundan zâd ve rahileye kaadir ve hür ve mükellef bulunan âmâya, hac edası vâcip olmadığı gibi, marîz veya mukîd, yahut meflûç, olana, dahi, vâcib olmaz. (Mukîd), kötürüm ve (meflûç) inmelidir.

Mâniin zevali: Mahbusiyyet gibi hissî mâniin zevalidir.

Yolun emniyyetine itibâr: Berren ve bahren, selâmetin galip bulunmasıdır. Selâmet gâlip ise, hacca gitmek vâcip, tehlike gâlip ise, vâcip değildir.

İddetin yokluğa İddetin ademi-kıyamı demektir ki, mutallâka veya zevci müteveffa olan kadın hakkındadır. Gerek bâyin, gerek ric'î talâk ile muallâkta olup veyahut zevci vefat edip de, henüz iddet içinde bulunan kadına, haccın edası vâcip değildir[8].

---

[1] Rahile, binek devesidir ki, bizim hecin, dediğimizdir. Lâkin günden güne çoğalmakta olan, huccaca, Arabistan revahili, kifayet etmemekle, sonraları yük develeri dahil binek ve deve hükmünü almıştır ki, huccac şimdi, en çok yük develerine binmektedirler. Ciddeden Mekkeye ve Mekkeden Minâya ve Arafata, merkep üzerinde dahi gidenler olmakla İbni Nüceym merhum, Bahri Raikte «deveye binmek efdaldir. Himar üzerinde, hac etmek mekruh olur» dedikten sonra: «Kerahetin, efdale mukabil zikr olunmasından zahir olan, tenzihiyye olmasıdır» demiştir.

[2] İştira, satın almak, demek olduğu gibi, iktira, dahi kiralamaktır. Birinin ibaha ve iare etmesi, kâfi değildir. Velev ki, babanın oğula, yahut oğulun babaya ibahası gibi, kendine minnet olmayan cihetten vâki olsun. Bu bapta hibe olunan malı kabul etmek dahi, ona vacip olmaz. Velev ki, vâhibin minneti âri dahi olmasın, çünkü, vücubün şartını tahsil, vacip değildir.

[3] Hattâ, muktebe binmeğe kaadir olmayana, mahare tedarikine iktidar şarttır. Muktep, kazık deve dedikleridir ki, ona herkes binmeğe mütehammil olamaz.

[4] Bir kavle göre dönüşünden bir gün evvel veya bir ay sonraya kadar.

[5] Kişinin iyali: Nafakası üzerine, lâzım olanlardır. Onların nafakasında dahi lâzım olan, kendi nafakasında olduğu gibi, vasattır ki, israf ve cimrilik, olmamaktır.

[6] Dârı harpte bulunana dahi, iki erkeğin, veya bir erkek ile iki kadının, ve hattâ âdil bir kişinin ihbariyle, ilim hâsıl olur. İmameyn indinde, onda adalet, bülûğ, hürriyet bile şart değildir.

[7] Zevc veya mahremin, vücup şartı veya eda şartı olmasında, yolun emniyeti hususundaki ihtilâf veçhile, ihtilâf olunmuştur. Hilâfın semeresi, vasiyyetin vücubunda ve mahreminin imtinaı takdirinde, nafaka ve rahile vücubünde ve mahrem bulamayan kadına, beraberce hac etmek için teveccühün vücubünde, zâhir olurki, vücubün şartı deyenler, bunların biri, ona vacip olmaz, dediler. Çünkü, vücup şartının tahsili, vacip olamaz. Buna binaendir ki, kendisine mal ibaha olunan kimse, hac vacip olmamak için, onu kabulden imtina edebilir. Eda şartı diyenler, onların hepsini ona, vacip kıldılar.

[8] Eğer — yola çıktıktan sonra — misafir iken, ona iddet lâzım gelirse, talâk ricî olduğuna göre, zevci ondan ayrılmaz. Ve efdal müracaattır. Talâk, bâyin ise, zevc ecnebi gibi olur.

Mahremin vücudu: Mahremin bulunması demektir ki, bu dahi, kadın hakkındadır. Hacca giden kadın, arada sefer mesafesi bulunduğuna göre, gerek genç, gerek ihtiyar olsun zevci veya mahremi beraber bulunmak şarttır[1]. (Zevç veya mahrem olmadıkça, kadın için istitaat, sabit olmuş olmaz.

Zevc hakkı, feraizde zâhir olamamakla, bu babta zevcin izni şart değildir[2].

Kadının mahremi: Babası, dayısı, amcası, kardeşi, damadı, sütoğlu; gibi nesebî; sıhrî, ridâî olan karabet sebebiyle, nikâhı —ebediyyen— kendisine haram olan erkektir. Kadının kölesi, kaynı ve eniştesi, mahremi değildir.

Kadının zevci beraber olursa, başkaca mahreme hacet olmaz.

Mahremine hür ve müslim olması şart değil, emniyetli olması şarttır. Mecusî olan mahremi, eğer münakahanın mübahiyyetine mutekid ise kadın onunla müsaferet edemez.

Mahremin mükellef olması, yâni sabî, bunak, deli olmaması dahi, lâzımdır. Murahik bâliğ gibidir.

Hac yolunda, mahremin zâd rahilesi, kadına aittir. Sıhhat şartlan; dörttür: İhram, zaman, mekân, islâm[3].

Haccın rükmü: İki şeydir. Biri ziyaret tavâfı ve diğeri arefe vukufudur[4].

HACCIN VÂCİPLER

Haccın vâcipleri — ki, terkine dem terettüp eden fiilleri demektir — saiy, vukufu-cemi, remyi cimar, tiraş yahut taksîr, sader tavâfı gibi şeylerdir[5]. Bunlar:

1 — İhrama, mikattan girmek[6].

2 — Arafatta, vukufu gurube değin temdid etmek[7].

3 — Nahr günü, fecrinin tulûndan sonra ve güneşin doğmasından evvel Müzdelifede vukuf etmek.

4 — Remyi cimar eylemek.

5 — Kaarin yahut mütemetti kurban kesmek[1].

---

[1] Elli beş yaşında olup, Mekkei Mükerremeye sefer müddeti uzak olan belde ahalisinden bir kadın, yanında zevci, ya mahremi yok iken, hacca gitmek, câiz olur mu? Cevabı: Olmaz.

[2] Kendisine hac farz olan bir kadın, zevci ahar diyarda olmakla, gelmesini beklemeyip, mahremi olan damadı ile, Mekkei Mükerremeye gidip, hac farizasını iskât etmek, câiz olur mu? Cevabı: Olur.

Üzerine hac farz olan kadın, hacca gitmeğe niyyet etmekle ana baba bir olan kardeşlerini yanına alıp gitmek istedikte, zevci kendine mâni olabilir mi? Cevabı: Olamaz.

Mekkei Mükerremeden sefer mesafesi uzak olan belde ahalisinden olan kadının, üzerine hac farz olmakla, hac murat ettikte, zevci beraber gitmekten imtina eylese, o kadın ana baba bir ve emin olan kardeşi ile varıp, hac etmek câiz olur mu? Cevabı: Olur.

[3] İslâm, hem de vücubün şarttır. İbni Nüceym demiştir ki, bazıları ihrama bedel, niyyeti zikr etmişler ise de, ihram niyyet ve telbiyeden ibaret olmak cihetiyle, niyyeti de içine alır. Müellifin tâbirince, hac dört şey ile sahih olur. Onların ikisi İSLÂM ve ihramdır. Diğer ikisi vukuf ve tavâfı ifazadır. Bunların iki evvelkiler (şart) ve iki sonrakiler (rükün) dür. İfademiz, fetevâyı Hindiyyeden alınmıştır.

Vukuf, zilhiccenin dokuzuncu günü arafatta, ve ifaza tavafı ve diğer ismi ile ziyaret tavafı, onuncu..., günü, metafta olur.

[4] Lâkin, «el-haccu arefetun» buyrulduğu cihetle, vukuf, tavaftan akvadır. Vukuftan evvel olan mücamaa ile hac fasit olur da, tavaftan evvel olan ile, fasit olmaz. Haccını vukuftan evvel mücamaa ile ifsat eden kimseye hac fillerinin geri kalanına devam edip, ertesi sene kazâ etmek lâzım gelir.

[5] Hindiyyede, Tahtâvî şerhinden naklen, yalnız bu beş, mezkûrdur.

[6] Yâni, mikatı ihramsız geçmemek.

[7] Gaye, mugayyada dahildir. Çünkü, vâcip olan, geceden dahi, bir lâhzaya yetişmektir.

6 — Tıraş veya taksir etmek.

7 — Onu, dahili hareme, ve eyyamı nahre tahsis eylemek.

8 — Remyi cimari, ondan evvel yapmak.

9 — Kurban kesmeği, remyi cimar ile tıraş veya taksir arasındayapmak[2].

10 — Ziyaret tavafını, eyyamı nahrda îfa etmek.

11 — Saay etmek ve onu eşhürü hacda icra eylemek[3].

12 — Saayi, muteber bir tavaftan sonra yapmak[4].

13 — Özrü olmayana göre, saayi yürüyerek yapmak.

14 — Saaye, Safâdan başlamak[5].

15 — Âfakî olanlar, tavafı vedaı icra etmek[6].

16 — Beyti muazzamı, her tavafta «Haceri Esvedden» başlamak.

17 — Haceri Esvedi, istikbal itibariyle sağa doğru giderek, yâni Kâbeyi, sola alarak tavaf etmek.

18 — Özrü olmayan, tavafı yürüyerek etmek[7].

19 — Tavafta temiz bulunmak[8].

20 — Tavafta, mesturül-avre olmak[9].

21 — Tavafı hatîmin gerisinden etmek.

22 — Tavafın tamamından sonra, iki rekât namaz kılmak.

23 — Ziyaret tavafının, son üç şavtını dahi yapmak.

24 — İhramın mahzuratını, terk etmek[10].

HACCIN SÜNNETLERİ

Haccın sünnetleri: Tavafı kudum, remel, hervele, eyyamı nahr geceleri Minâda gecelemek, üç cemre arasındaki tertibe riyaet gibi, şeylerdir: Sayılacak olursa:

1 — İhrama girerken yıkanmak, yahut abdest almak[1].

---

[1] Afakî olan huccac, misafir bulundukları için, bu kurban, udhiye değil, kıran ve temettü demidir ki, hac ve omre nüsüklerini cem'a muvaffak olduklarına teşekküren, kendilerine vaciptir. Kesemez ise, âtideki beyan veçhile, on gün oruçtutar. Müfred-bil - hac olan âfakîye, dem vacip değil, müstahaptır.

[2] Yani, evvelâ remy, sonra kesim, ondan sonra tıraş, demektir.

[3] (Eşhürü hac): Şevval, Zilkaade, zilhicceden ibaret hac aylarıdır.

[4] (Mütedün bih), muteber demektir. Tavafın itibarı — en az — dört şavtı husule gelmekledir. Çünkü, onun muazzamı rükündür.

Eşvatın son üçü, vâciptir. Tavâfta taharet dahi, haccın vâciplerindendlr.

[5] Merveden başlar ise, ilk şavta, itibar olunmaz.

[6] Mekkede kalacaklardan, ve ziyaret tavafından sonra adet gören kadınlardan, bu tavaf sakıttır.

[7] Hastalar, sedye üzerinde dolaştırılır.

[8] Muhaşşinin ifadesine göre, vacip olan: hedesten taharettir. Hebesten taharet, sünneti müekkededir. Ekser indinde, hadisi şerifte «Beyti tavaf etmek namazdır» buyurulmuş olduğundan, onda, namazda olduğu gibi, hadesten taharet muteberdir. Şu kadar ki, taharetin, namazda itibarı farz ve tavafta vaciptir. Onsuz dahi, cevaz fevt olmaz. (Hadesli iken tavafın, dem ile telâfisi meselesi için, cinayet babına bakınız.)

[9] Avret uzvundan rubunun ve daha ziyadesinin keşfi sebebiyle, dem vacip olur.

[10] (İhram mahzuratı), muhrim hakkında olan şeyler demektir. Erkeğin, dikişli, yahut yapıştırılmış elbise giymesi ve başını yahut yüzünü kapalı bulundurması ve av avlaması gibi.

2 — İki rekât namaz kılmak[2].

3 — Beyaz bir ridâ ile, beyaz bir izar tutunmak[3].

4 — Güzel koku sürünmek[4].

5 — İhram bağlanmış olduktan sonra, vasat derecede sesini yükselterek, bol bol telbiye ve salâvatı şerife etmek[5].

6 — Telbiyeyi her başlayışta, üç kere etmek.

7 — Resûlü ekrem sallâllâhü teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine, salâvatı şerife getirmek.

8 — Cenabı Hakka duâ etmek[6].

9 — Mekkei mükerremeye duhul için, yıkanmak.

10 — Mekkei mükerremeye gündüzleyin —muallâ— cihetinden dahilolmak[7].

11 — Beyti mükerremi müşahedede, dilediği duâyı etmek[8].

12 — Beyti muazzam pişgâhında tekbîr ve tehlîl eylemek.

13 — Eşhürü hac olmasa bile, âfâkî olan kimse, tavafı kudumu etmek[9].

14 — Tavafta erkekler, iztiba eylemek.

15 — Saayi takib edecek olan tavafın, ilk üç şavtında erkek kısmı, remel etmek.

16 — Saay ederken, iki meyli-ahdar arasında, erkekler hervele etmek,

17 — Saayin, hervele mevziinden, —mâdâsında— yavaş yavaş yürümek.

18 — Tavafı çok etmek[10].

19 — Zilhiccenin yedinci günü, öğle namazından sonra, Mekkede hutbe okunmak[11].

20 — Zilhiccenin sekizinci günü güneş doğduktan sonra, Mekkeden Minâya çıkmak.

21 — O gece Minâda kalmak.

22 — Zilhiccenin dokuzuncu günü, güneş doğmasından sonra, Minâdan arafata çıkmak[12].

---

[1] Velev ki, âdetli ve lohusa olsun. Çünkü, bu yıkanma temizlik içindir. Bubapta — indel-acz — teyemmüm meşru değildir.

[2] Bunlarda, sünnetin faziletini ihraz için, sünneti ihramı niyyet eyler. İlk rekâtta kâfirûn suresini, ikincide ihlâs sûresini okur.

[3] Bunların yenisi, yıkanmıştan efdaldir. Beyaz olması da, diğer renktekinden efdaldir. Lanlar, sünneti beyan içindir. Yoksa, setri avret kâfidir.

[4] Bu da, ihram sırasında olur. İhramdan sonra olmaz. Muhaşşi der ki, Gülyağı gibi güzel kokulu temiz şeyi, elbisesine değil, bedenine sürünür.

[5] Her namaz kılışta, her yokuş çıkışta, her iniş inmede her deve süvarisine rastlayışta seher, vakitlerinde,

[6] Salâvatı telbiyeyi ve ondan sonra da duâyı okumak.

[7] Mekkei Mükerremenin kabristanı cihetinden demektir ki. Son zamanlarda o yoldan gündüzleyin duhul terk edilmiştir.

[8] Ki, o duâ müstecaptır. Duâsının makbuliyyetini istemelidir.

[9] Geç kalıp ta, Mekkeye girmeyerek, arafata çıkanlardan, bu sünnet — bittabi — sakıt olur.

[10] Afâkî hakkında tavaf, nafile namazdan efdaldir. Haremde de mukim olan tavaftır.

[11] Bu hutbe tektir. Bunda celse yoktur. Hacılara menâsik tâlim olunur.

[12] İmam, o gün arafatta, cemi takdim yapar ki, ikindi namazını vakti girmeden, öğle ile beraber, öğle vaktinde kılar. Ondan evvel — zevalden sonra — hutbe edip ve hutbesini iki kılıp, arada oturur ve onlarda, nâsa arefe ve Müzdelife vukuflarını ve o vukuflardan sonra yevmi natırdaki Akabe cemresini, kurbanı, ziyaret tavafını ve tıraşı (halk veya taksiri) talim eder.

23 — Gerek arafedeki cemi takdimde, gerek Müzdelifedeki cemi tehirde[1] tadarrû ve huşûa ve göz yaşları dökerek, ağlamağa çalışmak, kendisi, ana babası ve din kardeşleri için, her iki dünya umuruna dair, dilediği duâyı etmek.

24 — Güneş battıktan sonra, ağır ağır arafattan inmek.

25 — Müzdelifeye inildiği vakit, gelen geçenlere, genişlik olmak için, batnı vadiden yüksekçe, cebeli kuzah kurbuna konmak. (Meşarı haram unvanına bakınız).

26 — Bayram gecesi, orada kalmak.

27 — Bayram sabahı Minâya inip, eyyamı nahrda bütün yükleri ve ağırlıkları ile, Minâda kalmak[2].

28 — Remyi cimar için duruldukta, Minâyı sağa ve Mekkei Mükerremeyi sola alarak durmak.

29 — Cemrei akabeye remyide, her vakit râkip, ve mescidi hayf kurbundaki cemrei ûlâda ve keza cemrei vustada, yaya bulunmak.

30 — Cemrei akebe remy ederken, batnı vadîde bulunup, cemreleri aşağıdan yukarı atmak[3].

31 — Remyi, ilk günü güneşin doğması ile zevali arasında ve diğer günler zeval ile gurub arasında olmak.

32 — Yevmi nahrda dahi, bir hutbe edilip, onda menasikin geri kalanı beyan olunmak[4].

33 — Minâdan Mekkeye nüzulü tâcil etmek isteyen kimse, Zilhiccenin, on ikinci günü, şemsin gurubundan evvel çıkmak[5].

34 — Minâdan Mekkeye gelirken, Muhassab[6] tabir olunan düzlüğe, bir müddetçik inmek.

35 — Mekkei mükerremeye gelinip, sader tavafının icrasından ve tavaf namazından sonra, zemzem suyundan çokça içmek.

36 — Zemzem suyunu içerken, beyti muazzama karşı, durup ona bakmak.

37 — Zemzem suyunu, hem içmek, hem dökünmek[7].

---

[1] Cemi takdim ve cemî tehîr tâbirleri için Kitâb-us-salâtın vakitler bahsine bakmak lüzumu, hatırlatılır.

[2] Eşyasını, Minâda ibkadan emin oldukça, kendisi orada iken, yükünü Mekkeye göndermek mekruhtur.

Musalliye dahi, eşyasını (meselâ ayakkabısını ve el paketini), arkaya bırakmak kalbini meşgul ettiği için, mekruh olur.

[3] Bunun aksi, nâsı rahatsız edeceği için, mekruhtur.

[4] Hac hutbelerinin, üçüncüsü işte budur.

[5] Eğer guruba değin durur ise, bir şey lâzım gelmez ise de, isaet etmiş, olur. Ve eğer Minâda on dördüncü günün fecri tulûuna değin, ikamet eylerse, ona o günün dahi, remyi lâzım olur. O gün, remyi zevalden evvel yapsa da, olur.

[6] Muhassap, Mekke yakınında bir yerdir. Düz ve taşlıktır. Tahsip, oraya inmektir.

[7] Başına ve bütün bedenine dökmek. Kitab-ut-taharede geçtiği ve cinayet babında haşiyede zikrolunduğu üzere, zemzem suyu ile istinca, mekruhtur. İğtisal mekruh değildir.

Nâbî aleyhirrahme:

Olmuş âmâdei tathiri usât
Çâhi zemzemden akan âbı hayât
Rûyüdür yan yüzünün hâki harem
Alemin yüzü suyudur zemzem
Âbı zemzemdir o dârûyu safâ
Ki verir hastai isyâna şifa

38 — Mültezemi iltizam etmek, yâni Haceri Esved ile bâbı Kâbe meyânı olan mevzie göğsünü ve yüzünü koymak.

39 — Kâbe örtüsüne yapışıp, dilediği duâyı etmek.

40 — Beyti şerîf dahilinde —kimseyi incitmiyerek girmek mümkün olursa —edeb ve tâzim ile girip, iki rekât namaz kılmak[1].

Haccın âdâbı: Borcunu ödeyip ve günahlarına tövbe[2] ve taksir ettiği ibadetlerini kazâ ederek halâl malla gitmek[3] ve yolda kimse ile, cidâl ve şikak etmemektir.

Kitab-us-salâtta zikr olunduğu üzere, hayır işlerinde istihareye hacet olmayıp, bu babta edilecek istihare, fiilin kendine değil, vaktin tayyine mahmul olur[4].

Haccın mahzurları: — ki, ihramın memnûatı demektir — iki nevidir Bir nevi, haccın kendi nefsinde işliyeceği ve diğer nevi, başkaları hakkında yapacağıdır.

Evvelkisi: Nikâhlısiyle buluşmak, tıraş olmak, tırnak kesmek, güzel kokular sürünmek, dikişli libas giymek, başında serpuşu bulunmak gibi muhrime câiz olmayan şeylerdir.

İkincisi: Ava, ya mübaşeret veya işaret, yahut delâlet sûretiyle taarruz etmek ve harem ağaçlarını kesmektir.

Mekke haremine âit olan, bu yasak sırf, hac ve ihrama mahsûs da değildir. Nitekim, cinayet faslında açıklanacaktır.

Haccın mekruhları, haccın terkibi efali faslında, sırası geldikçe zikr olunacaktır.

FEZAİLİ HAC

(HACCIN FAZİLETLERİ)

Kitab-ı Kerimde «Allah için haccetmek insanlar üzerine bir borçtur.» (Ali İmran: 97) ve «İnsanları hacca çağır, onlar yürüyerek veya uzak yollardan gelen bineklere binerek sana gelirler.» (Hacc: 27) buyrulduğu gibi, hadis-i şerifte dahi «İslâm beş temel üzerine kurulmuştur: Allahtan başka tanrı olmadığına ve Muhammed (S.A.V.) in Allahın resûlü olduğuna inanmak, Namazı kılmak, Zekâtı vermek, Hac etmek ve Ramazan orucunu tutmaktır.» «Bilmez misiniz ki; İslâm kendinden öncesini, hicret kendinden öncesini, Hac dahi kendinden öncesini silip süpürmüştür.»[5]buyurmuştur.

Sahihi Buharîde şöyle anlatılmıştır. Hz. Âişe (R.A.)den rivayet olunmuştur ki, Efendimiz (S.A.V.)e «Ya Resûlullah biz cihadı, amellerin en efdali olarak görüyoruz. Biz cihad etmiyelim mi?» diye sorduklarında. Efendimiz: «Siz kadınlar için efdal olan cihad haccı mebrûrdur.» buyurmuşlar. Ebû Hüreyre (R.A.)den mervidir ki: «Ben Resûlullahın, fısk ve refes işlemeden hacceden kimse anadan doğmuş gibi döner buyurduğunu işittim.»[6]. Keşful-Gumme'de ise Efendimizin «Allahım hacıları ve onlara müzahir olanları sen affeyle!» diye duâ buyurduğu kayıtlıdır.

Hac, cihad gibi olmayıp farzı ayn olduğundan[7], hacca gitmenin, cevazında, ebeveynin rizaları şart değilse de[8], — ebeveynin rızaları olmaksızın — hacca gitmenin cevazı,

---

[1] Hac efalinin terkibi keyfiyyetine bakınız.

[2] Haksız olarak aldığını yerine vermek ve hak, husumet ashabı ile helâllaşmak kabilinden olan, tövbe şartlarına riâyet etmek.

[3] Çünkü, haram nafaka ile edilen hac makbul olmaz. Şüpheli olan helâl mal ile hac etmek isteyen kimse, hac için istidane edip, kendi malından tediye eyler.

[4] Kara yahut deniz yolu ile gitmek ve rahileyi iştirâ veya iktira etmek ve yol arkadaşını seçmek hususunda, dahi istihare edebilir.

[5] Son hadisi şerif, Hazreti İbni Ömere hitaben varit olmuştur.

[6] Bu hadîsi şerif, haç sebeplerinin hâmişinde de geçti.

[7] Üzerine hac farz olan kimse, hacca mı gitmek efdaldir yoksa, gazâya mı gitmek efdaldir? Cevabı: Hacca gitmek efdaldir.

[8] Üzerine hac farz olan kimseye, hacca gitmek istedikte, babası — şer'a uymayan vecihte — kendisini hacca gitmekten men'e kaadir olur mu? Cevabı: Olamaz.

ebeveynin istiğnalariyle mukayyeddir. Eğer, bir kimsenin ebeveyninden biri, hizmetine muhtaç ise, onun rızası olmıyarak, o kimsenin hacca gitmesi mekrûh olur. Ebeveynin olmaması halinde, ced ile cedde, ebeveyn gibidir.

Farz olan hac, valideyne taatten efdâldir. Nafile olan hac öyle değildir[1]. Zenginin haccı, fakirin haccından efdâldir.

Mekkei mükerremede mücaveret, beyti muazzamın hukukuna ve hareme hakkiyle, müraat olunamıyacağı cihetle, Hazreti imam nezdinde mekrûhtur[2]. İmameyn, keraheti nefy eylemişlerdir[3].

HAC EFÂLİNİN TERKİBİ KEYFİYYETİ

Hacca giden kimse râbiğ gibi (her düşünceden azade refah ve huzur içinde imiş gibi), bir mîkatten ihram giyer. Evvelce tırnak kesmek, koltuk temizlemek gibi nezafetler icrasından sonra, gasl eder, yahut abdest alır. Elbisesini çıkararak, sünnet üzere, bir izar ile bir rida tutunur Onlara ilik düğme yapmaz ve uçlarını düğümlemez. Başını ve ayaklarını açık bulundurur. Başına bir şey giymez ve örtmez (Şemsiye tutabilir). Ayaklarına, üstü açık ayakkabı giyer. İhramlı Allahın himayesindedir.

Abdest alıp, ihram bağlandıktan sonra, iki rekât namaz kılarak: «Ya rabbi ben haccetmek istiyorum onu benim için kolaylaştır.» diye duâ[4] eder ve «Lebbeyk» okuyarak sesini yükseltir, telbiye[5] lâfızlarından birini eksik söylemezsin[6]. Şunları ziyade edebilirsiniz.

Niyyet ile, bu telbiyeyi etmekle, muhrim olursun. Artık halîlen yanında ise, onunla — mücameatten— ve fuhş söylemekten ve füsuk ve meâsîden ve yoldaşlar ve hizmetçiler ve seyisler ile cedelleşmekten ve karada av avlamaktan, yahut avcıya onu göstermekten veyahut yerini ihbar etmekten ve dikişli veya yapıştırılmış libas giymekten ve sarık sarmaktan ve ayağa mest giymekten[7], başını yahut yüzünü örtmekten[8] ve tıraş olmak ve tırnak kesmek ve koku sürünmekten sakınırsın.

İhramda iken yıkanmak ve hayme yahut mahmel altında ve ev saçağı gibi yerlerde gölgelenmek[9] ve bele para bağlamak câizdir[10].

Her namaz kıldıkça ve yolda yokuş çıktıkça ve iniş indikçe ve yolculara rast geldikçe ve seher vakitlerinde telbiyeyi, çokça yap.

Mekkei Mükerremeye vardıkta müstahab olan, gusül etmektir. Gusül ederek, yahut abdest alarak, hemen haremi şerife gidersin ve müstahab olduğu üzere babı selâma

---

[1] Farz olan hac ile nafile hac için kitabın baş tarafına müracaat ediniz.

[2] Hukuku müraat emrinde, kendisine itimadı olana göre kerahet yok demektir. Medinei Münevverede mücaveret dahi, Mekkei Mükerremede, mücaveret gibidir.

Kitâb-us-salâtta geçen ve kitabı Savmda da gösterilen (mesacidi selâse) ahkâmından zahir olduğu üzere, Mekkei Mükerreme, Medinei Münevvereden efdaldir. Merkadı mukaddesei hazreti Resûlü efham (salâvatullahi teâlâ aleyhi) bundan müstesnadır ki, o câyı dilâra, her yerden ve hattâ Kâbeden ve arz kürsîden efdaldir.

[3] Seyyid Ebüs-sûudun ifadesine göre, onlarca mücaveret müstahaptır.

[4] Bu dua, haccı ifrada göredir. Haccı temettüde, evvelâ omre ve haccı kıranda, hem omre ve hem hac, için niyyet eder. Dualar dahi, ona göre olur.

[5] (Lebbeyk) ikamet mânâsına olan, ilbaptan alınarak: «Ben senin kapında kiraren ikamet ve nidana icabet eyledim» demektir ki, tesniye tekrir içindir.

[6] Çünkü, mekruhtur. Eksik söyleyen isaet etmiş olduğu gibi sesini yükseltmeyen dahi isaet etmiş olur.

[7] Yüzsüz yemeni bulamayan Kimse, mestin ve iskarpinin konçlarını topuklarından aşağısını kesip, onları yemeni gibi giyer.

[8] Muhatabımız erkek olduğundan, bunun kadına şümulü olamaz. Onlar hervakit örtülerini muhafaza ederler.

[9] Baş değmeyerek demektir. Değerse, mekruh olur.

[10] Kemer ve silâh kuşanmak ve hatem takınmak ve kokusu olmayan sürmeyi çekmek ve hitan olma ve kan almak ve hacamat olmak dahi caizdir.

varıp, oradan huşû ve tevazu veçhile, telbiye ederek ve makamın celâletini mülâhaza ile, tekbîr ve tehlîl eyleyerek ve salâvatı şerîfe okuyarak ve sıkışanlara lûtf ile muamele ederek Mescidi Harama girersin ve beyti muazzamı müşahededе, dilediğin duâyıedersin[1]. Mescidi haramın tahiyyeti, tavaf olmakla, tahiyyeti mescid kılmayarak, hemen tavafı kudüm teşebbüsünde olursun Şöyle ki:

Telbiyeyi keserek tekbîr ve tehlîl ve salâvatı şerîfe ile. Haceri Esvedi istikbal edip, ellerini namaza durur gibi kaldırarak mümkün ise, haceri esvede dokunur ve onu sessizce tekbîl edersin. Orası pek sıkışık yer olmakla kimseye ezâ etmeksizin, yanaşmaktan âciz olursan elini koymağı bırakarak onu uzaktan işaretle, selâmlarsın. Tavafın mebdei bu olur. Bâdehû Kâbeyi sola alarak, Bâbı Kâbe cihetine doğru gidersin ve hatîmin arkasından Kâbeyi dolaşırsın ve başladığın yere gelirsin. Metâf dahilinde[2] bu veçhile, yedi devr yaparsın. Haceri Esvede her gelişte onu —mezkûr vech üzere— istilâm edersin[3]. Yedinci devrenin istilâmı ile. tavaf sona erer olduğundan, haremi şerif dahilinde —Makamı İbrahim— denilen mübarek mevzie[4] varıp, iki rekât namaz kılarsın. Orada yer bulamaz isen, haremi şerifin neresinde kolayını bulursan, orada kılarsın. Sonra gelip, Haceri Esvedi yine istilâm edersin.

Her tavafta lâzım değil ise de, bu tavafı kudumun, ilk üç şavtında. remel edileceğinden, bunda muztabî bulunursun[5]. İzdiham seni sıkıştırır ise, durup, remeli aralık buldukça edersin[6].

Tavaftan ve onun namazından sonra, saiy etmek için, haremi şeriften çıkıp[7] mes'âya gidersin. Saaye Safâdan başlamak üzere, (Sâfa) denilen basamaklı tepeye, Kâbe görününceye kadar, çıkarsın ve orada beyti muazzama dönerek, tekbîr ve tehlîl eder ve salâvatı şerife okur ve ellerini kaldırıp duâ eylersin. Sonra inip (Merve) cânibine yavaş yavaş gidersin. (Mes'â), iki tepe arası bir vadidir. Tepenin biri Safâ ve diğeri Merve'dir. Batnı vadîye, vusulünde karşılıklı ve biri, diğerinin istikametinde olmamak üzere, araları biraz uzak, iki yeşil sütun vardır ki, (Meyleyn Ahdareny) adı verilir. Onlar arasında hervele edersin. Yâni orasını pek süratle geçersin. Sonra yavaş yavaş yürüyerek, Merveye varırsın. Onun dahi, basamaklarından, Kâbe görünecek kadar[8] üzerine çıkıp, Safâ üzerinde yaptığını, burada da yaparsın. Yâni, beyti şerif cihetine dönerek tekbîr ve tehlîl ve tasliye ve ellerini açıp ve kaldırıp duâ edersin. Bununla, saayin bir şavtı, hâsıl olmuş olur. Sonra Merveden inip, yavaş yavaş yürüyerek ve zikr olunan (Meyleyn Ahdarayn) arasında hervele ederek, Safâya gidersin. Safânın üzerine çıkıp, evvel yaptığını ya parsın.

---

[1] O dua müstecaptır. Hesapsız cennete girmeyi istemek, en mühim duâlardan biridir. «Borçtan, fakirlikten sabırsızlıktan ve kabir azâbından Allaha sığınırım.» Bu duâ efendimizin duâsıdır.

[2] Yâni beyti muazzam havlinde velev ki, metaf mütearefeden baid olsun. Nitekim, tavaf ve metaf başlıklı bahisteki haşiyede izahat vardır.

[3] Rüknü yemâniyi dahi, istilâm hasendir. Zâhiri rivayette sünnet değildir. Diğer iki rükün — ki, biri irâkî ve diğeri Şâmîdir — selâmlanmaz.

[4] Makamı İbrahim bir taştır ki, Hazreti İbrahim aleyhiselâm, Hazreti Hacer ile oğlu Hazreti İsmaili görmeğe geldikçe, deveden iner ve deveye biner iken, onun üzerinde kaim olur idi. Kademeyni mübarekelerinin eseri o taşta zâhir olmuştur. İşte o taşın bulunduğu mahalle dahi. Makamı İbrahim, itlâk olunur. Elân şâyi olan, itlâk budur. Tefasirde, mezkûr Haceri mübarek, Hazreti İbrahimin nâsı hacce davet için, yahut beyt binasının yükselmesi için üzerine çıktıkları taş diye, mezkûrdur. Tahtâvînin zikrettiği — veçhi vecih — tefasirde yoktur. Yalnız Alûsî merhum, ona yakın diğer bir vech, zikretmiştir. Kadînın zikr ettiği, nâsı davet hususunun, cebeli kubeys üzerinde olduğu meşhurdur. İmam Nahaîden naklen, Keşşafta: haremi şerifin kâffesi, Makamı İbrahimdir, denilmiştir.

[5] İztibâ, remel, istilâm, başlıklı bahiste bu hususa dair malûmat vardır.

[6] Çünkü, remel lâbüd olmakla, onu dürüst yapmak için, izdihamda tevakkuf etmek lâzım gelir. Haceri Esvedi istilâm etmek gibi değil ki, ona uzaktan işaret dahi bedel olur.

[7] Hangi kapıdan istersen çıkarsın. Nebiyyi ekrem sallallahü teâlâ aleyhive sellem efendimiz hazretleri, sünnet olmak üzere değil, Safâya en yakın kapı olduğu için, bâbı benî manzumdan çıkmışlardır ki, orası şimdi (bâbus-safâ) tesmiye olunur. (Safâ), kaya mânâsınadır.

[8] Kâbenin görünmesi, evvelki zaman itibariyledir. Şimdi Merve ile beyti muazzam arasını binalar kapatmıştır. Lâkin yine müstakil Kâbe olarak durur. (Merve) beyaz taş parçasıdır.

Bununla da, saayin ikinci şavtı hâsıl olur. Sâfa canibinden dört gidiş ve Merve cânibinden üç geliş ile, yedi şavt hâsıl olur ki, bu eşvatı sebanın mecmuu bir saaydır. Gidip gelir iken telbiye eder ve hervele arasında «Allahım beni affet, bana acı ve bildiğin günahlarımın hepsini bağışla. Çünkü sen büyüksün.»

Tarifimiz, haccı ifrad olmakla[1] saay ettikten sonra, Mekkei Mükerremede, muhrim olarak mukîm bulunursun. Ne vakit istersen, beyti muazzamı bir çok tavaf edersin. Onlarda, remel ve saiy yoktur. Zilhiccenin sekizinci günü sabah namazını kıldıktan sonra hazırlanıp, Minâya gitmek üzre, tulûdan sonra Mekkei Mükerremeden çıkarsın. O gün öğle namazını Minâda kılmak, müstahaptır.

Telbiyeyi, tavaftan başka hiç bir halde terk etmezsin, Minâda, mescidi-hayf yakınına konup orada geceleyip ve ertesi (arefe) günü, alaca karanlıkta, sabah namazını kılıncaya kadar, ikamet edersin, güneş doğduktan sonra, oradan arafata gidersin, öğleye değin, durup, öğle vakti, Nemre mescidine varırsın. Orada okunan hutbelerden sonra, cemaatı kübra ile, öğle ve ikindiyi ceman kılıp[2] mahalli vukufa gidersin[3]. Yalnız orada, vukuf olunmaz, olunsa da, kâfi olmaz. Arafatta vukuf için, zevâlden sonra mümkün olursa, gusl edersin ve cebeli rahmet kurbunda, ona karşı durup tekbir ve tehlil ve telbiye eylersin ve taam ister gibi, el uzatıp kendin ve ebeveynin ve din kardeşlerin için, duada, bütün gayretini ibzal edersin. Gözlerinden yaş çıkarmağa çalışırsın ki, kabul emâresidir. İcabeti, kuvvetle ümid ederek, duâda ilhah ve israr eyle.

(O gün niyaz ve tadarruda kısa etmemelisin ki, âfâkiye göre, tedarik ve telâfisi, pek kolay olmıyacak bir gündür. Onu, çadırlarda çay sohbetiyle zayî edivermek, lâyık değildir).

Vukufu, binek üzerinde etmek efdâldir. Yerde ayak üzeri durmak dahi, oturmaktan efdâldir.

Güneş batınca, herkes ile beraber, yavaş yavaş arafattan inersin. Kimseye ezâ vermeyerek, ara buldukça, sürat dahi edersin. Nâsın cahillerinin yaptıkları seyrin acele ve sıkışıklığından ve halka ezâdan daima ihtiraz üzere ol ki, onlar haramdır.

Müzdelifeye gelip, meşârı haram yakınına konarsın. Gelip geçenlere darlık olmamak için, en salim mahal orasıdır ki, batnı vadiden, biraz yüksek bulunursun. Orada akşam namazını, yatsı vaktinde, yatsı namazı ile beraber kılarsın. Akşam namazını, Müzdelifeye gelirken, yolda kılmak câiz değildir. Şayet kılmış bulunursa, fecrin tulûu olmadıkça, onu iâde eyler. İâde etmeden, fecir tulû ediverirse, o namaz, cevaza avdet eder. (Nitekim, kitâb-us-salâtın, evkat bahsinde geçmiş ve hâmişinde de zikr olunmuştur) .

Müzdelifede gecelemek sünnettir. Fecrin tulûunda, imam sabah namazını erken kıldırıp, vukuf eder. Nâs dahi, beraber vukuf eder. Müzdelifenin (Batnı muhassir)[4], denilen mevkiinden başka her yeri mevkıftır. Duâsında, cehd ve gayretini ibzal ederek, vukuf edersin.

Ortalık gereği gibi, aydınlandıkta herkesle beraber, oradan —tulûdan evvel— kalkıp Minâya gelirsin. Müzdelifede iken, yahut yolda gelirken Minâda, remy etmek üzere ufacık taşlar toplamış bulunursun[5] ves temizliklerine kani olmak için, onları yıkamış olursun.

---

[1] Kıran ve temettü haccı, âtîdeki fasılda mübeyyendir.

[2] Kitab-us-salâtın evkat bahsine bakınız ki, mezkûr cemide, hem ihramın ve hem cemaati kübranın gart kılınması, hazreti imamın mezhebidir, imameyn indinde, onun ihramında bulunmaktan başka şartı yoktur.

[3] Eğer cemaati kübraya yetişemezse, öğleyi ve ikindiyi, mutat olan vakitlerinde başka başka kılıp, mevkıfe gidersin. Aslın bu ifadesi, hazreti imam mezhebine mebnidir. Bundan evvelki hamişe de bakınız.

[4] Muhassir lâfzı, yormak mânâsına olan (tashir) dendir.

[5] Taşların adetçe lüzumu, yetmiş yahut kırk dokuzdur. Yedisi ilk günü, cemrei akebede atılır. İkinci, üçüncü, dördüncü günlerde dahi, her cemrede, beher gün yedişer taş atılmak üzere, altmış üç taş sarfolunur. Ceman yetmiş olur. Dördüncü gün, Minâda bulunmazsa, yirmi bir taş eksik, sarf olunarak, atışın adedi kırkdokuz olur.

Çünkü, onlarla taat ikamesinde bulunacaksın[1]. Bir taşı, kırıp ufaklama, ve cemre yanındakilerden taş alıp atma.

Minâya geldikte, cemrei akebeye remy edersin. Ve ilk atışta telbiyeyi kesersin. O bir yokuş yerde olduğundan akebe adı verilir. Nâsa ezâ olmamak için, onu yokuşun üstünden değil, altından taşlarsın. Hangi cemre olursa olsun, onun yanında biriken taşlardan alıp atmak, mekrûh olduğu gibi[2], cemreyi akebeye üst taraftan remy etmek dahi, nâsı rahatsız edeceği cihetle, mekrûhtur. Taşı sağ elinin baş ve şehadet parmakları ucuyla, tutup atarsın[3]. Yedi taş atacaksın. Her birinde, (Allahu Ekber) diyeceksin. Attığın taş, bir kimsenin üstüne düşüp kalırsa, remyi iâde edersin. Kalmayıp cemre yoluna ve yakınına düşerse, kifayet eder. Uzak düşerse, kifayet etmez[4].

(Cemrei akebe remyinden sonra, «Müfred bil-hac» dilerse kurban keser)[5].

Sonra tiraş veya taksir eder. Ondan sonra, ihram memnuatından olan her şey, ona, helâl olur. Yalnız kadın helâl olmaz. (Temsilimizde sen dahi, «Müfred bil-hac» bulunuyorsun.)

Badehû, o gün yahut ertesi gün veyahut daha ertesi gün Mekkei Mükerremeye inip[6], ziyaret tavafı edersin. Ondan sonra, sana nikahlın dahi helâl olur.

Mezkûr tavafın icrası için, Minâdan Mekkeye inmekte, eyyamın efdâli ilk gündür. Eğer onu, o üç günden de sonraya bırakırsan, vâcibi tehirinden dolayı, bir şat, yâni koyun veya keçi, kurban etmek lâzım gelir.

Ziyaret tavafından sonra Minâya avdet ve remyi cimar için, orada üç gün ikamet eylersin. Remyi cimar günlerinde, Minânın gayri mahalde, gecelemek, mekrûhtur. İkinci nahr gününde, güneş zevale erdikte, mescidi - havf yakınındaki, cemrei ûlâdan başlayarak, cemrelerin üçünü de icra edersin. (Cemrei ûlâ, vustâ ve akebe ismiyle üç cemre bulunduğu evvelce ifade olunmuştur). Cemrei ûlâ ve vustâda yayan bulunarak, yedişer taş atar ve her birine tekbir edersin, ve bu iki cemrede, başka başka durup, kendin ve ebeveynin ve din kardeşlerin için, duâ ve istiğfar eylersin. Sonra, cemrei akabeye gelip, onu - binek olarak - remy edersin ve onun yanında duâya durmayıp gidersin. Üçüncü gününde, yine - zevalden sonra -o veçhile üç cemre yaparsın.

Kavli kerîmi mefhumunca, Mekkei Mükerremeye acele inmek istersen, o gün yâni bayramın üçüncü günü guruptan evvel inersin. Eğer, guruba değin teehhür edersen, mekrûh olur. Başka birşey, terettüp etmez[7].

Tacil etmeyip kalarak, Minâda iken dördüncü günün, fecir tulûu vukû bulursa, o gün dahi, remyi cimar etmek lâzım gelir. Yine zevalden sonra, üç cemreyi remy edersin[8].

O güne mahsus olmak üzere, zevalden evvel, dahi, remyi cimar câiz olur. Şemsin tulûundan evvel, remyi etmek mekrûhtur.

Minâdan Mekkei Mükerremeye rihlet ederken, tahsîb edersin, yâni muhassib[9] denilen düzlüğe gelindikte, orada inip biraz, dinlenirsin. Sonra, Mekkei Mükerremeye duhul ile,

---

[1] Temiz olmayan taşı atmak dahi, kâfi ise de mekruhtur.

[2] Çünkü, onlar merdut şeylerdir.

[3] Bu daha kolaydır. Taşı parmağının tırnağı üstüne koyup, şehadet parmağının yardımı ile atmak dahi, vardır. Her halde sünnet olan, sağ eli ile atmaktır.

[4] Bir arşından fazlası uzaktır. Onun aşağısı, yakındır.

[5] Âfâki olan huccac, seferber bulundukları için, kurban ile mükellef değillerdir. Haccı kıran veya haccı temettü yapanlar, hacc ile umreyi cemâ muvaffak olduklarına, teşekküren, onlara kurban vâciptir. Müfrede müstahaptır.

[6] Yâni o iniş, geniş mânalı vaciptir.

[7] Kırk dokuz taş atmış olursun. Onun yedisi, ilk günü cemrei akabede sarfedilmiş ve kalan kırk ikisi, yirmi birerden, iki günde atılmış olur.

[8] İlk günü, cemrei akabeye atılan, yedi taştan sonra, üç gün, yirmi birerden altmış üç taş ki, ceman yetmiş taş, tamamen atılmış olur.

[9] Haccın sünnetlerinin otuz dördüncüsüne ve onun hâşiyesine bakınız.

haremi şerife varıp sader tavafını diğer adi ile, vedâ tavafını icrâ edersin. Ve iki rekât namaz kılarsın. Ondan sonra, Zemzem kuyusuna varıp, kaadir isen suyunu kendin çekerek, beyti muazzama karşı durup, kaimen kana kana içersin ve içerken, birkaç kerreler, nefes alırsın, ve her defasında yüzünü, beyti muazzama dikip bakarsın. Mümkün olursa, Zemzem suyunu bedenine dökersin, yahut yüzüne ve başına sürersin. Onu içtiğinde:«Allahım ben senden faydalı ilim, bol rızık ve her türlü hastalıktan şifa dilerim.» diye, duâ edersin ki, bu seyyidinâ İbni Abbas Hazretlerinin, duâsıdır[1].

Zemzem suyunu içtikten sonra, babı Kâbeye varıp, atabeyi öpmek müstahaptır. Duhul, mümkün olursa girip, Hazreti Resûlü Ekrem (Sallalahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimizin namaz kıldıkları yere doğrulursun ki, babı Kâbeyi arka cihete bırakarak, ön tarafta olan, cidarın üç adım yakınına durup, iki rekât namaz kılarsın[2]. Ve namazdan sonra yanağını duvara koyarak, Cenabı Hakka hamd ve istiğfar edersin. Sonra beytin zaviyelerine varıp, hamd ve tehlîl ve tesbih ve tekbîr edersin. Ve haktan dilediğini istersin ve edebe mülâzim bulunursun[3].

Ondan sonra çıkıp mültezeme gelirsin ve yüzünü ve göğsünü oraya koyup[4], Kâbe örtüsüne yapışarak, Cenab-ı Hakka arzı hacet ve tevazu ile şöyle söyle:

???

Mekkede kalmayacak olan kimse, vedâ tavafından ve onun namazından ve zikr olunan Zemzem ve mültezem... işlerinden sonra, yüzünü beyti muazzamdan ayırmayarak ağlaya ağlaya, ve ağlayamaz ise, beyitten müfarakta mütehassiren, ağlarcasına arka arka çekilip, haremi şeriften çıkar.

Kadın, hac efâlinin cemîsinde, erkek gibidir. Şu kadar ki, ihramda onların başları ve yüzleri dahi, örtülü bulunur. Ve onlar telbiyede seslerini yükseltmezler. Ve tavafta, remel ve saiyde, hervele eylemezler. İhramda mutâd üzere giyimli bulunurlar. İhramdan çıkmak için tıraş ve ya taksir etmezler. Haceri Esvedi, istilâm için, erkeklerin arasına sıkışmazlar.

Âdetli olan kadın, âdetli halinde, tavaftan mâdâ, menasikin hepsini yapar. Ziyaret tavafı, temiz zamanına tehîr olunur[5]. Çünkü onun —büyük hades halinde— icrası «beden»e — yâni deve veya sığır gibi büyük hayvan— kurban edilmesini icab eyler. Nitekim, cinayet babında zikrolunur. Eğer, âdetini ziyaret tavafından sonra görür ise, ondan veda tavafı Mekkede ikamet ediciler hakkında olduğu gibi sâkıt olur.

FASIL

İfrad Haca: Tarif olunan haccı ifrad, faziletçe temettü haccından daha aşağıdadır.

Temettû Haccı, ondan efdâl olduğu gibi, Kıran Haccı da temettû haccından efdâldir.

Kıran Haccı, hac ile omreyi cem etmek, yâni bir ihramda, hem hac ve hem omre eylemektir.İhrama girerken kıldığı iki rekât namazdan sonra: «Yâ rabbi ben hem omre, hem hac etmek istiyorum, onları bana kolay getir ve kabûl eyle,» diye niyyet ve duâ eder.

Sorara telbiye eder. Mekkei Mükerremeye dahil olduğunda, omre tavafından başlayıp, iztiba ve remel eder ve tavaf namazından sonra, mesâya çıkıp, saiy ve hervele eyler.

---

[1] Lâyık olan, büyük susama gününde, susuzluğu kesmek niyyetiyle içmektir.

[2] İki sütun arası olan — yeşil taş döşenmiş olan mahal nebinin namaz kıldığıyer değildir.

[3] Avamı nâsın, Kur'andaki «urvei vüska», beytin cidarındaki mevzii âliden ibaret olduğuna dâir olan sözleri, asılsızdır.

[4] (Metâf, mültezem, tahtel-mîzâb, dahili beyt, zemzem, ve Makamı İbrahim mes'a, Safâ, Merve, Arafat, Müzdelife, Minâ, Cemerat) duâ, müntecap olan yerlerdir.

[5] Ve nahr günlerinde temizlenmemiş ise, tavâfı tehir etmesinden dolayı, kendisine bir şey terettüp etmez. Eğer ziyaret tavafını veya onun ekserini, nahr günlerinde ifâ edecek müddet, temiz olmuş idiyse, tehirinden dolayı kendisine dem terettüp eder. Çünkü, özürsüz,vacibi terk etmiş olur.

«Adetli olan kadına, beytullahı tavaf etmek helâl olur mu? Cevabı: Olmaz. Bu surette o kadın, âdetli olmakla, ziyaret tavafını tehir eylese, kendisine kan yâni (kurban) lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz.

Omre, bu fiiller ile tamam bulmakla, bundan sonra beyti muazzama varıp, hac için kudum tavafı eder ve iztiba ve remeli yapar. Tavaf ve salâttan sonra, mesâya çıkıp, yine saiy ve hervele eyler.

Bu iki tavafı namazları ile beraber arka arkaya yapmak ve sonra iki saayi birden etmek dahi câizdir. Ve lâkin bu, günahtır.

Sonra, muhrim olarak kalıp, vukuf ve tavafı ziyaret ve remyi cimar gibi, hac efâlinin bakiyyesini icrâ için, onların zamanına muntazır olur[1]. Zamanı geldikte[2], onları icrâ ile haccını itmam edip ihramdan çıkar. Âfâkî ise, yâni Mekkede kalıcı değilse, vedâ tavafını dahi, tarif olunan teferruatiyle ifâ eyler.

Nahr günü, Minâda cemrei akebeden sonra, vücûben kurban keser. Çünkü, Cenabı Hak, onu iki nüsükün dahi edâsına muvaffak etmiştir.

Kesilen kurban, udhiye değil, kıran demidir. O da, ya bir şat yâni koyun veya keçi veyahut deve veya sığırın yedide biridir[3].

Kurban bulunmazsa, üçü nahr gününün hulûlünden evvel ve yedisi teşrik günlerinin geçmesinden sonra olmak üzere, on gün oruç tutar[4].

Eğer Nahr gününden evvel, üç oruç tutamadan, bayram oluverirse, şat zebhi, ona tahakkuk etmekle, sonraki —savm ve sadaka— kâfi olmaz.

Temettü Haccı: Hac ile omreyi başka başka iki ihram ile cem eylemektir. Mîkattan ihram ettiği sırada: «Yarabbi ben omre etmek istiyorum, onu bana teysîr ve kabul eyle,» diye yalnız omre için, niyyet ve telbiye eder. Mekkei Mükerremeye duhulde, önceki şekilde olduğu gibi, omre için, tavaf ve saiy ettikten sonra, tiraş veya taksir ile, ihramdan çıkar[5]. Mekkede helâl olarak yâni muhrim olmayarak kalıp, mûtâd olan elbisesiyle tavaflar eder[6]. Ve her helâl fiili işler. Halîlesiyle —içtima— bile eder. Minâya çıkılmak günü ihrama girer, arafatta ve bayram gecesi Müzdelifede bulunup, sabahleyin oranın, vukufundan sonra Minâya gelir. Orada cemrei akabeye remy ve vücuben kurban zebh veya nahr ettikten[7] ve tıraş veya taksirden sonra, Mekkeye inerek, ziyaret tavafını eder. Ve kudum tavafını müteakip, saiy etmemiş ise, onu da edip, yine Minâya çıkar ve remyi cimardan sonra, Mekkei Mükerremeye gelerek, orada kalmayacak olduğuna göre, veda tavafını dahi yapar.

OMRE

Omre: İhram, tavaf ve saiy ile vücut, ve tiraş veya taksir ile hitam, bulan bir haccı asgardır.

İhram: Şarttır. Tavafın muazzamı, yâni dört şavtı: Rüküdür. Mâdâsı vaciptir.

İhramsız omre olmadığı gibi, rüknün bedeli dahi olamaz. Vâcip, terk olunursa, ondan dem yâni kurban, bedel olur.

---

[1] Dilediği kadar tavaf eder. Artık onlarda, iztiba ve remel olmaz.

[2] Ona başlangıç, zikrolunduğu üzere, zilhiccenin sekizinci günüdür.

[3] Lâkin telbiye hâmişinde, süneni İbni Mâceden naklen ve ondan evvel, hac ve omre bahislerindeki huccac lâfzına dair olan hamişte geçen hadisler mefhumunca telbiyede (ac) yâni bağırmak mendup olduğu gibi, kanın akıtılmasında dahi (sec) yâni şuruldamak mendup bulunduğundan kurbanın — bedene — yâni bir deve veya sığır olması efdaldir.

[4] Kitab-us-savmda zikri geçen, kurban orucu, işte bu, ve bir de, bu kabilden olan — âtîde zikrolunacak — temettü kurbanı orucudur. Niyyetin tebyit ve tâyini şart olan, savm aksamına bakınız.

[5] Eğer, sevki hediy etmemişse ki, Minâya kurban göndermemiş ise demektir. Eğer müta kurbanını, kendinden evvel Minâya göndermemiş olursa omre ihramından çıkamaz.

[6] Onda, kudum tavafı yoktur.

[7] Zebh ile nahrın farkı, zebayih kitabında mezkûrdur. Kurban bulamayan (mütemetti), kaarin gibi, on gün oruç tutar.

Zikr olunan, dört emirden mâdâsı, sünen ve âdâptır[1].

Onları terk eden, günahkâr olur. Başka bir şey lâzım gelmez.

Omre eden dahi, gerek tavafta, gerek saiyde, hac edenin işlediğini işler.

Omre sünneti müekkededir. Senenin bütün vakitlerinde caizdir. Fait olmaz[2]. Ramazanı şerifte, menduptur. Yalnız şu beş günde mekrûhtur: Arefe günü, Nahr günü, Teşrik günleri.

Omrenin müfsidi Tavafın ekserinden evvel Muvakaa etmektir.

Henüz Mekkeye dahil olmayan, âfâkî omre kasdettikte, ihramını mîkatta giyinir.

Mekkede bulunan kimse, hille yâni haremi Mekke dışına çıkarak, oradan ihram eder[3].

Tavaf ve saiy edip (Karin olmadığına ve mütemetti olup da sevki hediy etmediğine göre) tiraş olarak veyahut saçından kırparak ihramdan çıkar. Nâbi aleyhirrahme:

Bahş eder ömre terakki Omre Hissei rahmet alır her zümre

FEVAT, FESAD VE İHSAR AHKÂMI

Fevat: haccın fevt edilmesidir. Omrenin belli vakti olmadığı için, onda «Fevat» tasavvur olunmaz.

Haccın fevatı, arefe vukufunu fevt etmekledir. Hadîsi şerifte: «Hacarefe demektir.» buyurulmuştur. Arefe günü veya akşamı, arafatta bulunmayan kimse, haccı fevt etmiş olur.

O halde, bir omre ederek, ihramdan çıkar. Gelecek sene, haccı kazâ eder.

Başka bir şey lâzım gelmez. Başlamış olduğu hac, gerek farz, gerek nafile veya nezir olsun.

Fesad: Haccın veya omrenin fasid olmasıdır. Hacı, hali ihramda, arefe vukufundan evvel, mücameat etmekle, hac fasid olur[4].

Haccını, bu suretle ifsad etmiş olan kimse, bir kurban keser ve —sahih hac gibi— hac fiilerine ve ihram mahzurlarından çekinmeğe, devam ile beraber, nafile dahi olsa, gelecek sene haccı kazâ eyler.

Mücameatı, arefe vukufundan sonra ve ziyaret tavafından evvel etmişse, haccı fasid olmaz. Ancak, bir —bedene— yâni deve veya sığır kurban etmek lâzım gelir.

Ziyaret tavafından sonra, mücameat etmeğe, bir şey lâzım gelmez.

Fesad, omrede dahi cari olabilir. Omrenin fesadı, hali ihramda, ta vefattan evvel[5] mücameat etmekledir. Onun dahi devamı ve kazâsı lâzım olur. Omre tavafından sonra[6], edilen muvakaaya bedene terettüp eder[7].

İhsar: Hac erkânından veya omre erkânından, memnû kalmaktır. Memnû kalana, (muhsar) tâbir olunur.

Muhrim olan kimse, ya hastalanarak veya parası tükenerek, yahut düşman ile mahsur —ve kadın olduğuna göre, mahremsiz— kalarak, vukuf ve tavafa, ve —omreye göre— tavaf ve saaye kaadir olmasa, muhsar demek olmakla harem dahilinde ise, bir kurban

---

[1] Haccın sünen ve âdâbı, omrede dahi, sünen ve âdâptır.

[2] Onda, haccın şartlarından vakitten mâdâsı muteberdir. Fevat ancak haçta mütesavverdir.

[3] Hill ve harem, bahsine bakınız

[4] Velev ki, inzalsiz olsun. Ve unutarak yahut mecbur kalarak veya uykulu halde, vuku bulsun.

[5] Murat: Tavafın ekseri, yâni dört şavttır. Ondan sonra edilen mücameat omreyi ifsat etmeyip, bir bedene kurban etmek lâzım gelir.

[6] Ve hattâ, onun en çoğundan.

[7] Bedene, deve ve sığır gibi, büyük kurbandır.

keserek[1], değil ise, bir kimseye bir kurban veya parasını verip—sözleşmekle— tayin ettiği günde, o kimse tarafından, harem dahilinde kurban kesilerek —muhsar olan muhrim— ihramdan çıkar.

Mezkûr kan, tiraş olmağa veya saç kestirmeğe, bedel olduğu için, onlara hacet kalmaz. «Eğer muhsar kalırsanız kolayınıza gelen bir kurban gönderiniz.» (Bakara: 196) buyurulmuştur.

Mâniin zevalinden sonra, hac ve omre edebilecek ise, yine ihram ederek haccı veya omresini eder. Ve illâ, diğer senede kazâ eyler: Muhsar bil-omre idiyse omreyi ve muhsar bil-hac idiyse, hem hac ve Hem omreyi kazâ eder. Eğer kıran haccında muhsar olmuş idiyse, bir hac ve iki omre kazâ eder.

İhsar kurbanı, eğer omre için ise, nahr gününde kesilmek —ittifakla— lâzım olmayıp, nahr gününden evvel dahi, zebh olunabilir. Hac için ise, indel-imam yine öyledir. İmameyn indinde, onun nahr gününde zebh olunması lâzımdır. Her iki takdirde, zebh yeri haremdir. Hill değildir:

HAC CİNAYETLERİ

Cinayet: Ağacın yemişini koparmak mânasından alınarak —fil-asıl— kötülük çıkarmak, mealinde masdar olup —hâsılı masdar— olarak haram olan şeyi işlemeğe isim olmuştur. İster mala, ister cana taalluk etsin.

Fıkıh kitaplarının, cinayet babında, cana ve âzaya aid olan, şerre mahsus olduğu gibi, haccın babı cinayatında dahi, haremde ve ihramda câiz olmayan, fiillere has olmuştur.

Haccın cinayetleri: İhram mahzurlarına münhasır olmamak üzere, iki kısımdır: Bir kısmı ihrama ve diğer kısmı hareme aittir. İkinci kısım cinayetin, muhrime ihtisası yoktur.

Muhrime muhtas olan cinayet, birkaç nevidir.

Demi mucib olan, sadakayı mucib olan, tasadduku mucib olan, kıymeti mucib olan.

Dem, itlâk olunduğu yerde, ondan koyun anlaşılır ki, bir koyun ve keçi kurban edilmek demektir. Haccı kıran yapanın cinayetinde, dem iki olur[2].

Şat kurban etmek, demi mucib olan, her cinayette kâfidir. Yalnız iki nevide kâfi değildir. Onlardan biri, arefe vukufundan sonra, ve ziyaret tavafından evvel —muvakaa etmek— ve diğeri, ziyaret tavafını, büyük hades halinde eylemektir. Bu iki nevi cinayette vâcib olan, bedenedir ki, bir deve veya bir sığır kurban etmektir.

Sadaka: Buğdaydan yarım sâdır ki, murad bir sadakai fıtır miktarının verilmesidir.

Tesadduk: Sadakanın aşağısıdır. Bir miktar tesadduk, yahut dem veya oruç arasında, muhayyer olmağa şamildir.

Kıymet: Av öldürmenin cezasıdır. Muhrimlerin teaddüdü ile müteaddid olur[3].

(Bunlar, sebepleri olan cinayetlerin, kefaretleridir.)

Demi mucib olan cinayetler şunlardır: Muhrim olan kimse, bir uzvuna kâmilen koku sürmek[4], saça yağ yahut kına sürmek, dikişli veya yapışık libası mutad veçhile[1], tam bir

---

[1] Haccı kıran ediyor idiyse iki kurban keser.

[2] Mesele: O hangi muhrimdir ki, bir cinayet etmiş olduğu halde, iki kurban kesmek lâzım gelmiş olsun? Cevabı: İhram hakkında kanı mucip cinayeti, işleyen haccı kıran sahibinedir. Haccı ifrada niyyet edenin cinayetine bir kurban lâzım iken, ona iki kurban lâzım gelir. Zira hem hacc ihramının, hem omre ihramının hürmetini çiğnemiştir.

[3] Çünkü, fiil teaddüt etmiştir. Haremin saydını iki helâl (yâni muhrım olmayan iki kişi) katederse, yalnız bir kıymet lâzım gelir. Çünkü, mahal müttehittir.

[4] Tıyb: Hoş rayihası olan, her cisme itlâk olunur. Misk, anber, ûd ve bunlarla terkip edilmiş kâfur gibi, velev ki, unutarak veya bilmeyerek yahut zorlanarak istimal edilmiş olsun. Tıybi: yemek, dahi sürmek gibidir. Bütününden, bir uzuv miktarı mahal hâsıl olan, müteferrik mahaller dahi, bir uzuv hükmünde olup, topluluğun ittihadı şartiyle cemii beden dahi, bir uzuv hükmündedir. Meclis

gün giymek[2], başına bir şey örtmek yâni bere veya takke giymek yahut sargı sarmak, tiraş olmak[3], hacamat dahi olmak şartiyle[4], hacamat yerini tıraşlamak, koltuklarının birinden veya ikisinden kılları temizlemek tırnak kesmek[5], haccın vaciplerinden birini (meselâ, remyi cimari ve hattâ yalnız bir günlük remyi) terk etmek, remy ve zebh ve tiraş fiillerinde takdim ve tehir vukûa getirmek.

Velev ki, bu mahzurları, mâzûr olarak yapmış olsun[6].

Tavafta tahir bulunmak dahi, haccın vaciplerinden olmakla, onu terk etmenin kefareti, hadesin küçük ve büyük ve tavafın nevi itibariyle muhteliftir. Şöyle ki:

Kudum tavafını veya vedâ tavafını hadesi asgar ile, icrâ etmek, cinayetinin kefareti, yarım sâ' olan sadakadır. Onları, hadesi ekber halinde yapmak cinayetinin kefareti, ziyaret tavafını hadesi asgar ile icrâ etmek cinayetinde olduğu gibi, —dem— dir. Ziyaret tavafını, büyük hades ile etmenin kefareti —bedene— dir.

Hangi tavaf, hangi hades ile olursa olsun, icrâ edildikten sonra, temiz olarak iade olunursa, mücibi olan kefaret, sakıt olur.

Haccın vaciplerinden olan sâyin[7], ve Müzdelifedeki vukufun ve âfakiye göre, veda tavafının terkine dahi, dem lâzım gelir.

Sadakayı mucib olan cinayetler şunlardır: Bir uzuvdan azını kokulamak, bir günden eksik müddette giyinmek, baş veya sakalın dörtte birinden azını tıraş etmek, bir tırnak kesmek[8] kudum veya sader tavafını abdestsiz etmek, sader tavafından veya saiyden bir şavtı terk etmek, remyi cimarda bir taş eksik atmak[9], başkasını tiraş etmek, yahut onun tırnağını kesmek.

Tesadduk mûcip olan cinayetler şunlardır: Kehle (bit) öldürmek[10]. çekirge öldürmek, (Bunlarda, ne dilerse, onu tesadduk eder.)

Kıymeti mûcib olan cinayet: Av vurmaktır[1].

---

müttehitdeğil ise, her tiyb, bir kefaret lâzım gelir. Kefaret edip de, tıybi, uzuvdan gidermemiş olursa, bir kan daha lâzım gelir.

[1] Mûtat üzere, giymeyip de, beline kuşanır ve yahut omuzuna atar ise birşey lâzım gelmez.

[2] Tam bir gece giymek dahi böyledir.

[3] Başının veya sakalının birer rubunu dahi tıraş etmek böyledir. Bıyık kırpmakta, sadaka verilir.

[4] Bu kaydı, müellif dürer haşiyesinde ziyade etmiş ve demiştir ki, tıraşı hacamat takip etmezse, indel-imam sadakadan başka bir şey lâzım gelmez.

[5] Gerek iki elinin ve iki ayağının tırnaklarını bir mecliste kesmiş olsun, gerek yalnız bir elinin veya yalnız bir ayağının tırnaklarını kesmiş bulunsun. Eğer el ve ayak tırnaklarını başka başka dört mecliste keserse, dört kan, lâzım gelir.

[6] Haccı şerife giden bâliğ bir kimse, muhrim iken başını örtse, o kimseye ne lâzım gelir? Cevabı: Kâmilen bir gün örtmüşse, kan lâzım olur. Az örtmüsse, buğdaydan yarım sâ' fukaraya tasadduk eder. O kimsenin, yazılı olduğu üzere, örtünmesi, özre mebni ise, kendisine kan lâzım olur mu? Cevabı: Olur.

[7] En çoğunu terk dahi, tamamını terk gibidir. Onda özürsüz binekli olmak dahi, kanı muciptir.

[8] Her tırnak için yarım sâ' veya onun kıymeti tesadduk olunur. Eğer onların mecmuu, bir kurban kıymetine müsavi olursa, dilediği bir miktarı tenzil ederek verir. Beş parmağının tırnaklarını, müteferrikan kesmek suretinde olduğu cibiki, meclisi vahitte kesmekte, istirahat tam olmakla, cinayet kâmil ve binaenaleyh, kan lâzım olur. Müteferrikan kesmekte, sadaka verilir. Kopuk tırnağı almakta, birşey yoktur.

[9] Her taşın terkine — bir günlük remyin terkine baliğ olmamak şartiyle —nısıf sâ' tesadduk olunmak lâzım gelir. Bir günlük remyi-cimârın terkine kan terettüp eder. Terk olunan taşların adedi bir günlük remye veya onun ekserisine baliğ olursa, yine kan lâzım gelir. Eğer, terkolunan cimârın mecmuunun sadaka bedeli, bir kurban kıymetine baliğ olursa, ondan, dilediği bir miktarı tenzil eder.

[10] Biti — ölmek üzere — bir yere bırakmak ve elbisesini güneşe karşı sermek dahi, tesaddukta muciptir. Öldürülen veya tehlikeye atılan bitle çok, yâni üçten ziyade ise, yarım sâ' sadaka verilir. Öldürülmeye delâlet dahi, avlanmağa delâlet gibi, cezayı muciptir.

İki ehli vukuf, vurulan ava gerek küçük veya büyük olsun öldürüldüğü yerde ve orada kıymetli olmadığına göre, oraya yakın olan yerde, kıymetini takdir ederler. Av vurma cinayetinin cezası, onun takdir olunan kıymetidir[2]. O kıymet, tesadduk olunmak lâzım gelir. Eğer, kıymeti, kurban kıymetine bâliğ olursa, ya bir kurban alıp, onu harem dahilinde kesmek veyahut buğday satın alıp, onu her nerede olursa, yarımşar sâ' olmak üzere, fukaraya tesadduk eylemek[3], yahut her yarım sâ' bedelinde velev müteferrikan olsun birer gün oruç tutmak arasında o kimse muhayyer bulunur.

Katl olunan hayvan, eti yenmeyen —fil gibi— büyük dahi olsa, cezası bir dem kıymetini, tecavüz etmez.

Eti yenilen hayvanın kendi kıymeti tesadduk olunur.

Hayvanın ayaklarından birini ve kuşun kanadını kırarak, onun savunmasına engel olmak[4], onu öldürmek demek olduğu için, tam kıymeti, icab eder.

Kuşun, cılk olmayan yumurtasını kırmak dahi, böyledir.

Hayvanın kılını yolmak ve korunmasını ihlâl etmeyen uzvunu kesmek ve kuşun uçup kurtulmasına yardımı olan, kanat, tüylerinin gayrisini yolmak, noksan kıymet verilmesini mûcib olur ki, o hayvan ve o kuş bir sağlam ve bir de, o nakıs haliyle nazara alınıp takdir olunacak iki kıymetinin, arasındaki fark, tesadduk olunur[5].

Kargayı[6], çaylağı, akrebi, fareyi, yılanı, azgın köpeği[7]; sivri sineği, karıncayı[8], pireyi, keneyi, kaplumbağayı, sineği[9], kelebeği, arıyı, kirpiyi, kertenkeleyi, velhasıl av cinsinden olmayan ve bedeni insanîden tevellüd eylemeyen, bil-cümle yılan ve çıyan ve diğer zararlı haşeratı öldürmeğe bir şey, terettüp etmez.

Av hayvanlarının, insana saldıranını dahi, öldürmekle bir şey lâzım gelmez.

Haremin hürmeti, muhrime muhtaç olmadığından, haremin avını avlamak ve nebatını koparmak, muhrim olmayana dahi, halâl ve câiz olmayıp, gayri muhrim bulunan kimse, haremin avlarını öldürür ve nebatını kesme ve koparma sûretinde, saim olmak kifayet etmeyip, kıymetini vermek lâzım gelir[10].

---

[1] İhramlı olan kimse, avcıya avı haber verse veya işaretle gösterse yine böyledir.

[2] Yarım sâ' kıymetinden az olursa, bir gün oruç tutmak dahi kifayet eder.

[3] Eğer yanıtı sa'dan ziyade olursa, onu dahi tesadduk eder veyahut bir gün oruç tutar.

[4] Malûmdur ki, (av hayvanı) insandan korkan ve kaçan, yabani bir hayvandır.

[5] Bu da, iyileşip de eseri kalmak Suretindedir. Eğer eseri kalmaz ise, mucibi zail olduğundan, ödemek olmaz.

[6] Saksağan müstesnadır.

[7] Ehlî köpeğin zararı olmadıkça, öldürülmesi helâl olmaz. Köpek öldürmek hakkındaki emir, mensuhtur. Cevherede diyor ki, Esed dahi, saldıran köpek gibidir. Kurt ve yaban kedisi hakkında, iki rivayet vardır. Maymunda ve hınzırda, ihtilâf olunmuştur. İmam Ebû Yûsuf, onlarda cezâ olduğuna kaildir, İmam Zufer: Hınzırın katli, mendup olmakla, onda cezâ. olmaz, demiştir.

[8] Lâkin karıncanın, ezası olmayanını, öldürmek helâl olmaz.

[9] Irak ahalisinden birinin: muhrim olan kimse sinek öldürse ne lâzım gelir? diye vâkî sualine cevaben, Hazreti İbni Ömerin (radiyallahü teâlâ anhuma): Güldestei nebî olan Hazreti Hüseyini öldürdünüz de, şimdi sineğin katlini soruyorsunuz, demiş olduklarını, Buhârînin ashabın fezaili bahsinde, elhakayıkta zikretmişizdir.

[10] Haremin ağaçları dört nevidir. Onlardan üçünün kesilmesi ve faydalanılması cezasız olarak helâldir. Birinin kesilmesi ve onunla intifa olunması cezasız helâl değildir. Yâni kesilmesine ceza terettüp eder. Bunlardan üç evvelkiler: nâsın yetiştirir oldukları cinsten olan ve onların yetiştirdikleri bulunan her ağaç, ve nâsın yetiştirdikleri cinsten değil ise de onların yetiştirmiş, oldukları her ağaç ve nasın yetiştirdikleri cinsten olduğu halde, binefsihi nabit olan her ağaçtır. Helâl olmayan ağaç, nâsın yetiştirdikleri cinsten olmayan ve Hudayı nabit olanıdır.

Bir kimsenin mülkünde nabit değil ise, bir kıymet ve eğer bir kimsenin mülkünde nabit ise, iki kıymet verilir ki, biri malikinin hakkı ve diğeri şer'in hakkıdır[1].

Haremi Mekke dahilinde, hayvan otlatmak ve ot biçmek haramdır. Ağacın kurumuşunu kesmek veya sökmekte, beis olmadığı gibi, Mekke samanı dedikleri izhır otu ile mantar, dahi hürmet hükmünden müstesnadır.

HAC KURBANLARI

Hacta kesilen kurbana hedy tâbir olunur ki, vâcib olan mütâ ve kıran kurbanlarına, ve tetavvuan zebh olunana, ve cezâ ve kefaret için kesilene şâmildir.

(Semâniyete ezvâc.) kavli keriminde, tâdâd buyrulduğu üzere, en'âm envatnın, erkeği ve dişisi yenilmekte, onlar udhiye ittihazına lâyık ve câiz[2] olduğu gibi, «Kurbân edilmesi câiz olan her hayvanın hedyi de câizdir.» fehvasınca hedy dahi, deveden ve sığır cinsinden ve ganemden[3] olur.

Hedyin âlâsı —bedene— yâni bir deve veya sığırdır. Ednası (Şat) yâni koyun veya keçidir.

Şatın bir seneliği ve hattâ koyunun altı aylığı olan toklusu ve bedeninin yaşlısı yâni deveye göre, beş yaşını ve sığıra göre, iki yaşını tamamlamış olanı, körlük ve topallık gibi ayıplardan[4] sâlim olması şartiyle, hepsinin erkeği ve dişisi kurban olur.

Tavafın rüknü —ki ziyaret tavafıdır— büyük hades halinde etmek ve arefe vukufundan sonra ve ziyaret tavafından evvel helâli ile muvakaada bulunmak cinayetlerinden mâdâsında şat kurban etmek câiz olup, zikr olunan, iki cinayet kefaretlerinde bedene kurban etmek, lâzım gelir.

Müt'â ve kıran kurbanları, udhiyede olduğu gibi, oirinci günü efdâl olmak üzere, bilhassa eyyamı nahrda kesilir.

Hedyin her nevi için, zebh mahalli haremi Mekkedir[5]. Minâda kesilmek şart değildir.

Cezâ ve kefaret kurbanlarından mâdâsının, yemesi kesene halâl olur[6]. Dağıtmak için, haremi Mekke fukarası ile, sairleri müsavidir[7].

Kurbanın şat nevi değil de, bedene nevi alâmetlenir. Buna da, alâmet konulması, vâcip değildir. Tetavvû veya nezir, yahut mü'tâ veyahut kıran kurbanı, olmak şartiyle alâmetlenmesi, müstahaptır. Cezâ ve kefaret kurbanlarına, alâmet konulmaz[8].

Zaruret olmadıkça, kurbanlık deveye binilmez. Kurbanlık hayvanın sütü sağılmaz. Meğer ki, mahal uzak ola. O halde sağılmak icap ettikçe sağılıp, tesadduk olunur. Yol yakın ise, memelerine soğuk su, vurulur.

Yaya olarak, haccı nezr eden kimse, yürüyerek hac etmek lâzım gelir[1]. O kimse, rükün tavafını ifâ eylemedikçe râkib olamaz[2]. Eğer râkib olursa[3], kurban keser.

---

[1] Mesele: Hangi iki muhrimdir onlar ki, bir yerde ikisi dahi ihram cinayetinde bulunduğu halde, cezâ birine lâzım gelip de, diğerine gelmeye? Cevabı: Bir ağacın kökü, mîkatın dışında ve dalları mîkatın içinde olup da, dalın üzerinde, kuş bulunmak halinde, muhrimin biri kuşu vursa ve diğeri dalı kesse cezayı kuşu vuran çeker. Ağacın kökü mîkat içinde olup da, dalları mîkat dışında bulunmak suretinde, cezayı dalı kesen çeker. Çünkü, kuş tâbi değil, müstakildir. Binaenaleyh, onun bulunduğu mahal, muteberdir. Ağacın dalı ise, müstakil değil, aslâ tâbidir. Aslın, yâni kökün bulunduğu yer, harem ise, o dalı kesmek cinayettir, değil ise değildir.

[2] Kitabı udhiyeye bakınız.

[3] Ganem: koyun ve keçinin umumî adıdır.

[4] Kitabı Udhiyeye bakınız.

[5] Meğer ki, yolda sakatlanmış «tetavvû hedyi» ola ki, onun hemen oradadahi, zebhi câiz olur.

[6] Şu kadar ki, yolda kusurlanıp da, kesilen tetavvu kurbanını, kesen yiyemez. Çünkü, tetavvu hedyinin, yenmesinin cevazı, mahalline vüsul ile meşruttur.

[7] Lâkin, harem fakirleri efdaldir.

[8] Çünkü, şöhret taate yakışır. Taat olmayana, setr daha münasiptir.

Nefsinin muhafazası ve bıkmak ve usanmaktan uzak olması için, hac yolunda binek olmak, yaya bulunmaktan efdâldir[4].

Fakir olan kimse, yürüyerek hac eylese, zengin oldukta, iâde etmez

BEDEL (İHCAC) VE BAŞKASININ HACCI

İhcac, hac için, bedel çıkarmaktır. (Haccı anil-gayr) ise, başkası tarafından, hac etmektir ki, hac ibadetinde vekâlet etmek demektir.

Haccı edene, nâib ve hesabına hac edilene, menûb denir.

Bu babta asıl budur ki, bir kimse amelinin sevabını başkasına vermek, —ehli sünnet ve cemaat mezhebinde— câizdir. Gerek namaz, gerek oruç, gerek hac olsun, yahut sadaka ve kıraeti kur'an veya ezkâr nevinden bulunsun.

Sevap, bağışlanan kimse, meyyit ise, o sevap ona vâsıl ve o ondan müteneffi olur[5].

Ancak bir kimsenin kılacağı namazı ve tutacağı orucu, başka bir kimse, kılmak ve tutmak olmaz.

Bu babta, yâni ibadette niyabet cari olup olmamak, meselesinde dahi asıl budur ki, ibadetler, üç nevi olup bir nevi, sırf mâlîdir: Zekât ve sadakai fıtır gibi. Bir nevi sırf bedenîdir: Namaz ve oruç gibi. Ve bir nevi dahi, her ikisinden mürekkeptir: Hac gibi.

Bunların, birinci nevinde ihtiyar ve iztirar hâlinde câri, ve ikinci nevinde gayri-câri olup, üçüncü nevinde, ancak —aciz halinde— câri olur.

İbadetlerin mâlî kısmında maksat, fakirin hâcetini karşılamak olup, o maksat, nâibin fiili ile de, hâsıl olacağından, onda niyabet mutlaka câizdir.

İbadetlerin bedenî kısmında maksat, —kötülüğü emreden— nefsi yormaktır. O ise, nâibin fiili ile hâsıl olamıyacağmdan, namaz ve oruç ve itikâf ve kur'an tilâveti gibi, mahzı bedenî olan, ibadette niyabet, mutlaka câiz değildir.

Mevzuumuz olan hac gibi, hem mâlî ve hem bedeni olan, ibadette amelen —âciz halinde— niyabet câiz ve —kudret halinde— gayri câizdir.

Kendisine hac farz olmuşken edâ etmeyerek, ve tavafından edâ olunmağı vasiyyet eylemeyerek vefat eden kimse, —hilâfsız:— günahkârdır. Vârisi —isterse— kendiliğinden ihcac eder ve o ihcac, inşaallâhü teâlâ, meyyit hakkında, makbul olur. Eğer ihcacı, vasiyyet ederek, vefat eyler ise, hac ondan sâkıt olmayıp, malının üçte birinden ihcac olunmak lâzım gelir. Edilen ihcac, niyabetin cevazı şartlarını câmi ise, câiz olur.

Hacta niyabetin cevazı için, bir takım şartlar vardır. Lûbâb-ül-Menasikte, «İhcacın cevâzı şartları» âtideki veçhile, yirmiye iblâğ olunmuştur[6]:

---

[1] Cinsinden vacip (farz) olduğu için, mezkûr nezir, muteberdir. Fakir olup da, yürümeğe muktedir bulunan Mekkinin, haccı gibi. Kitabı savmın nezir bahsine bakınız.

[2] İhramın mebdeinden itibaren, yürür, denilmiştir. Evinden çıkmasından itibaren, yaya gider diyen de, olmuştur. Doğrusu da budur.

[3] Ya bütün yolda, yahut yolun ekserinde demektir. Yarısında yahut yarısından az, kısmında binmiş ise, kurbanın bedelinden, o hesap üzere, kıymetini tasadduk eder.

[4] Yürümeğe kaadir olana göre, yürümenin rükûbe tafdil olduğu dahi asılda zikrolunmuştur.

[5] Hâdisi şeriflerde, buna delâlet eder, deliller vardır. Bu bapta «İnsana kendi emeğinden başkası yoktur» âyeti kerimesinin zâhiri mânâsını delil getirip, bedeli câiz görmeyenler mutezile mezhebinde olanlardır. Ehli sünnetin de bedelin câiz olduğuna dâir delilleri vardır.

Bir kimse, hacca gidip — şer'î vech üzere — haccı itmam edip, o haccın sevabını, müteveffa bir müslime bağışlasa, o haccın sevabı, bağışlanana vâsıl olur mu? Cevabı: Olur.

[6] Hindiyyede, ihcacın cevazı için, yalnız altı gart zikrolunmuştur ki, onlar, buradaki şartların, ikinci, dördüncü, altıncı, yedinci, dokuzuncusudur.

1 — Hac vâcib olmaktır. Kendisine hac vâcib olmayan, meselâ: Fakirkimse ihcac etse, gayrin haccı, onun farzından vâkî olmaz, her ne kadar,ondan sonra vücub hâsıl olmuş olsun. Çünkü, evvelki niyabet, lâhik olanibadetin vücubü için, kâfi olamaz.

2 — (Mahcûc), mâldâr olduğu halde —kendi haccın edâsından âcizolmak—[1]ve aczi, — ihcac vaktinden ölümüne değin— dâim bulunmaktır.

Mâzûr olan kimsenin ihcacında, emri mevkuf olup, özrü mevtine de ğin sürerse, başkasının onun tarafından, haccı câiz olur. Eğer özrü, zâil olarak, kendisi —bi-zâtihî— edaya muktedir bulunursa, kendisinin haccını edâ etmesi lâzım gelir[2]. Evvelce ettiği ihcac, nafile yâni, tetavvu olmuş olur.

3 — İhcactan evvel, özürlü bulunmaktır. İhcac sırasında, sahih vesalim —özürsüz— olup ta, sonradan marîz ve âciz olan kimsenin, ihcacıkiyafet etmez, (Ruhsat sebebinin mevcudiyyetinden evvel, ruhsatla ameletmiş olur. Lâkin buna, mâ kabli şâmildir).

4 — (Mahcûc) haccı, nâibe emretmiş olmaktır. Emri olmayarak,onun tarafından başkasına hac etmesi, câiz olmaz[3].

5 — Ücret şart kılınmamaktadır. İhcac için, isticar olunan kimse,kendi tarafından hac etmiş olur. İcare sözü, etmeyerek «tarafımdan hacetmeni sana emrediyorum» der ise, olur.

6 — Nâib, mahcucun parasıyle haccetmektir. Eğer kendi parasıyle teberru ederse, onun tarafından, hac etmiş olmaz. Ekser nafakayı, mâlâmirinden ve azını, kendi mâlinden sarf eylerse, câiz olur. Hepsini, yahut çoğunu, kendi mâlinden sarf etmek sûretinde, eğer kendisine verilen mâlde, hacca vefâ var ise, onu rücû eder, ve haccı kâfi olur. Ve eğernafakada kifayet olmazsa, hüküm ekser içindir. Çoğu meyyitin mâlinden ise, câiz ve illâ gayri câizdir. Eğer kendi oğlu veya diğer vârisi sonra,terekeye müracaat etmek üzere, kendi mâlinden hac ederse, meyyit ihcacı vasiyyet etmiş olduğuna göre, câiz olur. Ve eğer terekeye müracaatetmemek üzere, hac eylerse, meyyitin o veçhile, emri olsa bile, câizolmaz.

7 — Sülüs mâl, müsaid olduğu halde, râkiben hac etmektir. Eğeryaya hac ederse, mahcuc ona yürümeği emr etmiş olsa bile, nafaka tazammun eder. Mahcuc, yürümeği emretmiş olmadığı takdirde, mâşiyenhac edip, deve kirasını, kendi için imsâk etmiş bulunursa dahi, böyledir kinafakayı tazmin ile, râkiben ihcac olunmak lâzım gelir. Eğer nafaka, rükûbe müsaid olmadığına binaen, yürümüş ise, câizdir.

8 — Sülüs mâl müsaid olduğu halde, meyyitin vatanından hac etmektir. Eğer sülüs mâl müsaid değilse, müsaid olduğu yerden, hac olunur. Kendi hac etmek üzere çıkıp, yolda vefat eden ve tarafından hacolunmasını vasiyyet eyleyen kimse için, —indel-imam— vatanından hacolunur. İmameyn inndinde, vefat ettiği yerden hac edilir. Diğeri tarafından hac etmek üzere çıkıp ta, yolda vefat eden kimse dahi, böyledir ki indel-imam vatanından, ve imameyn indinde vefat ettiği yerden, hac olunur. Vasiyyet edenin, müteaddid vatanı[4] olduğuna göre, Mekkei Mükerremeye en yakın olan vatanından hac olunur. Eğer hiç vatanı yok ise, öldüğü yerden hac edilir. Kendisi için, beldesinin gayriden hac olunmağı vasiyyet eden kimsenin ihcacı, vasiyyet veçhile, olur[5].

---

[1] Eğer, kendisi, hac etmeğe kaadir, yâni mâlen olduğu gibi bedenen dahi muktedir ise, onun tarafından, başkasının haccetmesi, caiz olamaz.

[2] Meselâ, hasta iken, ihcac eden kimse, eğer vefat ederse, kendisine, edilen ihcac kâfi olur. Eğer âfiyet bulursa, ihcac bâtıl olur. Mahbus iken, ihcac eden dahi böyledir.

[3] Mûrisinin emri olmayarak, vâris onun tarafından hac ederse, olur. Varisin emirsiz ihracı da câizdir. Çünkü, delâleten emir mevcuttur. Zira varis onun, malına el koydukta, gûya ki, meyyit ona: Benim üzerimde olan hakkı tediyyeye kaim ol, demiş olur, der. Lâkin, bu teberruun cevazı, mûrisin vasiyyeti olmamak suretindedir. Eğer, mûris ihcacı, vasiyyet etmiş bulunursa, edilen teberru, kâfi olmaz.

[4] Vatan bahsi için, kitâb-us-salâtın (misafirin salâtı) babına bakınız.

[5] Horasanlı olan kimse, Mekkede ve Mekkeli olan kimse, Horasanda ihcacı vasiyyet etmiş olmak suretinde, vasiyyet mutlak olduğuna göre, vatanlarından hac olunur.

Beldesinden hac etmek lâzım olan kimse için vasî, beldesinin gayriden ihcac ederse, zâmin olup, o hac onun olur. Meyyit için ikinci defa hac olunur. Meğer ki, onu ihcac ettiği yer, bir gün gecelemeyerek, gidip gelmek mümkün olacak derecede, mahcucun beldesine yakın ola.

9 — İndel-ihram yahut —hac fiilerine başlamadan önce olmak üzere— ihramdan sonra, mahcucu niyyet edip lisaniyle dahi «lebbeyk » diyerek, mahcucu anmaktır. İsterse, kalbî niyyetiyle iktifa eyler. İsiminiunutup ta, haccın âmir tarafından olmasını, niyyet eylerse, o da câizdir.

10 — Amirin mîkatından ihram etmektir.

11 — Memur olan kimse, kendi hac etmektir. Hastalanarak, yahutbaşka bir arızaya uğrayarak, parayı hac etmek üzere, diğerine verirse,onun ettiği hac, meyitten vâkî olmaz. İkisi dahi zâmin olurlar. Meğerki, âmir olan. ona o babta izin vermiş veyahut dilediğin gibi işle, demişola.

12 — Haccını ifsad etmemektir. Eğer- vukuftan evvel —müvakaa—ile ifsad ederse, âmirden vaki olmayıp, parayı tazmin etmek lâzım gelir.Memur ifsadına, dem akıtmakla kefaret ederek, fasid haccın, geri kalanfiillerine, devam ile, âtîdeki senede, onu kazâ dahi etse, meyyitin haccısakıt olmaz.

13 — Âmire muhalefet etmemektir. Âmir ona. ifrad haccı veya omreyi emr etmişken, o kıran, yahut temettâ etse, âmirden vâkî olmayıp,nafakayı, tazmin etmek lâzım gelir. Eğer iki kişi ihcac edip, onlardan biri hâccı ve diğeri omreyi ona emreylese ve cemi yâni — kıran— etmekiçin, izin dahi verseler, câiz olur. İzin vermezlerse, câiz olmaz. Âmir haccı emr ettiği halde, memur omre ederse, zâmin olur. Omre emr ettiği içinomre edip sonra, kendisi için, hac, eylese, yahut haccı emr etmiş olmakla, hac edip, sonra kendi nefsi için, omre etse, câiz olur. Şu kadar ki,birinci surette hac için ve ikinci surette omre için, ikameti nafakası, kendi mâlinden olur. Onlardan fâriğ olduktan sonra, nafaka meyyitin mâline âid olur. Âmir ona, omreyi emr etmiş olduğu halde, o onun emrinin aksine olarak, tarafından hac edip, sonra kendi nefsi için, omre etse, yahut nefsi için, hac edip, sonra onun için tarafından omre etse veyahut kendisine hac emr olunmuşken, o ona, yahut kendine omre edip, sonra onun için veya başkası için hac eylese, câiz olmaz.

14 — Bir hac için, ihram etmektir. İki hac için telbiye edip te, onların birini kendi için ve diğerini, âmir için kılsa, olmaz. Nefsi için yaptığını bırakıp, diğerine devam ederse, olur

15 — Telbiyeyi yalnız, bir kişi için etmektir. İki kişi, kendisini ihcac etmiş olmak suretinde, onlar için, telbiye ederse, hiç birinden vâkîolmayıp, onların paralarını tazmin etmek lâzım gelir. Eğer onlardan birini tâyin ederek, ihram ederse, onun için vâkî olur. Diğeri için, tazminetmek lâzım gelir. Eğer —tâyin etmeksizin— birini niyyet eder ise, haccın fillerine başlamadan önce, hangisini isterse, tâyin edebilir. Başladıktan sonra edemez.

16 — Âmir ve memur müslim olmaktır. Müslimin, gayri müslim içinve aksine olarak, gayri müslimin, müslim için,'haccı sahih olmaz.

17 — Onlar, âkil olmaktır. Mecnunun âkil için ve aksi olarak, âkilindeli için, hac etmesi, câiz olamaz.

18 — Memur hacca tâallûk ederse amelleri, mümeyyiz olmaktır. Sabîyi ihcac etmek olamaz. Murâhik olursa, ihcac câizdir.

19 — Haccı fevt etmemektir. Kendi ihtiyacı için, iştigal ederek, haccı fevt ederse, câiz olmayıp, zâmin olmak lâzım gelir. Eğer haccın fevatı, hastalık gibi, bir âfeti semaviyyeye mebni olursa, nafakayı zâminolmayıp, meyyit tarafından, haccı yeni baştan etmek lâzım gelir.

20 — Mahcucun, «Benim tarafımdan başkası değil filan kimse hacetsin» diye tayin ettiği zât, hac etmektir. Eğer, o kimse vefat ederse,diğeri onun yerine hac edemez. Diğerinin menîni tasrih etmeyerek, «Benim tarafımdan filan kimse, hac etsin.» dediği kimse vefat edip de, diğerini ihcac ederlerse, olur.

İhcacı vasiyyet edip de, kimseyi tâyin etmemiş olan zâtın, vefatında verese toplanıp herhangi bir kimseyi ihcac ederlerse, olur,

Mezkûr şartların hepsi, farz olan hac içindir. Nafile hac için, yalnız islâm ve akıl ve temyiz ve niyyet şarttır.

İhcacın cevazı için, memurun hac etmiş olması, şart değildir. Sarûr[1] dahi, bedel olabilir.

Hilâftan çıkmak için,[2]efdâl olan, nefsi için hac etmiş bulunan kimse, ihcac olunmaktır.

Bununla beraber, hiç hac etmemiş kimseyi ve hattâ kocasının izni ve mahreminin mevcudiyyeti ile birlikte kadını ihcac etmek ve mevlâsının izni ile, köle ve cariyeyi, ihcac eylemek câizdir. Ve onunla hac farizası, âmirden sâkıt olur.

Efdâl olan menâsiki iyi bilen hür bir kimseyi, ihcac etmektir.

Memur hactan sonra, Mekkede kalmak câizdir. Efdâli hac ettikten sonra dönüp gelmektir.

Bu sene hac etmesi kendisine emr ve tenbih olunmuşken, memurun haccı bu sene etmeyip, gelecek sene, etmesi câizdir.

Mâlinin sülüsünden ihcac olunmağı vasiyyet eden kimsenin mâli, birkaç ihcaca kâfi ise, birinci ihcacı tasrih etmiş olduğuna göre, bir kere ihcac olunup, artan mal vereseye reddolunur. Tasrih etmeyip, onu takyidden sâkıt olmuş bulunduğuna göre, sülüsün müsaid olduğu kadar, müteaddid ihcac olunur. Vasî, bu babta muhtar olup, dilerse onları bir senede eder ki, taatin hemen ifâsına mebni, efdâl odur. Ve dilerse müteaddid senelerde eder.

Nâib, rakiben gidip gelmek ve israf ve cimrilik etmemek şartiyle menûbun parasını sarf ederek, onun tarafından hac eder[3]. Artan parayı getirip kendisine yahut vârisine[4] iâde eder.

Nâibin bu suretle ettiği hac, menuptan vâkî olmakla, nâib zaten hac etmemiş ise, hac farizası kendisinden sakıt olmuş olmaz.

Bir senede iki hac, mümkün olamayacağından, iki kimse, bir kimseyi ihcac etmiş olmak sûretinde, nâib eğer —ihram sırasında— onların ikisi tarafından, niyyet etmiş olursa, hiç birininki, sahih olmayıp, ettiği hac, kendisine âid olmakla, onların paralarını kendilerine ödemek lâzım gelir[5].

Nafile babı, geniş olmak cihetiyle, nafileten ihcac, kudret halinde dahi, câiz olup, farz olmak üzere, ihcacın muazzam cevaz şartı, zikr olunduğu veçhile ya mevt veya mevte kadar olan sürekli âcizdir.

Meyyitin kendi vasiyyeti üzerine tarafından hac farizasını edâya, bedel çıkarmak sahih olduğu gibi, maraz ve mahbusiyyet misilli zevâli memûl olan bir acze mebni tarafından bedel gönderen kimsenin, hac farizası dahi, aczi kendinin mevtine değin sürekli olmak

---

[1] Kitabın mebdeinde belirtildiği üzere, sarûr, hiç hac etmemiş kimse demektir.

[2] Bu bapta, imam Şâfiî, bize muhaliftir.

[3] Nâib vechi şer'î üzere menûb tarafından, hac ifa ettikten sonra, dönüp gelmek şart değildir. Hacdan sonra, müteveffa yahut mücavir dahi olsa, ettiği hac, menub için kâfidir. Nitekim, Ali efendi fetvalarında musarrahtır. Efdali, gidip gelecek olanı, ihcac etmektir.

[4] Meğer ki, âmir, iytâ sırasında «bunun artanını kendin için harcamaya seni vekil ettim» demiş ola. İhcacı vasiyyet ederek vefat eden kimsenin, vârisleri ihcac için, bir zata para verdiklerinde: bunun fazlasını, kendi nefsine hibe ve nefsin için al, diye o zatı tevkil eylediklerinde, o zat dahi gidip, haccı ifâ ettikten sonra, artan parayı, alsa, o zat için helâl olur mu? Cevabı: Olur.

[5] Bir kimse, malından şu kadar para ile, benim için ihcac oluna, diye vasiyyet ettikten sonra vefat etmiş olup, malının sülüsü müsait olmakla, vasisi, terekeden o miktar parayı, birine verip hacca gönderse, ve o, varıp hac ettikten sonra, bir sene Mekkei Mükerremede mücavir kalıp, ertesi sene de, kendi kendisi için hac edip gelse, her iki hac da sahih olur mu? Cevabı: Olur.

şartiyle, sahih ve farzı, o sûretle sakit olur. Eğer aczi zail oluverirse, gidenin ettiği hac, gönderen kimse tarafından tetavvû olup, hac farizasını, kendisinin ifa etmesi lâzım gelir[1].

Eğer âmâ ve yatalak olmak gibi zevali ümit edilmeyen acze müptelâ idiyse, ettiği ihcac sahih ve nâibin ettiği hac ile, kendinden farz sâkıt olur. Aczi, gerek mevtine değin dâim ve gerek zâil olsun[2].

Hac ile memur olan kimse, yolda hastalanmakla, âmiri tarafından, hac îfa ettirmek üzere, parayı başkasına vermek, yoktur.

Meğer ki, para kendisine verildiği vakit «dilediğin veçhile hareket eyle» denilmiş ola. O halde, vekil mutlak olmakla, hasta olmasa dahi, diğerini ihrac edebilir.

Hac ile mükellef olan kimse mükellef olduğu sene hac etmek için, çıkıp, yolda vefat ederse, niyyetiyle mecurdur[3]. Ona ihcac vesiyyeti lâzım değildir.

Eğer haccı, onunla mükellef olduktan sonra, tehîr etmiş idiyse, ihcacı vasiyyet eyler. Vasiyyetinde, mal ve mekân tâyin etmiş olduğuna göre, parasının kifayeti veçhile ve tâyin ettiği mahalden ihcac olunur. Tâyin etmemiş olduğuna göre, malının sülüsü kâfi gelirse, beldesinden kâfi gelmezse, vefat ettiği yerden, ihcac olunur.

MEDİNEİ MÜNEVVERENİN ZİYARETİ

Asım Molla merhum:

Ey sâribân, zimâmı çek semti kûyi yâre,

Virane dilde zira yer kalmadı karâre.

Bîmi zalâmı şebten olma sakın vehimnâk.

Âhı şerâre bârım hâcet mi kor nehâre?

Âzürde pây olursa cemmâzın eyleyem ferş,

Dibâcei cebinim şevk ile rehgüzâre.

Ey sâribânı müşfik hiç olmadın mı âşık?

Âheste revlik etme, rahm eyleyip bu zâre.

Ben derdimendi aşkım bir yerde kılmam ârâm.

Tâ vâsıl olmayınca ser haddi kûyi yâre.

Ol kûyi canfezâ kim ehli nazar değişmez

Bir senk-i rîzesini bin dürrü şâhvâre.

Ey kûyi arş rütbet kim hâki ıtırnâkin

Mâlişine eylemiş hak, pîşânîi kibâre.

Dârüs-sekîne yâni şehr medîne ki-oldur

İzzü şerefle me'vâ sûltânı kâmkâre.

Sultânı milki sermed mahbûbi Hak, Muhammed

Kim kulluğu şereftir şâhânı tâcdâre.

Ey cümle âlemine mahzâ atâsı Hakkın

Senden olur olursa Âsim fakire çâre

---

[1] İmam Ebû Yûsuf a göre, aczin zevali, memurun hactan ferağından sonra olmuş ise, o hac farzdan vâki olur. Ondan evvel olmuş ise, nefelden vâki olur.

[2] Göz ve beden sıhhat, edâ vücubü şartlarından, olmak üzere zikrolunmuştur

[3] Çünkü âyette «Kim, Allaha ve Resûlüne göçmen olmak üzere evinden çıkarda sonra yolda ölürse, onun mükafatı artık Allaha bir borç olmuştur.» (Nisâ: 100)diye bildirilmiştir.

Nebiyyi zişânımızın kabrini, ziyareti kasd ve niyyet edene, mescidi nebeviyi ziyaret dahi, maksud olmak gerektir ki, o mescidi şerîf, ziyareti, şiddetle arzû edilecek, mesacidi selâsedendir[1].

Hazreti nebinin ziyareti, tââtin en güzeli ve mendubatın en efdâli-dir. Ehâdisi şerîfede: «Hali vakti yerinde olup ta, beni ziyaret etmeyen, bana cefa etmiş olur.», «Hac edip te, beni ziyaret etmeyen, bana cefâ etmiş olur.», «Kabrimi ziyaret edene, benim şefaatim, sabit ve muhakkaktır.», «Beni vefatımdan sonra, ziyaret eden hayatımda ziyaret eylemiş demektir.» buyurulmuştur.

Bu şefaat, makamı mahmûd şefaati âmmesinden, başka bir şefaattir.

Hac farz olduğuna göre, evvelâ hac edilmek, ahsendir. Nafile hac. ifâ edilmekte ise, ziyareti kasd eden, onu takdim ve tehirde, muhayyerdir.

Ziyareti nebîyyi niyyet etmiş olan kimse, her zamandan ziyade, salâvatı şerifeye müdavim ve mülâzim olarak, yollarda dahi okur.

Salâvatın faziletini, zikre hacet yoktur. Onun şerefi hakkında söz söylemek, zâiddir. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz hazretlerine edilen, salâvat kendilerine bâliğ ve kabul yerine vâkîdir.

Medinei Münevvereyi müşahededе, salâvatı şerife getirerek, «Allahım! İşte senin Resûlünün haremi ve vahyinin yurdu. Burayı ziyareti bana uğur kıl, azâptan ve cehennem âteşinden korunmama vesile kıl, ve beni âhirette habibin şefaati ile kurtulanlardan eyle!» der ve mümkün olur ise, Medinei tayyibeye dahil olmadan evvel, ve yahut —dahil olduktan sonra— yerleşip, yerinden ve yükünden mutmain üzere olduktan sonra, —ziyaret için— mescidi şerifi nebeviyye varmazdan mukaddem, gusl eder, güzel kokular sürünür, en güzel elbisesini giyer. Bunları - tâzimen lil-kudûm yapar. Zarûret olmadıkça, deveden inerek, Medinei Münevvereye yaya olarak, girmiş bulunur. Makamın celâletini ve azametini düşünerek vakarla yürür, aynı zamanda duâlar bilhassa salavâtlar okuyarak gider. Mescidi şerifi nebeviye vardığında, bâbı selâmdan, yahut bâbı Cibrîlden dahil olup, minberi nebî yakınında kerahet vakti değil ise iki rekât, ta-hiyyeti mescit kılar. Namazda, minberi şerifin sütunu, sağ omuzu hizasına gelecek yerde durur ki, orası «Mevkıfı nebevî»dir. Ve kabri münîrleriyle minberi münevverlerinin arası —hadîsi nebevileri, natık olduğu üzere— cennet bahçelerinden bir bahçedir[2]. Ve minberi âlîleri, havzı nebevileri üzerindedir[3].

Tahiyyeti mescid namazından sonra, —Şükren lillâhi teâlâ— iki rekât namaz daha kılarak, Cenabı Hakka, kendisine olan tevfikından ve o âlî makama, vüsul şerefini in'amdan dolayı, secdei şükre varır. Badehû dilediği duâyı eder. Ve kalkıp, kemâli edeb ile, huzuru saadette, kıbleye arka vererek, resûlullâha, müteveccih olur[4]. Maksurei şerifeden (yani şebekei saadetten bir arşın kadar uzak ve Resûlullahın başı hizasında bulunur. (Veçhi kerîmi nebevî) ve (Nazarı saîdi nehevîyi), kendisine mâtûf ve (Sem'î âlî cenâbı risâleti) kendi sözlerini, dinlemekte bilerek, ve selâmını, alacaklarını ve ettiği duâya, âmin diyeceklerini mülâhaza eyleyerek[5]; «Es-selâmü aleyke yâ Resûlellâh, Es-selâmü aleyke yâ Nebiyyellâh Es-Selâmu aleyke yâ Habibellâh, Es-Selâmu aleyke yâ nebiyyer-rahmeti, Es-selâmü aleyke yâ şefîal-ümmeti, Es-selâmu aleyke yâ seyyidel-mürselin, Es-selâmu aleyke yâ hatemen-nebiyyîn, Es-selâmü aleyke yâ müzzemmilü, Es-selâmü aleyke yâ müddessirrü, Es-selâmu aleyke ve âlâ usûliket-tayyibîne ve ehli beyti kettâhirîn.» deyip onu selâmladıktan sonra, aklının erdiği ve dilinin döndüğü kadar duâ ve salâvatı şerife

[1] Mesacidi selâse Mescid-i Haram, Mescid-i Nebiy, Mescid-i Aksâdır. Bunlar hakkında, kitab-us-savmda malûmat ve izahat yardır.

[2] Hâdisi şerif: «Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir..»

[3] Hadîsi şeriftir.

[4] Yâni kabrine karşı durur.

[5] Muhakkikin indinde mukarrer olan hususlardandır ki, Hazreti Resûlullah (sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem) hayyi merzuktur. Makamatı âliyyeden kasır olanların, gözlerinden gizlidir.

okur. Ona ümmet olarak ikrar verdiğini,[1] gücünün yettiği kadar yolunda yürümeğe çalıştığını söyleyip onun himayesine sığınır ve şefaatim diler.

Tevdi olunmuş, selâm var ise, emaneti edâ, vâcib olmakla, onu da tebliğ ve iblâğ eylemek üzere: «Es-selâmü aleyke yâ resûlellâh filân oğlu filan[2] sana salât ve selâm söyledi senden şefâat diliyor, sen kendisine ve bütün müminlere şefaat eyle» der. Sonra salâvatı şerife getirerek, dilediği duâyı okur.

Duâların en özlü ve en güzel olanı «Es-selâtu vesselâmu...»lerden ve zikr olunan (Velev ennehüm iz zalemû câûke..) âyeti kerîmesini okuduktan sonra «İşte günahlarımla sana geldim, halimi arzediyorum ve Rabbin tarafından affedilmem için şefâatini diliyorum.» diyerek niyaz eder.

Bütün bu duâ ve salâvat-ı şerîfeleri okurken hep veçhi kerîmi nebevî cihetine yüzünü dönmüş bulunur.

Sonra bir arşın kadar sol tarafa giderek Ebû Bekris-Sıddik (R.A.) Hz.lerinin başı hizasına gelir ve: «Es-selâmu aleyke yâ halifete Resûlillah» Ey onun garda arkadaşı ve her seferde yoldaşı en yakın sırdaşı sana selâm olsun! Sana binlerce selâm olsun ki; Sen ona en güzel halef oldun, O'nun izinden gittin, riddet ve bidat ehliyle cenk ettin. Bu dinî yaşatmak için her işde hakkı gözettin. Dilerim Allahtan dünyada gönlümüzdeki sevgini dâim eylesin, âhirette seni sevenlerle beraber eylesin. Çünkü seni Resûlullah sevdi, Allah sevdi ve müminler sevdi. Bu ziyaretimizi de Mevlâ kabul eylesin. «Esselâmü aleyke ve Rahmetullahi ve Berekâtuhu.» der.

Sonra yine bir arşın kadar sola giderek Ömer İbnil-Hattap (R.A.) Hz.lerinin başı hizasında durur ve tıpkı Hz. Ebû Bekiri (R.A.) selâmlayıp övdüğü gibi, Hz. Ömeri (R.A.) de ona münasip olan vasıflarla medhü senâ eder. Bunu da müteakip artık kendisi, ana - babası, zürriyeti için ve kendisine duâ siparişinde bulunanlar için ayrıca bütün ümmeti Muhammed için duâ eder.

Ondan sonra evvelki gibi tekrar Peygamber Efendimizin başı hizasına gelir ve «Allahım! Sen Kur'ânda buyurdun ve dedin ki; Eğer onlar sana gelip hallerini arzettikten sonra Allahdan mağfiret dileselerdi, Peygamber de onlara mağfiret dileseydi, Allahın dâima tevbeleri kabul ve merhamet eden olduğunu görürlerdi.» (Nisâ: 64). «Allahım! İşte ben resûlüne geldim halimi arzettim, tevbe ve istiğfar ediyorum, senin mağfiretini, onun şefaatini diliyorum, beni affeyle. Çünkü sen affı seversin ve affedersin.» der. Rabbenâyı okur, Subhane Rabbike... ile duâya son verir, geri geri çekilerek saygılı bir şekilde oradan uzaklaşır.

Sonra, ebî Libâbe sütûnuna - ki, ashaptan ebî Libâbe (radiyellâhu teâlâ anhu) hazretlerinin, kendisini bağladığı ve Cenabı Hakkın tevbe ve mağfiretine mazhar olduğu sütûndur ve mescidi şerifi nebevî dahilinde, Ravza yakınındadır. Varıp, dilediği kadar nafile namaz kılar ve Cenabı Hakka, tâib ve müstağrif olur ve dilediği duâyı eder, sonra, yine ravzai mutahharaya gelip, dilediği kadar namaz kılar ve istediği duâyı eder. Tesbih ve tehlîl, senâ ve istiğfarı çok eyler.

Sonra, Hannane üstüvanesine varır ki, orada minber konulmasından mukaddem, resûlü ekrem (Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerinin çıkıp, hutbe okudukları —kütüğün bakiyyesi— vardır ki, o kütük hazreti hatîmül enbiyâ efendimizin, sonradan binâ edilen minber üzerinde hutbe okumağa başlamaları üzerine, nebinin ayrılmasından

---

[1] Ölünceya kadar, ümmet olmaya devam edeceğini,

[2] Burada, selâm tevdi ve emânet edenin adı ve babasının adı zikrolunur.

Sûret ve sırrı Muhammedden gelir feyzi hayât

Aklı küldür kim, odur aslı vücûdi kâinat

Nâti pâkin ede gör, virdi zebânı kaal-u hâl

Ver selâmı cân-u dilden, kıl ana her dem salât

Hakkı (küddise sırruhu)

dolayı iştiyak ve arzu ile ağlamış, enîn etmiş ve hazreti Resûl (Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem) minberi şeriflerinden inip, onu kucaklayıp teskin buyurmuştur.

Asârı nebeviyye ve emâkini şerife bakıyyeleriyle, teberrük eder ve Medinei Münevverede mukim olduğu müddette, gecelerini ihya için, kıyama ve beş vakitte namazlarını, mescidi şerifi nebevide ve mümkün olursa, ravzada kılmak ve bütün vakitlerde, huzuru nebevide ve ziyaret şerefinde bulunmak meziyyatını, iğtiname, cehdini sarf eder.

Bakîi şerîfe çıkmak ve meşahid ve mezarlara[1] ve hususiyle seyyiduş-şüheda olan, hazreti Hamzanın ve sâir uhud şehidlerinin ziyaretlerine varmak müstahab olur. Bakîde, hazreti Abbasi ve Hazreti Hasan efendimizi ve sair âli resûlullahı ve emîrul-müminin hazreti Osmanı ve Hazreti Resûlü Ekremin yavrusu olan Cenabı İbrahimi[2] ve ezvacı tahiratı ve efendimizin halası olan, Hazreti Safiyyeyi, ve sâir sahabe ve tâbiîni ziyaret eyler. Rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmeîn.

Hazreti Harazayı ve diğer Uhud şehidlerini, Perşembe günü ziyaret —eğer müyesser olursa— çok iyi olur. Onları ve bakîi şerifi ziyaret sırasında (selâmün aleyküm bimâ sebertüm fenîme ukbed-dâr) deyip, âyeti kürsîyi ve on bir kere, sûrei ihlâsı ve mümkün ise, bir de yâsin sûresini okur[3] ve bunların sevabını, cemii şühedaya ve müminini medfûnîne hediye eyler.

Mescidi Kubâya[4] varmak dahi, Cuma ertesi gününde veya sâir bir günde müstahab olur. Orada dahi, namaz kılıp (Ve mescidi kıbleteyne) varıp, dilediği duâyı ettikten sonra:

«Ey kulların niyaz ve dileklerini işidip muradlarını veren, onları görüp gözeten, çekip çeviren Ulu Allah! Dualarımızı kabul eyle, günahlarımızı affeyle elimizden tut bize yardım ve merhamet eyle. Çünkü sen erhamerrahiminsin.»[5]der.

HAYRİYYEİ NÂBİ'DEN:

Ey gül-i tâze res gülşeni cân

Bûy-i pîrây-i dimağ ı irfân

Kâbeden gayri yere etme sefer

Seferi bîhûdedir nâr ı sekar

Kâbe beytü-ş-şeref-i âzamdır

Noktâi dâirei âlemdir.

Kâbedir kıblei mülkü melekût

Pâye pîrâyi seriri nâsût

Kâbedir sâkı dirahtı rahmet

Kâbededir süddei din ve devlet

Kâbedir şem'i serâ perdei râz

Oldu pervânesi erbâbı niyâz

---

[1] Ziyaret mahalleri demektir. Muhaşşi der ki, Medinei Münevverede on bin miktarında sahabe vefat etmiştir. Lâkin, bunların ekserinin, hususî yerleri belli değildir.

[2] Müşarünileyhin medfeninde, kerimei muhteremei nebeviyye (Hazreti Rukiyye) ve peygamberimizin süt biraderleri (Osman bin maz'un) ve aşerei mübeşşereden (Abdurrahman bin avf) ile (Saad bin Ebi Vakkas) ve ecillei ashaptan ve — halifelerden sonra sabahenin en fakihi olan — (Abdullah İbni Mes'ud) radiyallahu teâlâanhum hazeratı dahi medfundurlar.

[3] Bunları okumanın fazileti, kitab-us- salâtın «ziyareti kubur» faslında zikrolunmuştur.

[4] Mescidi Kubâ — ki, mâ saddaka, kavli kerim «le mescidün üssise alettakvâ»dır — mescidi harâm ve mescidi şerîfi nebevî ve mescidi aksadan ibaret olan (mesacidi selâse) den sonra, mescitlerin en efdalidir.

[5] Hadisi şerifte: «Her kim üç defa yâ erhamerrâhimin» der ise, melek: «Erhamerrahimin sana ikbâl etti, iste» der buyurulmuştur.

Kâbedir secde gehi insü melek

Kâbedir hum zedei tâkı felek

Kâbedir sahaı gülzârı naîm

Niâmı nûr ile pür sahni azîm

Merkezi dâirei âlemi hâk

Bâşına devr eder ânın eflâk

Evvelâni noktai sırrı tekvin

Zıllı anber şikeni rûyi zemin

Evvelini sûreti âyinei âb

Girdi bâlâ keş-i meydânı türab

Mehzen-i sırr-i sarâyı lâhût

Hıtta pîray-ı fezây-i nâsût

KİTABÜ-S-SAYD (AV ve AV HAYVANLARI)

Saydın, zebayihin, udhiyenin, menasike münasebeti âşikâr olmakla bunlara âit mesaili dahi, kitab-ul-hacca ilâve ettik. Bunlardan sonra akikadan bahseyledik.

Sayd ve istiyad kelimeleri, avlanmak mânâsınadır. Misyad dahi ağ ve tuzak demektir.

Biz bu bapta, hem avdan, hem de avlanmaktan bahsedeceğiz. Avcıya sayyad diyeceğiz.

Av: İnsandan çekingen ve korkak olan, yabanî hayvandır. Yeneni ve yenmeyeni olur.

Avlamak: Onu sığındığı yerden çıkarıp, elde ekmektir. Bunun rüknü ve hükmü vardır.

Avlanmanın rüknü: Avlanma fiilinin, şartınca ehli olandan suduru ve yerinde vukuudur.

Avlanma fiilinin şartı: Ava, avcıya ve av âletine mütaâllik olmak üzere, mütenevvidir. Onların, ilerde zikrinde ehli ve yeri dahi malûm olur ki, ehli: İhramlı olmamak şartiyle, zebh işini ve hakkı tesmiyeyi bilen, müslim ve kitâbi olmasıdır. (Burada tesmiye, boğazlama sırasında ismullâhı zikirdir).

Mahâlli: Kara hayvanlarına göre, haşeratın ve haremi Mekkede bulunanın gayrisi; su hayvanlarına göre de balığın, her nevidir.

Avlanmanın hükmü: Milkin sübutu ve avın yenileni hakkında yenilmesinin halâliyyetidir.

Bunlardan biri, dünyevî ve diğeri, uhrevî hüküm demektir.

Av mübahtır: Yâni avlanmak şeran câizdir. Gerek aynen veya bedelen intifa etmek için olsun, gerek eğlenmek ve gösteriş için olsun.

Yenen vahşî hayvanat, eti için ve bunların eti yenmeyenleri derisi veya tüyü, yahut dişleri ve yahut kötülüğünün izalesi için, avlandığı gibi, mücerred öldürmek ve bu sûretle bahadırlık izhar etmek için dahi avlanılabilir[1].

MÜLKİYETİN SÜBUTU

Mâliki olmadığı, bir mübah şeyi, hakikaten veya takdiren ele geçirmekle, mülk sabit, yâni o şey, ele geçiren kimsenin olur.

Hakikaten ele geçirmek: Ona fiilen el koymaktır.

[1] Kitab-ut-taharede mezkûr olduğu üzere, domuz aynı necis olduğu cihetle, bizce ondan aynen intifa mümkün olmadığı gibi, onun satışı bâtıl bulunmak hasebiyle, nasrani ite mübadelenin gayri bir yolda, bedelen, istifade imkânı olmadığından, müslim avcı onu. ancak öldürmek maksadiyle vurmuş olur.

Takdiren —ki «Hükmen» dahi denir— ele geçirmek: Onu ele geçirmek için, sebepleri hazırlamaktır.

Av için sebepler: Tüfek ve mızrak gibi, âlât ve ağ ve tuzak gibi edevat ve talimli köpek gibi, azılı, yahut talimli doğan gibi, pençeli hayvandır.

«Av tutanındır.» hükmünce, av onu ele geçirenindir. Her kim, bir avı sığındığı yerden çıkarırsa, onu tutmuş olur.

İmkânsızlıktan çıkarmak, onu ayakları ile kaçıp, yahut kanadları ile uçup savuşmaktan alıkoymaktır.

İmkânsızlıktan çıkarmış olmadıkça, onu tutmuş olmakla, kim avlarsa, onun olur.

Avlamak—müstakilen—olduğuna göre, mülkiyet müstakil ve iştirakle olduğuna göre, mülkiyet de müşterek olup, meselâ: İki avcıdan birinin düşürüp, imkânsızlıktan çıkardığı avı, diğeri öldürmek suretinde, o av müstakil olarak, düşürenindir. Onlardan ikisinin birden, tüfek taneleri bir ava isabet eylemek takdirinde, o av onların ikisi arasında yarı yarıya ortak olduğu gibi, muallem köpekleri, onların göndermesiyle, ikisi bir ava isabet etmek takdirinde dahi, o av onların arasında müşterek olur.

YEMENİN HELAL OLMASI

Avın yenmesinin halâl olması için on beş şart vardır: Onun beşi avcıya, beşi ava, diğer beşi de av âletine aittir.

Avcıya âit olan beş şart şunlardır: Avı, zekât ehli yani boğazlama usulüne vâkıf olmak, tesmiyeyi terk etmemek, av âleti, kendi tarafından gönderilmek, gönderme ile alma arasında, başka bir şeyle iştigal etmemek, âletin irsalinde, kendisine av haram olan kimse (ihramlı gibi) ortak olmamaktır.

Ava âit olan şartlar, şunlardır: Eti yenen hayvanlardan olmak, insandan kaçan yabanî hayvan olmak, haşerattan olmamak, su mahlûku olduğuna göre balık cinsinden olmak, boğazlanmasına yetişilemeyerek avlanmak ile ölmüş bulunmak.

Av köpeğine ait olan şartlar şunlardır: Kelb talimli olmak, gönderildiği yolda yani usulde avlanmak, avı yaralayarak öldürmek, ondan yememek, avlanması halâl olmayan hayvan, almada ona müşarik olmamak.

Bu icmal, gelecek tafsilât ile açıklanacaktır.

Zekât —zebayih kitabında mezkûr «zebh» ve «nahr» nevilerine şâmil olmak üzere— boğazlamaktır[1].

Zekâtın, ihtiyarî ve iztirarî kısımları vardır.

İhtiyari olanı; hayvanı mûtad üzere, boğazından kesmektir ki, onun rüknü, zebh olunacak olanın zebhi, ve nahr edilecek olanın natırıdır. Zebh boğazından ve Nahr, göğüs üstünden olur: Deve, nahr; sığır, ganem ve kuşlar ise zebh olunur.

iztirarî olanı: Hayvanı her neresinden olursa olsun, vurup öldürmektir: Onun rüknü, yaralamaktır.

Avlanmak: iztirarî zekâttandır[2].

İhtiyarî zekât işinin ehli olan kimse, iztirarî zekâtın dahi. ehlidir. Evvelkine ehil olmayan, diğerine de ehil değildir.

Itlâki üzere, zekât ehli: Zebh ve tesmiyeyi bilen, ehli İslâm ve ehli Kitaptır.

---

[1] Kitab-ut-taharenin mutahhirat faslında geçmiştir. Malî ibadetten olan zekât, ze harfi ile olup, bu ise zâl harfi iledir.

[2] iztirarî zekât, bir de ehlî hayvanların azgınlarında vâki olur ki, vahşi ve saldırıcı olanları zarurî olarak, vurulup öldürülür.

Zebh ve tesmiyeyi bilmeyen, küçük çocuğun ve delinin boğazladıkları yani keserek veya vurarak öldürdükleri hayvan, mekûl ve ekli halâl olmadığı gibi, ehli İslâm ve ehli Kitap olmayanların kestikleri dahi, halâ! değildir.

Mûsevî ve İsevî, ehli kitap oldukları için[1], onlar ehli İslâm gibi, ehli zekâttırlar. Binaenaleyh, onların dahi şartınca olan zebihaları, yenir.

Putperest ve ateşperest olanlar, ehli kitap olmadıklarından, ehli zakât dahi değillerdir. Onların - kestikleri ve avladıkları - yenmez.

Dini inkâr eden, dinsizin, yahut islâmdan irtidad ile[2], ehli kitap dinine giren mürtedin dahi, zebihası yenilmez.

Zekât ehli olmak için bülûğ ve erkeklik çağı şart değildir. Temyiz ve teakkûl kâfidir. Ehli İslâm veya ehli kitaptan olan, kadınlar, ehli zekât olduğu gibi, zebh ve tesmiyeyi bilen küçükler dahi, ehli zekâttır.

İhtar: Avcının muhrim ve avın, harem dahilinde olmaması dahi, yenme halâliyetinin şartları cümlesinden olmakla, muhrimin avladığı yenilmediği gibi[3],halâlın yâni muhrim olmayanın harem dahilinde avladığı dahi yenilmez.

Tesmiye terk olunarak kesilen, zebihanın dahi yenmesi menhi olmakla, ehli zekâtın, zebih sırasında olduğu gibi, avlanma halinde dahi. tesmiyeyi terk etmemesi, yani tüfeğini ateşlerken yahut köpeğini salıverirken «Bismillâh» demesi şarttır. (Terk, kasdi olmamak şartiyle besmeleyi unutmuş olmak takdirinde, beis yoktur).

Ehli zekât, avlanmayı talimli köpek ile yapmak sûretinde, köpeği besmele ile - kendisi sevketmiş olması dahi, meşrut bulunduğundan onun sevki ve kışkırtması olmayarak[4], köpeğin görüp, kendiliğinden, üzerine vararak öldürdüğü avın dahi, yenmesi helâl olmaz.

Talimli köpeğini - sevkten sonra - oturmayıp, ve başka iş ile meşgul olmayıp, araştırmak dahi, şart olduğundan arkasını aramayıp oturur veya başka bir şey ile meşgul olur ve sonradan, avı ölmüş bulursa, başka bir sebep ile ölmüş olmak ihtimaline mebni, onun da yenilmesi, helâl olmaz.

Ehli zekâtın salıvermesine, ehli zekât olmayanın, sevki karışarak, iki kelbin birlikte yakalayıp öldürdükleri av dahi, helâl olarak yenmez, İşe karışan köpek, talimsiz olmak, veyahut - besmelesiz - salıverilmek dahi, ehli zekât olmayan kimse tarafından sevk edilmiş olmak gibidir.

Yenme helâliyyetinin, ava âit olan şartları mucibince, avın eti yenilen vahşî hayvanlardan olması, yani kurt ve çakal gibi, sivri dişli ve kaplan ve dağ kedisi gibi, hem sivri dişi ve hem pençesi olan vahşilerden ve kara kuş ve atmaca gibi yırtıcı; karga ve kartal gibi leş yiyici kuşlardan olmaması ve insandan kaçınmakla, kanatlarıyla yahut ayaklarıyla kendini korur olabilmesi lâzımdır. O çeşit canavar ve leş yer olan, yabanî hayvan ve kuşların yenilmesi helâl olmadığı gibi, eti yenen ehlî hayvanların ve hattâ - aslında ehlî değilken - insana alışarak, ehlî gibi olmuş olan[5], yenen av hayvanının meselâ alışık geyik, karaca ve ada tavşanının dahi, avlanarak yâni - iztirarî zekât ile - yenilmesi helâl olmaz. Tuzağa düşüp ve yahut kanadı veya bacağı kırılıp - kendini korumaktan -çıkmış bulunan - yenen avın - dahi, avlanarak yenmesi helâl olmaz. Bu gibilerin, ve bundan evvel zikr olunan vahşî - alışkının ihtiyarî zekât vechile, boğazlanması lâzım olduğu gibi, vurulduktan sonra

[1] Çünkü, onlar dahi, — iddiâ ettikleri gibi — tevhit dini üzeredirler.

[2] Ehli islâm olmayanların, dinini ve mezhebini değiştirmeleri, irtidâd sayılmaz. Onlar, geçtikleri dinde ipka olunurlar. İsevi olan Musevinin veya Musevi olan İsevînin, zebihaları yenildiği gibi, zekât vaktine itibar olunmak cihetiyle, Nasranî veya Yahudi olan mecusînin dahi, zebihası yenilir. Bunun aksi, câiz olamaz.

[3] Hacının ihramda olmayanına (helâl) denildiği, hac kitabında zikr olunmuştur.

[4] İrsâl: Salıvermek, iğrâ: kışkırtmaktır. İğrâ, irsâlden sonradır. Ava kendiliğinden varan köpeğin arkasından — edilen iğrâ — dahi, irsâl hükmündedir.

[5] Buna «alışkın vahşî» ve karşılığına da (ehli güre) denir. Evvelkisi ihtiyarî zebh ve ikincisi, iztirarî zebh olunmak, lâzım gelir.

- zebh olunan hayvanın, o halindeki hayatına faik bulunan bir hayat ile - diri olarak yetişilen avın dahi, boğazlanması lâzım olduğundan, vurulan avın boğazlanmaksızın yenmesi helâl olabilmek için, boğazlanmasına yetişilemiyerek ölmüş olması da, ava ait olan, yenme helâliyyetinin şartlarındandır[1]. Kanadından vurulan kuşun boğazlamak yerine kafasını koparıp atmak, onun yenmesini haram kılar.

Çekirgeden mâdâ, haşerat yenmez.

Kara avında, avın haşerat neviden olmaması, yenmesinin helâliyyetinde şart olduğu gibi, sulardaki avda dahi, avın balık cinsinden olması şarttır. Balık cinsinden olmayan hayvanlar: Yengeçler, midyeler, istiridyeler, İstakozlar: helâl olarak yenilmez.

Balığın her nevi ve hattâ yılan balığı dahi yenilir[2].

Balık, temiz olmayan suda doğmuş olmak, yenilmeğe mâni değildir.

Yenilme helâliyyetinin şartı: Âfet ile ölmüş olmasıdır.

Ağ ve olta, âfet olduğu gibi, balık suyun sıcaklığı veya soğukluğu sebebiyle veya suyun çekilmesiyle, yahut bir yere kısılarak veyahut üzerine bir şey atılarak, ölmek dahi, âfet ile ölmektir[3].

Böyle bir âfete uğramaksızın, suyun yüzüne sırtı üzerine gelen[4] balık, yenilmez.

Bir balığın içinde zuhur eden balık - sağlam ise - ikisi dahi yenilir. Sağlam değilse, ona zarf olan balık yenir.İçinden çıkan balık yenmez,

Meselâ: Balığın karnında bulunan inci, bulana helâldir. Yüzük ve altın helâl değil, bulunmuş nesnedir. Bulan kimse, onu halka bildirmek ve duyurmak lâzım olur.

Nitekim, emsâli delâletiyle yabâni olmadığı bilinen, güvercin yahut ayağında zil bulunan doğan ve boynunda tasma bulunan geyik, tutulsa, sahibi zuhurunda verilmek üzere, tutan kimse, onu, halka duyurmak lâzım gelir, Yenme helâliyyetinin av köpeğine dâir olan şartlarına gelince: Av köpeğinin[5] muallem olması, üç defa, yemeyi terk etmesiyle malûm olur, yâni teallümü tuttuğu avı yemediği, üç defa vâkî olmasiyle sabit olabilir[6]. İlk terki, tokluğuna ve ikinci terki, şüpheye mahmul olup, üçüncü terkinde teallüm, tehakkuk etmekle, dördüncü avı yenilir.

Doğan gibilerin[7], teallümü, davete uymak ile, yani salıverildikten sonra, çağırıldıkta, dönüp gelmesiyledir. Tuttuğu avdan, yemesi zarar vermez.

Talimli olan doğan - davet edilince - icabeti kabul etmezse, ve muallem olan köpek yemeği terk eylemezse, öldürdükleri av, helâl olarak yenmez[8]. Tâ ki, ikinci kerrede talimli oldukları, sâbit ola.

---

[1] Avcı bir kimsenin, ekli helâl olan ava — besmele ile — tüfek atıp, avı vurup yaralayarak, düşürdükten sonra, kendisi varıncaya kadar av, o yaralamadan ölmekle, zebh eylemese, tüfek atımının cerhinden öldüğü belli olunca, yenmesi helâl olur mu? Cevabı: Olur.

[2] Yunus balığı denilen hayvanın yenilmesi helâl olur mu? Cevabı: Olur.

[3] Bir kimse, gölde olan balıkları avlamak için, o göle balık otu attıkta, gölde olan balıklar, atılan otu yemeleriyle — tutulmadan — ölseler, o balıkların yenilmesi helâl olur mu? Cevabı: Olur.

Kılıç ve morina balıkları avlanıldıkta, sudan çıkarılmadan bağlarına tokmak ile vurulduğundan, su içinde ölseler, şer'an yenilmeleri helâl olur mu? Cevabı: Olur.

Av için, denize atılan ağa tutularak, kurtulmağa kudreti olmamakla ağın içinde ölen balığın yenilmesi, helâl olur mu? Cevabı: Olur.

[4] Eğer sırtı yukarı ise, yenir.

[5] Talime kabiliyyeti olan, her azılı hayvan, ava âlet olur. Pars ve maymun gibi.

[6] Çünkü üç sayısı, muhayyerlik müddeti olduğu gibi, deneme ve yetiştirme özürleri içinde darb-ı mesel gibidir.

[7] Meselâ, şahin ve atmaca ve delice doğan. Bunları, diri kuş ile ava alıştırmalı mekruhtur.

[8] Bu söz, sonraya dâir olduğu gibi, evvelce dahi şâmildir ki, yemeden avladığı dahi, teallümü sabit olmadan, avlamış demek olmak cihetiyle, milkinde bâki olmak suretinde, haram olur. Mevcut

Muallem köpek, avladığı hayvanın kanından içmek, zarar etmez[1]. Bir tarafını koparıp atmak dahi, zarar etmez[2]. Avdan sahibinin attığı bir parçayı yemek ve hattâ avı sahibi ele aldıktan sonra, onu yemek dahi mânî değildir.

Av köpeğinin yediği av, helâl olarak yenmediği gibi, yaralamayarak, boğduğu ve çarparak veya belini kırarak öldürdüğü, av, dahi helâl olarak yenilmez[3].

Avı, avcının gönderdiği tarafta aramayarak sağa ve sola sapıp, ve av aramaktan başka bir şey ile oyalanıp geldikten sonra, kendiliğinden tutup öldürdüğü av, yeniden irsâl ve iğrâ edilmiş olmadıkça, yenilmez.

Avlanması helâl olmayan[4], başka bir köpeğin, avı alıp getirmekte, ona iştirak etmiş olması dahi, mâni değildir. Nitekim, avcıya âit olan şartların sonunda dahi, zikrolunmuştur.

Avın tâyini şart olmadığından, bir ava şartınca salıverilen köpek, onu avladıktan sonra, başka bir avı dahi, avlamak sûretinde, ikisinin de yenmesi helâl olur.

Üzerine gönderileni tutmayıp, başka bir avı tutup öldürmek takdirinde, onun yenilmesi helâl olur. Dönüp geldikten sonra yeniden sevkedilmeden tuttuğu av, yenmez. Çünkü köpek her seferinde yeni sevk edilmeğe muhtaç bulunur.

Bir ava atılan mermi, ona isabet ve nüfuz ettikten sonra, diğer bir ava dahi, isabet etmek veyahut ona değmeyerek diğerine dokunmak dahi, böyledir ki, her iki sûretin saydı helâl olarak yenilmez.

Müteaddit avlar üzerine - bir besmele ile - salıverilen köpek, onların hepsini tutup, ve kümeye - besmele ile - atılan saçma, onların hepsini vurup, öldürürse hepsi de helâl olur[5].

Vurulan av, su kuşu olmadığı halde, suya düşerek veya bir satha çarptıktan sonra yere yuvarlanarak veyahut dikili bir mızrağa saplanarak ölse, haram olur.

Bir kimse bir ava atıp, onu mecalsiz bir hale getirdikten sonra, diğer bir kimse atıp öldürse, yenmesi haram olup - çünkü ihtiyarî zekât edilmek lâzım gelip - av evvelki şahsın milki olmakla, ikinci avcı onun yaralı olarak kıymetini birinci avcıya tazmin eder.

Eğer evvelki avcı onu, mecalsiz hale sokmamışsa, ekli helâl ve o av ikinci avcının olur[6].

Ehli zekâttan iki şahsın, bir av üzerine - besmeleyle - salıverdikleri iki köpek dahi, bu hükümdedir ki, onlardan biri avı yere çarparak, mecalsiz bıraktıktan sonra, diğeri öldürse, av evvelki köpeğin sahibinin olup, sevkin ikisi bir zamanda olduğuna göre, bunda yenmek hürmeti dahi yoktur. Çünkü, irsâl - avın mecalsiz hale sokulmasından evvel - vukubulmuştur. Eğer, ikincisinin irsâli, birincinin avı mecalsiz bıraktıktan sonra olmuşsa remiy meselesinde olduğu gibi, hürmet ve tazmin lâzım gelir.

Nişana atılan mermi, ava rast gelip onu öldürse, o av yenilmez.

---

olmayıp, yenmiş ve istihlâk edilmiş olmak suretinde, yerinin belli olmamasına mebni, hürmet, ittifakla zahir olur. Mülteka şarihinin beyanına göre, meselede hürmetin hükmü, hazreti imamın mezhebine göre olup, onun teallümü, ittihat ile bilinmişti. İkinci bir ictihat, onu bozamaz.

[1] Belki, onun son derece talimli olduğuna delâlet eder ki, sahibine yaramayanı alıp, yarayanı alakoymuştur.

[2] Avı aldıktan sonra gelip, o parçayı yese dahi zarar etmez. Avı almadan kopardığın parçayı yerse, avı nefsi için, tutmuş olmak sebebiyle yenmez.

[3] Iztirarî zekâtta, yaralama şart olduğundan, ava atılan şeyin, meselâ, tasınve yassı harbenin ağırlığı ile, yaralanmamış olan av dahi, yenilmez.

[4] Yâni, ya bir putperest veya ateşperest tarafından veyahut tesmiye terkedilerek, salıverilmiş olan, yahut talimli olmayan.

[5] İhtiyarî zebihte, bir besmele, iki zebîhaya — ikincisinin zebhi ikinci birfiil olduğundan — kifayet etmezse de, meselemizde fiili vahit gibi olmakla, ona bir besmele, kifâyet eder.

[6] Mülkiyetin sübûtu faslında (Av tutanındır) kaidesini unutma.

ZEBAYİH (BOĞAZLANMASI GEREKENLER)

Zebâyih: Zebîhanın cemidir. Zebîha: Zebh boğazlanması gereken her hayvandır. Balık, zebh edilmeden yenildiği için, zebîha değildir.

Zebh, malûm olduğu üzere, boğazlamaktır ki, hayvanın boğazına bıçak vurup - evdaeını - kesmektir[1]. Eğer bıçak, hayvanın göğsü üstünden vurularak - evdacı - kesilirse, ona nahr tâbir olunur.

Deve kesmekte sünnet olan, nahrdır. Sığır nevi, ganem ve kuşlar gibi zebh olunur. Deveyi zebh, ve sığırı ve koyunu nahr etmek, mekrûh olur.

Zebh ve nahra şâmil olan tâbir, kitab-us-sayıdta, zikr olunan zekât lâfzıdır.

Bu bapta, onun yalnız yenilen hayvanlar hakkında olan, ihtiyarî kısmından bahsedeceğiz. Boğazlayana (zâbih) yahut (müzekki) diyeceğiz.

İhtiyarî zekâtın rüknü: Kitab-us-sayıdta zikir olunduğu üzere, zebh olunanın zebhinden ve nahr olunanın nahrından, ibarettir.

Şartı: Zâbihin ehli zekât olması ve besmeleyle kesmesidir. Ehli zekâtın erkek olması ve sünnetli bulunması, şart değildir. Dilsiz bulunması da, mânî değildir.

Hükmü: Mezbuhun temizliği ve yenmesinin helâl olmasıdır.

Tesmiyede - ki, besmele çekmektir - şart olan, halis zikri ilâhi olmak ve - inşa tarikiye - okunmaktır[2]. (Bismillâhi, Allahu ekber) demek müstahaptır.

Arapçanın gayri dil ile dahi. - tesmiye - sahihtir.

Zekâtın mahalli: Koyun, kuzu, ve sığır, tavuk gibi yenilen hayvanlardır.

Bunlar, ehli zekât tarafından - besmeleyle - boğazlarından kesilmek şartiyle yenilir. Zekât edilmeyerek, ölen hayvan yenilmez.

Zekât yahut tezkiye: Evdacın kesilmesinden ibarettir.

Evdac: Boğazın iki tarafında olan veridlerin (iki büyük damarın) ve nefes yolu olan hulkumun ve onun arkasındaki yemek borusunun yâni merinin, ismidir.

Zebh ve nahrda bunların dördü de kesilir. Üçüncü yâni hulkumu ve meriyi ve iki veridin birini kesmek dahi kâfidir.

Tezkiye: Etin tatyîbi için, meşru olmuştur. Kanı çıkmayarak ölen hayvan, meyyitedir.

Zebh edilmeksizin ölen hayvan, meyyite olduğu gibi, veçhi şer'î üzere boğazlanmayıp ta, boğulmak ve başı koparılmak yahut beyni üzerinde tokmak vurulmak veya kulak tozuna şiş saplanmak misilli, şer'î usulün dışında öldürülen hayvan dahi, meyyite demektir.

Hayvanın evdacını kesmeğe, ensesinden başlanırsa, mekruh olur. Ensesinden kesilen hayvan, evdacı kesilmeden ölürse, meyyite olur.

Bir yerden yuvarlanarak yahut başka bir hayvan ile süsüşüp döğüşerek veyahut kurt paralayarak ölen dahi meyyite hükmündedir. Ölmeden yetişip zebh olunmuş olmadıkça yenilmez.

Diriden ayrılmış olan parça dahi, meyyitedir: Diri bir koyunun bir tarafını kesip yemek, helâl değildir. Bundan zebh edilmiş olan müstesnadır.

İhtiyarî zekâtın âleti: Keskin bıçaktır. Hayvanın boğazına aşağıdan yukarıya yürütülür.

Evdacı paralayıp, kanı akıtıcı bir şey ve hattâ çakı ve keskin taş veya kamış, zekâta âlet olabilir.

---

[1] Evdac, bundan sonraki sayfada, izah edilecektir.

[2] Meselâ, zebih sırasında aksırıp da, elhamdülillâh demek, âlâ tarikil-inşâ olmadığı için, kâfi ve muteber değildir.

Diş ve tırnak ile, zebh menhîdir. Bunlar, yerinden sökülmüş bulunursa - kerahetle - zekât âleti olarak istimal olunabilir. Kerahetinin sebebi de, kör bıçakla kesmek gibi, hayvana ezâ vermesidir.

Kör bıçakla boğazlamak ve hayvanı yere yatırdıktan sonra, bıçak bilemek ve ayağından çekip sürümek ve boğazlamakta, hayvanın - murdar iliğini - dahi koparmak ve kellesini kesip almak ve ölmeden yüzmek mekrûhtur.

Zebîhadan zuhur eden yavru, hükümde ayndır. Yâni anası mezbûh olmakla, o dahi zebh edilmiş olmaz. Diri ise ve şer'î vech üzere zebh olunursa yenir, ölü ise yenilmez.

Hasta hayvan kesildiği vakit, hareket eder yahut kan akar ise yenir[1] Bu iki alâmetin biri olmaz ve zebih sırasında diri olduğu bilinmez ise, yenilmez[2].

Vahşet gösteren ve saldıran eti yenen ehlî hayvanın iztirarî zekâta mâruz olması, tabiî olduğu gibi, ülfet ve istinas etmiş olan eti yenen vahşî hayvanın dahi, aksi olarak, ihtiyarî zekât ile, zebh edilmesi, lâzımdır.

ETİ YENMEYEN HAYVANLAR

Ehlî hayvanlardan, at, katır, himar yenilmediği gibi, ehlî ve gayrî ehlî olanlardan kedi, köpek, kurt, çakal, şahin, doğan, çaylak, papağan, gibi yırtıcı ve et yiyici, vuhuş, ve yırtıcı kuşlar ve leylek, akbaba, kartal, ve karga,[3]gibi leş ve pislik yiyici kuşlar dahi yenilmez. Fare, köstebek, kirpi, gelincik, kertenkele, yılan, kurbağa, kaplumbağa, salyangoz, solucan, velhasıl, kurtlara ve bütün böceklere dahi şâmil olan haşerat ve sinek ve arı kelebek, yenilmez.

Serçe ve güvercin ve hüdhüd (v.s.) kuşların yenilmesi, helâl ve avlaması câizdir[4]. «Kendilerine nelerin helâl kılındığını senden sorarlar, de ki: Size güzel şeyler helâl kılındı.» (Maide: 4) Yine güzel şeylerin helâl kılınıp, pis şeylerin haram kılındığı Ârâf sûresinin şu âyeti ile bildirilmiştir.

Suda yaşayan hayvanların yenilmeyenleri, balık cinsi olmayanlarıdır.

UDHİYE

Umniye vezninde udhiye ve kariye vezninde dahiye, İydi adha (Kurban Bayramı) günlerinde kesilen, hayvanın ünvanıdır ki biz ona, (Kurban) tâbir ederiz.

Zebayih, bunun dahi umumî ismi olmakla, udhiyenin burada zikri, lâzım gelmiştir.

Kurban kesmeğe, tadhiye denir ki, ibadet niyyetiyle, vakti mahsusunda, buna tahsis edilen hayvanı tezkiyeden, yani zebh, yahut nahr etmekten ibarettir.

Tadhiyenin: Sıfatı, şartı, sebebi, vakti, rüknü, hükmü vardır.

Tadhiyenin sıfatı: Vücubdur. Hadîsi şerifte: «Hali vakti yerinde olup da kurban kesmeyen bize yaklaşmasın.» buyurulmuştur ki, bu gibi vâid, ancak vâcibin terkine lâhik olur.

Vâcip olan - kanın akıtılması - dır. Kurbanı diri olarak, tesadduk etmekle, - eğer kesilmiyecekse - vâcip ifâ edilmez.

Kanı akıtıldıktan sonra, etini tesadduk etmek, müstahaptır. Edilmese dahi, olur.

---

[1] Boğulmak ve bir yerden yuvarlanmak ve süsüşmek ve başına tokmak vurulmak ve canavar gelip karnını yarmak gibi, bir sebeple, ölmek üzere olan hayvan hayatına yetişilerek boğazlanır ise, «yetişip boğazlayabildikleriniz müstesnadır.» (Mâide: 3). kavli kerimindeki itlâka mebni, hareket etmese ve kan çıkmasa dahi, yenir. Bu şer'î cevazdır. Tıbbî cevâzdan bahsimiz yoktur.

[2] Zebh sırasında, hayat ve mematı malûm olmayan ve kanı akmayan hayvanın ağzını yahut gözünü açması ve ayağını uzatması ve tüylerinin yatışması ölüm alâmetidir. Yenmesi helâl olmaz. Ağız ve göz yumması ve ayağını çekmesi ve tüylerinin dikilmesi hayat alâmetidir. Yenmesi, helâl olur.

[3] Ekin ve tane dahi yemekte olan, tarla kargasını tavuk gibi müstesna tutmuşlardır.

[4] Kuş azat etmenin sevabı da yoktur.

Tadhiyenin şartı - yâni vücubunun şartı -: İslâm, hürriyet, ikamet, sahibini şer'an zengin saydıracak servettir.

Müslim olmayana, hür olmayana, mukîm olmayana tadhiye, vâcip olmadığı gibi, sadakai fıtır nisâbına malik[1] olmayana dahi, vâcip değildir.

İkamet, şehirde ve köyde ve kırda mukîm olmağa şâmildir ki, misafir olmamak demektir. Nisâba mâlik olmayanların, tadhiyesi, tetavvu olduğu gibi, Mekkî olmayan huccac, misafir olmakla, onların tadhiyesi dahi, tetavvudur. Kıran ve temettuun kanı, vâciptir. (Nitekim, kitab-ul-hacta geçmiştir.)

Tadhiyenin vâcip olmasında, erkeklik şartı olmadığından, nisâba malik olan hür kadına dahi, kendi parasiyle kurban kesmek vâciptir.

Tadhiyenin sebebi: Vakittir. Vakit tekerrür ettikçe, tadhiye vücûbü dahi, tekerrür eder.

Tadhiyenin vakti: Kurban günleridir ki, zilhiccenin, onuncu, on birinci, on ikinci günleridir. Efdâl olan, ilk günüdür[2]. Şehirlerde, Bayram namazından sonra ve köylerde ve göçebelikte, fecrin tulûundan sonradır. Çünkü, onların bayram namazı yoktur. Kurbanı, gece kesmek mekrûhdur.

Tadhiyenin rüknü: (Zekâtı câiz) olan hayvanı, tezkiyeden ibarettir.

Kurban olmak üzere zekâtı (yâni zebh ve nahrı) câiz olan hayvan üç nevidir: Deve, sığır, koyun.

Bunların hem erkeği, hem dişisi kurban olur[3]. Ganemde, keçi dahi dahildir.

Tavuk ve horoz ve vahşî, hayvanlar, tadhiye edilemez.

Devenin ancak beş seneliği ve sığırın - inek, öküz, manda - iki seneliği ve ganemin bir seneliği, tadhiye olunur.

Koyunun, gösterişli olan altı aylığı dahi, kâfi olur.

Bir koç veya teke, ne kadar yaşlı ve cesametli olursa olsun, bir kişiden ziyadeye, kurban olamaz.

Bir deve veya sığır, yedi kişiye kadar, iştirak kabul eder[4]. Bunun şartı: Şerikler hep ehlî kurbet olmak ve ancak kurban kasdiyle birleşmiş bulunmaktır.

(Ehli kurbet olmak), ehli islâm olmak, demektir. Çünkü, (kurbet) taattir. Taat dahi, islâm iledir. İçlerinde, müslim olmayan, yahut kurbandan başka maksadı olan: Meselâ, et almak veya ticaret etmek kasdiyle iştirak eyleyen olursa niyyet bölünme kabul etmeyeceği cihetle, hiç bi-rininki kabul olmaz.

İştirakin satın almadan önce olması evlâdır. Bir hür müslimin kurban etmek üzere satın aldığı, bir deve veya sığıra, ehli kurbetten altı kimse, sonradan dahi iştirâk edebilir.

Tadhiyenin hükmü: Dünyada, vücûb ahdinden kurtulmak ve ukbada, - hakkın fadli ve keremi ile - sevaba ermektir.

Kurbanlık hayvanın, keçi ve erkek veya dişi olmasında beis olmadığı gibi, boynuzlu veya boynuzsuz, yahut boynuzu biraz kırık veya erkek hayvanın enenmiş - yâni buruk - olmasında dahi, beis yoktur[5].

---

[1] Kitab-us-savmın sadakai fıtır bahsine bakınız. Nisâb da zekât kitabında geçmiştir.

[2] İstersen, bu üç günün her birinde, başka başka ve müteaddit kurbanlar kesebilirsin. Aleyhissâlâtü vesselâm efendimiz hazretleri vedâ haccında, yüz deve kurban ettiler. Yaşları adedince olan altmış üçünü, kendi elleriyle kestiler ve mâdâsını hazreti Aliye havale buyurdular.

[3] Devenin dişisi, sığırın dahi dişisi, koyun ve keçinin erkeği efdaldir.

[4] Kıran haccı, faslında zikrolundu ki, kurban edilen bir koyun veya keçi, bir deve veya sığırın yedide biridir.

[5] Yemek isin buruk, elbette daha lezizdir. Arık olmayan, uyuzun bile, kurbana zararı olmaz.

Kurbanın âtîdeki, ayıplardan ârî ve salim olması lâzımdır. Körlük, bir gözlülük, dişsizlik, kulaksızlık, sürüye yetişemeyecek veya kesim yerine yürüyemeyecek derecede topallık veya hastalık, kemiklerinin içinde iliği kalmamış derecede zayıflık, kulağının veya kuyruğunun ekser kısmı, yahut meme başları kopukluk.

Bu sayılan ayıplardan biri kendisinde bulunan hayvan, kurban olamaz.

Kurban, ayıpsız olarak satın alınıp ta, zikrolunan ayıplardan biriyle, müşteri nezdinde - sonradan - ayıplanmış olduğu takdirde, zengin olan onun yerine diğerini alıp, kurban eder. Fakir ise, o kurban yeter.

Fakire, udhiye vâcib olmadığından, iştira sırasında dahi, ayıplı bulunan kurban bile, ona kifayet eder.

Kurban edilecek hayvan, öldüğü sûrette dahi, zengine diğerini almak lâzım olup, fakire lâzım olmaz.

Kurban, fakirin iştirası ile — teayyün edeceğinden —, gâib veya çalınmış olduktan, ve yerine diğeri alınıp kesildikten sonra, meydana çıkarsa, fakir onu dahi keser. Zengine, kestiği kurban kâfidir[1].

Kurbanlık hayvan nezr ile[2] veya tadhiye için, iştira sebebiyle belli olmakta iken, tadhiye günleri, kurban edilmeyerek geçtiği takdirde, kurban mevcut ise, aynen ve yok olmuş ise, bedelen tesadduk olunur. Hüküm, gelecek seneye intikal etmez[3].

Tadhiye eden kimse, udhiyesinin etinden, hem yer ve hem yedirir. Yedirdiği kimse, fakir dahi, olmayabilir. Kurban eti, kavrulup ilerisi için saklanabilirse de, lâyık olan, tesadduk dahi etmek ve tesadduk edilen miktar, üçte birden az, olmamaktır. Zira, infakta bulunanlar hakkında bolluk olmak üzere, dağıtmayıp alıkoymak dahi, mendup olur.

Kurbanı — elinden gelirse ki[4] mendup olan da bulur — kendi eliyle kesmektir[5]. Elinden gelmiyorsa, yanında bulunarak, başkasına kestirir.

Kurbanı ehli kitaba kestirmek, mekrûhtur.

Kurbanın postu tesadduk olunur. Yahut ondan kalbur veya dağarcık yahut sofra veya seccade, yahut kürk ittihaz edilir. Keçi, tulum çıkarılarak, ondan kırba veya kova yapılır[6]. Yahut, post alıkonularak, intifa olunacak başka bir şey ile mübadele edilir. Satılıp, parası alınmaz, yahut yenecek veya içilecek bir şey ile değiştirilmez.

Kurbanın gerek eti ve gerek postu, satılıp parası alınır ve yahut — demirbaş olmayan — bir şey ile mübadele olunursa, semeni tesadduk edilir[7]. O paradan, kasap ücreti dahi verilmez.

---

[1] Mesele: Hangi servet sahibidir ki, kurban bayramında ona, yalnız bir koyun kesmek lâzım, ve hangi dar gelirli ki, ona iki kurban kesmek lâzım gelmiş olsun? Cevabı: yukarıda zikri geçendir.

[2] Nezir, vâcibin üstünde olur. Zira, zaten vâcip olan tadhiye nezredilmiş olamaz.

[3] Mezkûr tesadduk, namaz fidyesi gibi, ibadet babında ahzı bilihtiyattır. Çünkü, her nimetin şükrü, kendi cinsinden olmakla, tadhiye dahi, mal nimetine, malen teşekkür kabilinden, bir malî ibadet demek olduğuna nazaran, onda aynen veya kıymet olarak, tesadduk, asıl olup, ancak şârii muazzam, sadaka, malda olan, günah kirlerini, izale ile, taamı tatyip etmek için, kan akıtılmasını tayin eylemiş olmak, muhtemel olduğu gibi bunda sadaka mânâsı itibar olunmayarak, nefsi iraka, asıl-olmak dahi ihtimal dahilindedir. Vaktin içinde, yani tadhiye günlerinde, mevcut iken, nassın kıyamına mebni, zannen tâlil ile, amel edilmemiştir. Vaktin geçmesinden sonra, ihtiyaten onunla amel edilmiştir.

[4] Elinden gelmemek erkeğe ayıptır.

[5] Besmele çekmenin Sûreti ve zebh âletini istimal etmenin yolu kitabı zebayihte zikrolunmuştur. Bir kimse, kurbanı zebh için, başkasına emredip, kendi tesmiye etse, emredilen kimse de, zebh eylese, câiz ve o kurbanın ekil helal olur mu? Cevabı: Olmaz.

[6] Zeyd, kurbanın derisiyle, menzilinde intifa etmek câiz olur mu? Cevabı: olur.

[7] Satış sahih ise de, mekruh demektir. Vakıf gibi, olmak hasebiyle, satışın butlanı, imam Ebû Yûsuftan menkuldür.

Kurbanın — zebhten önce — tüyünü kırpmak mekruhtur. Eğer kırpmış ise, onu tesaduk eder. Kurban edildikten sonra, derisinin yününü yolup veya kırpıp, kullanabilir. Kurbanlık hayvanın sütünden dahi, intifa mekruh olur.

İki kimse, hatâ edip her biri diğerinin koyununu, kurban etse, kesilen hayvan, kesenin kurbanı olmak üzere, câiz ve ödeme gayri lâzım olup[1], mevcut olduğuna göre, onların her biri — kesilen koyununu — alır. Yenilmiş ise, aralarında helâllaşırlar.

Eğer «benimki daha büyük yahut semiz idi» diye cimrilik ederlerse, her biri diğerine onun kıymetini ödemek ve — aldıktan sonra — tesadduk etmek lâzım gelir.

MESELESİ:

Akîka ki islâmî adı (nesîke) dir. Doğan çocuğun, yedinci günü, başı tiraş edilerek, kesilen kurbandır. Doğan çocuğun başındaki ana tüyü demek olan, akika o kurbana isim olmuştur.

«Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelenince yüzü gölgelenir, utanır ve üzülür.» (Nakl:,58) âyeti kerimesi, delîl olduğu üzere, cahiliyye arapları kız çocuğu istemedikleri, ve hattâ bâzıları - onları diri olarak - gömdükleri için, akîkayı erkek çocuğa yaparlar ve çocuğun başını, tıraş edip, akîkanın kanını, çocuğun başına sürerlerdi.

Peygamberimiz (Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri, bu câhiliyye âdetini, kurbanı - şükren lillâhi teâlâ - kız çocuğa dahi, teşmil ve çocuğun başına, kan sürmeği, safran sürmeğe ve tüyleri ağırlığınca, tesadduk etmeğe tebdîl yolu ile tâdil, ve akîka lâfzını, onda akla gelen - ukûk _ mânâsına mebni[2], Nesîkeye tahvîl buyurdular[3]. Bundan dolayı hadisi şerifte «Nesîke deyin, akîka demeyin.» buyurulmuştur.

Hanefî fıkhının, kaynak kitaplarında, akîka bahsi görülemez. Hindiyye fetvalarının kerahet kitabi ebvabının, yirmi ikincisinde, şu kadarcık mezkûrdur: Oğlan ve kız çocuğuna akîka - ki doğumunun yedinci günü bir şat yâni koyun, veya keçi kesip ziyafet etmek ve çocuğun saçını tiraş eylemektir - mübahtır, ne sünnet ve ne de vâciptir. İmam Muhammed, akîka hakkında: «İsteyen yapar, isteyen yapmaz» demiştir ki, bu söz, ibahayı ifade eder. Artık, onun sünnet olduğu teslim edilemez. Camii sagirde: «Ne oğlan ve ne kız çocuğa akîka edilmez» denilmekle, onun kerahetine işâret olunmuştur. Bedayiin (uhdiye kitabında) böyle zikredilmiştir.

Hâmidiyye tenkîhinin, zebayihinde Siracı Vehhactan olan nakilde dahi, Akîka meselesi, tetavvudur. Dileyen yapar, dileyen yapmaz denilmekle beraber, Nebiyyi ekrem (Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerinin, hazreti Haseneynden nesîke olarak, birer koç, kurban ettikleri dahi, zikrolunmuştur.

Şâfiiyye ulemasına âit kitaplardan, Mizan-ı Şârânîde mübeyyen olduğuna göre, Akîka kurbanı, imam Malik ve Şafii kavlinde, müstahap ve imam Hanîfe mezhebinde, müstahap değil, mübah olup, İmam Ahmet bin Hanbel hazretlerinden, iki rivayetin meşhur olanında sünnet ve diğerinde vâciptir. Eimmei selâse, çocuk, erkek olursa erkeğin mirası ve şehadeti, iki kat olduğu gibi[4], onun akîkası da, iki şat ve kız olursa, bir şat olmasına

---

Zeyd, kurbanının derisini satıp, parası ile kendi yahut hizmetçisi intifa etmek, câiz olur mu? Cevabı: Olmaz.

Bu takdirde o paranın, fakirlere tesadduk edilmesi, lâzım gelir.

[1] Mesele: Nasıl olur ki, bir kimse başkasının koyununu, onun izni olmayarak, gadren zebh etmiş olduğu halde, — onun kıymetini ödemek — lâzım gelmesin? Cevap: Kurban bayramı günü, bir kimse başka birinin kurbanını, onun izni olmayarak, kesiverse, — istihsanen — ödeme lâzım gelmez ve kurban kesilmiş olur.

[2] (Ukûk) isyan mânâsınadır ki, bilhassa, evlâdın ebeveyne isyanıdır.

[3] (Nüsük) Hac ve omre bahsinde, menasik hakkında geçen hamişe müracaat oluna. Orada bildirildiği üzere, taattir. İbni Âbidinin, hâmidiyye tenkitlinde beyanına göre, nesîke yahut zebiha tesmiyesi, mendup, akîka denilmesi, mekruh olur: Ebî Dâvûdun haberi, buna delildir ki, onu sual eden bir kimseye, Hazreti Resûlullah sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem «Allah ukûku sevmez.» buyurmuşlardır ki; isyanı sevmez demektir. Ve hadis hasendir.

[4] Tenkihte bu nükte, şöyle beyan olunmuştur: akîka, doğum sevincine bir şükran borcudur.

kaillerdir.İmam Malik kavlince, erkek çocuğa dahi akîka, kız çocuğunda olduğu gibi, bir şattır.İmam Şâfii ve Ahmette, çocuğun selâmetini, tefeülen - akîka - kemikleri kırılmayıp, büyük büyük parçalar halinde, pişirilmek müstahap olup, diğerlerinin kavlince - aksi olarak - çocuğun, tevazuunun tezayüdüne ve beşeriyyet ateşinin köreltilmesine tefeülen, akîkanın pişirilmesinde, kemikleri kırılmak, müstahap olur.

Câmii sagir, hadîslerinden anlaşıldığına göre, çocuğun nesîkesi, velâdetinin yedinci, yahut on dördüncü veya yirmi birinci günü, zebh olunur.

Hâmidiyye tenkîhinde, şöyle zikrolunmuştur: Doğumundan bulûğuna değin, nesîke vaktidir. Doğumun yedinci günü değildir. (Nesîke), sabahleyin gündüzün ön kısmında, kerahet vakti çıktıktan sonra, kesilir, kemiği kırılmayarak pişirilir[1]. Sonra tesadduk olunur. Yenir ve yedirilir. Budu ebeye verilir. Çocukluğunda, akîka kurbanı kesilmeyen kimse, kendisi için kesebilir.

KİTAB-UN-NİKÂH VET-TALAK

(EVLENME VE BOŞANMA)

Hamden lillâhi teâlâ, Nimet-i İslâmın ikinci kısmını teşkil eden ibadat nevileri, hitama ermiş olduğundan, sıra münakehata gelmiştir.

Bu bab'a başlangıç olacak, kitab-un-nikâh (el-vücûhül-milâh fî füsûlün-nikâh) namiyle ayrılıp[2], — Talâk mesaili ile beraber, cümlesi bu kitaba üçüncü kısım teşkil etmiştir.

Kitabın bu kısmı da; nikâh, talâk ve rida olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

Nafaka mesaili, kitabı nikâhın iddet mesailinin sonuna münasibi veçhile, derc ve tefrik edilmiştir. Kitabı eymân dahi, telhis edilmekle, bâbı îlâya basamak olmuştur.. Kitabı ridadan evvel, daî «oğulluk» dan ve lâkit (bırakılmış çocuk) tan bahsolunmuştur.

Kitab-ut-taharenin başında gösterilen taksimata göre, fıkıhça (münakehat) namı, müfarakata dahi şâmil olmakla, kitabın umumî ünvanı, (Münakehat ve Müfarakat) olmuştur. Muvaffakiyet yalnız Allahtandır.

İnsan nevine dahi, şâmil olmak üzere, (cinsi hayvan da) fıtrat icabı olan, yemek, içmek gibi sifad ve zivac dahi[3] tabiat muktezası olmakla, hayvanın mümtaz nevi bulunan, insanın yiyeceği ve içeceği gibi menakihi dahi, imtiyazlı olarak, mukaddes şeriatimiz sayesinde, sünneti râşide üzere buluna gelmiştir ki, o da, bir takım kadınların bir takım erkeklere tahsis ve inhisarından ibaret olan nikâhlanmak yoludur. Bu ana yoldan sapmak, insaniyyet muhitinden çıkarak, hayvanlık rezailinin bataklıklarına sapmaktır. «Çünkü zina gerçekten kötülük, zayiat ve çirkin bir yoldur» (Nisâ: 22)

Nikâh, vahy dili ile, medh edilmiştir. Esteizü billâhi teâlâ: «Kadınlardan hoşunuza gidenleri nikâhlayınız.» (Nisâ: 4) kavli kerimiyle mendup olduğu gibi, hadîsi şerifle de tergip vardır: «Nikâhlanıp çoğalınız ki, ben kıyamet gününde ümmetlere sizin çokluğunuzla iftihar ederim.» Diğer bir hadîsi şerifte dahi, «Benim fıtretimi seven, benim sünnetime salik olsun. Sünnetim cümlesinden biri de, nikâhtır» buyurulmuştur. Süneni İbni Mâcede «Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi işlemeyen benden değildir.»[4]dahi ilâve edilmiştir.

Keşfül-gummede mezkûr olan ehadisi şerifenin birinde: «Kötüleriniz bekârlarınızdır» buyurulmuş olduğu gibi, aleyhisselâm efendimiz hazretlerinin çok kere: «Evlinin iki rekât namazı, bekârın seksen iki rekâtından hayırlıdır» diye buyurmuştur ki: Saad İbni Ebi Vakkas radiyallahu anhu «Resulullah sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem, Osman bin Maz'ûn

[1] Kemikleri, kırılarak pişirilirse, mekruh olmaz.

[2] Milâh, nikâh veznindedir. Melih (sevimli) yüzler demektir.

[3] Sifad, inad vezninde hayvanların birleşmesidir ki, çiftleşmek tâbir olunur.

[4] İhyada «en-nikâhu sünneti ve men ragibe an sünneti feleyse minnî» hadisi şerifi mevcuttur. Diğer bir hadisi şerifin meali dahi şöyledir: «Fakirlik korkusuyla evlenmeyi terkeden, bizden değildir.»

hakkında tebettülü (evlenmemeği) red buyurdu, eğer ona evlenmemeye izin vereydi, biz ise ihtisa ederdik» der imiş[1].

Sahihaynde[2] hazreti Enes radiyallahu teâlâ anhu rivayeti ile zikr olunmuştur ki, üç kişi hanei saadetten, Hazreti seyyidül-kâinat efendimizin, nafile taatini tahkik ederek, onlardan biri, bütün gece kaim, ve diğer biri, bütün gün saim, ve biri dahi, kadından uzlet ederek, hiç teehhül etmemek üzere, ibadata mülâzim olmağa, azm eylemişti. Aleyhis-salâtü vesselâm efendimiz hazretleri, onlara hitaben: «Benim haşyetim ve ittikam sizden ziyadedir. Bununla beraber, ben gece kaim olduğum gibi, naim dahi olurum, gündüzleri dahi, saim ve gayri saim bulunurum, kadınları da tezevvüç ederim, benden yüz çeviren benden olamaz...» buyurmuşlardır.

Evlenmeden maksat, yalnız cinsî ihtiyacı teminden ibaret olmayıp, belki insan, kendisine bir eş seçmekle menzilini tedbir etmek ve o yüzden, din ve namusunu, hıfz ve emniyete almaktır.

Hadisi şerifte: «Dünya hep metadır (yâni kendisiyle biraz zaman, temettü olunmak üzere, mahlûktur,) metaının da hayırlısı, iyi kadındır ki, zevci kendisine nazar ederse, kadın onu mesrur eder ve zevcinin emrine itaat eyler ve gaybubetinde, onu kendi nefsince ve zevcinin malınca hıfz ve siyanet eyler» buyurulmuştur. Diğer bir hadiste: «Kişi evlendiği vakit, dininin yarısını istikmal etmiş olur, artık geri kalan yarısında dahi, Cenab-ı Haktan ittika üzere olsun,» diye varit olmuştur.

Zevceden matlûp zürriyyet olduğundan, hadisi şerifte: «Kadının zevcine sevgili olanını ve çok çocuk doğuranını, tezevvüç edin İd, ben kıyamet gününde, enbiyaya sizinle mükâsir ve mübâhî bulunacağım,» buyrulmuştur.

Ahlâkî kıymeti bulunmayan güzel yüzün, o derece makbuliyyeti olmayacağını bildirmiş olarak; yetişmesi iyi olmayan, güzel kadından tahzir buyurduğu gibi, tenasül için, - mezarii saliha ve erhami tahire - ihtiyarını, emir ve tenbih buyurmuşlardır.

Evli kimse, nefsini haramdan hıfz ile beraber, iyalin infakı ve evlâdın terbiyesi işlerine kaim olmuş olur ki, bunlar taat cümlesinden olan, kisb ve kâre ve hüsnü muaşeret için, ahlâkın tehzibine mütevakkıf, şeylerdir.

Hazreti İmam-ı Âzamm mezhebinde, ev ve iyâl işleriyle iştigal etmek, nafile ibadet için, bir kenara çekilip, inzivada bulunmaktan, efdâldir. Fıkıh kitaplarında dahi, münakehat, farzı ayn olan ibadatı, takip etmekte ve muâmelâta, ve hattâ vakf, cihat, ve itâk bahislerine tekaddüm eylemektedir.

TEADDÜDÜ ZEVCAT VE TALÂK

İslâm şerîatinde, gerek talâk ve gerek zevcenin teaddüdü meseleleri, hafifletici sebepler cümlesinden olarak (zorluk ve umumî külfet) ahkâmındandır. Esbahın kavaidi fenninde, «güçlük kolaylığı getirir» aslına ferî olarak, denilmiştir ki; zevcenin teaddüdü, erkekler için kolaylık olduğu gibi, kadınlar için dahi, — çoklukları hasebiyle — kolaylıktır. Dörtten ziyade olmaması kasmde[3], kadınlar arasında adi ve müsavatta, güçlük olmamak içindir. Talâkın meşruiyyeti dahi, hiffet (sıkletten kurtulmak) tır. Çünkü, münaferet husulünde, zevciyyet üzere, bekada meşakkat vardır.

İzdivaç, tabiat iktizası olduğu gibi, bu bapta, teaddüt ve tenevvua meyl etmek dahi, yine tabiat muktezasıdır[4]. İnsanların, hayvani hal ve duygularını, tahdit ve takip edegelmekte olan, ilâhî şerayi ve kanunlar, beşer nevine bir lûtf ve merhamet olmak üzere, hem

---

[1] Osman bin Maz'ûn hazretleri, ashabın en müttekilerindendir. Ihtısâ: erkeğin kendisini hadım etmesidir. Zikrolunan, İbni Maz'unun hadisinde, tebettüle bedel, ıhtısâ dahi, rivayet edilmiştir. İslâmda, ruhbaniyyet olmadığından, teehhüle malî iktidarları olmayan genç bekârlara, aleyhisselâm efendimiz hazretleri, oruca tavsiye buyururlardı.

[2] Sahihayn: Buharî ile Müslim sahihleridir.

[3] Kasm, cezm veznindedir. Âtide kendi faslı vardır.

[4] Bundan, kadınlar dahi, kendilerince ahkâm çıkarmak istemesinler. Çünkü, erkeklerdeki, kuvve-i gariziyye onlarda yoktur. Kadın erkeğe, yakın olmadıkça, kadınlığını bilemez.

teaddüde ve talâka, cevaz ve mesağ göstermiştir ki, öteden beri, Nebîlerin ümmetleri, şeriatlerinin usulü veçhile, biri lûtf ve inayet, diğeri rahmet olan, bu iki nimetten müstefit olagelmişlerdir.İslâmdan önceki devirlerde, gerek zevcenin teaddüdü, gerek zevcenin tatlîki hususları, belli bir sınıra tâbi olmayarak, hükmünü icra etmekteyken, islâmın nurlu şeriati, pek mühim olan işbu iki meselenin, ikisini dahi sınırlandırarak, talâkın cevazını üçe, ve zevcenin teaddüdü müsaadesini dörde, indirmiştir.

Üç talâktan sonra, zevciyyetin iadesi hakkı, nefislerin çekineceği bir hal ile meşrut kılınmış olduğu gibi, dörtten ziyade zevcesi olanlara dahi, — asri saadette — onlardan yalnız dördünü ihtiyar etmeleri hakkında, emir verilmiştir.

Talâka terettüp edecek, pişmanlığın telâfisi maslahatınca, talâkta belli bir adedin meşrû kılınması, makul olduğu gibi, neslin çoğalması mesalihince zevcelerin teaddüdü dahi, makuldür. Ekmeğin büyüğü, hamurun çoğundan olmak tabii, ve milletler arasında, nüfusun matlup derecede çoğalması, kat'î ve zaruridir.

Bununla beraber, talâk olsun, zevcenin teaddüdü olsun, dini İslâma, vâcip olmadığı gibi, mendup dahi değildir. Belki, ihtiyacı olan için sadece bir müsaadeden ibarettir.

Talâk, âtîyen mübeyyen olduğu üzere, ehli islâm şeriatinde, öz helâl (halis mübah) dahi değildir. Hadîsi şerifte «Cenabı Hakca en sevimsiz olan helâl, talâktır» buyurulmuştur. Teaddüdü zevce hakkında dahi, Cenab-ı Hak: «Hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer ve dörder tane nikâhlayınız» âyetiyle izin vermekle beraber «Eğer adâlet yapamamaktan korkarsanız o zaman bir tanedir.» (Nisâ: 4). diye, birden ziyade zevceleri olanların nafaka ve — zevciyette nevbet — adaletiyle, mükellef bulunduklarını — bildirmek için — evleviyyet birde, olacağına, irşat buyurmuştur.

İş, icaba mebni ve ilâç, illete göre olacağından, insan, hakikî ve sahih hâcet ile muhtaç olduğu şeye, mezun olmak, ondan menedilmekten, ehaktır, iş daraldığı vakit, genişler, kaidesi, şer'î olduğu gibi, hem de tabiidir. Zevcenin teaddüdüne, itiraz edenler bile fiilen bir kadınla, kani ve razı olamamaktadırlar. Talâka itiraz edenler de, onu — içten — temennidedirler. Onlarca, firaşın teaddüdü, vâki, fakat nesil ve zürriyyet zâyidir.

Nesil, zayi edilmediği takdirde ise, anne mağdur ve metrestir[1].

İşte ehli İslâmın, bu hususta onlardan farkı, firaş teaddüdünün dahi, meşruiyyet dairesinde olması, ve nesil ve zürriyyetin, yine meşruiyyet veçhile, ziyadeleşmesidir.

Dini islâmda erkekler, müteaddit zevce ittihazına memur olmadıkları gibi, kadınlar dahi, iştirak ortak kabulüne, mecbur değillerdir. Bundan dolayı, karı koca arasında ayrılık vukua geldiği de olur. Bundan da kadınların, ehli islâm şeriatinde — sanıldığı veçhile — esir gibi olmadıkları anlaşılır ki, kadınlar kocalarından, talâk isteyebilmek hakkını da, hâiz bulunuyorlar demektir.

Keşki, müteaddit zevce idaresine muktedir erler olsa da, ensâlin yetişme yeri olan, bir çok kadınlar, evlerde muattal kalarak[2], kocamasalar! Kız tevellüdatı, erkekten çok olmakla beraber, kadınların, âdet ve gebelik gibi, ârızalara maruz bulunmaları, ve (iyas) yaşına[3] varıp, nesilden kesilmeleri dahi, bu meseleler için erkeklere hak vermektedir.

KİTAB-UN-NİKÂH

(EVLENME)

Dini islâmda, izdivacın iki yolu vardır ki, biri teserrî ve diğeri istinkâhtır. Üçüncü bir yol yoktur. Bu da, müsliminin hür olanları içindir. Teserrî, — mülke binâ edilmiş olduğu için —

[1] Annesi (metres) olan çocuğa haramzade, denir. Nitekim, mukabili, helâlzadedir.

[2] Kızın bülûğundan sonra, evde kalması kendisi için, ne kadar zararlı ise, nesilden kesilmesi de milletin tezayüt edememesi noktasından o kadar zararlıdır.

[3] İyas yaşı için, kitabı taharenin, (ahvali nisâ) bahsine müracaat oluna.

mala malik olamayan memlûklerin, hür olmayanları izdivaçları, ikinci tarika münhasır kalır[1]. Yani ancak nikâh yolu ile olur.

Teserrî: «Sürriye» ittihaz etmek yâni, odalık cariye edinmektir. Hür müslim, kendinin müstakillen memlûkü olan cariyenin rakabesi, zımnında, mütâsına dahi, malik bulunur.

Kudretli olan hür, dilediği kadar, teserrî edebileceği gibi, dört zevce dahi, istinkâh eyleyebilir.

Teserrî, istinkâha muhtaç değildir[2]. Ve bu erkeğe mahsustur. Kadın, kendi kölesine nefsini teslîm edemez, ve âzât etmedikçe, ona varamaz.

İstinkâh: Nikâhlamaktır.

Nikâh: Kasden, milki müt'ayı ifade eden bir akiddir.

(Kasden) tâbiri, teserri için, cariye satın almağa, şâmil olmamak içindir ki, onda asıl maksat, milki rakabe ve bunda, milki müt'adır.

Milki rakabe, zata malikiyyettir. (Milki müt'a)[3]kadının menfaati mahsusasına malikiyyettir ki, nikâhı memnû olmayan kadından, erkeğin istifadesi, helâl olmaktır[4]. O istifadeye, istimtâ' (faydalanmak), tâbir olunur.

Bu bapta akid: tarafların izdivaç hususunu, iltizam ve teahhüt etmeleridir ki, icab ve kabul ile, olur.

İcâb: Mezkûr iltizama dair, başlanan sözdür.

Kabul: Ona dair, başlanan sözü müteakip, söylenen sözdür.

Taraflar: Zevc ile zevceden veya onların velî veya vekillerinden ibaret olup, birbirine muhatap olanlardır ki onlara (akıdeyn) dahi denir.

Nikâhın; sebebi, rüknü, şartı, hükmü, sıfatı vardır.

Nikâhın sebebi: İnsan nevinin, ekmel vech üzere bekasının, ona müteallik olmasıdır.

Âlemin umranının sebebi olan, âdem oğlunun tenasülünün intizamı, tenakühunun intizamı nisbetindedir[5].

Çünkü şerîatte her hükmün bir sebebi vardır. Neslin sıhhatinin korunması da şeriatin bir kanunudur.

Nikâhın rüknü: İcap ve kabuldür. Tarafeynden biri, nefsimi yahut müvekkilemi ve yahut kızımı, sana tezviç ettim, deyip diğerinin dahi; ben de tezevvüç eyledim, yahut nefsim veya müvekkilim ve yahut oğlum için kabul ettim, demesi gibi.

İcap veya kabul, tezviç veya nikâh lâfzına münhasır olmayıp, hibe ve temlik ve tesadduk gibi aynen temlike mevzu, her lâfız ile nikâh münakit olur[6].

---

[1] Efendi, köleye cariye vererek, onu — cimaa — mezun etmekle dahi, köleye, onunla —birleşmek— helâl olmaz. İbni Âbidin, bunu (nikâhı rakîk) te tasrih etmiştir. Usulde mukarrerdir ki, (rikk) mala malik olmağa münafidir. Rakik, maldan bir şeye —efendisi ona temlik dahi etse— malik olamaz.

[2] Nikâhı tenzihi için, muharremat faslında, tahrim sebeplerinden olan, mülke müracaat ediniz.

[3] Eşyaya malik olmak gibi değildir.

[4] Mezkûr helâliyyete mahal olan kadına (halîle) tâbir olunur ki, zevceye ve cariyeye şâmildir. (Zevc), eş mânâsına geldiği için, Zevceynden her birine, itlâk olunur. Fakat söz açıkça anlaşılsın diye fıkıh kitaplarında erkeğine (zevç) ve kadınına (zevce) denile gelmiştir. Bilhassa, zevce lâfzının cemî, zevcat olduğu gibi, her iki mânâda olan, zevcin dahi cemî, ezvaçtır.

[5] Doğum istatistikleri, buna şahittir. Zinâ, mefâsîdin her türlüsünü müştemildir. Tefsiri Razînin, surei isrâ kısmına müracaat oluna.

[6] Türkçedeki aldım, verdim lâfızları nikâh mânâsında sari olmamakla hitbe ve mehir tesmiyesi gibi, karineye muhtaç olduğu, Ali efendi nakillerinde mezkûrdur. Nikâhla aldım nikâhla verdim, tâbirine diyecek, yoktur.

Aktin, bir zamana muzaf olmaması ve meşiyyetullaha[1], veya olmayan bir şartla, muallak[2] bulunmaması ve kullanılan siyganın, muzarii müstakbel, olmaması lâzımdır.

Nikâhta, muhayyerlik câri olamaz. (Gelecek faslın evveline bakınız). Rehn ve vedîa gibi, mülk ifade etmeyen, ve icare yahut iare ve yahut vasiyyet misilli, ya aslen veya halen, ayniyette temlik mevzuu olmayan, elfaz ve tâhirat ile, nikâh münakit olmaz[3].

İcap veya kabul kelimesi bulunmaksızın, ita veya kabzimehir misilli, bir fiil ile, teatiyen dahi nikâh münakit olmaz.

Hazırın, kitabetiyle dahi, nikâh münakit olmayıp, — toplantıda hazır olmayanın — kitabeti ve mealine, şahitlerin ittilâı ile, münakit olur.

İcap ve kabul sırasında, mehir tesmiyesi, nikâhın rüknü yahut sıhhatinin şartı değildir[4]. «Mahalle imamının (akdettim) demesine de hacet yoktur»[5]. Eğer mehrin tesmiyesi, icabı vasıl olunursa, kabulün ona göre olması lâzım gelir[6].

Nikâhın şartı: Zevc ve zevce, şerî mânîden hâlî bulunmak ve âkidler, yekdiğerinin; icap ve kabulünü, işitir olmak ve akit sırasında, onların icap ve kabule dair olan sözlerini işitici, hür ve mükellef iki müslim şahit ve yahut — o sıfat üzere — bir müslim ile iki müslime hazır bulunmaktır. Velev ki, şahitler tarafeynin usul veya füruundan olsunlar[7].

Ehli kitaptan olan, yâni Musevî ve İsevî dininde bulunan kadını, müslimin tezvirinde, şahitlerin islâmı şart olmayıp, ehli kitaptan iki kişinin bulunması dahi, kâfidir. Velev ki, onlar kadının kendi milletinden, olmasınlar.

(Allahü teâlânın ve Resûlünün yahut meleklerinin, şahadetiyle nikâh etmek, sahih olamaz).

Zevcin şer'î mânii, hür olduğuna göre, dört ve hür olmadığına göre, iki menkuhası olmak yahut kendisi, gayri müslim yahut mürted veya dinsiz bulunmaktır.

(Ricâl iddetiyle, iddetli bulunmak dahi, zevc için, şer'î mânîdir. Ricalin iddeti bahsine bakınız).

Zevcenin, şer'î mânii, başkasına nikâhlı yahut henüz iddetli[8] ve yahut müşrike (putperest veya ateşperest), olmaktır. Aharın memlûkesi olmak veya Yahudî ve Nasâra dininde bulunmak, mânî değildir.

İrtidat[9], kadın için dahi, nikâhın akdine mânidir.

---

[1] Talâk kitabının, istisna bahsine bakınız.

[2] Çünkü, mevcut şarta incâzı, tâliktir. Bunlar ehlinin malûmudur. Talâkın tâliki bahsine bakınız.

[3] Vasiyyet, ölümden sonraya muzaf olan temliktir. Hal ile mukayyet olan vasiyyet üzerine, akit sahih olur.

[4] Mehr zikredilmeksizin, ve hattâ mehrin nefyi ile, nikâh sahih olur. Akdin sıhhatine, mehri misil, terettüp eder.

[5] Olan akdin, vesikaya raptı müstahap olmakla, imam, o mecliste işi, yazarak tevsik eder. Nikâhın akdi, kızın bulunduğu mahalle imamına, gart değildir.

[6] Meselâ, baba kızımı sana, şu kadar mehr mukabilinde tezvic ettim, diye icap etmiş olmak takdirinde, zevc olacak âkidin dahi, o veçhile kabul etmesi lâzım iken: nikâhı kabul ettim, amma mehri kabul etmedim, demesi akdi iptal eder. Akdin yekdiğere mutabık olan icap ve kabul ile, tamamından sonra mehirde, hibe veya tenzil yahut tezyit tarikiyle, tasarruf câiz olur. Nitekim, beyanı gelecektir.

[7] Zeyd, Amra: küçük kızım Hindi, oğlun küçük Bekire nikâhla verdim deyip Amr dahi, Bekir için aldım kabul ettim, deyip. Lâkin o mecliste Amrin büyük oğulları Beşir ve Hâlid bulunup, onlardan başka, kimse bulunmasa, mezkûr nikâh münakit olarak, Hind ile Bekirin, işbu nikâhları sahih olur mu? Cevabı: Olur.

[8] İddet beklemekte olan kadındır ki, zevcinin vefatı veya duhulden sonra talâk üzerine, malûm müddette, tevakkufta bulunmuş olur.

[9] İrtidâd: dini islâmdan dönmektir ki, dinsiz olmağa da, şâmildir.

Arada nesep veya süt yoluyla yakın karâbet veya musaharet olmak ve kendi zevci hakkında zevce üç talâk ile mutallâka bulunmak dahi, iki taraf için, şer'î mânidir. (Muharremat faslına bakınız.)

Kadın, bâliğ ve âkil hürre olduğuna göre, onun, ve küçük ve o hükümde bulunanlar hakkında, mezkûr sıfat üzere olan — müslim velînin rızası — nikâhın sıhhatine, ve zevcte kefaet[1] nikâhın lüzumunda[2], şarttır.

Lâkin, bu bapta rızanın şart kılınması mânâsı, sureti ûlâda, velinin, baliğ hürre üzerine, cebri veliliği olamamak demektir. Yoksa, rızanın yokluğunda, ikrah, nikâhın sıhhatine mâni değildir.

Sagir ve sagîrenin — bilvelâye — nikâhı sahih olmakla zevceynde, ve mümeyyiz olan sabinin vekâleti sahih olmakla, akdin başlangıcında, bülûğ şart değildir[3].

Asıl olsun olmasın, akidde temyiz şarttır. Mecnunun ve mümeyyiz olmayan sabînin, mübaşeretiyle, nikâh münakit olmaz.

Bülûğ ve hürriyet, başkası için değil de[4] kendi nefsi için, akde mübaşir olanda, nifazın şartıdır[5]. Mümeyyiz sabînin ve memlûkün akdi, velî ve mevlânın icazetine, mevkuftur[6].

Nikâhın hükmü: Helâliyyet, musaheret hürmeti, verasettir.

Zevceyn aralarında zevciyyet kaim oldukça, şer'an kendisinde mezûniyyet olan vech üzere, yekdiğerinden müstemti olurlar[7]. İşte, helâliyyet budur. Buna (hill) dahi denir.

Zevcin usul ve fürûu, zevceye ve zevcenin usul ve fürûu, zevce mahrem olup, artık onlarla nikâhlanamazlar ki, musaheret hürmeti de budur[8]. Bir kimse, yetişmiş üvey kızını veya kayın validesini, başka his ile okşayıp öpse, zevcesi kendisine haram olmak, ve bir kadın yetişmiş üvey oğlu veya kayın pederi ile, böyle bir muamelede bulunsa, zevci kendisine haram olmak dahi, musaheret hürmeti muktezasıdır. (Muharremat faslına bakınız).

Zevceynden birinin vefatında, diğeri ona farîza takdiri veçhile vâris olur. İşte veraset de budur.

Bunlar, hep sahih akde göredir ki, vâki olan nikâh — isticmâ şurûtu ile — sahih oldukça, zevce hakkında, diğer akde mâni olmak ve zevce, zevcin nef'i için, nefsini tutmak ve binaenaleyh, evden ancak, zevcin izni ile çıkabilmek ve mehir ve nafaka zevce ait olmak dahi, nikâhın hükümlerindendir. Âtiyen tafsil olunur.

---

[1] Kefâet, faslı mahsusunda beyan olunur. Mehr ve nafakaya kudret dahi, o cümleden olmakla, onları nakl, netice veçhile ayrıca zikre hacet yoktur.

[2] Lüzum: Sıhhatin üstünde bir mânâdır. Âtide nifaz ile beraber —hâmişte—tarif olunur.

[3] Veli tarafından kıyılan nikâh bilâhare bülûğ ile iptal de olmaz.

[4] Çünkü, vekâlette bülûğ şart olmadığı gibi, hürriyet dahi şart değildir. Behcetül-fetavânın, vekilin nikâhı faslında şöyle mezkûrdur: Hind, nefsini Amre tezvic murat ettikte, Amrin kulu Bekiri, tezvice tevkil edip, Bekir dahi, iki şahit huzurunda Hindi Amre tezvic eylese, o akid, sahih olur mu? Cevabı: Olur.

[5] Nifâz, müessir olmaktır. Binaenaleyh, lüzum gibi, sıhhatin üstünde, bir mânâdır ki, tasarruf cezasının yekdiğere irtibatından ibaret olan, inikade, terettübü eseridir. Meselâ, fuzuli satış münakittir. Fakat nâfiz değildir. Lüzum: Mezkûr terettübün, rizasız kaldırılması mümkün olmamaktır. Bir akdin nifazı, ona başkasının hakkı taallûk etmemekledir. Muhayyerlik lüzumundan ârî, olmakladır.

[6] Menfaat ve mazarrat arasında deveran eden, her tasarrufun nifazı için, bülûğ ehliyyeti yahut velî reyinin inzimamı, şarttır. Mümeyyiz sabinin ve memlûkün, bu bapta tevkili dahi, böyledir. Nitekim, âtîdeki faslın müntehası sıralarında mezkûrdur.

[7] Müstemtî': Faydalanan demektir. İstifade, zevceye de şâmildir.

[8] Sahih nikâh semeresi olan, mezkûr hürmet, zinâ ve rida' ile dahi, sabitolur. Muharremat faslında tafsil olunacaktır.

Nikâhın sıfatı: İndet-tevekan (arzunun şiddeti halinde), vâcip ve belki farz, ve itidal halinde, sünneti müekkede, ve havf ve cevr halinde mekrûh, cevrde şüphesi olmadığı surette, haram olmaktır.

Vâcip olan, mehire malik ve nafakaya kaadir olmak ve cevr edici olmamak şarttır.

İtidal hali: «Zinâda vâki olacak derecede, tevekan üzere, olmamak ile beraber, mehîre ve nafakaya kudret» ile müfesser, ve onda dahi cevr etmemek için, nefsinden emin bulunmak şartı, muteberdir.

Nikâh akdi:

Nikâhın akdi, cuma günü olmak ve mescit içinde icra olunmak menduptur[1]. İki bayram arasında dahi, nikâh ve zifaf kerahetsiz câizdir.

Rüknünde zikredildiği üzere, nikâhta muhayyerlik cari olmayacağından, görme hiyarı[2], ve kusurlardan salim olma hiyarı[3] müddetle mukayyet olmak hiyan[4] ve vasıf hiyarı[5] muteber olamaz. Taraflardan biri veya ikisi, akitte bunlardan birini ileri sürseler dahi nikâh câiz ve şart hükümsüz olur. Binaenaleyh, Zevceynden biri diğerinin, körlükten ve çolaklıktan ve kötürümlükten salim olmasını veya, şu veçhile güzel veya hünerli bulunmasını, ve zevc zevcenin bekâretini, şart kılsa da, hilâfı zuhur eylese, muhayyerlik kalmaz[6]. Nikâh sübut bulmuş olur.

NİKÂHTA VEKÂLET VE FUZULÎ MÜDAHİLİN AKDİ

İzdivaç edecek hür bâliğ ile, hürrei baliga nikâhlarının akdini, şâhitler huzurunda — kendilerinin hazır bulunmalariyle — icrâ edebilecekleri gibi, — vekâletle — dahi icra edebilirler ki, birinin bizzat kendi ve diğerinin vekili yahut her ikisinin de vekili, akdi yapmış olur.

Memlûkün ve bâliğ olmayanın akidleri, icazete mütevakkıf olmakla, onların bu bapta tevkili, yâni kendi taraflarından vekil tâyin etmeleri dahi, sahih ve semeredar olmaz. Vekilin ancak, âkil ve mümeyyiz olması şart olduğundan, memlûk ve matuh ve mümeyyiz sabi, vekil olabilir.

Tevkîl — ki bir kimse kendi işini (konumuza nazaran, nikâh akdi hususunu) başkasına tefviz edip, onu bu işde, kendi yerine ikame eylemektir — şahide muhtaç değildir.

İnkâr korkusuna mebni, işhad olunmaktır.

Tevkilde işhad olmadığındandır ki, zevce zevcine hitaben, «sen beni, her ne zaman tatlik edersen, yine kendi nefsine beni tezvice, seni vekil ettim» deyip, zevc dahi, kabul etmekle, vekâlet münakit olarak zevc onu, bir talâkı bâyin ile tatlik ettikten sonra, şahitler huzurunda: «Ben boşamış olduğum zevcem falanı kendime nikâh ettim.» demekle nikâh salih ve ona izdivaç muamelesi etmek kendisine câiz ve helâl olmuş olur.

Vekilde şart olan akıl ve temyizdir. Bülûğ, hürriyyet, erkeklik şart değildir. Vekil velev ki, bâliğ olmamış köle veya kadın olsun onun, şahitler huzurunda olan ibaresiyle nikâh münakit olduğu gibi, fazla sözlerle de münakit olur.

---

[1] Mescit içinde olmasının mendubiyyeti, halka ilânından dolayıdır.

Cuma gününde olmasının mendubiyyeti, cuma gününün yedi günün eşrefi olmasına mebnidir.

[2] Görünceye dek muhayyer olmak.

[3] Ayıp ve kusurdan salim olmak üzere, muhayyerlik.

[4] Taraflardan biri veya ikisi, belli müddet içinde, nikâhı feshetmek, yahut icazet ve infaz eylemek, muhayyerliğinde bulunmak.

[5] Bir mergup sıfatla, ittisaf, muhayyerliği ileri sürmek.

[6] Bir mergup vasfa mebni, mehrî misilden ziyadeyi, tesmiye etmişse, onun fıkdanı, mehrin ziyadesine müesir olur.

Kişinin kendi fiiline şehadeti, makbul olmadığından, vekil hem âkit ve hem şahit olamaz ise de, müvekkilin huzurunda, mükellef müvekkil dahi hazır olursa, bir şahit daha bulunmak, kâfi olur[1].

Fuzuli: Ne asîl ve ne vekil ne de velî, olmayandır.İzni şer'î olmaksızın, mütesarrıf — işe müdahil — olduğu için, onun akdi, icazete mütevakkıf bulunur. İcazet vereni, ya asîl veya velî olur. (Velî, bu bapta Mevlâya da şâmildir. Vilâyet ve nikâhı rakîk baplarına bakınız.)

İcazetten evvel, zevciyyet ve helâliyyet hâsıl olamadığı gibi, vefat vukuunda, terekeden mehir veya miras istemeye de, hakkı olmaz.

İcazetten sonra, âkit lâzım olarak, feshi muhtemel olamaz. Buna binaen bir hurrei baliğa, nefsini, şahitler huzurunda filân zâtın gıyabında, ona tezviç — icap — edip, fuzuli bir kimse dahi, o zat için kabul eylemekle, o zat vâkıf olarak, vâki akdi icaze eylese, nikâh münakit ve lâzım olmakla, zevce pişman olarak cayamadığı gibi, zevc dahi, icazetine nâdim olup, mezkûr akdi feshedemez (ettiremez).

Kezalik, bâliğ olmayan hürreyi, fuzulî bir kimse, velîsine danışmayarak, mehri misliyle, küf'ü ve münasibi bir zata, şahitler huzurunda tezviç edip, velîsi dahi vâkıf olarak, mucîz olursa, nikâh münakit ve nâfiz olur[2].

Küçük hürrün dahi hükmü, böyledir.

Mevlânın icazetine nazaran, hür olmayanın nikâh edilmesi dahi, velînin icazetine nazaran, sagir ve sagîrenin nikâh edilmesi gibidir. (Rakîk nikâh babına takınız).

Hür bir kimse, baliğa kızını kendisine danışmayarak, şahitler huzurunda, münasip talibine tezviç edip, mehir tesmiye eylemese, ondan sonra — mehir tesmiye etmeksizin — filân zâta tezviç eylediğini, kızına söyleyip, o dahi reddetmeyerek, sükût eylese, mezkûr akit nâfiz ve o kız, o zatın nikâhlısı olur[3]. Ve mehri misil lâzım gelir.

Fuzuli nikâhın nâfiz olması, mucizin icazetiyle olabileceğinden, bir kimse, birinin memlûke cariyesini, ona danışmayarak, şu kadar kuruş mehir tesmiyesiyle, şahitler huzurunda tezevvüç edip, cariyenin sahibi vakıf oldukta, kabul etmese, nikâh münakit olmaz[4].

Kezalik, bir kimse fuzuli olarak, dilsiz bir zatın küçük kızını, şahitler huzurunda mehri misliyle birine tezviç edip, kızın dilsiz bulunan babası, akdi anladıkta kabul etmeyip, işareti malûmesiyle reddeylese, nikâh münakit olmaz.

İcazeti tâlik, icazet olmadığından, bir kimse hemşiresi baliğa hürreyi, ona danışmayarak, şahitler huzurunda, münasip tâlibine tezviç edip, ondan sonra hemşiresine söyledikte, hemşiresi: «Eğer validem razı olursa, ben de icazet verdim» demiş olmakla, icazet vermiş olmaz.

Binaenaleyh, ondan sonraki reddi ile, mezkûr akit, merdut ve münfesih olur.

Fuzuli, bir taraftan olduğu gibi, iki taraftan da olabilir, ve o halde, akit her iki tarafın, icazetine mütevakkıf bulunur.

---

[1] Bâliğ hürre huzurunda, velî dahi böyledir. Meselâ, pederin akdi suretinde, mükellef hürre olan kızının huzuru, onu bizzat akde mübaşir addettirerek, pederinin şahit itibar olunması hasebiyle, diğer bir şahit daha bulunmak, kâfi olur.

[2] Küçük Hindi, yabancısı Zeyd yakın velisi ve anası Zeynebin izni olmaksızın, mehri misliyle küf'ü Amrûya tezviç edip, ondan sonra Zeynep öğrenmekle, akdi muciz olsa, işbu akit nafiz olur mu? Cevabı: Olur.

[3] Cereyan etmekte olan nikâhların ekseri, vekâlet suretiyle olup, müvekkile ise, birçok kadınlar içinde bulunarak, belli olmamakla, fuzuli vekil habilinden oluyor ki, yapılan akit müvekkilenin, ona rızası ve fiilî icazeti ile, tamamlanıyor demektir.

[4] Bu suretle o kimse, mezkûr nikâha binaen, mezkûr câriyeye —vikâ'— da bulunsa, cariye sahibi, o kimseden cariyenin, mehri misil ve müsemmasından, ekallini almağa kaadir olur. «Nikâhı mevkuftaki» duhul, «nikâhı fasiddeki» duhul, gibidir. Had sâkıt, nesep sabit, mehri misil ve mehri müsemmadan, ekal lâzım olur.

Bir kimse, iki tarafın da velîsi veya vekîli olarak yahut bir taraftan asil ve diğer taraftan velî, yahut bir taraftan velî ve bir taraftan vekil, yahut hem vekîl ve hem asîl bulunarak, nikâhın iki tarafını da, deruhte edebilir:

Meselâ, peder kendi küçük oğlu için, kendi velâyeti altında bulunan, sagîre biraderzadesini, şahitler huzurunda, akd ve tezviç eder olduğu gibi, efendi yahut hanım dahi, memlûke cariyesini, kendi memlûkü kölesine, şahitler huzurunda, tezviç eyler ki, bu iki surette iki tarafın veliyyi akit mübaşiri, olmuş olur.

Erkeğin tezvice tevkil ettiği kimseyi, kadın dahi tezvice tevkil etmiş bulunmak suretinde, bir şahıs iki tarafın da vekili olmuş olur.

Velâyet kendisine âit olan amcazade, amcasının bâliğa olmayan küçük kızını, nefsine tezviç etmek sûretinde, kendi tarafından asîl ve kız tarafından velî, bulunmuş olur.

Amcazade, velâyeti altında bulunan küçük kızı, müvekkiline tezviç etmek takdirinde, bir taraftan velî ve bir taraftan vekîl olmuş olur.

Bir kimse, nefsine tezviç için, vekili olduğu kadını, kendisine akdetmek sûretinde, kendi tarafından asîl ve zevce tarafından vekîl bulunmuş olur.

Müvekkilin, üzerine aldığı işi, bizzat yapabilmeğe muktedir olması, tevkilin sıhhatinde şart olduğu ve binanealeyh, mümeyyiz olmayan sabi ile mecnunun tevkili, sahih olmadığı gibi, mümeyyiz sabinin dahi, menfaat ile mazarrat arasında, müteredditt tasarrufattan olan, bu baptaki tevkili, velinin reyi inzimam etmedikçe, nâfiz olamaz.

Bir kimse vekil olduğu hususta, müvekkilinden mezun olmadıkça, başkasını tevkil edemez olduğundan, tezviç vekili olan kimse için, başkasını tevkil etmek yoktur. Meğer ki, müvekkil «reyince amel et» diye, ona zımnen olsun, mezuniyyet vermiş ola.

Mezun olmayarak, tevkil etmiş olmak takdirinde dahi, ikinci vekil tezviç işini, birinci vekil huzurunda icra ederse câiz olur.

Bir kadın nefsini tezvice birini tevkil ettikten sonra, — kendisi — tezevvüç eylese, vekil bunu bilsin, bilmesin vekâletten çıkmış olur. Ama, kadın onu tevkilden sonra, vekâletten çıkarsa, vekil kendisinin, azl ve ihraç olunduğunu bilmedikçe, vekâletten çıkmış olmaz: müvekkilesini tezviç ederse, nikâh câiz olur.

MUHARREMAT[1] (NİKÂH DÜŞMEYENLER)

Muharremat:

İstinkâh ve tezevvüçleri haram olan kadınlar demektir ki, muvakkaten haram olanlara dahi, şâmil olmak üzere, türlü tahrim sebepleri itibariyle tâdat olunacaktır.

Haram olması sebepleri şunlardır: Neseb, sıhriyyet, rıdâ', cemî, diğer cemi, gayrin hakkının taallûku, şirk, milk ve talâkat.

Zikrolunan tahrim sebeplerinin, bir takımı müebbet ve bir takımı muvakkattir: Nesep ve sıhriyyet ve rıdâ' sebebiyle olan hürmet, müebbettir. Bunların madâsından hâsıl olan hürmet, onların bekasiyle, muvakkattir. Nitekim, beyanlarından anlaşılmaktadır.

Nesep sebebiyle nikâhı haram olan kadınlar, şunlardır: Ümmehât, benât, ehavât, ammât, hâlât, benatüleh, benatüluht.

1 — Ümmehât: Analardır. Kişiye, kendi anası haram olduğu gibi,anasının anası ve babasının anası dahi haramdır[2].

2 — Benât: Kızlardır. Kişiye kendi kızı ve kızının kızı ve oğlununkızı haramdır[3].

---

[1] Tef'il babından, ismi mef'ûl müennes siygası üzere cemidir. Bu bapta asıl, (Nisâ: 22 ve 23) âyeti kerimesiyle, o bapta varid, ahadisi şerifedir.

[2] Ahiret anam denen kadını, tezevvüç câiz olur.

[3] Evlât edindiği kız ve ahiret kızı, nikâhı haram değildir. Nitekim det (evlâtlık) ahkâmında beyan olunur.

3 — Ehavât: Kız kardeşler. Ana baba bir kızkardeş, haram olduğugibi, babadan kız kardeş yahut anadan kız kardeş dahi haramdır[1].

4 — Ammât: Halalardır: Kişiye, li-ebeveyn olan halası, yâni (babasının ana baba bir hemşiresi) haram olduğu gibi, li-eb halası ve li-üm hafası dahi, haramdır. Babasının ve ecdadının halaları dahi, böyledir. Anasının ve ecdadının halaları dahi, bu hükme tâbidir.

5 — Hâlât: Teyzelerdir. Kişiye, anasının ana baba bir kardeşi haramolduğu gibi, yalnız babadan teyzesi ve yalnız anadan teyzesi dahi, haramdır. Âbâ ve ümmehatının teyzeleri dahi öyledir.

6 — Benâtül-eh: Kardeş kızlarıdır. Ana baba bir olan biraderinin kızları — haram olduğu gibi, li-eb yahut li-üm kardeşlerinin kızları — dahiharamdır.

7 — Benâtül-uht: Kız kardeş kızlarıdır. Kişiye, li-ebeveyn olan hemşiresinin kızları — haram olduğu gibi, li-eb yahut li-üm olan hemşiresinin kızları — dahi, haramdır.

Sıhriyyet sebebiyle nikâhı haram olan kadınlar, dört kısımdır:

Birincisi: Kayın validelerdir. Kişiye halîlesinin[2] anası haram olduğu gibi, anasının anası — ve babasının anası — dahi haramdır[3].

İkincisi: Üvey kızlardır. Kişiye, mukarenette bulunduğu zevcesinin[4] kızları[5] — oğullarının kızları — haramdır.

Üçüncüsü: Gelin hanımlardır[6]. Kişiye kendi oğlunun halîlesi haram olduğu gibi, oğlunun oğlu — ve kızının oğlu — nın halîlesi dahi haramdır[7]. Oğulluğunun[8] halîlesi haram olmaz[9].

Dördüncüsü: Üvey analardır. Kişiye babasının halîlesi — ki kendinin üvey anasıdır — haram olduğu gibi, ceddinin, yâni gerek baba babasının ve gerek ana babasının... halîlesi dahi haramdır. Müzniyesi[10] bile, haramdır.

Müsaheret (sıhriyet) hürmeti — ki, nikâh hürmetinde zikrolunan dört hürmettir — sahih nikâhın semeresi[11] olmakla beraber, rıdâ ve zinâ ile dahi sabit olur. Kişiye, zevcesinin kızı ve zevcesinin anası haram olduğu gibi zevcesinin süt kızı ve zevcesinin süt anası dahi haramdır[12]. Zinâ ettiği kadının kızı ve anası ve süt kızı ve süt anası dahi, haramdır.

Rıdâ (süt) sebebiyle, nikâhları haram olan kadınlar: Nesebî ve sıhrî karabet sebebiyle — nikâhı haram bulunan — kadınlardır ki, kişiye neseben olan analar ve kızlar ve hemşireler

---

[1] Süt hemşire dahi, haramdır. Nitekim, rıdâan olan hürmette zikrolunur. Kardeşlik kadın, haram değildir. Neseb ve rıdaın gayri bir yol ile, erkeğin kadına kardeşliği olamaz.

[2] Halîle tâbiri, zevceye ve sürriyeye «odalığa» şâmildir. «Zeyd, zevcesi Hindin, anasının anası Zeynebi, şehvetle mes veya tekbil eylese, Hind Zeyde — aletteyid— haram olur.» «Zeyd cariyesi Hindin anası Zeynebi —vikâ— da bulunsa, Zeydin Hind ile muvakaada bulunması haram olur.»

[3] Zeyd, Hindi sahih akd ile tezevvüç ettikten sonra, Hindi boşasa, Zeyd, Hindin anası Zeynebi tezevvüç etmek, câiz olmaz.

[4] Yâni, damat girip cinsî münasebette bulunduğu karısının ve müstefrişe cariyesinin.

[5] Kız gerek kendisinin terbiyesi altında olsun, gerek olmasın. Mezkûr hürmette —validenin medhul biha— olması şarttır. Bu bapta —halveti sahiha— duhul makamına ikame olunmamıştır.

[6] Burada gelin, oğul, karısı mânâsınadır.

[7] Oğlunun zevcesinin, başka kocadan olan kızını, tezevvüç câiz olur.

[8] Oğulluk tâbiri, (rebîb) e ve (dei) ye şâmildir. Rebîb üvey oğul, dei, oğulluk edilendir.

[9] Zeyd, zevcesi Hindin, başka kocadan olan oğlu müteveffa Amrin zevcesi. Zeynebi tezevvüç edip, Hint ile cemi etmesi câiz olur mu? Cevabı: Olur.

[10] Müzniye, zinâ eden kadındır. Babasının zina ettiği kadını almak, oğula helâl olmaz.

[11] Fâsid nikâhta —vikâ— veya onun devâisi olmadıkça, musahere hürmeti sâbit olmaz, nitekim, babında beyan olunur. Gerek helâl ve gerek şüpheli ve gerek hâlis haram olsun, onunla ve onun devâisiyle, hürmeti musahare, sabit olur.

[12] Bunları nikâh ile almak, haram olduğu gibi, bunlarla —şehvet üzere—oynaşmak dahi, kişiye kendi halîlesini müebbeden haram eder. «Zeyd zevcesi Hindin, rıdâan kızı Zeynebi —istifraş— eylese, Hind Zeyde haram olur.»

— haram olduğu gibi, rıdâan olan analar ve kızlar ve hemşireler — dahi haramdır[1]. Kezalik, sıhriyyet sebebiyle, kayın valideler haram olduğu gibi, süt kayın valide ve süt üvey kız ve süt evlât halîlesi ve süt baba halîlesi dahi, haramdır.

Cemi sebebiyle, muharremattan olanlar, iki nevidir: Biri yekdiğerine ecnebi olanların cem'i ve diğeri —zevat-ul-erhamın— cemîdir.

Ecnebilerin, yâni birbirlerine yabancı bulunan kadınların cemî sebebiyle, kişiye dört kadından ziyadesi, ve abdı memlûk olduğuna göre, velev mükâtip veya müdebbir gibi, satılamayacak köle olsun[2], iki kadından ziyadesini — ceman — tezevvüç etmek, câiz olmaz.

Zevcenin teaddüdü câiz olmakla beraber, zevcenin adedi — mezkûr vech üzere — mahduttur. Serârî (odalıklar) için, had yoktur[3]. Hür müslim olan kimse, dörtten ve hür olmayanlar, ikiden ziyade zevce, cemi edemiyeceklerinden[4], bir hür kimse, arka arkaya, beş kadın tezevvüç ederse, evvelki dördün nikâhı câiz ve sahih ve beşincininki gayri câizdir. Eğer onları, — birden — nikâhlarsa, hiç birinin nikâhı sahih olmaz.

Hür olmayan kimsenin, üç kadın tezevvücü dahi, bu hükümdedir.

(Bunlar adeden olan cemin hürmetidir. Bundan sonrakiler, nevi itibariyle, olan cemin hürmetidir.)

Zevilerhâmın cemi sebebiyle, kişiye iki bacıyı nikâh ile, ve onlar, kendi memlûkesi bulunduğuna göre, — istifraşında — cemi etmesi câiz olmaz. Hemşireler, gerek neseben kardeş ve gerek rıdâan kardeş olsunlar.

Asıl budur ki, hangi iki kadının biri erkek, farz olundukta birbirlerine nikâh düşmez olursa, onları nikâh veya teserrî yoluyla cemetmek câiz olmaz[5].

Binaenaleyh neseben ve rıdaan olan iki bacıyı, nikâhta veya — mülkü yemin ile — istifraşta cemî câiz olmadığı gibi, bir kadını neseben veya ridâan olan halası yahut teyzesi ile dahi, o veçhile cemi etmek câiz olmaz[6]. İstinkâh suretinde, onların ikisi ceman nikâh edilmiş ise, ikisinin de nikâhları fâsit olup, birer birer nikâhlanmış olduğuna göre, evvelkinin nikâhı sahih ve ikincisinin nikâhı gayri sahih olur. Bunlardan birinci sûrette zevc, onların her ikisinden ve ikinci surette, yalnız ikincisinden tefrik olunur[7].

---

[1] Neseb sebebiyle nikâhı haram olan, yedi sınıfa ve âtide kitabı ridâa bakınız. Hüccetüllahil-bâligada der ki, murdia dahi, çocuğun yetişmesinin sebebi olmakta, validesi gibidir. Şu kadar var ki, valide, yaratış çocuğunu, kendi karnında bulundurmakta, ve süt ana, ona doğduktan sonra yaşamasını ve yetişmesini temin etmektedir. Çocuğun anasından sonra, bir anası da odur. Onun çocukları da, o çocuğun kardeşleridir.

[2] Mükâtip ve müdebbir tâbirleri için, âtîde nikâhı rakîk faslına bakınız.

[3] Dört zevcesi ve bin cariyesi var iken, bir cariye daha satın almak isteyen eri, levm eden kimsenin, küfründen korkulur. Çünkü, Cenab-ı Hak (feinnehum gayri melunîn) kavli kerimiyle, ondan levmi selb etmiştir. Zevcesinin üzerine evlenmek isteyeni, levm edenin de hükmü budur. Evli iken, tezevvüç veya teserri etmek isteyen kişinin halîlesi: «kendimi öldürürüm» dese dahi zevc imtina etmeyebilir. Çünkü, (fenkihû mâ tâbe leküm) kavli kerimiyle meşrudur. Ancak halilesini kederlendirmemek için, tezevvuc ve teserriyi terk ederse, mecur olur. Hadîsi şerifte, benim ümmetime, rikkat edene Cenab-ı Hak rikkat ve rahmet eder, buyurulmuştur. Zevcenin teaddüdü meselesi için, âtîdeki (kasm) mesailini dahi okumak lâzımdır.

[4] Aralarında nikâh kaim iken, cemi edilemeyeceği gibi, onlardan biri mutallâka olmak takdirinde, onun talâk iddeti müddetince dahi, cemi edilemez. İddet bahsine bakınız.

[5] Bir kadını, onun üvey kızı ile, ve keza bir kadını kendi cariyesiyle, nikâhla cemetmek caizdir. Bunlardan, birinci surette hürmet, yalnız bir cihettedir. İkinci surette dahi, zikrolunan farz ve takdire güre, nikâhın helâl olmamasını gerektiren karâbete yahut ridâa mebni bir mâni mevcut değildir.

[6] Zevcenin, kardeşi kızını dahi, zevcesiyle nikâhta cem etmek caiz olmaz.

[7] İki hala veya iki tezyenin cemi dahi câiz olmaz. Meselâ, iki kimse, yekdiğerinin validelerini yahut kerimelerini tezevvüç edip, birer kızları olsa, birinci surette kızlar, birbirinin halası ve ikinci surette teyzesi olmakla, onları bir erkek, nikâhında cemedemez.

Kardeş olan iki cariyeye malik bulunan kimse, onlardan hangisini isterse istifraş eder. Birini istifraş ettikten sonra, diğerini artık, istifraş edemez.

Kezalik, istifraş ettiği cariyesinin, bacısını veya teyze yahut halasını temellük eyleyen kimse, evvelkini kocaya vererek yahut azat eyleyerek veya satmak veyahut hibe etmek ile milkinden çıkararak[1] nefsine haram kılmadıkça[2] ikinciyi istifraş edemez.

Eğer onların ikisini de istifraş etmiş bulunursa, hiç birinin istifraşı kendisine helâl olamaz. Meğer ki, onlardan birini, zikrolunan tariklerin biriyle, nefsine tahrim etmiş ola.

Birisinin memlûke cariyesini, tezevvüç eden kimse, o cariyenin bacısını satın alıncaya kadar, ona — dahil — olmamış bulunmak sûretinde dahi aldığı cariye ile cima edemez. Çünkü, nikâhlısının firaşı, nefsi nikâh ile ona sabit olur olduğundan, onun hemşiresini, istifraş edecek olursa, onları firaşta cemeylemiş bulunur. Müstefrişenin hemşiresini, tezevvüç etmek sûretinde nikâh sahih olur. Ve nikâhlısı ile münasebette bulunmamış dahi olsa, müstefrişeyi artık istifraş edemez. Mezkûr yolların biriyle, nefsine tahrim etmedikçe, nikâhlı ile cinsî münasebette bulunamaz. Eğer cariye, müstefrişe değil idiyse, onu istihdam ve nikâhlısına dahil olur[3].

Muharreme ile beraber nikâhlanan bir kadının tezevvücü helâldir. Meselâ, mahrem yahut evli veya müşrike bulunmak gibi, nikâhı helâl olmayan kadın ile beraber, bir kadını nikâhlamak câizdir. Helâl olan kadının nikâhı sahih, ve helâl olmayan kadının nikâhı bâtıl olur. Mehri müsemmanın tamamı, nikâhı câiz olanındır.

Diğer cemi sebebiyle, muharemattan olanlar dahi, şu ki: hürre ile beraber, birinin memlûke cariyesini nikâhlamak[4] ve yahut hürre üzerine, cariye tezevvüç eylemek, câiz değildir[5].

Onları, bir akidde cemetmiş olmak takdirinde, hürrenin nikâhı sahih ve cariyenin nikâhı bâtıl olduğu gibi, hürre üzerine nikâhlanan, cariyenin nikâhı dahi, bâtıldır[6]. Eğer evvelâ cariyeyi nikâhlayıp, sonra da, hürreyi nikâhlar ise, ikisinin de nikâhı sahih olur.

Müslime veya kitabiyye olan — gayri hür — cariyeyi tezevvüç etmek câiz ve fakat, hürre — nikâhlamağa iktidar halinde — mekruhtur[7].

Gayrin hakkının taallûkuna mebni, muharremattan olanlar: Başkasına nikâhlı bulunanlar veyahut onun vefatına veya talâk vukuuna mebni, henüz iddet içinde olanlardır[8] ki, bu gibileri nikâhlayanların nikâhları bâtıldır.

Bir kadın, başka diyarda bulunan zevcinin, vefatının şuyuu yahut onu boşadığı haberinin kendisine — mevsukan — vâsıl olması üzerine, nefsini — İddetin ifasından sonra — diğer birine tezviç edebilir ise de, evvelki zevcin — salimen — zuhur ve vürudunda boşamadığı iddiasında, ikinci nikâhın fesadı tebeyyün etmekle, ondan tefrik olunarak, — akdi yenilenmeksizin — evvelki zevcin olur. (Nikâhı fâsit babına bakınız).

---

[1] Onlardan biri satılmak suretinde, eski özrü sebebiyle red, ve tezviç suretinde tatlik, ve hibe suretinde rücû olundukta dahi, yine onlardan birini —diğerini nefsine tahrim etmedikçe— istifraş edemez.

[2] Bana haram olsun, demekle diğeri ona helâl olamaz.

[3] Bunlar sahih nikâha göredir. Eğer cariyesinin hemşiresini, fâsit nikâh ile tezevvüç etmiş ise, ona —dahil— olmadıkça, müstefrişesi kendisine haram olmaz. Duhul ederse, haram olur.

[4] Meğer ki, evvelce aldığı hanımın kendi cariyesi ola.

[5] İddet bahsinde —evlâd anası— meselesini okuyunuz.

[6] Mutallâka hürrenin, iddeti içinde cariye nikâhlamak dahi böyledir. Talâk, ricî ise meselenin hükmü, ittifâkîdir. Talâk, bâin yahut üç olmak suretinde, imameyn indinde nikâh câizdir.

[7] Çünkü, doğacak çocuk — mesrûtül-hürriyye — olmadıkça, validesine tebean, memlûk olur. Nikâhı rakîke bakınız.

[8] Müslimin nikâhında olan, zimmiyye dahi, — ittifakla — böyledir. Zimminin nikâhında olan zimmiyye, onlar İddete riayet etmemekte olmalarına göre, indel-imam bundan müstesnadır ki, zevci zimmînin vefatını veya talâkını müteakip hâmil olmadıkça, müslim ve gayri müslim bir erkeğe varabilir.

Şirk sebebiyle muharremattan olanlar mecusiyye (ateşperest) ve veseniyye (putperest) olan kadınlardır. Onların hürresi ve cariyesi müslimlere helâl değildir.

Güneşe ve yıldızlara tapanlar, ve beğendikleri — türlü suretlere — tapanlar, ve muattıla ve zenadıka ve bâtıniyye[1] ve ibâhiyyeden bulunanlar ve — islâm olduğu iddiasında bulunduğu halde — itikadı kendisini ikfar eden, her ehli mezhep, puta tapanlarla birdir.

Müşrikenin, milki, yemini ile dahi — istifraşı — müslimlere helâl olmaz.

Kitabiyye, gerek harbiyye ve gerek zımmiyye olsun[2], gerekse hürre veya cariye bulunsun, müslim için, onu tezevvüç etmek veya milki yemin ile, — istifraş — eylemek câizdir[3]. Şu kadar ki, din ihtilâfı, — rikk gibi — mânîi irstir[4]. Müslimin sülbundan doğan çocuk müslimdir.

Kitabiyye tezevvüç eden müslim, onu kiliseye ve sinagoga gitmekten ve evde şarap kullanmaktan, menedebilir. Âdetten veya lohusalık-tan ve Cünüplükten dolayı, gusletmek için, ona cebredemez[5].

(Onları, örtü altına almaktan bahse lüzum yoktur. Çünkü, onlar islâm bilâdında, mestûre bulunmak gerektir. Mesturiyyete dâir yazılan bahsi, hukuku zevceyn faslında okuyunuz.)

Ebeveynden biri kitabiyye ve diğeri mecûsi olanın hükmü, ehli kitap hükmüdür[6].

Müslimin tezevvüç ettiği kitabiyye, mecûsi olsa, nikâhı münfesih ve — muvakaa — sı haram olur.

Müslimin tezevvüç ettiği kitabiyye, Yahudi iken Nasrânî veyahut Nasrâni iken Yahudi olsa, nikâh fâsit olmaz.

Müslime üzerine kitabiyye, ve aksi, kitabiyye üzerine, müslime tezevvüç etmek, câiz olur[7].

Müslimenin, hiç bir gayri müslime, ve hattâ itikadı kendisini mükeffir olan, müslimi zahire, tezvici câiz olmadığı gibi[8], irtidat etmiş yâni İslâm dininden dönmüş olan kimseye dahi, ne mürtedde, ve ne müslime, ve ne asıl dini kâfire olanı, tezviç câiz olmaz.

---

[1] Bâtıniyye ki, onlara Tâlimiyye ve İsmâiliyye ve İbâhiyye —, dahi denir. İmam-ı Gazâli eserlerinden olup, fakirin izahatı ile mütercem ve iki kerre matbu bulunan (el-munkızü mineddalâl) tercümesinde ve sefinei râgibta meşruhtur. Son asırlarda onlar Vehhâbiyye ismini almışlardır. Ve din kisvesi içre, öteden beri dinsiz oldukları halde ehl-i dine ihanet edegelmişlerdir.

[2] İslâm dini üzerine olmayan milletler, putperest ve ateşperest ise (müşrik) ve (ehli şirk) ve Yahudi ve Nasârâdan ise (ehli kitâb) tesmiye olunduktan sonra, ehli İslâmın zimmetini kabul ile, müslimlerin tabiiyyetinde bulunurlarsa (ehli zimmet) ve bulunmuyorlarsa (ehli harb) tesmiye olunurlar. İşte (kitabi) kelimesi, ehli kitâbın ve (zimmi) kelimesi, ehli zimmetin, müfredidir. Müennesi (kitabiyye) ve (zimmiyye) dir. (Harbiyye) dahi, ehli harbin müfred müennesidir. Ehli harbin bilâdı dahi (dârül-harp) olmakla, onlardan — muvakkaten — dârı İslâma gelip, tahtı amanda bulunanları (müstemen) tesmiye olunur. Enkihai küffar faslına bakınız.

[3] Ehli kitabın zebihlaları yenildiği, gibi kızları dahi, tezevvüce kabul olunur. Müslime olmak üzere, tezevvüç edilen kadın, kitâbiyye zuhur etse, zevc nikâhı feshedemez. Hindiyyede der ki, evlâ olan onların ne kızlarını tezevvüç etmek, ne de zebihalarını yemektir. Meğer ki, zaruretten ola. Bu surette, kerahetin tenzihiyye olduğu, dürrü Muhtarda tasrih olunmuştur. Tahtâvî der ki, ashaptan Huzeyfe bin Yemân ve Kaab bin Mâlik (radiyallahü teâlâ anhuma) hazretlerinin, birer Yahudiye tezevvüç etmiş oldukları sahihtir. Harbiyyeyi, dârül-harpte nikâhlamak mekruhtur.

[4] Mehrini almağa mâni yoktun Feyziyyede mezkûrdur ki, vefat eden müslim Zeydin zevcesi Nasraniyye Hind, mehri müsemmâsını, Zeydin terekesinden almağa kaadir olur.

[5] Kitab-ut-tahâreye bakınız.

[6] Çünkü, çocuk dinen ebeveynin hayırlısına tabidir.

[7] Ve onlar, nikâhın mahalliyetinde müsavi oldukları için, kasımda dahi müsavi bulunur.

[8] Müslim Zeyd, ebû Bekri-Sıddîk ve Ömerül-Faruk (radiyallahu teâlâ anhuma) hazretlerine, seb ve lânet eylese, Zeyde ne lâzım olur? Cevabı: Tehirsiz öldürülür. Çünkü bu ikisinin sebbi küfürdür.

Mürtedde olan kadın dahi, hiç kimseye tezviç olunmaz.

Veseniyye ve mecusiyyenin, mürtedden başka, her kâfire tezvici câiz olur.

Ehli zimmet — mezhepleri muhtelif — dahi olsalar, onların biri birlerine, nikâhı câizdir.

Mülk sebebiyle muharremattan olanlar: Memâlîke (köle bulunanlara) göre, kendi hanımlarıdır ki, bir hürre kadın kendi memlûkü bulunan köleye — nikâhsız olarak — nefsini teslim edemediği gibi, — köleyi âzat etmedikçe — onunla tezevvüç dahi edemez.

Müstakillen sahibi bulunduğu köleye, varamadığı gibi, başkası ile müştereken, sahip olduğu köleye dahi, varamaz.

Nikâh üzerine, milki yemin varit olmak, yâni Zevceynden biri diğerine, yahut onun bir hissesine (yarısına, dörtte birine...) irsen veya hibe suretiyle malik oluvermek ile dahi nikâh bâtıl olur.

Bir kimse, kendi memlûkesi olan câriyesini[1] — âzat etmeden — tezevvüç ederse, o nikâh bâtıldır. Yâni, mehrin vücûbü, talâkın vukuu irsin husulü gibi, nikâha müterettip olan şeyler, ona terettüp etmez ve azaddan sonra, o nikâh bâki olmaz.

Kişi kendi cariyesini azat etmiş olmadıkça nikâhsız istifraş edebilir ki, teserrî yoludur.

Nikâhın lüzumu azadlıya göredir. Lâkin zamanımızda teserrî edecek kimseye, evlâ olan, itaktan evvel dahi, nikâh etmektir ki, câriye aslen hürre olmak, yahut azadlı bulunmak ihtimaline mebni haram şüphesinden, ihtiyat edilmiş olur[2].

Talâk sebebiyle muharremattan olanlar: Mebtûte, nikâh hakkından münkati bulunanlardır ki, zevcleri tarafından, nikâh hakları kesilmiş olmakla, onlara — hürmeti galîza — ile haram olmuş bulunan kadınlardır. Zevcinden üç talâk ile mutallâka olan hürre, hulle görmedikçe, yâni diğer zevc kendisine duhul etmedikçe, evvelki zevcine helâl olmaz.

(Hürre olmayan zevce hakkında iki talâk, hürre hakkındaki üç talâk gibidir. Kitabı talâka bakınız.)

Hürre olmayan menkuhamn, iki talâktan sonra, zevcine — hullesiz — nikâh edilmesi, helâl olmadığı gibi, milki yemin ile — vikâ' — olunması da, helâl olmaz.

Talâkın müntehası, hurre hakkında üç, ve câriye hakkında iki, olduğundan, bir kimse hurre olan zevcesini, ya defaten veya müteferrikan üç talâk ile tatlik ettikten sonra, o kadın, İddetin ifasından sonra sahih nikâh ile diğer zevce varıp, ve ona medhule olup (ondan sonra, talâk ile veya vefat ile) zevcinden ayrılarak, iddeti münkaziyye olmadıkça — o kimseye — nikâhlanmaz. Başkasının memlûkesini tezevvüç etmiş olan kimse dahi, onu defaten iki talâk ile veya iki kerre tatlik ettikten sonra alabilmek, velev ki, o cariyeyi sonradan kendisi iştirâ ve âzât dahi etmiş bulunsun, ancak onun zikrolunduğu veçh üzere, diğer zevce varıp ayrılması ile câiz olur.

Muvakkat nikâh bâtıldır: Müddetin uzun ve kısa olmasında ve malûm veya meçhul bulunmasında, fark dahi yoktur[3].

(Nikâhı müt'a) dahi, bâtıl olan, muvakkat nikâh cümlesindendir: Muharremattan olmayan kadın ile, şahitler huzurunda «şu kadar müddet, şu mal mukabilinde, seninle istimta edeyim» diye, ya asaleten veya vekâleten, icap ve kabulde bulunmaktır.

Müslim namına olan Zeyd, bazı kabahatlar işlemekle, Amrû, Zeyde bu türlü işi işleme, âhiret vardır, dedikte, Zeyd âhiretin aslı yoktur, insan ot, gibi biter ve yine ot gibi yiter, bu âlemde sefan var ise, sen dahi işleye gör, deyip bu itikat üzere, musir olsa Zeyde ne lâzım olur? Cevabı: Katl olunur.

[1] Yahut mükâtibesini veya müdebbiresi yahut ümmü veledini veyahut kısmen malik olduğu cariyeyi.

[2] Buna (nikâhı tenezzülü) diyoruz. Cariye bununla azat edilmiş olmaz. Ve efendinin vefatında, câriye o nikâhtan dolayı, terekeden miras alamaz.

[3] Meğer ki, akit sırasında, tarafeyn kendilerinin yaşayamayacakları bir müddeti tesmiye etmiş olalar. O halde nikâh münakit ve şart bâtıl ve hükümsüz olur: bin sene yahut kıyamete kadar veya deccalın çıkmasına değin yahut İsâ aleyhis-selâmın inmesine kadar, demek gibi.

Bâtıl nikâh, helâliyyet ifâde etmez ve ona talâk, ilâ, zıhâr[1] vâki olmaz, ve onunla, mütezevviç olanlar, yekdiğere vâris olamaz[2].

Nehariyyât tezevvücünde beis yoktur (Nehariyyat): Gündüzlük kadın mânâsına olan, nehariyyenin cemidir. Yalnız gündüzleri beraber bulunmak üzere, tezevvüç câizdir[3].

Hac ve Omre ihramı, nikâhı mânî olmadığından, muhrim olan kimse, ihram halinde — duhul etmemek üzere — tezevvüç edebilir, ve ihramda bulunan kadını dahi, alabilir. Muhrim bulunan velî dahi, velâyeti altında olan kızı, birine tezviç edebilir.

VİLÂYET

Vilâyet: Başkası üzerine, onun muvafakati olsun olmasın, sözünü geçirmek, yâni hükmünü infaz etmektir.

Vilâyet sahibine, veli denir. Cemi, evliya gelir. Müennesi veliyyedir. Sıbyan ve mecnunların kimse üzerine vilâyetleri olmamakla, velî: bâliğ ve âkil ve vâristir[4].

Vilâyet, karâbet ile olduğu gibi, mülk ve velâ ve imamet ile dahi. olacağından, vilâyetin sebepleri dörttür, karabet, mülk, velâ, imamet.

Bunlardan üç evvelkilerin müsebbibi (vilâyeti hassa) ve dördüncününkü (vilâyeti âmme) dir. Hassa olanı, akvadır.

Vesayet (vasîlik): Bu bapta sebebi vilâyet değildir. Meğer ki, vasî hem de velî ola[5].

Erkeğe ve kadına şâmil olmak üzere, küçük, bunak, delinin emvali emri evliyaya müfevvez olduğu gibi, bunların ve — faslı mahsus ile mübeyyen — rakîkin, nikâh emri dahi, onlara müfevvezdir.

Evliya: âtiyen anlaşılacağı üzere: akraba, mevali, kadı, yahut validir.

Fısk, vilâyete mânî değildir.

Bu bapta kavlini tenfiz: velî vilâyeti altında olanı — ki ona mevliy ve müennesine mevliye tâbir olunur — dilediğine tezviç edebilmek ve vilâyeti hassa ashabının, asabe kısmından olduğuna göre, hem de rizası olmayan, akdi feshe kaadir olabilmektir.

Karâbet sebebiyle velî: Tertibi irs üzere, asabedir. Gerek nesebiyye ve gerek sebebiyye olsun[6].

En yakın veli; oğul,[7]sonra oğulun oğlu, sonra baba[1], sonra babanın babası, sonra, ana bir kardeşten mâdâ olan biraderler, sonra onların oğullan, sonra ana bir amcadan mada olan

---

[1] İlâ, Zıhâr, talâk kitabında müstakil fasıldır.

[2] Memûn halifenin kaziyul-kuzâtı olan Yahya bin eksemin, tercemesinde, vefeyatül-âyânda zikrolunmuştur ki, Memûn, Şam yolunda Müt'anın helaliyyetini nidâ ettirmişken, kadı Yahyanın, âyet ve hadise dayanarak, sen zinanın helâl olduğunu nida ettiriyorsun, demesi üzerine Memûn istiğfar ederek, Müt'anın tahrimi nida olunmasını emreylemiştir. Kadı müşârünileyh demiştir ki, Cenab-ı Hak, kitabı kerimesinde (Kad eflehâl-müminûn) âyâtı şerifesinde, izdivaç için, meşru olan iki yolu (istinkâh ve teserrî tariklerini) beyan ile, onlardan mâdâya udul edenlerin, hududullâhı tecavüz etmiş, olacaklarını bildirmiştir. Zevcei müt'a, milki yemîn olmadığı gibi, zevcine varis veya mevrus olan, ve veledi validine ilhak eyleyen zevce dahi, değildir. İmam Zührî Muhammed bin el-Hanefiyyenin oğulları Abdullah ve Hasandan, ve onlar dahi pederlerinden, ve o dahi, pederi Hazreti Aliden olmak üzere, rivayet eylemiştir ki, Hazreti Ali radiyallahu teâlâ anhu: «Resûlullah sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem, müt'ayı emretmiş olduklarından sonra, onun nehiy ve tahrimini, nida etmekliğimi bana emreyledi» buyurmuştur. Müt'a zinadır. Hattâ zina etmemeğe şart eden kimsenin zevcesi, müt'a ile vat'ında mütallâka olmuş olur.

[3] İş sahipleri için, kadınlar hep leyli olmakla gecelikleri zikre hacet yoktur.

[4] Rakikler dahi, veli olamazlar. Varis kaydı, onları da ihraç eder.

[5] İltikat dahi, vilâyet sebeplerinden değildir.

[6] Oğul ve baba ve ana baba bir yahut baba bir kardeş gibi, - kadın vasıta olmaksızın - diğer zikr olunan akrabaya - binefsihi asabe - diyoruz ki, bu, nesebiyye asabesinden bir nevidir. Amma, sebebiyye asabesi, âtide zikr edilen, mevlel-atâka ve onun nesebiyye asabesidir.

[7] Küçükler hakkında, oğul mütesavver olmamakla, oğulun vilâyeti bunaklara... mahsus olur.

amcalar, sonra onların oğullan, sonra bu yol üzere baba amcaları, onların oğulları, ced amcaları, onların oğullarıdır.

(Kul cinsi hakkında, nesebiyye asabesi mukaddem olmakla, onlar hakkında, bunlardan sonra vilâyet, sebebiyye asabesinin, yâni mevlel-atâkanındır ki, köle ve cariyenin, mûtik veya mûtikası kim ise, velîsi odur, «bunda, erkek ve kadın müsavidir», ondan sonra vilâyet, onun asabesinindir.)

Asabe mevcut olmadığı takdirde, vilâyet vâlidesinindir. Sonra ana baba bir hemşirenin, sonra baba bir hemşirenin, sonra veledi ümmün yâni erkeği dişisi müsavi olmak üzere, ana bir kardeş veya hemşirenin, sonra onların çocuklarının, sonra diğer erham sahiplerinin[2]; halaların, sonra dayıların, sonra teyzelerin, sonra amca kızlarınındır.

Bunlardan sonra vilâyeti nikâh, mevlel-muvâlâtındır[3] ve daha sonra tezvici sigâre mezun olan hâkimlerdir.

Milk sebebiyle velî: Köle ve câriyenin, efendisi ve hanımıdır. Bunlar, köle ve cariyelerini, azattan evvel, dilediklerine tezviç edebilirler. (Nikâhı rakîk faslına bakınız.)

Velâ' sebebiyle veli: Mevlel-müvâlât ile mevlel-atâkadır[4].

İmâmet sebebiyle velî: Vilâyeti âmme sahipleridir. Hâkim mezun olduğuna göre, nikâhı muhtacı velî olanı, — bilvilâye — inkâh ve tezviç eder[5].

Kendi nefsi hakkında, hâkim dahi tâbi olduğundan, sagîreyi kendine tezviç edecek olursa — velîsiz — nikâh etmiş olur ki, sahih olmaz. Hak, onun âmiri olan, velinindir. O da, kendi nefsi hakkında, tâbîdir[6].

Vesayet, bu bapta vilâyet sebebi olmadığı gibi, sagîr ve sagîre, yalnız kendilerini infak ve idare eder bir kimsenin kucağında, (bucağında) bulunmuş olmakla dahi o kimse, onları tezvice malik olamaz: Meselâ mültekit Lâkitin velîsi değildir[7].

Velî, âkil ve bâliğ ve vâris olacağından, delilerin, bunakların, çocukların, memlûklerin kimse üzerine, vilâyetleri olmadığı gibi küffarın dahi, müslimler üzerine ve kezalik, müslimlerin küffar üzerine, vilâyetleri yoktur[8]. (Ve lâkin, bir müslim şahitler huzurunda, bir kitabiyyeyi, kitabi velîsinin mübâşeretiyle, tezevvüç edebilir.)

---

[1] Mecnûnenin, babası ve oğulu yahut ceddi ve oğulu mevcut olduğu takdirde, vilâyet - indeşşeyhayn - oğulundur. İmam Muhammed indinde babanındır. Nikâhın - hilâfsız - câiz olması için, efdâl olan: Babanın oğula emretmesidir.

[2] Diğer kaydi, hemşire çocuklarının dahi, zevilerhamdan olduklarına mebnidir.

[3] Vârisleri olmayan, iki kimse - velev kadın olsun - hayatlarında yekdiğerinin taksiratlarını çekmek, ve vefatlarında mirasını yemek üzere ahidleşerek, herbiri diğerinin müvalaten mevlâsı olmaktır.

Mevzuumuz bulunan, nikâh vilâyeti meselesine göre, bir küçüğün, babası nesebi meçhul olarak, bir kimsenin elinde, müslim olmuş olmakla, o kimse, onun - mevlel-müvâlâtı - sayılır. Binaenaleyh, kendinin vefatından sonra sağiresini, - bil-vilâye -dilediğine tezviç edebilir.

[4] Mevlel-müvâlât zikrolunmuştur. Mevlel-atâka: Kul cinsi hakkında, onu azat etmiş olan, efendi ve hanımdır. Mevlel-müvâlâtın, vilâyet sebebi olan sıfata, (velâi müvâlât) ve mevlel-atâkanın, vilâyet sebebi olarak, hâiz olduğu sıfata (velâi atka) tâbir olunur. Bunlar, irs sebebi dahi, olur. Velâ' o sebebe istihkak olunan mirasa dahi itlâk olunur.

[5] Vilâyeti hâssa ashabı bulunmayan, sağîr ve sagire gibi.

[6] Hâkimin kendi maiyyeti dahi, kendi nefsi hükmündedir.

[7] Lâkit: Atılmış olup ta, bir kimsenin sevabına alıp baktığı çocuktur. Mültakıt: Onu alandır. Aşağıda bahsi gelecektir.

[8] Hıristiyan Hind, kızı küçük ve müslim Zeynebi - vilâyeten - tezvice kaadir olamaz. Zimmî Zeyd, şerefi islâm ile müşerref olduktan sonra, bâliğa olan kızı Hıristiyan Hindi, sen de islâm ol, diye icbar edemez. Bu takdirde, Hind nefsini, Zimmî Amre tezvic etmek istedikte babası, onu menedemez.

Sagîr ve sagîrenin, ve rakîk ve rakîkanın, ve mecnun ve mecnunenin ve keza, mâtuh ve mâtûhenin, nikâhlarında velî, şarttır[1]. Velînin izni olmadıkça, bunların nikâhında, talâk ve tevarüs gibi, doğru ahkâm, terettüp etmez.

Velî, baba yahut baba babası olup ta, kötü seçim sahibi olduğu mârûf olmadığına göre, mevliy ve mevliyyesini, gabnı fâhiş ile[2] ve küf'ünün gayriye dahi, tezviç edebilir: Nikâh sahih ve lâzım olur.

(Sagir ve sagîre için, bülûğ sırasında nikâhı fesh etmek muhayyerliği de olmaz. Oğlunun tezvici suretinde, mecnune ve mâtûhenin dahi iyileştikten sonra fesh hakkı olamaz.)

Eğer baba yahut büyük baba tama' ve sefehi ve lâübaliliği cihetiyle kendisinden — kötü seçme — mârûf ise, o nikâh, (yâni gabnı fâhiş ile veya küfünün gayriye olan nikâhı) sahih olmadığı gibi, sarhoş olup ta, kızını sarhoş yahut şerir veya infaktan âciz fakir bir kimseye, tezviç etmiş olmak sûretinde dahi, kendisinin kötü seçimi zahir olmuş olmakla, zan olunan şefkati, ona tearuz edemeyerek, nikâh sahih olmaz.

Velî, baba yahut büyük baba olmadığına göre, velev ki valide yahut hâkim olsun, o nikâh esasen sahih olmayıp, eğer akid, mehri misil ile ve küfüne vâkî olur ise, sahih, ve lâkin sagir ve sagire için, — bülûğa erdiğinde — hâkime nikâhı fesh ettirmek, muhayyerliği sabit olur.

Rakîk olan sagir ve sagire için, efendi ve hanım, hür olan sagir ve sagire hakkında, baba ve babası gibidir ki, onlar — âzât edildikten sonra — baliğ olmakla kendileri için, (bülûğ muhayyerliği sabit olmaz. Mecnunenin oğlu dahi, ona göre öyledir ki, — iyileştikten sonra — kendisi için, muhayyerlik kalmaz.)

Rakîka hakkında, azatlık hiyârı, bülûğ hiyârından mugnî olduğu gibi, mecnune hakkında dahi, oğul ve babaya mukaddem olduğundan, babanın tezvicinde, sabit olmayan muhayyerlik, ona mukaddem olanda, evleviyyetle sabit olamaz.

Kız ve oğlanın küçüklüğünde velîsinin nikâha, vilâyet icbarı olduğu gibi, büyüklüğünde dahi, mecnûn veya mâtûh bulunmasında nikâha, vilâyet icbarı olur.

En yakın velînin sefer mesafesi uzakta olması dolayısiyle münasip fırsatı kaçırmamak için ikinci velinin yaptığı nikâh akdi sahihtir. En yakın velinin dönüp gelmesi ile o akit bâtıl olmaz.

En yakın velînin imtinaı — yâni küf' münâsibi huzurunda, kızı mehri misliyle, ona tezviç etmemesi — sûretinde vilâyet, uzak olan velîye ve hattâ hâkime veya nâibine, intikal eder.

Sagîrenin vilâyetle inkâhı takdirinde, kocanın erkek işine salih olmadıkça, kızın hemen kocasına teslimi lâzım gelmez. Bu hususta itibar, yaşa değil, takatedir.

BÜLÛĞ HİYÂRI VE AZATLIK HİYÂRI

Velinin, nikâhlamak hakkı olduğu gibi, peder ve pederin pederinden mâdâ olan velinin[3], nikâhlamakta, sagir ve sagire için, bülûğ hiyârı, ve malikinin nikâhlamasında, memlûke için, azatlık hiyârı dahi vardır.

Kadınlar, erkeklerin velâyeti altında olduğu, ve diğer tâbir ile, nikâh bir nevi milk[1], demek bulunduğu için, baliganın nikâhı, kendi rızasına muallâk kılınmış, ve bâliğ olmayan için

---

[1] Onların nikâhları, velîlerin izinlerine mevkuf olup, (ahkamı sıgârda) ve (nikâhı rakîk bâbında) yazılı olduğu veçhile, evliya ve mevalinin icazeleriyle nâfiz, ve redleriyle bâtıl, olduğuna nazaran, velînin nüfuzu gart olmak lâzım geldiği, ve usulde mukarrer olan da, bu olduğu halde, dürrü Muhtarda sıhhatin şartı, diye tasrih edilmiştir. Reddi muhtarda, bu mânâ teyit olunmuş olduğu gibi, nikâhın şartında dahi, bu vech üzere muharrer bulunmuştur.

[2] Gabin - ki aldanmaktır - sagire canibinde, mehri misilden dûn ve sagîr cânibinde, ondan fazla olmakladır. Gabinde nâsın, aldanır oldukları, yâni aldanmağa mütehammil bulundukları miktara (gabnı yesir) ve tehammül eder olmadıkları miktara (gabni fâhiş) denilir. Gabni fâhişin, en az haddi bir kavle göre, onda beş, diğer bir kavle göre, onda birdir

[3] Velev ki, vâlide yahut hâkim olsun.

dahi, âtîdeki vech üzere hiyâr hakkı verilmiştir ki, onun bülûğa ermemiş sabiye dahi, şümulü olmuştur. Câriyenin, azatlık hiyârı, bülûğ hiyârının da yerine kaim olur.

Bülûğ hiyârı: Bülûğ sebebiyle, nikâhı fesh ettirmeğe, muhayyer olmak demektir ki, sagir yahut sagire baba ve ceddinin gayrisi tarafından — vilâyetle — edilen akde vâkıf olduklarına göre, bülûğ sırasında, ve haberleri olmadığına göre bâliğ olduktan sonra haberdar olduklarında, nikâhlılarını istemezlerse, taraflar huzurunda, hâkimin hükmü ile, nikâhı feshedebilirler[2]. İşte bu hiyâra, bülûğ hiyârı denildiği gibi, (idrâk hiyârı) dahi denilir. Mezkûr, hiyar, talâk değildir[3].

Mezkûr hiyâra ehil olan küçükler, mezkûr hakkın kendilerine teveccüh ettiğinde, nefisleri ihtiyar edip, feshi istediklerine, hemen işhat etmek lâzımdır. Ondan sonra rızaya delil olmadıkça, hâkime müracaat gecikmiş olabilir.

Kızın bülûğü ânında, nikâhı bilip kendi ihtiyâriyle sükût etmekle, hiyârı, bâtıl olur. Meselenin hükmünü bilmemesi, onun için özür sayılmaz. Eğer, nikâhtan haberi yok idiyse, nikâhlı olduğunu bilip sükût edinceye kadar hiyârı bâkî bulunur.

Oğlanın bülûğa erip sükût etmesiyle — ve meclisten kıyamı ile — hiyârı bâtıl olmayıp, bütün ömrünce, onun için hiyârı bâki olur. Delâleten olsun, onun rızasına bakılır. Eğer rızasını söylerse yahut muvakaa veya mehri muacceli teslim yahut iltizamı nafaka, etmek gibi, rızasına delâlet edecek şeyi, işlerse, hiyârı kalmamış olur. Nikâhtan mâdâya cehl, onun hakkında dahi, özür değildir.

Fesihten evvel, vefat vukuunda, aralarında tevarüs cereyan eder. Fesihten sonra, irs sebebi kalmaz.

Sagîr ve sagîreyi nikâhlayan velî, baba olduğu yahut baba babası bulunduğu surette — sûü ihtiyâr ile — mârûf olmamak ve akdin icrası anında sarhoş bulunmamak şartiyle, nikâh nâfiz ve lâzım olup, bülûğ hiyârı dahi olmaz[4].

Eğer tamamdan veya sefehinden nâşî, — süû ihtiyâr ile — mârûf ve yahut akd ederken, sarhoş bulunursa, sagîreyi küfünün gayriye veya mehri mislinden aza, ve sagîri, mehri mislinden çoğa, tezviç ve ilkâh etmesi sahih olmaz.

Hiyârı itk ki ona azatlık hiyârı dahi denir: azat sebebiyle câriyenin, nikâhı fesh etmek muhayyerliği demektir. Efendisi yahut hanımı tarafından, birine tezviç ve inkâh edilmiş olan, memlûke, azat olunduğunda, zevcini istemezse, ondan ayrılabilir. İşte hiyârı itk, budur.

Bunda hâkimin hükmüne hacet olmayarak, câriye kendinin azat edildiğini bildikten sonra, «ben nefsimi ihtiyar ettim» demesi kâfidir[5].

Bu bapta, cariyenin azatlığa yahut nikâha bilgisizliği özür olduğu gibi, meselenin hükmüne, cehli dahi özürdür[1].

---

[1] Hazreti Ayişeden rivayet edilen hadiste, varit olduğuna göre: «Nikâh, rik demektir: Kişi, kendi kerimesini, kime nikâhlıyor, iyi baksın» buyurulmuştur. Diğer bir hadisi şerif mefhumuna göre, (Bâzı zevce, esirin boynunda, bitlenmiş tüylü lâleye benzer ki, boynunu, ondan kurtarmak, çok müşkül olur.)

[2] Baba ve ceddin gayri velînin akd eylediği nikâhı, zevc gaip iken, zevce, bülûğ hiyârı ile feshe kaadir olamaz. Hâkimden gayri velisi olmayan, sagire Hindi, hâkim mehri misliye, küf'u Zeyde tezviç ettikten sonra, Hind bâliğa olduğu zamanda, nefsini ihtiyâr ve işhad edip, - bülûğ hiyârı ile - o akdi, Zeydin huzurunda hâkime, fesh ettirir.

[3] Talâk kitabına bakınız. Bâliğa Hinde nikâh haberi, vâsıl oldukta fesh edip, sonra razı olsa akdin tecdidine ihtiyaç vardır.

[4] Çocuğu, küfünün (denginin) gayriye tezviç eden: Meselâ oğluna bir memlûke ve kızına bir köle nikâhlayan yahut oğlunun zevcesi mehrini gayet ziyade ve kızının mehrini noksan kılarak, gabnı fâhiş eyleyen babanın, o tezvici sahihtir ve ceddin gayrisi için, bu câiz değildir.

[5] Zeyd, câriyesi Hindi, Arnre tezviç ettikten sonra, azat edip sonra, Hind azat olduğunu öğrendiği mecliste, nefsini ihtiyar etmeyip kendini Arnre teslim etmekle, Amr dahi Hinde mukarrenette bulunsa, - bilâhare - Hind nâdim olarak, mezkûr akdi feshe kaadir olur mu? Cevabı: Olmaz.

Erkek köle için, hiyârı itk yoktur.

Vilâyet, bülûğ ile ve memlûkeye göre, azat ile münkati olacağından, âkil olan, hurrei bâliğa ve azatlı baliğa, bakir dahi olsa, nikâha cebr olunamaz[2]. Kendinin rızası lâzımdır. O da, seyyibin söylemesiyle, ve bakirenin, söylemekte sıkıldığı, en yakın velîsine karşı red etmeyerek sükût etmesiyle, malûm olur.

İstihza etmeyerek gülmek, ve sessiz ağlamak dahi, rıza sayılır.

Azatlığa dahi şâmil olmak üzere, hürrei mükellefenin velîsi olmadığına göre, — alel-itlâk[3] — Nikâhı ittifakla, ve velisi olup ta, hazır veya razı olmadığına göre, — zahiri rivayette — sahih ve nâfizdir[4].

Hürrei mükellefe nefsini — velînin izni olmaksızın — küfünün gayriye tezviç etmiş olursa, asabeden bulunan velî için, itiraz hakkı vardır ki, o velî, hâkime nikâhı feshettirebilir. Nitekim, beyanı gelecektir.

Mezkûr nikâhın esasen, câiz olmaması — rivayetin zahirine muhalif olarak — bilâhare, fetvâ olmuştur. Muhtar olan da budur.

KEFAET

Kefâ ve kefâet, müsavat ve mümaselet mânasına, isimdir.

Kifa; mükâfat misilli mastardır. Nazîr mânasına, isim dahi olur bu mânada (Küf'ü) lâfzı şayidir ki, cüzü veznindedir[5].

Kefaet, kadının erkekte arayacağı şeydir. Ve nikâhın lüzumu için muteberdir. Erkek, dilediği kadını, kendisine firaş edinebilir ve firaşın hakîr olmasından dolayı, onun şerefi haleldar olmaz. Halbuki, şerefli bir kadın, kendisinin kadr ve kıymetiyle gayri mütenasip, bir erkeğe, firaş olmaktan soyca arlanabilir.

Binaenaleyh, zevç ile zevce arasında, altı hususta müsavat aranır[6]. Ve yahut o hususlarda, zevcten aşağı bulunur.

Onlardan, nesep Arap kavminde aranır. Araplar, bu hususa çok dikkat ve itina ederler.

İslâm ve hürriyetçe; kefaet, evlenmede esastır. Bu iki hususta kefaet — asıl cihetinden — muteber olmakla, binefsihi, müslim veya mutak olan, pederi dahi müslim veya mutak olana, küf'ü olamaz. Yalnız babası müslim veya hür olan dahi, ebeveyni müslim veya hür olana, küf'ü olamaz.

Neseb, ced ile tam olduğundan, baba ve ceddi müslim veya hür olan ced beced müslim ve hür gibidir.

Hirfet ve diyanet ve mâl, hususlarında kefaet aramak dahi, umûmidir.

Âlî sanaat erbabı, ile hasis sanaat erbabı yekdiğerine küfüv olamaz. Ashâbı vazaif, hirfet ehlinden mâdûddur.

---

[1] Hiyârı itkin, hiyârı bülûğa muhalif olduğu, vecihlerden biri budur. Biridahi, bundan sonra mezkûr olandır ki, hiyâri itk, yalnız câriye için sâbit olur. Hiyârı bülûğ ise, hem kız ve hem oğlan için sâbit olur. Üçüncü vech budur ki, mûtakanın muhayyerliği, talâk ile muhayyerede olduğu gibi, âhar meclise kadar, imtidat eder. Dördüncü vech bu ki, hiyârı itk, muhayyerede olduğu gibi meclisten kıyam ile bâtıl olur. Bülûğ hiyârı ise, seyyib ve gulâm hakkında - meclisten kıyam ile – Bâtıl olmaz. Beşinci vech dahi, budur ki, hiyârı bülûğda, kaza şarttır. Hiyârı itk'te şart değildir.

[2] Bu cebir, velilerin cebridir. İkrahen cebr, nikâha mâni değildir.

[3] Yâni, küf'ü olsun olmasın.

[4] Asıl budur ki, malında mutasarrıf olabilen, nefsinde dahi, mutasarrıftır.

[5] İhlâs sûrei şerifesindeki «küfüven» lâfzı gibi.

[6] Çünkü, âdet hasebiyle, işler ancak ikisi de küf'ü olanlar arasında intizam bulur. Zikrolunan hususatı sitte, onlarla beynen-nâs tefahur olunur. Bundan dolayı,onları göz önünde bulundurmak gerektir.

Fâsık olan kimse[1], gerek fıskını ilân edici olsun ki ona «fâsikı mücâhir» tâbir olunur, gerek olmasın, sâliha bir kıza ve hattâ, sulâhâdan olan bir kimsenin kızına, küf'ü olamaz.

Malen kefaette, zevcin mehri muacceli îtâya, ve hirfet ehli olmadığına göre, hem de zevcenin, bir aylık nafakasına ve hirfet ehli olduğuna göre, her günün nafakasına, iktidarı kâfidir[2].

Bunlara malik ve muktedir olan erkek, emvali azîmeye malik olan kadına küfüvdür. Bunlara malik olmayan erkek, hiç bir kadına küf'ü değildir[3].

Kefaetin itibarı, akdin iptidasındaki duruma göredir. Mal gibi, zevale maruz olabilenin, sonradan zevali zarar vermez.

Fakir düşen kimsenin, sonradanki acz ve iftıkarına mebni, zevcesi kendinden tefrik olunmadığı gibi, tezevvücü anında küf'ü olup ta, sonradan fücûre düşenin nikâhı dahi, fesholunmaz.

Mezkûr altı husus dışında, kefaet aranmayacağından, beldeye ve gençliğe ve güzelliğe itibar olunmaz. Köylü erkek, şehirli kıza, ve ihtiyar kimse genç kıza, ve çirkin koca çok güzel kadına, küfüdür.

Kefaet dâvâsı ve nikâha itiraz hakkı, asabeden olan velilerindir[4].

Hürrei mükellefenin nefsini - velînin izni olmaksızın - küfün gayriye tezvirinde, nikâha sıhhatinin takdiri üzere, velî mûteriz olarak - çocuk olmadıkça -[5] onu, hâkime feshettirebilir. Nikâhın teceddüdü ile, itiraz hakkı dahi, teceddüd eder.

İtiraz hakkı, evvelce razı olmamağa mütevakkıftır. Hürrei mükellefeyi, velîler kendi rizası ve rizalariyle, küf'ü olmayan bir kimseye, bilmeyerek tezviç etmiş olup ta, o kimsenin küf'ü olmadığı tebeyyün etmek suretinde, onların kusur edip, araştırmadan verdikleri itiraz hakları olamaz.

Meğer ki, akid vaktinde, kefaeti şart kılmış olalar. Yahut zevc, kendinin onlara küf'ü olduğunu söylemiş olması üzerine, aktedilmiş olup ta, küf'ü olmadığı sonradan, zahir olmuş ola. O halde, velîlerin itiraza hakları olur.

Velîlerin rızâsı, ya sarahaten veya delâleten, olur. Gelen ağırlığı kabul etmek yahut velîme veya zifaf tertibinde bulunmak, delâleten rızâdır. Sükût rıza değildir.

Vilâyet, tecezzî etmeyen sebeple sâbit ve mütecezzî olmayan bir haktır. Her velî için kemali veçhile sabit olmakla, velîlerden bir takımının rızası, cümlesinin rızası gibidir. Daha yakın ve daha kuvvetli olmadıkça, biri diğerinin rızasını, bozamaz.

Nefsini, mehri mislinden daha aza nikâhlayan, hürrei baliganın dahi velîsi, mûteriz olabilip, ya zevc onu itmam eder veyahut - ârın defi için -hâkim onların arasını tefrik eder. Hâkimin tefriki, velînin talebi üzerine, zevcin huzurunda olur[1].

---

[1] Fısk: Hurûçtur. Fukahâ ıstılahında, fâsik: Mânası irtikâbiye ile, hak hududundan çıkandır. Namaz kılmayan yahut içki içen müslim, fâsiktir.

[2] Lâkin, nafakaya iktidar, zevce erkeğe kadınlık edebilecek yaşta bulunduğuna göredir. Daha küçük ise, nafakası lâzım olmadığından, zevcin mehri muacceli itâya, iktidarı ile iktifa olunur. Kadının ihtiyar olması, cinsî münasebete mânî değildir.

[3] Hâkimlerden olup, agniyâdan bulunanın kızı, sâdattan olup, nafakaya kudreti olmayan fakire, küf'ü olmaz.

Çocuk, mehri muaccel için babasının veya annesinin ve pederi cihetinden bulunan dede ve ninesinin zenginliği ile küfü' sayılır.

[4] Bâliğa Hind, nefsini küfü olmayan Zeyde tezviç edip, Hindin zi-rahm cihetinden velîsi, Amrden gayri kimsesi olmasa, Amr için, itiraz hakkı var mıdır? Cevabı: Yoktur. Vilâyet bahsinde geçtiği ve fetvâlarda tasrih olunduğu üzere, baba ile ceddin gayri olan velînin sagîreyi, küf'ünün gayriye tezviç etmesi, sahih olmamakla, Zevceynden birinin vefatında diğeri ona, varis olamaz.

[5] Belli olan gebelik dahi, doğuma mülhaktır.

Duhul vâki olmamış ise, mehir dahi yoktur. Eğer velinin tefrikinden evvel, zevc - duhulden mukaddem - tatlik ederse, onda mehir ahkâmı cereyan eder ki, mehri müsemmanın yarısı lâzım gelir.

Tefrikten evvel, Zevceynden birinin vefatı, vukubulmak dahi, böyledir ki, mehri müsemmanın tamamı lâzım gelir.

Bunlarda, velînin itmam talebine hakkı olamaz.

İşbu tefrik, talâk değil, fesihtir. (Talâk kitabına bakınız).

MEHİR

Mehir - ki zevcenin sahih akid ile, müstehak olduğu malden ibarettir. Zevce, hürre olduğuna göre, mehri kendisine, ve başkasının memlûkesi olduğuna göre, mevlâsına, yâni efendisine yahut hanımına âit olur.

Mehir, nikâhın şartı yahut rüknü değil, belki hükmü yâni terettüp eden eseridir. Akid sırasında, mehir tesmiye olunmamış ve hattâ (mehir olmamak üzere) diye, şart dermeyan edilmiş bile olsa, akid sahih ve akdin sıhhatiyle beraber, şerîatın hakkı olan bir mehir gerekir ki, ona mehri misil denir. Tesmiye edilmiş olursa, ona mehri müsemma denir-

MEHR-İ MİSİL VE MÜSEMMA

Mehri misil, zevcenin - tesmiyesiz - kaderi mârûfunca, müstahak olduğu mehirdir ki, - akidle vâcip olduğu için - asıl olan odur[2].

Mehri müsemma, tarafların rızasına mebni, onun makamına kaim olandır ki, evvelden tâyin ve tesmiye olunduğu için, isimlenen mehir demektir.

Mehri misilde muteber olan, zevcenin baba tarafı akrabasından, bekâret, yaş, güzellik, ahlâk, çağ, akıl, ilim; edep, mâl gibi mergup evsafça, kendisine emsal olanların mehridir. Eğer babası cihetinden emsali yok ise beldesi ve asr ve zamanı ehlinden bulunan ecanibi akranının mehirlerine bakılır[3]. Validesi cihetinden, emsâl itibar olunmaz. Meğer ki, valide dahi, peder kavminden ola: amca kızı gibi.

Mehri müsemmâ, akid sırasında veya daha evvel yahut sonra, tesmiye ve tâyin olunan miktar, ne ise, odur.

Mehirde şart olan, on dirhem gümüşten veya onun kıymetinden daha az olmamaktır. Ondan az olan tesmiyede, itmamı emr olunur[4].

Mehir, nukud ve esmandan olduğu gibi, urûz ve emvalden dahi olur.

Mehir olacak malın intifaı mübah olmak lâzımdır. Köle ve cariye ve at ve esvap gibi her malın mehir olması sahihtir[5].

---

[1] Hükme muhtaç olan her ayrılış, zevcin gıyabında olamaz: Mevzuumuz, bülûğ hiyârı, liân, islâmdan ibâ, hadımlık, inniniyyet, ile tefrik gibi, hükme muhtaç olmayan firkat, zevcin gıyabında da olur: Muhayyerin hiyârı, hiyârı atâka gibidir.

[2] Zeyd Hindi, şahitler huzurunda tezevvüç edip, lâkin mehir tesmiye olunmasa, ondan sonra Zeyd Hinde dahil olduktan sonra, bir şey üzerine tarafların rızası olmadan, Hindi boşasa, Hind Zeydden ne miktar mehir alır? Cevabı: Mehri misil alır.

Vefat hali dahi böyledir. Ve onda duhul da şart değildir. Nitekim, beyan olunacaktır.

[3] Bunlar, hürrelere göredir. Cariyeler hakkında, mehri misil, cariyenin mergûb olduğu mikdardır.

[4] Mehrin en azı, sikkeli veya sikkesiz on dirhem gümüştür. Hattâ on dirhem ağırlığında külçe gümüş, kıymetten az dahi olsa câiz olur. Dirhemlerin gayrisi, onun makamına, akid vaktindeki kıymetiyle kaim olur. Akid vaktinde on dirhem gümüş kıymetinde bir esvap yahut ölçülü veya tartılı bir şey üzerine tezevvüç eden kimsenin itâ ettiği mehir, aldığı günde ondan daha az olsa, zevce onu reddedemez, aksinde eder. Eğer elbisenin kısalığı, almadan bir cüzünün fevatına mebni ise zevce onun yahut aynen on dirhem gümüşün ahzında muhayyer bulunur.

[5] Mâle, mâl olmayan şey dahi zam olunabilir. Meselâ, mehri bin kuruş ve bir de, filânca ortağının talâkı olmak üzere edilen tezevvüçte o suretle akid ile, filâncaya talâk vâkî olur. Ve menkûha

Tesmiye olunan köle muayyen olduğuna göre, onun aynı verilmek lâzım gelir. Aynen edâ müteazzir olmadıkça, kıymetiyle kazâ olunamaz[1].

Bir köle veya bir cariye yahut bir at diye, müphem bir cinsi muayyen tesmiyesinde zevc onun, orta hallisiyle kıymeti arasında muhayyer bulunur: Müsemma - cinsi malûm - olduğuna nazaran, onun aynı ve vasfı meçhul bulunduğuna göre, kıymeti lâzım gelip, - akd ile vâcip - iki şeyin biri olmakla, zevcin itasında tahyir husule gelir.

Tesmiye olunan malın cinsi malûm olmak cihetiyle vasfının meçhûliyyeti bu bapta zarar vermez. Amma bir hayvan yahut bir kat elbise denilip te, hayvanın ne cins olduğu ve elbisenin ne nevi bulunduğu tâyin olunmazsa, tesmiye sahih olmayıp, mehri misil lâzım geldiği gibi, intifaı mübah olmayan bir mâl tesmiye olunmak ve şu pekmez diye gösterilen şey, şarap çıkmak ve şu köle diye söylenen şahs hür olmak sûretlerinde dahi, mehri misil, lâzım gelir[2].

Bir müslim bir müslimeyi tezevvüç edip te, nikâh akdinde helâl olan ve olmayan malı tesmiye etmek ve meselâ, zevcenin mehri, sahih miktarda - intifaı mübah - mal ile, birkaç şişe şarap olmak üzere diye, söylemek suretinde haram olan mai iptal olunur: mehri mislini itmam lâzım olmaz. Çünkü, hamırda, müslimin için menfaat yoktur. Amma menfaat olan bir şeyi ilâveten söyler de, ahdine vefa etmezse, kadının mihri misli ekser olduğuna göre, tesmiye olunan miktarı, ona iblâğ etmek lâzım gelir.

Müddeti malûme, yazlık evinde sâkin olmak, dâbbe veya arabasına binmek veya yük yükletmek, tarlasında ziraat etmek misilli, menafi üzerine dahi, tezevvüç câiz ve tesmiye sahihtir.

Karşılığında ücret alınması câiz olan, her menfaatin, mehir tesmiyesi câizdir.

Ancak, hür zevc, zevcenin kendisine hizmet etmek üzere, tezevvüçte, mehri misil lâzım gelir.

Şığar da dahi, mehri misil lâzımdır.

(Şığar) muşağare mânâsınadır ki, iki kimse yekdiğerine kızlarını yahut kız kardeşlerini her biri diğerinin mehri olmak üzere - bedelsiz -tezevvüç eylemektir[3].

MEHRİ MUACCEL VE MEHRİ MÜECCEL

Mehri müsemmâ, nasın örfünde, ikiye ayrılıp, âdet: Bir kısmı peşin ve bir kısmı son vaktinde verilmek üzere, cari olmuştur. Peşin verilene (mehri muaccel) denir ki, tâcil edilip evvelce verilmiş olan mehir demektir[4]. Son vaktinde verilene (mehri müeccel)

---

zevcenin mehri müsemmâsı bin kuruş olmuş olur. Filâncaya boşanmak üzere yâni o şart ile, edilen akidde, onu tatlik etmedikçe, talâk vâkî olmaz.

[1] Belli bir mal üzerine tezevvüç olunup ta, malın teslimden evvel helâk olması yahut müstahakkı zuhur etmesi suretinde, misliyyattan olmasına göre, mislive kıymetiyyattan olmasına göre, kıymeti verilmek lâzım gelir.

[2] Hânniyye: Kadıhan fetvâlarıdır. Tatarhâniyye, onun gayridir. Hindiyyede şöyle mezkûrdur: Tesmiyede asıl budur ki, tesmiye sahih ve mukarrer olduğunda, müsemma ne ise, o vâcip olup, ondan sonra bakılır. Müsemma on dirhem gümüş veya daha ziyade ise, ancak onun verilmesi lâzım gelir. Eğer on dirhemden aşağı ise, on dirheme ikmal olunur. Tesmiye eğer, fâsid olursa, mehri misil lâzım gelir: Kadını beldesinden ihraç etmemek yahut üzerine evlenmemek üzere tezevvüç etse, tesmiye sahih olmaz. Çünkü, zikrolunan şey mal değildir. Ve kezâ, müslim müslimeyi meyyite yahut kan veya şarap veyahut hınzır üzerine tezevvüç eylese, sahih olmaz.

[3] Bahir'de daha şümullü olarak «iki akitten biri aharın ivazı olmak üzere, kişi kendi, mevliyyesini diğerin mevliyyesi mukabilinde ona tezviç etmektir» diye, tarif olunmuştur ki, şıgarda iki akidden biri diğere, iki tarafça dahi ivaz olmak kaydı lâbüddür. İki kimse biribirinin hemşiresini tenaküh etmeğe - tecabüb - itlâk olunur.

[4] Bizim örfümüzde, buna ağırlık ismi verilir. Bazı peşin verilemeyerek cümlesi deftere tesbit edilmekle, peşin olanı (müstevfa) namını alıyor ki, defterde ahz ve istifâ olunmuş diye, gösterilmiş oluyor. İbni Âbidin, ağırlığa eâcim örfünde (destiman) denildiğini söylüyor.

denilir ki, ecel vakti demek olan (son vakit) ile tecil edilmiş bulunan mehir demektir[1]. Bunların tamamı, bir mehri müsemmâdır. İndel-itlâk mütebadir olan mehri müecceldir.

Mehri müsemmâ ikiye inkisam etmek suretinde eşler arasında nikâh kaim iken, zevce mehri müeccelini zevcinden almağa kaadir olamamak ki, alacağını zamanından evvel istemek kabilinden olur. Zevc dilerse verir (onu vermekle, zevcesini boşamış olmaz). Fakat mehri muaccelini almağa kaadirdir[2]. Onu almadıkça, nefsini zevcine temkin ve teslim etmeyebilir[3].

Mehri müeccel, vakti gayette verilmek lâzım gelir. Ondan sonraya da tecil olunmaz[4].

Mehrin hepsini müeccel kılmak dahi sahih olmakla, şu kadar kuruş mehir (müeccel) tesmiyesiyle, vâki olan tezevvüçte, mehri muaccel tesmiye olunmasa, vakti gayette onu, örf ve âdete mebni, istemeğe hak olmaz.

Mehri muaccel ve müeccel akidde tâyin olunduğuna göre, tamamen zevcenin hakkıdır. Ona mukabil, zevcin bir şey istemeğe hakkı yoktur. Tezevvüçten erkek için maksat, teehhüldür. Mala ulaşmak vesilesi değildir. Ancak örf ve âdet dahi riâyeti icap ettirmekle, mehri muaccel, akdin icrasına tehir clunmayarak, ağırlık namiyle, zevc tarafından evvelce verilip, zevce canibinden alınmış bulunmak sûretinde, ona mukabil, kızın çeyizi meyanında zevce müteallik bâzı eşya olmak, mûtad bulunduğundan, zevcesi kendisine çeyizsiz gönderilen kimse, - zifaftan sonra razı olup sükût etmedikçe - istemeğe hakkı olur, denilmiştir.

İster ölüm yoluyla, ister talâkla eşlerin ayrılması zarurî ve çaresiz olduğundan, vefat suretiyle, ayrılışta mutlaka, yâni duhul veya halvet gerek vâki olsun gerek olmasın, mehri misil veya müsemmanın, tamamı lâzım gelir. Zevc vefat etmiş ise, zevce, terekesinden onu alır[5]. Zevce vefat etmiş ise, zevcin onu zevcenin veresesine vermesi, lâzım gelir.

Talâk suretiyle ayrılışta, duhul veya halvet vukubulup bulmadığına bakılır: Onlardan biri vâki olmuş ise, mehri müsemmanın tamamı ve vâki olmamış ise, yarısı lâzım gelir[6]. Mehri müsemmâ, olmadığı takdirde duhul veya halvet vâki olduğuna göre, mehri misil verilir. Onlardan biri vâki olmadığına göre, mutallâkaya - müt'a - itâ olunur[7].

Bu bapta müt'a: Kadın kisvesinden, bir car ve bir entari ve bir baş örtüsünden ibaret, üç parça eşyadır.

---

[1] Son vakit: Mevt yahut talâktan ibarettir.

[2] Erkeğin işine uygun olmayan sagîreyi, babası kocasına teslim etmeden, mehri muaccelini isteyip almağa kaadir olur.

[3] İsteyerek halvet ve hattâ dühul vuku bulmuş olmakla, zevcenin bu hakkı zail olmadığı gibi, nefsini bu sebeple, zevcinden menetmekte olmasından dolayı, kendisi nafakadan dahi, sâkıt olmaz. Hurûcu da zevcin iznine tevekkuf etmez.

[4] Yâni, talâk veya ölüm vukuu ile, edâsı lâzım gelen, mehirde tecil, sahih olmaz. Zeyd, zevcesi Hindi talâkı bayin ile, boşadıktan sonra, Zeydin zimmetinde olan mehri müeccelini, belli müddetle tehir edip hemen ödemese, Hind beklemeyerek, mehrini Zeydden almağa kaadir olur mu? Cevabı: Olur. Ric'î olarak dahi vaki olan boşamada, İddetin sona ermesiyle, mehri müeccel dahi, muaccel olmakla, hemen verilmesi lâzım gelir.

[5] Zeyd, Hindi belli bir ev ve bahçe ve şu kadar eşya, mehri muaccel olmak üzere, tezevvüç ettikten sonra, Zeyd ölse, Hind o ev ve bahçe ve eşyayı almağa kaadir olur mu? Cevabı: Olur.

[6] Mehir, zevceye teslim olunmamışsa zevcin yalınız talâkı ile, onun yarısı, zevcin milkine avdet eder. Eğer verilmiş ise zevcenin onda, esbabı milkten olan kabzı, bâtıl olmamakla, yarısının zevcin milkine avdeti rızâya, yahut hâkimin hükmüne tevekkuf eder. Hakikaten ve hükmen - cinsî münasebetten - evvel vukuu sebebiyle, mehrin yarısını icap eden firkat zevc tarafından gelen firkattir. Gerek talâk ve gerek fesih yolu ile olsun: İlâ Liân, İniniyyet, İrtidâd, zevcesinin islâmı takdirinde, kendinin islâmdan imtina etmesi zevcenin usul yahut furûuna musâheret hürmetini mucip, fiilde bulunması gibi. Firkat, eğer zevce tarafından gelmişse, ona mehrin yarısı dahi verilmek lâzım olmayıp, sâkıt olur: Zevcenin irtidadı, kitabiyye olmadığı halde, zevcinin islâmında kendisine arz olunan islâmdan imtina eylemesi, zevcenin asıl ve fer'ine, musaheret hürmetini mucip bir fiilde bulunması gibi ki, bunlara - tefrik bil-mâsiye - tâbir olunur.

[7] Talâk mut'âsı, tecmîm demektir. Tecmîm, müt'a talâkında kadına verilen şeye, denir.

Onları, kıymet olarak itâ halinde dahi, zevce kabule mecbur olur.

Müt'a, - müftabih kavl üzere - nafaka gibi tarafların hallerine göre olur ki, tarafeyn zengin olduğuna göre, müt'ânın âlâsı, ve fakir olduğuna göre, ednâsı ve orta halli bulunduğuna göre vustası verilir. Fakir zevcin vereceği kıymet, beş dirhem gümüş değerinden aşağı, ve zengin kocanın vereceği kıymet, yarım mehri misilden fazla olmaz.

Nefsini, - duhul ve halvetten evvel - bülûğ hiyârı ile ihtiyar etmiş olan yeni bülûğa ermişin, mehri olmaz.

DÜHUL VE HALVET

Mehri misil olsun, mehri müsemma olsun, bizce onun mûcibi sahih akiddir. Duhul, onun müekkedidir.

Mehir, üç mânânın biriyle, teekküd eder: Duhul, sahih halvet, vefat.

Bu mânâların biri hâsıl olmazdan evvel mehir, vücubü sabit ve şu kadar ki, - sukûtu muhtemel - olup, akidde sıhhat olmadığına göre, - duhulden evvel - vefat dahi vukubulsa, tamamen, ve akidde sıhhat olup ta, - duhulden evvel - talâk vukuunda yarım olarak, sâkıt olur.

Zikrolunan üç mânâdan biri hâsıl olduktan sonra, zevce ve onun vefatı sûretinde, hak sahibi - kimse tenzil veya hibe yahut ibra - etmedikçe, mehirden bir şey sâkıt olmaz.

Duhul: Zevcin zevcesine mukarenetidir[1].

Dârı islâmda - milki yemini olmadan - bir erkeğin bir kadına mukareneti, ikiden hâli olmayıp, - velev min cihetin olsun - meşrû ise, mehri ve gayri meşru ise, haddi (ukubeti) mûcip olur.

Meşrû surette, nikâh şartlarını câmi olmayarak, fâsid veya mevkuf oluverir ise, had sâkıt olur. Mehrin de misil ve müsemmasından en azı lâzım gelir. Nitekim, babında beyan olunur.

Sahih nikâh ile olan, sahih halvet dahi, duhul hükmündedir.

Halvet: Zevc ile zevce izinleri olmadıkça üçüncü bir kimsenin kendilerini göremiyeceğini sandıkları bir yerde yalnız bulunmalarından ibarettir.

Halvetin sıhhati: Zevceynde - vikâ' ve mukarenete - mânî bir hal bulunmamaktır. Mânî, gerek hissi olsun: Hastalık, küçüklük, çelimsizlik gibi[2]. Gerek şer'î olsun: Farz olan namaz, farz olan oruç[3], Alelitlâk ihram, âdet, lohusalık gibi[4].

Yanlarında, erkek ve kadından bir kimse bulunmak, velev ki, bulunan kimse, âmâ veya uyur yahut sabî olsun[5], halvete mânî olduğu gibi, hiç kimse bulunmamak suretinde, zevceynin birinde zikrolunan mânilerden biri, bulunmak dahi halvetin sıhhatine mânîdir.

İnniniyyet, halvetin sıhhatine mânî değildir.

Mücerret halveti sahiha[1] guslü ve şiddetle korunmayı[2], ve kızlığı hürmeti ve mebtûte - o kimseye zevce olmaktan kesilen[3] - hakkında, zevci evvele helâliyyeti ve ric'atı[4] ve mirâsı,

---

[1] Misbâhta mezkûrdur ki, duhul kelimesi - ba - ile sığalandıkta kadın ileilk mukarenetten kinâye olur. Zifaf: Zevceyi zevcine teslimden ibarettir.

[2] Zeyd, Hindi şu kadar para, mehir tesmiyesiyle, tezevvüç ettikten sonra, zifaf vaki olup, lâkin Zeyd mariz olmakla, - vâti - mümkün olamayıp, Hindi boşasa, Zeyd mehri müsemmanın yarısını Hinde verirken, Hind razı olmayıp tamam almağa kaadir olur mu? Cevabı: Olmaz.

Zeyd sekiz yaşında olan kızı sagire Hindi şu kadar para, mehir tesmiyesiyle Amre tezviç ettikten sonra, zifaf vâki olup, lâkin Hind çelimsiz olmakla, - vatt -olmaksızın, Amr Hindi boşasa, mehri müsemmânın yarısını mı, yoksa tamamını mı vermek lâzım gelir? Cevabı: Yarısını.

[3] Oruç: Edâ, kazâ, kefaret, tetavvû dahi olsa.

[4] Sonraki, ikiden mâdâsı, iki tarafta da olabilir.

[5] Maksud mümeyyiz sabîdir. Bulunan şans, mümeyyiz olmayan sabî ise, veya deli yahut baygın olursa, halvete mâni sayılmaz.

mûcip olmaz ise de, nesebin sübutünü ve İddetin lüzumunu ve nafaka itâsını ve mehrin teekküdünü, mûcip olur.

Vefat: Gerek eceli mevûdu ile ve gerek katl veya intihar[5] tarikiyle olsun ve duhul veya halvet, gerek vâki olsun ve gerek olmasın, mehri misil veya müsemmadan, hiç bir şey sâkıt olmamak üzere, onu zevcin zimmetinde, mukarrer kılar[6].

İntihar sûretinde, zevce başkasının memlûkesi dahi olsa hüküm böyledir. (Cariyenin mâliki, ona âid olan mehirden mahrum olmaz).

Eğer cariyeyi, zevci kendine dahil olmadan - mükellef - maliki[7] katl ederse, mehir sâkıt olur. Bu sûrette, malik teslimden evvel, satmış olduğu şeyi itlâf eden, satıcı gibi mübeddeli menettiği için bedelin de men'i ile,[8]cezalandırılır.

Bir kız, birisine yalnız namzet ve nişanlı olmakla, ona zevce olmayacağından, nişan yahut ağırlık (mehri muaccel) namiyle verilen şey, kızın - akidden önce - vefatında, mevcut ise aynen ve istihlâk edilmiş ise, mislen veya kıymeten, istirdat olunabilir[9]. Akidden evvel zevcin vefâtı sûretinde, istirdat hakkı veresenindir[10].

Hediyye namiyle verilmiş olmak suretinde, hibe edilen şey, mevcut ise, istirdat olunabilir. Hâlik yahut müstehlek ise, istirdat olunmaz.

Nişandan sonra, cayıldığı takdirde dahi, hüküm yine böyledir[11].

Kimsenin vilâyeti altında olmayan hürrei mükellefe[12] hakkında, gerek velînin ve gerek yabancı birinin «kendim için, şu kadar para verilmedikçe, nikâh ettirmem» demeğe hakkı olamaz.

Bu yolda alınan şey, rüşvettir, istirdat olunur[13].

Amma, zevcin tezvicin tervici için, vasıta olana vaad ettiği şey, onun çalışması karşılığı demek olmakla, bu hususta, o vasıtaya verdiği ücreti zevc istirdat edemez. (Vaadler, aynen yerine getirilmekle lâzım olur.)

MEHİRDE MUVAZAA, TASARRUF VE TEKRAR

Akidler, sırren bir miktar, veya mehrin cinsi üzerine, ve aşikâr olarak[14] ondan ziyade bir miktar, veya başka bir mehir cinsi üzerine, nikâhı akdetmiş olmak sûretinde, taraflar

---

[1] Sıhhatin kaydi, mehrin lüzumuna göredir. İddet lüzumunda, mezkûr kayıt muteber değildir.

[2] Hakkında, zina isnad edene hadd, ve Zinâ irtikâbı takdirinde, kendisine recm, terettüp etmek üzere muhsin (SAD Harfi iledir) olmak.

[3] Üç talâk ile mutallâka, mânâsınadır. Talâk kitabına bakınız.

[4] Kitabı talâka, bakınız.

[5] Çünkü, kişinin kendi nefsine cinayeti, dünya ahkâmı hakkında, muteber olmadığından, zevcenin intihar etmesi - döşeğinde nefesi tükenerek ölmesi – gibi olur. Hem de, zevce intihar etmekle, kendi veresesinin hukukunu iskata malik olamaz.

[6] Daim! cinnet ile mecnun olan Zeydin, en yakın velîsi baba bir amcası Amr Hindi mehri misil olarak şu kadar para mehir tesmiyesiyle Zeyde tezviç ettikten sonra, Zeyd ölse, Hind Zeydin terekesinden mehri müsemmayı ve mâdâsından hissesini almağa kaadir olur mu? Cevabı: Olur.

[7] Câriyenin katili olan maliki, sabî yahut deli bulunmak gibi, mükellef değilise mehir sâkıt olmaz.

[8] Dürrü Muhtarın nikâhı rakibinde böyle zikr edilmiş olup, Hindiyyede, mehrin sukûtunun hazreti İmamın kavli olduğu, ve imameyn indinde mehrin sukût etmemesi, zikrolunmuştur.

[9] Çünkü, henüz tamam olmamış bir mübadeledir.

[10] Zeyd namzedi olan Hinde, mehri muaccel namiyle bir inek verip, lâkin nikâh akdinden evvel, Zeyd ölse, veresesi ineği Hindden almağa kaadir olurlar mı? Cevabı: Olurlar.

[11] Zeyd Hinde namzet oldukta mehri muaccel namına, Hinde şu kadar eşya gönderip ondan sonra, Hindi tezevvüçten vazgeçse, o eşyayı geri almak olur mu? Cevabı: Olur.

[12] Vilâyet altında olmamak, onun mekşuf sıfatıdır.

[13] Kız tarafı, menkuhayı zevcine teslim ederken bir şey alsa, zevc onu dahi, istirdat edebilir. Çünkü, o dahi, rüşvettir.

[14] Aşikâr mukabili kullanılan (alâniyet) kelimesi rafahiyet gibi tek yâ iledir.

muvazaada, yâni zahirin süm'a[1] olduğunda, müttefik olmadıkça, akdin zahiri muteber olur. Meğer kiaksi ispat oluna.

İmhardan sonra (mehrin tâyininden sonra), geri alınmamak üzere[2] tesmiye olunan mehir, zevcenin milki olmakla, onda tasarruf hakkıdahi, zevcenindir.

Zevc kendisine dahil olsun olmasın, zevcei mükellefe mehrini kocasına - rızâsiyle - bağışlayabilir. Ve bu bapta velîlerden hiç birinin, ne babasının ve ne gayrisinin, itiraza hakkı olamaz. Ölen kocasına dahi, bağışlayabilir. Mehrini, zevcinin veresesine dahi, hibe etse, olur.

Mehir, zevcenin hakkı, ve memlûkeye göre, mevlânın hakkı olduğundan, mevlâ dahi, mükâtip olmayan cariyesinin mehrini, zevcine hibe edebilir. Baba, vilâyeti altındaki - sagire - kızının mehrini kimseye bağışlayamaz.

Zevce mehrini zevcine - bir şart ile - hibe etmiş olduğuna göre, şart yerine getirilirse, mehir hibe edilmiş olur. Şart mevcut olmadıkça, mehir - olduğu gibi - zevceye âit bulunur[3].

Zevce mehrinde bir miktar tenzilât dahi yapabilir.

Bunlar, zevcin kabulüne tevakkuf etmez. Şu kadar ki, onun reddiyle merdût olur.

Zevcede tenzil hakkı olduğu gibi, zevciyyet kaim olmak şartiyle, zevcte dahi, tezyit hakkı vardır. Zevceyn arasında nikâh kaim iken zevcin mehire muayyen miktar ettiği ziyade, zevcenin, ve teakkûl edemeyen sagire olduğuna göre, velîsinin, derhal kabulü ile muteber olup, zevcin vefatında, zevce o ziyadeye dahi, hak kazanmış bulunur[4].

Aradan zevciyyet zâil olduktan sonra, mehire yapılan zam, muteber olmaz.

Tezyit bir şart ile meşrut olduğuna göre, - şart mevcut olmadıkça -ziyade lâzım olamaz.

Mehrin ziyadesi dahi, mehrin aslı gibi, duhul, halvet, vefattan ibaret bulunan, üç mânânın biriyle teekküd eder. Bu meaniden biri bulunmayarak, ayrılış vâki olur, yani zevce duhul ve halvetten önce tatlik olunursa, ziyade bâtıl olup, asıl müsemma yarıya iner ki, ancak mehrin aslının nısfı verilir. Tezyit edilmiş olunandan bir şey verilmez[5].

Marazı mevt, alacaklıların hakkını ve vârislerin hakkını korumak için, hacri mucip olduğundan, gerek zevcenin hibe cevazı ve gerek zevcin mehri tezyit edebilmesi, sıhhat hali ile mukayyeddir. Fakat mehri misil ile tezevvüçten, mariz mahcûr değildir[6].

Babında açıklanmış olduğu üzere, talâkı ric'îde zevceye ricat kâfi olmakla akdin yenilenmesine lüzum olmadığı gibi, mehrin tecdidinin şart kılınmasına dahi lüzum yoktur. Binaenaleyh, ric'î olarak mutallâkaya müracaatte, mehrin tekrarına hacet yoktur[7].

---

[1] Meşmuâta nazaran süm'a; meriyyata göre, riyâ gibidir ki, gösteriş, demektir.

[2] Bu kaydın faidesi, usul okuyanlarca malûmdur.

[3] Zeydin, medhul zevcesi Hind, Zeyde (bana bir cariye alıverirsen mehrimi sana hibe ederim) deyip, lâkin Zeyd câriye almayıp aralarında talâk vukuunda Zeyd bu sözden dolayı, Hindin mehrini vermemeğe kaadir olabilir mi? Cevabı: Olmaz.

[4] Zevcenin vefatından sonra, mehrini tezyit etmek, indel-imam câiz ve imameyn indinde, gayri câizdir.

[5] Yâni, edilen ziyadenin dahi, yarısı verilmek lâzım gelmez.

[6] Zeyd, marazı mevtinde Hindi, şu kadar para, mehir tesmiyesiyle tezevvüç ettikten sonra, Zeyd, fevt olsa, tesmiye olunan mehir Hindin mehri misline müsavi olacak, o mehrin bâliğini, Hind Zeydin terekesinden almağa kaadir olu mu? Cevabı: Olur.

[7] Eğer zevc: «Sana bin kuruş ile müracaat ettim» der ve zevce kabul ederse, câiz olur. Kabul etmezse, olmaz. Çünkü, mehirde ziyade demektir. Zevcenin kabulüne tevakkuf eder.

Talâkı bainde, akid tecdit edileceğinden, mehri müsemmasını vermeden tekrar olarak, tezevvüç ve tesmiye vukubulursa, zevce, neticede her ikisini de almağa hak kazanır[1]. İkinci tezevvüçte, zevceyn yekdiğerini ibra etseler, zevc ikinci mehirden kurtulmuş olabilir.

Talâk vukubulmaksızın, nikâhın tecdidinde - ki ihtiyat zannı ile olan işbu tecdit, lüzumsuzdur - zâit dahi olsa, muteber olmaz. İkinci akit ile, mehrin tezyidi maksut olmadıkça, bir şey vâcib olmayıp, eğer mehrin tezyidi maksadiyle, bir akit daha, edilmiş bulunursa, o halde ikinci mehir muteber olur.

Vefatta, ve duhulden ve o hükümden olan halveti sahihadan sonraki talâkta, tamam mehri misil veya müsemmanın, ve duhul ve halvet olmaksızın, talâkta, mehri müsemmanın yarısının yahut müt'anın lüzumu, sahih akde göredir. Fâsid akid ve diğer tâbirle fâsid nikâh ipka olunamayacağından, onun mufarekatında, eğer duhul vâki olmamış ise, halveti sahiha vukubulmuş bile olsa, mehire dâir hiç bir şey lâzım gelmeyip, duhul vâki olmuş bulunduğuna göre, mehir - müsemmâ değil ise - bâligan mâ belâğ, mehri misil, ve mehir - müsemma ise - ondan ekser olmayan, mehri misil, itâ olunur. Yâni, onlardan hangisi az ise, o verilir. Verilen onun mehri değil, ukru - bud'unun diyeti - dur[2].

FÂSİD NİKÂH YAHUT FÂSİD AKİD VE AHKÂMI

Nikâh akdinin fesadı, şartlarını câmi olmaması iledir. Meselâ, şahitsiz olan, yahut bir şahit huzurunda akdolunan ve yahut yalnız, akde vekil olanların (kendi fiilleri demek olan akde, şehadetleri makbul olmamakla) yalnız onların huzurunda edilen nikâh, fâsid olduğu gibi, muharremat faslında zikrolunan tahrim sebeplerinden biri - ki, mânîi şer'îdir - mevcut iken olunan akid dahi, fâsiddir[3]: Neseben veya rıdaan yakın mahremini almak, zevceynin biri diğerine malik olmak, hürre üzerine başkasının memlûkesini nikâhlamak, menkuhası üzerine onun hemşiresi veya halası misilli yakınını tezevvüç etmek, gayrin iddetlisini ve dört zevcesi olana göre, onların birini boşama iddetinde, beşinci bir kadını nikâhlamak gibi.

Fâsid nikâhın hükmü: Zevceyn, zevciyyet üzere ipka olunmayıp, kendileri ayrılmazlarsa, araları şer'ân tefrik edilmek[4] ve duhul vukubulmuş olmadıkça, mehir ve iddet lâzım olmayıp ve bunlar, - bilfiil muvakaanın - gayriye terettüp etmeyip, eğer duhul vaki olmuş ise, mehir - müsemmâ - olduğuna göre, kadına ondan ve mehri misilden en azı, verilmek ve mehir, müsemma olmadığına göre - baligan mâ belâğ - mehri misil lâzım gelmek ve duhul ve halvete, iddet terettüp etmek[5] ve duhulden mücerret olan, fâsid nikâh ile, musaheret hürmeti sabit olmamak ve o akit, her iki taraf için mirası mucip olmadığı gibi, diğer akde dahi mânî olmamaktır. Nitekim, verilecek misallerden anlaşılacaktır.

Fâsid nikâhta, gerek zevceynin kendi müfarekatları, gerek hâkim tarafından tefrik olunmaları, talâk değildir. Zevceynin kendi ayrılışları mütarekedir. O mütarekeyi onlar - duhulden evvel ve sonra - yapabilirler. Her biri diğerinin gıyabında dahi, müfarekat ve mütareke edebilir. etmedikleri sûrette, ikisinin müvacehesinde, hâkim tefriki, hükmeder.

---

[1] İkinci nikâh iddet esnasında vâki olduğuna göre, zevc onu, ikinci olarak duhulden evvel dahi tatlik etse, zevce, her iki nikâhtan mehirlerin tamamına müstahak olur. İkinci boşanmadan sonraki, üçüncü akid dahi, böyledir.

[2] Budû, kadının tenasül uzvudur.

[3] İbadetlerde ve bir cihetten ibadet olan, munakehatta, fâsid ile bâtıl müsavidir. İddet babında, Dür sahibi: «Bâtıl nikâhta iddet yoktur» diye, onu fâsid nikâha mukabil tutmuş, ve Tahtâvîde, ona misal olarak: Gayrin menkuhasını, bilerek nikâhlamak veyahut nikâhı, akd olunmayacak elfaz ile, akdeylemek, gösterilmiştir. İbni Âbidin, bu bapta verdiği tafsilden sonra, «Fâsid ile bâtıl, İddetin gayride farksızdır. İddet hususunda onların farkı sabittir» demiştir.

[4] Meselâ, zevceyn arasında, rıza sabit olsa, bile araları tefrik edilir. Duhulden evvel ise, mehir lâzım olmayıp, duhulden sonra ise, mehri misil ve müsemmadan az olanı verilir ki, bu, mehir müsemmâ olduğuna göredir. Olmadığına göre, tam mihri misil verilir.

[5] Çünkü, mehrin mucibi, sahih akiddir. Akid sahih olmayınca, duhulden ârî olan halvet, mehri mucip olamaz. İddetin mucibi, sahih ve gayri sahih, halvettir.

Bu takdirde, vukua gelen tefrik veya müfarekat, talâk olmadığından, talâk adedine mahsup olmayıp, mahâl hürmeti bulunmadığına göre talâkın adedi, sahih akdin icrasından sonra vâkî olacak, tatlikten iptida eder.

Fâsid akid, duhulü intaç etmiş ise, o duhul helâl olmamak, ve tâzîri mûcip olmak ile beraber, nikâhın vukuu şüphesine mebni had - ki dünyevî cezâdır - ondan sakıt, ve mezkûr vech üzere, mehir ve iddet lâzım ve gebelik vukuunda, nesep sâbit, olur. Duhul vuku bulmamışsa, bunların hiç birine yer yoktur. Akdin fesadına mebni, bu bapta mehir, yalnız akd ile değil, kadının bud'undan faydalanmış olmakla lâzım olur.

Fâsid nikâhın halvetin sahihası, sahih nikâhın halveti sahihası gibidir ki, bu hususta, halveti sahiha, mehir hakkında duhul makamına kaim olmaz.

Duhulün vukuundan sonra olan tefrikte dahi, kadın iddetli olsa da, talâk mahalli olamaz. Binaenaleyh, zevcin ona üç talâk ikamın da hükmü yoktur. Çünkü, nikâh mahalli olanını ondan sonra, - hullesiz -tezevvüç edebilir. Nitekim, talâk kitabında zikrolunacaktır.

Fâsid nikâhın zikrolunan hükmü mucibince, sahih nikâh ahkâmı onda câri olmadığından, akidlerinin fesadı tebeyyün eden, Zevceynden birinin, ya duhulden evvel veya duhulden sonra, vefatı vukuunda diğerinin zevciyyetinden dolayı, miras talebine hakkı olmadığı[1] gibi, - duhul ve devâîsinden evvel - tefrik vuku bulmak sûretinde, musaheret hürmeti dahi, sabit olamayacağından, zevc fâsit menkuhasının, anasını istinkâh edebilir. Duhulden sonra olan tefrikte, istinkâh edemez.

Sahih nikâh ile menkûhası olduğu, - zevci dâhilinin - tatliki üzerine, nefsini iddeti içinde, diğer zevce - fâsiden - akd ve tezviç eden kadın, iddetinin sonunda nefsini sahih nikâh ile, üçüncü bir zata, tezviç edebilir. İkinci zevc, gelip onu alamaz.

Kezalik, zevcinin vefatının şüyûu üzerine, nefsini iddetini temamladıktan sonra başkasına tezviç eden kadının, eski kocası zuhur ettikte, ikinci zevcin, nikâhının fesadı tebeyyün etmekle, kadın ondan tefrik olunur: Duhul vâki olmuş ise, kadın tefrikten sonra, iddet bekler, gebelik var ise, çocuğun nesebi, babasından sabit olur. Evvelki zevc boşamadığına göre kadın onun zevcesidir. Zevcesini, nikâhı fâsit olan ikinci zevcin, kendisine duhulünden evvel, bulmuş olursa - iddetsiz - ve duhulden sonra bulmuş olursa, hâkimin tefrikinden itibaren başlayan iddetinin, inkızasından sonra, akdin tecdidi olmaksızın, ona izdivaç muamelesi eder.

Kezalik, bir kimse başka beldede iken, kendisine zevcesinin vefatı haber verilerek, onun orada bulunan hemşiresini şu kadar kuruş mehir tesmiyesiyle tezevvüç ve ona duhul ettikten sonra, zevcesi sağ zuhur etse, hemşiresinin nikâhı fâsit olduğu tebeyyün etmekle, ayrılarak ona mehri misil ve müsemmasından az olanını itâ ve iddeti münkazi oluncaya kadar sabr edip, ondan sonra eski zevcesiyle, izdivaç muamelesi eder.

Nikâhı kendisine helâl olan kızın velîsi, onu bülûğundan sonra, kendinin izni olmayarak, nefsine tezviç etmiş olmak sûretinde, nikâh sahih olmadığı gibi, mahcur sabî, velînin izni olmaksızın, bir kadın tezevvüç edip, veli onu reddetmek sûretinde dahi, nikâh sahih olmamakla, zevceye - duhulsüz - mehir lâzım olmaz.

Âtîdeki bapta açıklanmış olduğu üzere, icazete mevkuf olan nikâh dahi, mehir hususunda, fâsid nikâh gibidir. Meselâ: tezvice vekil olan kimse, müvekkilinin tâyin ettiği mehir miktarına, kendiliğinden ziyade ettikte, müvekkil red ve icaze arasında muhtar iken, vâki ziyadeye duhulden sonra vâkıf olsa, muhayyerliği bâkî olmakla, akdi feshetmek sûretinde, zevceye kendi tesmiye ettiği mehir ile, onun mehri mislinden hangisi az ise, onu verir. Duhulden evvel, reddetmiş olduğuna göre, zevce ondan mehir namına bir şey almağa kaadir olamaz.

[1] Zeyd, zevcesi Hindin kardeşi kızı Zeynebi tezevvüç edip, Hind ile cem ettikten sonra, Zeynep, Zeydden tefrik olunmadan, Zeyd ölse Zeynep Zeydden miras alabilir mi? Cevabı: Alamaz.

NİKÂHI RAKÎK

Rakîkin, nikâhının infazı mevlâsının iznine mevkuftur. Ve mükâtip sınıfından mâdâsı hakkında, Mevlânanın nikâh üzerine, vilâyet icbarı vardır.

Bu babı mesaili, şu iki aslın şerhleri ve ferilerinden ibarettir.

Rakîk - ki, ona merkûk dahi denir - sahibi ve memlûkiyyet olandır. Müennesine rakîka denir.

Zevceyi, kendi vârisi öldürmek dahi, böyledir.

Mevlâ, rakîkin malikidir ki, vilâyet faslında geçen, efendi ve hanımdan ibarettir.

(Rakîk) in cemi, ettiba vezninde erikka dır. Envai vardır: Kendisine hiç azat taâllûk etmeyenine kınn ve azadı mevlâsının ölümüne muâllâk olanına müdebbir ve azadı, bir bedel vermesine tâlik kılınmış olanına mükateb ve kısmen azat olup, hürriyetini ikmal için, çalıştırılanına müstes'â denir. Efendisinden çocuk getirdiği sabit olan cariyeye ümmü veled tâbir olunur.

Müdebbirden itibaren, olanlar satılamaz ve hibe edilemez olduklarından, o gibi temellük levazımına mâruz olabilenler, ancak kınn bulunanlardır.

Rikk ve memlûkiyyet, usulde mukarrer olduğu üzere, mâle malikiyyete münafidir[1]. Malın gayriye malikiyyete münafi değildir: Rakîk ele ve hayata ve kana, malik olduğu gibi, nikâha dahi maliktir[2].

Bunlara nazaran, rakik aslî hürriyet üzere ibka olunmuş demektir.

Onun, mevlâsından izni olmadan, nikâhı münakit olur[3]. Şu kadar ki, rekabesine, taâllûk edecek mehrin vücubu sebebiyle, kendi maliyyeti noksan bulacağından, nikâhının infazı, mevlâsının iznine muhtaç olur[4].

Rikk dünyevî kerametlere ehliyyette, halin kemâline dahi münafi olmakla rakik, hür ve gayri hür, iki zevceden ziyadesini, bir arada tezevvüç, edemez.

Rakîkin tezevvüç ettiği kadın hürre olduğuna göre, onun mehri kendine ve cariye olduğuna göre, mehir cariyenin mevlâsına, âit olur. Cariyenin sahibi, cariyesini kendi kölesine nikâhlamışsa, o halde mehire de lüzum kalmaz[5].

Mehir malûm olduğu üzere, maldır, rakîk ise, mala malik olmadığından, onun tezevvücünde, zevcesinin mehri, nafakası gibi, kendi rekabesine muallâk, borç olur.

Tezevvüç eden rakik, vefat ederse, tezevvüce gerek izinli ve gerek izinsiz, ve zevcesine gerek dahil ve gerek gayri dahil bulunsun, zevcenin nafakası, aharda olduğu gibi, sakit

---

[1] Çünkü, kendisi, memlûk yani maldır. Malik dahi olsa, bir cihetten hem âciz ve hem kaadir olmak lâzım gelir. Rakîk, maldan bir şeye - efendisi ona temlik dahi etse - malik olamaz. Rakîkin teserrî edememesi ve efendisi ona, kendi cariyesini ibaha ve o hususta onu mezun dahi kılsa, cariyenin - vikâsı - ona helâl olmaması, buna mebnidir. Onun kefaretleri de ancak oruç tarikine, münhasırdır.

[2] Yed: Hakkan ve sevaben, tasarrufa kendisiyle kudret sabit olan şeydir. Alış verişe mezun olan köle, mala mutasarrıf olur. Rakîk, hayata dahi maliktir ki,hayatının imhasına, mevlâsı dahi malik olamaz. Katili - efendisinden gayri – hür dahi olsa, öldürülür. Rakîk, deme dahi maliktir ki, onun had ve kısas ikrar etmesi, sahihtir.

[3] Dürrü Muhtarın, vilâyet babında ise, gerek erikka gerek sigar haklarında velî, nikâh sıhhatinin şartı olarak gösterilmiştir. İbni Âbidin merhum nifazı, sıhhat ile tefsîr ederek, münafâtın define işaret etmiştir.

[4] Tahtâvînin ifadesine göre, nikâhı mevkuf, beyî mevkuf gibi, tevakkuf halinde, vakti - akidden itibaren, hill sebebi olup, şu kadar ki, vatî ve onun devâîsi gibi, hill - ahkâmı, icazet vaktine tehîr edilir.

[5] İzinli olup ta, bundan dolayı olan borcun ödenmesi başka suretle mümkün olmazsa, kölenin satılması lazım gelir.

olur ki, zevcin vefatında, zevceye iddet nafakası yoktur. Mehir, dahi, istifa mahalli bulunmamaktan dolayı, sakıt bulunur[1].

Vefat etmediği sûrette, mehir ve nafaka, evce sakıt olmamakla, mevlânın izniyle tezevvüç etmiş olduğuna göre, nikâh nâfiz olduğundan, duhul vukubulmuş ise, mehir ve nafaka, rakîkin boynuna borç olur.

Gayette, ve hacet zamanında olanları mevlânın vermesi veyahut rakîki satıp, ve satılamayan sınıftan olduğuna göre, çalıştırıp ödemesi, lâzım gelir.

Nafaka teceddüd ettikçe, rakîkin satışı da, tekerrür eder. Onu, o aybiyle alan[2], zimmetinde nafaka borcu toplandıkça, satmağa mecbur tutulur.

Mehir için, rakîk bir defadan ziyade satılmayıp, rakîkin bedeli, rekabesindeki mehire vefâ etmediği takdirde, bâkisi itkinden sonra kendinden talep olunur.

Akdin butlanı sûretinde, duhul dahi vâkî olmamış ise, ayrılma halinde[3], mehir ne zevce için sabit ve ne zevcin rekabesine müterettip olmaz[4], duhul vaki olmuş ise, köle mehri misil veya müsemma ile - itikten sonra, mütâlep olur.

İzinsiz tezevvüç eden cariye olup ta, mevlâsını akdini icaze etmediği halde - medhul biha olmuş ise fâsid nikâh hükmünde[5], ayrılma sırasında, kendinin mehri misli, veyahut mehri misil ile mehri müsemmadan az olan, kendisine verilir[6].

İcaze: Caiz gördüm razı oldum, izin verdim gibi, söz sarahati ile, olduğu gibi, delâleten ve fiilen dahi olur.

Delâleten icabet: İstihzasız güzel, doğru, ne âlâ etmiş gibi, bir şey söylemektir.

Fiilen icazet: Tamamen yahut kısmen, mehire sevk etmek çevirmek gibi şeylerdir.

Sükût, icaze değildir[7].

Köle veya cariyenin - mevlâsının izni olmaksızın - olan nikâhta, nifazın imtinaı, mevlânın hakkının taallûkuna mebni olup, mânî gidince memnu avdet etmek kaidesince, akdini icaze etmediği rakik veya rakîkayı, mevlâ azat etmekle, akit nafiz olur[8].

Azadın vukuu, mevlânın îtakiyle olduğu gibi, müdebbir köle veya câriye hakkında, mevlânın vefatiyle de olur.

---

[1] Bu da, kölenin, kisbi terk etmemiş olmasına göredir. Çünkü, kazanç mevcut olursa, ödeme imkânı da var demektir.

[2] Almak, bilerek almağa, ve aldıktan sonra bilip razı olmağa şâmildir. Eğer bilmez ve öğrendikten sonra rızası olmaz ise, muttalî olduğu aybinden dolayı, redetmekte haklı olur.

[3] Bu ayrılma, talâk değil mutarekedir. Nitekim, nikâhı fâsidde zikr olundu Hindiyyede, mezkûrdur ki, kın yahut mükâteb veya müdebbir yahut ümmü Veledin oğlu, mevlânın izni olmadan tezevvüç edip, ondan sonra zevceye, mevlânın icazesinden evvel, üç talâk verse, o talâk, nikâhın mütarekesidir. Hakikî talâk değildir. Onunla talâkın adedi, eksilmiş olmaz. Ondan sonra, rakik o kadını - vatî - ederse, had olunur. Mevlâ, o nikâhı, ondan sonra icaze ederse, onun da icazesi kâr etmez.

[4] Bunların biri, izinsiz evlenen cariyeye, ve diğeri köleye aittir ki, izinsiz evlenen cariye olduğuna göre, nikâhı mevlâsının reddiyle bâtıl oldukta, mehire müstahak olmaz. Köle olduğuna göre, rakabesine mehir taallûk etmez, demektir.

[5] Çünkü, nikâhı mevkuf dahi mehir hususunda fâsid nikâh hükmündedir.

[6] Yâni, mehir eğer müsemma değil ise, mehri misil, ve eğer müsemma ise, mehri mislinden ziyade olmamak üzere, o verilir.

[7] Zeydin cariyesi Hind, Zeydin huzurunda, nefsini Zeydden izinsiz Amra tezviç ettikte, Zeyd o mecliste sükût edip ondan sonra, o akde razı olmamakla, Amrdan ayırmak istese, Amr mücerred senin sükût etmekle, âkid nafiz olmuştur, deyip Zeydi men etmeğe kaadir olur mu? Cevabı: Olmaz.

[8] Ve o halde, cariye için, itik hiyârı dahi olamaz. Eğer zevci onu azâddan evvel - vâtî - etmiş ise, mehri mevlâsına - vatî - etmemişse, kendisine âit olur. Köle, başkasının milkine intikal etmek takdirinde ikinci malikin icâzesi dahi, nifazı mucip olur.

Milkiyyet vilâyeti sebebiyle, mevlâ memlûkünü, nikâha cebr edebilir ki, köle veya câriyenin rizalan olmasa bile (cariyede itik hiyarı olmak üzere) mevlânın onlar hakkındaki akdi, nafiz olur[1].

Bundan, rakîkin mükatep sınıfı müstesnadır ki, onlar borçlu hür gibi olduklarından, mükâtep bulunan rakîk ve rakîkanın akdi, kendi rızasına bağlı bulunur[2].

İtik hiyârı, malûm olduğu üzere câriye içindir. Kölede itik hiyârı olmaz. Cariyenin, itik hiyârı, sükût ile bâtıl olmayıp, nikâhı ihtiyar ettiğine dâir olan kavl yahut fiil ile, bâtıl olur. Bilerek - meclisten kıyam -etmekle dahi, bâtıl olur. Câriyenin, itik hiyârı hakkında cehaleti özürsüzdür. Hattâ, kendisinin azat olunduğunu bilse de muhayyerliğini bilmese, azat edildiğini öğrendiği meclisten kıyam etmiş bile olsa muhayyerliği bâtıl olmaz. İtik hiyârı ile olan ayrılma, hâkimin hükmüne dahi muhtaç bulunmaz.

Gerek mevlânanın cebri ile ve gerek rızası ile, evlenmiş olan köle ve câriyenin, rakabesi mevlâsına, ve evli cariyenin müt'ası, münhasıran kocasına, âit olur[3].

Rakabe ve ondaki tasarruf, yine mevlâya ait olmakla, evli köle ve câriyesini, mevlâ istihdam, ve itâk ve temellük levâzımına elverişli olabileni, satar ve hibe edebilir.

Akit sırasında, hür koca kendi sulbünden gelecek, çocuğun hürriyetini şart kılmış olmadıkça, câriyeden gelen çocuk dahi, köle yahut câriye olmak üzere, mevlâya âit olur[4].

Müt'â ancak kocaya âit olmakla, evli câriyeyi mevlâsı artık, istifraş edemez. Ve ona zevcinden mâdâ kimse - talâk îka' - dahi eyleyemez. Çünkü talâk, ancak nikâh sahibine âittir.

Müdebbireye ve ümmü velede dahi şâmil olmak üzere, câriyesini başkasına tezviç eden kimse tebevvüeyi yâni, her şekil ve surette onu istihdam ve istimal etmemeği vâdetmek şöyle dursun, akit esnasında, şart bile kılsa, tebevvüe vâcip olmaz.

Binaenaleyh, câriyesini, yine yanında bulundurup, istihdam edebilir. Zevc, fırsat buldukça, zevcesiyle birleşir. Lâkin, zevc üzerine, nafakanın (taân ve kisve ve meskenin) lüzumu, ancak efendisinin tebevvüü ile olur.

Câriyesi üzerinde, mevlâsının hakkı bâki olduğu için, - tebevvüden sonra - ondan rücû etmesi de sahihtir[5]. O halde, nafaka zevcten sakıt olur.

Kendisini istihdam etmeyerek câriye gelip mevlâsına hizmet etse, ve yahut mevlâ onu gündüzün, istihdam eyletip, geceleri zevcinin evine gönderse, tebevvüe bâki olduğu için, nafaka zevçten sakıt olmaz. (Câriye mahreminin, lüzum ve sukûtu mesaili, duhul ve halvet mesaili müntehasında geçmiştir.)

NİKÂHI KÜFFAR (KAFİRLERİN NİKÂHI)

Kâfirlerin nikâhları sözü müşriklerin ve ehli kitabın nikâhlarına şâmildir.

---

[1] (Vilâyeti milk) ve (hiyârı itk) tâbirleri için, vilâyet babına bakınız.

[2] Onlar küçük dahi olsalar, nikâha cebr olunmazlar. Küçüklerin emri tezviçlerinde, kendi reyleri, itibar olunduğuna nazaran, bu, mesailin en gariplerindendir.

[3] Rakabe ve Müt'â tâbirleri için, Kitab-un-Nikâhın baş taraflarına bakınız.

[4] Zevc mezkûr şartı iddia edip, beyyine olmamak ve mevlâ münkir bulunmak suretinde, kendisine yemin teklif edilir. Bu gibi mahzurlara mebni, câriye, istinkâhı, hürre istinkâhından âciz olan, ehli tevekana göredir. Hürre istinkâhı, elbette efdâldir.

[5] Zevcin istimtâ hakkı, mevlânın istihdamı ile bâtıl olmadığı gibi, Mevlâ nın hakkı, rakabeye taâllûk ettiği için, zevcin hakkından akvâ olduğundan, zevç, nikâhlı memlûkeyi mevlâsının istihdamından meneder.

Zeyd, cariyesi Hindi Amre tezviç ettikten sonra, Zeyd Amre (imkân buldukça, Hinde ezvaç muamelesi eyle) derken, Amr razı olmayarak, Hind ile benim için, evinde bir oda tahliye edip, bundan sonra onu istihdam etme, demeğe kaadir olmadığı gibi, ben Hindi kendi evime götürüp iskân ederim, diye Zeydi, Hindi istihdamdan men'e dahi, kaadir olamaz.

Ehli islâm arasında câiz olan nikâh, ehli küfür arasında dahi câiz ve sahihtir[1]. Sonradan ihtida etseler, yine o nikâh üzere, bulunurlar[2].

Müslimler arasında câiz olmayan nikâh iki nevi olup, ya kişi kendi mahremini nikâhlamak gibi, mahal hürmetine mebni câiz olmaz olur, veyahut akit, şahitsiz olmak yahut nikâhlanan kadın henüz iddet içinde bulunmak gibi, şartın bulunmamasına mebni, gayrı câiz bulunur.

Küffar kendi dinleri üzere, kalıp, islâm hükümlerini talip olmadıkça, halleri üzere metrûk olmakta, zikrolunan iki suret, müsavidir[3].

Dinleri üzere kalmayıp, müslim olmak yahut islâmî hükümleri talip bulunmak takdirinde, iki suret arasında, şu fark vardır ki, birinci surette, zevceynin arası tefrik olunur[4] ve ikinci surette, onları, o nikâh üzere mukarrer kılınır.

İslâmi hükümleri talep hususunda, zevceynin birlikte, talep ve terafuu. tefrik için şarttır. Müslim olmak hususunda, Zevceynden yalnız birinin islâm olması, kâfidir.

Sayd ve Zebâyih kitabında geçtiği ve muharremat faslında dahi açıklanmış olduğa üzere, dinî mübîni İslâma karşı, milleti vahide, sayılan küfür envai, nikâh ve zebayih babında, ehli kitap ve ehli şirkten ibaret olmak üzere, ikiye ayrılıp, ehli kitap ile ehli islâm arasında - erkek müslim olmak şartiyle - gayri sahih, ve ehli şirk ile ehli islâm arasında izdivaç - kat'iyyen - gayri sahih olduğu gibi, müslimenin, ne müşrik ve ne kitabî, bir gayri müslim veya dinsiz ile, izdivacı dahi, ne iptidaen, ne de ipkaen câiz değildir[5].

Buna binaen, ehli şirk olan Zevceynden biri müslim - muhtedî -oldukta, diğerine islâm arz olunur[6]. Eğer o dahi, müslim olursa, aralarındaki nikâh - zevce zevcin mahremi olmadığına göre - bâki bulunur. İslâmı kabulden imtinaı halinde[7] ise, araları tefrik olunur.

İslâmı beyan sırasında sahih olanın, arz esnasında imtinaı dahi sahih olduğundan, temyiz sahibi olmak şartiyle, sabî ve sabiyyenin dahi bu hususta hükmü birdir. Mâtuh dahi, mümeyyiz sabî hükmündedir. Gayri mümeyyiz sabînin, temyiz edebilecek yaşa, yani dinleri teakkûl edebilecek vakte gelmesine intizar olunur. Mecnunun ifakatine intizar olunmayarak, ebeveynine arzı islâm olunur. Onlardan biri islâmı kabul ederse, mecnun ona tâbi olarak müslim sayılıp, nikâh - mahalli hürmet olmadıkça - olduğu hal üzere kalır. Hiç biri, islâmı kabul eylemezse, araları tefrik olunur. Mecnunun eğer anası ve babası yok ise, hâkim, onun tarafından müslim veya zimmî bir vâsî ikame ederek, firkati ona hükmeyler.

Ehli kitaptan olan zevcin, zevcesi müslim oldukta dahi, meselenin hükmü budur ki, zevcenin islâmı sûretinde, gayri müslim zevc dahi, müslim olursa, nikâhın tecdidine hacet

---

[1] «Sahih değildir» diyen, imam Malik hazretlerinin sözünü Tebbet sûresindeki «vemraetuhu = karısı» kavli kerimi, reddeder ki, müşrik olan ebû Lehebin müşrik olan nikâhlısına karısı buyurulmuştur.

[2] Onların nikâhının sıhhatine, şu mesele dahi teferru eder ki, tahtı müslimde bulunan nasraniyyeyi zevci olan müslim, üç talâk ile tatlik edip ondan sonra mezbure kendi gibi bir nasrani ile evlenip, ona medhule olduktan sonra, talâk veya vefat ile ondan ayrıldıktan ve iddetinin icrasından sonra, evvelki zevci olan müslime, nikâhla avdet edebilir.

[3] Yahudi tâifesinin dinlerinde, kardeş kızını almak câiz olmakla, Yahûdi Zeyd, kardeşi kızı Yahudi Hindi tezevvüç eylese, Zeyd ve Hind hâkime müracaat etmedikçe, Hind Zeydden tefrik olunur mu? Cevabı: Olunmaz.

[4] Yahudi Zeyd, zevcesi Hindin kız kardeşinin kızı Zeynebi, Hind üzerine tezevvüç ve Hind ile cem ettikten sonra, Zeyd islâm olsa Zeynep Zeyd'den tefrik olunur mu? Cevabı: Olunur.

[5] Zimmî Zeyd, müslime Hindi tezevvüç eylese, Zeyde ne lâzım gelir? Cevabı: Şediden tazir olunup tefrik olur. Kadın bilerek varmış ise, o da, ukubet görür. Arada vasıta olan, erkek veya kadın dahi ukubetlenir. Zimmî bununla, ahdini bozmuş olmadığı cihetle, katlolunmaz.

[6] İslâmın arzı: İcbar edilmeyerek, müslümanlık kendisine teklif olunur.

[7] İmtinaı tasrih etmek sûretinde, arzı islâm hususu, tekrar edilmeyerek, araları tefrik edilir. Eğer arz edildikte, bir şey söylemeyip sükût ederse, hâkim ona, arzı islâm hususunu, üç kerreye kadar tekrar eder, mücerret susmak, imtina sayılmaz.

olmayarak, onlar nikâhları üzere, ipka olunurlar. Zevc müslim olmadığı ve kendisine hâkim tarafından arz olunan islâmı da kabul etmediği sûrette, araları tefrik olunur[1].

Tefrikten evvel vefat vukubulursa, mehir vâcip, ve küfür mâniası dolayısiyle, tevarüs sâkıt olur.

Ayırmak, hâkimin fiili olup, hükme muhtaç olan firkatte, tarafların huzuru şart olmakla, kocası başka beldede iken şerefi islâm ile müşerref olan, gayri müslimenin zevci hazır olup, kendisine İslâm arz olunmadan araları tefrik olunamaz.

Firkat, sırf islâm ile değil, arzdan sonra islâmdan ibâ (çekinmek) ile olacağından, gayri müslime zevcenin, islâmı üzerine, gayri müslim zevc ibâ etmeksizin (meselâ bir gün sonra müslim olmakla) aralarındaki zevciyyet zâil olmaz[2].

Arz halinde, zevcin islâmdan imtinaı, talâkı bâindir. Hem, talâk adedi onunla eksilmiş olur ve hem de zevc ondan sonra, müslim dahi olsa, ric'ate sahip olmayıp, zevciyyetin onlar arasına avdeti, yeni nikâha muhtaç bulunur.

Mümeyyiz sabînin, ve mecnuna göre ebeveynden birinin imtinaı suretinde, hâkimin tefriki dahi, talâktır.

Kitabiyye olmayan zevcenin, islâmdan imtinaı, talâk değildir. Çünkü, kadın tarafından talâk olmaz. Hâkim nikâhı fesheder.

Kitabiyye olan kadının zevci müslim olmak sûretinde, nikâh bâki olur[3]. Velev ki, mecûsiyye veya veseniyye iken, zevcin islâmı üzerine Yahudi veya nasrani olmak gibi ehli kitaptan olsun.

İslâmın arzı hususu, dârı islâmda mümkün olabileceğinden, zevceyn ehli şirkten olduklarına göre, onlardan her hangi birinin, ve ehli kitaptan olduklarına göre, zevcesinin islâmı, ehli İslâmın vilâyet altında olmayan, darı harpte vukubulmuş olursa, diğerine islâmı arz etmek - ikisi beraberce burada bulunmadıkları için -[4] mümkün olmamakla, onun küfür üzere bekası takdirinde, aralarında firkat, vukuu, kadın gebe ise, doğurmak ve gebe olmayıp ta, - âdet gören kadınlardan - olduğuna göre, üç âdet görmek ve - âdet görmemekte ise - üç ay geçmek zamanına, gecikir. Bu müddet geçmedikçe, onlar yekdiğerinden ayrılmış olmayıp, o zaman güzeran ederse, diğeri islâmdan - arzdan sonra - imtina etmiş sayılır ki, ayrılmak şartı olan - müddet geçmesi - firkat sebebi olan, imtina makamına ikame olunmuş demektir[5].

---

[1] Dokuz yaşında olup, dini teakkûl eden sagîr Zeydi Nasrâninin zevcesi Hind, şerefi islâm ile müşerref olup, sonra Zeyde dahi, islâm arz olunup, imtina eylese, Hind Zeydden tefrik olunur, bülûğuna intizar olunmaz. Zimmî Zeydin zevcesi, Nasrani Hindden doğmuş oğlu, Amr mecnûnun zevcesi Nasranî Zeynep, şerefi islâm ile müşerref oldukta hâkim, Zeyde ve Hinde islâm arz ettikte, Zeyd İslâma gelse, Zeynep Amrdan tefrik olunmaz ve Amrın babası Zeyde tâbi olarak, islâmına hükm olunur. İslâma gelmeyip imtina eylerse, hâkim Zeynebi Amr'dan ayırır.

[2] Nasranî Zeydin zevcesi Nasrânî Hind, şerefi islâm ile müşerref olduktan sonra, hâkim tarafından Zeyde islâm arz olunmayıp, Zeyd küfür üzere iken, Hind üç âdet görse, onların arasında ayrılıp vâkî olur mu? Cevabı: Olmaz.

Bu sûrette Zeyd ile Hindin aralarını islâmdan imtinaı ile hâkim tefrik etmiş değil iken, Hind nefsini, müslim Amre tezviç eylese, bu akid sahih olur mu? Cevabı: Olmaz.

Bu surette Hind nefsini, Amre tezviç ettikten sonra, Zeyd şerefi islâm ile müşerref olsa, hâlen Zeyd, Hindi hâkime tefrik ettirip, Hind ile izdivaç muamelesine, kaadir olur mu? Cevabı: Olur.

[3] Zimmî Zeyd, şerefi islâm ile müşerref oldukta, zevcesi Hind, İslâma gelmese, Zeyd nikâhı yenilemeden Hind ile muamelei zevciyyeye kaadir olur mu? Cevabı: Olur. (Hind, Zeydin mehariminden olmamak şartiyle.;

[4] İkisinin de orada olmasına veyahut birisinin orada ve birisinin burada bulunmasına şâmildir.

[5] İslâmın arzı mümkün iken, bu olmaz. Meselenin hükmü, gayri medhul biha zevce hakkında dahi câri olmakla, mezkûr müddet, iddet değildir. Eğer iddet olsa,- medhul bihaya - muhtas olmak lâzım gelirdi.

Zimmî olmayan küffâra göre, zevceyn arasında dareynin tebâyünü, zıddiyet ve firkat sebebidir. Çünkü, dârı harp ehli, bize mukabil ölü hükmündedir. Diri ile ölü arasında ise, zevciyyet kalmaz.

(Dareynin tebâyünü) iki dârın tebâyünü demek ise de, murat dârı harp ehlinden olan Zevceynden birinin (zevcin) orada ve diğerinin (zevcenin) burada - rücû çaresi olmaksızın - bulunmasıdır: Gerek seby ve istirkak olunarak[1], dârı İslâma ithâl edilmek veyahut, müslim veya zımmî olarak kendisi çıkıp gelmek tarikiyle, gerek kendi istek ve arzusu ile buraya, geldikten sonra, ihtida veya İslâmın zimmetini, kabul ederek kalıp, bir daha dârı harbe dönmemek üzere, dârı İslâma yerleşmek suretiyle, olsun.

Birinci surette, o kadın teserri veyahut azat edilerek, tezevvüç olunmak câiz olduğu gibi, ikinci sûrette dahi, gebe bulunmadığına göre, iddetsiz bâyin olduğundan hemen, ve gebe bulunduğuna göre, (iddet için değil, rahmi gayrin hakkı ile meşgul bulunduğu için) doğumdan sonra, tezevvüç olunmak câiz ve helâl olur.

Amma, dârı İslâma aman ile gelen ve kendi din ve tabiiyyetinde kalan evli kadın, burada - rücu etmek üzere - bulunduğu için, zevcinden muvakkaten cûdâ olmakla, kocasından ayrılmış demek olmadığı gibi, gerek isteyerek ve gerek istemeyerek, dârı İslâma - beraber - gelmiş veya getirilmiş ve rücû etmek kayt ve şartiyle burada kalmış bulunan, zevceyn dahi, yekdiğerinden mufarık olmadıkları için, zevceyi zevcinden ayırıp almak câiz olmaz.

Zevceyn arasında ayrılmayı icap ettiren, seby değil, belki hakikaten ve hükmen dâreynin tebâyünüdür.

Dâreynin hakikaten tebayünü: Zevceynin şahıslarının uzak bulunmaları, yâni birbirlerinden ayrı düşmeleridir.

Hükmen tebayünü: Onlardan birinin dahil bulunduğu dârı islâmda - rücû tariki üzere - bulunmayıp, belki - karar tariki üzere - bulunmakta olmasıdır. Hattâ, dârımıza aman ile giren harbî hükmen kendi darında, demek olduğundan, onun zevcesi, kendisinden bâin düşmez. Meğer ki, kendisi zimmeti kabul etmiş ola.

Müslimin, kitabiyye ile izdivacı câiz ise de, müslim zevcenin - irtidat ile - kitabiyye olması, kitabiyye zevcenin, müşrike veya dinsiz olması misilli, gayri câizdir ki, o halde, onların zevciyyeti kalmaz.

İrtidat: İslâm dininden dönmektir. Hangi dine dönerse dönsün, isterse dinsiz olsun, dönen erkek ise (mürted) ve kadın ise (mürtedde) diye isimlendirilir[2].

Mürtedin hükmü, katl ve mürteddenin hükmü, İslâma gelinceye değin hapis olunmak ve mürted evli ve mürtedde kocalı ise, aralarındaki nikâh derhal bâtıl olmaktır.

Zevceynden birinin - neuzü billâhi teâlâ - irtidadı, âcilen fesihtir ki talâk sayısı eksilmiş ve hâkimin hükmüne mütevakkıf olmaz.

Zevce - medhûl biha - olduğuna göre, irtidat eden, gerek o, ve gerek zevc olsun, mehri müsemmanın tamamı veya mehri misil ve iddet nafakası lâzım olur[3].

Hükmen olsun - medhûl biha - olmadığına göre, eğer irtidat, zevcte vâkî olmuş ise, yarım mehri müsemma veya müt'â lâzım gelir.İrtidat, eğer zevcede vâkî olmuş ise, mehir hakkı sâkıt olup, iddet olmadığı için, nafaka da, lâzım gelmez.

---

[1] Sebyi; sürüp götürmek, istirkak: rakîk=köle edinmektir. Keşşafta mezkûrdur ki, bu mesele, ve bir de, yemîni-lâğv meselesi, Hasan Basri hazretlerinden, sorulduğu vakit, orada bulunan meşhûr şâir Ferazdak, bu hususta okuduğu şiir ile müşarünileyhin takdirini kazanmıştır.

[2] Redde, irtidaddan isimdir. Şuuruna sahip olmayan sarhoşun, irtidadına itibar olmadığı için, zevcesi istihsanen bain düşmez.

[3] Âdet görenlerden ise, (hürre olmak şartiyle) üç âdet, ve sagire yahut âdet görmemekte ise, üç ay ve gebe idiyse doğurma ile iddet sona ermiş olur. Hürre değilse gebeliğin gayride iki âdet veyahut bir buçuk ay bekler. Eğer zevce – irtidaddan sonra - iddeti içinde vefat eylerse, zevç ona istihsanen vâris olur.

Zevceyn ikisi, bir anda mürted olup ondan sonra, yine bir anda, müslim olurlar ise, aralarındaki nikâh bâki olur. Eğer biri, diğerinden evvel müslim olmuş olursa, nikâh fâsit olup, kadın bâin düşer[1] ve islâmda, geç kalan zevce olduğuna göre, - duhulden evvel[2] - ise, mehir lâzım gelmeyip, zevc olduğuna göre, yarım mehir veya müt'â lâzım olur[3].

Mürtedin zikrolunan hükmü mucibince, dini islâmda nikâh, iyman üzerine müessis olmakla, iymam ihlâl eden şeyler, hem de nikâhı mühildir. Dini zarûretlerden olan yâni, dini mübince, sübûtu kat'î surette malûm bulunan hususlardan birini, meselâ emri âhireti ve namaz ve oruç... gibi, farzları inkâr veya bunlardan birini istihfaf etmek, ve mushaf ve kâbe ve şeriat ve mescit misilli dinî muhteremattan birini hakîr görmek, küfürü mucip olduğu gibi, - bilâ zaruretin - küfür alâmeti olan şeyi kullanmak ve kefere ile, el tutuşup, onların âdetleri ve âyinleri üzere, hora tepmek ve «sin, kaf» maddesiyle din ve îymana sövmek dahi fetva kitaplarında, müslimden suduru küfür, ve tecdidi iymanı ve tecdidi nikâhı mucip olan, şeylerden olmak üzere, mezkûrdur.

(Ben şer'a gitmem), (Ben fetvâ bilmem), (Benim şeriat ile işim yoktur, ben işimi kanun ile görürüm), sen müslüman değil misin? diyene cevaben - yanılmış olmayarak - «Değilim» demek, Ali Efendi fetâvâsında ve: helâlinden ye, diyene: «Bana haram daha sevgilidir», sen Allahtan korkmaz mısın? diyene, cevaben «Ben müslim değilim, Allahtan dahi korkmam», kendisine: Beş vakit namazı edâ eyle, belki bu marazdan halâs olursun, denilen hasta: «Ben böyle hasta iken, ne namaz kılarım, ne Tanrıya minnet ederim, bugünden sonra, şeytanlara minnet ederim, zevcinden talâk isteyen kadın, emeline nail olamamak üzerine «Allahu teâlâ şanuhû sağlıkla, tatlîki erkeklere tahsis etmeyeydi, ne fena etmiş» demek, Behçetül-fetâvâda o cümleden olmak üzere, tasrih olunmuştur.

Mürtede, hiç bir kadın, ve mürteddeye, hiç bir erkek, inkâh ve tezviç olunmaz. Nitekim, muharremat faslında zikrolunmuştur.

Çocuk, rikkiyyet hususunca valideye[4] ve din hususunca ebeveynin hayırlısına tâbidir[5]. Kitabiyye ile evlenen, müslimin sulbünden gelen erkek ve kız evlât, hep müslim oldukları gibi, Zevceynden birinin islâmı suretinde dahi, arada küçük çocuk mevcut[6], ve yahut diğerine islâm arz olunmadan veya arz olunduktan sonra, çocuk doğarsa, hükmen olsun, - dârın ittihadı - şartiyle, müslime tâbi olur[7].

Çocuğun, müslim olan ebeveyninin biriyle beraber, dârı islâmda ve yahut dârı harpte bulunması, dârın - hakikaten - ittihadıdır. Yalnızca dârı islâmda bulunması da, dârın hükmen ittihadıdır. Çünkü, onun müslim olarak, dârı harpte kalan babası yahut validesi, hükmen, dârı islâm ehlindendir. Amma çocuk, dârı harpte olup ta, burada kalan babası müslim olursa, çocuk ona tâbi olamaz. Çünkü, müslim olarak dârı islâmda bulunan vâlidi, dârı harp ehlinden kılmak mümkün olmadığı gibi, dârı harp, ehli islâm hükmünde olmamak hasebiyle, oradaki çocuğu, buradaki vâlidine tâbi kılmak dahi, mümkün olamaz[8].

---

[1] Birinin, islâmından sonra, diğerinin islâmdan imtinaı gibi.

[2] Çünkü, duhulden sonra mutlaka bir şey sâkıt olmaz.

[3] Yarım mehrin lüzumu, mehri müsemma olduğuna ve mütanın lüzumu müsemma olmadığına, göredir.

[4] Nikâhı rakîk faslına bakınız.

[5] Çocuk, cedde tâbi olmaz ve onun islâmı ile müslim sayılmaz, velev ki, babası vefat etmiş bulunsun.

[6] Büyük çocuğun islâmı, kendi ihtiyarına bağlı olduğu için, çocuğun sıfatı, küçüklüktür.

[7] Çocuğun ebeveyninden müslim olanına tâbiiyyeti, gerek âkil ve mümeyyiz olsun ve gerek olmasın, çocukluğu müddetincedir. Âkilen bâliğ veya binefsihi müslim olmadıkça, tabiiyyeti kesilmez. Eğer mecnun olarak bâliğ olursa, tâbiiyyetiyine devam eder.

[8] Mezkûr surette, ne hakîkaten ve ne hükmen ittihadı-dâr olmadığı için, veled, müslim vâlidine tâbi olamayarak, onun – indel istilâ - sebyi sahih olur.

Çocuk, dînen ebeveyninin hayırlısına tâbi olmak kaidesinde, ehli kitap ile ehli şirk arasında, doğan çocuk kitâbidir. Müslim için onun zebîhasını yemek ve kız olduğuna göre, onu tezevvüç etmek câiz olur.

Yahudi ile Nasrânî arasında doğan çocuk, Yahudidir[1].

KASM

Erkekler evlenmiş oldukları kadınlar ile, iyi geçinmeğe memur olmakla beraber, hür olanlara göre dördü, ve erikkaya göre ikiyi tecavüz etmemek üzere, müteaddit zevce, tezevvücüne de mezundurlar.

Müteaddit zevce edinmeğe müptelâ olanlar[2], onlar arasında adalet etmekle mükelleftirler.

İşte kasm: Nikâhlıları arasında adâlet ve müsavat icrasından ibarettir. Birden ziyade karısı olanlar hakkında, bu da başka bir vâciptir:[3]. Zevc onları sohbet ve muvanesette bulundurabilmek için, beraberce beytutette[4], müsavi tutar. Aralarında müsavat üzere, birer veya ikişer ... gün veya gece, tâyin ederek, her biriyle - nöbetleşe - beraber bulunup, ünsiyet eder. Hiç birinin nöbetini, diğerine geçirmez.

Nöbet müddet ve miktarını ve nöbetin başlangıcını tâyin vazifesi, kocaya aittir.

Zevcelerden biri, kendi nöbetini ortağına bırakabilir. Bıraktıktan sonra, yine isteyebilir. Zevc, onlardan birinin nöbetinde, izni olmadıkça diğerine gidemez. Meğer ki, hastalığı cihetiyle, iyadetine gitmiş olsun. Marazı şiddetlenirse, iyi oluncaya kadar kalabilir.

Onlardan birinin nöbetinde, zevc hastalanıp kalırsa - iyileştikten sonra - diğerinin nöbetinde dahi, o kadar kalmak lâzım gelir. Zevc, eğer onların bulunmadığı bir evde, hastalanmış ise, her zevcesini kendi nöbetinde yanına çağırır.

Kasm işinde, zevcenin bâkiri ve seyyibi, eskisi ve yenisi, genci ve ihtiyarı, müslimesi ve kitabiyyesi, âdetlisi ve lohusası, sıhhatlisi ve hastası müsavidir.

Zevcin bu hususta, hiç bir veçhile, itirazı makbul olmaz..

Müsaferette kasm yoktur. Zevc dilediği zevcesiyle müsaferet eder. Münasip olan, kurrâ atmaktır. Hasta zevc, iyileştikten sonra, yine nöbetine müsavat üzere riayette bulunur. Diğerlerinin: «müsaferet ettiğin ile bulunduğun müddet kadar, şimdi bizimle bulunmalısın» demeğe hakları olmaz.

Seferî olmadığı zamanda, zevc, nöbet tertibinden evvel, zevcelerinden birinin yanında, bir çok müddet bulunmuş olur da, diğeri dâva ederse, hâkim bundan böyle müsavata riayet etmesini, zevce emr ve tenbih eder. Müsavata riâyette bulunmayan zevc hapisten gayri sûretle, tâzir olunur.

Kasm: Nikâhlılar arasında, müsavat icrasından ibaret olmakla, serârî (odalıklar) arasında, kasm lâzım değildir[5]. Menkuhaların biri başkasının memlûkesi bulunmak sûretinde, hürre ile onun arasındaki nöbet dahi, müsavat üzere değildir.

Nikâhı rakîk faslında mezkûr olduğu ve usulde mukarrer bulunduğu üzere Rikkiyyet, helâliyyet ve onun ferîleri gibi, keramatı dünyeviyyeye ehliyette, halin kemâline münafîdir: Hill hususunda, rakîk kâmilül-hâl olmadığından, ikiden ziyade zevce alamadığı,

---

[1] Aksini, söyleyen de var.

[2] Zimahşerî, «Dalgalar içinde yüzenler mi, yoksa müteaddit kadınla evli olanlar mı bedbahttır, bilemem.» demiştir.

[3] Murafaada, hâkim kasmı zevce emr eder. Bu hükümden sonra, kasm etmeyen zevc, tâzir ve ukubet olunur.

[4] Burada, mekûl ve melbus ve süknanın ziyadesi, nafaka babındaki ifadeye muhaliftir ki, orada - müftâbih kavl - nafakanın, zevciyyet haline göre, muteber olmasıdır. Fakir zevce ile ganî zevcenin nafakası bir olmamak lâzımdır.

[5] Müteaddid nikâhlısı olan kimse, onları kendi rızaları olmadıkça, bir evde bir araya getiremez. Bu bapta dahi, odalıkların rızası aranmaz. Odalık ile ceminde zevcenin dahi rızasına bakılmaz. Çünkü, câriye, evin eşyası menzilesindedir.

ve hürre üzerine, câriye nikâhlanamadığı gibi, hillin ferilerinde dahi, rik ehli kâmilül-hal olamadıklarından, câriyenin iddeti iki âdet veya mukadderin yarısıdır. Talâkı ikidir. Kasmda, cariyenin hürre ile hakkı, üçte birdir. Üçte iki de hürrenindir.

Kasm, zikrolunduğu üzere, elde olan işlerde, vâciptir. Muhabbet gibi, elde olmayan işlerde, ve neşâtı mutevakkıf bulunan hususatta, kasme riâyet vâcip değildir[1]. Zevce, hükmen vâcip olan, zevcesiyle zevciyyeti müddetinde bir kerre - muvakaa - etmektir.

ZEVCENİN HUKUKU

Zevcesine hüsnü muamele ve muaşeret etmek, zevc üzerine, ve zevcin şer'â muvafık olan emirlerine itaat eylemek zevce üzerine, vâciptir. «Onlara hayır dileyin.»(Nisa: 19) kavli kerimiyle «Onlarla iyi geçinin.» hadîsi şerifi, kocalar üzerindeki vücûbe delîl olduğu gibi kadınlar üzerindeki vücûbe dahi, âtîdeki hadîs delildir ki, «Bir kimsenin bir kimseye, secde etmesini emredici olaydım, kocasına secde etmesini, kadına emrederdim» buyurulmuştur.

Zevc, zevceyi «Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler.» (Nisa: 34) kavli kerîminin gösterdiği ricalin şânı veçhile, himaye ve infak eder. Zevce dahi, onun malına mukayyet ve menziline mülâzım olup, izni olmadıkça, bir yere çıkmaz ve zevcinin malından, ondan izinsiz, kimseye bir şey vermez.

Nûr sûresinin otuzuncu âyetindeki emri celil ile, her müslim ve müslime, gözlerini ve avret mahallini, haramdan hıfz ile, memur ve memuredir. İffet ve mesturiyyeti muhafaza, farzı ayndır.

(Fes-sâlihâtü kanitâtün) kavli kerîmince, kadının salihası kanitesidir ki, zevcine mutî olanı, âsî ve hâin olmayanıdır.

Kitabın mukaddemesinde geçen ve meâli «Dünya hep metâdır, metâın da hayırlısı saliha kadındır ki, zevci kendisine nazar ederse, kadın onu mesrur eder ve zevcinin emrine itaat eyler ve gaybubetinde onu kendi nefsince ve zevcinin malını hıfz ve siyanet eyler.» hâdîsi şerifi hükmünce, insan ancak, saliha kadın ile evlenirse bahtiyar olur. Ve diğer bir hadîsi şerif mealince dahi, «Saliha kadın ve salih mesken ve salih binek, kişinin bahtiyarlığından, ve kötü kadın ve kötü mesken ve kötü binek, kişinin bedbahthğındandır.»

Zevcin zevce üzerindeki vilâyeti, tedîbiyyedir: Zevcesinin münasip görmediği, tavr ve sözünü, zevc terk ettirebilir, rızası olmadıkça, malı hakkında tasarruf ve mücadele edemez.

Zevc, zevcesini, zevciyyet muâmelesinden başka bir şeye, cebr edemez.

(Taharet) halinde, onu cebr edebildiği gibi, kendi nefsi için tezeyyüne ve «müslime olduğuna göre[2]» Hayiz ve nifastan ve Cünüplükten temizlenmeğe dahi, cebreder.

Zevc, zevcesini, bunlar için tâzir[3] edebildiği gibi, namazı terk etmesi üzerine dahi, tâzir eder[4].

Namazın gayri olan, ferâizin terki dahi, namaz gibidir.

Sarımsak veya çiğ soğan yemek ve tütün içmek gibi, kokusundan ezâ duyduğu şeyi yememesini ve kullanmamasını dahi, zevcesine emredebilir.

---

[1] Bütün menfaatlarda, müsavatı gözetmek müstahaptır.

[2] Muharremat faslında, kitabiyyenin istinkâh ve teserrisinin cevazı bahsinebakınız.

[3] Tâzir, tekdirden ibaret olmayıp haddin dûnunda olan tediptir.

[4] Bir kavle göre, zevcin onu tâziri, süslenme gibi nef'i kendine ait olan hususlardadır. Menfaati zevcenin kendisine ait olan şeylerde, onu tâzir edemez. Hindiyyede mezkûrdur ki, zevcesi namaz kılmaz olan kimse, mehrini ifaya kaadir olmasa bile, onu boşamak vardır. Dili uzun ve ezacı, yahut namazı târik olan, zevcenintalâkı vâcip değil, müstahaptır. Hazreti İbni Mes'uddan (radiyallahu teâlâ anhu) mervidir ki, müşârünileyh, mehri zimmetinde olarak, Cenabı Hakka mülâki olmaklığım namaz kılmayan bir kadın ile, muaşeret etmekliğimden hayırlıdır, demiştir.

TESETTÜR VE KADIN

Kadınların mesturiyyetleri, kendilerini siyanet ve haklarında, şeref ve siyadettir[1]. Onun zıddı, iptizal ve mehanettir[2]. Çünkü, inas, zükûrun tecavüz yeridir. Tecavüze mâruz olmak kadar zillet olamaz. Kadının izzeti, iffetindedir. İffetinin mertebesi de, göreceği tecavüzden, tebaüdü nisbetindedir. Bu tebâüd için dahi, ihticaptan eslem yol yoktur.

İhticap ve mesturiyyetin nevi ikidir: Biri hane içinde ihticaptır ki, kadın kısmı evi içinde, zevcinin ve mahremlerinin gayriyye, aralarına katılıp görünmemektir. Diğeri, hane dışında ihticaptır ki, kimseye görünmemek üzere, yüzünü ve baştan ayağa kadar, bütün endamını ve hattâ elbisesini, örtmek ve gizlemektir. Bunun zıddına (tekeşşüf) ve bunun ifratına (tebezzül) tâbir olunur.

Kadınlar, tekeşşüften ve tebezzülden, ve ricalin iştahlı gözlerine dar örtülerle, arzı endam etmekten memnûdurlar. Yüzlerini ve ellerini ve hattâ ayaklarını, namazda açık bulundurabilirler. Ve lâkin, zaruret olmadıkça, mahrem olmayana bunları dahi gösteremezler. Sokakta yüz açmak ve elbisesinin kolunu veya eteğini, örtüden çıkarmak, şer'în emrine muhaliftir. İhticap, emri Kur'anîdir. Onda tehavünün vebali, büyüktür. (Yüz namahrem değildir) tâbiri, salât hakkında olmaktan gayride galattır.

Setri avret, erkekte ve kadında, eskidir. Arap kadınları, dîni mübînden evvel hattâ sadri islâmda, endamını setr ederek, erkeğe muhalit olup, başlannda bir örtü bulunur, ve fakat bir çoğunda, kayıtsızlıkla, yaka açığı ve kol bileziği görünür ve örtü içinde olanlar bile, yürüyüp yere ayak vurdukça, bacaklanndaki hâlhâllerin mevcudiyyeti, ihsas olunur idi.

Sûrei celîlei ahzap ile nâzil, hicap âyetinde, bunlar nehiy ve kadınlar erkekle ihtilâttan men olunarak - örtü altında - siyanet kılındılar. Ziynetleri cümlesinden olan elbiselerini dahi, erkekten örtmeğe memur olarak, bürgü ve çarşaflar içinde bulundular ve yüzlerine peçe çekip, yalnız gözlerini açık bulundurdular.

Kılıklar, zaman ve mekâna göre tebeddül edebildiyse de, ehli islâm kadınlarının, ihticap kıyafetleri - hakka hamdolsun - zail olmadı. Hattâ, müslimine tebaiyyette bulunan, gayri müslim nisvanı bile, - bâzı yerlerde görülen bakayanın delâletiyle anlaşıldığı üzere . mestur ve muhtecip oldular[3]. Ancak, nisâ tâifesinin - her vakit için tabiî hal olan - erkeğe izharı mehasin etmek, ricalin müsamahaları ile, onları iptizal vartasına kadar, ilerletir oldu: Sokaklarda peçeler açılmakta, sağrılar gerilmekte, kulaklarla beraber yüzler, bileklerle beraber eller, dirseklerle beraber kolların elbisesi ve süsleri gösterilmektedir ki, bu ahval, onların hesabına dindar erkekleri hicaba düşürmektedir.

Evlerin erzakı gibi, elbise ve zinetlerini dahi, götürüp, kendilerini beğendirmek suretiyle, hariçten tedariki, vezaifi ricalden olarak erkekler için ehem ve âsan iken, kadınların çarşıya çıkıp, âğyâr ile ülfet ve hiç olmaz ise, zaruretsiz alış veriş sohbeti etmek, hoş görülüyor. Erkeklerin geceliklerini dahi, kendilerine kadınların alıp getirmeleri, âr olsa da ağır gelmiyor. Fesubhânallahilazîm!

NAFAKA

Nikâhlı kadının nafakası yâni, boğazı ve giyimi ve meskeni, kendisi yaşlı veya gayri müslime, ve kocası küçük ve fakir dahi olsa, zevcine vâciptir. Şu şartla ki, menkuha - maslahatı ricale - elverişli yaşta buluna, ve hastalığı cihetiyle, zevcine - medhul biha olamayarak - babası evinde kalmış olmaya, ve mehri muaccelini almış olduğu halde, zevcine karşı isyan ve îrâz üzere bulunmaya[4], ve başkasının memlûkesi olduğuna göre, tebevvüe edilmiş . yâni maliki onu her sûretle istihdam ve istimalden elini kesmiş ola -[5].

---

[1] Siyadet, erkekler için efendilik demek olduğu gibi, kadınlar için dahi hanım efendilik demektir ki, hayr ve fazileti cemedici, bir mânâdır.

[2] Mehanet: Hakirlik ve haysiyetsizlik demektir.

[3] Biz, İstanbul Hıristiyan kadınlarının dahi, mesturiyyetleri zamanını pekâlâ, hatırlıyoruz.

[4] Zevcine itaat üzere olmayan kadına (nâşize) tâbir olunur. Nüşûz, kitabı talâkta, muhalâa faslında anlatılacaktır.

[5] Tebevvüe, için nikâhı rakîk babına bakınız.

Bu gösterilen şartları haiz olmayan zevce, nafakadan sakıttır. (Sürriyyenin nafakası, milk sebebi ile[1], vâcip olduğundan, burada ondan bahse, ve zikrolunan şartları ahze, hâcet yoktur.)

Zevcenin nafakası, ücrete benzer bir karşılıktır ki, kocasının nef'î için, nefsini tutmuş olmasına bedel bir bağışlamadır[2]. Sıla olduğundandır ki, iltizam edilmiyerek, zaman geçerse, sukut eder. Hapsi nefsin mukabili olduğundandır ki, zevcenin itaatsizliği ile sakıt olduğu gibi, magsube veya mahbus olmasiyle dahi, sâkıt olur[3].

Üzerine farz olan hac için, zevcenin mahremiyle müsaferetine, zevci mânî olamayacağından, hacce gittiğinde, gidip gelinceye kadar, nafakası, zevcine âit olmaz. Zevcini beraber götürmesi sûretinde, gittiği hac nâfile dahi olsa onu yine zevci infak eder. Şu kadar ki, yol masrafını çekmez.

Nafaka, zevceynin haline göre olur: Zengin zevcenin, zengin kocası agniya nafakasiyle[4], ve fakir zevcenin, fakir zevci fukara nafakasiyle, mükelleftir.

Zevceynin fakir ve gınaca, muhtelif durumda bulunmaları sûretinde, zevc, mutavassıt nafaka ile, mükellef olur: Zengin zevcenin, fakir kocası zevcesini, fakirenin üst derecesiyle, ve zenginin alt derecesi ile infak etmek lâzım gelir ise de, fakir zevc kendi çalışmasiyle muhatap olup, zevcenin ziyadece talebi üzerinde, fazlası bolluk haline muâllâk, borç olur. Fakir zevcenin, zengin kocası, kendi yediğinden, zevcesine yedirmek, ona vâcip değil, mendûp olur.

Zevc zevcesini infaktan aczini izhar etmekle veyahut nafakasız bırakıp dışarı gitmekle, araları tefrik olunmaz. Hâkim nafaka takdir eder. Takdirinden sonra, zevceye - ödünç almak - için, izin dahi verir. Zevc hazır ve mütemerrit ise, hâkim onun malına müracaat eyler.

Nafaka takdiri, zevceynin - mütefavit - hallerine göre, tenkisi veya tezyidi kabil olur.

Zenginin meskeni, fukara süknasına benzemeyeceğinden, mesken işi dahi zevceynin hallerine göre, olmak lâzım gelir.

Zevc zevcesini, kendi istediği mahalde, ve şu kadar ki, komşuları salihinden bulunan, bir evde iskân eder[5]. Komşusuz hane, şer'î mesken olamaz.

Zevce kendi meskeninde, zevcinin ebeveyni ile beraber bulunmak istemeyebilir. Ancak haftadan haftaya onların - gece yatmamak üzere -gelmelerini ve onlar gelemedikleri takdirde, her hafta ziyareti ebeveynden, zevcesini menedemez.

Ebeveynden mâdâ olan akrabalarını ziyarete, zevcenin seneden seneye hakkı olur.

Yabancıları ziyaret ve iyadetten, ve düğünlere ve derneklere gitmekten zevc, zevcesini mene haklıdır[6].

Ziyaret gününün gayride, ebeveyninin bile, ziyafetine yollamayabilir. Zevcenin kisbe haceti olmaz. Kendisi ebe veya gasile (ölü yıkayıcı) dahi olsa, ve teayyünü cihetiyle, para

---

[1] Bir kimsenin nafakası, başka bir kimseye vâcip olmak: Zevciyyet, neseb, milk misilli sebeplerin biri iledir. Başkasının nef'i yahut umumun menfaat için hapsi nefs dahi, o cümledendir. Zevciyyet, nesebin aslı, ve nesep milkten akvâ, sebep olmakla biz burada, zevciyyet ve vilâd sebepleriyle olan nafakayı yazdık, memlûk ve akraba nafakasından da, bahsettik. Mûtedde nafakasını, talâk kitabının iddet bahsine bıraktık.

[2] Muaveze akdi ile - tesmiye tarikiyle - mütehattem olmadığı için, hâlis ücret kılınmamıştır.

[3] Meğer ki, zevcin borcundan dolayı, haps edilmiş ola. O halde nafakası, zevcine âit olur.

[4] Zevcenin hizmetinde olan kölenin nafakası dahi, zengin zevce âittir. Zevcenin rızası olmayarak, hizmetçisini, zevc ondan mutezarrir olmadıkça değiştiremez.

[5] Ve bir müstakil oda içinde bulundurmağa mecbur olur ki, oraya ne kendi ve ne zevci ehlinden hiç kimsenin, duhul ve beytutet hakkı olamaz. Kilidi olur. Ve helâ ve mutfak gibi, mürafıkı bulunur. Ona münise, yâni can yoldaşı bir kadın bulmağa, zevcin mecburiyyeti yoktur.

[6] Menahiden hâlî olmayan düğünlere ve mahallere izin verir ise, ikisi dahi asi olurlar.

almaması bile, lâzım gelse[1], zevc hakkının, kifaye olan farzlara tekaddümü olduğundan, çıkmasını menetmeğe, hakkı vardır[2].

Dîni meseleleri öğrenmek için, zevcesinin, ilim meclisine gitmesine - kendisi talim edemediği takdirde - bâzı bâzı izin verir[3].

Süslenmeği ve güzel koku sürmeği terk ettiği, ve içeride setri avret eylediği takdirde, kadınlar ve hususiyle lohusa bulunanlar, hamama gidebilirler.

Babası müzmin hasta olup ta, bakacak kimsesi bulunmayan zevce, gidip babasına - kâfir dahi olsa - bakabilir. Zevcin bunu mene hakkı olamaz. Şu kadar ki, orada oldukça - hac müddeti gibi - nafakasını zevc vermeyebilir.

Taamın hariçten tedariki, erkeğe ve dahilde hazırlanması, kadına âittir. Ev içinde - taşra âdetince - el değirmeninde un öğütmekten ve ekmek yapıp yemekten, ve - bizim usulümüzce - yemek pişirmekten imtina eden kadın, eğer kendisi hizmet eder zümreden değil veya âciz ve alîl ise, zevc üzerine lâzım olan, hazır yemek tedariki ve yahut yemek hazırlayacak bir kimsenin istihdamıdır. Eğer kadın, bu hizmetleri yapabilir cinsten olup hizmete kudretli ise, hazır yemek tedariki veya onun için adam istihdamı, kocaya lâzım olmayıp, onun bu hususta yapacağı şey, zevceye cebr etmek değil, katık vermemektir.

Evin dahilî işleri için, zevcenin zevcten ücret istemesi, câiz olamaz. Çünkü, o hizmetler, zevceye diyaneten lâzımdır[4]. Resulü Ekrem (Sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri, hazreti Ali ile hazreti Fatime (Radiyallahu teâlâ anhuma) arasında, geçinme işlerini taksim buyurup, haricî işleri Hazreti Aliye ve dahilî işleri Hazreti Fatimeye âit, kılmışlardı ki, hazreti Fatime, üstelik bütün kadınların seyyidesidir.

Öğütmek âletinin ve mutfak edevatının tedariki ve döşemeden süpürgeye kadar, ev levazımının ihzarı ve beden ve elbisenin tanzifi için, su ve sabun gibi, şeylerin ve baş tarağının dahi satın alınması, hep zevc üzerine vaciptir. Her altı ayda hacetin teceddüdüne mebni, zevceye, yazlık ve kışlık kisve dahi almak lâzımdır.

Kına ve sürme gibi, süs malzemesinin satın alınması, zevce vâcip olmadığı gibi, yemiş parası ve - müptelâsı olup terkinden mütezarrir dahi olsa - kahve ve tütün parası dahi, zevc üzerine lâzım değildir.

Valide çocuğunu emzirmek için cebr olunamaz. Baba süt anası tutar. Valideye çocuğunu emzirmek, şer'ân değil, diyaneten vâciptir. Meğer ki, çocuk kendi anasının memesinden mâdâsını almaz ola. O halde, hukûkan dahi vâcip olur.

Emzirme üzerine, vâlidenin zevcinden ücret talebine hakkı olamaz. Meğer ki, iddeti sona ermiş mutallâka olmakla, nafakası zevcine âit olmaya. O halde, teberruan emziren olmazsa, validenin, ücret istemeğe hakkı olur. Nitekim zevc bir zevcesini, diğer zevcesinden olan, çocuğunu emzirmek için, kiralayabilir.

Hür olan baba, hür olan küçük fakir çocuğunu, oğlan ise, kazanma çağına kadar, ve kız ise. kocaya gidinceye kadar, infak etmek, ona vâciptir. Ve keza, kisipten âciz bulunan büyük çocuğunu, peder infak eder.

Baba hür olmadığına göre, çocuğun annesi, hürre veya mükâtebe ise, çocuğun nafakası ona, ve câriye ise, memlûk çocuğun nafakası - babası gerek hür ve gerek köle olsun - onun malikine aittir.

---

[1] Salât kitabının ahkâmı cenaiz faslında beyan ettik ki, meyyitin gasli meccânen olur. Ücret talebi, kendisinden başka yıkayıcı bulunmak takdirinde caiz olabilip, başka gasil bulunmamak takdirinde, yıkamağa kendisi müteayyen olmakla, ücret istemek câiz değildir. Ebelik dahi böyledir.

[2] Farzı ayn, böyle değildir. Hac kitabında geçtiği gibi.

[3] Bir hadise oldukta, zevcin istiftadan imtinaı şartiyle, zevcenin hacetine mebni, ilim meclisine - izinsiz - gitmek dahi, câiz olur.

[4] Diyanet, fukaha ıstılâhında kazâ mukabilidir ki, müftüye müracaatte demektir. Kazâ mahkemeye müracaatta demektir.

Hür olan çocuk, fakir olmadığına göre, nafakası kendinin malı hazırına âit olup, eğer malı gayip ise, babaya âittir.

Hür olanlara göre, müzmin hastalık yahut körlük veya çolaklık yahut akılsızlık gibi, âciz sebeplerine mebni, iktisap edemeyen, büyümüş çocuğun nafakası, babasına vâcip olduğu gibi, ya ilim tahsili ile meşguliyyetinden veya küçük işler ile iştigale utanır zümreden bulunmaktan nâşî, kazanamayan büyük çocuğun, ve umumiyyetle, koca sahibi olmayan, kız evlâdın dahi nafakası, babaya âittir.

Bu bapta pedere başkası müşarik olmaz. Meğer ki, baba dilenerek dahi kazanmağa kaadir olamayan - darlık içinde - olup ta, validesi bolluk içinde ola. O halde, nafaka babaya borç olmak üzere, çocuğu validenin infak etmesini hâkim valideye emreder. Validede dahi, infak iktidarı yok ise, ebeveyn ölmüş sayılarak, çocuğun nafakası - rücû etmeyerek - başkasına âit olur[1].

Din ihtilâfı çocuğun infakını ve zevciyyeti iskât etmez[2]. Çocuğun infâkında, babaya, ve zevcenin infâkında kocaya, kimse müşarik olmadığı gibi, ebeveynin infâkı ve sahih tâbiri ile anasının babası dahi dahil olmak üzere - infakı - usul hususunda dahi, yesar ehli olan evlâda, hiç kimse müşarik olmaz. Kız ve erkek evlât, bu bapta miras hissesi üzere değil, - alesseviye - olmak üzere, muhtaç olan büyüklerini, infâk ederler. Usulden mââdâ olan ve fakir ve kisipten âciz bulunan ekarıbı, vakit ve halleri yerinde olanlar, irsî hisseleri nisbetinde, infâk eylerler.

Nesep ve zevciyyet, nafaka sebeplerinden olduğu gibi, milk dahi infak sebeplerindendir: Memlûkün nafakası, malikindir. Malik yahut memlük, gerek büyük ve gerek küçük olsun, ve erkek yahut dişi bulunsun.

Malik eğer infaktan imtina ederse, memlûkün nafakası, kazanmağa kudretli yâni bedeni sıhhatli erkek olmak ve mahallî beyi bulunmak şartiyle kendi kazanandadır. Sanat bilmez olması, mânî değildir. Nefsini icar edebilir. Eğer kazanmağa kaadir değil ise, - ki, fitne korkusundan güzel câriye öyle sayılır - malikine onun satılması emrolunur. Malik imtina ederse, hâkim satar. Müdebbir ve ümmü veled gibi, mahalli beyi değil - yâni satılması gayri câiz - ise, malik infak ile ilzam olunur.

Efendisinin infak etmediği memlûk, kisbe kaadir yahut kisbe mezun olmadığına göre, onun malından rızâsı olmayarak, kifâyet miktarı alır ve yer. Kisbe kaadir ve mezun olduğuna göre, alıp yiyemez.

Efendisi onun idaresini, dar tutmak suretinde dahi, efendisinin rızası olmayarak, malım alıp yemek, memlûke câiz olamaz.

Magsup memlûkün nafakası - malikine red ve iade edinceye kadar -gasıp üzerindedir. Gasıp, hâkimden nafaka veya satmak emrini istese de, hâkim ona icabet eylemez. Ve lâkin, hâkim memlûkün ziyamdan korkarsa, onu satar ve parasını, maliki için, saklar.

Memlûkün nafakasının, beytulmâle âidiyyeti kendi âzâdından ve infak edicisi bulunmamasından sonradır.

Memlûkün infakına yahut satılmasına icbar istihkak ehline mahsûs olmakla, sahibi hayvanını infaka, ancak diyaneten memûrdur[3] ki, hayvanın tâzibinden ve emvalin zıyaa uğramasından, nehiy buyurulmuştur.

---

[1] Ekaribine, o da mümkün olmazsa, beytûlmâle baş vurmak gerektir.

[2] Gayri müslime zevcenin bile nafakası, müslim zevcine vâcip olduğu gibi,mürted veledinin nafakası dahi, müslim pederine âittir. Ve bir müslimi fakirin,kudret sahibi ve fakat gayri müslim bir oğul ve bir de müslim kardeşi olmak suretinde, mirası kardeşine ve nafakası oğluna âittir.

[3] Binaenaleyh, hayvanın yemini lüzumundan az vermek, mekruh olduğu gibi, sütünü çok sağmak ve zararlı olduğuna göre, hiç sağmayıp bırakmak dahi, mekruhtur. Süt sağana, müstahap olan, tırnaklarını uzatmamak ve hayvanın yavrusundan artanını sağmaktır.

KİTAB-UT-TALÂK (BOŞANMA)

«Evlenin, boşanmayın. Çünkü sık sık evlenip boşananları Allah sevmez.» — Hadîs-i Şerîf —

Evlenmenin yolu iki olduğu gibi, ayrılmanın yolu dahi ikidir: Biri talâk ve diğeri fesihtir. İkisinin de neticesi, eşlerin birbirinden ayrı düşmesi olmakla beraber, talâk başka ve fesih de başkadır.

Talâkın adedi vardır ki, - talâk vuku buldukça - eksilir, ve adet ve iddet bâki kaldıkça, mutallâka dahi tatlik olunabilir. (Gayri medhulenin iddeti olmadığından, bu sözün ona şümulü yoktur.)

Feshin ise adedi, talâk adedinin tenkısına, tesiri olmadığı gibi, intaç ettiği ayrılma, zevceyi zevcinden büsbütün cüdâ etmekle, ona zevcin talâk vermesi dahi, mümkün olamaz.

Zevcin ikâı, ve tevfiz sûretinde zevcenin ihtiyarı gibi, hâkimin hükmüne muhtaç olmayan ve tavaşîlik ve inniyyet misilli, hâkimin hükmüne muhtaç bulunan sebepler neticesindeki ayrılmalar, talâk kısmındandır.

Bülûğ hiyârı ve kefaetin mevcut olmaması gibi, hâkimin hükmüne muhtaç olan, ve itk hiyârı ve nikâhın fesadında - duhulden evvel - mütareke misilli hâkimin hükmüne muhtaç olmayan, sebepler neticesindeki ayrılıklar, fesih kısmındandır[1].

Fesih nevinden olan ayırma yahut ayrılmalar, nikâh faslında geçmiştir. Talâk nevinden olan ayırmalar yahut ayrılmalar kalmıştır ki, bu kitabın akdi, işte onlar içindir.

Talâk: Nikâh düğümünü çözmektir ki, nikâh bağını, (lâfzı mahsus) ile hâlen veya mâlen, kaldırmaktan ibarettir.

Netif sahibi demiştir ki, talâk olmayan firkat, on altı vech üzeredir.

Birincisi: Bu ki, bir kimse kayın vâlidesini - bilerek, bilmeyerek - nikâhlayıp dahil olsa, zevcesi kendisine haram olur ki, bu talâk değildir.

İkincisi bu ki, kayın validesini şüphei milke mebni vatî eyleyen kimsenin zevcesi, kendisine haram olur, bu da, talâk değildir.

Üçüncüsü bu ki, kayın validesini şehvet ve şüphei nikâh ile takbil veya muânaka yahut beşeresi beşeresine temas veya tenasül yerine nazar eylese zevcesi kendisine haram olur ki, bu da talâk değildir.

Dördüncüsü bu ki, kayın validesine - o şeylerden birini - şüphei milke mebni yapsa, zevcesi kendisine haram olur ki, bu da talâk değildir.

Beşincisi bu ki, o şeylerden birini, öveyi kızına şüphei milk veya şüphei nikâha mebni yapsa, zevcesi kendisine haram olur, bu da talâk değildir.

Altıncısı bu ki, onlardan birini şüphei nikâha veya şüphei milke mebni öveyi anasına yapsa, o kadın babasına haram olur ki, bu da talâk değildir.

Yedincisi bu ki, onlardan birini oğlunun zevcesine, şüphei nikâh veya şüphei milke mebni yapsa, oğlunun karısı oğluna haram olur ki, bu da talâk değildir.

Sekizincisi bu ki, tezevvüç edilmiş cariye, gerek sırf memlûke ve gerek müdebbire veya mükâtebe yahut ümmü Veled olsun, azat edildikte, nefsini ihtiyar ederse, firkat vâki olur, bu da talâk değildir.

Dokuzuncusu bu ki, sabiyyeyi pederinin gayri olan velisi tezviç etmiş olmak suretinde, sabiyye hiyârı bülûğ ile, nefsini ihtiyar edip, hâkimin hükmü ile, zevcinden tefrik olunmakla firkat vâkî olur, bu da talâk değildir.

---

[1] Şu ifadeye göre, talâkı zevcin fiilinden ve feshi, hâkimin fiilinden ibaret kılamayacağımız gibi, zevc tarafından gelen, her ayrılığın talâk, zevce tarafından gelen her ayrılmanın fesih olduğuna da, - alelitlâk - hükmedemeyeceğiz. Zevcenin iylâsı talâktır da, irtidadı fesihtir.

Onuncusu bu ki, bir kadın kureyşî yahut arabî olmak üzere, bir erkeğe tezviç olunup, zevc âzâtlılardan zuhur etmekle, kadın nefsini ihtiyar ettikte hâkimin tefriki ile firkat vâkî olur, bu da talâk değildir.

On birincisi bu ki, kadın islâmdan irtidat ederse, nikâh bâtıl olur, bu da talâk değildir.

On ikincisi, bu ki, zevc ihtida edip, müşrike zevcesi imtina ederse, beyinlerinde firkat vâkî olur, bu da talâk değildir.

On üçüncüsü bu ki, müslimin tezevvücü altında bulunan kitabiyye, mecusî olsa firkat vaki olur, talâk olmaz.

On dördüncüsü bu ki, Zevceynden biri diğerine ve hattâ onun bir hissesine malik olsa nikâh fâsit olur, bu da talâk değildir.

On beşincisi bu ki, bir kimsenin büyük karısı, küçük karısını müddeti rıdaında emzirse, ikisi dahi haram olur, bu da talâk değildir.

On altıncısı bu ki, dört zevcei radîası olan bir kimsenin zevcelerini bir kadın emzirse, cümlesi ona bilâ talâk haram olur.

Amma liân, iylâ, muhalâa, innîn firkati, fukahâ indinde, hep talâktır. On birincide irtidat hükmünü zevceye hasrı ittifâkî, vâkî olmuştur. Zevcin irtidadı dahi, fesihtir.

Mezkûr kaldırmağa tatlik[1] ve onu îyka eden zevce mutallik ve tatlik olunan zevceye mutallâka denilir.

(Lâfzı mahsus), talâkı ifade eden tâbirdir. Onunla, fesihten korunulmuştur. (Filhâl) kaydi, talâkı bâine göre olup, (filmâl) kaydi, talâkı ricîye nazarandır ki, İddetin hitama ermesinden veyahut bir talâka, iki talâk daha, munzam olduktan sonra, demektir. Nitekim, talâk hükmünü, ifadeden bellidir.

Talâkın aksamı olduğu gibi; sebebi, şartı, rüknü, hükmü, sıfatı, mehashri dahi, vardır.

Talâkın sebebi: Ahlâk ve tabiatin uymaması halinde, kurtulmaya hacettir.

Talâkın şartı: Zevcin, mükellef ve müstaykaz olması, yâni akil ve baliğ ve ayık bulunması ve zevcenin, sahih nikâh ile menkuha veyahut mahalli talâk olmağa salih, mutedde, bulunmasıdır[2].

Talâkın rüknü: Anlaşılır söz, yâni kaydi kaldırmağa delâlet eden ve istisnadan hâli bulunan, tâbiri mahsustur[3].

Talâkın hükmü: Ric'îye göre, İddetin temamlanmış olması ile müeccel ve bâine göre, bilâ tecil, firkatin vukuudur, adedinin tamam olmasında, firkatin husulü, hürmeti galîzadır. İleride beyan olunacaktır.

Talâkın sıfatı: Hacet olmadıkça, memnuiyyettir. Âyeti kerimede: «Eğer size itaat ediyorlarsa, artık boşamak için yol aramayın.» (Nisa: 34) ve hadîsi şerifte: «Allahın en sevmediği helâl talâktır.» buyurulmuştur.

«Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin. Hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir.» (Nisa: 19) vaadi celîlince, insan kerih gördüğü zevcesine, sabır yüzünden

---

[1] Tatlikten (talâk), tezinden (ezan), teklimden (kelâm), teslimden (selâm) gibi, isimdir. Nitekim kitabı salâtta, zikrolundu.

[2] Hattâ, musaheret hürmeti ile, hillin zevalinde, ve fesih nevinden olan tefrikte, duhul vukuundan nâşi, İddet lâzım gelse de, o iddette ika' olunan talâk vâki olmaz. Behcede mezkûrdur ki, bâliga Hint, nefsini yakîn velisi erkek kardeşi Amrûnizni olmaksızın, küfvü olmayan Bekire tezviç edip, Bekir Hind ile mukarenetten sonra, çocuğu olmadan, Amr razı olmayıp, Hindi Bekirden tefrik ettirdikten sonra, Bekir Hindi iddeti içinde üç talâk ile tatlik eylese, talâk vâki olmaz. Bu surette Bekir, Amrin izni ile, Hindi - rızasıyle bilâ hulle, tezevvüce kaadir olur. Duhulden önce tatlikte dahi, zevce - iddetsiz bâine olmakla, ona, ondan sonra îka olunan, iki talâkın da, hükmü olmayıp, rızasıyle onu - mutallik olan zevcinin - hullesiz olarak tezevvücü, câiz olur.

[3] İstisnâ: İnşaallah demektir. Lâfzın açık kitabete, ve işaretin dilsize, şümulü vardır.

iyi neticelere, nailiyyet gibi, çok hayırlara mazhar olmak dahi, vardır[1].

Talâkın mehâsini: Dînî ve dünyevî mekruhlardan, onunla halâs olunması[2] ve ricalin elinde bulunması ve müteaddit olmasıdır[3].

Talâkın şahide ihtiyacı yoktur[4]. Tatlîkte kullanılan söz, mânâyı ifadede sarih oldukça, talâkın niyyete dahi, ihtiyacı olmaz. Çünkü «Bir zahire göre hükmederiz, gizli niyyetleri ise ancak Allah bilir.»

Aksamına gelince, talâkta şu kısımlar görülür: Sünniy, bıd'î, bâin, ric'î, müfsah, mekniy.

Bunlar tedahül edici kısımlardır: Talâk, sıfatı itibariyle (sünniy ve bıd'î) ve hükmü itibariyle (bâin ve ric'iy) ve kullanılan söz itibariyle (müfsah ve mekniy) yahut (sarîh ve kinâye) olur.

TALAKI SÜNNİY VE BID'Î

Sünniy sünnete ve bıd'î bidate mensuptur. Bu bapta sünnetin mânâsı, itâbı mûcip olmayandır. Sevabı mucip olan demek değildir. Çünkü, talâk aslında ibadet değildir ki, ona sevap terettüp etsin. Eğer nefis, onu bidiyyen tatlike dâî iken; o nefsini menederek, talâkı, vakti sünnete tehir ederse, masiyetten korunma, sevabiyle musap olur.

Bid'at: Sünnetin hilafıdır. (Günahı mucip bir masiyet, demektir.) Zevceye, hacet halinde bir talâk îkaı kâfi iken, ziyadesinin iykaı, bid'attir.

Talâkta bid'at: Adeden olduğu gibi zamanen dahi, olur. Çünkü, talâk, - haddi zatında - matlup olmadığından, iykaının rağbetin teceddüdü zamanına tehiri, müstahsendir ki, o da; - vatî den - hâlî olan tuhur zamanıdır. Âdetli olmak zamanı, nefret zamanı olduğu gibi - vâtî - den hâlî olmayan, tuhur zamanı dahi, rağbetin sönük olduğu zamandır. Buna

[1] Dürrü Muhtardan, bâzı âyâtı kerimenin - zahiren - itlâkına mebni, talâkın- hacetsiz - ibahası dahi, anlaşılmakta ise de, hacet onda, mezkûr olan, töhmet ve yaşlılık gibi, şeylere münhasır değildir. Âtideki misaller buna delildir: Aleyhissalatü vesselâm efendimiz hazretleri, hazreti Hafsayı - Buhârîde mezkûr olduğu üzere - ric'iyyen tatlik ettiler, sonra müracaat ettiler. Hazreti Ömer Ümmü Asımı, ve Hazreti Abdurrahman bin Avf zevcesi temaduru ve hazreti Mûgire dört zevce tatlik ettiler. Ve hazreti Hasan bir çok tezevvüç ve tatlikte bulundular. Radiyallahu teâlâanhum.

[2] Çünkü, münaferet halinde, zevciyyet üzere bekada meşakkat vardır. Meşakkat kolaylığı celbeder. Hıskıfî der ki, mezkûr kurtuluşun, mehasini talâktan olmasiyle, malûm olur ki; «ben eğer seni tatlik edersem, sen ondan evvel, üç talâkile boşsun» demek tarzında olan (talâkı devir), icmaan vâkidir. Eğer vâki olmasa, bu hikmet fait olur. Buna talâkı devir, denilmesi işin, iki - mütenâfi - arasında devreder olmasındandır. Çünkü, caiz olan talâkın vukuundan evvel, muallâk üç talâkın vukuu lâzım gelip, onun vukuundan ise, caiz olanın ademi vukuu lâzım geliyor. Mezkûr devir, iki şeyden her biri diğerine tevakkuf etmekle, şeyin kendi nefsine tevakkufu, mânâsınca kelâm ilminde olan, mustalâh devir, değildir.

[3] Pişmanlık halinde, tedarik ve telâfi, mümkün olabilmek için, talâk müteaddittir. Ve mel'âbe olmamak için adet üçe, münhasırdır. Bu da, hür olanlar hakkındadır. Memlûkenin talâkı ikidir.

[4] Usulde kaydedilmiştir ki, budû' duhul halinde, mutekavvemdir: İvaz ve şahide muhtaçtır. Velînin reyinin inzimamına bile, ihtiyaç arz eder. Bunlar, - mahallin - kadr ve kıymetinin izharı içindir ki, meccanen elde edilen şeyin, o derece, kadr ve kıymeti ve iptizalden masuniyyeti olmaz. (Budu'), nesil mahalli olmak itibariyle, nefisler gibi, kıymetli olmağa lâyıktır. Varlığında, mülâhaza olunan meânî, yokluğunda mülâhaza olunmamak cihetiyle - budûn - hürûç halinde tevekkümü, ve binaenaleyh şahide ve velîye ve ivaza, ihtiyacı olmaz. Bu bapta, vasıtaya ihtiyaç olmamak ta, makuldur ki, zevceynin, adaveti ve ayrılığı mucip olan, esrarı, kendi aralarında gizli kalıp, şâyi olmamış olur. Bu da, aklı olanlarca matlup olsa, gerektir. Kadın sırrının ifşası, vaidi şer'isi azimdir. Zevcesinin talâkını murad eden bir salih kimse: zevcenin nesinden şüphe ediyorsun? diye kendisine tevcih olunan soruya: «Âkil olan, kendi zevcesinin örtüsünü yırtmaz.» cevabını vermiştir. Zevceyn arasında geçimsizlik vukuunda, aralarının ıslahı için, hakem baasi hususu, Kur'anın emri veçhile, evvelce müracaat edilecek tedbirlerdendir ki, «Eğer aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem, gönderin.» (Nisâ: 35) buyurulmuştur.

binaen, - medhul biha - olan zevceyi, âdet zamanında veya - vatî - edilen, tuhur zamanında tatlik etmek dahi, bid'attir[1].

Sünniy dahi, mukabil olan, bıd'î gibi ya adet cihetinden veya vakit cihetinden yahut her ikisi yönünden (sünnî) olmak itibariyle, birbirinden mütemeyyiz olmakla, talâkın sünnî ve bid'iye taksiminden şu üç kısım hâsıl olmaktadır: Ahsen talâkı sünnî, hasen talâkı sünnî, talâkı bıd'î.

Sünniyyi ahsen: O talâkı rec'îdir ki,[2]medhul biha olan zevceye, içinde vatî vukubulmayan tuhur halinde, birden ziyade olmayarak verilip, iddet bitinceye kadar, bir daha tekrar edilmemiş olur[3]. (Beis yok ise, iddet içinde ric'at efdâldir.)

Sünniyyi hasen: Şol talâk-ı ric'îdir ki, medhul biha olan zevceye içinde vatî vukubulmayan tuhur halinde, bir kere iyka olunduktan sonra, iddet bitinceye değin, tuhurlara ve - hayiz sahibi - olmadığına göre, aylara tevzian vatîsiz birer daha iyka edilerek, memlûke hakkında iki ve hürre hakkında üç, olan talâk adedi, müteferrikan tamamlanmış olur[4].

Talakı bıd'î: Şol talâktır ki, talâkı sünnînin, zikrolunan iki kısmına da muhalif olarak, zevceye ya âdetli halinde[5] veya vatî olunduğu tuhur içinde, birden ziyade olmamak üzere, yahut bir tuhurda ya müteferrikan veya defaten - birden ziyade - olarak iyka edilmiş olur[6].

Âdet yönünden bid'atin iykadan sonra def'i ve tedariki mümkün olamaz. Vakit yönünden bid'atin, tedariki mümkün olmakla medhul biha zevcenin[7] vakit itibariyle bıd'î ric'î olarak tatlîkinde bidatin def'i için, ona müracaat etmek, kocaya vâciptir. (Ondan sonra, dilerse ikinci tuhurda; vatîsiz onu tatlik eder.)

Talâkı bid'î, menhî olmakla beraber, vâkidir. Fiili-şer'îde, vârit olan nehiy, onu iptal, ve meşruiyyetten ihraç etmez. Meğer ki kabîhi lâîne) olduğuna delîl kaim ola[8].

---

[1] Âyeti tarabbustaki (Bakara: 228) âyetindeki kurû' lâfzını hayizler ile tevîli babındaki mütemessikât cümlesinden olan (li-iddetihinne) kavli keriminin tefsirinde, lâm'ın vakit için olmasından, talil için olması, asıl olduğuna binaen, denilmiştir ki, talâk âdette vâki olursa, iddet üç hayzi tecavüz ederek, mümted olmak mahzuru olduğu gibi. vâti vukubulan, tuhurda vâki olmak suretinde dahi, o muvakaadan ulûk (sevgi ve gönül bağlılığı) hâsıl olmuş bulunmak mahzuru olur ki, bu da, nedameti mucip olabilir. Amma kadın, vatî edilmemiş tahire olarak tatlik edilmiş bulunursa, bu mahzurlar, olmaz. Talâka, bid'at ve sünnet itlâkinin vechi, işte bununla zâhir olmuş olur. Mezkûr, kavli kerimin mânâsı: Kadınları tatlik ederseniz, onları iddetlerinden dolayı yâni, İddetin ihsa edilmesi mümkün olacak şekilde tatlik ediniz, demektir ki, o da, vatî vuku bulmayan, tuhurda, talâkın edilmiş olması ile olur. Çünkü, kadının gebe olmadığı anlaşılarak, şüphesiz üç âdet ile iddet beklemesi lüzumu, taayyün eder. İçinde vatî vukubulan tuhurda tatlik etmeyin ki, o hinde kadının gebe olup doğurma ile mi yoksa gebe olmayıp âdet ile mi, itidad edeceği malûm olamaz. Ve kezâ âdet halinde dahi, tatlik etmeyin çünkü ne bu hayiz, ne de onu takip eden tuhur, muteber olmamakla, üç hayzi kâmil daha beklemek, lâzım gelerek iddet müddeti uzamış olur, demektir.

[2] Bir talâkı bainin, sünnî olması - müttefekun aleyh - olmadığından, rec'î kaydi ziyade edilmiştir. Hindiyyede demiştir ki, talâkı bâin, zâhiri rivayette, sünnî değildir. Muhalâa, âdet halinde dahi olsa sünnîdir. Kuhistânîde, bâinin sünniyyeti, imama göre olup, imameyn, bu bapta muhaliftirler.

[3] Ahseniyyet, diğerine nispetledir. Nefsinde ahsen demek, değildir. Artık: Ebgazül-helâl olan şey, nasıl ahsen olur? denilemez.

[4] Medhul biha olmayan zevceye göre, âdet halinde verilen, bir talâk dahi, eldeki kitaplarda, bu kısmın misalleri arasında mezkûrdur.

[5] Zevceye âdetli halinde verilen, talâkı bıd'îye, Muğnide (talâkı mahzur) ve Miratta (talâkı fâsid) adı verilmiştir. Nehiy bahsine bakınız. Ondan, burada gayri medhuleyi İstisna ettiler.

[6] Üç tarifte vâki vatî ile maksut, zina olmayan vatîdir. Zira zina, zevcei müzniyyeyi tatlikin, sünnî olmasına münafi değildir. Talâkı sünnilerin tariflerinde vâkî tuhurun evvelinde olan, âdette de mezkûr vatî'ın, olmaması lâzımdır. Kezalik,mezkûr hayizde, talâk olmaması da lâzım, zira vatî ve talâkı mezkûreler, tuhurde iyka, olunan talâkın sünniyyetine münafidir.

[7] Çünkü, gayri medhul bihaya, iyka olunan talâk, rec'î olamaz.

[8] Nitekim, usulde olan mevziinde tekarrür etmiştir. Talâkı gayri sünnî, vâki olmaz, deyeni red babında, imam Muhammed hazretleri, Nebiyyi ekrem efendimiz hazretleri, bizi nahr günü

Talâkın adedi:

Zevcenin hürre veya memlûke olmasına göredir: Hürrenin talâkı üçtür. Zevci gerek hür ve gerek köle olsun. Memlûkenin talâkı ikidir. Zevci gerek hür ve gerek köle bulunsun. (Babı kasme bakınız.)

Bir hürre, zevcinden gerek defaten ve gerek müteferrikan üç talâk ile ve memlûke, iki talâk ile, mutallâka olduktan sonra, diğer kocaya, medhule zevce olmadıkça, evvelki kocasına helâl olmaz. (Kitab-un nikâhın muharremat faslına ve âtîdeki beynunet bahsine bakınız.)

Talâkın itibarı:

Hür olsun olmasın, her âkil ve bâliğ olan zevcin, mahcur veya mariz dahi olsa[1], bîdâr olarak verdiği talâk, gerek sünnî ve gerek bıd'î olsun, muteberdir. Zevce - medhule - olsun olmasın, onunla boş düşer. Meğer ki, - cehren ve müttasılân - inşaallah diye, istisna etmiş ola. O halde, talâk vâki olmaz. Nitekim, âtide beyan olunur.

Talâkın hezli, ciddî olmasına, ve sarhoş iken verilmesi, ayık iken verilmiş bulunmasına, müsavidir. Yâni, hezl ve lâtife tarziyle verilen talâk ciddî, sarhoşun verdiği[2] talâk dahi, vâkîdir.

Hatâ edenin, yâni maksudu talâk değil iken, yamlarak zevcesine talâk veren zevcin, ve mükrehin yâni ikrah ve icbar görenin, talâkı dahi, vâkî ve mûteberdir.

Sabînin[3] ve bunağın ve delinin[4] ve nâimin ve baygının ve hastalıkla veya musibetle - kendinde olmayanın -[5] ve kölenin zevcesi hakkında mevlânın ve sabînin zevcesi hakkında velînin talâkı, vâkî değildir.

Boşama, sözle olduğu gibi, yazılı da olur[6]. Vekîl ve elçi vasıtasiyle dahi, edilebilir. Dilsizin işareti malûmesi, tatlik için dahi mûteberdir.

Talâk, itlâk halinde ve keza vekâlette ve tefvizde, rec'îye münhasırdır.

TALÂKI REC'Î VE BÂİN YAHUT SARİH VE KİNAYE

Bir kimse zevcesinin tatlîkini, mücerret niyyet etmek ve kalbinden geçirmek ve mehrini vermek ile, onu boşamış olmayıp, tatlik, onun tâbiri mahsusu irat etmekle, olur[7].

---

orucundan nehy etti, olacak şeyden mi nehy etti? olmayacak şeyden mi nehy etti? Olmayacak şeyden nehy lâğvdır: Âmâya görme, insana uçma denilemez, demiştir.

[1] Maraz malûm olduğu üzere, hastalıktır. (Hicir) bir şahsı, kavlî tasarrufundan menetmektir ki, hicirden sonra, o şahsa (mahcur) denilir. Âkil ve bâliğin (hâciri) de hâkim oluyor. Talâk gibi feshi kabil, ve rızaya mütevakkıf olmayan, tasarrufu kavlî, hicir altına dahil olamaz.

[2] Murad, haram tarikiyle, sekran olandır ki, müskirattan birini isteyerekve ihtiyariyle, içmiş bulunur. Afyon gibi muhaddir (uyuşturucu) şeyler dahi, müsekkir hükmündedir. Esrarkeşin talâkı dahi vâkidir.

[3] Velev ki, murahik olsun.

[4] Mecnunun talâkı, ancak şu surette sahih olur ki, kendisi âkil iken, zevcesinin talâkını, bir şarta tâlik etmiş olup, o şart, cünûn halinde tahakkuk etmiş olur. Sahih olmayan (talâkı cünun), onun cünûn halinde verdiği talâktır. Mutbık lmayan mecnunun, ifakat halinde verdiği talâk, vâkidir. Mecnun ve hadım veya innîn olmak suretinde, zevcenin talebi üzerine, hâkimin hemen veya tecilden sonra, tefriki ve zimmî mecnunun islâm zevcesi suretinde, ebeveyninin arzı halinde, islâmdan imtinaları üzerine, hâkimin tefriki dahi, talâktır.

[5] Zeyd, hasta olup, aklı —külliyyen— zail olmuşken, zevcesi Hindi, üç talâk ile tatlik etse, talâk vâki olur mu? Cevabı: Olmaz.

[6] Zeyd başka diyara gittikten sonra, zevcesi Hinde —unvanlı ve işaretli,— mektup yazıp, mektubunda «mektubumun sana vüsulünde benden boş ol» diye, tahrir ve mektubu Hinde gönderse, Hind mektubun kendisine geldiğinde, Zeydden boş olur.

İddetin lüzumu, zevcenin mektubun mealine ittilâından itibarendir.

[7] Hattâ dilsiz olmayan zevcin talâk talebine ve tatlik sualine, cevaben, baş eğmesi talâk değildir. Behcetül-fetâvâda mezkûrdur ki: «Zeyd, dilsiz olmayan Amre, zevcen Hindi boşa dedikte, Amr

Tatlîkte istimal olunan sözler, o mânâda ya sarih veya gayri sarih olup; sarih olanına müfsah dahi, denildiği gibi, gayri sarih olanına kinaye veya mekniy dahi denilir, ye işte talâkın, sarih ve kinaye olması, tâbirinin sarih veya gayri sarih bulunmasından ibaret olup, hükmü itibariyle dahi talâk (rec'î ve bâin) kısımlarına taksim olunur.

ELFÂZI SAHİHA VE ONLARIN HÜKMÜ

Talâk kelimesinin müştemil olduğu harflerden teşekkül etmiş olan ve Arapçada, zevce boşamaktan başka bir mânâda kullanılmayan kelimeler, talâka âit sarih elfâzdır.

Arabîde: Enti tâlik, enti mutâllâka, tallaktüki ve Türkçede, Sen benden boş ol, ben seni boşadım, sen boşsun benden, gibi ki, mezkûr tâbirler, talâk mânâsına mevzu ve onu ifadede sarih olmakla, niyyete ve karineye muhtaç olmayarak, mânâsı makamına kaim olur. Bir haysiyyetteki, nazar ve itibar, onun mânâsına değil, lâfız ve ibarenin kendisine taâllûk eder. Nitekim, az çok, meşakkat sebebi olan sefer, meşakkatin kendisi makamına kaim olarak, meşakkate terettüp edecek ahkâm, meşakkat olmasa dahi, nefsi sefere terettüp eyler. Binaenaleyh, zevcesine hitaben[1], onların birini söyleyen[2] kimsenin ağzından o lâfız hataen dahi çıkmış bulunsa ve mânâ ve muktezası, kendinin malûm ve maksudu olsun obuasın, zevcesi, kazaen boş düşer[3].

Zevcin: «Ben onu korkutmak için söylemiştim» demesi, evvelce işhat etmiş olmadıkça, mahkemece tasdik olunmaz.

ELFÂZI KİNAİYYE VE ONLARIN HÜKMÜ

Talâk için istimal edilmek üzere tâyin edilmemiş olduğu halde, o mânâda kullanılan, ve fakat başka mânâyı da muhtemel bulunan kelimeler, talâkın kinayeli lâfizlarındandır.

Ehline lâyık ol, yuların boynundadır, babanın evine git, benden git muradına er, örtün, başını ört, sen azadsın, kendine koca ara, cehenneme kadar yolun açıktır, sen bana leş gibisin, senin kocan değilim, sen benim karım değilsin, sen benden bainsin, ben senden ayrıldım, gibi ki, bunlar talâk mânâsını ifadede sarih olmayıp, ona ve diğer mânâya dahi muhtemel olmakla, onlarla talâkın vukuu, zevcin niyyetine ve yahut - talâk müzakeresi - gibi karineye delâlet eder.

Maksud ve meramını anlatmış olmak hasebiyle, sözde asl olan sarahattir. Arabîde (tatlik) talâk mânâsında sarih, ve (itlâk) o mânâda kinaye olduğu gibi, Türkçemizde dahi, (boşamak) lâfzı sarih ve (bırakmak) lâfzı kinayedir. Ancak, itlâk lâfzı, o mânâda mütearef olmadığı için, niyyete muhtaçtır. (Bırakmak) ve (terketmek) lâfızları ise, talâk mânâsında, mütearef olduğundan - niyyetsiz - talâkı bâyini mûciptir.

Bir kimse, zevcesinin babasına: «Ben senin kızını istemem, kime isterse varsın» demekle, talâkı niyyet etmiş olmadıkça, zevcesini tatlik etmiş olmaz.

---

aslen bir şey söylemeyip, ancak başını eğse, mücerred böyle etmekle Hind, Amrdan boş olur mu? Cevabı: Olmaz. Zevceni boşadın mı? sualine cevaben, mücerred baş eğmek dahi böyledir.»

[1] Zevcesine talâk ile hitap etmeyerek: «Eğer çıkarsan talâk olur, benden izinsiz çıkmamalısın, çünkü, ben talâk üzerine yemin (şart) ettim» diyen kimsenin zevcesi çıksa da, boş düşmez. Çünkü, talâkı ona tevcih etmemiştir. Zevc talâkı kendisine tevcih ederek «ben senden boşum yahut beriyim» demek dahi, talâk değildir. — Mirâtta mezkûr olduğuna göre, sarihin, nida ve haber ve sıfatı — vecihleri dahi, hitap gibidir: Kocadan boşanmış olmayan zevcesini, ey mutallâka diye çağıran veya o sıfatla vasıflayan kimsenin zevcesi boş düşer.

[2] Lisaneynden biri kalemdir, fehvasınca yazmak dahi söylemek gibidir.

[3] Kazaen kaydi, diyanetten ihtirazdır ki, sarih lâfzı söyleyen, kelâmını kendi niyyetiyle, mucibinden muhtemeline sarf ve tahvil etmek isterse, indelmürafaa mesmu ve muteber olmaz ise de, diyanette yâni müftüye müracaatte, kendisiyle Allahu Teâlâ arasında olmak üzere, tasdik olunur. Enti tâlik, tâbirinden azadelik mânâsını, kasd ve irade eylemek gibi. Nitekim, dilimizde dahi, sen boşsun tâbirinden, bos bekleyensin, mânâsını kasd ve irade, mümkün olur. Lâkin adede mükarin olmamak meşruttur. Zevc eğer onu söylemekte, mükreh idiyse, kazaen dahi tasdik olunur. Zevcesine, enti tâlik, deyip de, bu sözün talâk için olduğunu bilen, fakat mânâsını bilmeyen kimsenin zevcesi boş olur. Enti tâlik, deyip de, bu lâfzın, talak olduğunu, bilmeyen kimsenin zevcesi — hüküm Allahla kendi arasında bir sır kalmak şartiyle — boş düşmez ise de, mahkeme kararı ile boş olur.

Kezalik, bir kimse zevcesinin, mesireye gitme talebi üzerine: «Ben seni ip ile bağlamadım, boşsun git» deyip, bununla talâk murad etmediğini, söylese tasdik olunur.

Kezalik, bir kimse zevcesine, yükünden boş ol, deyip muradı, doğum yap halâs ol, demek olsa talâk vâki olmaz.

Kezalik, zevcesine, istediğin yere gidersin, bana karı olmazsın, demekten başka bir şey söylememiş olan kimse, mücerret bu söz ile, zevcesini boşamış olmaz.

«Sana dört yol açıktır» demekle, niyyet dahi etse, talâk vâki olmaz. Eğer «Hangi yolu istersen onu tut» cümlesini dahi, ilâve eder ve niyyet eylerse, talâkı bâin vâki olur.

Bir kimse, zevcesiyle çekişip ona «var yıkıl git» demekle talâk murad etmedikçe, onu tatlîk etmiş olmaz. «Artık ben seni istemem, babanın evine git» demek dahi böyledir.

«Cehenneme git» dahi, böyledir.

Kezalik, bir kimse zevcesiyle çekişip, zevci ona: «Senin muradın nedir?» dedikte: «Muradım seni boşamaktır» dese ve lâkin boşamasa, zevcesini, o sözle boşamış olmaz.

«Senin işin, kendi elindedir» tâbiri, Arabîde tefvizdir ki, talâk hakkını zevceye terk etmektir. Zevci tarafından, o tâbire muhatap olan zevce, o mecliste başka şey ile meşgul olmayarak, talâkı ihtiyar ve nefsini tatlik ederse, zevcinden boş düşer ve illâ düşmez. Nitekim, beyan olunur.

Ona anlaşılması kolay olan «İraden elinde olsun» tâbiri, bizce boşama elfazındandır. Binaenaleyh, zevcesine talâkın müzakeresi esnasında «İraden elinde olsun» diyen kimsenin zevcesi - niyyetsiz - mübane olur[1].

(Şart olsun) tâbiri dahi, talâkın vukuu için böyledir ki, Arabîde şart, talâkı incaz değil, talik ise de, Türkçede tenciz dahi olur ki, Behçede: «Şart olsun demek, avretim boş olsun mânâsında mütearef olan, belde ehlinden biri, zevcesine öyle demekle, onu boşamış olur» diye mezkûrdur.

Kezalik, «Başına gün doğsun» demek, ben seni boşadım, mânâsında mütearef olan, belde ahalisinden biri zevcesine öyle söylemekle, onu sarîhan boşamış olur.

(Senden geçtim) tâbiri müfarekat ettim, mânâsında mütearef olan belde ehlinden bir kimse zevcesine, talâk niyyetiyle, böyle söylese zevcesi ondan bâin düşer.

Nikâhı nefy etmek dahi, - niyyet ile - talâktır. Binaenaleyh, zevcesi için, talâk niyyetiyle «aramızda nikâh yoktur» diyen kimsenin zevcesi bâin olur.

Niyyetsiz, nikâhı nefy etmek talâk değildir: Evli olana «Evli misin?» diye, sorulan suale (değilim) diye cevap vermek - niyyetsiz - talâk olmadığı gibi, zevcesinin, ben sana zevce olmam, demesi üzerine, öyleyse, benim zevcem yoktur, demek dahi niyyet olmadıkça talâk değildir.

Bir kimse zevcesine: Anam yahut kızım veya kardeşim, demekle talâk vâki olmayıp[2], eğer talâk murad ederek «şimdiden sonra, anam yahut kız kardeşim ol» derse, onu bâinen boşamış olur.

TALÂKI REC'İ VE ONUN HÜKMÜ

Kelâmda asl olan, sarih olduğu gibi, talâkta asl olan dahi, rec'î olmaktır. Medhul biha zevcesine, talâkın sarih elfâzının biriyle, hitapta bulunan kimse, bir şeyi niyyet etsin etmesin, onu bir talâkı rec'î ile boşamış olur.

---

[1] İraden elinde olsun, demek zevcenin talâkında mütearef olan, belde ehalisinden Zeyd, talâkın müzakeresi esnasında, zevcesi Hinde, iraden elinde olsun, dese Hind Zeydden talâkı bâin ile boş olur mu? Cevabı: Olur. Bu surette Zeydin talâk niyyeti yahut Hindin o mecliste, nefsini tatlîki lâzım mıdır? Cevabı: değildir.

[2] Zevceye, sen benim anamsın, demek yahut onu «kızım! hemşirem!» gibi tâbirlerle çağırmak, zıhâr değilse de, tahrimen mekruhtur.

Talâkı baini, yahut birden ziyadesini, niyyet etmiş olsa da, sözle ifade etmiş olmadıkça, hükmü olmaz.

(Talâkı rec'î): Zevcenin iddeti baki oldukça, zevcin ric'atine, hakkı olan, talâktır. Rec'î veya ric'î telâffuzu müsavidir.

KAVLÎ VE FİİLÎ RİCÂT

Ricât: İddetin bakasınca, mevcut olan nikâhı, idameden ibarettir. Kavlî ve fiilî olmak üzere, iki türlüdür.

(Ricâtı kavliye): Zevcei mutallâka, gerek hazır ve gerek gâib veya nâim olsun, zevc «ben zevceme müracaat ettim» demekledir.

Ricâtı fiilîye: Zevç, zevcesini okşamak veya öpmek yahut vatî gibi, ona zevc muâmelesi, etmekledir[1].

Mutallâkai rec'iyyenin, iddetini geçirmekte olduğu evine, zevc girebileceği cihetle, fiilî müracaat mümkün ise de[2], sözle müracaatten evvel, fiilen ricât, mekrûhtur.

Müracaatin gerek kavlîsi ve gerek fiilîsi, zevcenin ve — sagire olduğuna göre — velîsinin rızasına ve şahit ikamesine muhtaç değildir. Ricât şahitsiz, sahih olduğu gibi, kadının rızası ve hattâ malûmatı olmayarak dahi, sahihtir. Lâkin ricât edecek kocaya mensup olan, kavli ricâtını kadına bildirmek ve ricât fiilen olsa bile, onun husulüne iki âdil kimseyi, işhat eylemektir.

Ric'âtin derhal yapılmış olması lâzımdır[3]. Gelecek zamana izafesi ve bir şarta tâlik edilmesi, doğru değildir.

Ricât, evvelki talâkları imha ve iskat etmez: Evvelce iki talâk vermiş olduğu zevcesine, üçüncü bir rec'î boşamada bulunan kimsenin, ondan hakkı ve helâliyyeti zâil olur. Verdiği talâkı rec'î birden ibaret ise, rücûdan sonra, hürre hakkında iki ve hür olmayan hakkında, bir talâk hakkı olmak üzere, zevcesinin nikâhı bâki bulunur.

Talâkı rec'î talâkın adedini azaltır. Ancak, nikâh hükmünü büsbütün refi ve izale etmez ki, talâkın adedi nihayet bulunmuş[4] ve yahut iddet müddeti bitmiş olmadıkça, zevc zevciyyeti bilâ ivaz iâde edebilir[5]. Nikâhın yenilenmesine ve yeni mehir şart kılınmasına lüzum kalmaz[6].

İddetin inkizasından evvel, zevcin mutallâkai reciyyesine malikiyyeti ve ricat hakkı zâil olmamakla, aralarındaki zevciyyet kâim sayılır. Ve p müddet içinde, Zevceynden biri vefat ederse, diğeri ona varis olur. Zevcin tatliki, kendinin gerek sıhhat veya hastalığında olsun ve gerek zevcenin rızası veya ademi-rızası ile vukuâ gelmiş bulunsun.

Talâkı rec'î ile talâkı bâin arasında, on dört veçhile fark vardır:

1 — Nikâhın yenilenmesine muhtaç olmaz.

2 — Mehri tezyide muhtaç olmaz.

3 — Şahit ikamesine muhtaç olmaz.

4 — Kadının rızasına muhtaç olmaz.

---

[1] Fiili ricât: Yedi türlü olabilir, mukarenet, kaynaşmak ve kucaklaşmak, sarmaşmak, oynaşmak, tutuşmak, öpüşmek, tenasül yerine bakmak.

[2] Nesebin sübutu hususunca olan, imtidad mesağı bu imkâna mebnidir.

[3] Tâlik ve tehciz ve muâllâk ve müneccez kelimeler için, talâkın tâliki evveline bakınız.

[4] Malûm olduğu üzere, talâkın adedi hürrede üç ve hürre olmayanda ikiile nihayet bulur.

[5] Zeyd, medhule zevcesi Hinde, benden boş ol diye, onu tâlik ettikten sonra, Zeyd, Hinde iddeti içinde müracaat edip, nikâhını tecdit etmeden, Hind ile izdivaç muamelesine kaadir olur mu? Cevabı: Olur.

[6] Yeni akde ve yeni mehre ihtiyaç, İddetin sona ermesinden sonradır. Kadının iddeti bittikte, mehri müecceli dahi, muaccel olur ki, onu kadın artık hemen ister. Meğer ki, mehir sâkıt olmuş ola.

5 — Zevce, sagire ise velisinin rızasına muhtaç olmaz.

6 — Zevc ona zıhar ederse, muzahir olur[1].

7 — İylâ ederse, müvlî olur[2].

8 — Zevcesini kazf ederse, lian lâzım gelir[3].

9 — Zevce iddette oldukça, Zevceynden birinin vefatında diğeri onavâris olur.

10 — Zevcenin iddeti içinde, zevci vefat etse iddeti, vefat iddetiolur[4].

11 — Zevce, talâkı rec'î iddeti içinde, süslenmeği terk etmek yoktur[5].

12 — Mezkûr iddette zevc ve zevce bir evde kalabilir. (Ricât vukubulmadıkça, aralarında bir perde bulundurulur.)

13 — İddeti içinde, azat edilen câriyenin, talâkı rec'î ise, iddeti, hürre iddeti olur[6].

14 — Talâkı rec'î nikâhı imha etmez, ona gevşeklik verir. Talâkıbain, nikâhı yıkar. Ve zikrolunan vecihlerin hepsinde, talâkı rec'îye muhalif bulunur[7].

İşte talâkı rec'înin hükmü budur.

Talâkın rec'î olabilmesi için, şunlar şarttır:

Evvelâ, zevce medhule olmak, ikincisi, talâk sarih söz ile olmak, üçüncüsü, ivaza makrun olmamak, dördüncüsü onda üç adedi[8], ne sarahaten ve ne de delâleten bulunmamak, beşincisi sarih olan sözde, ayrılmayı ifâde eder, bir sıfat ile sıfatlanmamak.

Mezkûr şartlara binaen, zevceye duhulden evvel verilen, talâk bain olduğu gibi, duhulden sonra dahi, niyyet ederek, «sen benden bainsin» gibi sarih söz ile talâk olmayan, yahut mal mukabilinde verilen veyahut «üç talâk ile mutallâka ol» veyahut «sen şöylece mutallâkasın» diye, parmaklariyle, üçe işaret olunan, yahut «sen benden talâkı bâin, kat'î ile en fena ve fâhiş talâk ile» veyahut «talâkı arîz veya uzun talâk yahut büyük talâk ile boşsun.» gibi, sıfatlar ile tavsif olunan, talâk, sarih lâfız ile olduğu için bâin vâki olur[9].

TALÂKI BÂİN VE ONUN HÜKMÜ

Kinayeli sözlerle verilen talâk, bâin olduğu gibi, o sûretlerde, sarih elfâz ile, olan talâk dahi bâindir[10].

Bu iki suret arasındaki fark, birinde niyyet ... lâzım ve diğerinde gayri lâzım olmasındadır. Sarih bâinin, niyyete ve karineye ihtiyacı yoktur. Talâkı bâin: zevcenin iddeti bâki olsa da, zevcin ric'ata hakkı olmayan talâktır[11].

---

[1] Zıhar ve muzahir tâbirleri için, kendi babına bakınız.

[2] İylâ ve muvlî dahi kendi babında beyan olunmuştur.

[3] Babı Hana bakınız.

[4] İddet babına bakınız.

[5] Hidad bahsine bakınız.

[6] İddet babına bakınız.

[7] Buna binaen, rec'î yaralama ve bain ise, öldürme gibidir, denir.

[8] Gayri hürre hakkında ise, adet ikidir.

[9] Bundan dolayı, bâzı kitaplarda sarih: rec'î sarih ve bâin sarih, diye iki nevi olarak gösterilmiştir. Zevcesine «sen benden, buradan Bağdada kadar boşsun diyen kimse, ona bir talâkı rec'î ikâ etmiş olur. Uzun ve büyük sıfatlariyle, tavsif etmedikçe, talâk bâin olmaz.

[10] Onlarda niyet dahi lâzım olmadığından, bunda (olan) ve elfazı kinaiyyede, niyyetin veya halin delâleti şart kılınmasına, işareten (verilen) denilmiştir. Şu üç kinaye istisna edilmiştir ki: iddet et, rahmini ibra et, sen artık teksin, gibi sözler, talakı rec'îyi intaç eder. Zevcesine, onların birini — hilim — ve rıza halinde söyleyenin talâkı, niyyete mütevakkıf olup, eğer niyyeti, talâk ise bir rec'î vâki olur. Değilse olmaz. Meğer ki, hal delâlet eyleye.

[11] Vekâlet babında, tevkilde işhat, şart olmadığına teferrüatlı olarak geçen meseleyi, unutmayınız.

Talâkı bâin vermeğe (ibane) ve o zevceye (mübane) denir ki, İbane ayırmak ve mübane, ayrılmış demektir[1]. Aslı masdar olan beynunet ayrılmaktır. Onun âtîdeki veçhile, târif ve taksiminden, talâkı bâînin hükmü meydana çıkar.

BÜYÜK VE KÜÇÜK BEYNUNET (AYRILIK)

Beynunet: Zevceyn arasında, zevcin nedameti, ve iddet içinde müracaatı zâil olmamak üzere, vâki olan[2] ayrılıktır.

Bain olarak verilen talâk, bir veya iki[3] ise, o ayrılış beynuneti sugra'dır ki, zevcesinin rızası ve iki şahit ikamesi ile, akit tecdit olunabilir. Talâkı rec'îde olduğu gibi, bunda yalnız zevcin rızası ve nedameti üzerine müracaati, kâfi olmaz.

Verilen talâk üç veya üçüncü ise, rec'î dahi olsa, bu firkat, beynuneti kübra'dır ki, hem milki ve hem halliyyeti derhal, izale edicidir. Ona beynuneti galîza dahi denir. Bunda tarafların rızası olsa da, hûlle olmadıkça, akit tecdit dahi olmaz[4].

(Hûlle): Hürreye göre üç, ve hürre olmayana göre iki, talâk ile mutallâka olan zevce, velev ki, kendisine verilen talâkın cümlesi, rec'î olsun, İddetin temamlanmasından sonra, şer'î nikâhı sahih ile[5], başka bir erkeğe varıp, onun kendisine duhulünden sonra, ya vefatı veya talâkı vukubularak, ondan dahi iddet çıkarmış olmaktır.

Hûlleden sonra, o mutallâka yeni akit ile, evvelki zevcine yeniden zevce olabilir. İkinci zevcin şu fiiline (tahlîl) ve kendisine (muhallil) tâbir olunur ki, o evvelki kocadan hâsıl olan (hürmeti galîza) yı hedm ve iskat etmiş olduğu gibi, (hürmeti hafîfe) nin yâni üç talâkın aşağısı olan, talâkların dahi, hâdimidir (o talâkların dahi hükmü iskat edicidir). Zevcinden bir veya iki talâk ile, mutallâka olan kadın, iddetinin bitmesinden sonra, diğer zevce varıp, medhule olduktan sonra ,ondan ayrılmış ve iddetini çıkarmış bulunursa, evvelki zevcinin nikâhına — onun kendisini üç talâk ile tatlîke hakkı olmak üzere — avdet edebilir.

İkinci koca, muhallil olabilmek için, zevceye fiilen dahil olmuş bulunmak lâzımdır ki, eşlerin talâk haklarını kötüye kullanmamaları için bu, bir şer'î zecirdir. Duhulden evvel boşar veya vefat ederse, kadın evvelki zevcine helâl olmaz.

Bu bapta, yalnız halveti sahiha, kâfi olmadığı gibi, hürmeti galiza ile mutallâka olan zevce, gayrin memlûkesi olduğuna göre, diğer kocaya nikâhlanmayarak, mevlâsı tarafından - milki yemin ile - istifraş edilmiş olmak dahi, kâfi değildir. Müslime olmayan zevceye göre, iddet müddetinin inkizası şartiyle, muhallilin ehli kitap olması da câizdir.

Beynunet, kübrâ olsun, sugrâ olsun, talâkı bâinin hükmü: Zevcin zevce üzerinde olan, malikiyyet ve helâliyyet hakkı - kübraya göre, her ikisi beraber, ve sugrâya göre, yalnız helâliyyeti - zail olmak, ve aralarındaki zevciyyetten — iddetten ve ona müteferrî nafakadan başka — eser, kalmamaktır. Ondan sonra, zevcenin yanına varmak kocaya, ve zevcine nefsini temkin ve teslim etmek kadına, câiz olmaz.

---

[1] Mubâneye (mebtute) dahi demişler ise de, biz mebtuteyi, talâkın müntehası ile mutallâka, mânâsında kullanacağız.

[2] Zevciyyet, yeni akid ve yeni mehir ile avdet edebilir. Bu bapta İddetin bitip bitmemesinde fark yoktur. Hattâ üzerine evlenmem, diye yemin veya şart etmiş ise, onun bainen talâkını müteakip, evlenebilir. Mezkûr fark, kadının mahalli talâk olmasında zahirdir ki, talâk dahi rec'î olsun, bain olsun, son olmadıkça, mutallâka iddeti içinde, mahalli talâktır. İddetin inkizası ile o mahalliyet zail olur.

[3] Müntehayı talâkın ikiden ziyade olması, hürre hakkındadır. Hürre olmayana göre, müntehayı talâk, ikidir.

[4] Talâkı selâsenin, beynuneti kübrayı mucip olması, sahih nikâha göredir. Fâsid olan nikâhta, onun hükmü yoktur.

[5] İkinci kocaya, fâsit nikâh ile menkuha olan kadın, ona bu suretle vikâ' vâki olsa da, evvelki zevcine helâl olmaz. İddeti çıkmadan veya şahitsiz nikâhlanmak ve yahut akdi belli bir müddetle edilmek, yahut ikinci koca el çekmeyip, velilerin ârını müeddi bulunmak ve yahut onun dört menkuhası olmak, yahut birinin kölesi olup da, mevlâsından izinsiz onu tezevvüç etmiş olmak gibi.

Talâkı bâinin iddetinde bile, zevce zevcinden tesettür eder ve onların ikisi, bir yerde bulunmaz. Ve beynûnet, sugrâ olduğuna göre, nikâh yenilenmeden ve kübrâ olduğuna göre, hulle olmadan, birleşmeleri câiz olmaz. İddet bâki olsa da, zevcin müracaati, fâide vermez. İddetin beka ve ademi bekasınca fark, adedi hitam bulmuş olmayan, talâkı rec'îde zahir olur ki, o İddetin devamı, ricâti mümkün kılmakta iken, inkizasiyle beynunet, hâsıl olur.

Bâin olan iddette, Zevceynden birinin vefatı vukubulsa, diğeri ona vâris olamaz. Meğer ki, Firakı-firar ola.

(Talâkı firarın hükmü, talâkı marîz babında mezkûrdur).

Beynûnet, talâkı bâinin hükmü olduğu gibi, İddetin inkizasında, talâkı rec'înin dahi hükmüdür ki, talâkı rec'î, İddetin inkizasiyle, talâk bâindir. Nitekim, zevceye duhulden evvel talâk, sarih lâfız ile dahi olsa, bâin olur. Gayri medhûlenin iddeti olmamakla, kendisi artık, mahalli talâk dahi, olmaz. Binaenaleyh, onu üç talâk ile boşamak, ancak defaten mümkün olur. Nitekim beyan olunacaktır.

Âtîde zikrolunacak, iylâ ve lianın, intaç ettiği talâk dahi, muhalâa neticesi gibi, talâkı bâindir.

Zevcenin, yahut başka birinin — Allah korusun — din ve imanına sövmek ve küfür kelimelerinden birini söylemek dahi, firkat ve beynuneti muciptir ki, tecdidi iman ve tecdidi nikâh lâzım gelir[1].

BOŞAMA

Zevceyi boşamak, ancak zevcin hakkıdır[2]. Akit sırasında, zevcenin icap ve şart koşmasına binaen boşama hakkı ona dahi âit olmak üzere, zevc akdi kabul etmiş olmadıkça[3], ve yahut zevc zevcesine, talâkı tefvîz etmedikçe, zevce talâkta (yâni boşamada) bulunamaz.

Talâk lâfzını, zevcesine izafe ve ilhak eden kimse[4], onu sâdece bir talâk ile boşamış olur. Birden ziyadesini, söyler, yahut parmakları ile işaret eyler ve yahut sözünün tahammülüne göre, onu niyyet eylerse, o dahi, vâki olur ki, sözün icap ve muhtemelidir.

Şer'an üçten ziyade talâk olmadığı cihetle, zevcesine dört, yahut beş veya bin talâk veren kimse dahi, onu üç talâk ile boşamış olur[5].

Zevc, talâkı selâseyi mahalline[1], birer birer iyka edebildiği gibi, birden (defaten) dahi iyka edebilir. Medhule olarak mutallâkası olan kadına, onun mütallik kocası — iddet ve âdet bâki oldukça — bir veya iki talâk daha iyka edebilir.

---

[1] Zeyd, zevcesi müslime Hinde «bire din ve imânını ettiğim» diye, sin kâf ile sövse, Hind Zeydden mübane olur mu? Cevabı: Olur.

Müslim Zeydden, küfür icap eden bir iş sâdır olmakla, zevcesi Hind mübane olduktan sonra, Zeyd tecdidi iman edip, lâkin nikâhını yenilemeden, Hindin iddeti bitmiş olup, ondan sonra, Zeyd Hinde üç talâk boş ol dese, Zeyd Hindi rızasıyle, —hullesiz— tezevvüç etmek, câiz olur mu? cevabı: olur.

Kocasından küfür kelimesi sâdır olmasiyle, mübane olan Hindi, kocası tecdidi imandan sonra, rızasız cebren tezevvüce kaadir olmaz.

Zevce, kendinden küfür kelimesi suduru ile, mübane oldukta, tecdidi iman ettirilip, nikâha dahi cebrolunur.

Zevceden kelimei küfür sâdır olup, tecdidi iman ederek, nikâhını yenilemeden, zevci vefat etse, o zevce varis olamaz.

[2] Birinin zevcesi hakkında, başka birinin tenciz veya talikı-talâk etmesi, zevcin izniyle muteber olur. Nitekim, tâliki talâk bahsinde, Tahtâvîden naklen, hamişte zikrolunur.

[3] Tafvîzi talâk bahsine bakınız.

[4] Bütün dünya ehlinin kadınları boş olsun, diyen kimse, kendi zevcesini,niyyet etmiş olmadıkça, tatlik eylemiş olmaz.

[5] Şer'an üçten ziyade talâk olmadığı için, iki zevcesinden birine: benden dört kerre veya beş kerre boş ol, diyen kimsenin, o sözüne, muhatap bulunan zevcesi, üç talâk ile mutallâka olmakla beraber; «bana üç talâk kâfidir» demek ve onun üzerine zevci: «ziyadesi de ortağınındır» sözünü söylemek ile, diğer zevcesini dahi, tatlik etmiş olmaz.

Beynuneti kübrada, iddet olsa da, âdet kalmadığından ve medhule olmayarak, mutallâka olan zevce — iddetsiz — bâin düşmekle, mahalli talâk olmadığından, evvelkisine bir talâk daha, iyka olunamadiği gibi, ikincisine dahi defaten olmadıkça, birden ziyade talâk, iyka olunamaz.

Talâk bölünemeyeceği ve bölünemeyen şeyin, bâzısını zikretmek tamamını zikretmek gibi olacağı cihetle, zevcesine yarım yahut üçte bir veya dörtte bir talâk veren kimse, onu boşamış olur.

Müteaddit zevcesi olup ta, onlardan — tâyin etmeyerek — birini tatlik eden kimseye, tâyin muhayyerliği lâzım gelir[2].

Zeynep boş olsun, diyecek iken, Nefise boş olsun diyen kimsenin zevcelerinden, tesmiye ettiği kadın boş düşer.

Avuçta kıl bitmediği halde zevcesine: «Sen benim avucumun kılı kadar boş ol» diyen, ve içinde balık bulunmayan havuzu göstererek: «Sen bu havuzdaki balıklar sayısınca, benden boş ol» diye, talâk veren kimse, adet — lâğv — olmakla, karısına, bir talâkı rec'î vermiş olur. «Bedenimdeki kıllar adedince boş ol» derse, talâkı selâse vermiş olur[3]. Denizdeki balıklar ve gökteki yıldızlar kadar..., demek dahi, böyledir[4].

TALAKIN TEFVİZİ

Tatlik hakkını, zevc vekile itâ ve elçiye tevdî edebileceği gibi, zevcesinin kendisine ve sagîrenin velîsine dahi, verebilir ki, işte bu tefvizdir.

Tefvîz: Talâkı zevceye temliktir. Tatlik hakkını sana verdim, istersen benden boş ol, demektir. Zevce, o mecliste başka fiile teşebbüs etmeden[5], kendini tatlik ederse, boş olur. Tatlik etmeyip, reddederse, boş olmadığı gibi, o meclisten kalkar veyahut talâktan îrazına delîl olmak üzere, başka bir işle iştigal ederse, muhayyerliği bâtıl olarak, nefsini ondan sonra tatlik dahi, edemez.

Tefvîz, filan zamana kadar, diye vakit tayin olunmadıkça, meclisle mukayyeddir ki, huzurda meclisi hitabe ve gaipte ilim meclisine, maksurdur.

Vukubulacak talâkın, bâin veya rec'î olması zevcin tâbirine tâbidir: «Nefsini ihtiyar et» yahut «senin işin kendi elinde olsun» gibi aslında kinâye olan tâbirler, niyyet ile talâkı bâini ve «nefsini tatlik et» diye, sarîhan tefvîz, niyyetsiz talâkı rec'îyi, intaç eder.

Tevkilde ve inşada olduğu gibi, tefvizde dahi, talâk, mutlak olarak söylendiğinde rec'iye münhasırdır.

Sarahatle, talâkı bâin, veya talâkı rec'îyi -emir ve tefvîz eden zevcin zevcesi, emrin aksini ederek, bâin yerine rec'îyi ve rec'î yerine bâini ihtiyar ve icrâ ederse, talâk zevcin emri veçhile vâki olup, zevcenin vasıfta olan, noksan ve ziyadesine, itibar olunmaz.

Zevcenin zevce muhalefeti, talâkın adedinde olduğuna göre, eğer ekseriyette ise, cevabım lâğv ve iptâl eder. Ekalliyyette olur ise, lâğv ve iptal etmez: Meselâ, zevci ona,

---

[1] Şartı talâka ve beynunet bahsine bakınız.

[2] Hangisini dilerse, mutallâka o olmak üzere, kendisine tâyin ettirilir. Aralarında paylaşmak üzere, onlara bir talâk veren kimse dahi, talâk tecezzi etmeyeceğinden, onların, tâyin etmeyerek birini boşamış olmak hasebiyle, kendisine tâyin hiyarı lâzım gelir.

[3] Eğer kıllarını tamamen izale etmiş ise, hiç bir şey, vâki olmaz.

[4] Zevcesine: Sen yıldızlar kadar, benden boşsun, diyen kimse, eğer aşikârlıkta, yıldızlar gibi demek, istemiş ise, bir talâkı rec'î vâki olur. Adet murad etmiş; ise, üç talâk vâki olur.

Zevcesine: sen benden kar gibi (buz gibi) boşsun, diyen kimse, eğer soğukluk mânâsı, murat etmiş ise, zevcesine bir talâkı bain ve eğer beyaz ve aydınlık mânâsını, murat etmiş ise, bir talâkı rec'î vermiş olur. Nitekim, zevcesine: «Sen bana anam gibisin» diyen kimse, kullandığı sözün, hürmet ve keramete, ihtimali olmak hasebiyle, mutlak muzahir olmuş olmaz. Halin delâleti veya söyleyenin niyyeti olmadıkça o söz, lâğv olur.

[5] Çünkü, meclis, onun calisi, başka yere tahavvül etmekle, ve hattâ kıyam eylemekle, hakikaten tebeddül etmiş olduğu gibi, başka işe, başlamak ile de, hükmen değişmiş olur.

bir talâk tefvîz ettiği halde, o kendisini üç talâk ile tatlik etse, hiç biri vâki olmaz. Amma, zevci ona üç talâk tefvîz ettiği halde, o kendisini bir talâk ile, tatlik edebilir.

(Tefvîz), temlik demek olduğundan, zevcesine, talâkı tefvîz eden zevc ondan rücû eyleyemez[1].

Zevcenin kendinden gayrisinin (meselâ ortağının) tatlîki, zevci tarafından kendisine verilmiş olursa, o temlik değil, başka birisine söylemek gibi, tevkîldir[2]. Ondan zevcin rücuu, sahih olduğu gibi zevcenin tatlik hakkı dahi, meclisle mukayyet olmaz[3].

Tefvîz, dileğin ilâvesiyle «ne zaman dilersen», diye, söylemiş olursa, o dahi meclis ile mukayyet olmayıp, zevce ne vakit isterse, nefsini tatlik edebilir.

Nitekim, kadın nefsini bir kimseye tezviç ederken «ne vakit istersem kendimi senden boşamak üzere...» diye, icap edip, zevc dahi bu veçhile kabulde bulunsa, nikâh sahih ve talâk emri, zevceye âit bulunur[4].

«Sen ne vakit istersen, yahut istediğin vakit, benden boşsun» demek dahi, dileğin ilâvesi ile, olunan tefvîz gibidir. Ve bu surette, zevce: «Ben talâk istemem» diye, red dahi etse, hakkı merdut olmaz. Ve meclisle mukayyet olmayarak, ne vakit dilerse, nefsini bir talâkı rec'î ile, tatlik edebilir.

«Nerede istersen» diye, tahyirde zevce o mecliste talâkı irade etmedikçe, mutallâka olmaz. Ve o meclisten sonra, onun iradesi de kalmaz. Çünkü, (nerede) kelimesi ve onun (haysü) ve (eyne) gibi, Arapçası, mekâna mevzu olup, talâkın ise mekâna taâlluku olmadığından, onlar şart edatları mânâsında, mecaz kılınmıştır ki, eğer istersen, demektir.

Talâkın zamana izafesi sahihtir. Zevcesine: «yarından itibaren boş ol» yahut, «yarınki gün benden boşsun» diyen kimsenin zevcesi, ertesi gün; fecrin tulûu ile mutallâka olur[5].

Bir seneye, yahut ay başına kadar, ve yahut hasta olduğun veya doğurduğun zaman, Mekkeye girdiğimiz gün, gibi tâbirler dahi, talâkı zamana, izafe etmektir.

Talâkı mekâna izafe etmek, sahih olmadığından, zevcesine: «Sen evde, ovada, gölgede, güneşte boş ol» demek, talâkı derhal tenciz ve icra eylemektir.

Tencîz: Talikin zıddıdır ki, talâkı bir şeye muâllak ve bir zamana muzaf kılmayarak, hemen iyka ve icrâ eylemektir. Tencîzen verilen talâka (müneccez) ve talikan vâki olacak talâka (muâllak) denir.

Tâlik: Malûm olduğu üzere, bir cümlenin mazmununun hasılını, diğer cümlenin mazmununun hailine, merbut kılmaktır ki, mevzuumuza nazaran, zevcenin talâkının

---

[1] Zevcesini tatlik etmeyeceğine yemin eden koca, karısını tefviz ettikten sonra, kadın kendini tatlik etmekle, yemininde hanis çıkmaz. Çünkü, temlikin muktazası olarak, talâkı veren koca değil, kadındır.

[2] Temlik: İptidaen tasarrufa ikdardır. Tevkil: iptidaen olmayarak, tasarrufa ikdardır. Zevceye «kendini ve ortağını tatlik eyle!» diye edilen tefviz, zevcenin kendi hakkında temlik, ve ortağı hakkında tevkildir. Zevc evvelkinden rücû edemez ise de, ikincisinden rücû edebilir. Bunda siyga, hem temlik ve tevkil mânâsında istimal etmek nevinden, umumî mecaz vardır. Temlik ile tevkilin, beş vecih ile farkı vardır: Temlikte rücû yok, azil yok, zevcin —tefvîzden sonra— cününu ile butlan yok, meclisle tekayyüt var, akl ile tekayyüd yoktur. Buna binaen mecnuna ve gayri mümeyyiz sabiye dahi tefviz sahihtir ki, zevc zevcesinin talâkını, gayri mümeyyiz bir sabinin ve bir mecnunun eline teslim edebilir. Çünkü, bu temlik tâlik mânâsını dahi mütezammin olmakla, şüpheli iş olarak, meclisle mukayyed olmak üzere, gûyâ ki zevc zevcesine «mecnun sana, sen boş ol» derse, «sen benden boşsun» demiş olur.

[3] Meğer ki, iradeye, tâlik etmiş ola. O halde yapılan tefviz, tevkil değil, temlik olmuş olur. Rücû edemez. Çünkü, işi onun reyine tefviz etmiştir. Malik dahi iradeten mütasarrıf olandır. Vekil ise, kendisinden —fiil ister istemez— matlûp olandır.

[4] Bu mesele, boşanmada ve hulle hamişinde geçmiştir.

[5] İkindiye kadar, nikâhın bekâsını iddia ve diyaneten her iki surette, ve kazaen, yalnız ikinci surette, musaddak olabilir.

vukuunu, onun yahut diğerinin, bir fiil veya sözüne yahut haline veyahut bir hâdiseye rapteylemektir.

TALÂKIN TÂLİKİ (ŞARTA BAĞLI BOŞAMA)

Talâk, şifahî olsun, tahrirî olsun müneccez olduğu gibi, muallâk dahi olur ki, ona «şart etmek» tâbir olunur. Müneccez olanı — derhal — vâki olup, muallâk bulunanı; şartının husulünde vukua gelir.

Tâlika şart denildiği gibi (talâk ile yemin) dahi[1] denir[2]. Şart tesmiyesi, sarahaten veya delâleten — şart edatı — istimal olunduğundandır. Yemin tesmiyesi, kuvveti ifade ettiğindendir[3].

Talikin sıhhatinin şartı: Fiilin medlulü olan şartın, vücudun hatarıüzerine yok olmasıdır ki, varlığı ve yokluğu câiz olup, ne vücudümümtenî ve ne de fiilen mevcut olmamaktır. Çünkü, muhale tâlik, hükümsüzdür. Muhakkaka tâlik ise, tencîzdir[4]: Balık kavağa çıkarsa... diyeşart etmek, talâkı muhale tâlik demek olduğundan, lâğvdır ve hükümsüzdür. Cenabı Hakkın kulu isem diye, şart demek, talâkı muhakkak olan, bir şeye raptetmek demek olduğu için, hemen tenciz ve icrâ eylemektir.

Tâlikin lüzumunun şartı: ya malikiyyet veya ona izafettir. Kişi, nikâhlı zevcesini tâlikan tatlîk edebildiği gibi, hükmen nikâhlısı demek olan, iddetlisini dahi, tâlikan, bir daha tatlîk edebilir ki, malikiyyeti henüz bakîdir. Ama ne hakikaten ve ne hükmen menkuhası olmayan bir yabancı kadına, talik ile talâk verse de bilâhare o kadını nikâhlayıp o şart vâki olsa, talâk, vâki olmaz[5].

Milke izafet suretiyle, talâkı tatlik, dahi caiz ve milkin husulü ile talâk vâki olur. Gerek: alacağım kadın boş olsun demek gibi, muayyen olmayan hakkında olsun ve gerek bir kadına hitaben veya ondan ihbar tarikiyle: Eğer ben seni tezevvüç edersem, boş ol. Yahut: Ben filânı tezevvüç edersem, boş olsun, demek gibi, bir muayyen şahıs için, söylenmiş bulunsun.

Muayyen olmayan hakkında, şartın mânâsı kâfi, ve muayyen olan hakkında, - edatı - şart lâzımdır: «Alacağım zevce boş olsun» demekte, - tezevvüç ile - talâk vâki olur.

(Tezevvüç edeceğim her kadın, boş olsun) diyen kimse için, çare: fuzulî olarak tezviç olunup, o dahi zevcenin mehri muaccelini yollamak, fiilen icazede bulunmaktır[6].

---

[1] Ve keza, azat ile yemin.

[2] Tâlik, bazan yemin değil değil ise de, kendisinde men ve hâmilden ibaret bulunan yeminin mânâsı mevcut olmak hasebiyle, şer'an yemindir. Hattâ yemin etmemeğe, yemin eden kimse, tâlik etmekle hânis olmaz.

[3] Nefis için mekruh olanı, vukuunda onun dahi şer'an vuku bulacağı bir emre tâlik etmenin, o emirden imtina kuvvetini ifade edeceğinde şek yoktur. Yemin dahi kuvvet mânâsınadır. Kendisiyle takviye husulüne mebni, kaseme, yemin itlâk olunmuştur. Yeminin lûgaten kuvvet mânâsına geldiğini, Aynî merhum, Hidayede zikretmiştir.

Yemin etmiş olan kimse, yemin bittalâkı ve yahut yemini billâhi mi ettiğini bilemese, yemini lâğv olur. Nitekim, zevcesine talâk verip, vermediğinde, şek eden kimse, talâkı iyka etmiş olmaz. Bir mi, yahut ziyade mi, talâk verdiğinde, şek eden kimse, zannını az olana bina eder. Meğer ki, ekseri yakinen bile ve yahut kuvvetli zan ile maznun ola.

[4] Zevceye, mücazat kasdiyle edilen şartın dahi, mefhumu tâlik değildir, tencîzdir. Meselâ: zevcesinin kendisine söylediği, fena bir söz üzerine, zevcin ona cezave eza kasdiyle: «Eğer ben senin dediğin gibi isem, sen boş ol» demiş olması suretinde, onun dediği gibi, olmaktan kat'ân nazar, zevce derhal boş olur.

[5] İykaı talâk hamişinde mezkûr olduğu üzere, birinin zevcesi hakkında, başkasının, talâkı müneccezi, zevcinin icazetine mevkufen, sahih olduğu gibi, talâkı muâllakı dahi, zevcin icazetine mevkufen sahihtir. Birinci surette, zevc talâka icazet verdiğine göre, icazet vaktine kasren, ve ikinci surette, —bâdel icaze— şartın husulünde, talâk vâki olur.

[6] Meseleyi bilen bir kimseye gidip, kendinin yeminini, şartını ve nikâhı fuzuliye ihtiyacını söyler, ve fakat onun talibi olmaz. O kimse dahi fuzuli olarak, ona bir kadın tezviç eyler. Kendisi de, akdi fiilen icaze eyler. Lâkin lisanımızda (her) lâfzı, Arabîdeki (küll) kelimesi gibi, umum esma için olup,

Şarta tâlik olunan talâk, şart hâsıl olmadıkça, vâki olmaz. Şartın husulü üzerine, vukubulacak talâk dahi, baini ifade etmedikçe, rec'îdir, meselâ «Bundan böyle rakı içersem zevcem boş olsun» (yahut şart olsun) diyen kimse, rakı içmedikçe, onun zevcesi boş olmadığı gibi, rakı içmek takdirinde dahi, ancak bir talâkı rec'î ile, mutallâka olur.

Boşamak, murat ederek «İçersem helâlim haram olsun» yahut «Müslimlerin helâli bana haram olsun» demiş, yahut «Zevcem talâkı bâin ile benden boş olsun» diye, sarahaten talâkı bâine, tâlik etmiş olursa, - şartın husulü takdirinde - bir bâin, vâki olur .

(Adet olmadıkça, iki surette de birden ziyade, talâk vâki olmaz.)

Talâkını iki şeye tâlik etmiş olan kimsenin zevcesi, şartların ikincisi dahi, tahakkuk ettiğinde, mutallâka olur. Zevcesine meselâ «Eğer senin üzerine evlenip te, seni boşar isem, aldığım kadın benden boş olsun» demiş olan kimsenin talâkı, ancak ikinci fiilinde vâki olacağından, karısının üzerine evlenip, onu tatlik etmez ise, aldığı kadın da boş düşmez.

(Talâkı muâllâk), şartının husulünde vâki olur. Şartın husulü, gerek fiilen nikâh mevcut olsun, gerek hükmen mevcut bulunsun[1].

Bir şarta muallâk bulunan talâk şartının, bir kerre husulünde vâki olmakla, yemin yerini bulmuş olur (yâni şart tahakkuk etmiş olur), velev ki, milki nikâhın büsbütün zevalinden, yâni o kadın zevcinin incâz olunan talâkı, iddetinden bile çıktıktan, sonra husule gelmiş olsun.

Milkin bekası, yeminin çözülmesi için değil, talâkı muallâkın vukuu için şarttır şart. Milkde tahakkuk ederse[2], yemin çözülmüş ve talâk vukua gelmiş olur. Şart, milkte tahakkuk etmezse, yemin münhal olursa da, talâk vâki olmaz.

Talâkın vukuu için, zevcin - talik ânında - talâka ehliyeti, ve zevcenin - şartın mevcudiyyeti hususunda - talâka mahalliyyeti lâzımdır. Mecnûnun tatliki ve tâliki muteber olmadığı gibi, tencîzen mutallâka ve iddeti munkaziyye olan kadın dahi, talâka mahal değildir. Buna binaen zevcesine: Filân işi işlersen, - yahut - ben işlersem, üç talâk ile boş ol, diyen kimse, hem o fiilin işlenmesini, hem de üç talâkın vukubulmamasını, murat suretinde, çare: Zevcesine bir talâk verip, iddeti çıktıktan sonra, o işi işlemek ve sonra, onu tezviç eylemektir Yeminin inhilâlinden sonraki izdivaçta, onun tesiri kalmaz[3]. Meğer ki, tekrar veyahut (her ne zaman daima gibi) mefhum ile, şart edilmiş ola[4].

Şart tekrar edilirse, ona muallâk olan talâk dahi, tekerrür edeceği gibi (küllema) kelimesi dahi, - umum - ifade ve iktiza etmekle, zevcesine: «Sen her ne zaman filân işi işlersen, benden boş ol» demiş olan kimsenin yemini (şartı), ancak üç talâktan sonra, çözülmüş olur. Kadın diğer zevce vardıktan sonra, evvelki zevci ile evlenmek takdirinde, o fiilde bulunmakla, artık talâk vâki olmaz. Meğer ki, (küllema) kelimesi, tezevvüç fiiline, dahil ola: «Her ne zaman seni tezevvüç edersem, sen boş ol» demek gibi ki, bu yolda şart edilmiş olursa, talâk, her tezevvüçte vâki olur. O halde, diğer zevce varmanın dahi, fâidesi olmaz[5].

---

umum fiiller için olmadığından, her tezevvüç ettiği kadın, birer kerre, mutallâka olursa, kadının ikinci) nikâhına, talâk tesir etmez.

[1] Nikâhın milki, hakikî olduğu gibi, hükmî dahi olur ki, talâkım tâlik etmiş olan zevc, şartın tahakkukundan evvel, zevcesine tencizen dahi, bir talâk vermiş olmak suretinde, kadın iddeti içinde, şartı iyka etmekle, hakkındaki, talâkı muâllâk dahi, vâki olur. Abdurrahim der ki, talâkın tâlik olunduğu şart, ikrah ve cebirile husule gelse, talâk vâki olmaz.

[2] Bütün şartın milkte tahakkuku lâzım olmayıp, onun milk içinde, tamam bulunması da kafidir. Hattâ, zevcesine: eğer sen iki hayiz görürsen, benden boşol, demiş olup da, zevcesi birinci hayzini, onun milki nikâhı haricinde görüp, ikincisini onun milkinde görse, mutallâka olur.

[3] Tütün içersem zevcem boş olsun, demiş olan kimse, tütün içip, zevcesi mutallâka olduktan sonra, onu yahut diğer bir kadını, tezevvücünde, mezkûr şarta binaen, talâk vâki olmaz.

[4] Her ne zaman tütün içersem, zevcem boş olsun, demiş olursa, her evlenmesinde (tütün içerse) talâk vâki olur.

[5] Bu bapta şer'î halas: akdi fuzûliyi —fiilen— icaz eder.

Tâlik geri alınmaz ve onu milkin zevali iptâl etmez[1]. Binaenaleyh, zevcenin talâkını bir şeye tâlik eden kimse, ondan cayamadığı gibi, talâkın tencizi ile, kendinin - nikâhı milkini - izale eylemek suretinde, yemin - şart - yerine gelmeyerek, ikinci bir nikâh hâsıl olur ise, onda dahi şartın hükmü bâki, ve husulünde, ona muallâk olan talâk vâki olur.

Tâliki, ancak zeval-i hill, iptâl eyler ki, o da, talikten sonra, zevceye beynûneti kübrâ iyka eylemekle, olur. Bundan dolayı, zevcesinin talâkını, - meselâ eve girmeye - tâlik etmiş olan kimse, şartın husulünden evvel, onu üç talâk ile - tencîzen - tatlîk eylerse, helâliyyet zail olmakla, tâlîkin dahi hükmü kalmayarak tahlilden - yâni zevce diğer zevce varıp ayrıldıktan - sonraki zevciyyetinde, oraya dahil olmakla, bir şey lâzım gelmez.

Talâkı, nefret ve muhabbet misilli, örtülü, gizli şeylere talikte şart, ihbar ile tahakkuk eder. Meselâ «Beni sevmiyor isen, benden boş ol» deyen kimsenin zevcesi onu sevmediğini söylemekle, boş düşer.

Âdet halinde olan kadının talâkım, âdetine tâlikte, kendi hakkında kendi sözü, tasdik olunur. Âdetliyim dediğini, kocası tasdik etmese dahi, talâk vâki olur.

Âdetinden kesilmiş olan kadının, âdetliyim demesine itibar olunmadığı gibi, bu bapta bir kadının, diğer bir kadın (meselâ, zevcenin kendi ortağı) hakkındaki, ihbarına dahi, itibar olunmaz.

İki karısı olan kimse, onları zikr ve tâyin etmeyerek, eğer filân işi işlersem, zevcem boş olsun, demiş ve işi yapmış olursa, onun iki zevcesi dahi boş olmayıp talâk onlardan yalnız birine vâki olmakla, o kimseye tâyin etmek, lâzım gelir. Hangisini dilerse talâkı ona sarf ve tahsis eder.

Amma, onları zikr ve tâyin eyleyerek, taliki-talâk ettiği işi işlerse zevcelerinin ikisi de boş düşer.

TALÎKLE ALÂKALI BAZI MESELELER

1 — (Mesele) zevcesiyle çekişip: Eğer ben seni bugün üç talâk iletatlik etmezsem, benden üç talâk boş ol, diyen kimse için, çare nedir?Cevabı: O gün, o kimse zevcesine: Bana şu kadar kuruş vermek üzereseni üç talâk ile, tatlik ettim, deyip, zevce onu kabul etmemektir.

2 — (Mesele) filân işi işlemezsem, zevcem, boş olsun, diyen kimse,zaman tâyin etmiş olmadıkça, o fiili işlememekle, yeis zamanından (yânihâli ihtizara gelmezden) evvel, onun zevcesi boş olmaz.

3 — (Mesele) İddia olunan borç, benim borcum değildir, eğer borcum ise, zevcem boş olsun, diyen kimsenin aleyhinde iddia olunan borcusabit olursa, zevcesi mutallâka olur.

4 — (Mesele), (Şart olsun) demek, talâk mânâsında mutearef olmakla «Filân fiili işlersem, şart olsun» diyen kimse, zevcesinin talâkını, o işiişlemeğe tâlik etmiş olur. Onu işlemedikçe, zevcesi boş düşmez.

5 — (Mesele) şarta muallâk olan talâk, şartının husulü ile, vâki olarak, yemin münhal olmakla sonraki, izdivaca, onun tesiri olmayacağından bir kimse zevcesine «Madem ki, nikâhımdasın, üzerine tezevvüç yahut teserrî edersem, benden boş ol» dedikten sonra, tezevvüç yahut teserrî edip, zevcesi boş düşerek, şart yerine gelmiş olmakla, onu ikinci tezevvücünde üzerine, tekrar tezevvüç veya teserrî etse, tekrar boş düşmez.

6 — (Mesele) tütün içersem şart olsun, diyen kimsenin zevcesi vefat edip, başka bir kadın tezevvüç etmesi ve tütün içmesi suretinde, mezkûr şarta binaen o kadın boş düşmez[2].

---

[1] Hâsıl olan tâlik, — milkin zevali — ile zail olmadığındandır ki, talâk-ı selâsenin tâliki üzerine olup da, onların —şartın husulü— ile ademi vukuu için çare: bir talâk iykaı ile, İddetin sonuna kadar durup, İddetin munkazi olmasiyle, helâliyyet zâil olduktan sonra, o şartı hâsıl etmektir. Yemin, o sûretle yerine gelmiş olup, sonraki evlenmede artık tesiri kalmaz.

[2] Zevce vefat etmeyip, mezkûr şarta mebni, boş düştükten sonra, onunla olan, ikinci izdivaca dahi, şartın şümulü olmaz.

7 — Zeyd, Amre: Filân fiili işlerse, zevcesi Hind üç talâk ile boş olmaküzere, üç parmağı ile işâret edip, Amr dahi o işi işlememekle, ol veçhileteahhüt eyleyip, lâkin talâka müteallik söz söylese, o fiili işlemekle zevcesi boş düşmez.

8 — Birkaç kimse, bir yerde iken, içlerinden biri, her kim şöyle derse,veya şu işi işlerse, zevcesi boş olsun deyip sonra, o sözü kendisi söyler veya o işi kendisi işlerse, onun zevcesi boş olur. Çünkü, her kim lâfzı, onadahi şâmil olduğu halde, o kimse kendisini ihraç ve istisna etmemiştir.Diğerleri o şartı, kail ve mûciz olmadıkları cihetle, onlara bir şey, terettüp etmez.

9 — Zeyd Arnre: Filân işi işlersen avretin boş olsun mu? dedikte, Amrsükût edip, bir şey demese, sonra, o fiili işlese, avreti boş olmaz[1].

10 — (Dediğim olsun mu?) demek (avretin boş olsun mu?) mânâsındabilinen belde ahalisinden Zeyd Arnre «Filân işi işlersen dediğim olsun mu?)dedikte, Amr dahi «olsun» deyip sonra Amr, o işi işlese talâk mânâsımurad etmiş olmadıkça, zevcesi boş olmaz[2].

11 — Filân işi işlersem, üç talâk üzerime olsun, deyip te, o fiili işleyenkimsenin zevcesi, üç talâk ile mutallâka olur mu? Cevabı: Böyle demekörflerinde, avretim üç talâk ile boş olsun, demek ise, olur.

12 — (Küllemâ mefhumu, üzerime olsun) demek, avretim boş olsunmânâsında mütearef olan belde ahalisinden Zeyd: «Eğer Amr ile bir dahakonuşursam, küllemâ mefhumu üzerime olsun» der ve Amr ile kelâmederse zevcesi boş olur.

13 — Lâkin, küllemâ mefhumu, Arabide olduğu gibi ,ikinci nikâha vediğer tezevvüce tesir icra etmez.

14 — Zina etmemeği şart eden kimse, müt'â nikâhı ile vikâda, bulunursa, zevcesi boş düşmüş olur.

15 — Zeyd Amri dövmek istedikte, Amr: Ben kendimi sana dövdürmem, eğer döversen, zevcem mutallâka olsun, dedikten sonra, Zeydi dövmefiilinden sözle nehy edip, fiilen menetmeğe kaadir iken, menetmemekle,Zeyd Amri dövse, Amrın zevcesi mutallâka olur.

İylâ babında dahi, tâlika dâir bâzı meseleler zikrolunmuştur.

MUHALÂA

Talâkın tâlikinin, bir nevi de muhalâadır ki, milki nikâhı, zevcenin kabulüne tâlikan izaledir[3].

Muhalâanın: Rüknü, sebebi, şartı, sıfatı, hükmü vardır. Muhalâanın rüknü, icab ile kabuldür.

Muhalâanın sebebi, karı koca arasında olan hilâf ve şikaktır. Muhalâa, nüşûz neticesidir.

Nüşûz: Eşler arasında matlup olan güzel geçinmenin zıddıdır. Kadının nüşûzü: Zevcine isyan ve muhalefettir.

Erkeğin nüşûzü: Zevcesine bakmamak ve cefâ etmektir.

Tatlîki, mal almağa, yahut zimmetini, mehir borcundan ibraya tâlik etmek, mürüvvet değildir.

Nüşûz zevc tarafından ise, zevceden bir şey almak tahrimen mekruh olup, nüşûz zevceden olduğuna göre, zevcin aldığı, kendi verdiğinden ziyade olmamak üzere, mekruh değildir. Kendi verdiğinden fazla almak mübahtır[1].

---

[1] Mezkûr suale cevap olarak, baş eğmek bile, dilsiz olmayan için talâk ve tâliki talâk sayılmaz.

[2] İradenin şart kılınması, mezkûr tâbir kinayattan olduğuna mebnidir. Karîne dahi, niyyet makamına kaimdir. Mesele dahi, bundan sonraki mesele veçhile, tearüfe mebni olarak tavsif olunmuştur. Kinaye elfazı bahsinde (iraden elinde olsun) tâbiri hakkındaki hâmişe bakınız.

[3] Bunun mali kısmına, tâbiri umumîsi ile: kadın, kendi talâkını satın almaktır.

Muhalâanın şartı, nikâhın sıhhati ile beraber, zevcin talâka ehliyyeti, ve zevcenin, ona mahalliyyetidir. (Reşide ve mânâya vâkıf ve vermeğe istekli olması, şarttır.)

(Muhalâanın sıfatı), mezkûr olduğu üzere, icabında müsamaha edip mahzur görmemek ve zevc canibinde yeminli olmak ve zevce canibinde müvazaa ve mübadele sayılmaktır.

Muhalâanın hükmü, talâkı bâin vukuu, ve o nikâha mütaallik hukukun sukûtudur.

Talâkı muâllâk: Önce rec'î iken, bundan hâsıl olan talâkı bâindir.

Muhalâa, zevc canibinde . yemini bittalâk - ve diğer tâbir ile, talâkı zevcenin kabulüne tâlik, demek olduğundan, mucip kendisi olduğuna göre zevcenin kabulünden evvel dahi, ondan rücû edemez, ve onu fesh ve zevceyi kabulden meneyleyemez, ve mezkûr tâlik, zevcin meclisine maksur olmayıp, zevcenin kabulünden evvel, zevc, o meclisten kıyam etmekle, onun tâliki bâtıl olmaz. Muhalâasını zevc, bir şarta tâlik eder ve bir vakte muzaf edebilir. Meselâ, filân yere gidersem, yahut yarından veya ay başından itibaren, seninle muhaliim, diyebilir. Oraya gittikten, ve söylenen vakit geldikten sonra, kabul kadına âit bulunur. Ondan evvelki kabule, itibar yoktur.

Muhalâa, zevce canibinde, muâvaza, yâni nefsinin ivazı mukabilinde, temlik demek olduğundan, icap, onun tarafından vukubulduğuna göre, zevcin kabulünden evvel, o, bu muâvazadan rücû edebilir. Ve zevcin icabı sûretinde, zevcenin kabulü, meclise maksûr olup, - kabulden evvel -meclisten kıyamı ile, muhalâa, bâtıl olduğu gibi, zevcenin icabında, zevcin, - kabulden evvel - kıyamı ile de bâtıl olur.

Muhalâa, bu söz ile ve onun müştakı ile olduğu gibi, mübaree ve bey'u şera lâfızları ile dahi olur[2].

Muhalâa, gerçi - indelitlâk - ivaz mukabili olan - talâk - mânasına mahmuldür. Hattâ, muhalâayı, diğerine emir ve onu bu hususta tevkil eden kimsenin memuru - ivazsız - icra ederse, sahih değildir. Ve lâkin mal üzerine olan, talâktan da ibaret değildir. Muhalâanın malîsi olduğu gibi, malî olmayanı da, olur.

(Her halde mehir ve geçmişe âit mukadder nafaka gibi, zevciyyet hukukunu iskat etmesi cihetiyle, ivazdan hali değil, demektir.)

Zevcin zevceye: «Benden aldığın mehri muacceli geri vermek veyahut düğün masrafımı ödemek ve zevciyyet hukukundan bir şey istememek şartiyle boş ol» demesi, muhalâa olduğu gibi «Biribirimizden: bir şey istememek şartiyle benden boş ol» demesi dahi muhalâadır. Zevcenin derhal kabulü ile, bir talâkı bain vaki, ve zevciyyet hukuku sakıt olur.

Kezalik zevce «Ben senden bir şey istemem, beni boşa» yahut «nefsimi senden mehrim ve nafakam mukabili satın aldım, beni boşa» deyip ve zevc kabul edip, boşamak dahi, muhalâadır ki, zevciyyet hukuku, sâkıt olur.

Mal üzerine edilen tâlik böyle olmayıp, meselâ zevc, tatlîki isteğinde bulunan zevcesine «Bana bin kuruş verirsen benden boş ol» demiş oldukta, talâkı, mal tediyesine tâlik etmiş olmakla, kadın parayı vermekle, bir talâkı bâin vaki olur. Bunda kabul zevceye tevakkuf etmediği gibi, kadının, mehir ve nafaka istemek, hakkı sâkıt olur. Muhalâada ise, talâkın vukuu, zevcenin o anda kabulüne bağlıdır.

---

[1] İbni Âbidin der ki: «O zaman kadının fidye vermesinde ikisine de günah yoktur.» (Bakara: 229). kavli kerimi, nüşuz iki taraftan olduğuna göre almanın mübah olmasına, nassın ibaresiyle, ve yalnız zevce canibinden olduğuna göre, nassın delâletiyle, delâlet eder. Âyetin nüzulüne sebep olan, Cemile binti Abdullah, zevci Sabit bin Kiys'e mubgız, ve zevci ona muhip idi. Mehir olarak' verdiği bahçenin istirdadı ile, zevc ve zevce, efendimizin huzurunda muhalaa ile ayrıldılar.

[2] Bu bapta, mufaale ile sülâsinin farkı şudur ki, sülâsi kabule mütevakkıf olmamak üzere, kinayeli sözlerden olup, zevceye, talâk niyyeti ile tevcih olundukta, onun kabulüne bağlı olmayarak, bir talâkı bain vâki olur. Ve zevciyyet hukuku sâkıt olmaz.

Bir de, muhalâa hukukun iskatını mutazammin olmakla, ondan mehir talebine, ve takdir olunmuş geçmişe ait nafakası var ise, kadın için, onu istemeğe, mahal olmaz. (Mübaree suretinde, mehirden zevcin zevceye geçmişi var ise, o da, onu isteyemez.)

İddet ve çocuk nafakası - indel-muhalâa - tasrih olunmadıkça, sâkıt olmaz. Sükna hakkı, tasrih olunsa da, sâkıt olmaz. Çünkü, şer'î haktır.

Tediye veya ibra olunmayan sair hukuk, sâkıt olmadığı gibi, muhalâanın vâki olduğu nikâha müteallik olmayan, zevciyyet hukuku dahi sâkıt olmaz. Meselâ, evvelce ibane edip te, sonradan yeni mehri ile nikâhladığı kadını ikinci nikâhta, mehri üzerine, kendisi ile muhalâa ederse, zevc ilk mehirden değil, ancak ikinci mehirden berî olur.

Mehri müsemması olmayan, gayri medhule menkuha hakkında, müt'â dahi, mehir gibidir ki, muhalâanın vâki olduğu nikâhta, sâkıt ve onun gayride gayri sâkıttır.

Muhalâada - tasrihi takdirinde - iddet nafakası dahi sâkıt olacağından, zevciyle kendi, mehri ve iddet nafakası üzerine muhalâa eden, gebe kadın, doğuruncaya kadar, bir şey talep edemez. Doğumdan sonra, hadâne müddetince, çocuğun nafakası sâkıt olmadığı gibi, muhalâa sırasında, kadın hâmile değil zan olunarak, iddeti hayziyle olmak itikadına mebni, iddet nafakası üzerine muhalâa edilip, gebelik zuhur ettikte, onun doğumuna kadar olan iddetinin nafakası dahi sâkıt olmaz.

Müddet tâyin olunmak şartiyle, çocuk nafakası üzerine, muhalâa dahi sahihtir. Binaenaleyh, gebe olan kadın, zevcinden kendi mehri ve nafakası ve veledinin nafakası üzerine muhalâa edip, doğuracağı çocuğu, yedi sene tamamına kadar, kendi malından yedirip giydireceğini tâyin eylese, geçim sıkıntısına düşmedikçe, o müddette çocuğun babasından bir şey talebine hakkı olamaz. Ve muhalâa kadın için, bir muâvaza demek olduğundan, o müddetten evvel çocuk vefat etse, onun kalan nafakası için, babası yâni kadının zevci muhalli, kendisine rücû edebilir. Nitekim, zevce geçim sıkıntısında olup, çocuğu infaka kaadir olamamak ve çocuğun malı bulunmamak suretinde, babasına müracaatte haklı olur.

Muhalâa sözden ibaret olmadığından, zevcenin talâk istemesi üzerine: «Eğer beni ibra edersen, boş ol» diyen kimsenin zevcesi «Seni hukukumdan ibra ettim» demekle bainen boş olup, zevcinin zimmetini, zevciyyete müteallik hukuktan ibra etmiş olur. Lâkin, mezkûr ibra, kadının sair hukukuna müteallik dâvasına, ve meselâ benim bir samur kürkümü, gasben almıştın, onu isterim, demesine mâni olmaz.

Muhalâa, ikrahen vâki olduğuna göre, ikrah, zevcenin mal vermesi, veya zevcin zimmetini, mahirden ibra etmesi için, vukubulmuş ise, ikrah talâka mâni olmadığından talâk vâki olur ise de, malın lüzumu ve ibranın slhhati, rızaya mutevakkıf olduğundan, zevceye itâ veya ibra lâzım olmaz.

Sagîrenin, muhalâası dahi böyledir ki, talâk malsız vâki olur.

Eğer ikrâh, zevcin muhalâaten veyahut mal üzerine, boşanmak için, vukubulmuş ise, hem talâk vâki ve hem itâ lâzım olur. Çünkü, kadın onu kendisine âit olacak ayrılma mukabilinde, kendi arzusu ile iltizam etmiştir. İbrâ dahi böyledir.

Muhalâa, feshi kabil olmadığından, onun bedeli, zevce elinde harcanır. Veya ona, müstahak zuhur ederse; mislen veya kıymeten, zevcenin onu ödemesi lâzım gelir.

Mehir olması câiz olan şeyin, muhalâa bedeli veya talâk olması da câizdir.

Muhalâa bedelinin ve talâkın tacili, sahih olduğu gibi, yakın veya uzak bir müddete tecili dahi sahihtir. Talâk, yahut onun kinayatından olan hulû, rakı, şarap gibi bir mal veya mütevakkim olmayan şey mukabilinde olursa, meccanen bir talâkı rec'î veya bâin olur[1].

Dimağda olmayan maraz, tasarrufa mâni olmadığından, zevcenin marazı mevtte dahi, muhalâası, sahih ve ancak mal üzerine muhalâa olunduğuna göre, teberrû demek olduğu için, onun bedeli sülüsten muteberdir. İddet içinde vefatı vukuunda, zevcinin hissei

[1] Vâki talâkın, rec'î olması, birinci surete ve bain olması, ikinci surete göredir. Ve iki surette de mal bedeli olmadığı veya mütekavvim bulunmadığı için, talâk meccânî yâni bedelsiz olmuş demektir.

irsiyyesinden, ve muhalâa bedeli ve sülüsten, hangisi az ise, o itâ olunur. (Talâkı marîza bakınız.)

Zevce o marazdan şifa bulur ise, zikrolunan bedelin temamı zevcine verilir.

TALÂKI FUZÛLÎ

Fuzûli hükmünde, ve kavlen veya fiilen icazette, talâk dahi nikâh gibidir: Fuzûli boşama dahi, icazete mevkuf olup, zevc icaze ederse, vâki, ve icâze etmezse gayri vâki olur[1].

İcazenin tevakkufunda, tâlik dahi tenciz gibidir. Tencîzi füzûlide, talâk, zevcin icazeti ânında vâki olduğu gibi, tâliki füzûlide dahi, - icâzetten sonra - şartın husulünde* vâki olur.

«Talâk, nikâhı elinde bulundurana âittir.» hükmünce, tatlîk hakkı münhasıran, mükellef zevcindir. Bir kadının zevci, memlûk kul olsa da, onu ancak o tatlîk etmedikçe ve efendisi füzûlen, tatlîk etmiş olduğuna göre, onun tatlîkini, köle icaze eylemedikçe, kadın mutallâka olmaz[2].

Füzuli, kitabı nikâhta da tarif olunduğu üzere, vekil değildir. Kendi zevcesini tatlîk edemeyen bunak, başkasının zevcesini tatlika vekil olabilir.

TALÂKI MARİZ

Hastalık dimağda olmadıkça, kavli tasarrufata mâni olmadığından[3], hastanın talâkı vâki ve sahihtir.

Malına hakkı taallûk eden, yâni ikisi de hür ve - dinleri bir - olmakla, yekdiğere vâris olabilen, Zevceynden marîz zevcin, marazı mevtinde bile[4] zevcesine verdiği talâkı rec'î sıhhat halindeki talâkı rec'îye müsavi olup[5], mevtinden sonra iddet bâki oldukça, irse mâni olmadığı gibi[6], zevcin marazı mevtinde, zevcenin talep ve muvafakati olmayarak, ika ettiği talâkı bain dahi, iddet devâmınca irse mâni değildir[7].

Gerçi talâkı bain - hükmünde mübeyyen olduğu üzere - zevceynin irsine mânidir. Ve lâkin, marazı mevtte verilen, talâkı rec'î olmak kâfi iken, onun bâin olarak ika edilmesi, zevceyi mirastan mahrum etmek maksadına, haml olunarak o zevc, - firardan ismi fâil siygasiyle - «farr» tesmiye olunur. Ve - iddeti bâki - olan, yâni henüz iddeti bitmemiş bulunan zevcei mutallâkası ona, mirasçı edilir. Zevc, talâkı bain ikaı ile, kendi hakkını, kendisi iskat etmiş olduğundan, o müddet içinde, ondan evvel, zevcesinin vefatı takdirinde; ona varis olamaz.

Eğer zevce kendinin emir ve talebi veya muhalâası veyahut tefvîz suretinde, kendi ihtiyarı ile, ibane edilmiş olursa, hakkının iptaline kendisi çalışmış olmakla, tevrîs olunmaz.

Zevce, maraz halinde, hiyârı bülûğ, ve itk ile nefsini ihtiyar etmek veyahut kocasının oğlunu takbil veya onun gayri meşru talebine mutavaat misilli, mâsiyyette bulunmak

---

[1] Zeyd, Amrin zevcesi Hindi, fuzulen tatlik etse, Amr izin vermedikçe, Hind boş olur mu? Cevabı: Olmaz.

[2] Zeydin müdebbir kulu Amr, Zeydin izni ile, Hindi tezevvüç ettikten sonra, Zeyd Amrin izni olmadan boşasa, Amr izin vermeyince, Hind boş olur mu? Cevabı: Olmaz.

[3] Maraz, ehliyete münafi değildir. Gerek salât ve zekât gibi, hukukullah hakkında veya kısas ve nafaka gibi hukuku ibad hakkında olan, hüküm ehliyeti olsun, gerek nikâh ve talâk ve islâm gibi, ehliyeti ibare olsun, maraz bunlardan hiçbirinin sıhhatine mâni ve vücubune münâfi olmaz.

[4] «Marazi mevt» o hastalıktır ki, ekseriya onda, ölüm korkusu olduğu halde, hasta erkek ise, evi dışında, ve kadın ise, ev içinde olan işlerini görmekten âciz olup, bu hal üzere bir sene geçmeden, vefat eyleye, gerek yatmakta olsun vegerek olmasın.

Kısas ve recm ve mübareze gibi, helâk ve tehlike zamanı dahi, marazı-mevt gibidir.

[5] Bu bapta zevcenin rızası ve ademi rızası ve talâkı rec'î talep etmesi ve hattâ —alelitlâk— talâk istemesi dahi aynıdır. Yalnız talâk, recîye münsariftir.

[6] Talâk vaktinde, kitabiye yahut memlûke bulunan zevce, İddet içinde, müslime veya mu'taka olmak dahi, böyledir ki, zevcine o dahi, vâris olur.

[7] Onun iddeti —tarafeyn indinde— iki müddetin en uzak olanıdır.

suretiyle, firkat sebebine mübaşeret eylemiş olur ise, o dahi - bilmufarâka - fârre sayılarak, iddetinin inkızasından evvel vefat ettiğinde, zevci ona varis olur.

İSTİSNA

İstisna, kendi edatiyle ifade edildiği gibi, bir işi meşiyyetullâha tâlik ile dahi olur ki, «inşaallah» demeğe dahi fukaha indinde (istisna) tâbir olunur[1].

Bu istisna kalbe (yâni niyyete) müteallik şeylerde tevfik talebine mahmul ise de, söze müteallik şeylerde, hükmü iptal eder. Gerek ibadet olsun: nezr ve iytak gibi. Ve gerek muamele olsun: Talâk ve ikrar gibi[2].

Yeminine, inşaallah kaydını müttasılan ilâve eyleyen kimse, yemin etmiş olmadığı gibi[3], zevcesine «Sen mutallâkasın» yahut «Ben seni boşadım» diyen kimse dahi, cebren ve muttasılan inşaallah derse, talâk vâki olmaz. Bunda kasd ve mânâyı bilmek şart değildir[4].

(Cehren) kaydı, kasden mesmû olmak içindir[5].

(Müttasılan) kaydı, infisalden sonra olan istisna, rücû demek olup, bunda ise, sahih rücû olmadığındandır. Teneffüs veya öksürük için olan inkita', hükmen ittisâl demek olduğundan, mâni değildir.

Himar ve cidar gibi meşiyyete malik olmayanın veyahut cin ve melek gibi, meşiyyetlerini bilmek mümkün, olmayanın, meşiyyetlerine tâlik dahi, inşaallah demek gibidir.

Teşrik tarikiyle «inşaallah ve şâe filân» demekle dahi filân dilese de, bir şey vâki olmaz.

(Babam olmasa, hüsnün olmasa, beni sever olmasan, ben seni sever olmasam; sen mütallâkasın) demekle dahi, talâk vâki olmaz.

Zevcesine üç talâk verip te, birini istisna ve ihraç eylemekte, meselâ biri müstesna olmak üzere, sen üç talâk ile mütallâkasın, demekle (iki) ve ikisini istisna etmekte (bir talâk vâki olur. Üçünü de istisna suretinde hepsinden istisna bâtıl olmakla, üç talâk vâki olur.

İYLÂ

İylâ (if'âl babındandır) yemin mânâsınadır, zevceye yaklaşmamak üzere edilen yemine, ıstılah olmuştur[6].

İylânın: Sebebi, şartı, rüknü, hükmü vardır, bunlar âtîdeki ifadelerden anlaşılacaktır.

Bu bapta, asl olan «Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay bekleyebilirler.» (Bakara: 226) âyeti kerimesidir.

Câhiliyye Arapları kadınlar hakkında, tehakkümât cümlesinden olarak, darıldıkları zevcelerine, senelerce uzak durup, takarrup etmezler ve etmeyeceklerine, yemin ederlerdi.

---

[1] Evvelkisi umum lâfzı mucip olanın refini ve ikincisi lâfzı mucip olanın refini, muktazi şey iradiyle olur, istisna beyanı tağyirdir ki, sadri kelâmdan muradne olduğu, izhar olunarak, mucibi tagyir edilmiş ve tenakuz lâzım gelmemek için, kelâmın evveli âhirine tevakkuf ederek, mecmuu bir kelâm olmuş olur. Nitekim, yerinde açıklanmıştır.

[2] Meğer ki, emir ve nehiy siygası ola: «Ben kölemi azat edeceğim ölümünden sonra, inşaallah» diye söylemek gibi ki, istisna sahih olmamaktadır.

[3] Yâni, taraflar indinde, o yemin gayri münakit olur. İmam Ebu Yûsufa göre, yemin münakit ise de, meşiyyetullahı bilmek mümkün olmadığından, ona aslen His terettüp etmez.

[4] Zeyd Arnre, filân işi işlersen, avretin boş olsun mu? deyip, Amr dahi olsun dedikte, cehren ve muttasılan inşaallah deyip sonra o işi işlese avreti boş olur mu? Cevabı: Olmaz.

[5] 1098 de müteveffa şeyhülislâm Mehmed bin El-Hüseynil-Ankarevinin matbû fetvalarındandır.

[6] «İçinizdeki servet ve fazilet sahipleri, yakınlarına, düşkünlere, vermemeye yemin etmesinler.» (Nûr: 22). âyeti. Şu sözlerle, mütalâaya lâyıktır: Memduh az yemin eder ve yeminini hıfzeder. Ağzından yemin çıkacak olursa, çıkan yemin, kendisine yük olur. (Kendisi hanis olmaz.)

Kadınlar bundan mutezarrir ve gönülleri incinmiş olmalariyle, şer'î munîr onları, himayeten mezkûr yemine bir hudut tâyin buyurmuş, ve o haddin tecavüzünü, talâk saymıştır. Şöyle ki:

Zevcesine takarrup etmemek üzere yemin eden kimse, zevcesi hürre olduğuna göre, dört, ve gayri hürre olduğuna göre, iki, aydan ziyade işi uzatmamak lâzım gelip, bu müddet içinde, yeminini bozar ise mesele yok, kefaret eder. Ve nikâhına halel gelmez. Yemininde sebat ederek, zikr olunan müddet, takarrup etmeksizin geçer ise, bir talâkı bâin, vâki olur.

İylâ eden kocaya (muvlî) tâbir olunur ki, zevcesine takarruptan, nefsini, müekkeden menetmiş olan kimse demektir. İylâ olunan zevceye dahi (muvlâ) denilir.

Mezkûr menetme, - yemini billâh - ile olduğu gibi - yemini bittalâk ve «yemini bilitâk», yahut hac nezri veya itâk misilli, nefs için, külfeti mucip ve meşakkatli olan şeye, takarrubu tâlik ile dahi, olur. Muvlî olan zevcin iylâda sebat etmesi mümkün olduğu gibi, sebat ve ısrar etmeyip, ondan rücû eylemesi dahi, mümkündür.

Bu baptaki rücûa, mezkûr âyeti kerimedeki (fâû) kavli keriminden alınarak, fey tâbir olunur[1].

Sebat olunduğu surette, zikredildiği üzere, bir talâkı bain, vâki olarak arada, zevciyyet kalmaz olur.

(Fey) suretinde, ya kefaret veya ceza lâzım gelerek[2], zevciyyete, halel gelmemiş olur.

Sebat sûretinde yemin; fey sûretinde iylâ sâkıt bulunur[3].

Kefaret: Yemin kefaretidir ki, on fakiri, kefaret niyyeti ile doyurmak (savmda geçmiştir), veya giydirmek, yahut tahrîri rakabe (kul azat) etmektir. Ve bunlardan âciz olan[4] üç gün arka arkaya oruç tutmaktır[5].

Ceza: Muallâk olan şey, her ne ise, o, vâki ve lâzım olmaktır. Talâk. İtak, hac, yüz rekât namaz gibi[6].

İşte iylânın hükmü budur.

İylânın şartı: Zevcin talâka ehliyeti, ve zevcenin ona mahalliyetidir.

Sabînin ve delinin iylâsı sahih olmayıp, kölenin iylâsı, sahihtir. Çünkü, kölenin talâka ve - maldan başka - kefarete ehliyeti vardır.

Zevcenin, talâka mahalliyyeti, menkuha olması iledir.

Ecnebi olan kadına - tezevvücüne izafe etmedikçe - iylâ vâki olmadığı gibi, odalık câriye hakkında dahi, iylâ vâki olmaz.

Müddetinden eksik olmamak dahi, iylâda şarttır.

İylânin sebebi, karı koca arasında kavga ve güzelce geçinememek-

---

[1] Kitab-us-salâtta mezkûr olan (feyi zevâl), dahi rücû mânâsınadır. Namaz vakitleri bahsindeki hamişe müracaat oluna.

[2] Kefaret, yemini billâha ve cezâ, yemini bittalâka karşıdır.

[3] Yeminin sükutu, muvakkat olmasına göredir. Müebbetlik ifâde eden yeminler, dört ay sebat ile sakıt olamaz.

[4] Hattâ iki gün oruç tutup, üçüncü gün miras veya sair vech ile kaadir olsa, malen kefaret etmek, lâzım gelir.

[5] Hastalık gibi, bir özrü-şer'îye ve hattâ, kadın kısmı âdet sebebiyle, arka arkaya tutamasa, tekrar başlar.

[6] Cezanın lüzumu, özür olmamasiyle mukayyeddir. Ceza müteazzir oldukta, iylâ dahi, sakıt olur: Kölenin âzâdını zevcenin —vikaına— tâlik etmek suretinde, kölenin vefat etmesi gibi ki, iylâ sakıttır. Kölenin satılması dahi, vefat etmesi gibi olup, ancak —takarrüptan evvel— efendisinin milkine avdet etmesi takdirinde, iylâ münakit ve —takarrüpten sonra— avdet eylemesi suretinde, gayri münakit olur.

İylânın rüknü, takarrup etmemeğe yemin, veyahut takarrubu, külfeti mucip, bir şeye tâlik etmektir.

Yeminsiz iylâ olmadığı gibi, iki rekât namaz gibi, külfeti mucip olmayan[1] bir şeye, takarrubu tâlik dahi, iylâ değildir.

Müddetinden az olan, bir zaman için edilen yemin veya talik dahi, iylâ değildir.

İylânın müddeti: Hürre olan zevce hakkında - arka arkaya - dört, ve hürre olmayan zevce hakkında iki, kamerî ay, yahut otuz gün hesabiyledir. (Gurre olursa, hilâl ve gurre olmazsa, gün itibar olunur.)

Mezkûr müddetten azı, âdi yemindir ki, nakzına, kefaret lâzım gelir ise de, müddetinin - mukarenetsiz - güzeran olmasına, talâk terettüp etmez[2].

Hürre olan zevcesine «Sana doksan gün takarrup etmem» diye, yemin eden kimse, yemininde sebat etmekle, zevcesi kendinden mübane olmadığı gibi, «Bundan böyle sana takarrup etmeyeyim, melekler ve yer ve gök şahit olsun, eğer edersem, mahremimle zina etmiş olayım» demekle dahi, iylâ münakit olmaz. Binaenaleyh, takarrup etmeyerek, dört ay geçmekle, zevce bain düşmez. Takarrup etmiş olmak sûretinde, kefaret dahi lâzım gelmez, çünkü, yemin değildir.

İylâda; söz, sarih ve gayri sarih olabildiği gibi, müddet dahi musarrah ve gayri musarrah olabilir: Helâli tahrim, yemin olmakla, zevcesine «Sen bana haramsın» yahut «Sen bana haram ol» diyen kimse, tahrim murat ederse, iylâ etmiş olur. İylâ etmek istememiş olduğuna göre, zevcesini, bainen boşamış olur[3].

Çocuğun sütten kesilmesine, dört aydan eksik zaman olmayan kadına, zevcinin «Çocuğu sütten kesinceye kadar yemin olsun ki, sana takar rüp etmem» demesi müddeti - gayri musarrah - iylâdır.

İylâ, müebbet dahi olur: Vallahi ben sana, ebeden takarrüp etmem, demek gibi[4]. Bunda, o anda zevcenin âdetli olmaması, şarttır.

Muvakkat iylâ, fey vukubulmadığına göre, bir talâkı bâin ile nihayet bulursa da, (müebbet iylâ), onunla nihayet bulmayıp, ikinci ve üçüncü nikâha dahi, sirayet eder. Şöyle ki:

Zevcesine «Sana ebeden takarrüp etmem» diye, yemin eden kimse, yemininde sebat ederek, aradan dört ay - takarrüpsüz - geçmekle, zevcesi kendisinden, talâkı bâin ile, boş düştüğü gibi, ikinci ve üçüncü nikâhlarda dahi, tezevvüç vakitlerinden itibaren, dörder ay - mukarenetsiz -güzeran olur ise, birer talâkı bain daha vâki olur.

Zevcenin, diğer kocadan sonra, avdeti takdirinde, iylâ kalmayıp, ancak yeminin hanis olmasından dolayı, fey'e yâni - mukarenete - kefaret lâzım gelir.

İylâdan fey - yâni rücû etmek - mukarenet ile olur[5]. Meğer ki, kendinde veya zevcede olan, bir mânîa mebni, mukarenet, vukubulmamış ola. O halde, zevc «Ben sana rücû

---

[1] Tenbellik gibi, nefsin kötü bir haline mebni olan, meşakkate itibar olunmaz. Yüz rekât iylâ değildir. Bunun kıyası: işi yüz hatm etmeğe, yahut yüz cenazeye gitmeğe tâlik ile muvlî, olmaktır.

[2] İylâ müddetinde, zevcin — mukareneti — diyaneten lâzım, ve bu bapta kendisi şer'an, mutaliptir. Mukarenette bulunmazsa, âsim olur. Hâkim ona cebir bile, eder. İylâ müddetinden az olan yemin, böyle değildir.

[3] Kazaen, niyyete muhtaç olmayan sözlerdendir.

[4] İylâ, muayyen müddetiyle muvakkat ve müebbet kaydiyle, mukayyet olduğu gibi, müddetsiz dahi olur ki, buna, Netif sahibi, (iylâi meçhul) demiştir. Ne müddet ve ne de kaydi-ebet olmayarak «yemin olsun ki, sana yakınlık etmem» demek gibi ki, bunun da hükmü, ebedî olanın hükmü gibidir.

[5] Zeyd, zevcesi Hinde «vallahi döşeğine girmeyeyim» dedikte, iylâ niyyet edip, dört ay geçip mukarenete kaadir iken mukarenette bulunmasa, Hind baine olur mu? Cevabı: olur.

ettim» yahut «Ben iylâmı iptâl eyledim, sözümü geri aldım» demek gibi, şifaen fey eder. Mâniin zevalinde, fiilen fey etmek lâzım gelir[1].

Her halde, yemin için kefaret edilir.

Gerek iylâ ve gerek fey, rızaya mütevakkıf olmayıp ikrahla dahi, sahih olan umurdandır.

Müteaddit zevcesi olan kimsenin, bütün karıları hakkındaki yemini, kefareti vahide ile, sâkıt olur. Çünkü, kefaretin lüzumu, Allahın adına karşı olan hürmetsizlikten dolayıdır. O da, müteaddit değildir.

KİTAB-ÜL-EYMAN

(YEMİN)

Eytam, yetimin cem'i olduğu gibi, eyman da yeminin cem'idir.

Yeminin tarifinden evvel, muradiflerini bilmeliyiz ki, lâfzından iştikak vâki olmadığı cihetle, onların kendilerine ihtiyaç vardır: Kasem ve halif, yenlinin muradifleridir.

Kasem, if'âl babından kullanılır. (Lâ uksimu) âyeti kerimesinde olduğu gibi.

Halif, hanın fethi velâmın kesri iledir. Hanın kesri ve lâmın sukunu ile Half dahi, söylenir. İkinci baptan tasrif olunur. Ve muteaddisinde tahlif ve ihlâf ve İstihlâf, denilir.

Yemin, tâlika dahi şâmil olmak üzere[2], şöyle tarif olunur: Haberin, iki taraftan birini - muksemun bih - ile takviyedir[3].

Muksemun bih: Cenabı Hakkın, ismi zat veya sıfatı, ve yemini - billâhın gayriye göre, cezanın şarta tâlikidir.

Yemin edene halif ve edilene mahlûfun aleyh tâbir olunur. Muksemun bihe, Mahlûfun bih dahi denir.

YEMİNİN KISIMLARI

Yemin, üç kısımdır: Yemini gamus, yemini lâğv, yemini munakide.

Yemini gamus ki, ona yemini facire ve yemini sabir ve yemini sabire dahi[4] denir: Yalan yere amden, edilen yemindir, kebaireden (büyük günahlardandır) dir.

Yemini lâğv: Zanne mebni, vaki hilâfına edilen yemindir. Meselâ: (Filâna olan borcumu verdim, onun bende alacağı yoktur) diye, edilen yemin, vakıa mutabık ise, sadıktır. Mutabık değilse, ve mutabık olmadığı yemin edenin malûmu ise, o yemin (yemini gamus) ve malûmu değil ise, (yemini lâğv) dır[5].

Yemini münakide: İşleme ve terk etme üzerine olan azmi, tekit için edilen yemindir ki, - bilhassa - istikbale ait hususatta olur. Kefaret dahi, yalnız bu kısım yemine âit bulunur[6].

---

[1] Mâniin hastalık ve zevc hakkında yaşlılık, ve zevce hakkında küçük bulunmak, yahut geçimsizlik gibi, haller olması lâzımdır, ihram ve itikâf gibi, aczi hükmî, bu bapta muteber değildir. Ve aczi hakikinin, iylâ vaktinden, müddetin geçmesine kadar, devamı şarttır. Sahih olan, iylâ edip te, sonra mariz olan kimsenin, fey'i mukarenetsiz olmaz. Lisanen olan fey zamanında, nikâhın bekası dahi, şarttır. Zevc zevceyi ibâneden sonra ona fey etmiş olsa, iylâ sâkıt olmaz.

[2] Tâliki talâka bakınız.

[3] İki taraf, emri âtiye nazaran, yapma ve terk etmeden, ibaret olup, geçmişe ve şimdiki hale nazaran, takviye olunacak cihet, vakıa mutabakattır.

[4] Fücur, burada yalandır. Gamus, batırmak mânâsınadır. Sahibini günaha, sokan demektir. Sabre izafetle, ona (yemini sabır) ve (yemini sabire) denilmesi, sahibinin cüret ve ayak diremedeki sebatına mebnidir.

[5] Yemini lâğv, ancak yemini billâhta olur. Geçmiş olan hususatta, zanna mebni, vakiin hilâfı üzerine, talâk yahut itak ile yemin edilirse, talâk ve itak vâki olur. Yemini billâhın, lâğv kısmında, dünyevî muahaze olan, kefaret olmadığı gibi, uhrevî muahaze olmamak dahi, eltafı ilâhiyyeden mercudur.

[6] Diğer iki kısım yeminin, kefareti yoktur. Yemini gamusta, tevbe ve istiğfar lâzımdır. Âyeti kerimede «Allahın ahdini ve kendi yeminlerini az bir paraya satanlar yok mu? İşte onların ahiretten

Âyeti kerimde «Yeminlerinizi koruyun» (Mâide: 89) buyurulmuştur.

Yeminin, münakid ve mûcibi kefaret olması için, yemin edilen hususata, sebat ve ademi sebat imkânı, ve yemin edenin, âkil, bâliğ ve islâmı şarttır.

(Yeminin muktezası üzere sebata - birr - ve ademi sebata - hins -diyeceğiz.) Bunların ismi failleri (bârr) ve (hânis) tir[1].

Mecnunun ve - mümeyyiz bile olsa - sabînin yemini, sahih olmaz. İslâm üzere olmayanın dahi, yeminine itibar olunmaz[2].

Gayri müslimin, küfür halinde ettiği yeminde, islâm halinde iken hânis olsa, kefaret lâzım gelmez.

Yemin, irtidat ile de, bâtıl olur. Sonra müslim olsa da, hükmü o butlana tesir etmez.

Yeminin hükmü: Aslen birrin ve hülfen kefaretin, vücubüdür.

İslâm olmayanın, kefarete ehliyeti dahi, olamaz. Çünkü, kefaret malûm olduğu üzere, haddi zatında, ibadettir. Onun ukûbet olması, sebebine, nazarandır[3]. Ve «Çünkü onların yeminleri yoktur.» (Tevbe 12) buyurulmuştur[4].

Hâlifte hürriyet şart değildir. Memlûkün yemini dahi, sahihtir. Şu kadar ki, mal ile kefaret, ona derhal lâzım olmayıp, oruç ile kefaret lâzım gelir.

Hâlifte, isteklik - ademi ikrâh - dahi, şart değildir. Mükrehin dahi, yemini sahihtir.

Yeminin akdinde, arzu ve ikrah, müsavi olduğu gibi, nakizde dahi müsavidir.

Bunlarda, ciddî ve şaka dahi, arzu ve ikrah gibidir.

İn'ikadda, yeminin istisnadan hâli olması, mahlûfun aleyhin mümkün bulunması gibi şarttır: Meselâ: «Ben ölmeyeceğim» yahut «Yarın güneş doğmayacak» misilli yeminler gamus ve akdine «İnşaallah» ilâve olunan yeminler hükümsüz sayılır.

Yemini mün'akid de: Mürsel, muvakkat, fevr isimleriyle üç türlü olabilir.

Mürsel ki, ona mutlak dahi, denir: Bir vakit ile mukayyet olmayandır. Gerek nefyen ve gerek isbaten, olsun.

«Filâncayı alırım, diye, edilen yemin, mürseli ispattır. Filâncayı almam» diye, edilen yemin, mürseli menfîdir.

Evvelkinde, hâlif ve mahlûfun aleyh, kaim oldukça, «Hins» olmaz. Hanisiyyet, onlardan birinin helâkinde hâsıl olur. Yok olan hâlif ise, - indelmevt - kefareti vasiyyet etmek, ve yok olan mahlûfun aleyh ise, onun mevtinde hâlif, kefareti ifa etmek, lâzım gelir. Nitekim, «filân işi işlerim» diye, yemin eden kimse, onu işlememek sûretinde, ancak ömürünün sonunda, hânis olur.

İkincide, onu almadıkça, ebediyyen hânis olmaz. Alır ise, hânis olur. Ve kefaret lâzım gelir. Yemin, ikinci defa olarak inikat, etmez.

---

bir nasipleri olmayacaktır.» (Âl-i İmran: 77) ve hadîsi şerifte: «Büyük günahlardan üçü de şunlardır: Yemini Gamus, valideyni terk ve askerden kaçmaktır.» buyurulmuştur.

[1] Mecazen isnat ile, yemine dahi, sıfat kılınarak yemini Bârr ve yemini Hanis, denilir.

[2] Çünkü, yemin Allaha tâzim için, akd olunur. Küfr ile beraber ise tâzim olmaz.

[3] Onun için, kefaretler usulde, ibadetle ukubet arasında, deveran eden, hukukullahtan sayılmış ve iftar kefaretinden mâdâda, ibadet mânâsı galip bulunmuştur. Fıtır kefareti, hatâda olan ile unutana, terettüp etmemekte olduğuna ve fecir tulû etmemek yahut gurup etmek zanniyle edilen iftarda — şüphe mevziinde, sâkıt olan hadd gibi — sukut eylemekte bulunduğuna nazaran, onda ukubet ciheti, racih görünmüştür.

[4] «Eğer onlar yeminlerini bozarlarsa» (Tevbe: 12) âyeti, onların izhar ettikleri sûrî yemin hakkındadır. Nükûl ümidiyle hâkim dahi, onları yemine çeker ve sûrî yeminlerine, itibar eder.

Muvakkat: Bir vakit ile mukayyet olandır. Bugün yahut bir hafta veya bu sene, filân işi işlerim, diye edilen yemin, o gün... geçmedikçe hânis olmaz.İşlemem diye, nefy ile edilen yemin, o gün ... zarfında, bir kerre işlemekle hânis olur. Ve kefaret lâzım gelir.

Fevr: Bir kelâma cevap olmak gibi, bir sebebe bina olunan yemindir ki, halin delâletiyle tekayyüt edip, ondan sonraya da şâmil olmaz. Meselâ, sokağa çıkmak üzere, hazırlanan yahut çocuğunu dövmek üzere, değnek hazırlayan kadına, zevcinin (eğer sokağa çıkarsan) yahut «çocuğu döğersen» mutallâkasın, demesi, talâk ile olan - yemini fevr - dir ki, ettiği tâlik, o çıkmağa ve o dövmeğe âit olur. Kezâlik, bir kimse yemekte olduğu sabah yahut akşam taamına - ki, evvelkisine (gadâ) ve ikincisine (aşâ) ve onları, tenavüle (tegaddi) ve (teaşşî) tâbir olunur - yanında bulunarak - beraber tenavül için - çağırdığı zâtın «ben tegaddi yahut teaşşî etmem» diye, ettiği yemin, halin delâleti ile, o taama maksur olur ki, kelâmı iptidaen değil, cevaben vâki olduğu için, taam sahibinin kelâmı, o hazır olan taam ile mukayyet olduğu gibi, ona cevap olarak vâki olan kelâmı dahi, onunla mukayyet olarak, çağırmakta olduğunun, şu taamı yemem, mealinde bulunur ve gidip, kendi evinde taam etmekle, hânis olmaz[1].

Yeminin sebebi: Maksadının tahkik ve tekidini iradedir.

Yeminin rüknü: Onda müstamel olan, elfazdır ki, esma ve sıfatı ilâhiyyeye ve tealika şâmildir.

Yeminin edatı şu harflerdir: Ve, be, te[2].

Bunlar, mukadder dahi olur. Harfi cerlerden ise, medhulleri mecrur olmak, yeminin inikadı için, şart değildir.

Marifetnamede geçtiği gibi:

«Vallahi güzel etmiş, billâhi güzel etmiş, tallâhi güzel etmiş.»

Yemin: Vallâhi, billâhi, tallâhi, verrahmân, velhak misilli Cenab-ı Hakkın, esmai hüsnasından biri ile, olduğu gibi izzeti, celâli, kibriyası, azameti, kudreti misilli zâtî sıfatı ve rıza gadap gibi fiilî sıfatı[3] ile dahi, olur.

(Bir madde için, «Vallahi, billahi, tallahi» diye, müteaddid olan yeminin kefareti de müteaddid olur.)

Cenab-ı Hakkın gayriye yemin, nehy olunmuştur: Meselâ, Kâbeye yemin edilmez. Kâbenin rabbine diye, edilebilir.

Kur'andan yahut Peygamber (aleyhisselâm) dan veya kıbleden berâet (uzak olayım diyerek) edilen yemin, imân ve islâmdan baraet ile, edilen yemin gibi, muteberdir.

(Şöyle veya böyle yapar ise, kâfir olduğu) dahi, yemindir[4].

Kasem, yemin yahut şehadet ederim, demek dahi, yemindir. Bunlarda, (billâhi) kaydına yâni (uksimü billâhi) (ahlifü billâhi), (eşhedü billâhi), «Allaha kasem ederim» gibi Allah kelimesini ilâveye bile, hacet yoktur.

Le amrullahi, ve ahdullâhi, ve mîsâkallâhu ve eymullâhi tâbirleri dahi kasem elfazındandır.

Sadece (nezrim olsun) demek ve helâl olan şeyi, nefsine haram etmek[1], ve «anam helâlim olsun» gibi, müebbet olan bir haramı, şarta talikan helâl edinmek dahi, kasemden[2] sayılır.

---

[1] Bu misal, usulde mecazın sıhhatinin şartı olan karine bahsinde dahi mezkûrdur.

[2] Tâlik edatı, şart edatıdır.

[3] Sıfâtı ilâhiyye, Cenabı Hak, o fiilin zıddı ile dahi, mevsuf ise, (fiiliyye) Öldüren ve dirilten (muhyî ve mümît) gibi. Böyle değilse zatiyyedir.

[4] Bunun yemin olup, küfür olmadığını bilene göre, o işi yapmak, küfrü mucip değildir. Kefareti muciptir. Eğer kendisince küfürden mâdut ise, onu işlemek, küfre rıza vermek olduğu için, küfür olur.

Bir ibadeti, nezretmiş ise, onu işlemek[3] ve nezrini itlâk etmiş ise, nakzında, yemin kefareti etmek lâzım, gelir. Hanis olmaktan evvel keffaret yoktur.

Kefaret, malûm olmuştur. Malı olan kimsenin, sarf mahalli, müsliminin fukarasıdır. (Kitab-us-savma bakınız)[4].

Masiyet üzerine edilen yeminin bozulup kerafet edilmesi, vâciptir.

Fiilî feraiz ve terki maasi üzerine edilen, yeminin birri ve hıfzı vâciptir.

Bir müslimi, mağdur gibi, terki evlâ olan, şeyler üzerine, edilen yeminin kefareti edilmek üzere, hinsi (hânis olmak), efdâldir.

Yeminde, sözlere ve nâsın örf ve istimaline bakılır. Meselâ, şu ağaçtan yemem, diye edilen yemin, gösterilen ağaç meyvalı olduğuna göre, meyvasına, ve meyvalı olmadığına göre, parasına masruf olur.

Şu asmadan yememeğe yemin eden, onun tabii olan mahsulünü, yemekle hânis olup, asmanın kendinden yemekle, hânis olmadığı gibi, sirke ve pekmez misilli ondan imal edilenleri yemekle dahi, hânis olmaz.

Şu koyundan ve şu sığırdan yememeğe edilen yemin, onun kendi mekülüne masruf olup, sütünü içmek ve kuzusunu ve buzağısını yemekle, hânis olmaz.

Et yememeğe yemin eden, balık yemekle hânis olmaz.

Zevcesine, benim iznim yahut malûmatım olmadıkça, çıkma diyen kimse, her çıkış için, izni ve ilmi, şart kılmıştır.

Benim iznim oluncaya kadar çıkma demiş olmak sureti, böyle değildir ki, onda her çıkış için, izin şart kılınmamıştır.

Çıkmağa hazırlanmış olan zevceye, çıkmama üzerine edilen yemin, fevrîdir ki, sadece o çıkışa masruftur.

Zevcesiyle inatlaşıp, sen bana lâkırdı etmedikçe, ben seninle lâkırdı etmem, diye yemin, yahut şart eden kimsenin, zevcesi, ben de sen söylemeden, sana söz söylemem, diye yemin ettikde, zevcin yemini yerine gelmiş olmakla, zevcesine ondan sonra, ettiği kelâm onun yeminine dokunmaz.

Cariyesini kimseye satmamak ve bağışlamamak üzere, yemin eden kimse, yarısını satmakla ve diğer yarısını hibe etmekle, hânis olmaz.

Bir kimse akan suda yıkanmakta bulunan zevcesine (Sen bu sudan çıkarsan, benden boş ol) demiş olursa, ne yapmak lâzım gelir? Cevabı: Kadın sudan çıkar ve bir sey lâzım gelmez.. Çünkü kadının bulunduğu su, ondan akıp gitmekte olmasiyle, mahlûfun aleyh değildir.

Fıkıhta, tâlik ve yemin birleştiği için, bunlar kitabımızın eyman babında geçirilmiştir. Bâzı kitaplarda, bu gibi meseleler için, (Kitâb-ül-hiyel) ismiyle, hususî bap açılmıştır. (Hiyel), gerçi hilelin cem'idir. Ve lâkin, (hile) lisanımızda kullanılan mânâda değil, çare mânâsınadır. (Hile-i şerriyye) şerî olan çâre demektir. Ve illâ, şeriati garranın sahası, hud'a hastalıklarından muarrâdır. Subutu nesep babında, «Nesebin ispatı için, ihtiyal bile olunur» tâbirinin dahi mânâsı, budur ki, çare aranır, demektir.

---

[1] Hattâ, zevcenin zıhârına itibar olmadığı halde «sen bana haram ol» diye, kocasına kendisini haram kılan kadın, nefsini temkin ve teslim etmekle, yemin kefareti vermesi, lâzım gelir.

[2] Netifte der ki, muksemün bih altıdır: Birincisi esmai ilâhiyyedir, ikincisi: sıfatı ilâhiyyedir, üçüncüsü: küffar milletlerinden birinden olmayı kabul etmektir, dördüncüsü: Cenabı Haktan ve enbiyasından ve kitaplarından veya islâm dininden teberrîdir, beşincisi: hakkullahtır ve enbiyâ hakkı ve melâike hakkıdır, altıncısı: yemin ederim, nezrim olsun gibi, tabirlerdir.

[3] Kitab-us-savmın, nezir bahsini okuyunuz.

[4] Zimmî zekâta masrif olamadığı gibi, kefalete dahi olamaz.

Mesele: Zevcesine «Eğer sana bundan böyle takarrüp edersem, sen üç talâk ile boş ol» demiş olan kimse, müebbet iylâ etmiş olduğundan, fey ederse, zevcesine beynuneti kübrâ iyka eylemiş olur. Fey etmeyip aradan dört ay geçerse, beynûneti sugra iyka eylemiş olur.

Bu beynuneti sugra, iki mislinin ona inzimamı ile, kübra olabilir. Çünkü, iylâ müddetsiz olmak cihetiyle, müebbet demek olduğundan, ilk beynunetten sonra edilen nikâh tecdidinde, dört ay mürur edip, bilâmâni - mukarenette - bulunmazsa, zevce yine bâin düşer. İkinci defa nikâhın tecdidinde dört ay bilâmâni mukarenet vukubulmazsa, müebbet iylâ, bu üçüncü nikâha dahi, sirayet etmekle, bir talâkı bain daha vâki olarak, beynuneti kübrâ olur.

Mesele: Bir kimse, iki zevcesi var iken, üçüncü bir zevce daha tezevvüç edip, üçüncüye «Eğer ben eski zevcelerime takarrüp edersem, benden üç talâk boş ol» dese, onlardan birine - mukarenette - bulunmakla, üçüncü zevcesi üç talâk ile mutallâka olur. Eğer onlardan hiç biri ile - mukarenette - bulunmayarak, aradan dört ay geçerse, haklarında iylâ vâki olarak, o iki - eski zevce - bain düşer. Üçüncü zevceye, hakkında muallâk olan talâkı selâse, vâki olmaz.

ZIHAR

Hisâr vezninde olan (zihâr) muzahere gibi, mufaale babından masdar olarak: Zevc zevcesini, valide, kayın valide, bacı ve süt bacı gibi, kendisinin ebediyyen mahremi[1] bulunan, bir kadının - bakmak câiz olmayan - mevziine benzetmek mânâsında, ıstılahtır[2]. Bu, cahiliyye talâkından olup, meşhur olan tâbiri «Sen bana annemin zahrı (arkası) gibisin.» olduğu için, «Zıhar» diye mârûf olmuştur[3]. Meselâ: Bir müslim kendi zevcesini, mahremi bulunan kadınlardan birinin bakması haram olan bir yerine, benzeterek «Sen bana anamın arkası yahut karnı gibisin» demek, zıhardır.

Bu teşbihi eden kocaya, (müzahir) ve o zevceye (müzaher minha) tâbir olunur.

Zıharın: Hükmü, şartı, rüknü vardır.

Zıharın hükmü: Kefaret ile zail olacak hürmettir. (Teşbih erkânından sonraki ifadeye bakınız).

Bu bapta asıl, sûrei mücadeledeki «İçinizde karılarını analarının yerine koyanlar» (Mücadele: 2) âyeti celîlesidir.

Zıharın şartı, rüknünde münderiçtir. Rüknü, âtîdeki ifadelerden anlaşılacaktır.

Mezkûr, teşbihin müşebbih ve müşebbeh ve müşebbehün bih ve teşbih edatından ibaret, dört rüknü vardır.

Müşebbih: Zevcdir. Zevcenin zıharı, hükümsüzdür[4].

---

[1] Teyit üzere, mahremiyyet validelik, kayın validelik, hemşirelik gibi, yakın münasebetler ile olur. Baldız hanımın ve üç talâk ile mutallâkanın mahremiyyeti, muvakkat olmak hasebiyle, onların, bakması câiz olmayan mevzilerine ve keza mürtedde ve mecusiyye kadına teşbih ile zıhar hâsıl olmaz.

[2] Teşbih kaydi «sen anamsın, bacımsın veya kızımsın» gibi emsalini ihraç etmiştir ki, bunlar bâtıldır ve hükümsüzdür.

[3] Kuhistânî der ki, tenasül mevziine yakın olduğu için karın, zikr olunmayıp, ondan onun arka yüzü olan sırtı ile tâbir olunmuştur. Bu tevcih, Misbâhı münirden naklen Bahri Râikta, ve ondan alarak, Dürrü muhtar, havâşîsinde, mezkûr olan vecihten, bir vecihtir. O da budur: Zahrın zikredilerek tahsis olunması şundandırki, Dâbbenin zahrı, binenin yeri olup, kadın dahi —vikâ' vaktinde— binilmiş olmakla, lâtif bir istiare olmuştur. Gûya ki, zevc ona, «sana binmek anama binmek gibi artık, bana haram oldu» demiştir.

[4] Ona hürmet ve hiç bir kefâret, tereddüp etmez. İbni şahne, yemin kefaretinin, icabını tercih etmiştir. Helâlin tahrimi, yemin olmakla, zevcine «sen bana haram ol» diyen kadın, nefsini temkin ve teslim etmekle, yemin kefareti eder.

Müzahir zevcin, âkil ve bâliğ ve müslim olması, şarttır. Sabinin ve mecnunun ve mâtûhun ve medhuşun ve baygının ve uyuyanın talâkı muteber olmadığı gibi, zıharı dahi muteber değildir. Zimmî boşamaya ehil olabilirse de zihara olamaz. Çünkü, kefaret ehli değildir[1].

Sarhoşun, mükrehin, muhtiin ve malûm işaretiyle dilsizin, zıharı muteberdir.

Müşebbeh: Zevcedir. Yahut rees ve rakabe gibi, onun küllüne itlâk olunur uzvu[2] veyahut, nısıf ve rubu gibi, cüzü şâyidir.

Zevce: Menkuha veya mutedde bulunmak şartiyle, kitabiye, yahut sagire veya mecnûne ve gayri medhule, olabilir[3].

Milki yemin ile - mevtue - cariye[4] hakkında, zıhar olmadığı gibi, mahalli talâk olmayan, ecnebiye hakkında dahi, zıhar olmaz.

Müşebbehün bih: Gerek nesep ve gerek rıdâ' veya musaheret sebebiyle zevcin mahremi olan kadının, karnı ve sırtı ve uyluğu gibi, bakılması câiz olmayan yeridir.

Saç ve baş ve yüz el ve ayak, zıhar mevzileri, değildir. Binaenaleyh, zevcenin yüzünü validesinin yahut kızının yüzüne yahut yüzündeki beni, validesinin veya hemşiresinin benine yahut elini eline teşbih ile, zıhar edilmiş - dolayısiyle kefaret lâzım gelmiş - olmaz[5].

Teşbih edatı: Teşbihe delâlet eden, sözdür. O da, ya sarih veya kinaye olur.

(Sen bana, - benden, benimle beraber - bence anamın yahut ananın arkası gibisin), (Ben sana müzahirim), (Sana zıhar ettim) tâbirleri sarihtir.

(Sen bana anam gibisin), (Sen bana anam gibi haramsın) tâbirleri kinayedir.

Tabiratı kinaiye, talâkta olduğu gibi, niyyete muhtaçtır. Sarih tâbiratın, niyyete ihtiyacı yoktur.

(Sen bana anam gibisin) demekle, zevc zevcesine, ikram veya zıhar yahut talâk niyyet ederse, niyyeti sahih ve gönlündeki vâki olur. Eğer bir şeyi niyyet etmez veyahut teşbih edatını kaldırarak, (sen anamsın, yahut sen benim anamsın) derse, kelâmı lâğv ve hükümsüz olup, sözün, âdiyen mânâsı, olan, hürmet ve ikram teayyün eder: Sen bana ana gibi muhteremsin, demiş olur[6].

(Sen bana anam gibi haramsın) demekle, zıhara yahut talâka dâir, niyet ettiği mânâ, sarihtir. Bunda, tahrim lâfzının ziyade edilmesi, hürmet mânâsını almağa mânidir. Zevc, onunla bir şey kasdetmemiş olduğu takdirde, en aşağı olan mânâ, zıhardan başka bir şey olamaz.

---

[1] Zimmî kaydi, ittifakîdir. Tahtâvî der ki, zimmînin zıharı, Şâfiî indinde sahihtir.

[2] Arabî lügate ve lisanımızdaki (başın sağ olsun) tâbirinde zikri-cüzü ve iradei küll tarikine nazaran, böyle ise de, bir kimse zevcesine (senin başın, anamın başına benzer) demekle, zıhar etmiş olmayacağı, Fevziye fetvalarında musarrahtır.

[3] Zıharın milk sebebine izafeti dahi, sahihtir.

[4] Velev ki, müdebbire veya ümmü veled, olsun.

[5] Zeyd, zevcesi Hinde, senin memen anam Zeynebin memesine benzer dese, yalnız böyle demekle, Zeyde kefaret vermek lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz.

Zeyd, zevcesi Hinde, başın ananın başına benzer dese, Zeyd böyle demekle muzahir olur mu? Cevabı: Olmaz.

[6] Zevceye, sen benim anamsın, demek yahut onu, kızım, bacım gibi tâbirler ile, çağırmak zıhar değil ise de, tahrimen mekruhtur.

Zeyd, zevcesi Hinde, yüzün kızım Zeynebin yüzüne benzer dese, Zeyd böyle demekle müzâhir olmuş olur mu? Cevabı: Olmaz.

Zeyd, zevcesi Hinde, senin elin anam Zeynebin eline benzer dese, mücerred böyle demekle, Hind Zeyde haram olup, Zeyde kefareti zıhar lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz.

Zeyd kızı sagîre Hindin örtülü mevziini görüp, zevcesi Zeynebe: «benzer» dese, mücerret böyle demekle, Zeyde kefareti zıhar lâzım olur mu? Cevabı: Olmaz.

(Sen bana anamın arkası gibisin) tâbiri, bu bapta sarih olduğu için, onunla, zıhardan başka bir şey sabit olmaz. Zıhar niyyeti olmasa dahi, sabit olan, odur.

Teşbihsiz zıhar olmadığı gibi, zıhar olan teşbih dahi, helâli harama, teşbih etmektir. Onun aksi, zıhar değildir. Binaenaleyh, zevc kendi mehareminden birinin, kapalı bir yerini görüp, zevcesine (onun örtülü mevzii, senin mestur mevziine benzer) demekle, zıhar etmiş olmaz.

Mezkûr teşbih ki, murad bu bapta zikrolunan veçhile, muteber olan teşbihtir. Cahiliyet örfünde, ebedî ayrılığı intaç etmiş olan, bir talâk iken, şer'î mühir, onu kefaret ile zail ve muvakkat hürmeti, meydana getiren bir hüküm kılmıştır[1].

Binaenaleyh, zevcesine zıhar eden kimse, kefaret ile mükellef olup, kefaret etmedikçe, o zevceye mukarenet etmek, yahut okşamak ve öpmek gibi, mukareneti davet eden, mukaddematta bulunmak, câiz olamaz. Eğer, kefaretten evvel, bu gibi hallerde bulunursa, tevbe ve istiğfar eylemek ve bir daha, böyle etmemek üzere, sebat eylemek lâzım gelir. Bundan dolayı, başkaca kefaret lâzım olmaz.

Zevce, zıharda bulunan kocasından, zevciyyet muamelesi için, kefaret talebinde, haklı olduğu gibi[2], kefaretten evvel, kendisine yaklaşmaktan onu menetmekte, haklıdır.

Murafaa (duruşma) esnasında, hâkim zevcenin zararını izale için, zevci ya kefaret etmek veyahut boşamak üzere tazir eder. Eğer zevc, «Kefaret ettim» derse, yalancılık ile mârûf olmadıkça, hâkim onu tasdik eyler.

Zıharda nikâh bâkidir. Zıhar ile hâsıl olan hürmet, kefaretten başka bir tarik ile zâil değildir. Hattâ, müzaher zevceyi, kocası kefaretten evvel, tatlik ve ibane etmek, zıhara sakıt (vâki olan hürmeti zâil) kılmak iddetten veya diğer kocadan sonra, tezevvüç eylemek takdirinde bile, kefaret etmedikçe ona mukarenet, kendisine haram olur-

Zevc zıharını, bir vakit ile takyit etmiş bulunur ise, o vaktin geçmesiyle, zıhar sakıt olur: Zevcesine, meselâ «Bir seneye kadar sen bana anamın arkası gibisin» demiş olan kimse, bir sene içinde, kefaretten evvel ona mukarenet etmesi, kendisine haram olup, bir seneden sonra, vaktin geçmiş olması sebebiyle, kefaretin lüzumu dahi sakıt olduğundan, zevcesine - kefaretsiz - takarrüp edebilir.

Meşiyyetullaha tâlik, zıharı iptal eder.

Müteaddit zevcesi olan kimse, onların hepsine birden, zıhar etse, her biri için, başka başka kefaret lâzım olur.

Bir zevcesine, tekrar tekrar zıhar eden zevc dahi, müteaddit kefaretler ile mükellef olup, tekrardan tekit kasdettiğini, söylerse, meclis müteaddit olmadığına göre, sözü tasdik olunur.

Zıhar kefareti, iftar kefareti gibidir ki, kefaret niyyeti ile tahriri rakabe etmek ve ondan âciz ise, iki ay arka arkaya oruç tutmak ve ona da kadir değilse, altmış fakiri - akşamlı sabahlı - doyurmak veyahut onlardan, her birine ya aynen veya kıymeten, birer sadakai fıtır miktarını vermektir. (Kitabı savmın, kefaret faslına bakınız.)

Zıhar eden koca, memlûk olduğuna göre, ona oruçtan başka bir yol ile, kefaret etmek mümkün olamaz.

Tahrir ve oruç hakkındaki nass «temas etmeden önce» (Mücadele: 3) kaydiyle mukayyet ve doyurma hakkındaki nass, o kayitten mutlak bulunduğundan, mutlak, itlâki ve mukayyet, takyidi üzere câri olmak aslınca, siyam esnasında vâki olan mukarenet veya

[1] «Allah, zevcelerinizi, anneleriniz gibi kendinize haram saymanız için yaratmamıştır.» (Ehzap: 4) âyetinden anlaşıldığına göre, cahiliyyet zamanında, erkek evlâtlıklar, öz evlâtlar gibi sayılarak, onların metrûk zevceleri, babalıklarına haram olduğu gibi, zıhar edilen zevceler dahi, kocalarına — artık— ana gibi, haram olur idi. İslam şeriatı bu âyetle her iki cahiliye hükmünü dahi, iptâl ederek (evlatlıkların öz evlat, zevcelerin de ana olmadıklarını ilân etti).

[2] Kühistânî der ki, zevce için zevcinin kefaret etmesini istemek vardır. Hâkim dahi, zevci kefaret üzerine haps ve sonra darp ile, icbar eder.

onun mukaddematı, kefaretin yeni baştan iadesini mucip olur[1]. İt'âm esnasında vâki olan, mukarenet ve devaisi ise mucip olmaz.

LİÂN

İslâm dininde, zina ukubeti mucip, bir haram olduğundan, onun bir kimseye, isnadı dahi caiz değildir.

Zina isnat etmeğe (kazf) tâbir olunur ki, onun da ukûbet-i şer'iyyesi (dinî cezası) vardır.

Zinânın ukubetine (zinâ haddi) denilir. Kazfin ukubetine (haddi kazf) tâbir olunur.

Kazf edene (kazif) ve edilene (makzuf) denir[2]. İsnat olunan hususa (makzufünbih) denilir.

Yabancı hakkında, haddi mucip olan, kazf, zevceyn hakkında, liânı mucip olur.

Liân dahi, âtîde beyan olunduğu üzere, ayrılığı mûcip olduğundan, fıkıh kitaplarında, talâkın nevileri sırasına geçmiştir.

Liân (İnân vezninde), mufaale babından, masdar olduğundan mulâane mânâsınadır ki, lanetleşmek demektir. (Telâun) ve (iltiân) dahi, denir: Beşincisi, lânet ve gadap olmak üzere[3], yeminler ile tekit olunan, dört şehadettir. Sıfatı, âtiyen zikrolunur-

Liânın sebebi: Zevcin zevceye, kazf etmiş olmasıdır.

Liânın rüknü: Zikrolunduğu üzere, lian ve yemin ile müekket, şehadetlerdir.

Liânın ehli: Edayi şehadete ehil olanlardır. Binaenaleyh, zevceynin ikisi veya birisi, kazfda mahdut, yahut rakîk, veyahut gayri müslim, veya dilsiz, yahut sabî, veya mecnun bulunur ise, aralarında liân cereyan etmez. Körlük ve sağırlık ve fâsıklık, mânî değildir[4].

(Hindiyyede der ki, liân şehadetin mânâsına mebni, sâkıt oldukta nazar olunur: Eğer o mânâ, zevc canibinde ise[5], ona hadd vurulur. zevce canibinde ise, ne hadd olunur, ne de liân olunur.)

Liânın hükmü: Tefrikten evvel dahi olsa, mülâaneden sonra, mukarenet ve mukaddematı, kocaya haram olmak ve aralarının tefriki, hâkime, vâcip bulunmaktır.

Bu bapta asl, sûrei nûrdaki, âyâtı celîledir ki: «Kendi karılarına zina isnat edip de kendilerinden başka şâhitleri olmayanların şahitliği» (Nûr: 6)

---

[1] Oruç ile kefaret etmekte olan müzahir zevc, o esnada geceleri dahi, zevcesine takarrüp edemez. Edecek olursa ve hattâ onun devâî ve mukaddematında bulunursa, kasden olmasa dahi, kefaret orucunu yeni baştan tutmak lâzım gelir.

[2] Liân bahsinde, bunlar için, ayrı ayrı ve bir arada, şartlar vardır. Âtîde zikrolunur.

[3] Lânet, zevcin ve gadap, zevcenin liânında olur. Tahiyyata, teşehhüt denildiği gibi, cüzün ismi, külle verilmiştir. Zevce canibinde olan liânda, gadap dahi, mevcut ise de, zevcin liânı, daha eski olup, ondan sonra olan ise, tercih sebeplerinden bulunduğundan, tesmiyede o müraccah olmuştur.

[4] Fâsik — şehadeti makbul olmamakla beraber — bizce, şehadet ehlidir. Şu kadar ki, töhmetine mebni, çok yerde onun şehadeti, makbul olmaz. Bu şehadeti ise, töhmet mevziinde meşrû olduğundan, reddolunmaz. Binaenaleyh fâsik ile onun zevcesi arasında dahi, cari olur. Kezalik, âmâ ile onun zevcesi — o dahi âmâ olsa — arasında, liân cari olabilir. Çünkü, âmâ, her ne kadar, meşhudünleh ile meşhudün aleyhi, temyiz edemediğinden dolayı, sair mevzilerde — şehadeti makbul —olmasa da, şehadet ehlindendir. Ve bu makamda «zevcesini ittiham ettiği şahıs ile temyiz eder» diye takdir olunur.

[5] Zevciyyetin hükmen kıyamı dahi kâfidir. Binaenaleyh, rec'î mutallâkanın, kazfi dahi, liânı mucip olur. Fâsid nikâh ile nikâhlı olanın ve mübane bulunanın kazfına liân olmaz. Mezkûr şart, liânın zevceyne âit olan şartlarındandır. Çünkü, Hânın şurut ve vücubu kimi bilhhassa kazife ve kimi bilhassa makzufe ve kimi herikisine ait olmak üzere, mütenevvidir. Hassaten, kazife ait olan şart: kazif olan zevc, kendinin müddeasının doğruluğuna, delil ikâme edememektir. Hassaten, makzufe ait olan şart: Makzuf olan zevce, iffet ehli olup, kendisine az ve isnat olunan hali, münkir bulunmaktır. Her ikisine ait olan şart: Aralarında zevciyyetin kıyamı ve akl ve bülûğ ve islâm ve hürriyet ve nutuk ve kazfen, ademi mahdudiyyettir. Kazfin darı islâmda, vuku bulmuş olması dahi, şartlar cümlesindendir.

Müslim ve hür ve âkil ve bâliğ ve nâtık olan[1], bir zevc bu sıfatları hâiz olan, ve zinâdan ve onun töhmetinden afîf ve ârî bulunan[2], kendi zevcesine, dârı islâm içre, ve sarîhan zinâ isnat etmek, veyahut bu çocuk benden veya babasından değildir, diye ya kendinin veya kadının çocuğundan, nesebi nefy eylemek takdirinde, zevce hâkim huzurunda, hak talep eder, ve kazifte sabit olan zevc[3], kazf ettiğini, ispattan âciz olur, ise[4], liân lâzım gelir ki, zevceynin ikisine dahi, hâkim liân verir. Zevc zevcesine, hâkim huzurunda - sıfatı âtîyyesi - veçhile, liân ettiklerinde, hâkim aralarını tefrik eder.

Vâki olan firkat, bir talâkı bâindir. Vâki liân dahi, zevc hakkında kazf haddi, ve zevce hakkında zinâ haddi, makamına kaimdir.

Töhmetlerin şüyuu dahi, vukuu gibi mezmum olduğundan, kadın hakkında, efdâl olan, zevcinin bu beyinsizliğini setr edip, dâvâ eylememektir[5]. Dâvâ etmek takdirinde dahi, hâkim, ona işi örtbas etmesini emir ve tavsiye eder.

Zevce dâvada sebat edip, zevc kazfi ikrar etmemek, ve zevcenin beyyinesi bulunmamak takdirinde, liân sakıt olur.

Kocanın kazfi, ya kendi ikrarı veya zevcenin ispatı ile, sabit olmak suretinde, liân etmesi lâzım olup, imtinaı takdirinde, liân edinceye kadar onu, hâkim hapseder: Ya liân edip kurtulur veyahut nefsini tekzip eyleyip, kazf haddi ile hadlenir[6].

Zevc eğer liân ederse hadden kurtulup, liân lüzumu zevceye müteveccih olur. Hâkim zevceye liân'ı emredip, zevce imtina eylerse, onu dahi ya liân edinceye kadar veyahut zevcini tasdik eyleyinceye kadar, hapseder.

Zevce eğer liân ederse, artık biribirine bakacak yüz, bırakmamış olduklarından, zevc boşamasa bile, hâkim onları ayırır-

Zevce, bu bapta zevcini tasdik etmek takdirinde, liân kendisinden mündefî olup, onun o tasdiki - an kasdin - ikrar demek olmadığından, dört defa dahi olsa[7], kendisine zinâ haddi lâzım gelmez[8].

Çocuktan nesebi selbi tarikiyle, kazfi zevcenin tasdiki takdirinde, neseb, çocuğun hakkı olmak hasebiyle, ondan sâkıt olmaz (nesebin iptalinde, onlar tasdik olunmaz.)

Mürafaa sonunda, karı koca her ikisi, mülâaneden imtina edecek olurlar ise, şerîn hükmüne inkıyad etmemelerinden dolayı, hâkim onların ikisini dahi, hapseder.

Liân - vücuptan sonra - talâkı bâin ile sâkıt olur[9]. (Sükût eden geri gelmez) kaidesince, ondan sonraki evlenmede, liân hakkı artık avdet etmez.

---

[1] Kitabı hudutta mübeyyen olduğu üzere, dilsizin zinâsı sabit olamadığı gibi, kazfine de, hüküm terettüp etmez. Çünkü, hadd şüphe ile mündefî olur.

[2] Zina töhmetinden ârî olmak; haram olarak - mevtûe - olmamak ve beraberinde belli babası olmayan çocuk bulunmaktır. Fâsid nikâh ile, mevtue olmak ve talâkı bain iddetinde, boşayan kocası tarafından takarrüp edilen ve hatâen zifaf olarak mukarenette bulunulmak, haram olarak mevtue olmaktır. Binaenaleyh bunlar Zinâ töhmetinde sayılır. Zinâ: şüphesiz olan, haramı irtikâptır.

[3] Kazfin sübûtu veya kazifin ikrarı ve yahut makzûfun isbatı ile olur. Bunlar olmaz ise, kazif tahlif olunmaz. Şarta tâlik olunan kazif, bâtıldır.

[4] Onun isbatı, dört şahide mütevakkıftır. Bu da insaniyyet namusunun ihtiramındandır. Çünkü, müstehîl derecededir.

[5] Zevcin bu baptaki beyinsizliği, gayretsizliğine masruftur ki, talâk ikâı zamanı gelmiş ise, boşamayarak, işi mahkemeye düşürmüş olmasıdır.

[6] Ukubeti geriyye mânâsında, isim olan hadd, o mânâda masdar dahi olduğundan, mahdut: ukubet gören demektir.

[7] Dört defa kaydi, Zinâ ancak dört şahitle ve yahut başka başka mecliste,dört defa ikrar ile sabit olabileceğine, mebnidir. Zevce zinâsını ikrar ederse, liâna ehliyetten çıkmış olur.

[8] Muhsınanın zinâ haddi, recmdir.

[9] Onu iskat için, çare budur. Talâkı bain ile takyit, talâkı rec'î onu iskat etmedigindendir. Meğer ki, iddet münkazi olmuş ola.

Zevcenin zinâsı veya irtidadı, yahut şüpheli münasebette bulunmuş olması, ve kazf şahidinin ölmesi veya ortadan yok olması[1] ile dahi, liân sâkıt olur. Şahidin sonradan, âmâ veya fâsik ve (katl olunmadıkça) mürted olması ile, liân sâkıt olmaz.

LİÂNIN SIFATI

Liânın sıfatı (sureti): kitap ve sünnetten olan, nassı şerinin, nâtık olduğu veçhiledir ki, hâkim karı kocayı - yüz yüze getirerek - iltianı, evvelâ kocaya emreder. Zevc dahi: «Eşhedü billâh ki, ben buna zinâ isnat etmekte sadıklardanım» der[2]. Ve bunu dört defa söyler. Beşincisinde: «Eğer ben yalancılardan isem..» diye, kendisine Allahın lânetini okur. Sonra, hâkim zevceye hitaben: Sen dahi, iltiân et, diye, emretmekle, zevce dahi: «Eşhedü billâh ki, bu bana zinâ isnat etmekte yalancılardandır...» der ve bunu dört defa söyler. Beşincisinde: «Eğer o sadıklardan ise,» diye, kendisine Allahın gadabını okur.

Zevceyn, bu suretle mülâane ettiklerinde, hâkim, zevce ayrılmayı emreder. O dahi, boşama ile, ondan ayrılır. Eğer zevc, boşamaktan imtina ederse, hâkim kendilerini ayırır.

Zevceyn, liândan, vaz geçtikten sonra, aralarını tefrik etmemesini talep etseler, hâkim onlara icabet etmez.

Kendilerinin ayrılmağa rızaları olmasa bile: «Ben sizin aranızı tefrik ettim» diye, ayrılmağı hükmeder ki, zevciyyet bir talâkı bâin ile, kesilmiş, olur[3].

Hâkim yanılıp ta, liân kelimelerinin, ekserinden sonra dahi tefrik etse, hükmü sahih olur. Eğer liân kelimelerinin azından, yâni bir veya ikisinden sonra, tefrik ederse, sahih olmaz-

liân kendi nezdinde olan hâkim, onları tefrik etmeden mâzûl veya merhum olursa, ikinci hâkim, liânı yeniden icra eder.

Zevceynin ayrılmaları, yalnız liân ile değil, hâkimin hükmü ile olacağından, liândan sonra ve tefrikten evvel, zevciyyet kaim olmakla, zevcin zevceye talâkı vâki, ve iylâ ve zıhârı sahih olur. Ve vefat vukuunda, tevarüs câri bulunur.

Şu kadar ki, zevcin ona takarrubu, yahut bunun mukaddemat ve devaisinde bulunması câiz olmaz[4]. Meğer ki, nefsini tekzip etmiş ola. O halde, nikâh yenilenmeksizin takarrubu dahi helâl olur.

Zeyd, zevcesi afîfe Hinde, bire zâniye diye, kazf eylemekle, Hind Zeydi, mucibiyle mutalebe edip, liân şartları mevcut olmakla, liân teklif olundukta, Zeyd nefsini tekzip etmeyip, liândan iba etmekle, veçhi şerî üzere iltiân ettiklerinde, hâkim Hindi Zeydden tefrik eylese, Hind Zeydden mübâne olur mu? Cevabı Olur. Bu sûrette, Hindin iddeti munkaziyye oluncaya kadar, nafakası Zeyd üzerine lâzım olur mu? Cevabı: Olur.

İNANET, CİBAB VEYA HISA SEBEBİYLE MÜFARAKAT

İnanet: İnniniyyettir. İnnin, erkeklik uzvu - kudretsiz olarak - mevcut olandır. Nâdir olarak yaradılıştan, ve en çok ihtiyarlıktan ileri gelir.

Cibab: Mecbubiyettir. Mecbub: tenasül uzvu, kesik olandır.

Hisâe: Hasîliktir. Hasî: husyeleri kopuk (yok) olandır.

Evvelki, ak ağalık ve ikincisi ile üçüncüsü, tavâşîliktir ki, bunlar, kadına yaklaşmaya mâni olan hallerden, ve erkeğin ayıplarındandır.

---

[1] Gaip olmak, mutlak olarak zikredilmiş olmak hasebiyle, munkatıaya vegayri munkatıaya şâmildir.

[2] Eğer hem zinâ ve hem çocuğun reddi ile, kazf etmiş ise, liânda ikisinide, zikreder.

[3] Zevc zevcesini, doğan çocuğun kendinden olmadığı ile, kazf etmiş ise hâkim hem de çocuğun nesebini babasından kesip, onu vâlidesine ilhak eder. «Sizi ayırdım ve çocuğun nesebini, senden kestim» diye, zevce tefhim eder. Bunun için, mutavvelâtta mezkûr, bir takım şartlar vardır.

[4] Hadis-i şerifte: «Lian yapan karı-koca birleşemezler» buyurulmuştur. İmam Ebû Yûsuf kavlince, onlar badema, birbirlerine müebbet hürmet ile haram olurlar. Buna mebni, tahrim sebeplerine dair olan nazma, liân dahi ilâve edilmiştir. Kitab-un nikâhın muharremat faslındaki hâmişi okuyunuz.

Kadının dahi, tenasül mevziinde, ona yaklaşmaya mâni, çatıklık, yahut ur gibi ayıplar olabilir ki, öylesi, tenasül uzvunun fena teşekkülünden ibarettir. '

Kasm babının sonlarında geçtiği üzere, zevciyyette, kocaya şer'ân vâcip olan, zevcesine — bir kerre olsun — muvakaa etmektir. Ondan sonra, zevcenin — bu hususdan dolayı — zevcinde husumet hakkı olmaz ise de, kendinden mâni olmayan, ve zevcinin bu baptaki mâniine — nikâhtan sonra — rızası bulunmayan kadının muhayyerliği, ve husumet hakkı olur ki. dilerse dâva ederek, zevcinden, hâkimin hükmü ile, ayrılabilir.

Onun bu baptaki hiyarı, ihmal üzerindedir: zevcini — bilâ rıza — innin, yahut mecbub veya hasî, bulup da, bir zaman dâvâ etmeyen veyahut dâvâ edip de, bir müddet dâvayı terk eyleyen, zevcenin dâva hakkı, sâkıt olmaz.

Kendinde, o gibi ayıp olan kadının, bir şey demeğe hakkı olmadığı gibi, her ikisi ayıpsız olmak hasebiyle fiilen karı koca olduklarından sonra, kocada hâdis olan, ananet sebebiyle dahi, zevcenin muhayyerliğe, kazaen hakkı olamaz.

Kocasının ayıbına nikâhtan evvel bilgisi veya nikâhtan sonra rızası olan kadının dahi, muhayyerliği bulunamaz.

Kendinde kusur olmayıp, zevcinin ayıbına dahi, nikâh vaktinde bilgisi ve nikâhtan sonra onu işittiği halde, rızası olmayan kadının zevci, innin olduğuna, ve kadını kendiliğinden bırakmadığına göre, kendisi hürre ve bâliğa ise, hâkime müracaatle dâvâ edebilir. Hürre olmayanın hiyâr hakkı, mevlâsına âit olur ve henüz gayri baliğa bulunanın bülûğuna intizar olunur. Hâkim, ona dokunmuş olup olmadığını kocasından sorar.

Zevc, kendinin dokunmadığını, ikrar ederse, hâkim onu imhal (yâni murafaa vaktinden itibaren, kamerî bir sene kendisini, tecil) eder.

Hâkimden başkasının teciline itibar olunmaz. O müddet içinde — ki, mutedil iklimler ahalisine göre, dört mevsimin insanların bünyelerince, tesirâtı görülmüş ve tam bir tecrübe hâsıl edilmiş olur — zevc bir defa olsun, vâsıl oldu ise, ne âlâ, vâsıl olamamış ise, kendinin tatlikinden imtinaı, ve zevcenin ayrılma talebinde İsrarı[1] üzerine, hâkim onları ayırır ve bu suretle zevceyn arasında bir talâkı bain, vukua gelmiş olur.

(Kadın, tam mehrini alır ve iddet bekler. Aralarında tevarüs cereyan etmez.)

Eğer zevc murafaa esnasında, inanetini ikrar etmeyip, birleştiğini iddia ederse, kadın bâkire olmadığına göre söz — yeminle — zevcindir.

Zevcin iddiasına karşı, zevce kendinin bekâretini iddia eylerse, muayene ettirilir.

Bakan kadın (bir olmak kâfi ve iki olmak ihtiyattır): Bâkire değil derse, söz yine — yeminle — zevcindir.

Zevc yemin ederse, kadının hakkı kalmaz olur. Yemine yanaşmazsa eski minval üzere, bir sene tecil olunur.

Bakan kadın, zevcenin bâkir bulunduğunu söylerse, söz — yeminsiz — zevcenindir.

Kadın, bâkire olmayıp da, bekâretinin, başka sebep ile, meselâ parmağı ile izalesini iddia suretinde dahi, zevc — yemini ile — tasdik olunur.

Husûmetin iptidasındaki yeminden nükûlde, zevc tecil ve intihadaki nükûlde, zevce tahyir edilir, demektir.

Tecil müddetinde, ramazan günleri ve zevcin hac zamanı ve gıybeti, zevcenin âdet günleri, hepsi hesaba dahil edilir.

Gerek zevc ve gerek zevcenin, az çok, hastalık müddeti ve bilhassa, zevcenin, hac ve bulunmadığı zamanı, hesap olunmaz.

[1] Bu ikinci talebidir. Birincisi tecil ve ikincisi tefrik için olmuş olur. Kadısın gıyabında, vekilinin talebi dahi, kendi talebi gibidir.

Husûmet sırasında, zevc, küçük yani çocuk veya marîz, yahut ihramlı ise, tecilin başlama zamanı, bülûğdan ve ifakattan ve ihlâlden sonra olur.

Hâkimin tecili, innin ve o hükümde olan, hasî hakkındadır. Mecbûb sagir olsa dahi, tehirde fâide olmadığı için, mütalebe hakkı olan, zevcesinin dâvâsı üzerine, hâkim onu tecil etmeyip, derhal aralarını tefrik eder.

Gerek mecbubta ve gerek innin ve hasîyde, tefrikten sonra olan, ikinci evlenme için, hiyâr hakkı kalmaz.

İDDET

Sayı mânâsına olan adetten alınan, iddet: kadının kocasından ayrıldıktan sonra, başkasına varamayıp[1], malûm olan müddet beklemesidir.

O müddeti beklemeğe (itidad) ve o beklemekte olan kadına (mutedde) denilir[2].

İddetin: mucibi, nevî, rüknü, mahzuru vardır.

İddet: Çocuk yatağının, gebelikten beri olduğu, bilinmek ve eşlerin haysiyyet ve itibarı gözetilmek[3] için konulmuştur.

İddetin mucibi: Ya dühulün husulü veya halvet, yahut vefatın vukuudur.

Zevcin vefatında; zevce, hakikaten ve hükmen (medhule) olmasa, ve vefat eden zevc, yahut onun zevcesi veya her ikisi, küçük yaşta, bulunmuş olsa bile, akdin sahih olması şartiyle, ona iddet lâzım olduğu gibi, tatlîk ve tefrik sûretinde dahi, zevce fâsiden menkuha bile olsa, duhulün vukuu veya halvetin husulü şartiyle, ona iddet lâzım olur.

Zevcin meyyiten mufarakatinde, İddetin lüzumu için, şart olan: akdin sahih olmasıdır. (Fakat zinâ için, iddet olmaz.)[4]

Ölmeden ayrılıkta, ayrılık gerek talâk ve gerek fesih ve tefrik suretiyle olsun, İddetin lüzumu için şart olan: duhul veya halvettir[5].

İşte buna binaen, iddet şöyle tarif olunur: Ölüm ile yahut duhül veya halvet ile, müekked olan[6], milki-nikâhın[7], veya muteber firaşın zevali[8], ve bir de şüpheli takarrub sebebiyle, kadına[9] lâzım gelen tarabbus ve intizar[10] ve tevakkuftur.

Nikâh, menkuhalara ve firaş, ümmü veledlere[11] ve şüpheli takarrublara (hataen zifafa),[12]göredir.

---

[1] [Boşanan kadının iddeti — beynûnet-i kübra olmadıkça — kendi kocasına varmasına engel değildir. Talâk ister rec'î, ister bâin olsun, fark etmez.]

[2] [Mu'tedde kelimesi burada ism-i fâil müennestir. İddete sıfat kılınırsa ism-i mef'ul olur. İ'tidat, saymaktır. Hesaba konan şeye — muteber bir şey olursa – (Mu'teddunbih) denir.]

[3] [Bu nükte vefat iddetinin uzun müddetine ve bilhassa henüz cinsî yaklaşma meydana gelmeden olan vefat iddetine göredir.]

[4] [Zinâ için iddet yoktur *(Dürrü'l-Muhtar)*. Kendisiyle zinâ edilen kadınla iddet beklemeden evlenmek câizdir, isterse bu kadın zinâdan gebe kalmış olsun. Ancak bu durumda kadın doğum yapıncaya kadar onunla cinsî münasebette bulunmaktan koca men'edilir. Kocaya, bu durumda kendini ondan uzak tutmak mendup olur. (T).]

[5] Halveti, bu bapta — sahih ile — takyide hacet yoktur.

[6] Mehir bahsine bakınız.

[7] Fâsid nikâh babına bakınız.

[8] Filcümle ve bilcümle zâil olmağa, şâmildir.

[9] Sağire, yahut mecnune olduğuna göre, lüzum onun velisinedir ki, iddet müddetince, onu gözden uzak tutmaz.

[10] Tarabbus, iddet nassının ibaresidir.

[11] Ümmü veledin cem'i, ümmehatı evlâttır. Efendilerinden çocuk getirdikleri sabit olan, câriyelerdir.

[12] Bir evde, evlenen iki kimseden birinin menkuhası, diğeri ile zifaf olabilirki, bu halde vukua gelen muvakaa, şüpheli takarruptur. Gerçi haram ve mânii ihsan olduğundan, muvakaada bulunana haddi

İDDETİN NEVİLERİ

Tarabbus müddeti: Yâni iddet müddetinin, ne suretle sona erecek diye, bekleme müddeti: kurû ve eşhür ve doğurmak ve ebadi eceleyn, ile olmak üzere, mütenevvi olduğundan, iddette dahi bir kaç nevi hâsıl olmuştur. (Bunlar aşağıda izah olunur.)

Kurû, hayiz mânâsına olan (kure) nin cemîdir.

Eşhur, ay mânâsına olan (şehr) in cemidir. Murad, kamerî aylardır.

Hamlin vaz'ı; çocuk doğurmaktır.

Eb'adi eceleyn: Talâk ve vefat iddetlerinin, en uzunu demektir.

Kurû ile iddet: Hayiz görüp de[1], kocasından bain veya rec'î talâk, yahut fesih tarikiyle, ayrılmış olan ve gebe bulunmayan — medhüle veya o hükümde — olanlar, hakkındadır[2] ki, o kadın müslimin nikâhında kitabiye dahi olsa[3], hürre olduğuna göre, tam üç hayiz[4] ve hürre olmadığına göre[5], tam iki hayiz görmedikçe, başka kocaya, varamaz.

Bidiyyen (yâni sünnet hilâfı olarak), tatlik olunduğuna göre, tatlik edildiği hayız hesaba dahil olmaz.

Hürre — beyan olunduğu üzere, — üçüncü ve hürre olmayan, ikinci hayizden pâk olmakla[6], iddet sona erer. Ondan sonra, diğer kocaya nikâh akdolunabilir.

Talâkı rec'î ile mutallâkaya göre, zevcinin ricat hakkından kesilmesi dahi, İddetin inkizası ahkâmındandır.

(Talâkı rec'îden olan iddet içinde, âzâd edilen cariyenin iddeti, hürre iddetine münkalip olur[7]. Cariyei mutedde, eğer talâktan kesilmiş ve yahut zevci vefat etmiş ise, iddeti hürre iddetine inkilâp etmez.)

Hayiz sahibi iken, hayzi büsbütün kesilmiş olan kadın dahi, iyas sinnine ermedikçe, eşhur ile iddet tutmayıp, hayiz ile mutedde olur. Ve bu suretle, iddet müddeti, çok uzayabilir.

Eşhür ile iddet: İki nevidir. Biri sagire yahut âyise[8] hakkında, âdete bedeldir ki. küçük veya ihtiyar olmasına mebni, hayiz sahibi olmayan, ve baliga olup da, hayiz görmemiş

şer'î lâzım gelmez. Ve lâkin, temekkünün şüpheli olması, haddi şer'îyi dâfîdir. Hazreti imamın zamanında, sual vuku bulmuş bir hâdisedir ki, iki kardeş iki hemşireyi tezevvüç edip, zifafta hata vukua gelmişti. Hazreti imamdan istifta ettiklerinde, müşarünileyh hazretleri, onlardan her biri, nikâhlısını boşayıp, zifaf olduklarını, tezevvüce fetva vermişti. Kitab-un-nikâhın on sekizinci meselesini okuyunuz.

[1] Kitab-ut-taharenin, ahvali nisâ faslına bakınız.

[2] Gebe olanın iddeti, doğum ile biter. Medhule olmayana iddet yoktur.

[3] Müslimin nikâhında olan kitabîye, gebe olmadıkça, ona iddet lâzım olmaz.

[4] Birinci âdet, rahmin beraetinin tebyîni ikinci âdet, nikâh nimetinin meziyyetinin anlaşılması ve üçüncü âdet, hürriyetin fazileti, içindir.

[5] Kasm babında mezkûr olduğuna göre, gayri hürrenin iddeti iki hayizdir.

[6] Pâk olmak: Hayiz müddetinin ekserine göre, on günü tamamlamak, onun aşağısına göre, kanın kesilmesiyle igtisal etmektir.

[7] Elgazı fıkhiyyeden (Fıkıh problemlerinden):

(Mesele): O hangi kadındır ki, zevci boşamış olmakla, ona dört iddet beklemek lâzım gelmiştir? Cevabı: O; şol sagire cariyedir ki, bir hürrün nikâhı altında iken, zevc onu boşamış olur. Sagire bulunduğu için, şühur üzerine iddet beklemesi lâzım gelip, cârîye olmak hasebiyle, nısıf mukadderi olan, bir buçuk ay üzerine iddet beklemekte, ve iddeti sona ermek üzere iken, âdet görerek bâliğa olur, ve bu halde iddeti, âdet haline inkılâp ederek iki hayiz beklemekte iken, âzât olunur, ve inkızaya yüz tutmuş olan ikinci iddeti, şimdi hürreler iddetine münkalep olarak, üç âdet —hayiz— beklemek lâzım gelir. Bu kere onu hitama erdirmek üzere iken, zevcinin vefatı vukua gelmekle, ona vefat iddeti olarak, dört ay on gün beklemek lâzım gelir.

[8] Sagire: Bülûğa ermemiş, ayise: sinni iyasa (âdetten kesilme yaşına) ermiş olan kadındır. Kitab-ut-taharenin kadınların halleri faslına bakınız.

bulunan, gayri hâmil medhule kadın, mutallâka oldukta, her ay bir âdet makamına kaim olmak üzere, hürre ise üç, ve gayri hürre ise bir buçuk, ay iddet bekler.

Mebdei: ayın evveli olursa, hilâl ve evveli olmazsa, otuz gün olarak hesap olunur.

İddet esnasında hayiz gören, murahika iddetini hayiz ile yeniden başlatır. Eşhurün hitamından sonra görülen hayzi, yeniden başlatmayı mucip olmaz.

Temiz halinin imtidadı ile, hayiz beklerken sinni iyasa eren dahi, o sinne erişmesinden itibaren, eşhur ile iddet bekler.

Diğeri: Zevcinin vefatı üzerine ayrılışta, gebelik olmadığına göre, akdi sahih olan hürre hakkında[1] dört ay ve on gün hürre olmayan hakkında, iki ay ve beş gün, iddet terettüp etmektir.

Ümmü veled olmayan cariyeye, iddet yoktur. Yâni bir kimse, veledi kendinden sabit olmayan, odalık cariyesini, azatlı ve azatsız olsun — iddetsiz olarak — başkasına tezviç edebilir. Ümmü veledi dahi, itaktan evvel, — bilâ iddet — tezviç eder.

Ümmü velede iddet, efendisinin vefatında yahut azat oldukta, lâzım olur.

Efendisi, vefat, yahut kendisini azat etmiş olan, gayri hâmil ümmü veledin, iddeti, ve şüphe ile olan yahut fâsid bulunan, nikâh ile — takarrüb edilmiş — olan, gayri hâmil kadının vefat ve firkat suretlerindeki iddeti dahi, — hayiz sahibi olduğuna göre, — kurû ile ve olmadığına göre, eşhur ile hesap olunur[2].

Doğurmak ile iddet: Gebeler içindir ki, zevcinden gebe olarak, ayrılan kadın, doğurmadıkça diğer kocaya gidemez. Zevci gerek ölmüş[3], gerek kendisini boşamış ve yahut aralarında fesih ve tefrik veya mütareke vâki olmuş[4] olsun ve kendisini, gerek hürre veya memlûke, yahut müdebbire veya mükâtebe veya ümmü veled veya müstesaat[5] ve müslime veya kitabiye bulunsun, ve karnındaki çocuk, gerek nesebi sabit veya gayri sabit olsun.

Haml ile mûtedde olan kadın için, doğumdan başka iddet olmayıp, kadıncağız, zevcinin talâk veya vefatından bir gün veya bir saat sonra dahi, doğurmuş olsa, iddeti sona ermiş olur. Doğurduğu çocuk, birden ziyade ise, müddetin hitama ermesi, son çocuğun doğması iledir.

Mutallâkai rec'iyye, çocuğun ekserinin zuhuru ile, zevcinden bâin düşer.

Hılkiyyeti vâzıh ve aşikâr olanın — düştüğü — dahi, doğumu gibidir. Bâinen boşamış, ve iddet esnasında vefat etmiş, bulunan kimsenin medhule mutallâkası hakkındadır ki, o mutallâka, talâk, yahut vefat iddetlerinden hangisi — daha uzun — ise, onunla mutedde olur.

---

[1] Fâsid nikâhta, vefat iddeti yoktur.

[2] Bunlarda, mevt ile talâkın müsavatı, nassı kerimde (ve yezerune ezvacen) buyurulup, bunlar ise, zevce olmadığına binaendir. Bunlardaki gayri hâmil kaydi, hâmilin doğumdan başka iddeti olmadığına mebnidir. Dürrü muhtarda, ümmüveledin, efendisine haram olmaması kaydi dahi, ziyade edilmiştir ki, başkasına menkuha yahut mûtedde olmak veya efendisinin, yetişmiş oğlunu öpmek gibi, sebepler ile, efendisine haram olan, ümmü velede, iddet yoktur. Ümmü velede âit, ince meselelerdendir ki, ümmehatı evlâdını, kendini hür olan huddamına tezviç etmek isteyen bir zâtın reyini, zamanının âlimleri sevap gördükleri halde, Şemsül-eimme tahtie edip: O hadimlerden her birinin nikâhı altında birer hürre vardır, onların üzerine, kendilerine cariye tezviç olunamaz, demiştir. Buna çare olmak üzere, o zat: Ben onları azat ettim, demiş ve ulemâ tarafından yine tasvip görmüşken, Şemsi müşarünileyh bu da, şimdi olamaz, çünkü, ümmehatı evlât, azattan sonra iddet lâzımdır. Müteddeleri tezviç etmiş oluyorsunuz, demiştir.

[3] Sûrei talâkın sûrei nisâdan sonra nâzil olduğu, Hazreti Alice, müteayyen olmadığından, nusüs mütearez ve iddet, ihtiyat mevzii olmak hasebiyle, zevci vefateden, gebe kadının iddeti, hazreti müşarünileyh nezdinde, vefat iddeti ile gebelik iddetinin, hangisi daha uzun ise, odur. Nitekim, usulün umumî bahsinde mezkûrdur. Bundan sonraki (eb'adi aceleyn) bu değildir.

[4] Nikâhı fâsid babına bakınız.

[5] Erikka kısımları için, nikâhı rakik faslına müracaat ediniz.

Tarafeyn indinde, meselenin hükmü, işte budur ki, talâk iddeti olan, meselâ: üç hayiz munkazî olup da, vefat iddeti munkazî olmazsa, vefat iddetinin inkizasına intizar olunmak, lâzım gelir. Mevt iddeti munkazî olup da, talâk iddeti munkazî olmazsa, talâk iddetinin inkizası beklenir[1].

Vâki olan boşama, rec'î olduğuna göre, gerek sıhhatte ve gerek maraz halinde, ika edilmiş olsun, nikâhın hükmü bâki olmakla, zevcin iddet esnasında vefat etmesiyle, talâkın iddeti münhedim olarak, kadına — ittifakla — vefat iddeti teayyün eder ki, vefat gününden itibaren, dört ay ve on gün, bekler. Çünkü, nikâh mevt ile zâil olmuştur.

İddetin nevileri, bunlardır ki, zikrolundu. Hülâsası, ahvalin ve zevatın ihtilâfı ile, muhtelif olmaktır: Medhule ve o hükümde olan kadın, her ne sûretle olursa olsun, zevcinin hayatında ayrılmışsa, — hayiz sahibi — hürre olduğuna göre, üç ve hayiz sahibi memlûke olduğuna göre, iki hayiz ile mutedde olur. Hayiz sahibi olmayan hürre, üç ve hayiz sahibi olmayan memlûke, bir buçuk ay ile mutedde olur. Medhule olsun olmasın, sahih akd ile menkuhası bulunduğu, zevcinin vefatiyle ondan ayrı düşen, kadın ve kız, hürre ise, dört ay ve on gün, ve gayri hürre ise, iki ay beş gün, ile mutedde olur. Bunlar hâmile olmayan hakkındadır. Hâmilenin iddeti, ancak doğum iledir. Talâkı fâr ile mutallik olan kimsenin, medhule zevcei mutallâkası, iddet esnasında, zevci vefat etmek takdirinde, zikrolunduğu üzere — eb'adi eceleyn — ile mûtedde olur[2].

İddetin başlangıcı, ayrılığın vukubulduğu zamandır ki, zevcin talâkını veya vefatını, ve fesih veya mütareke ile firakını, müteakip mutedde olması lâzım gelen zevce, iddet beklemeğe başlamış olur[3].

İddet sebebi olan, talâkı, yahut vefatı, kadının bilmesi lâzım değildir. Kadın kendisinin mutallâka olduğunu, yahut zevcinin vefat ettiğini, bilmese bile, muayyen müddetin geçmesiyle, iddeti son bulmuş olur. Hattâ, talâk veya vefat haberi, kendisine İddetin inkizasından sonra, vâsıl olan kadına başkası ile evlenmek artık helâldir. Vâki talâkın, zevc tarafından ikrar veya inkârı müsavidir.

Zevcesini boşayıp ondan sonra, talâkı inkâr eyleyen kimsenin, aleyhine beyyine ikame olunarak — ayrılmağa — hâkimin hükmü lâyık olmak suretinde, iddia, şevvalde ve hüküm, muharremde vâki olsa, iddet hüküm vaktinden değil, talâk vaktinden muteber olur.

---

[1] Tarafeyne yâni İmam Ebû Hanîfe hazretleriyle İmam Muhammed hazretlerine göre, o kadın, şöyle bir, dört ay ve on gün, iddet beklemek lâzım geliyor ki, o müddet içinde, talâkı sünnî vaktinden itibaren, kadının başladığı talâk iddeti, tam üç hayiz olarak, mevcut ve mutahakkak olmuş olsun. Tuhur imtidadının vukuu ile, sinni iyâsa değin seneler geçebilir. Dört ay ve on gün geçip te, tuhurun imtidadı cihetiyle, üç hayzini ikmal etmeyen o mutallâka, iddeti içinde bulunur sayıldığı gibi, dört ay on günün tamamından evvel, üç hayzini ikmal eden dahi, iddeti içinde, olup, henüz iddeti munkaziyye olamamıştır.

İmam Ebû Yûsufça, ona lâzım olan talâk iddetidir ki, üç hayizden ibarettir.

Kıyasın muktezası dahi budur. Çünkü, nikâh, mevt ile değil, talâk ile zail olmuştur. Vefat iddeti, nikâhın mevt ile zevalindedir. İrs hakkında, nikâhın bekası, ashabın icmaından dolayı, ihtiyata mebni hükmendir. Recî'de olduğu gibi, nikâhın bekası yoktur ki, iddet değişebilsin.

Kavli tarafeyn olan, istihsanın veçhi budur ki, kadın ona vârise kılındığı için, nikâh vefata değin, hükmen kaim (mevcut) sayılmıştır. Zira, irs ancak nikâh iledir. İrs hakkında, mevcut itibar olunan nikâh, iddet hakkında dahi kaim (mevcut) sayılmıştır, ve sayılmağa ehak olmuştur. Çünkü, şek ile irs câri olamaz ise de, şek ile iddet vâcip olur.

[2] Fâsit nikâh ile veya şüphe ile — takarrüp — edilmiş olan, mütevaffa anhanın, ve mutaka, yahut efendisi vefat etmiş bulunan ümmü veledin iddeti, evvelki kısımdandır ki, ya üç ay, yahut üç hayizdir.

[3] Bundan, talâkı müphem müstesnadır ki, iki zevcesine hitaben: «Sizin biriniz, mutallâkadır» diyen kimse, tâyin ile mülzem olacağından onun mutallâkasının iddeti, tâyin ve beyandan başlar. Eğer, beyandan evvel zevc vefat ederse, onların her birine — şöyle — birer vefat iddeti lâzım gelir ki, onda üç hayiz istimal edilmiş ola.

İddetin rüknü: Hurumatın lüzumudur ki, muteddenin diğer kocaya tezevvücü ona ve tezevvüç edene, ve iddet evinden çıkması kendisine haram olmak, ve hemşiresini, yahut hala veya teyzesini tezevvüç etmek, onun zevcine haram olmaktır.

İddeti içinde, zevcenin dört zevce tezevvüç edememesi ve mutedde hürre olduğuna göre, onun üzerine, zevcinin, başkasına memlûkesini tezevvüç eylememesi dahi, hurumat cümlesindendir.

İddet, boşayan zevcin gayrisi için, nikâh mânâsından ise de, onun nikâhına, mâni değildir. Ve onun, iddet ve adet üzere, talâkı ika etmesi dahi, sahihtir. Bu da, nafaka gibi, iddet hükümleri cümlesindendir.

Mutallâka, iddetinin sona erdiğini söylemek, ve mutallik kocası, onu tekzip etmek suretinde, zevcenin sözü — eğer müddet ona mütehammil ise — yeminle kabul olunur[1]. Eğer müddet ona, mütehammil değil ise, kabul olunmaz[2].

İddetin mahzuru: Mûtedde, iddet menzilinden çıkmak, ve talâkı baine göre, tetayyüp ve tezeyyün etmektir. Nitekim, Hidad faslında mezkûrdur.

İddet evi ve diğer tâbir ile iddet menzili: zevceynin aralarında zevciyyet kaim iken, oturdukları evdir.

İddet müddetinde, kadın oraya mülâzim olup, zaruret olmadıkça, harice çıkamadığı gibi, şer'î hakkı olduğu için, kendisi oradan ihraç dahi olunamaz. (Talâkı rec'î ve bain ahkâmına, ve hidad faslına bakınız.)

Ehlî kitap, İddetin vücubünü mutekid olduklarına göre, onların zimmî olanlarının, kendi mutallâka ve muhalefetlerine dâir iddet — ittifakla — lâzımdır.

(Harbînin mutallâkası olan kadına — harbiyyeye — bilittifak — iddet yoktur.)

İddetin vücubünü mutekid olmadıklarına göre, onların mutallâka veya muhallefesi, gebe değil ise, imam indinde iddet dahi lâzım değildir.

Binaenaleyh, onu bir müslim veya gayri müslim — derhal — tezevvüç edebilir.

Gebe ise, — ittifakla — doğurma iddeti lâzım olduğu gibi, müslimin zevciyyetinden mutallâka veya muhallefe olan, zimmî kitabiyyeye dahi — gebe olsun olmasın, ve onlar iddeti mutekid bulunsun veya bulunmasın — iddet ittifakla lâzımdır. Çünkü, müslim onu, mûtekiddir.

Dâreynin tebayünü ile, zevcinden müfarik olan mesbiyye, gebe olmadıkça, ona iddet lâzım değildir. Çünkü, iddet — vâcip olduğuna göre, — ibad hakkında vâcip olup, harbî bundan hariçtir.

(Mesbiyye, düşman memleketlerinden sürülüp getirilen kadın demektir.)

İslâm dinini veya ehli İslâmın zimmetini, kabul ederek, dârı İslâma gelen ve yahut mesbiyye olarak gelip, burada müslime veya zimmiye olan kadın dahi böyledir ki, ona da iddet lâzım olmaz. Meğer ki, gebe ola. O halde, doğurmadıkça tezevvüç olunamaz.

İDDETEYNİN TEDAHÜLÜ

Mutedde olan kadın, bir şüpheye mebni, muvakaa edildikte, sebep teceddüd ettiği için, bir iddet daha lâzım gelmekle, iki iddet tedahül etmiş (birbirinin içine girmiş) olur, şöyle ki: Bir kimse kendinin bainen mutallâkasını, rec'îyyen mutallâkası gibi, iddet esnasında kendisine helâl olur, zanniyle — muvakaa — eylese, yahut iddet beklemekte olan meptutesini (yâni üç talâk ile boşadığı zevcesini), —hullesiz— tezevvüç ve ona dahil olduktan sonra, nikâhın fesadına mebni, araları tefrik olunsa ve yahut bir mutedde —

[1] Çünkü, bu bapta kadın, vedianın red veya helâkini iddia eden, mûdâ gibi, emindir. Tahlif dahi, kavli imam olmayıp, kavli imameyndir.

[2] Çünkü, yemin ancak zahire muhalif olmayan hususta, tasdik olunur. İddet şühur ile, olduğuna göre, mikdar: âyette mezkûr olan, üç aydır. Hayiz olduğunagöre, onun hürre hakkında en azı altmış gündür. Hürre olmayan hakkında, kırk gündür.

hataen — bir kimse ile zifaf olsa, yahut zevcinin vefatından veya tatlik etmesinden dolayı, henüz mutedde bulunan kadını, bir kimse — fâsiden — tezevvüç edip, takarrup ettikten sonra, aralan tefrik edilse — ki işte bunlar «şüphe ile vika edilme» nevileridir — kezalik, bir kimse kendinin muteddesini şer'î nikâh ile tezevvüç edip — duhulden sonra ve hattâ, duhulden ve halvetten evvel —[1]yine tatlik eylese, ikinci olarak lâzım gelen iddet, evvelki ile tedahül edip, kadının gördüğü hayiz, iddetlerin ikisine de mahsup olur:

İkinci iddet, kendi sebebinden başlayarak, evvelkinin müddeti tamamladıktan sonra, ikincinin noksanı itmam olunur. Meselâ, ikinci takarrüp — ki, şüphe ile muvakaadır — üç hayiz ile itidad halinde bulunan kadının, bir hayiz gördüğünden sonra, vukubulsa ona ikinci defa, müstakil üç hayiz dahi görmek lâzım gelmeyip, gördüğü ilk hayiz kendinin, birinci iddetine âit olduğu gibi, ondan sonra göreceği iki hayiz dahi, ona ait olarak, birinci iddet, onlarla hitam bulmuş olmakla beraber, o iki hayiz, hem de ikinci iddetine mahsup olarak, onun yalnız bir hayiz ile, itmam olunması lâzım gelir.

Eğer, ikinci — muvakaa — hayiz görmeden vukubulmuş ise, ona üç hayizden başka bir şey lâzım gelmez ki, o üç hayiz, altı hayiz makamına kaim olur.

Eşhur ile olan iddet dahi öyledir ki, ayise olan mutallâka, iddeti arasında — şüphe ile mevtue oldukta — iddetler tedahül etmekle, ikinci iddetini, — geçen hesap veçhile — eşhur ile itmam eder.

Vefat üzerine, mutedde olan kadın, eşhur ile itidadı esnasında — şüphe ile mevtua — olur ve kendisi hayiz sahibi dahi, bulunur ise, gördüğü hayizi üçe iblâğ ve ikmal eder. Eğer eşhur esnasında kan görmediyse, tam üç hayiz görmek lâzım gelir.

Gerek talâk veya fesih muteddesi ve gerek vefat muteddesi, gebe değil iken, iddet esnasındaki — şüphe ile — mevtue olmak sebebiyle gebe olsa, biri kurû veya eşhur ile, ve diğeri doğuma mebni olmak üzere, iki iddet lâzım geleceğinden, bunlar tedahül etmekle, kadıncağızın iddeti, ancak doğum ile munkaziye olur. Meğer ki, zevcin vefatından sonra hâdis olan gebeliğin, zinâdan ileri geldiği tebeyyün etmiş ola.

Zinâ için iddet olmadığından, o halde kadın ancak, vefat iddetiyle mutedde olur.

Nitekim, sabî zevcin vefatından sonra, hâmil olan kadın, zevcinin vefatında hâmile olmadığı için, — icmaan — vefat iddeti ile mutedde olur.

İDDET NAFAKASI

Nafaka, kitabı nikâhın sonunda zikrolunduğu üzere: taam ve giyim ve süknadan (mesken) ibaret olmak üzere, tarif olunur ise de, İddete âit olan nafakadan — müddet ekseriyetle mümted olmadığı için — giyim sâkıttır.

(Çocuk olduğuna göre, hadane hakkı için, babına bakılsın.)

Zevcenin nafakası, erkeğin nezdinde, hapsi nefs etmiş olmasının mukabili (karşılığı) olmak üzere, zevc üzerine vâcip olduğu cihetten, ivaza benzer[2], bir sıla olduğu gibi, iddet nafakasında dahi, zikrolunan — hapsi nefs — mânâsı melhuzdur. Onun için nafaka İddetin lâzimesinden olmuştur.

Her firkat — ki, iddeti mûcip ve zevce canibesinden taksîratsızdır — nafakayı mûciptir[3].

---

[1] Çünkü, evvelki akit, sahih olsun olmasın, ondaki duhul, akdi sânî sahih olmak şartiyle, ondaki duhul hükmündedir; zira evvelki takarrubün eserini bekası cihetiyle — ki, iddettir — kadın onun muteddesi demektir. Amma, akdi sânî, sahih değil ise, onda duhul veya halvet olmadıkça, iddetin istinaf ve tedahülünü müeddi bir sebep olmamakla, kadına ancak evvelki iddetini, itmam lâzım olur. Çünkü, fâsid akidde zevc — takarruba — şer'ân mütemekkin olmadığı için, o akid, hükmen — muvakaa — sayılamaz.

[2] Kitab-un-nikâhın nafaka babına bakınız.

[3] Hâsıl olan firkat, gerek talâk ve gerek fesih neticesi olsun ve talâk olduğuna göre, gerek rec'î ve gerek bâin bulunsun ve beynunet dahi, gerek sugrâ ve gerek kübrâ olsun ve gerek hâmile, gerek hâmile değil bulunsun. Fesih olduğunagöre, dahi, gerek zevcinin mâsiyetine veya küfüv bulunmamasına veya mehrin noksanı dâvâ olunduğuna mebni olsun ve gerek zevcenin hiyârı bülûğ

Duhulden evvel mutallâka olan zevceye, iddet lâzım olmadığı gibi, nafaka dahi, lâzım değildir.

İddetin, nafakayı mucip olmasından (vefat iddeti) ile (masiyet firkati)iddeti müstesnadır ki, şerî sahih nikâh ile, menkuha olanın[1] zevci vefat etmek suretinde, kendisi medhule olsun olmasın, ona iddet lâzım ve nafaka gayri lâzımdır. Çünkü, bu ihtibas, mahzâ şer'î bir haktır. Hattâ, zevcenin medhule olup olmaması, müsavi olmuştur-

Mâsiyet firkatinde dahi, mâsiyet zevce canibinde vukubulduğuna ve meselâ, irtidat veya zevcin oğlunu takbil etmiş bulunduğuna göre, onun medhulesine, iddet lâzım olmakla beraber, hakkını iskata, kendisi sebep olduğu için, nafaka sâkıttır[2].

Vefat muteddesi gebe dahi olsa, ona terekeden ayrıca nafaka takdir olunmaz. (Ümmü veled olan cariyenin, terekeden nasibi olmadığı cihetle, efendisi müteveffa olup, kendisi hâmile bulunmak sûretinde, ona terekeden, takdir olunur.)

İddet nafakası, İddetin sonuna değin, devam eder. Hattâ, eşhur ile iddet beklemekte olan murahika, iddet esnasında kan görmekle, kendisine İddetin istinafı lâzım geldikte, yeni iddetinin sonuna kadar, kendisi nafaka alır.

Tuhurun uzaması ile, hayiz beklerken sinni iyasa eren mutedde dahi iyasa ulaştıktan sonra, eşhur ile edeceği İddetin nihayetine değin nafaka alır.

Nafaka, zevcenin hakkı olmak hasebiyle, hâkim tarafından takdir olunmayarak, ve bu hususta zevcenin talep ve murafaası vaki olmayarak, iddet müddeti geçerse, sâkıt olur.

Muteddeye rıza ile yahut hâkimin hükmü ile takdir edilmiş olan nafaka, iddet müddetinin geçmiş olmasiyle, sâkıt olmaz.

HİDAD VEYA İHDAD

Hidad veya İhdad (if'al babından):

Tezeyyün ve tetayyüp (süslenip koku sürünmek) ten içtinaptır.

Zevci vefat eden, yahut talâkı bâin ile, zevcinden mutallâka olan, muteddeye, müslime ve mükellefe olmak şartiyle, hidad vâciptir.

Hidadın vücubünde, nikâhın sıhhati dahi şart olup, gayri müslime ve gayri mükellefe olan, muteddeye hidad lâzım olmadığı gibi, nikâhı fâsid bulunan muteddeye dahi, hidad lâzım değildir.

Başkasının memlûkesi olup, sahih nikâh ile menkuha, iken, zikrolunduğu üzere, mutedde olan cariye dahi, nikâh nimetinin kendisinden zevaline mebni, vücuben ihdad eder:

Süslenemez, siyah renkli dahi olsa, ipekli elbise giyemez, sık tarak ile başını tarayamaz, eline kına ve emsalini koyamaz, özrü olmadıkça, gözüne sürme çekemez.

Ayrıldığı zevci, kendisine hidadta bulunmamasını emr ve tenbih dahi etse, hakkı şer'î olduğu için, mutedde onu terkedemez.

Duhulden evvel mutallâka olana, iddet olmadığı gibi, hidad dahi yoktur.

Talâkı rec'î ile mutallâka olan dahi, iddet müddetinde, hidad ile mükellef değildir. Kendisine zevcinin dönüşü memul oldukça, tezeyyün etmek, ona mendup bile, olur.

Mükellefe olmak şartiyle — mutlak surette — mutedde olan[1], iddet beklediği evine müdavim olacağından[2], gece ve gündüz dışarı çıkamaz.

---

ile nefsini ihtiyarına mebni bulunsun: Zevcenin islâmî sûretinde, zevcin — indel arz — islâmdan imtinaî veya kendinin ananeti yahut iylâ ve mülâanesi sebebiyle, mübane düşen medhule zevceye, iddet ve nafaka lâzım olduğu gibi, muhalâa sebebiyle, mübâne düşen zevceye dahi iddet lâzım, ve muhalâa halinde, zevcin zimmeti nafakadan ibra edilmiş olmadıkça, nafaka' dahi, mütehattemdir.

[1] Fâsid nikâhâta, vefat iddeti olmadığı anlaşılmıştır.

[2] İddet evinden çıkmamak şartiyle, yalnız sükna hakkı verilir. Çünkü, buhakkı-şer'î olduğundan, hiç bir veçhile sâkıt olmaz. Nafaka ise, onun kendi hakkıdır. Mâsiyyeti ile ayrılırsa, sâkıt olur.

Mutallâka ise. havayicini zevci görür. Muhallefe olup da, kimsesi yok ise. haceti için çıkar. Geceleri başka yerde kalmayıp, evine gelir.

Mutedde olan kadın, ne muteddesi olursa olsun, başkasına menkuha olamadığı gibi, mahtube (yani nişanlı) dahi, olamaz ki, başka bir kimse, onun tezevvücüne talip olmak, haram olur.

Vefat muteddesi olana: «Ben evlenmek istiyorum» gibi sarahat veçhile olmayarak haber göndermek câiz olur.

BAZI MESELELER VE HAL TARZLARI

Nasrânî Hindin zevci, müslim Zeyd vefat etse. Hinde iddet lâzım mı? Cevabı: Lâzımdır.

Vefat iddeti (yahut talâk iddeti), vefat vukuu (yahut talâk vukuu), vâki olduğu anından mı, ve yahut vefat veya talâk haberinin vâsıl olduğu zamandan mı, itibar olunur? Cevabı: Vefat (veya talâk) ın vukuu zamanından itibar olunur.

Hindin zevci Zeyd, başka diyarda iken, Amr Hindi — her nasıl ise bilmeyerek[3] — tezevvüç edip dahil olduktan sonra, Zeyd gelip Hindi Amrdan tefrik ettirse, Hinde Amrdan iddet lâzım olur mu? Cevabı: olur.

Hindin zevci Zeyd, başka diyarda iken, Zeydin vefatı şâyi olmakla, İddetin inkizasından sonra, nefsini Amre tezviç edip, Amr dahi Hindle cima ettikten sonra, Zeyd sağ salim gelip, Hindi tefrik ettirdikten sonra, Hindin iddeti munkaziye olmadan, Zeyd Hinde takarrüp eylemek câiz olur mu Cevabı: Olmaz.

Bu meselede, erkek dahi iddet beklemiş olur.

RİCALİN (ERKEKLERİN) İDDETİ

Erkekler dahi; âtideki veçh üzere, bazı hallerde iddet bekler[4].

1 — Dört zevcesi olan kimse, birini boşadıkta onun iddeti çıkmadandiğerini tezevvüç edemez.

2 — Mutallâkasının hemşiresini veya teyzesini yahut halasını almakmurad eden kimse, onun iddeti çıkmadıkça, onların hiç biriyle evlenemez(vefat müstesnadır).

3 — Hürre üzerine câriye ile evlenecek kimse, hürreyi tatlik dahietse, onun iddeti bâki oldukça, gayrin memlûkesi olan cariyeyi kendisinenikâhlayamaz[5].

4 — Mutedde olan kadın, iddeti munkaziyye olmadıkça, diğer zevcevaramadığı gibi, ona rağbet eden diğer zevc dahi, onu tezevvüç edemeyipkadının iddetinin sona ermesini bekler.

5 — Zevcesini üç talâk ile tatlik etmiş bulunan kimse, onu tezevvüçetmek isterse, iddetinin sona ermesinden sonra, hulle vukuuna intizar etmek lâzım gelir.

6 — Cariye satın alan kimse, bir hayiz veya bir ay beklemedikçe,onu istifraş edemez ki, buna — istibra — tâbir olunur.

Birinin, gebe bulunan cariyesini tezevvüç eden kimse, o cariye doğurmadıkça, ona takarrüp eyleyemez[6].

---

[1] Yani gerek, talâkı rec'î ve bâin mutallâkası veya mevt, yahut fâsid Nikâh muteddesi olsun, ve hürre yahut cariyei Mücevvef' bulunsun.

[2] Tedahülü iddeteynin evveline bakınız.

[3] Başkasının nikâhlısı ile bilerek evlenmede, iddet olmaz, dediler.

[4] Onların bir takımı zevc hakkında nikâh için, şer'î mânî demektir. Nitekim, nikâhın şartı bahsinde zikrolunur.

[5] Kitab-un-nikâhın muharremat faslına bakınız.

[6] Ümmü veled olmayan, câriyeye, itak yahut vefat iddeti olmadığı gibi, ümmü veled olan câriyeye dahi, mûtaka veya muhallefe olmadıkça, iddet olrnadığı, evvelce zikrolundu.

8 — Harbî olan — zatüzzevç — bir kadın, müslime olarak bize muhaceret etmek suretinde, hâmil olmadıkça, — tarabbüs — lâzım değil ise de, gebe olduğuna göre, doğurmadıkça onu tezevvüç, helâl olamaz. Alacak, kimse, o müddeti beklemek zorundadır[1].

9 — Dârı harpten — sebiy olunmuş — yâni cebren sürülerek getirilmiş olan kadın dahi, bir hayiz görmedikçe, ve — hayiz görmeyenlerdenise — bir ay geçmedikçe, ona takarrup olunamaz.

10 — Mükâtep olan câriye azat olmadıkça, onun nikâhı, ve kitabetbedelini ödemekten aczini izhar etmedikçe, onun istifraşı kendi mevlâsına helâl olmaz.

11 — Mürteddenin ve keza, veseniyyenin ve mecusiyyenin, nikâhı için, islâmına intizar olunur.

12 — Zinâda iddet olmadığı için, gebe bulunan zâniyeyi tezevvüçte beis yok ise de, doğuruncaya kadar, ona takarrup etmek helâl olamaz.

(Gebeliği, zinâdan olmayan gebe, mutedde olduğu için, onun — doğumu olmadan — nikâhı sahih olmayıp, zâniyyenin gebeliği evlenenin kendisinden ise, hamlinin vaz'ına, hacet olmaz.)

Hayiz, yahut nifas üzere olan kadının nikâhına mâni yok ise de, o haller, ona yaklaşmaya mâni olduğundan, temiz haline intizar edilmek, lâzım gelir.

HADÂNE

Hadâne: (Kucağa almak ve kuluçka olmak, demektir ki) besleyip büyütmek üzere, yanında bulundurmak mânâsını, tezammun etmektedir. Sahibine (hâdine) tâbir olunur ki, valideye ve sâir ehli hadâneye, şâmildir.

Çocuğun nafakası — valideyni arasında, zevciyyet gerek kaim olsun, gerek olmasın — babaya ve hadânesi anaya âittir.

Evlâdın, mâlî menafiine, baba daha kaadir olduğu için, çocukların mâlî işleri ricale — (babalara) ve bedenî menafii — bu işe valide daha iyi bakabildiği için, — onların bedenî işleri, nisâya — analara âit ve muhtastır.

Pederler, infaka mecbur, ve valideler, hadâneye gayri mecburdur.

Hadâne erbabı tertip üzere, şunlardır: Anne, anne anne, baba anne, ana baba bir hemşire, anabir hemşire, baba bir hemşire, ana baba bir teyze, ana bir teyze, baba bir teyze, ana bir hala, ana baba bir hala, baba bir hala[2].

Çocuğun erkek ise, yedi ve kız ise, dokuz yaşına kadar, hadâne hakkı kendi annesi var ise onundur[3]. Yok ise, ve yahut hakkı sakıt olmuş ise, sırasiyle diğer hadâne erbâbınındır. Erkek çocuk, kadınlardan müstağni oluncaya kadar, — ki, kavli müfti ile yedi yaş ile takdir olunmuştur —[4]ona, annesinin hadânesi ehaktır. Ondan sonra babasına verilir[1]. Kız

---

[1] Kâfirlerin nikâhı faslında, dareynin tebâyünü bahsine bakınız.

[2] Küçük Zeydin, bakımı baba annesi Zeynep ile, liebeveyn kız kardeşi Haticeden hangisinindir? Cevabı: Zeynebindir.

Küçük Zeydin bakımı, baba bir dayısı Amr ile, amcası Bekirden hangisinindir? Cevabı: Bekirindir.

Küçük Zeydin bakımı, anne annesi Hind ile, babasının er kardeşi kızı Haticeden hangisinindir? Cevabı: Hindindir.

Küçük Zeydin, kadınlardan kimsesi olmayıp, erkeklerden, anasının babası, Amr ile, baba babası Bekirden gayri kimsesi olmasa, Zeyde bunlardan hangisi, bakmak gerekir? Cevabı: Bekir.

Sagire Hindin bakımı, annesinin anne annesi Zeyneb ile, babasının annesi Haticeden hangisinindir? Cevabı: Zeynebindir.

[3] Süt annenin hadâneye hakkı olamaz. Süt hemşire ve teyze ve hala dahi böyledir.

[4] Çünkü, yeme ve içme ve giyim ve temizlikten ibaret olan, dört emrin husulünde, galip olan yaş, odur. Eğer çocuğun yaşında, ebeveyni ihtilâf ederlerse, yalnız başına, o işleri yapabilmesine bakılır.

çocuk, rivayetin zahirinde, bâliğ oluncaya kadar, — ki, kavli müftâ bih üzere dokuz yaş ile takdir olunmuştur —[2]ona, annesi ve büyük anası, ehaktır[3]. Bülûğdan sonra, kız dahi, hıfz ve sıyanete muhtaçtır ki, onda da ana baba akvâ ve ehdâdır.

Gerek erkek ve gerek kız çocuk için, hadâne sinninden sonra ve bülûğdan evvel, ebeveyninden birini tercih etmekte, muhayyerlik yoktur. Annesinden ayrılacak yaşa vâsıl oldukta, çocuğu — muhayyirlik olmadan — baba alır.

Çocuğun menfaati itibariyle, anne hadâne hakkına malik olabilmek için, hür ve âkil ve emin, ve hıfz ve sıyanete kaadir, ve ecnebi zevcten hâlî olmak şarttır.

Mezkûr şartları hâiz olan valide, gayri müslime dahi olsa ve hattâ mecusiyye dahi bulunsa, çocuğa ehaktır. Çünkü şefkat, dinin ihtilâfı ile muhtelif olur şey, değildir. Şu kadar ki, müslim çocuk, dini teakkul edip de, küfre ülfet etmekten korkulursa, hadâne hakkı müddetinden evvel, dahi, gayri müslim annesinden alınabilir.

Zikrolunan şartlara binaen, cariye azat olunmadıkça, çocuğa ehak değildir[4].

Lâkin çocuk, rakîk ise, mevlâya âit olduğu için, annesi ona ehak olamaz.

Âkile olmayan ananın, hadâne hakkı da, olmaz.

Ebe ve ölü yıkayıcı ve hamam ustası gibi, evde ve dışarıda, birçok iş ve meşguliyetleri olup da, çocuk hakkında emniyetli olmayan valide, hadâne hakkından, sâkıttır.

Mürtedde olup da, haps olunmaktan, ve facire olup da, kendi havasiyle ve hattâ, şuna buna hanendelik etmekle meşgul bulunmaktan, ve yahut çocuğu, ona buğz edenler arasında bulundurmakta olduğundan nâşi, veledini idareye ve siyanete kaadir sayılmayan, ana hadâne hakkından sâkıttır.

Çocuğun mahremi olmadan, yabancı bir kimseye varan, anne dahi hadâne hakkından sâkıttır[5].

Validenin vardığı koca, çocuğa amca olmak gibi, yabancı değilse, hakkında hadâneye mâni olmadığı gibi, «mâni gidince memnû avdet etmek» kaidesince, yabancıya varmış olmak suretinde dahi, ondan ayrılmasiyle, —sâkıt olmuş olan— hadâne hakkı, avdet eder.

Daha musir — dar elli — iken, çocuğu meccanen hadâneden imtina eyleyen valide dahi, meccanen bakıcı bulunmak suretinde, hadâne hakkından sukut eder. Lâkin, çocuk babasının yanında iken, annesinden esirgenmez: annesi her zaman gelip onu görebilir.

Valideden sonra, yâni onun, ya vefatına, yahut kabulden imtinaına[6], veya hakkını iskatına[1], mebni, hadâne hakkı anne annesinindir. Ondan sonra, baba annesinindir.

Bunlara kaadir olan çocuk, babasına cebren verilir. Çünkü, onun nafakası gibi, korunması dahi, — icma ile— babayadır. Baba, bu bapta cebir görür. (Ve keza, sair asabat dahi öyle). Sayılan o işlerin tamamına veya bâzısına kaadir değilse, babasına verilmez. (İstincadan) kasd olunan hacete göre, giyinmeğe ve donunu çözüp bağlamağa ve taharetlenmeğe, kaadir olması, maksuddur.

[1] Çünkü, erkek çocuk, kadınlara ihtiyaçtan müstağni oldukta, ricâlin âdâp ve ahlâkı ile, müeddeb ve mütehallik olmağa, muhtaç bulunur. Buna baba daha kaadirdir.

[2] Sinni iştihâ için, mukadder hadd yoktur. Çünkü, bu kadının haline göre değişir.

[3] Gerek anne annesi olsun ve gerek baba annesi olsun. Çünkü, kız çocuk, istiğna sinninden sonra, kadınlık âdâbını öğrenmeğe muhtaç bulunur ki, buna da, kadın daha kaadirdir. Onların başkası da, onlar gibidir.

[4] Gerek ümme ve ümmü veled, ve gerek müdebbire, veya — kablel-kitabe—o çocuğu doğurmuş mükâtebe olsun, çünkü, onlar mevlânın hizmeti ile iştigal etmektedirler. Dürrü muhtar, hem de hadâne bir nevi vilâyettir, cariyelerin ise, kendilerine vilâyetleri yoktur. Başkalarına vilâyetleri olmamak, evleviyyettedir. İtâk olunduklarında, onlar dahi, hürreler gibi, olurlar.

[5] Öveyi baba, çocuğa az verir ve yan bakar. Huzuru risalette bir dul kadın: «Ta Resulullah, bu çocuğa batnım via, hicrim hava, sedyim sika idi. Şimdi, babası onu benden almak istiyor» diye, şikâyetini arz eyledikte, hazreti Resulullah (sallallahu teâlaleyhi ve sellem): Sen kocaya gitmedikçe, ona ehaksın, buyurdular.

[6] Çünkü, hadâne teayyün etmedikçe cebri, olamaz.

Hâdine, gerek çocuğun kendi annesi olsun, gerek onun gayri, hadâne erbabından biri bulunsun, hadâne hakkının sübut veya sukutuna, mütaâllik ahkâmda, müsavidirler. Birinde, mer'î bulunan şartlar, diğerinde daha mer'î ve muteberdir. Hadâne için, hiç birine cebir olunamaz. Meğer ki, çocuk başka meme, almamak ve yahut ne pederde, ve ne sabînin malında emzirme ücreti için, kudret olmamak suretiyle, hadâneye teayyün etmiş ola. O halde, cebir olunur. (Kitab-us-savmın, mübah kılan özürleri faslındaki ridâ bahsine bakınız.)

Çocuğun annesi, babasına nikâhlı, yahut rec'î mutedde olmadıkça[2], hadâne ücretine müstahak olur. Ve bu ücret, ridâ ücretinden ve çocuk nafakasından başkadır[3]. Peder onu, bir meskende bulundurur. Ve hizmetçi lâzımsa, onu da tutar.

Rida kitabında mezkûr olduğu üzere, menkuhanın ve hattâ rec'î muteddenin, kendi çocuğunu hadâne ve emzirmek için, ücret istemeğe hakkı yok ise de, bir kimsenin zevcesi, o kimsenin diğer zevcesinden olan çocuğuna bakmak için, menkuhası olduğu halde dahi, ücret hakkı olur.

Çocuklu olsun, olmasın mehri muaccelini, almış olan nikâhlı, zevci yanından, ve mutedde iddet evinden, ayrılmadığı gibi, çocuklu olan mutedde, iddeti bittikten sonra dahi, çocuğu alıp — sefer mesafesi — olan mahalle, nakledemez[4]. Meğer ki, köyden şehre intikal etmiş ve yahut kendisinin nikâhlandığı, vatanına avdet eylemiş ola.

Bu istisna dahi, valideye muhtastır. Validenin gayri olan, hâdine, pederin izni olmadıkça, çocuğu bir yere nakledemez.

Hadâne hakkı bâki olan annenin, rızası olmadıkça, baba dahi çocuğu, anasının bulunduğu beldeden başka yere götüremez[5].

Valide başka kocaya varmak, ve hadâne hakkı intikal edecek, kimse bulunmamak takdirinde, çocuk babaya kaldığında, validenin hakkı, avdet edinceye kadar, baba onu, sefer mesafesine kadar, nakledebilir.

Hadânede olan çocuğu, hâdine pederine, ve çocuk pederde kalmış olduğuna göre, peder, validesine göndermek, mecburiyyeti yoktur. Gelip görmekten manedilemez.

NESEBİN SÜBUTU VE İSTİLÂD

Neseb: Ebeveyn cihetinden olan, iştiraktir.

Çocuğun nesebi, onu doğuran anadan şüphesiz sabittir[6]. Babadan sabit olmayabilir[7].

Nesebin sübutü için, üç mertebe vardır[8]:

Birincisi: Sahih nikâhtır. Fâsid nikâh dahi, doğum olduğu takdirde ona mülhaktır.

Bunun hükmü, neseb dîvetsiz[9] sâbit olmak, ve yalnız nefy ile müntefî olmayıp, sahih nikâha göre, liân ile müntefî olabilmektir. (Liân babına bakınız.)

---

[1] Haktan iskatı, hadâne şartlarına riayet edememekledir.

[2] Malûm olsun ki, talâkı rec'îden mutedde olan kadının çocuğunu emzirmek için, ücret istemek hakkı — ittifakla — yoktur. Mebtutede, iki rivayet vardır. Fetvâ, ücret istemeye hakkı, olduğundadır.

[3] Bu takdirde babaya üç şey lâzımdır. Emzirme ücreti, bakım ücreti, çocuk nafakası.

[4] Peder, gündüzün gidip çocuğu görerek, gece kalmadan gelebilir derecede — yakın mesafede — bulunan yere, nakledilebilir. Meğer ki, çocuk, — ehli sivâd ahlâkı ile mütahâllik olmakla — zarar görecek bir yer ola.

[5] Bu hüküm, âşikâr olduğuna göre, valideye muhtas değil, her hâdineye şâmildir.

[6] Erkek canibinde — ikrah halinde — dahi gayri sâkıt ve gayri muhtemel ruhsat olan, zinâ hurmeti, kadın canibinde — ikrah özrü — ile ruhsatı muhtemel olur. Çünkü, ruhsatı mânî olan, katl mânâsı ki, neslin zıyaıdır, onda yoktur.

[7] Buna mebni, dâhilerden olan Ziyad, (İbni ebih) diye, kendi pederine izafetle, yad oluna gelmiştir.

[8] Bu mertebeler, ileride aksamı firaş, olarak anlatılmıştır.

[9] Dîvet, âtîde tarif olunmuştur.

İkincisi: İstilâddır ki, cariyeyi, âtîdeki beyan veçhile, ümmü veled kılmaktır-

Bunun hükmü, neseb dîvetsiz sabit, ve yalnız nefy ile müntefî olmaktır[1].

Üçüncüsü: İstîlâdın olmamasıdır ki, teserrî suretinde, cariye ümmü veled olmamaktır.

Bunun hükmü, neseb dîvetsiz sabit olmamaktır[2].

Gebelik müddetinin en azı, altı aydır. Çoğu dokuz aydır. Gebelik müddetinin, en çoğu iki senedir ki, cenin döl yatağında, ondan ziyade kalmaz[3].

Bunlar, nesebin tâyini, için tahdit edilmiş müddetlerdir. Neseb, zinâ ile sabit olamaz. Veled, firaş sahibinindir. Zâni mahrumdur.

(Firaş): Kadının, bir şahs için, doğurmağa, müteayyen olmasıdır. Onun sahibi: Zevc veya mevlâdır.

Zevcenin firaşiyeti, akd ile sabit olur. Onda — muvakaa — şart değil, içtima imkânı kâfidir.

Sürriyyenin (odalığın) firaşiyyeti, ancak onun — istifraşi — ile sabit olabilir ki, mevlâsı onu mukir bulunmuş olur.

Zinâ ile nesep sabit olmadığı gibi, — firaştan — altı aydan az zamanda hâsıl olacak çocuğun dahi, nesebi sabit olamaz. Zevciyyet hükmen olsun kaim iken, hamlin gecikmesine de, bir şey denilemez. Çocuğun zayi olmasından sakınmak gerektiğinden nesebin isbatı için çareler bile aranır[4].

Bir kimse, bir kadın tezevvüç etse, ve tezevvüçten altı aydan daha az müddette, çocuk doğsa, neseb sabit olmaz. Eğer altı ay tamamında veya daha ziyade müddette doğar ise, neseb sâbit olur[5].

Kadın iki çocuk doğurmak takdirinde, bunların birini nikâh vaktinden itibaren altı aydan bir gün evvel, ve diğerini bir gün sonra, doğursa, doğan çocukların hiç birinin nesebi, sabit olmaz.

Asl olan budur ki, mufarakatında, kendisine iddet lâzım olmayan kadının, doğurduğu çocuğun nesebi, zevcinden sabit olmaz. Meğer ki, doğum altı aydan az müddette vukubulmakla çocuğun, ondan olduğu yakinen biline.

Kendisine iddet lâzım olan kadının doğurduğu çocuğun nesebi, zevcten sabit olur. Meğer ki, doğum, iki seneden fazla müddette vâki olarak, çocuğun ondan olmadığı, yakinen malûm ola.

İmdi: Duhulden evvel zevcesini boşayan kimsenin mutallâkası, talâk vaktinden itibaren altı aydan ekalde, çocuk doğursa, çocuğun nesebi o kimseden sabit olur[1].

---

[1] Nesebin nefyine malikiyyet, hâkimin hükmü, veya zamanın tetavülü, olmamakla, mukayyeddir. Nesebin dîvetsiz sübûtü dahi, helâliyyet kaydi ile, mukayyeddir.

[2] Hindiyyede der ki, cariyeyi bilâ mâni, istifraş etmekte olan kimseye, çocuğu nefy etmek, diyaneten helâl olmaz. İtirâf lâzımdır. Eğer, hakikaten kendini menetmiş ise, veledin nefyi câiz olabilir.

[3] Rahimde, ceninin kalma müddeti, galibi dokuz ay olduğu malûmdur, enaz altı ay olup, en çoğu, iki sene olduğu dahi vardır. Diğer mezheplerde: hükmü sabit olmayacak, bir takım hikâyata temessüken, hâmil müddetinin ekseri, dört senedir. Hazreti Aişe radiyallahu anha: Çocuk, anasının karnında iki seneden—bir ayın ağırşağı— kadar da, ziyade kalmaz, buyurmuştur ki, bu gibi şeyler ancak, sahibi saadet (sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerinden, işitilmekle bilinebilir. (Ayın gölgesi kadar) dahi denilmiştir ki, migzel gölgesi azlığında, meseldir.

[4] Meselâ, bir kimse talâkını, nikâha tâlik ettiği kadın, kendisine menkuha olmağı müteakip, mutallâka olduğu halde, nikâh vaktinden itibaren, altı ay tamamında doğursa, çocuğun nesebi, o kimseden sabit olur. Ve kadının mehrini o kimse, tam vermek lâzım gelir. Altı aydan önce doğursa, nesep sabit olmaz.

[5] Zevc, gerek itiraf veya sükût etsin. Vilâdeti inkâr ederse, bir kadının şehadetiyle, vilâdet sabit olur.

Duhulden sonra zevcesini boşamış olan kimsenin mutallâkası, iki seneye kadar dahi, bir çocuk doğursa, çocuğun nesebi, ondan sabit olur[2].

Vefat suretinde, zevc gerek duhulden evvel ve gerek duhulden sonra vefat etsin (iddet lâzım olmakla) onun vefatı vaktinden itibaren, iki seneye kadar, "zevcesi çocuk getirir ise, neseb ondan sabit olur. İki seneden fazla da getirir ise, neseb sabit olmaz.

Bunlar, kadının iddetinin bittiğini, kendisi ikrar etmediğine göredir[3].

Kadın, gerek talâk iddetinin ve gerek vefat iddetinin sona erdiğini ikrar etmiş, ve müddet dahi, onu mütehammil bulunmuş olduğuna göre, çocuk, ikrar vaktinden itibaren, altı aydan önce doğmuş olursa, neseb sabit olur. Ve illâ olmaz[4].

Menkuha, velev ki, kendi zinâsından hâmile olarak, tezevvüç edilmiş olsun, tezevvücünden altı ay geçtikten sonra doğurursa, neseb zevcinden sabit olur[5]. Zevc, onu kendinden nefy ve selb edemez.

Meğer ki, şartınca liân vâki ola[6].

Altı ay tamamlanmadan doğan çocuğun nesebi zevcden, ancak onun iddiasiyle sabit olur. Eğer zevc çocuk benden değil, zinâdandır, derse, neseb meslûb olur.

Fâsid nikâh ile menkuhanın hükmü dahi, sahih nikâh menkuhasının hükmüdür[7] Aralarında bu baptaki fark: Sahih nikâhta mebde, akid vakti ve fâsid nikâhta mebde, duhul vakti olmasındadır.

Zevciyyet arada kaim iken[8], mebdeden itibaren, altı ay tamamında, doğan çocuk - nesebi sabit - olduğu gibi, ondan fazla da, velev ki, on sene sonra, doğan çocuğun dahi, nesebi sabittir.

Ahar diyarda iken, vefatı şâyi olan kimsenin zevcesi, iddetinin inkızasında, diğer zevce varıp, mutâd müddeti olan dokuz ayda, çocuk doğurduktan, velev ki, her sene bir çocuk doğurarak, birkaç çocuk ve senelerden sonra, asıl kocası zuhur etmekle, ikinci zevcin nikâhının fesadı tebeyyün edip, araları tefrik olunur. Ve kadın evvelki zevcinin olur. Çocukların nesebi, ikinci zevce hükmolunur.

---

[1] Altı ay tamamında veya ziyadede, doğursa nesep sabit olmaz.

[2] İki seneden ekserde doğursa, talâk, rec'î olduğuna göre yine sabit olur. O kimse, bu sebeple, zevcesine ricat etmiş sayılır. Talâk, bain ise, zevc iddia etmedikçe, sabit olmaz.

[3] Zeyd, medhule zevcesi Hindi, bainen boyadıktan sonra, Hind İddetin inkizasını ikrar etmeden, iki seneden az müddette, bir çocuk doğursa, o çocuğun nesebi, Zeydden sabit olur.

Müteveffa Zeydin zevcesi Hind, İddetin inkizasını ikrar etmeden, Zeydin vefatından on altı ay mürurunda, bir çocuk doğursa, o çocuğun nesebi sabit olur.

[4] Hindiyyede böyle mezkûrdur. Kitab-ut-taharenin, ahvali nisâ faslı hâmişinde dahi mezkûrdur ki, kadın tatlik olunup, üç ay hayiz ile iddet çıkardıktan sonra, çocuk getirse, İddetin inkızasından itibaren altı ay tamamında, doğurmuş olursa, nesep sabit olmaz. Kadın eğer, kan görmemiş, ise, iki seneye kadar, nesep sabit olur.

[5] Zeyd, müzniyesi Hindi, tezevvüç ettikten sonra, Hind tezevvücü vaktinden, altı ay geçmeden bir çocuk doğursa, o çocuğun nesebi, Zeydden sabit olmaz. Zinâdan hâmil bulunan kadının nikâhı câizdir. Nikâhtan sonra, altı ayda ve daha ziyadede, doğursa nesep sabit olup, çocuk ona vâris olur. Zira, sahih nikâhtan sonra, çocuk haml müddetinde gelmiştir. Altı ay geçmeden doğurursa, nesep sabitolamaz. Çünkü, çocuğu haml müddetinin tamamında getirmemiştir.

[6] Lianen nefy olunabilecek çocuğun nesebini, zevcinin — bilâ liân — nefyetmesiyle, nesep müntefî olmadığı gibi, onun, o nefyini, zevce tasdik etse dahi, mütefî olmaz. Çünkü, nesep veledin hakkıdır. Zevceyn, onun hakkını iptalde, tasdik olunamaz.

[7] Zeyd zevcesi Hindi, üç talâk ile boşadıktan sonra, hulle ettirmeden, tezevvüç ve duhul edip, ondan sonra Hind duhul vaktinden altı ay mürûründe, bir çocuk doğursa, doğan veledin nesebi, Zeydden sabit olur.

Zeyd zevcesi Hind üzerine, kız kardeşi Zeynebi tezevvüç ederek mukarenette bulunup, Zeynep, Zeydden bir çocuk getirse, nesebi Zeydden sabit olur.

[8] Bu söz, mutallâkai riciyyeye dahi şâmildir.

İstilâd: Sahibinin, cariyeye çocuk doğurtması demektir ki, murad cariyeyi istifraş ile, ondan gelen çocuğun, kendi sülbünden olduğunu ikrar eylemektir. Gerek doğrudan doğruya kendi memlûkesi olsun ve gerek başkasının memlûkesi ve kendi nikâhlısı iken, onu bilâhare satın almış bulunsun.

İstilâd edilmiş olan cariyeye ümmü veled tâbir olunur.

Çocuk, firaş sahibinin olmak kaidesince, neseb, istilâd ile de, sabit olur. Çünkü firaş: kavî, mutavassıt, zaif olmak üzere üç mertebedir.

Kavî firaş: Menkuhanın firaşıdır. Onun hükmü, nesebin sübutünün birinci mertebesinde, mübeyyen olmak üzere, neseb dîvetsiz sabit olmak ve yalnız nefy ile, müntefî olmamaktır[1].

Mutavassıt firaş: Ümmü veledin firaşıdır. Onun hükmü, nesebin sübutünün ikinci mertebesinde mezkûr olduğu üzere, nesep divesiz sabit, ve mücerred nefy ile müntefî (meslûb) olmaktır. (Nesebin bilâ dîvesübûtü, kendisine cariyenin - istifraşı . helâl olmak kaydiyle mukayyeddir. Eğer - vat'ı - helâl olmazsa, neseb dîvesiz sabit olamaz. Kitabete bağlanan ümmü veled ve iki kişi arasında müşterek iken, onların ikisince - müstevled - olan cariye gibi)[2].

Zaif firaş: Gayri müstevlede firaştır ki, henüz istilâd olunmamış olan, cariyenin firaşı demektir. Bunun hükmü, nesep sübutünün üçüncü mertebesinde mezkûr olduğu üzere, dîvet olmadıkça, neseb sabit olamamaktır.

Divet: Çocuk bendendir, diye - doğarken olsun - ikrar ve itiraftan ibarettir ki, - hasmın mevcudiyyeti . indinde, iddia demek olur.

Zaîf firaş, - diveden sonra - mutavassıt firaş olmakla, ondan sonra, nesebin sübutü, mezkûr olduğu üzere, mânî hürmet (haramlık) olmadıkça, divete muhtaç olmaz.

Müstevled ve diğer tâbir ile Ümmü veled olan cariye, azatlı sayılarak, satılamaz ve hibe edilemez. Efendisinin vefatında, müdebbir gibi, âzat olur.

Bunun müdebbir ile farkı budur ki, müdebbir malın sülüsünden azat olmakla, terekeye borç taâllûk etmiş ise, efendisinin borcu için, müdebbir, kendinin tamam kıymeti için saay eder, ve yalnız varisin hakkı taâllûk etmiş ise, kıymetinin sülüsanı için, sâî olur. Ümmü veled ise, bütün maldan - bilâ siâye - azat olur. Azat olmakla beraber artık nikâhlı zevce gibi miras alamaz.

Ümmü veledin, efendisinden hâsıl ettiği çocuk, hürdür. Mevlâsının izni ile, başkasına menkûha olduğuna göre, zevcin sulbünden çocuk - nikâhı rakîk babında beyanı geçtiği üzere, - mevlânın memlûküdür.

Bu kadar ki, anası gibi azat edilmeğe mahkûm olduğundan, mevlâ onu satamaz. Ve mevlânın vefatında, o çocuk anasına tâbi olarak, âzat olur.

Ümmü veledlik neseb itibariyle olup, neseb ise, zinâ ile sâbit olamayacağından, bir kimsenin zinâ ettiği cariye, veledi zinayı doğurduktan sonra, onun satın alınmış milki olmakla, ümmü veledi, olmaz.

Cariye onun, müzniyesi olduktan sonra, memlûkesi olup, sonra doğurmak, buna muhaliftir ki, bu sûrette, onun diveti ile cariye ümmü veledi, olur.

Cariyesinin ümmü veled olduğunu, marazı mevtinde ikrar eden kimsenin, cariyesi, hâmile yahut çocuklu ise,[3]efendisinin vefatında, bütün malından, ve çocuksuz ise, sülüs malından âzat olur[1].

---

[1] Sahih nikâha göre, liân ile müntefî olur.

[2] Mükâtebe cariyenin, satılması ve hibe edilmesi, câiz olmadığı gibi, istifraşı dahi, efendisine helâl değildir. Budû, iştirak kabul etmediği için müşterek câriye dahi, müştereken kendisine malik olanların hiç birisi tarafından istifraşı, helâl olmaz. Helâl olmayarak, istifraş, ve istîlâd ettiklerinde, nesep ikisine de, hükm olunur. Bu takdirde, çocuk onların ikisine de varis olur.

[3] Hâmilei veled: Kucağında çocuğu (çocuklu) olandır.

DÂÎ

Daî: Oğulluk ve edinilmiş evlâd demektir. Fakat çocuk, firaş sahibinin olup, firaş ise izdivaç[2] ile, hâsıl olabileceğinden, evlâtlık edinilen çocuk demek olan daî, çocuk değildir[3]. Yâni, bir kimse, nesebi başkasından sabit olan bir çocuğu, kendisine evlât edinmekle, o çocuk, onun kendi çocuğu olmuş olmaz.

Nafakası ve hadâne ücreti, ona âit olmadığı gibi, çocuk erkek olduğuna göre, onun mutallâka veya muhallefesini[4], ve kız olduğuna göre de[5], kendisini tezevvüç etmek, dahi haram olmaz. Onlar yâni evlâtlık çocuk ile babalık, yekdiğerine sıhr olabilirler, amma vâris olamazlar.

Nesebi bilinmeyen, yâni nesebi, bir kimseden sabit ve malûm olmayan bir şahsı, yaşı onun babası olmağa, müsait bulunan bir kimse «Bu benim oğlumdur» diye, ikrar ederse, o şahıs, gerek tasdik etsin ve gerek tasdik etmesin, nesebi ondan sabit ve aralarında irsi câri olur[6].

Malûm olduğu üzere (daî), süt veledinin gayridir. (Süt evlât) dahi, miras hususunda, (daî) gibidir. Hürmet hususunda ise, sûlbî çocuğu gibidir. Nitekim, kitabı rıdâda zikrolunmuştur.

(Daî), veled olmadığı gibi, (lâkit) dahi, veled değildir.

LAKİT

Sokağa veya mâbet, yahut mâbet kapısı gibi, yerlere bırakılmış olup ta, bir kimsenin, oradan alıp sevabına baktığı, çocuktur.

Çocuğun atılmasına sebep, ya fakr ve zarûret veyahut töhmettir.

Ona, aslında atılmış denir. Alındıktan sonra, ismi lâkit olur ki, yerde bulunup alınmış çocuk demektir. Nitekim, yerde bulunan şeye, lukata tâbir olur. Lakîti ve lukatayı, alana (Lâkit), yahut (mültakit) namı verilir[7].

Lakiti, alıp koruyan sevap kazanır, atıp ziyaa uğratan günahkâr olur.

Ziyaa uğraması korkusu ile, lâkîti almak görmeyerek kuyuya düşecek olanı, o muhataradan kurtarmak gibi farz, ziyaa uğramak ve helâk olmak, korkusu yok ise, menduptur.

(Lakit) hürdür. Meğer ki, köleliği ispat oluna.

(Lakîtin nafakası, ve keza devası, ve veliyyü emrinin tezvicinde mehri, ve veraset ve cinayeti; beytül-mâle (hazineye) âittir.

(Mültakit), onu infak ederse teberrû etmiş olur. Meğer ki, sonra kendisine rücû etmek üzere, hâkimin emriyle, infak etmiş ola.

Eğer biri gelip, nesebini iddia ederse, (Erkeğe kız demek gibi) yalanı sabit olmadıkça, mücerred dâvâsiyle, nesebi ondan sabit olur.

İddiada bulunan, köle dahi olsa, veled hürdür. Hür olmayandan nesebinin sübûtü, hürriyetine mâni olmaz: Meğer ki, köleliğine beyyine ikame oluna.

---

[1] O kimse, birinci surette, istilâdı ikrar ve ikinci sûrette, tedbiri ikrar, etmiş olur.

[2] İstilâda dahi, şâmildir.

[3] Cenabı Hak, «Evlâtlıklarınız, evlâdınız değildir,» (Ehzap: 4) buyurdu.

[4] Muharremat faslında, sıhriyyet sebebiyle nikâhı haram olan kadınlara bakınız.

[5] Daî lâfzının, kıza şümulü yok ise de, bu suret, genişletilerek zikrolunmuştur.

[6] Nesebi meçhul bulunan, köle olduğuna göre, nesep ile beraber, ıtık dahi sabit olduğu gibi, bir kimse nesebi malûm bulunan kölesi için, «Bu benim oğlumdur» demekle dahi, köle kendinden küçük olmak suretinde, ittifakla, ve büyük olmak suretinde, indelimam, ıtık sâbit olur ki, o kimse onun hakkında, ıtkını ikraretmiş olur. Eğer ikrarında sadık ise, yâni itakı vâki ise, köle — kazaen ve diyaneten — ve eğer kâzip ise, yalnız — kazaen — azat olmuş olur.

[7] Lebîp efendi merhumun, (cevahiri mültakatası), Türkçede okunacak kitaplardandır.

Müddei zimmî dahi olsa, veled müslimdir. Edyanı teakkul edince, elinden alınır. Gayri müslimden nesebinin sübûtü, onun islâmına mâni olmaz. Meğer ki, zimmîler mahallesinde bulunup alınmış ola[1].

(Lakît) ile beraber bulunan mal, lakit olan çocuğundur. Bulan onu çocuğa - hâkimin emriyle - sarf ve infak eder.

Lakîta hediye olunan şeyi mültakıt ahz ve kabz eder.

Hakkında mahzâ nefi, olmak hasebiyle mültakıt, lakîti bir sanata verebilir. Tezviç ve inkah ve malını satma ve kiralama gibi, tasarruflar, yapamaz. Yâni nâfiz olmaz. Çocuk nefsini, icar edebilir (yâni ecîr) olabilir.

KİTABÜR-RIDÂ (EMİŞME)

Rıdâ' ve Rıdâa, meme emmek demektir. Irdâ', emzirmektir. İrtidâ' onun mutâvaidir, (Müteaddî dahi olur), Emzirene, murdi' ve murdia denir. Radi, süt emen çocuktur (süt kuzusuna, hamli radi' denir.)

Bir de, (rıdâ'), murâdaadan olunca, iki çocuk, bir memeden süt emmek demektir. Onlar, her biri diğerinin radîidir (süt kardeşidir)

İkinci baptan fatım, çocuğu sütten kesmektir. Kesilmeğe, fitâm denir. Çocuğu sütten kesen kadına, fâtıma denilir. Fatim, sütten kesilmiş olan, çocuktur. Ayırmak mânâsına olan fasl dahi, fatm mânâsına geldiğinden (fıtâm) a, o vezinde (fısâl) dahi denir.

(Zâti leben), memesinde süt olan, kadındır.

(Zâir), süt anne demektir.

Şer'îde (Rıdâ): Kendisine tahrim taâllûk eden (massı mahsustan) ibarettir ki, «sedyi âdemiyyeyi»[2] (vakti mahsusunda) emmek demektir.

Massın hususiyyeti, murdîin insan olmasından, ve vaktin hususiyyeti, radîin, rıdâ' müddetinde bulunmasından ibarettir.

(Bir kimse, kendi zevcesinin memesini emmekle, bir şey lâzım gelmez. Meğer ki, zevc «râdî» ola.)

Rıdâ' müddeti; doğum vaktinden itibaren indel-imam, iki buçuk ve İndel-imameyn, iki senedir[3].

Hayvan sütüyle, rıdâ hükmü sabit olmadığı gibi, çocuğun iki veya iki buçuk yaşından sonra, emdiği insan sütü ile dahi, rıdâ hükmü sabit olmaz.

Ridâın hükmü: Nazarın helâl ve nikâhın haram olmasıdır. (Rıdâ irsi mûcip değildir.)

Rıdâ müddetinde, bir çocuk zâtı leben olan, herhangi kadından, ona süt verilirse, hem o kadın ile, ve hem onun meharimi ile, o çocuk arasında, ve o memenin - kaç olursa olsun - radîleri arasında, mezkûr hüküm, hâsıl olur.

İrdâın azlığına, ya çokluğuna dair hakkında olan, âyeti kerimede[4] ve hadîsi şerifte[5], bir kayd ve şart olmadığından, azı dahi muhrimdir[1].

---

[1] Mesele, dört türlüdür: Ya bir müslim, onu islâm mahallesinde bulur, o halde müslimdir. Yahut bir gayri müslim, onu gayri müslim mahallesinde bulur, o halde gayri müslimdir. Ve yahut bir gayri müslim, onu müslim mahallesinde bulur, yahut bir müslim, onu gayri müslim mahallesinde bulur, bunlarda zâhiri rivayet, mekân muteber olmaktır.

[2] Ebül-beşer olan, hazreti Âdeme nisbetle (âdemi), insanın erkeği ve (âdemiyye), dişisidir. (Sedî) kadının memesidir. Erkek memesine (sendûet) denir.

[3] Doğum, eğer ay başında olmuş ise, (gurreler) itibar olunur ve eğer ay başında olmamışsa, her ay otuz gün itibar olunarak hesap edilir.

[4] Cenabı Hak, «Ve sizi emzirmiş olan süt analarınız» (Nisâ: 23) buyurmuştur.

[5] Efendimiz (S.A.) in «Sütten de haram olur» sözü mutlaktır.

Halîl: Mideye vüsulü, malûm olandır.

Memeden emmek şart değildir. Emzikten dahi, emilir.

Emmek bile şart olmayıp, (vücur ve süut) dahi, bu bapta massa mülhaktır ki, sütü bir vasıta ile, çocuğun ağzından akıtmak veya burnundan salmak dahi, rıdâ hükmünü intaç eder. Maksut, sütün mideye vüsulüdür.

Zâtı leben olmayan kadının memesi, çocuğun ağzına girmekle, rıdâ hâsıl olmaz.

Rıdâ müddeti içinde bulunan çocuğun, sütten kesilmesi, ve taam ile doyurulur bulunması, rıdâ hürmetinin husulüne mânî olmaz.

Nitekim, çocuk iki yaşından sonra, sütten kesilmemiş bile olsa, onu irdâ eden kadının, süt evlâdı olmaz[2].

Hadisi şerifte: «Ridâ ile, neseple haram olanların hepsi haram olur.» buyurulmuş olduğundan, neseben nikâhı haram olan, rıdâan dahi, nikâhı haram olur. (Muharremata bakınız.)

Mezkûr hürmet, ana canibinde sabit olduğu gibi, baba canibinde dahi sabit olup, radîa olana, hem rıdâ olan ana ve babası, hem de onların gerek nesep, ve gerek rıdâ cihetinden olan, usul ve fürûu, haram olur: Mürdiânın kendisi, radîin validesi olduğu gibi, süt hâsıl ettiği kocası dahi, radîin babasıdır. Onun pederi, dedesi ve validesi, ninesidir. Hattâ, murdia o kocasından, yahut diğer kocasından, bu irdâdan evvel veya sonra, çocuk doğursa, yahut bir radi emzirse, veyahut o süt babasının, bu kadından gayriden, bu irdâdan evvel veya sonra, bir çocuğu olsa veyahut, bir kadın onun sütünden, bir radi emzirse, - hepsi - mezkûr radîin biraderleri ve hemşireleri olur[3]. Onların evlâdı dahi, onun biraderzade ve hemşirezadeleridir. O babanın biraderi emenin amcası, ve hemşiresi, halasıdır. Süt annenin biraderi dahi, emenin dayısı, ve hemşiresi teyzesidir.

Rıdâ'da, musaheret hürmeti dahi sabit olur: Kişi süt oğlunun, mutallâka veya muhallefe olan zevcesi, ve süt anaya, kızının kocası, haramdır[4].

Bir kimse, zevcesinin süt kızını, şehvetle mess etse, hürmet hâsıl, yani zevcesi kendisine haram olur.

---

[1] Şâfiî mezhebinde — bir emziriş — muharrim olmadığından, bir kadının bir defa emzirmekle, irdâ etmiş olduğu bir kızı, o kadının biraderi tezevvüc, ve badet-tezevvüç, şâfiî hâkimine refî-dâvâ olunarak, nikâhın sıhhatine hüküm lâhik olmak suretinde, hanefî hâkimi onu, nakzetmek olmaz.

[2] Üç yaşında iken, bir kadının sütünü emmiş olan erkek, bir yaşında iken, ondan süt emmiş bulunan kızı tezevvüç etmek, helâl olur.

Hind, üç yaşında olan Zeynebi emzirse, ri'dâ hükmü sabit olmaz.

«İki buçuk yaşından sonra...» tâbiri, tahrim hususunda, rıdâ müddeti, kavli imam üzere, iki buçuk sene olmak, müftâbih olduğu hakkındaki kavli âtiye, mebnidir. İmameyn kavli olan iki sene üzere dahi, üfta vuku bulduğu, Tahtâvîde ve ondan alarak, İbni Âbidinde, mezkûr olduğuna binaen, mesele: İki yaşından sonra... diye, dahi tasvir olunabilir. «İki yaşını tecavüzle, yirmi altı aylık olan, sagire Hindi, Zeydin annesi Zeynep emzirse, Zeyd Hindi tezevvüç etmek câiz olur mu? Cevabı: Olur.»

[3] Bir kimsenin iki zevcesi olup, ikisi dahi ondan çocuk doğurmuş oldukları halde, birer çocuk emzirseler, emzirdikleri çocuklar, baba bir kardeş olurlar. Onların biri kız olsa, aralarında nikâh düşmediği gibi, her ikisi kız olmak takdirinde, bir kimseye onları, nikâhla cem etmek dahi câiz olmaz.

[4] Bir kadın, kendi sagîre ortağını, emzirse, zevc için, onların ikisi de haram olur. Bunlardan kebîrenin hürmeti, ebedîdir. Çünkü, mezkûre zevcin süt kayın validesi olmuştur. Sagîre dahi, eğer kebîre zevcinin medhulesi ise, müebbeden haram olup, kebîre onun henüz medhulesi, değil ise, o kimse sagîreyi, saniyen tezevvüç edebilir. Tahtâvî der ki, nikâha âriz olan, rıdâ dahi, sabık mesele gibidir. Meselâ, bir sabiyyeyi tezevvüç ve tatlik eden kimse, başka bir kadın daha tezevvüç edip, o kadın, o sabiyyeyi ırdâ' eylese, zevcine kayın valide olmuş olmak cihetiyle, haram olur. Kezalik, bir radîa tezevvüç edip, onu, kendi validesi veya kerîmesi, yahut hemşiresi irdâ etmiş olmak takdirinde, mezbûre radla, zevcine, haram olur.

Zinâ ile olan süt ile, nikâh ile olan süt arasında fark yoktur: Musaheret hürmeti, zinâdan hâsıl olan rıdâ'da dahi, sâbit olur. Meselâ, bir kimsenin zinâsından çocuk doğuran kadın, o süt ile bir kız çocuğu emzirse, ne o kimseye, ve ne onun usul ve fürûundan birine, o kızı nikâhlamak, câiz olmaz.

(Süt, aşağı akar, yukarı akmaz) tâbiri, şer'î değildir. Bir memenin,rıdâ müddeti içinde olan iki radîi arasında, ihtilâfı zaman, ve ihtilâfı ebdahi olsa, helâliyyet yoktur. İrdâ olunmuş bir kız ile onun murdîâsınınoğlu arasında, helâliyyet olmadığı gibi, oğlunun oğlu arasında dahi, helâliyyet yoktur. Oğul, mutlaktır. Onu irdâdan evvel veya sonra olana, evvellik ve sonralık dahi, senelerce olmağa şâmildir.

Birkaç kızı olan bir kadın ile, birkaç oğlu bulunan diğer bir kadın, yekdiğerinin birer çocuğunu emzirseler, kız anasından süt emmiş olan oğlan için, o kızlardan hiç birini almak, câiz olmaz ki, onlar, onun rıdâan hemşireleridir. Oğlan anasından süt emmiş bulunan kız için dahi, o oğlanlardan hiç birine varmak, câiz olamaz ki, onlar, onun süt biraderleridir.

Memede, iştirak etmeyen oğlanlar ile kızlar arasında, izdivaç cereyan edebilir ki, süt biraderin hemşiresi alınır.

Kezalik, yekdiğere yabancı iki kadın, her biri diğerinin, malûm evlâdını, irdâ' etmiş olduklarından sonra, onlardan biri, bir erkek, ve diğeri bir kız çocuk doğurup, bu çocuklar, bir memeden süt emseler, yâni ne erkek çocuk,, kız çocuğun anasından ve ne kız çocuk, erkek çocuğun anasırdan aslâ, süt emmese, bu iki çocuk arasında, izdivaç câiz olur ki, oğlan kendi süt kardeşlerinin hemşiresini, almış olur.

Murdianın ve zevcinin, nesebiyye ve rıdâiyye yakınının karâbeti ashabı, radi için, akrabadır. Nitekim, zikrolundu.

Radîin akrabası, emzirene ve zevcine, akraba değillerdir.

Bundan dolayı, zâti leben bir kadının, rıdâ' müddetinde irdâ etmiş olduğu, radîin neseben hemşiresini, murdianın kardeşi, tezevvüç edebilir.

Bir kimseye, neseben olan biraderinin - baba bir hemşiresi - helâl olduğu gibi, ridâan olan biraderinin hemşiresi dahi, helâl olur.

Rıdâ'da, nesebden fazla, bâzı istisnalar, daha vardır ki, bir kimseye süt biraderinin veya süt hemşiresinin anası ile, süt oğlunun veya süt kızının, hemşiresi helâldir. Halbuki, insana neseben olan biraderinin veya hemşiresinin validesi - ya kendi validesi veya üvey validesi olduğu için -haramdır. Kezalik, insana neseben olan oğlunun ve kızının hemşiresi - sülbî olduğuna göre, kendi kızı ve sülbî olmadığına göre, üvey kızı demek olduğu için - haramdır[1].

Rıdâ, zamanın ihtilâfı ile muhtelif olmadığı gibi, mekân ihtilâfı ile de muhtelif olmaz: dârı harpte vukubulmuş olan rıdâ', darı islâmda vâki olan rıdâa müsavidir.

Rıdâın muharrim olması, murdianın bilinmesi iledir. Bir kızı, bir köy kadınlarının en çoğu emzirmiş olduğu halde, bilinebilmesine emare olmadığına ve ispat edilmediğine göre, o köy ahalisinden olana, onu tezevvüç câiz olur.

[1] Kendi kızı — mutlak olarak —, ve üvey kızı — validesine duhul kaydiyle mukayyet olarak —, haramdır. Bu mânâ, ridâ'da tahakkuk etmez. Nesepte dahi, bu iki mânânın, biri bulunmasa, meselâ, iki kişi arasında, müşterek bulunan bir cariye, bir erkek çocuk doğurup, onların her ikisi iddia etmekle, çocuğun nesebi, ikisinde de sabit olmak sûretinde her birinin diğer kadından birer kızı olsa, her biri için, ortağının kızını tezevvüç etmek câiz olur ki, onlardan her biri neseben olan oğlunun hemşiresini, tezevvüç etmiş olur.

Dârı harpte vuku bulup, müslim olmak, yahut dârı İslâma çıkmak sûretinde, rıdâın ahkâmı sabit olur.

Rıdâın hücceti, ayni mal hüccetidir. Yani rıdâ dahi mâl gibi, ya ikrar ile veya beyyine ile, sabit olur[1].

Bu bapta dahi, şehadetin nisâp ve şartları muteberdir[2]. Yalnız kadınların veya yalnız bir erkeğin şehadeti, rıdâ hürmetinin sübutü için kâfi olmaz ise de, mahalli ihtiyattır.

Talâka şehadette olduğu gibi, bunun dahi ispatı, kadının dâvasına mütevakkıf değildir.

Zevceyn arasında talâkı bain vukuu, mektum oldukta, bilenler - sırf Allah rızası için - müddei ve şahit oldukları gibi[3], rıdâ vukuunu bilenler dahi, - hasbeten şehadet - yoluyla müddei ve şahit olurlar.

Fâsid nikâh babında beyanı geçtiği üzere, zevceyn arasında ridâ sabit olursa, araları tefrik edilir[4]. Lâkin, kulun hakkını mütezammin olduğu için, ayırma ancak, hâkimin hükmü ile olur.

Kadınlara vâcip olan, her çocuğu - zaruretsiz - emzirmemektir. Çocuk emziren kadın, emzirdiği çocuğu bellemek ve ihtiyat olarak, kaydetmek, ve yakınlarına söylemek gerektir.

Zevcinden izinsiz çocuk emzirmek, kadına mekruhtur. Meğer ki, açlıktan ölmesi korkusu ola. O zaman vacip bile olur.

Rıdâ müddetinde, bir radîa, kaç kadın süt verirse, cümlesi için, rıdâ hürmeti sabit olur. İki kadının, birbirine karışmış olan sütleri, bir radîa, içirilirse, onların ikisinden de, hürmeti hâsıl olur. Cins cinse galip olmayacağından, bunda galebeye ve müsavata bakılmaz.

Suya ve ilâca ve hayvan sütüne katılmış olan, sütün galibine itibar olunur. Müsavisi dahi muteber olur.

Taam ile karışık olan süt, galip ve gayri matbuh dahi olsa, - çorba gibi içilse de - nikâhı muharriri olmaz.

Bir kadının sütü, peynir, yoğurt veya ayran yapılıp verilse, rıdâ hükmü, sabit olmaz.

Süt, aşağıdan hükna ile, gözüne ve kulağına ve ihlîle ve baş yarığına, akıtmakla, muharrim olmadığı gibi erkeğin ve hunsâyi müşkilin[5] ve koyunun ve keçinin ve ineğin ... sütü dahi, muharrim değildir[6].

Meyyiteden gelen süt, muharrimdir.

Dokuz yaşında olmayan bakirenin memesinden gelen süt, muharrim olmaz.

Zâti leben olarak, zevcinden boşanıp, - iddetten sonra - diğer zevce varmış ve ondan çocuk doğurmuş olan, kadının sütü, ikinci zevcindendir.

Eğer zevci saniden çocuk getirmemiş ise, süt evvelki zevcindir.

---

[1] Bu ikrardan rücu sahihtir. Ali efendi fetvalarında mezkûrdur ki, Zeyd Hind için rıdâan kız kardeşimdir, diye ikrar ettikten sonra, Zeyd kendini tekzip edip, Hind dahi Zeydi tasdik eylese, Zeyd Hindi tezevvüç etmek caiz olur mu? Cevabı: Olur. Zevceyn hakkına bir kadının mücerret, ben bunları rıdâ müddetinde irdâ etmiştim, demesiyle, araları tefrik olunmaz.

[2] İki kadının, rıdâa şehadetiyle, hâkim tefriki hükmetse, nâfiz olmaz.

[3] Bir kimsenin, hem müddei ve hem şahit olamaması ve şehadette, dâvâ açılmasının şart olması, kul hakkındandır. Hukukullah müstesnâdır.

[4] Duhulden evvel ise, mehir lâzım gelmez. Duhulden sonra tefrikte mehri müsemmâ olmadığına göre, mehri misil ve mehir müsemmâ olduğuna, göre, ikisinden en azı verilir.

[5] Meğer ki, kadınlar «Bu kadar süt ancak, kadından olur» diyeler. O halde şüphe kalmaz.

[6] Bu tekrar, âtîdeki fâideyi açıklamak içindir ki, rıdâın hürmeti, tekrîmen insan sütüne muhtastır. Hem de bu bapta hüküm, cüziyyet ve bâziyyete mütaâllik olup, bu ise iki âdemî arasında sabit olabilir. Şat ile âdemî arasında, sabit olamaz. Bu mânâyı teemmül etmeyen, bâzı ehli hâdis: Bir koyundan süt emmiş iki çocuk arasında, rıdâ hürmeti sâbit' olur mu, sûâline, cevaben sabit olur, demişlerdir. Vereylerini imâl etmedikleri için, hatâ etmişlerdir.

Tahrim hususunda, rıdâ müddeti - imameyn kavli üzere - iki sene olmak, müftâ bih olduğu gibi,[1] murdia ücreti için, müddetin iki seneden ibaret olduğu da, icmâ ile sabittir[2]. Murdia ücreti babaya lâzımdır.

Valideye çocuğu emzirmek kazaen değil, diyaneten vâciptir. Meğer ki, irdâ için, valide müteayyen ola.

Müteayyen olsun olmasın, zevciyyet kaim oldukça, ve hâttâ rec'îyyen mutallâka bulundukça, valide veledini irda için, validden ücret talebi câiz olamaz. (Hadâne bahsine bakınız).

İki seneden ziyade irdâ etmek dahi, vâcip değildir.

İki buçuk yaşından sonra, çocuğu irdâ, mübah bile olmaz. Çünkü, süt insandan bir cüzdür. Onunla - zarûretsiz - intifa haramdır[3].

Radi için, irdâ üç derece itibar olunabilir ki, en azı bir buçuk sene, evsatı, iki sene, âlâsı, iki buçuk senedir. Bir buçuk yaşından aşağı olmamak üzere, iki seneden az irdâ eden, haksızlık etmiş olmadığı gibi, iki seneden ziyade emziren dahi, yarım seneyi geçmedikçe, hakkı tecavüz eylemiş olmaz.

Peder için cariyesini ırdâa cebretmek vardır ki, onun sütü ve menafii kendi memlûkudur. Çocuğa zararı olmadığı halde, iki seneden evvel, sütten kesmek için, cariyeye cebretmek dahi vardır.

Hürre zevce böyle değildir ki, onu veledi irdâ için, cebr etmeğe zevcin hakkı olmadığı gibi, kendi rızasiyle çocuğu irdâ etmek sûretinde, iki seneden evvel, sütten kesmeye dahi onu cebr etmeğe hakkı yoktur[4].

FETVA KİTAPLARINDAN ALINAN BAZI MÜHİM MESELELER

1 — Fücurdan çocuk getirmiş olan kadını veya (cariyeyi) kiralayıp çocuğa süt verdirmekte, beis yoktur.

Lâkin, lâ beis'in terki, evlâdır.

Behçetül-fetâvâda, mezkûr olduğu üzere, gayri müslim süt ana, tutmak dahi, - müslir e göre - böyledir.

2 — Bir hanım sütü ile zevcinin memlûkü bulunan veled-i radiîirdâ etmekle, onu âzat etmiş olmaz.

3 — Ağlayan çocuğu susturmak ve oyalamak için, zâti leben olmayan bir kadın, memesini çocuğun ağzına sokmak ve çocuk onu emmekile, süt gelmedikçe, rıdâ sabit olmaz.

4 — Âyise - sinni iyâsa varmış - olan, zâtı leben olmayan bir kadın,memesini radîin ağzına sokup, süt gelirse, rıdâ hükmü sabit olur.

5 — Dokuz yaşında olan bâkirenin, memelerine süt gelip, o süt ilebir radî veled emzirse, rıdâ hükmü sabit olur.

6 — Rıdâ müddetini mütecaviz, bir kimse, zevcesinin sütünü emmekle, zevcesi ona haram olmadığı gibi, zevce zevcinin kardeşini ırdâ etmekle, zevcinden boş düşmez.

7 — On iki yaşında olan erkek çocuk, bir kadının sütünü emse, okadının kızını alabilir.

---

[1] Kavli imam olan, iki buçuk sene dahi, müftâbih olmuştur.

[2] İmam ile imameyn hazretleri arasında, rıdâ müddetinin, iki veya iki buçuk sene olması hakkındaki, ihtilâf tahrimdedir. Her iki kavl üzere, üftâ vâki olmuştur. Amma mutallâkaya rıdâ ücretinin lüzumu ve kezâ irdâın valideye, diyaneten vücûbü — icmâ ile — iki sene için, mukadderdir.

[3] Rıdâ müddetinden sonra, sabîyi irdâ, yahut zarûretsiz, kadının sütü ile intifa câiz olur mu? Cevabı: Olmaz.

[4] Çünkü, kadın kendisine diyaneten verilen hakkı istifa edebilir.

8 — Yedi yaşında olan kız çocuk, bir kadının sütünü emse, o kadının zevci, onu tezevvüç edebilir.

9 — Zâtı leben olan bir kadın, üç yaşında bulunan bir erkek çocuğu ve henüz rıdâ müddetinde olan bir kız çocuğu emzirse, o erkek çocuk o kızı alabilir.

10 — Bir kimse, süt hemşiresinin kızını alamadığı gibi, süt hemşiresinin, süt kızını dahi alamaz.

11 — Süt hemşiresinin anasını tezevvüç câizdir.

12 — Anasının süt hemşiresini tezevvüç câiz değildir.

13 — Oğlunun süt anasını tezevvüç câiz olur.

14 — Süt, babasının, medhule zevcei mutallâkasın], tezevvüç câiz olmaz.

15 — Müteveffa süt babasının, medhule zevcesini tezevvüç edemez.

16 — Ümmü veledinin, süt kızını tezevvüç câiz olamaz.

İ7 — Müzniyesinin kızını, tezevvüç câiz olmadığı gibi, süt kızını dahi tezevvüç câiz olmaz.

18 — Süt kayın valide, tezevvüç olunamaz.

19 — İki süt hemşireyi, bir kimse nikâhla cemedemez. Ve keza, milki - yemin ile, istifraş, dahi olamaz.

20 — Duhulden evvel, vefat eden sagîre zevcenin kocası, onun sütanasını alamaz.

21 — Süt oğlunun, mutallaka veya muhallefe zevcesini tezevvüç, câizolamaz.

22 — Amcazade ile izdivaç câiz ve sahih olduğu gibi, amcasının sütkızını tezevvüç dahi, câizdir.

23 — Hemşiresinin ırdâ ettiği kızı tezevvüç etmek câiz olamaz.

24 — Bir kadından birlikte süt emdiği kızın, diğer hemşireleriyle dahi, izdivaç haram olur.

25 — Süt anasının oğlunun kızını tezevvüç edemez.

26 — Bir kadın kendi ortağının çocuğunu ırdâ etmekle, ortağının diğer kocasından olan, oğluna o kadının kızı haram olmaz.

27 — Biraderinin süt anasını ve süt hemşiresini, tezevvüç câiz olur.

28 — Süt babasının müstefreşesi olup ta, azat etmiş olduğu cariyeyitezevvüç câiz olmaz.

29 — Bir murdiadan süt emmiş bulunan oğlan ile kız, yekdiğeriyleizdivaç edemez. Velev ki, ırdâ muhtelif ve ayrı ayrı zamanlarda olsun.

30 — Anne annesini ırdâ etmiş bulunan kadını tezevvüç câiz olamaz.

31 — Hemşiresinin kızını ırda eden, kadının kızını tezevvüç câiz olmaz.

32 — Süt anasının hemşiresini tezevvüç câiz olmaz.

33 — Oğlunun süt anasının kızını tezevvüç câizdir.

34 — Süt kardeşinin süt kızını tezevvüç câiz değildir.

35 — Süt kardeşinin kızını tezevvüç câiz olmaz.

36 — Birader veya hemşiresinin süt kızını dahi, tezevvüç edemez.

37 — Süt oğlunun veya süt kızının, hemşiresini, tezevvüç edebilir.

38 — Süt kızının veya süt oğlunun kızını tezevvüç edemez.

39 — Bir kadını, süt babasının başka karısından olan oğlu, tezevvüçedemez.

40 — Bir kadını, süt anasının süt kendinden olmayan başka zevcinin kardeşi tezevvüç edebilir.

41 — Bir kimse, kendinin süt kızını alamadığı gibi, medhule zevcesinin, kendinden evvel süt vermiş olduğu kızı dahi alamaz.

42 — Anasının veya hemşiresinin ırdâ etmiş olduğu çocuğun hemşiresini ve süt hemşiresini, alabilir.

SON